

7
x e compra el libro f. 86 en
Biblioteca el Señor Vallapera Dean
de la Catedral de Calatayud, Lector
del f. fue ante el Obispo y
Colegiado mayor del de Sta. Cruz de
Madrid fue mi Señal en el día 29 de
Junio año de 1766, y se compra el de 86.

M. Cayetano
3

EVTHYMI
MONACHI ZI-
GABONI COMMEN-
TARII IN OMNES PSALMOS
è Græco in Latinum conuersi, per
R. D. Philippum Saulum
Episcopum Brugna-
rensem.

Inspice lector diligenter, & arca-
næ doctrinæ thesaurum in-
æstimabilem reperisse
fateberis.

Accessit index amplissimus rerum
memorabilium.

P A R I S I I S,

Apud Ioannem de Roigny, in via
Iacobææ sub insigni quatuor
elementorum.

1 5 6 0.

PAVLINVS
TVRCHIVS PRAEDICA-
toriae familiae, beatiss. patri Cle-
menti septimo Pontifici ma-
ximo salutem.

Lli imprimis Pater beatissime,
omni honore sunt prosequen-
di, qui diuino numine afflati, &
proprij ingenij exercitatione, di-
uina nobis tradere curauerunt:
quales Moyses, Dauid, Esaias,
Paulus, ac ceteri canonicorum
librorum scriptores: à quibus non longè absunt
alij quamplurimi, qui eodem edocti spiritu, quæ
per illos tradita sunt, pro hominis captu intelle-
cta, vt alijs quoque essent peruia, suo ingenio, & la-
boribus effecere: ceu Dionysius, Athanasius, Basi-
lius, Chrysostomus, multique alij, qui vitæ ac mo-
rum sanctitate insignes, & incomparabili doctri-
na conspicui, eximijs actionibus, eruditissimis li-
bris à se conscriptis Christianā Remp. illustrarunt.
A quorū lectione cessasse, & monitis recessisse ma-
lorum omnium occasio nobis fuit. Hinc enim in-
numeri errores, & hereses, hinc vitæ neglectus, con-

tempus virtutum, vitiorum tyrannis, initium par-
reri, & incrementum sumptere. Quis enim horum
lecti non attentius vacas, in fide recta, ac pietate non
proficiat? animum colat? charitatem prosequatur?
misericordiam, liberalitatem, iustitiam ceterasque
virtutes? Avaritiam verò, inuidiam, luxuriam, iracun-
diam, aliosque huiusmodi animi morbos multo
magis quam serpentes, ac mortem fugiat? Quo sit, ut cre-
dam nihil utilius Christianæ Reipublicæ afferri posse,
quam ut illi nobis reddantur, per quos olim Dei Eccle-
sia, etiam inter acerrimos aduersarios, pietatis do-
ctrina, vitæ meritis, & numero creuisse dignosci-
tur. Quod sane utinam attenderent multi nostro-
rum temporum, qui hoc officio commodius fungi
possent: malletque horum vertendo libros, pub-
licæ utilitati consulere, quam propria temere effun-
dendo, priuatæ gloriæ deseruire. A quorum profe-
cto consilio longè aberat Philippus Saulus Episco-
pus Brugnatenlis, vir sanè præcis illis patribus, vir-
tutum ornatu, & sacrarum literarum peritia com-
parandus: qui huic saluberrimo instituto quam ma-
ximè intentus erat. Nam si quos huic operi idone-
os nactus esset, excitabat, monebat, rogabat, &
quibus posset modis ad hoc compellere non omit-
tebat. Ipse verò tanto huius rei studio tenebatur,
ut dies, ac noctes summa cum voluptate in hoc
insumeret. Ab hoc profecto optimo viro plura,
& egregia sperare poteramus, nisi diuina prou-
identia illum à nobis auocasset, felicitatem illi (ut
merito speramus) rectè antea vitæ præmium

benignè conferens, nobis verò paterna clementia
(ut puto) indulgēs ne actiores dare pœnas nostræ
ignauie cogeremur: qui tantiviri exemplo, & mo-
nitis minus proficeremus. Hic elegantissimos com-
mentarios Euthymij monachi Pattis sanctissimi,
& eruditissimi nuper latinos fecerat, puro quidem,
ac simplici dicendi genere, quos immatura morte
præuentus, in lucem edere non potuit. Ego verò, qui
eius doctrinæ ac sanctitatis testis diutius fueram,
studiorum comes, consiliorum conscius, nimia ip-
sius humanitate summa illi necessitudine deuin-
ctus: talis amici, quo meliorem ne desiderare qui-
dem licebat, tam sanctos labores deperire, nos ve-
rò tanto thesauro fraudari, æquo animo ferre non
poteram. Conuerti me igitur ad Ioannem Matha-
um Episcopum Veronensem bonorum omnium
(ut optime nosti) quammaximè studiosum, ipsum
hortatus pariter, & precatus, ut tanti boni nobis au-
thor fieret: ratus, quod erit, ut hoc pacto amici de-
functi sanctæ memoriæ, & viuentis iustæ mercedi,
& communi omnium bonorum utilitati quam o-
ptimè consulatur, benignè annuit venerandus Pô-
tiffex, ut est ad recta omnia, & honesta studia quam
promotissimus, suæque authoritate, iussu, & impê-
sis effecit, ut egregium hoc opus quamoptimè dis-
positum prodiret in publicum: opus inquam à ne-
mine satis pro dignitate laudandum, si eximij va-
tis diuinam mentem, & intelligentiam suspicias: si
interpretum eruditionem, & fidem: si correctoris,
& artificis peritiam, & diligentiam attendas. Cui
verò aptius nuncupetur quam tibi, si vel ipse respi-
ciaris, vel ille? Tu enim Christiani populi caput es,

& pater: cui & dignitate, qua insigniris, & probitate, qua fulges, bona cuncta, & sacra merito sint dicenda: cum præcipue humanæ ac diuinæ literæ clarissima familiar tuæ Medicæ plurimum debeant. cuius præcipuo studio, & opera densissimis antea pressæ tenebris, & quasi sepultæ, in lucem sunt reditæ. Ille verò domus tuæ alumnus tot tantisque beneficiis est affectus, vt nesciam magis ne sit perspicuum, tua benignitate ipsum esse, quod est: an nullum studium illi propensius esse posse, quàm cuncta efficere, quæ ad salutem, & gloriam tuam spectare videantur. Tibi igitur Pontifici Maximo diuinum hoc opus dicamus, & mittimus, quò tuo patrocinio & iudicio munitum, secutius, & liberius omnibus se legendum exhibeat.

Vale.

INDEX COPIOSISSI-

*MVS TVM VERBORVM TVM
Sententiarum memorabilium in Euthymij commentarios Psalmorum. Numerus primus
folium, alter paginam, tertius verò
versum indicat.*

- A**
- Aaron sacerdotum primus vnctus 352 p. 1, 27
Abominatio quid 336 p. 1, 28
Abrahe nemo nocuit 293 p. 2, 15
Abscondita dei 44 p. 1, 32
Abstinerè non sufficit à vitis, sed bonis operationibus opus est 197 pag. 1, 35
Abstinerè non solum oportet à peccatis, sed etiam opus est magna diligentia, multa humilitate & labore 74 p. 1, 10
Abyssus quid 92 p. 2, 17
Accola seu indigena quis 115 p. 1, 6
Actiones & affectus humanos quare solemus diuinitati tribuere 126 pag. 2, 24
Actiones impiorum debentur 2 p. 2, 36
Actiones nostræ animæ vitarum 80 p. 1, 6
A seculo & vsque in seculum tu es: quid est 260 pag. 2, 36
Adam si non peccasset, non quam oportuisset, alium Eux coniungi: 47 p. 1, 10
Adeps quid in scriptura 43 p. 1, 7
Adiutorium hominum vbi 341 p. 2, 13
Adolescentiæ ætatis natura 324 p. 1, 8
Aedificantes in scriptura quid 321 p. 2, 25
Aegyptiorum plage 225 p. 1, 9
Aegypti primus habitator 226 p. 2, 2
Aegyptus vnde dicatur 226 p. 1, 17
Aegyptus quare abundat moris 225 p. 2, 13
Aemulari tam in bonam quam in malam partem accipitur 104 pag. 2, 25
Item 105 p. 2, 26
Aemulatio quid 104 p. 2, 25
Aendor quid 240 p. 1, 32
Aerugo quid 225 p. 2, 2
Aeterni montes qui 213 p. 2, 30
Aeternitas dei 261 p. 2, 20
Aethiopes in orbe omnium hominum extremi sunt 185 p. 2, 15
Aeterni humanos quare deo tribuimus 126 p. 2, 24
A iij

INDEX.

Afflictionis proprium 6 p. 2,
32, & 95 p. 2, 27
Agarenorum origo 239 pa.
2, 28
Agarenorum filij qui 388 p. 1,
29
Alarum dei ymbra quid 159
pa. 1, 13
Alleluia præscriptum psal-
mis 292 pa. 1, 19
Alleluia quid 292 p. 2, 1
Altaria duo olim erant in
templo 365 p. 1, 17
Altare ubi constitutum erat
75 p. 2, 5
Altissimus quid 17 p. 2, 37
Amalechitarum à quo 239 p. 2,
33
Amicitie malignorum ho-
minum non retinendæ 281
pa. 2, 17
Ammonitarum vnde nati 239
pa. 1, 12
Angelus Iudæorum quid 401
pa. 2, 36
Angeli quare dicti sunt ignis
vires 289 p. 1, 12
Angeli quare non mouentur
ad malum 92 p. 1, 35
Angeli quare virtutes & po-
tentates dicuntur 287 p. 2,
37
Angeli quomodo mali 226
pa. 1, 4
Angelorum manus 265 p.
1, 12
Anima quia 122, 1, 21
Anima, sua membra habet
dicitur 98 p. 1, 18

Annus benigntatis quis 175
pa. 1, 19
Anni dei, quid 285 p. 2, 2
Anni potentie, roboris, seu
virium quot sunt 262, pa. 1,
29
Ante luciferum quid 308 p.
1, 11 & seq.
Antiochus in Machabæos
168 p. 2, 36
Antiochi auaritia 169 p. 2, 4
Antiquis lex erat vt deū lau-
daret in cithara & in psal-
terio atque in aliis instru-
mentis musicis 91 p. 1, 10
Aperire propositionem suā
in psalterio quid est 139
pag. 1, 12
Apollinaris 231 pa. 1, 9
Apostoli agni, Arietes, hir-
ci, & taurorum filij dicti
388 pa. 1, 3
Apostoli aquarum fontes di-
cti 49 p. 2, 3
Apostoli labia dei dicti 128
pa. 1, 1
Apostoli qui dicti 397 pa. 1, 21
Apostoli quare cæli dicti
180 pa. 2, 15
Apostolorum omnium ori-
go 184 p. 2, 17
Appetitus libidinis iacet in
renibus 110 pag. 2, 1
Approximare quid 89 pa. 2,
28
Apum promptitudo 320 p.
2, 23
Aquam petra educta 221
p. 1, 30

INDEX.

Aquæ pro purgatione 49 p.
2, 32
Aquæ quomodo continentur
in seipsis 92 p. 2, 10
Aquæ pro tentationibus 89
pa. 1, 24
Aquæ toti terræ subiacent
inftar fundamenti 69 p. 2,
9
Aquis eloquia diuina cōpa-
rata 2 p. 1, 15
Aquarum fontes apostoli di-
cti 49 pag. 2, 3
Aquarum voces quid 268
pa. 2, 34
Aquarum decursus quid 333
pa. 2, 32
Aquarum nomine doctrinā
Christi appellatā 2 pag. 1, 17
Arabie opulentia 200
pa. 1, 21
Aranea pro araneæ tela 262
pa. 1, 24
Arbitrij libertas homini à
deō data est 206 pa. 2, 7
Arca figura corporis Christi
350 pa. 2, 33
Arca quomodo capta est ab
alienigenis 227 p. 2, 3
& seq.
Arietum filij qui 80 p. 1, 12 &
188 pa. 1, 3
Arietes ouium qui 175
pa. 2, 2
Arcus filij 395 pa. 2, 33
Arcus intus & sagitte præ-
paratæ quid est 28 pa. 2, 10
Item 30 pa. 1, 18
Arca Assyrij plurimum vte-

bantur 213 pa. 2, 12
Arma Christianorum 396 p.
1, 137
Armon mons, libano adia-
cens est 351 p. 1, 14
Arrius 231 pa. 1, 9
Arrij & Eunomij confutatio
307 p. 1, 26
Aspidis natura 161 p. 1, 28
Astrologorum vanitas 203
pa. 1, 22
Assyrij plurimum arcu vte-
bantur 213 pa. 2, 12
Aula sancta quid 80
pa. 2, 8
Aures quomodo inclinari
dicuntur 42 pag. 1, 34
Aurora quid 209 pa. 1, 5
Aversio dei quid 32 pa. 2, 32
Aurum quod mutuo accepe-
runt Israëlitarum ab Aegyptiis
reputatum est in mercedē
ministerij 295 pa. 2, 8
Auxilio indigent nō solum
qui in calamitatibus sed
& qui in prosperitatibus
agunt. 23 pag. 1, 4
Auxilium humanum inutile
16 pa. 1, 20

B

Baptismi figura diluuiū
fuit 82 pag. 1, 27
Baptizatus quid prohi-
betur 88 pa. 2, 29
Bafan quid 183 pa. 2, 3
Beati qui verē dicuntur 344
pa. 2, 15
Beatus quis propriē dicatur
1. p. 1, ver. 18

INDEX.

Beatitudo immortalitas est
1 p. 1, 17
Beatum hominem quid fa-
cit 344 p. 2, 15
Besephgor quid 298 p. 2, 12
Bellatorum magnus nume-
rus 223 p. 1, 8
Bellica instrumenta apud
antiquos 107 p. 2, 15 & 213 p.
2, 3 & seq.
Benedicere deo & gratias a-
gere debemus quomodo
144 p. 2, 29
Benedictio quid 60 p. 2, 23
Benedictio quid 345 p. 1, 34
Beneficia narrantur que de
Iudæorum gratia opera-
tus est 231 pag. 2, 1 & seq.
Beneficia dei & ingratitudo
populi sui 300 p. 1, 5
& seq.
Beneplacitum patris 255 p.
2, 29
Beniamin quid 234 pag. 2, 2
Beniamin 231 pagina 2, 11
& seq.
Beniamin adolescentulus,
Paulus est apostolus 184
p. 2, 10
Beniamin figura Pauli ibid.
versu 19
Benignitas dei erga populū
suum in deserto 223 p. 2, 1
& seq.
Benignitatis annus quis 175
p. 1, 19
Bona domus dei quæ 173 p.
1, 37
Bona, bonis imprecanda 342
p. 1, 16
Bona inferioris Hierusalem
quæ 345 p. 2, 20
Boni viri constantia 312
p. 1, 18
Brachium in scriptura quid
27 p. 2, 12
Brutorum sacrificia in lege
reprobata 148 pagina 2, 13
C
Ades quid 81 p. 2, 23
Calciamentū pro itine
re 166 p. 1, 23
Calciamentum diuinitatis
quid 167 p. 1, 7
Calix & poculum in scriptu-
ra quid 39 p. 1, 20
Camus & frenum quid 90 p.
1, 17
Canem mortuum David se
appellabat 63 p. 2, 14
Canes Christi sunt Episcopi
183 p. 2, 38
Cantica domini quæ 359 p.
1, 5
Cantare, psallere quomodo
differunt 77 p. 2, 5
Canticum psalmi quid 238
p. 2, 32
Cascus vnde dicatur 182 p.
1, 29
Cassa quid 119 p. 2, 23
Cataractarum dictio quid si
gnat & vnde dicatur 122 p.
1, 28
Cathedra pestilentie quid
1 p. 2, 21
Cautela diaboli 366
p. 1, 7

INDEX.

Causata ipsa causarum nomi-
nibus appellamus 14 p. 1,
22
Cedar regio est Babyloni p.
xima 338 p. 2, 11
Cedrus aliquando in bonū
aliquando in malum acci-
pitur 81 p. 1, 1
Cervæ suapte natura calidif-
sima est, vescitur serpen-
tium & reptilium carni. 121
p. 1, 7
Cetorum habitatio ubi 379
p. 2, 5
Cham primus omnium Ae-
gyptū habitavit 226 p. 2, 2
Christiani veri, pauperes di-
cuntur 66 p. 1, 38
Christianorum arma 396
p. 1, 37
Christianorum virtus 255 p.
2, 25
Christiani recte Israël dici
possunt 74 p. 2, 15
Christus solus hominibus digni-
tatem ac similitudinē ve-
ræ servavit 245 p. 1, 20
Christus brachium patris
398 pagina 2, 14
Christus ex quo maxime ma-
gnificatus & exaltatus est,
172 p. 2, 11
Christus preces fundit, sed
ut homo 306 p. 2, 9
Christus quid capit à Chri-
stianis 182 p. 2, 32
Christus quare, ut homo ro-
gabatur non incurrere in-
tentationes 190 p. 2, 17
Christus certanē duplex su-
stinuit secundū duplicem
suam naturam 3 p. 2, 26
Christus cornu David quo-
modo 216 p. 2, 32
Christus vnicornium filius
dictus 81 p. 1, 31
Christus quō infidelium di-
citur dominus 18 p. 1, 30
Christus quomodo minora-
tus est ab angelis 10 p. 1, 30
Christus humanis viribus de-
monem superavit 228 p.
2, 33
Christus ut homo dæmonē
deuicit 58 p. 1, 26
Christus potentia dei dictus
61 p. 2, 19
Christus vultus & facies pa-
tris dicitur 62 p. 1, 5
Christus mane & oriens di-
ctus ibid. ver. 37
Christus iustitia est nostra,
sanctificatio & redemp-
tio 10 p. 1, 28
Christus in primo aduentu
venit incognitus 143 p. 1, 1
Christi natiuitas 192 p. 2, 10
Christi natiuitatis miranda
114 p. 1, 4 & seq.
Christi domini qui 396
p. 2, 16
Christi natiuitatis virtus 199
p. 1, 35
Christi & columbæ collatio
181 p. 2, 12
Christi inopia 251 p. 1, 25
Christi corpus ædificatum
dicitur 252 p. 2, 31

INDEX.

Christi corporis arca figura
fuit 310 p. 2, 33
Christo omnes subicietur,
sed diversimode 307 pag.
Cibavit eos ex adipe frumē-
ti, &c. quomodo exponi-
tur 127 p. 1, 24.
Cithara quid 197 p. 2, 4
Civitas dei quæ 139 pagi. 1,
23
Climata mundi 117 p. 2, 19
Coelum pro aere sæpe poni-
tur 10 p. 1, 10
Cæli apostoli disci 397
pag. 1, 21
Cæli enarrare gloriam Dei
quid 55 p. 1, 30
Cæli quomodo mutabuntur
285 p. 2, 2
Cæli confiteri deo quid 253,
pa. 1, 36
Cogitationes dei infernabi-
les 266 p. 2, 11
Cogitatio divina perfectum
opus habet 93 p. 2, 12
Cogitationum penas datu-
ri sumus, quanto magis 2-
ctionum 7 p. 2, 11
Cognitio dei 360 p. 1, 23
Cognitio dei in hominibus
naturalis est 66 p. 2, 20
Cognoscere facilius est, ope-
rari vero difficilius 369, p.
1, 16
Conceptio & partus vnde
64 p. 1, 10
Cōfessio initium quoddam
præstat ad agendum virtu-

tes 213 p. 1, 16
Confiteri domino quid 91 p.
1, 17
Confidentia divitiarum, aut
amicorū in inferno nulla
erit 141 pa. 1, 33
Conglutinati terræ quid,
127 p. 1, 4
Columba celerissimi est vola-
tus 154 pa. 1, 13
Columbæ ad Christum col-
latio 181 p. 1, 12
Columbæ ad sanctum spiri-
tum collatio ibi. ver. 38
Compediti qui 374 pag. 1,
37
Concupiscentia non est vo-
luptas, sed umbra volupta-
tis 110 p. 1, 35
Concupiscentia ubi iacet 40
p. 1, 12
Considerare quid est 27 pa.
2, 15
Consilium impiorum quid
1 p. 2, 22
Consilium iustorum quid 2
pa. 1, 20
Consilij significata 239 p. 1,
10
Cōsilium quod in corde re-
sident, radix est operatio-
num corporis 1 pa. 2, 3
Consilia congregandi apud
antiquos 206 pa. 1, 19
Constantia boni viri 311 p.
1, 18
Constitutio regum & prin-
cipum divinæ sapientiæ o-
pus est 389 p. 1, 27

INDEX.

Cōtradictio linguarū quid
87 p. 2, 37
Conturbatio gentium vnde
133 pa. 2, 5
Conversio quid 342 pa. 2, 19
Conversaciones variae 216
pag. 1, 16
Cophinus quid 236, p.
1, 2
Cor multa significat 147 pa.
2, 28
Cor pro anima 148 pa. 2, 27
Cordis consilium operatio
num radix 1 p. 2, 3
Core filij 120 pag. 2, 30
Cornu David Christus est
quomodo 256 p. 2, 32
Cornu salutis quid 46 pag.
1, 10, & 406 pag. 1, 15
Cornu reges vnguebantur cū
eligerentur 406 pag. 1, 15
Corporis Christi arca figu-
ra fuit & typus 350 p. 2, 31
Corporis dominici suavitas
119 pa. 2, 24
Corpus Christi edificatū di-
citur 252 pag. 2, 31
Cornua & vngula mortuæ
partes sunt 192 p. 2, 30
Coruorum natura 376, pa-
gina 1, 16
Coruorum pulli per anago-
gem quid ibi. ver. 26
Coturnicum pluma 223 pa-
gina 1, 4
Culpa aliquando remittitur
sine pena 89 pa. 2, 3
Currus dei quid 182 pa. 2, 8
Custodia pro carcere 367
pag. 2, 14
Custodiæ noctis quatuor,
215 pa. 2, 28
Custodire pro operari 41 p.
1, 15
Cymbali duplex genus 383
pagina 1, 14
Cynomyia quid 225 pa. 1, 31
D
Daemonē supavit Chri-
stus humanis virib⁹,
118 pag. 2, 11, & 38 pag. 1, 23
Dæmones, quo tēpore ad-
versus homines magis in-
surgunt 318 pag. 1, 15
Dæmones intellesuales sūt
substantiæ 183 pa. 1, 28
Dæmones dicti peccatores,
179 pa. 1, 17
Dæmonis machinationes,
114 pa. 2, 4
Dæmonis nomina 265 pag.
1, 34
Dæmonum & falsorū deo-
rum, deus noster deus est,
355 pag. 2, 1
David rex canem se mortu-
um appellabat, 63 pagina
2, 14
David filius & servus dei ap-
pellatus 41 pag. 2, 4
David cornu Christus est,
quomodo 256 p. 2, 32
David prim⁹ de resurrectio-
ne manifeste tradidit 2 p.
2, 15
David rex erat, & tamē pri-
uatam vitā agebat 7 pag.
1, 16

INDEX.

David vnde verè celebris & clarus 7 pa. 1, 16
 Davidis patetia 164 p. 1, 15
 Davidis amor erga Iudeos 160 pa. 1, 29
 David interpretatur manu fortis 275 pa. 2, 16
 David quomodo adolefcens tulus dicatur 334 pa. 1, 28
 David à quo formidauit 336 pag. 1, 11
 David ad mandata dei veneratio ibidè, ver. 18
 David finxit se insanu corà rege Geth. 24 p. 2, 11
 David dicitur puer domini duplici ratione 102 p. 2, 15
 David ter vnctus in regem, 76, pag. 1, 25
 Davidis imprecationes quales. 102 pa. 1, 30
 David se iustu appellat quomodo 87 pa. 2, 7
 Decipiens etià occidere videtur 10 pa. 1, 2
 Decor domus dei quid 75, pag. 2, 18
 Decursus aquarum quid, 333 pag. 1, 32
 Dentes peccatorum quid 6. pag. 1, 12
 De profundis quid 346, pa. 2, 10
 Descendere in infernu viuentem, quid 155 pag. 1, 14
 Despicere quid 25 pag. 1, 33
 Deserti nomine Hierusale intelligitur 174 p. 2, 8
 Desertum vbi murmurabat Israelita, vbi 297 pa. 1, 11
 Deus negatione irritatur, 166 pa. 1, 7
 Deus quomodo inuocandus, 163 pa. 1, 18
 Deus comprehendendi non potest 360 pa. 1, 10. & 2. 8
 Deus Israelitarum, quare dicitur, cum sit omniu deus 406 pa. 1, 4
 Deus quomodo dicatur habitare in celo, cu vbique habitat 340 pa. 2, 28
 Deus Sinai & Deus Israel quomodo 180 p. 2, 18
 Deus noster deus est deorum falsorum & demonu 355, pag. 2, 1
 Deus quomodo memor dicitur 327 pag. 1, 16
 Deus quare distulit aliquot annis suu impendere auxiliu Iudæis 343 p. 2, 18
 Deus quare cominatur, 169 pag. 2, 24
 Deus non dat tentationes, 156 pa. 1, 15
 Deus quare dicitur letari, tristari, furere, irasci, &c. 11, pag. 2, 16
 Deus quare non statim auxiliatur 12 pag. 1, 24
 Deus, lumè triplex est, vt inquit Gregorius theologus, 104 pag. 1, 24
 Deus suos non derelinquit, 107 pa. 2, 14
 Deus id est inter intellectuales creaturas, quod sol inter

INDEX.

sensibiles 199 p. 1, 17
 Deus quomodo elongatur, 195 pa. 2, 13
 Deus sanctus, & homines sancti quomodo 197 p. 2, 15
 Deus quare non cessat ab operibus 309 pa. 2, 30
 Deus quare nec misericordia perpetuo, nec etiam iustitia vititur 310 pag. 2, 6
 Deus solus prouidentia nostri habet 9. pag. 1, 14
 Deus quomodo laudandus, 313 pag. 1, 19
 Deus quomodo dicitur in altishabitare terrâ & respicere 161 pa. 2, 12
 Deus operum suorum omnium prouidentia habet. 376 pa. 1, 2
 Deus est qui tribuit, vt hostes nostros superemus in acie. 369 pa. 2, 11
 Deus quid poscit à nobis 370 pag. 2, 9
 Deus solus saluat, 6 pa. 2, 18
 Deus solus est hominu verum solamen 21 pag. 1, 25
 Dei misericordia & veritas, 168 pa. 1, 23
 Dei ad homines nulla cõparatio 253 pa. 2, 14
 Dei magnitudo ibid. & seq.
 Dei cogitatio perfectu opus habet 93 pa. 2, 12
 Dei cogitationes inscrutabiles 266 pa. 2, 11
 Dei cognitio 360 pag. 1, 23
 Dei cognitio in hominibus naturalis est 66 pag. 2, 10
 Dei prouidentia summa 316 pa. 2, 11
 Dei bonitas & longanimitas. 103 pa. 1, 10
 Dei varia auxilia vide psal. 36. integrum. 105
 Dei beneficia narrantur Iudæis elargita 239 p. 2, 5, & seq.
 Dei curus quid 182 pa. 2, 8
 Dei decor, quid 75 p. 2, 18
 Dei duplex seruitus 319, pa. 1, 15
 Dei appellationem & beati nobis indulget deus 1, p. 1, 21
 Dei splendor quid 263 p. 1, 30
 Dei magnitudo demonstrari non potest 379 pag. 1, 21
 Deo benedicere & gratias agere debemus, 144 p. 2, 29
 Dei benignitas i populu suu in deserto 213 pa. 1, 1. & seq.
 Dei nome quatuor capitur modis in scriptura 142. pag. 1, 35
 Dei domus bona quæ 173 pag. 1, 37
 Deo seruire omnia quid 330 pag. 2, 3
 Deum probare & cognoscere quid est 359 pag. 2, 13
 Deum timere non sufficit, 311 pa. 2, 1
 Deu laudare quibus licebat 353 pag. 1, 28
 Deu laudare quomodo quis potest semper 95 pag. 1, 24
 Deum laudadi in cithara &

INDEX.

psalterio atq; aliis instru-
mentis musicis, lex erat an-
tiquis 21 pa. 1, 10
Deum laudandi tres modi,
378 pa. 2, 21
Deū iurare quid 273 pa. 1, 10
Deo quare affectus & huma-
nas actiones tribuimus
126 pa. 2, 14
Deum surgere quomodo, 15
pag. 1, 30
Deorum nomina per verbū
fidei euacuata 22 pa. 1, 16
Deorum pluralitas quid 353
pag. 2, 19
Dextra dei & dextera man-
quid 284 pa. 2, 2
Doēch regionū mulorū prae-
fectus apud Saulē 149 p. 2, 15
Dolosi sunt omnes menda-
ces 10 pag. 2, 9
Domus dei mundities 269
pag. 1, 25
Domus domini qd 69 p. 1, 3
Domus renouationis quid,
82 pa. 2, 8
Dormientes videntur quodā
modo nō viuere 102 p. 1, 14
Draco pro cetero 291 pa. 2, 6
Dux quis dicatur 401 p. 1, 15
Diabolus Græcis idē quod
Latinis calumniator 198
pag. 2, 37
Diaboli cautela 366 pa. 1, 7
Diaboli astus ibid.
Diapalma quid 3 p. 2, 8. Itē
vide in proemio.
Dies antiqui & aeterni anni
qui 216 pa. 1, 1. & seq.

Dies certi vitę hominū, 285
pag. 1, 14
Dies cœli quid 257 pa. 2, 14
Dies mala quæ 118 pag. 2, 39
Dies cruciari qd 35 p. 2, 20
Dies & nox Christus quo-
modo dicitur ibi. 30
Dies quomodo boni & ma-
li, 96 p. 2, 36
Dies quā fecit dominus, qd
322 pag. 1, 21
Dies perfectus quis 316 p.
1, 37
Dies resurrectionis solēni-
tas solēnitatū à diuio Gre-
gorio dicitur 235 pa. 2, 9
Dies vitę hoīm 285 pa. 1, 14
Dies vltionis quādo iudicis
contigit 390 p. 2, 5
Diei partes quomodo nume-
randæ 316 p. 1, 38
Diluuiū fuit figura baptis-
mi, 82 pa. 1, 27
Discipuli Christi cerui di-
cti, 81 pag. 2, 35
Discipuli sagitte & fulgura,
49 p. 1, 37
Diplois quid 306 pa. 2, 30
Diuersæ viæ eorum qui sal-
uantur 73 pa. 1, 29
Diuersitas viarū non vitupe-
randa, quando omnes ad
Christū tendūt 73 pa. 1, 29
Diues à paupere non distin-
guitur 138 p. 2, 22
Diuitiarum viri 214 p. 1, 13
Diuitiæ ecclesiæ 103 p. 2, 25
Diuitiæ terrenę fallaces, 96
pag. 2, 4

Diuitum

INDEX.

Diuitum gloria reprobat 75 pag. 1, 29
192 pag. 2, 17
Diuina verbi incarnatio la-
tenter facta 199 p. 2, 18
Diuisorū dogmatū excellē-
tiā vnde discim^{us} 353 p. 1, 37
Diuitas omnia cernit &
mutari nō potest 163 p. 1, 14
Diuitiarum vtriusque perso-
næ ostensio 307 p. 1, 10
Doctrinā Christi aquas ap-
pellatam 2 pag. 1, 17
Doctores solēt habere disci-
pulos filiorū loco 96 p. 2, 22
Dogmata diuina vnde disci-
mus 353 pa. 1, 17
Domus Dei decor quid 75
pagina 2, 18
E
Ebricitas pro lerticia 103
pag. 2, 20
Eburneus p. cādido, q;
ebur candidum sit & sple-
descit 129 pag. 2, 33
Ecce, quomodo ab Hebræis
vsurpatur 113 pa. 2, 19
Ecclesia quid 284 pa. 2, 28
Ecclesia à Christo lumē ac-
cipit, vt Luna à Sole 199
pagina 1, 23
Ecclesię torcularia dicuntur
18 pag. 1, 15
Ecclesię numero plures sunt
si loca respicias: si religio
nē, vna 240 pa. 2, 33. Item
274 pagina 2, 10
Ecclesia fidelium magna 66
pagina 1, 25
Ecclesia malignantium quæ
75 pag. 1, 29
Egrediens solis 211 pag. 2, 26
Electus quis 51 p. 1, 34
Elementa quo pacto Deum
laudant cum voce careāt?
378 pagina 2, 22
Eloquia diuina quare aquis
comparata 2 pagina 1, 15
Ephraim tribus 231 pag. 2
11, & sequen.
Ephraim quid 234 p. 1, 39
Ephrata quid 349 p. 1, 4
Episcopi canes sunt Christi
183 pagina 2, 38
Episcoporum opus 273 p. 2, 13
Equi vocati apostoli dicti
392 pagina 1, 21
Erodus quid 190 pag. 2, 24
Error quid 300 pa. 2, 14
Emutatio vnde 127 pa. 2, 8
Esau binomius fuit 239
pagina 2, 24
Et dederūt in escam meam
fel, quomodo intelligitur
191 pagina 1, 2
Etham quid 208 pag. 2, 31
Euangelium Dei iusticia di-
citur 117 pag. 1, 10
Euangelij lex iuramentū pe-
nitus abscidit 37 pa. 2, 10
Euangelij appellatur misc-
ricordia 117 pa. 1, 31
Euangelij quare variis no-
minibus appellatum est i-
bidem verū. 36
Euangelium ros dictum 400
pagina. 1, 33
Euge, Euge aduerbiū est ir-
ritantis 118 pa. 1, 4
B

INDEX.

Ex p[ro]positionis, vis 77 p.
2, 17
Exacerbates qui 176 pa. 1, 15
Exauditiōis causæ 88 p. 1, 18
Exitus matutini & vespere q
174 pag. 1, 11
Ex frugibus terræ, quid offe
rebat in lege 144 p. 2, 9
Exlex quis 5 pa. 2, 24
Exquirere quid 29 pa. 1, 34
Extasis quid 84 p. 2, 28
Extasis quare Psal. 30 dictus
est ibidem
Exterminatio quid 266 pa.
2, 16
Extinctionis legis subnota
tio 191 pa. 2, 10
Exultandum quō 90 pa. 2, 12
Ezechie regis pietas & reli
gio 34 pa. 2, 28
Facies patris, fili* est 331
pag. 2, 22, & 92 pa. 1, 15
Facies terrę quid 2 pag. 1, 38
Facilitatis diuinę magnitu
dinē demonstrare impos
sibile est 379 pa. 1, 21
Ficus & vinea Iudæi dicti
307 pa. 2, 10
Fidei verbi energia & vis 21
pag. 1, 17
Fideles quomodo fieri pos
sunt, Psalteriū decachor
dum 320 p. 2, 15
Fideles terrę qui 28 p. 2, 15
Fidelium ecclesia vna dicitur
& multæ 156 pa. 2, 38
Fidelium, Christus quomodo
dominus 18 pag. 1, 31
Fiducia apud Deum vnde
10 pag. 1, 7
Filia Tyri hoc est ipsa Tyr*
ciuitas, vt filia Babylonis
filia Syon &c. idioma est
Hebraicum 131 pa. 1, 1
Filix regum quæ 130 pag.
1, 1
Filius dextræ quis 13 pag.
2, 11
Filius hominis is verē dicitur
qui est mulieris filius 20
pagina 1, 24
Filius vultus est & facies pa
tris 40 pag. 2, 11
Filius dicitur dextera patris
41 pagina 1, 3 & 333 pag.
2, 12
Filij Edom qui 337 p. 2, 20
Filij hominum qui 7 pa. 2
8 & 103 pag. 2, 12
Fimbriæ quid 131 pag. 1, 24
Finis vniuscuiusque mors 15
pag. 2, 2
Fines terræ qui 173 pa.
2, 16, & 199 pag. 2, 11
Firmamentum, secundū cos
lum est 182 pag. 2, 10
Fluctuare quid 47
pag. 1, 23
Flumen Dei quid 174 pag.
1, 39
Fluminis Dei, riui qui 175
pagina 1, 3
Fontes aquarū apostoli di
cti 42 pa. 2, 3
Fornicatio à Deo quid 205
pag. 2, 35
Framca p[er] Rom. 65 pa. 1, 32

INDEX.

Frates amamus præcipue
quando sine prole sumus
100 pag. 2, 1
Frates Christi qui 65 pag. 2
19
Fratrum dilectionis præcipua
causa 100 pag. 2, 1
Frendere dentibus quando
solent homines 100 pag.
2, 28
Frendere proprie dicuntur
leones 101 pa. 2, 1
Frenum & camus quid 90
pag. 1, 37
Frigus, glacies, niues, venti
non fortuito aut casu sunt
377 pag. 2, 10
Fulgur, grando spiritus pro
cellæ, ad nostrum cōmo
dum sunt, etsi ob ignorā
tiam nostram secus plerū
que nobis videatur 380
pagina 1, 1 & sequē.
Foundationis terræ rationes
69 pagin. 2, 1, & sequen.
Fundamentum terrę quid se
cundum magnum Basilium
69 pag. 1, 35
Fundamenta Christi quę 247
pag. 2, 16
Funes in scriptura quid 39
pag. 2, 24
Funiculus hereditatis quid
387 pag. 1, 29
Funis quid apud Aegyptios
359 pag. 2, 37
Futurum seculum quare se
culum seculi dicatur 132
pagina 1, 10
GAbalei qui 239 pa. 2, 31
Gaudēdum quomodo
5 pag. 2, 10
Gaudij proprium 6 pa. 2, 31
Gentes, desertum dictæ 81
pag. 2, 16
Gentes hereditas sunt do
mini 180 pag. 2, 26
Gentes sylvar dictæ 82 pag.
1, 8
Gentes dictæ diluuium 82
pagina 1, 24
Gentes sacrificabāt p[ro]prios
filios & filias dēmonibus
23 pag. 2, 15
Gentium vocatio tractatur
176 pag. 1, 11
Gentium conturbatio vnde
133 pag. 2, 5
Genui pro creauī 4 pag. 1
29
Gladus pro lingua 106
pag. 2, 5
Gloriari possumus de virtu
te 348 pag. 1, 1
Gloria domus diuitis 141
pagina. 2, 15
Gloria corporis eiusdē ibi.
ver. 20
Gloria animæ sola virtus. i.
bid. ver. 21
Gloria pro corpore 35 pag.
1, 11
Gloriandum non est de p[ro]p
riis virtutibus 90 pag. 2,
12, & 15
Gloriandum de virtute quo
modo licet 348 pag. 1, 1
B ij

INDEX.

Gratiz Deo quomodo agē-
da 312 pag. 23

Habitatio cete vbi 379
pagina 2, 5

Habitare in celo quomodo
Deus dicatur 340 p. 2, 28

Hæreditas Christi quæ 138
pag. 2, 28

Hæreditas iustorum regnū
est celorum 106 pa. 2, 22

In hæreticos omnes 330 pa.
1, 11

Hebdomadę commensura-
tum est præfens seculum
11 pa. 2, 33

Herbarum pascua quid 67
pag. 2, 32

Hermionim quid 123 pa. 1, 17

Hierusalem nomen duplex
306 pag. 1, 15

Hierutale inferioris q̄ sunt
bona 345 pa. 1, 20

Hierusalem nomine deserti
intelligitur 174 p. 2, 8

Hircorum filij qui dicti 388
pagina 1, 3

Holocaustū quid 59 pa. 1, 16

Holocausta & sacrificia pro
peccato & omnia sacrifi-
ciorū genera 116 pa. 2, 16

Homo & filius hominis, idē
19 pag. 2, 16

Homo quomodo paulomi-
nus ab angelis minoratus
sit ibidem ver. 10

Homo quomodo considera-
ri debet 98 pag. 1, 16

Homo per se nullum potest

bonū operari 107 pa. 1, 32

Homo hominem iuare nō
potest, hæc sanē intellige
quo ad salutē, scilicet 190
pa. 1, 17

Homo pacis quis 120 p. 1, 21

Hō quomodo dici in ima-
gine petrasire 114 p. 1, 12

Homo malign⁹ demone de-
terior est 363 pa. 1, 6

Homini dignitatē ac simi-
litudinem Christus solus
verē seruauit 245 p. 1, 20

Homini proprium 138
pa. 2, 6

Homines dij dicuntur Deo
permittente 1 pa. 1, 21

Homines vnus moris quī
180 pa. 1, 7

Hominum peculiare & pro-
prium quid 101 pa. 2, 17

Hominum adiutorium vbi
41 pa. 1, 7

Humana felicitas, scilicet
non est 204 pag. 1, 36

Humanæ mentis tenuitas
117 pa. 2, 22

Humanatio Christi magnifi-
centia dicitur 15 pa. 2, 18

Humeri Dei 387 p. 2, 11

Humilis quis 27 pa. 1, 7

Humilitas 85 pag. 2, 22

Humilitatis significata plu-
ra 368 pa. 1, 11

Humilitas variis modis su-
mitur 261 pa. 1, 4

Hyems erat quando passus
est dominus Iesus 104
pag. 1, 7

INDEX.

Hyslopi natura 147 p. 2, 1

Idithum quis 168 p. 2, 37

Idiomatis Hebraici pro-
prietas 80 p. 2, 23

Idola gentium quid 313 p. 1,
27

Idumæi vnde descenderūt
219 p. 1, 23

Iesus quid 72 p. 1, 21

Ignis vrens quare dicti sunt
angeli 289 p. 1, 12

Imagines sanctorum Idola
non sunt 354 p. 2, 28

Imagines sanctorum vera
habent argumenta 354 p.
2, 25

Imaginum & statuarum ori-
go 38 p. 1, 3

Impius quis dicitur 1 pa. 2, 8

Item 10 pa. 2, 21

Impij quomodo resurgent
2 pa. 2, 10

Impiorum consiliū quid 1 p.
2, 22

Impiorum semen extermi-
nandum fore 108 p. 1, 13

Imprecari quomodo licet
102 pa. 1, 10

Inanimata Deum quomodo
laudant 378 p. 2, 30

Inanis gloria 140 pa. 2, 14

Incātatorum proprium 161
p. 1, 15

Incarnationis Christi modi
incogniti & incomprehen-
sibiles 218 p. 2, 25

Incomprehensibilis est deus
360 p. 2, 8

Incola quis 36 p. 2, 12

Indigena seu accola quis 115
pa. 1, 6

In inferno confidentia ami-
corum aut diuitiarum nul-
la est 141 pa. 1, 33

In infernum descendere vi-
uentem quid, 155 pa. 1,
14

Infernus quid 40 p. 2, 10

Item 46 p. 2, 4

Infidelitas Israēlitarum 223
pa. 1, 22

Infidelium Christus domi-
nus dictus 18 pa. 1, 30

Inimici Christi 307 pa. 1, 32

Inimici domini qui 23 pa.
1, 7

Iniquitas Saulis 103 p. 1, 10

Iniquitates pro iniqui 153
pag. 2, 27

Iniquitatis filius quis 256 p.
2, 19

Iniquitatis thronus 271 pa.
1, 25

Iniuria afficere seipsū quo-
modo quis dicatur 363
pa. 2, 17

Iniusta loquentes non diri-
gentur in conspectu Dei
282 pa. 1, 9

Iniuste agere quid 126 pa. 1,
15

Iniustitia pro diuitiis 169 p.
2, 11

In medio terrę salus opera-
ta 210 p. 1, 15

Innocens quis dicitur 51 p.
1, 32

INDEX.

- Inops quis dicitur 31 pag.
14
Inops & pauperis differen-
tia 2.8 p.1.8
Inquisitionem peccatorum
quis sustinere potest 347
pa.1.11
Infamia Sennacherib 151 p.1.
26
Infamiae falsae quae 116 pa.1.
16
Inscriptio in finem quid 6
pa.2.10
Item 212 pa.2.17
Inscriptio intelligētiæ quid
38 pa.2.1
Inscriptio primæ sabbatorū
quid 69 pa.1.7
Inscriptio filiis Core quid
136 p.1.11
Inscriptio in finem quid 6
p.2.10 Item 8 p.2.18
Inscriptio Asaph quid 142
pa.1.16
Inscriptio, alleluia, quid 353
pa.1.16
Insidiarū genus multiplex
est 106 pa.1.10
Insipiens quis 140 p.1.37 &
266 pa.2.17
In solo Christo gloriandum
11 p.1.4
Instrumenta bellica apud
antiquos 207 p.2.5
Insulae pro ecclesiis 275 p.
2.29
In tenebris ambulare qui di-
cuntur 264 p.1.14
Interficere non tantum de
gladio dicitur 270 p.1.7
Ipsē fecit nos & nō ipsi nos,
quomodo exponitur 280
pa.2.18
Ionas typus fuit triuianæ
saluatoris sepulture 401 p.
2.21
Iordanis quomodo inter-
pretatur 123 p.1.16
Ira dei quid 26 p.1.1
De ira dei & terrore Orige-
nis opinio 251 pa.
2.8
Iram in deo & furorem ef-
fe, quomodo intelligendū
109 p.1.10
Irafcendum quomodo 7 p.
1.33
Irrationalia & inanimata
quomodo gratias agent
deo 372 p.2.9
Irrationabilia quo pacto
deo benedicent 288 p.1.12
Irrationabilium dei, obedi-
entia 377 p.2.1
Irreprehensibilis quis dici-
tur 36 p.2.36
Is qui baptizatur quid profi-
tetur 88 p.2.19
Ismaelitæ vnde descende-
runt 239 pa.2.25
Israel Christiani dici possunt
74 p.2.15
Israel quid 66 pa.1.5
Israelitarum seruitutes va-
riæ 299 pa.2.19
Iter pro actionibus 2 p.
2.36
Iubilare quid 235 pa.2.19

INDEX.

- Iubilus quid 134 p.2.24
Iudæus qui verus 213 p.1.17
Iudæi gentibus cōparati, mi-
nima sunt pars fidelium
135 p.1.21
Iudæi quare timebant fateri
Christum esse deum 35 p.2.
29
Iudæi cum captiui essent in
Babylone extra ciuitatis
mœnia commorabantur
216 p.2.35
Iudæi Leones & vnicornes
dicti 65 p.1.34
Iudæi quibus nominibus ap-
pellabantur 38 p.2.17
Iudæi oliuæ & campi dicti
397 p.2.17
Iudæi inuolutis chartis scri-
bebant & non quadratis li-
bris vt nos facim⁹ 116 p.2.28
Iudæorum calamitas 389
p.2.30
Iudæorū perpetua seruitus
ibi notatur, & dorsum eorū
semper incurua 191 p.2.25
Iudæorum populus rudis, &
ineruditus fuit 398 p.2.37
Iudæorum peruerla exposi-
tio in Psal. 67. reprobatur.
186 p.2.21 & seq.
Iudæorū vicini 229 p.2.36
Iudæorum iniquitas quādiu
durauit 114 p.2.2
Iudas quid 213 p.1.15
Iudicare terram quomodo
275 p.1.35
Iudicare cum datiuo quid
123 p.1.31
Iudiciale thronum Christi
quid 21 p.2.17
Iudicium misericordiæ, &
misericordia iudicio com-
misceri debet 92 pa.1.3
Iudicium legis 50 p.2.35
Iumentū dupliciter in scrip-
tura sumitur 205 p.1.17
Iunior fui & senui, quomo-
do exponitur 107 p.2.10
Iuramentum quid 37 pa.2.
7 & 255 p.1.15
Iuramentum lex euangeli-
ca penitus absceidit 37 pa.2.
10
Iuramentum dei quid signi-
ficat 308 p.2.12
Iurare deū quid 273 p.1.10
Iurare per reges solebat an-
tiqui 171 p.1.29
Iusiurandum & iuramentū
in deo quid 406 p.2.5
Iusticia pro omni virtute 7,
p.2.25
Iusticia vera quæ 37 p.1.8
Iustus quid 30 p.2.1
Iustus etiā maxime dei mi-
sericordia indiget 70 pa.1.
28
Iustus, fortis, & longanimis
quō deus dicitur 6 p.1.21
Iusto nullū impedimentum
esse potest ad virtutem 102
p.1.21
Iusti, qui à scriptura dicti
sunt 2 p.2.21
Iusti ad palmam similitudo
247 pagina 2.2
Iusti hominis opa, Dauid li
B iijj

INDEX.

- benter enarrat 108 p.1,21
Iusti nō debēt timere famē
106 p.1,32
Iudā etiam dei misericordia
indigent 70 p.1,23
Iustum quomodo David se
appellat. 87 p.2,7
Iustorum consilium quid 2,
p.2,10
Iustorum & delinquentium
pugnantes sunt sententia
98 p.1,38
Iustorum virtutes permanen-
tes 2 p.2,33
Iustificaciones in lege 51 p.2,
gina 1,4
L
Abia dei apostoli disci
128 p.1,1
Labores manuum mā-
ducare quid 344 p.2,39
Lachrymarum vallis quid
242 p.1,10
Lacus miserie quid 175 p.2,
10
Lacus pro sepultura 78 p.2,
23
Lætitie causæ 33 p.1,6
Lapis reprobatus quid 321,
p.2,18
Laudare deū quomodo quis
potest 99 p.1,24
Laudandi deum tres modi
378 p.2,23
Laus populi Israel 63 p.1,
26
Lebes quid 166 p.1,18
Legalis virtus, vmbra & fi-
gura erat veræ virtutis 398,
p.2,4
Legis partes 50 p.2,12
Legislator Christus est 25,
p.1,15
Leo & Leonis catulus diffi-
cunt 43 p.2,17
Leonis os & fauces male o-
lent 14 p.1,14
Leo pro principe demonū
14 p.1,29
Lex, iustificatio, iudicium &
mandata quid inter se dif-
ferunt 218 p.1,2
Lex non veritatem, sed vim-
bram continebat 319 p.2,
21
Lex & mandatū quomodo
differunt 50 p.2,23
Lex Mosaiica non erat data
ex mera dei voluntate 180
p.2,31
Lex Mosaiica solis Iudæis da-
ta, euangelium verò om-
nibus gentibus 117 p.1,13
Lex, testamētum & testimo-
nia dicta 73 p.1,17
Legis nomina 323 p.1,1,
16
Libamen salutaris quid 319
p.2,4
Libanus mons est Palestinæ
regionis altus ac ferēs ce-
dros 81 p.1,14
Liber dei 361 p.2,32
Liber viventium duplex 192
p.1,32
Liber multiplex ibidem
Liber in quo peccatores
scribuntur ibi. p.2,6

INDEX.

- Libidinis appetitus vbi 110,
p.2,1
Linguarū cōtradiçtio quid
87 p.2,37
Lingua David quomodo ca-
lans 117 p.2,17
Lingua plures ceciderūt quā
gladio 365 p.2,24
Linguosus vir quis 364 p.2,
6
Locustæ quid 225 p.2,7
Loto manū quid denota-
bat apud Iudæos 75 p.1,36
Luna quomodo dicitur vre-
re 339 p.2,9
Luna à sole illuminatur 19
p.1,32
Lux & veritas Christus dici-
tur 123 p.2,18
M
Machinamenta demo-
nis, 114 p.2,4
Madianitæ qui 240
p.1,10
Madianitarum idololatria
395 p.2,6
Magnitudinē facilitatis di-
uinæ, impossibile est demo-
strare 379 p.1,21
Mala dies quæ 118 p.2,39
Malignorū hominū amicitie
nō retinendæ 281 p.2,17
Malorum principum causæ
380 p.1,38
Manasse 231 p.2,11 & seq.
Manasses quid 234 p.2,4
Mandatum quid 50 p.2,17
Mandata de sacrificiis, qua-
re Iudæis cōcessa 144 p.1,1
Mādanit & creata sunt quo-
modo 93 p.1,19
Manducare labores manū
quid 344 p.2,39
Manna quid 222 p.2,8
Māna quomodo dicitur pa-
nis angelorum ibidem, 18
Mane & oriens Christus di-
ctus 62 p.1,37
Manus & dextera quid 217
p.2,14
Manus angelorū quid 165
p.2,12
Manus dei quid 85 p.2,2
Man' patris quid 329 p.1,12
Manus pro puniendi poten-
tia 89 p.1,11
Maris profundum quid 183
p.2,7
Maria virgo mons vmbrosus
& dēsus est. 394 p.2,3
Mari rubro vicinū est deser-
tū vbi castrametati murmu-
rabāt Israëlitz 297 p.1,11
Maris plenitudo quid 275,
p.2,7
Martyrum supplicia portæ
mortis dictæ sunt 23 p.2,35
Melchisedech quomodo ini-
tium nō habuisse dicitur
308 p.2,20 & seq.
Membra quomodo dicatur
habere anima 98 p.1,18
Mēbrorū officiū 382 p.2,33
Mens & anima quō oculos
habere dicuntur 12 p.2,13
Mensurarum genera varia
113 p.2,1,37
Mensura omnium minima

INDEX.

113 p. 2, 2
Merces fructus v̄tris quid
344 p. 1, 10
Merces custodiendorū mā-
datorum dei 58 p. 1, 17
Meridies quid 105 p. 1, 2
Michol fidelitas erga David
maritum suum 100 p. 2, 19
Mille anni apud deum quid
161 p. 1, 19 & seq.
Mirabilia dei 374 p. 1, 7
Mirāda Christi natiuitas 134
p. 1, 4 & seq.
Miserece repetitū, quid si-
gnificat 341 p. 1, 13
Misereceur deus impiorū ac
se abnegantium 91 p. 1, 10
Misereceur deus omnibus o-
peribus suis 372 p. 1, 31
Misericordia diuina oēs in-
digent 12 p. 1, 6 etiam ma-
ximē iusti. 168 p. 1, 34
Misericordia ad aeternā, & ve-
ritas ad contēplatiuam vitā
pertinet 142 p. 1, 32
Misericordia preposita iudi-
cio 91 p. 1, 28
Misericordia dei immensa
248 p. 1, 15
Misericordia & iudiciū cō-
misceri debent ibidem
Misericordia de* perpetuo
non vitior 310 p. 2, 6
Misericordia dei & veritas
168 p. 1, 23
Mitis quis 246 p. 1, 30
Moabitze vnde originem tra-
hunc 239 p. 2, 27
Modus colligendi manna
222 p. 1, 8
Modi incarnationis Christi
incogniti & incomprehen-
sibiles 218 p. 1, 25
Mœstorum & tristium aspe-
ctus in terram versus 110 p.
1, 10
Monachorum consuetudo
9 p. 1, 10
Mons dei quid 182 p. 1, 11
Mons sanctus, sublimis est
de Christo theologia 69 p.
2, 38
Mons sanctus quid 5 p. 2, 12
Mons Sion pro tota Iudæa
4 p. 1, 18
Moriētū regio qd 117 p. 1, 7
Mors multiplex 183 p. 1, 13
Mors pro peccato 12 p. 1, 35
Mors remittitur, & tamen
damnum exigitur 80 p. 1, 3
Mortē formidasse quō Chri-
stus dicitur 250 p. 2, 27
Mortis vmbra peccatū 407
p. 1, 12
Post mortem nullū erit gra-
tificandi tempus 159 p. 1, 3
Morticina quid 219 p. 2, 2
Mos congregandi consilia
apud antiquos 206 p. 1, 19
Mos prophetarū quādo futu-
ra predicant 395 p. 2, 3
Mos sanctorū virorū in agē-
dis gratis deo 378 p. 1, 15
Mos scribendi apud veteres
116 p. 2, 16
Moyses quare non introdu-
xit filios Israel in terram
299 p. 1, 1 & seq.

INDEX.

Moyes de resurrectione ni-
hil nobis manifestē tradi-
dit 2 p. 2, 14
Muli quare non concipiunt
90 p. 1, 27
Mulierum dolores potius vi-
te quā mortis dicendi
sunt 46 p. 2, 2
Multitudinem stellarum nu-
merare quid 375 p. 2, 1
Mundi climata 211 p. 2, 19
Munitionis ciuitas quē 166
p. 1, 30
Muri Hierusalē q 149 p. 1, 17
Myrrha quare vnguebantur
mortui 129 p. 2, 15
N
Abuchodonozor, cur
sus vocatus 231 p. 1, 19
Natiuitas Christi mi-
randa 134 p. 1, 4 & seq.
Natiuitatis Christi virtus
199 p. 1, 35
Nato domino Iesu bella ces-
sarunt 134 p. 1, 4
Neomenia quid 235 p. 1, 19
Nestorius 231 p. 1, 9
Nilus vnicus Aegypti flumē
225 p. 1, 10
Nolite fieri sicut equus &
molus, quomodo exponi-
tur 90 p. 1, 21
Nomina communia regum
secundum regiones 95 p. 1,
7
Nouū quid magis, aut admi-
randum est 277 p. 1, 21
Noctis custodiæ quatuor
182 p. 2, 8
Nor quomodo transigenda
353 p. 1, 1
Nuptiæ natura ex peccato
proueniunt 147 p. 1, 16
Nycticoracis natura 283 p.
1, 6
O
Obedientia irrationabi-
lium 377 p. 2, 1
Oblatio & holocausta
differunt 140 p. 1, 9
Obliuisci domū patris quo-
modo 130 p. 2, 19
Obliuio quid est 32 p. 2, 25
Oculus quare lucerna dici-
tur 51 p. 2, 14
Occidere videtur decipiens
10 p. 1, 2
Og 354 p. 1, 2
Olei vis 290 p. 1, 6
Omnis homo viuens, quid
114 p. 1, 6
Omnis spiritus laudet do-
minū quomodo 383 p. 1, 22
Onagri natura 289 p. 2, 11
Opera dñi magna in cōsilio
recte degētium 309 p. 1, 37
Opera nostra quomodo bo-
na 286 p. 1, 28
Opera & mente coniuncta
79 p. 1, 9
Operari difficilior quā co-
gnoscere 369 p. 1, 16
Opinio sanctorum patrum
sequenda 193 p. 2, 23
Opisthotonos quid 389 p. 1,
26
Opportunū tps qd S9 p. 2, 11
Opprobriū nullū in bonam

INDEX.

partem accipitur 37 p.1,24
Orandus quomodo deus
363 p.1,28
Oratio ipsi Moyſi homini
Dei quid 260 p.1,24
Oriens & mane Christus di-
ctus 62 p.1,37
Ornatus sacerdotu 351 p.1,2
Oſſa in ſcriptura quid 12 p.
1,10
Oſſa Christi quid 64 p.2,10
Oſſa inueterata quomodo
88 p.1,35
Oſſa iuſtorum quomodo nō
conterentur 28 p.1,16
Oſſa pro mēbris 99 p.2,24
Ouium arietes qui 175 p.1,2
Oues pascuæ dei quæ 206
p.2,22

P

Palæſtra quid 113 p.2,9
Palamœa quid 161 p.2,1
Palma ſeu palæſtra quo-
modo cōſicitur 113 p.2,1
Palpebræ quid in ſcripturis
29 p.1,19
Paſſer inſirmiſſimū animal
341 p.2,29
Parabola pro exemplo 126
p.1,2
Participes qui dicuntur 129
p.1,26
Parturitionis nomen quid
designat in ſcriptura 17 p.
1,9
Partus & conceptio vnde
64 p.1,10
Paſcua ouium Christi quid
206 p.2,23

Patientia Davidis 164 p.1,15
Patris & filij cōmunis ope-
ratio eſt 307 p.2,17
Patris beneplacitum 255 p.
2,29
Parris vultus & facies Chri-
ſtus dicitur 62 p.1,5
Paupertas Christi 192 p.2,1
10
Pauper quis 24 p.2,19. Item
31 p.1,29
Pauperes Chriſtiani veci ſūt
66 p.1,38
Pax omnium honorū caput
27 p.2,1
Peccare propriè quid eſt
146 p.2,1,5
Peccatorum mors 269 p.2,15
Peccator quis propriè dica-
tur 1 p.2,9
Peccatores diſti dēmonēs
129 p.1,17
Peccatores in præſenti vitæ
deum non laudant 316 p.1,
18
Peccatores quomodo dicun-
tur elongari à deo 205 p.2,
27
Peccatum accuſat authorem
ſuum 227 p.1,30
Peccatum neglectus eſt, &
contēptus legis 82 p.2,21
Pecora ſaluare quid 103 p.
1,28
Pecora campi quid 20 p.1,2
Pedem in ſanguinem intin-
gi quid 183 p.2,19
Pedes dei quid 349 p.1,25
Pellicani natura 283 p.1,4

INDEX.

Percuſſio Iſraël in deſerto
221 p.1,30
Perſecti hominis proprium
113 p.1,13
Peregrinus quis 16 pa. 2,18
Perire in futuro ſeculo quid
240 p.2,39
Perire, quis dicitur 107 p.1,1
Peruerſus quis 51 pag.1,34
Peſ ſuperbiæ quid 104 pag.
1,39
Peſtilentiæ cathedra 1 p.2,11
Peſtis quis dicitur 1 p.2,10
Petri, ac Pauli munus impo-
ſitum 181 p.1,17
Pharao q. Ioseph recepit nō
idem eſt atque is qui per-
ſecutus eſt filios Iſraël
294 p.2,19
Philophia de trinitate 21
pag.1,10
Philistei nunc Palæſtini dicū-
tur 239 pa. 2,36
Phinees cuius filius 298 pa.
2,28
Piſcatorum virtus 133 pag.
2,38
Piſces maris pro dæmonib⁹
10 pa. 2,9
Plaḡe Aegyptiorum 215 pa.
1,9
Platea vnde dicit 53 pa.2,38
Plaḡes quid 84 p.2,13
Plauſus manuum quid deno-
tet 134 pag.2,15
Plenitudo maris quid 275
pag.1,7
Poculum & calix in ſcriptu-
ra quid 39 p.1,20

Pœnarum ſpecies 61 pa.1,17
Pœnitentiæ ſignum 109 pa.
2,13, & 10 pa.1,23
Portæ mortis quid 23
pag.2,15
Portæ æternales quid 70 p.
2,15
Potēſtates & virtutes quare
angeli dicantur 287 pag.
2,37
Potētia dei Chriſtus diſtus
61 p.2,19
Potētiæ & roboris anni quot
ſunt 262 pa.1,19
Prædicatio euāgelica nēmi-
nem cogit 181 pa.1,1
Præſtigiatōres qui 161 p.1,16
Prætextus in peccatis 366
pag.1,1
Precatur Chriſtus, ſed vt ho-
mo 306 pag.2,9
Primogenitus q. 257 p.1,10
Principes etiam mali reue-
rendi 41 p.1,20
Principes portarum qui 70
pag.2,17
Principum malorum cauſæ
180 pag.1,18
Principum conſtitutio diui-
næ ſapiētiæ cōſtitutio eſt
320 pa.1,27
Principiū verborū dei quid
335 p.2,36
Procella quid 143 pag.1,18
Procelle p̄p̄riū 240 pa.2,17
Procreatio liberorū pergra-
ta Iudæis 71 pag.2,1
Pro dilecto, id eſt de dile-
cto 127 pa.1,38

INDEX.

Prodigia quid 293 p. 1, 3
Profanum quid 156 pag. 1, 7
Proficere Hebræi sæpe dicunt p. phere 256 p. 2, 16
Profundū maris qd 183 p. 2, 7
De pfudis quid 346 p. 2, 30
Promptitudo apū 320 p. 2, 13
Prophetæ opus 127 p. 2, 14
Prophetæ David erga Iudæos amor 109 p. 2, 19
Prophetæ dicuntur catara-
ctæ 122 p. 2, 8
Prophetæ aëres dicti 48 p. 2, 10
Prophetæ futura veluti præ-
sentia intuectur 156 p. 2, 11
Prophetæ quare obscure se-
pe locuti sunt 321 p. 2, 12
Prophetæ quare inanimatis
rebus gaudium adscribūt
275 p. 2, 19
Prophetarū mos 4 p. 2, 12
Prophetia de christianis &
pag. 1, 9
Prophetia de reuersione Iu-
dæorum 163 pag. 2, 8
Prophetia de gentium fide
246 p. 2, 14
Propiciatorium ubi erat 75
p. 2, 4
Profelytus quis dicitur 270
p. 2, 11, & 374 p. 2, 9
Protopopæia qd 141 p. 2, 18
Prosperitas impiorum bre-
uis 106 p. 2, 13
Protegere quomodo quis a-
liū dicitur 46 p. 2, 9
Proximi omnes mutuo su-
mus 37 p. 2, 19

Pfallere & cātare quomodo
differunt 77 p. 2, 5
Psalmi cāricū qd 218 p. 2, 12
Psal. 71. an sit Salomonis
197 p. 2, 38
Psal. cantici quid 82 p. 2, 4
Psal. 38. an sit ipfius David
112 p. 2, 6
Psalmi sine inscriptione 163
p. 2, 16
Psalmodum liber os dicitur
ipfius David 252 p. 2, 10
Psalmodos omnes esse à Da-
uid cōpositos 201 p. 2, 12
Psal. ad pusillanimes 202
p. 2, 15
Psal. cōgruēs iis qui in tēta-
tionibus sunt 141 p. 2, 25
Psal. cūlibet fidelis in an-
gustis cōstituto cōgruēs
251 p. 2, 25
Psalmi qui habēt inscriptio-
nem canticum ascēsum,
quid continēt 337 p. 2, 18
Psalmi qui habent inscrip-
tionē alleluia 292 p. 2, 39
Puer pro seruo 405 p. 2, 2
Pupillæ oculi custodia 42 p.
2, 17
Puluis mortis qd 64 p. 2, 27
Quēadmodū mors se-
parat à corpore, ita
plens mūd' amatores su-
os separat à deo 68 p. 2, 20
Quid enim mihi est in cœ-
lo &c. de eo egregia ex-
positio 205 pag. 2, 3
Quid p homines & iumēta

INDEX.

saluabis, itelligēdū 103 p. 2, 1
Quod quisq; animo cupit,
hoc ore etiā ac labiis pe-
tit 60 p. 2, 19
Quoniam & quia, non semp
causam reddunt 25 p. 2, 2,
28, & 262 p. 2, 17
Raab Cananæa fuit 248
pag. 1, 23
Ratio quædam cuique
homini innata 294 p. 2, 31
Reges & principes olim po-
tentes dicebātur 256 p. 2, 31
Reges olim vngebantur 129
pag. 1, 29, & 406 pag. 1, 15
Reges vnde sperare debeāt
salutem 170 p. 2, 14
Regina est, ecclesia Christia-
norum 120 pag. 1, 23
Regum & principum consti-
tutio diuinæ sapientiæ o-
pus est 380 pag. 1, 27
Regio viuorum 317 p. 2, 5
Regnare Christ' quomodo
hic dicitur 274 pag. 2, 20
Regnū Christi est volūtaria
fidelium omnium subie-
ctio & seruitus 259 p. 2, 11
Reliquæ quomodo conser-
uantur 109 pag. 1, 19
Reminisci quid 26 p. 2, 19
Renes in scripturis quid 46
p. 2, 16
Renes concupiscentiam de-
notant 75 pag. 1, 6
Renes libidinis appetit' se-
des sunt 110 p. 2, 1
Requiescere quis dicitur 36

pag. 1, 23
Resurrect. mod' 287 p. 2, 12
De resurrect. David primus
tradidit manifestē 2 p. 2, 15
Rerum euentus patietur fe-
rendi 104 p. 2, 21
Rhamnum quid 162 p. 2, 16
Roris nomine euangelii di-
ctum 400 p. 2, 33
Sabbatū Iudæi totā hebdo-
madā appellāt 156 p. 2, 13
Sabellius 231 p. 2, 9
Sacco indui quare solebant
Iudæi 84 p. 2, 19
Saccus pœnitentiæ signū est
humilitatis ibidē
Sacerdotes quales esse debe-
ant 69 p. 2, 25
Sacerdotes angeli dicti 358
p. 2, 37
Sacerdotes vnde ornari de-
bent 351 pag. 1, 2
Sacrificia quare Iudæis cō-
cessa 144 p. 2, 14
Sacrificia brutorum in lege
reprobata 148 p. 2, 13
Sagittæ & carbones quid 338
p. 2, 33
Sagittæ pparatæ & are' intē-
tus qd 28 p. 2, 20, & 30 p. 2, 18
Sagittæ dei 109 p. 2, 13
Salinarū vallis 101 pag. 1, 13
Saluare pecora qd 103 p. 2, 28
Saluare quō accipi. 103 p. 2, 28
Salutis cornu quid 46 p. 2, 1,
10, & 406 pag. 1, 15
Salutem ī medio terræ ope-
rat' est Christ' quomodo

INDEX.

208 pagina 1, 38
Salomon quomodo inter-
tatur 198 p. 1, 3
Sanctus quis 30 pa. 2, 1
Sanctus quis proprie dicitur
51 p. 1, 30
Sanctum nomē Christi est,
ideo ora & linguas sancta
esse oportet quē illud lau-
datura sunt. 311 p. 1, 6
Sanctorum patrū opinione
sequendam 193 pag. 2, 22
Sanctorū imagines vera ha-
bent argumēta 354 p. 2, 25
Sanctorum virorum in agē-
dis gratis deo formula
378 p. 1, 16
Sancti mōtes qui 147 p. 2, 31
Sanctuarium quid 174 pag.
1, 14
Sancti de & homines, quo
modo 197 p. 2, 15
Sanguines quid 148 p. 1, 30
Sanguinum viri 156 p. 2, 6
Sapientia quid 262 p. 2, 29
Saulis ingratitude erga bea-
tum David 100 pag. 1, 10
Saulis prauitas 103 pa. 1, 10
Scabellū pedū Christi quid
179 p. 1, 21
Scandalum quid 363 p. 2, 14
Scapulē dei quid 264 p. 1, 14
Scoria quid 77 pa. 2, 34
Scribēdi mos apud veteres
116 p. 2, 26
Scriptura ab humanis mori-
b' sepe diuinas actiones
describit. 90 pa. 1, 18
A seculo & vsq; in seculo tu

es 160 pa. 2, 36
Secūda fortuna iniustorum
neminem debet mouere
105 pagina 2, 20
Seculum presens reuolutum
ac completum septenario
numero signatur 11 p. 1, 32
Sedere in throno, aut super
thronum in deo quid 21,
pagina 2, 35
Sedes filij à dextris patris,
equalis eū esse honoris cū
patre manifestat 307 p. 1, 25
Semē Abrahæ nouum quid
405 p. 2, 16
Semē Christi quid 67 p. 1, 22
Semen impiorū exterminā-
dum fore 108 pa. 1, 13
Senect' i oleo qd 167 pa. 1, 19
Senes in scripturis qui 381,
pagina 1, 30
Sēnacherib Isania 151 p. 1, 26
Seon 154 pag. 2, 1
Sepes sanctuarij dei 159 p. 1, 19
Septies pro pluries Hebræi
ponere solent. 31 pa. 2, 30
Septies in die laudē dicere
deo quid 316 pa. 1, 31
Sermo de trinitate 182 pa-
gina 2, 39
Sermo via quēdam est ad a-
ctiones 97 p. 1, 26
Serpentis natura 161 p. 1, 23
Seruire deo omnia quid 310
pagina 2, 3
Serui Christi qui pprie 193
pagina 1, 19
Seruitus dei duplex 319 pa.
1, 15
Seruitutes

INDEX.

Seruitutes Israëlitarū variz
fuerunt 299 pa. 1, 19
Si adam non peccasset, nū-
quā oportuisset illū Eux
coniungi 147 p. 1, 10
Sicima ciuitas 165 pa. 2, 12
Signum, tam in bonum, quā
in malum 247 p. 1, 12
Signum pœnitentiæ 109
pag. 2, 13
Signa & prodigia differunt
214 pagina 2, 38
Si onquid 213 pa. 2, 1
Sion quare mater dicta 248
pagina 2, 10
Siris aque 69 p. 1, 18
Sodoma quo genere suppli-
cij fuit euerſa 29 pa. 2, 22
Sol cadet & cetera astra in
cōsummatione seculi quo
modo 201 pag. 1, 29
Sol cognouit occasum suum
quomodo 290 pag. 2, 35
Sola Dei volūtas sufficit ad
coercendos opprimentes
iustos 98 pag. 2, 33
De solis egressione & exi-
tu 56 pag. 2, 20
Solis nomine Luna etiā in-
telligitur, & ē conuerso
19 pag. 1, 30
Somni causa 11 pa. 1, 20
Somnus solet dissoluere vi-
res 214 pa. 1, 22
Sortes quid 86 pa. 2, 39
Spectadum, propter quid est
347 pag. 1, 30
Sperandum in Deo & nō in
alio 13 pag. 2, 37

Sperare in deo quis dicatur
243 pag. 1, 27
Species animalium quę offe-
rebantur in lege Moyſi
144 pag. 2, 6
Spes minuit dolores 105
pag. 1, 29
Spina cōfigi quid 89 p. 1, 14
Spina sepe pro peccato 162
pagina 1, 16
Spiritus indignationis quis
384 pag. 2, 11
Spiritus sancti & columbæ
collatio 181 pag. 2, 38
Stacte quid 129 pa. 2, 17
Statera quid 169 pag. 1, 38
Stellarū multitudinē nume-
rare quid 375 pag. 2, 1
Sterilitatis causa 302 p. 1, 22
Subiicient omnes Christo
sed diuersimodē 307 p. 2, 9
Sublānnare quid 125 p. 2, 37
Superbus quis 361 pa. 2, 25
Superbiæ nomine omne vi-
ciū intelligitur 104 p. 2, 2
Supervacue quid 85 pa. 2, 13
Surrectionem in Deo quo-
modo 179 pag. 1, 1
Sus in scriptura quid 44
pagina 2, 15
Sus immundus apud Iudæ-
os quare, ibidem,
T
Tabernaculum domus
Dei 348 p. 2, 34
Tabernaculorū vallis
165 pag. 2, 15
Tanis Aegypti ciuitas 211
pag. 1, 1
C

INDEX.

Taurorum filij dicti 388
pag. 1, 1
Tempus opportunum quid
89 pagina. 2, 11
Tempora synaxeum 155 pa.
2, 5
Templum & tabernaculum
diuinitatis quid 185 p. 1, 12
Templum nondum edificatum
erat tempore Dauid
36 pag. 2, 6
Tēpus afflictionis quid 50
pag. 1, 23
Tenebrę & lux apud Deum
361 pag. 1, 13
Tenebrę peccati infernus
est 85 pa. 1, 10
Tenebrę pro vniuersis hominibus
179 pag. 2, 11
Tentationes Deus non dat
156 pag. 1, 35
Tentationes nomine aquę
dictę 89 p. 2, 24
Tentationes ne incurreret
Christus, cur rogabat vt
homo 190 pa. 2, 17
Termini montium & maris
quid 189 pa. 2, 18
Terra pro habitatoribus terre
133 pagi. 2, 22
Terra quędam est celestis
106 pagina. 1, 1
Terrę fideles qui 181 pag.
2, 35
Terrenę diuitię fallaces 96
pag. 2, 4
Terribilis Dei pſentia 143
pag. 1, 14
Terribilis quomodo de^o est
176 pagina. 1, 11
Terra, ex quo tempore effe
cta est Christi 62 pa. 1, 20
Terrę colūne qd 111 pa. 1, 21
Terrę peccatores qui 182
pag. 1, 14
Terribilia Dei 373 pa. 1, 14
Testimoniū quid 50 pa. 2, 16
Tharſis loci nomen 137 pa.
1, 19
Thaman quid 194 pag. 1, 14
Theologia de sancta Trini
tate 104 pag. 1, 10
Theſauri dei quid 354 pag.
1, 11
Theſauri abyſſorum qui 92
pag. 2, 10
Thronus quid 129 pag. 1, 9
Thonus glorię regni Dei
quid 404 pa. 1, 17
Thronus iniquitatis 271
pag. 1, 25
Timere Deum nō fat est 311
pag. 2, 1
Timor domini quid 57 pa.
2, 17
Tonitrua vnde veniunt 80
pagina. 2, 23
Torcular in ſcriptura quid
18 pa. 1, 15
Torrentes iniquitatis quid
46 pa. 2, 10
Tota die Hebręi ponunt p
toto tēpore vitę 72 p. 1, 7
Torrens deliciarū quid 103
pag. 2, 14
Trāſgreſſor legis, ab ex le
ge differt 9 pag. 2, 23
Tribus ephraim prę ceteris

INDEX.

tribus⁹ arcu utebatur 120
pagina. 2, 36 & ſequen.
Tria in auxiliū potiſſimum
proponenda 41 pag. 2, 2
Tribus Iſrael quando aſcen
debāt Hieruſalē 340 p. 1, 7
Trinitatis myſteriū apertū
178 pag. 2, 22
De trinitate ſermo 182 pa.
2, 39
Tympanū ex mortui corpo
ris pelle cōficiē 184 pa. 1, 37
Tyus impioſiſſima erat ciui
tas 130 pag. 2, 35
V
Vallis lachrymarum quid
242 pag. 1, 10
Vallis ſalinatum 165 pa. 1, 13
Vallis tabernaculorum 165
pag. 2, 35
Vanum quid 169 pagina. 1, 35
Verbi fidei vis 22 pag. 1, 17
Verborū copia nō pluadet
Deo, ſed pura ſimplicis a
nimę affectio 6 pa. 2, 23
Verborū repetitio frequētis
ſima apud Hebręos 115
pag. 1, 35
Veritas & miſericordia, quo
modo dicūtur Deū pręce
dere 255 pag. 1, 30
Veritas & miſericordia Dei
168 pag. 1, 23
Veritas & ſalutare Dei eūā
geliū dicitur 117 p. 1, 16
Verus ac perfect⁹ homo qd
dici poteſt 140 pag. 1, 23
Vermis vnde naſci. 61 p. 2, 20
Veſperinū ſacrificiū quid
365 p. 1, 36
Via Dei quid 52 pag. 1, 34
Via fortitudinis qd 285 p. 1, 1
Via iuſta quid 5 pagi. 1, 12
Vię & ſemitę dei ſunt om
nia qđ ei placent 71 p. 2, 18
Vinum vitę ſanguis dicitur
388 pa. 1, 17
Vini proprium 250 pa. 1, 3
Vir linguoſ⁹ quis 364 p. 2, 6
Virga multa ſignificat apud
ſcripturam 307 pagi. 1, 15
Virga directionis & regni
quid 129 pag. 1, 13
Virga ferrea quid 4 p. 2, 19
Virga & bacul⁹ qd 68 p. 1, 21
Virgo Maria, mons vmbro
ſus & deſus eſt 194 p. 2, 2
Virginis Marię humilitas
405 pa. 1, 14
Viri diuitiarū qui 214 p. 1, 13
Virtus xpianorū 255 p. 2, 25
Virtutes & poteſtates quare
angeli dicūtur 187 p. 2, 37
Virtutes iuſtorum perman
ſuras 2 pagin. 2, 33
Virtutes humanę inualidę
ad ſalutem 12 pagi. 2, 33
Virt⁹ vnde dicit⁹ 242 p. 1, 30
Viſitatio diuina quid 124
pag. 2, 35
Vitę ratio diuerſa 73 p. 1, 29
Vita pręſens quare nox di
citur 216 pag. 1, 14
Vita pro ſanguine 11 p. 1, 7
Vitę hominū dies certi 285
pag. 1, 14
Vituli nomine plebeios in
tellectos 64 p. 1, 39
C ij

INDEX.

Vivere qui propriè dicuntur 251 pagina 1.6
 Vivere quodammodo non videntur qui dormiunt 102 pagina 1.14
 Viventium regio quid 317 pagina 2.5
 Viri sanguinum qui 156 pagina 2.6
 Item 163 pag. 1.10
 Virtutum Deus quomodo 163 pagina 1.36
 Vivificari propter mandatum observantiam aliquando petiit David, aliquando vero propter misericordiam Dei 335 pag. 2.28
 Umbra mortis peccati 407 pagina 1.12
 Umbra alarum Dei, quid 159 pagina 1.38
 Unctio David 256 pag. 1.7
 Ungulae & cornua emortuae partes sunt 192 pag. 2.30
 Unicornium filius Christus dictus 81 pag. 1.31
 Unitatem servandam 352 pagina 1.1
 Voces aquarum quid 268 pagina 2.34

Vociferatio quid 91 pa. 1.39
 Volucres caeli pro angelis 20 pagina 2.8
 Voluntas patris & filij una 63 pa. 1.32
 Vultus & facies patris dicitur Christus 63 p. 1.5
 Vultus seu facies domini quid 30 pagina 1.4
 Z
 Zelus & concitatio in Deo quomodo 388 pag. 2.6
 Zorobabel Christi tenuit figuram 168 pagina 1.3
 Zorobabel regnante, templum domini effloruit 350 pagina 2.14
 Ziphzororum amicitia ficta 152 pag. 1.12
 ὄψις quid 30 pa. 1.5
 ἀσπλαγξία quid 215 pag. 2.9
 ἀνέμια quid 9 pag. 1.38
 γυνή quid 239 pag. 1.20
 ἰσχυρία quid 243 pag. 1.19
 ἰσχυρ quid 294 pag. 1.27
 ἰσχυρ quid 30 pa. 2.4
 τῆλος quid 36 pagina 1.38

F I N I S.

PSALMORUM OMNIUM ELENCHVS. ordine literario.

A
 D dominum cum tribularer Psal. 119
 Ad te domine clamo Psal. 27
 Ad te domine leuavi animam meam Psal. 24
 Ad te leuavi oculos meos Psal. 122
 Afferte domino filij Dei Psal. 128
 Attēdite populus meus 77
 Audite hæc omnes psal. 48
 Auribus percipe 54
 B
 Beati immaculati in via 118
 Beati omnes qui timeant dominum 127
 Beati quorum remissæ sunt iniquitates psal. 31
 Beatus vir qui intelligit super inopem psal. 40
 Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum psal. 1
 Beatus vir qui timet dominum 111
 Benedic anima mea domino 102
 Benedic anima mea domino, bis 103
 Benedic dominum psal. 33
 Benedictus dominus Deus meus 141
 Benedixisti domine 84
 Bonum est confiteri 91
 C
 Cantate domino 95
 Cantate domino bis. 97
 Cantate domini. ter. 149
 Cæli enarrant gloriam dei psal. 18
 Confitebimur tibi Deus 74
 Confitebor tibi domine psal. 9
 Confitebor tibi domine 137
 Confitebor tibi domine bis 110
 Confitemini domino 104
 Confitemini domino, bis 109
 Confitemini domino quoniam bonus 105
 Confitemini domino quoniam bonus, bis 117
 Confitemini domino quoniam bonus, ter 135
 Cōserua me domine psal. 15
 Credidi propter 115
 Cum conuerteret dominus 125
 Cum inuocarem exaudisti me psal. 4
 D
 De profundis cla. 129
 Deus auribus nostris audiuit psal. 43
 Deus deus meus 62
 C iiij

Deus deus meus respice in me psal. 21	Domine in potentia tua psal. 20
Deus in adiutorium 69	Domine ne in furore tuo arguas me psal. 6
Deus in nomine tuo 53	Domine ne in furore tuo, bis 37
Deus iudicium tuum 71	Domine non exaltatum est cor meum 130
Deus eorum loquutus est psal. 49	Domine probasti me 138
Deus laudem meam 108	Domine quid multiplicati sunt psal. 3
Deus misereatur nostri 66	Domine quis in tabernacu- lo tuo psal. 14
Deus noster refugium & vir- tus ps. 45	Domine quis similis erit ti- bi 82
Deus repulisti nos 59	Domine refugium 89
Deus stetit in Synagoga 81	Domini est terra psal. 23
Deus venerunt gentes 78	Dominus illuminatio mea psal. 16
Deus vltionum dominus 93	Dominus pascit me psal. 22
Dicit iniquus delinquere in seipso psal. 35	Dominus regnavit, exultet terra 96
Dilexit quoniam exaudivit 114	Dominus regnavit 98
Diligam te domine psal. 17	Dominus regnavit 92
Dixi custodiam vias meas psal. 38	E
Dixit dominus domino meo 109	Ecce sanè benedicite dominum 133
Dixit insipiens in corde suo psal. 13	Ecce sanè quid bonum 132
Dixit insipiens 52	Eripe me 58
Domine deus meus in te spe- raui psal. 7	Eripe me domine 139
Domine domine clam. 140	Eruit aut cor meum verbū bonum psal. 44
Domine dominus nō psal. 8	Exaltabo te deus meus 144
Domine deus salutis meæ 87	Exaltabo te domine psal. 19
Domine exaudi orationem meam 101	Exaudivat te dominus psal. 19
Domine exaudi orationem meam 125	Exaudi domine iustitiam meam psal. 16
	Exaudi deus vocē meam 62

INDEX.

Exaudi deus	60	Leuau i oculos meos	120
Expectans expectanti domi-		M	
num	psal. 19	Agnoſc dominum	ps
Exultate deo	80	Memento domine	
Exultate iuſti in domino		Dauid	ps. 135
psal. 32		Miſerere mei deus	50
Erurgat deus	67	Miſerere mei deus	55
F		Miſerere mei deus	56
Fundamenta eius	86	Miſericordiam tuam	100
I		Miſericordias tuas	88
In domino conſido	psal. 10	N	
In exitu Iſra. 1	113	Ne amuleris in mali-	
Inclina domine	85	gnantibus	36
In te domine ſperaui	70	Niſi dominus ædifica-	
In te domine ſperaui	ps. 30	uerit domum	126
Iudica domine iniuriantes		Niſi quia dominus	123
mihi	psal. 24	Nonne deo	61
Iubilare deo	65	Notus in Iudæa deus	7
Iubilare deo omnis terra	99	O	
Iudica mihi domine	psal. 25	Omnes gentes plaudi-	
Iudica mihi deus	42	te manibus	psal. 46
L		P	
Ætatuſ ſum	121	Aratum cor meum	
Lauda anima mea do-		psal. 107	
minum	145	Q	
Lauda Hieruſalem dominū		Vam bonus deus	ps. 134
147		Q	
Laudate dominum de cœlis		Quam dilecta taber-	
148		nacula	83
Laudate dominum in ſan-		Quare inſurrexerunt gētes	
ctis	110	psal. 2	
Laudate dominum omnes		Quemadmodum deſiderat	
gentes	116	cœrua ad fontes aquarum	
Laudate dominum quoniā		psal. 41	
bonum eſt	146	Qui conſidunt in domino	
Laudate nomē domini	ps.	124	
134		C iiii	
Laudate pueri dominum			
psal. 112			

INDEX.

Quid gloriaris	51
Qui habitat in adiutorio	90
Qui pascis Israël	79
S	
Sepe expugnaverunt me	128
Saluum me fac psal.	11
Saluum me fac Deus	68
Si vere utique	57
Super flumina Babylon.	135
T	
Te decet	64
V	
Venite exultemus	94
Verba mea auribus p-	
cipe domine psal.	5
Voce mea ad dominum	76
Voce mea	141
Utque domine psal.	12
Ut quid deus repulisti	73

CANTICORVM	
clenchus.	
Attende cælum	2
Benedicite omnia opera	
domini domino	8
Benedictus es dominus de	9
7	
Benedictus dominus Deus	
Israël.	10
Cantemus domino	1
Clamavi in tribulatione	6
De nocte confurgit spiritus	
meus	5
Domine audiui auditum tu	
um.	4
Firmatum est cor meum	3
Magnificat anima mea do-	
minum	9

FINIS INDICIS.

Euthymii monachi
ZIGABONI INTER-
pretatio in Psalterium.

Laudatoria in David, & prefatio
in totum opus.

VIVS quidem libri autor (vt planè
quod summum est dicam) & Dei fi-
lius fuit (protegam enim inquit domi-
nus civitatem hanc propter me, & pro-
pter David filium meum) & pater dei.
Liber enim, inquit, generationis IESU
CHRISTI filij David. Cætera verò
(vt paucis complectar) qui post Abraham solus fuit gen-
tium pater, qui noster Orpheus, qui primus elegans con-
scriptor virtutum, & primus trium personarum vniùsque
diuinitatis præco: qui pastor vnà, & invictissimus miles,
propheta & rex: qui & primi regis cor, lingua fuit & cala-
m: cui à deo testimoniũ est præstitũ: quique omnes eas sibi
paravit virtutes, quæcunque hominẽ faciunt deũ, & homi-
ni ascribi possunt. Hic Iesse quidẽ filius, & fratrum iunior,
exilis aspectu corporis, animo formosissimus: omnium pro-
phetarum, imperatorum, legislatorum, regũ fuit excellen-
tissimus: & innumeris, præ cæteris omnibus, charissimum
donis refectus. mitissimus quidẽ spiritus, & natura etiã mo-
destissimus: virili præditus mæte, & corpore etiam robustis-
simus: principem vnã atque æquale omnibus se præbebat:
magnanimus simul & comis: simplicissimus pariter ac pru-
dentissimus: moribus dulcis, & acer sermone, intellectu mul-
tò, & diuino numine planè adbat: dũ in corũ quæ sunt, seu

PRÆFATIO.

potius in eius qui verè est, contemplatione versatur, à seipso edoctus, & doctus à deo: qui totus etià, ac toto semper erat cum spiritu. His tamè omnibus prætermisiss, seu potius breviter in vnum collectis: duas tantum nunc illius virtutes persequar, sapientiam scilicet & fortitudinem. & de sapientia quidè prius disseremus. Ait quodam in loco profundius, magis quàm obscurius, Manus meæ fecerunt organum: & digiti mei cōcinnaverunt psalteriū. Sapientia enim nihil aliud est, quàm harmonia quedā, & cōcōnitas dictorum, ac factorū. Præterea inter rationales sciētiās, Musice optima est, & summa sapientiæ pars quæ seipsam vnā, & omnes philosophiæ partes, atq; ornāmēta & sibi ipsi, & aliis tuo per se adcomodat, & coaptat: symphoniasq; & cōcentū quidā ceteris omnibus est, & proportio. Qui igitur hanc musicā cōfessus fuerit fuisse in David, vniuersas ei etiā, rerū omnium sciētiās bene adscribet. observandum verò est, quæ ratione beatus David, organo quidè manus, & faciēdi virtutē simpliciter adscribit: psalterio verò digitos, cōcinnitatemq; atque harmoniā. Quia scilicet organū simplicius instrumentum est, ac magis vulgare: Psalterium verò, & ad sublimiorē scientiam pertinet, & arte indiget diligentiori. Iuxta anagogē, Manus accipiūtur, pro virtute factiua, quæ vitam ac cōuersationem nostram, quasi organum, sibi ipsi consonā, ac bene dispositā reddat. digiti verò, cōsiderationes ac cōtemplationes sublimiores intelligēdæ sunt: quæ intellectuāle rationis iudiciū, quasi psalteriū quoddam cōcinnata ut superne inspiraretur pulseturq; & ab alio maiori moueatur. itē alibi in psalmis ait: incerta & occulta sapientiæ tue manifestasti mihi. O admirandū dei opus. neq; enī solā visibilia cognitionem, sed etiā arcuorum dei scientiā edoctus est: ipse scilicet vnitās sit, & trinitas, & quæcūque alia ad dei incarnationē pertinet, & rursus alio in loco dixit: super oēs docuisti me mandatum tuū: de eo loquēs mādato quod ad actiones pertinet, in quo virtutis genere praxiter primatū obtinuit. De fortitudine verò idē ipse narrat dicēs: exiui obviam Philistæo, & maledixit mihi in idolis suis, ego autē exerto eius gladio, decollavi eum, & abstuli opprobriū à filiis Israel. Tu modo cōsidera hic, nō fortitudinē tantū, sed & multo magis animi moderationē, quippe

PRÆFATIO.

cū multa & magnatūc, recensere posset, inimicorū scilicet copias, audaciam, arma, bellicas artes, & studia: ipse etiam gigantis, aut potius elephantis illius arrogantia, peritia, vires, magnitudinem: Iudeorū præterea timorē, solitudinē. ipsūq; Saul regis anxietatem: & quomodo obvinctū etiā Philistæum omnes erat perterriti dux, milites, iuvenes, senes: quomodo ipse David adolescēs erat & pusillus, inermis, belli ignarus: & tamē ausus sit adversus barbarum illū decertare: vnde interfecta tanta illa ac tali fera, facilem regi victoriā præstitit: quippe qui illius capite à reliquo corpore avulso, atq; hoc ipsūmet gigantis gladio timorē omnem dissolvit: cades antea fieri solitas terribilis exercitū, ducē, patriam, maiorum sepulchra, leges patrias, tēpla, parētes ipsos, & omnem denique ætatē servavit: ipse tamē in his, nihil gloriarus est, sed singulare certamē, quod sibi fuit cum ipso Goliath, tantū modestissime narravit. Veruntamen hic noster tantus, ac talis David, ne omnia per singula persequar, negligitur à patre (qui initio exteriora tantum spectabat) & ad greges mittitur, & ad armenta: quinimmo horum etiam factas oves sequebatur. & pater quidē in terra eū abiciebat, Deus verò desuper adprobabat, eūq; veluti regium puerū, regali, hoc est pastorali scientiæ primum vacare, inter irrationalia præparavit: vigilare scilicet, certare pro grege, periculis se opponere, cōtendere adversus feras, latrones, fures, famē, & frigora: p̄ire etiā & aduocare ad pascua, ad umbras, ad fontes, ad flumina: reuocare itē, & in vnum adducere, virga, voce, cantu, & fistula, dele stare etiam, ac perterritere: viuendi normam præbere, & mederi. quorum omnium is est finis, ut non pingue modo, sed ut moderatissimum etiam, & castigatissimū gregē ostenderet. Sed quid pluribus opus est? venit paulo post vnctor: vngendus perquiritur, procedit copiosus ille, pulcher, & clarus filiorum chorus: imponitur cornu, superponitur deus: & quæadmodum antea pater, ipsum David, sic & deus omnes alios reprobavit. Cogitur pater qui neglexerat, neglectum adducere: adducitur itaque, & vngitur ad vtrūque: ad regnū iuvirū, & ad prophetiam, cornu siquidē, & spiritū. Figura erāt hæc saluatoris nostri Iesu Christi: qui in regē vngendus erat, & in deū. Quid igitur

PRAEFATIO.

post haec bellum adest à Philistinis, bellum inquam grandis, quinimmo immensum, & insuperabile, omnia tam regis, quam vniuersae gentis negocia in summo erant discrimine, ipse autem liberator aduenit propheta, miles pariter & rex. Negligitur rursus atque abiicitur, & rursus ipse, patientia sua fratres, responso Saul, fortitudine Goliath, & omnes insuper, qui tunc temporis & antea, ac postmodum fuerunt, immensa hac Gigantea pugna superauit: vnusque pro omnibus, contra omnes, supra omnes, seruauit omnes. Sed quid deinceps? Simul regnat, simul exercitum ducit, simul dirigit atque administrat: immo verò quae reliqua sunt, ipse vnus moderatur: & exteros quidem inimicos, armis, suos vero, hoc est ipsius Saul malignos spiritus, melodia simul, ac spiritu, superat. Coronatur itaque & laudatur ab omnibus, & supra omnes, in cantumque ipsis etiam effectus est mulieribus: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia, inuidetur rursus, persecutionem patitur, fugit, occulatur, circumdatur, & ipse circumdantem circumdat, nec tamen occasionem arripit, nec belli solutionem attendit, non vlciscitur inimicum: quinimmo illum adiuuat fugiens, ac timens, non vt ipse male quippiam pateretur, sed potius, ne aduersus Sanlem, aliquid eorum faceret, quae sibi ab illo intenterabatur. adeo enim contraria haec vna temperauit, mansuetudinem scilicet, & fortitudinem, vt fortitudo in eo, maior quam in ceteris: mansuetudo ipsa etiam fortitudine maior conspiceretur. Quid tu regnat: prophetias praedicat: fatetur, atque adtestatur deum, & testimonium illi perhibetur à Deo, promittiturque ei, quod eternam sedem habiturus sit, & hereditate totum orbem consecuturus: ipsasque stellas, multitudinem, ac pulchritudinem filiorum, superaturus. Deinde (ò calamitatem, ò celerem mutationem) qui antea electus erat, repente efficitur adulter: qui propheta, amens: qui deo adfatus erat, infans: qui verax, dolosus: qui pastor, latro: qui seruator, homicida. hinc consilij mutatio, & tam graues ausus: illinc musices cessatio, & contra spiritus: hinc & vite immutatio, & plurimorum malorum mare: hinc qui numine erat insinatus, nō modo priuatur inspiratione illa superna: sed & qui pater erat, orbatur liberis. Et filiorum, alij, quidē scelesti, & fororum corruptores: alij his etiam scelestiores, fratricide scilicet ac

PRAEFATIO.

patricide sunt: & qui rex erat, errabundus fit: qui pugnator optimus fugitiuus: qui pastor, montiuagus. omnis denique preclara illa domus, ac sedes, in terrā collabitur. Hinc etiā, & famēs, & tabefactio, & grauis peccatorum penitentia: hinc triplex illud, & perpetuum sacrificium, oculorum videlicet nocturni fluxus ac latices: cordis contritio, & gemitus linguarumque assidue preces, & constans confessio. Illa quidē vulnera, illa autē medicamina, aduersiones, incisiones. Sed me interea haec narratē, pendē quod inceperam, fugit, orationis propositū, dum pluribus, quae sese offerūt, semper detineor. Adstat rursus post peccatū propheta prophetae, veluti medicus medico, egrotanti, ac dubitanti: & quē admodum antea, vnusq; adfuerat, ita & nunc non modo dignitate, sed spiritum etiā ablaturus, si in aliquo deliquisset, quod ad propriam sanationem pertineret: illi vulnus celasset, si reprehēdi neglexisset. Adstabat pariter, vindictae huius minister, sicut antea custos, & adiutor validus, ita & nunc vindex terribilis Angelus, exerto gladio, & ictum inferre paratissimus, nisi ille contra se, suffragium tulisset, ac propria sententia diuinam soluisset sententiam. Et hinc quidem aderant, ille iudicij & causae confictor Nathā, & vindex Angelus: illinc autem ipse index Dauid, personarum non acceptor: & qui aduersus se tulit sententiam, quā iaculum citius euulsit, quā suscepisset: & Deus pariter, qui ciatricem vulneri non tantum induxit, sed ipsum etiā vulnus, prorsus deleuit. neque enim tantummodo pepercit: sed & abstulit peccatum. Rursus itaque diuina gratia, & rursus spiritus: rursus soni, ac carus: rursus supra omnes potestas: rursus promissa & pacta, tam de eius adoptione, quam quod de eius etiā stirpe nasci deberet Deus. Hic igitur qui multa passus est, & plura etiam, propria virtute administruit, atque in varias incidit status sui mutationes, omnem de se historiam, omnes vitae suae varietates, in hoc conscripsit volumine.

Et primum quidem propositum, & primus operis scopus est, de propriis crūnis ac laboribus tractare: deinde de antiquitatibus nō iudaicis modò, sed vetustioribus in multis enim psalmis edisserit generationē, & gesta Patriarcharū, peregrinationes, migrationes, descensū in Aegyptū, seruitutē

PRAEFATIO.

tem, exitum ex Aegypto, legem datam, tabernaculū, sacerdotium, Numeros, Deuteronomiū, Iesum Naue, distributionē pmissæ terræ, Iudices, Reges, & siquid aliud est his consequens. Tertio naturalium rerum rationem tradit: de coelo, & celestibus: de terra, & terrestribus: de animalibus, de elementis: & generaliter de vniuerso dei opificio. Quarto prophetia de crucis dispensatione, in hoc opere, ceteris omnibus se manifestiorē ostendit: & quæcunq; ad partū virginis, ad incarnationē, ad Magorū dona, ad fugā in Aegyptum, & illinc regressum, ad Christi doctrinā, ad miracula, & ad Synagogam pertinentinuidiæ item & proditones, insidias, captura, flagella, illusiones, Crux, manuum ac pedū cōfessiones, diuinitio, & fortitio indumentorū, amara portio, expiratio, sepultura, resurrectio, ascensio, sedes à dextris patris: & supra omnia, victoria & regnum, quod in celo, atq; in terra, sibi Christus parauit, clarissimè hic cōspiciuntur. Quinto prophetia earū rerum, quæ post prædicta omnia contigerunt: gentium videlicet aduocatio, discipulorū Christi gloria, miracula, prædicatio, orbis terræ subiectio, Ecclesiæ stabilitas, atque incrementum, Romanorū victoria, Iudæorum captiuitas, & quæcunq; etiam ad secundum, & horrendum Christi aduentū, ad resurrectionē, ad iudiciū, & ad vniuersiūque retributionem pertinet. Sexto Theologia, de patre & filio & spiritu sancto. Septimo quæcunq; traduntur, de intellectualibus creaturis, de Angelis, Dæmonibus, de intellectu & anima, & de animæ motibus, & potētis. Octauo, quæ ad morū disciplinā & ad institutionem pertinent. Nono de cogitationibus, de Demonū insidiis, & circuitionibus: de sanatione, & cura passionū: de pugna & certamine aduersus huiusmodi passionē. Decimo mandatorum ratio adeo hic diligenter traditur, ut parum, aut nihil, ab Evangelicis præceptis abesse, videatur. Hæc igitur sunt argumeta psalmorū, redacta in decem capita: quamquam & alia sint magis priuata, quæ in eis habeantur. sunt namq; & psalmi qui laudem & gloriam dei canunt: qui gratias agunt, qui orationes fundunt & vota, sunt & consolatorij & exhortatorij. Ad hæc omnia, sunt & qui viā ad virtutem tradunt: quique non tantum admonent, hoc facere, aut illud evitare sed & modū docent, & tēpus.

PRAEFATIO.

In summa hic liber, cōmune est quoddam medicinæ proutarium, & passionū omniū certissimū remediū: illiusque verba (quod etiā valde admirandū est, & huius operis propriū) omnibus cōgruūt atq; aptatur hominibus. Nulla est igitur inter homines actio, nulla ratio, nulla cogitatio cuius medicinā, hic inuenire nō possis, cumulus enim & accervus quidā rerū est, omni plenus vitæ conuersatione: omni contemplatione: ac veluti penu quoddam doctrinæ publicæ, vnicuiq; apta & conuenientia distribuit. nam & antiqua purgat vulnera, & nuper illatis celerē liberationē præstat. Insuper quod integrum est, sanū, sincerūq; conseruat: multitudinē verō ipsam prorsus allicit, ac suadet suauī quadā cū delectatione, & honesta voluptate: adeo ut per blandā, & lenem illam vocem, vtilitatem & commodū latenter etiam reportemus, iuxta prudentum medicorum præcepta: qui in austerioribus pharmacis, poculū inungi iubent mellicita & nos apparenter quidem, dulces ac suauē melos canimus: re ipsa verō animas erudimus, & diuinorū eloquiorum memoriam indelebilem conseruamus.

Psalmus, sermo & conuersatio est cum deo: Angelorum alleluia: alacer animæ ordo, ac status: diurni laboris quies, nocturni timoris propulsatio: iuuenum, & nuper introductorum regula: proficientium adiumentum: perfectiorū solidatio: clypeus insuperabilis: ornamentum decentissimū, regibus, priuatis, principibus, populis, militib; & belli ignaris, sapientibus & rudibus, monachis & ciuib; sacerdotibus & plebib; habitatoribus continētis atque insularis, agricolis, nautis, artificibus & artium ignaris, viris, mulieribus, senibus, adulescentibus: omni denique naturæ, ætati, fortunæ, proposito, & cōmuniter, & priuatim & semper, tū domi, quam in foro, in ecclesiis, in agris, in solitudinibus, in itineribus, & omnib; in locis: & est deniq; sicuti æris spiratio, aut lucis effusio, aut vñs ignis, aut quodcūq; aliud eorum, quæ valde communia sunt, & vtilia. Quodque admiratione maxime dignum est, psalmorū cantus, nō interruptum neque distrahit ab operibus: quinimmo operatibus, ipsi suauitate, ac melodia, austeritatem lenit laborum. quorū omniū vnus est finis, ut scilicet huiusmodi discipulus, bonus, sapiēs, efficiatur & deus. Abundè igitur diximus

PRAEFATIO.

quænam & quot sint huius operis intentiones, & quanta ex his commoda consequamur, & quis finis. Restat nunc ut differamus, an proprius sit hic liber beati David, & ab eo solo confectus, an etiam ab aliis: quam appellationem habeat, quid sit Psalterium, quid Psaltus: quid Psalmus, quid Psalmus, quid Diapsalma, quid Canticum, quid Hymnus, quid Laus, quid Confessio, quid Oratio, quid Votum, quid Canticum Psalmi, quid Psalmus cantici, quot sint Psalmi & quare tot sint: & à quo nam fuerint collecti: quot cantores, seu canendi principes: quot chori, & ex quibus, & quare tot sint chori: & ex tot, quænam sit differentia Psalterij ad alia musica instrumenta: quis psalmodorum ordo: quænam sit in multis psalmis obscuritatis ratio: quot translationes sint de Hebraica lingua, in Græcam: & à quibus fuerint factæ: quare sit innocens cantus: quare cum diuinus spiritus vnus sit, aliquando singulari effertur sermone, & aliquando plurali: & primò quidem de priori capite tractabimus.

Aiunt quidam psalmos non solius esse David, sed quosdam Idithum: alios filiorum Core: alios item Asaph, Ethã & Emam, Israëlites: vnum Moysi, & alios Salomonis. quod manifestum esse asserunt ex inscriptionibus. eosque post ea ptiuitatem dicunt ab Esdra fuisse in vnum collectos. multi etiam psalmi pro inscriptione habent tantum Alleluia: & alij inscriptionem sine authore: alij etiã omni prorsus carent inscriptione. quam ob causam, totum hoc opus, non psalmos David, sed indefinite librum psalmodij appellari aiunt: vt in actibus Apostolorum legimus: atque indicari, quòd totus psalmodij liber soli David adscribendus non sit: nam quòd Psalterium appellamus hanc psalmodij collectionem, improprie id dicimus: quia psalterij proprie organi quoddam genus est: quod apud Hebræos dicitur Naula, à psallendo sic dictum: quemadmodum oratorij ab orando: sed huiusmodi appellatio, ad psalmodij librum post modum translata est. qui tamen vel ea etiã ratione denominacionem hanc sortitus est, quia psalmos continet. Alij verò (quibus ego consentio) asserunt psalmos omnes, à David fuisse compositos: & quemadmodum octogesimo octauo psalmum, qui Moysi inscribitur, dicunt Moysi non esse: quia si eius esset, ob illius antiquitatem, primus in ordine legeretur.

PRAEFATIO.

retur aut saltem haberetur inter libros Moysi, sicuti habetur eius cantica: quorum vnum in Exodo, alterum in canticis, tertium in Deuteronomio reperitur: ita etiã existimandum esse asserunt, de aliis psalmis, qui aliorum inscriptiones præ se ferre videntur: quòd scilicet ab alio compositi non sint, quàm à beato David. eadem etiam dicunt de duobus psalmis, qui Salomonis inscriptionem habent: quòd scilicet si essent Salomonis, aut extremo in ordine collocari debuerant, aut in libris Regum, aut Paralipomenon interficerent saltem alicubi de eis memoria haberi, eo modo quo cæterorum omnium eius operum ratio habita est. Erant enim, inquit, illi, cantica quinque mille, parabola: ter mille: psalmodorum verò eius, scriptura non meminit. Cæterum inscriptiones, Idithum, filiorum Core, Asaph, Emam, & Ethã, hoc tantum volunt significare: quòd his viris, quos beatus David elegerat ex tribu Levi, in duces, ac principes chororum: quosque instituerat, vt variis organis Deum laudarent: & quorum organorum genera, apertè postremus omnium psalmus connumerat: quod his inquam viris vniuersique psalmodij, iuxta nominum inscriptionem, priuatim ad psallendum sit traditus: cum alij psalmi ab vniuersis cantoribus, atque in commune canerentur. illi igitur psalmi, qui priuatim ab aliquo eorum decantati sunt, cantoris sui inscriptionem retulerunt. quod etiam manifestius sit, ex his quæ in libro Paralipomenon legimus. Cecinit, inquit, canticum hoc in manu Asaph. quin etiam ab inscriptione psalmi x x v i i i. quæ huiusmodi est. In finem Idithum canticum ipsi David. Compositum quippe fuit id canticum à beato David, & ab eo traditum Idithum, vt illud caneret. Psalmus etiam x l i i i. sic inscribitur. In finem filiis Core, psalmus ipsi David. Præterea psalmi omnes, qui aliorum inscriptiones habent, non per genitimum casum, sed per datiuum inscribuntur: quæ res abundè indicat, psalmos quidem à beato David fuisse conscriptos, sed illis cantoribus, priuatim traditos ad canendum. Quòd si quis contrà, illud dicat: plures etiam esse psalmos, qui in inscriptione habent nomen David, in tertio casu: vi-

PRAEFATIO.

delicet Psalmus ipsi David: replicabimus multos esse etiā qui per secundum casum inscripti sunt: videlicet Psalmus ipsius David: quod tamen in aliis nominibus non reperitur, ut sciamus quod ab ipso quidem David cōscripti sunt, non ei dati aut oblati. hoc enim differentiam introduxit. Ille autem Psalmus qui Moyli inscribitur, huiusmodi habet inscriptionem. oratio ipsi Moyli homini Dei. quæ inscriptio docere videtur, quod ille Psalmus, iis congruat, qui per divinam aquam, hoc est per salutare lauacrum baptismatis, homines Dei effecti sunt. Moyses quippe interpretatur, assumptus ex aqua. ex aqua verò assumuntur omnes qui baptizantur. unde etiam Dei homines merito cognominantur. Eos verò Psalmos, qui Salomonis dicuntur, in Christum fuisse compositos reputamus. Salomon namque interpretatur pacificus. verum quis nam alius, tam fuit pacificus, quam Christus, qui natura ipsa pacem habet? pacem enim inquit, meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. De Psalmis qui sine inscriptione sunt, illud imprimis sciendum est, quod multa Hebræorum exemplaria, coniunctum habent secundum Psalmum cum primo: cum apud eos non sit numerus in Psalmis. secundum autem sine contradictione, cōscriptus fuit à beato David. cuius rei testes habemus apostolos, in Actibus dicentes ad Deum. Tu qui per os David pueri tui, dixisti. Quare insurrexerunt gentes, &c. Unde etiam demonstratur, primum Psalmum pari modo ipsius esse David. Quod si primum & secundum Psalmum, qui carent inscriptione dicimus esse David, consequenter alij omnes, qui sine inscriptione sunt, eiusdem erunt: sicuti inter ceteros esse scimus Psalmum nonagesimumquartum: ut attestatur apostolus in epistola sua ad Hebræos, dicens. Iterum quandam determinat diem hodie, in David, dicens post tantum tempus: hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Psalmi quoque qui sunt sine nomine eidem adscribendi sunt, ut docet beatus Stephanus protomartyr, in actibus dicens ad Iudæos: vique ad dies David, qui inuenit gratiam coram Deo, & petiit, ut inueniret tabernaculum Deo Iacob. quod dictum manife-

PRAEFATIO.

stè sumptum est, ex Psalmo c x x x i. qui authoris caret nomine. Simili modo etiam Psalmi, qui loco inscriptionis habent Alleluia, ipsius David reputandi sunt. si quidem eorum primus qui est c i i i i. manifestè ab eo fuit compositus, ut legimus in libro Paralipomenon. ratio autem quare psalmorum aliqui carent inscriptione, videtur ea esse: quia non in vnus tantum gentis nomine, vnusquisque eorum dictus est. quod verò sint sine nomine, ea videtur esse ratio: quia in ipsum dominum dicti sunt. quod habent Alleluia, ratio est, quia gratiarum actiones, & laudes in Deum continent. verum de his hæc dicta sufficiant: tempus est, ut de ceteris etiam tractemus. Psalmus quidem Deus est qui canitur. Psalmus verò poema, & carmen quod de eo canimus: Psalmodus, poeta est qui hæc conficit carmina: & Psalmodus, chorus canentium Psalmos: Diapsalma, mutationem sententiæ, aut cantus significat: aut pausam, seu interiectionem quandam pulsationis, vel fulgorem, atque illuminationem diuini spiritus, quæ tunc canentibus apparebat. scribebantur enim omnia hæc ab eis diligenter. Psalmus proprie est illud carmen, quod simul cum Psalterij instrumento suauiter voce profertur. Ode seu Canticum, vox quædam est musica cum harmonia, solo ore prolata. quanquam improprie ipsum etiam canticum sæpe numero Psalmus dicatur. est autem Canticum Psalmo antiquius. Moyses quippe Cantici author fuit, illiusque vsus vsque ad Beati David tempora perseverauit: qui primus omnium cepit Psalmos conscribere. nam & si antea Psalterij instrumento vterentur, illius vsus, & sine arte vlla erat, & admodum vulgaris. ad solos enim greges mulcendos pulsabatur. David igitur huiusmodi instrumentum sapientius coaptauit, & illius vsus ad Deum transtulit. Hymnus verò est diuinæ gloriæ, extensior atque amplior quædam laus. nam cum laudis nomen simpliciter dicimus, vulgariore ac breuiore laudes significamus. Confessio etiam amplum quoddam testimonium est, & fides, qua aut bona quæ recepimus fateamur, aut mala quæ commisimus. Porro oratio preces significat, & votum promissionem.

PRAEFATIO.

omniaque ad Deum pertinent. Quid itaque sit Psalmus, & quid Canticum, abundè diximus. Canticum autem psalmi tunc est, quando musice per organicū instrumentum prius disponitur, & deinde consequitur vox ore emissā, quæ secundum occupat locum. Psalmus verò cantici tunc dicitur, quando eius quod nunc diximus contrarium sit. Iuxta Anagogem, ac moralem sensum, psalmum tunc canimus, quando corpus nostrum quasi Psalterij instrumentum intendimus, & per bona opera quodāmodo ipsum palpātes, bonas ac concinnas actiones perficimus, quanquā ad altiores cōtemplationes nondum ascenderit. Oden verò aut canticum canere tunc dici possumus, quādo absque vllis operationibus veritatis tantū mysteria contēplamur, effectū iam in ea re admodū exercitati: & cantici psalmi quando præcedentibus bonis actionibus, in contemplationem devenimus: iuxta quod dicitur, concupisti sapientiam: serua mandata, & dominus tibi eā ministrabit. Psalmū etiā cātici tunc verè canimus, quando cōtemplatione, occulta quædam quæ ad mores pertinet, nobis reuelante, nos in eorū operationē procedimus. Hac ratione fortassis Psalmi primo loco, & deinde cantica collocata sunt: cū deceat ut per actiones ad contēplationē accedamus. multa enim Cantica habentur circa finem libri: verū ubi gradus est, seu ascensus, illic nusquam est Psalmus, neque etiā coniunctos cum cantico. sancti enim viri in ascensionibus contemplationi tantum intenti sunt.

Sunt qui Elsdram, & alij qui Ezechia dicant, psalmos in vnum collegisse, qui centenario & quinquagenario numero continentur. In quo numero & quinquagenarius numerus Pentecostes dictus, atq; ab Hebræis veneratus, cernitur per hebdomadas hebdomadarū perfectus. i. septenario multiplicatus. & trinitatis pariter contemplari potest mysteria, addita videlicet vnitatem propter vnā quæ est in tribus personis vnitatem. Cantorum quatuor erant principes quatuor choris præfecti, ob totidem mundi Climata, ad quæ Psalmorum voces perueniunt erant, vnusquisque autem chorus, ex duobus & septuaginta citoribus constabat: ut quidam retulerunt se apud He-

PRAEFATIO.

bræos legisse, iuxta proportionem ac numerum singuarū quæ in Babylonice turris ædificatione, confusæ seu poti⁹ diuissæ fuerunt. futurum enim erat, ut omnis lingua huiusmodi psalmos decantaret. Et alij quidem cantorum tuba, tympano, organo, cymbalis, lyra, aut cithara, dulcè ac suaviter caneant: David verò regium Psalterij instrumentū tenebat. tubæ, syringæ, ac fistulæ insistantur: lyra & cithara intenduntur: cymbala & tympana pulsantur, & alia quæcunque sonum potius habent quā vocem: Psalterium verò (quod etiam alicubi Cynnirā & citharam & lyram appellant) ad id genus instrumentorum pertinet, quæ intenduntur. Est tamen instrumentum hoc rectum, & superne causas habet vnde emittat voces: ea nimirum ratione, ut addiscamus & nos, recti consistere, supernaque ac celestia meditari: atque ut hoc pacto efficiamur spirituale Psalterium, consentiente intra nos in vnum anima & corpore: ipsoque sancto spiritu, veluti peritissimo quodam artifice, pulsante nos, ac percutiente. decem verò clavi in ipsius Psalterij brachio circumuoluti intendebant chordas, easque remittebant ad ipsius modulantis arbitrium, ac concentum. Et dextera quidem manus plectrum tenebat, sinistra verò desuper contræctans & circumferens clauos, grauem, aut acutam, seu etiam mixtam vocem reddebat, decem præterea chordas, vocibus sibi inuicem contrariis habebat. ex quo docemur, oportere nos, ex decem sibi mutuò aduersantibus chordis, ex quinque nimirum animæ potentiis, & ex quinque corporis sensibus, harmoniacum & concinnum cantum in hac vita Deo prælodere.

Psalmorum ordo ille amplius non est, qui à principio fuit, quando fuere conscripti: nec tamen casu, aut fortuito huiusmodi ordo datus est: sed potius ex dispensatione diuinæ quæ consequentiæ temporum nullam habuit rationem. nam quemadmodum in artibus, tam factiuis, quā rationalibus, alia est instrumentorum & canonum inuentio & ordo, atque alius etiam eorum vsus, iuxta ipsa tempora nimirum aut varias rerum rationes, (alius enim fortassis medicus primum incidit, alius pharmacum

PRAEFATIO.

praestat, & vngit: alius, similiter hic primum perterret, ille consolatur: quippe cum artifice ordo curae non sit, sed illud primum ab eo iudicetur, quod vi ac virtute sua, nouit esse praecipuum, & vulnere cui applicatur conferre: quam rem, ordinem absque ordine solemus appellare) sic & summo huic nostro artifice sancto scilicet spiritui, curae fuit, non quod ad historiam, sed quod ad legentium utilitatem pertineret: atque ut haec animae nostrae imago (ut ita dicam) aut statua, ad mores sculperetur, ad pulchritudinem expoliretur, ac tandem formaretur in Deum: ob hanc causam propheta, in primo quidem psalmo ab impietate primum nos separat, & à peccatis: in secundo autem subdemonstrat, cuius hereditas sumus, cuique adherere, & adiungi nos oporteat: in tertio praedicat insidias, & congressus inimici, aduersus eos qui Deo coniuncti sunt: deinde sanationes, & curas passionum, quae in nobis insunt & calamitatum subiicit. est & alia praeterea huius ordinis ratio. Iudaeis enim Deum olim negligentibus, omnes patris mores, prorsus penè oblivioni dati sunt. unde quamplurimi sacrae scripturae libri, eorum ignauia perierunt. Cumque Ezechias seu Ezechias, quisquis eorum fuerit, utilitatis publicae certe studiosus, huiusmodi psalmos, non tamen vna omnes, sed singulares ac dispersos reperisset, collectos postea, & in vnum compositos, eo ordine quo reperti sunt, ita in publicum edidit, habita temporis ratione, non quo confecti sunt, sed quo inuenti. Illud etiam dici potest quòd Psalmi, non iuxta tempora, sed iuxta dies, quibus primum compositi sunt, ita postea in vnum ordinati fuere. Quod dicimus, manifestius fiet ex his quae subiiciam. Christi conceptio, tempore primum fuit: postmodum natiuitas: deinde impositio nominis, & circumcisio: post haec adductio in templum & hypanthesis, hoc est obuiatio quam Latini purificationem virginis appellant, demum post triginta annos, baptismus & manifestatio domini: deinde doctrina, miracula, passionis: & postremo resurrectionis, verum apud nos festiuitates istae, alio ordine, atque alio intervallo celebrantur. Primo enim conceptionem ac deinde statim resurrectionem celebramus. Vides quanta

PRAEFATIO.

sit temporis festiuitatum distantia, & dierum coniunctio. rursus Assumptio, transfiguratio, natiuitas: & deinde postrema omnium apparitio ac manifestatio celebratur. vides quanta sit rerum diuersitas. ordo quippe dierum in mensibus seruatus est, rerum autem valde disiectus: & factus est ordo quidam, quasi sine ordine.

Sed tempus est ut iam deinceps doceamus, quoniam sic obscuritatis ratio, quae in multis psalmis reperitur: & quot translationes sint, ex Hebraica lingua in Graecam: & à quibus factae. Quòd igitur tam multa in veteri scriptura obscura inueniantur, in causa sunt figurae, quae cunque Christum, illiusque actiones, & novam gratiam praesignabant. Omnia quippe haec quae ad gentium vocationem pertinere videbantur, prophetae de industria obscure admodum pertraxerunt: ne si inuidens illa Iudaeorum gens, futuram primogeniti Israelis ruinam, & gentium adoptionem cognouisset, sacros libros ubi haec praedicta sunt, omnes igni tradere atque eorum memoriam obliterare studeret. neque enim aliquando sustinissent tanta aduersus se ferri testimonia. unde non mediocriter damnum posteris illatum fuisset. quod Dei consilium quodam in loco vnus prophetarum nobis indicauit, dicens ex persona Dei ad Iudaeorum gentem neque credidisti, neque à principio aperui tibi aures. noueram enim quod inobediens non pareres. Praeterea obscuritatis alia etiam est ratio. Idioma scilicet Hebraicae linguae diuersum à Graeca. variis enim ac multiplicibus loquendi modis prophetae saepenumero vsi sunt, (quanquam non sic semper) adumbrate etiam multa dixere, ob incredulitatem, & duriciem auditorum: quae tamen paucioribus, ac sanctis viris reuelata sunt: quaeque à solo rerum exitu ac fine rectè iudicantur. Postremo etiam illa addatur ratio, quòd de prima ac propria Hebraica lingua, in aliam, antiqua omnia legimus translata. omnis autem lingua, in aliam conuersa, ut plurimum, difficultatem atque obscuritatem generat.

Translatio ista facta est, tempore quo Ptolemus Philadelphus, regnum Aegypti administrabat. septem enim fuere translationes veteris testamenti. Prima à LXX. vi-

PRAEFATIO.

xis facta qui Hebraei erant & electi fuerunt, iuxta numerū septuaginta seniorum quos elegit Moyses. Hi igitur, commemorati regis hortatu, ad hanc provinciam designati, in unam per omnia interpretationem convenere. Secunda Aquilae Synopesis. Hic Graecus fuit, atque à Pontico & Hierosolymis baptizatus: deinde cum offensus inimicūque effectus esset quibusdam Christianis, spreto baptismo, ludæis se adiunxit, & scripturam transtulit sub Hadriano Imperatore eo qui lepram passus est. c c c. & x x x. annis post translationem l x x. Hic itaque iratus Christianis, multa peruerit. Tertiam fecit Symmachus, patria Samaritanus: qui cum apud suos, quantum honoris optabat non assequeretur, ludæos adiit, & rursum circumcissus, in Samaritanorum offensam, sacram interpretatus est scripturam, sub Severo Imperatore. Qui etiam ut ludæis placeret, quæcunque ad Christum pertinebant, non sanè transtulit: annis sex & quinquaginta post editionem Aquilae. Quarta fuit Theodotionis Ephesij: qui cum ex Marcionis hæresi esset: aliquando offensus suis cohereticis, propriam interpretationem edidit, sub imperatore Commodo. Quinta certum non habet authorem, inuenta est autem in Hierico, dolio operata, sub Caracalla imperatore. Sexta sine authoris nomine reperta est Nicopoli, apud Aëdium, sub Alexandro Mamea imperatore. Septima prodiit à Luciano magno eremita & martyre: qui omnibus his editionibus visis, & cum Hebraica veritate diligentissime, & magno cum labore collatis, propriam editionem nihil mancum, & nihil habentem superfluum Christianis tradidit: quæ apud Nicomediam, manu eius conscripta, reperta est, in turre quadam apud ludæos calce illita, post ipsius Luciani certamen, & post persecutionem quæ à Diocletiano & Maximo facta est, sub magno Imperatore Constantino. hæc cum l x x. interpretum editione consentit, & quæ ab aliis depravata fuerant, reprobavit. Illud autem omnibus manifestum est, quod quemadmodum greges fistula, sic etiam multi hominum aguntur, & mulcentur carminibus. inter homines autem multo magis scemina quàm vir: nec minus

PRAEFATIO.

etiam iis qui immatura est ætatis, quàm qui senio confectus: aut qui ferocior est, quàm qui mitior: aut doctior, & in ipso quidem homine, alia est rationalis animæ pars, & alia irrationalis ac ferina: quas omnes tamen, voluptas vincit, ac superat. hæc igitur de causa psalmodum cantus introductus est, per quem utilitas, quæ ab ipsis psalmis provenit, humanis animis veluti per fistulam quandam adnectitur & coniungitur: ipso scilicet cantu, quasi melle quodam, alterante, ac moderante, spiritalis medicinae austeritatem, & utilia dulcibus condiente. nam quod gratum est, id iucundius recipitur, & constantius retinetur. Hæc est igitur prima cantus ratio. Secunda vero illa est, quia inani, ac falsa voluptate Dæmon hominem perdiderat, cogitavit Deus per eandem artificiosè dispositam, illum tursus saluare. Tertio catus ad mutam concordiam, & dilectionem inventus est: utpote qui possit, ut canentium voces, ita & eorum animos, in unum componere. quid enim est quod ita inimicitias generet, ut cantus amicitiam & amorem conciliat? ille videlicet cantus, qui à singulis, atque ab omnibus, pro singulis, & pro omnibus, communiter offertur Deo. aut quisnam adeo est immitis, & ferox, qui illum possit inimicum ducere, quem sciat deum pro se placasse? Multam præterea vim harmonia habet & cantus, ut possint & bonos mores parere, & labantes aut perditos dirigere, atque in melius componere. Legimus etiam apud antiquos authores, varia fuisse cantuum genera, ita ut alij casti essent & temperati: alij amatorij: alij etiam bellici: sic & pacifici, & moesti ac lugubres: alij denique robur, & alij hebetudinem præstantes. Aiunt enim Pythagoram, adolescentis immodice amantis, mutatis tibie modis, amorem simul mutasse: & alium gladio insilientem pari modo moluisse ac compescuisse: & Timotheum in cœna, atque inter voluptates, dum cantum quandam caneret, qui orthius dicebatur, animum ferunt Macedonis excitasse, atque effecisse, ut arrepta armatura protinus exiliret. adeo enim humana natura cantibus familiaris est, eisque delectatur, ut vagientes etiam infantes, his solis compescantur. canunt quippe illis nutri-

PRAEFATIO.

ees pueriles Nenias, quibus eorum oculi sopiuntur. Viatores praeterea, saepius de media die fatigati, itineris labore, cantu ac carmine consolantur. omnes etiam artifices operando cantant: quasi operatis animos carmine mulceatur, & canendo facilius molestias omnes perferat ac labores. Sed quid opus est rationales homines percerere, quando irrationalia ipsa, equi nimirum, tuba ad praelium parentur, & oves fistulam sequantur: ac tunc magis gaudeant, & pigrescant? & feris multis cantus & carmina, solatio sunt multis etiam ea satis sunt pro plagis, aut laqueis? ipse siquidem Unicornis pulchritudine ac cantu superatur.

Verum ij qui diuina, doctius ac sublimius interpretati sunt, aiunt per cantum organicum concinnitatem animae significari. animae autem concinnitas est consonantia quaedam, & concentus illarum partium, & potentiarum quae intra animam sunt: de qua latius dicemus. Consonantia enim est harmonia rerum differentium quidem per sese, sed in vnam postea consentientium & conuenientium melodiam. hoc autem videre licebit, quando praecipue consonantiarum rationes, interioribus animae partibus congruerint: & aliud quidem in primo sit ordine, & tantummodo imperet, nunquam seruiat (rationalem partem dico) aliud autem (pars scilicet Irascibilis) medium locum habeat, & regatur à primo: ipsam autem posteriori imperet: quod verò extremum teneat locum, pars sit Concupiscibilis, quae tantum pareat, nunquam imperet. tunc siquidem animae consonantia inueniri poterit: Rationalis dico partis ad Irascibilem: vt eius chorda, quae Hypate dicitur, ad Mese[m]. hanc enim supremam & grauissimam vocem appellant, quae seruat consonantiam Diatessaron. similiter & Irascibilis ad Concupiscibilem: vt Mese chorda, ad eam quae dicitur Nete: hanc autem altissimam atque acutissimam vocem nominant, quae est Diapente. eodem modo etiam Irascibilis ad Concupiscibilem, vt chorda illius, quam Hypatem diximus ad Netem. hanc siquidem vocem, quae de grauissima, acutissimaque conficitur, Diapason appellant. Quod si par est, non loca, aut nomina at-

PRAEFATIO.

tendere, sed vim potius ipsam sequi, & rerum efficaciam: Rationalis pars sanè potius Mese appellanda est: eo quod ad Irascibilem, quasi ad chordam Netem (haec enim acutissima est & concitatissima animae pars) eam rationem consonantiae habeat, quae est Diapente: & ad concupiscibilem, vt ad Hypatem (haec enim laxior est & mollior) rationem eam seruat quae est Diatessaron: intensionemque illius, & huius remissionem coaptat atque concinnat: qua mixtura, optimam harmoniam perficit.

His itaque sic praemissis, restat vt dicamus, quomodo diuinus spiritus vnus cum sit, aliquando singulari numero, dicatur: vt illud, spiritus domini super me: propterea vox ite[m] spiritum sanctum tuum ne auferas à me: item & spiritu oris eius omnis virtus eorum: & aliquando plurali, spiritus inquit prophetarum prophetis subiecti sunt: item requiescent super eum septem spiritus. manifestum est autem spiritum quidem vnum esse, quemadmodum & vnum artificem, instrumenta autem plura. Organa enim artificis fuerunt prophetae. vnde & varia sunt organorum voces ac soni. nec tantum in variis instrumentis varia haec esse reperiuntur, sed in vno atque eodem multiplicia ac diuersa: artificis scilicet haec laxante, illa intendente, alia immutante, alia etiam miscente ac temperante. Omnia verò & singula spiritus organa definiti non possunt: cum nulla sit indiuiduorum cognitio: possunt tamen eorum diuersa genera & species secundum qualitatem & quantitatem definiti: atque ideo non plus quam septem esse dicuntur. ceterum de prophetiae modis dicamus. Alius enim praeterea narrat: alius praesentia, & alius futura praedicat: & hic quidem aliquid dicens, ille verò aliquid faciens: alius item manifestè, alius verò obscurè atque aenigmaticè. horum etiam modorum, rursus alij sunt modi. hic per visionem, ille per auditum, alius per odoratum, alius per gustum, & per tactum alius: omnia tamen secundum intellectum. totidem enim sensus, intellectus habet, quot corpus: verum omnes hi modi, visiones etiam appellantur: vel quia generalior sit visionis modus, vel quia dignior. Vidit quidè Ezechiel, & vidi, inquit, & ascendebat carnes,

PRAEFATIO.

& extendebatur cutis, verum & alibi audiuit: cum ait tu fili hominis, audi eum qui loquitur ad te. alibi etiam gustauit dicens: & cibauit me illo volumine, & dixit ad me: fili hominis, os tuum comedet, venter tuus implebitur hoc volumine, summam illam nimirum, efficacissimamque ac principem partem intellectus, quæ diuinos cibos primum gustatos: secundam verò & capaciorem admodum, mente m dico, ventrem appellans: quam volumine implendam esse dixit: quasi ex minimis spiritus sancti seminibus, multis impleri deberet diuinis eloquiis. Videt etiam & audit Esaias: quis inquit accedet ad hunc populum? & dixi, ecce ego domine. nunc igitur audiuit, alibi verò vidit, & vidit inquit, donec posita sunt sedes, & qui antiquus erat dierum, sedit, horum autem duorum prophetarum, ut vides, alter resurrectionem, & alter iudicium, sibi partiti sunt, multa alia sunt, auditus, visus, & gustus exempla tactus exemplum habes apud Naum: qui iuxta translationem 1. x. x. quod alij interpretes onus Ninive reddiderunt, assumptionem Ninive appellauit: assumptionem quandam diuinam, principalioris animæ partis intelligens, non secus ac si a sancto spiritu, manibus quibusdam contractata fuisset & formata. Verum ut breuiter sermonem expediamus, cum ceterorum Prophetarum, alij per varia alicui sint tempora, & modos: atque hi quidem pauci & rari. quippe cum per duo tantum tempora, vel modos, ad summum tres, agi eis contigerit, solus hic noster, Dei & Prophetarum etiam pater, omnia percurrit tempora & modos: & nunc quidem præterita dicit, nunc præsentia, modò etiam futura: & modò videt, vidit, inquit David dominum, aut ea quæ domini sunt: modò audit. Dixit enim inquit dominus ad David: Nunc tangit, Lingua mea inquit calamus scribæ velociter scribentis: linguam inquam non hanc exteriorem intelligens: quippe enim loqui eam potius, quàm scribere par fuisset: sed interiorè intellectus linguam: quæ nouo, atque ineffabili quodammodo, ipsum spiritum tangebatur, palpabatque: eo nimirum modo, quo à scriptore tãgitur, calamus: per quem, ea quæ illi reuelata erant, elegantes scribebat: neque id tantò,

PRAEFATIO.

sed & velociter id agebat. vnde & manifestationem prophetiæ indicat, & vehementem etiam, ac validam spiritus concitationem dum velocissimo scribæ eam cõparat. Alibi gustum sibi adesse attestatur, dicens: Quàm dulcia fauibus meis eloquia tua super mel osi meo: ipsius etenim intellectus os ac fauces delectabantur, cum diuina oraculorum eloquia deglutiret, ac rursus reuocaret. maximam enim propheta, tum deglutendo ea, tum reuocando percipiebat voluptatem. alio etiam in loco eructasse dicit cor suum verbum bonum: vim quandam intellectus profundissimam, & ut ita dicam, omnium capacissimam sic appellans, veluti quæ omnibus sancti spiritus cibis ad summum plena esset. Rarior in eo fuit odoratus figura: sed ceteris omnibus multò molestior. nam quod legimus: Myrrha & Stachys & Calsia à vestimentis tuis: id ab eo dictum est, cum aduersus putredinem & corruptionem cicatricum suarum, bonum ac suauem Christi odorem præfensisset. hoc pacto per omnia intellectus sensoria, scientias ac virtutes omnes spirituales adeptus est. Conditionem autem, atque habitum Prophetæ, oratione, atque sermone suo clarum facit: cum nihil differat apud eum, præsentia dicere, aut futura. sæpenumero enim ordinè immutat, & aliquid ut iam factum narrat quod futurum est: contra etiam aliquando futura pro iam factis: cuiusmodi illud est. Quare insurrexerunt gentes, & populi meditati sunt inania: astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, &c. pro eo quod est, insurgent, meditantur, astabunt, conuenient. item illud: in flumine pertransibunt pede: hoc est pertransierunt. est etenim hoc diuini spiritus peculiare, ut nihil præteritum ducat, aut futurum: cum illi omnia præsentia sint.

His omnibus consideratis, accedamus ad particularem vniuscuiusque psalmi interpretationem, vno tantum necessario & generali dicto adhuc præmisso: quòd non omnia dicta, vno modo interpretabimur: videlicet secundum historiam, aut secundum prophetiam, aut secundum allegoriam, aut secundum moralem sensum: sed vnum, atque idem dictum, sæpenumero variis sensibus subiicie-

PRÆFATIO.

mus, nam quemadmodum in arboribus & seminibus, plura ac varia sunt germina & vires, siquidem in arbore, & radix est, & truncus: item rami, cortex, folia, & medulla: & in seminibus, herba, stipula, arista, squamule, & fructus pro vno innumerabiles: sic etiam & multò magis in his quæ sunt spiritus: nec accensabis authorem de inuētis, sed ignoscas potius in omnis: quis enim quod satis ac iustum est, digne dixerit?

In vniuersum illud etiam sit dictū, quòd possumus nobis ipsis omnes psalmos accommodare: pro inimicis Christi, Dæmones Christianorum inimicos: pro Saule etiam & Absalone, aut si quis alius est huiusmodi tyrannus, Dæmonem pari modo, intelligentes: quos omnes in figurâ signatos esse intelligimus, per beati David persecutorum, atque insidiatorum personas. quæ verò ipsi beato David, & vnctio & regi conueniunt, ea vnicuique nostrum accommodabimus. nam quemadmodum ille regio oleo in regem vnctus est, ita & nos oleo baptismatis ad regnum cælorum. quæcunque autem rectè nobis congruere non possunt, ea simpliciter quasi sancti spiritus voces efferemus, huiusmodi verbis nosmetipsos sanctificantes qualia sunt quæ in secundo sunt Psalmo, & in aliis similibus.

PSALMVS PRIMVS.
INCIPIT EXPOSITIO
*Euthymij monachi Zigaboni in
Psalms, de Græco in Latinum
per R. D. Philippum Sau-
lum Episcopum Bru-
gæatensem con-
uersa.*

Primus Psalmus quemadmodum apud Hebræos sine inscriptio-
ne habetur, ita ab omnibus interpretibus est dimissus. Est autem,
non moralis tantum, sed dogmaticus etiam refertus. neque enim tan-
tum admonet, ut diuinis insistamus eloquiis, sed impiorum, & aliorum
delinquentium accusationem continet & supplicia.

PSALMVS I.

Beatus vir, qui non abiit in consilio impio-
rum, & in via peccatorum non stetit, & in
cathedra pestilentie non sedit. Beatus pro-
prie Deus est, ut inquit Paulus de eo,
dicens: quod beatus est, & solus po-
tens: & tamen appellationem hanc
nobis indulgit, quemadmodum & il-
lam dei. (Ego enim, inquit, dixi: Di estis & filij excelsi o-
mnes.) & multa alia huiusmodi nomina nobis largitus est,
hoc autem beatitudinis nomen, fructus est illius perfe-
ctionis, quæ virtute constat: & iuxta Græci nominis ety-
mologiam immortalitatem significat. Et quanquam sub
masculina voce propheticus sermo prolatus sit, feminam
tamen comprehendit: veluti totum à parte. nam secun-
dum Apostolum mulieris caput est viri: coniunguntur au-
tem capiti cætera corporis membra: & quibus communis

*Μακάριος
ὁ ἀνὴρ
ὁς οὐκ ἐβόησεν
ἐν συνέθεσι
καρμῶν.*

PSALMVS

est humanitas, iis etiam opera communia sunt, & premit-
Rerum verò naturam secutus beatus David, congruum
quendam ordinem tradidit dictis suis. consilium enim
quod in corde residet, radix est operationū corporis: quē-
admodū & dominus docet, intus esse, inquiens, ea quę co-
inquinant hominem. vnde primo consulimus: deinde cō-
siliū firmamus: ac demum obfirmato consilio insilimus.
quia etiam impius is dicitur, qui vel deū non colit, vel plu-
res colit: & peccator ille est, qui licet fidelis sit, prauis tamē
ac perditis est moribus: & pestis merito is dici potest, qui
non ipse tantū peccat, sed morbo suo alios inficit. ideo
propheta beatos eos appellat, qui tria hęc vicia prorsus vi-
tauerint: qui videlicet impiis cōsiliis (quę aduersus religio-
nem in deum sunt) non cōmunicauerint, ne obiter quidē
atque in trāsitu. (ita enim puto significare dictionē, abiit,)
quique cū peccatoribus in prauo aliquo opere diu nō cō-
stiterint: tamet si modicū quid propria infirmitate aliquā-
do ad id rapti sint: & postremo, qui cū pestilentibus homi-
nibus non perseverauerint: cū his inquam qui in cōcupi-
scētiis ac vitiis suis, cōstantiores sunt ac stabiliores: & qui
per cathedrā à propheta subsignari vidētur. Vel aliter: cō-
siliū impiorum pro concilio & conuentu intelligendū,
(quemadmodū Aquila & Theodotion interpretati sunt,)
viam verò peccatorum, dæmonem. nā qui in dæmone nō
steterit, ad Christum veniet, qui dixit: ego sum via: qua ni-
mirum homines ad virtutē perueniunt. Item cathedrā pes-
tilentię pro doctrina non sana. sed quoniā ad perfectio-
nem virtutis consequendā, nō satis est fugere à malo, (de-
clina enim inquit à malo & fac bonum. Et Esaias: cessate
ab iniquitatibus vestris, & discite bona facere.) ideoque val-
de consequenter adiunxit.

*Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die at-
nocte.* Beatus, inquit, ille qui non modo cōmemoratis vi-
tiis, non communicauit, sed legi etiam diuinę suā coniū-
xit voluntatem, eadem volens quę iubet lex. hoc vnū per-
petuo meditatur, eaq; meditatione, vitam ac cōuersationē
moderatur, & dirigit. hoc enim illud est quod per Moysē
olim nobis deus mandauit, dicens: & erunt verba eius le-
gis semp in ore tuo, & mediteris ea, sedēs, surgēs, & cu-

PRIMVS.

bans: & habebis ea in manu tua, eruntque immobilia ante
oculos tuos. Deinde qui fructus inde oriatur, ostendit.

*Et erit tanquam lignum quod plantatum est fons decursus aqua-
rum quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non de-
suet, & omnia quęcunque faciet prosperabuntur.* Qui ita se ha-
bet vt diximus, is in illar arboris plantatus, iuxta fluētā elo-
quiorum dei, atque illorū doctrina perpetuo irrigatus ger-
minabit, fructumque, (ipsas nēpe virtutes) opportuno fe-
rens tempore, folia non dimittet: hoc est humilitatem nō
deponet, quę virtutes omnes, nō secus ac proprios fructus,
protegit atque cōseruat. vel aliter, per fructū intelligere
possumus, vniuersas illas diuicias quę de spiritualibus la-
boribus cōgregantur: & per folia, virentem spē salutis:
quę cum nunquam deficiat, omnium dolorum sensum tol-
lit. Merito autem diuina eloquia aquis comparauit, cū non
minus animę illis irrigentur atq; impingentur, quā a-
quis plantę: vnde & Christus doctrinā suā, aquas appel-
lauit, dicens: Si quis sitit, veniat ad me & bibat: & qui credit
in me, flumina viuentis aquę fluent de ventre eius: & qui
biberit de aqua, quā ego dabo ei, nō sitiet in eternū. huius-
cemodi igitur viro, deus cooperatur in omnibus. à domi-
no enim gressus eius dirigētur, & viā eius volet valde. ip-
se etiā Apostolus, diligentibus deū, inquit, omnia coopera-
tur in bonū. Dictio etiā, omnia, hic non ociose iacet. nam
qui ad hunc vsq; virtutis cumulū peruenierit, malū amplius
aliquid facere nusquā sustinebit: qua ratione à deo in om-
nibus prosperabitur: verum cum per bona ad virtutem, in
superioribus exhortatus sit, deinceps, quasi virtutis athle-
tam oleo inungit, dum ex contrariis munit, dicens.

Non sic impij non sic. Non ita florent impij, inquit, nec
germinant, aut fructum ferunt, nec tantis fruuntur bonis,
quantis vir ille quem beatum diximus: & dum negationē
repetit, quod negatum est, magis confirmat. quomodo au-
tem illis agendum sit, subiicit.

Sed tanquam pulvis quem proiecit ventus à facie terrę. Quem-
admodum irruentes venti, facile puluērē trāsferunt & di-
spargunt, ita & aduersarij dæmones, impios quosq; facile
dispābunt. per faciem verò terrę, eius superficiē intelli-
ge: quam terrę humeros etiam appellant: eo quod ferat ac

PSALMVS

sustineat corpora omnia, quæ in ea sunt: sicuti & terræ finem eam partem dicunt, quæ in ea est magis profunda. Impios verò communicato nomine hic eos omnes appellat, quos superius triplici ordine distingui à propheta docuimus. Possumus etiā per impios, Iudeos intelligere qui filiū non adorant, & spiritu prædicationis sanctorum Apostolorum per totum orbem dispersi sunt.

Ideo non resurgent impij in iudicio. Vide exquisitum sancti spiritus loquendi modum: non simpliciter dixit: non resurgent: sed apposuit, in iudicio. Resurgēt quippe & impij, non ut iudicentur, utpote qui iam condemnati sunt: Qui non credit in me, inquit, iā iudicatus est: sed ut supplicitis plectantur. obseruandum est autem, quod cum Moyses de resurrectione nihil nobis manifeste tradiderit, primus omnium David eam apertius nos docere incepit.

Neque peccatores in consilio iustorum. Peccatores hoc in loco, appellat eos, qui impij quidem non sunt, sed peruersis moribus scitenti: qui iudicabuntur soli, & eodemnati procul à iustis relegabuntur. Consilium autē Aquila & Theodotion hic, iustorum congregationē interpretati sunt: verum iustos scriptura appellare solet, non eos tantum, qui in propria ac peculiari iustitiæ virtute exercitati sunt, sed omnes sanctos generaliter, tanquam iustificatos à deo.

Quoniam nouit dominus viam iustorum. Docet neminē posse deum latere. alibi etiā ait: Nouit dominus vias immaculatos: item alibi, Nouit dominus eos qui sui sunt: nā cum (ut alibi dixit) ipse sit via, necesse est, ut omnes videat qui per ipsum, id est per mandata eius, incedūt: peccatores verò quamquam nō minus nouerit, quā iustos, tamē veluti cognitione sua indignos, ignorare simulat. hac ratione cū peccasset Adam, interrogauit ubi esset: quod obseruauit etiam in Cain, & in multis alijs.

Et iter impiorum peribit. Virtutes iustorum permanent, veluti eorum diuitiæ quædam ac coronæ: peruersa autē impiorū scelera atque actiones delebuntur atque inanes reddentur. actiones enim, itineris nomine, iterum expressit. Huic autem dicto illud Apostoli consimile est: Si cuius opus arserit, detrimentum patietur.

SECUNDVS.

3

Secundus etiam Psalmus apud Hebræos inscriptione prorsus caret & titulo: qui prædicit autem eorum insidias, qui dominum occiderunt: uocationem etiam Gentium & Iudeorum perditionem.

PSALMVS II.

Quare insurrexerunt gentes, & populi meditati sunt inania, astiterunt reges terre, & principes conuenerunt in unum? Prophetici oculis furorem ac rabie eorū perspicies beatus David, cū lamentatione quadā ac fletu sermonē inchoat: Heu me, inquit, cur tanto cū furore

tumultuati sunt: cur cūcta perturbarūt, ac tā grādia arrogātes, præsumplerūt facinoræ? Ita enim significare aiūt verbū, insurrexerūt, ij, qui ex Hebraica in Græcā linguā conuerterunt: per gētes verò, Romanos milites intellige, qui cū Pilato erant: & per Populos, Iudeos, qui cum Anna & Caipha: per Reges & Principes, Herodē & Pilatū: ut actus Apostolorū declarant: quorū alter Rex erat, & alter Princeps. Quod si plurali numero dictiones à Propheta prolatae sunt, iuxta Hebraicæ linguæ cōsuetudinē id factum est: quæ plurali numero saepe vitur pro singulari, vel iuxta altiorē quēdam sensum, alia fortassis ratione: quia simul cū Herode Rege, aduersus Christum, alius peccati Rex diabolus armatus est: & cum Pilato Principe, multi Principes: demonum nimirum potestates: aduersus quas (ut docet Apostolus) nobis lucta est & certamen. nam cum ex duplici constaret Christus natura, visibili scilicet & inuisibili, duplex etiam certamen, inuisibilibus inquam & visibilibus inimicorum sustinuit. Meditatos verò inania dicir, pro frustra conati sunt, dum arbitrantur posse se illum è medio tollere, qui resurrexit & uiuit in æternum. Possunt etiā hæc uerba aduersus solos dici Iudeos, qui sacræ scripturæ studiis incumbentes, in cassum eam meditati sunt: cū non intellexerint quantā in ea de Christo prædicantur.

Aduersus dominum & aduersus Christum eius. Insurrexerunt, inquit, astiterunt, & cōgregati sunt, nō minus aduersus patrem, quā aduersus filiū: filiū inquam, quem pater in gentium regem vnixerat eas enim in hæreditatē illi dederat. bellum quippe, quod aduersus filiū ab illis gestū est, peruenit etiam ad patrem. pro domino igitur patre, &

PSALMVS

pro Christo filiū, hoc in loco intelligamus. etenim pater ipse, diuina dispensationis ratione regem eum constituit. Quod si, vt in multis exemplaribus, in plurali numero legamus, aduersus Christum eorum, relatio illa extendenda erit, tam ad Iudæos omnes quā ad gentes, & ad ipsos etiam demones. quoniam illi omne genu flectitur cœlestiū terrestrium, & infernorum.

DIAPYALMA. Quid sit Diapsalma abunde diximus in proœmio.

Dirumpamus vincula eorū & prouinciamus à nobis iugum ipsorū. Verba hæc dicta sunt veluti ex psona sancti spiritus, iubētis posteris fidelib⁹, vt ab idololatriis Romanis, atq; ab imprudētibus Iudæis discedāt: & illorū quidē seruitutis vincula discipant, quibus detinebātur. horū verō iugū, quo ppter legē grauabatur excutiat, veluti onerosum ac mortis rōrum: & vice illius leue ac viuificum Christi iugum sumant. Quāquā & alio modo intelligi possunt, vt dicta videatur, ex eorū psona, qui Christum occiderunt: qui & re ipsa, & verbis, seruitutis vincula, ac subiectionis iugū recularūt: quibus ipso etiā iurē naturæ, tam filio q̄ patri, deuincti erant.

Qui habitat in cœlis iridebit eos, & dominus subsannabit eos. Hi igitur qui à prædictis blasphemātur, pater nimirū, qui in cœlis habitat, & filius qui diuinitatis ratione, omniū dominus dicitur, deridebūt & subsannabūt eos: cōuincētque fatuos eos fuisse, q̄ inania atq; impossibilia conati sint: & sperauerint ipsum Dominū, quinimo vitā ipsam, morte aspicere: quodque Romani, dæmonas potius, quā deum, & Iudæi, vmbra potius, quā veritatem elegerint.

Tunc loquetur ad eos in ira sua. Tūc intellige locutū ad eos Dominū fuisse, quādo Iudæos palam redarguit, & perueniunt in eos mala prædixit: quando inter cætera dixisse legimus: vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quia auferretur à vobis regnum dei, &c.

Et in furore suo conturbabit eos. Ob summā illorū prauitatem propheta indignat⁹: futuras eis annūciat calamitates, purbationēq; & suspiciōē eis plurimā imponit: redarguere autē eos domino quē pphetā arbitrabatur, par est multos fuisse pterritos. Alij verō dicūt his verbis significari calamitates, q̄ ex futura Romanorū obsidione eis impēdebāt.

SECVNDVS.

4

Possunt etiā de futuro iudicio intelligi, quādo tanti criminis rei à Deo condēnati perpetuis pœnis subiiciuntur. Ira autē & furor (quē, vt Græcæ dictionis *ὀργή* verior significatio postulat, indignationē, seu potius excalescētia quis dixerit) aliquando pro eodem ponuntur, aliquādo vt diuersa ita vt excalescētia motus sit ad iram, & iuxta etymologiam, excitationem & motum significet: ira vero, iuxta eandem Græci nominis etymologiam vehementiorē, & concitatorē ad vindictam denotet feruorem.

Ego autem constitutus sum rex ab eo. Sermonem nunc facit ex Christi psona, prophetarum enim mos est, & materias, & personas variare: vt pote qui veluti organa quædam, atque instrumenta ab artifice suo moderata, ea loquebantur, quæ sanctus illis spiritus subministrabat. annūciat autē Christus regnū, quod sibi, vt homini, à patre traditum est. Data est enim, inquit, mihi omnis potestas, in cœlo & in terra.

Super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. A monte qui dicitur Syon totam Iudæam significauit: & sensus talis est. Ego rex constitutus sum vt doceā euangelica mandata. Præceptum domini appellans hæc mandata: vt vnā atque eandem esse sibi cum patre voluntatem ostenderet: à meipso enim, inquit, nihil locutus sum, sed quicunque audio à patre meo.

Dominus dixit ad me filius meus es tu. Hæc verba propter æternam ac diuinam generationem dicta sunt.

Ego hodie genui te. Hæc propter carnis dispensationem, quod vero ait, hodie, intellige vt ad distinctionē æternitatis sit dictū, vt tempus signaret: hoc est in his temporibus, genui autem posuit pro creauit. Pater namque creaturā omnium Deus dicitur vt earum formator & factor.

Posula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Cum Christus quod ad carnem eius pertinebat ex Iudæorū esset cognatione, & in ppria ideo venisset, vt cognatos doceret, à suis nō receptus, iure gentiū nationes, vt suas sibi vendicauit, præcipue cum pater eum monuisset, vt illas peteret, & pollicitus fuisset petenti se eas traditurum. nam ex quo vt homo alia ratione factus erat filius Dei, consequenter aliqua illi deberi videbatur hæreditas.

PSALMVS

Et possessionem tuam terminos terra. Et potestatem, inquit, hereditatis tue quæ ad terræ vsque fines pertingit. In omnem enim terrā & in omnes fines orbis terræ Euangelicus sermo penetrauit. & ipse quidē pater, à propheta introducit, monere atque instare vt filius hereditatem hanc petat, vt ostendat quā cuperet pater humani generis in laurionem: filius verò non immerito etiam postulare id dicitur, quando quidem & humanitatem sumpserit, & dei atq; hominū mediator effectus sit. Erubescant igitur & confundantur Iudæi neminem habentes cui verba hæc accommodari possint. Quis enim alius præter Christum tantam sibi possessionem parauit.

Pascet eos in virga ferrea. Simile est illud prophetae dicentis: eos qui sermones tuos nō suscepierint castigabis flagello ferro: & significare mihi videtur his verbis propheta, Romanorum Imperium. Etenim cum Christi regnum negassent Iudæi, sub Imperio Cæsaris se esse affirmantes, Cæsaris merito potentia sustinuerunt, qua prius pene periti sunt. Ferream vero eam dixit veluti validā ac fortem, nam & Daniel in visionibus suis ferreā eā etiā appellauit.

Tanquam vasa figuli confreges eos. Hoc loquendi modo expressit propheta, q̄ facile Iudæi, & q̄ funditus à deo perendi essent. Alij his verbis significari aiunt Gentium salutē: pascet eos, inquit, in valida ac forti potentia tua: & quē admodū figulus vbi reproba esse viderit vasa, q̄ formauit, conterit illa: ea nimirū ratione vt rursus igni admoveat & reformet, ita & tu domine, harū Gentium cogitationes Euangelio tuo destrues, vt eas postmodū lauacro regenerationis reformes, & diuino sancti spiritus igne fortiores reddas.

Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui iudicatis terram. Dicitur nunc, hoc in loco rationē redditur ac si dictū esse: & propterea vos, o Romanorum & ceterarū gentium Reges, vosq; o Iudices qui in vniuersa estis terra, vel vos o, q̄ terrenos homines iudicatis, ex quo addiscere potuistis, quantis calamitatibus oppressi fuerint ij, qui Christū hunc temere reprobarunt, & illud pariter nolitis q̄ à Deo in hereditatē electi estis: vos omnes inquit moneo, sapientes cōsote, & abiecta priori illa amentia, erudimini tū abiis, tū à scripturis etiā diuinis. Verū dū Reges ac Principes ad-

SECVNDVS.

monentur à Propheta, ipsos etiam populos eis subiectos admoneri pariter arbitrantur.

Seruite domino in timore. Intelligentes, inquit, q̄ Christus, & deus est, & vindex, & terribilis, q̄ illius possessio & sors appellati atq; effecti estis, quod reliquū est, moderatis cōpositiq; moribus vestris seruite ei in timore, veluti domino. in timore autem ideo dico, quia vbi est timor dei, illie & mandatorum obseruatio.

Et exultate ei in tremore. Et seruientes, inquit, gaudete in eo, veluti in defensore ac saluatore vestro. Gaudete enim, inquit Apostolus, in domino semper gaudete: verum hoc vestrum gaudium, tremore etiam cōmixtum sit, & non effusum. Exultate propter spem, sed contemiscite ob peccatū. est enim diligentissimus omnium exquiritor, atque inuestigator deus, & nemo latere eum potest.

Apprehendite disciplinam. Maiorem his verbis intensionē adiūgit ad id quod dixerat, ac si diceret: erudimini inquit non in superficie: sed summo studio contendite vt perfectam virtutem consequamini. Dictum est autē hoc ex metaphora eorum qui pugno aliquid constanter tenent.

Nequando irascatur dominus & pereatis de via iusta. Per viam iustam, iustorum hominum vitam, ac conuersationem intelligit. via enim apud Hebræos multa significat.

Cum exarserit in breui ira eius. Iudicij diem significat, quod vero ait in breui, vehementiam denotat & celeritatem. nā & si in presentiarum saepe irascatur deus, remissius tamē id facit, vt poenitentiae locum tribuat.

Beati omnes qui confidunt in eo. Qui terrena omnia contemunt & spem in eo omnē collocant. Sunt qui hunc psalmū cum superiori coniungēdum dicant, atque illinc maxime probationis vires sumunt, quod beatus Dauid à beatitudine exorsus, in beatitudinem desinat.

Psalmus ipse Dauid cum suggeret à facie Absalon filij sui.

Inscriptio psalmi clara est, in præcipue, quā Regum historias legunt. Psalmus vero vnicuique facile accommodari potest, qui visibilibus suis inuisibilium inimicorum pugnam sustineat.

PSALMVS

PSALMVS III.

Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me. Aegre ferēs Propheta, huiusmodi se, & subditorū & amicorum insidiis affligi, ad solū deum animū suū intendens, causam interrogat: cur multis in dies ad parricidā filiū vndique accedentibus, multiplicarētus inimici atque insidiatores sui, cum ipse in neminem eorum aliquando iniquus extitisset. Possunt etiam hęc verba intelligi vt dicta sint propter dæmonum insidias.

Multi insurgunt aduersum me. Apertius exprimit quod dixerat multiplicati sunt.

Multi dicunt anime mea non est salus illi in Deo eius. Multi eorū, inquit, qui insurrexerunt aduersum me mutuo se exhortantes, de anima mea, hoc est de me ipso, huiusmodi verba loquūtur: is qui tā facile depelli potuit & fugari, merito existimādos sit ob p̄pria peccata, à Deo derelictū illiusq; opē atq; auxiliū amississe, vel multi id dicūt, eorum scilicet qui calamitates meas vidēt. Quod vero ait, in Deo eius, idem sibi vult quod in illo Deo in quo ipse sperauit.

DIAPSALMA. In proœmio operis dictum est quid sit Diapsalma.

A' VII. 1.
= 148.

Tu autem domine adiutor meus. Illi dicant quod lubet, tu vero afflictorum omnium adiutor es, eorū præcipue qui opē tua digni sunt.

Gloria mea, & exaltans caput meum. Alij genus, fortunam, diuitias, aut aliud quid simile, magnum & præclarū patris, ego autem in te solo confido & glorior. nā si adiutor fueris, gloriam etiam præstabis: & caput meum frequentibus olim depressum calamitatibus extolles atq; exaltabis.

Voce mea ad dominum clamaui & exaudiuit me de monte sancto suo. Tantum, inquit, clamaui (seu oris, seu mentis clamorē intelligens) & statim exaudiuit me. Propē enim est dominus inuocantibus eum. per montem autem sanctum, Syō intelligit, vbi habitare credebatur Deus: probisq; ad dignis Deo hominibus loqui, vel ipsum ecclū, quod Dei habitationem appellamus.

DIAPSALMA. Ego dormiui. Ego, inq̃t, graui afflictionē pōdere depressus decidi admodū, atq; inutilis esse cō-

TERTIVS.

6

Et soporatus sum. Hoc est huiusmodi passione diu detētus. *Et resurrexi, quia dominus adiuuabit me.* Prænoscent, vt propheta, q̃ dominus opē mihi allaturus erat, penē mortuas vires atq; animū languidū suscitauit. Aliqui dicta hęc esse intelligūt de resurrectione, & tēpus poni pro tēpore: hoc est dormiui ego, & cū mortuus fuero sopore ac somno detinebor, corpore nimirū vitibus defuncto, ac deinde resurgam, vel tēpore illo quando descendens ad inferos Christus suscitabit eos qui illic aderunt: vel in consummatione seculi quando mortui omnes resurgent.

Non timebo millia populorum, in circuitu irruentium contra me. Tu, inquit, fretus auxilio non timebo, per irruentes autē contra se, iuxta historiam, Absalonem intelligit & complices, qui aduersus eum semper insidiarum aliquid moliebantur: vel dæmones iuxta Anagogen, qui in circuitu aggredi aliq̃ dicuntur: quoniam & ab anteriori parte insidias ponunt, spes nimirum prosperi exitus suggerētes: & à tergo inuadunt, quando antiquorum vitiorum memoria animā coinquinant: & à dextris quando ad virtutem nobis opem ferunt, vt ad inanem nos gloriam impellant: & à sinistris quādo omni abiectio velamine manifestā nobis vī inferūt.

Exurge domine saluum me fac Deus meus. Tu domine, inquit, qui longanimitate hactenus vsus es, vt dormire quodammodo videreris, exurge & cōmonearis aduersus inimicos meos, vel forte saluatoris Christi resurrectionem prædicat, ad humani generis salutem eum aduocans: ita vt humanæ naturæ personam, prophetam induisse dicamus.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa. Prophetis oculis inimicorum suorum perditionē præuidēs beatus David, gratias Deo agit, & collatum in se beneficium agnoscit.

Dentes peccatorum contriuiisti. Per dentes, vires intelligit, translatum est autē hoc à feris, quæ in dentibus summū habent robur. peccatores vero, inimicos omnes appellat: peccare illos significans quia ob solam morum peruersitatem, temere aduersus eum pugnabant.

Dominus est salus. Atq; hoc ad gratiarū actionē pertinet, & significat quōd solus Deus, & nullus alius eum saluabit. *Et super populum tuum benedictio tua.* Et veniat, inquit,

A' VII. 1.
= 148.

PSALMVS

benedictio tua super populum tuum, qui mecum pariter inimicorum iniurias perpeſſus eſt, vel omnem populum ſimpliciter, qui ſub meo eſt imperio, vel ſuper fidelium Chriſtianorum populum. Per benedictionem verò intelligere debemus pacem & diuina beneficia, quæ benedictionis ſunt cauſa. Quippe cum & populus, & quicumque alij viderint, quale auxilium conſecutus eſt à Deo beatus Dauid daturus omnes ſint ſummam Deo gloriam.

In ſinem in Hymnis psalmus ipſi Dauid.

Ἰν ἑνὸς
τῷ Δα-
βίδ.

Inſcribitur in ſinem hic psalmus: quia vt inferius dicemus, reſurrexioni prophetiam continet, & quæ ad futurum ſeculum pertinent, quæ præſentis ſæculi nemo ambigit, vel quia quæ prædicantur in hoc psalmo nouerat beatus Dauid vt propheta finem eſſe habiturus. In hymno verò, ideo appoſitum eſt, quia miracula Dei opera continet: quilibet effectum eſt, vt poſt præſentis psalmi decantationem, Abſalonis tyrannidē ſuperauerit. Congruit etiam hic psalmus cuiusque à periculo liberato.

PSALMVS IIII.

Ἰν ἑνὸς
τῷ Δα-
βίδ.

Cōtemplare celeritatē, cū adhuc inuocaret exauditus eſt: ſicut alibi etiā ait: adhuc loquēte te dicā, ecce adſom, neque enim verborū copia perſuadet Deo, ſed pura ſimplicis animæ affectio, quod verò ait, Deus iuſtitie meæ, circuloctus eſt, p, Deus mei Dauid mei inquā qui Abſaloni cōparatus iuſtus videri poſſum, dū iuſtiorē cauſam ſoueo, neque enim illū ego, ſed ille me affliccit iniuria. Et ſæpenumero hoc loquēdi modo vſitur Propheta, vt ſanctū ſe aut iuſtum appelleret, aut aliq̄ de iuſtitiā nō veluti iactabūdus, ſed aduerſariorū ſe cōparas prauitatis.

Ἰν ἑνὸς
τῷ Δα-
βίδ.

In tribulatione dilataſti me. Gaudium dilatare ſolet & diſſundere animum, afflictio autē angere atque anguſtare. verum tu, inquit, in meroris ac triſtitie tēpore, non puſillanimum, ſed magnanimum potius me feciſti: ita vt ipſi etiā participatæ filio parci mandauerim.

Ad ſeruare me, & exaudi orationē meam. Adhuc Deum magis ad miſericordiā allicit rogatque, preces ſuas non deſpicit, ſi quando in tentationes fortis rursus incidit.

QVARTVS.

7

Filij hominum vſquequo graui corde. Sermonem ad notos ſibi, atque ad amicos dirigit, qui inualeſcentibus calamitatibus ſtudebant præſentibus ac temporalibus auxiliis ei opē ferret: atque, vſquequo inter afflictiones cor veſtrū ad Deū non tollitis? vſquequo animū ac cor veſtrum humanis rationibus grauabitis, & vānis diſtrahimini ſollicitudinibus? Quod verò ait, filij hominū, periphras eſt & circūlocutio, p eo quod eſt, homines: eſtque idioma Hebraicę ligur.

Cor diligitis vanitatem & queritis mendacium. Inutiles ſunt humani conatus: & primo quidē aſpectu, conceptę animo ſpei videntur applaudere, ſed poſtmodū fruſtrātur, vel fortis verba hæc ad illos dicta ſunt, qui præſentibus rebus, tanquā perpetuis ſtudent, tamen ſtabiles non ſunt, videntur quidē eſſe propter id quod in ſuperficie apparet, tēvera tamen ob aſiduas mutationes de illis aliter iudicandū non eſt, quā ſi non eſſent. nam & ipſe beatus Dauid rex erat, & tamen priuatam vitam agebat, & perſecutionem ſuſtinebat.

Et ſciote quoniam miſericordia Domini ſanctum ſuum. Coniunctio, &, ſuperflua eſt hoc in loco quēadmodū ex more Hebraici idiomatis ſæpenumero alibi aliqua reperiuntur ſuperuacanea. diſcite igitur, inquit, q̄ celebrē me deus ac cōſpicuum reddidit: me inquā qui ei ſanctificatus, hoc eſt oblatuſ ac dedicatū ſum, quique in eo ſolo ſpes meas ratas eſſe conſtitui. verē autem celebris ac clariſ ſuit beatus Dauid, qui deſtructorē deſtruxit, qui fugitiuus perſequentem vicit: qui parua militū manu, multas copias ſuperauit.

Domini exaudiet me cum clamauero ad eum. Poſtquam Dei ope, tam celeriter à tāto periculo me liberatum perſpexi, ſummam in me Dei miſericordiā ſtatim agnouit: atque ideo conſido, quod rursus me clamātem atque in afflictionibus conſtitutum exaudiet.

Iraſimini & nolite peccare. Iraſci quidem vt homines non prohibet, ſed admonet vt non peccemus, & ne ſinamus a paſſionis vehemētia nos pertrahere ſupra modū iraſcamur: ne temere aliquē vlciscamur. nā qui iraſcitur vt illat ſibi iniurias vlciscatur, iraſcitur & peccat: qui verò tantū iraſcitur, vt alterū corrigat, iraſcitur quidē, ſed non peccat, quēadmodum nec peccat pater, qui non obtēperati

PSALMVS

filio irascitur.

Quæ dictus in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.
Perge, inquit, in tuum cubile, ubi maxima adest securitas:
& illic amplo cum ocio ac quiete te ipsum diiudica: & cogitationes discute, quas habuisti per diem, noctu præterea atque in cubili tuo ut dixi doleas, & poenitentiam tecum agas ob peccata quæ interdum in animo tuo reuoluisti. mihi enim, inquit, beatus David, sic faciet, ut te moneo, prospere cuncta succedunt. Sume itaque & tu experimentum, cum ex me didiceris huiusmodi utilitatem percipere. hoc enim tibi ut facias suadeo. quod si ut Propheta indicat, cogitationum penas daturi sumus, quanto magis operationum? Considera etiam quoniam odo tam ad præseruandum à peccatis, quam ad castigandum peccatorem, aptissimis Propheta, vltus sit phar macis. nam quod ait irascimini & nolite peccare, custodit & præseruat à peccato: & si fortassis in peccata quis inciderit, vicissim castigat & corrigit, dum ait: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino. Iustitiam vestram quasi fructum quendam Deo, inquit, asserite, neminem iniuria afficientes: & auxilium à Deo expectate, qui oppressis potissimum auxilio esse solet. Conuersatione præterea ac vitam futuræ ecclesiæ prænunciat, quæ vice animalium, spirituale virtutum sacrificium Deo erat oblatura. Iustitiam enim hic non particularem virtutem, sed generaliter pro omni virtute intelligit.

Adieu.

Muli dicunt qui ostendet nobis bona? Cum sui exemplo admonuerit atque exhortatus sit nos Propheta, ut in superioribus vidimus, modo obiectionem quadam à pusillanimitatibus fieri solitam apponit. Quidam enim, inquit, cum in calamitates inciderint, egredientes, statim desperant, nec credunt Deum prope esse innocentibus eum: Quinimmo omni spe destituti, talia etiam effundunt verba: quis adiutor deinceps erit nobis? quasi dicant nullus. Quæ verba extremæ omnino desperationis sunt. vel aliter: de iis hominibus sermo est, qui carnis sequuntur desideria: qui cum in ocio atque in deliciis summum bonum posuerint, eas totis velis insequuntur: afflictiones verò quæ diuina dispensatione nobis immittuntur valde oderunt. per illa etiam verba, quis ostend-

QUARTVS.

8

det nobis bona? animæ ardentis atque immodice appetitis affectum intellige demonstrari.

Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Verum ego, inquit, longe aliter sentio. neque enim in me signatum esset lumen protectionis tuæ: quam lucem, illam esse, intelligendum est: quæ interioris tenebras dissoluit: quæque in me quodam modo insculpta, notum me omnibus, ac conspicuum facit his etiam qui procul sunt. Quidam autem contineri his verbis prophetiam de Christianis, quibus per hoc nomen, quo Christiani appellantur, signum atque indicium quoddam impositum est: Christus nimirum: qui patris lux est. per Christum enim patrem agnoscimus: qui enim vidit me, inquit, vidit & patrem meum: qui etiam character & forma patris, ab Apostolo cognominatur. Coniunxit autem seipsum Propheta Christianis, ob cognationem quandam ac familiaritatem virtutum.

Delisti latitiam in corde meo. Vel propter prædictum auxilium, vel ob denominationem fidelium à Christo.

A fructu frumenti vini & olei, eis multiplicati sunt. De carnalibus hominibus iterum sermo est: quibus terrena tantum cogitantibus, abunde omnia Deum præ magna benigneitate subministrasse attestatur Propheta: & bona eis collata connumerat, dicens: quod à fructu frumenti, vini, & olei, multiplicati sunt eis. hoc est, eis connumeratis bonis repleti, per quæ bona tanquam per magis necessaria, reliqua ciborum genera intellexit.

Abr. 3. 1.
An. 3. 1.
Gen. 3. 1.

In pace in idipsum dormiam & soporabor. Deposito timore, quo perturbabar, deinceps quiete dormiam, nec dormiam simpliciter, sed ad ipsam velque satietatem. nam quod ait, in idipsum, idem sibi vult quod vnus: ac si dicat, vtraque hæc faciam, dormiam & patiter soporabor. quo loquendi modo accubationis & quietis suæ intentione expressit. vel his verbis propheta fortassis prædicit, quæ ad mortem suam pertinebant. quod scilicet non violenter sed naturali morte ei moriendum erat. & quod dicit in idipsum, de anima & corpore intelligemus. Dormiam enim ego, inquit, in pace corpore pariter & anima, corpore nimirum à visibilibus, & anima ab inuisibilibus inimicis liberata. quod verò ait, soporabor, longum resurrectionis tempus significare videtur.

1. Cor. 15. 50.

PSALMVS

Quoniam tu domine singulariter in spe habitare fecisti me. Tu me, inquit, habitare fecisti seorsum a maligis atque in spe salutis. Quidam vero hæc de resurrectione a mortuis prophetice dicta esse aiunt: quodque beatus David, veluti ex corporis sui persona sermonem formauit, dicentis: tu domine habitare me fecisti in sepultura: & constituisti me singularem ac solitarium illic esse, a propriaque ac socia mihi anima distinctum. verum hoc non simpliciter, sed in spe resurrectionis, quando quidem iterum animam suscepturum sperem, illa autem dictio, quoniam, abundare videtur hoc in loco quemadmodum & sepe alibi, iuxta sacre scripturæ, atque Hebraici idiomatis proprietatem: quāquam sæpenumero etiam hæc dictio apud Hebræos, idē significat quod vere, & ponitur pro adverbio confirmandi.

In finem pro ea qua hereditatem consequitur.

Quid sibi velit inscriptio in finem superius dictum est: hoc autem in loco quidam per eam aiunt significari illos dies, quibus Christus homo factus est: quando umbra legis finem accepit: atque hoc ex subsequentibus comprobatur, ex persona enim future fidelium Ecclesie propheta psalmum hunc composuit: quāquam & ipsius etiam beatus David negotium, ac rebus congruat. hanc igitur Ecclesiam, eam esse intelliges, quam propheta dicit hereditatem consequi: ea nimirum ratione, quia per Baptismi regenerationem adoptata est, & adoptionis privilegia consecuta, hereditas vero que ei debetur, illa est quam nec oculi vidit, nec auris audiuit, &c. De hac etiam ecclesia tanquam de sponsa Paulus dicebat: aptavi virginem castam Christo constituere: & Ioannes, qui habet sponsam sponsus est: & beatus David alibi: Adhuc Regina a dextris tuis. In presenti vero tempore dixit, qua hereditatem consequitur, & non qua consecuta est, aut qua consequetur: quia Ecclesia semper hæres est, illiusque hereditas finem nullum habitura nūquam est.

PSALMVS V.

Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum, intende voci orationis mee. Eundem sensum aliis atque aliis verbis repetit idē equiualeatibus, quemadmodum mos est iis qui ex corde supplicat, vel per verba, preces intelligere. Et

QVINTVS.

quam sermones, clamorem verò idē addidit, ut cum tono atque intentione spiritus preces se fuisse ostenderet: & vocē ea ratione, ut clare atque aperte se locutum fuisse significaret: cum alioquin clamor ignota soleat vocē efficere. alia autem verba que his commixta sunt, in propria sua significatione sunt posita. Auribus enim percipe, inquit, non simpliciter: sed intellige, atque ipso intellectu percipe quid sibi voluit preces mee: nec fortuito eas tibi fuisse oblatas puta, seu labiis, seu ipso tibi corde offerantur, est autē mos sacre scripturæ, ut humanas sæpenumero operationes Deo ascribat: quemadmodum hoc in loco fieri videmus.

Rex meus & Deus meus. Te enim solum, inquit, habeo in Regem, veluti, qui mei solus prouidentiam & procuracionem habes: te solum pari modo ut Deum colo, tanquam verum omnium creatorem, cetera enim idola omnia abieci.

Quoniam ad te orabo domine. Exaudi me, inquit, quoniam deinceps ad te solum, & non ad alium Deum ut antea preces meas effundam.

Mane exaudies vocem meam, mane adhaerebo tibi & videbis me. Illud inquam mane, quo sol iusticie Christus hominibus orietur. Ego etenim tunc ex Iudæis, atque ex gentibus congregabor: & invocabo te, ac laudando appropinquacionis conuersationē exhibebo, tunc igitur tibi me appropinquantē, atque assistentem videbis, oculi enim Domini, inquit super iustos, quādam verò exemplaria habent & videbor: hoc est manifestus fiam. quod si iuxta historiam psalmum exponamus de beato David, mane, pro matutino tempore accipiendum est: ac si diceret: Gratius mihi ac iucundius rebus omnibus fuerit matutino tempore ad te Deus, orationem ac preces meas proferre: quod & nos facere consueuimus statim ubi est lecto confurreximus: nec tamē hoc dico, quasi alio tempore orandum non sit: Benedicam, inquit, dominum in omni tempore.

Quoniam non Deus volens iniquitatem tuas. Longe enim ab idolorum perversitate, quæ iniquitates diligunt. Per iniquitatem verò omne peccati genus intelligit, quod extra æquitatis sit normā: seu ut significantius Græca dictio ἀνομία exprimit, quod omni careat legis ratione. ἀνομος quippe, unde ἀνομία, quæ latinus interpres assidue iniquum ap-

114

115

PSALMVS

pellat, ex legem potius, quam iniquum significat: sed voca-
bunt inopia *αυπλῆ* iniquitatem appellamus.

Neque habitabit iuxta te malignus. Gentium dii, non tantū
ipsi scelerebus ac vitiis repleti sunt, quemadmodū ex pro-
fanis eorum libris docemur: sed homines quoque, similiū
vitiū amatores, veluti suos ac proprios sonet, suāque il-
lis profana aperiant fana. Tuam vero, o deus familiarita-
tem, aut tui appropinquationem (ita enim intelligere de-
bemus quod ait: Neque habitabit iuxta te malignus) ho-
mo nullus vnquam consequetur, prope est enim dominus
iis qui contrito sunt corde. item: veruntamen prope timē-
tes cum salutare ipsius. Malignum enim dicens Propheta
omnis faciem peccatorem subignauit.

*παρά-
μολ.*

Nec permaneant transgressores legis ante oculos tuos. His ver-
bis contineri dicunt prophetiam de Iudæis, qui donec
legem seruauerunt, protectione & custodia dei digni esse
vili sunt: verum vbi illius transgressi coeperunt manda-
ta, iuste, ac merito ab eo expulsi sunt.

Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Hoc propter infide-
les gentes dictum est, quæ legē dei non receperunt: & quos
iuxta Græci nominis veriorē significatū, vt diximus,
exleges potius dicere possumus, quam iniquos. Differt au-
tem transgressor legis ab exlege: quia alter, legem quidē
nouit, sed non seruat: alter vero is dicitur, qui nullas om-
nino recipit leges. quanquam sæpē numero alterum loco
alterius ponitur. quinimo & latinus interpres vtranque di-
ctionem passim pro iniquo exponit. Verum cum in vni-
uersum dixerit de peccatoribus, particulatim nunc tradit
quæ sibi visa sunt præcipua peccatorum capita.

Perdes eos qui loquuntur mendacium. Hoc principaliter p-
pter eos dictum est, qui non verum deum colebant: & pro-
pter Hereticos: consequenter propter omnes alios mēda-
ces, ac dæmonis ministros, qui pater dicitur mendacij.
Quod vero ait, perdes: grauissima eorum tormenta deno-
tauit. vel fortassis id a propheta dictum est, vt eos qui faci-
litate quadā proni ac labiles sunt ad mendacia, hoc pacto
detereretur, qui non tantum seipsos lædunt sed multis eti-
am, perditionis causa existunt.

Vinum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Vide

QVINTVS.

10

quomodo interfectori dolosum coniunxit. nam qui deci-
pit, & in pericula aliquē conicit, occidere etiam videtur.

*Ego autem in multitudine misericordie tue introibo in domum tu-
am.* Ego, inquit, ecclesia ob summam misericordiam tuam
ab erroribus liberata, in domū tuam, quam olim imprudē-
ter destruebam, ingrediar, vel aliter: introibo in domum
tuam, digna nimirum effecta huiusmodi fiducia apud te,
non ob meas virtutes, sed ob tuā tantū misericordiam. A-
liqui per domum dei conuersationem ac vitam intelligūt
virtute præditam. requirit enim deus atque habitat in i-
is qui virtutes sectantur, quemadmodum in Euangelio a-
it: Ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud e-
um faciemus.

Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Ingressa,
inquit, multa cum reuerētia adorabo in timore. templum
verō aut terrenum hoc intellige, aut cæleste in quo adora-
tura est. Gentes quippe deorum suorum delubris intēpe-
rante abutebantur, atque inhoneste. cum autem hæc tenus
ecclesia vitiū genera quæ ad propositum a se sumptū
pertinebant, narrauerit per capita: eaq; deo esse ostende-
rit abominabilia, nūc ad se ipsam reuertitur, ac pollicetur
vere se atque ingenue, & non pigre diuino cultu inserui-
turam: nec tamen id dicit, veluti quæ per seipsam iustifi-
cata sit, sed tanquam misericordiam consecuta: quamuis
inclamando aduersus peccatores, & seipsam in templum
dei inducendū, videatur quodammodo aliud significare.

Domine deduc me in iustitia tua. Deduc me domine p ma-
num filij tui: qui, vt ait Apostolus, iustitia est, & sanctifica-
tio, & redemptio. vel in lege tua quæ est humana iustitia.

Propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam. Pro-
pter visibiles atque inuisibiles inimicos meos, qui in semi-
tis meis scādala seminant, & laqueos tendūt, explana quæ-
so domine viam meā ad te. ita enim Symmachus reddidit.
vel dirige me, ne declinem ad dexterā aut ad sinistrā pro-
pter inimicos meos, qui latenter in insidiis me observant.
Congruere etiam possunt hæc verba ipsi beato David.

Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est. Et
mentuntur aliis dū vt fallaces: & inutilia semper ac vana
cogitant vt maligni.

PSALMVS

Sepulchrum patens est guttur eorum. Propter mortua illorum dogmata hoc dicit: & ob putidas Hæreticorum blasphemias, & inhonesta intemperantiæ verba, vel iuxta historiã, ob turpes cõtumelias, & ob iurgia, quæ in Dauid dicta sunt ab inimicis, quorum guttur non te clare atque aperte sepulchræ comparauit, sed aperte ac patenti, tetrumque odorem emittenti. nam si opertum esset sepulchrum, immundicias omnes & grauem illum spiritum celeret.

Linguis suis dolose agebant. Dolosi omnes mendaces sunt, non quicumque mendax etiam dolosus. doli etenim vitium peruersus est. ait igitur, quod insidias & dolos una aduersus eam contrebant.

Iudica illos deus. Tu, inquit, qui huiusmodi homines, ac talia operantes odisti, eos etiam condemna.

Decidant à cogitationibus suis. Hoc est frustrantur propriis consiliis.

Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos. Propter illorum impietatem eos, inquit, expelle, quia te non venerantur. neque enim propter me id expostulo: tamen alioquin, fors atque hæreditas tua ego sum. vel aliter quanto illi impij magis sunt, tanto à tua beneuolentia longius abiciantur. Impius verò non ille tantum est, qui deum non colit, sed & is qui non, ut congruit, eum veneratur.

Quoniam exacerbauerunt te domine. Non adeo mihi curæ sunt quæ aduersum me operantur, quantum doleo ob ea quæ contra te agunt. exacerbant enim te in studiis, atque in conuersationibus suis, quas superius commemorauimus. vel aliter: quia exacerbauerunt te dominum meum dum mihi mandata tua obseruanti molesti sunt.

Et latentur omnes qui sperant in te. Quoties inimici Dei merore ac tristitia afficiuntur, fideles ac pij quicumque sunt ex aduerso gaudent: quod solo freti Deo, tantos ac tales superent inimicos.

Et aduersa.

In seculum exultabunt. Hoc est semper & perpetuo, cum prope atque assidue consolationem tuam habituri sint.

Et habitabis in eis. Requiescens nimirum in pulchritudine atque elegantia animarum eorum. Inhabitabo enim a tibi inquit, in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erant mihi populus.

QVINTVS.

11

Et gloriabitur in te, qui diligunt nomen tuum. Quia scilicet ipsi soli Deum verum intellexerunt, atque in hoc solo spem suam collocarunt. & aliter: Christiani viri diuinum Christi nomen adeo diligunt, ut ex illo tantum velint cognoscere. in solo etenim Christo iuxta Apostolum gloriantur, dicentem: mihi autem absit ut glorier, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: hoc est nisi in Christo ipso crucifixo.

Quoniam tu benedices iusto domine. Non tantum in presenti seculo tu eis benedices, laudes eorum omnibus notas faciens: sed & in futuro, quando vocabis eos, dicens: Venite benedicti patris mei. Tu itaque benedices eis, tametsi maligni contra, eis maledicant. huiusmodi autem verbis eos consolatur qui propter virtutem blasphemias ac maledictionibus impeti solent.

Pro scuto bonæ voluntatis coronasti nos. Tu domine, inquit, munisti nos valde, & circumdedisti cruce tue: quæ scutum est bonæ voluntatis: hoc est scutum tibi gratum ac placitum. animaduertendum autem est esse hunc quendam loquendi modum apud sacram scripturam, quo filium potentie dicere solet, pro potentem: & virum sanguinum, pro sanguinarium: hominem etiam pacis hoc est pacificum: ita & hic scutum bonæ voluntatis pro scutum placitum & bene gratum. Ordo etiam fiat hoc modo. munisti nos domine potentia tua quasi scuto quodam probato ac forti. corona enim circularis formæ est: & munitiones etiam per circuitum atque in circuitu fieri solent.

In finem in Hymnis pro octaua Psalmus ipsi Dauid.

Et v. 6. m. 10. 11.

Quid significet in finem dictum est: presenti vero Psalmo laudat ac magnificat Deum propheta: rogatque & preces fundit pro octaua, hoc est pro futuro seculo. present enim seculum reuolutum ac completum, & quasi Hebdomada commensuratum, septenario signatur numero, & septimum dicitur: futurum vero seculum octauum appellatur, veluti quod septimum sequitur. In persona autem non sua tantum Propheta, sed & omnium nostrum fundit preces ad deum, qui in futuro illo seculo omnes iudicaturus est, hunc autem psalmum composuit beatus Dauid, postquam in angustias, atque in afflictiones decidit, quæ ei ob peccata eius obuenerant.

PSALMVS

PSALMVS VI.

Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripas me. Sed quomodo legimus apud beatum Iob: Beatus homo quem redarguit dominus in terra: & quomodo ipse etiam David alibi dixit: Beatus homo quem tu corripueris domine. verū hoc in loco Prophetā non reprehendi renuit aut castigari à Deo, sed quod poscit id tantum est, ne cum indignatione redarguatur aut cum ira. nam cum intolerabilem esse nouerit iram Dei, timet ne ab ea prorsus perdat: modice tamen corripī oportet, ut probator effectus, futuri iudicii pœnas melius elūgiat. consequenter etiam post redargutionem, correptionem subiunxit: & quanquam deus à furore & ira & ab omni prorsus passione liber sit, prophetā tamen sæpenumero huiusmodi affectionem ei tribuerunt, persuadere studentes lectoribus, quod omnium hominum Deus curam habet quod omnia videt & audit: quod letatur, & tristatur, & iudicat, & furit, & irascitur: & quæcunque alia huiusmodi cum facere dicunt: ut saltem hoc pacto timore correpti homines desisterent à vitiis. & aliter ab humanis operationibus prophetā diuina declarāt: & quia qui loquuntur, & qui audiunt homines sunt, humana lingua expriment quod loquuntur. neq; enim possibile est, ut alio modo loquantur, qui in corpore sunt, quam corporaliter. nā & quotiens barbaros alloquimur, illorum lingua utimur: & cum pueris aliquid dicere volumus, eorum more balbutimus: & quanquam valde sapientes simus, ad illorum tamen humilitatem condescendimus. hæc igitur tibi sit norma quedam vniuersalis. Quod igitur ait, ne in furore tuo arguas me, idem sibi vult, quod nolis me iuxta mea merita condemnare, neque debitas à me pœnas exigere.

Miserere mei domine quoniam infirmus sum. Si intellectus, inquit, meus debilis non fuisset, passionēs certe illū non superassent: vel quia infirmus sum aduersus inuisibilem inimicū, qui & palā & clā insidias disponit, vel quia assiduis afflictionibus debilitat^r sum. Considera igitur & tu deus debilitatē meam, & noli me penitus condemnare, quasi sponte mea sperar^r sim. hæc autē voce, miserere mei, omnes nos perpetuo indigemus. nam & alibi ait: Si iniquitates obser-

SEXTVS.

12

naueris domine, domine quis sustinebit? Itē alibi, non iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuēs. Et rursus propheta alius quis gloriabitur, inquit, mundū cor habere, aut quis confidet mundus esse à sordibus? omnes itaq; indigemus diuina misericordia: tamen non omnes illam consequamur, cum deus quærat tantum dignos se. Omnes etiā nos in hēmi sumus, quia nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam: & nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Sana me domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Dolor qui sumus mihi inest ab assiduis afflictionib⁹, ad vsq; ossa ipsa sensu carētia puenit, atq; ea cōculsit. his autē verbis passionis suę vehemētiā demonstrat, vel posā intelligere possumus vires ac potentias, quibus mens ipsa sustinetur.

Et anima mea turbata est valde. Non sustineas scilicet dolorum vim. commodissime autem dicitur hic versiculus, quotiens quis ad iram aliquam irrationabilem, aut prauam concupiscentias fuerit stimularis. tūc enī diabolus immodice spūās, animā solat & corpus perturbare, nō secus ac validus ventus in mare irroēs miscetur enim vnā ambo atq; eluāt, nec p̄prium aliquem locū, aut ordinem seruant.

Et tu domine respice me. Verba hæc non accusantis sunt, sed hominis in doloribus cōstituti. diu, inquit, à te ego neglectus sum, cum tamen auxilio tuo indigerem. Deus enim iis qui propter propria peccata tentationes sustinent, non solet statim auxiliari: atque hoc magna cum dispensatione agit. Tēpore enī accepto, inquit, exaudiui te. iis verō qui ob dæmonis calumnias id patiuntur, statim adest. adhuc enim, inquit, loquente te dicam, ecce adsum.

Conuertere domine eripe animam meam. Conuertere ad me, inquit, tamen haften⁹ ob peccata mea auersus fueris à me: & eripe me ex afflictionibus.

Saluum me fac propter misericordiam tuam. Non ob virtutes meas, inquit, id peto. nullas enim habeo quib⁹ id merear. *Quoniam non est in morte qui memor sit tui.* Per mortem, peccatum intelligit mortis ministrū. ab initio enim peccatū introduxit mortē. ait igitur, quod qui peccatū facit, non est tūc dei memor. est enī velut ebrius aut obeceatus, qui peccat. vel mortē appellat tēpus mortis. quia vbi quis mortuus

PSALMVS

factis, ablatus ei est, ut possit amplius dei reminisci, aut deum rogare, inutiles enim tunc essent omnes preces.

In inferno autem quis confitebitur tibi? Ante mortem penitentem quem potest? post mortem vero retributionis tantummodo tempus est.

Laboravi in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Non simpliciter laboravi, inquit, sed cum gemitibus. Quæ res intentionem denotat laboris: nec simpliciter etiam dixit effundam lachrymas, sed lauabo lectum meum: neque id semel tantum faciam, inquit, aut secundo, sed per singulas noctes. Et quia in die variæ me cogitationes distrahunt, faciam quietis tempus confessionis esse: nemine scilicet me tunc perturbante. Cōmōdissimum enim est ad penitentiam id tempus. Quod verò ait: lachrymis meis stratum meum rigabo: expositiue dictū est ad præcedentia, & ad elatiorem sensum illorū verborū: lauabo per singulas noctes lectū meum. Audiamus verò nos hominū, tanti regis penitentia, eamque imitemur. Protulit autē hæc verba beatus David, ad excitandam in se misericordiam dei: utque ad eam deum magis fleat, ne aliquando fortassis grandis calamitatum cumulus, vires suas prosterneret, atque eum inutilem redderet.

Turbatus est à furore oculus meus. Oculus anime scilicet: hoc est mens mea. Cōsiderans enim ego, inquit, furorē aduersus peccatores, in die iudicii, vehementer perturbatus sum. Cōgrue verò mentē ipsam oculū appellauit, veluti qui itineribus omnibus dux est, nam & mens videt & audit. Alii qui etiā dicunt oculū corporis beati David perturbatum fuisse, cum iratus esset aduersus inimicos, proptium enim ac peculiare est iis, qui irascuntur, ut oculi eis turbentur.

Inueteratus sum inter omnes inimicos meos. Veterascentium ut stimentorum instar neglectus sum ac vilipensus ab inimicis meis: qui tamen ante commissā à me delicta, timebāt me, vel inueteratus sum: hoc est debiliior effectus. Senes enim debiliores viribus effici solent.

Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, Sentiens iam ac cognoscens diuinum sibi præsto esse auxilium, fiducia ostendit: & inimicos perterrens, seu visibiles seu inuisibiles illi sunt, auferre eos iubet.

SEXTVS.

13

Quoniam exaudivit dominus vocem fletus mei, exaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationem meam suscepit. Hæc omnia causam esse dicuntur: suæ, timorisque pariter ac fugæ inimicorum. tria verò hæc in præsentī versiculo dicta, eundem habent sensum: ut alibi etiam diximus. Vel aliter: quia ob paupertatem, aut alias eiusmodi miseras, sepe numero multi deficere solent: supplicationis vocabulo, equiuocationem fletus distinxit: qui ad coadiuvandā supplicationem interfuit: & ad hæc, orationis etiam nomen adiunxit, ut maiorem precum suarum intentionem denotaret.

Erubescant & conturbentur omnes inimici mei. Rogat ut quæ sibi fuerunt significata quā celerrimum finem consequatur. erubescant autem eius inimici, cernentes conceptas à se spes inanes fuisse. sperauerant enim posse se de facili in propria potestate habere beatum David, veluti diuina priuatum beneuolentia: quod si erubuerint, & pudore cōfusi fuerint, quomodo non etiam timebunt?

Conuertantur & confundantur valde, velociter. Illi sic sentientes retro abeant. & (quod ait) confundantur, augmentum atque intensiorem significat pudoris. Distinctio autem, valde velociter, omnibus his verbis adiungenda est. optat namque atque imprecator illos quā citissime hæc omnia pati. Quidam verba hæc dicunt precum potius similitudinem habere, quā imprecationis: & precari Prophetam pro inimicis, ut eos pudeat prauorum consiliorum: ut timeant deum qui ipsi Prophetæ adiutor est: ut à propria prauitate discedant, atque hoc pacto meliores fiant.

Psalmus ipsi David, quem cecinit domino pro verbis Chusi filij Iemini.

Α' περ-
φιντω,
καταχυν-
θουσιν,

1' περ-
φιντω,

Præsent inscriptio videtur serò pugnantiā continere iis, quæ in historia Regum habentur, & ubi gesta beati David suo ordine conscripta sunt. illic enim Chusi non Iemini filiū fuisse legimus, sed Arachi, verumtamen recte conueniunt hæc, ut dicemus: vel quia duplex fuit nomen patri Chusi: vel quia ipse postmodum huius cognominationem sortitus sit, ut Iemini filius diceretur. hic etenim Chusi, Arachi filius, & socius beati David, memor veteris amicitia, cō Absalon filius beati David, aduersus patrem insurrexisset, sinxit se

PSALMVS

desperere. & Regē ad Absalonem transfugere, eo consilio, ut Achishphel dūcū Absalon consilia dissolucret: quemadmodum & per-
fectū morando quippe & cunctando Absalonem, contra Achishphe-
li consiliū ita detinuit, ut occasionem & tempus praestiterit beati
David, & longius fugiendi, & maiores copias colligendi: ut in libri
Regum latius scriptum reperitur, ab huiusmodi regiarū strenuū opere,
appellationem hanc Chusi consecutus est, ut Ieremi filius diceretur. Si
quidem & teneni dextera interpretatur. Mos vērō est scripturae sacrae,
ab exercitiis aliquibus seu studiis, tanquam a parentibus filios denomi-
nare, veluti filium pacis, filium sapientiae, & filium perditionis: ita
etiam & filius dextera ille dicitur, qui dexter & commodus amicus
fuerit adiutor, illud etiam animaduertendum est, quod in scriptio dicit,
pro verbis Chusi: & tamen in toto Psalmo Propheta nullum Chusi
memorari facit: vnde alia erit dubitatio: quomodo scilicet pertineat
ad Psalmum inscriptio. Nos tamen quod cognominis non cel-
bimus, cum pēniteret prophetam, quid spem aliquam posuisset in re-
dentia & consilio Chusi, qui ei iussuerat decepturum se. Absalonem.
& dissipatorem consilia Achishphel, huiusmodi psalmum composui-
t, & recitavit deo, non pro beneficiis quae consecutus fuerat à pruden-
tia & consilio Chusi: sed quia ipse amissa illa spe, quae praecipue in deū
habenda erat, magis fretus sit in verbis Chusi, à se ad Absalonem
missi, est regiarū hic Psalmus propitiatorius, placatque & beneuolū
reddat deum ob commissum errorem: illūque in auxilium suū ad-
ducet.

PSALMVS VII.

D Omnis deus meus in te speravi, saluum me fac ex omnibus
persequentibus me, & libera me. Licet, inquit, ob pru-
dentiam Chusi adiutus sim, & paululum respira-
uerim, tempusque acceperim ad congregandum
exercitum, nunc tamen in illo amplius non confido: & cu
propediem pugnare dies mihi instet, à te vno pendeo, in
quem vnum omnes spes meas collocaui. alia enim omnia
amicos nimirum, socios, ac milites, secundo, in loco repu-
to. Scriptum est enim: maledictus homo qui spem ponit in
homine. Item, beatus homo qui sperat in te: & quemadmo-
dum alium colere quam deum, non debemus, sic etiam in
alio sperare nos non decet quam in deo. Ille autē saluati
dicitur, qui in bello sine vulnere cōseruatur: & tripi is qui
ab inuasionē atque impetu inimicorum liberatur. ex om-
nibus autem persequentibus me, dixit, propter eos qui per-

neidam filium sequebantur, & eius mortem appetebant. vel aliter ille saluari dicitur qui infirmus est: eripi verò seu liberari ille, qui est captiuus. Salua me igitur vt infirmum: & libera me quasi captiuum. timeo enim ne ab inimicis comprehendar, vel salua me ab inimicis præsentis vitæ: & libera me ab inuisibilibus inimicis, qui post mortem meam, animæ meæ maculas omnes perferreturi sunt, si quo pacto fortasse eam potuerint comprehendere: duplex que erit iuxta hunc sensum petitio, pro præsentis scilicet vitæ, & pro futura.

Ne quando rapiat vt leo animam meam. Absalonem filii Leoni comparat, ob summam illius temeritatem, ferociam, atq; impudentes ausus, vel fortassis de dæmone sermo est, qui Leoni conuenienter comparatur, quia sicuti Leoni os, ac fauces male olet, ita etiā os dæmonis eructūs blasphemias male olet. figura etiam videntur hec verba esse, eorū quæ à domino pālisionis tempore dicta sūt. nunc princeps huius mundi eicietur foras, & in me nō habebit quicquam. quod si intelligimus psalmum de Absalone, animam, expone, id est vitam, quæ ab interfecitore quodāmodo auferri videretur. Est etenim anima vitæ causa: & sæpenumero causata ipsa causarū nominibus appellamus: quædammodum & dominus, pax, dicitur & iustitia, & alia huiusmodi: quia pacis & iustitiæ author est. hac etiā ratione dæmon peccatum & perditio appellatur, veluti illorū causa. improprie autem posita est dictio rapiat, pro interimat. congruit etiā hic psalmus, omnibus his qui in temptationibus & periculis anime constituti sunt, si per persequentes, dæmonū copias intellexeris, & per Leonem, ipsum dæmonum principem sathanam: qui animas ad peccata, aut ad desperationem rapere solet, vel qui eas rapit vbi exiuerint è corpore.

Cum non sit qui redimat, neque qui saluum faciat. Congruè hæc & suo ordine correspondēt prædictis verbis, salua me & libera me, etc. inquit, non adiuvante, nullus est qui saluet, aut qui redimat.

Domine deus meus si feci istud, si est iniustitia in manibus meis, si retribuis retribuentibus mihi mala, decida sarem ab inimicis meis inanis. Non aperit propheta peccati genus, filio ignoscēs, neque enim suo nomine illud declaravit, vicē filij quodāmodo

МѢСЯЦЕ.

A. J. P. 101
1874

PSALMVS

erubescens: sed (quod videri potest magis laudandū) si feci hoc, ait, quod filius meus comisit aduersum me (sceleris quippe is fuerat & parricida) si iniuriā aliquādo manibus, hoc est factis, intuli, tamen si illi⁹ sepe scelera presenserunt: vel si lesi eos, qui aduersum me Absalon in bello opē tulerūt: quique pro beneficiis a me in eos collatis, mala mihi nunc retribuunt: si horū quicquam, inquit, commisi precor vt aduersus inimicos meos nō preualeā, sed re infecta, inanis decidā. verum aliqui, huiusmodi quæstionem mouēt: si nō deciderit inanis Dauid, nec te infecta recesserit, sed aduers⁹ inimicos preualuerit, certe hoc pacto in illos commissorum scelerum pœnam inferet. quomodo igitur dicit se illis mala nō reddere? dicere possumus, præterita illū tempora significare, quia quum in præteritum occasionem sēpe nactus iniuriam referre potuisset, abstinuit: tamen in præsentia autē, cū periculum ei vite immineret, ad defensionem sui accedebat, tāta iniquorū hominum scelera amplius non sustinens: vel aliter: decidā ab inimicis meis inanis id est frustratus omni spe. spes autē nō vlciscendi erat, sed repellēdi inuadentes: vt saltē hoc pacto persequi eum desisterent. videre enim licet quēadmodum militibus suis iussit vt filio parcerēt: & quomodo illius morte intellecta, in magnos decidit iust⁹. vel aliter: inuisibiles inimicos hoc loco intelligere possumus, a quibus inanis quis decidisse diceretur & re infecta, si illos non superauerit, & virtutū suarum acie eos non confuderit, hæc autem verba nō iactantibus dicuntur, sed potius sibi conciliaturus deū, cum in angustias incidisset. & si ad alias personas referātur hæc verba: nō affeci ego, inquit, hominū aliquem iniuria, nec Sauli qui mihi pro acceptis beneficiis manifeste mortē intendebat, iniurias retuli: tamen si in potestātē meam deuenerit vt in historiis Regum continetur. Siue igitur Absalon hic aptaueris, & iis qui cum eo erāt: siue etiam ipsi Sauli, veritas nihil ledeat. Retributionis vero nomine hic, primo loco improprie vsus est, pro reddidi. nā qui bonum aut malum aliquot primus infert, is dare dicitur, reddere verō is qui datis parem vicem tribuit: retribuere autem, vel potius (vt Græca dictio *ἀνταποδοῦναι* significantius exprimit) contra retribuere is dicitur, qui secundam be-

SEPTIMVS.

15

neficioz aut iniuriarum vicissitudine reddit. huius autem verbis vsus frequens est apud scripturam, præcipue apud beatum Dauid.

Persequatur inimicus animam meam & comprehendat. Persequatur, inquit, Absalon animam meam: hoc est me ipsum (circumlocutio enim est) & comprehendat.

Et conculet in terra vitam meam. Per vitam hoc in loco sanguinem intelligit, qui vitæ causa est, veluti præcipuum elementum inter cætera quæ in corpore sunt, & quæ illud coaptant.

Et gloriam meam in puluerem habitare faciat. Per gloriam, gloriosum ac nobile corpus suum intelligit: quod tū ob vires eius maximas, tum ob magnitudinē & gloriam, quæ ei ab imperio obuenerat apud omnes celebre erat & notū. in puluerem vero habitare idem est quod iacere, & in terrā dissolui: possumus etiam sermonem hūc ad inuisibilem inimicum trāsferre, ita vt imprecetur, persecutionē se ab eo sustinere, & cōprehendi, nec posse illius insidias euadere, quin immo in terram hoc est in terrena negotia vitā suā immergi. hoc enim significat illa verba, & cōculcet in terram vitam meam, adeo vt iacenti illi insurgat dæmon, ac turpiter insultet. neque hoc tantū, inquit, corpus cōculcet, sed & gloriam: hoc est ipsum etiam intellectuū, qui animæ honor est & gloria, in terram deferri imprecatur, & terrenis rebus applicari, ita vt contemplationis alis ad deum amplius extolli non possit.

Exurge domine in iratua. Exurgere potest deus, & non in ira, iuxta illud, Exurge domine saluum me faciat nunc ad supplicia atque ad pœnas eum aduocat: intelligere autem debemus deum surgere non corporaliter, sicuti nec corporalem sedem intelligimus, quando sedere illum legimus: sed regiam eius dignitatem stabilitatemque & iudicandi authoritatem iudicari arbitramur. hoc pacto etiā cum exurgere deū dicimus, puniendi aut defendendi illius propositum denotamus. iram in deo pari modo non passionem esse intelligimus, sed castigationem & punitionem illorum qui diuina ira digni sunt.

Exaltare in sinibus inimicorum tuorum. Cum altus sis & sublimis, ita etiā appare, atque ostende te hominibus: huius-

PSALMVS

modi autem apparebis in finibus, hoc est in morte inimicorum tuorum. Mors quippe vniuersiusque finis est: meos vero inimicos, tibi etiam inimicos esse non ambigo, cum in eo data tua transgrediantur.

Exurge domine deus meus in precepto quod mandasti. Noli amplius esse sanguinis, sed vlciscere propter preceptum quod mandasti. quod videlicet tradidisti p Moysen iubēs, parentes honorandos esse a filiis. verum in presentia filius meus furore in patrem correptus est. possumus & aliter intelligere: quod Propheta preces fundat pro resurrectionis mysterio. Dixit enim dominus ad Iudeos, vt apud Euangelistas legimus: soluite templum dei, & in tribus diebus edificabo illud. Exurge igitur, inquit, iuxta illud mandatum, dixisti enim soluite & soluente.

Et congregatio populorum circumdabit te. Si enim mihi adiutor fueris, videbunt multi & timebunt, & conuertentur ad dominum. quod vero ait circumdabit te, idē est quod circa mandata tua versabuntur, & nunquam ab eis recedent. nā alioquin deus immensus est, & comprehendi non potest. possumus etiam hoc intelligere de resurrectionis tēpore. congregatio enim gentium, quasi corona quadam Christū cinxit, cum ab omnibus terrarū finibus gentes ad eum accederent, vel circumdabit te, hoc est canet & laudabit te. in choro enim ac cœtu. Hymnos ac laudes deo canere solemus. a forma igitur seu figura certus hominum, Deum laudantium, laudationem ipsam significauit.

Et propter hanc in altum regredere. Propter hanc inquam congregationem gentiū, ascende tu o mediator ad patrē, & regredere in altitudinem glorię tuę: quā habebas priusquam mundus esset. & ineffabile mysterium perfice.

Dominus iudicabit populos. Nō negliget dominus ea quę aduersus me moliri sunt, sed disquiret omnia. vel iudicabit populos condemnans prauos, bonos vero statuens a dextris.

Iudica mihi domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam quę in me est. Postquam meminit iudicij, esto, inquit, & mihi iudex, disquires iustitiam meam, quam seruavi aduersum patricidam filium, & complices. pręterea etiam id peto, vt scđum simplicitatem meam quę in

SEPTIMVS.

16

me est, sic fiat mihi. Sed quomodo alibi dicit, & non intres in iudiciū cum seruo tuo, cum hic iudicari cupiat? quia scilicet ibi indicari refugit cum deo, & vitam suam cum illius beneficiis comparari: nunc autem se cum filio iudicari querit, & cum his qui iniurias ei intulerant, atq; interimere cum cupiebant.

Consumatur nequitia peccatorum, & diriges iustum. Nam si alius quando eorum malignitas cessauerit, dirigentur iusti. hoc est absque impedimento in recta virtutis via ambulabunt.

Scrutans corda & renes deus iuste. Tu deus, inquit, iuste inuestigas atque exquiris renes & cor. hoc est omnia irę atq; indignationis germina, quę in corde versantur: & omnes concupiscentię radices, quę in renibus inesse solēt. ex his namque irę nimirum & concupiscentię affectibus, peccata omnia ortum habuere. & aliter: deus scrutatur cor & renes. dictionem autem, iuste, sequentibus coniunge legēs, iuste adiutorium meum a domino.

Adiutorium meum a domino qui saluos facit rectos corde. Simplex & rectus corde cum sim, męq; ad rectum dirigam virtutis callem, auxilium expecto non humanū (inutile quippe illud est) sed a deo qui potens est vt saluet me.

Deus iudex iustus fortis & longanimis. Videntur hec ad eos dicta esse, qui de dei providentia penē scādalizati fuerant, q̄ permisisset filium aduersus patrem insurgere. iustus igitur est, veluti qui vniuersiusque operibus æquas vires rependit: fortis vero, velut is qui potest quęcunq; vult: & longanimis, vt qui non statim infligit pœnas.

Et itam non asserens per singulos dies. Hoc ad probandam dei longauimitatem dictum est. Etenim cū assidue delinquamus, & ideo dignos nos suppliciis reddamus, ipse tamen tēpus penitendi, vt longanimis tribuit, per irā igitur hic pœnas intellige. Mouent quidam dubitationem: si iustus est deus, & condignas tribuit pœnas, quomodo potest dici misericors? Ad quod dicendum est: iustum quidem deum esse, veluti qui vnicuique cōdignas reddit pœnas, sed misericordem esse etiam: quia non statim castigat, sed sustinet, & penitentię ac conuersioni tempus tribuit, nec dæmonem finit omnia perficere, quę ille optat: & quia omni denique ex latere nostram sinit salutem.

Nisi conuersi fueritis, gladium suum nitidabit, arcum suum tenebit & parauit illum. Scies beatus David vt propheta, quod vniuersa gentes eius psalmos in ore atq; in manibus semper habitura erant, disciplinā eis admiscet. nisi enim vos, inquit, qui à recto calle, declinastis in erroris vias, & cōuer si estis ad materiales res, iterū ab his reuertamini ad deū, pēnas profecto nō effugietis. per gladium autē, acerbitate, & per arcum, celeritatē mortis indicat. Nitidare autem & tendere, pēnarum apparatū significant, longanimitatemque diuinā nō perpetuam fore, sed ad tēpus. parare vero dicere potes flagelli propinquitatē. vel aliter: per arcum, vehementiam pēnarum intellige; per arcus tensionem, appropinquationem pēnarum, & demum per eiusdē apparatū, quomodo peccatores deus omnino percussurus sit, nisi pēnitentiam egerint.

Et in eo parauit instrumenta mortis. In eo nimirum supplicij genere, quod sub arcus figura denotauit. varia autem sunt mortis genera: gladius videlicet, ignis, aqua, terra, motus, hiatus terræ, ægriitudo: quæ omnia mortis sunt instrumenta. per ea enim mors, finem suum consequitur, illud tamen animaduertendum est: quod licet humano morte verba sint prolata, omnia tamen digne deo intelligēda sunt. huiusmodi enim crassioribus verbis Propheta sepe vt solet, auditorum hebetudini condescendens. hac ratione gladium Deum habere dicit, arcumque & sagittas, atque alia bellica instrumenta: nitidareque eum & tendere, vt auditoribus timorem augetet, & per nota eis nomina lapideam eorum mentem concuteret: verum huiusmodi armis non indiget, qui aspectu solo facit terram tremere: in manu cuius est omnis spiritus: qui etiam montes dissoluit in fortitudine sua: omniaque alia facit, quæcumque de eius potentia diuini contemplatores tradiderunt.

Sagitta suae ardentibus efficit. Ex his verbis probos homines cōsolatur. pēnas enim, inquit, fecit deus propter eos, qui scelesti sunt ac deo indigni. Ardētes enim appellauit eos, qui omni prorsus carēt virtutis humore: qui adeo sicci sunt ad operandum aliquod bonū, vt facile ab igne pēnarum incenduntur: qui etiam iam ardere dici possunt, ea ratione: quia pēna illa iam eos manet. & aliter ardentibus igne

igne scilicet passionum, iræ, voluptatis, auaritiæ, & similibus. Cum autem multiformem dei iram descripserit, eūque prauis hominibus imminere tradiderit, erudit postmodum, & docet nos à præsentibus rebus: & sermonem ad Absalonem conuertit.

Ece parturit iniquitatem. Filius meus, inquit, factus est iniustitiæ grauidus, cum iniuste cogitauerit me de eo regnū expellere, quod mihi à deo datum est. parturitionis autem nomine vsus est, volens ostēdere quales & quā acerbos dolores, ij patiantur, qui proximos suos iniuria afficere student. implentur siquidem indignatione, interrumpuntur ab ira, cogitationibus tabescunt, per innumeras ambulant vias, timore afficiuntur, in angustiis permanēt. huiusmodi autē flagella sustinere omnino nequeunt, donec cogitationes suas in opus non deduxerint: tametsi postea non liberentur à sententia, atque à condemnatione propriæ conscientie. Quando igitur scriptura, intolerabilem aliquem dolorem vult exprimere, illum sub parturitionis nomine describit: quo nomine, Græci præcipue, frequentius vtuntur pro dolore, parturitionem, *ἰσχυρὸν* appellantes, à verbo *ἰσχυρὸν* idem proprie significat quod tumeo seu augeasco. etenim cū infans in matris vtero perfectus est, & auctus, amplius ferri nō potest. vnde maximos efficit dolores, cū ad exitum festinet. Per hæc autem ostenditur vitia in nobis naturaliter non esse complantata sed de foris insita esse, & graues postea dolores producere.

Concepit laborem & peperit iniquitatem. Atqui in aliis sceleribus primū conceptio est, & deinde parturitio consequitur, aucto ac perfecto infante: verum id sic se habet, quando de conceptione & parturitione illa loquimur, q̄ in vno atque eodem sætu contingit: nunc autem de diuersis sceleribus est sermo. primo enim Absalonē dicit parturisse iniustitiam, deinde cum ab ea male affectus esset, tum ob rationes iam dictas, tum etiam quia idoneum tempus ad patranda scelera nondum inuenisset, concepisse eū narrat laborem, hoc est corporis dolorem. nam si animus sollicitudinebus torqueatur, ipsæ etiam corporis vires deficiunt. nō tū tum igitur animi mœrore Absalon detinebatur, sed in corporis etiam dolores inciderat, donec iniquitatē peperit.

PSALMVS

Porro illud iniquum fuit, inhonorare ac persequi patrem, & illius pellices violare. Quidam vero breuiorem expositione secuti, parturisse exponunt pro cogitasse, per conceptionem vero constantiorem illam tyrannidis meditationem intelligunt, vel aliter: cum Absalon grauiter animo angeretur, & multa passus esset propter huiusmodi cogitationes, nec tamen adhuc quiesceret, concepit rursus alium dolorem eandem ob causam: qui alius ei fuit labor, & alius dolor, & secundus partus.

Lacum fodit & resodit eum, & incidit in foueam quam fecit.

Periculum, inquit, mihi præparauit, & eiusmodi periculum, ut ab eo vix possem liberari: quod latius similitudine denotauit, qui enim in lacum incidit, illinc amplius effugere non potest, præcipue si is lacus non fossus tantum sit, sed resoditus, & bis euacuatus, ita ut profundior sit. huiusmodi aduersus me inquit, insidias filius meus molitus est, quæ vastæ fossæ instar quoddam in se vitiorum profundum habent, & mortiferum circuitum. verum ille in periculum ipsum mihi destinatum decedet, & comprehēdetur in præmium eorum, quæ aduersus me moliri, nunquam cessauit.

Conuerteretur labor eius in caput eius. Vtraque hæc, re ipsa illi contigerunt. Ipse enim Absalon in periculum incidit, & eius studium tandem in ipsius caput reuolutum est. nam cum in aciem milites hortaturus festinaret, inter currendum equo præteruectus, cæsariæ ramo arboris complicata suspensus remansit. quo pacto acerbam mortem sustinuit.

Et in verticem ipsius iniustitia eius descendet. In eum enim irruet iniustitia, quam in alios tendebat. Ab ea autem corporis parte, quæ est magis lethalis, totum hominem significauit: veluti totum à parte. & sanè ita actum est. Nam cum bellum in patrem instrueret, ipse in eo fuit interemptus.

Confitebor domino secundum iustitiam eius. Ego, inquit, post huiusmodi belli exitum, gratias deo agam de iusto eius iudicio.

Et psallam nomini domini altissimi. Canam, inquit, nomini eius pro victoria: quia eius nomen inuocaui, & exauditus sum. Quod si illius nomē tātas habet vires, quis nō ipsum dominum formidabit? Altissimi autem, id est, illius, qui est supra omnia, qui insuperabilis est, vel etiam superceele-

OCTAVVS.

18

ris, ut superius diximus. Hæc autem verba non gaudentis sunt aliorum eadē, nec filij potissimum, cum lugubrem egerit illum victoriæ diem: sed suscipientis sententiam dei, quæ iniustos illos corruit. Aliqui vero verba illa, lacum fodit, & quæ sequuntur, vsque ad illa, iniustitia eius descendet, breuiori expositione declarant, dicentes, ea verba per metaphoram significare, quod Absalon ipse ea passurus erat, quæ aduersus patrem moliebatur. huiusmodi etiā verbis possumus & nos aduersus dæmonem imprecari.

In finem pro torcularibus Psalmus ipsi Dauid.

Quid sibi velint verba illa in finem, in superioribus dictum est. Torcularia appellat Ecclesias, quæ ubique terrarum sunt. Christus enim vritis est & Apostoli palmites: vna autem & racemus fidem significant, quæ in Ecclesiis compressa, discipline Christianæ vinum tribuit, quo fidelium corda latificantur. Ex persona igitur spiritualium horum torcularium, hoc est, Ecclesiarum, hic Psalmus à Propheta conscriptus est. olim quippe vnicum tantum templum constructum erat, in vna tantum ciuitate Hierusalem: quia vni tantum erat genti datum: de quo Esaias ait. Aedificauit turrim, & torcular fodi in ea. turrim templum appellans, & torcular altare. in fine autem seculorū, hoc est in fine legalis cultus, illa turris destructa est, & loco eius per vniuersum orbem erectæ sunt innumerabiles Ecclesie: quoniam omnes gentes in dei cognitionem venerunt.

PSALMVS VIII.

Domine dominus noster quā admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Infidelium quidem dominus, Christus dicitur, sed vna tantum creationis ratione: fidelium vero duplici, creationis scilicet & cognitionis. quam ob causam nomen domini hoc in loco etiam duplicatur. dicant itaque omnes fidelium Ecclesie: domine creator & opifex: qui nuper etiam per cognitionem nostri dominus factus es: quā admirabile est nomen tuum in omni terra: cuius sola inuocatio dæmones fugat, mortuos suscitāt, ægritudines pellit, elementa commutat, & omnia potest. Alibi vero terribile etiam appellatur.

PSALMVS

latur seu timendum. Admirabile est igitur ob multa, quæ supra naturam operatur: & timendum ob ineffabilem eius potentiam. Sed vides quomodo beatus David se nobis voluerit connumerare, communi nomine dominum nostrum appellans, præuidens nimirum mysterium & fidem, quæ ad ipsos mundi fines erat peruentura. quid igitur ad hoc dicent Iudæi: antea quippe dei omnipotentis nomen apud plurimas gentes despectui erat. nam, vt inquit Esaias: Propter vos nomen eius blasphematur inter gentes. vnde sine dubio de Christo hæc dicta esse conuincuntur.

Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos. Magnificentiam hoc in loco dei humanationem appellat: quæ & magna est, & omnē exuperans intellectu. eleuata enim est, & transcendit illas etiam potestates quæ supra cælos sunt: eo quod ab eis etiam comprehendere non potest. vnde maxime eis est admirationi. neque enim homines tantum, sed ipsi etiam angeli ad hoc stupent mysterium, vel aliter: significare nobis volens Propheta immensam diuinæ naturæ potentiam, exaltata est, inquit, magnificentia tua super cælos, cum terra eam non caperet, quod alius Prophetæ dixit: operuit cælos virtus eius, & laudationis eius plena est terra.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Laudationem puerorū prædicit factam in templo. ex omnibus autem miraculis, huius tantum meminit Propheta, tanquam admiratione magis digni. nam & ante Christū leprosi sanati fuerant & dæmones expulsi: & mortui suscitati: infantes vero locutos esse, tunc primū legimus. neque enim simpliciter pueri fuisse dicuntur, sed infantes & lactentes: quod maxima admiratione dignum est. perfecisti autem, id est perfectam fecisti laudem illam, cum alioqui illorum lingua adhuc esset imperfecta.

Propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & vltorem. Edificasset etiam causam miraculi. factum est, inquit, id propter scelestos inimicos tuos Iudæos. in aliis enim miraculis suspicati sunt fortassis Iudæi quod deciperet Christus & falleret eorū oculos: in infantium vero laudatione, qui apud eos versabantur, immo qui eorum erant filij omnis aberrat suspitio. hæc autem ita dispensata sunt à deo: ad de-

OCTAVVS.

19

structionem, hoc est ad confusionem Iudaici populi, qui inimicus simul & vltor dei erat: inimicus quia eius filio aduersabatur: & vltor, velut is qui pro deo se id facere existimabat. possumus etiam dæmonem inimicum & vltorē dei dicere inimicū: quia eius mandatis aduersatur, & quia semper infensus est amicis dei: vltorem vere, quia is qui à deo proiecti sunt, impropere solet, quod contemptores dei fuerint: atque ideo ad poenam eos trahit, quod diuina mandata transgressi sunt. ex ea quippe infantum laudatione ipse etiam dæmon confundi visus est & destrui. Futura autem Propheta narrat vt facta: veluti qui prophetici oculis ea viderat: vel ex persona ecclesiarum, vt diximus, hæc prolata sunt: veluti quæ ab eis quandoque ita essent proferenda.

Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum. Olim gentes mundum à falsis eorum diis factum esse arbitrabatur: sed vbi claruit veritas, Ecclesia fidelium cecinit: videbo cælos qui digitorum tuorum opus sunt. Cælos autem, cælum ipsum appellauit, quod initio factum est, & firmamentum. vel plurali numero pro singulari Hebræorum more vsus est. Et dum cælum dicit quo omnia complectuntur, cæteras creaturas quæ in mundo sunt, comprehendere etiam videtur. Dicunt quidam ideo dixisse opera digitorum tuorum, vt tanta ac talia elementa, à minima diuinæ potentie particula facta fuisse significaret. Ego vero Prophetam puto indifferenter vsam hoc loquendi modo, cū alibi etiā dicat: & opera manuum tuarum sunt cæli. Lunam & stellas quæ tu fundasti: cum cæli meminerit, illius etiam addit ornamentate, inquit, cognoscam factorem stellarum. Solem vero prætermisisse non videtur, dum Lunam commemorat: quoniam & Solis meminisse credendum est: Lunæ memoria quæ ab ipso sole illuminatur: cum vterque cognitioni hominum coniunctim inhæreat. Duo quippe sunt magna luminaria, quorum qui alterius meminit, alterum simul introducit. vnde alibi solis tantum meminit, quādo ait: tu fabricatus es Aurorā & solem: quasi per alterum vtrunque intelligatur. Sequitur, quæ tu fundasti: quæ astrum nimirum, vel opera tu fundasti. i. finxisti, stabilisti, ita vt decidere non valeant, aut dimoueri è loco, vbi per te collocata

PSALMVS

Sunt: tamen ea appensa quodammodo esse videantur.
Quid est homo quoniam memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum?
Hæc etiam propter incarnationem dicta sunt, prænosces enim Propheta illius mysterium: quid, inquit, tanti est homo, ut cum rebellis à te factus sit, & imperium tuum detraxerit, tu tamen illius miserearis? est autem hic sermo metaphoricus, atque ab eorum persona translatus, qui cetero tempore cuiuspiam obliti sunt, & deinde compulsionem moti, eius reminiscuntur: nec tantum reminiscuntur, sed in illius auxilium & defensionem etiam mouentur. Et hæc est visitatio quam dicit, neque enim Angelus aliquis, aut legatus, sed ipsemet dominus per se veniens saluauit nos. Quid igitur? tanti est homo, ut propter illum hæc fieri debeant? & cum Angeli quidem cecidissent, tu nihil eiusmodi fecisti, in hominis autem ruina & casu, ad extremam hæc deiectionem descendisti. homo autem & filius hominis idem æque significant: circumloqui tamen sæpe sic solet scriptura, ut pro homine filium hominis dicat.

Ministri eum modicum quid ab angelis. Antiquorum beneficiorum meminit quæ in hominem collata sunt. creatus enim homo modicum quid ab angelis minoratus est, propter complicationem corporis, & alia quæ ad corpus pertinent. atque hoc sane magna cum dispensatione: ut quoties propter intellectum extolleretur, toties deprimeretur atque humiliaretur propter terram. Nam si in præsentia cum corpore grauamur, adeo extollimur & gloriamur, quid existimandum est facturos fuisse, si absque corpore nobis viuendum esset?

Gloria & honore coronasti eum. Gloria, quia ad imaginem & similitudinem dei factus est: honore, quia omnia ei subiecta sunt animantia.

Et constituisti eum super opera manuum tuarum. Elegisti eum in Regem totius creaturæ. cresce enim, inquit, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ei.

Omnia subiecisti sub pedibus eius, Oues & Bores uniuersas, insuper & pecora rumpi: volucres cæli, & pisces maris, quæ perambulant semitas maris. Hoc etiam ex Genesi sumptum est. dominamini, inquit, Piscibus maris, & volucibus cæli, & omnibus pecoribus, & omni terræ: Cumque Propheta hic omnia di-

OCTAVVS.

20

xerit, postmodum distinguit, & primo quidam mitiores oues, connumeravit: per pecora autem capi quadrupedia omnia comprehendit, quæ in campis habitant: & iuxta Græci nominis etymologiam animalia omnia intelliguntur: quæ prona in terram aspiciunt. per pecora igitur, terrestria omnia animalia significauit, seu mitia sint, seu syluestria, & fera. omnia quippe in hominis ministerium data sunt: quibus omnibus ille etiam homo adhuc dominabitur, qui pristina anime sue seruauerit dignitatem. Cæli autem volucres dixit, pro aeris. Cælum enim sæpe, ponitur pro aere, qui cæli instar capit nostro circumfusum est. Piscium etiam, cum innumerabilia sint genera, vno sermone omnia complexus est, dicens: perambulant semitas maris. & à masculino genere ad neutrum transit, volens hoc pacto varia piscium genera denotare. verum hæc de puro ac simplici homine intelleximus. Iuxta anagogem verò ad humanitatem Christi pertinent: quæ admodum Apostolus ad Hebræos declarat. quid enim inquit, tanti est humanitas illa assumpta à deo verbo, quod illius memor est dicens: hic est filius meus dilectus? filiū autem hominis dixit, ut eos educeret qui christi carnem superne descensisse asserunt: quia ratione ipse etiam dominus apud euangelistas sæpenumero filiū hominis se appellat: significans quod ex virginali utero, atque ex purissimis illius sanguinibus ipse sibi templum constituerat. filius enim hominis is verè dicitur, qui mulieris est filius. nam & mulier verè homo est. visitauit autem illum deus, iuxta quod alibi legimus: prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commoueat. quod vero ait: ministi eum modicum quid ab angelis: ea ratione dictum est, quia & famem patiebatur Christus, & sitim, & reliquis omnibus corporis passionibus, atque affectibus subiacebat, qui reprehensibiles non sunt. Coronasti autem eum hoc est ornasti, gloria quidam diuinitatis: honore autem, quem angeli ei præstabant. sæpe enim ministrabant ei. vel etiam quia vtrunq; ab hominibus ei præstatur, quia credentes in eum, deum appellabant, & religiosissime venerabatur. omnia præterea subiicit deus sub pedibus eius, veluti nouo Adam: qui imaginem & similitudinem dei verè seruauit: iuxta anagogem oues, id est dicens sunt qui ex gemitibus crediderunt: quos in collibus, &

PSALMVS

montibus errantes Christus inuenit, & ad suum ouile congregauit. Boues uero Iudei sunt, graue veteris legis iugum trahentes, & pecora capi iij, qui nec Moyfi nec gratie legē susceperunt, sed idola colentes in campestri humilitate, ac terrena deiectione voluptatum presentis uitae ideo ambulauit, quia in contemplationis sublimitatem suspicere nequeunt, sed iuxta eam quam diximus Graeci nominis etymologiam, quasi pecora prona in terram, inspiciunt. Volucres etiam caeli pro angelis accipi possunt: & pisces maris pro daemonibus: qui inter fluctus praesentis uitae subsiliunt, atque in amara prauarum actionum viuunt salugine. Omnes enim Christo tandem subiiciuntur: quoniam illi omne genu flectitur, caelestium, terrestrium, & infernorum. Possumus etiam non ingrati quorundam expositionem recensere: quia scilicet illa uerba minuiisti cum modicum quid, non ad angelos referenda sint, sed ad gloriam dei patris: atque hoc pacto legendum minuiisti eum o pater modicum quid, a tua nimirum dignitate propter carnis naturam, & quae sequuntur per te legantur, sed quoniam quod Latine legimus ab angelis, in Graeco legitur *αγγέλων*: quae uerba ultra sensum iam redditum, idem etiam significant, & supra angelos: intellige quod gloria & honore eum deus supra angelos coronauit: hoc est plusquam angelorum aliquid. Nullus quippe angelorum, aut huiusmodi dei nomen consecutus est, aut tale sortitus ministerium. Vetuntamen dicant nobis Iudei, quando infantes & lactentes pueri laudem hanc dixerint, de qua nunc loquitur propheta: & queminā inimicum huiusmodi laus destruxerit: quomodo etiam dixit beatus Dauid: uidebo caelos opera digitorum tuorum, cum iam Moyfes de his docuisset: in principio enim, inquit, fecit deus caelum & terram.

Domine dominus noster quam admirabile est nomen tuum in universa terra. Quoniam hic psalmus Christi praedicat mysterium, qui de caelo descendit, & rursus in caelum ad paternam gloriam ascendit, & circulari quodam motu illinc uenit de uenerat reuersus est, merito etiam hic psalmus qui de Christo pertractat, circuli instar ibi finem accipit, unde initium sumptum. incipiens quidem & desinens pari admiratione plenus est, dicens: Domine dominus noster, &c.

NONVS.

21

In finem pro occultis filij Psalmus ipsi Dauid.

Quid significet in praecedentibus dictum est: & aliter mors per crucem congrue dici potest, esse finem uitae filij: uita inquam humane, cuius mortem propheta, occulta filij appellauit: quemadmodum ipsa etiam Hebraica lectio aperte explicat dicens, pro morte filij: & alibi mysterium esse legimus absconditum a seculo ipsius etiam angelis ignotum, & Paulus absconditum fuisse dicit principibus huius seculi, nam si cognouissent, nunquam dominum glorie crucifixissent. Pertinet igitur hic psalmus ad mortem domini, per quem inuicti potentia omnis destructa est. Longior uero est, ita disponente sancti spiritus sapientia, quae nec breues esse omnes psalmos uoluit, neque omnes in longum extendit, sed opus quoddam uariū reddidit, longitudine peregrinam exortans, & breuitate laborem mitigans.

PSALMVS IX.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Confessionis nomen duo significat, peccatorum reuelationem, item & gratiarum actionem: ut hic agam, inquit, tibi gratias pro acceptis beneficiis, nec simpliciter, sed ex toto corde meo.

Narrabo omnia mirabilia tua. Beneficia appellat mirabilia, ueluti trophaea quaedam de inimico admiranda.

Letabor & exultabo in te. Letabor, inquit, tanquam is qui experimentum accepi auxilij & potentiae tuae: memor enim alibi, inquit, fui dei & letatus sum. Solus quippe deus hominibus uerum est solamen: quemadmodum & solus ipse est qui homines saluat. exultatio uero, maior quaedam est letitiae intensio: quae pra nimio gaudio subsilire ualde atque eleuari eor facit.

Psallam nomini tuo altissime. Mos erat iis qui amatorie in aliquem affecti essent, carmina & cantus in eum componere: atque hoc pacto animi desiderium lenire: huiusmodi metaphora propheta usus, intensionem amoris sui in deū declarauit, dicens: psallam nomini tuo: quae dictio musicū ac concinnum cantum denotat. Canam igitur, inquit, non naturae tuae, quandoquidem illa percipi non potest, sed nomini tuo, decentes illi ne cēns ac complicans laudes.

Cum conuersus fuerit inimicus meus retrosum, infirmabuntur & peribunt a facie tua. Connumerate incipit beneficiorum genera, pro quibus deo gratias agit. Ausus eū aliquando ty-

PSALMVS

rannus daemon ipsum etiam saluatorem, veluti nudum hominem invadere: sed simulacrum dici audiuit, vade post me sathana & inexpugnabilem illius sensit potentiam, magnam statim cum ignominia retrocessit: quo conuerso ac prostrato, omnes pariter potestates quae sub ipso erant, debilitatae sunt, & perierunt, amissa illa nimirum tyrannide, veluti quadam eorum anima. Cum enim vixerit Iesus sine peccato: vnde & daemones destruxit, & nos pariter induit ad salutem: cum etiam sacrum baptisma, ac diuinorum mandatorum meditationem & custodiam, propriamque vitam ac conuersationem, pro via nobis reliquerit & semita, quae ad coelum ducit: consequenter & ceteri daemones illinc a deo deleti sunt, ut nullam in nos amplius habeant potestatem, nisi nos ignavia nostra fortassis ita volentes, neglegentis diuinis mandatis, ad nosmetipsos eos iterum traxerimus. Quod verò ait à facie tua, idem est, quod à timore tuo. strenuorum enim ac potentum virorum facies horribilis inimicis videri solet ac timenda.

Quoniam iudicasti iudicium meum & causam meam. Iudicasti enim me credentem in te, qui antea sub potestate atque amara tyrannide daemonis ignorantia mea detinebar. Nam cum perspexeris quod malignus ille me creaturam tuam inuide in seruitutem redegeat, ex illius manibus subdolum atque ab errore liberatum iustificasti. Causam enim hoc in loco iustificationem appellat.

Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam. Propter saluatoris ascensionem hoc dictum est. Impleta enim carnis dispensatione ad iudiciale thronum suum rediit. i. ad potestatem diuinitatis. quae thronum tamen, non reliquerat, quando arcanis atque ineffabilibus modis ad nos descendit. Assumptus enim est in coelum, & sedet ad dexteram patris, veluti qui potestatem omnem acceperit in coelo & in terra, & propter creaturam opem tulerit, pro qua immaculatam illam animam posuerat. Haec autem non humane sed digne, deo intelligenda sunt. Sedere enim in throno, aut super thronum, in deo, & in verbo dei accipimus pro iudiciali potestate: quam & si antea habebat, ob carnis tamen dispensationem celebrat, ut omnia implerentur. Tu fuisti, inquit, in iudiciali potestate, & iudicantis personam sumpsisti, qui solus iustus es in-

NONVS.

22

deus, quique nulla ignorantia aut affectu impeditis, quomodo semper in aequitate perseueres.

Incepisti gentes & peristi impiis. Obiurgasti, inquit, gentes, impropere illi eis errorem eorum, & fugit ab eis sathanas, veritatem non sustinens. Apostoli etiam aliquando acerbè Gentiles reprehendebant, veluti Paulus qui insensatos Galatas appellabat: quod illi sentientes, ab idolorum cultu recedebant. Destruendo autem idolorum cultu, simul etiam abibat eorum praesul daemon: adeo vel sola poterat sanctorum increpatio.

Nomen eius delecti in seculum & in seculum seculi. Cum honore deo debitum, sibi daemones rapuissent, homines in eorum seruitutem redacti nomina eis dederunt: quemadmodum Hesiodus in nugaci illo opere de natiuitate deorum tradit. atque (ut cetera alia omittam) exempli gratia tantum dicam: Iouis, Martis, Appollinis, Mercurij, Dianae, Venetis, & copiose illius deorum multitudinis nomina, simulac fidei verbum disseminatum est, statim euauisse: non solum in hoc praesenti seculo, sed etiam in futuro: quod seculum seculi esse intelligendum est: & quod proprie seculum dicitur, quia iuxta Graecae diuisionis vim, & semper iterum denotat. Est autem mos sacrae scripturae per huiusmodi loquendi modum, honoratiora semper significare: ut cum ait, Sancta sanctorum, Cantica canticorum, Sabbata sabbatorum, & alia huiusmodi, vel aliter dicere potes: quod ea verba in seculum seculi intensionem significant: pro eo quod est, in perpetuum. In obliuionem enim penitus data sunt demonum illorum festa, ac celebritates: eorumque nomina deleta quodammodo sunt & extincta.

Inimici defecerunt frameae usque in finem, & ciuitates destruxisti. Frameae, hoc est gladij, seu arma inimici, intelligende sunt, ignominiose illae passionis atque affectus, quibus humana anima non secus ac gladio percussa, & penitus ad virtutem mortua iacebat olim in corpore quasi in sepulcro. Destrueta autem gentium impietate & edificata pietate, destructae sunt ciuitates, vel ciuitates ipsos homines intellige, in quibus antea habitabant & quiescebant daemones. Quam extraneum etiam non fuerit per ciuitates, obsecra idolorum delubra intelligere.

Perit memoria eius cum sonitu. Nemo enim amplius ei sacrifici-

Etis dicitur, vnde sic dicitur dicitur

Ait dicitur dicitur

Ait dicitur

PSALMVS

cum offerre nouit, aut omnino eum inuocare. quod uero alio cum sonitu, idem est, quod cum clamore. clamantia enim demonia à domino fugiebant, uel cum sonitu. i. cum instantia illa, ac superbia: aut cum clamoribus illis & cantibus sacrificiorum. singulari autem sermone in demonem inuehitur, impium eum atque inimicum appellans: ipsum hoc pacto aliorum demonum præsidem magis obiurgans, ueluti qui rebellionis causa illis extitit, tamen per eum ceteros nihilominus etiam carpat.

Et dominus in seculum permanet. Dominum uero, inquit, fideles ex gentibus usque ad consummationem permanfurum credunt, his enim uerbis, semel receptæ fidei stabilitas, atque ipsius ecclesiæ incommutabilitas denotatur.

Parauit in iudicio thronum suum. Cum paulo superius de saluatoris dixerit assumptione, quæ in præsentis uita facta est, nunc de futura tradit: de ultimo nimirum & terribili eius aduentu, quando unicuique iuxta propria opera retribuet. Quod uero ait parauit, humanum in morem condescendens locutus est.

Et ipse indicabit orbem terræ in iustitia, iudicabit populos in rectitudine.

Per orbem terræ, seu potius ut in Græco habetur, per habitabilem, fideles intelligit, apud quos habitare deus creditur in omnibus ecclesiis. populos uero ceteros homines appellat, apud quos densæ sunt affectuum ac passionum syluæ, in quorum latebris demones, ferarum instar commorantur. aliter enim illos dominus, atque aliter istos iudicabit, potentes nimirum potenter exquirens, iuxta illorum fidem, atque infidelitatem. uel dum populos dicit, magis declarat quod dixerat orbem terræ, ponens quod continet pro eo quo contentum est. Iudicio autem iustitiæ & rectitudinem complicans, iudicantis integritatem prædicat.

Et factus est dominus refugium pauperum. Pauper olim erat populus gentilis, uirtute nimirum & religione: cui post acceptam fidem dominus factus est refugium. diuitiæ enim in pecuniis consistunt, quia incertæ atque instabiles sunt, diuitiæ ueræ censerî non debent. uel hoc nobis forte uoluit propheta significare quod apud deum nulla est acceptio personarum, quodque pauperem æque ac diuitem ad se fugientem suscipit.

NONVS.

23

Adiuutor in prosperitatibus, in tribulatione. Confugientes ad se deus adiuuat, siue in prosperitatibus, hoc est felicitatis tempore confugiant, siue in tribulatione. unum quodque enim per se absolute legendum est. neque enim is solus auxilio indigent qui in calamitatibus sunt, sed illi etiam qui in prosperitatibus, ut felicitatem suam conseruent, & ne in ignauiam calamitatum matrem decidant. aliqui etiam legunt in opportunitatibus, cum Græca dictio *ὑποβοηθία* non prosperitatem tantum, sed opportunitatem etiam significet. Intelligentes quod dominus opportune in tribulationibus nos adiuuit, hoc est illo tempore quo eius auxilio uere indigebam.

Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quia non dereliquisti exquirentes te domine. Deinceps, inquit, sperabunt in te, ueluti in eo qui solus potest saluare: illi inquam sperabunt, qui nomen tuum, hoc est te ipsum nouerunt: ac si dicat, ij qui credunt in te. Quidam etiam pro uerbis illis, sperent in te, ex Hebræo interpretati sunt: sperabunt enim dei futuro uel tempore pro modo imperatiuo. Sed propheta fortassis imperatiuo usus est præceptoris ac docentis more ea fieri iubens, quæ probe ac firmiter nouit. Præterea etiam rectè dixit, qui nouerunt nomen tuum. naturam enim dei nullus nouit. & demum causam apposuit spei suæ, dicens: quoniam non dereliquisti exquirentes te domine. nec dixit querentes sed exquirentes: ut inuestigationem quandam ex tota anima faciendam esse denotaret.

Psallite domino qui habitat in Sion. Talis itaque cum sit dominus ut superius demonstraui, psallite hoc est canite ei. habitanti uero in Sion dixit, non quia deus loco concludatur: sed ut quandam dei beneuolentiam erga illum locum demonstraret. habitare etiam dicitur deus in fidelibus, non quod ab illis completatur, sed ueluti beneuolentiæ ac familiaritatis quadam illis coniunctus. exhortatur igitur propheta ad canendas dei laudes. uel Hebræos, qui tunc erant, uel fideles qui nunc sunt ex gentibus, quorum erat futurus deus, qui habitat in Sion: hoc est qui responsa atque oracula dat in Sion: ubi viros se dignos alloquitur. uel Sion Ecclesiam de gentibus congregatam intellige, quam postea dominus habitauit.

Annunciate inter gentes studia eius. Hæc ad Apostolos di-

Alia sunt, qui circueuntes vniuersas gentes docuerunt. quod verò 70. hic studia seu exercitia dixerunt, Symmachus artes exposuit, & Aquila immutationes. exercitia igitur, & studia eius annunciate: hoc est ipsius gesta: vel eius artes, hoc est admirandam eius sapientiam: vel eius immutationes, quæ nimirum aliorum loco successerunt. Nam qui de longe erant, facti sunt propè: & qui in tenebris erroris, venerunt ad lumen veritatis: qui in obliuione erant, habitati sunt in memoria, & qui antea abiecti fuerant, tandem assumpti sunt: deusque homo, & homo deus factus est.

O^{ti} d^{le}
C^{ur}ap.

Quoniam qui exquiris sanguinem eorum recordatus est. Hæc deus ita dispensans ordinauit, postquæ eorū meminit. Antea enim non meminerat ob eorum infidelitatē. Meminit autem non ferens amplius eorū sanguinem effundi in sacrificia. Sacrificabant quippe proprios filios, & filias demoniis: quinimmo de effundentium manibus sanguinem illū exquiriuit, quē ipsi non imposuerant. vel vltionem indicat mutuarum cædium, quas iussu demonum faciebant: vt manifestum fiat, qd omnis homicida luet pœnas: vt etiā in Genesi legimus: sanguinem enim vestrum, inquit, exquiram.

Non est oblitus clamorem pauperum. Humana etenim natura sub inuisibili dæmonū tyrānide detenta, clamare quodammodo videbatur ad creatore, ob causam tantæ calamitatis & miserie. Vel illud fortassis significat hæc verba, qd propheta olim, diuinæ incarnationis, pspiciētes mysteriū, clamabant, incarnandum deū in huiusmodi incarnationis auxilium aduocantes. Qui propheta pauperes cōuenientissime dicuntur, propter eā quam colebant frugalitatis virtutem: atque ideo clamoris eorum oblitus non est.

ἡ τῶν
ἐκ τῶν
μυ.

Miserere mei domine, vide humilitatem meam ab inimicis meis. Hæc verba ex cuius; Christiani persona dicta sunt: vide, inquit, depressionem, & deiectionem à visibilibus mihi atque ab inuisibilibus inimicis inflatam. Studebant enim vniuersum Christianorum genus proflus tollere.

Qui exaltas me de portu mortis. Portas mortis varia martyrum supplicia appellauit, quas portas qui superabant, clariores atque illustriores à Salvatore effici videbātur. p supplicia enim intro ducitur quis ad mortē. Possunt etiā hæc intelligi de beato Dauid, qui sepenumero ab inimicis de

pressus, mirandū in modum à morte liberatus est, ita vt p opem quæ ei prestabatur à deo, præclatior etiā euaderet.

Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filie Sion. Hæc est causa quare fuerit liberatus à morte, vel quare misericordiam dei perquisiuerit: vt annuncie, inquit, omnes laudationes tuas: creationis nimirum, prouidentie, sapietie, iustitie, atque incarnationis: pro quarum singulis laudari mereris. Per Sion verò hoc in loco sanctorum ecclesiam intelligit, quæ in cœlis est: & per illius portas singulares ecclesias, quæ in orbe sunt: per quas qui incedit, in cœlestē ecclesiam Sion ascendit. Nam ij qui propter Christum passi sunt, per huiusmodi ecclesias incedebant, diuina annunciantes miracula, & fideles alios confirmantes. ipse etiam Dauid hoc psalmorum libro omnes laudationes dei annunciat: supernam præterea Sion, filiam appellauit, quasi dilectam & constitutam à deo.

Exultabimus in salutari tuo. Per salutare incarnationē domini intelligit, atque eius mortem, quæ salutis humanæ causa extitit. vnde & beatus Symeon postea cecinit: quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Infixæ sunt gentes in interitum quem fecerunt. Per gētes hoc in loco Iudei intelligēdi sunt, veluti malitia atq; inuidia ipsis gentibus similes facti: & per interitum ipsa mors. Studentes enim Iudei vite principem morti tradere, ipsi à Romanis prorsus perditī sunt: & cum Christo mortē parassent, ipsi contra ab illa detenti fuerunt. fortassis etiā verba hæc dicta sunt ob eos qui Christianos persequebantur, qui potius deleti sunt, cum alios extinguere tentarent. Nec ab re fuerit hæc de dæmonibus intelligere, qui Christi potentiam cohibere ac compescere studuerunt: qua tamen omnes ipsorum potius extinctæ sunt vires.

In laqueos istos quem absconderant comprehensus est pes eorum. Alia similitudine eandē rursus repetit sententiā, quādam quodammodo pompā agens aut triumphum de inimicorū destructione. per laqueū verò insidiarū cogitationes intelligit, in occulto etenim loco tēdi solent insidiæ, quæ admodum & laquei: tamen si mortē postmodū in lucē educant. *Cognosceatur dominus iudicia faciens.* Iudicia hoc in loco vltiones appellat, retribuit enim dominus condigna vnicui

que pro meritis.

In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Hoc etiam superioribus est simile. ponitur enim causa quare cognoscatur dominus iudicia facere: quia scilicet ex hoc potissimum iustus videri potest, dū facit, vt qui aliis infideli parant, ipsi maxime in eas incidāt: & quod doli in suos potissimum auctores conuertuntur. Peccatore etiam hoc intellige, vno ex tribus modis iam prædictis: vel generaliter accipe pro quocunque dolo. DIAPSALMA.

Conuertantur peccatores in infernum. Per peccatores hoc in loco infideles intelligit, & per infernum supplicia. conuertantur itaque à præfenti nimirum vita, & illuc sub terrâ deferantur, vbi dicuntur eſſe poenarum loca. Vel aliter ij qui de terra nati funt in eadem verſentur, nihil aliud valentes cogitare quam terrena, & quomam intelligit per peccatores, ex his quæ ſequuntur declarat, dicens.

Omnes gentes quæ obliuiscuntur deum. Obliuiscuntur, voluntaria scilicet obliuione.

Quoniam non in finem oblivioni erit pauper. Hæc, inquit, huiusmodi gentibus evenient: quia fidelis vir in oblivione omnino non erit. Pauperem verò eum dicit, qui temporalibus quidē divitiis est pauper, sed virtutū opibus sit dives. vel pauperē dicit populū ex gentibus, veluti qui animæ dignitate amiserat pietatē: ex virtutū populo in pace restat.

Expectatio pauperum non peribit in finem. Pauperes hic ge-
niles dicit, quorum expectatio vsque in finem inanis non
erit. Expectatio vero gentium Christus est. de quo alibi scrip-
tum est, ipse erit expectatio gentium: & ad quas alibi per
alium prophetam clamat, dicens. Expectate me in tempo-
re resurrectionis meae.

Excerge dominus non praeualeat homo. Alius interpres reddidit, nō temere agat homo. hoc autem dicit propheta ob mutuas inter sese hominū insurrectiones atq; insolētias. Veris quippe ac sanis carētes praeceptoribus, atq; ideo terram se ac limum esse ignorantes, supra propriam naturam sese extollescentes temere multa agebant: & omnia audētes inter deos etiam se adscribebāt. Exi itaq; tu deus, inquit, & tantā eorum eleuationē compesce. Illud etiam dici potest quod ea ratione, qua ad imaginem & similitudinē dei

homo factus est, deus dicitur: ea verò qua terrenis affectibus ac passionibus detinetur, homo merito appellatur. Cū itaq; hæ passionibus in hominibus prævalerēt, hortatur deū propheta vt exurgat à morte, & vt per sanctos Apostolos doceat quomodo passionibus supra animā se extollere non debēt, neque pulvis supra intellectū, vel aliter, post resurrectionē domini diuulgato euāgelio in vniuersum orbē, multę illę gentiū insurrectiones atq; insolentię quicuerunt.

Judicantur gentes in conspectu tuo. Hoc est protectio & custodia tua digne efficiantur. nā qui iudicat, ad eum qui iudicatur aspicere solet. Iudicium verò illud intellige quod contra demonem faciendum erat: de quo per Esaiam dicit deus: Ecce puer meus quem elagi, electus meus in quo cōplacuit anima mea, iudicium efferet gentibus.

Christum intelligit, (iuxta illud : ego autem constitutus sum rex ab eo,) qui legislator novam eis legem tulit : sanctum scilicet evangelium.

Cognoscant gentes quod homines sunt. Serò saltem aliquando addiscant vivere vt homines, & non vt feræ, vel aliter: deccantur, inquit, quod corruptibiles sunt, quodque longè sunt à diis: quæ propria eos gloriatio ac superbia de se ipsis suadet cogitare.

*Vt quid domine recessisti longe? Incipit tractare de diuina
providentia: ac veluti prauorum hominum res bene ac fee-
liciter succederent: contra autē, iusti ac boni viri infelici-
ter degerent, ex persona iustorum in afflictionibus existe-
tium sermonem facit, & rationem quodammodo exquirat
à deo, dicens: quare permittis homines temere ac casu fer-
ri quò fors iubet, nec vllam eorum curam habes? quod ex
metaphora illorum sumptum est, qui procul abierunt, &
religionum nullam curam habent.*

*Despicis in prosperitate in tribulatione? Despicere est dissi-
mulare, non videre, ac quasi deorsum aspicere, & nō ad rē
illam, quę ante oculos posita est. Quid igitur, inquit, tu qui
omnibus pręsens es tāta tuā lōganimitate ac paciētia ab-
esse videris? & cū omnia videas, simulas non videre, vt re-
bus nostris auxilium non feras? atq; hoc eo potissimū tem-
pore, quando protectione tua potissimū indigemus? nunc*

Γυναικείο
Παιδικό
Εργαστήριο

E. J. O'Sullivan
 Editor in
 Chief

PSALMVS

scilicet cum in tribulationibus constituti sumus. Hæc autem non accusans aut culpâs deû propheta, sed rogans dicit & exhortâs. nã alioquin respondere ei deus potuisset, id quod alibi scriptum est: Peccata vestra diuidit inter me & vos. *Dum superbis impius incenditur pauper.* Quando, inquit, aliquis extollitur, quando bene illi cuncta succedunt, tunc, si quis fidelium est, qui frequenter vigeat calamitatibus, is zelo quodã atque æmulatione opinionis ac boni nominis penè accenditur, atque ex proprio ore gemitus quosdã summi instar emittit, deplorâs, quod cum ipse eiusmodi sit, obsecratamen est, atque ignotus, vel aliter etiam intellige, quod extollente se impio dæmone aduersus humanum genus, ille qui virtutibus est pauper, nimia accenditur passione.

Συδμε-
Εάνν Ιου.

Coadiuvantur in consiliis quæ cogitant. Hoc de impiis etiam dictum est. Coadiuvantur, inquit, in his quæ consulunt. Coadiutorium verò hoc prosperitate intellige, vel coadiuvantur à suis similibus, obleruandum est autem quod propheta sæpenumero tam de prauis, quam de probis hominibus loquens, singulari aliquando, & aliquando plurali vitur sermone: quia non mero quidẽ multi sunt sed virtute aut vitio vni, vel aliter, quia Græca dictio *εὐκαταφρονται* non tantum significat coadiuvantur, sed etiã comprehenduntur: dicere possumus, prophetã hic loqui, de illis fidelibus, qui in propriis cogitationibus comprehenduntur, quas de impiis, & de illorum prosperitate cogitant: ac si diceret, quod ob propriam infirmitatẽ labuntur, nõ valentes percipere aut cõsiderare iudicia dei.

Ο' ἀπ' αὐτῶν

Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniustus benedicitur. Obseruandum est quod dictio, quoniam, seu quia, apud Hebræos nõ semper causam reddit, sed aliquando aduerbium est confirmandi, aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vsum. Adeo, inquit, propheta, inter eos vitium prævaluit, ut & peccatores de delictis laudentur, quæ carni ac propriæ libidini obtemperantes committunt: & iipariter qui iniuria quæpiam afficiunt, à sui similibus maiorem inde sceleris gloriam consequantur.

Παλ. 139-
vi.
139-
vi.

Irritauit dominum peccator. Ad ultionem deum commouit, suis cum vigen atque incitans delictis.

Secundum multitudinem iræ suæ non exquiret. Nõ exigit, inquit, deus pœnas, iræ suæ cõdignas, iuxta illud: Si iniquita-

NONVS.

26

tes obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Itã enĩ dei, iustam pœnam & cõdignum supplicium appellat. Misericors, inquit, deus est, summas ac meritas pœnas nõ infligit. Alij legunt irritauit dominum peccator secundum multitudinem iræ suæ: hoc est cõdigne, & prout exigebat diuina ira, quæ ab ipso peccatore propriis sceleribus instigata fuerat & accensa: & quod sequitur, non exquiret, legẽdum dicunt per interrogationẽ, vel etiam absolute: & tunc sit sensus: quod deus per pœnitẽtiam illum non exquiret, qui ita eum irritauit.

Non est deus in conspectu eius. Putat peccator quod cum deus peccata committentem non videat, vel aliter: deus qui ubique præsens est, à peccatoris oculis non percipitur.

Iniquitate sunt viæ illius in omni tempore. Cum peccator sua videri non putat delicta, peruersiores semper atque iniquiores sunt eius mores.

Auferuntur iudicia tua à facie eius. Iudicia, inquit, tua ab eius intellectu auferuntur. ipse siquidem intellectus oculos etiam suos habet: verum huiusmodi delinquens tante cæcitate est, ut iudicia, quæ à te proferuntur, non videat, non consideret, non animaduertat, te iustum, fortem & longanimem iudicem esse.

Omniuin inimicorum suorum dominabitur. Vliscetur omnes qui aduersus eum insurrexerunt, deo, longanimitate sua, permittente illũ sæpius in bello inimicos suos superare.

Dixit enim in corde suo, non mouebor. Putauit fœlicitatẽ suã diu esse permanfuram, moueri enim hic, intellige pro mutati, à priori nimirum potentia atque à propriis viribus.

A generatione in generationẽ sine malo. Subintellige verbum ero, vel pertrāsibo. cogitauit enim peccator ille & credidit se à generatione in generationẽ: hoc est per totã vitã, futurũ absque afflictione aliqua, generationẽ enim hic posuit, pro vitã, quasi dicat, ab eius vita ad eã quẽ erit post eius mortẽ.

Cuius maledictione os eius plenum est, & amaritudine & dolo. Verba illa os ei, more Hebraici idiomatis posita sunt, quẽ admodũ multis in locis reperitur. Solẽ enim Hebræi per nomina articulis cõiungere: cuiusmodi & illud est, Beatus cuius deus Iacob adiutor eius. Item illud, Beatus vir cui est auxilium ei abs te, est autem maledictione plenum os, d ij

PSALMVS

cū omnibus maledicat: & amaritudine, cū iracūde ad omnes loquatur. dolo etiā plenū dicitur, cū non ex corde sermonē pferat, sed alia dicat, & alia ī secreto animi habeat.

Sub lingua eius labor & dolor. Ea, inquit, loquitur, quæ laborem & dolorem iis pariunt, quibus insidias tendit: vel quia in eius doctrina labor est & dolor, quorum erunt participes qui ei obtemperant, dum nullam in eius doctrina requiem inuenient: vel in labore & dolore erat lingua eius: laboris nimirum & doloris verba aduersus eos proferens quos impugnabat. huiusmodi autem loquendi modo loquacitatem illius ac maledicentiam indicauit.

Sedet in insidiis cum diuitibus. Per insidias occultum insidiarum locū intelligit, vnde insidiatores latenter solēt impetum facere. connumerat autē Propheta hic multiplicia prauorum hominū vitia, dolos videlicet, insidias, rapinas, caedes, atque alia huiusmodi. Absconder enim, inquit, se in insidiis, simul cum iis, qui vitiis ditiores sunt, hoc est qui preclariiores & celebriores sunt in delictis: quos veluti eandem secum sentientes socios sibi habebit. deinde insidias declarans, insidiarum etiam causam addit.

In occultu vt interficiat innocentem. Vt morti, inquit, sine causa eum tradat, qui nulla eum affecit iniuria.

Oculi eius in pauperem respiciunt. Alsiduam ac perpetuam huius insidiatoris attentionem narrat: qui cum pertranseuntem aliquem viderit, summa animi sollicitudine considerat, quomodo eum comprehendat.

Insidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua. Tandē repetit sententiā, vario quodā modo, propalans, & in publico traducens eorū scelera actū ac malitia vnde cūq; plena: ferāsque quodāmodo illos fieri demonstrat. nam quæ admodum leo ex propria cauerna aut latebra infirmioribus aut malibus insidiatur, quæ nihil tale timentia secura pertrahit: untrita etiam ille fecit occultis vsus latebrarum insidiis.

Insidiatur, vt rapiat pauperem, vt rapiat pauperem dum attrahit eum. Cum leoni eum ob insidias, & ex diuina cupiditate comparauerit, perstat adhuc in cōparatione, docēs cōgruere ei leonis opera. Irruit, inquit, vt leo vt prædam rapiat, vt ad latebras trahat. Neque enim insidiatur vt feram aliquā perniciosam aut inimicā capiat, sed vt pauperē, pauperē in

Tō dext-
eui xjoi-
xjoi xjoi-
xjoi
xjoi xjoi,

NONVS.

27

quam, & bonis & viribus humanis. Et dum attrahere eum dicit, magis declarat rapinæ modum. repetitione verò illa vt rapiat: summam huius hominis impietatem denorat. vel ideo fortassis sermonem ingeminauit, vt exaggeratione quadam deum magis excitaret ad vindictam.

In laqueo suo humiliabit eum. Hoc est dolo, & calliditate sua ei dominabitur: vel occisum in terram proiciet. humilis enim est qui humi prostratus iacet.

Inclamabitur, & cadet cum dominatus fuerit pauperum. Vbi potens ille pauperum dominatus fuerit, tunc & ipse humiliatus inclinabitur, & peribit. Nam qui cadunt, prius inclinantur. hæc autem omnia fient, vt & immedicabile eius vitium pateat, & dei pariter longanimitas, & pauperum oppressorum patientia, & eorundem demum vindicta.

Dixit enim in corde suo, oblitus est deus auertit faciem suam ne videat in finem. Is cui permissum esse diximus animæ suæ concupiscentias explere, invalde absurdas decedit opiniones, dum intra se ipsum reputat, quod deus propriæ providentiæ oblitus sit, qua mundum gubernat: quodque custodiā, & protectionem suam ita auerterit, vt prorsus non videat quæ fiant. quod verò ait in finem, alibi pro vsquequaque accipitur: alibi verò pro omnino: vtrumque tamen ad idē tendit recte considerati: verum prædicta omnia intelligi possunt de populo Iudæorum, & de Christo. Quippe cum populus simul cum principibus innocentem Christum, & peccato omni prorsus carētem, & pauperem propter nos effectum, insidiosè obseruarent vt caperent, omniāq; alia fecerint, quæ superius dicta sunt: & tandem postquam eū occiderunt, Apostolos etiam persecuti sint: ipsique postremo à Romanis funditus fuerint deleti.

Exurge domine deus meus, exaltetur manus tua. Commonearis, inquit, ad vindictam. quod verò ait exaltetur manus tua, per metaphoram dictum est. Solent enim qui aliquem calligant, manum erigere, vt plagas ac verbera inferant. vel aliter: cum potentia tua excelsa semper sit, & sublimis, nunc præcipue quæso, inquit, ita omnibus appareat. per manum enim dei, eius potentiam intelligere debemus.

Ne obliuiscaris pauperum tuorum in finem. In finem, hoc est in perpetuum.

K6411 xjoi
xjoi xjoi.

Tōp xivā
xjoi xjoi xjoi
xjoi

PSALMVS

Propter quid iruit aut impius deum? Aegre ferens propheta
grandes prauorum hominum ausus, per modum interro-
gationis sermonem format, & deinceps dubitationem re-
spondendo soluit, dicens.

Dixit enim in corde suo, non exquiret. Est, inquit, tantorum
scelerum causa, quod existimant deum flagitia eorum non
disquirere.

Πῶς γὰρ ὁ θεὸς ἀνέβλεπεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ οὐκ ἔβλεπεν τὴν ἀνομίαν τοῦ ἀνθρώπου;
ὅτι ὁ θεὸς ὁρατὸς ἐστὶν ὅλας τὰς πράξεις αὐτοῦ.
Vider quoniam tu laborem, & furorem consideras, vt tradas cum
postea sistendū: vt sit sensus, licet millies, prauus ita existi-
met, ob tuam nimirū patientiam ita in arrogantia lapsus,
tu tamē o deus vides omnia, quocunque penetrās, & in om-
nes partes perueniens, ideoque tu summa diligētia ho-
minum omnium iniuria affectorū laborē perspicis, iramque
& furorem eorū qui iniuriam inferunt. Considerare autē,
est subtiliter discernere, magno, inquit, cum examine tu
perspicis vt in futurū illos pēnis tradas. Ita enim hoc in lo-
co manus significat, iuxta illud Apostoli: horribile ac val-
de timendum est incidere in manus dei viuentis.

ὅτι ὁ θεὸς ὁρατὸς ἐστὶν ὅλας τὰς πράξεις αὐτοῦ.
Tibi relictus est pauper. Omnes à paupere aperi sunt, vnde
tuo tantum auxilio relictus est.

Orphanum tu eris adiutor. Tanquam eius creator, & dominus.
hæc tamen non tantum de pauperibus & orphanis intelli-
guntur, sed de gētium populo qui dictam ob causam pau-
per erat: & orphanus, quia patrem ac factorem suum non
nouerat.

Contere brachium peccatoris & maligni. Per brachium poten-
tiam ac vires intelligit. in brachio etenim robur hominis
consistit. peccator autē ille est, qui concupiscentiæ dominā-
ti inferuit, malignus verò is qui proposito ac voluntate
propria prauus est & sceleratus. pro peccatore etiam & ma-
gno ipsum potes dæmonem intelligere.

Quæretur peccatum illius & non inuenietur. Quia si deus pecca-
tum illius exquisierit, & longanimis erga eum non fuerit,
statim peribit iudicatus morte dignus. intelligi etiā pos-
sunt hæc verba de Christo, ita vt prænuūciat ea quæ Pilatus
erat dicturus, quādo ait, Nullā causam inuenio in homine:
itē & quod ipse Christus dixit: Nūc princeps huius mundi
eicietur foras, & in me non inueniet quiequam, neque enī

NONVS.

28

Pilatus peccatum aliquod inuenit propter quod occidi le-
sus deberet, neque etiam ipse dæmon, tempore quo im-
maculata illa Christi anima ab eius corpore separata est,
vel tantillum potuit inuenire peccatum, tamēti in hoc
multum incubuerit.

Dominus rex est in seculum, & in seculum seculi. Verba hæc ad
eos dicta sunt, qui scandalizantur, & prauī homines non
statim puniantur Regnum, inquit, & iudicium dei, nō est
ad tempus, sed perpetuum. Vnde licet nullas nunc dent
pēnas, aliquando tamen eas dabunt. vel Christi regnum
prænuūciat, quod olim quidem semper habuit vt deus, sed
post resurrectionem etiam denuo accepit vt homo. Data
est enim mihi, inquit, omnis potestas in celo & in terra:
ita vt non in præfenti tantum seculo sed in futuro etiam
regnaturus sit.

Peribit gentes ex terra illius. Per gentes eos intelligit hoc
in loco qui Euangelicā legem non susceperunt. Gētes si-
quidem sine lege sunt. Per terram autem illius, totum or-
bem intelligit, cum dictum sit: Domini est terra & pleni-
tudo eius, à qua hos exterminandos esse prædicat, fide ni-
mirum diuulgata. Vel per terrā domini, regnum eius in-
telligit, à quo omnes decident, qui male vixerint.

Desiderium pauperum exaudisti domine, preparationem cordis eorū
audiuit auris tua. Desiderium, inquit, pauperum, & præpara-
tionem cordis eorū, clamantia quodammodo ad te, &
iniustorum destructionem optantia, tu exaudisti. Erant e-
nim pauperes præparati & recti corde ac nullo vitio im-
pediti, vel fortassis eò pertinent hæc verba, vt propheta-
rum indicent desiderium, qui incarnationem domini op-
tabant, & prompti erant ad susceptionem fidei: ij nimirū
qui postea eam susceperunt.

Vt indices pupillo & humili. Exaudisti, inquit, & attendisti
vt index fieres orphano, & humili, & vindictam eorū fa-
ceres.

Vt non apponat ultra magnificare se homo super terram. Vt omnis
homo oppressorum cernens vindictam, audaciam ac te-
meritatem deponat, nec gloriatur quis amplius aut extol-
latur super inferiores se: quod vero ait super terram, idem
significat quod inter homines.

PSALMVS

In finem psalmus ipsi David,

Psalmum hunc cecinit beatus David cum persequeretur eum Saul: et in finem inscribitur: quia continet Prophetiam vindictæ, quâ deus tunc gratis in Saullem illaturus erat.

PSALMVS X.

IN domino confido: quomodo dicitur anime mea transnigra in montes sicut passer? Cum fugeret beatus David in desertum, suadebant ei beneuoli ipsius ut ad montes potius pertransfret, tutiorem illic eum futurum esse asseuerantes. Huiusmodi igitur amicos tanquam non recte suadentes, accusat præsentem Psalmum. ego, inquit, confido in domino, & omne aliud auxilium respui. quare igitur dicis anime mea, hoc est mihi ipsi, ut passeris instar pertranseam ad montes? & veluti timida auis illic permaneam? Illud obseruandum est quod Prophetæ sepe numero circumloquendo per animam suam seipsum intelligit: ut in tertio etiam Psalmo diximus tibi, multi dicunt anime mea.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra. Per intentum arcum, & per sagittas præparatas quæ erant in pharetra, totum belli apparatus significauit: vel quia his telis contra fugientes utebantur. hæc autem verba fiducie ipsius David causam ostendunt. hæc enim, inquit, de causa ego confido, quia peccatores sunt qui pugnant aduersum me. peccant etenim dum temere me insequuntur, & morte me afficere volunt, qui ei salutis causa fui, quando occidi Goliath, & quando à Saule suffocatum eieci dæmonem.

Ut sagittæ in obscuro reffos corde. Preparati sunt, ut nos insones perdant, qui in corde nihil non rectum gerimus, ut sagittæ vero ex insidiis, quod Græca dictione *ενοχολον* significantiùs exprimitur, quæ noctem significat quando luna obscurata est, & quâ latine vnico vocabulo dicere possumus obscurilunium. Nam si quis eo tempore percussus fuerit, inimicum videre non poterit, vel aliter: subintellige hic aduerbium quasi: ut sit sensus, quod inimici summa inuidia, quasi obscurilunio quodâ obtenebrati, nō cognoscunt, nec vident, quisnam is sit quem sagittare contendunt: quodque aduersus amicum & benefactorem dirigunt tela.

DECIMVS.

29

et al ed

Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Hæc est etiam alia fiducia causa. Confido, inquit, ea etiam de causa, quoniam illum destruxerunt quem tu in Regem vnixisti. perficere vero hic posuit pro facere, & destruere pro deicere: quæ metaphrice tractum est ab ædificiis, quæ eueruntur. Cumque talia audeant, te inimicum habet: quem tamen non sustinebit, quia leges eas euerterunt quas tu posuisti. mādasti enim neminē iniuria esse afficiendū: mandasti etiam innocentes occidi non debere: quæ præcepta ab eis prius negliguntur.

Iustus autem quid fecit? Quid fecit, inquit, iustus, ut huiusmodi persecutionem sustinere deberet? quod de seipso Prophetæ dicit, veluti qui iniuria eos minime affecerit, qui sibi adeo fuerant inimici, vel de superna dei custodia & protectione loqui intendit, dicens: Deus qui proprie ac vere iustus dicitur, qui omnem semper odit iniustitiam, qui solus recte iudicat, quid fecit? post tanta nimirum scelera quæ ab illis patrata sunt? nunquid fortassis despiciet aut non videbit minime.

Dominus in templo sancto suo, dominus in caelo sedes eius. Est, inquit, dominus in templo Hierusalem: est etiam dominus sedens in caelo. quasi dicat, ubique adest Deus, & omnes prospicit qui iniuria afficiuntur: quod ex sequentibus magis etiam declarat, dicens.

Oculi eius in pauperem prospiciunt, palpebræ eius exquirunt filios hominum. Non dixit aspiciunt, sed prospiciunt, protectionem illam nimirum significans, quam ex alto habet. oculi autem dei intelligendi sunt, exquisita illa scientia & cognitio rerum omnium quæ sunt: palpebræ vero huius, eius cognitionis velamē. Palpebræ liquidem tegmina oculorū sunt. Per palpebras igitur significare voluit, quod si quando videtur deus non aspicere, sed in absconditis animi ac mētis morari, tunc tamē nihilo minus videt: vel quod omnia prospicit, veluti qui non oculis tantum, sed ipsis etiam palpebris intueatur, & ex omni parte oīa cognoscat. Exquire etiam idē est quod cognoscere. Filios autē hominum pro hominib⁹ simpliciter posuit. pauper vero dupliciter dicitur, patrimonij scilicet possessione, & virtutum: verum illud manifestum est quod pecuniis pauperē, qui virtute diues sit, respiciat dominus, quodque contra, virtutibus pau-

PSALMVS

perem abominatur, quanquam pecuniis sit diues. Primum igitur pauperem dominus respicit, qui rebus iis abundat, quibus secundus indiget: a secundo autem auertitur, qui iis caret, quibus abundat primus.

Dominus exquirat iustum & impium. Per hoc declaratur quid significant illa verba, filios hominum: iustos nimirum & iniustos, quos impios etiam appellat, quia deum negligunt, dum illius praecepta obseruare contemnunt.

A. Psalms

Qui autem diligit iniustitiam, odit animam suam. Hec est autem causa quare confidat propheta documentum praeter ea continent haec verba, quod iniustus quisque vite propriae mortem operatur, dum animae suae inimicus effectus est, prauis etenim ac sceleratis actionibus suis, deum semper magis irritat ac prouocat aduersus animam suam.

Karai-
805

Pluit super peccatores laqueos. Adducet, inquit, dominus supplicia super peccatores, quibus detenti à pristino impetu compescuntur. Haec autem pluuia metaphora, summam suppliciorum abundantiam ac perpetuitatem denotauit.

Ignis & sulphur & spiritus procella pars calicis eius. Ignis quidem efficacissimus est: sulphur vero pinguis & crassa illius esca. Hoc enim fomitis genere, ignis valde nutritur. Spiritus etiam seu ventus pari modo flammam excitat, hoc autem supplicij genere Sodomam olim euerfam fuisse legimus. Sensus itaque est, quod pars calicis, hoc est pars supplicij à deo insigendi, ignis est & sulphur & spiritus. Hoc est ventus conuertens, quod si vel sola huius calicis pars addo intolerabilis est, quid dicendum est de reliquis suppliciorum partibus: hoc est de aliis suppliciorum generibus: sapenumero enim apud scripturam poculum & calicem pro poena positum inuenire licet, vtilud Efaie: Exurge Hierusalem quae bibis poculum ruine, & calicem furoris, & quae sequuntur.

Quoniam iustus dominus & iustitias dilexit, equitate vidit reus eius. Quomodo deus sanctus est & requiescit in sanctis, ita etiam iustus est & iustitias diligit: unde iniustos omnes, & eos qui iniuria aliquè afficiunt, punire solet. quare causa beatus David sibi magis confidendum esse dicit. Hec etenim ratio est & conclusio quare fiduciam habeat, de qua in principio Psalmi dictum est. Quod verò ait, equitatem

DECIMVS.

30

vidit vultus eius, seu (vt in Graeco verius habetur) restituitur: idem significat, quod iustitiam dilexit. Nā quæ quis amat, eundem etiam libenter intuetur, quem admodum contra, ab illo quem quis odit statim auertitur. Per vultum verò seu faciem domini, intelligimus potentiam videndi quæ est in deo. Et hæc quidem interpretatio dicta est prout congruit historiæ beati David. Conuenit etiam hic Psalmus cuilibet oppresso atque oppugnato à visibilibus seu etiam invisibilibus inimicis. Et tunc ea verba: quomodo dicitis animæ meæ? dicta esse intelligantur aduersus cogitationes, quæ suadent transeundum esse ad spinosa quodammodo & precipitantia consilia, quæ fidelibus inaccessibilia sunt, & non tuta: cuiusmodi illa sunt, quod fortuna omnia ac casu regantur, quod non sit deus qui scelera vleiscatur: & quæcunque alia huiusmodi. Quinimmo & aduersus daemones, dicta esse intelligi possunt, qui conantur in huiusmodi nos sententias atque hæreses inducere: per peccatores enim intelligi possunt tam iniusti homines quam prauis daemones: & per arcum & sagittas vel hæreticorum instrumenta intellige, vel cogitationum absurdarum impetus: & quæ sequuntur in Psalmo iuxta huiusmodi analogiam intellige.

In finem pro octaua Psalmus ipsi David.

Hic Psalmus eandem habet inscriptionem cum sexto, ubi eam abunde sumus interpretati: & prophetia pariter continet tam de Christi resurrectione quam de fidelium oppressorum vindicta. Et aliter Christi humanitas finem presentis vite suscepit per mortem: & octaua: hoc est dominica die resurrexit: quæ dies, & prima dicitur, tanquā dierum omnium principium: & octaua, quia rursus post septimam diem hoc est post sabbatum, redit. Pro octaua etiam, & non de octaua inscriptum est. Neque enim docet Psalmus, quid sit octaua, sed rogat diem illum cito aduenire: vt homines nimirum, qui sub seua demonum opprimuntur tyrannide, atque idolis seruiunt, tanto citius seruitutis iugo liberentur: & daemones commissorum in deum criminum poenas luant maiores.

PSALMVS

PSALMVS XI.

S Alui me fac domine quoniam defecit sanctus. Iustus is dicitur qui humanis in negociis, ab eo quod honestum est, non declinat: sanctus vero, cum apud Græcos duplici dicatur nomine, *seios*, nimirum ut hic, & *azios* (utraque enim dictio sanctum significat) consequenter & in duplici sumi potest significatione. Ille autem proprie *seios* dicitur, qui pietatem & religionem colit, quæ ad deum pertinet: *azios* vero ille, qui per semitam virtutum, diuinitatis efficitur particeps. Hæc autem virtutum nomina, scilicet quodammodo comparari possunt, per quam qui gradiuntur, perueniunt ad deum. alibi etiam diximus quod apud scripturam, iustus sæpenuero is dicitur, qui non solum iustitia sed omni virtutum genere ornatus est: sed de huiusmodi iusto nunc non est sermo. Rogat igitur propheta saluari se à malignis hominibus, qui prævaluerant, cum sancti omnes qui olim fuerant erga deum, partim morte, partim etiam tyrannorum persecutionibus prorsus defecissent: tamen si fortassis aliqui adhuc essent, qui humana hac iustitia atque (ut ita dicam) ex parte iusti esse viderentur. Sermonem autem suum propheta ex eorum habet persona, qui euangelium erant suscepturi. Tunc enim maxime sancti defecerant, quando Christus in carne ad nos aduenit.

Quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum. Sancti quidem penitus defecerunt, veritates vero paucæ admodum reliquæ sunt: quandoquidem in rebus maioris momenti, mentiri solent, qui in parvis fuerant veraces.

Vana locutus est vnusquisque ad proximum suum. Vana hoc est deceptoria. nec alienos tantum decipiebant, sed familiares etiam & domesticos. proximi enim non loco, sed familiaritate atque amicitia, aut alio coniunctionis vinculo, propinquum vocat.

Labia dolosa in corde, & corde locutus est mala. Per dolosa labia, dolosum ipsum intelligit (veluti à parte totum) qui in duplicitate cordis & mentis suæ, mala ac noxia locutus est, aliam intra animum sententiam seruans, & aliam verbis exprimens.

Disperdet dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magnilo-

VNDECIMVS.

31

quum. Apud scripturam sacram sæpenuero optatum modum formari reperimus in futurum indicatiui, veluti nunc. optat enim propheta ut dolosi penitus perdantur, & ij pariter qui aduersus infirmiores quosque gloriari ac iactare se solent, & de seipis magna prædicare. Vel eorum futuram exterminationem prædicat: & docens quinam ij sint, qui suam magnificant linguam.

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus. Eos inquit, qui intra se cogitarunt dicentes, magnificabimus linguam nostram: hoc est magna & iactabunda quædam præparabimus, quæ nostra loquatur lingua.

Labia nostra apud nos sunt, quis noster dominus est? Qui & illud dixerunt: nos labiorum nostrorum potestatem habemus, & quemnam deinceps timebimus, ut ista non dicamus? & quis erit qui sermones nostros compescat?

Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam dicit dominus. Distio, nunc, pro tunc accipienda est, hoc est cum opportunum tempus fuerit, ut sit sensus. Tunc, inquit, Christus, resurgam à sepultura propter eorum miseriam, qui ignoratè in errorem captiuati sunt. Miseria autem illa clauis loco eis fuit & gemitus: iuxta ea quæ superius diximus in psalmo. i. x. ibi: Nō est oblitus clamorem pauperum. Dicit vero hæc à domino audiebat beatus David propheticiis auribus suis. Inops iuxta Græci nominis etymologiam is dicitur, qui à statu suo decidit, quæ & nos dicimus quasi sine opibus, iuxta illud: inopes facti sunt diuites: pauper vero iuxta eadem Græci nominis etymologiam is dici potest, qui proprio labore necessarium sibi victum parat, cuiusmodi fuere omnes qui primi fidem suscepturi erant: quippe qui bonis omnibus privati, propriis manibus necessaria sibi omnia parauerunt: tamen sæpenuero promiscue alterum pro altero accipiatur. Possumus & aliter dicere. Deus propter afflictorum gemitus & miseriam dixit: nunc mouebor, seu vleiscar: hoc est, cito ac statim id faciam. Decenter tamen ac digne deo intellige verba illa: mouebor & vindictam sumam, tamen si humano quodam more dicta sint.

Ponar in salutari, libere animam in eo. Cum de resurrectione meminisset, meminisset & sepultura: sermonem facies de morte quæ in cruce sustinuit. Ex Christi enim persona hæc etiam

Παλ. xiiv

Πρω. xlv.
δε. πρ.
α. τω. xlv.
Πρω. πρ.
α. πρ.
α. πρ.
α. πρ.

Ολο. μ. α.
α. πρ.
α. πρ.
α. πρ.

PSALMVS

dicta sunt. Ponat, inquit, hoc est infigat, in cruce: quā salutare illud esse credimus, de quo nūc loquitur: quippe cum hoc crucis iaculo, Christus tyrannum dæmonem transfixerit: unde & saluauit nos, & libertatē nobis errantibus liberam ac salutē donauit: & eū antea infirmi essemus, fortes cōtra dæmones reddidit. Quod verō ait: libere agā in eo, idē sibi vult ac si diceret, quōd in ipsa cruce publicabit ac libere propalabit occultam antea, atque ignotam potētiā suā. Nam & velum templi tunc scissum est, & sol ob tenēbratus, & terra commota, & petre discissæ, & admiranda alia contigerunt, vel aliter: quia Græcū verbum *ἐκστασις*, vt futurum medium, tam actiuam quā passiuam significationem habet, legere potes alio modo: ponam in salutē: hoc est ponam eos in salutē: hoc est faciam eos salutē dignos: in huiusmodi etiam salutē libere agam: hoc est libere loquar, & palam omnibus declarabo vires meas.

Eloquia domini eloquia casta. Cum dominum narraueris hæc atque illa dixisse, nunc de veritate sermonum eius testimonium reddit, dicens, quōd mūda ac pura sunt ab omni mendacio.

Argentum igne examinatum probatum terræ. Adeo mūda ac nitida sunt eloquia dei, ab omni dolo, & ab omni deceptione, vt argento confecto, quod viliori omni carere solet materia, puritate, ac munditia sua possint comparari. Probatum verō terræ dixit, pro in terra. Fabri etenim confectum argentum fundunt in terram. vel probatum terræ hoc est ex terra. Deinde hanc eloquiorum dei munditiā adhuc magis extollens, addit.

Purgatum septuplum. Septuplum hoc est sæpius. Solent enim Hebræi septies ponere pro pluries. Argētum autem quod sæpius confectum est, mundius omnino ac purius esse solet. Sunt igitur eloquia dei vera & nitida, ac similia argento septies confecto.

Tu domine custodies nos, & conseruabis nos a generatione hac in seculum. Tu nos domine custodies ab exterioribus inimicis, & conseruabis ab iis, qui interiorius insidias parāt, vel custodies quidē a presenti generatione, & seruabis ab iis, qui postea in seculū futuri sunt: hoc est semper & perpetuo proteges nos. Nam & fides eorū qui euāgeliū susceperūt, ab

VNDECIMVS.

36

illa generatione stabilis permanet: & in seculum adeo manebit inniſa, vt neque Gentiles, qui aperte eā oppugnat, neque hæretici, qui intra nos clam contra eā insidias disponunt, præualere possint.

In circuitu impij ambulat. Vndique, inquit, nos circumdant, oblidere certātes fidem nostram, & hoc si de Gentilibus intelligas, quōd si loqui prophetā intelligas de hæreticis, dicatur: ambulāt in circuitu: hoc est nō recte, sed oblique: eum sacram omnem scripturā peruerſe interpretētur.

Secundum altitudinem tuam magnipendisti filios hominum. Tu, inquit, in cruce exaltatus summā de hominibus curā habere dignatus es: quā ob causā mortē etiam subiisti, & eundem ait magnipendisti, Græce habetur *ἐκστασις*: & quemadmodum apud Græcos *ἐκστασις* vilipensio dicitur & neglectio, ita *ἐκστασις* eius contrarium, vel aliter tu ad cōelos vsque exaltatus, assumptionis nimirū tuæ tēpore, magnā in humanā naturā contulisti beneficia, misso ad eā spiritu paraceto, qui apostolos illuminauit, atq; in euāgelij prædicationem direxit. Potest etiam hic psalmus iuxta historię sensum accommodari beato David, illo potissimū tēpore, quando eū fugientē a facie Saul, quidā se ei amicos fingētes, tentauerūt, vt in persecutoris manus eū traderēt. Quorum infidelitatem, simulationē, dolos, & scelera hoc psalmo reprehendit, vnicū ad propriā salutē deū inuocans: quasi nulla iā amplius ei spes superesset in auxilio amicorum, qui se hostibus adiunxissent, & quorū interitum hic prædicit: ipsius etiā Saul ac scelerorū instantiam euertendā esse prænunciās. Pro octaua verō inscriptus est propter illa verba: nunc resurgatque tamē resurrectioni saluatoris congruere magis videntur. Nā si quis trahere velit sensum verborū ad beatū David, tanquā ipse audierit deū promittentē ei, insidiarum tēpore in auxilium aduēturū, & ad eius vindictā: & positurum insuper pauperes omnes atq; inopes in salutē: & eundem libere se acturū: hoc est, fortē ac iustum se cōspiciendum esse, propter illorum salutem: si quis, inquam, sensum psalmi illuc trahere voluerit, nō videbuntur verba psalmi inscriptioni, pro octaua, cōuenire. Sciendum est etiam, quōd salutare hic neutrū nomen substantiuum est, & ponitur pro salute.

PSALMVS

In finem Psalmus ipsi David.

Post adulterium Bersabee & post eadem Virae, cum in uariis incidisset calamitates beatus David: quippe cum & filia eius Thamar ab Ammon fratre fuisset corrupta: & Ammon à fratre Absalone interemptus: unde non mediocris confusio in regia illa domo orta est: præcipue cum ipse Absalon postremo tyrannidem etiam affectauerit, & patrem regno expulerit, & crescente in immensum furor, caput etiam collegerit, & persecutus sit patrem, & interimere etiam conatus sit: cum igitur in has omnes calamitates incidisset beatus David, atque animo eas semper reuolueret, existimauit se ob commissum adulterij & cædum crimen tantis opprimi malis: & quanquam olim sibi remissum fuisset peccatum, veritus tamen se à deo fuisse derelictum: hunc psalmum conscripsit post tertium, quando Chusi fregit consilium Achitophel, ut iam prædiximus. Hoc autem psalmo, & Absalonis filij cogitationes explicauit, & quæ euentura erant prædixit: atque idem in finem inscriptus est: quia proligationem Absalonis prædixit, quæ rerum finis erat cõsecutura. Exultabit, inquit, cor meum in salutari tuo.

PSALMVS XII.

Vsq̃uequo domine obliuisceris me in finem? Obliuio est memorie deperditio. Deo verò omnia presentia sunt: nec tantum actiones nostræ, sed ipsius etiam mentis cogitationes ac motus. Obliuisci verò dicimus deum alicuius, quando ob illius delicta cum deus derelinquit, tentarique permittit atque affligi, ut flagello erudiat. in finem autem posuit pro, diu.

Vsq̃uequo auertis faciem tuam à me? Facies dei potentia illa in deo est, qua aspicit nos, ac custodit, & beneficiis donat. Auersio verò dei contraria operatio est: quando nimirum indignos quosque à custodia & protectione sua auertit, tanquam ea operentur, quæ in ipsius conspectu abominabilia videri possint: verum humanis loquendi modis propheta diuinas nobis actiones exprimit. Nam qui aliquem derelinquunt, illius pariter memoriam perdunt: & qui aliquos auertunt, amplius eos non vident, à quibus auerti sunt.

2° 117-
118.

Vsq̃uequo ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo die & nocte? Sollicitus, inquit, ac cogitabundus, quo pacto valeam à calamitatibus liberari, & viam nullam inueniens, assiduus

DVODECIMVS.

33

assiduus doloribus premo.

Vsq̃uequo exaltabitur inimicus meus super me? Parricida, inquit, filius Absalon, qui iam diu furit contra me, (ex eo sane tempore quo Ammon fratrem interemit.) vsquequo exaltabitur? hoc est, vsquequo prospere ei omnia succedent aduersum me? extollere enim se solent atque erigere caput, omnes qui læti sunt, & quibus ex animi voto cuncta contingunt: contra verò humiles ac demissi, qui mœsti sunt ac tristes. Possumus & inimicum demonem intelligere qui tentationum nobis ac calamitatum est causa, dum afflictis insultat: quinimmo & grauius eos etiam affligit, qui diuino auxilio destituti sunt.

Respice exaudi me domine deus meus. Verbo auertis conuenienter apposuit verbum respice: dignum me effcito, inquit, beneuolentia: respice me grauius afflictum: & miserere, eam exaudi, qui te aduocat in auxilium.

Illumina oculos meos ne vinctus obdormiam in morte. Est enim super me circumfusa tristis calamitatum nox, detentique sunt oculi mei à mortis sopore. Solent enim qui mœsti sunt facile in somnum deferri. Dolore scilicet cordis grauedinem quandam ac tenebras in corporis oculos immittente. Tu igitur eos illumina: hoc est concedito ut te recte ac pure videant: & gaudium infilla cordi meo, ita ut exultans, somnum ab oculis expellat, ne aliquando fortassis huiusmodi somnus ob doloris mei vastitatem, desineret in mortem. vel oculos ipsius animæ intelligit, mentem ipsam nimirum, seu intellectum. Illumina, inquit, intellectum meum peccati caligine obscuratum, & libera me ab huiusmodi tenebris, ne aliquando mori me contingat morte peccati, quæ hominem virtutibus mortuum reddit: vel ne morte desperationis moriar, extincta ac mortua omni spe quam in te habebam.

Ne quando dicat inimicus meus præualui aduersus eum. Nam siquid huiusmodi acciderit, meum inimicum mortem suam ascribet potestati: & quemadmodum ab initio ille mihi calamitatum omnium causa fuit, ita & interitus nunc fuisse gaudet. Inimicum verò & visibilem & inuisibilem potes intelligere.

Qui tribulant me exultabunt si mortuus fuero. Si fluctuauero, inquit, ab illa securitate quam in te habeo, inimici mei letabuntur, sperantes me deinceps facillime in præceps delaturos iri,

PSALMVS

veluti qui nullam basem aut fundamentum habeam salutis. Ego autem in misericordia tua speravi. Postquam, inquit, ob scelera quae commisi, fiduciam omnem abieci quam antea de virtute habebam, quod reliquum est, modo in tua tantum spero misericordiam: tametsi abundantissimum hoc mihi te medium esse nouerim atque inexhaustum.

Exultabit cor meum in salutari tuo. Preuidens propheticalis oculis inimici profligationem beatus David, letabor ego, inquit, de salute mihi à te prestata.

Cantabo domino qui bona tribuit mihi & psallam nomini altissimi. Cantabo ore, psallā vero psalterio: vel oblectabo te, inquit, cōtemplationis studio & vitæ meæ actionibus. Ac commodari etiam potest hic psalmus oppressis omnibus & iniuria affectis.

In finem psalmus ipsi David.

Finem verum pollicetur hic psalmus quæ in eo prænunciantur. Alij dicunt prædicta hic, ea quæ Ezechiae regis tempore euentura erant in Hierusalem, quando ciuitas obsessa est à Sennacherib Syro. Alij vero ea quæ ad tempora incarnationis Christi pertinent. Nos utramque expositionem referemus.

PSALMVS XIII.

Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Insipiens Sennacherib, dixit in corde suo deum non esse: deum inquam ludæorum, quod si sapiens fuisset, in huiusmodi errorem non esset prolapsus, præcipue cum audiret assidue, quanta deus Israel aduersus eos operatus sit, qui ludæorum gentem oppugnare conati fuerant. Cum autem hoc pacto in corde suo deum iam neglexisset, addidit & aliud facinus: vt verbis proprio ore prolatis ei palam male diceret: quādo principem exercitus sui Ramplacē misit, qui ad mœnia ciuitatis ea populo annunciauit, quæ historiam illam legētibz in libris Regum licet inspicere.

DECIMVSTERTIVS.

34

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis. Sennacherib nimirum & qui cum eo erant, corrupti sunt: quādo à recta opinione deciderūt: in super & abominabiles facti ob nefandas eorum actiones. Iurgiis quippe deū impetebant, infirmitatem ei atque impotentiam improperantes, quasi deus non esset. Præterea & populo dei internecionē minitabatur: cumq; adeo iactabūdi essent, ebrietatibus, in super ac libidinibus immersi erant & coinquinati. Cōstrui etiam potest, hic versiculus per figuram hyperbaton, hoc modo: corrupti sunt in studiis, & abominabiles facti sunt.

Nem est qui faciat bonum. Nullus, inquit, inter eos bonus est, sed omnes sunt prauī.

Dominus de caelo prospexit ad filios hominum, vt videret, si est qui intelligat, aut qui requirat deum. Ad filios hominum, hoc est ad illos homines, qui ita dispositi sunt, vt diximus. De caelo verò ideo dixit, quia opinio quādam esse videtur, deū illic habitare: iuxta quodd alibi dictū est: qui habitat in celis irridebit eos. Prospexit autem vt videret, si quis inter eos esset, qui ex miraculis & prodigiis deum intelligeret, aut saltem qui exquireret eum: hoc est qui innoceret iuxta illud: exquisiui dominum & exaudiuit me. Et licet in aliquibus quidam eum intellexerint, peiora tamen sectātur. Humano autem more expressit, deum, propheta, quasi ex alto cornaculo procumbere & spectare: cum tamen & ubique sit deus, & omnia exactissime nouerit. Obseruandum etiam quodd huiusmodi loquendi modus sæpe apud scripturā reperitur. & aliter his verbis significare videtur quomodo deus omnia videt & spectat: quasi qui ex caelo propiciat in terram, & cognoscat omnia, & nullo ei impedimento tantum sit interuallum.

Omnes declinauerunt simul inuiles facti sunt, non est qui faciat bonum non est usque ad vnum. Declinauerunt quidem in iam connumerata studia atq; exercitia: inuiles verò facti sunt cum adeo abominabiles essent, vt inter ipsos neq; vnus etiam reperiretur, qui bonus appellari posset.

Nōne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? Per interrogationē hoc legendum est, vt huiusmodi efficiatur sensus: ij qui deum Israel dixerunt verum deū non esse, qui & lingua sua, & omnibus aliis voluptatibus adeo intēperātes

PSALMVS

sunt, nonne aliquando cognoscent quod Iudeorum deus, verus deus est: certe aliquando id cognoscent: quando nimirum centum octoginta quinque millia eorum interempta erunt ab angelo dei. Ipse etiam Sennacherib turpiter fugiens tunc cognosceret, quisnam fuerit qui in hoc populo triumphum erexit. Nec tantum, inquit, Assyrii, sed omnes etiam gentes, ubi tantam illorum stragem didicerint, cognoscent Iudeorum deum, qui ita eos perdidit.

Qui comedunt populum meum in cibo panis, dominum non invocauerunt. Hic versiculus ex persona dei proferendus est. Illi, inquit, qui instat tibi panis, populum meum consumunt, ore nimirum obsidionis, famis & minarum, in qua me omnipotens deum non invocauerunt: hoc est deum non appellauerunt. Possunt & populi omnes Iudeorum, qui obsidente Sennacherib erant in Hierusalem, dici populum beati David, veluti quod ab illius regno descenderunt: atque hoc pacto ex ipsius propheta persona verba versiculi etiam poterunt proferri: & dominum, tunc, non se ipsum propheta, sed deum intelligit.

Illis trepidauerunt timore: ubi non erat timor. Ezechias tunc & qui cum eo erant in Hierusalem timuerunt potentiam Sennacherib, qui timendus non erat. Neque enim decebat, ut Iudei Assyrium hunc timerent, qui cum deum sibi adversarium haberet, iure eos perterrere non poterat, quod ex sequentibus magis declaratur. Illud tamen advertendum, quod aliqui legunt: cuius non erat timor. cuius lectionis diversitas, ex vicinitate provenit Græcarum vocum.

Quoniam dominus in generatione iustorum est. Per iustos hic fideles intelligit ac pios in deum. Talis erat Ezechias rex, qui magna cum pietate ac religione in deum, subiectos sibi populos regebat. Generationem autem singulari numero dixit, quia Israelitæ omnes ex una sunt radice, vel aliter: illis trepidauerunt, Sennacherib nimirum, & qui cum eo erant: timore dei, cuius dei, antequam experirentur hoc sumeretur, nullus apud eos fuerat timor. Et causa quare postmodum timuerint, hoc versiculo declarat propheta: quia scilicet deus in Iudeorum obsessorum generatione aderat, & pro eis pugnavat, vel aliter: trepidauerunt Assyrii, timore Ezechiae regis, cuius non erat timor: hoc est qui timeri non debebat, cum ipse potius ab eis maxime formidaret, expectaretque: seyn

DECIMVSTERTIVS.

35

cum universo populo, sequenti die interimendum esse. Nam cum occiderentur Assyrii, existimarunt se a Iudeorum rege occidi. Ex his itaque cognoverunt, quemadmodum deus Iudeorum, verus deus est, cum tantam populo opem tulit.

Consilium inopis confudisti, dominus autem spes eius est. Ad Assyrios sermonem dirigit Vos, inquit, o Assyrii Ezechiae regis universo belli apparatu inopis consilium neglexistis ac vilipendistis, quando omni alia prorsus salute desperata, in lacco & cinere confugit ad dominum. Id enim intelligens Sennacherib cepit huiusmodi consilium veluti inane atque inutile deridere: verum Ezechias in deo recte spem suam collocaverat, ab eo tantum auxilium postulas, qui vere illud poterat prestare.

Quis dabit ex Sion salutem Israel? Quis nam eorum, inquit, qui habitant in Sion, infirmo ac debilitato populo Israel salutem dabit: quis eum eripiet ex manu hostis Sennacherib: nullus hominum profecto, sed solus deus, in quo speraverunt, & qui in templo Sion, hoc est in Hierusalem habitare videbatur.

Cum converterit dominus captivitatem plebis sue, exultabit Jacob & letabitur Israel. Captivitatem aliquam non dicit quæ iam extitisset, sed ad eam quam tunc ob immensum timorem omnes incumbere arbitrabantur, & qualis nunquam antea imminere visa fuerat. Circundati enim Iudei ac circumvallati inimicorum armis, detineri ab eis, ac captivi quodammodo esse videbantur. Per Iacob verò & per Israel ipsum Iudeorum populum intelligit ex illorum radice descendente. Et sensus est: quod cum dominus eos ex hac, quam diximus quodammodo captivitate liberauerit, exultabunt tunc & letabuntur: corpore quidem exultabunt, animo verò ac spiritu letabuntur: & alterum quidem ob alimentorum copiam, alterum verò ob studia ac meditationes eloquiorum dei: quibus omnibus carebant quando civitas obsessa erat. Et hæc quidē interpretatio est iuxta sensum, quo psalmum intelligimus de Ezechia & de Sennacherib. Alia etiā datur expositio, ut prophetia in eo sit tradita, quæ contineat illorum temporum gesta, quibus dominus incarnatus est. Inspiciens Iudeorum populus, & prophetias de Christo non

PSALMVS

intelligēs, dixit dominum Iesum, qui magna alioquin inter eos & diuina miracula ac signa operans fuerat, deū nō esse: cumque primū hoc dixisset, ac cogitasset intra se, post modū palam etiam, ac manifeste eundem accusauit, quasi qui de i nomen indebite sibi vsurparet. Quę sequūtur iuxta priorē expositionem intelligēda sunt. Non est qui faciat bonū inter eos, scilicet, qui Christi doctrinam nō suscep- rūt. Dominus de caelo prospexit, hoc est filius, de caelo ho- minū miseriam prospiciens ad eos in terram descendit, & per carnem cum eis conuersatus est: qui sensus ex Græco verbo *προειδω* manifestior redditur: quod aspectum quen- dam ex altiori loco significat cum inclinatione quadam & despectione. Et quę sequuntur, iuxta prædictam inter- pretationem exponantur. Quod verò ait, vsque ad vnum: intellige: hoc est, nisi vn⁹ Christus. Vnicus quippe erat inter eos qui bonum faceret, & quia Græca dictio *ἓως* non solum pro interrogatiua dictione sumitur, nōne, sed ne- gatiue aliquando determinat. ita vt hoc in loco legere et- iam possimus: non cognoscent omnes qui operantur in- iquitatem: dic, quōd Iudæi noluerunt Christum cognosce- re, & quōd ob eorum iniquitatem merito iniqui, seu poti⁹ (vt verior Græci nominis significatio postulat) exleges appellantur: eo quōd exlegum gentium instat, & inuidia rabscebant, & maligna operabantur. Et quod ait, qui co- medunt populum meum, ex Christi persona aduersus in- gratos Iudæos legendum est, qui Christi discipulos, instat cibi panis in ore gladij ac persecutionis deuorabant: qui etiam dominum suum dei filium, deum non appellaue- runt. Et qui illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Timebant enim fateri quod Christus deus esset, atque hoc ne legem transgredierentur, dicentem: non erit tibi alius deus: & rursus tunc timuerunt quando non erat timor. Sus- penso enim Christo in cruce arbitrati sunt se esse libera- tos, veluti eo extincto, quem verebantur: veruntamen tunc maxime timuerunt, cum terræmotum viderent & a- lia quę consecuta sunt signa. Præterea etiam timentes ne nocte venirent discipuli, & furto tollerent corpus eius, sta- nuerunt milites in sepulcri custodiam. Illic igitur timuerūt timore, vbi non erat timor. Neque enim discipulis vnquā

DECIM VSTERTIVS.

36

tale quid in mentem venit, cum eis dominus prædixisset, se post triduum propria potestate resurrecturum. Quod verò ait: Dominus in generatione iustorum est: idem est quod in congregatione fidelium, qui ex gentibus credide- runt. nam ex quo Iudæi eum non receperunt, ad gentes cō- uersus est. Illud etiam quod ait, Consilium inopis confudi- sis, intelligi debet, vt dictum sit, ad Iudæos, propter popu- lum ex gentibus, qui olim pauper fuit, substantia nimirum atque opibus cognitionis dei: & à qua cognitione decide- rat, quando ad idolorum coepit cultum prolabi. Qui etiam postmodum propter Christum temporalibus bonis pau- per effectus est. Harum igitur gentium consilium negle- xerunt ac deriserunt Iudæi, tanquam inane. erat autem id consilium vt Christi fidem susciperent. Sequitur: quis da- bit ex Sion salutare Israël? Quis est, inquit, qui montem am- plius illum ascendet, qui dicitur Sion, & est in circuitu Hi- erusalem? Et quis est qui leget populo salutare? hoc est le- ges: quemadmodum certis quibusdam ac statutis diebus fa- cere mos erat. Quę verba prophetiam videntur contine- re destructionis Hierusalem: quasi indicet propheta quōd ea vrbe à Romanis deleta, & Evangelio in finibus terræ prædicato, mos ille amplius seruādus non esset. Sequitur: cum auerterit dominus captiuitatem plebis suę, (dabo e- nim, inquit, tibi gentes hæreditatem tuam, quam dæmon antea erroris iaculo captiuauerat.) exultabit Iacob & læ- tabitur Israel. Propheta nimirum qui de Iacob atque Isra- el stirpe nati sunt, quique hæc antea prænunderunt. E- xultabunt etenim, & letabuntur videntes adimpleta esse, quę prædixerant. Vel per Iacob & Israel fideles intellige: quasi Iudæorum loco introductos: quorum progenitor fu- it Iacob. Illud etiam, cum conuerterit, idem sibi vult ac si dixisset: cum ad proprias domos eos reuerti fecerit in- telligendo captiuitatem: hoc est ipsos captiuos.

In finem Psalmus ipsi David.

In finem ideo inscribitur hic Psalmus, quia perfectissime ac consue- tissime describit qualem esse oporteat virum virtute præditū. Græ- ca enim dictio *τελος* non tantum finem, sed perfectionem etiam signi- ficat.

PSALMVS

PSALMVS XIII.

Domine quis incoleat tabernaculum tuum, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Vbi audit Iudeus tabernaculum aut montem sanctum, animo statim ad templum percurrit quod erat in Hierusalem, & ad vicinum illi montem Sion: sciendum est tamen quod tempore beati David, templum nondum edificatum erat, nec mons Sion adhuc sanctificatus. hæc enim omnia post illius mortem facta sunt. Restat igitur vt per anagogen intelligatur hæc dicta. Format itaque beatus David sermonem suum per interrogationem, querens, quis nã hoc aut illud facturus sit. Domine, inquit, quis tabernaculi tui incola futurus est? incola autem seu peregrinus is dicitur, qui aliena in domo aut regione ad tempus moratur: anima autem tabernaculum corpus est, in quo habitat. Interrogat igitur propheta veluti edoceri cupiens, quisnam sit, qui vitam hanc in humano corpore, incolatum aut peregrinationem esse putet temporalem: quique hoc corpore quasi aliena re utatur, & modicam illius habeat curam. tuo autem dixit tabernaculo ad deum sermonem faciens, iudicans ab eo illud creatum esse, & ad animæ habitationem destinatum: vel quod aliquando deus ipse illud habiturus erat, factus nimirum homo propter nos. Aut quis requiescet in monte sancto tuo? Requiescere is dicitur qui ex longo itinere fessus requiescit. Per motem sanctum supercoelestem locum intelligere debemus, supra humiles ac mundanos homines eleuatum. Accessistis enim, inquit Apostolus, ad montem Sion, & ciuitatem dei viuientis Hierusalem coelestem. & quis nã igitur, inquit propheta, à curriculo presentis vitæ recto cursu veniet, & requiescet in celestibus atque in æternis tætoribus? Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam. Hæc est enim interrogationis factæ responsio. Ille, inquit, incoleat & requiescet, qui ea possidebit, quæ dicenda sunt. describit autem ac ferè pingit his verbis hominem summam virtute prestantem. Ille, inquit, qui sine macula, seu potius, vt Græca dictio verius significat, qui irreprehensibilis ambulauerit, & iustitiã fecerit. irreprehensibilis etiã hoc in loco dici potest ille, qui contemplando, perfectionem allecutus est. Contemplatione quippe mens in cælum ascendens ingreditur: & in-

DECIMVSQVARTVS.

37

stus, seu iustitiam operans ille qui per actiones & morales virtutem præstantior euasit. operatio quippe ad actiones pertinet. præsentem etiam tempore propheta in vtroque vult esse: quasi nunquam oporteat ab huiusmodi contemplatione, aut à bonis actionibus desistere, & cum vita actiua multiplex sit, & in plures partes diuisa, solo iustitiæ nomine eã appellauit: eo quod hæc virtus supra cæteras omnes vehitur. vera enim tunc iustitia dicitur, quando vnusquisque facit quod suum est, & quod ad se pertinet. cumque in vniuersum iustitiam posuerit, singulas partes deinceps sigillatim prosequitur.

Qui loquitur veritatem in corde suo. Qui vera nimirum dogmata in animo sentit & ore profert.

Nec erit delum in lingua sua. Et rursum qui vera dicit & non dolosa: hoc est qui vera in seipso cogitat & aliis dicit. nam quod ait, in corde suo, sanum ac rectum atque intus bene dispositum sermonem denotat: similiter & eum qui ore profertur, dum dicit in lingua sua.

Nec fecit proximo suo malum. Proximi quidem omnes mutuo sumus, vel communicatione humanitatis, vel fidei vnitatem vel ratione cognationis. Per malum verò hic læsionem intelligit. consequenter autem primò cordis meminit, & postmodum linguae, & postremo actionum. primo enim quis cogitat, deinde loquitur cogitata & demum operatur quæ antea locutus est.

Et opprobrium non accepit aduersus vicinos suos. Idem hoc in loco sibi vult vicini nomen quod proximi. & qui, inquit, opprobrium quasi telum aliquod non accepit, contra proximos. hoc est qui delinquentem proximum, aut mæbro mutilatum, aut alio quouis infortunio oppressum, non opprobrio afficit aut contumelia, opprobrium ad derisionem tendit, reprehensio verò ad emendationem delicti. unde reprehensionem in bonam partem accipimus, opprobrium verò nusquam: quinimmo vt reprehensioni quid valde contrarium.

Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timens autem dominum glorificat. Vnicuique condigna, vt decet, distribuit. nam & malignum nihili estimandum putat, tamen ille de diuitiis fortasse aut nobilitate gloriatur, aut alio splen-

PSALMVS

dore clarus videatur: & timentes dominum magnipendit, licet aduersa detineantur fortuna. Beati enim omnes qui timent dominum.

Qui iurat proximo suo & non spernit. Antiqui confirmatione sermonis iuramentum appellabant. iuramentum enim nihil aliud est quam dictorum confirmatio, in qua testem assumimus deum. Et lege quidem antiqua iuramentum concessum erat, in quo dei nomen ad confirmandam veritatem proferebatur: ne per idola fortassis iurantes seducerentur: verum euangelij lex, quæ perfectioribus perfectiora mandauit, iuramentum penitus abscidit: tamen illi loquendi modi quidam sunt, qui iuramenti formam præ se ferre videantur, & iuramenta vere non sunt, sed in reuerentiam aut obsequium audientium sic prolati: vt illud, per sanitatem Pharaonis: item illud Pauli ad Corinthios: per gloriationem vestram. Formam verò iuramenti diuus Paulus Christianis reliquit, dicens: Testis est mihi deus quem colo. Et rufus: Testem deum inuoco.

11. 27. 28. 29. 30.

Argentum suum non dedit ad usuram. Apud antiquos usura summo in dedecore erat atque exprobratione. Nam qui misericos est, & opportuno tempore mutuū præstat, dignum ducit, id tantum recipere quod dedit. Et aliter intelligi potest, de eo qui diuina eloquia, quæ argentum igne examinatum ac terræ probatum appellantur, eo prætextu apud aliquem non deposuit, vt illinc bonum aliquod externum reportaret: quinimmo gratis ac sine mercede omnes docuit.

Et manera super innocentem non accepit. Qui propter innocentem nullum munus recipit: vt eos videlicet laderet qui fontes sunt.

Salustius
1. 1.

Qui facit hæc, non commouebitur in seculum. Cum descripserit propheta virum summa virtute præditum, sermoni suo condignum finem apposuit, qui facit, inquit, ea quæ dicta sunt, veluti ex omni parte perfectus, nunquam a soliditate illa commouebitur, aut stabilitate, quam in deo habet. & quod ait: in seculum, idem significat quod nunquam. vel etiam non commouebitur in præfenti seculo, hoc est in præfenti vita: quodd si in præfenti seculo non commouebitur, multo minus in futuro.

DECIMVSQVINTVS.

38

Tituli inscriptio ipsi David.

Apud Græcos pro tituli inscriptione *ἠνθ' ἡγλαῖ* legimus: quæ dictio statua seu columna potius inscriptionē significat quam tituli. Mos autē erat antiquis, vt columnas, imagines, aut statuas, strenue militibus viris in perpetuū ponerent memoriam loco igitur huiusmodi columnæ aut statua præfens psalmus victori Christo conscriptus est: qui vt strenuus miles crucis iaculo, & mortem ipsam, & mortis pariter imperiū obtinentem diabolū destruxit, dum ex eo quoddam peccatum non fuit, anima eius in inferno relictā non est: quinimmo infernum potius spoliavit: nec etiam eius caro vidit corruptionem, cum tertia mortis die resurrexerit: de qua Christi resurrectione Petrus Apostolus, in libro actionum differens, præfenti hoc psalmo authoritatem ac robur dictis suis addere arbitratus est, in rebus itaque à se præclare gestis saluator, statua seu columnam hanc per linguam beati David sibi erexit: sancto nimirum spiritu, prophetiam inspirante & labia eius aperiente. Describit autem, non tantum victorie genus, sed & quæcumque ante victoriæ finem gesta sunt.

PSALMVS XV.

Conserua me domine quoniam speravi in te. Huius psalmi verba humano omnino more dicta sunt, & homini magis quam deo videntur convenire. Neque enim vt deus, sed vt homo dæmonem denicit, etudiens nos quod & facillime dæmon à prudentibus superari potest: & artem pariter tradens qua ipse eum debellauit, sequē nobis, vt fidelissimum archetypum, imitandum proposuit. fundit igitur velut homo preces ad deum: quod etiam apud euangelistas sæpenumero fecisse eum legitur: oratque seruari se ab omnibus tam manifestis quam occultis insidiis. tu domine, inquit, serua me, quoniam in te solo speravi. neque enim alia in re confisus sum, quoniam te saluare omnes noui, qui in te sperant.

Dixi domino deus meus es tu. Dixi ego patri & omnium domino: tu pater, es etiam meus dominus: atque ideo mei custodia habeto. vt ab homine enim diximus dici hæc verba, non vt à deo. nam vt homo diuina & ipse indigebat custodia, subiectus enim, inquit, fui domino & oravi eum.

Quia bonorum moris non eges. Ad hæc, illud etiam amplius dixi, quod tu donis meis, quæ in sacrificiū offerri solent non indiges. neque enim eges vt tibi sacrifices, atque hoc pacto te placatū mihi adiutorem reddam. Licet enī gratie recipiat deus & ei

PSALMVS

pie ac religioſe à nobis offeruntur, verum non vt is qui indigeat, ſed vt illa gratitudinis ac beneuolentiæ noſtræ erga eum, iudicium habeat: atque in præteritum & occaſionem retributionis maiorum donorum.

Sanctus qui ſunt in terra eius mirabilia fecit dominus. Bonæ, inquit, ſum ſpei, ſciens quòd dominus quædam fecit mirabilia, ac præter omnium opinionem, ſanctis hominibus qui in terra eius ſunt. Sanctus autem ille eſt, qui deum ſynccre amat, & in eo confidit: qualis erat qui præſentis pſalmi verba protulit. Et ſanctos, de quibus nūc loquitur, omnes intellige, quicunque ante Chriſti aduentum deo placuerunt. Per terram vero aut hanc intellige, de qua alibi conſonè ſcriptū eſt, Domini eſt terra: aut ſupernam Hieruſalem, in qua conuerſabantur, tametiſi adhuc in terra eſſent, & in qua poſt mortem habitare exiſtimantur. vel per ſanctos intelligere poſſum⁹ Apoſtolos, & fideles, qui per illos crediderunt, qui à multiplici morte, & à grauibus periculis liberati fuerūt à domino, & per terram, Eccleſiā in qua verſantur. Deinde cauſa ponit, ppter quā fecit eis de⁹ hæc mirabilia.

Omnes voluntates eius in eis. Vbi enim fit dei voluntas, illi deus ſemper manet, dirigens & conuerſans.

Multiplicate ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt. Per infirmitates, labores atque aſſiſtiones eorū intelligit, quæ ſi diſpenſante ac permittente deo erāt multiplicatæ, & quæ poſtmodum eodem annuente cito pertranſierunt. Multæ enim, inquit, tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberauit eos dominus. Vel aliter: Infirmitates. i. peccata eorum ſcilicet qui in Chriſtum crediderunt: prius multiplicatæ ſunt. Nam vbi anima infirma eſt, peccatum oritur. Prædicato vero poſtmodum euangelio, accelerauerunt in religionem ac pietatem. Quæ ſequuntur non vt ab homine, ſed tanquam à deo proferenda ſunt.

Non congregabo congregationes eorum de ſanguinibus. Hoc de Iudeis dictum eſt, qui dominum occiderunt, & quorum maximam partem Romanorum manibus perdendam, negat ſe deus de ea ſtrage congregaturum.

Nec meminerit nominiū eorum per labia mea. Appellabatur autē populus ille, populus dei, & populus peculiaris, & vinea & pars, & hæreditas, & funiculus domini, atque alia hu-

DECIMVSQVINTVS.

39

iusmodi. Nō amplius, inquit, huiusmodi nominibus, vt antea, eos appellabo: quin immo filios reprehendiſſiles, generationē prauam ac peruerſam, generationem viperarū, ſeu tuen malum, aut quid aliud ſimile. Vel vtrunque dictū intelligamus de iis qui ex Gentibus crediderunt. Non adificabo, inquit, Eccleſias eorum ex ſanguinolētis ſacrificiis, ſed ex ſyncera fide, ex ſpiritali hoſtia: neque memor ero nominū, quibus olim per Prophetas eos appellabā, ſed quos olim inimicos dicebam, amicos vocabo, & quos infideles, fideles, & quæcunque alia his congruentia ſunt. Labia autem dei intelligi poſſunt eius verba, cum labia verborum ſint instrumenta. Et aliter: Saluator noſter Iudeos & fideles ex Gentibus, contrariis nominibus appellauit, quàm antea appellarentur, vt iam declaratum eſt.

Dominus pars hæreditatis meæ & calix mei. Non ſum factus homo, inquit, præter patris mei ſententiā. Ipſe enim pater elementia ac bona volūtatē ſua, particeps factus eſt populi, qui ex gentibus credidit. Hunc enim populū hæreditatem appellat, quemadmodū in ſecundo pſalmo dictū eſt: quin immo & particeps factus eſt mortis, Calicē enim & poculum (vt alibi diximus) multis in locis apud ſcripturam pro morte poſitum legimus: vnde in Euangeliiſ, Calicem quem ego bibo, vos nō poteſtis bibere, & rurſum: Pater mi, ſi poſſibile eſt tranſeat à me calix iſte. Cōſenſit quippe pater tam in Gētiū vocationem quàm in filij mortē. Vel quod ait pars hæreditatis meæ, diuitias potes intelligere, vt ſit ſenſus: Deus pater, theſaurus eſt & diuitiæ, hæreditatis meæ ex Gētib⁹ inſup, & theſaur⁹ doctrinæ meæ vnde in Euangelio Chriſtus ubiq; patrē cōmemorat. Hoc itaq; patris ſeu portionis nomē, pro diuitiis ſumitur iuxta illud: portio, ſeu pars mea dominus in terra viuentium. Vnde in filiis paternam diuidentibus ſubſtantiam, ſingulæ portiones vt cuique obueniūt loco diuitiarū ſunt. Quo cit ea recte conuenit, vt eadē res, & portio dicatur, & diuitiæ, & hæreditas: ea nimirum ratione, quia & diuiditur, & quia diuitem reddit, & quia relinquitur à patre. Calix etiā pro doctrina accipi poteſt, quæ vino merito cōparatur, & quia lætificat, & quia Chriſtus vinea appellatus eſt.

Tu es qui reſtiſtes hæreditatem meam mihi. Gentes quæ o-

PSALM VS

lim à patre atq; à filio create fuerat, & dei signum dicebatur, discesserāt ab eo, & cōuersi ad idololatrias, postea mo ei per fidē iterū restituta sunt: hanc autē restitutionis gratiā filius, in patre tanquā in principiū refert. Aptissime vero hic versiculus ad præcedentē interpretationē conseruitur. Hæc, inq; de causa tu es particeps hereditatis meæ & calicis mei, quoniam tu mihi eam restitisti. Et hereditatem posuit priusquam calicem, quoniam hereditas mortis illi causa fuit: nec tacenda nobis est quædā non inelegans de prædictis speculatio. Hominem ad imaginem & similitudinem dei factum & plasmatum, atq; ideo hereditatem creatoris dictum, sub propriam redegerat dæmon tyrannidem, & alienum mancipium sibi usurpauerat: ad quem, dei filius & hæres, literas misit, scribens ei per Prophetas, hereditatem illam repetens, qua fuerat fraudatus. & quia dæmon continue magis resistebat, & rapinam reddere negabat, hæres accepro patris sui testamento, ad raptorē descendit. Inter eos autem iudex fuit pater: qui condemnato raptore, filio hereditatem restituit. Huius rei gratia, filius nunc participem illum tam præclari operis appellauit.

Ἰπτοε
καρτισοικ
μου.

Funes ceciderunt mihi in optimis meis. Ij, qui terram diuidunt funibus, eam metiendo designantes, determinant. Et sensus est: restituta mihi hereditas mea, funes multi mihi ceciderunt, hoc est, obuenerunt, & sorte quasi mihi contigerunt. Per funes autem credendum multitudinem intelligit. Hoc etiam loquendi modo, denotare videtur qd hereditas ipsa designata esset ac determinata, & qd omnibus notissima esse debebat. Quod vero per optimos, suam hereditatem significet, in sequentibus magis declarat, dicens.

καρτισοικ.

Et enim hereditas mea optima est mihi. Supra plurali numero optimos dixit propter fideles qd variis sunt in locis, nunc vero singulariter optimam appellauit, quia fidelium omnium, qui in diuersis sunt mundi partibus, una est cōgregatio, una Ecclesia, una opinio ac fides. Optimam vero appellat, quasi præcipuam ac dilectam. Vel, iuxta aliam Græcæ dictionis uariæ significationem, non optimam tantum sed fortissimam ac potentissimam appellat. Cum aduersarij ac potestatem dæmonē superauerit, funes etiā intelligi possunt pro uinculis quæ Christo ceciderunt, hoc est obtigerunt, à lo-

DECIMVSQVINTVS.

40

dzis nimirum, quando ad Pilatum ductus est. Obtigerunt autē ei, propter optimos, hoc est propter fideles, pro quibus pati uoluit. Olim Iudeorum populus hereditas dei dicebatur. Facta est enim, inquit, pars domini populus eius Jacob, funiculus hereditatis eius Israel: uerum populo Iudeorum abiecto aliam loco illius suscepit hereditatem: reginam uidelicet ex Gentibus Ecclesiam, quam & optimam appellat & fortissimam, ueluti quæ antiqua illa ac repudiata hereditate, excellentior sit.

Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum. Hæc, & quæ sequuntur, ut homo loquitur. De humilitate etiam Christi loquebatur Euangelista, quando cōsona his, uerba illa dicebat: puer autem crescebat, & spiritu inualecebat, & implebatur sapientia & gratia apud deum & homines. Gratiæ agit igitur de sapientiæ thesauro sibi à deo præstito.

Insuper usque ad noctem erudierunt me renes mei. Per renes partem illam animæ intellige, quam concupiscibilem dicimus. Concupiscētia enim in renibus iacet, & per noctē, ipsam domini mortem. Concupiscētia mea, inquit, nulla nimirum appetens terrena, sed diuinis tantum eloquijs, ac pijs operationibus intenta, erudiuit me, & ad ipsam usque mortem, vitam meam direxit. Vel, per mortē, occulta mysteria intellige: ut sit sensus, quod concupiscētia mea erudiuit, ac prouexit me, usque ad occulta ipsa mysteria, & plebisque hominum ignota.

Præuidebam dominum in conspectu meo semper. Ante omnes alios ego semper uidebam deum: qui mihi in oculis animæ meæ, quasi in conspectu ipso apparebat.

Quoniam à dextris est mihi ne commouear. Videbam autem eum in conspectu meo, quoniā in dextris actionibus meis semper adest in eis requiescens. Appropinquant enim deus omnibus iis, qui per uirtutem ei appropinquant. A dextris uero meis adest ut adiuuet me, ne à recta unquam uia, commouear ad non rectam. Custodit enim deus omnes qui eum diligunt.

Propter hoc latatum est cor meum, & exultauit lingua mea. Cor meum lætitia impletum est, quia hereditatem recepi, quia inimicum deuici, quia talem mecum adiutorē habui: unde lingua mea potita atq; oblectata tanto gaudio, Hym-

καρτισοικ
μου.

καρτισοικ
μου.

PSALMVS

num & laudes victoriæ canit, & magnalia dei commemorat.

Insperet & caro mea requiescat in spe. Hoc de sepultura dominici corporis dictum est, quod in sepultura iacebat in spe tamē celeris resurrectionis. Sciens enim id dominus prædixerat sæpe discipulis se post triduum resurrecturum.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Huius etiam spei causam apponit. Tu enim, inquit, non derelinques animam meam in inferno, ubi cæterorum mortuorum animæ detinentur. Infernus quippe locus est sub terra animabus mortuorum designatus. Vbi igitur sunt Apollinaris nuga, qui assumptam Christi carnem sine anima, sine intellectu & sine mente esse dicebat: sed o quam ipse potius sine mente fuisse conuincitur.

Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Hoc de corpore domini similiter dictum est: tu, inquit, cui ob parras virtutes, oblatas, dedicatus, & sanctificatus sum, non me permittes corruptionem corporis sustinere: quin immo illud tantum quod omni caruit peccato, in suis partibus in dissolutum conseruabis, ut anima in incorruptum corpus remeante, cito resurgam. Illud etiam annotandum est, quod interitus in mortuis dissolutio est ac separatio animæ a corpore: corruptio vero, est membrorum atque aliarum partium in terram & in puluerem resolutio.

Notas mihi fecisti vias vite. Docuisti me, inquit, virtutes quæ ad immortalem vitam hominē dirigunt, per quas & incederem ipse, & discipulis meis incedendum esse traderem. Vel aliter: Reuelasti tu mihi, inquit, vias vite, hoc est, resurrectionis meæ: atque iteratæ vitæ modos: per quas vias docens discipulos ingressus sum.

Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Filius, vultus est & facies patris. Qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meam & character etiam eius dicitur & imago. Post resurrectionem, inquit, lætificabis me, me inquam assumptum hominem, & assumpti coniunctum diuinitati. Ante resurrectionem enim coæstus erat ac tristis, lachrymabaturque, & sollicitudinibus erat plenus, lege nimirum humanæ naturæ. Vel aliter: Cum vultu tuo, circuloquendo dixit id est tecum. Ipsum enim Christi corpus filio unitum erat, & filius patris unde

DECIMVSSEXTVS.

42

unde communis erat eorum lætitia propter humanam salutem quam mors per crucem operata est.

Delectatio in dextera tua usque in finem. Dextera patris, si-
lius dicitur, quemadmodum & brachium eius, & potentia
& delectatio. Ait igitur, quod perpetua exultatio erit filio dei,
quia secum eos exurgere fecit, qui olim ob peccatum de-
ciderant: & quia hæreditatem suam recepit.

Oratio ipsi David.

*Persecutionem sustinens à Saule beatus David, & multis impeti-
tus iniuriis, Psalmum hunc conscripsit, quo deum in auxilium aduoca-
uit. Qui tamen vnicuique viro virtute prædico atque oppresso ab ini-
mici accommodari potest.*

PSALMVS XVI.

Audi domine iustitiam meam. Exaudi, inquit, iustitiam meam, hoc est affectum atque amorem meum erga iustitiam, qui actionibus atque operationibus suis, quasi lingua quadam te elamat. Nā cum potuerim septem numero inimicisum mihi Saulē occidere, abstinui tamen iustitiæ huius amore, quia à te constitutus est rex: quin immo nec verbis illi obiurgare ausus sum. cum sit populi caput, & ab illius iniuria abstinere semper æquū sit. Scriptum est enim, principi populi tui non maledices. vel per iustitiam, hoc in loco iustificationem suam, & iuris sui rationes intelligit, quibus causa sua iustificatur, & quas in progressu ponit. Atque pacto à iactantiæ suspitione Prophetā vindicabimus, quando magna cum ratione sic petere perspecturi simus.

Intende deprecationi meæ. Deprecationem accipit, pro figura & forma precum suarum, quæ miseranda erat: merore nimirum plena ac cōtritione & humilitate: quæque vel solo intuitu conciliare sibi poterat deum.

Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis. Hoc per figurā Hyperbaton legendum est, ut sit sensus: Suscipe orationem meam, oblata tibi non dolosis labiis. Munda quippe sunt labia mea ab omni mendacio & dolo. Neque enim mihi conscius sum, quod Sauli dolosa aliquando locutus sim: quin immo amorem & dilectionem meam in eum palam con-

PSALMVS

fectus, integram adhuc confessionem conseruo: tametsi in pacta mecum inita confregerit, & mentitus sit. Tria vero in auxilium suum proponit, iustitiam, supplicationis formam, & orationem à non dolosis labiis prouenientē: vt per hec tria nimirum, in auxilium suum deum magis cōmoueret.

De vultu tuo iudicium meum prodeat. Vtinam, inquit, tu nobis iudex sis, qui nostra omnia exactissime nosti, & solus iustus iudex es, & potēs, qui ad exitum propriam deducas sententiam. De vultu tuo, circumloquendo dixit, hoc est, à te ipso, vel coram te. Iudicium autem meum, hoc est, sententia, quæ de me ferenda est: hoc inquam iudicium opto, vt feratur à te. Iniustum enim reputo, vt in propria mihi causa iudex sim, & à meipso punire illum debeam, qui ad meum festinat interitum.

Oculi mei videant equitates. Vtinam ego, inquit, suffragia videam & æquas de nobis proferendas à te sententias.

Probasti cor meum & visitasti nosse. Non tantum, inquit, ab iniustis ego actionibus abstinui, sed à prauis etiā cogitationibus. Tu enim qui scrutator es cordium inuestigasti me, nec vllam in corde meo iniquā aduersus Saul, cogitationem inuenisti. Tu mentē meā rectā semper fuisse nosti, nec in secunda id tantum fortuna, sed & in ipsa etiam tentationum atque afflictionum nocte: quæ mentes hominum obtenebrare solet, & occasiones præstare, vt veluti errabundus à recto calle quis deuierit. Nam vt verbis etiā vtat beati Iob, in lumine tuo ambulabam in tenebris: quoniam lex tua lucerna erat pedibus meis, & lumē semitis meis. Vel noctem fortassis illam dicit, quā in potestate sua Saullem habuit in spelunca, & tamen occidere noluit.

Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Examinauit me, inquit, igne tentationum, non secus ac cum artifices igne aurum examinant, vt cognoscant an mundū sit & purum. Et cum auri instar fusus sim & probatus, nulla tamen in me inuenta est iniustitia, quam patrauerim aduersus Saul. Neque enim inter angustias malū aliquod aduersus eum vt pusillanimitas, aut consultaui vnquā, aut decreui.

Vt non loquatur os meū opera hominum. Hic versiculus consequentia non caret ad præcedentia, vt aliqui existimant: quinimmo cōmodissime eis adiungitur, & causa continet,

DECIMVSSEXTVS.

43

quare examinatus fuerit & afflictus beatus David. Hæc, inquit, de causa, tu me tentationibus examinari permisisti, ne si maior fuisset quàm qui tentari aut affligi possem, extollerer fortassis: neue accusare Saul, aut illi iniustitias superbe deridere atque exprobrare. Vel aliter: tu ideo me examinasti, vt ego cōuerter ad te, nō humana opera, sed tua cōmemorare beneficia, & quō tu omnia in melius temp digigis. Solemus enim in afflictionib⁹, tui semper magis meminisse.

Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Per verba labiorū dei, mandata legis intelligit, quæ per Moysen data sunt. Labiorum autē dei, improprie dicit, quasi à deo prolata sint ea mandata. Propter hæc itaque madata, ego, inquit, custodiui, hoc est, ego ambulaui vias duras: virtutum nimirum vias quæ asperæ sunt & laboriosæ, & omni corporis delectatione prius carentes. Custodire etiam apud scripturam sæpissime positum reperimus, pro opera: vt illud, custodiui mandata tua, hoc est adimpleui.

Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non commouatur gressus mei. Bis gressum meminit, & per eos, priori loco mentis motus intelligit, secundo vero motus corporis. Ait igitur, tu domine perfectas ac rectas facito cogitationes meas, in mandatis tuis, quæ gradiētes per ea homines ferunt ad te. Nā si hæc mentis cogitationes perfectiores reddantur, ceteræ etiā operationes corporis non titubabunt: quinimmo tutiores erunt. Vel perfice gressus meos, hoc est, omnes actiones meas, dum ambulo per vias tuas, quas in mandatis tuis esse statuisti iis, qui festinant venire ad te: ne si forte commemorati gressus mei nullam à te perfectionē acceperint, deuiant aliquando ab honesto, & sequantur quæ deteriora sunt. Tu enim es qui doces hominem sciētiam.

Ego clamaui quoniam exaudiisti me deus. Non frustra, inquit, fundo preces ad te, nam & alias cum ad te orarem exauditus sum.

Inclina aurem tuam mihi & exaudi verba mea. Atqui aures in nobis inclinari non possunt: sed cū inclinato capite erga illum quem audituri sumus, condescendimus, videtur etiam aures in nobis inclinari. In superioribus iam diximus quæadmodū Propheta sæpenumero ab humanis operationib⁹ diuinas exprimit, imbecillitati ac crafitudini

PSALMVS

auditorum condescendens. Solent itaq; ij caput inclinare, qui exilis hominē vocis, audire diligentius cupiunt: vnde & cum capite aures pariter inclinare videtur. Inclina igitur & tu deus aurem tuam, tanquam excelsus ad humilem, tūquam medicus ad infirmum. Et visus quidem in deo est simplicior quā dā rerū cognitio, auditus verō exactior & perfectior scientia. Nam quæ visibilia sunt, propter materiam quæ visibilibus rebus inest, crassiora sunt, quā quæ audiri queunt. Superius igitur atque inferius supplicās beatus Dauid, huiusmodi verbis vltus est, quæ maiorem Dei cognitionem ac maiorem attentionē desiderent. Exaudi enim, inquit, intende, auribus percipe, & alia huiusmodi: quæ verba etiam sæpius replicauit in maiore nimirū emphasim, ac maiorem significationē summæ affectionis sue ex tota cupientis anima petitionem à se oblatam impleri.

Miserifica misericordias tuas quī saluos fieri sperantes in te. Fac inquit, vt misericordiae tuæ admiratione dignæ videantur. Misericordias autem dei hic diuinum auxilium appellat. Omnes enim qui beatum Dauid adiutum, à deo & seruatum à tantis viderunt periculis, admirati sunt tam celere ac validum auxilium: quinimmo & illud, quod non tantum iustis deus sed quod peccatoribus etiam opem præstat.

Resistentibus dextera tuæ custodi me domine vt pupillam oculi. Custodi me domine ab insidiis Saul & complicū eius, qui electioni per te factæ resistunt. Tu etenim per Prophetā, à quo inunctus sum, me in regem elegisti: isti vero non suscipientes quod fecisti, mihi necem parant. Admiranda est autem quā maxime custodia illa, quam oculus pupillæ præstat. Siquidem tunica super tunicam, & alia quædam tegumenta eam muniunt: quorum alia tenuia ac transparentia sunt, ne pupillæ quæ suapte natura humida est & mollis, asperitatem inferant: alia vero exterius crassiora: vt palpebrarū tunica, quæ duobus est semicirculis distincta, vt palueris & aëris læsionem, & paruula quoque animantia, repellat, & pilis etiā quibusdam vallata, vt sudorē prope fluentem prohibeat. Acutus enim sudor est atque admodū molestus. Superius præterea sepercilij vallis formata est. Ipsū autem supercilium, veluti tectum quoddam firmū ac validum iacet: quod pilis etiam multis ac cōdensis ornatū ac

DECIMVSSEXTVS.

43

munitum est, ne sudor desuper fluens in pupillæ habitaculum irruat. Illinc enim repulsus, in ipsa deuoluitur temporā. Cum tantam igitur præstet oculus pupillæ custodia, nō mirandum si parem sibi à deo Propheta præstari optat.

In protectione alarum tuarum proteges me à facie impiorum, qui me afflixerunt. Adinuenta alia custodiæ similitudine, pulli in morem rogat Propheta se protegi. Per alas autem diuinæ providentiæ vires intelligit: quibus continere conseruare quæ omnia deus solet & fouere. Quod ex metaphora auiū sumptum est, quæ proprios pullos alis tumentur ac protegunt. Quod vero ait, proteges, futurum pro optatiuo positum intellige: vt sæpe apud scripturam positum reperimus. Vel quia prædicit beatus Dauid, vt Propheta, auxilium quod sibi à deo præstandum erat. Faciem etiam impiorum pro ipsis impiis intellige. Improprie autē Saul & socios, impios seu potius, vt sæpe alibi diximus, iuxta Græcæ dictionis ἀνίμωι veriore significationem, exleges appellauit: eo quod Gentium more, exleges viuerent in peccatis: & quia innocentem occidere studebant, nec electionē illā verebantur, quam eis deus significauerat se fecisse de Dauid, dum immodice eum affligerent, & in causa essent vt exul ac pfugus oē calamitatū gen⁹ sustineret.

Inimici mei animam meam circumdederunt. Per animam suam seipsum intelligit, totum exprimens à parte. Circumdederunt autem, insidiis nimirum vndique dispositis.

Adipem suum concluderunt. Per adipem, cor intelligit & viscera: quoniam circum hæc multa solet inesse pinguedo. Ait igitur, omnem eos à corde atque à visceribus misericordiā intra seipsos clausisse. Misericordia enim à corde atque à visceribus dicitur descendere. Alij adipem exponunt pro bona habitudine ac felicitate, quam illos clausisse dicit Propheta, atque in seipsis continuisse, veluti nunquam amplius recessuram, sed cum eis perpetuo futuram.

Os eorum locutum est superbiā. Iactabant enim illi cito se cōprehensuros beatum Dauid, nec posse illum ab eorum manibus euadere: quasi ex nullo latere expectandum illi amplius esset auxilium.

Eiicientes me nunc circumdederunt me. Expulerunt me, inquit, ex omnibus bonis meis: nec satis hoc eis fuit, sed rursus

etiam circumdederunt, morti me tradere festinantes.
Oculos suos statuerunt declinare in terram. Decreuerunt, in-
quit, declinare oculos suos à te nimirum, qui in cælis ha-
bitas: atque à mandatis tuis, quibus mandasti ne infontē
quis lædat, atque hoc vt illos in terram conuerterent, hoc
est, ad terrenas concupiscentias. Quod nihil aliud est, quā
abique vlla ratione quicquid libido postulat explere. Vel
aliter literam lege. Oculos suos statuerunt vt declinent in
terram. Et tunc expone statuerunt, hoc est, stabilierunt &
firmauerunt obseruantes nimirum vt illum inclinent &
demittāt in terram, quem olim morti tradere contendūt.
Oratio enim græca vtriusque sensum recipit.

Oratio

*Sosceperunt me quasi Leo paratus ad prædā, & quasi catulus Leo-
nis habitans in abditiis.* Quantum ad eorū spē attinet, ipsi me
ita susceperunt, quasi dicat, illi sperabāt accedere ad me, &
suscepere me, hoc est sursum accipere, atque extollere à terra,
& discerptū efferre. Differētia inter leonē & leonis catulū,
quidā huiusmodi tradiderunt dicentes, quod Leo proprio
fret⁹ robore manifeste ac palā rapit, & q̄ catulus tāta carēs
cōfidentia, clā atq; occulte se accingit ad prædā: vnde abdi-
t⁹ cōsistere dicitur. Hoc pass⁹ etiā inimicorū beati David,
alij aperto Marte suis freti viribus in eū irruerāt, alij autē
veluti timidiore sibiipsis nō adeo fidētes, clā insidias strue-
bāt: tamen si nihil impedit quin vtrunq; idē sibi velit atque
idē significet. Solet enī propheta sæpenumero in huiusmo-
di locis affectu plenis, easdē sentētias varia oratione repe-
tere: vt aucto affectu ad maiore deū misericordiā trahat.
Exurge domine. Quippe cū ob longanimitatē dormire quo-
dāmodo videaris. Exurge igitur & mouearis ad vindictā.

Abrode

Præueni eos. Tu, inquit, eos præoccupa priusquam ea q̄
meditati sunt effectum aliquem sortiantur.

Abrode

Et supplantā eos. Eto illis impedimento dum currūt & fe-
stināt aduersū me. Quod ex eorū metaphora dictū est, qui
dū currētē impedire volūt, tibiā aut pedē transeunti subii-
ciunt, vt huiusmodi offendiculo eos in terrā prosteruant.

Propagand

Eripe animam meam ab impio framea tua, ab inimici manus tua.
Tua, inquit, framea hoc est tuo telo, libera an imam meam
ab impio Saul atq; eius sociis, qui electiōni tuæ de me fa-
ciat tanq̄ inimici aduersantur. Vel eripe me ab iis qui ini-

mici sunt, manus ac potentia tua, hoc est ab inimicis tuis.
Nam qui me oppugnant, qui à te electus sum, tecum etiā
pugnare videntur. Saulē verò cur impiū appellet, superi⁹
dictū est. Illa autem verba: libera animam meam: congrue
dicta sunt, vt prioribus verbis respondeant, dum dixit, ini-
mici mei animam meam circumdederunt. Dubitant quidā
quomodo beatus David, qui in spelunca inimico Sauli pe-
percit, nunc precetur occidi eum gladio dei. Et dicendum,
q̄ ipse quidem regis sui noluit occisor esse, vt circa princi-
piū psalmi diximus, & tamen deum ad vindictam aduo-
cat, veluti qui omni erat calamitatum genere afflictus. Ne-
que enim si occidere regē, iniustum dicimus, ita etiam in-
iustum dicimus, aduocare deū ad vindictam. Vel aliter: li-
bera me, inquit, framea tua, non vt occidas, sed vt ea tantū
inimicos perterreas, & repellas. Hoc etiam humano more
dictū est. Nam cum quis socium ab inimicis detētum eri-
pere voluerit, euaginato gladio in eos ruit. Quod autem
non petat beatus David Saulē & socios interimī, sed dis-
iungi tantum ac dissolui, manifestum sit ex sequentibus.

Domine à paucis de terra diuide eos in vira eorum. Adhuc viuē-
tes eos, inquit, diuide ac distingue à probis hominibus, ne
cum eis cōuersentur: quod aliis verbis alibi dicit: & cum
iustis non scribantur. Nam si disungantur, condignas ali-
quando penas dabunt. Solet etiam sæpenumero scriptura
per paucos, probos homines significare: quia & prauī ho-
mines plures sunt, & peiora, numero semper vincūt. Pauci
enim sunt, inquit, qui saluantur, & pauci etiā qui electi. Et
postquā dixit à paucis, addidit de terra: denotās quod pau-
ci illi qui boni sunt, de terra sunt, quodque hoc eis nihil im-
pedimento fuit ad virtutem. & constructio sic se habet: di-
uide eos à paucis qui sunt de terra.

Et de absconditis tuis impletus est ventris eorum. Per abscondita
quidam aurum atque argentum intelligunt, & alia huius-
modi metalla, quæ occultis terræ lateribus abscondita, so-
diuntur ab iis qui illic ea perquirunt: quibus bonis illorū
ventrē impletum esse ait, à parte totū significans: hoc est,
quibus repleti sunt, quippe cum eorum cellæ atque apothecæ,
huiusmodi bonis, instar ventris, plenæ ac refertæ sint.
Vel eorum ventres impletos esse obsoniis intellige, qui-
f iij

bus abunde vefcentes exfaturati funt. Multi etiam dicunt, per abfcondita, pœnas intelligendas eſſe, quæ apud deum veluti in theſauri loco reconditæ funt, cum & Moſes in Deuteronomio de vario ſuppliciorum loquens genere, ex perſona dei dixerit: nōne hæc congregata funt apud me, & figillata in theſauris meis? hæc igitur verba prophetiam continent & prædicunt inimicorum illorum vĕtrem hoc eſt inimicos ipſos, abditis atq; occultis apud deū ſuppliciis implēdos eſſe: vnde & aduerſus tantam eorum inſatiabilitatē atque ingluviē commodiſſime ventris nomē appoſuit. Futuro etiam tēpore pro præſenti vſus eſt, quia propheticiſ oculis proſpiciens, vt præſentia eſſe indicauit.

Y. 34

Saturati ſunt porci. Suem Hebræi vt immundum habebāt, eo quod inter cætera animalia quæ vngulā ſcindunt non ruminat. Præterea etiam quia in luto atq; in immundiciis verſatur. Per ſuem igitur hoc in loco eorum voluit immundiciam ſubnotare. Saturati enim ſunt, inquit, immundiciis, conſumpto nimirum patrimonio, ac bonis omnibus, in varias voluptates. Multi etiam & doctiſſimi interpretes aliter exponentes legunt: ſaturati ſunt filiis, non autē porcis, dicentes in Hebræo haberi diſtinctionem banion, quæ filios non ſues ſignificat: & errorem huius varię lectionis ortum eſſe ſcriptorum vitio: cum Græcę diſtinctiones, porcis & filiis, maximam habeant literarū ſimilitudinem. Sēſum igitur eſſe dicunt, quod illi inimici ita ſaturati ſunt filiis, ſicut & diuitiis, multorum videlicet filiorum effecti patres. Vel iuxta duplicem proxime præcedentis verſiculi interpretationem, ſaturati ſunt pecuniis, ſeu pœnis, ſimul cum propriis filiis, ita vt ſubaudiatur præpoſitio cum, & ſic ſenſus: quod non ſolum ipſi patres, ſed quod ipſi etiam eorū filij diuitiis ſatiati ſunt, ſeu ſuppliciis.

Y. 35

Et diſerunt reliquias paruulis eorum. Eo quod tantæ fuerunt reliquię, vt poſteris filiorum ſufficerent. Nam quod ait paruulis eorum, expone paruulis filiorum: adeo vt illæ diuitiæ ſeu pœnæ in omnem generationem ſe extenderint. Et ſi pœnas intelligis, prophetia erit malorū, quæ inimicis beati David enectura erāt. Si vero diuitias, exaggeratio hæc quædā erit in illorum accusationem, quod tantis repleti bonis, præue tamen atque inique vixerint, longanimitatem dei ſummam contemnentes.

Ego autem in iuſtitia apparebo conſpectui tuo. Propter iuſtitiam meam, inquit, de qua in principio pſalmi diximus, fac me dignum tua protectione, & apparebo coram te in vltimi iudicij tempore, quando vnicuique pro factis condigna reddes præmia vel ſupplicia.

Satiabor cum apparuerit mihi gloria tua. Cum videro, inquit, gloriam tuam, tunc deſiderium meum implebitur, vt videar à te, vtque viciffim tuam ego conſpiciam gloriam, Peccatores enim faciem dei non videbunt: & dominus in euangelio, beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur, æternis nimirum & optatis bonis. Congruit etiam hic pſalmus cuilibet viro virtute prædito, qui inſidiis & perſecutionibus ab inimicis impetatur: qui dolos non diligit, & poſtulet cum inimicis iudicari: hic Saulē inimicum ſuum eſſe reputabit, viſibilem fortasſe ſeu inuiſibilem: hic etiam verba labiorum dei, mandata eſſe euangelica intelliget: & eos qui dexterae dei reſiſtunt, dæmones putabit, quaſi aduerſarios apoſtatas ac rebelles: quos etiam impios atque inimicos appellabit, qui à protectione dei, atque à paradifo eiecerunt. & quę ſequitur conſequenter his exponet. Rogabit præterea, diſperdi ac diuidi dæmones à probis viris, donec in præſenti vita ſunt. Poſt mortem enim ab eis nihil amplius verendū eſt. Præterea & q̄ de diuitiis ſeu etiam pœnis & ſuppliciis dicta ſunt, dæmonibus applicabit, tanquam mundi principibus, quorum filios ac poſteros eos eſſe intelliget, quos dæmonum diſcipulos ac miniſtros appellamus: prauos nimirum homines, quorum omnium diabolus pater eſt.

In finem puero domini David, quæ locutus eſt domino verba cantici huius, in die quæ liberauit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit.

In finem inſcriptus eſt hic pſalmus, quia prophetias continet quæ ad finem erant peruenturæ. De Chriſto enim & de vocatione Gentium tractat. Vel quia propheta in conſummatione ac diſſolutione inimicorum ſuorum cum deo obtulit in gratiarum actionē, pro beneficiis omnibus quæ ab eo receperat, vel quia in fine vitæ ſuæ eum compoſuit. Puer autē domini David, & non regi, aut propheta dixit:

PSALMVS

quia quod ree esset aut propheta donum dei erat, non ita dei donum quod puer. Puer enim domini qui dicitur vel obavi gratitudinem tantam fideles feruit, vel quia deo placeat, tanquam filius dilectus. Beatus igitur David utraque ratione utraque huius nominis significacionem sortitus est: appellatus nimirum & seruus dei & filius quaque maior illi fuit gloriatio, proprio studio ac labore hac sibi nomina comparauit. Unde hoc pueri nomine magis sibi placet quam regis aut propheta. Sequitur quae locutus est domino subintelligit promissionem hac: ut sit hac quae locutus est domino verba cantus huius. Cantus vero dicitur & non psalmus: quia non musico aliquo cum instrumento, sed ipso tantum ore verba hac cecinit, cum iam confemisset, ut in Regum libris traditur. Nos autem improprie cantica psalmos appellamus. In die qua eripuit eum dominus de manu inimicorum suorum, hoc est in die quando ab omnibus inimicis quos eatenus habuerat, tam alienigenis videlicet quam cognatis, ceptum se ac liberatum putauit. Primitum tamen Salmem à ceteris distinguens inimici, ultimo cum loquens, ac nominatim commemorauit, vel tanquam omnium inimicis suis, vel forte quia & regem & sacerdotem, & de se aliquando benemeritum simul cum aliis coniungendum non duxit.

PSALMVS XVII.

Diligam te domine fortitudo mea. Cum multa, inquit, & magna beneficia à te receperim, & respondere illis ne queam, (quid enim retribuam domino pro omnibus quae retribuit mihi?) quod solum valeo id faciam: diligam te non quod antea non amarem, sed quasi magis imposterum amaturus. Hoc enim inter mandata omnia primum ac praecipuum est: diliges enim, inquit, dominum deum tuum ex totis viribus tuis, & ex toto corde tuo. Fortitudinem vero deum appellauit, veluti eum qui ipsius beati David infirmitatem, aduersus tot ac tales inimicos fortem ac validam reddebat.

Dominus firmamentum meum, & refugium meum & liberator meus. Firmamentum quidem appellat deum, quasi qui eum stabiliat, confirmet, & aduersum tentationum impetum immobilem reddat. Refugium verò tanquam qui eum pericula fugientem, in suam protectionem & custodiam receperit, & qui muro ac septo diuini auxilij eum cōseruet. Liberatorem etiam, quod eum eripuerit, ab iis qui obsidere & captiuum facere eum sperabant.

DECIMVSSEPTIMVS.

46

Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum. Deus meus solus est, qui semper mihi opem ferat: atque ideo in eo solo spem ponam, non formidans quae mihi contingere possunt: neque etiam de salute desperans.

Protektor meus, & cornu salutis meae, & adiutor meus. Qui in bello protectionem suam ad defensionem meam posuit. Solent enim qui in bello alicui periclitanti opem ferre volunt clypeum attollere ante eum, quae defendunt, quo isti & iacula ab eo undique auertant: & hoc pacto protegere quis alium dicitur. Cornu autem salutis, id est salutare propugnaculum. Cornuta enim animalia in pugna validissime cornibus certant. Et quoniam armorum alia ad defensionem sunt, alia ad offensionem, utrunque, inquit, deus factus est mihi. Nam & ab inimicis me protegit & pariter eos perdit. Adiutor autem quia in necessitatem deducum me adiuuat, & inter afflictiones refouet.

Laudans inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus ero. Cum tam variis ac multiplicibus diuini auxilij nominibus, deum laudauerit, veluti eum qui plurimis ac diuersis modis sibi opem tulerit, postea subintollit, dicens: non ego tantorum ac talium nominum auxiliorum dei catalogum ea tantum recensui ratione, ut de receptis ab eo beneficiis, gratias agerem, tanquam qui illius auxilio indigere amplius non deberem, sed per ea pro collatis in me donis ita laudauit deum, & magnificam, & gratitudinem animi mei ostendi, ut toto tempore vitae meae illum inuocandum mihi esse cognoscerem, & in eo spes mea omnes collocanda sint. Propterea sperabo, inquit, in eum, & ab inimicis meis saluus ero. Nam & si ab inimicis quos haecenus habui, liberatus sum, attamen verisimile est, si diutius vixero, & alios in me rursus esse insurrecturos. His dictis sermonem cōuertit, & varia cōnumerat pericula, & multiplices dei defensiones. Allegorica verò narratione utitur ad maiorem retum emphasim, & ad maiorem sermonis sui efficaciam.

Circumdederunt me dolores mortis. Quod latine dolores legimus in Graeco aduersus habetur: quae dictio proprie parturientis dolores significat. Huiusmodi itaque dolores in hominibus intelligi possunt labores & molestiae, quae de afflictionibus atque angustis proueniunt, ad dolorum illorum

PSALMVS

similitudinem qui in mulierū parturitionibus ob angustia & cōpressionem meatuū, molestissimi oriuntur, verum in muliere dolores vitæ potius, quàm mortis dicēdi sunt: cū ad huius vitæ lucē hominē producant: hic verò diversum omnino accidit. Dolores enim mortis dicuntur, eo quod ad mortis tenebras deducant quem comprehenderint. Dicit itaque in tolerandis se detentum fuisse doloribus. Illa enim dictione, quàm in Græco haberi retulimus, maximā dolorum gravitatem expreſsit.

Et torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Per torrentes iniquitatis, subitas temporarias atq; ipetuosas impiarū gentium incursiones intelligit, huiusmodi enī nature torrentes sunt, qui in hyeme fluūt, itaq; ac cum impetu, maligne enim illi & iniquo animo agebāt quærentes eū interire, commodissime etiam apposuit verbū, conturbauerunt deuolunt enim torrētes ac perturbāt omnia in quæcunque inciderint. Ait igitur propheta se etiam circūquaque volutatum fuisse, & vertiginem quasi passum ob tam repentinum nouarum atque insperatarum rerum motū.

Dolores inferni circumdederunt me. Hic vermiculus idem significat quod superior ille, circumdederunt me dolores mortis: seu (vt verius illic habet Græca lectio) cōtinuerunt me, circūdare enī & continere ac complecti idē significant, similiter & mors, & infern⁹. Infernus autē iuxta Græci nominis etymologiā fluuē & inuoluū significat mortuorū locū, qui sub terra est, quia igitur, vt dixim⁹, accidere solēt dolores in partu atq; in generādo, circūdederunt me, inquit, dolores qui mortē generant, mortē inquam inferni ministrā. Mors enim animā diuidit à corpore: vnde infernus assumens eam cōtinet, vel dolores inferni eos intellige, qui in infernū deducunt: vel qui ministri sunt inferni.

Preoccupauerunt me laquei mortis. Preueniunt me inquit, insidiae, quæ mortem operantur. nam quod venatoribus laquei aduersus feras operantur, hoc insidiae hostibus cōtra hostes præstant.

Et in tribulatione mea inuocaui dominum. In auxilium scilicet. Et ad deum meum clamaui. In angustis constitutus vocem ad deum meum leuaui, clamans.

Audiuisti de templo sancto suo vocem meam. Templum sanctū,

DECIMVSSEPTIMVS.

47

etelū est, vt superius diximus, aut testimonij tabernaculū. Templum enim in Hierosalem nullum adhuc erat, sed à Salomone postmodum constructum est, audisse autem deum intellige, nō humano more, sed decenter deo: tametsi nos, qui dei vires ac potentias, quibus totum continet orbem, nec comprehendere animo possumus, nec lingua exprimeret: ad sensibilibus rerum similitudines eas deducimus, per quas ea quæ vere sunt comprehendimus.

Et clamor meus in conspectu eius. Clamor meus semper in conspectu eius est, quia in angustis constitutus ad ipsum solum clamo.

Introibit in aures eius. In tempore etiam opportuno exaudiet me. his autem verbis vtī & nos solemus cū gratias agimus, & cum dæmonum pariter insultationes narramus.

Commota est & contremuit terra. Nunc tradere incipit prophetiam de Christo, & futura narrat tanquā præterita prophetarum more. Beato enim Dauid nihil simile legimus contigisse: & quod 70. interpretes dixerunt: commota est, seu potius, fluctuauit & contremuit terra: Aquila dixit, mota est & concussa. Per terram autem, homines in ea habitantes intellige, docente enim Christo Iudæi & gentes perturbati sunt propter opinionem & famam quæ de eo increbruerat. Fluctuarunt igitur: hoc est, perturbati sunt. fluctuare enim idem est quod perturbari. Et timuerunt: videntes nimirum signa ac prodigia quæ faciebat, tremere enim posuit pro timere, eo quod timidi homines tremore cortipi soleant. Et aliter, Commoti sunt, ad Christum nimirum confluentes ob famam quæ de eo erat, & tumultuantes propriis conciliis concussi sunt.

Fundamenta montium conturbata sunt, commota sunt, quoniam iratus est eis dominus. Per mōtes demones intellige ob summa eorum elationem ac superbiam, & per fundamenta, profundas eorū cogitationes. Conspicientes enim demones inexpugnabile dei potentiā, propriis cogitationibus confundebar, dubitantes quis nā esset, & reputātes qualia ipsi pati deberent. Illorū igitur cogitationes sic perturbate sunt, & ipsi etiam pariter ab illa potentia cōmoti: in qua dum vigerent validiores erant ac fortiores. Hoc autē ideo accidit, quia iratus est illis deus quod tantā exerceret

101. A. 101. 701.

2. et de
audis.

PSALMVS

In homines tyrannidem possunt etiā hæc intelligi, de his que acciderunt tempore passionis domini, quando terra commota est, & petre scissæ sunt: quæ omnia diuina permissione contigerunt, quia iratus erat dominus Iudæis.

Ascendit fumus in ira eius. Creatore irato ob craturæ suæ interitum, præcessit vindictæ fumus, qui tyrannū demonem ex parte coercuit. Nam & fideles ab illius erroribus abstraxit, & ab iis qui demoniaci erant, spiritus expulit immundos, hoc autem initium fuit postremæ ac maioris vindictæ: quando quidem igni fumus solet esse præuius. clamabant enim excurrentia demonia, quid nobis & tibi fili dei venisti ante tempus torquere nos.

Et ignis à facie eius exardescit. Si præcessit fumus, sequetur etiam ignis: hoc est perfectior vindicta, & omnimoda demonis impotentia. a facie verò eius, id est ab ipso deo, qui in tribus personis vnā habet diuinitatis faciem. vel à facie eius, id est coram eo. Ignis enim, inquit, in conspectu eius præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Exardescet verò, id est accendetur.

Carbones succensi sunt ab eo. Quia dens ignis consumens est, omnem nimirum malignam potentiam. ipsius quoque discipuli, huiusmodi efficacie ac virtutis participes effecti sunt, & ab hoc ipso igne, deo, accensi sunt carbones: qui ignes propriæ fidei omnem inimici potentiam comburent. Ecce enim, inquit, dedi vobis potestatem conculcandi serpentes & scorpiones & omnem inimici potentiam.

Et inclinavit cælos & descendit. Volens nobis propheta abditum diuinæ incarnationis mysteriū significare, ait, quod inclinavit cælos vsque ad terram, & quod sine strepitu descendit, occulte enim ac latentem insciis nimirum omnibus potestatis habitauit in virginis utero. Propheta verò corporalius ac sensibilibus factum hoc descripsit, vt ex sequentibus etiam magis patebit. ait enim.

Et caligo sub pedibus eius. Per caliginem tenebras intellige, & per pedes viam. obscura enim fuit via humanationis atque incarnationis domini, & illius modus incomprehensibilis. Vel aliter: quemadmodum terreni homines, vel qui terram habitant, apud scripturā sæpenumero terra appellantur, sic & cælestes angeli qui in cælo cōmorantur, cæ-

DECIMVSSEPTIMVS.

48

lum etiam dici possunt: quos angelos inclinavit dominus in terram, illuc nimirum descendentes ad eius ministerium. Scriptum est enim in euangelio, quod angeli ministrabant ei, descensum autem dei non corporalem intellige. incircumscriptus est enim deus, & omnia implet, tamen supra quā a nobis comprehendere possit & ineffabiliter.

Et ascendit super cherubin & volauit, volauit super alas ventorum. Hæc est prophetia de Christi assumptione. quod autē ascendens dominus susceptus fuerit à Cherubino, Ezechiel visione sua declarauit dicens: & extulerunt Cherubin alas suas, & rotæ illis adiūctæ, & dominus Israël in ipsis, & desuper ipsa: & ascendit gloria domini de media ciuitate. Que verba sine contradictione de ascensione domini dicta sunt. Nam & Paulus ipsum dominum, splendore gloriæ appellauit. volauit autē super alas Cherubin: quæ & ventos etiā appellauit ob motus celeritatem. & reuera quidem vestitus est in cælum dominus super cherubin, quæ diuinitati proximiora sunt: licet Apostolis vehi ventorum alis visus sit: hoc est ab ipsis ventis, quos alatos esse, ppheta introduxit, propter velocissimū eorum in aëre motū. alata enim sunt omnia que per aërem incedunt. Et quia de Christi ascensione scriptum legimus, quod nubes suscepit eum ab oculis eorum, intellige quod nubes illa à ventis ferebatur, quemadmodum alie omnes semper ferri solent.

Et posuit tenebras latibulum suum. Per tenebras significat quod videri nō posset. inuisibilitas enim erat que illū tegebat. hanc igitur inuisibilitatem sibi circumposuit in latibulum: quia in cælum assumptus eorum oculos latebat. vel per tenebras carnem domini intellige, quæ diuinitatē intra se occultabat: seu incomprehensibilitatem quæ illius diuinitatem celabat. obtenebrantur enim & cecutiunt ij quid iuinæ profundū scientiæ exacte nimis cupiūt penetrare.

In circuitu eius tabernaculum eius. Tabernaculū hic, assumptam carnem appellat, quam & ipse dominus templū suū nominauit, dicens: Soluite templū hoc, & in tribus diebus ædificabo illud. In circuitu vero ei⁹ dixit: quia intra ipsam carnem habitabat deus, non tamen vt circumscriptus, sed vt omnipotēs, ineffabili quodāmodo illic permanēs. hoc autem dixit vt ostenderet Christū simul cū carnē in cælū as-

PSALMVS

sumptum esse. quodque illuc ascensurus eam non deposuit, quemadmodum aliqui insipientes postea dixerunt. Vel per tabernaculum, diuinum illum splendorem intelligit, ad quem nemo potest appropinquare: quoniam lucem inhabitare inaccessibilem dicitur, quæ in circuitu diuinitatis existens, illam obtegit, & oculos volentiam illam intueri, potenter auertit.

Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Per aquam hic occultum de Christo sacramentum intelligit, & per aerem, seu (ut verius habet Græca lectio in plurali numero,) per aëres, prophetas: & sensus est, quod prophetia eorum quæ ad Christum pertinent, tenebrosa est, & obscura in scripturis prophetarum. Ante aduentum enim per difficile cognoscebatur. Aquam verò appellat quasi refrigerantem: eos nimirum, qui inter errores animo defecissent. Prophetias etiam nubes ideo vocat, quia occultum habeant id quod significant. Prophetas autem aëres dixit propter puritatem ac subtilitatem intellectus. quod autem scriptura sæpenumero per nubes prophetas intelligat, Elaias docet: qui cum domum Israel, vineam appellasset, introduxit mandatum fuisse nubibus, ne pluerent super vineam. hoc est ne prophetæ populo Israel amplius prophetarent.

Præ fulgore in conspectu eius nubes transferunt. A claritate, inquit, diuinæ præsentis, quæ non tantum proximis lucem præstat, sed & his qui procul sunt, tenebras atque obscuræ prophetiæ pertransierunt: hoc est dissolutæ sunt: unde illarum destructa obscuritate, quod occultum ac velatum erat apparuit. oriente enim sole, caligo nubium dissoluitur, & pars illa quæ olim nubibus regebatur, apparet & conspiciatur. vel per nubes, tenebras obscuræ legis intellige. Nam illucescente Christo, velum ænigmatum ac figurarum quæ in lege erant, dissolutum est: unde manifesta apparuerunt quæ etiam in ea significabant aut præfigurabant Christum. his autem expositionibus sic traditis, coniunge verba illa: in conspectu eius, hoc est à summo Christi fulgore, vel à fulgore præsentis eius, nubes transferunt. Alio etiam modo distinguere potes & legere: præ fulgore: & sistendo ibi, quod sequitur superioribus applicabis: ut huiusmodi sententiam efficias: quod domino resplendente, & per conuersationem ac vitam suam in carne

DECIMVS SEPTIMVS.

49

in carne nos illustrante, in conspectu eius, seu à facie eius, hoc est ipso domino sic apparente, Apostoli per totum orbem transierunt: euangelicæ nimirum prædicationis verbum instillantes, atque instar nubium, animarum arua ac campos irrigantes, & ad virtutum fructificationem excitantes.

Grando & carbones ignis. Hoc ad primam expositionem coaptabimus. grandini enim prophetiæ comparantur, propter eorum duritiem ac difficultatem: hoc est propter obscuritatem: & igni, quia instar ignis infidelium argumenta, & contradictiones consumunt. Nubium igitur, & grandinis, atque ignis nominibus, eadem res: prophetia nimirum nobis hoc in loco significatur: nec minus tamen vltimæ expositioni conueniunt huius verba versiculi, si Apostolos ipsos pro grandine atque igne intelligamus: quia & instar grandinis, errorem omnem dissipant ac contundunt, & velut ignis, impietatem absumunt.

Et intonuit de celo dominus, & altissimus dedit vocem suam. Dominus & altissimus deus est. intonuit autem ac dedit vocem suam, quando filius ad patrem clamauit, dicens: Pater gloria nomen tuum. venit enim tunc (inquit euangelista) vox de celo dicens: & glorificauimus & iterum glorificabo. turba autem quæ aderat, hoc audito dicebat tonitruum factum esse. & quod hic dicitur, intonuit, intellige, habito respectu ad audientium opinionem. Quod verò ait: dedit vocem suam, ipsam respicit veritatem. vox enim erat & tonitruum visa est. admirari autem non debemus, quæd prophetiæ ordinem, aut consequentiam rerum non seruant. ex hoc enim demonstratur, quod prophetæ non ea prædicebant quæ ipsi volebant, sed quæ sanctus eos spiritus docebat.

Atque sagittas & dissipauit eos. Per sagittas discipulos intelligit in vniuersum orbem missos, quibus demones dissipauit. eos namque dum dicit, demones intelligit, apertius autem eorum nomen non expressit propheta, cum non illi, sed eorum etiam nomina, sancto spiritui soleant esse inuisa.

Et fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Eisdem discipulos & sagittas esse intellige & fulgura: alterum quasi sagittantes atque euertentes demonum errorem, alterum verò veluti illorum impietatem ac lucos eis dicatos comburentes. Discipulorum enim orationibus victi, & inhabitantis in

PSALMVS

ejus spiritus fulgore non sustinentes, conturbabantur, mentisque ac consilij inopes reddebantur.

Et apparuerunt fontes aquarum. Per aquarum fontes, Apostoli rursus intelligendi sunt: veluti primi Christiane fidei doctores à domino electi. per aqua enim, euangelicæ prædicationis doctrina sæpe numero apud scripturam signatur. fontes igitur primi illius aquæ ductus, seu potius primæ scaturigines intelligendæ sunt: Apostoli nimirum ut diximus, qui omnibus apparuerunt, eo quod ad omnes missi sunt.

Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. Idem ipsi fundamenta orbis terrarum dicendi sunt: eo quod primi credentes fuere, qui fidei sedem ac stabilitatem firmam atque inconcussam posuerunt: in qua omnes ædificant. reuelata autem sunt ob vitæ splendorem, & miraculorum claritatem. Et aliorum quidem ædificiorum fundamenta latent in terra, fidei autem fundamenta è contrario, præclarissimis tam dictis quam factis reuelata, omnibus patefacta, ab omnibus videri possunt.

Ab irrepatione tua domine. Hæc autem facta sunt, quoniam tu increpasti demones, & timore eos maximo percussisti.

Ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Ira igitur similis est, accensa siquidem atque excitata, vaporem quasi fumum, emittit, & per irati hominis nares in aërem spirat. unde & spiritus iræ dicitur, & eos qui valde irati sunt iram spirare aiunt. hac igitur similitudine motum iræ significauit propheta: humano more loquens. A deo, inquit, tu domine iratus eras, ut spiratio (ut ita dicam) spiritus iræ tuæ in aëre esset, & inimicos dissiparet.

Misit de summo & accepit me. Quæ sequuntur de se ipso propheta loquitur, ad sermonis sui seriem reuersus. misit enim, inquit, dominus de celo auxilium & eripuit me.

Assumpsit me de aquis multis. Aquæ apud scripturam pro putigatione quoadque aut refrigeratione accipiuntur: quæ admodum cum aquas pro doctrina accipimus, quæ & refrigerat & purgat: quandoque pro demerfione ac perditione, ut hic: hæc est enim aquarum natura, ut & abluat & refrigeret, & suffocet. præcipue si multa aqua sit & profunda. pro multis itaque aquas calamitatum aut inimicorum multitudinem intellige. assumpsit autem me, hoc est, ad se me eduxit. nam qui aliquem adiunans

DECIMVSSEPTIMVS.

50

è periculo reducit, ad se trahere illum solet.

Eripuit me de inimicis meis potentibus. Potentes inimici hic demones intelligendi sunt, qui palam & clam, die, nocteque, ac per omnes sensus nos oppugnant: veluti qui potentem atque indefessam in pugnando naturam habent. spiritus enim sunt. Ille igitur, inquit, dominus, qui me à sensibilibus ac mundanis hostibus olim liberauit, liberabit etiam ab intellectualibus atque invisibilibus inimicis: qui ad perendum atque ad malignandum potentes sunt.

Et de his qui oderunt me, quoniam confirmati sunt super me. Ipsi enim demones qui vniuersos oderunt homines, oderunt & me: eo maxime quod à deo adiutus sum. Dominus autem ea me ratione ab eis liberabit, quoniam vnà insidiati sunt aduersum me, & simul iuncti: immo verò (ut melius dicam) quia fortiores facti sunt, & præualuerunt super me: cum ego virtutum armis, ut oportuisset, munitus non essem, sed mollis potius essem ac debilis. vel, quia demones naturam habent omni carentem materia, & illum facillime vident, quem ferire volunt: ego verò qui naturam materię ac corpori admixtam habeo, ferientes me illos non video.

Præueniunt me in die afflictionis meæ. Verbum præuenire, non semper significat præoccupare, sed aliquando occupare simpliciter, atque adoriri. In tempore autem afflictionis meæ. hoc est, in tempore infirmitatis, & quando bellica arma nondum preparaueram, quibus aduersus visibiles aut invisibiles inimicos pugnarem, tunc enim illi præcipue adorti sunt, cum me infirmum viderunt.

Et factus est dominus firmamentum meum. Cum futurum esset ut caderem, sustinens ac suffulciens me dominus, factus est infirmitati meæ firmamentum, & quasi baculus quidam cui inniterer.

Et eduxit me in latitudinem. Afflictionum angustia pressum, in lætitię latitudinem, hoc est in effusam exultationem emisit: iuxta quod alibi legimus. In tribulatione dilatasti me. vel quia ab inimicis prius obsessus, qui eum omni precluso aditu in angustias coniecerant, & atrocibus minis urgebant, in arctum quodammodo locum cogi videbatur: nunc è tantis eductos difficultatibus, latos ac spatiosos campos sibi excurrere videtur.

PSALMVS

Exipiet me quoniam voluit me. Deus qui tanta me cura ac studio suo dignū fecit, in futurum etiā ab omnibus irruētibus in me malis liberabit. voluit enī me, hoc est elegit me.

Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam. Infidiatōres meos nulla vnquam iniuria affeci, atque ideo eis cōparatus iustus videbor: vnde & retributionem etiā suscipiam à domino. hanc enim ob causam, suum mihi auxiliū in posterum tanquam debitum prāstabit.

Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Dum manuum puritatē dicit, qualis sua sit iustitia exponit. Non enim, inquit, capui, non aliquem circūueni non infidiatus sum iis qui infidiabātur mihi. vnde si inimicorū manibus manus meae comparentur, purissimas ego eas ab omni iniquatione conseruo. vel per manus, actiones atq; operationes suas significant: eo quod per eas opera fieri solent.

Quia custodiui vias domini, nec impię gessi à deo meo. Hoc ponit, vt causam puritatis manuum suarum. mundę enim erant, inquit, quia custodiui vias domini: hoc est eius mandata. neque enim impiorum more ab eis vnquam recessi. Qui verò diuina obseruat prācepta, ac per ea graditur, necessario etiā mundus est.

Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustificationes eius non recesserunt à me. Aliud est lex, aliud mandatum, aliud testimonium, aliud iudiciū, & aliud iustificatio. lex enim illa dicitur, quę omnia in vniuersū continet mandata, quęque vitam ac conuersationem optimā ordinat ac moderatur: quęmodū est lex per Moysen data. Mandatū verò illud, quod, quę agēda sunt, domini ac regis in more, aut aliud quid particulatim iubet: vt illud, non occides, nō furtum facies, & quęcūque alia hoc pacto in specie iubetur. Testimonium verò est, quod peccatores contestatur, & transgressionum penas docet, quodque legislator quādā cum attestatione ac cōfirmatione audientibus mandabat: veluti cum Moyses dicebat: si hæc aut illa feceritis, testificabo vobis cælū & terram, quod morte moriemini. Iudiciū autem id est, quod sententiā dei demonstrat, ac docet quēdā bona is cōsecutus sit, qui mādata dei obseruauerit: & similiter quę pena transgressores maneat: vt sunt quęcūq; iudicia fuisse traditū à deo: quale est, quod de blasphemante

DECIMVSSEPTIMVS.

51

timendum dei nomen scriptū legimus, quando Moyses iudiciū in deum retulit, & deus iussit lapidari: quod iudiciū pro certa lege postmodum contra omnes alios blasphemantes susceptū ac determinatū est. Iustificationes vero illę dicuntur, quę docent quod iustus est, & quod iniustus est prohibent: & eos qui secundum virtutem viuunt, iustos esse declarant, vt illud est: si quis puerum Hebræum acquisuerit, sex annis ei seruiat: & alia huiusmodi, quę summa iustitia plena sunt. Et distinctio quidem horum nominū talis est, sepe numero tamen p̄miscue vnū pro altero accipitur: & maxime in cētesimo decimo octauo psalmo. hoc autem in loco, iudiciorum & iustificationum nomine, omnia mandata cōprehendit, quāsi totum à parte, omnia enī, inquit, mandata eius in conspectu meo, ea siquidem sapi lego ac reuoluo, nec vnquam à me procul esse permitto. Et ero immaculatus cum eo. Hoc est per eū, vel cū eo existens. Et custodiam me ab iniquitate mea. Custodire hic posuit pro abstinere, & iniquitatē pro peccato. mea aut ideo dixit, quia peccatū p̄prie est ipsi carnis. vel quia seipsum etiā peccatōre fatetur. inter homines enim nullus est absq; peccato.

Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundū puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius. Quod si in pręteritū talis fui, & ita etiā deinceps fuero, retributionem omnino consequar, vt prędiximus. puritatē autem manuum suarum eā dicit, quę erit in conspectu domini, vt doceat, non ad ostentationem aliquam se id facere, neque vt ab hominibus videatur, sed vt placeat deo.

Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cū dilecto dilectus eris, & cū perverso conuerses. Sanctus proprie dicitur, qui pius ac religiosus est, in his quę ad deum pertinent. Innocens verò, qui circa humanam conuersationem est inculpabilis. & electus is, qui virtutibus perfectus est. Perversus etiam ille est, qui nō rectis, sed obliquis, ac quasi tortuosis est moribus & malignis: est autem sermo hic documentis plenus, & in vniuersum ad omnes pertinet: & sensus est: quod qualis quisque ille fuerit, cum quo tu habitas, talis & tu efficiaris: in illius nimirum habitum & naturam immutatus. Quod verò ait, conuerses: idem est quod rectus eris: vel conuerses prauam, nimirum sententiā in

bonam. Possunt hæc tamen referri etiam ad deū, ut sit sensus: condigna tu domine omnibus pro meritis rependes, iustissimus cum iis, & sanctum quidem sanctificabis, & innocentem facies innocentem: electum etiam eliges: & puerum vertes, in bonum sancte, & impediendo eum in malis. & est hic quidam loquendi modus figuratus, in quo verbale nomen poni solet pro participio verbi: veluti sanctus pro sanctificans, & electus pro eligens: quæ figura sermonis in Græca lectione clarius percipitur quam in Latina.

Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis. Humilem inquam virtute. per oculos vero superbiorum, ipsos superbos intelligit, veluti totum à parte: vel quia superbi ex oculis potissimum dignosci soleant, dum superciliosa tollunt, quæ supra oculos sunt: quemadmodum etymologia Græci nominis recte declarat. Hos itaque superbiorum oculos, tu facies, ut in terram spectent: per afflictiones nimirum, quas in eos immittes. vel per populum humilem, gentilem populum intellige: qui peccatorum pondere depressus, terram aspicere pronus cogebatur: per superbos vero, iudeos gloriantes, & iactantes se ipsos, tã de lege dei, quàm de propriis progenitoribus.

Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, deus meus illuminabis tenebras meas. Intellectus in nobis, est quidam animæ oculus: oculus autem non immerito lucerna dici potest, cum veluti dux in tenebris viam demonstrat: per animam vero tenebras, itam & concupiscentiam intelligimus. tu domine, inquit, intellectum ac mentem meam diuina luce ac splendore illuminabis: quod facies illuminabis pariter & tenebras meas. nam simul cum intellectu, ceteræ animæ partes ac potentie proficiunt. & hoc est quod saluator in euangelio dicebat: si lumen, quod in te est, tenebræ fiant, tenebræ quantæ erunt: hoc est, si intellectus obtenebratus sit, multo magis & reliquæ animæ partes tenebris involuuntur. Dicere etiam possumus, ipsum intellectum, lucem esse pariter & tenebras. nã si ad naturam materialium rerum comparatur, lux erit: si vero ad deū, tenebræ: eo quod ab eo deus cõspici non possit, neque illius lux. vel per lucernam hic Moysicam legem intellige, quæ lectorem ad rectum dirigat: callem per tenebras vero, velum ipsum legi superimpositum, quod

obscuritatem generat: cuius occulta beatus David nunc illuminanda esse prædicit & reuelanda: incarnato nimirum deo. Vel lucerna, Euangelij est prædicatio, clare ac lucide omnibus tradita, & à domino declarata: tenebræ vero idolorum error, ac recte fidei ignoratio. Vel lucerna quidẽ, intellectus est, qui hominẽ dirigit: tenebræ ipsum corpus, quod quodammodo ante oculos intellectus consistit, & crassitudine sua umbram quasi generat ac tenebras: utriusque autem illuminabitur, intellectus nimirum, diuinis splendoribus, corpus vero purificatione & munditia. Quidã verò per lucernam dominum Iesum intelligunt, natum de femine David, qui à verbo dei illuminatus est: illa nimirum diuina vnione, quæ illi præbuit ut splendoris radios quocunque emitteret: unde de seipso dicebat: Ego sum lux mundi. per tenebras vero carnem tantum assumptam, quam Christus illuminauit, ac diuinam reddidit.

Quoniam in te eripior à tentatione. In te, hoc est per te. A tentatione autem tam hominum quàm demonum.

Et in deo meo transgrediar murum. Deo meo, inquit, mihi adiutore, ego peccata omnia, viam mihi ad deum, veluti sepe quadã obstruentia, transiit. in illis quippe vires suas antea Satanas habebat, ac per ea aditum mihi ad cœlum quasi muro quodã præcluserat. Vel tẽtatio pro vita hominis intelligenda est, in qua multa esca, & multæ sunt voluptatũ illecebræ, multi mortis laquei, & multæ etiã visibilibus & inuisibilibus inimicorum insidie: murus vero pro corpore, quod positum ante animam veluti muro quodã eam circumdat, atque obstruit, & prohibet à diuina luce. Vel per muros, ipsos demones intellige versantes in aere, qui animam ad deum pertransire cupientem, muri instar impediunt.

Deus meus impolluta via eius. Hic est etiam quedam figura loquendi apud sacram scripturam vsitatio. Pro eo enim quod dicendum erat, Dei mei impolluta via est, dixit: Deus meus impolluta via eius. Via autem dei virtus est, quæ ad deum ducit. Oportet igitur irreprehensibiles illos esse, qui per viam istam incessuri sunt. Vel de saluatore nostro est sermo, qui per viam hanc ambulans peccatum non fecit.

Eloquia domini igne examinata. Vera scilicet pura ac munda ab omni macula, auri instar quod fufum sit. Alibi etiã dixit

PSALMVS

eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum. *Protector est omnium sperantium in se. Cum pollicitus sit se auxilium præstaturum, minime mentietur.*

Quoniam qui deus præter dominum? Dicitur, quoniam, abundat, hoc in loco. Vel quoniam quis alius natura ipsa deus est, præter dominum? hoc est extra deam patrem.

Aut quis deus præter deum nostrum? Deum hoc in loco filium appellauit. Deum autem nostrum dicens Propheta, seipsum nobis fidelibus conianxit.

Δὲ αὐτῷ

Deus qui præcinxit me potentia. Hoc de spiritu sancto dictum est. Quod si quis etiam hos tres versiculos idem significare dixerit, absolum non erit. Præcinxit autem me potentia in bello scilicet.

ἡμῶν

Et posuit irreprehensibilem viam meam. Vitæ meæ conuersationem composuit ac direxit dominus mandatis suis. Vel de saluatore est sermo ex persona Ecclesiæ fidelium, dicitis: Saluatorem gressibus suis viam ei explanasse atque irreprehensibilem reddidisse.

καὶ τὸ

καὶ τὸ

καὶ τὸ

καὶ τὸ

Qui perficit pedes meos quasi Cerui. Perficit, hoc est præparat vel perficit eos facit ad cursum, in tempore scilicet fugæ.

Et super excelsa statuit me. Qui in montibus seruat me, atque illic sistere facit, & cessare à cursu, more fugientium Ceruorum: qui ubi montes ascenderunt & liberati sunt à timore, consistere incipiunt & respirare. Vel, qui me cursu proprium fecit, ita ut perquirentes me Dæmones effugerent unde & ad virtutum culmen me peruenit.

Qui docet manus meas ad prælium. Hic præterea bellicæ artis peritiam me docuit, ita ut non tantum aduersus visibiles hostes, sed etiam aduersus inuisibiles contendere valeam, scuto nimirum fidei armatus & gladio spiritus: quinimmo non tantum cum illis contendere, sed ipsis manibus, hoc est, virtutibus illis, quæ ad actiones pertinent, me eos etiam docuit superare. Illud præterea dici potest quod extendere manus ad deum, aduersus inimicos, validissimum est genus certaminis.

Et posuisti arcum arcum brachia mea. Subintellige dictionem quasi, ut sit sensus: Posuisti brachia mea quasi arcum arcum, hoc est validissimos mihi dedit lacertos, qui crebra sagittarum missione non fatigarentur.

DECIMVSSEPTIMVS.

53

Et dedisti mihi protectionem salutis. Auxilium mihi præstitisti non inutile: quinimmo salutare.

A'VTIΛE-

δὲ τῷ

Et dextera tua adiunxit me. Solent enim qui alicui opem ferunt ut dextera: quippe quæ & potentior est aptiorque atque agilior quàm sit laeva. Vel quia dictio Græca ἀντιλάβο non tantum, adiunxit, significat, sed suscepit: per dexteram creatorem humanatum intellige, qui naturam nostram assumpsit.

A'νέλα-

σε.

Et disciplina tua direxit me in finem. Per disciplinam hic legè intellige, quæ eruditus est, & instructus ad virtutem: vel calamitates ac tentationes, in quas permisit eum deus incidere, disciplinæ atque eruditionis gratia: ex utroque, inquit, latere, tu vilia mihi operatus es, dum videlicet, & opem tulisti in periculis, & dum affigi atque erudiri permisti tentationibus.

Et disciplina tua ipsa me docebit. Et adhuc me docebis atque erudies ut filium. In tribulatione enim, inquit, modica disciplina tua nobis. Inter felicitates quippe negligentes sumus: sed cum propter fidem in calamitates incidimus, tunc excitamur, erigimur, & moderatiores efficiamur.

Dilatasti gressus meos subitus me. Dissipatis nimirum laqueis ac decipulis, per quas cum mihi pertranseundum esset, quasi angustis quibusdam detinebar: nunc autem fugato omni timore, securus iter facio, cum nullæ amplius aduersum me dispositæ sint insidiæ.

Et non sunt infirmata vestigia mea. Nam cum antea inimicos meos fugerem, in superficie quodammodo ac leuiter terram premebam: ita ut incerta penè ac non apparentia essent vestigia mea. Studiose autem id agebam, ne per ea indicarer iis, qui persequabantur me, & per ea me insequerentur: at nunc firmiter ac valide incedo nihil amplius timens. Potest etiam sermo accipi ex persona Ecclesiæ deo gratias agentis: quod eius via dilaretur, multis assidue per eam incedentibus: quodque vestigia, hoc est, characteres atque impressiones Euangelicæ conuersationis, non solum non deleantur nec obscuriores fiunt, sed quod potius assiduitate & frequentia fidelium semper augescunt, & clariore redduntur.

Persequar inimicos meos & comprehendam illos. Ex prioribus admirandis dei operibus Propheta, certior reddit, de

futuris, ait: Si rursus in me insurrexerint inimici, rursus & ego eos persequar. Neque enim mihi resistere poteris, aut à manibus meis effugere.

Et non conuertar donec defecerint. Comprehensis verò inimicis non statim, inquit, discedam, negligens eos, & dimittes vt iam penitus superatos: quinimmo funditus omnes eos perdam.

Conuertam illos nec poterunt stare. Dixit se persecuturum inimicum, nunc modum etiam addit. Urgebo enim eos, inquit, & comprimam ex omni parte, itavt in acie adversum me consistere non possint.

Cadent subitus pedes meos. Comprehensi autem in loco, vnde fuga eis nulla dabitur, supplicantes procident coram me. *Et percussisti me potentia ad bellum.* Rursus prætita sibi à deo beneficia commemorat.

Supplantasti omnes insurgentes in me subitus me. Impedisti enim eos & destruxisti.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum. Fecisti enim eos, inquit, terga mihi dare, hoc est fugere. Nā qui fugiunt terga dant, & dorsum ostendunt. Vel dedisti eos mihi dorsum, hoc est in dorsum: vt scilicet securius, & certiori ictu eos ferirem.

Et odionem me exterminasti. Hoc est terra penitus deserta. *Et odionem me exterminasti.*

Clamauerunt, & non erat qui saluos faceret ad dominum, & non exaudivit eos. Dixit eos clamasse, & addit ad quem, tamen propter eorum peccata exaudivit non sint.

Et attenuabo eos vt puluerem ante faciem venti. Delebo eos, inquit, vt puluerem in conspectu venti attenuatum. Ventus quidem statim irruens puluerem à terra aufert, vt leuissimum quid ac tenuissimum.

Vt lutum platearum comminuam eos. Comminuam, hoc est, conculeabo. Lutum quippe quod in viis iacet, concalcatione comminuitur. Ex sequentibus enim denotauit præcedentia platea lata via est & ampla, ac quasi regia, per quam populus incedit. Sunt & quedā alia via, & magis dicta, per quas currus transeunt. Dicitur autem platea quasi lata. Græca enim dictio est platea, & latum significat. Lata autem est ad comparationem vici, aut callis, qui angustiores sunt.

Exipies me de contradictione populi. Superiorem me facies à contradictione populi mihi subiecti, ita vt me velut Regem suum vereator, & mandatis meis aduersari non audeat.

Constitues me in caput gentium. Non solum subditorum mihi Iudæorum contradictionem auferes à me, sed & Gentes etiam mihi subiicies. Verum hæc Christo magis, quam beato Dauid, videntur conuenire, ita vt ex illius humanitate dictum sit ad patrem, tu constitues me in caput Gentium: iuxta illud, dabo tibi Gentes hereditatem tuam. Nam cum Iudæorum populus, qui antea populus peculiaris domini dicebatur, Christum non suscepit, quinimmo cum inobediens ei etiam fuerit, & contradixerit, ac tandem cum occiderit, liberatus ab eis fuisse dicitur, & crept^r ea ratione: quia à morte quæ illis permessa fuerat, resurrexit, atque à custodum manibus sepulchro adstantium euasit, & consequenter super Gentes regnauit: voluntariamque eorum subiectionem suscepit.

Populus quem non cognoui seruauit mihi. Populus nimirum ex Gentibus qui mihi antea ignotus erat, veluti qui me antea ignorabat. Cognoscere enim illos tantum dicitur deus, qui cum cognoscunt.

In auditum auris obediuit mihi. Hoc est in auditu auris suæ meum suscepit Euangelium.

Filij alieni mentiti sunt mihi. Hunc versiculum prolatum esse intelligimus ex propheta persona carpentis Iudæos: quod patrium genus mentiti sint: quippe qui inscriberent habuisse se parentes Abraham & Dauid, & tamen contraria illi studia sint sectati. Et filios quidem eos appellat, cum ab ipso descenderent: alienos vero, propter morum ac studiorum dissimilitudinem.

Filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitu suis. Pauci ac nullius precij æstimati sunt, atque inutiles effecti, vasorum veterum instar. Hoc autem illorum scelere effectum est. Claudicauerunt enim, hoc est peruerse averti sunt à via mandatorum dei, qua gradiendum eis esse dominus præceperat. Claudorum enim gressus obliqui sunt ob compaginum obliquitatem.

Vine dominus. Hæc est prophetia de resurrectione domini, quæ prædixit beatus Dauid ad Iudæorum illorum instructio-

PSALMVS

nem, qui Christum mortuum adhuc esse credebant, clamans dominum viuere, eo quod resurrexit.

Et benedictus deus. Dignus est siquidem benedici & laudari.

Et exaltet deus saluum me. Oratione ac votis suis propheta Christum ad Ascensionem accelerat, vt Paracletum ad apostolos mittat, qui in euangelij prædicationem ituri erant. Verum olim filius, creationis tantum erat seu formationis deus, nunc autem & reformationis deus est. i. salutis. Apposuit etiam propheta pronomen meæ, vt sibi communia faceret quæ nostra sunt. Possumus & aliter ex persona prophete intelligere: viuit dominus: hoc est sempiternus est, nec principium habens, nec finem, sed semper existens. Admisceat namque propheta sæpenumero dogmata sermonibus suis ad legentium vtilitatem. Benedictus autem propter illa admiſcenda quæ fecit. Exaltetur vero, id est magnus à nobis existimetur.

Oratio

Deus qui dat vindictas mihi, & subiecit populos sub me. Vindictas de inimicis nimirum. Populos autem quos subiecit, intellige Iudæos, qui simul cum Saule aduersum ipsum pergnabant: qui tandem vel inuiti ei succubuerunt vt regi. Quod si de Christo intelligas, per vindictas eas intellige, quæ Iudæis acciderunt à Romanis: & per subiectionem populorum, conuersionem Gentium ad fidem.

Liberator meus de inimicis meis iracundis. Hæc omnia ad deum dicta sunt in gratiarum actionem: quæ licet per relictum prolata sint, vim tamen habent quinti casus: hoc est vocatiui. Per inimicos autem iracundos, Saulem intelligit, qui iram nunquam remittebat, donec superasset: vel ipsos demones.

Et ab insurgentibus in me exaltabis me. Eadem repetit, quæ superius dixit, gaudens ea sæpius reuoluere atque ingeminare, quæ sibi letitiam adduxerant.

A viro iniquo eripies me. Si aliqui in me insurrexerint vt oli Saulis milites ac socij fecerunt, tu superiorem me illis facies: & si quis instar Saulis iniustus, insidias mihi terenderit, tu etiam ab huiusmodi homine me eripies.

Propterea confitebor tibi in nationibus domine. Quoniam tu talis es, qualem sermone meo laudaui, gratias agam tibi in omnibus gentibus. Quod sanè optime pfecit hoc psalmorū

DECIMVSOCTAVVS.

55

libro, qui in omnibus gentibus legitur.

Et psall. in nomine tuo. Hoc est tibi iuxta illud: psallam tibi in cithara.

Magnificans salutes regis. Subaudiendum est, o domine: vt sit lenis: tu o domine magnas facis salutes meas. Per regem enim scriptum intelligit.

Et faciens misericordiam Christo suo. Christo, hoc est vncto, à te nimirum, hoc est iussu tuo.

Dauid, & semini eius vsque in seculum. Cum regē & Christum dixerit, postremo addit & nomen Dauid. Qui igitur misericordiam se à deo consecutū esse dicit, posteris beati Dauid recte accommodari potest. Quod verò ait vsque in seculum, improprie dictum est. Nam post reditum è captiuitate solus Zorobabel regnauit, nullis in regno successoribus relictis. Superest igitur vt Christū de semine Dauid hoc in loco intelligamus, cuius mater fuit ex progenie Dauid, & cuius regni non erit finis. Hac de caulā etiā Euāgelista dixit: liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Ille autem qui huius semini Christo misericordiā fecit verbum deus est, ipsi semini vnctum ac deum illud faciens.

In finem psalmus ipsi Dauid.

Hic psalmus etiam in finem inscribitur, quia senex erat beatus Dauid, & ad finem vitæ suæ aspicebat, quando eum conscripsit, vel quia finem consecutura erant quæ in eo prædicantur. Futuram enim quorundam impietatem reprobabat, qui dicturi erant, casu ac fortuito omnia fuisse facta.

PSALMVS XVIII.

Oculi enarrant gloriam dei. Ipsi, inquit, cœli vbique dei magnificentiam prædicant, proprioque aspectu ad id vtuntur pro voce. A magnitudine enim ac pulchritudine creaturarum rerum, quasi proportionē quadam, earum artifex consideratur. Nam qui cœli magnitudinem spectat, & pulchritudinem, & formam, & cætera huiusmodi, visusque veluti doctore quodam vtitur, hic facillime summam dei potentiam, & dignoscet, & credet. Per cœlos verò, ipsum cœlū intelligit, quod est supra firmamentum, plurali numero vsus Hebræorum

PSALMVS

more, qui vt pleraque alia plurali numero aliquando, & aliquando singulari ipsum cælum appellant: quod tamen latet, ex ipso tamen firmamento dignoscitur, vel fortassis solum ipsum firmamentum, cælos appellauit: cum solum ipsum sit, quod videatur: iuxta quem sensum subsequens versiculus, præsentis erit interpretatio.

Et opera manuum eius annunciat firmamentum. Si hunc versiculum prioris expositione esse intelligas, quod illic cælos dixit, hic firmamentum vocat: & quod illic enarrant, hic annunciat: quodque illic gloriam, hic opera manuum. & ad summam sensus est, quod cælum istud tantum quod videtur, sufficiens est atque idoneus doctor, ad demonstrandam factoris sui magnificentiā: quam & gloriam dei, & opera manuum eius appellauit.

Dies dei eructat verbum. Si casu, inquit, ac sponte sua mundus regeretur, dies noctesque, suos certos terminos non seruarent: verum tanta ubique patet in toto orbe ipsius dei prouidentia, vt ex tam exacto ac diligenti rerum ordine, prior dies videatur subsequentem se diem docere determinationem illius ordinis qui ei obuenturus est. Videtur enim quodammodo ipsa dies eructare: hoc est, significare verbum: hoc est, mandatum dei: quod de huiusmodi nimirum ordine ab eo constitutum est.

A. 777. A. 11.

Et nox nocti annunciat scientiam. Hoc etiā in noctibus, inquit, videre licet. Scientiam autem, hoc est doctrinā de constitutione nimirum huiusmodi ordinis, qui tanta cū regula moderatus est, vt noctes ac dies mutuo non lædantur: quin immo tā recte omnia disposita sunt, vt certis vicibus modo diē nox, modo noctē dies, longitudine super: & modo aequis etiā partibus contenta sint, & in omnibus tamē maximam concinnitatem & convenientiam demonstrēt. Vel, eructat verbum & annunciat scientiā, de prouidentia dei. Ipse enim ordo, prouidentiam dei esse nos docet, vel aliter, dies dici potest, pater, & dies, filius, per cōmunē vtriq; diuinitatis splendore. Eructat igitur: hoc est dicit pater filio, verbū, iuxta illud: ego a me ipso locutus sum nihil, sed qui misit me pater, ille mihi mandatū dedit, quid faciam, & quid loquar. Et rursus nox Christus est, secundū humanitatem, si diuinitati comparatur, quæ nox annunciat nocti,

DECIMVSOCTAVVS.

66

hoc est aliis hominibus, scientiam, & cognitionem de deo.

Non sunt loquela neque sermones quorum non audiuntur voces eorum. Cum interrogatione legendum est: quasi dicat, nūquid non sunt loquela, neque sermones earum rerū, quæ anima carent, & quarū voces non audiuntur? Nam cū nulla earū audiat vox: quia scilicet nullam habet: credere etiā quis potuisset quod nec loquela nec sermo earū audiri possit. Sunt autē loquela & sermo, vocis partes: cūq; dubitationē mouerit subiungit solutionē. Est etiam Hebraicū idioma, ante positio illa, p̄nominū, quorum, eorum. Verū ordo sic fiat, cū interrogatione vt diximus, non sunt loquela neque sermones eorum, quorum non audiuntur voces?

In cunctis terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Profecto, inquit, tanti sunt, vt omnis terra illorum voce plena sit, declarando vt diximus. Et idem sibi volunt verba quæ sequuntur: & in fines orbis terræ verba eorum. Ad maiorem enim emphasim aliis verbis replicauit, quod iam dixerat, vt sæpe solent prophetae, & præcipue beatus David, vel aliter: cum docuerit propheta creaturas superius commemoratas, vocem quodammodo emittere, ac latere prouidentiam dei, qua vniuersa reguntur, ac continentur, tamen & anima, & articulata careant voce: modo prædicēs, quomodo in omni generatione semper erūt aliqui, qui huiusmodi creaturarum vocem intelligant, subdit: nō esse loquelas aut sermones alicuius idiomatis, per quos nō audiantur: hoc est non annuncientur, mutæ illę creaturarum voces, de quibus dictum est. Quæ prophetia iā impleta est, quoniam ubique Gentium sunt, qui intelligunt & annunciant prouidentiam dei. In hac vltima tamen expositione: verbum, audiuntur, accipi debet pro audientur, vt sit tempus pro tempore. Vel ideo fortassis præsentī tēpore vsus est, quia prophetæ futura veluti præsentia intuentur.

In sole posuit tabernaculum illie. Huius versiculi sensus talis est: quod deus habitationē soli posuit in cælo. Ait enim Moyses de duobus magnis luminaribus, q̄ posuit ea deus in firmamento cæli, vt lucerent super terram. Aliquibus etiam visum est, versiculū hunc recte cōstrui non posse: nos autem post dictionem, tabernaculum, virgulam ponētes, & dictionē quæ græcè *δωρον* habetur, nō pro relativo, sed p̄

de v. 11. A. 11. 777.

A. 777.

PSALMVS

aduerbio loci intelligentes, commodissime ordinem reddimus: posuit deus ac determinauit soli habitationē illi: id est in firmamento cœliti tamen ut superflua sit prepositio, in, quemadmodum multis in locis obseruauimus. Nam cum Græci sexto casu careant, & illius loco tertio utatur, dictio, sole, hoc pacto, soli, apud eos est, & ordo traditus recte fieri potest, ut diximus. Sol itaque qui constitutus sibi in cœlo habitaculum nunquam reliquit, diuinæ gloriæ ac prouidentie perpetuus est præco.

Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Subintelligit uerbum est. Pulcher est, inquit, sol, & decorus, radiorum fulgentium splendore, instar sponsi exenitis à thalamo.

Exultabit ut gigas ad currendam uiam. Hoc in loco etiam tempus positum est pro tempore, futurum scilicet pro presenti. Gaudet quippe ac lætatur sol constitutum sibi iter percurrēs, ac quasi gigas propriis viribus fretus: ac si dicat, indefessus semper est sol, tametsi iā tot annis mandato dei inseruiat.

18. 19.

A summo cœlo egressio eius, & occurfus eius usque ad summum cœli. Egressio seu exitus solis, est oriens, secundū quē institutum atque orientalem Horizontem ascendit. Per occursum uero, occasum eius intelligimus, secundum quem uespertinum Horizontem subit, unico die dimidium spæ ræ percurrens: quinimmo & totam spheram integro nimirum die ac nocte.

Nec est qui abscondat se à calore eius. Nō est homo aliquis, inquit, aut locus: ita ut per locum elementa, per hominem animantia omnia comprehendantur. Hoc etenim maxima admiratione dignum est, quod tanto à nobis sol distans interuallo, illuminet & calefaciat. Ignis quippe iste inferior, peul quidē illuminat, sed non calefacit, nisi ad illū accesseris. Solis præterea pulchritudinē, robur, cursum, & utilitatem laudans propheta, magnificā ac liberalē dei potentia omnibus manifestat. Quidam uero allegoricē hæc exponentes dicunt per cœlos quidem cœlestes atque incorporeos ordines intelligi, qui deū assidue laudāt: ut Esaias & Ezechiel tradunt: qui audisse se illos referunt: vel homines illos, qui terrena transcendentes, prophetiæque ac contemplationi dei incumbentes in cœlum redunt: & per firmamentum

DECIMVS OCTAVVS.

57

mamentū eos homines qui circa mundi actiones stabiles ac constantes sunt, & ad omnes calamitatū impetus infra-cti: & per diē rursus, præclaras illas cœlestes atque incorporeas potestates, quæ secunda dicuntur lumina: quæque diuina mandata sibi ipsi mutuo deferunt, & renuntiat: p notem uero, hominem ipsum, ob carnalis nimirū crassitudinis caliginem, quæ animā circumdat. Et quæ sequuntur consequenter prædictis exponunt. Verba autē illa: in omnem terram exiuit sonus eorum: magnus Paulus in epistola ad Hebræos congrue ad euangelistas atque ad apostolos trātulit, atque eis accommodauit. Illa uero: In sole posuit tabernaculum illi: hoc pacto per eosdē exponuntur, dicentes: quod Christus in homine habitat: in eo inquā homine, qui uirtutum radiis coruscauerit. Ego enim, inquit, & pater ad eum uenimus, & mansionem apud eum faciemus. Vel Christi tabernaculum, est assumpta humanitas: quam cum illic habitaret, posuit in luce, degens sub sole: hoc est in aperto ac palam uiuens. & ipse tanquam sponsus. Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum: illustratus nimirū uirtutum radiis ac multiplicibus charismatum donis: qui etiam exultauit ut pro nobis curreret uiam ad mortē: atque à summo cœlo descendens in illud rursus reuersus est. Præterea etiam nemo se absconderet à calore sermonū eius: quia alij quidem uere calefient, alij uero vel illud saltem addiscent, quod ei omne genu flectitur: cœlestium terrestrium & infernorum, ut dixit Apostolus.

Lex domini irreprehensibilis, conuertens animas. Sufficeret, inquit, ad præstandam nobis cognitionem de deo, ipsa lex naturæ, quæ magnitudinem, pulchritudinem & ordinē rerum quæ creatæ sunt, omnes homines docuit: uerum hoc deo satis non fuit, sed scriptam etiam legē nobis tradidit, per quam de diuina prouidentia ac sapientia etiā doceremur: variis autem nominibus legem uocat. Nam & legem appellat, ueluti quæ conuersationē uitæ concinnat: & constituit: & testimonium, quia peccatores contestatur: & iustificationem, quia quod iustum est docet: & mandatum, quia quæ agenda sunt præcipit: & timorem, ueluti inexorabile: & iudicium, quasi sententiam ferat & suffragium: quemadmodum latius diximus in psalmo 17. Lex itaque domini

PSALMVS

irreprehensibilis, & conuertens animas. Quid enim in ea est, quod accusari possit, cum & ad animarum conuersionem sit posita, & ex paruis maiora doceat?

Testimonium domini fidele, sapientiam prestans paruulis. Fide digna sunt hæc testimonia, quia à domino sunt. Paruulos autem vel ætate dicit, quæadmodum videmus accidisse in Danieli: cui puero adhuc data est sapientia: aut ob humanæ sapientie ignorantiam, aut etiam ob summam simplicitatē. Omnibus enim his modis paruulus quis dici potest.

Iustificaciones domini recte, latificantes corda. Nihil tortuosum aut obliquum habent: quinimmo summa hominē lætitia afficiunt dū causas docet. Vel rectas appellat iustificationes domini, quasi quæ rectitudinē in omnib⁹ operatur.

Præceptum domini lucidum illuminans oculos. Anime oculos intellige per quos corporis etiam oculos illuminabit: ita ut per prauas vias non incedant.

Timor domini mundus, permanens in seculum seculi. Mundus veluti qui accusari nō possit, aut vituperari. Humanus enī timor accusari solet & pusillanimitas appellatur. Timorē autem hic eum intelligit propheta qui perfectiorē hominem reddit, quiq; purus est ac mundus: quæ quoties quis habet, à beneuolentia dei nunquam excidit. Initialis autē timor mundus non est, quia ex propriis nascitur peccatis. Vel mundus ideo dicitur hic timor, quia munditiæ est causa, & mundos homines reddit. Præterea alia est huius timoris ad alios differētia: humanus timor, aut ille quē initialem diximus, tempore sæpe extinguuntur, nec perpetuo permanent: non sic timor iste perfectior, quem laudat propheta, qui per totā vitam hominis extenditur: ut denotent illa verba: In seculum seculi. Vel ideo mūdus dicitur, quia post animæ purgationem innascitur: & permanens, quia timor ille qui ad munditiam peruenit, eiicitur à dilectione. Dilectio enim inquit, foras pellit timorem. hic autē timor, qui mūditiā subsequitur, permanet in æternū.

Iudicia domini vera. Ea enim sola proprie omni prorsus errore carent. Nam humana iudicia si ad summam & exactam diuinorum iudiciorum disquisitionem comparētur, erronea etiam esse apparebunt, propter humani nimirum intellectus infirmitatem.

DECIMVSOCTAVVS.

18

Iustificata in idipsum. Hoc est quæ vera pariter sunt & iusta. Nam quod proprie verum fuerit, illud etiam iustum erit.

Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multum. Hoc est supra omnia huius mundi bona, quæ preciosa ab hominibus reputantur: qui verò ab huiusmodi materialium rerū desiderio pcul fuerit, ille diuina iudicia: hoc est, legē dei, quasi famelicus, semper appetet, eisq; nūquam satiabitur.

Et dulciora super mel & sanum. Mellitis etenim favis, qui & visu incundi sunt, & gustu suaves, dulciora sunt eloquia dei. Per preciosissimas autē materias & p cibū suauissimū, desideriu & dulcedinē diuinorū iudiciorum demonstrauit.

Etenim seruus tuus custodit ea. De seipso propheta hoc dicit. Vel in vniuersum quod omnis qui seruus dei est, atque ita per virtutē affectus, necessario omnia obseruat quæ superius dicta sunt. Custodit enim posuit pro eo quod est, amat atque operatur.

In custodiendis illis retributio multa. Non in futura tantum vita, sed etiam in præsentī.

Dilecti qui intelligit. Quia predictorū obseruatio, è peccatorum abstinentia proficitur, quod difficile est, merito dubitat propheta quis nam futurus sit adeo sapiens ad discernendū peccata, ut in ea nō incidat: cū aliqua peccata sint maxime latentia: ea præcipue quæ in animo consistūt.

Ab oculis meis munda me. Occulta appellat peccata, quæ clā cōmissa sunt: vel turpes cogitationes, quæ in animo versantur, p quibus ardētē supplicat. Nā quāto magis latent, tāto difficili⁹ expelli ac superari possūt. Quippe cū summa securitate animū nostrū inquinēt. Manifesta enim peccata facili⁹ superantur, nisi quis perditis prorsus sit morib⁹. Vel p occulta, peccata ea intellige, q̄ p ignorantia cōmittuntur.

Et ab alienis parce seruo tuo. In alienis, inquit, peccatis parce mihi, cum nouerim reges, pontifices, parentes, & dominos, obnoxios esse subditorum, plebium, filiorū, & seruorum peccatis: quando nimirum ob illorum negligentiam deliquerint. Vel ab alienis: hoc est, à peccatis quæ fortuito ac casu commissa sunt & non electione: vel, ab alienis, hoc est, ab inimicis, tam visibilibus quā inuisibilibus.

Si mei dominata non fuerint tunc irreprehensibilis ero. Si hæc, inquit, peccata me non vicerint, tūc perfectionē assequar.

PSALMVS

In praesentia enim tametsi legem obseruo, timeo tamen a peccatis.

Et emundabor a delicto magno. Per magnum peccatum, ea intelligit quae superius dicta sunt: licet fortassis quibusdam contemptibilia videantur. Mēis etenim inquinatio spiritum fugat, & neglectio eorū delictorū quae a subditis committuntur, eandē condēnationē, vel maiore etiā meretur.

Et erunt ut placeant eloquia oris mei. Tunc, inquit, preces meae erunt tibi gratiae, atque eas suscipies: quando scilicet a praedictis omnibus mundatus fuero.

Et cogitatio cordis mei in conspectu tuo semper. Subintelligitur verbum, erit. Nisi enim dediscat cor meū turpia cogitare, tua certe, & ea quibus tu delectaris, nunquā considerabile.

Domine adiutor meus & redemptor meus. Tu enim mihi adiutor eris ut redimar, & redimes me a praedictis peccatis vel, tu o domine adiuuas me, in iis omnibus quae per virtutem ego, & liberas me de omnibus periculis, in quae incido. Illud etiam aduertendum est, quod verba illa, ab occultis meis munda me, & quae sequuntur, omnibus possunt fidelibus accommodari.

In finem psalmus ipsi David.

In finem etiam hic psalmus inscribitur, quia futura praedicit, & quae finem habitura erant tempore Ezechiae regis. Nam cum Sennacherib Assyriorum rex blasphema illa verba populo annuntiari iussisset, dolens atque id agrefrens Ezechias, cucurrit ad templum dei, ut in libris Regum legimus: & omnia deo annuntians quae a Elisha erant, aduocauit eum in auxilium. Omnes autem regis familiares, inter quos erat etiam Esaias propheta, animae illius contritionem videntes, quendam ad eum tunc verba in sententiam ac tenorem praesentis psalmi locuti sunt, orantes supplicationem regis exaudiri. Illud autem considerandum quomodo diuina gratia propheta nostro non tantum ea reuelauerit, quae futuris fieri debebant temporibus, sed ipsa etiam verba, quae verisimiliter erat illius regis domesticos dicturos esse.

PSALMVS XIX.

Naudi te dominus in die tribulationis. Nam cum Ezechias misisset nuncios ad Esaiam, hoc pacto ei locuti sunt, dicentes: dies tribulationis atque improprij.

Proteget te nomen dei Iacob. Quod negle-

DECIMVS NONVS.

59

modo est, & blasphematum ab Assyriis. Meminit autē patriarchae Iacob, quia & ille in magnis calamitatibus versatus est & periculis, & ab omnibus tandem dei auxilio liberatus.

Emitte tibi auxilium de sancto. Sanctum, templum appellabant antiqui, quod aduentare illuc deum credebant.

Et de Sion tueatur te. Mons Sion dedicatus erat domino: & sensus est. Deus qui habitat in Sion, illinc veniet in auxilium tuum.

Memor sit omnis sacrificij tui. Quodcumque scilicet in pacis tempore ut pius ac religiosus ei obtulisti.

Et holocaustum tuum pingue fiat. Per holocaustū victimam intelligit, quā totā atque integram erat oblaturus. Hec, inquit, victima pinguescat. Fiet autē pinguis, si libera ei pascua dimittantur, quod erit, dissoluta obsidione. Per victum itaque pinguedine, obsidionis etiā dissolutionem fieri optat. Vel pingue fiat: hoc est, pingue reputetur & acceptū. Holocaustum græca dictio est, ex nominis etymologia sic dictum, quod totum comburatur. Sacrificiorum enim alia in totū, alia autem in parte comburebantur: veluti omentum, renes, adeps, & alia huiusmodi, ut habetur in Leuitico.

Tribuat tibi dominus secundum cor tuum. Ut cor tuum optat. Cor autē propheta saepe ponit pro anima, eo quod ceteris aliis membris cor ab anima inspiretur. Sic etiam alibi accipitur: cor meum & caro mea exultauerunt in deū viuente.

Et omne consilium tuum impleat. Quodcumque scilicet te deū ac iustum fuerit.

Letabimur in saluti tuo. Speramus, inquit, quod deus ob tuam probitatem, praestaturus tibi sit salutem, teque insuperabilem redditurus: quo beneficio, & nos tecum pariter fruamur.

Et in nomine dei nostri magnificabimur. Nam si inimicos deo conterit, formidabilis etiam erit gentibus, hoc solo nomine deus Israel, inuocatus: per quod nomen, & nos magnificabimur, veluti exaudita inuocatione nostra.

Impleat dominus omnes petitiones tuas. Orationi insistent & precibus, ob diuturnam ac constantem contritionem, atque humilitatem regis.

Nunc cognosce quoniam saluum fecit dominus Christum suum. Haec quasi ab unoquoque eorū tūc pariter comprecantium dicta sunt, certitudine quadā salutis habita a sancto spiritu.

PSALMVS

Christum autem regem appellat vt vnctum.

Exaudiet illum de caelo sancto suo. In caelo habitabat, & in templo obumbrabat: atque ideo aliquando è templo, aliquando verò è caelo illum aduocabant. Sanctum verò caelum appellat quasi sanctificatum deo ac dedicatum.

In potentatibus salus dextera eius. Salus illa, quæ obuenit à gratia dei, fundata est in abundantia quadam atque excessu diuinæ potestatis: atque ideo nos confidere oportet, & inimicorum apparatum non timere, quia imensus admodum atque intolerandus videatur.

Hi in curribus & hi in equis. Hi qui circumdant nos, in curribus & in equis sunt, in quibus confidunt. Eosdem enim inimicos utrobique intelligit, tamen repetat articulum: estque hoc etiam Hebraice linguae idioma.

Nos autem in nomine dei nostri inuocabimus. Nos autem, inquit, illud dei nomen, quod ab inimicis exprobratum ac contumelia affectum est, in auxilium nostrum inuocabimus: vel propter nomen domini, quod ab illis spreum est inuocabimus dominum adiutorem.

Ipsi obligati sunt & ceciderunt, nos autem surreximus & recti sumus. Superiora verba, lamentationis ac planctus tempore prolata fuerunt: quæ sequuntur post inuisibilem Assyriorum eadem dicta sunt: obfusione scilicet dissoluta, omnibus gaudentibus, & deum glorificantibus, atque huiusmodi verba dicentibus. Obligati enim sunt & impediti potentia dei, atque in lethalem ruinam precipites delati: nos autem qui in multo eramus timore, surreximus, animamque & fiduciam recepimus.

psalmi
psal.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in quacunque die inuocauerimus te. Quemadmodum nunc de manu inimicorum regem saluasti, sic & in futurum saluato, cum ob proprias virtutes dignus sit, qui à te salutem consequatur: & nos rursum etiam exaudi, quotiens te inuocauerimus, quemadmodum nunc exaudisti. His itaque sic dictis, presentis psalmi expositione de Ezechia perfecimus. Quidam congruere eum dicunt beato David, cum in acie aduersus inimicos consistere, & conseriptum ab eo esse ex sociorum persona, qui cum eo aderant. Congruit etiam unicuique fideli aduersus demones decertanti, ipso nimirum corpore, per animam preces porrigente. Nam & demones nomen dei contempserunt. Per sanctum

VIGESIMVS.

60

autem, & per Sion, caelum intelliges, vt saepe dictum est. per Christum verò, & Regem, quemlibet Christianum, vt alibi praediximus. in curribus autem & in equis demones incedere dicuntur, ob eorum velocitatem, & ob summum belli apparatus. Dicit etiam potest hic psalmus aduersus inimicos nostros Barbaros, & pro regibus nostris fidelibus.

In finem Psalmus ipsi David.

Hic Psalmus similiter in finem inscribitur, veluti qui prophetiam continet, quæ Ezechia regi tempore finem accepit. Aiunt enim quod post eam agnitionem qua de illius vita desperatum est, addito ei postmodum xv. annorum vita spacio, vt in libris regum traditur, familiaris ac domestici eius gratias deo egerunt: quorum verba ac voces praesens Psalmus imitatur ac fingit. vitam enim, inquit, petiisti à te, & tribuisti ei, vel aliter: beatus David futura ea esse praesciens, praesentem Psalmum pro Ezechia rege deo obtulit.

PSALMVS XX.

In omni in potentia tua letabitur rex. In illa nimirum potentia, quæ ei haecenus adiumento fuit & in futurum letabitur. ita enim credimus ob recepta à te in praeteritum beneficia. Et in salutari tuo exultabit vehementer. Hoc est in salute, quam à te est consecutus.

Desiderium animæ eius tribuisti ei. Vel victoriam de hostibus, vel vitæ diuturnitatem, vel omne denique eius votum.

Et voluntate labiorum eius non priuasti eum. Quod superius dictum est, iterum repetit, quasi oblectans se in gratiarum actione. nam quod quisque animo cupit, hoc ore etiam ac labiis petit. per voluntatem autem hic petitionem intellige.

Quoniam praeuenisti eum in benedictionibus bonitatis. Quoniam eum praeuenisti, & praecoccupasti saepius beneficiis tuis antequam ipse aliquid peteret à te. benedictione hic pro beneficiis accipere debemus, quæ à dei bonitate profisciscuntur: & ideo dicit in benedictionibus bonitatis.

Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Beneficia ei praestita commemorat: & in primis, donasti illum, inquit, corona regia.

Vitam petiisti à te & tribuisti ei. Vt neque ab inimicis inter-

h iij

PSALMVS

emptus sit, neque morbo confectus. vtrunq; enim hoc sermone intelligere debemus.

Longitudinem dierum in seculum seculi. Non solum vitam dedisti ei, sed eam etiam longam præstitisti. Quod verò ait, in seculum seculi, Propheta proprie his verbis vti solet, quando futurum atque indefinens seculum designat: tametsi aliquando aut longum, aliquod temporis spaciū, aut firmam atque immutabilem deliberationem eodem sermone demonstret, vt hoc in loco: tu dedisti, inquit, ei vitā, vitam inquam longam, & lōgitudinem dierum firmam ac stabilem. Nec tamen ab re fuerit, si verba hæc, propter æternam vitam dicta fuisse credantur.

Magna est gloria eius in salutari tuo. Post diuinum hoc auxilium & beneficium à deo acceptum: magnus, celeberrimus, & conspicuus apud omnes effectus est, ita vt legationes multæ ab aliis regibus ad illum venirent, & dona ei plurima essent allata: quæ omnia ob huiusmodi diuinam protectionem illi acciderunt.

Gloriam & magnum decorem impones super eum. Ampliori adhuc, inquit, gloria illum donabis, & maiora efficies, cum ob perfectam in te animi eius voluntatem, pergratus tibi ac charissimus sit.

Quoniam dabis benedictionem in seculum seculi. Benedictio aliquando laudem significat, vt illud: benedic anima mea domino: aliquando gratiā seu beneficium, vt illud: Præuenisti cum in benedictionibus bonitatis: aliquando participationem sanctificationis, vt hic: aliquando blasphemiam ac maledictionem vt apud Iob: Nisi in facie benedixerit tibi: ad hæc, & salutationē significat, vt in quarto Regū, quādo Heliſeus dixit ad Giezi, si inueneris hominem, non benedices ei: & si benedixerit tibi vir, non respondebis ei.

Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Symmachus à vultu tuo, hoc est à protectione & custodia tua, aspicias enim in eum & gaudio replebitur, vel non simpliciter læticiam habebit: sed simul cum beneuolentia tua: & causam adiunxit: quia synceram scilicet habet in te spem.

Quoniam vex sperat in domino, & in misericordia altissimi non commouebitur. Non in exercitu amplius aut in diuitiis cōfidit, neque in aliis humanis viribus, sed in solo adiutore deo:

VIGESIMVS.

65

atque ideo non commouebitur nec fluctuabit.

Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Manus dei diuina est potentia, in quam incidere omnes eos optat, qui deo maledicunt: inueniatur, inquit, ab illis ad supplicia & ad penas.

Dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Inueniat, hoc est, comprehendat.

Quoniam pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Combures, inquit, eos igne iræ tuæ. per clibanum ignis, furnū intelligit, in quo coqui solet panis. in tempore autem vultus tui, hoc est, in tempore visitationis tuæ. quando nimirū in eos seuerè ac torne aspicias. vultus enim, inquit, domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.

Domine in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis, fructus eorum à terra perdes, & semen eorum à filiis hominum. Perditionem inimicorum futuram prædicit, & pernarum species connumerat: quod scilicet ab ira dei molestati conturbabuntur, dubitantes ex omni latere: quodque igne etiam cremabuntur, & fructus agrorum ipsorum etiam corrumpentur, & quod tota denique eorum generatio peribit: vt satis indicant illa verba. Et semen eorum à filiis hominū. per filios autem hominum humanā generationem significat.

Quoniam declinauerunt in te mala. Omnia verò hæc patientur, quia mouerunt mala aduersum te, & quia nomē tuum blasphemant, & seruis tuis insidias tendunt, multisque eos damnis ac malis afficiunt.

Cogitauerunt consilia in quibus sistere non potuerunt. Licet multa, inquit, aduersus te ac seruos tuos cogitauerint, huiusmodi tamen cogitationibus immorari atque insistere nō poterunt. destruentur enim eorum consilia.

Quoniam pones eos dorsum. Dorsum poni dicitur qui fugit ac terga dat. nihil enim aliud corporis eius tunc, quàm dorsum, hoc est, quàm tergum videri potest.

In reliquiis tuum preparabis vultum eorum. Hoc per hyperbaton figuram construendum est, si sententiæ tenorem seruare voluerimus, hoc pactorin reliquiis eorum preparabis vultum tuum: ac si dicat, quod neque etiam ij saluabuntur

PSALMVS

qui relictī sunt & supersuerunt à strage belli, & qui in su-
gā conuersi sunt, sed contra eos etiam visitationem tuam
præparabis, adeo vt non possint euadere: & hic quidē erit
sensus si legas, in reliquiis tuū, &c. verum quia dictio Gre-
ca potest intelligi, vt referatur ad præcedentia, ita vt sit
lectio: in reliquiis tuis, &c. Iuxta hanc lectionem, paulo-
post secundam psalmi expositionem tractabimus.

David. Exaltare domine in potentia tua. In psalmo 9. declarauimus
quid significet verbum hoc, exaltare. eundem enim sen-
sum habet hic versiculus, quem ibi ille: & exaltare in sin-
bus inimicorum tuorum.

David. Cantabimus & psallemus potentatus tuos. In fine psalmi 12. de-
clarauimus quid significant hæc verba cantare, & psallere.
Aliqui hunc psalmum congruere asserunt ipsi beato Da-
uid, dicentes: qd pro seipso illum cecinit, quod si suscep-
imus (nihil enim impedit) exponi poterit, vt subiiciamus.
Quod igitur in principio psalmi ait: In potentia tua leta-
bitur, & in saluari tuo exultabit: intelligemus dicta fuisse
propter Christum qui & potētia dei est, & dicitur, iuxta Apo-
stolū, & saluator. ipse enim, vt ait euāgelista, Saluabit po-
pulum suum. ad patrē itaq; dicit propheta: Domine in po-
tentia tua, & ad filium: In saluari tuo: hoc est in ea salute,
q̄ per te humano generi data est. hoc pacto etiā in sequē-
tibus alia ad patrē, & alia ad filiū referri debent. vere autē
beatus Dauid, post mortē suam letatus est, atque exultauit,
cernēs ac contemplans diuinæ incarnationis mysterium.
nam si dū adhuc tenebris humanæ carnis indutus erat, ant
mē tamē ac mētis oculis futura prospiciebat, multo magis
huiusmodi corporis tenebris depositis, credendum est, cū
purius ac perlucidius omnia speculatū esse. & consequen-
ter ad prædicta, per cordis desideriu, intelligemus desyde-
riū videndi incarnationē hāc diuinā: cui typū ac figuram
viderat: & per voluntatē labiorum, in desinens ac perpetuū
illud studium canendi ac laudandi deū, quo desyderio nū
quā frustratus est: canit quippe deo assidue, fidelīū omniū
ore vtens ac labiis. vitā autē petiit à deo, & accepit, cum in
summis sæpe periculis fuerit ac morti proximus, & demū
precibus suis ad deū intercedētibus ab eo saluatus sit. Ma-
gna est gloria eius in saluari tuo, hoc est, propter salutē il-

VIGESIMVS.

62

Iam, quæ à te est, magnam quippe gloriā assecutus est bea-
tus Dauid, cum ex eius radice salus nostra pullulauerit: vn-
de maior ac celebrior apud omnes effectus est. lætificabis
autem eum in gaudio cum vultu tuo: hoc est delectabis eū
per filium tuum, vult⁹ enim seu facies patris, filius dicitur.
Qui enim vidit me, inquit, vidit & patrem meum. per ini-
micos autem dei, Iudæos intellige Christi inimicos, qui-
bus graua imprecatur Propheta, prædicens hoc pacto q̄-
cunque postea passuri erant: & quorum semen iam prorsus
deletum est: eorū dico, qui Christum crucifixerūt. nam qui
erant iam per orbem dispersi, illi Romanorum flagellum
euaferunt. Pones etiam eos vt clibanum ignis in tempore
vultus tui: hoc est in tempore filij tui. vt iam diximus: quæ
res post aduentum Christi accidit. Ex illo enim tēpore quo
dixit dominus ad Iudæos, tolletur à vobis regnū, &c. gra-
ua aduersus eos in dies cœperunt oriri flagella. In reli-
quiis tuis, hoc est in iis Iudæis, qui crediderunt in te filiū
dei, & qui tibi relictī sunt vt fideles, præparabis: hoc est, or-
nabis, & glorificabis genus eorū. Summa quippe gloria e-
tiam hætenus Iudæis est: quod patres Apostolorum pos-
suerint: tametsi ipsi per se inglorij sint & abominabiles. Possu-
mus & hunc psalmum Regi nostro fideli accommodare, &
aduersus infideles Barbaros, quemadmodum diximus, &
xime præcedentem etiam accommodari posse.

In finem pro auxilio matutino Psal-
mus ipsi Dauid.

Υψις η̄ς
αυτ̄, δ̄, 31-
α.

Præsent Psalmus manifestissime ad Christum referendus est,
& multa prædicit, quæ ad assumptam carnem & ad salutem eius
passionem pertinent, & iam finem suum consecuta sunt. Pro auxi-
lio autem ideo inscriptum est, quia supplicationem Christi continet,
qua passionis tempore à patre auxilium petiit. Matutinum vero seu
etiā vt Græca dictio sonat, orientale auxilium Propheta Chri-
stum appellauit, qui mane atque oriens vocatur: hoc est dici principiu.
vere enī nobis dominus sedētibus in vmbra mortis nū secus ac sol qui-
dā iustitiæ ortus est, seu lūmē salutis. Quid autē supplicat, facit, itaque
homo, vt nos orare doceret, in mortis tēpore: quando quidē is etiam qui
natura ipsa iustissimus est, propter insuetam animæ ac corporis dispo-

PSALMVS

tionem tunc temporis formidat ac perhorrescit. Quidam vero prepositionem, pro loco prepositionis, de, positam esse intelligentes, (ut alibi plerumque reperitur) aiunt Psalmum hunc de Christi passionibus compositum esse. Christi enim passionis significari dicunt, per auxilium matutinum: quia commemorato passionis tempore, mane illud, atque oriens quod diximus, hoc est, Christus, maximum nobis auxilium prestavit, deusculo per mortem propriam, illo tyranno qui mortis antea imperium occupauerat.

PSALMVS XXI.

Deus meus respice in me, quare me dereliquisti. Humanæ est formidinis sermo, quo maxime dei humanatio confirmatur, quodque verus ac perfectus homo fuerit Christus, & naturali obnoxius timori. Respice me, inquit. Solent enim qui carnifici quempiam tradunt, oculos auertere. Quare dereliquisti me, inquit. Atqui, nunquam discessit deus à Iesu, ubi semel dei filius ei vnitus ac iunctus est: verum præ summa formidine se derelictum putat. Nisi enim, inquit, tu apud te auxilium tuum continuisses, ego sanè mortem non timerem. De hoc Christi timore tradunt etiam Euangelistæ, & quando orauit, dicens: pater si possibile est transcat à me calix iste: & quando introducunt eum in crucem, præsentis versiculi verba protulisse, dicentem: Deus meus quare dereliquisti me, hoc est, quare in hoc me timore reliquisti, sciens spiritum quidem promptum esse, carnem autem infirmam: et quare me morti concessisti, sciens quod ego nihil morte dignum fecerim.

Longè à salute mea verba delictorum meorum. Reatus, inquit, peccatorum meorum procul sunt à salute mea, hoc est nullo impedimento sunt saluti meæ, qui nulla omnino sunt delicta quæ commiserim. Iniquitatem enim, inquit, alibi scriptura, nullam fecit: mors autem est peccantium multa. Vel aliter: subit dominus, atque accipit in se totius humanæ naturæ personam, ut cognatæ. Et quare, inquit, me hominem, hoc est, vniuersam hanc humanam naturam dereliquisti, siue eam opprimi à morte: & causam infert, quia nimirum condemnationes meorum scelerum procul sunt à salute mea. Nam cum his ego pariter elongatus sum à te: quod si apud te essem, seu uater sanè ab hac morte.

VIGESIMVS PRIMVS.

63

Deus meus clamabo die, & non exaudies, & nocte & non ad insipientiam mihi. Hoc illo die accidit, quando comedit Pascha cum discipulis. Tradunt enim Euangelistæ, quod nocte illa orauit. Et verisimile, immo etiam credendum est, die etiam orasse. Nec mireris quod ultimo loco id posuit quod præcessit. Air enim, & non exaudies, & nocte: cum tamen clamorem nocte factum præponere debuisset, & tunc deum inferre, & non exaudies. Huiusmodi enim loquendi modi apud Prophetas frequenter conspiciuntur, quod ea nimirum ratione factum est, ne ex se ipsis loqui, sed quomodocumque & quæcumque audiunt, ita ea recitare videntur, quemadmodum sanctus spiritus in ipsis illa insonabat. Et in die, inquit, rogabo, ut transcat à me tempus mortis, & non exaudiat. Noui enim te ob humani generis salutem id facere, pro qua ego etiam incarnatus sum. Quidam per diem & noctem tempus ipsum crucis intelligunt. A sexta enim hora usque ad nonam tenebræ factæ sunt, adeo ut tempus illud & dies & nox merito appellari possit, & intelligunt quod rogauerit patrē dimitteret peccata iis, qui eum crucifixerant, & quod exauditus non est, cum illi postmodum funditus exterminati sint: & quod exauditus non sit, in causa fuit, quia manifeste illos nouerat eius resurrectionem calumniaturos, & proprium acturos peccatum.

Tu autem domine in sancto habitas laus Israel. Per sanctum, filij personam intelligit, humanæ coniunctam naturæ. Ego enim, inquit, in patre & pater in me est. Laus igitur populi Israel, deus pater est, qui habitat in filio. Iudæi quippe, solos se cognoscere deum gloriabantur, tamen si nec iudicium facerent nec iustitiam, nec virtutum semitas sectarentur. Iis autem verbis quibus patrē air habitare in filio, demonstrat quod filius & salutem hominum optauerit, & assumpti corporis mortem non recusauerit. Vna enim atque eadem est patri filioque voluntas.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberaisti eos, ad te clamauerunt & saluati sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi. Scipsum cum afflictis coniungit, atque ait: quemadmodum patres nostri secundum carnem, qui ante meum aduentum, in hac vita elati fuere, sperauerunt in te, & clamantes ad te in periculis, ex eis liberati sunt: ita ego illos imitatus, ac

PSALMVS

veluti illorum similis, similes etiam ad te effundā preces. Est autem Prophetarum mos, vt ad maiorem emphasim, atque vt intentionem cordium suorum melius declarent, dictiones ac sententias plerunque repetant & inculcent. Per liberationem autem à periculis, ij qui in sacris scripturis docti ac diu versati sunt, non corporis solum, verum animæ imaginis liberationem intelligunt: quando scilicet anima dolores omnes ac supplicia generose ferens, nihil illine in suo lædatur proposito. Hoc pacto sanctos martyres tametsi occisi fuerint, vicisse dicimus, & liberatos esse, propter inuictam nimirum animæ fortitudinem.

Ego autem sum vermis & non homo. Hoc etiam ex persona Christi dicit, seipsum humiliantis. Hoc pacto beatus etiam David, qui alioquin & Propheta erat & rex, Canē se mortuum appellabat, vt in libris Regū legimus. Quod si dominus Iesus qui sine peccato erat, se ipsum adeo vilipendit, quid faciendū nobis est, qui & peccatores & adeo inutiles sumus? Quidā putāt verba huius versiculi, dicta esse, ppter humanā Christi generationē, quæ absque vlla viri fuit cōiūctione: vt huiusmodi verbis illud nobis indicetur, q̄ quē admodū vermis à pluuia nascitur desup in terrā veniēte, ita & Christus superno sancti spiritus in virginē aduētū sit generatus. Ob hāc igitur rationē Christus, vermis dicitur, qui alia insuper ratione dicitur etiā, non homo, ppter cōceptionē illam nimirum & generationem eius supernaturalem, quæ humanæ generationis ordinē non seruauit: vel aliter, quia vermes in escam piscibus dari solent: dic ea ratione Christum vermē appellari posse, quia eius caro, sub qua diuinitas veluti occult⁹ quidā ham⁹ latebat, instar vermis facta est esca in capturam intellectualis illius ceti, qui mari præsentis vitæ versabatur. Nā cum cetus oscitabundus ad illam escam hiaret, latenti illic hamo diuinitatis penetratus est. Vel quia vermis tametsi specie exiguus sit, materiā tamen corrodedo delet ac perdit, ita & Christus licet aspectu ac præsentia exilis videretur, cōtrarias tamen ac sibi resistentes diemonū atq; aliorū potestates disperdidit.

Opprobrium hominum & neglectio plebis. Hæc verba manifeste prænunciant ea quæ passionis tēpore Iudæi cōtumeliose aduersus dominū dixerunt, illudentes nimirū & de-

VIGESIMVS PRIMVS.

64

ridentes. Opprobrium autem hominum & neglectio nem populi intellige, vt idem significant. Per homines autem hic Romanos milites intellige: & per plebem, populum Iudæorum.

Omnes ridentes me subsannauerunt me, locuti sunt labia eorum, & mouerunt caput sperantis in domino, eripiat eum, saluum faciat eum quoniam vult eum. Hæc aptissime inuenies scripta apud Matthæum. Ait enim quod ij qui pertrāsibant blasphemabant mouentes capita sua, & alia dicentes, quæ illic sequuntur.

Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre. Viri copula virginalia ventris claustra aperit. Immissum enim semē naturaliter vuluam aperit, quæ deinceps conclusum illud cōtinet, donec fœtus perficiatur. Ac demū pōdere grauata rursum aperitur, & fœtū labi permittit. In saluatore autē nostro quē admodū cōceptio absq; vlla fuit viri copula, ita & pgressio fœtus supra naturam extitit: ipsa scilicet diuina vi fœtū extrahente, & virgineis claustris nullatenus aptis.

Spes mea ab uberibus matris meæ. Tu ab ipso, inquit, lacte fuisti spes mea. Ex illo enim tempore cognoui spes meas omnes in vno collocatas esse: edoctus nimirum à diuinitate mihi coniuncta. Scribit enim de Christo Lucas quod puer crescebat, atq; inualefcebat spiritu, & replebatur sapientia, & gratia dei erat cum illo.

In te proiectus sum ex utero. Procuratione tua, inquit, proiectus sum ex utero, veluti qui patrem in terra nullum habui.

A ventre matris meæ deus meus es tu. Statim, inquit, te deū cognoui, edoctus ab ipsa diuinitate, vt prædictum est. A ventre autem dixit, vel quia in carne erat, vel quia egressus de ventre. Hæc autem ex Christi persona dicta sunt. Ego, inquit, deus quidem sum, & filius æternus, sed postquā mihi carnem in utero virginis creatam assumpsi, ex tunc, o pater tu deus meus es.

Nō discesseris à me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est, qui adiuuet me. De hoc etiam tradunt Euāgelistæ, quod cepit tristis ac moestus esse, & rursus quod discipuli omnes relicto eo fugerunt.

Circūdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Per vitulos plebejā Iudæorū multitudinē intelligit, veluti

ἡ ἰσχυρία
ἡ ἰσχυρία.

ἡ ἰσχυρία
ἡ ἰσχυρία.

PSALMVS

luentutem omni prorsus regula carentē: per tauros verō pontifices, scribas & seniores populi, propter etatem nimirum, & præminētiā: quos etiam pingues appellat, quia multis dei donis præ cæteris fruebantur. Ad hanc sententiam facit quod alibi ait Moyses: comedit, inquit, Iacob, & impletus est & recalcitravit dilectus, impinguatus & incassatus est, & dereliquit deum factorem suum.

Aperuerunt super me os suum sicut Leo rapiens & rugiens.

Quando congregati clamabant, tolle tolle crucifige eum.

Quasi aqua, effusa ac dispersa sunt omnia ossa mea. Per Christi ossa, Apostolos intelligimus, veluti firmantes ac continentes reliqua Ecclesiæ Christi mēbra. Omnes enim tunc eo relicto aufugerunt, ut per Zachariam prophetam fuerat etiam prædictum. Percutiam, inquit, pastorem & dispergentur oves. Et per effusionem, illorum à se digressum & fugam significat.

Factum est cor meum quasi cera liquefens in medio ventris mei. Liquefactum est cor meum, inquit instar ceræ. Defecit enim & debilitatum est in afflictionum igne. Per ventrem autem, iuxta Græci nominis significationem, totam corporis concavitatem intelligit.

Aruit quasi testa fortitudo mea. In commemorato nimirum igne afflictionum infixæ: unde exsiccata est illius efficacia.

Et lingua mea adhesit faucibus meis. Quando videlicet falsis testibus cum acculantibus, ipse nihil respondit, sed tacebat: vel etiam quando in cruce sitiuit.

Et in puluerem mortis deduxisti me. Per puluerem mortis sepulturam intellige, quia qui in sepulchro iacent, terra ac puluere inuoluuntur: ad quod sepulchrum tu volēs, inquit deduxisti me, propter hominum salutem.

Quoniam circumdederunt me canes multi. Iudæos merito tauros superius appellauit, veluti qui iugo legis premebatur, tamen ipsi legem transgrederentur: nunc autem Romanos milites iure etiam canes vocat, veluti immundos secundum legem: & præterea etiam valde impudentes, quia ratione dominus in Euangelio ad Cananæam dixit: non est bonum sumere panem filiorum & dare canibus.

Synagoga malignantium obfedit me. Inuidorum scilicet Iudæorum.

Foderunt

VIGESIMVS PRIMVS.

65

Foderunt manus meas & pedes meos. Clauis nimirum perforantes.

Diminuerunt omnia ossa mea. Nudum me crucifigentes, atque in cruce extendentes, ita ut ossium meorum cōpagines à quocunque numerari possent.

Ipsi vero considerauerunt. Hoc est curiose, de me tunc suspensio disquisuerunt, nunquid filius dei essem. Dicebant enim: Si filius dei es, descende de cruce.

Et viderunt me. Hoc est cognouerunt quis nam essem, cernentes nimirum vniuersam creaturam mecum pati, tametsi duri adhuc permāserint. Scribit enim Matthæus, quod Centurio & qui cum eo erant, videntes terræmotū & alia quæ contigerant, timuerunt valde dicentes: vere filius dei erat iste. Vel aliter: Curiose egerunt, ne auferret de cruce à discipulis meis: unde viderunt seu inspexerunt me, hoc est obseruauerunt cum militum custodia.

Diuiserunt sibi vestimenta mea & super vestem meam sortem miserunt. Manifeste hoc Ioannes Euāgelista declarat, dicens: Milites igitur ubi crucifixerunt Iesum, ceperunt vestimenta eius (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partē) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, tota desuper cōtexta. Dixerunt igitur mutuo inter se, nō scindamus eam, sed sortiamur de ea, cuius erit: ut scriptura impleteretur, ea nimirum quæ in hoc loco nobis tradita est per Prophetā: cuius verba illic Ioannes distincte apposuit. Per vestimenta igitur indumēta illa intelligit, quæ cōfuta erāt. Et quæ diuisa fuerunt per milites: per vestē vero, tunicam illā inconsutilem, quæ supernè erat cōtexta, & p̄ qua sortē miserūt.

Tu autem domine ne longe facias auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspicis. His scilicet omnibus sic se habentibus.

Libera à framea deus animam meam, & de manu canis vnguentum meum. Per frameam Romanos milites intelligit, qui frameas, hoc est gladios & arina ferebant: quos etiam canes ea ratione appellat, quam superius diximus. Per Leonē vero Iudæos, ob summam nimirum eorū scititiā, & quia morte eius sitiebant, & quia infidiis utebatur: quo nomine paulo superius illos etiam appellauerat. Eosdē etiam Vnicornes vocat, veluti in vnā tantū dei personā credentes. Syluestre autē animal est Vnicornis, & iuxta sui nominis ety-

mologiam, vnū tantū modo cornu gestat in fronte. Singu-
lari vero numero frameā Leonem & Canē dixit, conside-
rato vniuerso corū genere p quod vnusquisq; dignoscitur.
Per vnigenitam autem, animam suā intelligit, quasi vnica
ac singularē inter ceteras. Quippe quæ sola inter omnes
alias peccatum non fecit, & quæ sola dei filium secū vnitū
in eadem habet persona. De sua autem humilitate ipse e-
tiam in Euangelis dixit: discite à me quia mitis sum, &
humilis corde. Quare autem huiusmodi preces fundat iā
diximus, & qualem etiam liberationē animæ perquireret.

Narrabo nomen tuum fratribus meis. Animaduerte quomo-
do diuinus spiritus quædam vt iam facta cōmemorat, ve-
luti qui futura ea esse præuidebat: quædā vero tanquā futu-
ra: atq; hoc ex lege prophetiæ. Per nomen autē dei, nomē
paternitatis intelligit. Deum enim olim semper fatebatur
Iudæi, sed patrem filij non cognoscebant. Huius autē ver-
ficuli prophetiam impletam esse legimus apud Ioannem:
apud quem Christum dixisse legimus ad patrem: manife-
stauit nomen tuum hominibus. Per fratres autem Aposto-
los intelligit, quemadmodum & alibi post resurrectionē
eos appellauit mulieribus, illis dicens: Ite & nunciate fra-
tribus meis.

In medio Ecclesiæ laudabo te. Neque enim Apostolos tan-
tum priuatim docuit: sed in Iudæorum etiam Synagogis
palam ac libere locutus est, narrans nimirū dei patris ma-
gnalia. Hanc autem prophetiā hodie etiam manifeste ad-
impleri videmus, dum Christi Euangelium & priuatim &
publice in Ecclesiis legitur.

Qui timetis dominum laudate eum. Veluti iam exauditus à
patre, hortatur ceteros fideles ad gratiarū actionē: & pri-
mo fideles ex Gentibus, ad quos post resurrectionē suā A-
postolos primū misit: (Euntes enim, inquit, docete omnes
gentes) quōlq; nunc Propheta ob summā eorū virtutē ti-
mentes dominum appellauit: quemadmodū alibi etiā ap-
pellat Petrus in Actibus Apostolorū dicens: viri Israelitæ
& qui in vobis timent deum. Verum quia Ecclesia fidelium
non ex Gentibus tantū, sed etiam ex Hebræis constituta
est, hos pariter ad glorificandum deum urget dicens.

Omne semen Iacobi glorificate eum. Omnes qui ex Iudæis si-

deles sunt. Omnium enim tribuum progenitor fuit Iacob.

Timet eum omne semen Israel. Per semen Israel vtunque
genus supra commemoratum intelligit, Gēiles nimirum
& Iudæos, qui fideles sunt. Omnis enim qui Christum co-
gnoscit, vere Israel appellatur, cum Israel, interpretetur,
meus videns Deum. Iubet igitur vt Deum laudemus, vtq;
eum semper veluti omnipotentem timeamus. Vel ceteros
Iudæos iubet, vt eum timeant veluti allaturum eis exter-
minationem ob furorem ac rabiem, quam erga illius filium
demonstrarunt.

*Quoniam non spreuit neque molestam, habuit deprecationem pau-
perum.* Non molestæ illi fuerunt preces, quas ei obtuli &
pro demonis profligatione, & pro vestra victoria. Seip-
sum etiam pauperem Christus appellat, & propter carnis
exiguitatem, & quia pecuniis, & omnibus aliis externis
bonis carebat.

Nec auertit faciem suam à me. Hunc loquendi modum de-
clarauimus in Psalmo duodecimo.

Et dum clamarem ad eum exaudivit me. Statim, inquit, cla-
mans ad eum exauditus sum.

A te laus mea. Tunc scilicet quando vox è cœlo delata
est dicens: Hic est filius meus dilectus in quo complacui.
Et alibi: Et glorificauit & iterum glorificabo.

In ecclesiā magna confitebor tibi. Per confessionem hoc in
loco laudationem intelligit. Est autem vere magna fidelium
Ecclesia, quæ ad vltimos vsq; terræ fines puenit: vel quia
ex magnis ac summis viris consistit. Assidue autē Christus
in medio Ecclesiæ patrem laudat, per Euangelium suū. Et
superius quidem Iudæorum Synagogam Ecclesiā appella-
uit, (nisi illic fortassis per Ecclesiam, singulares fidelium
Ecclesias vbique locorum existentes intelligas) nunc au-
tem de ipsa vniuersali Ecclesia loquitur.

Vota mea reddam in conspectu timentium eum. Per vota, pro-
missiones deo factas intelligit: quod nimirum & narratu-
rus esset nomen patris, & illud laudaturus.

Ederit pauperes & saturabuntur. Ij scilicet qui eousque, re-
ligione ac pietate pauperes fuerant: vel etiā humanis di-
uitiis. Pauperes enim sunt, veri omnes Christiani: qui tamē
spiritualē cibū Euangelicæ comedunt doctrinæ, qua vere

PSALMVS

alitur atque augefcit anima.

Et laudabunt dominum qui exquirunt eum. Quia ob humani generis salutem proprio filio non pepercit. Exquirat autē deum ille qui per semitam mandatorum eius graditur, qui bus recta ad illum via perducimur. Vel aliter: comedēt fideles Saluatoris corpus, cum quo & sanguinē eius bibent: & saturabuntur, sancto nimirum repleti spiritu, hymniſq; & laudibus in menſa illa deum extollent: ita vt verſiculus ſuperior, non ſolum prophetiam contineat de Euangelio, ſed de myſtico etiam menſa illius ſacramento.

Viuēt corda eorum in ſeculum ſeculi. Ait enim dominus in Euangelio: ego ſum panis vitæ, & rurfus: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuēt in æternum: cuſtodicens videlicet pariter mādata. Per cor autem, totum hominem intelligit: eo quōd illa pars cæteris omnibus partibus in quouis animante, vitæ ſit magis particeps. Licet moriatur, inquit, reſurgent tamen in vitam æternam.

Remiſcentur & conuertentur ad dominum vniuerſi fines terræ. Remiſci aliquem dicimus de re olim præcognita. Ex his igitur verbis illud nobis denotatur, quōd cognitio dei in hominibus naturalis eſt, tamenſi erroris nebula quæ erat in omnibus Gentibus, cognitionem illam obtegeret atq; occultaret: verum vbi diſſipata eſt illa nebula, & illuſcere cepit ſol iuſtitie Chriſtus, remiſci ſtatim ceperunt creatoris, & ad ipſum conuerſi ſunt. Vel, remiſcentur in paſſina ſignificatione intellige, quōd memores erunt. Ex vi enim Græci verbi vterq; poteſt ſenſus elici: ita vt ſit ſententia, quōd digni efficiuntur, quorum deus remiſcatur: tamenſi eoſq; repulſi ac neglecti fuiſſe viderentur. Illud etiam conſidera, quomodo ordinate atque appoſite verbis Propheta uſus eſt: nam cum primo dixerit remiſcentur, deinde conuertentur intulit, ac demum adorabunt.

Et adorabunt in conſpectu eius vniuerſa familie Gentium. Atqui nec vniuerſi fines terræ crediderunt, neq; omnes Gētiū familie, verum quia in omnem terram Euangelii & ad omnes Gentes penetrauit, à toto partem ſignificat: quæ admodū alibi contra, totū à parte. Et aliter: per familias, quas iuxta Græci nominis vim, parētēlas poti⁹ dicere poſſumus, cognationes intelligit. Manifeſtū vero eſt quōd de

Πατριαι.

VIGESIMVS PRIMVS.

67

omnibus nationibus plurimi, qui inter ſe cognati erant, Chriſto crediderunt, & per ipſam patrem adorauerunt.

Quoniam domini eſt regnum & ipſa dominabitur Gentium. Ipſe enim eorum rex eſt & dominus, iuxta illud: poſtula à me & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ: & ideo adorabunt eum à dæmonis tyrannide liberati.

Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ. Per pingues terræ diuites intelligit: diuites inquam pietate & religione, qui antea pauperes fuerant: vt prædiximus.

In conſpectu eius cadent omnes qui deſcendant in terram. Adorabunt eum mortales omnes, qui in terrā reuoluuntur, quia poſt communem omnium reſurrectionē, omne genu ei ſe cietur ſecundum Apoſtolum. alij nimirum ſponte ſua, ac libenti animo, alij verò inuiti & cum timore.

Et anima mea illi uiuit. Ipſe enim eſt qui eā viuificat, qui quæ à peccato occidi eam non ſinit. hoc autem & de patre intelligi poteſt & de filio. Vel aliter: Viuit, inquit, anima mea deo, veluti quæ actiones ſuas omnes ad eum dirigit, quæ admodum contra dæmoni dicitur mortua, quando ad prauos illius ſuggeſtiones immobilis permanet.

Et ſemen meum ſeruiet ipſi. Semen, inquit, meum Chriſtus, patri meo ſeruiet. Per ſemen, omnes filios intelligas, qui ei per Euangelium generati ſunt, & quos ipſe, vt inquit Apoſtolus, patri ſuo ſubiecit.

Annunciabitur domino generatio ventura. Cognoscetur à deo, inquit, generatio fidelium ex gentibus, quæ ventura eſt in diebus incarnationis filij eius.

Et annuntiabunt iuſticiam eius populo qui naſcetur. Ij qui per fidē generati ſunt, annuntiabūt eā poſteris, & hi ſucceſſiue aliis. Iuſtitia verò ideò appellat, quia humani generis inimi cū deſtruxit, qui iniuria illud ſemper ac damno affecerat. *Quem fecit dominus.* Hoc eſt, quem ſibi populū conſtituit cū antea dei populus nō diceretur: quinimmo repulſus erat & exoſus. Vel aliter: Quem fecit, hoc eſt quem creauit. Et quod dictū eſt annūciabitur domino generatio vëtura, qui dā aliter expoſuerunt, dicentes: prophetia illic contineri de gētilibus illis, qui in Hieruſalē quærebāt videre dominū. Scribit enim Ioānes acceſſiſſe eos ad Philip̃pū, qui erat

PSALMVS

à Bethsaida Galilee, & interrogasse eū dicentes: Domine volumus videre Iesum: & Philippum deinde id dixisse Andree: & utrumque eorum deinde id simul retulisse ad Iesum: & Iesum respondisse, quod venerat hora ut glorificaretur filius hominis. Ecce quomodo Christo domino annunciata est ab Apostolis generatio illa Gentilium: illi nimirum Græci, qui exeuntes & accedentes ad Iesum, exordium quasi ac principium fuit Gentilium omnium, qui in Christum erant credituri.

Psalmus ipsi David.

Hanc Psalmum sanctus spiritus beato David ex persona fidelium, qui ex Gentibus fuerunt conscribendum mandauit.

PSALMVS XXI.

Propheta

Dominus pascit me & nihil mihi deerit. Ipse enim dominus in Euangelio ait: ego sum pastor bonus. Qui cum primos fideles ex Gentibus quasi oves, præruptis in locis errabundos inuenisset, ad omne suum duxit eos ac pascit: pro quo beneficio eorū quisque à Propheta nostro introducit in gratiarum actionē deo canere ac dicere: Dominus pascit me, atque ideo nullus est mihi timor quod posthac necessarium aliquid aut opportunum deficiat.

*Ex Isaiæ
XII*

In loco herbarum ibi me collocauit. Constituit me, inquit, in loco ubi erant optima herbarum pascua. Persistit enim Propheta in pascendi metaphora. Herba autem & aqua de qua inferius dicit, ubertate gregi præstant. Et sensus est: Quod uberrimum ei pabulum dominus ad vescendum dedit. Vel per locum quidem Ecclesiam: per herbas, verò, virentes virtutibus fideles intelligit. Vel, per herbam Christianorum fidem intellige, quæ semper renouatur ac virefcit. Gentium enim fides consenuit & aruit ut scænum. Vel, per herbarum pascua, virtutes morales, per aquam vero requietis, pacatissimum contemplatiuæ philosophiæ confugiū significat.

*A' variat
ous.*

Super aquam requietis educauit me. Hoc propter baptismi lauacrum dictum est, cuius aqua emundati, laborem omnē & pondus peccatorum proicimus, ac deinceps requiescimus. Quapropter dominus dicebat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego requiesce re vos faciam.

VIGESIMVS SECVNDVS.

63

Vel aliter: per aquam fluente illa intellige viuificæ Christi doctrinæ, de quibus in primo psalmo dictum est, in expositione illius versiculi: quod plantatum est secus decursus aquarū. *Animam meam conuertit.* Ab idolorum errore.

Deducit me super semitas iustitiæ. Per iustitiā hic vniuersalē illam iustitiā intelligit, quæ oēs cōplectitur virtutes. Per semitas verò alias particulares virtutes, quæ ad illā tendunt. Ipse enim dominus incarnatus, has nobis vias aperuit, & per eas ingrediēs, re ac verbis dux nobis itineris factus est. *Propter nomen suum.* Propter hoc quod christianus vocor: vel, ne nomē suū ob mala nostra opa ab infidelibus blasphemetur.

Nam & si ambulauero in medio vmbre mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Umbra mortis labor ille est, qui in quo cūque reperitur periculo, quique ob doloris acerbitatē, quæ morti persimilis est, umbra mortis esse dicitur. Malaverò, tentationes sunt & calamitates. Esse etiam dominus dicitur ac conuersari cū christianis, eo modo quo ipse declarauit, dicens: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Vel aliter: umbra mortis est vita præfens. Nam quemadmodum mors animam separat à corpore, ita & præfens mundus amatores suos separat à deo: quod si quis cum deo est, erit etiam deus cum eo.

Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Virga est qua errantes corrigimus, baculus verò, quo pusillanimes innituntur. Sensus est, tu & peccantes correxisti, laborantesque ac labantes stabilisti, & utroque pacto nobis opem tulisti. Illud autem animaduertendum est, quod græca dictio *παράκλησις* non tantum significat cōsolata sunt, sed etiam aduocauerunt: unde paracletum aduocatū & consolatorē interpretamur. Ordo igitur sic fiat: ipsa duo hæc, virga nimirum & baculus aduocauerunt me: hoc est admonuerunt. Nam qui aliquem admonet, aduocat eū & trahit ad id quod confert. Quidā verò per virgam & baculū crucē intellexerunt. Ex duabus enim partibus, crux componitur, quarum rectam, baculum dicunt: à quo erecti sumus, cum in errore iaceremus: transversam vero, virgā esse aiunt, per quam percussit dominus ac cōfregit demones. Solēt enim qui valide percutiūt extranverso ictum inferre, ut grauiorem plagā infligāt. Preponi autē dicunt virgā baculo, quia primo cruce tyrannū

PSALMVS

destruxit, & eadē postmodū nos redemit: ita vt sensus sit: quod crux tua ad pietatē me, & ad religionē aduocauit. Et aliter: virga quidē pro dei iudicio sumi potest, & baculus pro prouidentia: quorū vtrunq; nos ad salutem aduocat.

Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Non solum vt prędixi me beneficiis affecisti, sed & spiritualia etiam oblectamēta donasti, quę per mensam hic significatur. Hanc autē in cōspectu, inquit, inimicorū meorum parasti, vt videntes dolore tabescerent: vel aduersus eos, hoc est contra id, quod cupiunt. Illi enim morore me semper ac tristitia magis afficere student. Vel per mēsam, futurorum bonorum fruitionem intelligit, quā preparauit deus diligentibus se: vel altaris mensam, in qua cœna mystica illa iacet, vel etiam virtutem moralem: & per oleum quod mentem impingat, contemplationem earum rationum intellige, quę in mentibus in sunt.

Impingasti in oleo caput meum. In oleo nimirum spiritualis gratiæ: & per caput mentē seu intellectū intellige, veluti contentum à continente. Gratia enim spiritus impingat & hilarem reddit mentem. Fortassis etiam vñctionem olei baptismatis prędicat: aut vnguentum illud, quo dominus à muliere vñctus est: in quibus omnibus per caput, totum hominem significat.

Et calix tuus inebrians me, quā optimus est. Poculum, inquit, euangelicorum sermonū, quod me ebriū reddit. Excedere enim me facit à priori pertinacia, vt pote potens cōtra inimicos, vel aliter: poculum inebrians sacrificij intelligit.

Et misericordia tua persequetur me omnibus diebus vitę meę. Persequetur, hoc est sequetur me, ita incedentem nimirum, & fugientem errores. Vel persequetur, hoc est, perquiret me & non discedet.

Et vt inhabitem in domo domini in longitudine dierum. Persequetur autē me, vt tutus in protectione dei habitem. Vel per domum domini ecclesiam dicit, & congregationē fidelium in qua habitat dominus, & iis apparet, qui deo digni sunt: & sensus est: ego & diuina misericordia dignus celebror, & protegar à deo, & fidelis permanebo. Vel aliter: dabitur mihi in longitudine dierum, hoc est per totam vitā, vt inhabitē in domo domini. Et aliter: calix cognitio dei

VIGESIMVSTERTIVS.

69

est, misericordia autem eius, misericors nimirum deus filius, qui per incarnationem suam semper nos psequitur, donec omnes comprehendat, qui saluandi sunt. Domus etiā domini est eius regnū, in quo restituuntur omnes san- & super longitudinē vero dierū, æternam vitam intellige.

Psalmus ipsi David prime sabbatorum.

Hic psalmus inscriptionem habet: prima sabbatorum. hoc est, illius diei, qua Christus resurrexit. Illam enim diem prędicat quā euāgelista primam sabbatorum manifeste appellauit: tamen in fine de assumptione etiam Christi tractet. Illud tamen observandum quod in gręca lectione, nam sabbatorum legimus, quod latini interpretes posuim primam, dixerunt.

PSALMVS XXIII.

Domini est terra & plenitudo eius. Ex quo nimirum de sepultura resurrexit, & discipulis apparuit, dicēs: data est mihi omnis potestas, in celo & in terra: ex illo sanē tempore, quo hæc acciderunt, Christi effecta est omnis terra, quę antea sub dæmonum potestate detinebatur: & vbique terrarum, pro idolis templa deo erecta sunt, prędicatione fidei adque terrę fines dilata- & implent. A toto autem partem significauit. Neque enim omnes crediderunt euangelio, neque Christi omnes effecti sunt. Appellatione autem terrarum insulas omnes pariter comprehendit. Nam & ipsę terrę partes sunt.

Orbis terrarum, & vniversi qui habitant in eo. Hoc ad pręcedentis dicti interpretationem cōsequitur. Nam quod supra terrā dixit, hic orbē terrarum appellauit. Et aliter, licet nec tota terra, nec omnes domini effecti sint, à fidelibus tamen omnia domini esse reputantur: qui certiores facti sunt creatorem illum ac dominum eorum esse.

Ipse super maria fundauit eam, & super flumina preparauit eam. Sciendū est, quod magnus Basilius, colum domini imperiū pro fundamento terrę esse dixit, non aquam, neque aliud quidpiam: per pręsentē autem versiculum ostendi tantū, quis nā ab initio creationis mundi, aquę situs fuerit: quod scilicet terrę aqua iniaceat, & quasi custodiat & contineat,

PSALMVS

nec ab eius defluat suplicie: Iuxta quē sensum cōgruenti
fortassis legendum esset, quod græca litera non denegat.
Ipse in maribus fundauit eā, & in fluminibus præparauit
eā. Ipsam vero aquā nō ab te & mare & flumina à prophe-
ta appellatā fuisse cōstat, ob aquarū in eis multitudines, eā
& abyssum eā Moyses appellauerit, ob eius profunditatē.
Spiritus enim dei, inquit, ferebatur super abyssum. Ioānes
autem Chrysost. dictum hoc ait illud potissimum demon-
strare: q̄ aque toti terre subiaceant instar fundamenti: & ni-
hil mirum: ipse enim deus est, qui hanc ab initio fundauit.
Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Admirandā autē
foundationis rationem exaggetans propheta, vna hæc cō-
plicauit: q̄ fundauit eam, super maria, & quod stabilioit su-
per flumina. Tu verò hoc nō in vniuersum intellige. Nam
alioquin inferior esset aqua, verum Moyses inferiore esse
terram docuit: vnde manifestū est, hoc dictum esse respe-
ctū certæ partis aquarum. In multis nāq; terræ concuita-
tibus, & caernosis locis subter currunt partes quedā ma-
ris, quas maria appellauit. De fluminibus apertissimū est,
q̄ sub terra longo intervallo ferantur, & tādē emergāt.
Admirādum vero est, quomodo non cōsideant tanta ter-
ræ pōdera. Omnes enim montes in huiusmodi aquis stabi-
liti sunt, & tamē in his fundata permanet terra solo fa-cto-
ris sui mādato cōtenta. Præparauit autem, hoc est, ornauit.
Qui ascendit in montem domini, aut qui stabit in loco sancto eius?
Hoc de sacerdotibus puto prædictum fuisse, vt describe-
ret, quales eos esse oporteret. Per montē vero domini, cō-
mune vnicuique templum intelligas, ob summam eius ex-
cellentiam & conspicuam omnibus claritatem, sic dictū,
& quia aduersis vndique statibus inimicorū fidei circum-
statur: & per locum sanctū, altare quod in cōspectu dei est.
Considera etiam prophetici sermonis diligentia. Ascen-
det enim, inquit, ea ratione, quia ante tēpli ingressum, nō
nulli inesse gradus solebant. Quidā per montem domini,
sublimitatem earum intelligunt virtutū, quas in euāgelio
dominus obseruari iussit: & per locū sanctum, celeste, ac
promissum nobis regnum. Vel aliter: per montem sanctū,
sublimem de Christo theologiam intellige, rectorūque
morum & diuinæ incarnationis scientiam.

VIGE SIMVSTERTIVS.

70

Innocens manibus & mundo corde. Superioris versiculi verba
per interrogationem à propheta formata sunt, ad quorū
rēspōsionem præsens subsequitur versiculus: & per manū
quidem actiones significat, per cor vero cogitationes: ille,
inquit, ascendet, & stabit, cuius & actiones irreprehensi-
les, & cogitationes vnā puræ fuerint, ac mundæ: quasi as-
censurum illum neget, aut permanensurum, qui huiusmodi
non fuerit: tamen aliter videatur. Considera etiam quo-
modo vtrique hæc pariter coniunxit, opera scilicet, & me-
tem. Alterum enim sine altero non probatur.

Qui non accepit in vano animam suam. Qui à deo animā suam
propter vanum aliquod non accepit: hoc est, vt vana per-
tractet. Vel, qui anima sua, quæ ad bona opera fuit creata,
ad praua vltus non est.

Nec iurauit in dolo proximo suo. Hoc est qui non peierauit.
Nam is qui peierat, dolo agit: vel vt liberetur cum debeat,
vel accipiat, quod ei non debetur. Similes etiam senten-
tias habuimus in psalmo 14. vbi inuenies latius de iuramē-
to petra factum in illo versiculo: *Qui iurat proximo suo &*
non spernit.

Hic accipiet benedictionem à domino. Benedictionem, hoc est,
gratiam, seu diuinum aliquod donū, in præsentī vita præ-
stitum: hic vir, inquit, qui in actionibus suis probus, & in
cogitationibus mundus fuerit, quique ab inanibus rebus
seipsum segregauerit, & non peierauerit aduersus proxi-
mum suum, accipiet benedictionem, &c.

Et misericordiam à deo salutari suo. In futuro nimirum tem-
pore. Vnusquisque enim etiam qui maxime iustus habea-
tur, misericordia dei indiget: qui, si compassionem suam
non commiserit deus, non iustificabitur in conspectu ei-
us omnis viuens. Quænam enim, vlla sunt opera, quæ coe-
lorum regno condigna sint.

Hæc est generatio quærentium dominū. Generatio illa, inquit,
quæ sic vixerit, vt docuimus, merito appellari poterit gene-
ratio virorum quærentium, hoc est, diligentium dominū.
Qui enim diligit, quærit.

Quærentium faciem dei Iacob. Deus Iacob deus pater ab He-
braeis putabatur, facies aut patris, fili: qui vidit me, inquit,
vidit & patrē meum. Patriarchæ autē Iacob frequentius in

PSALMVS

psalmis propheta meminit, vt 11. tribuum patris. vel aliter querentium videre deū in futuro seculo, quando facie ad faciem illi eum videbunt, vt inquit Paulus, qui digni fuerint, vt videant.

DIAPSAUMA.

Tollite portas principes vestras. Ex hoc loco propheta, saluatoris in cælum assumptionem prædicit, & angelos, qui ei in terra ministrabāt introducit, cum eo simul ascendere, præireque, ac iubere aliis angelis, qui cælorum aditum seruabant, vt tollerent portas. ordo autē verborum sic fiat: vos principes, tollite portas vestras: hoc est portas, quibus præestis, & quarū estis principes: nec dixerunt, aperite, sed tollite: summā nimirum gloriæ incomprehensibilitatem, illius significantes, qui cælū erat ingressurus, per portas autem ipsam custodiam intelligere debemus.

Et eleuamini porta aternales. Custodia ipsa aterna est, eo quod angeli custodes aterni sunt, vel ideo aternales dicit, quia ab aeterno nunquam antea apertæ fuerant. clausis enim ianuis descenderat dominus in terram, clam cœlestibus omnibus potestatibus.

Et introibit rex gloriæ. Rex gloriæ Christus dicitur & dominus gloriæ, veluti qui summam assecutus est gloriā, & qui eam aliis præstat, & qui aliorum omnium, qui gloriā adepti sunt, rex est, & dominus.

Quis est iste rex gloriæ? Introducit Propheta portarum principes ad hæc verba dubitare, veluti, qui solum deum scire esse regem gloriæ, quem in tribus personis, supercœlestia habitare loca arbitrabantur. vel aliter: carnis ac corporis amictus eos fecit obstupescere: quo circa interrogant, & vicissim audiunt.

Dominus fortis & potens, & dominus potens in præliis. Dominus hic est, inquit, ille, quem nostis, fortis, ac potens: ac rursus, Dominus potens in præliis. hac autem replicatione ad maiorem illos cognitionem adducunt, ac pariter victoriā laudant, quam refulerat dominus de tyranno, quem in certamine deuiccrat: & cruce, quā hasta quadam, iaculatus transfixerat.

Tollite portas principes vestras, & eleuamini porta aternales, & introibit rex gloriæ. Principes portarum secundi cœli, hoc est firmamenti, auditis iis, quæ à præeuntibus angelis

VIGESIMVS QVARTVS.

21

dicta fuerant, summo gaudio ac lætitia affecti, & de humani generis salute exultantes, statim præcucurrerunt, eadem & ipsi mandantes aliis principibus primi cœli, quod est supra firmamentum.

Et quis est iste rex gloriæ? Eodem modo isti dubitant, at ideo eadem interrogant, & audiunt.

Dominus potestatum ipse est rex gloriæ. Dominus, inquit, potens qui aliis potentiā præstat, vel, qui potestatibus imperat: hic, inquam, ille est, quem annunciamus esse regem gloriæ. Scire oportet quod Iudæi tam præsentem psalmum, quā proximē superiorem, congruere dicunt illis Iudæis, qui captiui fuerunt in Babylone. & priorem quidem, quasi in eorum reditu, iucunda narrare, hunc autē ob tristitia quæ captiui patiebantur consolari eos, ac docere, ne locum illum Babylonis ægererent, cū omnis terra dei sit, & possit vnusquisque, vbicunque gentium fuerit, placere deo. verum conuincuntur huiusmodi interpretes manifeste decipi, vel ex ipso psalmorum ordine, cum alioquin ille post præsentē potius collocari debuisset: veluti ea annuncians, quæ post captiuitatē accidissent: nec solū ex ordine, sed ex ipsis dictis, ostendant enim illi nobis quæso, vbi misericordia cū eis per totam vitā permansit vt in præsentī habetur psalmo, & quas nam aternales portas haberet Hierusalē, quæ hic nominantur, ne cetera alia omnia commemorē.

Psalmus ipsi David.

Quidam dicunt beatum David conscripsisse hunc psalmum in supplicationis atque orationis speciem ad deum: cuiusque omnibus inter calamitates atque angustias deum innocentibus congruere, ac docere quomodo supplicare debeamus nihil tamen vetat, quin dici possit beatus David pro seipso eum præcipue protulisse cū ab inimicis oppugnaretur.

PSALMVS XXIIII.

De te domine leuani animam meam. Leuani hoc est eleuavi, erexi, à terrenis nimirum eam rebus attollēs, in quibus nulla mihi est salus. Deus meus in te confido non confundar in seculū. Vel præsens dicit seculum vel futurum: vel in seculum non confundar pro nunquam.

PSALMVS

Neque irideant me inimici mei. Quicumque illi sint visibiles vel inuisibiles. Irridebunt autem, si superauerint me.

Etenim vniversi qui te sustinent, non confundentur. Sustinent posuit pro expectant, vt plerisque in locis facit. ita enim interpretatur Aquila. Nam qui te adiutorem suscepit, non confundetur.

Confundantur iniqui agentes superuacue. Alij casu quopiam, aut infortunio iniqua agunt, alij ob naturæ infirmitatem. Quicumque igitur alias ob causas trāsgrediuntur, ij superuacue iniqua agere dicendi sunt, hoc est, nulla ratione, sed præ summa malitia, quales erant visibiles atque inuisibiles inimici, qui aduersum beatum David pugnabant. sine causa enim atque inaniter pugnatur cum eo, qui nullam alteri iniuriam inferat.

Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. In his duobus versiculis eandem vbique dicit sententiā, vt sēpenumero facere solet, cum desyderij atque affectus sui intensiōem cupit demonstrare. viæ autem & semitæ dei sunt omnia quęcunq; ei placent. per eas enim securus, nec iam amplius vagabundus incedit, qui quę deo placita sunt perficit. rogat propheta edoceri se à deo ea diligēter: quia qui id promerentur, à deo omnia addiscunt, quę agenda sunt. Quidam per vias & semitas, dispensationes atque administrationes rerum esse intelligunt, ad quas diuina se extendit prouidentia, ita vt querere à deo prophetā his verbis intelligamus, quo nam modo omnia gubernentur: vt per actiones nimirum contemplatio diligentior cōsequatur. & per vias quidem vniuersalia, per semitas verò magis particularia intelligit mandata: quę omnia tametsi in libris diuinis ante didicisset, optat tamen re ipsa, atque operationibus melius addiscere, vt coactus quodammodo à deo ea operari, experimento deinceps cognoscat, quod sola prius ratione didicerat.

O. Phyl.
cop.
vri.

Deduc me in veritatem tuam. Ne humanis cogitationibus seducat alia pro alijs eligendo.

Et doce me quod tu es deus saluator meus. Atqui deum suum esse sciebat, & tamen adhuc doceri cupit: tunc autem addiscet, quādo ab inimicis fuerit liberatus. Nā tunc sine cōtrouersia manifeste demonstrabitur, quod in solius dei

VIGESIMVSQVARTVS.

72

auxilio fretus, liberatus sit, præter omnium opinionem, nullo hominum illi opem ferente.

Et te sustinui tota die. Re ipsa ac factis, vt dixit, inquit, doce me, quod tu es deus, q saluas me, & quod te vere sustinui, ac adiutorem expectaui, & deceptus non sum. Quod verò ait, tota die, sēpenumero propheta ponit, p, semper, quę admodū & illa verba in seculum. vel aliter: Hebræi, tota die, ponunt, pro toto vitæ tempore. noctu enim cū dormimus, viuere non videmur. Hęc autē iuxta historie sensum dicta sunt. iuxta anagogem, possunt hęc de Christo intelligi, cuius incarnationem ipsi quasi oculis spiritus, præuidens propheta, & melius tamen intelligere cupiens, rogat verius, ac syncerius sibi vias illas, ac semitas demonstrari, p quas incarnandus deus erat incesurus. veritas etiā Christi doctrina eius est, quā addiscere optat propheta. ego enim, inquit, veritas sum: & alibi, Veritatē dico vobis. doce igitur me, inquit, veritatē hanc: post quę verba statim sistē dom est: & quod deinceps sequitur, quasi aliud principium per se legendum, hoc pacto, inquit, deus hęc doce me. Tu enim es saluator meus, quemadmodū vel tuo edoctus sum nomine: Iesus quippe diceris, quod nomen saluator interpretatur: & vere prophetam nostrum Iesus saluauit, quando in infernum descendens illinc eum eduxit. te igitur, inquit, semper expecto, & non despero. Aduertendū est tamē, quod iuxta huiusmodi sensum non legendū est, doce me, quod tu es deus me, sed doce me, quia tu es deus meus. Græca enim dictio vtrinq; habet significationē.

Reminiscere miserationum tuarum domine, & misericordiarum tuarum quę à seculo sunt. Memento, inquit, quod à seculo, hoc est, semp, & natura tua, misericors es, & miserator: & quia in lectione Græca dictio, misericordiarum, est in quarto casu, misericordias scilicet: annota indifferentē verbi huius constructionem apud p. tam cum secundo, quā cum quarto casu: vel fortassis eodē casu seruauit, quos in Hebræica inuenerit lectione: vel fortassis ea ratione id factū est, quia antiqui licentius casum ponebant pro casu, vt sēpenumero factum inuenimus. Illud autē aduerte, q verba hęc ad deū. nō vt ignarū, aut obliuiosum dicta sunt: sed q ignorare videtur de, atq; obliuisci, quādo ad defensionē,

PSALMVS

aut in auxilium nostrum tardius venit.

Delicta iuventutis mea, & ignorantias meas ne memineris.
Conſidera quomodo beatus David perfectior admodum effectus, pro delictis supplicet à ſe in iuventute commiſiſſis: & nos tamen huiusmodi, hæc minime cogitamus. ſed quare non ſupplicat pro ſcienter à ſe commiſſis peccatis: quia ſcilicet quæ ignoranter commiſſa ſunt, ſola oratione delentur: iſta verò maiori indigent pœnitentia, factis mirum, atque operibus.

Secundum miſericordiam tuam memento mei tu. Quemadmodum miſericordia tua multa eſt, ita & tu in multa miſericordia memento mei. vel in miſericordia tua memento mei, hoc eſt, miſerearis, non vt punias.

Propter bonitatem tuam domine. Quia natura, inquit, bonus, tamenſi præter voluntatem tuam ob peccata noſtra etiam punias.

Bonus & reſtus dominus. Bonus quidem, vt miſericors: reſtus autem, tanquam qui delictorum pœnas exigit. reſtum enim hic in iudicando intelligit.

Propter hoc legem dabit delinquentibus in via, diriget manuſuetos in iudicio. Quoniam miſericors eſt, & reſtus, legem dabit peccatoribus: hoc eſt peccatores legi ſubiiciet, & caſtigabit delinquentes in via, hoc eſt, in hac vita, quam ideo viam appellat: quia omnes per eam, non ſecus, ac per viam tranſeunt. diriget autem manuſuetos, ne ſeducantur in iudicio, hoc eſt, cum diſcretionem, quaſi dignos, qui dirigantur. vel aliter: legem dabit, hoc eſt, legem ſtatuet peccatoribus. Ad æquiſſimum autem legiſlatorem pertinet leges ferre, quibus non tam puniantur, qui peccant, quam dirigantur. Hæc etiam iuxta Anagogem ad Chriſtum referri poſſunt, qui peccatoribus illam viam ſtatuit, qua ipſe gradebatur: vt per eam incedentes amplius non peccet: qui que etiam manuſuetos direxit, dum.

Docebit mites vias ſuas. Hoc de Chriſto, ac de eius diſcipulis manifeſte dictum eſt. mites enim erant Chriſti diſcipuli, veluti qui ei non aduerſabantur. diſcite à me, inquit, quia mitis ſum, & humilis corde. docuit autem eos Chriſtus vias conuerſationis ſuæ, dum eos ſpectatores & comites ſibi eſſe voluit.

Vniuerſe

VIGESIMVSQVARTVS.

73

Vniuerſe via domini miſericordia & veritas exquirentibus teſtamentum eius & teſtimonia eius. Per vias hic ſola legis mandata intelligemus, quæ iis, qui ſcriptam legem ſeruât, pro miſericordia & veritate habenda ſunt: cum manifeſtum ſit, deum miſericordia commotum, ea ſtauiſſe mandata: & cū vera etiam contineantur vt pote quæ à vero deo ſunt condita. Legem enim & teſtamentum appellauit, & Teſtimonia. Teſtamentum quidē ſeu potius iuxta Græci nominis vim, diſpoſitionem: quia illam diſpoſuit ad filios Iſrael. Teſtimonia vero, quia in his conſeſtatus eſt, quæ futura erant: quemadmodum in 18. pſalmo declarauimus. quod ſi de Chriſto intelligam⁹, facilis eſt interpretatio. omnes enim viæ conuerſationis Chriſti in terra miſericordia ſunt, & veritas, iis qui nouum eius teſtamentū exquirunt: hoc eſt, iis, qui doctrinæ eius credunt & teſtimoniis, quæ à Prophetis de eo prædicta ſunt. In omni enim vita ſua Chriſtus, & benefaciens miſerebatur, & docens vera prædicabat.

Propter nomen tuum domine & propitiare peccato meo, multum eſt enim. Superflua eſt hoc in loco coniunctio, & idiomata hoc eſt etiam lingue Hebraicæ, quod multis in locis reperitur. ait igitur: quia miſericors appellaris, & bon⁹, propter hoc quaſi propitiuſ eſto peccato meo, quod antea commiſi: multum eſt enim, ſi ad eam mundiciam comparetur, quam præſtare debuiſſem. ad Chriſtum etiam referri poſſimum poſſunt hæc verba, qui agnus dei appellatur, qui tollit peccata mundi.

Quis eſt homo qui timet dominum? Rarus ſanè. quod ſiquis inueniatur, audi, quæ retributiones ei promittantur.

Legem ſtatuet ei in via, quam elegerit. Diuerſe enim viæ ſunt eorum, qui ſaluantur, hoc eſt, diuerſe vitæ, ac conuerſationis rationes. alia enim ratio vitæ eſt hominum in cōmune viuentium: alia eorum, qui ſolitariam vitam degunt: alij etiam agendi vitam delignant: alij cōtemplandi: alij vero aliam: omnes tamē huiusmodi rationes ad deū ducūt, & quæcunq; ſibi elegerit is, qui timet dominū, in ea domin⁹ illi erit præceptor, & docebit, quid agendū ſit, vt declarauimus. timorē vero non ſimpliciter intellige, ſed cordi infixū.

Anima eius in bonis demorabitur. Soluta enim à corpore, in illis erit bonis, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, &c.

k

PSALMVS

Et semen eius hereditabit terram. Pergrata erat Iudæis libertorum procreatio: atque ideo huiusmodi pollicitatione ad virtutem eos pellicit, promittens quod ipsi, qui deum timeant, filios habituri sint, illius terræ heredes, quam ipsi possidebant. semen etiam pro doctrina intelligitur, & per illam, ipsi rursus, qui edocentur: & sensus est: quod non tantum ipse saluabitur, sed quod ipsi etiam filii, quos iuxta eandem habuerit morum ac spiritus rationem, terræ mansuetorum hereditatem consequentur.

αυταίκα
μεν υφιστε
ταυτη φοβο
μεν αυτην
ταυτην

Fortitudo est dominus timentium eum. Robur ac murus.
Et testamentum eius manifestabit eis. Lex, inquit, dominus eis declarabit, quod deus est fortitudo timentium se. Ita enim lex omnibus pollicetur, vel testamentum ponit pro quo cunque diuino documento, quod docet, quæ agenda sunt: nec tantum, quæ agenda, sed ipsa etiam diuina mysteria: quod domini lex his præstare solet, qui mundi, ac puri ad eam accesserint.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euulset de laqueo pedes meos. Oculos animæ intelligit, quos intentos, inquit, semper habeo ad deum. non enim quod ipse solus pedes meos à laqueo extrahet, & ab inuisibilibus inimicorum insidiis.

μαρογενής

Respice in me & miserere mei, quoniam vnigenitus & pauper sum ego. Quomodo dicatur deus respicere, supra in aliis psalmis diximus, sed quare se vnigenitum appellat, beatus David? nonne multos habuit fratres? verum hac dictione sæpe vititur propheta, pro solitario, seu solo, & vnico: quasi solus esset, & ab aliis destitutus. alibi etiam hac dictione abutitur propheta, dicens: & de manu canis vnigenitam meam, pauperem etiam se appellat, veluti mundano omni spoliatum auxilio.

Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt. Cordis tribulationes dicit: quia siue à malignitate hominum, siue à cogitationibus & ab animi passionibus, afflictiones omnes semper deferuntur ad cor.

De necessitatibus meis erui me. Ab infortuniis, quæ me angunt & vim mihi inferunt.

Vile humilitatem meam & laborem meum. Per humilitatem, iuxta historiam sensum, corporis ac virium infirmitatem in-

VIGESIMVS QVARTVS.

74

tellige, aduersus tantam inimicorum potentiam, sed iuxta spiritualem intellectum, summam expone animæ contritionem. simili modo per laborem, iuxta primum sensum, corporis defatigationem intellige, quam perpeffus est, cum fugiens inimicos multis in angustiis versaretur: & iuxta alterum sensum, laborem cum intellige, quem ex abstinentia, ex stabilitate sua, ex terreno accubitu, atque ex ceteris aliis virtutum operationibus sustinebat.

Et dimitte omnia delicta mea. Præterita nimirum, à quibus postmodum abstinui. illud autem considera quomodo non solum abstinere oportet à peccatis, sed multa etiam humilitate oportet, & labore ad hoc, ut plene cuiusque peccata remittantur.

Vide inimicos meos quoniam multiplicati sunt. Tam sensibiles quam intellectuales.

Et odio iniusto oderunt me. Neque enim visibiles inimicos meos iniuria aliqua affeci, neque damnum, aut calumniā in eos intuli: similiter neque inuisibiles: quia si peccaui, non illos, sed me ipsum lesi. Restat igitur ut nullam aduersum me odij occasionem habeant: sed totum quod est, ex sola oriatur inuidia.

Custodi animam meam. Ne incidat in eos: per animam autem corpus simul intellige. ea enim est, quæ corpore moderatur.

Et eripe me. Si aliquando cecidero, vel aliter: custodi animam ab inuisibilibus nimirum inimicis, & eripe me, à sensibilibus scilicet, qui corpus meum in potestate sua habere perquirunt.

Non confundar quoniam speravi in te. Sciens, inquit, quod qui sperant in te, à concepta spe non frustrantur, (ut dictum est in principio psalmi,) oro ne confundar, cum & ipse spe tuerim in te.

Innocentes & recti adhererunt mihi, quia sustinui te. De præteritis rebus est sermo. alibi enim ait: & te expectans non sum confusus: multos, inquit, ad æmulationem attraxi, ac persuasi, ex his, quæ mihi contigisse viderant, te solum verum adiutorem esse, ac minime fallacem: unde etiam adhererunt mihi: hoc est, mecum lege amicitie colligati sunt: quoniam recte sentiens, te expectant. sed quinam sunt hi qui cumque scilicet innocentes, probi, & recti: hoc est iusti, propter hoc itaque exaudi me, ut per me alij pariter tibi gratias agant.

PSALMVS

Libera deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis. Cum ab-
de, ac satis pro seipso orauerit propheta, demum pro po-
pulo etiā supplicat, qui secum pariter affligebatur. neq;
nim tantū tuncangebatur populus, quando regnante bea-
to David Philistæi irruerant, si concesserimus illo tēpote
compositum fuisse hunc psalmum, sed & antea cum fuga-
retur à Saule, & postea etiam tempore Absalonis, quando
multi propter ipsum opprimebantur, quos nunc Israeleni
appellauit, veluti ab eo descendentes: nec tamē præter ra-
tionem fortassis fuerit intelligere, quòd seipsum propheta
Israeleni appellet, ea ratione, quòd ab illo genus traher-
bat: & si lubet, poteris etiam ad Christum orationem hanc
referre, vt ab eo petat propheta, quòd iis præsto sit, qui p-
pter eum à fidei hostibus affliguntur. Iam enim prædixi-
mus, quod Christiani recte Israel dici possunt: illi nimirū,
qui Christum deum per fidem vident. Israel enim, vt dixi-
mus, interpretatur, mens videns deum.

Psalmus ipsi David.

*Hunc psalmum beatus David eo tempore conscripsit, quando Sa-
ulem fugiens, apud Philistæos commoratus est. In aliquibus tamen con-
gynere etiam iis videtur, qui captiui postea in Babylone detenti sunt.
Sciens autem propheta deum vere iustum esse, illud ante omnia conu-
tur demonstrare, quomodo causam ipse iustissimam foueret, inimici au-
tem iniustam.*

PSALMVS XXV.

Κεϋορ
μλ.

*D*ica mihi domine, quoniam ego in innocentia mea
ingressus sum. Tametsi omnia, inq̃t, noueris.
Iudica mihi tamen adhuc magis: hoc est,
examina causam meā. in hoc enim cōfide-
q̃ hacten° in innocentia mea conuersatus
sum, per innocentiam vero longā imitātē,
ac patientiam suam intelligit. multis enim iniuriis affec-
tum à Saul, & tamē iniuriam in eum nullam retuli, tametsi
sepius potuerim, quemadmodum ex regum historia per-
spicere licet.

Et in domino sperans, non infirmabor. Et sperans, inquit, in
domino ab hac sententia nō decidā: quinimmo inualefecit
semper magis, ac cōfirmabitur hæc mea opinio, ob summū
spē, q̃ in iplo habeo. hæc autē verba ad inimicos dirigitur.

VIGESIMVSQVINTVS

75

Proba me, & tenta me. Non, vt extollens se, hoc dicit, sed
veluti duo hæc rogans, atque obsecrans, probari nimirum
de præteritis vite suæ actionibus: hoc est, examinari, & ex-
quiri earū rationem: & tentari, hoc est, experimentum ab
eo sumi in futurum, an ita se gesturus sit, vt olim gesserat.
Vre renes meos, & cor meum. Renes concupiscentiam signifi-
cant: per cor vero iram. vre, inquit: hoc est, probare: eo nimi-
rum pacto, quo aurifices aurum probant. neque enim ego
aut regnum concupiui, aut in Saulem iniurias vllas retuli.
Quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Ita dispositus sum,
inquit, quia coram oculis meis misericordiam illam tuam
proposui, quam omnibus iis præstas, qui patiēti animo ad-
uerſa omnia sustinent.

Et placui in veritate tua. Cum de cæteris virtutibus suis tra-
ctare intendat, quas in progressu psalmi ponit, prius ser-
monem temperat, & deo gratias agit, q̃ in reliquis virtu-
tibus per illius veritatem profecerit. In lege enim tua, in-
quit, pollicitus es eorum te miserturum esse, qui tibi pla-
cerent. Misericordia igitur tua, & veritas tua, horum om-
nium bonorum mihi causa extiterunt, & deinceps virtu-
tes has suas commemorat.

Non feli cum concilio vanitatis. Hoc est, cum iis, qui ad nugas,
aut ad intempestiuos sermones conueniebant, aut ad fabu-
losa eloquia.

Et cum iniqua agentibus non introibo. Cum iis, qui mutuo in-
ter se, aut qui aduersus Saulem insidias disponunt. verifi-
mile autem est tentatum sæpenumero eum fuisse ab ali-
quibus de coniuratione.

Odi ecclesiam malignantiū. Congregationem & conuentum
prauorum omnium. prauos enim quoscuque, malignita-
tis nomine comprehendit.

Et cum impij non sedabo. Per impios, hic Philistæos intelli-
git, apud quos exul fuit: quorum conuersatione tamen ab-
stinebat. vel non sedabo: hoc est, diu non commora-
bor.

Lauabo inter innocentes manus meas. Antiqui quando cōtestari
volebant se alicuius sceleris esse innoxios, corā multitudi-
ne manus lauabāt: vt scilicet, ex illa manuum mundicia, a-
nimæ puritatem significarent: quemadmodum fecisse le-

k iij

PSALMVS

gimus Pylatū in Christi nece, ait igitur propheta, ego vnā
cū alijs innocentibus viris lauabo manus meas, contestans
me scelere omnium, quæ dicta sunt, innocentem esse.
Et circumdabo altare tuum domine. Propitiatorium quidem, in-
terius erat apud Hebræos, altare vero extra velum. hoc au-
tem altare ob innocentiam suam propheta hostiarū, ac mi-
nistrorum multitudine circumdaturum se prædicit.

Vt audiam vocem laudis tue. Adeo vt vocem canentium au-
diam, & lætantium de præstita à te nobis pace.

Et enarrem omnia mirabilia tua. Legendo nimirum legem
tuam, & ceteros Moyſi libros, qui iubente sic lege, frequē-
ri populo legebantur. per mirabilia autem ea miracula in-
telligit, quæ in Aegypto aut alibi post modum facta sunt
vel semper admittenda, omnia quæ ab initio mundi deus
operatus est.

Domine dilexi decorem domus tue. Dilexi, atque ideo videre il-
lum iustus desydero. decorem autem domus, ordinem il-
lum admirabilem Mosaiici appellat tabernaculi. nondum
enim templum constructum erat.

Et locum tabernaculi gloriæ tue. Quinimmo & ipsum locum
amaui, in quo tabernaculum gloriæ tue fixum est. vel per
locum tabernaculi, vt ei sæpe mos est, ipsum intelligit ta-
bernaculum.

Ne simul perdas cum impijs deus animam meam. Apud quos nūc
vitam ago, sed me in ciuitatem restitue. istos nanque Phi-
listæos ob maxima eorum scelera, perditio summa cōpre-
hensura est.

Et cum viri sanguinum vitam meam. Neque enim tantum-
modo, inquit, impij sunt, sed etiā viri sanguinum: hoc est,
sanguinarij.

In quorum manibus iniquitates sunt. Quibus semper in prom-
ptu, atque in manibus est iniquitas.

Dextera eorum repleta est muneribus. Nec tantum, inquit, im-
pij sunt, & sanguinarij, sed munerum susceptores: muneribus
nimirum iustitiæ commutantes.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum. Rursum innocentia
suam commemorat, eam sibi mediatricem quodammodo
proponens apud deum.

Redime me. Ab iniusto exilio, quod sustineo.

VIGESIMVSSEXTVS.

74

Et miserere mei. Ita vt in huiusmodi homines amplius nō
incidam.

Pes meus stetit in rectitudine. Hoc à te peto, inquit, quia pes
meus stabilitus est in rectitudine, hoc est, quia itinera vitæ
meæ omni prorsus obliquitate carent, ac tortuositate, q̃
eiusdē sententiæ est iam dictis verbis, in innocentia mea
ingressus sum.

In ecclesijs benedicam te domine. His ita dispositis ego deinceps
inquit, psalmos cōponam: per quos ego te in omnibus Ec-
clesiis laudabo. Et vere omnis Christianorū Ecclesia bea-
tum David cantorem suum habet, & præceptorem. Aptari
etiam potest hic psalmus, vnicuique fideli inter inimicorū
insidias ac persecutiones constituto, qui simili modo iusti-
ficare poterit causam suam, vt fecit beatus David, si vere di-
cere poterit, se patienter omnia sustinuisse, cum iniuria af-
ficeretur, & neminem ex illis, qui sibi infesti erant affecil-
se iniuria. Hic etiam omnes, qui alterius fidei sunt, impios
esse reputabit. Et iuxta hunc sensum: per altare, templum
intelliges, quod in ea fuerit regione, veluti à parte totū, q̃
similiter signatur, per domū dei, & iuxta analogiā, & pro-
portionem hanc, reliqua poterunt accommodari.

Psalmus ipsi David antequam vinceretur.

Παλ 74
xxix.

Tot vñclum fuisse legimus ad regnum, beatum David: primò à Sa-
muele in Bethleem: deinde à tribu Iuda, post mortem Saul, in Hebrō,
& tertio ab omnibus Tribubus, post mortem Memphiboseph: hunc
autem psalmum, conscripsit ante secundam vñctionem, cum Saul ad-
huc eum persequeretur. Qui tamen vnicuique etiam fidelium poterit
accommodari, si per analogiam eius verba aduersus visibiles, seu inui-
sibiles inimicos dicta esse intelligamus.

PSALMVS XXVI.

Domine illuminatio mea, & saluator meus quem timebo. *Dixit.*
Illuminatio deus dicitur, veluti qui omnem ab o-
culis nostris tristitiæ nebulam dissoluit, & deinde
auxilij sui luce eos illuminat: Saluator autem,
quia ab inimicorum nos insidijs liberat, quod vero per in-
terrogationem ait: Quem timebo? idem significat, ac si di-
ceret, neminem timebo.

PSALMVS

Dominus protector vite mee, à quo trepidabo? Quem enim formidare is debet, quem protegit deus? quid autem sit protegere, dictum est in psalmo decimosextimo.

Dum appropinquarent aduersum me ladentes, vt ederent carnes meas, qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt. Summa cum admiratione annunciat Propheta collata sibi à deo beneficia. Dum appropinquarent mihi, inquit, inimici illi, qui multas ad hoc insidias aduersum me disposuerant, vt scilicet admodum ederent carnes meas, ipsi potius infirmati sunt, non valentes in aliqua te mihi lesionem inferre. Et ceciderunt, hoc est, deciderunt à concepta spe, non consecuti quod optabant.

Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Per castra Hebræi exercitum intelligunt. Adeo, inquit, mirandum in modum liberatus sum, vt deinceps, ne vnuerfam quidem, atque integras hostium copias pertimescam, ne dum insidias.

Si exurgat aduersum me prælum, in hoc ego sperabo. In hoc scilicet corde meo, quod amplius non timet, ob fiduciam, quæ in diuino posuit auxilio. Quidam dicunt subintelligi debere, vt sit sensus: in hac scilicet spe, quam in deum habeo. Nam quod hic dicitur, in hoc, necessario referendum videtur, vel ad ipsam spem, vt dictum est: vel ad cor, non autem ad prælum, cum in græca lectione tam pronomen, hoc, quam dictio cor, scæminæ voces sint: dictio autem prælum masculino varietur articulo: vnde coniungi ea minime consentaneum est.

Vnam petij à domino. Postquam liberatus sum, petitionem vnam petij à domino, ita enim subintelligendum est. Vel vnam aduerbialiter intellige, pro semel. Quemadmodum iuxta græcæ dictionis significationem intelligi potest.

Hanc requiram. Hanc scilicet petitionem, quam consolationis meæ gratia requiro. Quæ nam autem ea sit, audi.

Vt inhabitem in domo domini, omnibus diebus vite mee. Merito hic psalmus post proximè superiorem collocatus est. Ibi enim dixit Propheta: Domine dilexi decorem domus tuæ: & nunc simili modo, in domo domini, hoc est, in tabernaculo dei habitationem habere desiderat. Et quare ita cupiat, addidit, dicens.

VIGESIMVSSEXTVS.

77

Vt contempler delectationem domini, & visitem templum eius. Vt delectatione, inquit, afficiar, contemplando ea, quibus ipse dominus delectatur. Præterea etiam ratione illic semper adesse cupio, vt perspiciam nunquid forte aliquod officium, aut eorum aliquid, quæ ad diuinum cultum debentur, omisum, aut neglectum sit. Adeo quippe deum amat.

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum meorum. Maximis, inquit, beneficiis ab eo affectus sum. In die enim periculorum meorum abscondit me protectione sua. Quam ideo tabernaculum appellauit, quia fugientem ad deum in periculis beatum David diuina protectio tabernaculi cuiusdam instat, hospitio quodammodo suscepit, ac susceptum serauit.

Protegit me in abscondito tabernaculi sui. Rursus idem dicit, manifestius diuina predicans beneficia. Per absconditum autem penitiora atque interiora tabernaculi intelligit, ac magis tutæ ac si diceret, inspecabilem me omnino atque inuisibilem inimicis vestigantibus reddidit.

In petra exaltaui me. Sine timore me, inquit, ac securum constituit. Tractum est autem hoc ex eorū metaphora, qui periculorum sibi ab inimicis imminentium timore in petram aliquam abscessam vndique & præruptam confugiunt.

Et nunc ecce exaltaui caput meum super inimicos meos. Animaduertens propheta petitionem suam fuisse sibi à deo ineffabili quodammodo confirmatam, de futuris deinceps, prophetico more, veluti de præteritis loquitur. Quia, inquit, exaudivit me dominus, ecce quod superiorē etiā inimicis me posuit. Solent enim victores victis insultare, & supra illos quodammodo se extollere. Aliiter enim petitio beati David impleri non poterat, nisi eius inimici prius destructi fuissent. Circuiui & immolaui in tabernaculo eius. Quod in præcedenti psalmo tanquam futurum dixit, & circumdabo altare tuum domine: id tunc quasi iam adimpletum ponit. Circuiui, inquit, & immolaui. Aquila vero, exaltabo, circumibo, & immolabo transtulit, vt sit tempus pro tempore. Tabernaculum autem id dicit, quod fixerat Moyses.

Hostiam laudi & vociferationis. Laudis quidem, quia ab eo protectus sum: vociferationis vero, ob victoria de inimicis. 78.

77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

PSALMVS

vociferatio enim, clamor quidam est aduersus inimicos: tametsi hoc in loco pro cantu quodam triumphali posuerit. Per hostiam autem sacrificium intelligit, in gratiarum actionem oblatum pro auxilio & victoria.

Cantabo & psallam domino. Quid differant cantare & psallere dictum est in psalmo duodecimo.

Exaudi domine vocem meam qua clamaui. Cum per sancti spiritus inspirationem ei prædixerit, quæ ad se pertinebant, rursus ad priorem intentionem reddit: & per vocem, vnam illam petitionem intelligit, de qua superius dictum est.

Miserere mei & exaudi me. Non me debes exaudire ob mea scelera, sed quod peto est, vt ex tua id facias misericordia.

αὐτοῦ
ἐξουσία

Tibi dixit cor meum, domini quæram. Ex intimo, inquit, corde sic dixi. neque enim quasi in superficie solis labiis locutus sum. Dixi autem: Dominum quæram, meum inquam dominum, neglecto prorsus ac spreto omni alio humano auxilio.

Exquisiuit te facies mea. Pæpositio illa, ex, intentionem quædam denotat maiorem. Ait igitur summa cum diligentia perquisiuisse se adiutorem deum. Et per faciem suam circumloquendo seipsum intelligit, ac si diceret: ego ipse exquisiui te.

Faciem tuam domine perquiram. Hoc est protectionem & custodiam tuam & nunquam cessabo.

Ne auertas faciem tuam à me. Hoc est protectionem tuam, qua inter angustias protegebam.

Et non declines in ira à seruo tuo. Ne in ira secedas à me, cui hætenus summo cum studio & cura assististi: quod si vt homo deliquero, tu me humanè ac misericorditer castigas, ac rursus ubi opus fuerit adiuua.

ἐν τῇ
ἐκείνῃ

Adiutor meus esto. In futurum.

ἐν τῇ
ἐκείνῃ

Ne repellas me. Græce legimus μὴ ἀπορροῖς με, hoc est, ne repellas seu ne abiicias me. Quod ex duplici vocabuli etymologia trahi potest: vel ex illo Græcorum prouerbio, ad coruos: vel ex metaphora scoriarum. Est autem scoriam spurcitia quædam in omni metallo & quasi fixæ, quæ proicitur.

ὁ σπῆρ

Ne derelinquas me deus saluator meus. Frequenter rogat ac precatur fundit propheta, constantiam suam in orando, summam esse, ostendens atque ex corde proficisci.

VIGESIMVSSEXTVS.

78

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me. Quoniam, inquit, omni parentum solatio prorsus careo, vt vel amicos meos omnes taceam, qui saulis potentiam verentur.

Dominus autem assumpsit me. Hoc ad solamen suum dicit. Licet, inquit, omnes me dereliquerint, ipse tamen dominus assumpsit me, protegens scilicet atque eripiens à periculis. *Legem pone mihi in via tua.* Aquila pro legem pone, reddidit doce me, hoc est salutare leges tuas doce me, me inquit, per semitam spiritualis legis tuæ incedentem, & quæ ad te tendit.

Et deduc me in semitam rectam. Ad rectam salutis semitam, ne seducar de via, & in prauas incidam cogitationes.

Propter inimicos meos ne tradas me in animas tribulantium me. In animas tribulantium circumloquendo dixit, pro in ipsos tribulantes me milites. Ne tradas igitur me illis in potestatem, ne præcipui hostes mei qui illos miserunt vt me comprehenderent, gaudio ac lætitia inde afficiantur. Intelligit autem ipsum Saulem.

Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. Ipse etenim Saul notam impingere cupiens beato David iniuste, illud aduersum eum attestabatur, dicens: Scire se quoddam decreuerat David ipsum interficere.

Et mentita est iniquitas sibi. Ipsa, inquit, inimicorum attestatio sibi ipsi mentita est, hoc est, inuenta est vera non esse. Nihil enim illum læsi aut iniuria affeci, quinimmo potius adiuui. Vel aliter: Ipsa iniustitia quæ sibi pollicebatur comprehensurum me esse, mentita est, hoc est, non est assecuta quod sperabat.

Credo videre bona domini. Credo, inquit, sancto spiritui qui de omnibus his me certior facit, quod superabo hostes, & recuperabo regnum, quodque illius bonis diu perfruar.

In terra viuientium. In hoc mundo qui est viuorum terra. Terra enim mortuorum infernus. Possumus etiam dicere quod tradatur hic dogma de resurrectione mortuorum, & quod per terram viuientium, regnum celorum intelligit: & per bona illa bona, quæ preparauit deus diligentibus se.

Sustine dominum. Hæc verba & quæ sequuntur, Propheta ad seipsum dirigit, veluti temperans sese ac sibi ipsi solamen vt.

PSALMV S

præstans. Iubet autem nō decedere à bona spe: sustine, inquit, hoc est, expecta auxiliatorem.

*V*iriliter age, inualecat cor tuum, & sustine dominum. Verba hæc sunt fidentis & constantis animæ. Solus enim existens beatus David ipse se confidere iubebat, & rursum ad maiorem animæ consolationem & oblectamentum, repetit illa verba: sustine dominum.

Psalmus ipsi David.

Hunc Psalmum etiam conscripsit beatus David eo tempore quo persequeretur eum Saul.

PSALMV S XXVII.

*A*d te domine clamabo. Quasi ad nullum alium respiciens. Omnibus enim aliis auxiliis priuatus sum. Per clamorem autem precum suarū, intensionem demonstrat. *Deus meus ne fideas à me. Ne obaudias meri metaphorice dictū. Solent enim qui obaudiunt, tacere, & nihil respondere petentibus.*

Et similis ero descendentibus in lacum. Si obaudieris me, inquit, statim similis ero ipsis mortuis, hoc est statim moriar. Per lacum enim sepulturam intelligit. Potes etiam per lacum, foueam intelligere, in quam si quis incidit sine auxilio remanet, eo quod illinc effugere non possit.

Exaudi domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum. Per templum, ut diximus, tabernaculū intelligit ad quod manus tendebat, dū oraret, tamen id procul esset. Sic etiā & Daniel oras in Babilone, aperiebat fenestras quæ cōuersæ erant ad Hierusalem, non quia illic diuinitatem, circūferberent, sed quia sciebant deū illic apparuisse. Vel templum pro cælo intelligendum est, iuxta illud, qui habitat in cælis iridebit eos.

27. Aleb. 115.

Ne simul trahas me cum peccatoribus. Quibus cum sæpenumero cōuersor. Noli igitur ob meā hanc cōuersationem cū illis me pariter ad luendas pœnas trahere. Nosti quod inuitus cum eis cōuersor. & superflua videtur dictio illa: simul. Quod si his verbis uti & nos volumus cū oramus, per

VIGESIMVSSEPTIMVS.

79

peccatores demones intelligemus, aut alienos à fide, aut etiam iniquos omnes.

Et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Hoc ad maiorem superioris dicti declarationem est. Idem enim significat.

Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Quidam enim eorum qui erant cum Saule, amicitia simulabant erga David, & insidias nihilominus aduersus eū clam parabant, & præcipue inter alios ipse etiā Saul. Da illis domine secundum opera eorum. Condigna scilicet eorum proteruitati.

Et secundum nequitiam adinventionū ipsorum. Hæc pari modo ad præcedentis versiculi declarationem dicta sunt.

Secundum opera manuum eorum da illis. Dolorem prophetæ animæ lux zelo quodā odij in prauos accensæ, omnib⁹ patefacit, dum eandē sæpius variis verbis repetit sententiā.

Redde retributionem eorum ipsis. Redde illis debitam ultionem pro malignitate. Ex his autem verbis demonstrat, se non acerbum hostem aduersus eos imprecari, sed ut iustitiæ amatorem, optare illis debitas pœnas: ut hac ratione, prauī omnes reddantur meliores.

Quoniam non intellexerunt opera domini. Quia hæcenus dispensationes dei non intellexerunt: quod scilicet deus prauos sustinet, ut eorū prauitas magis conuincatur, & in opportuno tempore irremissibiliter afficiantur suppliciis.

Nec opera manuum eius. Opera, inquam, dico quæ ipse summo consilio operatur, & nō casu. Per manus enim hic, cōsiderationem quandam, & studium, in diuinis operationibus esse monstrauit.

Destrues illos & non adificabis eos. Prædicit propheta inimicorum suorum perditionē, quæ huiusmodi futura erat, ut ubi semel in præceps cecidissent, resurgere amplius, aut se erigere non possent.

Benedixit dominus quia exaudiuit vocem deprecationis meæ. Benedixit: hoc est, dignus cui benedicatur, qui laudetur. Deinde quasi certus de iis quæ postulauerat, addit: quia exaudiuit me.

Dominus adiutor meus & protector meus. Hoc, simili modo ad certitudinem illā pertinet, quam de diuino auxilio cō-

PSALMVS.

ceperat.

In ipso sperauit cor meum. Veluti in solo vero ac non fallaci adiutore.

Et adiutus sum. Et spe concepta non sum frustratus. Et resloruit caro mea. Quæ ante ob sollicitudines & afflictiones varias, tabefacta erat.

Et ex voluntate mea confitebor ei. Prompto animo, inquit, atque ex corde id faciam non vt coactus. Simile illud est, Voluntarie sacrificabo tibi. Per confessionem vero gratiarum actionem intellige.

Τὸ πρῶτον
ἐκπαιδεύει.

Dominus fortitudo populi sui, & protector salutem Christi sui est. Dominus, inquit, populum sibi dedicatum fortiores reddit, & pro illius pugnat salute, qui mandato eius ad regnū vnctus est. Christus etenim vnctum significat. De seipso autem ac de toto populo sermonem facit, veluti præcius futuræ immutationis.

Saluum fac populum tuum domine, benedic hereditati tuæ. Quasi iamiam regnū suscepturus esset, & huic rei propior quam antea, rogat propheta pro populo dei: & quod hereditati suæ dicit, simile ei est quod legimus in Exodo: vbi Israelitas deus populum suum peculiarem, hoc est hereditarium appellauit.

Et pascite eos. Simul mecum regnans.

Et extolle eos usque in seculum. Et extolle eos trophæis perpetuis. Illa etiā imprecatio superius facta: da illis domine secundum opera eorum, potest ad crucifixores Christi referri: qui omni prauitate imbuti, non intellexerunt miracula aut prodigia à domino facta. Quapropter & destructi sūt, & amplius non erecti: contra autem deus populum suum fortificauit & quæ sequuntur, &c. Et rursus etiā oratio ad Christum referatur, pro populo ex gentibus, qui illi in hereditatem datus est, & quem paui Christus atque exaltauit.

Psalmus ipsi David egressioni tabernaculi.

Ἐξ ἱεροῦ
σαλμὸς.

Iuxta historiam hic psalmus præceptum quoddam continet, ad sacerdotes & leuitas, de egressu tabernaculi, vel de egressu templi: quid scilicet illine egressi sequenti die facere deberent: afferre uimirum filios arietum, masculos, nuper natos: & gloriam, per laudationes & psal-

VIGESIMVS OCTAVVS.

80

nos: & honorem, per regulam & religionem: atque hoc in aula templi, & non alio in loco. Iuxta analogicum vero sensum, intelligi potest de egressu à corpore, quod Apostolus tabernaculum vocat. Est enim corpus animæ tabernaculū. Admonet igitur hoc psalmo propheta quid facere debeamus, vt præparemur ad exitum ab hoc corpore. actiones etenim nostra in hac vita, anima tunc erunt viaticum.

PSALMVS XXVIII.

Afferre domino filij dei, afferre domino filios arietū.

Filij quidē dei apostoli sunt. Ita enim dominus appellauit eos dicēs: ascēdo ad patrē meū & patrē vestrū. Filij autē arietū, fideles ex gentibus, quorū parentes, ob errorem summū in quo erant, irrationales dici merito, & arietibus cōparati poterāt. Admonet igitur apostolos propheta hoc psalmo, vt festinent adducere infideles gentes ad Christū. Ordo est, o filij dei afferre domino filios arietū. Illa autē ingeminatio verbi, afferre: studiū quoddam ac diligentiam, non vulgare adhibendā esse demonstrat. Vel aliter: filij quidē dei ij dicendi sunt, qui per baptismatis regenerationē Christo adoptati & ad virtutes initiati sunt: filij vero arietum ij, quos Apostoli per euangelij prædicationem genuerunt, nec dum ad integram perfectionem deuenerunt. Per arietes enim apostoli conuenientissime intelligi possunt, cum & ipsi spiritualium ac rationalium gregum suorū sint duces: quasi dicit propheta: vos o apostoli, qui perfectiores estis, adducite eos ad deum, qui adhuc imperfectiores sunt, instruente eos doctrina vestra. Hoc enim gratissimum deo est obsequium. Dictū enim legimus Petro: si diligis me pascue oues meas.

Afferre domino gloriam & honorem. Gloriam deo afferet, canendo illi hymnos ac laudes: honorem vero, per timorē atque obseruantiam mādatorum. Nam si (vt Apostolus inquit,) per transgressionem legis deus inhonoratur, manifestum est, quod per eius obseruationem honorabitur.

Afferre domino gloriam nomini eius. Per laudabiles nimirum actiones. Dictū enim legimus ad peccatores ex persona dei, nomen meū propter vos blasphematur in gentibus. Gētilēs etenim cum bonam fidelis viri vitam ac conuersationē

PSALMVS

viderint, incitantur vt deum nostrum laudent tanquam verum virtutis doctorem: quod si peruersis moribus fidelem viderint, deo statim nostro detrahunt, & vitiorum introductorem credunt: vnde in euangelio legimus, vt videant bona vestra opera, & glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Afferte igitur domino laudem nomini eius: hoc est afferte ei laudem.

Adorate dominum in aula sancta eius. Per aulam sanctam, olim synagoga intelligebatur, quae erat in Hierusalem: sed post contumelias à Iudaeis in Christum illatas, facta est habitatio illa desolata. Nouissime autem aula sancta Christi, facta est christianorum ecclesia ac fides, in qua propheticus sermo adorandum esse dominum iubet, omnes alias illegitimas congregationes prohibens, & solam eligens fidem à Christo traditam. Intelligere etiam possumus per aulam, caelestem habitationem. Nam ij qui in hac vita plantati sunt in domo domini, illic in aulis dei nostri floreant.

Vox domini super aquas. Prophetia haec est de voce quae in Iordane superne demissa est, quando Christus baptizabatur, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo complaceui mihi.

Deus gloria intonuit. Ipse pater vocem illam emisit quam diximus. Tonitruum autem eam appellauit propheta, & quia è caelo delata est, vnde veniunt tonitrua, & propter illius magnitudinem. Nam ab omnibus de facili audita est. Deus autem gloriae dixit pro deum gloriosum, quemadmodum & alibi deus dicitur veritatis, deus vltionum, deus potentiarum, & deus misericordiarum, pro eo quod est: deus verus, deus vindex, deus potens, deus misericors. Idioma enim est veteris scripturae.

Dominus super aquas multas. Christus nimirum in aquis fluminis Iordanis, & vbique per illas, aquarum naturam sanctificans.

Vox domini in fortitudine. In forti, inquit, ac robusto aduersus passionem atque affectum, homine, vox domini fit, roborans eum ac suggerens quae necessaria sunt.

Vox domini in magnificentia. Hoc est in magnifico eo viro, qui terrestria spreuerit, & caelestia tantum meditatur: vt per fortitudinem quidem actiua, ac moralis virtus, per magnificentiam vero contemplatiua significetur.

Vox

VIGESIMVS OCTAVVS.

81

Vox domini confringens cedros. Cedrus aliquando in bonum accipitur: quia cedrina ligna immarcescibilia sunt, atque imputrida, & earum materia densa est atque odorata, iuxta illud: Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus in libano multiplicabitur: aliquando autem in malum: quia arbor est sterilis atque inflexibilis, iuxta illud: vidi impium super exaltatum atque eleuatum sicut cedros libani. Hoc in loco igitur per cedros daemones intelligit propter elationem ac superbiam illam, quae de caelo eos praecipitauit. Vox, inquit, domini fit, quando conterit ac confringit daemones. Punctus enim ponendus est, post dictionem, domini: vt intelligatur esse obliqua quaedam constructio: qua loquendi figura, inferius etiam vltus est.

Et confringet dominus cedros libani. Libanus mons est Palaestinae regionis, altus, ac ferens cedros, idolorum templis relictus: vnde per cedros idolorum memoria ac lucos intelligit, qui in ipso sunt, per continens contenta significans. Si milia esse cedris videntur idola, propter eorum fastigium, densitatem, ac sterilitatem. Praedicat igitur propheta hic, idolorum destructionem: per quem omnium huiusmodi delubrorum pariter euerfionem significat.

Et comminuet eas vt vitulum libani. Et quemadmodum vitulum illum qui ab Hebraeis in Choreb fabricatus est, comminuit ac dissipauit deus per Moysen, sic etiam has cedros comminuet. Deinde punctus ponendus est, & per se legenda dictio, libani: vt sit sensus: quod comminuet eas cedros, ipsum nimirum totum libanum. Non enim vnam aut alteram illius partem sed totum, atque in vniuersum comminuet.

Et dilectus vt filius vnicornium. De Christo sermo est: qui dilectus quidem est vt vnigenitus. Ita enim eum pater appellauit dicens: hic est filius meus dilectus. Vnicornium vero filius, veluti inuictus, atque in superabilis. Huiusmodi enim naturae esse legimus id animal apud beatum Iob. Tu illud considera, quomodo dei filius agnum se, atque ouem appellari voluit, quando pro humani generis peccatis in sacrificium se patri obtulit, iuxta illud: ecce agnus dei: item, quasi eius ad occisionem ductus est. Filius vero vnicornium, quando vindicta opus fuit, & quando inimici potestate de troe dam praedicat. Dicit etiam potest Christus filius vnicornium,

PSALMVS

veluti qui vnico ac singulari quodam modo, & tanquā homo genitus est, & tanquam deus. Quippe qui vt deus, ex patre generatus est, sine matre: atque vt homo ex matre, sine patre. His igitur idolis, ac dæmonibus contritis, ac cōminutis, Christus reddetur inuictus. Portæ enim inferni non prævaluerunt aduersus eum.

Insuper
795.

Vox domini intercedentis flammā ignis. Subauditur etiā hoc in loco verbum sit. Prædicit autem propheta ea in primis quæ tribus pueris in fornace Babylonica contigerunt, vbi flamma intercesa spiritum roris sibilantem suscepit: deinde autem quæ Christi martyribus. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt pertineāt ad sententiā dei in die iudicii, quādo intercedet, & diuidet deus flammam ignis: & splendida, ac lucida ignis potentia iustis deseruiet. Cautelica verò & adustina in pœnam peccatoribus tribuetur.

Insuper

Vox domini concutientis desertum. Per desertum gentes intelligit, quæ omni diuina cognitione prorsus viduata ac desolate, quæque spirituali etiam doctrina ac prorsus virtute carentes, aridæ, ac steriles, deserti instar merito dici poterāt: quod desertum aduentu suo Christus concussit, commouens ac conuertit illud ad se, & arans aratro fidei.

Et concutiet dominus desertū Cades. Concutiet autem non omne desertum, sed desertum Cades: hoc est desertum sanctum, & segregatum, dignumque deo atque ei destinatum. Cades enim sanctum Græci interpretatur.

Vox domini præparans ceruos. Ex hoc loco aliqui cōtendūt, quod verba illa, vox domini cōstringētis cedros, & alia huiusmodi non sunt defectiue figure loquēdi, nec cōstruētiones oblique, sed quod sub aliā cadūt figurā, quæ genus ponit per genere, & casum per casum, veluti cōterētis per eo quod est cōterēs: & gen^{us} quidē per genere positū est, masculinū videlicet participiū, per formineo: quod ex lectione græca discerni potest, cū masculinū & formineū participiū apud eos nunquā sit eiusdē generis: & casus per casum, genitiu^{us} nimirū per rectos: per ceruos autē Christi discipulos intelligit. Nā quædam modo, cū ceruus oēs venenatorū reptilium læsiones paruipendit: quinimmo odoratu suo huiusmodi quæque animalia persequitur, ac vi spiritus oris sui ea attrahit, ac perditita etiā oēs Christi discipuli similē, à diuina gratia cōsecuti sunt pote-

VI GESIMVS OCTAVVS

81

statē calcādi nimirū serpētes & scorpiones, & omnē inimici potētia. Ipsa igitur saluatoris vox, discipulos omnes certorum instar, ad prædicationis & virtutum cursum præparauit: illa inquit vox qua dicit: Ecce do vobis potestatem, &c. Quæ voce freti, ac cōfirmati, intellectuales serpentes odoratu spiritus persequentes perdebant: ea nimirum diuini verbi potentia, quæ à spirituali eorum ore profluebat.

Et reuelabit syluas. Per syluas, infructuosas ac syluestres gentiū animas intelligit, in quibus multiplices, atque asperæ passionēs seu affectus, veluti feræ quedā, latebras atque habitationes suas collocarāt: quas reuelabit deus, tenebrarū densitatē auferēs proprio sermone. qui (vt inquit Paulus) penetrabilior est omni gladio ancipiti, ita, vt feræ omnes manifeste fiat, & à ceruis, quos diximus, facillime capi possint. Illud autem animaduertēdum est, quod græca dictio *populus syluas* pariter & condensa, seu densitatē significat. Solent enim sylvarum densitas esse arboribus, & virgultis.

Et in templo eius omnes dicent gloriā. In templo domini ubicunq; illud fuerit, nō in Hierosolymis, aut Iudei tantū, dicent gloriā: hoc est laudē dei canent, & gratias ei agēt, tanquā redēptori ac saluatori: sed omnes credētes passim, ac fideles, ubicunq; locorum fuerint: gloriā vero hanc tunc dicent, quando temporum opportunitas id postulauerit.

Dominus diluuium inhabitare facit. Per diluuium gentes intelligit, quæ in inūdatione ac pelago passionū ac humanorum affectuum demersæ erant: has, inquit, gentes dominus inhabitare faciet in regionibus ecclesiæ suæ. Vel per diluuiū, sanctū baptisma intellige, quo peccata demerguntur: quod baptisma dominus inhabitare faciet in ecclesia.

Et sedebit dominus rex in seculum. Rex fidelium nimirum, atque eorum, qui baptismi lauacro purgati sunt. Data est enim mihi, inquit, potestas in cælo & in terra. Sedebit autē positum est, pro manebit propter stabilitatem, quæ in sessione denotatur.

Dominus fortitudinem populo suo dabit. Populo christiano: scilicet qui sub dæmonum, ac passionum tyrannide olim opprimebantur.

Dominus benedicet populo suo in pace. Oppressum bello populum roborabit, & in tempore pacis benedicet: hoc

PSALMVS

est. gratia sua dignum faciet, per donū sancti spiritus. Vel benedicet, pro laudabit, tanquā sibi placentem & gratū.

Psalmus canticū renovationis domus ipsius David.

163
viuū.

Quid sit psalmus canticū in proximo dictum est. De reliqua huius psalmi inscriptione varie sunt interpretum sententiae. Aliqui enim dicunt per domum hoc in loco intelligi animā ipsius beati David, quā prophetici charismatis quoddam erat habitaculum: & per renovationem domus, renovationē diuinā gratiae intelligunt, quādo nimirū post adulterij, & ceteris crimina, peracta poenitentia dignus rursus effectus est, cui à domino prophetia donum restitueretur. Alij domū, fideliū ecclesiam esse dicunt: & per renovationē domus, renovationem illam intelligunt, quā sit per regenerationem baptismatis. Alij item festiuitatem illam renovationis similem, quam Ezechias rex post Assyriorum perfugationem in templo celebrauit. Templū quippe domus domini gloriari praesens psalmus, cui inscriptū est, psalmus canticū, renovationis domus, enunciet, quoniam verba dicta fuerint à beato David, si ad eorum verba psalmi referamus, aut quoniam verisimile esset dici debere ab ecclesia, aut ab ipso Ezechia, vnicuique enim eorum potest accūmodari. Et quod aut ipsius David, per se legendū est, ut auctoritas tantū notum exprimat.

PSALMVS XIX.

DAltabo te domine quoniam suscepisti me. Sed quoniam pacto humilis homo cū poterit exaltare, qui excelsus est: confitendo nimirū ac predicando, quod altus is sit ac sublimis. Hac ratione magnificare etiā deū quis dicitur, quod magnū illum esse asseuerat, quēadmodū contra, is deū humiliat, ac deprimat, qui humilia ac vilia de eo loquitur. Suscepisti vero: hoc est sublimasti, atque alleuasti, auxilij nimirum tuum manum supponēs, cū peccatorum onere depressus iaceat. Nec delectasti inimicos meos super me. Si de beato David psalmū exponis, per inimicos, eos intellige, quibus daturū se deus illius regnum comminatus fuerat per prophetam Nathan: si de ecclesia, demones: si verò de rege Ezechia, Assyrios: Non delectasti autem, hoc est, non permisisti ut delectarentur aduersum me.

VIGESIMVS NONVS.

81

Domine deus meus clamaui ad te, & sanasti me. Non sero, inquit me curasti. Vbi enim confessus est beatus David delictum suum, dicens: peccaui domino, statim ei discussus est à Nathan: abstulit dominus peccatum tuum. Ecclesia etiam pari modo quando baptismatis tempore deū inuocat, statim abluatur à peccatorum plagis: & beatus Ezechias sacco indutus, & supplicans ad deum, confestim liberatus est ab obidionis plaga.

Domine deduxisti ab inferno animam meam. Siue exponas psalmum de beato David, siue de ecclesia, per infernū, intellige tenebras peccati. Vel his verbis, inferni destructionē & animarū liberationē significat. Quod si de Ezechia, tenebras formidinis. Solet enī formido tenebras generare. *Saluasti me à descendantibus in lacum.* Eandem iterū alijs verbis repetit sententiam, quemadmodum mos est iis, qui de acceptis beneficiis gratias agunt, per lacū aut foveam incidit, le periculū intellige. Nam qui in lacū aut foveam incidit, illuc euadere non potest. *Saluasti me,* inquit, ab iis, qui descendunt in periculum: in periculum inquam animae, si de ecclesia, aut de David intelligas: sed corporale, si de Ezechia. illud autē animaduertendum est, quod quae sequuntur, non omnia his tribus congruunt, sed aliqua tantummodo: quaedam vero omnino etiam sunt prophetica.

Psallite domino sancti eius. Vos o iusti & virtute praediti. Nā qui huiusmodi non sunt, tamen si psallant, domino nō psallunt. Neque enim potest arbor mala fructus bonos facere, nec cor mortiferū, ac cædibus plenū, verba vite emittere.

Et confitemini memorie sanctitatis eius. Et gratias agite illius memorie, quod nostrū, scilicet meminerit, quorum antea, ob delicta fuerat oblitus.

Quoniam ira in excandescencia eius & vita in voluntate eius. Per iram, castigationem seu punitionem intelligit, & sensus est: quod castigatio in excandescencia dei est, vita verò in eius voluntate: hoc est: quod licet ut iustus puniat quoties excandescit, ut misericors tamen, semper cupit ac vult mi sereri, ita ut alterum, quod puniat, nō ita ex electione deesse demonstratur, sed casu quodammodo, propter hominum delicta: alterum vero quod viuificet, ex natura eius esse appareat, & voluntarium: quemadmodum & alibi per

Ezechielem docet, dicens: non volens volo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & viuat. Præponit etiam propheta mortis iucundis: eo quod dulciora videantur bona quæ post tristitia obueniunt. Simile est illud: ego occidam & uiuificabo, percutiam & sanabo.

Ad vesperum demorabitur fletus qꝛ ad matutinum letitia. Senſ
est, qꝛ penitētia de peccatis, celerem secū adducit veniā.
Nā qui vespere sua fletuerit peccata, mane postmodū sum-
ma letitia exultabit, aduentu nimirū sancti spiritus conſo-
latus est: & hec prophetia de apostolis, quibus post domi-
ni sepulturā vespere sabbati sētibus, mane, dominico die
mulieres iucundū illud letitiæ nunciū attulerunt, dominiū
resurrexisse asseuerantes. Ezechias autem & vniuersus pop-
ulus, vespere in vnum collecti sēbant, cum horrendas Sē-
nacherib minas audissent, timentes se iam in inimicō
potestātē peruēturos: & mane summo gaudio affecti sunt,
intelligentes, qꝛ ea nocte tot millia hostiū fuissent ab ange-
lo domini intēpta. Demorabitur vero, hoc est, habitabit.

A1213.

Ego autem dixi in abundantia mea non mouebo in seculum.
Potest hoc tam Ezechie quam beato David accommodari, qui in tempore secundæ fortunæ arbitrati sunt eā stabilitatem semper futuram, & nunquam aduersam. Per abundantiam enim bonum, ac felicem statum intelligit, & per mutationem, seu fluctuationem, conuersionem à stabilitate.

Domine in voluntate tua præstitisti decori meo potentiam, auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Ad eisdem pot sunt hæc verba pertinere. Illā, inquit, potentiā, quam pulchritudo seu decor meus antea habebam: illam nimirū claritatem atque excellentiam regni, non mea ego virtute, aut meis meritis, sed te sic volente habebam. Auertisti autem protectionem tuam à me, propter exultationem meā, & statim in turbulentiā atque calamitates versus sum.

Ad te dominum clamabo. Consecutus à te tempestivum auxilium, ad te in futurum clamabo. Vtitur autem propheta se penumero hoc verbo, quando preces ex intimo emissas con-

Et ad deum meum deprecabor. Eandem repetit sententiam. Vel, quod supra ait, ad te dominū, ad patrem dictū est: & quod nunc ait, ad deū, ad filiū pertinet. Illum autem diem

pronunciare mihi videtur beatus David quo Absalon filius eum persecutus est, in qua persecutione deum inuocat, vel die illū, quo Ezechias factus est certior per prophetam, quod sequenti die ei moriendum erat, quo audito statim deo pro vita sua supplicauit, clamabo, inquit, & precabor, sic dicens:

Quæ vitilis in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Per sanguinem propriam carnem intelligit, quæ sanguine cōcreta est. Quæ nam, inquit, est vitilis in carne mea, ita autem atque ornata, si ad putrefactionē deventurus sum? Sati esset nunquam natū fuisse. Naturā enim humanā vilipēdit propheta hoc in loco, quasi mortalem & breui extinguendam; unde alibi etiam ait, homo vanitati similis factus est.

Nuncquid considerabis tibi pulvis, aut annuncies abjre veritatem tuam? Verba similia illis sunt: Non mortui laudabunt te domine: neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui vivimus benedicemus domino. fides enim in summa dei patientia ac longanimitate causam suam iustificat, dicens: Nuncquid pulvis ille, in quẽ ego resoluendus sum, gratias aliquando tibi aget? Nunquid etiam ille, ignorãtes docebit, quod tu verẽ, ac verax deus es? illud quidem quasi reliqui dei falsi sint, alterum verũ vt iusta, ac mandata tua perficiat. Melius est igitur vt adhuc præsenti vita fruar: si ob nullam privatã mei ipsius rationem, saltem ob illam vel maxime, vt glorificem te, & laudem, atque vt veritatem tuam prædicem.

*Audiens dominus & misertus est mei. Præuidens propheta af-
futurum sibi diuinū auxilium, illud narrat vt iam præstitū,
audiuit, inquit, clamorem meum: hoc est, admisit oratio-
nem meam, nam qui non admittuntur audiri nō possunt.
Dominus factus est adiutor meus. Audiens misertus est, & ad-
iunxit me, cripienti à morte, quæ tunc impendebat.*

Conuertisti plañctum meum in gaudium mihi. Plangere idem est quod lugere, ac genas pectusque percutere, verbū enī plango, vnde plaga, idem significat, quod cædo seu percutio, eandem enim etymologiam seruat Græca dictio. Commutauit itaque luctum ac mœrorem meum in letitiam. *Confessisti saccum meum, & præcinxisti me letitia.* Sacc' porritō tiq;q; humilitatis signū erat, sacco enim indui solebant,

[illegible]

PSALMVS

& cinere caput aspergi, si quando in maximam atque inco-
solabilem calamitatem inciderent, & cessante de muni ca-
lamitate consolati, saccum scindebant, & lachrymæ vestibus
induebantur. Concidisti itaque saccum, hoc est locum me
exuisti, & præcinxisti me: hoc est, induisti lætitiā.

Vt cante: tibi gloria mea. Vt vita mea gloriam assecuta lau-
det te: assecuta dico gloriam, ob auxilium à te mihi præsti-
tum, vel aliter: per gloriam, mentem seu intellectum intel-
ligit, quo maxime honoramur, cum ob illum ad imaginem
dei facti esse dicamur.

Et non compungar. Pro non compungar Symmachus inter-
pretatus est, & non taceam. ex eo enim quod præcedit, si-
gnificatum est quod consequitur compunctionem enim
taciturnitas comitatur, vel aliter: non compungar, hoc est,
non amplius peccabo: vt ex consequenti præcedens signi-
ficetur. nam post peccatum sequitur compunctio.

Domine deus meus in seculum confitebor tibi. Perpetuo, inquit,
tibi gratias agam, cum huiusmodi me salute dignum fecer-
is. vel aliter: per totum hoc præsens seculum, gratias sem-
per deo agit beatus David: per ora, ac labia quorumcong-
fidelium, qui illius celeberrimos psalmos deo canunt.

In finem Psalmus ipsi David Extasis.

In finem quidem ideo inscriptum est, quia prophetia hic continetur quæ
ad finem tendit. Extasis autem Psalmus ideo dictus est, quia commu-
tationem illam commemorat, quam passus est beatus David post adul-
terium Bersabee, & eadem Vria. Extasim enim relictionis trans-
gressionem interpretantur. Compositus est autem eo tempore, quo Ab-
salon filius eum persequēbatur. Possunt etiam nobis presentis psal-
mi verba accommodare, si loco Absalonis & Achitophelis & alio-
rum inimicorum demonem principem, cum illis satellitibus & mili-
tibus intelligamus, & alia suo significatu similiter capiamus.

PSALMVS XXX.

N te domine speravi, non confundar in seculum. Eū-
dem habent sensum hæc verba, quem & illa:
deus meus in te speravi, non confundar in
seculum: quæ exposuimus in secundo vertica-
lo psal. 24.

TRIGESIMVS.

85

In insitiā tua libera me, & erue me. Indignus equidē sum tuo
auxilio: Ob tuā tamen iustitiam, qua iniquos omnes ac par-
ricidas condēnas, libera me. Idē autē est hoc in loco libe-
rare, quod eruere, ab inimicorum nimirum insidiis, aut ab
ipsa morte.

Inclina ad me aurem tuam. De inclinatione auris diximus in
psal. 16. Ibi inclina autē tuam mihi, & exaudi verba mea.
Accelera vt eruas me. Non tantum, inquit, libera me, sed ac-
celera vt id facias.

Esto mihi in deū protectorem. Pro esto mihi deus protector.
Idioma est, & hoc Hebraicæ linguæ, vel ideo deum prote-
ctorem dicit, quia antea quidem deus illi erat, at nunc in
aduersitatum tempore non simpliciter vt deum illum sibi
adesse postulat, sed etiam vt protectorem.

Et in domum refugij, vt saluum me faciat. Vt salues me in tem-
pore fugæ confugientem ad te, tanquam ad præsidium a-
liquod, & ad locum munitum, atque inexpugnabilem.

Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu. Quia vtraq;
hec quæ postulo, tu olim mihi præstitisti. nam & alias auxi-
lium mihi tuum præsto assuiste, expertus sum.

Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me. Et confido,
inquit, non ob meam virtutem, sed propter nomen tuum,
quia nimirum vocaris misericors. deduces autem me ad
locum vitæ, abducens à periculis. & enutries me, in angus-
tia necessariarum rerum constitutum, vel propter nomen
tuum, circumloquendo dixit, hoc est propter te.

Educes me de laqueo hoc quē absconderunt mihi. Per laqueū nūc
consilium intellige ab Achitophel, Absaloni datum vt stu-
deret quanto citius alicubi locorum concludere beatum
David vnde euadere non posset. Absconderunt autem eū:
hoc est, secreto disposuerunt, vt nimirum lateret. solent au-
tem laquei clam disponi, vel aliter: per laqueum, insidias
intellige, nuper à dæmone dispositas.

Quoniam tu es protector meus domine. Rursus soli deo auxilium
sibi præstitū adscribit, atq; hoc partim, vt acceptorū benefi-
ciorū gratus existat, partim vt perpetuitate sermonis deū
magis ad misericordiam aduocet, dum nullum se alium
in tantis periculis condignum habere adiutorem ostēdit.

In manus tuas domine cōmendo spiritum meum. Potentiæ tuæ,

PSALMVS

inquit, animā meā, hoc est me ipsum, seruandū tradā, cū in nullo alio confidam. per manus autē dei, fortitudinē illius intelligit. in manibus enim potentiam habemus & vires. *Redemisti me domine deus veritatis.* Sæpenumero enim me saluasti, à Goliath nimirum, à Saul, atque à multis aliis periculis, vel aliter: prædicit quoddā saluandus esset. &, quod ait deus veritatis, expone, hoc est, deus verus: vt tradidimus in quarto versiculo psalmi. 18.

Odisti omnes obseruantes vanitates superuacue. Auertisti, inquit, eos omnes qui inania obseruant consilia, & quos commisit foris scelerum non modo non pœnitent, sed in eis etiam confidunt, quales erant Absalon, & eius complices. Quod vero ait: *superuacue*, intellige, pro inutiliter ac superfluo: eo quod inaniter ac procut à signo suo ictu feriant.

Ego autem in domino speravi. Non in astutiis vt illi sperant.

Exultabo & letabor in misericordia tua. Hac repetitione sententiæ, summam delectationem ac læticiam demonstrare voluit, quæ futura erat, vel illa potest differentie ratio assignari, quam tradidim⁹, in tertio Psalmi. 9. versiculo. In misericordia autem tua: quam nimirum facies erga me. nam ob ea quæ passus sum, misericordia tua me dignum puto.

Quoniam respexisti humilitatem meam. Humilitas aliquando pro ea virtute accipitur quæ directe opponitur superbie, aliquando autem, pro depressione, atq; afflictione, vt hic. Confido enim, inquit, quoddā contritionem atque ad misericordiam meam respexisti, quam ab iis sustineo qui me persequantur, oculi enim domini super iustos.

Saluasti de necessitatibus animam meam. Ecce quoddā salutem suam iam prædicit, eam narrans quasi iam præstitam, atq; hoc lege prophetiæ, vel aliter antiqua commemorat beneficia: & per necessitates, infortunia ac pericula: & per animam suam, semetipsum intelligit. Accipitur enim sæpenter anima pro ipso homine, iuxta quod legimus in Levitico: omnis anima quæ comederit morticinum aut carum à fera, & ea quæ sequuntur. sicuti etiam aliquando caro pro homine accipitur: iuxta illud, ad te omnis caro veniet.

Nec conclusisti me in manibus inimicorum. Hoc per se clarum est.

TRIGESIMVS.

86

Statuisti in loco spatioso pedes meos. Hoc est in ampla libertate, ab angustia nimirum circumdantium me inimicorum.

Miserere mei domine quoniam tribulor. Rursum ad propositum refugit solamen salutem suam accelerans, ob intensam diuinæ misericordie commemorationem.

Turbatus est in ira oculus meus. In ira tua nimirum. nam si ob commissā atque errata mea iratus mihi non fuisses, in tantam sanè nunquam concidissem miseriam. Quapropter turbatus est oculus meus, ob assiduas lachrymas. Nam quod 70. dixerunt: turbatus est: Symmachus reddidit callauit.

Anima mea & venter meus. Anima quidem ob summam tristitiā & tardū, venter verò quoddā cibum non reciperet. Possunt hæc etiam iuxta Anagogicum sensum intelligi: & oculus quidem sumi pro intellectu, vt diximus in psalmo 6. Et anima pro spe, quæ pusillanimes refrigerat, & venter pro memoratiua, vt ita dicam, illa animæ parte, in qua rationalis cibus reconditur.

Quia defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. A communi sensu sumenda sunt verba illa: Miserere mei domine, quia præ nimio dolore defecit vita mea, & præ acerbis gemitibus, anni mei: hoc est, dies vitæ meæ defecerunt. Idem enim significat vita mea, quod anni mei. Idioma est etiam peculiare apud sacram scripturam: quo, quis in summo dolore constitutus appellare se mortuum soleat: propter imbecillitatem videlicet virium corporis.

Infirmata est in paupertate fortitudo mea. Propter paupertatem hic, in ediam & ieiunium intelligit: quod ex ipsa etiam historia conspici potest.

Et ossa mea conturbata sunt. Mota sunt à fortitudine, & soliditate illa, quam habebam, non valentia amplius, vt autem, me sustinere. fortitudo etiam pro virilitate animæ accipitur: iuxta quod per paupertatem, hic eam intelliges, quam quis patitur cum derelinquitur à deo: & per ossa, solidas atque constantes cogitationes.

Supra omnes inimicos meos factus sum opprobrium. Exprobrat enim mihi omnes, atque obiciunt ignauiam, veluti qui ob propria peccata aufugerim ac victus sim.

Et vicini mei valde. Ipsi etiam gentibus, regni mei fini-

Παρά τὸν
τὸν.

timis, in summo opprobrio habitus sum, quæ cum antea se-
licitatibus meis inuiderent, modo infortunium, ac calami-
tatem meam vehementer mihi exprobrant.

Et timor notus meus. Verentur enim ne ob familiaritatem,
atque amicitiam qua mecum coniuncti sunt, periculum a-
liquod sustineant.

Qui videbant me foras fugerunt à me. Conuersi sunt à me, in-
quit, ne suspicionem aliquam inicerent se mihi adhaerere.
Illinc quippe imminere eis periculum poterat.

Obluioni datus sum tanquam mortuus, à corde. A corde, inquit,
amicorum meorum obluiioni datus sum, hoc est mei ob-
liti sunt, veluti hominis iam mortui. Ob inenitabile enim
interitum pro mortuo existimatus sum, vel eo pacto, quo
mortuus quis in obluiionem proficiscitur, & ego obluiioni
datus sum, verentibus nimirum amicis meis, ne in aduer-
sorum meorum suspicionem venirent.

Factus sum quasi vas perditum. Quemadmodum vile esse vi-
detur omne vas, seu instrumentum, donec integrum ac sal-
uum est, & contra, inutile efficitur, atque à memoria homi-
num habetur, si disperditum sit, ita etiam de me dici potest.
Quoniam audiui vituperationem multorum habitantium in circuitu.
Hoc in loco etiam à communi sensu sumendum est, ver-
bū, miserere. Quia propriis auribus, inquit, vituperari me
à multis audiui, atque inter ceteros à Semei, qui fugientē
me Absalonis insidias conuulsi, & calumniales insecutus est.

*Dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam con-
siliati sunt.* Inimici mei in vnum aduersum me congregati
consilium inierunt, vt animam meam auferret à corpore.
Nam quod ait, in me, intelligendum est, in corpus meum.
Hoc autem dicit de consilio suggesto ab Achitophel. Res-
ciebat enim omnia beatus David à Sadoch, atque ab Abia-
thar sacerdotibus, vt legimus in libris Regum.

Ego autem in te domine speraui. Illi quidem, inquit, hoc pacto
se habent, ego vero in te vno confido.

Dixi tu es deus meus. Qui mihi scilicet, robur ac potentiam
præstas, ita enim sibi vult hoc in loco dictio illa, Deus: ve-
rum tu, vt lubet, inquit, omnia quæ ad me pertinent dispo-
sato.

In manibus tuis sortes meæ. Sortes meæ, mortis nimirum &

vitz meæ, vel sortes, secundæ atque aduersæ fortune. Hæc
enim omnia, in potestate tua sunt. Per manus etiam pote-
statem intelligere debemus. Dominus enim mortificat &
viuificat, humiliat & exaltat. Quamobrem te volente aut
victor viuam, aut victus moriar.

Libera me de manu inimicorum meorum & à persecutibus me.
Noui quod tu non vis mortem meam, & quod à tanto fa-
cinore abhorres vt occidas à filio. Filius enim meus est qui
mortem mihi inferre conatur. Sæuitiam præterea inimico-
rum suorum in hoc vel maxime ostendit, dū satis non fu-
isse eis significat, quod ipsum regno expulissent, sed ad-
dit: quod fugientem etiam persequantur.

Ostende faciem tuam super seruum tuum. Ostende, hoc est
conuerte. Auerte quippe eam videris, quotiens ob pec-
cata mea cessas mihi opem ferre. Per faciem autem dei,
illius visitationem atque custodiam, seu etiam beneuolen-
tiam intelligit.

Saluum me fac in misericordia tua. Si non propter me, sal-
tem ob misericordiam tuam. De te enim dixisti in libro
Leuitici: Ego misericors sum.

Domine non confundar quoniam inuocaui te. Simile est quod
legimus psalmo vigesimoquarto. Non confundar, quoniam
speraui in te.

Confundantur impij & descendant in infernum. Achitophe-
lem impium appellat, veluti qui legē de patricidio nō est
veritus, dum filium irritauit aduersus patrē, atque insurgere
in eum fecit. Aliqui autem dicunt, verba hæc formam qui-
dem imprecationis habere, sed vim tenere, pphetiæ, atque
prædici ea quæ passurus erat Achitophel, qui summa refer-
tus confusione, quod consilium Chusi suo præpositū fuis-
set, laqueo suspensus seipsum interemit. Multiplicibus vero
verbis beatus David, aduersus inimicos se impugnātes di-
uinā aduocat indignationē, primū ea ratione, vt castigati
meliores redderentur. Percute enim, inquit, argentū re-
pūm, & purgabitur. Secundo, vt in hac vita tormentis affe-
cti, in futura ab æternis poenis liberentur. Tertio, vt poste-
ri hoc pacto moderatiores fierēt. Scelestus enim vidēs sibi
simile credi, eruditur. Quarto vt præsens vita ab huiusmo-
di pestilenti vitio liberetur. Quinto ne alij addantur: cernē-

PSALMVS

ten nimirum ac veluti plagas illis illatas. Sexto ne quis illud dicere possit: non est salus illi in deo eius.

Muta fiant labia dolosa quæ loquuntur contra iustum iniquitates in superbia & despectione. Per labia dolosa Achitophelis labia intelligit, veluti quæ antiquum dolum eiusque occultauerat, & quæ muta facta sunt, quia paulo post euectus est. Iustum autem seipsum appellat, eo quod nec Absalonē iniuria vnquam affecerat, nec Achitophelē, aut aliū ex eorum sociis. Per iniquitatem vero, eorum consilium intelligit, quo filium aduersus patrem iritabant. In superbia etiā addit, quia iactabat Achitophel nocte illa sese impetum facturos atque interempturos David, vt habetur in libris Regum. In despectione similiter, quia opprobrio ac contumelia eum affecerat.

xpmbr.
nos.

Quam magna multitudo bonitatis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te. Quam magna pro valde magna. Philophatur autem Propheta, modo longanimitatem Dei, modo vindictam admirans, atque ait: Quod valde ampla est diuina benignitas, quam tamen ad tempus abscondit seruis suis, vt illorum patientiam exerceat, dum diutius differt illis præsto esse.

Persecuti in qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. Implesti ac manifestam fecisti bonitatem tuam: iis qui in te sperant: quandoquidē notum eis facere voluisti, q̄ tibi gratos viros non delestis. Et quod ait: Filiorum hominū, intellige, vt declaramus in tertio versiculo quarti psalmi.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ. Varia auxiliorum dei genera commemorat, & quomodo, timentes eum, à quocunq; liberat periculo. Nā si ab inimicis, inquit, exquirantur, tu abscondes eos in abscondito faciei tuæ, hoc est in abscondito loco tuo. Est enim quædam circumlocutio.

A perturbatione hominum proteges eos in tabernaculo. In perturbationis seu contentionis tempore, tu proteges eos, inquit, in tabernaculo protectionis tuæ. Vel in tabernaculi instar eos proteges.

A contradictione linguarum. A communi sensu sumendū est verbum proteges. A contradictione autē linguarū, hoc est à contradictione populi. Per linguā enim ipsos loquentes, & per contradictionē, subditorū inobediētia intelligit.

TRIGESIMVS.

33

Πετ. x̄c.

Benedictus dominus quoniam mirificauit misericordiam suam in ciuitate munitionis. Per munitionē seu (vt magis sonat Græca dictio τειχεῖς) per ambitum mœnia ciuitatis intelligit: vnde ciuitatem munitionis seu ambitus, ciuitatem appellat, mœnibus circumdatā. Laudandus, inquit, maxime deus est, qui misericordiam suam in me notam omnibus, atque admirabilem fecit, ita vt ciuitas bene munita appellari possim: eo quod propter summam in me dei custodiam, inexpugnabilis sum, instar ciuitatis bene munitæ.

Ego autem dixi in ecstasi mea, proiectus sum à facie oculorum tuorum. Per ecstasim, vt superius diximus, transgressionem atque auersionem intelligit, à recta via mandatorum dei. Eo, inquit, tempore, quo deliqui, adulterium illud, & cædē committens, ac deinde ad penitentiam conuersus sum, dixi me deinceps proiectum esse à præsentia, & cōspectu protectionis tuæ.

Propterea exaudisti vocem deprecationis meæ dum clamarem ad te. Ob penitentiam, & contritionem meam exaudisti me clamantem ad te. Confidebam enim, quod auxilium mihi esses præstaturus.

Diligite dominum omnes sancti eius. Diuinū Propheta sentiens auxilium, sanctos alios, & virtute præditos exhortatur, vt diligant dominum: neq; hoc simpliciter, sed ex toto corde. Quod ex sequentibus significauit, dicens.

Quoniam veritates exquirat dominus. Veras scilicet dilectiones atque ex corde.

Et retribuit in, qui abundanter faciunt superbiam. Hoc vt præ diximus propter Achitophelē dictum est. Cū iis igitur, qui simpliciter superbi sunt, Dominus longanimis est: cū iis vero qui nimij sunt in eo vitio, condigna (ne sero) delictis retribuit supplicia.

Viriliter agite, & fortificetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino. Adiuvabit proculdubio dominus vos, & non despiciet. Nam qui in illum confidunt, non confunduntur. Consona autem hæc sunt iis, quæ habentur in fine psalmi vice simisexti.

A Antioch.

Συριστ.

Psalmus ipsi David intelligentia.

PSALMVS

Intelligentia inscribitur, vel quia multa erat Prophetia plenus intelligentia, quando hunc psalmum composuit, vel quia ob profundissimos psalmi sensus, lectori multa opus est intelligentia, vel quia lectori erudit atque intelligentem reddit. Admonet quippe cum dicens Noli te fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Conscripsit etiam beatus David hunc psalmum post commissum adulterium, & eadem ob qua cum in varias incidisset calamitates, varios etiam psalmos conscripsit, illa deplorans peccata. Vtilis etiam erit hic psalmus, si iuxta Analogicum sensum intelligatur.

PSALMVS XXXI.

IB Eati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Cū post commissā a se delicta, multos pertulerit labores, beatos nunc illos fore dicit, quibus absq; vllō labore cōtigerit, propria ablueri peccata: illos nimirū significans, qui lauacro baptismatis hoc fuerint remissionis donum cōsecuti. Et quia ex iis, alij ex Gētibz futuri erant, alij ex circuncisione, iniquitates quidem quæ Græca dictione ἀνομιὰ dicuntur, ad gentes referendæ sunt, veluti quæ ἀνομία hoc est exleges erat, & omni prius carebāt lege: peccata vero ad Iudæos, qui sub lege erant. Peccatum enim neglectus est, aut cōtemptus legis.

Beatus vir cui non imputauerit dominus peccatum. Cui cōtatione peccatum nō adscripserit, quod per regenerationis lauacrum ablutum iam, ac penitus deletum sit. Peccatum autem indifferenter posuit pro culpa.

Nec est in ore eius dolus. Nec post baptismā mentitus est, aut violauit pacta, quæ cum deo habet. Dolum enim hic pro mēdacio intelligere debemus. Profitetur enim is, qui baptizatur, operibus dæmonum renunciare, & Christi mōdatis se adiungere.

Quoniam tacui. Beati isti sunt, ego vero plangendo fatigatus sum.

Inueterata sunt ossa mea, dum clamarem tota die. Hæc fuit silentij causa. Per ossa autem vires suas intelligit. Ossa enim corpus sustinent, ac stabilem redūt. Inueterata autē sunt, hoc est infirmata, ac debilitata. Nam quod antiquū est, debilius sit. Infirmitatē, inquit, sunt vires meæ. Tota vero die, dicit p semper, atque assidue. Quoties enim in tērationes incidebat,

TRIGESIMVS PRIMVS.

89

incidebat, toriens suum lugebat peccatum, quasi omnis illic vitæ sors inæqualitas defluisset, & quia pro delicto cordis, & adulterij, mors illum in pœnam manebat, mortē quidem propheta Nathan ei remisit, quando propriū peccatum suum ingenue confessus est. Dixisse enim illum ei legimus, non morieris, domesticas tamen calamitates ei comminatus est, in quas modo, cum se cerneret incidisse, flebat, ac lamentabatur.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua. Hæc est rursum clamoris causa. Manum autem hic ponit pro puniendi potentia. Manu enim castigare solemus, quæ grauata est, hoc est grauiter delata. die vero ac nocte, dixit, pro perpetuo.

Conuersus sum in miseriam dum configitur mihi spina. Peccatum spinā appellat, veluti non interius sed exterius penetrando adnatam, & veluti pungens ac dolorem inferens. Infixa mihi igitur hac spina peccati omnia quæ secunda mihi olim erant, ac prospera, conuersa sunt in miseriam.

Iniquitatem meam cognouit tibi feci, & peccatum meum non abscondi. Ne obmurmurare Propheta aduersus deū videatur, sermonem mutat, & exponit quomodo misericordiā a deo consecutus sit. Cum Nathan, inquit, sub alia persona delictum meum mihi narrans confinxisset, ac deinceps ad didicerit tu es de quo hæc dicuntur, indicaui statim ego delictum meum, nec negavi. Iniquitatem autem eam intelliges, quam & peccatum appellauit.

Dixi annuntiabo aduersum me in iusticiam meam domino. Cognoscens me condemnationē euitare non posse, dixi intra me ipsum id quod erā factururus, & statim confessus sum dicens, peccaui domino.

Et tu remisisti impietatem cordis mei. Per Nathā scilicet prophetam dicentem, & dominus abstulit peccatum tuum. Cordis autem impietatem idē peccatū appellat, quia in corde suo nullas veritus fuerat leges, a deo latas de homicidio, aut de adulterio. Remisisti autem, hoc est, pepercisti. Aliqui dubitant, quomodo si remissum ei fuerat peccatū, grauata postmodū esse dicat super se manū dei, & dicimus quod postquam beatus David causam illā a propheta Nathan confictā recte intellexisset & seipsum, quod deliquisset,

PSALMVS

set non mortis tantum, sed noxæ etiam reum esse iudicaf-
set: mors quidē ei statim remissa est, ob prout atq; humi-
lem cordis confessionem, damnū vero ab eo exactū est, p
subsecutas calamitates, iuxta propriā sententiā, ne tā celeriter,
atq; in totū liberatus, tantū facinus, ac tantū beneficiū
obliuioni facili^r mādaret, & rur^s i eadē incideret delicta.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Pro
hac, hoc est ab hac iniquitate mihi remissa, pius, ac religio-
sus vir quilibet instinctus rogabit te. Vbi enim innotuerit,
remissum mihi fuisse peccatum, statim, vt confessus sum, i-
mitabuntur me deinceps pij omnes in tēpore pœnitentię.
Hoc enim pœnitentię tēpus, quasi idoneū, ac cōmodum,
opportuno tempus appellauit. Eritque hæc remissio exē-
plum omnibus pœnitentibus: quos ideo vocauit sanctos,
quia impij atq; omnino perditī ij sunt, quos nulla duci cō-
tingit pœnitentia. Possumus & aliter dicere: quōd tradatur
prophetia de fidelibus, qui tēpore opportuno, hoc est post
prædicationem Euangelij, dum eos beati Dauid psalmos
canunt, qui illius peccata commemorant, pro eorum re-
missione ad deum quodammodo orare videntur.

Verum, amen in diluuiū aquarum multarum ad eum non appropi-
mabunt. Dictio verumtamen hoc in loco pro copulatione
coniunctione sumēda est, vt sit sensus: q; & in inundatione
tentationum, (per aquas enim hoc in loco tentationes, ac
calamitates intelligendæ sunt, quemadmodum & alibi, li-
bera me de aquis multis) quōd in huiusmodi inquam inun-
datione nullæ aquæ ad eū approximabunt, qui sic confes-
sus fuerit, & cui hac ratione remissa fuerint peccata. Ap-
proximare autem seu appropinquare hoc in loco, idē est
quod attingere & lædere. Vel per diluuiū, baptisma in-
telligē, quōd in aquis fit, & peccata abluit. Aquas vero bap-
tismi multas appellat, considerata potius qualitate, ac
potentia spiritus, quam vndarum quantitate: quo pacto di-
cere solemus: ventum multum, hoc est validum. Orabit igitur,
inquit, ad te, verum in baptismo ad eum non appropi-
mabunt peccata: illic nimirum demersa, ac deleta.

Tu es refugium meum à tribulatione quæ circumdedit me. Ab
hac etenim, ad te confugio tanquam ad gaudium, & læti-
tiam.

TRIGESIMVS PRIMVS.

90

Exultatio mea erit me à circumstantibus me. Opportuna est
hæc inuocatio, tu, o deus, inquit, qui es gaudium meum,
eripe me à tentationibus, quibus quodammodo circunda-
tus detineor, seu visibiles seu etiā inuisibiles inimicos in-
telligas.

DIAPSALMA.

Intellectum tibi dabo, & simul accedam in via hac quæ gradieris. *καὶ ἐπε-
ρίβω.*
Diapsalma hoc in loco mutationem indicat consequentię
sermonis. Verba enim quæ sequuntur ex persona dei pro-
ferenda sunt, respondentis ad prophetam, cui soli auditus
est: ego te prudentem faciam, ad hoc, vt inimicorum supe-
rior euadas, & simul tecum veniam in hoc itinere, quo ad
bellum accingeris.

Firmabo super te oculos meos. Non simpliciter, inquit, ego
te aspiciam, sed constanter atq; indefinēter te obseruabo,
eorum instar qui in bello alicuius curam suscipiunt, & ocu-
los in eum firman, vt periclitanti subueniant, ac præsto
adsint. Alibi sæpe diximus, quōd scriptura ab humanis af-
fectibus: aut moribus se penumero diuinas actiones descri-
bit, auditorum imbecillitati condescendens.

Nolite fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus.
Admonet nos beatus Dauid ex iis, quæ ipse passus est: no-
lite, inquit, amore mulierum furere, veluti infrenes equi,
nec ad virtutem infructuosi fieri, vt muli. Illi quid bonum,
aut quid malum, quid honestū, aut quid turpe sit, ignorāt:
quia ratione, vt vos donati non sunt. Equi præterea hinni-
unt ad voluptates, & muli semina virtutis nulla concipiūt,
nec fructum aliquem producant: & hoc partim quidē ma-
litiæ causa qua imbuti sunt, partim vero inertia, quam ad
exercendas virtutes præ se ferunt.

In camo, & freno maxillas eorum confringas, qui non appropi-
munt ad te. Cum equi ac muli meminerit, non temere per
stans in translatione, frenū addit, & cōtra eos imprecatur,
qui irrationabiliū huiusmodi animalium instar procul ab-
sunt à deo. Angas, inquit, domesq; ac premas eorū homi-
num maxillas, qui per virtutum semitam ad te propius nō
accedunt. Camus, & frenum, idem sunt, & iuxta Græcarum
dictionū etymologiam, alterum sic dicitur, q; ceruicē desse-
cat, alterū vero, q; in os mittatur. Per frenū etiā illa potest
significari.

PSALMVS

disciplina intelligi, quam tentationes docent. A maxillis autem totum hominem significat, veluti à parte totū. Contra huiusmodi igitur homines ideo Propheta imprecatur, quia post sui exemplum inexcusabiles esse eos censet. Alij etiam dicunt verbum, 'angas, optatini quidem modi esse, sed in hoc loco accipi debere pro futuro.

Multa flagella peccatorum. Hoc, inquit, dico: cognoscens, meo exemplo, quod multae castigationes peccatore manent.

Sperantes autem in domino misericordia circumdabit. Quod si quis post flagella cor suum, ac spem suam, vere ad deū conuertat, is omnino etiam misericordiam consequetur.

Lætamini in dominū & exultate iusti, & gloriāmini omnes iusti corde. Cum in superioribus infirmos omnes admonerit, nūc fortiores etiam exhortatur: quos ideo iustos vocat, quod iuste viuunt, & rectos ob vitæ rectitudinem. Lætamini, inquit, exultate & gloriāmini, non de vestris virtutibus. Infirma enim sunt, nisi conferuntur à deo: sed in ipso solo domino, qui adiuuat, ac protegit vos. Nam & ego olim in virtute confidens, lapsus sum. Differentiam autem lætitiæ & exultationis prædiximus circa finem expositionis psalmi teritiidicimi. Tamen si se penumero idem æque significant. Et quod ait in dominū, indifferens est constructio & in domino.

Psalmus ipsi David sine inscriptione apud Hebræos.

Apud Hebræos hic psalmus caret inscriptione, & videtur minime continere pertinentia ad tempora regis Ezechie, atque exhortari sanctos ac probos viros, ut deum laudent, quod Assyrii inuisibiliter destruxerint, tametsi possit etiam nobis omnibus accommodari.

PSALMVS XXXII.

Exultate iusti in domino. Quid sit exultatio prædiximus. Per iustos autem hic, virtute præditos viros intelligit, quos nulla alia in re exultare iubet, quam in domino, qui solus & vere adiuuat & victoriæ præstat. Neque enim aut fortitudo, aut exercitus, aut diuitiæ, aut moenia aliquid tunc illis profuerant.

Rectos decet laudatio. Per exultationem enim laudationē significauit. Nam qui aliqua in re exultat, omnino eā lau-

TRIGESIMVSSECVNDVS.

21

dat: & quia solis viris virtute præditis exultationē huiusmodi, ac laudationem apposuit, causam statim addidit, dicens: quod eos præcipue decet, ut deum laudent, qui recte, ac duce ipsa viuūt virtute. Neque enim, ut alibi dicitur, formosa est laus in ore peccatoris, nec pes obtortus recto congruit calciamento: rectus autē est dominus deus noster, & rectitudines vidit vultus eius. Contra vero diabolus obliquus ac tortuosus est, ut serpens: atque ideo sui similibus delectat.

Confitemini domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei. Antiquis lex erat ut deum laudarent in Cithara & in Psalterio atque in aliis musicis instrumentis, quemadmodum in proœmio operis tradidimus, docentes quamnam differentiam habeat psalterium ad alia musica instrumenta. Iuxta Anagogē per Citharā, quæ inferne pulsatur, ipsum possumus corpus intelligere. Quia (ut inquit Magnus Basilus) in cithara, atque in Lyra æs interius resonat ad plectrū. Confitemini igitur domino, hoc est gratias ei agite, vos nimirum, quicunque ab intellectualis Assyrii obsidione admirandē liberati estis: & primum quidem ipso corpore, ieiunando, stædo, humi cubando, psallendo etiam, hoc est, canendo: si qua præterea alia sunt dona: quæ ad moralem pertinent virtutem, & quibus agi possunt gratiæ deo, hæc omnia deo offerte. Per psalterium autem intellectus significatur, quia quemadmodum in psalterio decem chordæ intunduntur, quæ soni, seu vocum causas superne habent, ut alibi diximus, ita intellectui nostro decem adiacent legalia præcepta, superne nobis à deo (ut ita dicam) insonata, quæ qui obseruauerit, per illorum symphonias, atque concentum spiritualem, atque intellectualem cantum deo canet. A cithara igitur accedite ad psalterium, & per contemplandi virtutem, psallite cum intelligentia quæcunque canitis.

Cantate domino canticum novum. Iuxta historiam sensum, novum canticum dicit, veluti de recenti, ac nuper compositum, ob admirandum nimirum dei opus quo à tam grandi fuerant Assyriorum obsidione liberati: iuxta Anagogē vero, Christianorum cantus intelligit, quoscunque scilicet fideles composuerunt: qui noui sunt comparatione antiquorum mandatorum.

Bene psallite ei in vociferatione. Vociferatio est ingeminatio ii)

ea militum vox, quæ aduersus hostes audaciam præstat. Per huiusmodi vero vociferationē confidere nos admonet, dicens: psallite iubilatō voce, ac fiduciam præstante, postquā hostes omnes territi, atque in fugam conuersi sunt. Quod vero ait, bene psallite, idem est quod sublimiter, seu egregie, atque ex tota anima.

Quia rectum est verbum domini, & omnia opera eius in fide. Rectus est, inquit, sermo domini, quæ per Esaiā prophetam de dissoluēda obsidione significauit. Ecce enim q̄ opera quæ dominus cōtra Assyrios fecit, fidē præstāt & confirmant illius sermonē. Vel aliter: Omnia in vniuersum opera domini, in fide esse dicuntur: quia quoscūq; ea cernētes mouēt ad fidē, vt credant in opificē ac creatōrē deū. Nam (vt alia omnia omittam) nōne vel vnicius apis aculeus, qui fistulæ in moriē factus est, ita vt per eum (tamen si alioquin tenuissimus est) Apis venenū effundat, abūde docere nos potest, q̄ nō fortuito aut ex sese, sed quod diuina vi tāta tenuitas fuerit cocauata? Et aliter: Rectū est noui testamenti, ac saluatoris nostri verbū, nihil obliquū, nihil dissolutū habēs, vt v̄t lex. Præterea & quæcūque opera olim fecit dominus, dū cōuersaret in carne, fidē reddūt eius sermonē, dū sibi cōsona sunt & aliis credēda: vt pote vera & quib⁹ cōtradici nō possit. Vel aliter: Per verbū, ipse filius intelligēd⁹ est, qui rect⁹ est, & via non errans ac veritas. Ego enim sum, inquit, via & veritas. Oīa etiā signa quæcūq; fecit, ob vidētium, & auditorum fidem, facta sunt, vt scilicet crederent in ipsum.

Diligit misericordiam & iudiciū dominus. Vide quomodo misericordiam præponat iudicio, vt quæ eā deus magis diligat. Hac etenim ratione in peccatoribus de⁹, primū expectare ab eis solet, an penitentiam agāt: quia nimirū misericors est. Deinde, si imedicabiles permanferint, eos castigat, quod pertinet ad iudiciū. Vel, quia cuiuscūq; iudicio suo deus misericordiā cōmiscet, iuxta illud: Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? vel misericordiā quidē diligit deus in iis, quos castigādo erudit ac dirigit: iudiciū vero, in iis, qui peruersi atq; incorrigibiles perseverāt. Vel misericordiā diligit, in presenti seculo. Nō veni enim, inquit, vt iudicē mundū iudiciū autē in futuro. Simile est etiā quod alibi legimus: misericordiā, & iudiciū

cantabo tibi domine: hoc est, misericordiā & iudiciū, in cāticum tibi, ac laudē cōponam: narrans, nimirum quomodo misericorditer iudicas, vt prædiximus. Cōmiscetur enim misericordiā iudicio, & iudiciū misericordiæ, ne misericordiā laxitatem, ac molliciē, néve iudiciū desperationē generet. Quod si psalmum referas ad tempora Ezechie, dic q̄ dominus miseratus est obsessam Hierusalem, & q̄ iudicio suo Assyrios iniuste obsidentes condemnauit.

Misericordiā domini plena est terra. Omnium enim miseretur deus, impiorum etiam, ac se deum abnegantium. Nā alioqui, si misericordiā non vteretur, quomodo sineret eos vivere? credentium tamen semper magis miseretur, & impiorum minus. Vel per misericordiam domini, euangelij prædicationem intellige, quod misericordiā plenum est, atque ex misericordia creatoris nostri dei nobis datum, & quo iam plena est tota terra ob disseminatam vndique apostolorum doctrinam. Sermonem autem suum deinceps mutat in laudem, narrans mirabilia dei, & dicens.

Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis potentia eorum. Videntur quidem hæc verba, idem æque significare. Dixit enim deus de vno quoque, fiat, & factum est. Verbū præterea, oris spiritus est aerem verberans: & qualis est oris spiritus, qui aerē verberat, tale est & ipsum verbū. Similiter firmamentū, ac potentia, pro eodem sumuntur. Cæli enim difficile corūpuntur, firmique, ac stabiles sunt. Sed iuxta altiorē sensum (quo dicere possumus, beatum David hoc in loco de sancta Trinitate philosophari) per dominū patre intellige: & filium, per verbum: & per spiritum oris eius, spiritum sanctū: quē ideo spiritum oris eius appellauit, vt eiusdem eum ostenderet esse substantiæ cum illo à quo emittitur: & quod non creatus esset aliūde. Per cælorum verò potētiam, cœlestes angelorum potentias intellige. Illud tamen aduerte, q̄ non separatim filius homines creauit, & spiritus angelos: Sed filius quidē omnia in esse produxit. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Sanctus verò spiritus angelos sanctificauit, postquā creati sunt: q̄ ob causam, non de facili mouentur ad malum. In bono cōfirmati angeli nullo modo mouentur ad malū, cum ab initio statim, ipso sancto spiritu, veluti tinctura quādam con-

Disputes.

Solidati ac corroborati sint.

Congregans quasi vitem aquas maris. Subintelligenda est prepositio in, vt sit ordo. q. congregat quasi in vitem. Congregat, inquit, aquas maris in terre cōcauitates, quasi in vtrē. Vel aliter: congregat aquas maris, quasi vtrē: hoc est, instar vtris, tumētes nimirum non secus atque vter, ventorum vi, & pari modo remissas, cessantibus ventis. Vel per vtrē, humorem intelligit, qui in vtre continetur, à continente, contentum ipsum significans: vt sit sensus: congregans aquas maris, eo modo quo humor aliquis in vtre continetur. Continentur etenim in seipsis aquæ maris, mandato dei, nec disperguntur in terram, non secus atque humor ille, qui quasi vinctulis quibusdam in vtre continetur. Quidā etiam dicunt, prophetam hic de iis loqui vaporibus, qui generantur è mari, & paulatim circumlati, in aëre cōsistūt, & vtris instar condensantur & fiunt in nubem.

Ponens in thesauris abyssos. Abyssus dicitur aquarū profundū. Est autem græca dictio, abyssus, & iuxta nominis etymologiam sic dicta quasi impossibile sit, vt in illud profundū quis descendat. Abyssorum autem thesauri sunt sinus terræ, & quibus fontes proveniunt, & flumina. Vel per thesauros, locum intellige supra firmamentum, vbi deus à principio aquarum dimidium posuit: thesauros autem eum locum appellavit, vel propter loci amplitudinem, vel quia latet, & occultus est, tamēti opportuno tēpore aperiatur etiā à deo, & claudatur. Huiusmodi enī sunt thesauri proprietates. Ego vero hunc versiculū puto apostolis congruere, qui thesauri fuerunt: custodes nimirum & conservatores abyssorum: hoc est profundissimorum mysteriorum fidei.

Timete dominum omnis terra. Terram septennumero, vt nunc, homines vocat, vel quia de terra plasmati sunt, vel, quia habitant in terra. Nam cum à creaturarum magnificentia, creatoris potentiam ostenderit, quod reliquum est, admonet: timendum eum esse, & venerandum, quā solum deū. Vel per terram, nūc eos dicit, qui terrena tantum cogitant, quos iubet vt timeant deum. Ita enim significari per terrā sæpe apud scripturam inuenimus.

Ab eo autem commoveantur omnes habitantes orbem. Præ timore eius, inquit, tremant homines quoniam magnus est, &

terribilis. Magnus autē Basilius versiculū hūc aliter intellexit. Habitantes orbē, inquit, cōmoueantur ab eo: hoc est, moueantur, quemadmodum ipse deus vult, & sit sensus: prophetā precari, vt omnibus habitantibus orbem, corporis atque animæ motus sint secundum deū, & à diuino timore dirigantur. Ego vero puto hoc de Christo dictū esse, à cuius operibus & verbis omnes cōmoti sunt, alij quidē ad fidē mutati, alij vero terrore ac perturbatione affecti.

Quoniam ipse dixit & facta sunt. Traditur hic iusta timoris causa. Ipse enim, inquit, omnium creator est. Dixit enim fiat hoc, aut illud, & factum est itatim.

Ipse mandauit & creata sunt. Idem fere sibi volunt hæc verba, quod proxime, superiora. Vel, verbum, mandauit, appositum est ad declarationem verbi, dixit. Neque enim simpliciter dixit, sed iussit etiā, quasi omnipotens. Vel, quod ait: dixit, & facta sunt: ad ipsam tantummodo hominum creationem referendum est. Quod verò subdit: mandauit, & creata sunt: ad regenerationem referatur, quæ per euāgelij prædicationem facta est. Mandauit enim apostolis vt irent, & docerent omnes gentes. Nam & ipsi fideles, noua dei creatura appellantur.

Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Varios sensus recipiunt hæc verba. Possunt enim de Assyriis intelligi: qui oblederunt Hierusalem: & de Christi crucifixoribus: & de iis, qui apostolos, ac martyres, vi, atque tyrannide oppresserunt: & si quidē de Assyriis intelligas, dic q. gentes ideo eos appellat propheta, quia ex diuersis nationibus ad bellum humilimodi fuerant cōgregati aduersus Hierusalem: & per populos, Hebræos ipsos intelligit. Quidā enim eorū propter angustias in quibus erant constituti, oportere cogitabant se in manus inimicorum tradere: per principes verò, duces, ac prefectos Assyriorum. Quod si psalmum exponas de Christi crucifixoribus, differentiam personarū nosces, si expositionem legeris secundi psalmi: si verò malis de tyrannis intelligere: per gentes, nationes varias intellige, quæ vbiq. locorum sunt: & per populos, inimicos fidelium ludæos: per principes vero, reges ipsos, ac duces.

Consilium autem domini in æternum permanet. Per consilium

PSALMVS

autē domini, euangelicam prædicationē intellige, quæ oēs homines credētes p se saluari vult. Hoc igitur cōsiliū, stabile, atque inuictū vsque ad futurū seculum permanebit. Cogitationes cordis eius in generationē & generationē. Quemadmodū superius cōsilia, & cogitationes dixit ita & nunc. Est autē cōsiliū, sententia quæ recta esse existimatur, cogitatio verò simplex cōsideratio. In generationē & generationē, cōsueuerunt antiqui dicere, pro semper. Quasi per omniū generationū successiones. Per cor autē dei, humano quodā more loquēs propheta, voluntatē dei intelligit: & sensus est: q̄ semper id permanet, quod vult deus, neq̄ id solū quod vult sed illud etiam, quod cogitat. Cogitatio enī diuina, perfectum opus est. Possumus & aliter dicere: q̄ cogitationes cordis dei, vetus nimirū ac nouum testamentum permanent in generationē & generationem: alterū videlicet in Iudæorum generationē, alterum verò in fidelīū. Antiquum quippe illis, nouū autē istis permanet. Intelligi etiam possunt hæc verba simpliciter de viuibilibus, seu etiam inuilibilibus inimicis: quod Christus nimirum eorum cōsilia dissipabit, & quod dominus perficiet quæcunque ad salutem nostram disponere voluerit.

Beata gens, cuius est dominus deus eius. Beata gens, quæ regitur, & gubernatur à deo suo. Hæc autem sola est Christianorum gens, cui saluator promisit, dicens: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.

Populus quem elegit in hereditatem sibi. Nos fideles, & gens dicimur, veluti, ex gentibus in vnā ecclesiam congregati: & populus veluti: qui loco abiecti illius Iudæorū populi, introducti sumus. Elegit enim nos deus in hereditatem, iuxta illud: dabo tibi gentes hereditatem tuam. Beatos vero nos appellat, ob paratorum nobis bonorum fruitionē.

De celo respexit dominus. Hæc verba etiam habentur in psalmo 13. vide quæ illic dicta sunt.

Vidit omnes filios hominum. Omnes enim sub cælo habitant: & nullus eum latet.

De preparato habitaculo suo. Hoc est habili ac commodo, vt facile illinc omnia perspiciat.

Respexit in omnes qui habitant terram. Dum repetit prophetam deum respexisse, videtur velle lectori timorem incutere,

TRIGESIMVSSECVNDVS.

94

re, veluti ex eo quoddā occulta esse deo non possint mala quæ fecerit.

Qui finxit sigillatim corda eorū. Adhuc formidabilius quoddā dicit. Nam si plasmavit omnes deus: omnia etiam, & nouit cogitationes, & motus omnes eorum, quibus dedit, vt essent. Timendum est nobis igitur à deo cum non praua tantum opera, sed nec ipse etiam cogitationes nostræ latere eum possint. Quod vero ait: deum sigillatim finxisse corda eorum: idem est, ac si diceret: fecisse ea deum, singularia, ac separata à vitiis, atque à passionum vinculis. Vel etiam sigillatim, hoc est separatim, ab aliis nimirum animalibus, quasi rationabilia.

Qui intelligit in omnia opera eorum. Atque hoc etiam magnū est, quodd nullis sensibus indiget deus ad percipiendū, quæ sunt aut dicuntur, aut cogitantur, sed pure simpliciter, ac synecere omnia intelligit.

Non saluabitur res ob multam potentiam, & gigas non saluabitur in multitudinis fortitudine sua. Ob multam potentiam, hoc est, ob militum aut equorum copias, armæque, aut diuitias. Per gigantem verò quencunque robustum hominem intellige, qui generoso, ac præstanti sit corpore. Quod si quis istorum aliquando saluatur, non propriis viribus, sed diuina gratia salutem consequitur.

Fallax equus ad salutem. Instabilis, scilicet, ac non tutus. Incertum enim est, an ascensorem suum saluaturus sit.

In multitudine autem potentiæ suæ non saluabitur. Equus. Sennacherib qui connumeratis viribus abundabat, nihil inde adiutus fuit, quinimmo malus male perditus est.

Ecce oculi domini super timentes eum, & super eos qui sperant in misericordia eius. Hæc in primis dicta sunt propter Ezechiam regem, & socios. Deinde causam diuinæ huius protectionis, atque custodiæ addit, dicens.

Vt eruat à morte animas eorum. A morte, inquam, quæ post diem illum expectabitur, vt prædiximus. Ad vespertū enī, inquit, demorabitur fletus.

Et aliat eos in fame. In fame quæ propter obsidionē causata est, quæ omnia subsecuta sunt: vt in libris regum traditur.

Anima nostra sustinebit domino. Et rursum, inquit, in tentationum tempore sustinebimus domino: id est in gratiam do-

PSALMV5

mini, seu propter dominum, propter quem oderunt nos infideles. deinde loganimitatis ac paciētiæ causam in ore. *Oppositus adiutor & protector noster est.* Multa enim nobis adsunt iudicia, ob quæ certi reddimur, quod inter pericula nobis opem feret.

Quia in ipso letabitur cor nostrum. Sustinebimus, inquit, quia dominus adiutor noster est, & quia per ipsum letabimur cum vicerimus.

Et in nomine sancto eius sperabimus. In nomine sancto eius, circumloquendo dixit, pro in ipso domino, vel in invocatione nominis eius, quæ vel in fugam potest inimicos convertertere. possunt hæc etiam intelligi de Christianis, qui virtutes se sperant, quosque vel nomen Iesu nominant. multum etenim miracula solum id nomen, tantummodo prolatum perfecit, quale illud est: In nomine Iesu Christi surge, & ambula: atque alia huiusmodi.

Fiat domine misericordia super nos quemadmodum speravimus in te. Sic fiat ut nos speravimus, speravimus autem quam maxime. maxima erit itaque, & tua misericordia.

Psalmus ipsi David quando mutavit faciem suam coram Abimelech & dimisit eum & abiit.

David fugiens Saulem venit in Nobha civitatem sacerdotum, & obviam factus Achimelech, qui inter illos dignitate excelebat, finxit se missum fuisse à Saule ad certum negocium, petiitque ab eo panes, & gladium: cumque nullos alios inuenisset, panes propositionis accepit, quos una cum sociis fame impulsus comedit: atque hoc præter legem. solis enim sacerdotibus eos edere licebat, accepit etiam, & hastam Goliath, quæ illi observabatur in anathema hoc est in oblationem domino. Exiens autem illinc, profectus est ad Achis Philistæum regem Geth: cumque familiares quidam regis eum cognovissent, & nescio quid susurrassent, timore correptus, finxit se insanum. circumferebatur autem, & strepitu fores concutebat: desuebat autem in barbaram spuma ab eius ore quæ nobrem sacro eum morbo corripere putaverunt, atque hoc pacto dimissus, ac saluatus est. Historia quidem huiusmodi est, & quidam Abimelech eundem esse existimant, quem supra appellavimus. Achimelech primarium inter sacerdotes eorumque gemini fuisse nominis affirmant: & per mutatio-

TRIGESIMVSTERIVS.

25

nem faciei David scelerem illam negotij intelligunt, ad quod se missum esse dixerat à Saule, timens ne si eius fuga à sacerdotibus cognita fuisset, regi id fortassis deferri posset. verum licet concedamus sacerdotem Achimelech gemini fuisse nominis, regem tamen historia coram Achis tantum mutasse eum faciem tradit, & non coram Achimelech. unde ad presentem inscriptionis intelligentiam, Magnus Basilus animadvertendum esse admonet, quod nomen Abimelech, commune quoddam fuit nomen omnibus regibus Geth, quemadmodum Casari, atque Augusti nomen Romanorum Imperatoribus: & Pharaonis nomen, regibus Egypti, & alia huiusmodi. Quocirca regi illi Geth privatum nomen fuisse Achis tradit, commune autem aliis regibus Abimelech. Ex huius rei ut regis manibus liberatus David, cum se cognosci formidasset, hunc deo cecinit psalmum in gratiarum actionem, quod sapientem eum reddidisset, ut per insaniam simulationem, viam liberationis inuenerit. Congruit etiam hic psalmus, cuicumque fideli à periculo liberato.

PSALMV5 XXXIII.

Benedicam dominum in omni tempore. Cum periculum evaserim retribui deinceps saluatori meo gratias: laudes nimirum perpetuas: quia semper mihi adiutor fuit. edoctus autem ex hoc loco magnus Paulus dicebat: sine intermissione orate, semper deo gratias agite.

Semper laus eius in ore meo. Sed quomodo poterit quis deum semper laudare, atque in ore suo illius laudes assiduas habere cum de vitæ necessariis septennumero tractandum sit: comedendum, bibendum, & dormiendum? Num ideo fortassis, quia certum est, præter hoc corporale, aliud esse intra hominem, intellectualem os, per quod diuinarum contemplationum cibus accipitur? & de quo scriptum legimus, os meum aperui, & attraxi spiritum: item alibi: dilata os tuum, & implebo illud: hoc igitur os impediri nunquam potest, & dei semper reminiscetur, si sobrii esse voluerimus. vel aliter: in omni tempore: hoc est congruo tempore, & semper quando opportunum est, oportet quidem, ut nostro hoc corporis ore, deum laudemus, quando aliunde nulla vrgens adest necessitas, intellectus verò ore, perpetuo reminisci enim dei debemus, ut inquit Theologus, & nunquam cessare. unde in Cantica canticorum dicitur: ego dormio, cor autem meum vigilat.

PSALMVS

In domino laudabitur anima mea. Nob ob propriā ego virtutem ab hominibus laudabor, sed propter deū: quia scilicet illum adiutorē habui. Beatus enim inquit, cui deus Iacob adiutor eius, anima autem mea laudabitur, circumloquendo dictum est, pro eo quod est: Ego laudabor.

Audient mansueti, & latentur. Audiant quod admirandū in modum, & præter omnium opinionem seruatus sum. p mansuetos autem, hoc in loco patiētes laborum appellat, atque in afflictionibus longanimes, qualis ipse erat beatus David. & latentur, inquit, quia deus huiusmodi sustinentes viros non despicit: Quinimmo in periculis constitutos saluat. Me igitur in exemplum habeant & confidant.

Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Ipsos adhuc mansuetos alloquitur, atque aduocat, vt magnificent, & exaltem deum. & quomodo magnificare, atque exaltare quis deū possit, diximus in principio psalmi 29. deinde narrat quomodo liberatus sit.

Exquisiui dominum & exaudiuit me. Præpositio ex, intentionem quandam maiorem demonstrat in mediis, inquit periculis derelictus, cum labore perquisiui dominum in auxilium: & statim exaudiuit me.

Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Variæ enim afflictiones eum detinuerant, dū timeret, ne in Saulis manus incideret, ne contumelia afflicendus: & postremo ne læue etiam interimendus esset.

Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestre non confundantur. Solet afflictio mentem hominum confundere, atque obtenebrare. vos igitur qui in afflictionū tenebris constituti estis, accedite ad eum, vt quemadmodum ego feci, vos pari modo eum exquiratis. & illuminamini: ipsa nimirum lætitia, atque alacritate, calamitatum tenebras, ac caliginem dissipat, ne confundamini etiam spe: spe inquit salutis. Iuxta Anagogen potest hæc prophetæ exhortatio de diuino baptismo intelligi, Accedite, inquit, ad Christi fidem vos, qui in errore estis, & illuminamini per baptismum, quo anima illuminari solet, & animæ oculus purgari: & non confundemini, quia omnem illic confusionis materiam, atque originem abluetis, facies autem vestre, circumloquendo dixit, pro vos, veluti totum à parte.

TRIGESIMVSTERTIVS.

26

Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum. Quod ait, iste, demonstratiue dictum est, ac si diceret: ego ipse quem cernitis. pauperem autem se vocat, quia humano indigebat auxilio: vel ob humani generis tenuitatem.

Castrametabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Castra ponit dominus circa vnumquēque hominum, qui timeat deum, illum nimirum aduersus omnem noxiam muniens aduersitatem. verum illius angeli potestiam cōsidera, qui vniuscuiusque nostrum vitam custodit. Nam cum vnus numero tantum sit, vniuerso, atque integro hostium exercitui resistit. timentes autem dominū eos appellat, qui illius obseruant mādāta. vbi enim, inquit, est timor, ibi etiam mandatorum obseruatio.

Gustate & videte, quoniam bonus est dominus. Cognoscite, inquit, & vos. per gustum enim hic experientiam intelligit. Gustabitis autem si mei exemplo, ex tota ad eū anima clamaueritis: vel si exquisueritis eum diligenter: si non ambiguam in illo spem seruaueritis. vel aliter: exhortatur nos propheta ad dominici corporis, ac sanguinis participationem: Quæ duo, omnes, qui digne gustauerint, sentiunt sibi statim vires, atque auxilium præstari à deo.

Beatus vir, qui sperat in eo. Nam si maledictus homo est qui sperat in homine, contra erit beatus qui sperauerit in deo.

Time de dominum omnes sancti eius. Sanctos eos vocat, qui deo oblati atque ei sanctificati sunt. time de igitur dominum, quia huiusmodi timor inordinatos motus coeret. Confite enim, inquit, timore tuo carnes meas. deinde infert lucrum, quod ab isto prouenit timore.

Quoniam non est defectio timentibus eum. Nam qui dei timorem in sua anima plantauerunt, nunquam à virtutis operatione deficiunt. possumus etiam dicere, quod timentibus dominum nulla est defectio: quia & veste sacri baptismatis induti sunt, & corpore, ac sanguine domini vescuntur, & telo crucis armati sunt: & denique, quia necessariis quibusunque rebus fruuntur.

Diuites egerunt & esurierunt, exquirentes autem dominum non diminuentur omni bono. Cum nullam esse asseuerauerunt.

PSALMVS

rit defectionem iis, qui timent dominum, nunc sermone suo fidem facit, docens quomodo huius seculi diuites sepius effecti sunt pauperes, & fame vexati. terre enim diuitie fallaces sunt, & saepe commutantur, ac decidunt: contra vero omnes, qui per dei timorem, ac mandatorum obseruationem dominum quaerunt, nullis unquam bonis indigent, ex iis nimirum quae reposita sunt diligentibus dominum. Humanis enim bonis quam maxime indigent, cum peractam afflictionem ac tentationum viam eis incedendum sit. Pertinere etiam videntur haec verba ad Iudaeos, qui olim diuites fuerunt cinitarum, scilicet ac militum copias insuper, & celeberrimo illo templo, diuina lege, & conuersatione dei, ac deinceps his omnibus priuati, pauperes effecti sunt, ea nimirum ratione, quia dominum Iesum misericordia diuitem, & pauperem effectum propter nos, impudentissime occiderunt: quique esurierunt postquam verum illum vitae panem de medio sustulerunt. fideles autem qui ex gentibus fuerunt, quærentes dominum, omnibus bonis etiam atque etiam aucti sunt.

Venite filij, audite me, timorem domini docebo vos. Est hic quidam, veluti praeceptoris, seu doctoris sermo. solent, enim doctores habere discipulos filiorum loco, eo quod singulis illos quodammodo, ac forment ad virtutes, ac pene veluti noui patres, eos iterum generent. timorem autem domini dixit, ad distinctionem timoris demonum, potest etenim & demon timorem incutere, de quo alibi scriptum est: a timore inimici eripe animam meam.

Quis est homo, qui vult vitam? Non omnes vocat prophetam, tamen indistincte dixerit, venite, sed eos tantum appellat, qui vitam non hanc communem amant, qua irrationalia omnia viuunt animalia, sed peculiarem quandam veram, atque æternam. praesens etenim vita, mors potius appellanda est, atque ideo merito Apostolus dicebat: quis me liberabit de corpore mortis huius? per mortem, ipsum corpus intelligens: vel vitam potius, quae est in corpore.

Diligens dies videre bonos. Non huius seculi dies dicit, de quibus Patriarcham Iacob dixisse legimus, dies annorum meorum pauci, & mali: & magnum Paulum: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt: sed de futuri seculi diebus loquitur.

TRIGESIMVSTERTIVS.

97

loquitur. illud enim est seculum, quod bonos habet dies ob verum illud, atque ineffabile gaudium. dies autem ideo dixit, quia illic perpetua est lux.

Cohibe linguam tuam a malo. Nunc opera subiicit, quæ efficiere solet dei timor. timore vero dei nunc initialiter dico, non perfectum. & linguam in primis iubet cōpescere, veluti membrum inter cetera magis labile, & ad omne vitij genus magis promptum. ministra enim nobis est ad hominum contumelias, & ad dei blasphemias: turpibus etiam concupiscentiis inseruit, & lenocinio detrahit: praeterea accusat, texit dolos, decipit, falsa praebet testimonia, peierat & omnium denique victorum instrumentum est.

Et labia tua ne loquantur dolum. Dolus occultum est facinus sub boni simulatione cōfectum: & dum superius dixit, cohibe linguam tuam a malo, omnes in vniuersum prauos sermones comprehendit: nunc de prauo quodam, ac magis particulari tractat sermone, veluti de vitio omnium grauissimo, cum clandestine componi soleant hi doli, atque ideo etiam minime cuitari possint: ac veluti de re, quæ in vniuerso genere humano, quam latissime pateat, in quod ab initio diabolus lethiferum hoc virus euomuit, quando primum Euam decepit.

Declina a malo, & fac bonum. Considera optimum ordinem, quia verba in promptu magis sunt, quam facta: primo a prauis nos admonet verbis abstinendum esse. cohibe enim, inquit, linguam tuam a malo. sermo enim ut sapienter dixere, via quædā est ad actiones. ac deinde ab ipsis etiam prauis auerit operibus, dicens: declina a malo. & consequenter, sublatis impedimentis, nos insuper ad bene operandum adducit dicens, & fac bonum. nam quemadmodum impossibile est, infirmam aliquem ad sanitatem restituere, nisi prius a morbo liberetur, ita etiam impossibile est aliquem bene operari, qui a vitiis prius non abscesserit. Illud etiam considera quomodo abstinere tantum non sufficit, a vitiis, sed bonis etiam operationibus opus est. vel aliter: declina a malo, & fac bonum: illud, ne poena afficiaris, hoc autem, ut etiam honoreris. Alia etiam ratione, vitio cui datur? si bonum non faciat: quia inertis ac ignaui hominis est, nihil operari, atque ocio torpescere.

PSALMVS

Inquire pacem, & persequere eam. Pax est omnium bonorum caput, quam discipulis suis dominus veluti hereditatem quandam reliquit: pacem, inquit, meam do vobis, pacem relinquo vobis. nam qui erga deū fuerit pacificus, is humanas etiam passionis omnes superabit. Non igitur simpliciter a nobis querenda est pax, sed cum studio, ut docet nos propheta, hoc in loco: dū ait: persequere eam, ac si diceret, per illius vestigia vobis currendū est, ut prouenientes eam comprehendatis.

Oculus domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Per oculos, & aures domini, videndi, atque audiendi potentias in eo intellige. Deus, inquit, semper videt iustos, & illorum actionibus delectatur, & preces exaudit, utpote exaudiri dignas. per iustos autem hoc in loco, viros intelligit, omni praeditos virtute.

Vultus autem domini super facientes mala, ut perdat de terra memorem eorum. Videt, inquit, Dominus eos etiam qui praua opera faciunt, verum non eodem modo quo iustos: istos quidem videt, ut custodiat, illos autē ut perdat, ut condēnet, ut poenas ab eis exeat. prauus enim quilibet statuto a deo tempore perit de terra, siue hanc mundi terram intelligas, siue terrā eorum, qui saluantur. timeant igitur omnes peccatores, cum eorum delicta deum minime lateant. potes etiam per vultum domini intelligere aduentū eius, in futuro iudicio, quando fenero, ac acerbo vultu eos aspiciet.

Clamauerunt iusti, & dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Qui terrena, atque humilia votis non expetūt, sed coelestia, ac sublimia, tamen si lingua sileant, mente tamen ac spiritu palam clamant, & eorum clamor quam facillime peruenit, ad aures domini: vnde etiam exaudiuntur, & ab omni eripiuntur tentatione, ac miseria: vel quia, ab omni aduersitate a deo liberantur: vel quia fortitudine, atque constantia, omnem afflictionis imperium superant: quare res etiam liberatio dicitur, ut aliis in locis declarauimus.

Prope est dominus omnibus contritis corde. Deus quidem ob summam eius benignitatem omnibus prope est. ait enim per prophetam: deus appropinquans ego sum: verū nos sceleribus nostris longe ab eo discedimus. Ecce enim, inquit, ali-

TRIGESIMYSTERTIVS.

98

bi propheta, ij qui elongant seiplos a te, peribunt. contritos autē corde eos appellat, qui de propriis peccatis compuncti sunt. compunctio enim superbiam, ac salū maxime cōterit.

Et humiles spiritu saluabit. Praedit enim compunctio, & subsequitur humiliatio. humilem autem spiritu dixit, hoc est animo. nam corpore tantum aut gestu, seu verbis, aut alia quavis necessitate humiles deo grati non sunt.

At ultra tribulationes iustorum, & de omnibus his liberavit eos dominus. Permittit quidē eos dominus in virtutis gymnasiū descendere, sed non sine superari a laboribus: quod tamē & victoria reputatur, ut praediximus, & illorū laudi adscribitur. Atque ideo alibi dicit dominus: in mūdo tribulationē habebitis, sed confidite: & Apostolus in omnibus tribulati estis, sed non angustati, & multa alia habetur huiusmodi.

Custodit dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur.

Atque multorum martyrum, ossa contrita sunt, verū homo non solum is dicitur, qui exterior est, hoc est non solū ipsum corpus, sed etiam qui interior, hoc est ipsa anima, quae sua etiam membra habere dicitur, sicut & corpus, atque eisdem nominibus distincta. Nam cum legimus: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos: item qui habet aures audiendi audiat: vel, os meū aperui & attraxi spiritum, & dētes eorū contriui. item, ventrē meū doleo: aut pes iusti non offēdat: & alia huiusmodi: nō corporis, sed animae mēbra intelligimus. vnde & nunc per ossa solidiores quasdam animae cogitationes intelligit, quae eā nō secus atque ossa corpus sustinent, atque confirmant: custodit autem dominus haec, quae diximus iustorum ossa. quia ei placent, & nihil eorum conteretur, violentia scilicet peccati.

Mors peccatorum praua. Hoc est laboriosa, atque molesta: quod ex Graecae dictionis etymologia, melius percipitur. tunc temporis etenim certius dignoscunt poenas sibi fore repositas. iustorum autem mors suavis est, quia gaudia sibi sentiunt praeparata.

Et qui oderunt iustum, delinquent. Oderunt iustum ij, qui in peccatis sunt, nam si simile suo simili latatur, illud consequenter patet, quoddā dissimile suū odit dissimile. quorū enim vita dissimilis est, horū etiā sententiae pugnantes inter se sunt, atque contrariae. delinquet autē, quia oibus aliis

n ij

lyde nō
or tōis
ouate
quimel-
vōis rō
nō dō.

Περὶ
τῆς
ἐκείνης
ἐκείνης

PSALMVS

delictis, hoc odij peccatum addiderunt. non solū enim eū imitati nō sunt, qui erat iustus, sed odio insup eū persecuti sunt. delinquet igitur, id est peccabit aut periclitabitur.

Redimet dominus animas seruatorum suorum. Ab humanis nimirū ac diabolicis insidiis, quas propria patiētia superabit.

Et non delinquent omnes qui sperant in eo. Non peccabunt, eo quod valida atque constanti spe ad dominum ferantur, nec vllum etiam animæ periculum sustinebunt.

Psalmus ipsi David.

Hunc etiam Psalmum composuit beatus David, cum persecutioni sustineret à Saule, & nullibi ei daretur tuto consistere: congruitque etiam omnibus inimicorum persecutionem sustinentibus. imprecationibus autem, quæ tam in presenti sunt psalmo, quam alibi, uti nos oportet aduersus demones, & enim sunt, qui nostros excitant inimicos, & in nos insurgere eos faciunt. Coniunctis vero, aduersus insidiatores uti possumus, quod si alicubi præclara aliqua virtutum facta percensuerit, ea applicabimus ipsi beato David, ita tamen ut & nos ad illorum imitationem moueamur, & excitemur.

PSALMVS XXXIII.

*V*dicā domine iniuriantes mihi, impugna impugnetes me. Primo, inquit, Saulem, & socios iudicā, deinde impugna, ac castiga. eorum enim iniustitia apertissime patuit.

Apprehende telum, & scutum, & exurge in adiutorium mihi, effunde frameam, & conculce aduersum persequentes me. Cum pugna meminerit, consequenter etiam armorū genera appoluit: non quod eis utatur deus, sed humano locutus est more. terribili enim hac armorū cōmemoratione, prauos ac scelestos omnes perterrefacit. nam alioqui solū dei verbū, quin immo sola etiā eius volūtas satis est ad coercendos, ac castigandos opprimētes, & ad defendēdos ac liberādos oppressos. effunde igitur frameā, hoc est exime gladiū ē vaginā. ob expolitā enim leuitatē suā gladius suū di quodāmodo videtur ē vaginā, cū euaginatur. cōclude etiam aduersus persecutores meos: hoc est: obstrue viā ante eos, ita ut effugere amplius manum tuam non possint.

Dic anima mea, salus tua ego sum. Intellectuali voce tua,

TRIGESIMVSQVARTVS.

99

loquere ad intellectualem animam meam, & dic ei: noli timere, quia ego sum salus tua. Illud autē animaduertēdum, quod græca dictio quæ hic habetur, non indicatiui modi est, & præteriti temporis, ut regulariter inueniri solet, sed Aoristus imperatiui modi, ut sit *ἵνα* pro *ἵνα*, id est dic, eo modo, quo dicimus *ἵνα* pro *fac*.

Confundantur & reuerantur, qui querunt animam meam. Verba hæc confundantur & reuerantur, idem fere significānt. Confusio enim illis summa erit, si me comprehendere nequuerint. animam autem meam circūloquendo dixit, pro me ipsum.

Conuertantur retrorsum. Inanes, nimirum, & re infecta. Et confundantur qui cogitabāt mihi mala. Verbum confundantur hic repetitum, præcipue iuxta græce dictionis vim, intentionē addit, & maiore confusione significat. Cogitare autē mala, pro considerare, ac studiose inuestigare dixit. Fiant sicut puluis ante faciem vēti. Ac si dicat, inter fugiendum instar pulueris dissipentur, ac dispergantur. minutissimus enim cum sit pulvis, à ventis facile dispergitur.

Et angelus domini conterens eos. Subintellige verbum, sic. Angeli enim sexennumero mittantur à deo, ut aliquos castigent: veluti is, qui Aegypti primogenitos dissipauit. item is, qui centū octogintaquinque millia Assyriorū interemit.

Fiat via eorum tenebra, ac lubricum. Grauisima est huiusmodi imprecatio, optat enim ut illis fugientibus, via adeo sit obscura, ut videre nequeant, qua recta sibi eundem sit: præterea etiam, ut adeo sit lubrica, quod in præceps aliquod deferantur.

Et angelus domini persequens eos. Istos etiam qui in tor, ac tæta mala inciderunt, angelus domini conterens persequatur. quid igitur par est euenturum ei esse, qui neque oculis videat, neque pedibus adiuuetur, & ab ipso etiam persequente angelo vrgeatur.

Quoniam grati absconderunt mihi interitum laquei sui. Symmachus pro gratis dixit, sine causa. Cum nihil à me, inquit, læsi fuerint, absconderunt mihi tamen interitum laquei sui. est autem sermo hic metaphoricus, à venatoribus translatus, qui laqueos occulte disponunt, per quos interitum feris inferunt.

PSALMVS

Supernacue exprobrauerunt animam meam. Animam meam circumloquendo dixit, pro me ipsum. Estque animaduertendum, quod huiusmodi figura loquendi, quæ græce Periphrasis dicitur, frequentissima reperitur apud beatum David. ut illud: anima mea, vita mea, facies mea, nomen tuum, & alia huiusmodi. mentientes, inquit, exprobrauerunt me, ingrati appellantes, & regis insidiatorem.

Veni illi laqueus quem ignorat. Inexpectata, inquit, calamitas illi obueniat: illi inquam, qui & mihi interitum abscondit, & qui me exprobrauit, siue Saulem intelligas, seu quicumque alium, qui Saulem vrgeret aduersus ipsum beatum David.

Et rete quod abscondit comprehendat eum. Et rete quod clam aduersus me tetendit comprehendat eum: hoc est, omnis illius conatus, omne consilium in authorem conuertatur. *Et in laqueos cader in ipso.* Idem etiam significant hæc verba, & cum dixerit in laqueo, addidit in ipso, inquam laqueo quem idem ille disposuit.

Et anima mea exultabit in domino. Inimicis meis ita castigatis, lætabor in domino, qui iustus eos affecit penis. *Delectabuntur in salutari suo.* Quia illos perdidit, & nos saluauit.

Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi? eruens pauperem de throno fortiorum eius, inopem ex pauperem à diripientibus eum. Omnia autem ossa mea, id est membra mea omnia quæ in profundo corporis sunt, significare autem videtur per hæc verba plenissimam gratiarum actionem ex intimo animæ prouenientem, vel, per ossa, solidas ac validiores animæ cogitationes intelligit ut sæpe diximus. Inopem autem seipsum propheta appellat, quasi exulem, necessariorumque omnium indigentem, & solum, per fortiores verò Saulē intelligit, qui & diuitiis & bellicis copiis affluēbat: & dum inopem se bis dicit, & insuper, pauperem, addit tenuitatem suam maximam denotat, & huiusmodi verborum humilitate deum pariter ad maiorem misericordiam excitat. Diripientes etiam ipsos hostes appellat: habito enim mirum respectu ad illorum spem, qui se eum direpturos sperabant.

Surgentes testes iniusti, quæ nesciebam interrogabant me. Ipse inimicorum Saul, & quicumque ei assentabantur: quos beatus David

TRIGESIMVSQVARTVS.

100

testes ideo appellat, quia aduersus se testimoniū ferebant: & iniustos, quia mendaces erant, vel quia huiusmodi testes cum sublatione quadam ac derisu interrogabant eum: nunquid aspiraret ad regnum? Interrogabant autem hoc, & pariter asseuerabāt, ita esse. Quod tamen beatus David, utpote innocens ignorasse se ait. Nunquam enim ad regnum aspirauerat. Possunt etiam hæc verba de Christo intelligi, propter falsos testes, qui interrogabant eum, nunquid non blasphemasset, ut euangeliorum tradit historia.

Rebiberunt mala pro bonis sterilitatem animæ meæ. Cum munem inimicum Goliath interemisset beatus David, & Philistæos superasset, & prauum Saulis spiritum depulisset, persecutionem tamen sustinebat à Saule. Rebiberunt itaque animæ meæ sterilitatem, hoc est infructuositatem.

Virtutem meam, inquit, studuerunt infructuosam constituere, cum occidere me cogitauerint, & facere ut anima mea cessaret à fertilitate virtutum. Vel retribuuerunt mihi sterilitatem, circumloquendo dixit, ac si diceret, pro beneficiis à me in eos collatis, illud conati sunt mihi rependere, ut me occiderent, ne viuendo filios procrearem. Vel aliter, sterilitas pro obliuione accipitur, quia per filios & posterorum memoria hominum conseruatur.

Ego autem mihi cum molesti essent, induebar sacco, & humiliabam in ieiunio animam meam. Deinceps docet propheta quomodo dissoluere oporteat calamitates. Nam cum ab inimicis calumniam sustineret, sacco ac ieiunio animam suam, hoc est seipsum humiliabat, rogans ab insidiis liberari.

Et oratio mea in sinum meum conuertetur. Hoc est exaudietur mea oratio. Ita enim intelligenda sunt hæc verba, quasi se ipsam conuersura sit oratio ad Prophetam, qui eam emittit. Non inanis tamen nec vana aut re infecta, quin immo in illius sinu instat pretiosissimi doni suscipienda sit. Vel, quia ita conuertetur, ut orantis sinum petitis rebus impletura sit. Tamen aliquando etiā huiusmodi loquendi modus contrariū penitus sensum recipiat: quando scilicet quis non exauditur, & oratio in sinu, re infecta, inanis conuertitur.

Quasi proximo, & quasi fratri nostro sic complacui. Summam suam dilectionem erga Saulem ostendere volens, fratris, ac proximi nomine usus est. Parentes enim, & dominos

PSALMVS

proprie honorandos nobis esse dicimus, fratres vero a mandos, præcipue quando sumus sine prole.

Quasi luges & mortuus sis humiliabar. Vicens illum mihi inuideret, quia multitudo ac populus me laudabant, humiliabar fingens me tristem ac mortuum esse. Solet enim inuisti hominis humilitas, atque delectio, inuidiam reprimere: quemadmodum contra, superbia atque elatio augere.

Aduersum me letati sunt, & conuenerunt. Me hæc agente, atque hoc pacto sentiente, illi letati sunt, credentes perisse vires meas: & conuenerunt, vt insidias aduersum me disponent.

Congregata sunt super me flagella, & ignoravi. Quod septuaginta interpretes dixerunt, flagella, Symmachus percutientes reddidit. At igitur occisores aduersum me congregati sunt: me, inquam, ignorantem huiusmodi eorum consilia, atque insidias quas aduersum me disponebant. Eas autem puto subnotari, quæ in historia regum traduntur, quando eius vxor Michol omnia illi aperuit, atque à periculo etiam eum saluauit.

Dissipati sunt & non sunt compuncti. Dissipati sunt cum me non inuenissent, vt sperauerant, & tamen compuncti non sunt, quia nulla ducti sunt pœnitentia.

Tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis. Saul, inquit, & qui cum eo erant, aliquando tentauerunt me probantes atque experientiam sumentes mentis meæ: aliquando etiam subsannauerunt, irridentes, veluti infirmum, nunc vero palam, leonum instar, in me efferati sunt. Frendere autem dentibus solent omnes aliquando ob timorem, aliquando vero ob nimiam indignationem, quando nimirum, veluti furore quodam collidunt motuo dentes & resonant. Nunc, inquit, ira ac rabie pleni, resonare videntur super me dentibus suis, auidi nimirum vt carnes meas dilanient.

Domine quando respicies? Tu enim longanimis ad hæc, respicere eos non videris: quando igitur animaduertes, & vindictam facies?

Restitue animam meam à malignitate eorum. Tu me libera, inquit, ab illorum peruersitate, & in pristinam securitatem restitue.

TRIGESIMVSQVARTVS.

101

A leonibus unigenitam meam. Frendere proprie dicuntur leones: consequenter igitur cum frendere eos dixerit, postmodum leones etiam appellauit: & maxime ob ingenitâ eis scuitiam, & insidiis semper intentum animum. Vnigenitam autem animam suam, hoc est, seipsum, ea ratione appellauit, qua declarauimus in psalmo vigesimo primo à communi etiam sensu hoc in loco subaudiendum est verbum, restitue.

Confitebor tibi in ecclesia multa, in populo graui laudabo te. Vide quæ exponendo dixerimus, in commemorato superius psalmo, ibi in ecclesia magna confitebor tibi.

Non supergaudeant qui aduersantur mihi iniuste, qui oderunt me gratis & annunt oculis. Gratis, hoc est, sine causa. Neque enim ego iniuria eos affeci, aut odiosum me prebui. Per annuentes vero oculis, adulatores intelligit, qui Sauli annuebant: hoc pacto detrahentes beato David, aut eum carpentes si quid aliquando præfens ille dixisset aut fecisset.

Quoniam mihi quidam pacifice loquebantur, & in ira dolos cogitabant. Pacifice quidem mecum olim versabantur amici loquentes, & quæ beneuolentiam ac dilectionem præferere videbantur, verum summa cum ira, quam celabant, dolos contrebant, cogitantes, quo nam me pacto in pericula conicerent.

Et dilatauerunt super me os suum. Nouissime etiam palam ac lato ore accusabant me non clam amplius, aut voce submissa. Nam qui cupiunt latere compressis pene labiis susurrant.

Dixerunt euge euge, viderunt oculi nostri. Apud antiquos illi clamabant euge euge, qui assecuti aliquid fuerant, quod optabant, repetitione illa læticiam quandam præferentes. Videntes, inquit, inimici mei me fugientem, acclamauerunt verba illa lætitiæ, euge euge: significantes nimirum, eorum rem bene se habere. Quod sequitur, viderunt oculi nostri: per se legendum est, & subintelligendum est aliquid, vt puta, viderunt oculi nostri hostem nostrum David male affectum, seu in præceptis delapsum: viderunt oculi nostri id quod erat in votis. Vel coniunctim etiam legi potest versiculus, ac si diceret, bene bene viderunt oculi nostri quæ optabamus.

PSALMVS

*Vidisti domine. Ea nimirum quæ patior.
Ne files. Ne amplius sustineas. Nam qui sustinent tacere
solent.*

Ne discedas à me. Nullus enim alius est mihi adiutor.

Exurge domine intende iudicio meo. Humano more hæc dicta sunt, ut sæpius diximus. Exurge, inquit, domine. Longanimis enim cum sis aduersus inimicos meos, dormire quodammodo videris. Et quid significat, intende, vide in expositione psalmi quinti.

Deus meus & dominus meus in causam meam. A communi sensu hoc in loco sumendum est verbum, intende, & per causam, iudicium tursus intelligit. Illa autem verba: deus meus, & dominus meus, & alia huiusmodi verba repetita, inuocationis intentionem demonstrant, quæ ex intimo corde proueniat, & ardentis in deum desiderij. Adfert enim huiusmodi inuocatio quoddam secum solamen, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

xxviii
ps.

Iudica mihi secundum iustitiam meam. Iudica hoc mihi, inquit, quod cum iustus fuerim in iis omnibus, quæ ad persequentes meos pertinet, ego contra ab illis iniuria affectus sum.

Domine deus meus, & non supergaudeant mihi. Superflua est communitio, & vel subaudienda est dictio, amabo, ut sit sensus: Amabo domine deus meus.

Ne dicant in corde suo, euge euge anima nostra. Hic etiã aliquid subintelligendum est, ut sit sensus: ne dicant in corde suo factum est, euge euge animæ nostræ.

xxix
ps.

Ne dicant absorbuimus eum. In ore nimirum gladij. Hæc enim dicerent, si me morti traderent.

Confundantur & reuerantur simul qui gaudent malum meum. Verba confundantur & reuerantur, seu pudeant, idem equè significant, quemadmodum & illa in sequentibus: lætetur & exultent. Confundetur autem, si vacui atque inanes re infecta reuersi fuerint. Quod vero ait, simul, idè sibi vult ac si dixisset vno atque eodè tempore omnes confundantur, qui gaudent malis, hoc est, infelicitatibus & infortuniis meis.

Induantur confusione & pudore, qui magna loquuntur super me. Hoc est, qui se iactant aduersum me, & qui mala se mihi illatum ire gloriantur.

Exultant & lætentur, qui volunt iustitiam meam. Hoc est, qui

TRIGESIMVS QVARTVS.

102

volunt id, quod iustum est in causa mea. Iustum vero esset quod inimici me temere non impugnarent, sed potius in periculis mihi opem ferrent, cum innumeris eos semper affecerim beneficiis.

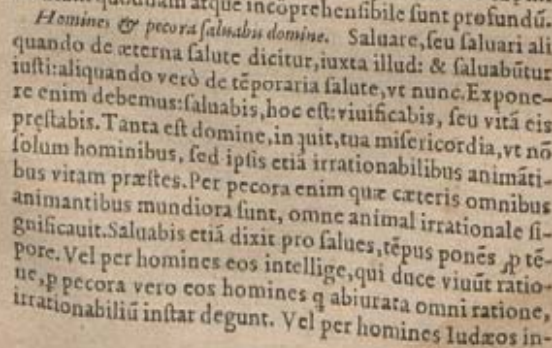
Et dicant semper magnificetur dominus, qui volunt pacem serui tui. Dicant hoc, videntes me nimirum superasse impugnatores meos. Magnificetur autem, hoc est, magnus ab omnibus reputetur.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam. Si ea scilicet fiant quæ petij. Per iustitiam autem dei, iustum eius iudicium intelligit.

Tota die laudem tuam. A communi sensu hoc in loco etiam sumendum est verbum, meditabitur. Tota autem die, hoc est per totam vitam, viuere enim quodammodo, non videntur, qui dormiunt. Meditabitur igitur, id est, annuntiabit laudem tuam, quod perpetuum illi erit opus. Et hæc quidem sunt, quæ ad præsentis psalmi expositionem pertinent. Verum nobis etiam lector admonendus est, ut caueat ne ex hoc psalmo, occasione aliquando fortassis sumat, imprecandi aduersus inimicos: vel quia beatus David vitam, ac conuersationem legalem, & non euangelicam debebat, iuxta quam postea Christus perfectiorem docēs doctrinam aiebat: dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, & odio prosequeris inimicum tuum: ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benedicite persequentibus vos, vel quia verba hæc beati David intelligenda sunt, non ut imprecantur, sed quod sub imprecationis modo, ea prædicant, quæ inimicis euentura erant. Vel ea ratione fortassis imprecatur quia scriptum est: Percute argentum reprobum & purgabitur. Imprecabatur autem eis beatus David, non ut acerbus hostis, sed veluti is, qui prauos omnes homines oderat, & optabat eos castigatione emendari, ut futurum ac horribile iudicium euaderent. Vel ut per illorum penas alij fierent meliores. Illud insuper addendum putamus ad prædicta: quod plura ac poriora ipsius psalmi verba Christo domino recte accommodari possunt, aduersus ingratisimos Iudeos.

In finem ipsi puero domini David.

103

PSALMVS

tellige eruditos in lege: per pecora autē Gētiles, voluptatē
olim & carnis desideria pecorū instar sectātes. Et tūc ver-
bam, saluabis, in sua pmaneat significatione, & futuri sit tē-
poris: & prophetiā cōtinebūt hęc verba, de fidelib⁹. Salua-
bis enim eos, q̄ crediderint audita prädicatione euāgelij.

Quā multiplicasti misericordiam tuam deus. Dicitio, quā,
hoc in loco admirantis animum demonstrat. Obstupescēs
enim propheta bonitatem ac misericordiam summā dei,
qua hi pariter atque illi saluentur, inclamat ad deum, di-
cens: eum quā maxime suam in nos misericordiam mul-
tiplicasse.

Filij autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt.
Filij hominū, hoc est homines, vt diximus in psalmo quar-
to. Ait igitur quōd omnes qui veri homines sunt, & qui hu-
ius nominis appellationem sceleribus suis non adolera-
runt, in diuina sperabunt protectione, quodque eos deus
vt auis proprios pullos fouebit ac custodiet. Et aliter intel-
ligi potest versiculus, vt sit prophetia de christianis.

Inebriabuntur ab vbertate domus tuę. Inebriabūtur, hoc est
lætabantur. Lætitiā enim hic ebrietatem appellat, quē
admodum & diuitias vbertatē. Vinū enim, vt alibi inquit
propheta: lætificat cor hominis. Vbertas etiā copiam quā-
dam ampliōrē significat. Huiusmodi, inquit, homines lēti
erūt à diuitiis domus tuę. Domus autē dei ecclesia est, cuius
diuitiæ pia sunt dogmata, quę ipsos dogmatū partici-
pes spirituali afficiunt lætitiā. vel per domū dei, verbi car-
nem intellige: illam nimirum quā simul cum anima assump-
sit, & in qua habitauit. Et per vbertatē, Christi doctrinā,
quę animas irrigat, impingat, & lætificat: ita vt cū Paulo
dicere possint: quis nos separabit à charitate Christi.

τὴν γῆν
γῆν.

Et torrente deliciarum tuarum potabis eos. Eandem repetit
sententiam, & cū ebrietatis meminert, cōsequenter & po-
culū addidit. Potabis enim eos, inquit, flumine ei⁹ lætitię,
quę à te subministratur. Torrentem autem deliciarum, in-
cundissimā Christi doctrinā fluentia appellauit: torrentem
quidem ob tempestiuam doctrinā, quę certo tempore ab
ore Christi defluebat: propterque eius vehementiā, ac vim
(vt ita dicam) inderentam, & propter multa quę de pphē-
ticis sermonibus in vnū collecta adducebat. Torrēs enim

TRIGESIMVS QVINTVS

104

ad tēpus fuit, & vehemens est ac violentus, & ex multipli-
ci confluxu aquarū concursu. Delicias autē ideo dixit, quia
lætificant, & impinguant. Aliqui per vbertatē domus dei,
sanguinem Christi intelligunt, qui ex illius immaculato la-
tere defluxit, & per torrentem, aquam illā, quę tunc tem-
poris cū sanguine pariter effusa est, & quę, (vt gręcæ di-
ctionis etymologia indicat) hyberno tēpore defluxit. Hy-
ems enim erat quādo passus est dominus: quę etiā inebria-
uit nos, ita vt debacchari simus ad salutē, & à priori errore
quo seducebatur in tutū educti, & summa affecti lætitiā.

Quoniam apud te est fons vitę. Quoniam tu es qui vitam
pręstas. Ego sum, inquit, via veritas, & vita. In seipso enim
Christus vitę, vt ita dicam, scatriginem habet, & non aliū
deus: quemadmodum sancti illi habuere qui aliquando mor-
tuos suscitauerunt. Vel quia apud te patrem, filius qui peren-
nis est vitę largitor, inseparabilis permanet. Ego enim, in-
quit, in patre, & pater in me est. Fontem autem vitę appel-
lat, quemadmodum & alibi Hieremias dicens ex eius per-
sona: Et me fontem vitę reliquerunt.

In lumine tuo videbimus lumen. Hic theologiam tradit de
sancta Trinitate ex fidelium persona loquēs. Nos, inquit,
ō pater, qui fideles futuri sumus, per lumen, hoc est, per di-
uinitatem filij tui, cognoscemus lumen spiritus sancti. Nā
si deus, vt inquit Gregorius theologus, lumen triplex est,
consequenter vnaquęque in deo persona lumen dicenda
est. Filius igitur docuit de spiritu sancto, paracletū alium,
hoc est alium consolatorem atque alium aduocatū eum
appellans, eiusdemque potestatis atq; eiusdē esse honoris
significans. vel aliter: nos à sancto spiritu illuminati radi-
os lucis filij tui contemplabimur. Nemo enim potest dice-
re dominum Iesum nisi in spiritu sancto. Item alibi: deus
nobis reuelauit per spiritum sanctum.

Extende misericordiam tuam cognoscentibus te. Perpetuo co-
rum deus miseretur, qui illius cognitione digni sunt: quod
propheta nunc dicit, rogantis in morem.

Et iustitias tuas in eis, qui recti sunt corde. Et assidue pręsta
iustum auxilium tuum iis, qui in sermonibus atque actio-
nibus suis recti sunt.

Non veniat mihi pes superbię. Pedem superbię pro inte-

καὶ ποταμὸν
ὡς καὶ ποταμὸν
ὡς ποταμὸν

τὴν γῆν
τὴν γῆν

καὶ πόδα
ὡς ποταμὸν
ὡς ποταμὸν
ὡς ποταμὸν

PSALMVS

gra ponit superbia, veluti totum à parte. Non dominetur mei, inquit, superbia. Superbiæ autem nomine, omne vitium significauit: quoniam vertex est, & genitrix peccatorum omnium superbia,

Et manus peccatoris non concutiat me. Hoc est, ipse peccator, à parte totum significans, vt supra diximus: & per peccatorem ipsum dæmonem intelligit: vel Saulem, aut alium ex omni parte scelestum. Non concutiat autem: hoc est, non me moueat ab illa nimirum stabilitate ac sede, quā in virtute collocaui.

Illic ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Illic id est, in loco illo, seu in tempore à deo constituto. Et non dixit, cadent, sed ceciderunt: veluti qui prophetis oculis illorum ruinam cerneret. Intelligit autem Saulem & sequaces eius alios huiusmodi scelestos homines.

Expulsi sunt, & non potuerunt stare. Expulsi iam sunt, à diuino auxilio, ob eorum scilicet vitia: & deinceps firmari non poterunt.

Psalmus ipsi David.

Admonitiones continet hic psalmus. Admonet enim vt vnusquisque varios rerum euentus patienter ferat, & mentem non adhibeat ad prauorum hominum prosperitates.

PSALMVS XXXVI.

N*E amuleris in malignantibus.* Aemulatione imitationem appellat: ac si diceret: noli imitari malignantes, tametsi secunda eos videas florere fortuna. Possumus etiam æmulationem pro imitatione intelligere, quemadmodum græca dictio significantiùs exprimit, zelum, æmulationem appellans: vnde etiam verbum suum deducit: ac si diceret: noli irritari, aut mœrere, quando prauos vides foelicem vitam degere. Constructio autem hoc in loco indifferens est, & regulam non seruat, iuxta Hebraicum idioma.

Neque amuleris facientes iniquitatem. Multi enim quoties prauos videt externis hisce bonis abundare, pullanimitate ducti ad illorum imitationem incitantur. Quam rem propheta, veluti perniciosam detestatur. Est autem emulatio, seu potius iuxta græcam literam, zelus, appetitus quidā possidendi

TRIGESIMVSSEXTVS.

105

dendi bonum illud, quod quis videt in alio: & proprie qui de ponitur in bonum, sicut penumero etiam in malum. Versiculus vero iste proxime superiorē versiculum declarat, atque eiusdem est sensus, cum illo. Vel, ne amuleris: hoc est, noli beatos eos dicere, nec precari vt similis eis fias.

Quoniam sicut herba, cito exarescent. Non habentes, scilicet radicem validam.

Et quasi olera herbarum cito decident. Idem rursus repetit. Olera autem herbarum dixit pro ipsis herbis, viuis nimirum ac virentibus, vel pro iis, quæ pertinent ad genus herbarum. Hæc enim omnia defluunt cum aruerint.

Spera in domino & fac bonitatem. Spera, inquit, in domino qui virtutum tuarum labores non despiciet, & quod bonum est, operare. Bonitatem enim posuit pro bono.

Et inhabita terram. Sic faciens, inquit, intrepide quā habes habitationem, posside. Deum enim tui custodē habes.

Et pascaris in diuitiis eius. Et pascaris à deo in bonis eius, ita vt vtilibus fruaris, & à noxiis non lædaris.

Delectare in domino. Delectare, inquit, in domino, pimentam nimirum atque insatiabilem eius dilectionem, aut p in explebile mandatorum eius, ac diuinæ legis contemplationem.

Et dabit tibi petitiones cordis tui. Cum enim diligas deum nihil ab eo indignum postulabis.

Revela domino viam tuam. Per viam nunc conuersationem, ac vitæ normam intelligit, quā visitatione ac custodia dei dignam fieri iubet. Nouit enim dominus vias iustorum. De quo vide, quæ circa finem primi psalmi dicta sunt.

Spera in eo. Rursus spem protendit, tãquam necessariis iis, qui in afflictionibus sunt constituti. Sola enim spes minuit dolores.

Et ipse faciet. Faciet nimirum, quæ speras, quæ petis, & quæ conducunt.

Et educet quasi lumen iustitiam tuam. Iustitia hoc in loco sumenda est pro iusta sententia. Et educet, inquit, iustā de te sententiam, luminisque cuiusdam instar, fulgentem, ac conspicuam coram omnibus constituet. Pater tuus, inquit, alibi, qui videt in occulto, reddet tibi in manifesto. Vel afferet virtutem tuam in medium, divulgās eam quasi purum lumen, & prædicans in tempore opportuno.

Et iudicium tuum tanquam meridiem. Eandem repetit sententiam. Meridies enim pura & lyneera est, ac fulgentissima diei lux. Vel educet iudicium tuum: hoc est, conuersionem, ac vitam illam quam iudicio tuo tibi sectandam proposuisti, publicabit, & omnibus notam faciet, ut meridiem. Meridies enim omnibus est manifestus, veluti splendidissima ac lucentissima diei pars.

Subditus esto domino. Seruans nimirum illius mandata & non egregerens flagella ab eo missa, sed gratias ei agens, quasi erudienti te, ac castiganti.

Et ora eum. Ut scilicet misereatur tui, & protegat te.

Ne emuleris in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniquitatem. Hæc verba eundem sensum habent, quem illa: ne emuleris in malignantibus, neque emuleris facientes iniquitatem: verum aptiora sunt. & dum ait in eo, qui prosperatur in via sua: distinxit de quoniam loquatur de inuito nimirum. Nam alioquin, si iustus sit, qui prosperatur, imitari eum debemus.

Desine ab ira, & derelinque furorem. Cum vides, inquit, iniustos homines in secunda esse fortuna, noli irasci, aut indignari erga eos, quasi prosperetur, quod par est: neque tecum ipse illud doceas, quod ob summum tuum erga virtutes amorem, potius infelicior sis. Ira autem & indignatio hic idem significant: verum si eorum differentiam quaeris, vide quæ exponendo dixerimus circa principium sexti psalmi.

Ne emuleris, ut maligneris. Quia prauos aliquando, & aliquando bonos emulamur, prima emulationis specie avertit. Nam emulari ad bonum rectum est. Et considera quomodo in principio psalmi obsecrati huiusmodi admonitionem tradidit, & quomodo deinceps procedendo aliquando eam apertius declarauit, at nunc tandem plenius manifestam facit. Eadem autem sæpius repetit propheta, & supra atque infra ea reuoluit, sperans hac sermonis perpetuitate firmam ac stabilem doctrinam in auditorum aures immittere. Deinde ponit causam quare malignandum non sit.

Quoniam qui malignantur exterminabuntur. Corporis namque, aut animæ iacturam facient.

Sustinentes autem dominum ipsi hereditabunt terram. Celestem scilicet habitationem, læ penumero etiam, & hæc præ-

sentem. Est enim terra quædam cælestis, sicut & cælestis quædam est Hierusalem. Vel terram paradisi dicit.

Et adhuc modicum, & non erit peccator. Non diu permanebit peccator. Illius enim prauitas extinguetur: tamen nimirum nobis super vivere videatur. Verum hoc non iuxta pusillanimitatem nostram dictum est, sed iuxta ipsius dei longanimitatem.

Et quaeres locum eius, & non inuenies. Non inuenies ipsum peccatorem, iam mortuum. Vel non inuenies locum eius, alterius iam esse eum.

Manfuerunt autem hereditabunt terram. Hoc est, longanimes, ac patientes viri. Quod ipse etiam saluator in euangelij beatitudinibus dicebat. Ea enim quæ per prophetas dixerat, proprio etiam ore confirmauit. Merito autem cælestem illam terram hereditabunt postquam mundana hac, atque eius bonis ob propriam mansuetudinem priuati sunt.

Et delictabuntur in multitudine pacis. Et fruuntur illa terra in multa pace, unde dolor, tristitia, & gemitus auferuntur. καταπαύ-
σεται οὗτος.

Observabit peccator iustum. Torus cum intuens, ac mala cogitans.

Et frangat super eum dentibus suis. Collidens enim ac conficiens dentes, in expletam illam rabiem ostendit, qua com- καὶ βροχή
appetit dilaniare. Furoris etenim hoc indicium est, latentis in corde. Intelligi etiam potest peccator pro dæmone, qui iustos observat, & mente seu intellectu suo, utpote incorporeus, quasi dentibus quibusdam frendet.

Dominus autem irridet eum. Negliget eum, ut imbecille atque omnino prauum.

Quoniam prospicit, quod veniet dies eius. Præuidet enim ut deus aduentantem diem, qua destruendus est.

Gladium enaginatuerunt peccatores, intenderunt arcum suum, ut deliciant inopem, & pauperem, ut ingulcent rectos corde. Non suffinentes nimirum eos videre: eo quod eorum iustitiam ac virtutes propriæ iniquitatis argumentum, & redargutionem esse existimant. Recte etiam gladio appositum est, verbu ingulcent & arcui, verbum, deliciant. Diuersitate autem armorum multiplex insidiarum genus indicat. Inopem etiam & pauperem, indifferenter hic posuit, vel ad commouendam misericordiam. τὸ οὐδὲν

Gladium eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.

PSALMVS

Eorum, inquit, insidiæ contra ipsos conuertētur. Quod aliis verbis alibi etiam exprelsit propheta, dicens: & incidit in foueam quam fecit. Imprecatur autem eis malum, veluti iis, qui prauis erant. Omnis enim, inquit dominus, qui acceperit gladium, gladio peribit. Gladius præterea & arcus accipi hic possunt pro lingua malignorum. Dentes enim eorum, alibi inquit arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Proprie igitur lingua eos interficiet, & labia eorum morte extinguentur.

Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Verum multo melius à iusto homine esse censetur modicum quid iuste parturatur, ideo plura non appetit cum iniustitia. Horum itaque felicitatem æmulari nos oportet.

Quia brachia peccatorum conterentur. Brachia, vires appellauit, in quibus tota penè operandi ac laboris vis consistit.

Confirmat autem iustos dominus. Vexatos nimium ab iniustis, seu etiam à dæmonibus. Considera autem, quomodo utrinque nos propheta ad virtutem exhortatur, dū & peccatorum poenas, & iustorum narrat præmia.

Tristitia.

Cognoscit dominus vias immaculatum. Ipse enim eas scepit. Vel aliter declara, vt diximus circa hos primi psalmi.

Et hereditas illorum in seculum erit. Hereditas iustorum, regnū est cælorū. Venite, inquit, benedicti patris mei, hereditate paratū vobis regnū. Quod verò ait, in seculū, id est quod perpetuo. Illius enim hereditatis non erit finis: vel erit in seculū, futurū scilicet. In hoc enim seculo hereditatē non habent, hospites se esse sciētes, ac peregrinos.

Non confundentur in tempore malo. Non superabuntur in tempore afflictionum. Habēt enim adiutorem deum. Vel tempus malum futurū appellat iudiciū, quod peccatoribus grauissimum erit ac molestissimum.

Et in diebus famis saturabuntur. Veluti Helias qui à corbo nutritus est: & alij multi, q. admirabiliter à domino alimentata acceperunt. Vel saturabuntur spe futurorum bonorum, nullum amplius corruptibilem cibum appetentes. Neque enim in solo pane viuit homo, vel per famem figurate, omnem necessitatem intelligit, & per saturitatē, visitationē ac protectionem dei.

Quoniam peccatores peribunt. Neque enim diu permanet

TRIGESIMVSSEXTVS.

107

cum eis felicitas. Perire autē non tantum is dicitur, qui in hoc mundo perit, sed ille etiam qui æternæ salutis iacturā fecerit. Perit enim, atque deletur ab hereditate iustorum.

Iniuncti autem domini simul ac glorificati fuerint, & exaltati, deficiētes sicut fumus defecerunt. Hæc de Iudeis Christi occisoribus intelligenda sunt, qui gloriā à multitudine consecuti, & cæteris antelati, de morte saluatoris gloriabundi non multo post tēpore funditus exterminati sunt à Romanis, ac fumi instar dissipati penitus, atque deleti. Dicit etiā hæc possunt de idolis quæ exaltata & glorificata ad tēpus, tādē penitus euanuerunt, & deleta sunt, & per illa dæmones pariter qui in eis habitabant.

Mutatur peccator, & non soluet. Non solū, inquit, peccator non donat, neque impertitur propria, sed aliis à se debita etiam non reddit: adeo nimirum iniquus est & sæuus.

Iustus autem miseretur, & tribuit. Miseretur quidem propria donans: & tribuit: hoc est, reddit quæ ab aliis mutuatus est, diuersa penitus & contraria incedens via, atque incesserit peccator. Vel aliter: iustus videns peccatorem ingrātū esse debitorem in tempore necessitatis, ei nihilominus mutuum præstat.

Quoniam benedicentes ei hereditabunt terram, maledicentes autem ei exterminabuntur. Tāta deo de iustis cura ac sollicitudo est, vt illorum etiam misereatur, qui eis benedicunt, & illos castiget, qui eis maledicunt. Nam & dictum esse legimus à deo ad Abraham, benedicam benedicētibus tibi, & maledicam maledicentibus. Maledictionem autem hic contra meliam appellat. Illa autem dictio, quoniam, hoc in loco non reddit rationem, sed sententiam tantum assēnerat: vel superflua est: vt sæpenumero apud prophetam reperitur iuxta Hebraicum idioma.

A domino gressus hominis dirigentur. Manifeste docet, quòd absque diuino auxilio, homo per se nullū potest bonum operari. Nisi enim, inquit, dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Promptitudini autem nostræ cooperari solet. hominem autem hic iustum intelligit.

Et viam eius volet valde. Conuersationē iusti benigne suscipit dominus, utpote irreprehensibilē. Symmachus autem

PSALMVS

pro,volet,transiit,prosperabit.

Cum ceciderit non confringetur, quia dominus contra firmat manum suam. Si in externis bonis aduersa vexetur fortuna, vt Iob, vel si circa spiritualia bona lapsus fuerit, vt Dauid: non permanebit tamen in hac ruina, quia dominus contra firmat, hoc est, supponit manum suam, suum scilicet auxilium. Pernitentia etiam accipitur pro manu dei, etiam, quae a deo proficiscitur, & nos de lapsu, ac ruina trahit atque conuertit ad dominum.

Iustior fui, et enim senui, & non vidi iustum derelictum. Superflua est illa coniunctio. enim: Sensus est: iuuenis fui, & senui iam: & in tota hac vita mea, nunquam vidi iustos a deo derelictos. Custodit enim deus omnes, qui eum diligunt. Quod si aliquando vilis est deus ad tempus aliquos derelinquere, veluti ipsum Dauid: non tamen eos penitus dereliquit, sed magna cum dispensatione ita permisit, vt post tentationes deinceps attentiores redderentur.

Neque semen eius quarens panem. Neque eius filios indigentes. Nam etsi ad tempus aliquantulum afflicti sunt, non tamen perpetuo. Et aliter: Beatus Dauid, se eousque id non vidisse asseuerat. Vel altius intelligi potest, vt dicat: se non vidisse iustorum semine famescere: hoc est spirituali cibo carere: iuxta illud: non necabit fame dominus animas iustorum. Nam alioquin, semen Iacob in Aegypto panem quæsiuit.

Tota die miseretur, & mutuat iustus. Tota die pro semper. Et petentibus, aliquando pecunias, aliquando utiles admonitiones præstat.

Et semen eius in benedictionem erit. Dixit enim deus ad Moysem, se misereri filiorum, propter eorum patres, qui sibi grati fuerunt: & quod similiter propter parentum vitia, retribuit posteris calamitates. In benedictione autem erit: hoc est benedicetur, & laudabitur ob parentis nimirum merita.

Declina a malo & fac bonum. Hoc in psalmo 33. declaratum est.

Et inhabitat in seculum seculi. Cum, inquit, iam didiceris, quæ nam sint virtutis, & vitiorum premia, elige meliora, & habita longo tempore. Ita enim significat verba illa: in seculum seculi. Iusti etenim, qui olim fuere, diutius vixerunt: quod si aliqui ex eis iuniores mortui sunt, diuina id dispensatione factum

TRIGESIMVSSEXTVS.

108

est. Nam & Salomon diuturnam pollicetur vitam timentibus dominum. vel, habita in seculum futurum, tu, qui incales in presenti seculo, ubi non perpetuo, sed certo ac breui degimus tempore.

Quoniam dominus diligit iudicium. Hoc est, quoniam dominus iudex est. vel per iudicium, iustitiam intelligit.

Et non derelinquet sanctos suos. Iustum enim est, vt eos non derelinquat, qui illum non dereliquerint. per sanctos autem, hic iustos, seu virtute præstantes viros intelligit.

In seculum seruabuntur. In præsens scilicet: & in futurum.

Iniqui autem expellentur. A præsentibus & futuris bonis. (sed iusti & boni.)

Et semen impiorum exterminabitur. De hoc paulo superius dictum est, ibi: & semen impiorum in benedictionem erit.

Iusti autem hereditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam. De hoc similiter paulo superius dictum est, ibi: filientes autem dominum hereditabunt terram, & ibi: hereditas eorum in seculum erit. eadem autem propheta sapientius repetit, volens, vt diximus, constantiorem ac diuturniorem memoriam in legentium animis imprimere.

O iusti meditabitur sapientiam. Libenter beatus Dauid narrat iusti hominis opera, vt alios ad æmulationem virtutum trahat. diuinam, inquit, sapientiam, quæ in sacris scripturis, nobis reuelata est, iusti, ac sancti viri semper meditantur.

Et lingua eius loquetur iudicium. Iudiciū dei inquit, quod hominibus declaratum est. vel per iudiciū sermonem intelligit, qui cum iudicio, ac discretionem prolatus sit. nam iustus cum loquitur, inconsideratum nunquam profert sermonem.

Lex dei eius in corde ipsius. Indelebilis in illius mente permanet, siue scriptam seu non scriptam dei legem intelligas.

Et non supplantabuntur gressus eius. Via eius ad deum ab inimicis non impiedietur, siue visibiles, siue invisibiles inimicos intelligas, quia nihil ei impedimento esse poterit ad virtutem.

Considerat peccator iustum, & querit occidere eum. Considerat, hoc est obseruat, insidias disponit. per peccatorem verò non tantum iniustum hominem, sed ipsum etiam demonem intelligit, veluti eum, qui causa est, & pater peccati.

Dominus autem non derelinquet eum in manus eius. Neque enim prius permittit, vt simul cum corpore, voluntati, pa-

PSALMVS

riter atque arbitrio illius dominetur: quinimmo inter tentationes eripiet eum à periculo, & in spiritali animæ pugna, victorem eum esse ostendet. vel aliter: tametsi sæpius in eum dominus insidias disponi permittat, postremo eandem parit seruo suo.

Nec condemnabit eum cum iudicabitur illi. Neque in presenti vita iustum derelinquet, neque in tempore futuri iudicii eum condemnabit, quando nimirum peccator simul cum iusto illo iudicabitur, quem insidiis olim fuerat insecutus. hoc enim significat verbum, iudicabitur. & aliter: demones tunc iudicabuntur cum iustis, & illis improperebunt, siquid minimum in hac vita peccauerint.

Expecta dominum. Dum tentaris: atque insidiis impeteris, expecta dominum qui te eripiet de periculis, hoc est spera in domino.

Et custodi viam eius. Quam ipse mandatis suis nobis demonstrauit. custodi autem, id est, dilige.

Et exultabit te, vt hereditate capias terram. Superiorē te faciet insidiatoribus tuis: vel sublimem, ac magnum te apud homines esse demonstrabit: & quia multi hereditatem terræ appetunt, & fruitionem bonorum eius, aut diurnam vitam, aut liberorum procreationem, aut inimicorum exterminationem, aut alia huiusmodi: idcirco his promissionibus propheta omnes ad virtutem exhortatur, eandem sæpius repetens sententiam, à sublimioribus tamen, sublimiora etiam hic considerantur, vt superius diximus.

Cum exterminati fuerint peccatores, videbis. Multorum pusillanimitatem consolans propheta, qui ægreferebant, Deum aduersus prauos, tanta vti patientia, & longanimitate, ait: confide, quia iniustorum, ac prauorum omnium exterminationem videbis: & sermonem suum confirmat ex iis, quæ ipse vidit, ait enim.

Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut Cedros Libani. Ipse quidem propheta indefinite impium dixit, nos tamen Goliath, aut Saulē intelligere possumus, aut Naas Amonitem, aut alios huiusmodi, quorum primo exaltationem vidit, & deinde destructionem. & quod ait: superexaltatus, à subditis, atque ab aliis hominibus superexaltatum intellige: eleuatum verò à se ipso & fastu proprio: tametsi vtra-

TRIGESIMVSSEXTVS.

109

que dictione idem possumus etiam intelligere. Cedris autem impium comparauit, eo quod altæ sunt, & infructuosæ, & succo amaro.

Et pertransiui, & ecce non erat. Modo, inquit, illum sese gloriantem dimisi, pertransiui, & statim euauit. dictio enim ecce, hoc in loco, statim, significat.

Et quasiui eum, & non est inuentus locus eius. Et inde ad tēpus cogitatione quasiui eum videre, & non est inuentus locus eius, locus nimirum, qui alicubi eum existentem contineret. Quomodo igitur inuenietur, cum non sit: vel per locū eius, corpus ipsum intellige, quod antea animæ domiciliū erat, & postea putrefactione dissolutum est. Si quæres, an habeat locum, nullū inuenies. mansiones enim eorum dicuntur qui saluantur. nam eorum qui pereunt, gehennā, vel huiusmodi, hominis non dicitur esse locus aliquis, sed perditio.

Custodi innocentiam. Simpliciter dixit Symmachus.

Et vide rectitudinem. Obserua, inquit, vt rectus sis, & recte ambules.

Quoniam reliquie sunt homini pacifico. Reliquias memoriam appellat, hæc autem duplici modo conseruatur, per prole videlicet, & per bona opera.

Iniqui autem exterminabuntur in idipsum. In idipsum idem est, quod vna, hoc est, simul cum eorum memoria: quod in sequenti etiam versiculo magis, declarauit, dicens:

Reliquie impiorum exterminabuntur. Per impios prauos omnes intelliges.

Salus autem iustorum à domino, & ipse protector eorum est in tempore tribulationis: & adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eripiet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quoniam sperauerunt in eum. Vide quā varie ac multipliciter varia, ac multiplicia auxilia annunciauit, quæ deus iustis impartitur. varij enim sunt eorum modi, & varie administrantur, iuxta variā ac multiplicem eius sapiētiam. Aperta autem, & clara sunt hæc verba, nec aliquid habent perceptu difficile.

Psalmus ipsi David in rememorationem.

Hic Psalmus consimilis est sexto psalmo. Simile enim habet principium, & ita quemadmodum ille, calamitates etiam deplorat, quæ

PSALMVS

propheta de peccatis obuenerant. ab illis praterea liberari postulat, & requiem consequi. Par est autem compositum fuisse hunc psalmum a beato David eo tempore, quo persequabatur eum Absalom, cum comissa olim a se delicta, & presentes calamitates memoria repetet, & quae in rememorationem inscribuntur.

PSALMVS XXXVII.

208.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua erudias me. In sexto psalmo iam diximus, quae ad praesentis versiculi expositionem pertinent, furorem autem, & iram dei passionibus, aut affectibus in eo putare non debemus, sed vehementissimas suppliciorum sententias, quae peccatoribus debentur.

Quoniam sagittae tuae infixae sunt mihi. Per sagittas dei, hoc in loco redargutionum sermones intellige, quos ei dixerat propheta Nathan, vel leges aduersus adulteros, & occisores prolatis, quae adeo illius cordi infixae erant, ut stimulant eum assidue, & eius animam summo afficerent dolore. vel per sagittae dolores intellige, qui a calamitatibus proueniunt, & sagittarum initar cor nostrum pungunt, ac penetrant, quique sagittas dei merito appellari possunt, quia illius permissione nobis insiguntur. quod autem 11. dixerunt, infixae sunt, Symmachus reddidit, attigerunt.

Et firmasti super me manum tuam. Firmasti, hoc est sepius detulisti, dum assidue me flagellis cardis. vel grauem esse fecisti in me ictum manus tuae, ita ut illius verbera ferre non possim. per manum autem, castigandi potestatem intellige.

109.

Non est sanitas in carne mea a facie irae tuae. Verba haec, a facie irae tuae, & a facie peccatorum meorum: item a facie insipientiae meae, & alia huiusmodi, per circumlocutionem dicta sunt, pro eo, quod est: propter iram tuam, propter peccata mea, propter insipientiam meam. non est igitur in carne mea sanatio, hoc est liberatio ab illo malo, quod ego ipse mihi intuli, atque hoc propter iram tuam, ac minas tuas, quas mihi tuo nomine nuntiavit propheta Nathan, vel propter iram, quam legibus tuis comminaris. De huiusmodi autem afflictione in aliis etiam psalmis tradit, dicens: humiliabis in ieiunio animam meam: item caro mea mutata est propter oleum: item adhaesit os meum carni meae, & laboraui clamans, raucum factum est guttur meum, & alia huiusmodi.

TRIGESIMVSSEPTIMVS.

110

Non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum. Non est stabilitas, nec constantia in eis. ob peccata enim mea contremiscent, adeo prorsus concussa sunt.

Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum. Augere nimirum, atque eleuatae: magnitudinem enim ipsarum his verbis significat, quemadmodum, & alibi multitudinem, dicens: multiplicatae sunt super capillos capitis mei.

Sicut onus graue gravatae sunt super me. Et graues, ac molestae mihi sunt: quia illarum memoriam ferre non possum, vel eo quod oneris instar me incuruant. solent enim qui moesti sunt, prout in terram aspicere, quemadmodum, & ij faciunt qui aliquod pondus ferunt.

Putruerunt & corruptae sunt cicatrices meae a facie insipientiae meae. Anime, inquit, meae cicatrices, quae ab ignitis mihi diabolici sagittis factae sunt, putruerunt: neque id tantum in superficie, sed introitus etiam penitus commaruerunt, quibus verbis, magnam animae lationem significat, dum grauem negat se vulnere olentiam ferre posse, hoc autem factum est, ob insipientiam meam, quia si sapientia non amissem, non fuisset hoc pacto vulneratus. Considera etiam quomodo delicta sua augeat, & magno ea animi cum ardore fateatur, dixit enim magna ea esse & grauiora: & ferere insuper. Penitentiae autem illud signum est, vel maximum, cum quis putredinem sentit peccati: quia tunc vehementer illud abominatur.

Fatigatus, & curuatus sum usque in finem. Defatigatus sum ob iras tuas, & quae commemoravi, vel aliter: dum sanare atque curare cupio corpus meum grauius affectum, fatigatus, ac debilitatus sum, & curuatus usque in finem, hoc est omnino, & prorsus.

Tota die contristatus ingrediebar. Quamquam rex essem, semper tamen in moestitia versabar, veluti, qui a conscientia teste pungebat, & cui laetitia diffundi non dabatur.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. Si affectus concupiscentiae illusio est, & consequenter mendacium potius, quam veritas: non est concupiscentia voluptas, sed umbra potius voluptatis. hac de causa dicebat Apostolus: manete praecincti lumbos vestros in veritate, hoc est, in vera voluptate, quae a castitate, & temperantia oritur, atque a iustitia. lumbos autem Symmachus dixit latera, & utroque sermone concupiscentia

PSALMVS

animæ pars significatur. Nam iuxta latera renes sunt, in quibus potissimum libidinis appetitus iacet. Ait igitur concupiscentia mea illusionibus dæmonis impleta est. Illudit eum dæmon, ad motus irritans iniquos & turpes.

Et non est sanatio in carne mea. Et deinceps, inquit, me ita iluso, nulla est requies carni meæ. Castigo enim eam, ut prædictum est, & illicitæ ab ea voluptatis pœnas exigo.

Afflictus sum. Fame, siti, vigiliis, humi cubando, & si quid aliud huiusmodi est.

Iuxta qd. dicit.

Et humiliatus sum usque valde. Usque valde, idioma Hebraicum est, & idem significat, quod, valde.

Rugiebam à gemitu cordis mei. Ab acerbitate gemitus cordis mei, qua cruciabar, rugire videbar ut Leo. Nam quod septuaginta dixerunt, rugiebam, Aquila reddidit: frendebeam. his autem verbis beatus David rectam erga deum mentem suam omnibus patefacit. Nam peccator cum in profundum malorum ceciderit, despiciere solet, iustus autem etiam nimis quæque peccata semper veretur.

Id est. Iuxta qd. dicit.

Domine coram te omne desiderium meum. Desiderium scilicet quod post peccata mihi innatum est. Nosti enim quoddam concupisco salutem meam & à præsentibus angustiis ac doloribus liberari.

Et gemitus meus à te non est absconditus. Percipis enim illam auribus tuis, veluti vocem quandam de profundo aliquo loco emissam.

Cor meum turbatum est. A mea nimirum conscientia atque à poenitentia.

Iuxta qd. dicit.

Derelinquit me fortitudo mea. Omni videlicet passionis genere fatigatum: ut prædictum est.

Et lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Propter valde duram, ac per acerbam vitam meam, & præ assiduis lachrymis in hebetudinem quandam oculorum ac penè in cecitatem deveni. Ordo autem sic fiat, & lumen oculorum meorum ipsum non est mecum, cum scilicet perierit. Vnde superflua iacet illa secunda coniunctio, &. Vel per lumen oculorum animæ beati David, Spiritu sanctum intellige, qui ob patrata, ab eo scelera magna ex parte auolauerat. Hunc autem versiculū cum proxime subsequenti, quidā ex Christi psona proferendū intelligūt, & loqui de discipulis.

TRIGESIMVSSEPTIMVS.

111

Amici mei & proximi mei aduersus me appropinquauerunt & steterunt. Subnotare videtur Achitophellem atque alios huiusmodi multos. Amici mei, inquit, & familiares mei venerunt aduersum me. Hoc enim significant verba illa: appropinquauerunt, & steterunt contra me: deo scilicet ob peccata mea id permittente: ex quibus hoc mihi calamitatum genus incubuit.

Et qui iuxta me erant de longe steterunt. de eisdem inimicis loquitur, qui odio quidem appropinquauerunt, ut persecutores, & ab antiqua beneuolentia procul facti sunt, veluti discedentes ab amicitia. Vel, alios etiam amicos & subditos intelligere possumus, qui timore Absalonis à beato David ad illum deficiebant.

Et non faciebant qui querebant animam meam. Et angebāt me, inquit, h, qui animam meā. hoc est, qui me ipsum querebāt, & omni arte mihi molestiam inferebant. Vel querebant animam meam, ut auferrent eam, quemadmodum dixit in psalmo trigesimo nono.

Et qui querebant mala mihi locuti sunt vanitates. Et qui meā ruinam sitiebant, blasphemias aduersum me locuti sunt, conuitiis atque calumniis me impetentes. Vanitates autem dixit veluti mendacia quædam, ac falsa.

Et dolos tota die meditabantur. Hoc est insidias, quomodo nimirum me deciperent, & comprehenderent.

Ego quasi surdus non audiebam. Reuera quidem audiebam, sed audire non videbar, quia tacebam, & non cōturbabar. Ipso enim Semei conuitiis sese infestante atq; maledicente & plerisque aliis, etiam idem facientibus, tacebat beatus David, quasi prorsus non audiens.

Et sicut mutus non aperiens os suum. Subaudiendum est verbum, eram. Consequens est autem, ut non loquatur quis ea quæ non audiuit.

Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Hæc dicta sunt ad declarationem versiculorum proxime præcedentium. Redargutiones autem hoc in loco, contradictiones vocat, per quas redarguere quis eos solet, qui male loquuntur.

Quia in te domine speravi. Mutus factus sum, & tacui, quia te mihi iudicem futurum speravi. mihi enim, inquit, vindi

PSALMVS

PSALMVS

conentur, & calumniis insuper impetant, ac diffamare eos apud omnes studeant, veluti peccatores.

In finem ipsi Iudithum canticum ipsi David.

Abunde diximus in proemio operis, quomodo hic psalmus sit beati David, tamen si in inscriptione habeatur nomen Iudithum. In finem vero inscribitur, quia humana nature tenuitatem deplorans, de illius etiam sine tractat, dicens: Notum fac mihi domine finem meum, & que sequuntur.

PSALMVS XXXVIII.

Dixi custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Hunc psalmum Prophetam noster compoluit, eorum memor, quæ passus est, quando Absalonem fugiebat. Fugiens enim, inquit, dixi in me ipso in pesterum ego custodiam vias meas: vias inquam lingue meæ, id est, sermones meos ita, ut lingua mea amplius non peccem, nec blasphemum aliquem emittam sermonem, qui ex pusillanimitate ut plurimum oriri solet. Castigans enim castigavit me dominus. Quod autem apud scripturam sermones vix appellentur, testimonio est magnus Paulus ad Corinthios, dicens: Mihi vobis Timotheum qui vobis in memoriam reducet vias meas.

Posui ori meo custodiam, cum confisteret peccator aduersum me. Lingua ad peccatum promptissima est, atque ideo multa circa eam providentia deus usus est. Consistere autem hoc in loco posuit, pro dimicare seu contendere. Peccatoris vero Semei appellat, cum ob perditos semper eius mores, etiam ob summam illam impudentiam, ac sauitiam, quam tunc temporis magis priuatim ostenderat. Insestabatur enim beatum David, lacerans eum, ac vituperans, & lapides iaciens. Contumelia, inquit, ab eo affectus sum, & cui, nihil ei prorsus respondens.

Obmutui, & humiliatus sum. Obmutui sponte mea nimium ac volens, & humiliatus sum, cum memoria repetere ob commissam a me peccata illum aduersum me insurgere.

Et filius ex bonis. Ex bonis, hoc est ex bonitate. Et cum possem illum ulcisci, nolui ob modestiam. Unde cum socius quidam beati David aduersus hunc Semei conuittante irruerit

TRIGESIMVS OCTAVVS.

113

ret, gladio illum occisurus, detentus ab eo fuit: quinimmo & rationem addidit, dicens: Dimitte eum, ut male dicat mihi. Dominus enim dixit ei, ut male dicat David, & quæ sequuntur.

Et dolor meus renouatus est. Et dolor, inquit, qui mihi de peccatis provenit ea memoria renouatus est. Tunc enim manifeste cognoui me peccatis delictorum luere.

Calefactum est cor meum intra me. Cum afficeret me Semei contumelia, tamen si id patienter tulerim, præ ira tamen intra me inflammatus sum. Intra me autem dixit, ut ostenderet quod huiusmodi iram externis non demonstrauit. Ceterum illud perfecti hominis est, & absolute prorsus virtutis, si illatam contumeliam omnino non sentiat, & ex ea nihil prorsus patiarur, quod si quis sentiat, modeste tamen ac mansuete eam perferat, proficere is dicendus est in virtute, tamen si adhuc perfectus non sit.

Et in meditatione mea exardescet ignis. Meditando, inquit, & reuolendo praua opera, quæ commisi, & mala quæ patior, semper me dolorum meorum ignis inflammabit & animæ meæ incendium augebit.

Locus sum in lingua mea. Erga inimicum quidē tacuit, ut vidimus, ad deum vero locutus est. Et quod ait: In lingua mea, idē nunc sibi vult, ac si diceret, sensim, quiete, ac quasi in susurro locutus sum. Deinde dicit, quid locutus sit.

Notum fac mihi domine finem meum. Quando erit, aut qualis erit, usquequo, inquit, tristitia perseverabit.

Et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi. Significa mihi, inquit, numerum dierum totius vitæ meæ, quotus sit vniuersus, ut connumeratis annis meis, quoscūque hæcenus vixi, sciam quod reliquum est. Nam si mensuram, ac modum illorum didicero, non vulgarē inde consolationem habebō in calamitatibus meis.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Quod interpres mensurabiles dixit, in Græco legimus. *καλῶς*: quam dictionē iuxta unū sensum latine dicere possumus, palmares. Verū ut clatius Prophetæ mentem percipias, sciendū est, quod variae sunt mensuræ, quæ manibus fieri solent. Vna videlicet, cubitus, palmus, & paleste: de qua nūc loquitur Prophetæ, & quam nos palmam dicere possumus. Conficitur autē

PSALMVS

palæste seu palma coniunctione quatuor digitorum, & est tertia pars palmi, & minima est omnium mensura. Hoc nomine igitur paucitate dierum vite sue declarauit, palmates appellans dies suos, quasi mensura modicos, ac breues, & quia diximus dictionem *καταρκτη* alium sensum posse recipere, alteram consequenter vericuli lectionem attingimus, iuxta quam legere possumus: Ecce contentiosos seu laboriosos posuisti dies meos, hoc est, certaminis ac pugne plenos. Descendere enim etiam potest ea dictio à palæstra, quæ tam apud Græcos quam apud Latinos luctatione significat. In lucta autem, labore, ac contentione multa vitur. Intelligit autem (vt diximus) Propheta reliquos vite sue dies, dicens: quod paruo, quidem tempore victurum se nouit, attamen quod ignorat, quanta futura sit hæc paucitas temporis, & ideo alibi etiam dicit, paucitatem dierum meorum nuncia mihi, & hoc est, quod in presenti etiam significari sibi à deo cupit: Modicum præterea dici potest hoc reliquum vite temporis, ad comparisonem iam transactæ vite. Illud præterea non omittendum duxi, quod dictio, ecce, aduerbium est, & frequenter ab Hebræis viurpatur, atque (vt in vniuersum dicam) aut aliquid demonstrat, aut proximum tempus notat, priori modo, hic sumitur, altero alibi vsum vides Prophetam in illis verbis: pertransiui, & ecce non erat, quod idem sibi vult, ac si dixisset, & statim ad nihilum redactus est.

Et substantia mea quasi nihilum coram te. Hoc in loco incipit palam facere, quam exilis, & fragilis sit humana natura, & ait: substantia mea, seu essentia mea, hoc est, ego ipse sum quasi nihilum, si ad beatitudinem, & æternitatem tuam fuero comparatus. Ita enim significat, quod ait: coram te. Tu enim, vt alibi ait, idem ipse es, & anni tui non deficient, ego autem immutatus sum, & pro rege exul factus, & dies mei sicut vmbra prætereunt.

Veruntamen vniuersa vanitas. Dictionem veruntamen, quidam hic superfluam esse opinantur, alij vero positam esse dicunt pro certe. Cui animaduertisset igitur beatus David, quæ maiorum suorum tempore facta fuerant, & quæ tunc temporis fierent, omnia vanitate labascere, hoc est, incertitudine, & instabilitate summa constare, veluti, opes, gloria,

TRIGESIMVS OCTAVVS.

114

imperia, iuuentam, pulchritudinem, vires & alia huiusmodi: silentiam suam vniuersali hoc sermone posteris testam reliquit. Quo tamen non animi dotes ob summam earum excellentiam, sed corporis tantum, & fortunæ bona completi intelligas.

Omnis homo mendax. Hoc est, humana omnis vita. Est autem hic modus loquendi Hebræis peculiaris, iuxta illud: omnis homo mendax. Pro humana omnis opinio falsa. Omnis igitur humana vita vanitas est, quod ad præcedentis versiculi declarationem pertinet. Per humanam vero vitam, carnalem intelligit, & spiritus expertem.

Verum in imagine pertransiit homo. Dictionem, verum, hoc in loco pari modo posuit pro vere, seu certe. In imagine autem, hoc est, instar imaginis. Nam quemadmodum depicta imago nullam de pulchritudine sua aut de colorum varietate, aut alia huiusmodi re commodum capit, ita nullum homo ab humana felicitate fructum decerpit. Vel in imagine, id est, in vmbra, propter humanarum videlicet rerum inconstantiam.

Veruntamen frustra conturbatur. Veruntamen hic posuit pro, ceterum. Quod reliquum est, inquit, frustra homo fatigatur, & distrahitur.

Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea. Et, quod omnium molestissimum est, heredem non dignoscit suum: cumque angustias, & labores in congerendis diuitiis non mediocres sit passus, fructus demum & commoda alteri, & ignoto heredi reponit.

Et nunc quæ expectatio mea? nonne dominus? Ceterum, inquit, tebus sic se habentibus, quænam est spes mea, nonne solus dominus? per interrogationem autem legendus est hic versiculus.

Et substantia mea à te est. Et essentia mea, totum nimirum esse meum, à te est. Curam igitur habeto creature tue, quæ grata mente suum agnoscit factorem.

Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me. Iniquitates enim causa esse solent tentationum, & calamitatum. Ab huiusmodi igitur causa liberari optat. Vel per iniquitates, figuratæ tentationes intelligit, veluti effectum à causa.

Opprobrium insipienti dedisti me. Ipsi Semei nimirum, p ij

PSALMVS

qui me cōiitiis impetiit, iniquum & sanguinarium appellans. Reassumpsit autem sermonem Propheta, & per crebram miseriarum suarum commemorationem, misericordem deum, magis ad misericordiam trahit. Solet etiā dæmon iis, qui à se victi fuerint, victoriam suā improperare, atque in illos probra iacere.

Ὁ ἄφρων
ἄφρων.

Obsurdus. Sponte mea nimirum, adeo vt non audire visus sum.

Et non aperui os meum. Neque aliquid contra dixi.

Quoniam tu fecisti. Quia, inquit, tu ei mandasti vt mihi conuertiatur. Dominus enim, inquit, dixit ei, vt malediceret David, & mihi etiam iussit, vt tacerem. Peccasti enim, inquit, tace.

Anone à me plagas tuas. Tentationes videlicet, & calamitates. Quæ mihi exterius permissione tua, & stimulis, qui interius à mea inferuntur conscientia.

A fortitudine manus tuæ ego defeci. Per manū hic puniendi potentiam intelligit. Defeci, inquit, hoc est, debilitatus sum. Illud confidera, quomodo in præcedenti psalmo Propheta, flagellis se erudiendum exponens diceret: Quoniam in flagella paratus sum, & nunc eis grauius percussus, solui rogat, ne ampliori absorberetur tristitia.

Ὁ ἄφρων
ἄφρων.

In increpationibus propter iniquitates. erudisti hominem. Dum increpas, inquit, & redarguis, hoc est, dū pie mederis, erudisti hominem: atque hoc propter iniquitates, & non alia de causa. Salutaris est igitur castigatio tua. Per hominē vero seipsum intelligit.

Ὁ ἄφρων
ἄφρων.

Et extenuasti sicut Araneam animā meam. Crebris, inquit, tationibus, & flagellis attenuasti animam meā, celsitudinem illum nimirum, quæ ob peccata concreuerat, ei circumcidens. Est autem Aranea exile animal, cui nunc animam suam comparat. Solet enim anima à peccatis quodāmodo crassior reddi, & contrā afflictione & flagellis attenuari.

Ὁ ἄφρων
ἄφρων.

Veruntamen frustra omnis homo. Ad maiorem corroboracionem sententiæ à se dictæ, eundem Propheta repetit sermonem: subintelligendum est tamen, verbū conturbatur. Exaudi orationem meam domine, & supplicationem meam auri- bus percipe. Idem æque significant hæc verba, per Prophetam more suo sic ingeminata.

TRIGESIMVS NONVS.

115

Lachrymas meas ne sileas. Id est, ne despicias. Nam qui aliquem despiciunt, tacere solēt. Illud etiam considera, quomodo non simpliciter orat Propheta noster, sed cum lachrymis.

Quoniam ego incola sum apud te, & peregrinus. sicut omnes patres mei. Accola, seu indigena dicitur ille, qui loci alicuius permanens est, ac perpetuus habitator: incola vero is, qui ad tempus habitat, quique iubente fundi domino habitacionē mutat. Ego, inquit, si ceteris hominibus cōparer, accola quidem sum, & possesse terrā indigena, sed si ad te deum meum suspicio: incola me esse fateor. Te enī iubente trāsmigrabo, & hoc mūdo relicto ad aliū ire compellar. Peregrinus similiter, vbi modicū quid fuerit in aliena regione immoratus, eō postmodum reuertetur, vnde fuerat profectus. Cui comparari potest quilibet mortalis. Nam ad certum ac breue tempus viuimus, & demum ad ea, vnde originem duximus, iterum reuoluimur.

ἄφρων.

Dirige mihi, vt refrigeret priusquam abeam. Parce mihi, inquit, siste flagellum, vt paululum consolet, & afflictiones à me excutiam, antequam moriar. Vel dic, quod peccatorū veniam in præsentī vita postulat.

ἄφρων.

Et amplius non ero. Et cum iuero, vbi sunt patres mei, non ero amplius, hoc est, non amplius viuam. Vel, non ero amplius in præsentī mundo. Hæc etiam verba ad placandam dei iram, & ad eius misericordiam conciliandam dicta sunt.

In finem Psalmus ipsi David.

Sancto spiritui afflatus beatus David hunc psalmum in persona ecclesie Christianorum cecinit, quo gratias deo agit pro misericordia domini, quibus à deo gratis donatus est, & ab eo aduersus insurgentes in se tyrannos opem petiit. In finem inscribitur, quia quæ hic traduntur, finem quandam respiciebant, quem postea habuerunt.

PSALMVS XXXIX.

Expectans expectaui dominum. Huiusmodi verborum repetitio frequentissima est apud Hebræos, & intensionem quandam mentis denotat, vt illud videns vidi, & cognoscens cognosces, hoc est, exquisite cognosces, & alia huiusmodi. Expectans igitur expectaui dominum, hoc est

PSALMVS

valde expectaui, adiutorem meum Christū. Ipse enim est expectatio Gentium, quemadmodum de eo antea à Prophetis prænunciatum est.

Et intendit mihi. In me, inquit, oculos suos iniecit, & beneuolo aspexit intuitus in me, inquam, summa constitutus in miseria, dum idolorum errores sequeretur.

Et exaudiuit preces meas. Preces scilicet pro me emissas, rogabant enim prophetae pro futuro Ecclesie statu illius etiam personam induentes, ut nunc facit beatus David.

Et exaudiuit me de lacu miserie, & de luto limi. Solebant antiqui huiusmodi dictionibus maxima pericula exprimere. Dicitur autem potest, quod lacus miserie, sit illa fovea erroris in qua olim gentes quæ in vnam Ecclesiam congregatae sunt veluti in quodam carcere secundum animam miserie affligebantur, & quod lutum limi, hoc est, limosum ac putridum lutum, illa sit humanarum passionum, atque afflictuum collectio, quæ corruptionem quandam in nostris mentibus generat, & animas omnes quasi tenaci quodam ceno obvolutas detinet, quæ in eam deciderint.

Et statuit supra petram pedes meos. Supra petram, hoc est, supra securitatem fidei.

Et direxit gressus meos. Et ostensa mihi salute per præcepta Evangelica, omniq; prorsus explosa tortuositate, iter meum adeo dixerit, ut per obliqua, aut per deuios calles amplius non incedam.

Et inmisit in os meum canticum novum. Cantica nimirum quæ de admirandis atque illustribus Christi gestis Christicolæ cecinerunt, Vel orationem dominicam, quam Christus nos docuit.

Hymnum deo nostro. Hoc ad declarationem dictum est non ui cantici.

Videbunt multi. Lumen nimirum scientiæ, cum antea cæci essent. Vel videbunt signa & miracula Christi, & sanctorum eius.

Et timebunt. Christum scilicet huiusmodi facientem miracula.

Et sperabunt in domino. Sperabunt, i. credent. Credit enim qui sperat. Vel sperabunt quod eos saluaturus sit, qui crediderint in illum. Per dominum autem, Christum intellige.

TRIGESIMVS NONVS.

116

Beatus vir cuius est nomen domini spes eius. Nomen domini: hoc est, dominus. Beatum igitur eum dicit qui in solo deo confidit, & non alia in re. Alibi etiam dicit, Beatus vir qui sperat in domino. Et ordo est: Beatus vir, cuius eius est nomen domini spes. Possumus etiam de Christianis hoc dictum intelligere, & construere per figuram hyperbatam, hoc modo: Beatus vir cuius est spes nomen domini eius. Cuiuslibet autem christiano, nomen Christi spes est & salus: quod sancti martyres præcipue attestati sunt coram tyrannis: quibus apertissime dicebant, se diuitias suas omnes, & omnem gloriam, & spem in hoc collocaſſe, quod Christi dei sui nomine insigniti essent: dum christiani appellarentur:

Et non respexit in vanitates. Et huiusmodi vir inanibus rebus operam non dedit: quæ à multis summa reputantur bona.

Et insaniat falsas. A communi sensu rursus subintelligendum est, & non respexit. Insaniat autem falsæ, ex præcedentis significatione, vanities sunt. Vates enim illi debacchati dementes fiebant, & furentium instar ferebantur, verum falsa erant, quæ prænucciabant. Per huiusmodi autem vanities, vniuersum idolorum cultum denotare voluit, veluti totum à parte.

Multa fecisti tu domine deus meus, mirabilia. Admiratus beatus David ineffabile incarnationis Christi mysterium, & condignum illi sermonem inuenire non valens, exclamatione solum, quod potuit tam grande donum profecutus est: multa, inquit, admiranda fecisti tu domine deus meus. Ita etiam alibi Apostolus facit: quando admirandus clamat: o altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Mirabilia autem appellat non ea tantum, quæ tempore Moysi, aut Iesu Naue, aut quæ illis antiquiora à deo facta sunt miracula, sed ea potius quæ tempore incarnationis saluatoris nostri facta sunt, & quæ per spiritum præuidens propheta summa cum admiratione quæ diximus verba protulit. *Et cogitationibus tuis non est qui similis erit tibi.* Et non est aliquis tibi in cogitationibus tuis comparandus: iis, inquam, cogitationibus, quas summa cum prouidentia pro hominum salute sollicitus habuisti. Ecce enim quā grande & quā admirandum opus excogitasti, ut tu homo fieres propter hominem.

Annunciaui & locutus sum, multiplicata sunt super numerum.
Annunciaui, inquit, & docui multa mirabilia tua, in multis psalmis, verum adhuc multiplicata sunt, & adeo innumera-
rabilia esse apparuerunt, vt aliquo numero concludi non
potuerint. Nam quæ dudum cognoui, propter altitudinē
& immensitatem incomprehensibilia sunt, vel, cum quid
dicerem non haberem, hoc tantum annunciaui, & locutus
sum, quod omnem transcederent numerum.

Sacrificium, & oblationem noluisse, corpus autem perfecisti mihi. Quæ
sequuntur in personā Christi dicenda sunt, vt magnus nos
docuit Paul' in epistola ad Hebræos. Ait igitur quod post
incarnationem, deus filius dixit ad patrem, tu pater, in po-
sterum legale omne sacrificium reprobasti, & oblationes
oēs lege institutas: verum corpus mihi effecisti ex virgi-
nis sanguinib', vt pro hominū salute in sacrificiū offerret.

Holocausta, & pro peccato non quasisti. In Leuitico & Deute-
ronomio clare inuenies, quæ nā essent holocausta, & quæ
sacrificia pro peccato: & omnia denique oblationum, & sa-
crificiorum genera. Ait igitur: cum verum ego, ac rationa-
bile sacrificium sim, & omnia mundi deleā peccata, tu nul-
lum amplius legale sacrificium quæsiisti.

Tunc dixi ecce venio. Tunc nimirum quando legalia sacri-
ficia reprobata sunt: tunc enim dixi ego: pater, venit hora,
clarifica filium tuum. Nam quod ait: ecce venio: idem est,
ac si diceret: vides quod paratus sum.

In volumine libri scriptū est de me. Cōscriptiones Hebræi libros
appellabāt, & inuolutas chartas volumina, iuxta illud: fili
hominis comede hoc volumen. Inuolutis enī chartis scri-
bebāt, & nō quadratis libris, vt nos facimus. Ait igitur sal-
uator, in volumine libri prophetici nimirū, scriptū est de me:
hoc est, ea, quæ ad incarnationē meā pertinet, à prophetis
prædicta sunt: quod ipsis etiam iudæis dominus postea i-
terum affirmauit, dicēs: si crederetis Moysi, crederetis etiā
& mihi. De me enim ille scripsit, & alia huiusmodi multa.

Facere voluntatem tuam deus meus volui. Et quoniam quæ ad me
pertinent, iam determinata sunt, & prædicta à prophetis,
ideo facere volui voluntatē tuā. Superfluous est enī articu-
lus, qui habetur in græco, ante infinitiui facere, quem qui
superfluum nō putat, translulerūt vt facere. Volūtas autem

patris fuit ea: filij mors secundū carnē: quæ pro humana sa-
lute, summa cum dispensatione à deo permilla est: de qua
voluntate, ipse etiam filius dicebat: descendendi, non vt face-
rem voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.
Et legem tuam in medio ventris mei. In medio ventris mei pro
ex corde, atque ex tota anima mea: vt sit præpositio, pro
præpositione. A communi autem sensu subintelligendum
est, volui facere: hoc est, volui adimplere ex corde meo
legem tuam: tua nimirum mandata quæ dedisti mihi.

Euangelizauit iustitiam tuam in ecclesia magna. Vide quomodo
euangelij dei iustitiā appellat: quia per euangelij iustifi-
cantur credentes omnes, & obseruantes illius mādāta, qui-
cunque hi fuerint & vnde cūq; & quia lex Moisaica solis tā-
tū iudæis data est, euangelij vero oībus gētib', iustū autē
erat, vt non vnus aut alter tantū populus, sed q; omnes e-
que ad salutē vocarentur. Per ecclesiam autem magnā iu-
dæorum synagogas intelligit, veluti hominibus frequentis-
simas, in quibus Christus palam, ac libere locutus est.

Eccce labia mea non prohibebo, domine tu scisti. Quemadmodū
tu vides, inquit, non prohibebo labia mea loqui salutaria
verba. Tu enim id recte nosti, cum me ipsum prorsus co-
gnoueris, quemadmodum, & ego te.

Iustitiam tuam non abscondi in corde meo. De euangelio rursum
sermonem facit. Non tacui, inquit, quæ ad illud pertine-
rent: quinimmo opportuna quæcunque omnibus reuelauī.
Veritatem tuam & salutare tuum dixi. Euangelij rursum ita ap-
pellat. Neq; enī iustitiā tantum cōtinet, sed etiam veritatē.
Ideo dicebat Christus: veritatē dico vobis: quinimmo neq;
hæc solum sed salutem etiam credentibus pollicetur.

Non abscondi misericordiā tuā, & veritatē tuā a concilio multo. De
euangelio etiā hæc dicta sunt. Appellatur enī euangelij mi-
sericordia: quia summa dei misericordia nobis donatū est:
qua nō sustinuit deus propriā creaturā sub iniqua dæmo-
nis tyrānide oppressam, amplius iacere, & qua ob nostram
salutē proprio etiā filio non pepercit. Variis autē nomi-
bus, vt vidimus Euangelij appellauit propter multiplicem
gratiam, & varia dona, quæ per illud nobis præstita sunt.

Tu autem domine ne elongaueris miserationes tuas à me. Quæ se-
quantur, rursum ex personā ecclesiæ fidelium dicta sunt,

785 not-
alias meo.

lib 22. 121-
84. 120.

PSALMVS

supplicantis post acceptum diuinæ gratiæ signaculum, nõ derelinquitur multa ei, tam ab hominibus, quàm a dæmonibus imminerent pericula.

Miserericordia tua, & veritas tua semper adiuuent me. Veritas tua, id est vera promissio tua. Dixisti enim: ecce vobiscum sum omnibus diebus, &c. Quædam verò exemplaria habet: adiungerunt: & intelligitur, quòd hucusque scilicet, adiuuerint: sed melior lectio videtur: adiuuent.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus. Circumspicio enim, inquit, varias mihi tendi insidias, & iam eis circumdatus sum,

Comprehenderunt me iniquitates mee. Vide quomodo iusti homines præ summa modestia, pericula & tentationes, quibus eos vexari accidit, propriis adscribunt peccatis. Sic & tres illi pueri, vna voce in camino ignis dicebant: peccauimus, inique egimus: tamen ea non tam ob peccata propria, quàm propter deum paterentur.

Et non potui videre. Obtenebrant enim tentationes animæ oculos, vt quæ vitia sunt, videri non possint. Hanc igitur nebulâ dissoluit illa cõsolationis lux, quæ à deo prouenit.

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei. Summæ etiam modestiæ, sunt hæc verba: & verisimile est, vt cum fidelibus aliqui etiam commixti sint, qui negligentius ac minus ex virtute viuunt, quorum peccata iusti, sibi ipsis adscribunt, propter vnitatem ac communicationem fidei.

Et cor meum dereliquit me. Videor quasi corde desertus, cū mea omnis in te fiducia infirmata sit. Ipsum enim cor, animum excitare solet & præstare audaciam.

Placeat tibi domine, vt eripias me. Velis, inquit, domine me ab his omnibus eripi ac liberari periculis.

Domine ad adiuuandum me respice. Intende mihi, & me diligenter adspice.

Erubescant & confundantur simul qui querunt animam meam, vt auferat eam. Vtrique enī hæc eis accidet, vt & pudore afficiantur veluti si cū nostra patiētia, & cõsūdantur, iustitiam esse cernētes potētiam tuā, qua nos protegis. Sequitur qui querūt animam meam: hoc est, qui hoc vñ votis omnibus, & toto perūt studio, vt me variis examinent suppliciis, vel, simul: hoc est, vñ omnes. *Conuertantur retrorsum, & erubescant qui volunt mihi mala.*

TRIGESIMVS NONVS.

118

Conuertantur retro inanes te infecta, me non superato, atque ideo erubescant. Variis autem modis eos execratur, vt conceptum animo dolorem apertius, explicet.

Ferant statim confusionem suam qui dicunt mihi, euge, euge. De euge euge iam alibi diximus, quod aduerbium est irritantis.

Exultent & lætentur in te omnes qui verentes te domine. Exultare, & lætari hic idē æque significant, qd si cui placet, vt sensu differat, videat quid de eorum differētia dictū sit in tertio versiculo noni psalmi. In te autem. i. in fide, quæ est in te.

Et dicant semper magnificetur dominus qui diligit salutare tuum. Qui diligit salutare, quæ à te est. Vel salutare tuum. i. in carnationem tuā. Salutaris enim fuit ea incarnatio, iis qui perierant. Omnes igitur qui auxiliū tuum consecuti sunt, dicant: magnificetur dominus: id est, magnus reputetur.

Ego autem inops, & pauper sum. Hoc est vniuersiusque fidelis persona dici potest. Inopes enim sunt christiani omnes, veluti, qui vniuersa fortunæ bona dimiserunt, & pauperes veluti, qui propriis manibus necessaria sibi parat. *Et inops enim qui latine inops, ex etymologia græci nominis à cadendo dictus est, veluti ab omnibus antiquis opibus deciderit, & nunc sit sine ope.* *Et pauper vero, qui latine pauper, à labore: quia nimirum proprio labore opportuna omnia sibi comparat.*

Dominus sollicitus erit mei. Ad hunc enim solum confugi, & ideo me in se sperantem non despiciet.

Adiutor meus, & protector meus es tu, deus meus ne tardaueris.

Deus meus ne tardus sis ad adiuuandū me. Mihi autē nescio quid pfūdus videt sibi velle hæc verba, si accomodemus beato david illū versiculū. ego autē inops sū, & pauper. Prævidet ap̃pheta sumas illas diuitias q̃ à dei gratia in christianos erat effundēdæ: cūq; eas nõ mediocri desyderio cōcupiscet, demū veluti iis, qui se nouerant ab eo tēpore procul esse, cōtristatus est, & miserū se ideo appellās ait: ego inops, & pauper sū, qui huiusmodi diuitiarū princeps esse nequeo, verūtamē de⁹ erit mei sollicit⁹: vt scilicet mihi pariter gloriā illā cōmunicet, q̃ fideles in cælōrū regno percipiunt. Siquidē & ab ipso dño dictū legimus, qd David concupiuit videre diem eius: quā ratione rogat nunc deū propheta noster, dicens: ne tardaueris: tuā nimirum incarnationem. Sunt etenim supplicatis verba ad deum filium.

PSALM VS

In finem psalmus ipsi David.

In finem inscribitur, quia prophetiam continet, quae tendebat ad finem: praedicat enim proditoris iudea rebellionem. & clarum quidem est huius psalmi argumentum, de amore enim & charitate in pauperem pertractat. Tamen alius considerando ad saluatoris nostri & christi mysterium pertinet, qui egenus, & pauper fieri voluit ob humanam salutem: quae etiam in euangelio apud Iohannem praesentis psalmi verba de se dicta esse testatur, & de Iuda, dum ait ad Apostolos: non de omnibus dico, sed quos elegi, sed ut scriptura impleatur, dicens: Qui manducat panem meum, eleuabit contra me calcaneum suum, nullibi enim huiusmodi testimonium habetur in scriptura, praeterquam quod in praesentis psalmo dicitur: qui manducat panes meos magnificauit contra me supplantationem.

PSALMVS XL.

BEATUS vir qui intelligit super inopem & pauperem. Qui intelligit, hoc est, qui considerat, qui cogitat, id quod decet est, intelligentia enim est diligens, & exacta consideratio. inopem autem & pauperem promiscue solent appellare indigentem. Antiqui vero per inopem mendicem intelligebant, veluti qui omni prorsus careret ope, & qui, ut alibi diximus, ex etymologia Graeci nominis ab antiquo statu decidisset: pauperem vero eum, qui manibus ac proprio labore sibi victum pararet, ut in praecedenti psalmo diximus. Beatus igitur is est, qui debitorem deum habet, per Salomonem enim docemur illum deo commodare, qui inopis miseretur, quod proprio ore Christus confirmauit, dicens: donec feceritis vni huic ex minimis fratribus, mihi fecistis. & hoc quidem pacto simpliciter exponitur de pauperibus: verum profundius intelligendo, ut diximus, exponi potest psalmus de Christo: quodque beatus ille est, qui intelligit & considerat Christum deum esse, tamen si indigentia ac paupertate tanta esse videretur circumdatus, ut etiam non haberet, ubi reclinaret caput suum, recte enim considerans id plene intelliget ex iis, quae & sermone suo docuit, & operibus comprobauit.

In die mala liberabit eum dominus. Vtilitatem docet, quam ex huiusmodi intelligentia quis percipitur sit. Quae autem sit dies mala diximus in psalmo 36, ibi: non confundentur in tempore malo, & quae enim significant dies ma-

QVADRAGESIMVS.

119

la & tempus malum.

Dominus conseruet eum. Precatur propheta pro huiusmodi homine tanquam pro viro quopiam bono.

Et viuificet eum. Id est, viuere faciat.

Et beatum eum faciat in terra. Et beatum eum esse ostendat, emulationeque, seu imitatione dignum, non in praesentis tantum terra sed in regno etiam caelorum.

Et non tradat eum in manus inimicorum eius. Nec eum visibilium aut invisibilium hostium manibus dedat.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius. Super lectum doloris in quo aegritudine ac morbo laborans afflictus diu olim detinetur. Aquila autem, & Theodotio non per operatum modum, sed per futurum indicariui omnia haec vertebat reddidere, videlicet, conseruabit, viuificabit, & opere feret omnia haec quasi in mercedem, ac retributionem quandam dici arbitantes.

Vniuersum cubile eius, vertisti in infirmitate eius. Per cubile, decubitus intelligit, vertisti autem, hoc est immutasti, in tempore, inquit, infirmitatis huius viri, tu mutasti eius decubitus, ab aegro nimium, atque infirmo ad sanum, ac validum, mutasti autem vniuersum, hoc est prorsus mutasti, aduertendum tamen quod praeterito tempore usus est pro futuro, vertisti enim, hoc est vertes, vel, coniectura quadam, immo vero potius prophetico more, quae futura erant, ut iam facta commemorat.

Ego dixi domine miserere mei. Quae sequuntur ex Christi persona legenda sunt, qui velut homo deum rogat, ostendens hoc pacto, quemlibet hominem dei auxilio indigere.

Sana animam meam, quia peccaui tibi. Sed quomodo alibi legimus Christum peccatum non fecisse: certissimum quidem est, illum nunquam peccasse, verum quia propter nos factus est idem quod nos: homo nimirum, passionibus etiam, atque affectibus nostris, quasi proprios sibi consequenter vendicauit, & (quod dicere par erat, humanam naturam, quae peccauerat,) hoc ipse antea pro illa ad patrem clamauit, veluti qui eiusdem erat naturae, tamen sine peccato, & quemadmodum victima, quae olim pro peccato immolabatur, iuxta legem, peccatum in se suscipiebat, quod una cum victima comburi dicebatur: ita & Christus pro nostris immolatus peccatis, in se ipsum omnia

PSALMVS

nostra suscepit peccata, nec secus ac si ipse peccasset, ad eorum remissionem, & orauit, & mortuus est, ob summā nimirum atque ineffabilem eius misericordiam.

Inimici mei dixerunt mala mihi. Inimici Christi Iudei, qui inuidia dissecabantur, & dixerunt mala, hoc est praua verba, quānam autem dixerint, audi.

Quando morietur? Grauis est enim, inquit nobis, adeo, ut nec illius aspectum sustinere valeamus.

Et peribit nomen eius. Sed cum multa præditū potentia Christū vniuersas ægitudines ac morbos curare videret, quomodo eum aliquando putarunt extingui posse?

Et ingrediebatur ut videret. Proditor, inquit Iudas, veluti familiaris me^{us} absq; vilo impedimēto, illuc ingrediebatur vbi ego aderā, ut videret an opportunū esset tradēdi rep^{re}.

Frustra loquebatur cor eius. Frustra in corde suo secum ea loquebatur quæ ad prodicionem pertinebant, quando videlicet ingrediebatur, ut videret, vel, frustra in animo suo cogitabat, ut me lateret: cum optimus ego scrutator cordium, omnia nossem eius consilia, & vota.

Congregauit iniquitatem sibi. Nihil aliud miser huiusmodi cogitatione efficere potuit, quā quod sibi ipsi summā thesaurizauit iniquitate, dum aduersus propriū præceptorem, & seruatore tetendit insidias. Quidā post verba, frustra loquebatur, punctum ponunt, ut sensus sit: frustra mihi pacifice loquebatur, cum inimica in mente versaret consilia. Sed melior est sensus quem primo loco diximus.

Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Accepta enim panis buccella Iudas statim exiit, quod, vero ait: in idipsum, idem significat quod vnā, loquebatur, inquit, vnā cū inimicis meis, de iis, quæ ad prodicionē spectabant: quid vultis mihi, inquit, dare, &c. hæc autem omnia apertissime in euangelica narratur historia.

Aduersum me susurrabant omnes inimici mei. Susurrabant mutuo in aurem, quomodo insidias disponent, timētes nimirum aperte loqui propter turbam.

Aduersum me cogitabant mala mihi. Lethifera, inq; cogitabant aduersum me iuxta quod testatur euangelista, quod concilium inierunt aduersus Iesum, ut eū morti traderet.

Verbum iniquum deposuerunt aduersum me. Deposuerunt

QVADRAGESIMVS.

110

pro responderunt, interrogati enim à Pilato: Quid faciam Iesū, qui dicitur Christus? Responderunt: crucifigatur. Est autem iniquum hoc verbum, neque enim licebat innocentem virum morti tradere, atque ideo eis sepius obiiciebat Pilatus, dicens: nullam causam inuenio in eo: item, vos videbitis, vel, deposuerunt, hoc est, fabricarunt: machinari sunt, dixerunt enim quod commoueret turbam contra Cæsarem, quæ verba etiam iniqua erant, neque enim falsa attestari licebat.

Nunquid, qui dormit, non adiciet ut resurgat? Per interrogatio nem hoc dicit, atque ut deus: Nunquid dormiens homo, inquit, nolet consurgere? Verbum enim adiciet, Hebræi sepe numero ponūt, pro vult, quod si dormiēs cōsurgit, ego etiam carni mortuus, cito resurgā, mea enim mors lomno similis est. Nā quemadmodū qui dormit ex suo dormit arbitrio, ita & ipse spōte mea, atq; ex ppria moriar volūtate.

Et enim homo pacis mea in quo sperauit, quē edebat panes meos magis iuauit contra me supplantationem. Coniunctio, enim, hoc in loco superflua est, & sensus est: ille etiam mihi aduersarius fuit, qui antea intimus mihi erat, & mihi maxime coniunctus, per hominem autem pacis Hebræi pacificum intelligunt. Ait igitur, homo pacificus meus, hoc est amicus me^{us} Iudas, in quo veluti in me ipso, consiliū sum, quē etiam simul cum aliis discipulis educaui, magificauit, hoc est, roborauit supplantationem, hoc est, dolum contra me: quod ex metaphora eorum dictum est, qui inter currendū calca neo aliquem dolose supplantant, firmavit autem Iudas dolum aduersus Christum, eumque quodammodo supplantauit: conuentione nimirum ac conspiratione illa, quam cū scribis inuit, & cum pontificibus.

Tu autem domine misere mei, & resuscita me, & retribuam eis. Quod ait miserere & resuscita, ut ab homine dictum est, homo enim Christus cū esset, non recusauit preces ad deum fundere: quinimmo quod naturæ humanæ proprie cōuenit, sepe numero ad deum orabat. Quod vero ait: retribuam, ad illius dignitatem pertinet, retribuit autē quando eos Romanis perdendos tradidit.

In hoc cognoui, quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Voluisti, hoc est, amasti. Nam quod quis

PSALMVS

amat, illud etiā habere cupit. In hoc, inquit, cognoui quod amasti me, quia nomen meum in vniuerso orbe predicatum est: quæ res inimicis meis maximo fuit dolori. quærebant enim vt morerer, & nomen meum prorsus interiret. poterat etiam per inimicum vel dæmonem, vel ipsum Iudam priuatim intelligere.

Me autem propter innocentiam adiuuisti. Hæc verba simili modo ab assumpta carne dicta sunt, per innocentiam autē mundiciam, & puritatem intelligit. iniquitatem enim, inquit, non fecit.

Et firmasti me in conspectu tuo in seculum. Et stabilisti, inquit, me penes te, iuxta illud, sede à dextris meis, quoadulque ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum.

Benedictus dominus deus Israel à seculo, & in seculum, fiat, fiat. Cū, quæ vidimus, omnia prædixerit beatus David, & summam dei misericordiam ac ineffabilem quandam eius cōdescensionem multa cum admiratione narrauerit, Hyeronimus deinceps, & laudē ei canit dicens: laudandus est deus veri Israelis, hoc est, fidelium deus, quemadmodum in psal. declarauimus, exponentes versiculū illum, timeat et omne semen Israel. laudandus autē ab hoc seculo vsque ad futurum. Ac demum orat, & votis omnibus poscit, fiat, fiat hanc domini incarnationem, de qua supra locutus est, quā celeriter fieri, dicēs: fiat fiat. intelligimus enim prophetam optare id, quod superius dixit. illa autē repetitio verbi: fiat, orationis intentionem demonstrat.

In finem in intelligentiam filii Coræ.

De filiis Coræ diximus in proximo operis. In finem inscribitur propter prophetias, quæ hic continentur. & ad finem tendebant, cum enim futurum esset, vt Hebræorum populus ob propria delicta ab Assyriis in Babylonem captiuus duceretur, vbi, 70. annis detentus est, præuidens hoc beatus David, vtpote prophetico afflatu spiritus pij ac religiosi cuiusunque Iudæi in captiuitate degentis perfusum sumis in presenti psalmo, veluti Danielis, & Ezechielis, & puerorum, & similibus: & narrat, quæ tunc temporis contigerint. In intelligentiam verō dicent iudicant, quod qui inter illos maiores erant præditi intelligentia, hæc, aut huiusmodi verba ad deum clamabant.

QVADRAGESIMVS PRIMVS. 121

vel ea ratione, quia ad percipiendum totius psalmi sensum multa laboris opus est intelligentia.

PSALMVS XLII.

Quemadmodum desiderat cerua ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te deus. Ardētis desiderij vehemētiā ostendere volens propheta, Ceruam perquā situndā in exēplū sumpsit, quæ cū & suapte natura calidissima sit, & reptiliū ac serpentū carnibus, quibus vesci solet, magis etiam incendatur, aquarum fontes quā maxime amat, & circa eos semper versari cupit. desiderare autē hic posuit pro festinare: & ita Aquila reddidit, & quod atrita desiderat anima mea ad te deus, ad te, inquam, habitantē in Hierusalē, putabat enim populus, qui in Babylone erat se diuina presentia illic ideo frui nō posse, quia regio illa vniuersa idolorum cultui deseruiret. *Sitiuit anima mea ad deum fortem viuētem.* Sitiuit, id est valde concupiscit, ita vndiq; desiderij ardorē ostendit. fortem autē & viuētem deum appellat propter infirmos ac mortuos Babyloniis deos. Quidam ex hoc versiculo sumptum esse dicunt hymnum illum, quem Græci Trifagion vocāt: quo laudare solemus deum, dicentes: sanctus deus, sanctus fortis, sanctus immortalis.

Quando veniam, & apparebo ante faciem dei. Hoc est ante ipsum deū. concupiscētis sermo est: quādo, inquit, veniā ad te in Hierusalē & apparebo coram te, adorans nimirū, & colens te, seduloque tibi adstans, & alia faciens, quæ in templo tuo fieri decet. vniuerso enim hoc solatio priuamur, postquam hic in Babylone captiui degimus.

Fuerunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus? Dum Babylonij, inquit, dei mei impotentiā mihi exprobrarent, lachrymæ meæ fuerūt mihi panis, non quod eis pascerer, sed quia instar panis eas desiderabam, & quia non secus mihi erāt oportune quā esurientibus esse panes soleant: vnde earū desiderio, non interdiu tantum, sed assiduus etiam noctibus detinebar.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam. Hæc recordatus sum, verba illa nimirū, quæ ad me dicuntur quotidie: vbi est deus tuus? quā ob causam effudi, hoc est, laxaui, in

PSALMVS

me ipso animam meam, & constantiam eius omnē dissolui. hac autē effusionis translatione vsus est propheta, quia quæ solidiora sunt, firmiora atque constantiora esse solent, quæ verò fluida, molliora atque laxiora. Illud in vniuersum animaduertendum est, quod Hebræi sæpenumero verborum constructionibus indifferenter vtuntur, vt nunc et fudi, inquit, in me, pro intra me: verum si verba hæc, recordatus sum, ad sequentia referantur, alius efficietur sensus, videlicet: hæc recordatus sum, & animā meam, antea nimis angustis coarctatā, effudi: hoc est, absolui, & relaxavi in me ipso quæ autem sint hæc quæ recordatus sum, audi.

Παύλος
μαρτυρῶ
απο.

Quoniam pertransibo in loca tabernaculi admirabilis vsque ad domum dei. Recreatus atque animo relaxatus sum, inquit, memoria repetens, quod rursus in templo tuo deambulaturus sum, & ad illius vsque adyta peruenturus. per admirabile, enim tabernaculum, celeberrimū Salomonis templū intelligit, & per domum dei, adyta ipsius templi. quod si priorē expositionē magis probaueris, dictionē, quoniam, intellige hic iacere pro aduerbio cōfirmadi, iuxta Hebræici idiomatis consuetudinē, & verba versiculi, prophetantis verba esse, vel aliter: per tabernaculum, sancta verbi caro potest intelligi, quæ merito admirabilis dici potest, quia absque vllō semine cōcreta est. & per domū dei, anima illius carnis, quā deus in assumpta carne diuersatus est. locus autē tabernaculi, ipsum est verbū dei, per quod cōcreta est, & exiit Christi caro. pertransibo igitur, inquit, per verbū dei, & vsque ad assumptæ carnis animā deducar in animo meo nimirum ea examinans, & contemplans, quæ de tanto mysterio percipere potero, vterius enim pertransire non dabitur.

In voce exultationis, & confessionis soni festiuitatem celebrant. Pertransibo autem in voce gaudij, & gratiarum actionis, in voce soni festiui, ac si diceret: festiuitates rursus, vt olim, deo meo celebrabo, & solito vtar cultu legis.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Quare me angis, inquit, & confundis, & quietē capere non sinis: hæc autem verba dicere cœpit, postquam certior factus est de suo in patriam reditu.

Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi. Quoniam gratias illi agam vbi nimirum in patriam rediero.

QUADRAGESIMVS PRIMVS. 122

Salutare vultus mei, & deus meus. Cum futura & à se præuifa dei beneficia in animo reuolueret, summa cum delectatione illum circumloquendo, inuocauit, dicens, o salus mea, & o deus meus.

Ad me ipsum conturbata est anima mea. Ad me ipsum, hoc est, in meipso, nemine alio exterius moerorem hūc meum sciente. conturbata est autem, recogitans nimirum peccata, ob quæ in inimicorum manus traditi sumus: vel moram ac tarditatem recogitans, reditus nostri in patriam.

Propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonim à monte modico. Propterea, inquit, afflicti memor ero tui, hoc est, recordabor studij, & curæ tuæ, quā habuisti circa nos, & præcipue ob illa bona quibus in terra, pmissionis te auctore fruebamur. per Iordanem enim & per proximū illi montem, qui & Hermonim, & Hermon dicitur, totam Iudæam significauit. addidit etiam priuatā montis illius qualitatem: quod scilicet paruius est.

Abyssus abyssum inuocat in vocem cataraclorum tuorum. An tiguorū dei beneficiorū memor, deplorat, quod in presentia ab eo derelictus videatur, per abyssum, vastum intelligens calamitatum pelagus, in quo tunc se constitutū videbat, profunda, inquit, ac vasta calamitas, vastiorem aliam semper vocat calamitatem, ad vocem cataraclorū, hoc est, collisorum tuorum. adeo enim alternæ, ac frequentes calamitates confractos, ac collisos nos seruos tuos adoriuntur, vt mutuo sese adhortari videantur: & adeo nos affligunt, & pungunt, vt præ nimio dolore ad elanorem etiam nos prouocent, dictio autem cataraclorum Græca est & idem hic significat, vt diximus, quod collisorū aut confractorū. est enim verbale nomen, & descendit à verbo καταρῶν, quod est collido, aut cōfringo. & licet proprie hoc verbale nomen καταρῶν actiue sit significationis, hic tamen ponitur in passiua. Quod si in actiua significatione dictionē sumas, litera legenda est, in vocē confractorū, hoc est, collidentū seu confringentiū tuorū, & tunc expone totū versiculum hoc pacto: immensitas peccatorum nostrorū, immensitatem inuocat misericordiarū tuarū: atque hoc ad vocem predicatorum euangelij, hoc est Apostolorū, sunt enim Apostoli validissimi quidā confractores, omne nimirum

ὡς φέρω
καταρῶν
καταρῶν.

καταρῶν
καταρῶν.

PSALMVS

rum diabolicam elationem confringentes. Quod si textus legas prout etiam legi potest: in vocem cataraetarum tuarum potes iuxta altiorē Anagogen intelligere, quod abyssus, & abyssus, vetus & nouum testamentum significant, ob profunditatem nimirum occultorum sensuum, & dicere, quod nouum testamentum, & antiquum inuocat testamentum, in vocem cataraetarum tuarum, hoc est, per vocem prophetarum tuorum, dicuntur enim merito prophetae esse quaedam cataraetes: quia aquas, diuinæ ac supernæ prophetiæ, vehemētia quadam, cataraetarum instar effundunt. nouum igitur testamentum inuocat vetus testamentum in testē: vt ostendat, quod ipsi etiam prophetae mysteria Christi prænuuntiarunt.

Omnes subleuationes tuas, & fluctus tui super me transferunt. Per subleuationes, & per fluctus, tentationum ac calamitatum incursum intelligit. ait igitur, omnia flagella tua fecerunt iter super me. omnes autē dixit, propter earum multipliciter.

Die mandabit dominus misericordiam suam. Die, hoc est, in die, pro manifeste, & palam. mandabit autem, hoc est, mitteret. lubere enim ac mādare videtur qui mittit: vel ordinabit, & disponet misericordiam suam. Sermo vero hic, per dicit, quemadmodum reuocatio eorum in patriam omnibus fiet manifesta.

Et nocte canticum eius apud me. Per totum hoc captiuitatis tempus, noctūque, quando tuto magis id facere possum, canticum deo meo. in die enim otium mihi nullum datur, cum dominis seruiam, & opportuno caream tempore.

Oratio deo vix mea. Non modo illius canticum erit apud me, sed etiam oratio: canticum quidem in gratiarum actione pro opportuna & iam diu expectata liberatione. oratio verò ad accelerationem huius liberationis. & quod ait: deo vitæ meæ: expone, id est, deo datori vitæ, vt illud deus salutis meæ, id est, saluator meus.

Dicam deo adiutor meus es, quare oblitus es mei, & quare confusus incedo dum affligit me inimicus? Oblitus esse videbatur deus Iudeorum, quia iam diu in inimicorum potestate ab eo relictī fuerant, vbi affligebantur, quemadmodum vni simile est eos affligi, qui in captiuitate constituti sunt.

Dū confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi inimici mei dū dicunt mihi per singulos dies, vbi est deus tuus. Contritis a inimi-

QVADRAGESIMVSSECVNDVS. 113

rum ossibus meis ob tam graue onus seruitutis, vel ob verbera, & plagas, quæ assiduo mihi à Babylonis insiguntur. vel fatigatus sum, ac debilitatus viribus meis. per ossa enim vires intelligit. cum itaque hoc pacto me haberem, irridebant me inimici mei, illud mihi semper obiciētes, vbi est deus tuus, qui te eripiat & liberet?

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo quoniam confitebor illi, salutare vultus mei, & deus meus. Repetit quæ iam superius dixerat, quod facit vt fiducia sese ac parietia muniret. Congruit etiam hic psal. pio cuiuslibet, ac religioso viro, qui multas calamitates in presenti vita passus sit, quique dissolui cum Paulo optet, & redire ad deum. & tunc per exprobrantes, non ipsos tantum Dæmones, sed inimicos etiam intelliges, & per terram Iordanis, inferiorem terram hanc nostram, quæ comparatione cœlestis longe est inferior. Iordanis namque interpretatur terra inferior. Hermonim vero locus doloris: & alia iuxta hunc sensum consequenter expones.

Psalmus ipsi David qui apud Hebræos sine inscriptione habetur.

Præfatus Psalmus caret inscriptione, veluti qui eiusdem est argumenti & sententia cum superiori psalmo, & illius quodammodo pars esse videtur. plurimum enim cum eo congruit: & verisimile est eundem fuisse, qui hæc, atque illa verba protulerit: quæ etiam simili modo exornatus tantum dicuntur persona, veluti qui totius populi causam ac passionem in se suscepit: quod fortassis illa ratione effectum est, quia rarus ac perne rarius quis reperiri possit, qui id faciat.

PSALMVS XLII.

Dicam mihi deus. Verbum iudica si cum accusatio iungatur, idem significat quod condemnatio, iuxta quod dictum legimus: iudica illos deus: si verò cum datiuo, vt hic dicere, quod index esto.

Et discerne causam meam de gente non sancta. De gente. i. cum gente, vel, discerne causam de gente scelerata, atque iniusta & deum verum non colente. Intelligit autem Babylonios.

A viro iniusto & dolofo eripe me. Iniustum quidem dicit, q. iij

veluti iniquum, atque ex legem: dolosum verò, vt deceptorum. similia autem fere habentur, in illa trium puerorum oratione, dedisti enim, inquit, nos regi iniusto, & omniū quæ in terra sunt pessimo, illud etiam adnotandum quod singulari aliquando, & aliquando plurali seu collectiuo nomine eos accusat: quia nimirum & priuata, & cōmuni pietate conuiuiebant. tu vero per gentem, & hominem iniustum & dolosum ipsos demones, & demonum principē intelliges. nihil enim differunt ab homine perturbantibus, quippe cum, more hominum, va sano voluptatum amore corripiantur, corporeisq; afficiantur passionibus, & variis iniquentur concupiscentiis.

Qui tu es deus fortitudo mea. Stabilitas. s. mea ac vires mee. *Quare me repulisti?* Tradens me in captiuitatem. ego enim seruus tuus sum, hi verò tibi aduersantur.

Et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus. Non accusant deum hoc dicit, sed placans, potius ac mitigans.

Emitte lucem tuam, & veritatem tuam? Iuxta Anagogen per lucem & veritatem Christum intelligit. ego enim, inquit, lux sum veritas, & vita: iuxta historiam verò, lucem, appellat protectionem, & custodiam dei, quæ summum quoddam lætitiæ lumen secum affert, cuius splendore omnes afflictionum tenebræ dissoluantur. veritatem autem exponit, id est, verum auxilium. *Ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.* Hoc in loco tempus positum est pro tempore, præteritum nimirum pro futuro: tua, inquit, lux, & tua veritas, ipsa me deducunt, & adducunt in montem sanctum tuum Sion, & in tabernacula hoc est, in templum tuum. iuxta Anagogen Christus qui, vt superius diximus, lux est, & veritas, deducet, & adducet fideles omnes ad supernam Sion, & ad cœlestia tabernacula. Ego enim sum, inquit, via veritas, &c.

Et introibo ad altare dei. Adorabo, inquit, deū, & sacrificabo ei. *Ad deum qui lætificat iuuentutem meam.* Hæc ex eorum personis dicta sunt, qui in captiuitate nati erant, & qui modo ascendebant in Hierusalem. verisimile enim est, eorum parentes in Babylone captiuos petiisse. vel per iuuentutem, vigescens animi propositū intelligit. renouabatur enim, & quodāmodo iuuenescēbat, cū diuini cultus semper magis

succenderentur desiderio: iuxta Anagogen: per iuuentutē renouatio illa intelligitur, quæ fit per baptismum, quando exuto antiquo homine, nouum induimus.

Confitebor tibi in cithara deus, deus meus. Primum, inquit, atq; ætatiorem vitæ meæ statum recuperabo, organisque atq; instrumentis musicis, vt olim, tibi gratias agā: quæ omnia ab eo tempore quo in Babylone captiui sumus, suspendimus in salicibus, ea nimirum ratione, vt postquam nullus nos tunc Musicæ vsus decebat, ipsa instrumenta illic veluti ad ocium, atque inertiam condemnata iacerent: iuxta Anagogen per Citharam, virtutem moralem intelligimus, quæ circa actiones versatur, vt alibi diximus. Verba autem illa: Deus, deus meus, ingentem ac validum ardorē in deū demonstrant.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & deus meus. Eadem rursus ipse sibi ad maiorem mentis lux confirmationem præcipit.

In finem filius Core ad intelligentiam Psalmus ipsi David.

Similis est inscriptio Psalmi 41. de qua iam diximus. Nunc illud tantum dicere oportet, quod beatus David psalmum hunc scripsit in personam Mathie Machabei, & filiorum eius. Qui cum eo tempore, quo Iudæa regio ab Antiocho cognomento Ilustri, atque à Macedonibus vastaretur, exules essent, sero licet, vires tamen, atque animum tandem receperunt. Vnde collectis pro tempore copiis, ad defensionem, ac vindictam suorum in deo fidentes sese accinxerunt, vt rēberius in eorū historia Iosephus retulit. Cum igitur hi exules cum cæteri fugitiui, qui ex Iudæa congregati fuerant, ab Macedonum scitiam trepidaret, exhortationem sibi in orationis formam composuerunt, quæ mirabilia quæque progenitorum suorum facta commemoraret: vt his nimirum exemplis animarentur, & fidentius excitarentur ad pugnam.

PSALMVS XLII.

DEus auribus nostris audiuit, patres nostri annūciaverunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis. Quod dicit audiuit auribus nostris, dictum est ad maiorem confirmationem, & maiorem fidem sermonis. Solemus enim

PSALMVS

quando aliquod factū narramus de quo certi sumus, sensus ipsos assumere in testes, vt illud. viderunt oculi nostri. Item, manus nostre contrectauerunt. Et cum dixerint. Audiuius; subdit, à quibus, à patribus, scilicet per illa nimirum, quæ nobis scripta reliquerunt: quid autem audierint, & quid operatus sit deus, audi in sequentibus.

Manus tua gentes exterminauit, & plantasti eos. Per gentes Cananeos intelligit, & alios populos, qui olim in terra promissionis habitauerant: & per manum eius, diuinam potestatem. Plantasti eos. i. habitare fecisti patres nostros. Et considera exquisitum loquendi modum. De illis enim gentibus dicit, qd deus exterminauit eas, eo quod penitus eradicate sunt ab illa regione. De Iudæis vero ait, plantasti eos, quia nimirum in Gentium sede, vnde illæ exterminatæ & pulsæ fuerant, ipsi firmas ac stabiles radices miserunt. Ipsi enim primi patres, illinc nunquam expulsi sunt, tametsi eorum liberi admissorum scelerum lucentes poenas sepe postmodum deo iubente aliò transmigrauerint. Prioribus autem omnibus omnis miraculis, sermonis sui argumentum Propheta hinc potissimè elicit, quia si extraneos de alienam in sedem collocauit, eis nunc magis sperandum est, vt pulsi à patria illuc à deo iterum reducendi, & in prius statum restituendi sint.

Affixisti populos, & eiecisti eos. Gentes scilicet. Neque enim tantummodo eiecitæ sunt sed antequam eicerentur, diuino etiam bello, & variis calamitatibus fuerunt afflicte.

Non enim in gladio suo hereditauerunt terram. Terram enim promissionis armis consecuti non sunt.

Et brachium eorum non saluauit eos. Neque potentia eorum eos liberauit à tantis, & tam tremendis gentibus.

Sed dextera tua & brachium tuum. Per dexteram, quidam auxilium intelligunt, & per brachium potentiā. Alij vero per vtranque dictionem æquè significari dicunt potentiam.

Et illuminatio vultus tui. Hoc est visitatio tua. Ostende enim alibi, inquit, faciem tuam, & salui erimus. Visitatio autem diuina, aut aspectus diuinus, pro eius auxilio sumitur, quia si periclitanti cuiuspiam quis auxilio esse velit, necessario ad eum oculorum aciem dirigit.

Exordium
cuius.

Quoniam complacui in eis. Id est, quia bene voluisti patri-

QVADRAGESIMVSTERTIVS. 125

bus nostris. Ita enim significat hoc loco verbū, cōplacuiisti. *Tu es ipse rex meus & deus meus.* Tu, qui illa operatus es, idē ipse es, & nunc, qui olim fuisti, velut immutabilis: nos quoque eorundem filij sumus. Restat tantum, vt eadem in nobis opereris miracula, cum te, vt regem & deum coiamus, quemadmodum & illi antea coluerunt.

Qui mandas salutes Jacob. His verbis facilitatē atque celeritatem diuini explicat auxilij, tu, inquit, qui solo verbo verteris cū populū illū saluas, qui descendit ex Iacob. Vel aliter: tu qui in preliis suggeris, & subministras populo tuo modum, quo saluari debeat, dicens: hæc aut illa facite.

In te inimicos nostros cornu petemus. Id est profigabimus. Tractum est autem hoc ex metaphora animalium, quæ cornibus certant.

Exordium
cuius.

Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Confidimus, inquit, quod tantum invocantes nomen tuum aduersus hostes nostros, & tantummodo vociferantes, deum Israël, hoc nomine confirmati, spernemus, & flocci faciemus eos.

Neque enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me. Nam & si lege belli huiusmodi armis accinctus sum, nulla mihi tamen in eis adest fiducia.

Saluasti nos de affligentibus nos, & qui oderant nos confudisti. Nam tuum experti sumus auxilium. Aduocantibus enim adfuiti, scimusque quod impofterum pari modo, te aduocantibus aderis.

In deo laudabimur tota die. Pro laudabimur, Symmachus dixit, gloriabimur. nam qui gloriatur seipsum laudat. Tametsi, inquit, multa ad nostram gloriam adduci possent, nulla tamen alia in re gloriabimur, quàm in vno hoc, qd deū cognoscimus. Et quod ait: Tota die, Symmachus per omnem diem dixit, & Aquila: per totam vitam.

Et in nomine tuo confitebimur in seculum. Confitebimur pro narrabimus vt sit sensus. In nomine tuo narrationem faciemus, mirabilia connumerantes, quæ hoc nomen tuum, tamen in patribus nostris, quàm in nobis, supra hominum fidem effecit. Vel aliter: nomini tuo gratias agemus. Et quod ait: In seculū, omnes alij interpretes passim transferunt, semper. Nunc autem repulisti & confudisti nos. Repulisti quidem, vt indignos: confudisti verò, id est confundi permisiisti, dū no-

PSALMVS

bis tanta sustentibus mala, opem nullam tulisti.

Et non egredieris deus in virtutibus nostris. Hic etiam tempus pro tempore ponitur, quemadmodum Symmachus reddidit, dicens, Nec simul egredieris cum exercitibus nostris. Exercitus enim, virtutes, hoc est, potestates appellauit.

Conuertisti nos retrorsum post inimicos nostros. Nos amicos olim tuos, & qui olim apud custodiam, & protectionem tuam in primo ordine stebamus, auertisti in vltimum locum, & inimicis propriis subiecisti.

Et qui oderant nos diripiebant sibi. Diripiebant sibi nostra nimirum bona.

Dedisti nos tanquam oves escarum. Tradidisti nos, sicut oves, oves dico, non quæ in possessionem, ac pro patrimonio retineantur, sed quæ viliores sint, & carnificinæ exponantur. *Et in gentibus disperdisti nos.* In seruitutem nimirum. Varie enim gentes cum Macedonibus simul militabant. In captiuorum enim vt diximus & exulum personā, Propheta hæc dicit.

Vendidisti populum sine pretio. Populum, inquit, tibi antea dilectum in seruitutem tradidisti. Et quod ait: sine pretio, ad populi contemptum dictū est. Prauos enim ac malos sicut uos solemus sine pretio tradere, atque eorum emissionem lucto putare. Quod etiam per Esaiam prophetam alibi dictum est, dum ait: gratis venditi estis.

Et non erat multitudo in commutationibus nostris. Et pretium, inquit, quo alienati sumus ad paruam ascendebat summa. Commutatio serui enim pretium est loco serui datum. Huiusmodi autem verbis aduersus seiplos ironice cavillatur. Nam absque vilo etiam pretio traditi fuerant in seruitutem. Quædam vero exemplaria habent, & non erat multitudo in vociferationibus eorum: vt sit sensus, quod non erat grandis hostiū numerus, quando superati sunt, & quando hostes in signum victoriæ exultantes vociferationibus utebantur. Vicerunt enim nos, inquit, cum pauci numero essent, nobis nimirum comparati.

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subannationem, & derisionem in qui in circuitu nostro sunt. Subannare idē sibi vult quod negligere. Per vicinos autem, & eos, qui in circuitu sunt, alienigenas intelligit, veluti Idumæos, Moabitas, Am-

QVADRAGESIMVSTERTIVS. 126

monitas, & alios huiusmodi.

Posuisti nos in parabolam in gentibus. In parabolam dixit, pro in exemplum. Solebant enim dicere, vicinæ illæ gentes, vltinam omnibus aliis hostibus nostris ita accidat, quemadmodum accidisse videmus populo Israëlítico. Vel in narrationem, seu in fabulam. Narrabantur enim ab omnibus Indorum calamitates.

Commotionem capitis in populis. A communi sensu sumendum est verbum, posuisti. Mouent, inquit, Gentium populi capta aduersus nos, ij quidem nostram miseri, alij verò gaudentes potius, & lætitiæ vocibus insultantes.

Tota die vericundia mea coram me est. Semper est in conspectu meo.

Et confusio faciei meæ cooperuit me. Eo quod tam ignominiose direptus sum & dispersus. Idem autem æque significant hæc & pauloante præcedentia verba.

A voce exprobrantis & obloquentis, a facie inimici & persecutis. Vericundia, inquit, & confusio mihi est, q̃ vicini atque inimici exprobrant me, & superbe ad eum me respiciunt, vt ex aduerso intueri eos non audeam. Et quod hic legimus, obloquentis: Aquila, blasphemantis, dixit.

Haec omnia reuerunt in nos. Has omnes calamitates sustinui mus.

Et oblitus non sumus tui. Vt alium invocaremus deum.

Et iniuste non egimus in testamento tuo. Non transgressi sumus legem tuam. Iniuste enim agit, & iniuria: ipsam legem afficit, qui illam transgreditur.

Et non recessit retro cor nostrum. Non confugimus, inquit, ad deteriora. Dicta autem hæc sunt, in personam eorum, qui inter ceteros in populo, pietati, religionique ac diuino cultui magis studebantiqui, & si tantis essent calamitatibus circumdati, diuina tamen mandata obseruabant: vnde etiā pro aliis omnibus, qui defecerant, deo se purgāt, & socios pariter ad magnanimitatem excitant.

Et declinasti semitas nostras à via tua. Et mutasti semitas nostras à via templi tui, vt ad illud amplius pergere nequeamus: eū nostrum alij, captiui sint, & alij procul fugerint à patria. Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis. In loco angustiae aut captiuitatis.

PSALMVS

Et cooperuit nos umbra mortis. Id est calamitas præsens, quæ adeo acerba est, ut morti penè similis videatur. Vmbra enim eam appellauit, quia vmbrae iis rebus similes esse solent, quarum formas representant.

Si oblitus sumus nominis dei nostri. Hoc est, si dei nostri oblitus sumus. circumlocutione enim vsus est.

Et si extendimus manus nostras ad deum alienum. Hæc verba ad præcedentis versiculi expositionem dicta sunt.

Nonne deus requirit ista? Si hoc, inquit, aut illud fecerimus, nonne deus hæc omnia exquiret?

Ipsa enim nouit abscondita cordis. Ac si diceret, neque in alium nostrum tale quippiam aliquando induximus.

Quoniam propter te mortificamur tota die. Ex nostro nimirum proposito & sponte nostra. Nam cum pacifice possumus ac tuto degere inter idololatrias homines, ac dei hostes: propter te tamen omnia sustinemus, & ad oboundam pro te mortem parati sumus. dictio autem, quando, superflua est.

Existimati sumus quasi oves occisionis. Quia scilicet neci sumus expoliti, ut nobismetipsis auxilio esse nequeamus.

if 171

Exurge. Ad populi tui vindictam. Quare obdormis domine. Quare quiescis, ac tanta vteris longanimitate? Quiescere enim videtur qui dormit.

au 171

Resurge. In auxilium nostrum scilicet. & idem significat passionem seu affectus humanos diuinitati attribueret, ut sæpe diximus, non valentes aliter, ob auditorum infirmitatem, sensum explicare.

Et ne repellas in finem. Cum iam ex parte & ad tempus repellis, ne perpetuo etiam repellas.

Quare faciem tuam auertis? Hoc est visitationem & custodiam tuam, tanquam ab indignis.

Oblitus es inopia nostre, & tribulationum nostrarum. A comuni sensu rursus sumenda est dictio, quare: per inopiam vero hic, molestiam & passionem significat. Quare oblitus ceris igitur inopie nostræ: id est, cur nullam calamitatem nostrarum rationem habes.

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra. Ipsi nos, inquit, tanquam humiles, atque abiecti humi decumbimus, & in terra prostrati sumus.

QUADRAGESIMVSTERTIVS. 117

Conglutinatus est in terra venter noster. Accubando nimirum humi, vel dum calamitatum pondere depressi, curuati, in terram inspicimus. Ille etiam humilis in terram demittitur, qui terrenis negociis immergitur: & ille conglutina tur terræ, qui gulosus est, aut fornicator, aut si quis alius blandis adheret voluptatibus.

Exurge domine adiuua nos. Videris enim sedere & percutentes nos despiciere.

Et libera nos propter nomen tuum. Non ob nostrarum virtutum merita id poscimus, cum & peccatores, & salute indigni simus, sed ut timeatur, & venerationi sit nomen tuum, & ne ab idololatriis blasphemetur. Et iuxta historiā abunde psalmum hunc exposuimus. Iuxta anagogen verò dicere possumus, verba psalmi efferenda esse ex sanctorum martyrum persona ad Christum, qui multa & gratia, ipsius Christi gratia, passi sunt, & tota die mortificati. vel ex persona quoruncunque fidelium, ac religiosorum hominum, qui a sanguinariis gentibus lædantur.

In finem pro iis, qui commutandi sunt, filius Core, in intelligentiam, canticum pro dilecto.

Ex 171
au 171
as 171

In finem quidem inscriptum est ab prophetis in psalmo contentas, quæ ad finem tendebant. Pro iis verò, qui commutandi sunt: hoc est, pro christianis, qui per baptismatis regenerationem inuocandi erant, veterem exuentes hominem, & nouum induentes. Antiqua enim, inquit propheta, transferunt, ecce noua facta sunt omnia. Hæc igitur commutatio transformatio est, & prioris conuersationis immutatio. Filius etiam Core ideo inscriptum est, quia eis datus fuit hic psalmus à beato Dauid, ut eum canerent, quemadmodum in proximo operis declarauimus. Ad intelligentiam verò: quia ob reconditis psalmi sensu, multa lectori intelligentia opus sit. & canticum: quia non vnde cum musicis instrumentis, sed humana tantum voce canebatur. Postremo quod dicitur: pro dilecto: totius inscriptionis summulam continet & caput: quia nimirum hic tractatur de Christo: qui & ipsi patri dilectus est, tanquam filius unigenitus: & nobis pariter, quia omnium nostrum pater est studiosissimus: unde etiam de eo dictum esse legimus à patre: hic est filius meus dilectus. Pro dilecto autem, hoc est, de dilecto. Est enim prepositio pro prepositione, ut alibi sæpe à prophetis surpassari diximus.

PSALMVS

PSALMVS XLIII.

Inflavit cor meum verbum domini. Cernens propheta, quod magna quedam de Christo sibi erat prædicenda, exordio quodam vitur, dicens sermonem se bonum ac salutare prolatum. Tu vero etiam emphasim considera verbi, etiam stavit. Illud enim nobis indicare videtur, quod quemadmodum eructatio, etiam a nolentis ore exit, humano nimirum ventre eam, vi quadam efflante, ita, & hic psalmus de dilecto ab intimo prophetæ nostri corde emissus sit, superna quadam vi ita impellente, cum suavissimo sancti spiritus epulo refectus esset.

Dico ego opera mea regi. Profero autem, inquit, Christo regi opera mea, hoc est, prophetias, quas de eo afflatus spiritum pronuncio. Prophetæ enim opus est prophetias cõtere.

Lingua mea calamus scribæ velociter scribens. His etiam verbis illud demonstrat, quomodo ex se ipso aliquid dictum non est, quemadmodum calamus, inquit, scribentis manu inferuit, & illuc tantum movetur, quod manus illum impulerit, ita & lingua mea summo illi scribæ, sancto nimirum spiritui, calami cuiusdam vicem præstat, & eo tantum movetur, quo spiritus illam direxerit. Scribam autem velociter scribentem dixit, ut enunciationis facilitatem ostenderet. Homines enim ob propriæ mentis tenuitatem vix paciter enunciare possunt, & scribere, dum ad sensum inuentionem, & dictionum connexionem attentius occupantur. Hæc enim sunt exordij verba: nunc autem sermone aggreditur, & verba dirigit ad Christum de assumpti hominis virtutibus loquentem.

Speciosus forma præ filiis hominum. Subintelligitur verbum es. Speciem vero hanc: hoc est, formositatem, non corporis, sed animæ pulchritudinem intellige: quam integram semper Christus servavit, solus supra omnes permanens sine peccato. Esaias enim dicens: vidimus eum non habentem speciem, neque decorem, sed species eius vilis, & deficientis, omnes filios hominum: de corpore eius loquitur: qualis nimirum futurus esset Christus passionis tempore, quod prophetis scilicet ac plagis afflicto, & ignominias multas passurus.

Diffusa est gratia in labiis tuis. Evangelista enim ait, quod mirabantur turbæ, super verbis gratiæ quæ exhiberentur de ore

QVADRAGESIMVS QVARTVS. 113

eius. Possimus etiam per labia eius sanctos apostolos intelligere: in quos adeo abunde sancti spiritus gratia effusa est, ut per eam aduersantes reprimeret, & ceteris omnibus pro voluntate persuaderent.

Propterea benedixit te deus in seculum. Propter has igitur tuas virtutes, deus benedixit te, hoc est glorificavit te. Glorificavi enim te alibi, inquit, & iterum glorificabo. Vel, benedixit pro benedicendum & laudandum fecit, ut semper nimirum lauderis atque honoreris a fidelibus. Antiquus enim ille Adam propter inobedientiam maledictus est, novus vero propter obedientiam benedicendus: quam benedictionem nobis etiam participavit. Ait enim alibi propheta: Benedixit vos a domino.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Cum forma speciosum eum esse dixerit & pulchro ore, nunc strenuum etiam esse militem demonstrat. Et illa quidem signa, integritatem eius & doctrinam significabant, hæc vero pugnam eius & certamen denotant aduersus demonem. Aduocat enim Christum propheta ad certamen cum demone, ut nos iam diu peccato captiuos liberet, & de exuiis erigat trophæum: atque ut terribilem ac magis formidabilem demonibus eum constituat, primo, humanum in more armis eum munit. Milites quippe enssem femori accingunt. Armare, inquit, & congregare in pugna aduersus tyrannum. Per arma autem, Christi facultatem puniendi intelligimus, quæ contra inimicos suos uti solet. Potentem vero eum appellat ob unitam ac coniunctam diuinitatem.

Specie tua est pulchritudine tua. Accingere, inquit, gladio tuo simul cum decore, & pulchritudine tua, ut gladio inimicos terreas, & virtutum pulchritudine amicos trahas. Nec ab re est, specie & pulchritudine idem significare. Vel, per gladium, dei verbum, & per femur, incarnationem intellige: quæ incarnatio iuxta alium sensum dictionis græcæ, facta est in tempore: hoc est, in tempore opportuno. Dicitio enim *specie tua* & *speciem*, hoc est, pulchritudine significat, & tempore. *Et intende.* Hoc est adauge motum atque impetum tuum. *Et prospere procede.* Hoc est virtute ipsa perfice quodcumque cupis.

Et regna. Dominare omnibus, inquit, qui tibi resisterunt.

PSALMVS

Et licet verba hæc imperatiui sint modi, vim tamen optatiui habent, quemadmodum sæpius apud scripturam reperitur, Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua: quæ verba non optatiui, sed imperatiui sunt modi, vt ex lectione græca manifestissime patet: & tamen optantis animum referunt.

Propter veritatem, & mansuetudinem & iustitiam. Omnia hæc, inquit, operare, & vince, vt verax, mitis, & iust. Omnis enim his pollebat Christus virtutibus. Ego enim sum via & veritas, item discite à me quia humilis sum: & alibi sic decet adimplere nos omnem iustitiã, & aliter: hæc quæ dicta sunt facite, vt in terra, loco mendacij, feritatis, & iniustitiæ, veritatem, mansuetudinem, & iustitiam semines.

Et deducet te mirabiliter dextera tua. Dextera, inquit, tua: hoc est, bona ac recta tua natura, deducet te, ad pelara: hæc nimirum virtutis opera. Tu enim ipse tibi satis es, & nullo alio indiges auxilio. Admiratione autem summa dignus est, quod à se ipso quis ad rectam virtutum semitam deducatur.

Sagittæ tue acutæ, & potens, populi sub te cadent in corde inimicorum regis. Expositores omnes, per hyperbaton cōstruunt præsentis versiculi verba, hoc pacto: sagittæ tuæ acutæ & potens, in corde inimicorū regis infixæ sunt. & quod ait: populi sub te cadent: per paræthesim iacet. Sagittæ autem Christi, euāgelici sunt sermones, qui perquam celeriter vniversum orbem percurrūt, & iētū certissimo bene sentiētes animas feriūt: qui sermones acuti effecti esse dicūt, & propter summum eorum splendore, & propter incidēdi vim. Nitidi enim sunt & ipsa veritate splendescūt, ac pariter incidunt peccata. Illud autem animaduertendū est, quod dictio: acutæ: participium passiuū est à verbo acuo: quod ex græca lectione clarius patet. Potentem vero Christum appellat, non solum ob omnipotentem diuinitatem, sed etiam quia fortitudine ac robore, & humanis virtutibus demōstrauit. Hæc igitur sagittæ in eorū corde infixæ sunt, qui antea dei regis inimici erant, ita vt eorū multitudo nunc dicere possit, quod in Canticis canticorū legimus: vulnerata ego sum à charitate: hoc est, à sagittis aut à iaculis charitatis. Huiusmodi autem sagittæ ictu suo, vulnerant quidē, sed nō interimunt, quinimmo eos potius, qui olim virtutibus

QVADRAGESIMVS QVARTVS. 119

bus mortui erant, viuificant, & ad diuinum amorē pertrahunt. Sequitur: populi sub te cadēt: hoc est, tibi subiciētur: quotquot nimirum ab huiusmodi sagittis fuerint vulnerati. Per sagittas etiam Christi apostolos possumus intelligere, qui acuti: hoc est, nitidati, ac lucidi esse dicuntur, propter vitæ splendorem, & quia propria doctrina in discipulorū corda penetrarunt. Hactenus de Christi humanitate sermo fuit, deinceps de illius diuinitate pertractat.

Thronus tuus deus in seculum seculi. Thronus est regis dignitas in diciū, vnde per thronū merito regnū significatur, & sensus est: Regnū tuum æternū erit. Ex quibus verbis apertissime patet, qd Christum propheta deum esse intellexit.

Virga directionis virga regni tui. Per virgā, iudicis auctoritas ac potestas designatur. Iudicis, inquit, potestate recte veris. Recte enim iudicas, & iuste pcedis. Vel aliter: per virgam directionis, castigandi potestatem intellige: quæ merito ita appellatur, quia dum prauos iuste castigat, eisque supplicium infert, multos huiusmodi exemplis ad rectam virtutum semitam dirigit.

Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem. Per iniquitatē iniustitiam intelligit. Variis autem modis propheta Christo iniustitiam adscribit veluti ei qui vniversum orbem iudicaturus sit. Deinde rursus ad assumptum hominem sermonem suum iterum conuertit, dicens.

Propterea vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis prae participibus tuis. Participes ij dicūt, qui inter se in aliquo cōmunicāt: hoc est, quibus aliquid commune est. Christo autem in nomine, reges omnes cōmunicant: quia Christi omnes, id est, vncti appellantur, eo quod oleo vncti sint. Vngebatur enim olim reges, verum illos quidē prophete vili hoc, atque vilitato oleo vungebāt, in regnū signū, te vero, inquit, longē aliter, atq; illi inungerentur, deus vnxit in regē: Vnde alibi de Christo scriptum legimus: ego autē constitutus sum rex ab eo: Nō huiusmodi, inquit, tu oleo vnctus es, sed oleo exultationis. Quemadmodū vero cum gladiū dei & arcum, & sagittas dicimus, aut quid simile, ea nō demisse, aut humano aliquo more intelligimus, sed diuinā quandā vim, atque efficaciam per ea significamus, ita & olei vnctionē hic quo vnctum esse legimus dilectū, aliud quid-

PSALMVS

dam quàm verba sonent intelligendum est: sancti nimirum spiritus aduentus, qui letitiam & gaudium afferre secum solet. Integra autem ac perfecta fuit hæc Christi inunctio, quia non ut in aliis spiritualibus hominibus esse solet, ex quadam tantum charismatum parte spiritus in Christo inerat, sed totus per omnes partes eum repleuerat: quia in cæteris omnibus longe præstabat.

ENCL.

Myrrha & stacte & casia à vestimentis tuis. Per vestimenta diuinitatis Christi, animam & carnem intelligimus assumpti hominis, quibus Christi diuinitas ineffabiliter circumamicta erat, & quæ apostolus ad Hebræos velamen appellauit dicens: Christum iniunctis nobis viam nouam per velamen, id est, per carnem suam. Verum ad sensum verborum prophete diligenter attende: Caro, inquit, tua mortem patietur, sed non corruptionem: & anima tua ad inferos descendet. Myrrha enim inungi solebat mortuorum hominum corpora, ut incorrupta seruarentur. Et stacte humor quidam est, qui emanans à myrrha stillat: omnis autem stilla seu gutta, ut inquit, Basilus, deorsum fertur, & ad inferiora delabitur. Dum igitur myrrham & stactem prouenturas dicit à vestimentis diuinitatis Christi, id est, à corpore, & ab anima eius, quid aliud quàm corporis mortem absque corruptione, & animæ ad inferos descensum significat? Casia etiam cortex quidam est odoratissimus. Per casiam igitur, suauissimum dominici corporis odorem significat, quod natura ipsa optimi erat odoris, eo quod sine peccato semper fuerit.

Ad domibus eburneis. In græco pro à domibus legimus, ànd βασιλει dicuntur autem βασιλει & domus & templa. Per domus igitur, seu templa, animam & assumptum Christi corpus intelligit, quæ & diuinitatis vestimenta superius appellauit, & nunc eiusdem domos appellat seu templa. Ordo autem talis sit: Myrrha & stacte & casia erunt à vestimentis tuis: à tuis, inquam, eburneis domibus seu templis. Eburneis autem dixit pro splendidis. Cádium enim eburneum est & splendescit.

Ex quibus delectauerunt te filie regum in honore tuo. Propter quæ, inquit, (propter tuam nimirum mortem, in corruptionem & descensum ad inferos, & propter quæcunque alia, quæ ad voluntariam pro hominibus passionem tuam pertinent)

QVADRAGESIMVS QVARTVS. 130

credentes & fideles animæ delectauerunt te. Eas enim intelligimus regum filias appellari: quia si apostoli, filii atque hæredes sunt cælestis regni, manifestum est etiam, quod effecti sint reges. Hi igitur apostoli credentium animas per sacrum genuerunt baptismum. Per euangelium enim, inquit, apostolus ego vos genui. Sed quomodo delectauerunt? dum scilicet non ficto animo te colunt. Verum hæc iuxta altioris sensum dicta sunt, sed iuxta alium sensum, quæ clarior videri potest, dicitur: quod varius ac multiplex virtutum odor spirat ab assumpta Christi humanitate: neque ab ea solum, sed à multis etiam præclaris templis, atque ecclesiis, quæ in vniuerso orbe sitæ sunt. Multiplex namque odoramentorum genus, multiplicem etiam virtutum odorem significat: ex quibus, inquit, templis delectauerunt te fideles illi, qui egregia in te fide ducti, magna illa templa tibi construxerunt. Delectauerunt autem dixit, ut iam factum, & præteritum, quod futurum erat: lege nimirum prophetia. Filie præterea regum in honore tuo, id faciunt: quia non plebei, ac populares tantum, sed reges etiam dominum honoraturi erant: & (quod magis admirandum videri poterat) ipsæ etiam regum filie, quæ innumeris custodi oculis in regum penetralibus obseruarentur: qualis fuit sapientissima Caterina, & aliæ quàm plurimæ.

Adstitit regina à dextris tuis. Per reginam hic religiosissimam christianorum ecclesiam intelligit, quam antea idolis ac simulacris addictam, Christus rex sibi desponsauit, propter illam nimirum fidem quam in eam habuit: quæ ideo regina esse dicitur, quia animi perturbationibus imperat, ut domina, & quia simul cum sponso suo Christo correghat in cælesti regno. Et ipse quidem sponsus confidet à dextris patris, tanquam ei consubstantialis, & eodem honore præditus: ipsa autem regina ecclesia non confidet, sed adstat à dextris sponsi, vna cum incorporeis potestatibus. Nam & si sponsa sit & regina, attamen creata quædam natura cum sit, eximium ei fuit, quod tam honoratum ordinem, & statum adeo sublimem sit consecuta. Nec repugnat quæ legimus apud Paulum, quod confidere nos fecerit deus in cælestibus in Christo Iesu. Per Christum enim id adimpletum est, Christo scilicet, illic confidente, qui nostrum caput est, & honorem illum nobis omnibus, hoc est, reliquo ecclesie corpori communem esse effecit.

PSALMVS

In vestitu decorato circumamicta varietate. Circumamicta quidem vestitu splendido, id est, sacri baptismatis gratia vel amictu, & veste sancti spiritus, & virtute honestarum virtutum. Amictum enim & varietatem intellectualem intelligit, quemadmodum in progressu manifestius docet.

Audi filia & vide, & inclina aurem tuam. Vide quo pacto reginam hanc ecclesiam propheta Christo despondeat. Filiam autem Christi eandem appellauit, quam sponfam fecit. Inter homines enim impossibile est eandem & sponfam eiusdem viri esse & filiam, sed in Christo possibile est. Spirituali enim modo hæc sunt: quippe cum per euangelium in sponfam nos sibi deligat Christus, & per baptismi regenerationem eosdem adoptet in filios. Audi igitur, inquit propheta, quæ dico, & vide: omnia illa nimirum, quæ propter te passus est sponsus, aut quæcunque fecit admiranda. & inclina aurem tuam illius præceptis.

Et obliuiscere populum tuum. Præuix nimirum conuersationis illius & prioris vitæ.

Et domum patris tui. Et templum diaboli patris tui. Omnis enim, inquit, qui facit peccatum, a diabolo nascitur. Obliuiscere etiam scelestorum sacrificiorum ac festiuitatum illarum, quas imple olim pagebas, vel domum patris fortassis ideo dicit: quia Gentiles olim in patres ac progenitores sibi adscribebant fabulosos illos deos. Qui igitur ad hæc dicent Iudæi? Certum enim est, quod de eorum synagoga non loquitur propheta, cum lege cautum esset, ut a patris moribus non recederet.

Et concupiscet rex decorem tuum. Et diligit te, inquit, si feceris quæ dixi. Per decorem vero, ut diximus, animæ pulchritudinem intelligit.

Quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabis eum. Despondere illi, inquit, & adoptare ab eo. Dominus enim tuus est, veluti creator. O immensam misericordiam & benignitatem dei: adorabis eum, inquit, ut serua, tamen ille te sibi sponfam fecerit & filiam.

Et filia Tyri in muneribus. Idola colebat Tyrus & impiissima inter omnes alias erat ciuitas. Prædicat igitur ipsam etiam Tyrum Christo dona allaturam esse: templorum nimirum constructiones, oblationes, & reliqua, quæ ad diuinum pertinent cultum. Erit, inquit, in donis filia Tyri: hoc est, ipsa

QVADRAGESIMVS QVARTVS. 131

Tyrus. Est enim idioma Hebraicum: iuxta quod & filiam Babylonis dici legimus, & filiam Sion, & alia huiusmodi multa. Filiam autem ciuitatem appellat, ad totius prouincie comparisonem, cuius ipsa Tyrus est pars. Similem loquendi modum inuenies in fine psalmi 71. ibi: ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion.

Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites populi. Per vultum seu (si ita maius reddi) per faciem, ipsum caput intelligit. Caput autem congregationis, atque ecclesie fidelium, Christus est, quem deprecabuntur: hoc est, cui supplicationes ferent, vel, quem honorabunt (ut reddit Theodotio) reges & duces. Quod si principes eum honorabunt, multo magis etiam populi eis subditi. & aliter: vultus, seu (ut diximus) facies ecclesie, sacerdotes dici possunt, quos ipsi etiam reges honorabunt, tanquam intercessores suos ad deum.

Omnis gloria filia regi ab intus. Ne fortasse aliquis existimet, quod propheta in præcedentibus de vestimentis, ac pulchritudine corporis loqueretur, auditorum mentes nunc erigit, ut non sensibilia hic à se traditi putent, sed intellectualia quædam, & spiritu plena, dum dicit: quod omnis decor, elegantia, atque ornatus regine est in eius anima. Rationalem enim pulchritudinem, deus diligit, ornatumque & stolam non auream, sed virtutem.

In fimbriis aureis circumamicta varietate. Superius quidem dixit in vestitu, modo aut in fimbriis: hoc est in zonis. Unde aliqui in cingulis transulerunt, à quibus fimbrie quædam dependet. Per zonam vero, temperantiam aut modestiam intelliges, quæ concupiscibile animæ partem coercet, à qua multe aliæ dependent virtutes. Nam qui concupiscentiam temperantiæ zona refrenauerit, præclara alia etiam multa peraget. Alij vero per fimbrias simpliciter, multiplicem virtutum, aut spiritualium donorum varietatem intelligunt.

Adducentur regi virginæ post eam. Virginitatem quidem introducendam prædicat, sed non statim ab initio congregationis fidelium, atque ideo dicit: post eam: hoc est, aliquanto post tempore. Verum ubi stabilita est ecclesia, multe virginæ per apostolorum doctrinam Christo allatae sunt. Quidam per sponfam & filiam, omnem animam intelligunt, quæ summa beneuolentia ac familiaritate Christo coniuncta sit, r iiij

PSALMVS

ac maiori prædita perfectione. Per virginē vero, illā quæ ab affectibus quidem carnis munda sit, sed integram perfectionem nondū consecuta: atque ideo hæc sponsa m & filiam: hoc est, post perfectionem, secūda deo adducitur. Proxima eius adducuntur tibi, ille nimirum, quæ moribus, & sapientia proximæ sunt, quæque à sponsa regis filia non longo dissepantur intervallo.

ἀντιχριστός

οὐκ ἔστιν

Adducuntur in laticia, & exultatione. Docuit enim nos Paulus, quod mulieres quæ matrimonium virginitati præponētes nupserint, afflictionem habituræ sunt, sollicitæ nimirū de viro, de liberis, de seruis, de domo, deque tota se familiaris: quibus sollicitudinibus hæc virginēs immunes sunt: cum ad vnicū, & cœlestem sponsum solum spectantes, spiritualiter oblectentur.

ὁ Χριστός

ἔστιν

Ducuntur in templum regis. Vel quia virginum ordines in ecclesia statuentur: vel per templum, cœlestem regiam intelligit, ad quam virginēs adducuntur ab angelis.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Hæc ad ecclesiam fidelium dicta sunt: quam quia iusserat propheta à patria domo discedere, consolatur nunc dicens: quod filij eius, fideles nimirum, qui per baptismum regenerandi erant, nascentur loco parentum eius, atque in eorum sufficerentur dignitatem: episcopique, ac custodes hominum, & ecclesiarū præfides in toto orbe constituerent: quod in sequentibus etiā magis explicat, dicens:

Constitues eos principes super omnem terram. Ad Christum sermonē habet: cuius parentes seu patres ex materno genere, Abraham fuit, ac ceteri patriarchæ, & prophete: filij vero apostoli, qui in dignitatē parentū Christi successi sunt: esse cū nimirum, & ipsi patriarchæ, ac plurimarum gentium patres, quos per baptismum sibi genuerunt: qui etiā digni habiti sunt, ut spiritus gratiā reciperent, utque veluti eximij quidam duces in vniuersum orbem terrarū mitterentur. Eunt enim, inquit, docete omnes gentes: nec tantūmodo dum viuerent principatū hunc retinuerunt, sed etiā post mortē. Eorum enim præceptis ac monitis, ubiq; gentiū fideles obtemperant atque ab eis diriguntur. Attendant itaque Iudæi, quā eorum filij imperauerint aliquādo toti terræ: cum ipsi potius vniuerso nunc orbi seruiant.

QVADRAGESIMVS QVINTVS. 132

Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Hoc ex persona ecclesiæ dictum est, postquam tam præclaris donis digna est habita. repetitio autem illa generationis, perpetuam prolem ac successionem significat. & sane semper Christi memor fuit ecclesia: cuius nomine insignita nimirum in modum gloriatur.

Propterea populi confitebuntur tibi in seculum. Quoniam tanta in me providentia ac studio usus es, fidelium populi dū viuent gratias tibi agent innumeras.

Et in seculum seculi. Non in præseuti tantum seculo, sed etiam in futuro, quod seculum seculi dicitur, quasi nobilissimum & nullo sine concludatur.

In finem pro filiis Core pro occultis.

ἐν τῷ
κρυπτῷ

In finem quidem dictum est, quia prophetiæ quæ hic continentur ad finem tendebant: prædicti autem hic psalmus futuros aduersus ecclesiā insulsi: qui mox ab euangelica prædicationis initio concitandi erant. ipsius etiam ecclesiæ patientiam, & pacem deum secutam, unde non immerito post præcedentem psalmum collocatur, ille enim ecclesiæ vocationem continet, hic autem ea, quæ post vocationem subsequuta sunt, in aliquibus autem exemplaribus inscriptum est: filiis Core: absque illa dictione pro, verum patet id effectum esse scriptoris incuria, à quo error in ceteros emanauit. possumus etiam exponere præpositionem, pro, loco præpositionis, per, ut sit sensus: quod per filios Core decantatus est hic psalmus, tametsi compositus à David. auunt enim præpositionem hanc apud Hebræos in vtriusque poni significatione. Quod vero ait: pro occultis, exponere, id est, de occultis, multis enim occulta, hoc est, obscura atque ignota sunt, quæ in hoc psalmo continentur, effertur autem huius psalmi verba ex Apostolorum seu martyrum persona.

PSALMVS XLV.

Deus noster refugium & virtus. Christus in quem credimus, & refugium nobis est, quoties ab inimicis fugamur: & virtus etiam, hoc est, robor seu potestas, quoties impetum illorum sustinentes resistimus. ipse enim & tentationes fugere nos iussit, & irrudentibus in nos inimicis, per patientiam resistere, ne ab illis superemur.

PSALMVS

Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos valde. Dictionem valde, Chrysost. referendam esse dicit ad dictionem, adiutor: illud nunc considera, docente te propheta nostro, & afflictiones & calamitates inuenire eos homines soleant, qui viuunt secundū deū, quodq; permittente sic deo, eos persequitur, vt exercitatione probatiores fiant. Tribulatio enī, inquit, patiētia operatur, patiētia verò probationē. hac de causā deus insurgentes in tentationes, non statim prohibet, sed cū aduenerint, opem suam nobis impendit.

Ἰσὺς τοῦ
ἀποστόλου
Ἰωάννου
ἐκ τῆς
ἐκκλησίας

Propterea non timebimus dum turbatur terra, & transferuntur montes in corda marium. Locum hunc, nec magnus Basilius, nec Chrysostomus iuxta Anagogē exponunt, sed vno ore iuxta literam, tantū dicunt: verba hæc sanctorū dici persona, fatentem, qd Christo eos adiuvante nunquā timebunt, neque si vniuersa terra horrendis concutiatu terræ motib; neque si mōtes à stabilitate ac sede sua naturali diuelli, in profundum maris transferantur: ac si dicerent, si elementa adeo confusis formidaturi non sumus, multominus insurgētib; in nos tyrannis trepidabimus, vnde etiam apostolus dicebat: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? & quæ ibi sequuntur.

Sonitum & turbata sunt aquæ eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius. Omnipotens, inquit, nobis auxilio est. Sæpenumero enim marium fluctus fremuerunt conturbatiq; & commoti sunt, effervescentes nimirum irruentium ventorum vimontes etiā nonnunquam concussi sunt. omnia autem hæc potestate dei efficiuntur. vnde alibi etiam ait: Qui conuertis profundum maris: Item, qui respicit terram & facit eam tremere. Maria autē in plurali numero dicit, iuxta Hebraicæ linguæ consuetudinem, vt alibi diximus. vel, per maria, varios maris sinus aut tractus intelligit, veluti Aegeum, Ionicū, & alios huiusmodi. Nec tamen ab re fuerit, his verbis Anagogicū etiam sensum accommodare, non timebimus, inquit, dum turbatur terra, hoc est, dum tyranni & subditi eorū populi terrena sapientes turbantur (turbati autem sunt, antiqua ac patria eorum cōuersione immutata) quinimmo, neque etiam timebimus dum montes, hoc est, superbi elatique animo, ac tumētes demo-

QVADRAGESIMVSQVINTVS. 133

nes, in amarescentium ac maris instar instructuosorum hominū corda trāsferētur, hoc est, dū irruere eos videbimus, in huiusmodi homines, ita vt ad furorē eos atque insanīā cōmouēat, & squire eos etiā cogant in nos. Multa enim huiusmodi facta fuisse traduntur in Apostolorū actis. & quod ait: sonuisse ac conturbatas esse aquas eorum: ita intelligēdū est, vt relatio ad montes dirigatur, ac si diceret, aquarū montiū, per aquas autē montium diabolicos atq; idololatrias homines intelligit, qui aquarū instar huc & illuc à spiritu deceptionis aguntur. quiq; clamantes sonuerūt & mutuo sese ad fidelium necem irritantes turbati sunt, & perterriti in admirandis seruorū dei operibus, atque in inuictio eorum robore. turbati etiam sunt montes, hoc est, ipsi etiā demones debiliores facti sunt atque in fugam acti.

Fluminis impetus laetificant ciuitatem dei. Occulta hic traduntur mysteria. & flumen quidē Christus dicitur propter dulcissimā doctrinē eius fluēta, quæ fideles animas irrigant, impinguant, & ad vberissimos virtutum fluctus deducunt. vnde per quendam prophetam dicitur: ecce ego declino ad eos, quasi flumē pacis. per impetum autem huius fluminis, sanctos intelligimus Apostolos, qui ab eo missi atque impulsī sunt, ad fidelium doctrinam. Eūtes enim, inquit, docete gentes. Ciuitas vero dei est fidelium congregatio, ipsa nimirum Christianorū ecclesia, quæ dei esse dicitur, quia vita & conuersatio eorum deo grata est. lætificant igitur ecclesiam Apostoli exemplo, ac doctrina. vel aliter: per impetum fluminis, dona atque charismata intelligere possumus sancti spiritus, quibus ecclesia ab eo ornata est.

Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Ipsa etiam Christianorum ecclesia locus est & tabernaculum dei. Inhabita bo enim, inquit, & inambulabo in eis. Deus in medio eius non commouebitur. Ecce ego, inquit, vobiscū sum omnibus diebus vsq; ad consummationē seculi. Item vbi sunt duo, aut tres cōgregati in nomine meo, illic sum ego in medio eorum, nō cōmouebitur autē, vi aliqua visibiliū, seu inuisibiliū inimicorū conantium eā euertere. por- ta enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam. Adiuuabit eam deus mane dilectulo. Adiuuabit eam, inquit, de quā celerrime, quoties nimirum in periculis fuerit con-

stituta. Nam quod ait, mane diluculo, seu (vt leſio Græca magis poſcit,) diluculo ad diluculum, ſummam indicat celeritatem & comparationem vnius diluculi ad aliud diluculum, veluti ſit quoddam diluculum alterius diluculi.

Conturbata ſunt gentes. Quia diſſeminata prædicatione euāgelica omnes commoti ſunt, alij currentes ad fidem, alij vero aduerſus eam impetum facientes.

Inclinata ſunt regna. Regna omnia quæ aduerſus eccleſiā pugnaverūt, victa tandē ac ſuperata eō deducta ſunt, vt contra eam certamen detrectauerint, vel, inclinata ei ſunt per fidem. vtrunque enim multis in ciuitatibus effectum eſt.

ad. 1723.

Dedit vocem ſuam altiffimus, & mota eſt terra. Hoc in loco ſummam dei potentiam declarat, dum ad ſolam eius vocē ſtatim tremere terram dicit. quod alibi etiā fieri teſtatur ad ſolum adſpectum, dum ait. Qui reſpicit terram, & facit eā tremere. huiusmodi autem verba metaphorice dicta ſunt ad eorū exēplum, qui aliquē cruciari iubent: ſeu qui torquent aut iracunde aliquem intuentur. Iracundia autē cōmota eſſe deum dicimus, quādo aut pœnas peccatis condignas inferit, aut alio quouis modo peccatōrē condemnat, vel aliter: dedit deus vocem ſuam in mundo per euangelium, & commoti ſunt omnes, vt prædiximus. Terram enim accipimus hoc in loco pro habitatoribus terræ, iuxta quā ſignificationem alibi legimus, & erat omnis terra labij vniuerſi. *Dominus virtutum nobiſcum, adiutor noſter deus Iacob.* Hæc verba proferre eccleſia ſeiſpſam cohortans ac cōſidere iubens. oportune autem meminit patriarchæ Iacob: quia eum inter ceteros, deus perſæpe ab inſidiis liberauit, & quia primus gentiū vocationem apertius prædixit. non deficiet, inquit, princeps de Iuda, neque dux de femoribus eius donec veniat cui reſpoſitum eſt, & ipſe eſt expectatio gentium.

Venite & videte opera dei, quæ poſuit prodigia ſuper terram. Ad vocat eos propheta qui ingenij acumine, atque intelligentiā exteris præſtant, vt contemplantur opera dei, hoc eſt præclara eius geſta, quæ per euangelium facta ſunt, & quæ deſignatiua ſunt prodigia quædam poſuit in terra, vt per ea ineffabilis eius poteſtas prædicaretur. neque enim vlla naturæ cōſequentia contigerunt. Piſcatores enim vicerunt philoſophos, & pauci homines, rotum orbem, & qui nudi erant,

diuites, & qui pauperes, ipſos reges, qui etiam mortales erant & viſibiles, immortales atque inuiſibiles dæmones ſuperarunt.

Auferem bella, & ſque ad finem terræ. Nato enim Ieſu bella, quæ inter nationes mutuo ante inualuerant, ceſſarunt omnia, cum totius orbis imperium ad Romanos deueniſſet. Exiit enim, inquit Lucas, edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis, cum igitur ſumma eſſet in toto orbe pax, arma effecta ſunt inutilia, cōuerſis nimirū omnibus hominibus ad agriculturā, atque ad reliquas artes. Quod etiā ſignificans Eſaias dicebat, ſcindet gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falees, & gēs nō ſumet gladiū contra gentem. Conſidera etiam vim dictionis græcæ *ἀναιρεῖν* quæ proprie non tantū auferens ſignificat, ſed contra auferens. ante Chriſti nanque aduentum homines à diurnis bellis ablatis, hoc eſt, perditis atque interempti fuerant. ipſe iraqué deus & homo Chriſtus, e contra, bella abſtulit, hoc eſt, extinxit ac penitus deleuit.

Arcum conteret & confringet telum, & ſcutum comburet igni. Hæc omnia iuxta hiftoriam euenerunt quemadmodum docet Ezechiel telum autem hic ponit pro gladio, aut pro omni telo quo pugnatur comminus. Non immerito autē beatus David tam præclari facti gloriā adſcribit deo.

Vacate & videte quoniam ego ſum deus. Vacate, inquit, à viſibilibus ſeu etiam ab inuiſibilibus bellis, & cognoscite quod ego vere deus ſum. perſpicuum enim id ſit ex ſignis atque miraculis, quæ per euangelij vires facta ſunt.

Exaltabor in gentibus. Cum natura ipſa magnus ſim, maximus etiam ob miracula apud omnes nationes reputabor. *Exaltabor in terra.* In cœlo quidem incorporeæ omnes poteſtates altitudinem meam nouerunt, tantum reſtat, vt pari modo in terra etiam ab hominibus cognoscatur. & cum terram dicit, vniuerſam terram intellige.

Dominus virtutum nobiſcum, adiutor noſter deus Iacob. Inſurgens atque inſultans aduerſus hoſtem eccleſia inuocationem iam ſuperius factā denuo repetit, quæ animum ſibi & vires ſubminiſtret ad maius fortitudinis, & magnanimitatis incrementum.

PSALMVS

In finem pro filiis Core, Psalmus ipsi David.

In fine etiam inscribitur hic Psalmus, propter prophetias, quæ in eo continentur, ut sepius dictum est, & ad finem tendebant. Prædicit enim adsequenter ad præcedentem Psalmum, summam atque inuicellam Evangelicæ conversationis virtutem. Et quod ait: Pro filiis Core: ubi supponitur Psalmo, iam exposuimus. Est autem hic Psalmus totus clarus, & nihil obscurum continet. Illud tantum animaduertendum est, uti Apostolorum persona proferatur, qui veluti prospere ac feliciter præeuntes, & multos adducetes ad fidem, præ letitia, quam ipsi summam inde percipiebant: gaudere pari modo iubent omnes gentes, ad quos saluatore missi fuerant: quod scilicet efficitur sint heredes dei.

PSALMVS XLVI.

OMnes gentes plaudite manibus. Plausus manuum in summa lætitiæ signum fieri solet. Per hoc igitur signum Gentes iubet lætitiā præ se ferre. Nos enim illud tantum petit, ut sensibili crepitu plauderent, quantum ut animo, ac spiritu lætarentur, quia in Iesum ac tantum essent consecuti dominum, misericordiam videlicet, & omnipotentem.

Iubilate duo in voce exultationis. Verbum, iubilare, metaphorice dictum est, ac si diceret: victoriæ hymnum canite. Iubilo enim iubilus proprie militaris quædam vociferatio, quam victores in pugna emittere consueverunt, ut hostes in fugam iam versos magis perterreant. Vox etiam exultationis, vox est lætitiæ plena: deinde causam addit.

Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus super amonem. Quoniam Christus, qui secundum diuinitatem altissimus est, terribilem etiam, vel ut potius sonat Græca dictio, *potens*, timendum se omnibus demonstrat, ob signa videlicet, & miracula, quæ singulis diebus operatur. Huius enim vel solum nomen, torquet atque expellit demones, & morbos curat, quia etiam rex magnus est, super omnes terram: quippe cum in omni terra hereditatem sibi adeptus sit, per nos nimirum Apostolos, quos in vniuersum mundum ad Euangelij prædicationem misit. Magnum autem regem Christum appellauit, propter temporarios idem reges nostros, qui & minimi sunt illius comparatione, & exiguo regnant tempore.

QVADRAGESIMVSSEXTVS.

135

Subiecit populos nobis. Per populos hic Iudæos illos intelligit qui primi omnium in Christum crediderunt illa scilicet tria millia, & illa quinque millia, quæ statim post paracleti spiritus aduentum, depositis simultatibus, ad Apostolos confugerunt, antequam illi exirent ad gentes.

Et gentes sub pedibus nostris. Et eos, qui de Gentibus crediderunt, qui fide ardentes Apostolorum pedibus inclinati sunt, & illorum vestigia pie ac religiose amplexari.

Elegit nobis hereditatem sibi. Per nos dispensatores Ecclesiæ suæ elegit eos, qui ex Gentibus digni essent in hereditatem suam: iuxta illud. Dabo tibi Gentes hereditatē tuā: quosque magnus hic noster rex per nos, veluti per duces quosdam, sibi in milites assumptis. Nam quod ait, elegit nobis, positum est, pro, in nobis, id est, per nos.

Speciem Iacob quam dilexit. Neque hoc tantum, sed eos etiam per nos elegit, qui vtiliores erant de genere Iacob, quos dilectam speciem Prophetæ appellat, hoc est, formosos atque ornatos: virtutibus nimirum, atque ideo etiam maxime dilectos. Et superius quidē præposuit Iudæos, qui primi post Christi resurrectionem credidissent: nunc contra præponit Gentes, quod ex eis plures semper crediderint. Iudæi enim Gentibus comparati, minima quædam pars sunt fidelium.

Ascendit dominus in iubila, dominus in voce tubæ. Hoc in loco Christi ascensum in celos prænunciavit: quemadmodum & in vigesimo tertio psalmo significauimus. Per iubilatio- nem autē, & per tubæ vocē, voces intelligit præcedentiū tūc Angelorum, iubilationē quidem, propter illa verba tūc ab Angelis prolata: Dominus fortis & potēs, & dominus potens in prælio, quæ in victoriæ Hymnum dicta videntur. Iubilum enim victoriæ vocem esse diximus. Tubæ autē vocem dixit ob verba illa: Tollite portas principes vestras, & quæ sequuntur. Præire enim solent tubicines, quoties exercitū duces cū victoria in patriam reuertuntur. Vel aliter: per iubilum, & per vocem tubæ, Angelorum voces intellexit, quia huiusmodi verba clare ac manifeste ad omnes mundi fines per Apostolorum doctrinam peruenerunt.

Psallite deo nostro, psallite, psallite regi nostro, psallite. Cum præ clara Christi opera & illorum magnitudinem narrauerit, summo deinceps cum studio vniuersum orbē aduocat

PSALMVS

ad illi⁹ laudes. Hoc enim sibi vult repetitio illa verbi, psal-
lite, id est, canite. Et deinde causam addit cur canendū sit.

Quoniam rex omni terra deus, psallite sapienter. Canite, in-
quit, deo regi nostro, id est Christo, quoniam rex est totius
terrae. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in coelo
& in terra. Psallite autē non simpliciter, sed sapienter, hoc
est, non lingua tantum, sed corde, & intellectu intelligētes
scilicet id quod canitis, & quoniam sint preclara illius opera.

Regnavit deus super Gentes. Antea quidem deus Gentium
etiam dominabatur, verum ut nolentium, & rebellium, nunc
autem volentibus imperat, ut redemptor. Et quia dupliciter
Christus habet naturam ante incarnationē cum regnasse
dicimus, ut deum: post resurrectionem vero regnū demon-
strasse, ut hominem, & ideo tunc ab eo dictū legimus
data est mihi omnis potestas. Data est autem super omnes
gentes, quia in omnibus gentibus fideles reperti sunt. Et
alibi quidem in vniuersum tota natio credidit, alibi autem
pars maior, aut minor. In omnem enim terram exiuit do-
minatorum sonus.

Opus.

Deus sedet super thronum sanctum suum. Thronus est regis
dignitatis signum, sedere autem stabilitatis indicium. & ita
scimus, Christum in hoc regno suo stabilem esse: iuxta quo-
sensum legimus apud Apostolum, quod sedere illum fecit de-
us in dextera maiestatis in excelsis. Sanctum vero thronum
dixit, veluti purum ac mundum omni acceptione personarum,
atque alia omni exceptione carentem.

Principes populorum congregati sunt cum deo Habraam. Euan-
gelice predicationis vires magis etiam demonstrat, quod
non idiotas tantum & privatos homines, sed principes etiam
reges ipsos attraxerit. Siquidē & eorum multi cum Christo con-
gregati sunt, & partium eius effecti. Deū autē Habraam Chris-
tum appellavit, ut eundē eū esse significaret, qui olim Ha-
brae & posterorum eius deus fuerat, utque eundē esse ob-
deret antiqui testamenti legislatorē deū, qui etiam & novum.

763201
reparat.

Quoniam fortes dei à terra vehementer eleuati sunt. Congre-
gati autem sunt cum deo Habraam illi populorum principes,
quoniam Apostoli (quos ea ratione fortes dei, hoc est robo-
stos dei appellavit, quia sancti spiritus auxilio fortificati, de-
mones & tyrānos vicerunt) quoniam hi in quā Apostoli, terra

QVADRAGESIMVSSEPTIMVS. 136

na ac mundana omnia superauerunt, nec voluptatibus ul-
lis aut tribulationibus victi sunt, sed vita ac sermone sem-
per elatuerūt, atque ideo per eos, summi etiam principes ac
reges, ad Christum adducti sunt. Illud non p̄terendum
duximus quod dictio, dei, genitui casus est, quemadmodum
expositio docuit, & ex græca lectione apertius patet.

Psalmus canticum filii Core, secunda sabbati.

Quid significet psalmus canticum, diximus in proemio operis, ubi et-
iam declarauimus quid sibi velit inscriptio, filius Core. Quod vero ait
secunda sabbati, diem illam signat, quia psalmus suis decantatus. Sab-
batum autem Iudei totam hebdomadam appellant. Continet hic psal-
mus grauiarum actiones ex eorum persona, qui ē Babylonica captiui-
tate in Hierusalem rursus reuersi sunt: tamen omnes etiam possit
fidelibus aptari, qui ab Idolorum ac demonum captiuitate ad cogni-
tionem dei reuerſi sunt.

PSALMVS XLVII.

Agnus dominus. Potestate nimirum sapien-
tiaque & bonitate.

Et laudabilis valde. Et valde dignus qui lau-
detur ob summa videlicet miracula, que o-
peratus est in nobis. Oblivioni enim dati
videbamus, & tamen mirandum in modum,

& præter omnium opinionem ab exilio in patriam reuo-
cati, & misericordiā consecuti sumus.

In ciuitate dei nostri. Dignus est autē qui laudetur in ci-
uitate Hierusalem, in qua cognoscitur & colitur. Neque
enim deum laudant qui eum ignorant.

In monte sancto eius. Cū ciuitatis meminerit, consequenter
& montem ei vicinū, ac quodāmodo vnitū nominat. Serpe-
numero etiā appellatione montis Sion, ipsa Hierusalem in-
telligitur. Ciuitas autē dei dici potest Ecclesia fidelium, in
qua deus creditur habitare, quæ etiā mons dicitur, quia su-
pra terrena omnia vitia eminet, & in ipsum fertur cælum.

Bene fundato exultatione vniuersæ terræ. In monte, inquam
bene fundato, exultatione vniuersæ terræ, hoc est, cū gau-
dio ac delectatione totius orbis.

Montes Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Quoties
quis mihi ex transuerso, atque ex latere conuersus est, ille

PSALMVS

latera mea nō temere à me appellari potest. Nā quod trāuersum mihi est, recte dicitur ex latere mihi esse, & quia mons Sion Aquiloni vento è directo aduersus nō est. Neque enim Aquilo rectā contra eū spirat, sed ex trāuerso, nil admirandū si hunc montem Propheta latera Aquilonis appellauit, dicens: Vos, o montes Sion qui ex trāuerso Aquiloni estis, atque ex latere eius iacetis, scitote quia magnus dominus est & laudabilis valde, &c. Non illepide etiam montem vnā ac ciuitatem aduocat, & montem quidē plurali numero montes dicit, iuxta Hebraicum idioma, vt sepe diximus, magnum vero regem deum appellat, quia soli deo oblata ac dedicata erat Hierusalem. Iuxta Anagogen per Aquilonē, Diabolū sepe significari intelligimus. Ab Aquilone enim, inquit, accenduntur omnia mala super terram. Item alibi, Aquilonē expellam à vobis. Latera autem, hoc est, membra Aquilonis. Gentes erant. Ait igitur quod membra diaboli, quibus olim ille dominabatur, erecta sunt montes Sion, hoc est, sublimia quædam atque excelsa Ecclesiæ cacumina, eo quod à terrenis atque humilifixis rebus eleuati, sublimes in altum conscenderunt. Verum parum dixi, quod excelsa facta sint cacumina, cū potius facta sint sedes ac diuersorium Christi: Ex eis enim cōgregata est fidelium Ecclesia in qua inhabitat & residet Christus dominus.

Deus in domibus eius cognoscitur cum auxiliatus fuerit ei. Pro domibus in Greco legimus *Βαίτες*. Sunt autem *Βαίτες* magnifice ac splendidæ domus, per quas hoc in loco templum significatur, quod erat in Hierusalē, in quo manifestare se ac notū sacerdotibus facere solebat deus, quando adueniente aliquo bello eis erat auxiliaturus. Hæc autem in laude ciuitatis dicta sunt. Iuxta Anagogē per ciuitatē cōmunio illa intelligitur, qua fideles in vita, atq; conuersatione sua coniunguntur. Est autē vnā hæc ciuitas, propter fidei ac religionis vnitatem. Per domus autē, templa intelliguntur, quæ in variis Mundi partibus à Christianis erecta sunt, in quibus cognoscitur, ac manifestatur Christus, quoties adueniente persecutione ipse Ecclesiam suā adiuuerit. Illud etiam animaduertendū est, quod vnā esse fidelium Ecclesia dicitur, & multa: vnā quidem, fide: & multa propter varia vbiq;

QVADRAGESIMVSSEPTIMVS. 137

vbiq; locorum sunt templa. Quia autem *ecce reges terre congregati sunt*. Aduersus ipsam Hierusalem: vel aduersus Ecclesiam fidelium. Conuenerunt in vnum. Aduersus Hierusalem vel Ecclesiā vt diximus. In vnum autem conspirauerunt, & vnā impetrū fecerunt, vt mutuo sibi auxilium ferrent. Ipsi videntes sic admirati sunt. Dicitur, sic, illud hoc in loco significare videtur, qd tūc demum illi reges admirati sunt, postquam Christi potentiam viderunt. Nam antequam viderent non admirabantur.

Turbati sunt. Hoc est tumultuati sunt.

Commoti sunt. Quia à priori sententia destiterunt.

Tremor apprehendit eos. Magno timore affecti sunt.

Illic dolores vt parturientis. Afflictiones in eis erant, & dolores & pericalorum suspensiones, quemadmodum partibus inesse solent.

In spiritum vehementi conteres naues Tharsis. In vehemēti, ac valido impetu ire tuæ tā faciliter eos conteres, quā cōterere soles naues Tharsis. Aiant enim subintelligi debere dictionem, vt. Tharsis vero loci nomen est, vbi conspicuæ atque excelsæ naues fabricari consueuerant. Vel aliter: Ipsas, inquit, naues Tharsis, quæ inimicos nostros vehunt, tu conteres. Sunt qui per Tharsim Carthaginem Libyæ intelligant. Sunt & qui Indiæ regionem eam esse dicant.

Sicut audiuimus ita & vidimus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate dei nostri. Hæc verba eorum nomine dicta sunt, qui inimicorum impetus effugerunt. Nos, inquit, in potentissimi regis nostri ciuitate omnia vidimus cōsona tuis, quæ audiuimus. Audiuius enim qd mirabilia quædam operatus est pro populo suo: vnde & consequenter admiranda multa conspiciamus, & in certiori fide confirmamur.

Deus fundauit eam in seculum. Hæc verba soli conueniunt Ecclesiæ fidelium. Portæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam. Ipsa etenim Hierusalem à fundamentis euersa ac solo æquata est. Quid igitur ad hæc dicere poterant Iudæi?

Suscipimus deus misericordiam tuam in medio populi tui. Expectauimus, inquit, auxilium tuum & spe nostra frustrati nō sumus. Quidam tamen dictionem *ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ* significare di-

in ciuitate dei nostri.

Ans.

PSALMVS

eunt hoc in loco idem, quod existimauimus, seu cognouimus, cum id verbum apud Græcos non tantum suscipere, sed suspicari etiam, atque existimare significet.

Secundum nomen tuum deus sic & laus tua in fines terræ.
Quemadmodum nomen tuum, inquit, diuulgatum est, & pertinuit in fines terræ, propter opera nimirum tua admiranda, sic etiam diuulgabitur laus tua, quia omnes immensam potentiam tuam summis esserent laudibus.

Iustitia plena est dextera tua. Eo quod iure de iniquis omnibus vindictam sumas.

Tne 109.
Psalm.

Lætetur mons Sion, & exultent filie Iudæe. Per montem Sion, homines intelligit, qui illic habitant, & per filias Iudæe, mulieres ipsas, quas veluti viris timidiore, ac modestiores, lætari etiam iubet. Nam si his etiam lætandum est, tanto magis viris. Vel per filias Iudæe, ciuitates dicit, quæ sitæ erant circa Hierusalem, atque ei subiectæ. Possumus & per montem Sion vnicam fidelium Ecclesiam intelligere, vt diximus, & per filias Iudæe, filias confessionis & dei, hoc est, fidelium animas, vel Ecclesias, quæ in variis mundi partibus fundatæ sunt.

Propter iudicia tua domine. Hæc est lætitiæ causa, quia ad quilsimo iudicio tuo inimicos nostros, pœnas nobis pendere compulisti.

Circundate Sion, & completimini eam. Hoc est, ipsam Hierusalem, quæ ob populi captiuitatē, iā penē erat diruta & post illius reditum instaurata, præterq; omnium opinionē amplior effecta est. Iubet igitur Propheta populū circūire eam, & inspicere quā mirandum in modū pristinas vires receperit, & antiquum nacta sit decorem. Circundate autē & completimini, hoc est, circūquaque eam spectate, vel idem æquē hæc duo verba significant.

Narrate in turribus eius. Narrate, inquit, sedentes in turribus ipsius Hierusalē, quid antea passa sit à Babylonis, quāvisq; affecta sit malis, & q̄ nunc admirabilis sit facta. Chrysostomus, narrate in turribus eius, exposuit, pro mēsurate turres eius: ad quantā nimirum altitudinē perducat sint.

Pœnite corda vestra in virtute eius. Mentem, inquit, adhibere & considerate quas nam vires & quam nuper potestatem haberet.

QVADRAGESIMVS OCTAVVS. 138

Et distribuite domos eius. Quod latine domos, in Græco legimus *δομοι*. Dicuntur autem *δομοι* non solum domus & templa, vt diximus, sed etiam turres. Ait igitur distribuite vnicuiq; vestrum turres eius, vt cōmode vnusquisq; opus sibi cōmissum edificare, ac perficere diligentissime possit.

Et enarratis in progenie altera, quoniam hic est deus noster in sæculum & in sæculum sæculi. Hæc omnia, inquit, quæ dixi perficite, vt summam hinc dei potentiam planē perspicietis, nepotibus, ac posteris vestris narretis, quod hic deus in sæculum est, hoc est, perpetuo. Verum hæc sic secundū historiam dicta sunt. Iuxta Anagogen iubet Propheta Apostolos, & doctores circūire Ecclesiam fidelium, propter hostes, qui & palam, & clam ei insidiantur. Per turres autē vniuersalis Ecclesiæ, singulas Ecclesias intellige, quæ vbiq; locorum deo dicatæ sunt, quas etiam *δομοι* id est, domos appellat, & in eis narrare illos iubet magna dei prodigia, atque eas etiam edocendas sibi parti, & ponere corda, hoc est, animum adhibere, vt vires ei ac robur adiungerent, vt illa demum apte instructa ac perfecta, narrent etiam posteris diuinas laudes, vtentes nimirum ministerio ac lingua fidelium qui crediderunt.

Ipsæ pascet vos in secula. Ait enim ego sum pastor bonus. *Παίτωμεν.*

In finem filius Core.

Præsent psalmus, de vniuersali iudicio tractat, in quo finis erit præsentis sæculi, atque ideo in finem inscribitur. Reliquum autem inscriptionis clarum est, ex iis quæ in præcedentibus declarauimus.

PSALMVS XLVIII.

A *Videte hæc omnes Gentes, auribus percipite omnes habitantes terram.* Ad auditionem sermonis sui excitat Propheta vniuersam hominum naturam. Et quoniam gentes, diuersarum nationum homines sunt & differenti vtuntur lingua, ac moribus (ex eis enim quidam in oppidis congregati degunt, alij in agris, alij in vicis, nonnulli socialem vitam repudiantes, in speluncis aut rupium caernis latitant) vt vno sermone in vniuersam omnes comprehenderet, addidit omnes qui habitatis terrā, vbiunq; gentium, vestrum quispiam sit, ne quis forte se non arcessitū
f ij

PSALMVS

queratur. Et quod ait: auribus percipite, idem est quod audite, quamquam hic sermo vehementiam quandam indicet exauditionis.

Quique terrigenæ & filij hominum. Magnus Basilius per terrigenas, homines intelligit terrena sapiētes, & mundanis rebus affectos, filios autem hominum, eos qui rationē ducem sequuntur. Propriū enim hominis est, ut ē ratione omnia moderetur. Chrysostomus vero aliam expositionē tradidit dicens, q̄ cum Propheta omnes in vniuersum homines cōvocauerit, in ipso statim initio eos cōprimit, si quis forte illis tumor, aut elatio in proximos obuēisset. Hoc autē agit dum in memoriā reuocat, quod omnes ē terra ac vili materia prodire. Deinde ne illud quis fortassis putaret, quod homines à principio, ē terra, iuxta Græcorū fabulas pullulauerint, à quibus traditur sacros olim homines fuisse, arque ita à terra productos, addidit, & filij hominum ac si diceret. Audite homines, qui & terrigenæ estis, propter primum parentem de terra formatum, & filij hominum, propter aliorum hominum generationem, quæ nūc tua coitione, sexuum copula, in posteros emanauit.

Simul in vnum diues & pauper. Non distinguo, inquit, diuitē à paupere. Aequē enim omnes aduocat sanctus spiritus. Animam enim tantum quærit intelligentiæ competentem, quam non diuitiæ exhibēt, sed timor dei. Et quod dicit simul in vnum, idem est, quod vnā.

Os meum loquetur sapientiam. Auditores excitat ad attentionem veluti qui de rebus nō minimis tractaturus sit, sed de excellis potius ac venerandis. Per sapientiam autē diuina intelligit eloquia, quæ sapientia sunt referta.

Et meditatio cordis mei intelligentiam. Pollicetur se nihil temere sed accurate omnia dicturum. Meditatio, inquit, cordis mei, hoc est, diligens & attenta mentis meę consideratio, verba loquetur plenissima intelligentiæ. Vel loquetur verba, ad quæ percipienda multa erit opus intelligentiæ.

Inclinabo in parabolam aurem meam. Sermonem habiturum ad vos, inclinabo vicissim autem animę meę in parabolā, quæ à sancto mihi spiritu suggeritur. Per parabolam vērū hic ambiguum, atque ænigmaticum sermonem intelligit. Sunt enim prophetica omnia ambigua admodū, propter

QVADRAGESIMVS OCTAVVS. 139

occultos sensus obscuritate verborum velatos. Fidē etiā sermoni suo, præstat his verbis, dum superne ea sibi denotat inspirati.

Aperiam in Psalterio propositionem meam. Per propositionē sermonem intelligit, ad exhortationem atque vtilitatem audientium propositum, ac prolatum. Aperiam igitur, hoc est, manifestabo hunc sermonem meum, vnā cum psalterij harmonia. Nam qui ianuam aperit, omnia manifestat, quę intus sunt. Ex eo enim quod præcedit, denotauit id quod consequitur. Manifestaturum se autem id ait, cum harmonia & cantu, ut sermo suus iucundior sit: iuxta anagogen ille aperire dicitur propositionem suam in psalterio, qui facit pariter & docet: cuius opera sermonibus congruunt. Ad melodiam enim psalterij excitandam manibus opus est, per quas operandi facultas designatur.

Cur timebo in die mala? Per interrogationem legenda sunt hæc verba. Vultis scire, inquit, cur mihi timendū sit in die futuri iudicii. Hanc enim diem malam appellat, quemadmodum & alibi in psalmo quadragesimo, ibi: in die mala liberabit eum dominus, vbi diximus: audite igitur causam timoris.

Iniquitas calcanei mei circumdabit me. Timeo, inquit, quia tunc iniquitas peccati mei, hoc est, quia peccatum meum circumdabit me. Calcaneum enim posuit pro deceptione: quemadmodum & alibi in cōmemorato psalmo quadragesimo, ibi: magnificauit aduersum me supplantationem, declarauimus. Quod tamen ex lectione Græca melius percipitur: cū græca dictio κατὰ πόδον, hoc est, supplantatio κατὰ πόδον, hoc est, à calcaneo deducatur. Peccatum vērō merito deceptionis appellatur, quia peccantem ipsum decepit. Vidisti sapientia plenum sermonem, quo propheta, dum se timere introduxit, alios caute admonuit timere à peccatis, cū iudicium dei eiusmodi futurum sit, ut corrumpi non possit.

Qui confidunt in potestate sua, & in multitudine diuitiarum suarū gloriantur. Subaudiendum est, hoc in loco, verbum, auscultet. Potestatis autem nomen large intelligendum est, ita, ut non tantū ad eos dirigatur sermo, qui in operibus, sed ad eos etiā qui in sermone potētes sunt. Simili modo diuitias dicit, nō eas tantū, quę in pecuniis aut aliis fortunæ bonis

consistunt, sed eas etiam quæ ad doctrinam & p' illophiæ studia pertinent. His igitur ita singillatim conuocatis, letionem prosequitur, dicens.

Frater non redimit, redimet homo? Illic, inquit, neque ipse etiam frater redimere fratrem potest à supplicio, frater, inquam, qui sanguine nobis coniunctissimus est. Vires enim, & diuitiæ illuc nobiscum pariter non descendant, quod si frater non redimit, quo pacto alienus homo redemerit? Ibi autem versiculi verba diuim legenda sunt, ita ut absolute, & cum determinatione dicatur, frater non redimit, & puncto facto, redimet homo? interrogatiue enunciando. Restat igitur, ut nulla illic speranda sit redemptio, cum in præfenti vita pœnitentiæ lachrymis tantum, venia impetrari possit. Ait enim alibi scriptura: si surrexerint Noe, Iob, & Daniel, filios suos & filias suas non liberabunt.

E' f' l' a' s' p' a
30018.

Non dabit deo placationem sui. Nec frater, inquit, nec extraneus quis, illic date poterit placationem, hoc est, redemptionem sui ipsius, cum ipse potius pœnas pariter datorum sit, ut pote peccatis obnoxius.

Et pretium redemptionis anime sue. Et non dabit pretium redemptionis, hoc est, non dabit redemptionem pro libertate anime sue, cum pro vnius hominis anima, vniuersus etiam orbis sufficiens pretium non sit. Quippe cum Saluator noster, hominum animas à sæuo dæmone in captiuitatem ætas redempturus, terram non dederit, non mare, non ipsum denique orbem, sed suum pro nobis pretiosissimum sanguinem effuderit. Quamnam igitur redemptionem illic quispiam idoneam inuenire poterit? Tu vero ipsa etiam prophetæ verba considera, quantâ sub obscurioribus verbis sapientiam reconditam habeant.

q. 2. v. 8.

Et laborabis in seculum, & viuet in finem. Cum pupugit propheta eos, qui pœnitentiam non egerunt in præfenti vita, nunc ad pœnitentes conuertitur, & futurorû spe, pœnitentiæ molestias consolatur. Et viuet, inquit, in seculum hoc præfens, ille nimis qui pœnitentiam agit, & deinceps etiam viuet perpetuo. Hoc enim significant verba illa, viuet in finem. Vitam autem eam dicit, quæ propriè vita est, & sine labore. Ista enim præfens impropiè vita dicitur, ut alibi tradidimus: per finem vero futurum seculum intelligo,

quo præfens seculum terminatur.

Non videbit corruptionem, cum viderit sapientes morientes. Huius modi homo, qui de futuro iudicio certus est, cum viderit sapientes viros, ac virtute præditos mori, non existimabit se corruptionem eorum videre, eam dico corruptionem, quæ amplius futuri non sunt: quinimmo arbitrabitur se immutationem videre à fragili hac & caduca vita ad stabile quædam & incorruptam. Vel aliter: cum viderit sapientes mori, ac falsis huius mundi bonis privari, non arbitrabitur animam pariter extingui cum corpore, quemadmodum viuentes homines mortem esse definiunt: quinimmo demirationem esse censebit, & lætum quandam accessum ad vitam iucundiorém. Hæc autem ad magis simplicem psalmi intelligentiam dicta sunt. Magnus verò Basiliius iuxta anagogen hæc dicta exponens, ait, quod verba illa, redimet homo, & quæ sequuntur: de Christo prænuntiata sunt.

Quia enim captiui olim sub dæmonis detinebamur imperio, admonet nos beatus David, quod nullus frater: hoc est nullus propheta, ab huiusmodi nos poterit captiuitate liberare. Fratres enim nobis esse dicitur propheta: quia propter nos venerunt, & quia eiusdem nobiscum sunt fidei. Et dum hoc admonet, illud pariter prædicat: quod homo: hoc est, quod Christus, qui verus ac perfectus est homo, quemadmodum, & verus ac perfectus deus redimet nos. Verus enim ac perfectus homo, vere tantum dici potest, Christus: quia solus ipse humanitatis dignitatem à deo homini datam integram atque immaculatam seruauit. Merito igitur propriè homo dicitur, & ille solus est, qui non dabit deo placationem sui, neque pretium redemptionis anime sue. Peccatum enim non fecit. Pro nobis igitur, & non pro se ipso placationem dedit proprium sanguinem. Qui etiam laborauit in præfenti seculo: quando nimirum ex itinere fatigatus sedit super fontem. Et qui non videbit corruptionem, quando ceteri morientur. Neque enim, inquit, dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Simul insipiens & stultus peribunt. Hi pariter, inquit, diem suum obibunt, & segregabuntur ab iis, qui saluandi sunt. Insipiens autem est quicumque deum non nouit, iuxta illud: dixit insipiens in corde suo, non est deus. Et stultus ille, qui deum

quidem nouit, sed terrenis tamen rebus affixus à celestibus animum auocauit.

Et relinquent alienis diuitias suas. Repente enim mortui, alie diuitias relinquent, quas multo sibi labore parauerant.

Et sepulchra eorum domus illorum in seculum. Ipsi quidem magnificas sibi domos extruxere, quas cum alij possideant (eis nimirum mortuis) restat ut eorum sepulchra, domorum eis vicem præbeant, per totum hoc præsentis vitæ seculum.

De pñiñ.

Tabernacula eorum in generatione & generatione. Rursus eandem repetit sententiam, & inane eorum consiliū magis, ac magis carpit. Erunt enim illis, inquit, eorum sepulchra pro tabernaculis.

Impru.

807.

Inuocauerunt nomina sua in terris tuis. Considera aliud prauitatis genus. Inanis etenim gloriæ cupiditate ducti, ceteris locis nomina sua indidere: perpetuam inde memoriā occupantes. Byzantium siquidem à Byzante denominatū est: Diogenianus ager à Diogeniano: Hermonium theatrum ab Hermone: & sic alia complura loca: cum tamen eos magis oportuisset non inanium nominum, sed animarum suarum fuisse sollicitos.

Et homo cum in honore esset non intellexit. Cum esset homo in honore veluti qui solus ad dei imaginem creatus sit, non intellexit quanta insignitus fuerit gloria, sed illud negligens æmulari exemplar, ad cuius imaginem factus fuerat, quorsum abierit, spectata.

KTUL.

Comparatus est pecoribus insipientibus, & similis factus est illis. Comparatus est: hoc est, collocatus cum illis. Nam cum ratione à deo donatus esset, imperatūque ei fuisset, ut rationis sceptro vsus, brutis omnib⁹ dominaretur, ipse abiectionis proprii regni insignibus, sese inter pecora constituit. Nā & considerationem omnem de rebus celestibus animo exiit, & irrationabilem animæ partem sibi dominam statuens, circa vilia, ac terrena versatus, brutorum instar, cupiditates sectatus est: & siue ira impulit, beluino furori paruit, siue immoderata ventris allexit ingluuies, nullū adhibuit modum: & ita demum libidine actus est, ut brutorū omnium insaniam excesserit. Per pecora autem in vniuersum omnia intelligit animantia.

Et ac via eorum scandalum ipsi. Hæc, inquit, similitudo, qua

pecorum ac brutorum desyderia & mores referūt, magno illis impedimento est, & damno ad profectum virtutis.

Et post hæc in ore suo complacent. Et postquam peruersè agendo similes facti sunt pecoribus, illud etiam mali addiderunt, ut proprio ore de commissis à se delictis gloriantur. Hoc enim sibi vult quod ait: in ore suo complacent: quod certe grauiori damnatione dignum est, cum non ipsi solū mala agant, sed proprio etiam sermone ea prædicent, & extollant.

Sicut oues in inferno posuit. Ceterum deus illos, ut oues in infernum intruit, cum scilicet irrationales facti sint, & sibi ipsius auxilio esse non possint. Vel, oues ideo eos appellauit, tanquam cruciatui, ac neci expositos.

id est.

Mors pascet eos. Cum oues dixerit, addidit, qui nam esset futurus pastor, similitudinem seu translationem seruans. Per mortem autem supplicium intelligit. Nunquā enim à pœnis absoluentur, qui ita mortui sunt. Pascet autem eos, hoc est, eos castigabit. Illud autem scire oportet, quod per animæ mortem, & per animæ perditionem solet scriptura, supplicia ac pœnas animæ significare.

non pascet.

Et dominabitur eorum rector in matutino. In matutino dixit pro cito. Dominabuntur autem, hoc est, potentiores erunt. Sen sus est igitur, quod qui recte vixerint, & virtute præstiterint, cito illis erunt potentiores: neque illic tantum, ubi virtutis laurea reposita est, sed in hac etiam vita, quia & à diuino protegentur auxilio, & summo honore conspicui illis etiam videbuntur à quorum peruersitate superari non poterunt. Exemplo tibi sit beatus Ioseph, qui cum in seruitute esset, impudica domina potentior factus est, & gloriosior.

Et auxilium eorum veterascet in inferno. Veterascet, hoc est, prorsus fiet inutile. Nam quod vetustum est, inutile esse cōseruetur: quod autem vtile non est, quasi iam non sit, abiicitur. Confidebant illi, inquit, in diuitiarum atque amicorum copia: quæ in inferno, aut nulla, aut inutilis erit. Illic enim huiusmodi non admittuntur auxilia.

Gloria sua expulsi sunt. Non hæc tantum eis acciderunt, quia brutis se similes reddidere, verum & propriam amiserunt gloriam, ob quam ipsi perierunt. Summo enim studio tenebantur, ut memoriam sibi laudis pararent. Neque modo

id est.

id est.

id est.

id est.

PSALMVS

hanc amiserunt, sed & insuper ignominia tantum ac probris celebrem illam reliquerunt.

Veruntamen deus redimet animam meam de manu inferni, cum ceperit me. Hæc de Christi incarnatione prædicta sunt & de animarum liberatione, quæ tunc in inferno erant. Redimet, inquit, animam meam, quando per incarnationem me sibi in domicilium acceperit.

Ne timueris cum dives factus fueris homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. De iniusto homine sermonem habet, tametsi simpliciter de homine loqui videatur. Ne formides, inquit, aut cogites quod humana deus bona non aspiciat. Nihil eorum descendet cum illo in infernum: sed nudus abibit relictis omnibus. Gloriam autem domus, non magnificentiam seu fastum appellat, & viuendi superbiam. Vel aliter: gloria domus ipsius, domus sunt ornamenta, et porticus, deambulationes, aurata tecta, pavimentum animalia illis lapillis distincta, prata, horti, seruatorum greges, sumptuosa fuppeller, & vasa, aut siquid aliud eiusmodi est. Gloria autem corporis, fortitudo est, pulchritudo, & proceritas. Gloria verò animæ, sola virtus. Restat igitur, ut verba illa prophetæ: omnis gloria hominis: sicut herba, vel sicut flos herbæ. De corporis gloria dicta esse intelligantur.

Quoniam anima eius in vita ipsius benedicitur. Ipse enim dum vixerit beatus dicetur, & laudabitur ab iis, qui ignorant, quæ nam sit vera vitæ beatitudo. Nam ubi mortuus fuerit contraria prorsus patietur.

Confitebitur tibi cum bene feceris ei. Verba hæc ad pauperem dicta sunt. Vbi, inquit, bona, hoc est, grata ei feceris, tantum tibi aget gratias. Nam postmodum despiciet, atque contemnet, tametsi in omni virtutum genere profeceris. Dicere etiam possumus, quod hæc verba per prophetam ad deum de iniusto homine dicta sint, ac si diceret: quoniam prauo huic homini beneficium aliquod contuleris, tunc gratias tibi aget, verum si quæ illi calamitates obuenerint, ad blasphemias & maledicta confugiet: non sic autem iustus, sed benedictet dominum in omni tempore.

Introibis usque in generationem patrum suorum. Vbi mortuus

QVADRAGESIMVS NONVS.

142

fuerit ingreditur in infima terræ usque in infernum, ubi est generatio patrum suorum.

Usque in seculum non videbit lucem. Donec, inquit, seculum est: seculum vero semper est, nunquam igitur videbit lucem, ut potè missus ad tenebras.

Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est pecoribus insipientibus, & similis factus est illis. Rursus miseriam deplorat humanam, quod homo scilicet qui modicum quid ab angelis minoratus est, & de quo Salomon: magnus homo, & honoratus vir: comparatus sit pecoribus, & similis ei sit factus.

Psalmus ipsi Asaph.

Quid sibi velit inscriptio Asaph, abunde diximus in proemio operis. Ideo superfluum ducimus, ea iterum repetere. Non temere tamē hic psalmus collocatus est post proximè præcedentem, cum utrobique contestetur nos & reprehendat propheta. Tametsi illud quis fortassis diuersum esse dixerit: quod illic humana omnis naturæ ad audiendum conuocatur, hic autem cælum ipsum, & terram. *Aduocabit enim, inquit, cælum de sursum, & terram, &c.* Et quod in illo quidē in vniuersum quilibet, accusatur, qui prauè viuit in hoc vero Iudei tantum reprehendi videantur. Est & alius propheta, qui deum simili modo iudicantē & reprehendentem introducit, dicens: audite valles & fundamenta terre, quoniam iudicium deo est erga populum suum, & cū populo suo disceptabit. Et Esaias, audi cælum, & auribus percipe terram. Familia enim est apud scripturam hic loquendi modus, quo ad timorem pariter, ac pudorem excitandum vii solet, dum facit, quod ipsa etiam innimata confessura sint ipsosq; anima preditos homines iudicatura. Stemmā præterea dei in nos misericordiam propheta in eo demonstrat, dum illum nobis adeo condescendere tradit, ut nobiscum etiā iudicari velit.

PSALMVS XLIX.

Deus deorum locutus est, & vocauit terram. Apud scripturam nomen deus quatuor assumitur modis. Et primo quidem deum illum dicimus, qui rerum omnium creator est, & dominus. Secundò per similitudinem atque imitationem, deum aliquem appellati videmus, ut in præsentī psalmo. Deus deorum

locutus est: item, deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicabit, & ego dixi dei estis, & filij altissimi omnes: item, deis non maledices, & principibus populi tui non dices malum, manifestum est enim huiusmodi nomine eos vocari, qui per virtutem deum verum imitantur, quique veluti principes ac iudices, regendo, imperando, iudicando, deo similes facti sunt. Tertio modo deum dici inuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyses Pharaonis deus dictus est: veluti qui magna aduersus illum miracula ac prodigia operabatur, qui eum castigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui sententię suę prophetę habebat Aaron, & demum qui mortis & vitę dominus ab illo esse ferebatur. differt autem hæc significatio à secunda, quia hic non simpliciter dicitur deus, sed cū adiectione, deus Pharaonis. Quarto excolentium errore: iuxta quam significationem illud scriptum legimus, ite & clamate ad deos, quos elegistis: iterum non facietis vobis deos argenteos, aut aureos. Dicit igitur sanctus spiritus per prophetā nostrum Dauid, quod deus principium omnium ac iudex terrę creator, locutus est, quid autem sit locutus, alius propheta declarauit, vt sæpe diximus, audite, inquit, vales & fundamenta terrę: & vocauit terram ad audiendum. Sed possumus etiam deorum appellatione eos intelligere, qui ad imaginem dei procreati, integram atque incorruptam illius imaginem seruauerunt, nec terreno eam fūco aut vitioso aliquo corruerunt pigmento.

A solis ortu vsque ad occasum. Omnem, inquit, terram aduocauit. his enim terminis tota terra continetur.

Ex Sion species decoris eius. Verba hæc & quę sequuntur, per prophetam dicta sunt, & prophetias continent. sensus est, quod sicut olim species ac pulchritudo diuini decoris fuit ex Sione, quia scilicet templum, quod ornamentū quoddā & gloria erat diuinę maiestatis, olim in ea pulcherrimum effulgebat: in posterum similiter species diuini decoris erit ex Sione, quia ex ea fulgentissimos lucis suę radios Christus emissit, sit, Christus, inquam, summa diuini decoris species, & verū diuinę maiestatis templum. per decorem enim hic diuinitas intelligitur, quid enim ipsa est diuinitas magis decorum?

Deus manifeste veniet, deus noster & non silebit. Verba hæc

secundi aduentus prophetiā continent. in primo enim aduentu incognitus venit Christus, & non manifeste: quinimo ipsum etiam fallens diabolus, neque enim eū interrogasset, an esset filius dei, si ei cognitus fuisset. in secundo autē manifeste veniet cū potentia, & gloria multa. In primo igitur aduentu venit in personā serui, veluti venaturus eum, qui à se rebellauerat demonem. In secundo autē, veniet tanquam iudex totius creaturę, & quemadmodū exit fulgur ab oriente, & videtur vsque ad occasum, ita erit aduentus filij hominis, omnibus nimirū & formidabilis, & manifestus. & non silebit deus, hoc est, non perpetuo tanta patienti animo mala sustinebit.

Ignis in conspectu eius accendetur, & in conspectu eius procella naufragant. Terribilem dei præsentiam, atque intolerandā, quodammodo esse prædicit his verbis. Talem etiam eum vidisse legimus prophetam Danielē, flumen, inquit, ignis trahebat ante eum, thronus eius flammę ignis, rotę eius, ignis comburens. procella autem, violentus est atque intolerabilis ventorum impetus.

Aduocabit cælum sursum, & terram, vt diiudicet populum suum. Cælū sursum dixit, pro eo quod sursum est. aduocabit autem cælum & terram, vt populum suū prauę viuētē diiudicet. diiudicare vero posuit pro redarguere. cōsidera etiā quod Moyses populum introducēs in terrā promissionis, cælum & terram testes pactiōum assumpsit, tanquā firmiora ac durabilia corpora, ac veluti ea, quę & peccatores & virtute præditos homines complectantur. huiusmodi autem figura Prosopopeia dicitur, quādo videlicet inanimatis rebus animatam personam imponimus.

Congregate illi sanctos eius. Per sanctos, Israelitas intelligit, veluti deo sanctificatos prorsus atque oblatos.

Qui disponunt testamentum eius in sacrificiis. Qui testamentum dei quod cum illis disposuit, adimplent, ac peragunt in sacrificiis. per testamentum autem legem intelligit. ea enim seruantes, quę in lege tradebantur de sacrificiis, vniuersam se existimabant legem adimplere: & in huiusmodi sacrificiis quasi religiosissimi, summo opere gloriabantur. Congregate verō illi hos sanctos: illis nimirum diebus, qui prophetiarum sermonum lectioni dicati sunt.

PSALMVS

Et annuntiabunt cæli iustitiam eius. Cum introducturus de propheta deum in iudicio, præoccupat, & prædicit, quod iuste omnia iudicabit. Ipsa enim, inquit, inanimata, illius etiā iustitiam annuntiabunt, vel per cælos, cælestes, atq; in corporeos ordines intelligit, qui semper sunt apud deum.

Quoniam deus iudex est. Hæc est comprobatio diuine iustitiæ, quia deus qui iuste iudicaturus est, iudex erit. Ille enim iuste iudicabit, qui natura ipsa iustus est.

Audi popule meus & loquar tibi. Ex hoc loco verba dei incipiunt. iubet autem ante omnia attentionem eos præstare. Audi enim, inquit, hoc est, mentem adhibe.

Israel & attestabor tibi. A communi sensu sumendum est verbum, audi. Et cum populum dixisset, proprium ac inuicissimum vnā nomen addidit, ô Israel, inquit, attestabor tibi, hoc est loquar ad te.

Deus deus tuus ego sum. Ego qui loquor ad te, sum deus tuus, perhorresce igitur, hoc autem dicit ad immensam inganimitatem suā demonstrādam, veluti, qui cum propitiis etiam seruis loquatur, ad maiore præterea exprobrationē et asititudinis, atq; insensibilitatis eorū, repetit nomen dei.

Non in sacrificiis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non hanc, inquit, redargutionem collicui vt accensare te de neglectis sacrificiis. nā holocausta tua semper sunt in altari meo. Et quantum ad sacrificia pertinet, culpa cares: verum alia sunt in quibus te acculem.

Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Ne existimes, inquit, gratum mihi cultum impendere, aut mihi inferuire, dū studiose sacrificas, neque enim indigeo sacrificiis, cū nulla re deficiam: quin immo, & omnia ego, etiam singulis præbeam. Quo circa nulla in posterū huiusmodi suscipiam sacrificia. Alibi etiam acerbius per Esaiā eosdem carpit, dicens: quid mihi multitudo sacrificiorū rectorum? plenus sum holocaustis arietū ad ipem agnorū, & sanguinem taurorū atq; hircorū non volo. Quis enim exquiruit hæc de manib⁹ vestris? Iterū per Hieremiā, dicens: quid mihi thus fers de Sabbæ, & cinnamomū de terra lon-ginquæ? & rursus: nō locutus sum ad patres vestros de sacrificiis, & de holocaustis non mandauit eis, & alia huiusmodi multa pleriq; prophetarum tradunt. Quid si quis a deo

QVADRAGESIMVS NONVS. 144

dicat per Moysem in lege, tradita fuisse mādāta de sacrificiis, illud ad hanc obiectionē dici poterit, quod sacrificiorū lex, non principaliter, neq; ex primo proposito tradita est propter deum, ea ratione, quod huiusmodi sacrificia illi placerēt, neq; enī his rebus indigebat aut delectabatur deus, sed humane duritiæ misertus legē illā tradidit: cōsiderans enim Hebræos in Aegypto iam didicisse vti sacrificiis, & libeter in eis versari, nec posse de facili ab his auelli, summa dispensatione ea, ad tēpus cōcessit illud interim lucrificiens: qd ad sui cultū ea trāsferret, qd illi sui sepius meminissent, dū frequentioribus sacrificiis interessent. nouerat enī hoc pacto intercedere aliqua oblectatione, pietatē ac religionē in deū, in tā ingratis atq; obliuiosis animis diutius posse cōseruari: at nūc quādo tā diuturno tēpore, ac tātis signis ubiq; gentiū factis homines iā in hoc cōfirmati sunt, quod vnus est verus deus, denudat palā ille atque aperit nobis per prophetā sententiam suā, sacrificiorum superfluitatē clare omnibus annuncians. Cōfundantur igitur Iudæi, qui veritatem peruertunt: & lucē, quē in scripturæ verbis iacet, obtegunt atque abscondunt.

Quoniam mea sunt omnes fere agri, pecora in montibus & boues. Ea, inquit, sacrificia non suscipiam, quoniā creata omnia, mea sunt, per feras autem agri, mūdā intelligit quadrupedia, quæ in agris pascuntur. solet enim scriptura nō immitia tantū ac syluestria animalia, sed mitiora, etiā ac domestica ferarum nomine appellare. Meas autē esse dico, quia huiusmodi omnia ego creavi. Quādā verō exemplaria habent: omnes fere sylvarum, & tunc immitia intelliges significari animalia. Siquidem agros, domestica prædia appellamus: & syluas, immitiora loca, in quibus fere solent magis versari, & tunc expones, quod non solum domestica prædia dei sint, sed etiam syluestria. His autem paucis animalium nominibus cetera omnia contineri voluit, quæ sacrificiis sunt idonea.

Cognoui omnia volatilia cæli. Noui, inquit, hæc omnia ac veluti certissimus eorum dominus, enumerata ea habeo penes me.

Et pulchritudo agri mecum est. Per pulchritudinē agri, fructus intelligit q in agris nascuntur, qui etiā pulchritudinē

PSALMVS

quādam, atque ornamentū agris omnibus præstāt. Et quia Græca dictio *θεός*, non pulchritudinem tantum, sed tempestiuitatem etiam significat, quæ in agris id efficit, ut sicut quæque temporibus miro ordine proueniant, dic quod hæc tempestiuitatem deus secum esse dicit: quia in eius facultate est, eam præstare agris aut negare. Et considera quā patris omnium meminerit, quæ in sacrificio offerebantur, offerebatur enim ex quadrupedibus boues, hirci, atque oues: ex volucribus, columbæ, & turtures: & ex terræ frugibus, siligo, vinum, atque oleum.

Si esuriens non dicam tibi. Per ironiam hoc dicit, redarguens eorum crassitudinem, qui putabant egere deum sacrificiis ad manducandū, ac si diceret: tamen tu id recte existimares, ego tamen à te nullum peterem cibum ad manducandum. Et causam subiicit.

Mens est enim orbis terre & plenitudo eius. Cum igitur terra sit terra, sumam ego, si opus fuerit, à me ipso, quodcumque libuerit, sed quia nullis deus huiusmodi adiumentis indiget, audi quid dicat.

Nunquid manducabo carnes Taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Per interrogationem legenda sunt hæc verba. Latius autem eorum amentiam redarguit: nunquid ego, inquiens, (quemadmodum falsi gentium dii) huiusmodi cibo, aut potu indigeo? quandoquidem multi etiam æquiores homines ea negligunt, & contemnunt.

Immola deo sacrificium laudis. Palam patet ex his verbis legalem cultum expelli, & euangelium introduci. Sacrificium enim quod per laudem fit, Christianis attributum est: per laudem vero benedictionem & gratiarum actionem intelligit. Vtrumque enim debemus deo: benedicere ei nimirum, & gratias agere: quod scilicet in esse producti sumus, cui antea non essemus: quod vsui nostro necessaria poscedimus, quod cognitionis lumen accepimus, & quod summis deique affecti sumus beneficiis.

Et redde altissimo vota tua. Id est orationes & preces pro salute tua. debes enim id facere, vel per vota, pmissiones intellige, quas fecerat deo. Ita enim se facturos deo pollicebantur Iudei, & nos etiam pollicemur, tanquam serui. deo autem is solus placet, qui virtute peditus est, sed sacrificare animalia,

QVADRAGESIMVS NONVS. 145

animalia, nullius prorsus est virtutis. Neque enim gentes ob sua sacrificia virtute præstare existimantur.

Et inuoca me in die tribulationis, & eruat te, & glorificabit me. Sacrifica, inquit, hoc pacto, & redde deo quod debes, & tunc demum inuoca me, & eripiam te ex omni hominū aut dæmonum afflictione, & glorificabis me tanquam veracem, ac celerem adiutorem. obseruandū vero est, quomodo deus euangelici cultus nobis hic ianuam aperies, statim etiā sanctæ trinitatis cognitionem tradiderit: sacrificia, inquit, deo, & redde altissimo vota tua, ac demum etiā inuocabis me. nec dico, quod solum patrem deum dicere debeamus, aut solum filium esse altissimum, aut solum inuocare sanctum spiritum, sed quod huiusmodi distinctione, distinctionem etiam nos personarum intelligimus.

Pecatori autem dixit deus, quare tu enarras iustificationes meas, & assumis testamentum meum per os tuum, tu vero odisti disciplinam, & proiecasti sermones meos retrorsum. Per peccatorem hoc in loco Iudeorum sacerdotum ac Scribarum genus intelligit, qui legales iustificationes narrabant populo, quiq; ore tantum non etiam corde ex veteri testamento sententias atque auctoritates afferbant, gloriabantur etiam in lege, ac veluti per eam prorsus iustificati essent, omne genus delicti committebant. idcirco de eis loquens dominus ad populum, dixit: quæ dicunt facite, sed iuxta opera eorū nolite facere. Quare, inquit, tu qui alios doces, eā disciplinā atque eam animi moderationem odisti, quā doces? cur proiecasti sermones meos retrorsum? hoc est expulisti atque odisti eostretro enim expellere aliquem quis dicitur, qui illum odit. repulisti autem dum ea non adimplesti, quæ illic mandantur. ore igitur ac lingua te fateris sermones meos suscipere, te ipsa autem abiecis eos prorsus & repellis.

Si videbas furem correebas eum. Cerne hic veluti in tabula quadam peccatorum colores. Si videbas, inquit, furem, vel vnā conspirabas, vel lætabaris, & placebant tibi illius actiones, dum non erudiebas eum, non castigabas, sed potius vitia eius contegebas.

Et cum adulteris portionem tuam ponebas. Eodem pacto cōmunicabas adulteris, quo correebas cum fure. Per adulterum autem seu (vt verius in Græco habetur) per mœchum,

PSALMVS

etiam fornicatorem intelligit, & quencunque alium intemperantem siue impudicum.

Os tuum abundauit malitia. Impletum est mendacio. Et lingua tua complicabat dolos. Hoc per se clarum est. Sedens aduersum fratrem tuum obloquebaris. Cum aliis nimium conspirans.

Et aduersus filium matris tue ponebas scandalum. Idē rursus repetit, narratione sua accusationem augens. scandalū autem ponebas, hoc est, laqueum aut offendiculum aliquod.

Hec facisti, & taciui. Longanimitate mea tuā expectans penitentiam.

Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis. Tu nō modo ea operatus nō es, quę recta sunt, & secundū virtutē: verū scelerata etiā cogitasti. scilicet autē fuit cogitare q̄ essem ego tui similis, & q̄ consentire ac parcere deberem peccatoribus.

Arguam te & statnam contra faciem tuam peccata tua. In die scilicet iudicij.

Intelligite hac vos, qui obliuiscimini deum. Considerate quę dicta sunt vos qui obliuiscimini deum, & non animaduertitis quā longanimis sit in peccatis vestris.

Ne quando rapiat, & nō sit qui eripiat. O longanimitatem incomprehensibilem: adhuc tolerantia utitur, cupiēs illos in tuto esse, ne quando, inquit, ipse per violentos angelos repente rapiat animas vestras.

Sacrificium laudis glorificabit me. Iterum ea mandat, quę ad nouum pertinent sacrificium. hoc enim, inquit, glorificabit, hoc est honorabit me, & non animalium sacrificia.

Et illic iter quo ostendam illi salutare meum. Et illic, inquit, id est in eo genere sacrificij via quędam est ad salutē, per quā viam, ego sacrificanti cuilibet, eam salutem ostendā, quę a me puenit, quędā vero exēplaria habēt: & illic iter quo ostendam: & tunc expone subintelligendo, ut infra: & illic, inquit, est iter, iuxta quod iter ego ostendā illi, &c. Aliqua etiam exēplaria post verbum ostendam, punctū habebent, post quod sequitur: illi salutare meū: viam autem ad salutem esse credimus, baptismum aut penitentiam.

In finem Psalmus ipsi David, cum ingressus esset ad eum Nathan propheta, quando ipse ingressus est ad Bersabee uxorem Urię.

QUINQUAGESIMVS.

146

Inscriptio, in finem, indicat psalmum hunc prophetas continere, quę lectorem moueant, ut earum finem inspiciant. Neque enim in hoc psalmo beatus David medicinam tantum adulterij, & cadu, vulneribus salutarem construxit, sed de variis etiam rebus in eo tractauit: quippe cum & instaurationem prädixisset Hierusalem, quę facta est post populi reditum ē Babilone, vbi captiuus detinebatur: gratia enim sanctorum spiritus in eo profusa non defecerat, cum inter cetera vel illud cognosceret, quod omnes delictorum sordes iamiam erat abluturus, & clarior etiam futurus, quā antea fuisset. hac ratione restitui sibi non petiit sanctum spiritum, sed non auferri. verum huiusmodi hac prophetia nostri confessio omnibus potest accommodari peccatoribus. & eo quidē tempore fuit facta, quando Nathan propheta ad eum ingressus est, ut de commissis delictis illum reprehenderet. Tunc enim ad se ipsum rediit beatus David. Nam hactenus delicti sui enormitatem minime perpenderat. Quod vero ait: quādo ingressus est ad Bersabee: nō hoc sibi vult, quod statim post huiusmodi ingressum, ad eum venerit propheta Nathan, inter fuit enim quoddam temporis intervallum, ut traditur in primo Regum libro: sed illud aduerbium, quando, hoc in loco futurum aliquot post tempus designat, ut sit sensus: composuisse eum hunc psalmum, postquam intravit ad Bersabee & grauidam eam reddidit.

PSALMVS L.

Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Iuxta immensam, inquit, tuam misericordiam miserere mei. Immensum enim est quod deliqui.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Supplicantiū more eundem sepius repetit sensum. & per iniquitatem pro qua. 70. dixerunt, iuxta significationem Gręcæ diuisionis, prauaricationē legis intelligit in adulterio & cæde a se commissam. vtrunque enim lege vetabatur. vel, cū iniquitatem seu potius (ut diximus) se commississe fateatur, consequenter illud etiam affirmat, se hoc fecisse, tanquā ex legem esse, cū alienigenę instar, qui sub lege non sit, nefanda hæc delicta commiserit.

Amplius lava me ab iniquitate mea. Venia quippe ei iā data fuerat per prophetā Nathan dicentē: deus abstulit peccatum tuū: verum præ maximo quodā ardore, amplius etiā

PSALMVS

lauari cupit. vel amplius, expone, pro valde.

Et à peccato meo munda me. Rursus peccati nomine delictum à se commissum appellat, quod superius, iniquitatem seu (vt diximus) *avpian*, id est transgressionem legis appellauit. proprie enim ille peccare dicitur, qui legem transgreditur. solet autem propheta promiscue vti his nominibus.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Miserere, mei, inquit, & munda me, quia perpetrati à me criminis oblitus non sum, nec veluti de regia dignitate superbus, illud neglexi. Nā & si homines lateat, ego tamē illius enormitate cognosco, ac conscientia mea oculis diu noctuq; illud cerno: quippe cū assidue ac peracerbe animam meā stimulet quæ res certā penitentiæ coniecturā præstat, ac peccatorum etiam veniā conciliat.

Tibi soli peccaui. Cum rex sim & te solum commissorum à me scelerum iudicem habeam, tibi soli peccasse videor, hoc est, tibi soli iudici subiicior. ceterorum enim omnium ego dominus sum, & ob potentiam meam, licere mihi videntur, quæcunq; libuerint. vel, quia leges tuas transgressus sum, idcirco tibi soli peccasse videor illarū legislatorum.

Et malum coram te feci. Omnia enim vides non tantum quando ea sunt, sed quando etiam futurū est vt fiant. hoc autem dicit, pudore seipsum confundens, qui deum videntem tantum committi facinus veritas non sit. illud autem tem confydera, quodd de vno tantum à se commissum crimine loqui videtur, cum tamen plura essent. ea nimirum ratione, quia vnum ab altero dependebat, quippe cum adultério impulsus fuerit ad cædem.

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum indicari. Delictum, inquit, quod feci coram te, fateor in caput meum commisisse, vt quoties tu mecum indicaris, & quæ inter nos est causa discutitur, quodd scilicet tu me ex inimo, regē feceris, tantaque, ac tali gloria conspicuum: quoddque ego contra, & leges tuas spreuerim, & te sceleribus meis ad irā excitauerim, vt in hoc, inquit, iudicio tu magis iustificeris, & ego vicissim, veluti erga tantū benefactore adeo ingratus magis cōdemner. ea enim fuit maligni dæmonis intentio, cum magna me vi ad peccandum impulit, ac superauit, vt mea me constitueret condemnationis ministrum. Dicere

QVINQVAGESIMVS.

147

autem possumus iudicatum fuisse deum cum Dauid, quando Nathan propheta eū redarguit, quodd pro tantis beneficiis à deo acceptis ipse contra, prauis benefactorem actionibus remuneratus sit: vbi postquam dei iustificationes percensuit, condemnationem etiam addidit, dicens: Hæc dicit dominus, ecce ego suscitabo in te mala ex domo tua: & alia, quæ plenius habentur in libris Regum.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Vt deum magis ad misericordiam traheret, naturam suam commemorauit. Nam si Adam non peccasset, nunquam oportuisset illum Eux coniungi. peccatum itaque copulam generauit: & copula rursus eos produxit, qui ex Adam & Eua nati sunt: & sic deinceps illi alios, atq; alij alios, vsque ad Dauid. & licet nuptiæ nunc ob filiorum procreationem in honore habeantur, natura tamen ex peccato proueniunt. ex peccato igitur conceptus & genitus sum. nam quodd secundo loco dicit, & in peccatis concepit me mater mea, Symmachus reddidit, & in peccatis genuit. non est igitur magnum, si ego peccaui, naturæ conditione sustinens.

Ecce enim veritatem dilexisti. Hoc ad beati Dauid confessionem referendum est, de qua supra diximus. Ait enim, ego, quæ vera sunt fateor, me scilicet peccasse. hoc autem fateor, & non nego, quia tu veritatem dilexisti, & odisti mendacium. Illa autem verba, ecce enim, superflua sunt, tam in hoc versiculo, quam in proximè superiori. Hebraicū enim est idioma, iuxta quodd superflua multa in oratione reperi solent.

Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Hoc in sui ignominiam & confusionem dixit. adeo tu, inquit, dilexisti me, vt ineffabilia prouidentie tuæ arcana, per prophetarum mihi spiritum feceris manifesta, ego tamen ingratus erga te esse apparui.

Asperges me domine hyssopo & mundabor. Varia à multis dicta sunt ad præsentis versiculi explanationem, nihil tamē ab eis adeo apertum traditur, vt contradictione omni prius careat. Ego autē prophetam puto his verbis de se ipso prædicere, quodd adhuc exactius ac perfectius absoluedus esset à crimine, & gaudio replendus. Quia enim lex im-

PSALMVS

mundos quosdam, hyssopi asperfusionibus mūdari iubebat, ea nimirum ratione, quia hyssopus herba quædam est multum absterfua, iuxta illius purgationis metaphoram ait: tu domine, ea me potissimum asperfusione asperges, quæ perfectius omnes abstergit maculas: hoc autem fiet, per prolatam à te omnimodæ absolutionis sententiā, vel per lachrymas penitentis: quippe cū & huiusmodi lachrymæ, vt dei donū ab eo proueniat. nā si hæc à te mihi dona adfuerint in abstergendis meis maculis, hyssopi vicem præbunt.

Lauabis me & super cinem dealbabor. Eundem præ gaudio sensum repetit.

Auditui meo dabis exultationem & letitiam. Quia auribus animæ meæ te mihi pepercisse instillabis. exultatio autē & letitia idem significant.

Exultabunt ossa humiliata. Ossa mea, inquit, peccatorum pōdere depressa exultabunt, ac deposito eo onere alleuabuntur. per sua vero ossa, seipsum prorsus significat. aliqui autē dicunt, quod illa verba, auditui meo dabis exultationē, ad saluatoris incarnationem pertinent, vt sit sensus: annuncabis mihi iucundissimum gaudium, illam nimirum ineffabilem incarnationem, & tunc ossa mea, quæ nunc humiliata sunt, præ summa voluptate exultabunt & subsilient.

Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Omnia, inquit, peccata mea in conspectu tuo iacēt: quia tu omnia conspicias: verum peto, vt aspectum ab illis tuum amoueas, & commissā à me scelera è libro deleas actionū mearum.

Cor mundum crea in me deus. Cor apud scripturā multa significat. aliquando enim pro singulari corporis mēbro accipitur, aliquādo vero pro interiori illa rationis atque intellectus parte, à qua regimur, iuxta illud: quare cogitationes ascēdūt in corda vestra: aliquādo sententiā significat, & propositū, iuxta illud: cor autē eorū lōge est à me. Aliquando beneplacitū & animi affectionē, iuxta illud: inueni David virū secundū cor meū, & aliquādo animā, vt hic: cor mundum crea in me deus. Non peto, inquit, vt aliam in me naturā crees, sed vt quam habeo, in antiquā restituas pulchritudinē. creabis autē cor mundū in me, si vetustatem illam, quæ ob peccatorū sordes animæ meę inhæret, ab ea prorsus

QVINQVAGESIMVS.

148

abstuleris. Crea igitur hoc in loco, dixit, pro restitue.

Et spiritum rectum innoua in interioribus meis. Innoua pro deo immittit: Deinceps, inquit, immitte in me spiritum rectum, hoc est, directionis gratiam, quæ diabolicas in me omnes tortuositates dirigat. Per interiora autē, intimas animæ partes intelligit. Simile etiā his est, quod legimus apud Ezechielem dici ad eos, qui in Babylone erant. Dabo enim vobis, inquit, cor nouum, ac si dixisset, infirmum ac languidū cor vestrum, & promptitudinē vestrā renouabo.

Ne proicias me à facie tua. Quali tua indignum custodia. *Et spiritum sanctum tuū ne auferas à me.* Non auferas à me, inquit, prophetiæ donum, ob scelera quæ commisi.

Redde mihi exultationem salutari tui. Gaudium quod habebam: quia à te fueram conseruatus. Et cōsidera quomodo his duobus versiculis, & non auferri rogat, quod nunquā amiserat, & reddi postulat, quod iam fuerat ablatum. ante commissā enim crimina, in summa debebat lætitia, quod tantum fuisset saluatorem consecutus.

Et spiritu principali confirma me. Robora me, inquit, gratia illa spiritali, quæ animi perturbationibus imperat, & dirigit ad meliora. Per hoc autem principale spiritalis directionis donum, variæ possunt intelligi virtutes, quæ animabus nostris à sancto spiritu tribuuntur.

Dolebo iniquas vias tuas, & impij ad te conuertentur. Hæc est etiam futurorum prophetia, quæ iam adimpleta est, quippe cum, simulac Evangelij prædicatio cepit in gentibus seminari, Davidici statim psalmi præcipui doctoris vicē eis præstiterint, ad parandas virtutes.

Libera me de sanguinibus deus, deus salutis meæ. Iuxta historię sensum per sanguines, iniquam cædem intelligit, memoria nimirum repetens se Vriam occidisse. Iuxta Anagogen vero, dæmones, qui sanguine gaudent tam occisorum hominum, quàm immolatorum animalium, non immerito sanguines dici possunt. Et quod ait: Deus salutis meæ, sæpe diximus idem esse, quod deus saluator meus. Illa autem repetitio deus deus, vehemens cordis indicat desiderium.

Exultabit lingua mea iustitiæ tuæ. Ipsa etiam lingua mea, inquit, annunciatione lætabitur iustitiæ tuæ. Per iustitiā au-

Ε' Π' ΤΟΙΣ
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΙΣ
ΑΥΤΟΥ.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΙΣ
ΑΥΤΟΥ.

tem hoc in loco iustificationem intelligit sibi à deo cōces-
sam, hoc est, liberationem à peccato. Quædam vero exem-
plaria habent, iustitiā tuam: & tunc sensus est, quod lingua
mea exultationem sibi faciet, eam iustificationem quæ à
te mihi est præstita, exultans vimirum & subsiliens pro-
pter eam, ad hymnos & laudes tibi decantandas.

Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.
Præmonitus ego, inquit, à sancto spiritu, novi, quod tu
iterum aperies labia mea ad hymnos & laudes tibi concinē-
das, non secus atque aperta erant, ante commissā à me de-
licta. Nam in præsentia ob condemnationem tuam oculo
sa sunt.

*Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non
delectaberis.* Vide rursus brutorum sacrificia, quæ à lege im-
perabantur, reprobati. Si voluisses ea, inquit, dedissem san-
ctus, verum tu holocausta non suscipis, tamen ea sint omni-
bus aliis sacrificiis honoratiora. Quod si quis obiciat, be-
atum David post huiusmodi verba deo sæpius sacrificasse,
illud animaduertendum ducimus, quod non ex proposito,
neque ex propria voluntate id agebat, sed legis reueren-
tia, & quia noui sacrificij dies nondum venerat.

Sacrificium deo spiritus contritus. Anima, inquit, quæ humilita-
te ac demissione quadam voluntaria contrita fuerit, gra-
tum atque acceptabile deo sacrificium reddit.

Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Sæpe numero,
vt diximus, scriptura per cor, animam intelligit, eo quod
animæ sedes sit, & in eo potissimum diuersetur: atque i-
deo vbi cor patitur, anima statim à toto euolat corpore.
Nō despiciet autem pro, non auertet, hoc est, suum ab eo
non dimouebit aspectum.

Bene fac domine in bona voluntate tua Sion. Supplicat hoc in lo-
co pro reedificatione Hierusalem, quæ futura erat post re-
ditum à Babylone. Quædam vero exemplaria non in ac-
cusatiuo casu, sed in datiuo habent dictionē, Sion, quod ex
lectione Græca melius percipitur propter articulum: iux-
ta quem & nos commodissime legere possumus primā liti-
ram, Benefac ipsam Sion, vel in datiuo, Benefac ipsi Sion: &
tūc expone, benefac, pro, bona facito. Aliud enī est hoc ab
illorum iuxta quod alibi legim⁹. Benefac domine bonis & re-

etis corde. In bona autem voluntate tua, hoc est, auxilio, &
ope tua.

Et edificentur muri Hierusalem. Optantis sermo est, tamen si
ex Græca lectione imperatiui modi esse videatur.

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. Tunc, inquit, iustum susci-
pies sacrificium. In alio enim loco nunc quā in Hierusa-
lem sacrificia tibi non rite offeruntur. Cum lex in ea tan-
tum sacrificari posse mandauerit.

Oblationem & holocausta. Per oblationem ea intelligit sacri-
ficia, quorum pars aliqua tantum offerebatur: per holocau-
sta autem, ea quæ integra incendebantur.

Tunc imponent super altare tuum vitulos. Hæc quidem iuxta
historiæ sensum dicta sunt. Iuxta Anagogen vero ea prædi-
cit propheta, quæ ad ecclesiam fidelium & ad Euangeli-
cum sacrificium pertinent. Et per bonam voluntatem, Sal-
uatoris incarnationem intelligit, veluti bonum quoddam
propositum: & per Sion, Christianorum conuersionē: per
muros item Hierusalē, Episcopos & doctores. Et tunc, in-
quit, accipies sacrificium iustitiæ, hoc est, sacrificium vni-
uersæ virtutis, & oblationem, hoc est, sanctos cōfessores, &
holocausta, hoc est, sanctos martyres. Illi enim oblationi-
bus, isti vero holocaustis merito comparari possunt, cum
utriq; deo oblato, ac sanctificati sint, & cōfessores quidē ex
parte, se deo obtulisse videntur, propter assuefactionem fi-
dei, martyres autem ex integro, cum & animum pariter, &
ipsam corpus in totū deo deuouerint. Vel per oblationes,
membrorū extremitates intellige, de confessorū corpore
detruncatas: per holocausta vero, integra martyrum incen-
dia, aut cædes. Vel aliter: Oblatio virtutē quidem signifi-
cat, sed ex parte diminutam, veluti si quis in coniugali, aut
alio mundanæ vitæ statu virtutem præ se ferat, holocaustū
vero perfectā virtutē, veluti si quis in virginitate, aut mo-
nastica degat cōuersione. Per vitulos etiā eos intellige,
qui virtutum ministerio pasto ac cibati sunt, & effecti pin-
gues gratia sancti spiritus, qui, dæmones, fortium vitulorū
instar, cornu petunt, & denique eos omnes, qui actione &
sermone perfecti sunt, qui etiam ad cœleste adducuntur al-
tare in odorem suauitatis. Illud autem scire oportet, quod
multi sæpe numero futurū tempus indicatiui accipiunt pro

PSALMVS

opertio, idioma id esse dicentes Hebraice lingue, ut illud: Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, &c. Pro eo quod est, utinam me aspergas, atque utinam laues, & alia huiusmodi.

In finem Psalmus intelligentia ipsi David, quando venit Doech Idumeus & annuntiavit ipsi Saul, & dixit, venit David in domum Achimelech.

Cum fugeret Saulen beatus David, atque (ut accidit) efferret, profectus est Nombam ciuitatem sacerdotum ad Achimelech Pontificem, ubi & panes propositionis comedit, & alia egit, quae supra commemorauimus in expositione Psalmi tricesimiter. Hunc cum ridisset Doech regiorum mulorum praefectus, omnia Sauli renuntiavit. Quod hoc audito, aded furere ac sauire cepit aduersus Achimelech, ut ceptum & quinquaginta Sacerdotes ad se adduci iusserit, & occidi à Doech, & in cuiusque etatis homines in ea ciuitate seueri. Quod cum resisset beatus David, conscripsit hunc psalmum, ad eos consolandos, qui iniuria affecti fuerant. In finem inscribitur, quia ad eorum finem illos iubet aspicere, qui iniuriam intulerunt, atque interim patienter ferre, ac longanimes esse. Intelligentia autem, seu (iuxta aliam Graecæ dictionis euuioos significationem) prudentia. Ideo dixit, quoniam illi, qui iniuria affecti fuerant, multa opus erat prudentia atque intellectu, ut patienti animo illatas ferrent iniurias.

PSALMVS LI.

Quid gloriaris in malitia potens? Sermo est ad Doech, quem oportuerat potius malitiam suam obtegere, quàm de ea gloriari. Per malitiā autem omnē in vniuersum prauitatem intelligit. Potentem vero eum appellauit, ob familiaritatem atque amicitiam, quā habebat cum Saule: vel potentem in lædendo ac maligne agendo. Iniquitatem tota die iniustitiam cogitauit lingua tua. Pro cogitauit, Theodotio reddidit, locuta est. Quod vero ait: Tota die, Symmachus dixit, per singulos dies. Ordo est lingua tua semper locuta est iniquitatem, iniustitiam, sine copula, pro eo, quod est, iniqua, & iniusta. Exprobrare autem propheta vi-

QVINQVAGESIMVS PRIMVS. 150

detur illius vitam, ac conuersationem prorsus perditam. Neque enim huiusmodi ciuitatem aliquando vastasset, si non perditus prorsus fuisset moribus.

Quasi nouacula acuta fecisti dolum. Dolum hic calumnia appellat, quam aded potentem parauerat Doech, ut sacerdotum ciuitatem, instar nouaculæ deraferit, cum Sauli detulisset. Achimelech sacerdotem fauere partibus David.

Dilexisti malitiam, super bonitatem, iniustitiam magis quàm loqui *καταει* iustitiam. Malum potiusquam bonum semper amasti, & iniusta facere potiusquam iusta.

Dilexisti omnia verba demersionis lingua dolosa. Omnia verba demersionis, quæ perimere ac delere homines solent, in quos veluti quidam vnus fluctus, irruerint. Hæc enim omnia verba Doech. Dilexit in lingua dolosa, hoc est, in lingua moliente insidias. Aliqua vero exemplaria non in ablatiuo, sed in accusatiuo habent, linguam dolosam: & tunc diuides versiculæ verba, ut sit sensus: Dilexisti etiam linguā dolosam.

Propterea deus destruat te in finem. Nimirum veluti male ædificatum, tametsi ob delationem à te factam Sauli regi, ad maiorem ab illo honorem prouectus sis, quod si verbū destruat, & alia, quæ sequuntur, intellexeris non optantis esse, sed execratis, prophetiam continebunt futuræ perditionis ipsius Doech.

Emellat te. Veluti in eius vinea male plantatum.

Et emigre, ne te faciat à tabernaculo tuo. Id est animam tuam à corpore tuo. Vel emigrate te faciat à domo tua, & ab ea veluti mortuum efferri.

Et radicem tuam à terra viuientium. Per radicem generationē, ac stirpem eius tam præteritam quàm futuram intelligit. Radices enim Doech tam parentes dici possunt, quàm liberi ac posterī, parentes quidem, quia eum produxere, filij vero ac posterī, quia radix sunt aliorum, qui ab eis generantur. Per radicem igitur tam ascendentes, quàm descendentes, & omnem denique generationem significauit. Per terram autem viuientium, & præsentem terram intelligit, quā viuī homines habitant, & cælum, qui eorum locus est, qui semper viuunt.

Videbunt iusti & timebunt. Videbunt integram perditionem

PSALMVS

Doech. Vnde ineuitabilem pœnarum sententiã timentes, cautiore sient.

Et super eum videbunt. Gaudebunt, inquit, cum eum tãti sceleris viderint pœnas dare: iuxta quam sententiam alibi dictum est: lætabitur iustus, cum viderit vindictam.

Et dicent, ecce homo, qui non posuit deum adiutorem sui. Quia me iniuria à rege affectum cœlare noluit, sed prodere: quam ob causam deum sibi inimicum constituit, qui pro hominibus iniuria affectis pugnare solet.

Sed speraui in multitudine diuitiarum suarum. Verisimile est autem hunc Doeck fuisse diuitem, vel diuitias non auri dicat, aut argenti, sed malignitatis, & vitiorum: quibus supra, potentem eum esse dixit.

Et preualuit in vanitate sua. Quod paulo ante diuitias, nunc vanitate appellat, veluti quæ illis in periculis minime erant profuturæ.

Ego autem quasi oliua fructifera in domo dei. Prædicat ea quæ ad se pertinent. Illi, inquit, adeo insanè aduersum me insidias disponunt, ciuitates perdunt, nemini parcunt, ego vero integer atque innocuus cōseruabor, veluti oliua fructifera, cuius fructus non perit: cōseruabor autem in protectione & custodia dei, non secus atque oliua in pingui hortu cōseruetur. Vel per domum dei, tabernaculum intelligit: & prædicat, quod deuictò Saule, & regnum ipse consecuturus sit, & ciuitates, & tabernaculum.

Speraui in misericordia dei in seculum, & in seculum seculi. Non speraui ego in diuitiis, aut in robore, vt illi, sed in tua tantum misericordia, quã iis præstas, qui iniuriam patientur: sanè autem spem habeo, tam in præsenti seculo, quàm in futuro, cum omnes deus actiones nostras diiudicaturus sit.

Confitebor tibi in seculum, quia fecisti. Gratias tibi agã semper domine, quia fecisti: subintellige vindictam. Huiusmodi autè vox ab intimo videtur mihi prophætæ corde emissã, atque ideo deficere. Solent enim ij, qui vlciscuntur defectiua quæda verba proferre, veluti præ gaudio reliqua in eis verba intercidantur, vt illud: viderit oculi nostri. Subintelligitur enim, vindictam, vel quid simile. Præuidebat enim propheta insidiatorum, atque hostium suorum interitum.

Et expectabo nomen tuum. Hoc est, expectabo te ultorem.

QVINQVAGESIMVS PRIMVS. 151

Est enim circumlocutio, vel præ multa reuerentia nomen dei, pro ipso accipit deo.

Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Quoniã, inquit, hoc vtilissimũ est, apud eos, qui tibi sanctificati ac dicati sunt. Effertur etiam potest hic psalmus à quolibet fidei aduersus dæmonem, veluti aduersus eum qui iniqua assidua operatur, & dolosa: & vsq; ad illa verba: & emigrare te faciat de tabernaculo tuo: facile omnia cōgruunt huic sensui. Per tabernaculum autem, principatum dæmonis intellige, quem in humanum habebat genus: & per radicem, huius principatus stabilitatem. Videbunt autè iusti omnes, inimici nostri dæmonis depressionem: & tunc magis timebunt dominum, qui opem ferre solet timentibus se. Per hominem etiam hoc in loco dæmonem intelligit, quem admodum & alibi dicemus in psalmo 35, & quæ sequuntur omnia ad hunc sensum exponi possunt.

In finem pro Maelch intelligentia ipsi David.

Ort. psal.
A. 18.

Hic psalmus idem est cum psalmo 13. duobus tantum versiculis exceptis, qui in hoc psalmo amplius habentur quàm in illo: eos tantum hic interpretabimur. Nam aliorum expositionem illic tradidimus. Hi autem versiculi ea ratione amplius hic habentur, na videri posset idem psalmus superfluum esse, dum bis ponitur. Præterea ut doceret nos propheta, quod sensu differunt, tamen si verborum prolatione iidem esse videantur. Ille etenim insaniam, ac furorem carpit, quo Sennacherib & Rhapsaces aduersus Ezechiam regem ferebantur: hic vero Iudeorum rabiem contra Christum. Quod si aliter se haberet, proculdubio huiusmodi superfluitas, neque interpretes neque ipsos etiam Iudeos latuisset. verum excusationem nullam habent Iudei, tametsi sponte sua cecutiant. Aliam enim ac diuersam prorsus inscriptionem uterque eorum sortitus est. Præsentis itaque inscriptio, ad finem nos iubet inspicere propter prophetias, quæ hic aduersus Iudeos prædicantur: veluti monens lectorem vt illarum finem animaduertat. Quod vero ait: pro Maelch. Idem sibi vult, ac si dixisset, de chorea, Christianis etenim, cum legitur hic psalmus, exultandum, ac chorea quodammodo videndum est, propter finem, atque eventum verum, quæ in eo prædictæ sunt. Exultabit, inquit, Iacob & lætabitur Israel. Israel enim populus pro populo accipitur Christiano, vt diximus in psalmo 13. in-

PSALMVS

telligentie etiam ideo inscriptus est: quia multa lectori opus est intelligentia in his discernendis. Nam licet verborum prolatione eadem esse videatur, quæ in hoc, & quæ in 13. habentur psalmo, sensu tamē differentias habet mysterio reſertas. Sed illos iam versiculos exponamus, quos amplius hic haberi diximus.

PSALMVS LII.

Dixit insipiens in corde suo, non est deus, corrupti sunt, & a hominibus facti sunt, in iniquitatibus. Vide, quæ exponendo diximus in psalmo 13. quod vero hic in iniquitatibus: ibi dixit in studiis.

Non est, qui faciat bonum. In commemorato psalmo dixit: non est qui faciat bonitatem.

Deus de cælo prospexit super filios hominum, ut videret si est, qui intelligat, aut qui exquirat deum. Omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum, non est usque ad nunc. Nonne cognoscunt omnes, qui operantur iniquitatem? qui deorant populum meum in cibo panis? Deum non invocaverunt, illi timuerunt timorem, ubi non erat timor. Vide, quæ in 13. psalmo dicta sunt.

Atrox
et.

Quoniam deus dispersit ossa eorum, qui hominibus placent. Iudæos carpit, quos studiosos esse dicit, ut hominibus placeant, tamen si latina dictione, non ita significanter id vitium exprimi potest, quam græca, quæ vñico vocabulo, ἀποστασία, huicmodi homines appellavit. Hoc autem vitium sæpenumero Christus Iudæis exprobrauit, hypocritas eos appellans, & secundum adspæctum iudicantes: qui etiā ut Cæsari placerent, clamaverunt: non habemus regem, nisi Cæsarem: item ad Pilatum: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Quorum Iudæorum ossa, hoc est, quorum tribus, quibus ipsi quasi membris quibusdam consistebant, deus dispersit. Dispersi etenim sunt per orbem, ut omnibus serviret nationibus, vel ideo dispersos eos fuisse dicit quia Romanorum gladio periti, ac discepti, canibus & volucribus laniandi relictis sunt.

Confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. Confusione atque ignominia pleni esse apparuerunt apud omnes gētes, veluti omnium hominum infelicissimi. Huicmodi autē calamitatē ea ratione passi sunt, quia Christus spreuit eos, in op-

QVINQVAGESIMVSTERTIVS. 152

probrium illos vniuerso orbi præbens.

Qui dabit ex Sion salutare Israel, cum converterit dominus captivitatem plebi suæ, exultabit Iacob & letabitur Israel. Horum etiam verborum expositionem in sæpe cōmemorato tradidimus psalmo.

In finem in hymnis intelligentiæ ipsi David, cum venissent Ziphæi & annūciassent Sauli, nonne ecce David absconditus est apud nos?

Fugiens Saullem beatus David, profectus est in eremum Ziphæi, Ziphæi vero amicitiam fingentes, Sauli significarunt, latere illum apud se. Hoc audito Saul cum exercitu illuc contra eum proficiscebatur, verum bellum, quod à Philistæis repente superuenit, Saullem diuertit, ne tunc ultra illum persequeretur. Tanto itaque beatus David liberatus periculo, aufugit, & præsentem psalmum in gratiarum actionem cōpositum deo dicavit: quo adiutore omnes Sauli insidiæ facillime semper dissolutæ sunt. Atque ideo in hymnis inscribitur. Cōfitebor enim inquit, nomini tuo domine, quoniam bonum est, quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. In finem vero ideo dixit, quia ad finem tendebant, quæ hic prædicebantur: prædicebatur autem inimicorum ipsius destructio. Cōvertet enim, inquit, mala inimicis meis, & in inimicis meis videt oculus meus: quæ verba dilucide locis suis exponemus. Intelligentiæ autem suæ, ut alibi diximus, prudentiæ ideo inscriptum est, quia prudentis viri est huiusmodi tempore amissis omnibus, liberatorem deum laudare, eumque veluti iudicem optimum aduocare.

PSALMVS LIII.

Deus in nomine tuo saluum me fac. Salua me, inquit, propter nomen tuum. Saluatoris etenim, & misericordis, & iusti nomen habes. Priesto igitur mihi ad sis, quoniam vadique mihi incumbunt insidie.

Et in potentia tua iudicabis me. Et cū potens sis, recte, non iudicabis me, simul cum iis, qui opprimunt infirmitatē meam, (Saullem dico,) & vindictam facies. Est autē indifferens constructio huius verbi iudicabis. Posuit enim iudicabis me, pro iudicabis mihi: hoc est, iudiciū mihi facies. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.

PSALMVS

Verba illa exaudi, auribus percipe, & alia huiusmodi, non videntur mihi inter se sensu differre, sed intentionem, atque constantiam precum significare: quemadmodum in principio quarti psalmi, & 16. & 54. & in multis aliis locis videre licet: tamen nonnulla à studiosis viris inueniri possit differentia. Per orationem autem, hoc in loco, eam intelligere possumus, quæ mente & animo fit: & per verba eas preces, quæ labiis effunduntur, cuiusmodi erant verba illa: deus in nomine tuo saluum me fac, & siquid aliud huiusmodi est.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quasi uentum animam meam. Saulem, & eius complices ita appellat, alienos quidem, quasi animo, à se alienatos, atque inimicos: fortes vero, eo quod apparatu bellico præstabant. Vel per alienos, Ziphios intelligit veluti à vera ac recta beneuolentia alienatos: per fortes vero, Saulem & socios eius, ut diximus.

Et non proposuerunt deum in conspectu suo. In mente, inquit, atque in animo suo deum sibi non constituerunt, quemadmodum ij faciunt, qui deum timent. Hi etenim assidua cogitatione illum sibi ante faciem animarum suarum constituent, prohibereque atque vetare illum putant ne prosiliant ad mala.

Ecce enim deus adiuuat me, & dominus defensor est animæ meæ. Superflua est coniunctio enim. Accepta autem beatus David certitudine de superno auxilio, præ lætitia illud omnibus palam annuntiat, dicens: ecce, &c. quæ dictio hoc in loco temporis propinquitatē significat, quasi dicat, nunc. Conuertet mala inimicis meis. Illa nimirum mala, quæ illi aduersum me meditabantur, in eos conuertet.

Et in veritate tua disperde illos. Per veritatem hoc in loco iustitiam intelligit. Vel aliter: quia veritas delet atque extinguit mendacium, tu in eo quod verax es, eos disperde, qui mendaces sunt. Ziphæi enim magna se affectos esse beneuolentia erga beatum David mentiti fuerant, similiter & Saul: qui sæpenumero verbis confirmauerat se nullas de cætero aduersus eum insidias moliturum esse.

Voluntarie sacrificabo tibi. Voluntarie: hoc est, prompto ac læto animo, non tantum veluti mandato legis coactus, quantum

QUINQVAGESIMVS QVARTVS. 113

quātum ex ardore quodam animi. Tibi igitur sacrificabo, veluti summo ac potentissimo eorum defensori, qui iniuriam patiuntur.

Confitebor nomini tuo domine. Hoc est gratias agam tibi.

Quoniam bonum est. Gratias nimirum tibi agere. Bonum enim est, inquit alibi, confiteri domino.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. Interrupto etenim nunc Saulis impetu quo in me ferebatur, in aliud bellum eum diuertisti.

Et in inimicis meis dispexit oculus meus. Animæ nimirum oculis: ac veluti propheta, Ziphæorum ac Saulis interitum cernens. Sermo autē defectiuus est, & sic intelligitur: oculus meus, inquit, dispexit ac vidit in inimicis meis: ea omnia nimirum, quæ optauit, vel ea omnia quæ passuri sunt: quemadmodum etiam tradidimus in psalmo 24. Effert etiam à nobis potest hic psalmus aduersus dæmones, qui à deo alieni sunt ut rebelles ei atque aduersarij: & fortes similiter sunt ad patranda scelera tanquam in corpore spiritus, & tanquam huius etiam mundi principes.

In finem in hymnis intelligentie ipsi David.

Hunc psalmum pari modo conscripsit beatus David, cum Saulem fugeret, & vagabundus in eremo diuisaretur. Verum, dum proprias passiones narrat propheta quodammodo Christi passiones describit. Atque ideo in finem inscribitur, & in hymnis, & intelligentia. Audito rem enim ad eorum finem remittit, quæ de Christo hic prædicta sunt: suadetque, & hortatur nos ad illius laudes qui propter nos tantas passioni sustinuit. Cum intelligentia etiam omnia hæc audiri admonet propter umbram, atque obscuritatem prophetiæ.

PSALMVS LIIII.

Auribus percipe deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me. Huiusmodi verba, ac sententiam exposuimus superius in secundo versiculo psalmi 51. obseruandum est tamen, quod in psalmo 16. alius ac diuersus est verborum ordo, atque hic habeatur. Prius enim ibi ponitur: Exaudi, deinde, intende, & postremo loco, auribus percipe: ita ut manifeste pateat nullam esse apud prophetam harum dictionum

PSALMVS

differentiam.

Contristatus sum in meditatione mea. Quod latine hic meditationem legimus, græce habetur ἀπολογίζομαι quæ dictio proprie quidem nugacitatem seu (vt alij propius huic sensui rediderūt) argutationem significat, & apud prophetam nostrū sæpenumero p̄ assidua meditatione reperitur: iuxta quod alibi dicitur: & meditabar in iustificationib⁹ tuis. Nā quod ait, meditabar græce legitur ἀπολογίζομαι. Contristatus sum, inquit, in meditatione mea, cogitando quonā pacto euitare possem inimicorum insidias: cumque nullā artem, aut consilium reperirem, contristatus sum. ἀπολογίζομαι etiam pro sublimiori illa ac diuiniore contemplatione accipitur, iuxta illud: exiuit Isaac, vt meditaretur in agro, inclinate iā die. In græco enī eadē dictione ibi p̄phetā vsū videm⁹.

Et turbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. Inimicum Saulem appellat tanquam insidiatorem: itē & peccatorem: eo quòd lædendo innocentē delinqueret. Tanto autem grauius etiam peccabat, quanto non tantū innocēs erat beatus David, sed de Saule etiā bene meritis. Benefactorem enim ille suum atque innocentem querebat interimere. Per vocem igitur inimici, Saulis contumelias intellige, & per tribulationem, persecutionem ipsam.

Quoniam declinauerunt in me iniquitates. Quia Saulis amici mouerunt iniquitatē in me: hoc est, quoniam crimen mihi imposuerunt, dicentes me insidias tēdere aduersus Saule. Quædam vero exēplaria, iniquitates, habēt in recto ea sūt & tūc expone, q̄ iniquitates, hoc est iniqui homines, moti sunt contra me. Sæpenumero enim iniustitiā dicimus p̄ iniusto homine. Nam cum aliquem vehementius volumus carpere, nō scelus eum, sed scelus ipsum appellamus.

Et in ira oderant me. Et dum irascerentur, memoriā odij consuabant, quod ex dictione græca ἐμνήσθην significanti⁹ exprimitur: quæ ex sui etymologia cōstantiore ac diuturniorem quādam irā atque odij sedē denotare videtur. Cor meum conturbatum est in me. Per cor, animam intelligit, quam turbatam esse dicit, veluti in inimicorum insidiis assidue versatam.

Et formido mortis cecidit super me. Verum quomodo alibi dicit, non timebo milia populorū circunvallantium me: &

QVINQVAGESIMVSQVARTVS. 154

alia huiusmodi multa: & nūc aperte timorem fatetur: quia scilicet sentiens tunc diuinum auxilium, summa erat plenus fiducia. Aliquando tamen diuina dispensatione derelictus est: vt illius patientia, atque constantia in inuocatione diuini nominis clarior apparet.

Timor, & tremor venerunt super me. Idem rursus repetit intensiorem indicās formidinem. Formidine etenim aucta timor obuēnit, timore vero adaucto, tremor insequitur.

Et contexerunt me tenebra. Tenebræ nimirum mœstitiæ, ac doloris, quæ non mediocriter humanos animos obtenebrant, atque confundunt.

Et dixi quis dabit mihi pennas, vt colūba? & volabo, & requiescā? Colūba sibi pennas non temere petiit beatus David. Celerissimi enim est volatus columba: mansuetū præterea est, domesticūque, ac simplex animal: quē admodum & ipse erat David. Et volabo, inquit, in loca tuta, & requiescā: hoc est, quiete fruār: à tūto scilicet timore, ac labore liberatus.

Ecece elongaui fugans, & mansi in solitudine. Fugans dixit p̄ fugiens, seu fugam arripiens.

Expectabam deum, qui saluum me facit à pusillanimitate, atque à tempestate. Commorans ego in deserto, nullum aliū habēnus mihi adiutorem expectaui, quā te solum deum. Per tempestatem vero vehementem tentationum procellam intelligit.

Demerge domine, diuide linguas eorū. Quæ sequuntur aduersus ludæos dicta sunt, & de Christo. Demerge, inquit, o domine, linguas eorum, qui filium tuum blasphemant. Demerge autem eas linguas: hoc est, mitte in profundum, fac illas in profundo proprii gutturis suffocari: & diuide eas, faciens, ne vnā amplius in eandem sententiam conueniant, adeo, vt aduersus saluatorem de cætero conspirare non valeant. Quòd sanē eis accidit, postquam à Romanis deleti sunt.

Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Quoniam propheticis, inquit, ego oculis vidi in ciuitate Hierusalem: iniquitatem quidem, dum inique, me vitē auctorem staderent interimere, contradictionem vero, dum saluberrima docenti aduersarentur.

Die ac nocte circumdabit eam super muros eius. Diu, inquit, in-

PSALMVS

quitas, quam diximus, eam ciuitatē vsque ad muros continebit. Iniquissimi itaque fuerunt Iudæi etiam post Christi mortē, donec Romani misso exercitu eos p^{er} dissiparūt.

Et iniquitate, & labor in medio eius, & iniustitia. Rursus iniquitatem eorum exprobrat, illos eo magis redarguēs, quod cum viuere se gloriarentur secundum legē, iniqua semper magis agebant: & cum dixerit, quod iniquitas eā circūdabit vsque ad muros, docet quomodo illa eadē non discedet à medio ciuitatis: quinimmo illic similiter pmanebit. & iniquitas quidem versatur in iudiciis, labor autē in insidiis, & machinationibus, quas aduersus innocētes molitur: iniustitia vero, in auaritia, atq; amore plus possidēdi.

Et non defecit de plateis eius usura, & dolus. In omni ciuitate late quædam viæ sunt, quæ plateæ dicuntur: sunt & alię angustiores. Et per plateas quidē currus transeunt, eas nos *ισοπύρι* appellamus: per angustiores vero incedimus. Plateas autem hoc in loco appellat: quia fora illic erant venalia, & cōmercia. Usuram etiam illis exerceri dicit, quia sub mutui prætextu usuras clam exigebant: quod in lege vetitum erat. Dolum etiā ibi adfuisse asserit, ob fallacias, quas in mutuis cōmerciis struebant, vel, ob omne aliud insidiarum genus: & hoc pacto vniuersa illic vitia adesse testatur.

Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, & si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Quæ sequuntur ex Christi persona proferta sunt aduers^{us} Iudæ. Et quod ait, maledixisset, seu iuxta aliam græcæ dictionis significationē, exprobrasset, posuit pro spreuisset, & calumniatus esset: quod vero ait: magna locutus fuisset: expone, p impudēter, & minaciter locutus esset. Vtrunque enim ille scelus commisit. Nā & apud Iudæos probrosa retulit de Christo, & comminatus est se eū illis ad necem daturū: illa etiam dictio, quoniā, hoc in loco, narratiuæ coniunctionis vim habet, vt alibi dictū est.

In vero homo unanimi, dux meus, & notus meus. A cōmuni sensu sumendum est verbum, maledixisti. Vnanimem autem dixit, pro amico. Ducem vero suum Iudæ appellat, quia illum simul cum aliis apostolis ducē fidelibus constituerat. Constitues enim eos, inquit, principes super omnē terrā. Notus etiā meus, hoc est, mihi cognit^{us}, ac familiaris.

QVINQVAGESIMVS QVARTVS. 155

Qui simul mecum dulcorabas cibos. Qui cum vnā mecum esses dulcorabas, hoc est, præparabas cibos. Nam quod præparatur, dulcius sentitur. Per cibos autem euangelicam doctrinam intelligit, quia fideles animæ alebantur. Hanc etenim doctrinam ipse etiam Iudas, utpote apostolus, & ad prædicandum missus antea dulcorabat: hoc est, gratam & iucundam Christo reddebat.

In domo dei ambulauimus cum consensu. Vnanimiter, inquit, in templum profecti sumus. Te etenim mihi adeo familiarē habebam, vt à latere meo nunquam paterer diuelli.

Veniat mors super eos. Hæc igitur cum præuidisset beatus David, imprecatur deinceps, in Iudam, in Caiphā, in Annam, atque in ceteros Christi interfectores Iudæos.

Et descendant in infernum viuēt. Sed quomodo descendant viuentes in infernum, si mors, quam imprecatus est in eos venerit: quia nimirum eorum aliqui violenta morte interirendi erant. Mortem etenim non naturalem aliquam imprecatur, sed violentam. Et alij Romanorum timore in prærupta sese cōtulerunt, in cauernisq; & in spelūcis viuerē, fame & siti atq; formidine cruciati, vt in sua refert Iosephus historia. Huiusmodi autē soucas, ac spelūcas propheta infernū appellauit. Nam & illic demū sepulti sunt. Illius enim vitæ durtiam non ferentes, cito ibidē perierunt. Alij dicunt, q ex quo, & Iudæi & dæmones insidias aduersus Christum moliti sunt, quod Iudæis quidē mortem imprecatus est, mortem dico pœnarū ac suppliciorū, dæmonibus vero descensum ad infera terræ viscera, quodque hos dæmones vinētes appellauit, veluti imortales. Descendāt, inquit, in infernum viuentes iuxta eorum naturā.

Quoniam malitia in habitaculo eorum, in medio eorum. Quoniam malitia versatur in eorum habitaculis, atque in media eorum ciuitate, ac si dicat: eorum malitia non tantum in superficie est, atque extrinsecus, sed in medio: hoc est, in profundo, atque in cordibus eorum. Per habitacula autem, seu (vt significantius græca dictione exprimitur,) per *κατοικίας* habitationes & domos temporarias intelligit, veluti breui perduraturas & cito perdendas.

Ego ad deum clamaui, & deus exaudiuit me. Certior factus de diuino auxilio, ait: exaudisti me. Verum iuxta altiore

PSALMVS

senſum dicamus: Ego quidem, inquit, clamani ad patrem, & filius exaudiuit me. Ipſe etenim filius Iudæos perdidit iuxta quod alibi ex eius perſona ſcriptum legimus: tu autē domine miſerere mei & reſcuſcita me, & retribuam eis.

Veſpere, & mane, & meridie narraſto & annuntiabo, & exaudiet vocem meam. Tempora ſignificat magnarū trium ſynaxē, quas nos congregationes, ſeu collectas vocare poſſumus, veſperinum nimirum, matutinum, & miniſterium. Narraſto, inquit, mirabilia dei, & annuntiabo ea omnibus, qui mecum erunt, ita vt idem, ſit narrare quod annūciare. Vel narraſto quidem antiqua, annuntiabo autem ea, quæ poſtremo in me facta ſunt.

Reſiduet in pace animam meam ab appropinquantibus mihi: quoniam in multis erant mecum. In pace, hoc eſt, ſine labore. Appropinquantibus autem eos vocat, qui erant cum Saul, tanquam ſibi cognatos atque olim commilitones: deinde propinquitatis rationem ponit: quoniam, inquit, ſimul cum multis aliis militibus antea mecum fuerant: hoc eſt, quoniam mecum conuixerant, & mecum commilitauerant.

Exaudiet deus & humiliabit eos, qui eſt ante ſecula. Ipſe etenim deus fecit ſecula: non mirū igitur, ſi ante ea fuiſſe dicitur.

Non eſt enim eis commutatio, neque timuerunt daum. Immutatio, inquit, nulla eis eſt, à malitia ad bonitatem, à vitio ad virtutes, ſed immutabiles permanent. Ad hunc enim ſenſum Symmachus reddidit. Poſſunt etiā hæc verba proferri aduerſus Chriſti occiſores Iudæos, contra quos, cum ſuperius imprecatus fuerit, modo ait, exaudiet me Chriſtus, & humiliabit eos: quæmadmodum factum videmus. Alij etenim eorum ſublati ſunt, cæteri vero, qui relictī fuere, diſperſi per orbem abiecti, atque humiliati, omnibus ſeruiūt nationibus. Et quod ait, qui eſt ante ſecula: ad Chriſti diuinitatem referatur. Ipſi enim Iudæi ex ſola Ieſum matre principium habuiſſe affirmabant. Et quod ſequitur: non eſt illis commutatio: alium ſenſum habet, intelligendo etiam de Iudæis, quia enim Chriſtus pro vniuerſo genere humano in commutationem datus eſt, & Iudæi commutationē hanc: hoc eſt, ipſum dominum Ieſum recipere noluerunt. reſtat, inquit propheta, vt nulla amplius alia eis ſit commutatio.

QVINQVAGESIMVS QVARTVS. 156

Extendit manum ſuam in retribuendo. Extendit deus poteſtatem, ac vires ſuas in puniendo, vt condigna nimirum peccatoribus retribuatur ſupplicia.

Proſanauerunt teſtamentū eius. Saul & complices proſanauerunt, hoc eſt, ſpreuerunt legem dei, qua mandatur: diliges proximum tuum, & alia huiusmodi. Chriſti autem occiſores ſpreuerunt euangelium. proſanum autem appellatur, quod commune eſt, & non ſacrum.

Diuiſi ſunt ab ira vultus eius, & appropinquantur corda eorum. Iudæi, inquit, diuiſi ſunt ab ira vultus Chriſti, quia cum Romani eos obſiderent, inter ſe diuiſi ſunt. Quidam enim eorum illa ſe pati dicebant propter Chriſtum: inter quos erat Iosephus: qui etiam in illo opere ſuo de expugnatione Hieruſalem, Chriſtum ferè deum eſſe teſtatus eſt: & corda eorum veritati appropinquauerunt, dum cogitarent, quod Chriſtus eſſet deus. appropinquare enim illi dicuntur veritati, qui ſaltem dubitare incipiunt.

At illos facti ſunt eorum ſermones ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula. Hoc de omnibus Chriſti interfeſtoribus in vniuerſum dictum eſt: qui antequā eum occiderēt blādos ei, ac leues ſermones loquebātur. Rabbi eū appellantes, & dicentes: ſcimus quia verax es & verbum dei in veritate doces, & alia huiusmodi, qui tamen re ipſa erant, veluti acutiſſima quædā iacula, & illius ſanguinem appetebant. Dici etiam poſſunt hæc verba de Saule, qui prophetae noſtro blande ſed ſimulate loquens dicebat: fili Dauid, & alia huiusmodi.

Tacta cogitatum tuum in domino, & ipſa te enutriet. Omnibus, qui inſidiis impetuntur, communem admonitionem præbet. ipſe enim, inquit dominus, ſi in eo fiduciam habueris, enutriet te: quod ſi nutriet, induet etiam: & ſi induet, cuſtodiet in ſuper, & liberabit.

Non dabit in ſeculum fluctuationem iuſto. Non ad multum, inquit, tempus dabit iuſto tempeſtatem aut procellam tentationum. Ait enim Apoſtolus, fidelis deus, qui non permittet nos tentari ſupra id, quod poſſumus. dixit autē deū non daturum tentationes, non quia ipſe eas immittat, ſed quia permittet eas à dæmone nobis inferri. ipſe illas quodam modo videtur immittere, cum prohibere potuiſſet & non prohibuerit.

PSALMVS

Tu autem deus deduces eos in puteum interitus. Eos dico, qui aduersus innocentes tendunt insidias. per puteum autem interitus, vastas quasdam ac veluti ob loci profunditatem inuitabiles penas intelligit: quia si quis in puteum ceciderit non de facili illinc exitus pateat.

Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Atqui in psalmo septuagesimo secundo de huiusmodi hominibus propheta dicit, quod dies pleni inueniuntur in eis: verum ibi plenos dies dixit, respiciens non ad vitam sed ad vitiorum, ac malitiae mensuram. illorum enim dies vitiiis pleni erant: hoc autem in loco ait, quod praeuidens deus scelerum immensitatem, eos ante tempus euellet, ne scilicet magis peccent unde diuina castigatio eis efficitur in misericordia. & sermo iste non vniuersalis, tamen in pluribus id contingat. nonnullos enim cum suis vitiiis videmus consenescere. hoc autem dixit, ut sanguinolentos, ac dolosos viros perterrefaceret. viros autem sanguinum, & dolosos dixit, veluti viriliter agentes circa dolos, & cedentes: & per dolum omnino vitium intelligit. & quemadmodum saepe numero virum pacis, dictum reperimus apud scripturam, pro viro pacifico, ita & virum sanguinum nunc poni videmus, pro viro sanguinario, hoc est pro eo, qui sanguine delectatur.

*Ego autem sperabo in te domine. Hæc est consueta inuocatio beati David, qui cum saepius illius spei fructum expertus fuerit, quæ in deum est, in posterum & stabile in eo spem collocat, & collocasse eam confitetur. Congruit etiam hic psalmus omnibus fidelibus, paucis tamen exceptis, quæ in progressu declarando significabimus: verum non omnia rursum exponemus. sed obscuriora tantum. nam quæ facilia sunt, sinemus intelligi iuxta expositionem iam traditam. Contristatus sum in meditatione mea, hoc est, in conversatione quæ habui dum in cogitationibus essem perturbatissimis, affectibusque ac passionibus plenis. Huiusmodi enim cogitationes meæ, subsecuta poenitentia, dolore mihi afferunt. Vel quia, ut superius diximus, Græca dictio *ἀπορία* non tantum meditationem sed nugacitatem etiam, aut argutioris significationem, iuxta alium sensum, dicit: contristatus sum in inceptu sermone meo, quo assidue in quotidianis colloquiis superflue vtor, & turbatus sum ab inimici mei, & ab*

QUINQVAGESIMVSQVARTVS. 157

*iniqui ac peccatoris demonis suggestionibus: Elongatus etiam sum à deo, & adhæsi diabolo, prauis nimirum actionibus meis, & mansi in solitudine: seu (ut expressius, in Græco habetur) in eremo, hoc est, in deserto, atque in sterilitate virtutum. demerge domine, & diuide linguas eorum: demonum nimirum, ita ut conspirare amplius non possint, aut contexere insidias aduersum me. Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, hoc est, in communi illorum conversatione. inique enim agunt, dum peccant: & diuinis contradicunt mandatis, dum ea transgrediuntur: per muros autem ciuitatis, eos demones intelligere possumus qui inter illos potētiores sunt. Et quod ait, calore esse in medio illius ciuitatis, propter eos dictum est, qui strenue cum illis decertant. plateæ item illius ciuitatis, demonum viæ sunt, utpote, diuinæ illi viæ oppositæ, quam arctam esse legimus in euangelio. Vnde etiam, quæ augmentum sorti apponit, augmentum significat priorum scelerum. Quod vero ait, quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, & quæ sequitur usque ad illa verba: veniat super illos mors, dicta sunt ex persona Christi aduersus Iudam, ut diximus. Veniat autem mors super eos, demones nimirum, hoc est, ad omnimodam prorsus redigantur inefficaciam. Et quod sequitur, & descendant, & c. iam superius exposuimus. & quod ait: quoniam malitia in habitaculis eorum, alio modo legi potest: quoniam malitia in peregrinationibus eorum. dictio enim Græca *πλάνη* peregrinationem, & incolatum significat. per peregrinationes igitur demoniorum, illorum insultus atque appropinquationes intelligit, quas in nos faciunt. eosdem etiam esse intelligit, quos appropinquantibus appellat, eo quod impetu semper in nos feruntur: & quod ait, & in multis erant mecum: immutatis præpositionibus exponit, pro, cum multis erant in me, hoc est, aduersus me, ac si dicat: & multi contra me cōuenerunt. Non est illis commutatio, hoc est, immutatio à malitia ad bonum, ut prædiximus. Profanauerunt testamentum eius: pro sperauerunt. Et appropinquarent nobis corda eorum, hoc est, eorum consilia. Et molles ac lenes nobis facti sunt eorum sermones: dum sua nobis instillant consilia. Initio etenim nobis, inanibus quibusdam verbis blandiuntur, sed re ipsa tandem desinunt in malum.*

PSALMVS

In finem pro populo, qui à sanctis elongatus est, ipsi David, in tituli inscriptionem, cum tenerent eum *Allophylus in Geth.*

Quædammodum coniunctim positos vidimus eos psalmos, quibus inscriptum est intelligentia, ita enim coniuncti habentur, quibus inscribitur, in tituli inscriptione: quorum præsens primus est, qui ad populum pertinet Iudæorum, quando captivus erat in Babylone, & elongatus fuerat à sanctis, hoc est, à templo atque ab omnibus sacris, quæ erant in Hierusalem, quæ ob causam etiâ in finem inscribitur, quia ad finem eorum tenebatur, quæ in eo de populo prædicta fuerant. Nomine vero populi, omnes in universum intelligere possumus, qui ad tempus à sanctis hominibus elongati sunt, dum captivi sub peccati iugo detinentur. Et quod ait, pro populo: id sibi vult, ac si dixisset, ex persona populi. Deinde secundus sequitur inscriptio: ipsi David in tituli inscriptione, &c. Ita ut duplex etiâ sit Psalmi argumentum. Diximus in Psalmo 43. quod beatus David fugiens Saul profectus est in Geth ad Achis Philistæorum regem, quodq; cum suspicio orta esset, eum esse David, qui Goliath occiderat, & periclitari cepisset, insaniam finxit: quodq; quasi comitiali morbo laboraret, dimissus est, & præter opinionem servatus, eo igitur tempore, hunc Psalmum presentibus suis tunc, & futuri populi afflictionibus accommodatum conscripsit, cupiens præterea tam amplius dei in se beneficium perpetuo predicari debere, ea Psalmo quæ vidimus verba præposuit: in tituli seu potius in statue, aut columnæ inscriptionem: quemadmodum per Græcam dictionem *ἐπιτάφιος* verius alibi diximus significari, ac si diceret, in sempiternam huius facti memoriam. hunc autē loquendi modum sumptum putamus, ex metaphora eorum, qui lapideis, aut æneis columnis verba quædam inscribunt in æternum posteris monumentum.

PSALMVS LV.

Miserere mei deus, quoniam conculcavit me homo. Conculcavit, expone pro contrivit. Quod si sermo ex captivi populi persona profertur, per hominem, Babyloniorum regem intellige: si vero ex peccatorum persona, diabolum, quem aliquando scriptura sub hominis appellatione expressit, veluti in parabola Zizaniorum, inimicus enim, inquit, homo hoc fecit. postremo si ex beati David persona legeris: per hominem Saul intellige, & tunc, qd ait, conculcavit, expone, pro, spreuit: iuxta

QUINQVA GESIMVS QVINTVS. 158

quod alibi scriptum est: qui filium dei conculcavit.

Tota die bellans afflicti me. Tota die dixit pro quotidie. bellans, autem: hoc est, lædens, seu impetum faciens.

Conculcaverunt me inimici mei tota die. Siue Babylonios intelligas, siue diabolicas potestates, siue ipsum Saul.

Quoniam multi bellantes adversum me ab alto. Per altitudinē hoc in loco potestatem, ac vires intelligit, vel ideo dixit, alto, quoniam qui ex alto pugnāt certiori ictu feriūt, q̄ qui inferius sunt.

Dies non timebo, ego autē sperabo in te domine. Dies, hoc est, felicitatem, ac prosperā fortunam, consolans enim seipsum, liberationem suam prædicit, affirmans minime se inimicorum suorum prosperitates formidare.

In deo laudabo sermones meos. Laudabo hic posuit pro ornabo. laudabiles, inquit, eos faciam in eo, dum loquor de deo. Solus quippe ille sermo merito videri potest ornatus, qui dei meminerit, vel aliter: quia gloriatus fuerat beatus David, dicens: dies non timebo, castigat nunc sermonem suum, dicens: in deo laudabo, hoc est, extollam, & magnifico sermones meos.

In deo speravi non timebo, quid faciat mihi caro. Carnem dicit, pro carnali homine, qui affectibus, ac passionibus subiectus sit.

Tota die sermones meos abominabantur. Hoc est despiciebant, siquid nimirum ego dixissem, id autem agebatur eo quod negligerent me.

Adversum me omnes cogitationes eorum in malum. Ut mihi mala inferrent, ut me affligerent.

Inhabitabunt, abscondent. Absidebunt mihi: atque insidias & laqueos occulte disponent.

Ipsi calcaneum meum observabunt. Iter, inquit, viæ meæ investigabunt, ut suis me laqueis comprehendant: quibus verbis varias illorum indicat insidias.

Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo impelles eos. Quemadmodum illi, inquit, latentes in insidiis expectaverunt me, ita & tu impelles eos, hoc est, expelles, & quod ait: pro nihilo: idem est quod, de facili.

In ira populos confringes. Tu iratus, victos exercitus, & innumerabilem populorum multitudinem conteres.

Deus vitam meam annuntiavi tibi. Conuersationem tibi meam

ad 54. v. 10.

54. v. 10.

54. v. 10. & non 54. v. 10.

Et in vmbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.
Per vmbra alarum dei, diuinam protectionem, atq; cu-
stodiã intelligit, de qua multa diximus in psalmo decimo-

PSALMVS

sexto ibi: In protectione alarum tuarum proteges me. Aquila autem insidias dixit, quod Septuaginta hic: Iniquitatem reddiderunt. Insidias vero eas intelligere possumus, quas inuisibiles æquæ atque visibiles aduersum nos inimici struunt. Omnino autem tunc transibunt, quando resoluti corpore, à deo quis in celo coronabitur.

Clamabo ad eum altissimum, deum, qui benefecit mihi. Altissimum appellat, quod celos omnes longe transcendat. Qui benefecit mihi, eo quod antea etiam dignum me suo fecerit auxilio.

Misit de celo, & saluauit me. Robur mihi è celo demisit. Neque enim humano auxilio liberatus sum, cum mihi in spelunca periculum immineret.

Dedit in opprobrium conculcantes me. Quia cum Saul & comites eius rescissent quod gestu fuerat, magna se ignominia affectos putarunt, eo quod tantam rei bene gerendæ occasionem amississent, unde ridiculi prorsus censerentur. Quid autem sit conculcare, diximus in superiori psalmo.

Misit dominus misericordiam suam, & veritatem suam, & eripuit animam meam de medio catulorum Leonum. Cum superius simpliciter dixerit deum misisse, nunc addit quid miserit. Illud autem animaduertendū ducimus, quod multis in locis Propheta per veritatem iustitiam intelligit, ut hic. Ex veritate enim deprehenditur iustitia. Misit deus igitur misericordiam, ut mei miseretur. Itē, & iustitiam ut eos condemnare, qui mihi iniuriam intulerunt. Catulos autē Leonis, ipsos appellat comites Saulis, quia robore ac viribus præstabant, ferique erant, ac sanguinarii, cuiusmodi sunt Leonum catuli. Possunt etiā hæc verba intelligi, ut dicta sint ex persona Ecclesiæ, quæ læta canet. Pater misit filium, qui me iam penè perditam saluauit, & dedit in opprobrium demones olim conculcantes me. Per misericordiam vero, & veritatem consubstantialē filium intellige. Misertus enim nostri est, cum perditus essemus, & assumpta humana natura nostra, dixit: Ego sum veritas, qui etiam aliquando iustitia appellatur. Ipse enim, ut inquit Apostolus, factus est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, & iuxta hunc sensum per catulos Leonum, ipsos demones intellige.

QVINQVAGESIMVSSEXTVS. 160

Dominus conturbatus. Quando nimirum Saul & comites eius ingressi sunt in speluncam. Tunc etenim paululum dormiebam, sed præ summo turbatus sum periculo, quod mihi undique imminerebat.

Fili hominum, dentes eorum arma & sagitta, & lingua eorum gladius acutus. O filij hominū, inquit, audite. Dentes enim eorum, qui mihi scilicet non secus, ac fere quædā insidiantur, arma sunt, & sagittæ, & quæ sequuntur. Per dentes autem, & per linguam, eorum sermones significauit, quia calumniis & dolosis quibusdam detractionibus vulnerat, & quantum in se est) interimunt. Arma autem hic ea non dicit, quæ seruandi, sed quæ lædendi causa deferuntur.

Exaltare super celos deus, & super omnem terram gloria tua. Ut sublimis, & supercelestis ab omnibus cognoscaris, qui te hactenus non nouerunt, & magnificentia tua per vniuersam diuulgetur terram, postquam tam admiranda operaris. Quidam sermonem hunc ad Christum ferri putant, ut sit sensus: Postquam incarnationis perfectisti mysterium, restat, ut rursus illuc in celum ascendas, unde descendisti, honorque ac gloria tua per totam percrebrescat terram.

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incurauerunt animam meam. Laqueos quosdā, inquit, ac plagas, mihi venatores contexerunt, quibus artificiosissime dispositis humiliauerunt me. Huiusmodi autem verbis multiplices inimicorū insidias significat.

Foderunt ante faciem meam, foveam, & inciderunt in eam. Struxerunt ante me periculū, in quod ipsi inciderunt. Ego etenim euasi illæsus, illi vero periclitati sunt, dū essent in manibus meis.

Paratum cor meum, deus, paratum cor meum. Proruptus sum ego, inquit, posthac, ut aduersus omnes resistam insurgentes in me tentationes, cum te mihi defensorem habeam. Vel ad laudem tuam paratus sum, aut ad voluntatem tuam perferendam.

Cantabo & psallam in gloria mea. De his verbis psallo & τὰ ᾄδω, canto iam sæpe alibi diximus. Per gloriam autem suā, propriam intelligit prudentiam, propter quam tā opere apud omnes claruit.

PSALMVS

Exurge gloria mea. Per gloriam rursus spirituale donum intelligit.

Exurge psalterium, & cithara Per Psalterium animā, per citharam vero corpus ipsum intelligit, iis nimirum rationibus, quas in tricesimo secundo, quadragesimo secundo, & quadragesimo octauo psalmo tradidimus. Excitat autē se ipsum propheta ad dei laudes, ut spiritu, anima, ac corpore, benefactorem suum laudet.

Exurgam diluculo. Cito nimirum.

Confitebor tibi in populis, domine, psallam tibi in gentibus. Confitebor, hoc est, gratias agam. In populis, hoc est, inter Iudaeos. Inter Iudaeos etenim, atque inter Gentes beatus David gratias semper agit atque psallit deo.

Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua. Eadem ferē habentur in psalmo trigesimo quinto ibi: Domine in caelo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes: ubi vide. Multam autem esse dicit ac sublimem veritatem ac misericordiam dei, ita ut a terra ad nubes & ad ipsum etiam coelum pertingat.

In finem, ne corrumpas, ipsi David, in tituli inscriptionem.

ps. d. i. a. q. d. e. p. e. r.

Eiusdem est hic psalmus argumenti, cum superiori psalmo: atque eandem ideo sortitus est inscriptionem.

PSALMVS LVII.

2. u. e. i. a. s.

I vere utiq; iustitiam loquimini, recta indicate filij hominum. Primū quidē ad Saulē, & sodales eius sermonē dirigit, deinde ad omnes alios q̄ eorū improbitatē æmulantur. Ait igitur: si vere, & quod iustū est, loquimini, dicentes, eā vos ob causam, me p̄sequi, quod vobis prior insidias struxerim, aut grauē aliā offensam intulerim, vos ipsos mihi iudices statuo, vnū tantū est, quod posco, ut vera decernatis iudicia, hoc est, ut rectas p̄nūciētis sentētiās, declarātes quā in re, me min⁹ equū noueritis.

Συμπληρωματι.

Etenim in corde iniquitatem operamini in terra, iniustitias manus vestrae complicant. Reticeat, quod nullam queant iniuriæ causam asserre, quasi id subintelligatur, & sermonem suū prosequitur,

QVINQVAGESIMVSSEPTIMVS. 161

prosequitur, dicens: Etenim in corde iniquitatē meditamini, & manus vestrae iniustitiam operantur. Et quod ait, complicant, ex metaphora eorum dixit, qui laqueos tendunt, aut plagas: ob variam nimirum consiliorum calliditatem. Quod vero ait, in terra, dictum est, quia in terra hæc peragunt. nam in inferno & si animorū prauitas omnino non cessabit, ipsa tamen male agendi facultas prorsus aberit.

Alienati sunt peccatores a vulua. Inuehitur in pertinaces ac fixos in peccatis homines, & paucis docet, cuiusmodi essent, & quam p̄fisi sunt ruinam. Ab ipsis, inquit, in cunabulis alienati sunt a deo: iuxta quod scilicet p̄scitum erat a deo, illos mox alienandos, ac misere perdēdos esse.

Errauerunt ab vtero. Ab Ecclesia nimirum. Vteri enim ac muliebrium locorum Ecclesia eis instar est, qui a deo adp̄antur, quippe quē mirifico baptismatis lauacro, in novos homines eos format. Errauerunt igitur a via mandatorū dei aberrantes extunc, non operibus, ut diximus sed p̄scientia dei. Ita enim alibi apud Hieremiam a deo dici legimus: priusquam te formarem in vtero noui te, & antequam exires de vulua sanctificauī te.

Locuti sunt falsa. Non ab vtero falsa locuti sunt sed simulac ad grandiore m̄tatem peruenerunt.

Furor illis secundum similitudinem serpentis. Aiunt serpētem ubi in aliquem corperit furere, nunquam iram aut furorē deponere, donec venenum intulerit, aut rabiem mors ademerit. Furor æquē igitur his implacabilis est. Perseuerāt enim irati, & dolos perpetuo moliantur.

Quasi aspidem surda, & obturantis aures suas. Furoris similitudinem ad ipsam etiam Aspidē transfert. Furor eorū, inquit, quasi furor Aspidis surdæ: non Aspidem dico quæ natura surda sit, sed quæ data opera, atque astu quodam audite renuit, atq; ideo cōsequenter addidit, atq; obturātis aures suas. Deinde tēp⁹ enatrat quādo maxime obfuscescit.

Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici, incantata a sapienti. Per incantantes eos intelligit, quos incantatores seu p̄stigiatores appellamus, qui carminibus quibuscūq; aut p̄stigiis repentium, ac venatorum animantium furorē cohibent. Suis enim artificijs eorum sequitiam placāt, atque hoc pacto ea venantur, & ad medicorum vsum asser

PSALMVS

uant. Aspis igitur, & illa potissimum quæ Palamnea appellatur, certis id coniecturis prænoscent, obstruere aures suas soler, atque hoc pacto eorum artes euadere. Ordo autem verborum huiusmodi est. Quæ Aspis non exaudiet vocem incantantium, & non exaudiet vocem venefici, tametsi incantata sit, ac præstigijs illecta à sapiēti viro. Sapiēte quippe hic ipsum artificem, ac veneficum appellat, veluti illius artis peritum. Commode vero serpentis & Aspidis, exemplū adducit, cum Saul & irasceret, vt Serpens, & obsurdeliceret, velut Aspis, cum blandos ac mellitos beati David sermones sperneret, quibus tanquam suauibus quibusdā atque efficacibus carminibus emollire illū ac delinire contendit, veluti cum Saulem principem ac regem suum appellabat, se vero seruum, canem mortuum, & prorsus abiectum.

Deus conterit dentes eorum in ore ipsorum. Per dentes perniciosas, ac validas eorum vires intelligit, & expostas ad patranda scelera. Et cum dentium meminerit, ipsum etiā os addidit, quo complectendi, atque comprehendendi facultas indicatur.

Molas leonum confregit dominus. In superiori psalmo catulos leonum eos appellauit, in præsentī vero leonum dentes habere illos dicit. Cæterum in hoc versiculo eandē repetit sententiam, quam in præcedenti vidimus: quemadmodum sepe numero diximus prophetam facere. Nam & molas, maiores dentes sunt. Potes etiā per dentes intelligere eos, tantum hic dici qui cibum conterunt: per molas vero eos, qui interiores sunt, quos etiam molares, aut leoninos appellamus: ita vt per huiusmodi dentium distinctionem, maiores & minores offensiones intelligi possint. Illud etiam considera quomodo aliquando Propheta in futuro tempore dicat, conteret: & aliquando in præterito, confregit. Huiusmodi enim est Prophetarum mos: vt sepe diximus.

Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. Aquam hic non fluminis dicit, aut fontis, sed aquam intelligit à quopiam effusam aut fortuito eiectam, ac statim dispersam. Et quod ait, ad nihilum deuenient, seu (vt Græcè unico verbo dicitur) ad nihilabuntur, expone. Pro spernentur, & nihili fient.

QVINQVAGESIMVSSEPTIMVS. 162

Intendet arcum suum donec infirmetur. Intendet cōtra eos deus suam in inferno potentiam, atque eos percutiet.

Quasi cera liquefacta auferentur. Auferentur, inquit, de facili, instar liquantis cære. Ita enim meretur immitis ac feruus eorum animus. Nam simul ac cæra igni admota fuerit, continuo liquecit.

Cecidit ignis super eos & non viderunt solem. Cere meminit, modo ignem addit, ignem appellans ultionem à deo illatam. Confessum igitur à conspectu ignis perierūt, ita vt ad sequentē diē nō peruenerint. Per solē enim diē intelligit.

Præquam intelligant spina vestra Rhamnum. Apostrophe vitur Propheta. Conuertit enim sermonē suum ad Saulē. Ignis iste, inquit, super vos decidet, præquam peccata vestra in immensum creuerint. Vt autē clarior fiat sensus quē dicimus, illud animaduerte, quod scriptura sepe per spinā peccatum intelligit. Rhamnum autem Dumorum quoddā genus est. Quod maximis, atque acutissimis refertum est aculeis. Ait igitur, ignis ille, quem diximus, prius irruet, quā spinæ vestre, hoc est, peccata vestra, intelligant Rhamnum, id est, præquam ad summum deueniant cumulum, eo modo quo tenuiores spinæ tandem adauctæ Rhamni speciem gerunt, quod & re ipsa accidit. Nam Saul postmodum non diu vixit.

Quasi viuentes, quasi in ira absorbet eos. Ignis ille nimirum, quem diximus. Quasi viuentes autem ideo dixit, quod ab eo tempore, quo Saul à Phitonisa interitum suū præsenferat, præcognita morte, quasi non viuere videbatur. Et quasi in ira, propter violentum genus mortis. Absorbetur etiā dixit, indicans quā facile deo esset pro libito illos perdere.

Latibit iustus, cum viderit vindictam. Iustum hic cum appellat, cui iniuria nescuntur insidie. Latibit autem, nō in lapsu aut ruina prauorum hominū, sed in exquisita dei iusticia, qui iniuriam passos homines non desepxit, ne impiis impune peccantibus, infirmorum animi læderentur.

Manus suas lauat in sanguine peccatoris. Non lauat manus intingens eas in sanguine, sed veluti innocēs in ipso sanguine, manus suas lauat. Hic autem loquendi modū alibi vidimus, in psalmo vigesimo quinto ibi: Lauabo in innocentibus manus meas. Alij dicunt ita intelligi debere,

PSALMVS

quoddū peccatoris sanguis effundetur, iustus lauabit manus suas, hoc est, mundabit actiones suas, factus nimirum cautior ex cruciatibus peccatori illatis, lætabiturque, non quod gaudeat eum pernīs affici, sed quia illius exēplo ipso sit prudentior ac securior. Similiter & lauabit manus suas, quia actiones suas mūdabit, dum peccator ille occiditur, hoc est, dum punitur.

Et dicit homo, si utique est fructus iusto, utique est deus iudicans eos in terra. Et sapiens, inquit, vir ali quis, eum victorem esse conspiciens, qui antea opprimebatur, huiusmodi argumēto iter sibi ad virtutem parabit, si aliquis, inquiens, est fructus iusto, si vlla iusto prēmia sunt reposita (clarum est autem quodd vindieta illa, quam deus de iustorū inimicis sumit, loco fructus iustis viris reputatur) necessario & illud dicendum est, Deum esse, qui in hac vita tam iniustos indicat quā iustos: vnde huiusmodi rationem considerans, ardentior fiet ad sectandas virtutes.

In fine ne corrumpas, psalmus ipsi David, in tituli inscriptione, quando misit Saul & custodiuit domum eius vt interficeret eum.

Saul linore succensus aduersus beatum David frequentissimas ei tendebat insidias, cum autem vna diebus arreptum Saul iaculum in illum inmisisset, declinato ictu euasit beatus David, & in domum suam abiit. Perseuerante autem regis ira mandatum est, vt diligenti militum custodia illius domus obseruaretur ne scilicet effugeret. Quod cernens Melcho eius vxor & Sauli filia, viro omnia renunciauit, atque ei per fenestram effugium parauit, quemadmodum in primo Regum libro latius continetur. Cum igitur tunc aufugisset beatus David presentem psalmum composuit. Et quod psalmo inscripsit, in finem, ne corrumpas, alio modo exponendum est, quam alibi exposuerimus. Iubet enim nos Propheta ad tentationum finem respicere longanimitatemq; ac patientiam non abicere. Et quod sequitur, ipsi David in tituli inscriptionem, intellige ideo dictum esse, quia elaboratus, atque compositus fuerit hic psalmus, in perpetuam rerum memoria, quæ tunc eo contigerunt.

QUINQVAGESIMVS OCTAVVS. 163

PSALMVS LVIII.

Ripe me de inimicis meis deus, & ab insurgentibus in me libera me: ripe me ab operantibus iniquitate, & de viris sanguinum salua me. Insurgentes illos appellat, qui contra eum impetum fecerant, Saulem scilicet, & eius milites: vel demones etiam qui commissorum scelerum erant participes, eosdem etiam appellat operantes iniquitatem, & viros sanguinum, eo quod iniquum sit insidias tendere aduersus innocentem. Sanguinum autem vir ille dicitur, qui in sanguinis effusione lætatur.

Quoniam ecce venati sunt animam meam. Quoniam, inquit vt p-
specum est, omnem adhibuerunt operam, vt me domi-
inclusum comprehenderent, tametsi tuo adiutus subsidio euaserim.

Teruerunt in me fortes. Fortes appellat eos ob diuitiarum abundantiam, & militum copias. In his etenim robor, ac vires pugnantium consistere ab omnibus existimatur.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum. Subintellige in causa est. Neque enim inique egi, neque peccaui contra illos, vt causam aliquam haberent, cur in me tantum seuirent. Quod si quis differre existimet iniquitatem à peccato, per illam grauius delictum, per hoc, leuius erratum intelligit.

Sine iniquitate cucurri, & direxi. Absque peccato cum eis conuersatus sum, atque ideo direxi, hoc est, actiones meas ad virtutem dirigendo me omnibus æquum præbui. Vel sine iniquitate direxi, hoc est, virtute duce recta opera egi. Christo etiam conuenientissime omnia hæc possunt verba aptari. Neque iniquitas mea, neque peccatum meum. Sine iniquitate cucurri & direxi, & similiter, quæ sequuntur.

Exurge in occursum meum, & vide. Veni, inquit, & occurre mihi fugienti, & vires præsta, & vide quæ nam patiar. Hæc autem dici à Christo, humano more propheta introducit, vt alibi sæpe diximus. Diuinitas enim omnia cernit, & mutari non potest.

Et tu domine virtutum deus Israel intende ad visitandas omnes gentes. Virtutes appellat Angelicos ordines. Vel deum virtutum, hoc est, deum potestatum seu potentiarum pro eo dixit, quod est, deus potens, vel deus potentia largi-

PSALMVS

Cæsari. Palam etenim mandauerat dominus dicens: red-
dite, q̄ Cæsaris sunt, Cæsari: sensus est igitur, q̄ propter bla-
sphemiam & mendacium Iudæi omnibus sermo erunt, & sa-
bula. Neque enim amplius preclara eorū gesta narrabūtur,
sed eorū destructio, quam hic consummationē appellauit.
In ira consummationis, & non erunt. Non simpliciter dixit in
consummatione, sed in ira consummationis. Et quod ait:
non erunt, ideo dictum est: quia deinceps amplius simul
conuersatori non erant vt antea, neque communem rem
publicam habituri.

Et cognoscent quoniam deus illuminatur Jacob & finium terra.
Per deum hoc in loco Christum intelligit.

De uirg.

Conuertitur ad respirationem, & sanem patientur ut amia, & circū-
bunt ciuitatem. Prophetiam superius dictam huiusmodi ver-
borum repetitione confirmat.

Illi dispergentur ad manducandū. Ij qui ex eis relictī fuerint, pro-
prium non habentes ciuitatem, dispergentur, & miserorū
instar ipsa etiam alimenta mendicabunt.

Quod si saturati nō fuerint & murmurabūt. Redarguit eos, &
maiorum more adhuc murmurent etiam post dispersionis
castigationem. Murmurabunt enim, inquit, & tunc contra
deum.

Ego autem cantabo virtutem tuam. Cātabo, id est, canticis lau-
dabo.

Et exultabo mane misericordiam tuam. Exultabo, inquit, in tua
misericordia, vel, in tuam misericordiam. Mane autem di-
xit, pro cito. neque enim sero mei misereberis. Quod vero
ait: exultabo misericordiam tuam, promiscua est atque in-
differens constructio.

Quoniam factus es adiutor meus, & refugium meum, in die tribula-
tionis meae. Adiutor meus es tibi psallā, quoniam deus adiutor meus
es, misericordia mea. Hæc omnia per se clara sunt. Gratias enī
deo agit vt benefactori.

In finem iis qui commutabūtur in tituli inscriptionem, ipsi David
doctrinā, quādo incendit Mesopotamiam, Syriā, & Syriā Sobal, &
euerit Loab, & percussit iuxta vallem Salinarum duodecim millia.

In finem quidem, quoniam ad eorum finem respicere iubet propheta

QVINQVAGESIMVS NONVS 169

qua in Psalmo predicta sunt: Prædicit enim posteris captiuorum In-
deorum reditum ex Babylone, & reedificationem ciuitatis Hierusa-
lem. Quod vero ait: iis, qui commutandi sunt: idem est, ac si diceret: iis,
qui ex seruitute ad libertatem redituri sunt. Et in tituli inscriptionem:
hoc est, in indelebilem ac perpetuam tāti beneficii memoriam. Et quod
ait: ipsi David: authoris nomē indicat, ac si dicat, Psalmus elaboratus
ipsi David. In doctrinam: hoc est, vt doceat: gratias nimirum agere, aut
penitentiam. Et qua sequitur, tempus indicant, quando compositus est
Psalmus. Verum quæ hic de Mesopotamia Syriā, & de Syriā Sobal,
& de valle Salinarum dicta sunt, in nulla historia aperte traduntur,
nisi fortasse aliqua obscura habeantur in 2. Regum libro: atamē re-
uoluntate est & gesta hac fuisse omnia, & omnia cum multis alijs. Vt
in autem salinarum locus est, sed loci appellatione habitatores loci in-
telligit: & numerum interemptorum ponit. Magnus vero Basilius ver-
ba illa: iis qui commutabuntur: de Christianis intelligit dicta esse, pro-
pter immutationem scilicet qua fit in baptismo, & propter liberatio-
nem à demonum seruitute. Hæc expositionē ultimo loco tractabimus:
in præsentia autem priorem prosequemur iuxta quam Psalmum hunc
pertinere diximus ad captiuos, qui erant in Babylone.

PSALMVS LIX.

Deus repulisti nos, & destruxisti nos. Repulisti, quia te ir-
ritauimus: & destruxisti, tradens nos in captiuita-
tem Babyloniis. Spoliati enim sunt Iudæi tunc re-
gno, & viribus.

Iratus es, & misertus es nobis. Iratus es, quia peccauimus: &
interea tamen misertus es nobis, dum non perdidisti nos
simul cum multis alijs, in quos amplius seuit furor tuus:
quinimmo à graui seruitutis iugo liberaſti, cupiens hoc
pacto meliores nos ac prudentiores fieri.

Conquassasti terram, & conturbasti eam. Per conquassationem, *conuulsa est.*
& conturbationem terræ, Iudæorum destructionem intel-
ligit: qui in ipsa tunc erant ciuitate: captiuitatemque ac di-
spersionem hominum.

Sana contritiones eius, quia commota est. Cum terræ conquassa-
tionem dixerit, consequenter contritionem, & commotio-
nem addit, quas terremotus solet efficere. & significare vi-
detur euerſionem Hierusalem.

Oſtendisti populo tuo dura. Dura: hoc est, laboriosa. Omnia

PSALMVS

autem ea intelligit, quæ ad obsidionem, ad captiuitatem, & ad seruitutem pertinebant.

Potasti nos vino compunctionis. Per vinum compunctionis, calamitates intelligit atque angustias, quæ compunctionem afferunt, & penitentiam eorum delictorum, ob quæ deus contra se prouocauerant.

Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiāt à facie arcus. Illi, inquit, qui effugerunt interitum, signum à te quoddam vitæ habebant sibi latenter, veluti seruis tuis insignitum: ob quod, cum hostes manus conferrent circa mœnia, occisi non sunt sed seruari. De hoc signo etiam legitur Ezechiel, quando ait: occidite ad exterminationem: illis autem, quibus est signum in fronte, nolite appropinquare. Per faciem vero arcus, ipsam sagittam intelligit, veluti quæ arcui præeminet: vel circumloquendo, per faciem arcus, ipsum arcum intelligit. Et dum arcum dixit, omne armorum genus significauit, quasi totum à parte.

Per liberentur dilecti tui. Hæc fuit causa cur signum datum sit. *Salua dextera tua, & exaudi me.* Per dexteram, potentiam intelligit. Exaudi etiam me populum tuum in captiuitate constitutum.

Deus locutus est in sancto suo. Superiora quidem ex captiuorum persona dicta sunt, huius autem versiculi verba ab ipso proferuntur propheta: qui seipsum hic sanctum: hoc est, deo sanctificatum, ac dedicatum appellat. Vel, deus locutus est in sancto suo, pro: deus per sanctum spiritum suum mihi locutus est: & in summa illud affirmat, quod à deo ea sibi fuerunt reuelata, quæ modo dicturus est. Quæ autem ea sint, audi.

Laborabor. Quod scilicet ij, qui in præsentia captiui sunt, mihi aliquando conciliandi sint.

Et partiar Sicima. Sicima, ciuitas est tribus Ephraim. Hanc inquit, ciuitatem, ab inimicis eam occupantibus, liberabo: & partiar eam populo meo ad habitandum.

Et vallem tabernaculorum metiar. Vallis tabernaculorum locus est iaceos ante Sicima, quem se deus captiuus mensura pariter diuisurum pollicetur. Et duobus his locis, vniuersam Iudæam significauit, veluti à parte totum.

Meus est Galaad, & meus est Manasses. A minori ad maiorem

QVINQVAGESIMVS NONVS. 168

ascendit, atque à posteriori ad priorem: quippe cum Galaad progenitorum suum haberet Manassem. Per Manassem vero vniuersam Manasses tribum intelligit: & per alia patriarcharum nomina, alias insigniores tribus, per quas reliquæ etiam comprehenduntur. Ait igitur, meus nunc est totus populus, tametsi aliquando eum repuleri, quando me irritauit.

Et Ephraim fortitudo capitis mei. Per caput hoc loco imperium intelligit: quæ admodum ipse etiam Symmachus transulit, & sensus est: quod potentissima pars regni Iudæorum, in iis consistit militibus, qui sunt de genere Ephraim. Hoc autem pronomine, meus, vendicare sibi videtur deus eorum regnum: tanquam proprius illo sibi sit populus: ex quo maiorem illius etiam fiduciam præstat.

Iudas rex meus. Ex tribu Iuda erit rex populo Israel. Nam & post captiuitatem, Zorobabel qui de tribu Iuda erat, rex constitutus est. Hoc etiam in loco pronomen, meus, regnum illud proprium quodammodo ipsius dei esse ostendit.

Moab lebes speciei mee. Lebes genus est vasculi ad ministeria: per quod indicare videtur: quod Moabitum populus sibi subiciendus esset, & ministraturus. Spei mee: hoc est, ministraturus iis, qui in me sperauerint. vel iis: in quibus ego spero, quod mei futuri sint.

In Idumæam extendam calciam mentium meam. Per calciam mentium iter intelligit. Hanc, inquit, Idumæam populo meo pariter subiciam, cum eo ad bellum simul proficiscens.

Mihi alienigenæ subditi sunt. Moabitæ & Idumæi, de quibus diximus: & alij circumuicini populi. Et quod ait: subditi sunt: prophetico more dixit, præteritum pro futuro, tempus ponens.

Quis deducet me in ciuitatem munitionis? Sermo est ex captiuorum persona. Munitionis autem ciuitas dicebatur Hierusalem: quia fortissimis erat mœnibus circumdata, & vndique bene munita. Præ summa autem lætitia hæc verba proferre introducuntur, cum antea in captiuitate detinerentur, unde nulla fugæ spes apparuerat.

Quis deducet me usque in Idumæam? Ita ut non tantum in patriam restituarer. Sed proximos etiam circumquaque vicinos populos subiugemus.

Nonne tu deus qui repulisti nos? Per interrogationem hoc le-

gendum est, & simili modo subsequens versiculus interro-
gant autem quasi aliunde futuram huiusmodi salutem nō
expectarent, quam à deo.

Et non egredieris deus in virtutibus nostris. Huiusmodi verba
vidimus in psalmo 43. vbi ea exposuimus.

Da nobis auxilium de tribulatione. & *vana salus hominis.* Hoc in
loco superflua est coniectio illa, & Symmach⁹ autē ita red-
didit: da nobis auxiliū: vana est enim salus ab homine.

In deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet omnes tribu-
lantes nos. Faciemus, pro, adipiscemur seu possidebimus. nā
ex nobis infirmi sumus. Et hoc pacto quidem primam ex-
positionem exegimus, de captiuis in Babylone tempore
regis Zorobabel: aptari autem possunt, vt diximus, huius
psalmi verba ipsis etiam fidelibus, qui olim sub dæmonum
captiuitate detinebantur, ita vt ex eorum persona dictum
sit: tu deus repulisti nos olim, antequā fidem haberemus:
& destruxisti nos permittēs bellis, & inuitis cædibus nos
perimī, ac multis aliis huiusmodi malis. Et iratus quidē
es quia te creatorem nostrum ignoramus, & misertus es
nostri, cum antea à dæmonibus deciperemur. conculcasti
autem terram, & conturbasti eam: quando nimirum tu in
terra nobiscum conuersabaris, & docebas populos. fama
etenim operum, & sermonum tuorum tunc omnes contur-
bauit. qui erant in terra. Sana igitur afflictiones eorum,
quas ideo sustinent, quod à recta via declinarunt. Tu oſſe-
disti nobis per euangelium vias duras: arctam illam nimeni-
rum viam, & conculcatam. Et potasti nos vino compun-
ctionis euangelico. prædicatio etenim, compunctionis vi-
num dicitur, quia & lætificat, & ad peccatorum peniten-
tiam pariter adducit. Dedisti metuentibus te, significatio-
nem illam nimirum que per sigillum diuini baptismatis
fidelibus omnibus insignitur, & figuram viuificæ crucis: ita
vt tanto signo muniti, à maligni dæmonis arcu effugerim-
us. Et quæ sequuntur simili modo expone. illa etiam ver-
ba, deus locutus est in sancto: expone. vt iam prædiximus,
eo tantū excepto, qd per deum, Christum intelliges. Simi-
liter & verba illa, exultabo, partibor etiam Sicimam Iudæo-
rum ciuitatem, fidei meo populo Christiano: & vallē ta-
bernaculorū etiam dimetiar. Christiani etenim omnia ea

loca post modū possederunt, & ibidem ecclesias erexerūt.
Quod verò ait: meus est Galaad, & meus est Manasses, &
quæ sequuntur: ex persona Christi dicta sunt, docentis, se
secundū hominem, Iudæorū affinem esse. hac etenim de
causa suos eos esse dicit, vel aliter: dic, quod Christus illos
sibi adsumit, suos esse eos dicens, propter fideles, qui ex
eis crediderunt. Calciamentū autem diuinitatis, humana
Christi caro erat, quæ ferebat deum, & ad varia accedebat
loca, & ad varias gentes etiam alienigenas, subiiciēs eos,
ac ducens ad fidem. cupiēs deinde propheta ea oculis at-
que ipso sensu cernere, quæ in spiritu viderat: quis, inquit,
deducet me in ecclesiam fidelium euangelii, legibus bene
moderatam, Christi que sanguinem, baptismate, cruce, an-
gelis, & doctrina munitam? Quæ ecclesia munitionis ciui-
tas, seu (vt propius poscit Græca dictio) ciuitas complexus
dici potest, eo quod omnes complectatur virtutes. Et quis
deducet me in terram infidelium, vt ex infideli videam fie-
ri fidelem: nonne tu deus, qui repulisti nos? hoc est, qui co-
gnatos ac posteros meos Iudæos, vt Christi interfectores
proiecisti. Reliqua ex fidelium persona dicta sunt, excep-
tis paucis, vt supra diximus.

In finem in hymnis, Psalmus ipsi David.

*In finem etiam hic Psalmus nos iubet aspicere, ob prophetias, quæ
in eo traduntur: efferturq; ex populi persona, qui captiuus decensus est
in Babylone. illorum enim reditum in patriam prædicat. Inhabitabo,
inquit, in tabernaculo tuo in secula: atque ideo summa consequētia post
superiorem collocatus est. Christiano etiam populo recte accommodatur.
In hymnis inscribitur, quia benefactorem deum laudat, & illius bene-
ficia commemorat. observandum verò est, quod psalmi, quibus inscrip-
tum est: in hymnis, ipso tantum humano ore canebantur, absque orga-
norum modulatione: illi autem quibus inscribitur: in hymnis, psalmi,
vbi cum musico canebantur instrumento.*

PSALMVS LX.

EXaudi deus deprecationem meam, intende orationi meæ.
De his verbis, exaudi, & intende, diximus in psal-
mo decimosexto.

A finibus terre ad te clamaui. Per fines terre iuxta

historiæ sensum Babylonem intelligit, quæ in vltimis man-
fuerit huius regionis nostræ partibus sita est: iuxta Ana-
gogem verò cogitationes terrenas, quæ efficiunt vt pro-
cul elongemur à deo.

Dum triste esset cor meum in petra exaltasti me. Per petram,
fidem intelligit, quâ in deum habet: propter illius nimirum
soliditatem securitatemq; ac sublimitatem. quoties enim,
inquit, ob præsentis angustias fatigatus aut contristatus
sum, ad summam quandam à deo mihi immisam spem e-
uehebar, veluti ad solidissimam quâdam petram, atque ad-
tutissimum refugium.

Deducisti me quia factus es spes mea. Dux mihi olim fuisti
ad bona. te enim vnicui salutis meæ authorem futurum
sperabam.

Turris fortitudinis à facie inimici. A communi sensu sumen-
dum est, verbum factus est. Turrim autem fortitudinis à
facie inimici, dixit, pro: turrim fortem coram inimico, a-
deo vt illum arcere possit.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula. Iam diximus in his
verbis prophetiam contineri de reditu populi ex Babylone,
& restitutione in patriam. per tabernaculum autem tē-
plum dei intelligit. Et in secula dixit pro perpetuo. verum
huiusmodi prophetia propter prauos iudeorum mores in
nos cecidit. Illi enim iamdiu perditī à Romanis in tēplo
amplius non habitant, quod ab ipsis prorsus fundamentis
euersum est, sed fidelis ac Christianus populus in templo
dei semper, & vbique inhabitat: cum ab eo per totum orbē
Christo erecta sint templa in quibus assidue deum colit.

Protegar in protectione alarum tuarum. Simile est quod le-
gimus in psalmo 16. ibi, & in protectione alarum tuarum
proteges me: quæ verba ibi exposuimus.

Quoniam tu deus exaudisti orationes meas. Quando scilicet
innocantē te.

Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Per heredita-
tem iuxta historiæ sensum, inferiorem hanc Hierusalē in-
telligit, & supernam, iuxta Anagogē. venite enim, inquit,
benedicti patris mei hereditate paratam vobis regnum.

Dies super dies regis adicies. Dies, inquit, plurimos adici-
es ad dies vitæ regis Zorobabel, propter summum eius in

te amorem, & propter illius summam prudentiam. Quæ se-
quantur non conueniunt antiquo regi Zorobabel, sed no-
uo nostro Zorobabel Christo domino secundum carnē. Nā
& Zorobabel Christi tenuit figuram, dum captiuos qui in
Babylone erant in patriam adduxit, quemadmodum, &
Christus fidelem populum, qui sub errore ac fallacia idolo-
rum, ac demonum captiuos detinebatur, in cælum redu-
xit, vbi nostra erat patria. Superne enim anima nobis om-
nibus à deo data est.

Annos eius vsque ad diem generationis, & generationis.
Erunt, inquit, anni eius vsque ad vltimum diem duarū ge-
nerationum: antiqui nimirum populi & noui, hoc est, ad
ipsam vsque consummationem, eo vsque enim hæc atq; il-
la extendetur generatio.

Permanebit in seculum in conspectu dei. Verba hæc superio-
rem versiculum declaratant. ex omnibus autem regibus qui
à seculo fuerunt, solus Christus viuit coram deo, nam & si
mortuus sit, resurrexit tamen post tres dies, & sedet à dex-
tris dei.

Misericordiam, & veritatem eius quis exquiret? Quis intel-
liget? vere nullus. est enim quoddam misericordiæ pela-
gus. adeo autem veridicus est vt veritas ipsa appelletur.
verum de illius misericordia, & veritate dictum est in psal-
mo quinquagesimo sexto.

Sic psallam nomini tuo in secula. Psallens tibi, inquit, vt
nunc facio, in perpetuum te laudabo.

Et reddam vota mea de die in diem. Hoc est, vt successiuis
diebus adimpleam quæ pollicitus sum. promiserat autem
beatus David sæpe in præcedentibus psalmis, se perpetuo
deum laudaturum esse.

In finem pro Idishum psalmus ipsi David.

In finem inscribitur propter finem prophetiæ, quæ in eo continetur.
Machabæorum enim pugnam prædicit, quam pro religione suscepit.
& quod ait: pro Idishum, idem sibi vult ac si dixisset, ad Idishum.
ab eo enim decantatus est hic psalmus. Erat autem Idishum princeps
chori, vt in præmio operis prædiximus. Exhortatur etiam nos propheta
hæc psalmo ad patientiam atque ad spem in deo collocandam.

PSALMVS

PSALMVS LXI.

In omne deo subiecta erit anima mea: ab ipso enim saluatus sum. Verba hæc proferuntur ex persona cecilius Machabæorum, aduersus inimicos tyrannos conantes auertere eos à lege dei atque à moribus patriis. Et iis omnibus insuper accommodari possunt, qui imitati fuerint illorum pro virtute constantiam, per interrogationem vero proferenda sunt. Nōne, inquit, deo potius obtemperabimus, iubenti non recedendum esse ab eius legibus: certe obtemperabimus. ab illo enim vniuersa pendet nostra salus.

Et enim ipse deus meus, saluator meus, & adiutor meus, non fluctabo amplius. Amodo, inquit, nō timebo, tametsi antequam in huiusmodi calamitates inciderē, humano more timuerim. fluctuationem enim hic timorem appellauit.

Quousque irruit in hominem: interficit omnes vos tanquam parietem inclinato, & maceris impulsæ? Quousque, inquit, in infinitum hominē eo modo impetū facitis, quo irruit quis in parietem ad ruinam vergentē, aut in maceris concussam in huiusmodi irruere solemus, vt prorsus euertantur. Et quod ait, quousque, illos indicat per sepe irruisse. deinde iis, quæ in medio dicta sunt, per parenthesis à communi sensu addenda est dictio, quousque, vt huiusmodi efficiatur sententia: quousque vos omnes interficitis, quousque sanguini, ac cadibus vacatis? propriam vero infirmitatem fatentur, parieti inclinato & depulsæ maceris se comparantes: quia in deū peccauerant: & idcirco multa mala passi fuerant.

Verum tamen honorem meum cogitauerunt repellere. Inimici mei, inquit, meditati sunt vt à me abiicerent seruitutē quā in deum habeo, & illa me potissimum re studebāt spoliare quæ summo mihi honori est, & gloriæ. Nam si sermo honoris est, vt regi deseruiat, quanto magis si quis seruiat deo?

Cucurrerunt in siti. Non simpliciter, inquit, me aggressi sunt, sed summo cum desiderio festinarunt. Desiderium enim sitim appellauit. omni autem artificio Antiochus, & ministri eius machinati sunt vt Machabæis persuaderet deū suum contemnere quemadmodum in historia tradit Iosephus, quam de Machabæis conscripsit.

Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Proprio ore adulantes

SEXAGESIMVS PRIMVS.

169

adulantes me laudabant, corde vero contemnebant, quod alteram fidem sectarer: & palam quidem consilium suum mihi impertiri videbatur, & mecum eadem sentire, secreto tamen veluti inimicissimi fallacias componebant.

Veruntamen deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. Ab ipso est patientia, quia inter calamitates mihi constantiam præstat. Hæc autem mutuo inter se consilia agitant, ad maiore se magnanimitatē alter alterū excitantes.

Quoniam ipse est deus meus, & saluator meus, & adiutor meus, non recedam. A seruitute, inquit, dei ad Antiochi iugum nunquam desciuero.

In deo salutare meum & gloria mea. In deo, inquit, situm est, quod ego salutē & gloriam consequar, & non in hominibus, vel, in deo habeo salutē & gloriā, & nulla alia in re.

Dens auxilij mei. O deus adiutor meus, vocant enim eū sepius præ summa voluptate, quam ex sermonibus de eo habitis consequabantur.

Et spes mea in deo est. Eandem ob summam lætitiā sententiam repetunt, palam ac libere spem in deo suā profitētes: alios præterea ad sui amulationem excitantes, addūt.

Sperate in eo omnis congregatio populorum, effundite coram illo corda vestra, quoniam deus adiutor videtur. Per corda hoc in loco, preces, atque obseruationes intelligit: vnde alibi ait, Effundam coram eo orationem meā. sincera etenim supplicatio de medio solet cordis proficisci. effundi autem dicuntur preces, eo quod sermo effluere quodammodo videtur ab ore, vel aliter deducite atque euacuate coram eo occultos cordis vestri affectus, sinceram agentes confessionē.

Veruntamen vani filij hominum. Dictio, veruntamen, superius quidem superflua iacet, sed hoc in loco idē significat, quod vere. Cū enim admonuerit propheta, vniuersum humanū genus quid facto opus sit: & deinde intellexerit prauos homines sibi obtemperaturos non esse, sententiā aduersus eos profert, dicens: quod vere vani sunt filij hominum, veluti, qui in vanissimis rebus peruerse operantur. vanum autem est quod inutile est, & infructuosum.

Mendaces filij hominum in stateris, vt iniuste agant. Mendaces sunt in corū iudiciis, per stateras enim iudicia ipsa intelligit. Corrupta est in eis, inquit, iudicij sedes, instabilia et-

PSALMVS

enim eligunt pro stabilibus, & mala pro bonis: & adeo mō daces sunt, vt seiplos in primis iniuria afficiant, dum virtutibus se priuant. sermo autem hic prauos omnes in vniuersum tangit: sed præcipue Antiochum & socios, qui ob auaritiā Iudæis iniuriā inferebant.

Ipsi ex vanitate in idipsum. Ex vanitate, inquit, hoc est, ob vanitatem ipsi eadem sentiunt, vt iniuriā inferant, in idipsum enim omnes feruntur, eadem ducti vanitate.

Nolite sperare in iniustitia & in rapinas nolite concupiscere. Admonet beatus David omnes homines in vniuersum, & diuitias iniusticiā appellat, eo quod vt plurimum ex iniusticia proueniant. quod vero ait: & in rapinas: præpositio, in, est superflua, vt sensus sit: rapinas ne concupiscatis.

Diuitiæ si fluant nolite cor apponere. Si diuitiæ, inquit, ab his ad illos transferantur, vt persepe accidit, cum instabile & fluxam habeant naturā: vel si ab aliis fluant in vos, nolite vilo modo affigere eis cor vestrum, vt studiose eis inebatis. Quodā vero exēplaria habet, nolite corde apponi, ac si dicat nolite ex toto corde, atq; animo eis, pñ in herere.

Semel locutus est deus, duo hæc audiui quod potestas dei est, & tua domine misericordia. Verba hæc nonnulli de dei sententia dicta esse intellexerunt, & sensum esse: quod simul cū minatoria dei sententia vna semper auditur illius cōminationis solutio. hæc etenim ratione deus cōminatur, vt cōmutato delinquentiū proposito, nullus minis amplius relinquatur locus. Potest autem qui semel loquitur plura eodē sermone proferre, & sermonis series plura cōtinere. quo circa dgo hæc, quæ se audisse asserit propheta, ad eundē debet sermonē referri, quē semel, hoc est, vna quadā vice deus locutus est: tametsi hæc dictio semel hoc in loco melius exponi possit, p cōstāter. Deus, inquit, constantissimē mihi per sanctum spiritū locutus est, quæ nam antē sint, duo hæc, postmodū declarat dicens: quod solus deus potēs est, & quod solus misericors: quo sermone hoc indicare nobis voluit propheta: quod deus potēs est, qui inimicos nostros repellat, & qui nostri misereatur, & docet pariter, quod veluti potentem eū timere debemus, & ad eū confugere tūquam ad misericordē. intelligere etiam possumus simpliciter, deum duo hæc locutum esse ad Moysen. huiusmodi

SEXAGESIMVS SECUNDVS. 170

enim sententiam sepenumero ab eo Moysi dictā legimus, vt eam populo annuntiaret.

Quoniam tu reddes vnicuique secundum opera sua. Tu enim futuro iudicio condigna vnicuique pro operibus retribues, siue bona ea fuerint, seu mala.

Psalmus ipsi David cum esset in deserto Iudæe.

Fugiens Saullem beatus David, occupauit desertum quod siccitas dicitur, seu squalleris, vbi hunc psalmum composuit: quo & summum omnibus amorem declarauit, quem erga deum habebat, & persecutorū suorum pariter ruinam prædixit, docens: quod nobis hoc pacto in deserto ac sterilitate voluptatum erga deum affectus, destruantur ac fugabuntur similiter tam inuisibiles quā visibiles inimici. Quodā vero exēplaria habent in deserto Idumæe, verisimile est autem desertum illud antea Idumæe regionis fuisse, & deinde Iudæe partem effectum esse.

PSALMVS LXII.

Domi deus meus ad te de mane surge. Ad te, inquit, tempestius festino, qui & diluculū & mane diei diceris. experrectus enim a somno statim cogitationibus meis tibi adsum, cōuersationēque hanc & sermonem, quem tecū habeo, quibuscunque aliis rebus & negotiis præpono, & pro totius diei primitiis tibi offero.

Sitit in te anima mea. Per sitim, dilectionis vehementiā significat, de qua dictū est in psal. 41. in tertio versiculo.

Quā multipliciter tibi caro mea. Pro quā multipliciter, Theodotion transtulit, quā sapissime, hoc est, alsidue tibi, inquit, alsidue intentus, in tui dilectionē feror. per carnem enim suam, & per animam suam, circumloquendo se ipsum passim intelligit. dictio autem, quā multipliciter, immensitatem demonstrat dilectionis.

In terra deserta, & inuis, & iniquosa. In hoc, inquit, deserto, vbi nūc moror, ita me gero, vt loc⁹ q alioqui omni pto vacat solatio, meū erga te desyderiū minime imminuat.

Sic in sancto apparui tibi. Hoc pacto dispositus apparui tibi in tabernaculo cum, vt lex mandat, colerem te. per sanctū enī ipsum intelligit tabernaculū, & sens⁹ est: q tūc in tabernaculo, & nūc in deserto, æqualē erga deum affectionem

PSALMVS

& benevolentiam conseruauit.

Ut viderem virtutem tuam & gloriam tuam. Hoc autem facio vt virtutem ac potentiam tuam videā aduersus inimicos meos, quos à te fugādos spero, & similiter vt videam gloriam tuā, dum omnes te glorificant, quod adiues sperantes in te.

Quoniam melior est misericordia tua super vitas. Vitas delicias deditas dicit & voluptatibus. pręstat, inquit, vt in deserto tuam consequar misericordiam, quā si in deliciis ac voluptatibus humanis degam.

Labia mea laudabunt te. Et ideo, inquit, ego te laudabo. *Sic benedicam te in vita mea.* Sic, vt nunc facio, sincere nimis, atque ex tota anima.

In nomine tuo laudabo manus meas. Ad te vnum, inquit, manus meas extendam. vel, inuocato tuo nomine, eas extendam, & nullum aliud poscam auxilium.

Quasi adipe & pinguedine repleatur anima mea. Eo pacto, quo adipe q̄s repletur & pinguedine, eodē opto, vt anima mea, tua repleatur misericordia. de ea etenim sermo erat.

Et labiis exultationis laudabit os meum. Et de cetero, inquit, exultantibus labiis te laudabo.

Si memor eram tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te. Si memor tui sum cubans in lecto, in matutinis etiā meditor in te, hoc est, inuenior cogitare de te, & sensus est, quod memor dei erat & cum somnum caperet, & rursus cū expēgeretur, ita vt somnus dei memoriā minime intercideret. optimū est igitur, vt qui somnū vult capere, cū dei memoria id faciat, quā prauas ac turpes solet imagi nationes auertere. immutātū est autem tempus verborū, memor eram, & meditabar, pro memor sum, & meditor.

Quoniam fuisti adiutor meus. Hoc autem facio, quia te vnum adiutorem habeo, & deinceps aliud mihi opus nō est, quā vt tui memor sim. cetera enim omnia & superflua reputo & inutilia.

Et in protectione alarum tuarum exultabo. De alarum protectione diximus in psalmo 16.

Adhæsit anima mea post te. Desyderij nimirum vinculo adeo alligata, vt à tui memoria diuelli nusquam possit. *Me autem adiunxit dextera tua.* Ex hoc loco prædicere in-

SEXAGESIMVS SECVNDVS.

171

cipit, auxilium sibi à deo præstitum, Saulisque, ac ceterorū inimicorum interitum.

Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam. Cū auxilio mihi sit deus.

Introbunt in inferiora gladij. Mortui enim descendant in infernum.

Tradentur in manus gladij. Dixit eos interituros nūc, & mortis genus narrat. gladiū autē metaphorice manus habere finxit, vt illius ictū inuitabilem esse indicaret, veluti qui quāsi manu quādā illos apprehēsurus, atque adacturus sit.

Partes vulpium erunt. Vbi, inquit, occisi fuerint. Vulpes sibi in cibum, eorum diuident cadauera. vel, ideo partes vulpium futuros dicit, quia non à fortibus & generosis occidendi essent inimicis, sed à pusillis quibuscūdam, imbecillibusque atque dolosis, quales esse vulpes nouimus. ab huius modi itaque, inquit, inimicis dilaniabuntur: & Palestinos mihi videtur populos subsignare, à quibus Saul cum filiis, atque exercitu trucidatus est.

Rex vero letabitur in deo. Seipsum regem appellat, veluti diuina sententia iam vñctum in regem, letabitur autem nō in eorum morte, quemadmodum postea re ipsa declarauit, lugens ac plangens: sed letabitur in deo, qui liberauit diligentes se. per regem etiam hoc in loco quemlibet intelligere potes, qui affectibus, ac passionibus propriis dominatur: iuxta quem sensum expone sequentem versiculum: quod illi etiam laudandi sunt, qui iurauerint in deo, id est, qui vitam deo pollicentur virtute præditam, & qui quod polliciti sunt, operibus confirmant.

Laudabuntur omnes, qui iurant in eo. Olim mos fuit vt iuraret per reges, veluti per salutem, aut caput regis. Viciente igitur Saule periculum ei fuisset, qui per Dauid regis salutem iurasset. Mortuo, inquit, Saule ille laudabitur vt amicus & beneuolus, qui per Dauid regis salutem iurauerit.

Quoniam obstruētum est os loquentium iniusta. Morte nimirum obstruētum est os hominum loquentium iniusta aduersus ipsum Dauid, cum calumniarentur, eiūque detraherent, atque inuicem de illius morte tractarent. Et hæc quidē expōsitio ad visibiles inimicos pertinet. Ceterum de inuisibilibus simili modo exponi potest: verum quod hic legimus:

PSALMVS

introibunt in inferiora terræ, tunc expone, hoc est, in ipsum Tartarum, quia (ut dicit Apostolus Petrus) missos illos deus tradidit in Tartarum ad iudicium. Tartarum vero sub terra esse dicunt. Gladium etiā tunc expones, pro supplicio.

In finem psalmus ipsi David.

Hic psalmus eandem, quam precedens tractat materiam, easdem enim beatus David inimicorum insidias carpit, & ab eis se liberandū predicat. Atque ideo etiam in finem inscribitur.

PSALMVS LXXII.

Laudi deus vocem meam, dum oro ad te, à timore inimici eripe animam meam, protege me à conuulso malignantium, à multitudine operantium iniustitiā. Per cōuentū, cōgregationē, atque ordinē militū intelligit. Cetera vero per se clara sunt. Quoniam exaceruerunt, ut gladios, linguas suas. Ut de facili nimirum calumniari possent, & cōtexere insidias. & similia videntur hæc verba iis, quæ vidimus in psalmo 57. lingua eorum gladius acutus.

Intenderunt arcum suum, rem amaram, ut sagittent in oculis immaculatum. Immaculatum dixit, pro innocētē, & seipsum intelligit. ordo autem fit per hyperbaton, hoc modo, paruuerunt arcum suum, ut latenter sagittarent innocentem hominem, & amaram rem, hoc est, grauem ac molestam esse ait: quod huiusmodi vbi sunt apparatu. appositue enim id dictum est, & per parenthesis. graue etenim est, & dolosi cuiuspiam opus, ut in occulto sagittis quempiam impetat, qui sibi nihil cauet. per arcum vero linguam intelligit, quam & gladium appellauit, veluti quæ proximū adeo lædit, ut penē interimat: & arcum similiter, quia de lōge ferit in aperto etenim laudabant eum inimici, ac benedicebant: clam vero, ac latenter mala conspirabant.

Subito sagittabunt eum, & non timebunt. Statim, inquit, nec precauentē eum sagittabunt, nullam, aut dei iram, aut humani iuris legem timentes.

Stabilerunt sibi sermonem prauum. Prauum insidiarum consilium sequi decreuerunt, ut omnino perficiendum.

Narrauerunt ut absconderent laqueos. Symmachus reddi-

SEXAGESIMVSTERTIVS.

172

dit, consulerunt. Consulerunt etenim, ut laqueos absconderent & plagas, dum collocarent insidias.

Dixerunt: qui videbit eos? Quis vltor nimirum, aut vindex illius erit, quem occidere conantur? ac si dicant, nullus huiusmodi vindex eos videbit.

Scrutati sunt iniquitatem. Perquisierunt iniquitatem, ut ea vterentur.

Defecerunt seruantes seruinia. Hoc est, defatigati sunt, quæretes dolosas artes.

Accedet homo, & cor profundum, & exaltabitur deus. Ad prauos istos talia molientes accedet homo aliquis, illorum prauitatis aduersum me inseruiturus, & homo iste, erit cor profundum, hoc est, magni ac profundi consilij & vergentis ad malum. Nam & profunda inueniuntur ad malum consilia. Cum vero apparuerit huiusmodi hominem consilium suū non posse perficere, tunc magnificabitur deus, qui comprehendit sapientes in astutia eorū, qui ineflicaces fuisse ostēdet eorum insidias. Verisimile est autem aliquos fuisse qui ut inimicis gratificarentur accesserint, & operam suam aduersus iustum polliciti sint.

Sagitta paruulorum facta sunt verbera eorum. Inefficaces nimirum. Huiusmodi enim sunt paruulorum ictus. Vel etiam, propter percutientium infirmitatem. Per verba autē hic, afflictiones intellige.

Et infirmata sunt contra eos lingue eorum. Per linguas, ipsas intelligit calumnias, & conspirationes, quæ per linguam cōtexuntur. Hæc etenim sunt lingue opera. Infirmitatē igitur sunt lingue eorum in eis: nequeunt scilicet aliquid amplius facere.

Turbati sunt omnes qui videbant eos. Ij, inquit, qui tales ac tantos homines conatibus suis omnibus frustratos viderunt, non mediocriter perturbati sunt.

Et timuit omnis homo. Omnis homo qui eos viderat, in se ipso contreritus est, cognoscens quod deus eorum omnium vindex esset, qui iniuria opprimerentur.

Et annunciarunt opera dei. Et alij miracula omnia annunciarunt, quæ propter me deus operatus est.

Et facta eius intellexerunt. Et cognouerunt qualia faciat dominus adiuuans seruos suos. Futura autem dixit, ut iam

PSALMVS

facta lege scilicet prophetia.

Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo. Lætabitur & sperabit, ubi magnum dei studium in me viderit.

Et laudabuntur omnes recti corde. Ij, inquit, qui obliquum nihil, aut tortuosum ferunt in corde, qualis erat beatus David, ab omnibus semper laudabuntur, veluti eis deus præsto semper futurus sit. Quam bonus enim, inquit, deus Israël iis, qui recto sunt corde? Quidam ea verba, accedet homo, intelligit dicta esse de Iuda, qui cum depravato esset animo, ad Christi adversarios profectus est, & pollicitus, se illum eis tradituram esse. Verum Christus ex eo magis magnificatus atque exaltatus est. Multa siquidem & summa admiratione digna, miracula tam moriens, quam resurgens, operatus est, quæ illius gloriam prædicant. Nam quod supplicia sustinuerit, eius gloria non minuitur, cum & divinitas ipsa minime læsa sit, & humanitatis excellentia ac nomen eius tolli ideo non potuerit, ut putarent. Hæc autem omnia cum cernerent Gentiles, & insuper ipsos Christi crucifixores tradi viderent Romanis in interitum, turbati sunt, & timuerunt Christum dominum, ob quem Iudæorum genus tantis affectum est suppliciis. Et iuxta hunc sensum per iustos, fideles omnes ex Gentibus intelliges, qui per fidem iustificati sunt, qui etiam ut recti corde, lætabuntur in Christo, eo quod in corde suo nunquam à recta illa fide declinaverunt, quam semel professi sunt.

In finem Psalmus Cantici ipsi David.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, quia captivorum reditum prædicit, qui in Babylone erant, ex quorum persona sunt à Propheta scripti. Futuram etiam Gentilium religionem, ac fidem interserit, quæ omnia ad finem suum tendebant. Quia autem sit Psalmus Cantici in proemio operis dictum est.

PSALMVS LXXIII.

TE decethymus deus in Sion. Illic etenim te coli debere mandasti.

Et tibi reddetur votum in Hierusalem. Vide prophetiam de reditu. Iuxta Anagogen per Sion & per Hierusalem, universalis fidelium ecclesia intelligitur, &

SEXAGESIMVSQVARTVS.

173

templa etiam, quæ priuatim erecta sunt in variis mundi partibus.

Exaudi orationem meam. Orationem de his rebus, pro quibus semper ad te preces fundo.

Ad te omnis caro venit. Prophetia hic traditur de salute gentium, per carnem etenim ipsas gentes intelligit, ut totum à parte: vel quia olim vivebant carnaliter. Vel fortassis sermo est de universali corporum resurrectione.

Verba iniquorum prævaluerunt super nos. Blasphemie inimicorum quas adversum nos atque adversus ipsum deum fundunt, prævaluerunt super nos, hoc est, oppresserunt nos, cum non auderemus contradicere, veluti servi esse. Et quia in Græco, pro, verbo, prævaluerunt, legimus, *ἐξέπλεον*, potest id verbum aliter exponi, ut sensum etiam contrarium faciat, & sententia sit, quod verba iniquorum valde fortes nos reddiderunt, ita ut fiduciam præstiterint, quod deus huiusmodi iniurias, non inultas non dimittet. Quædam autem exemplaria habet, verba iniquorum valde infirmos nos reddiderunt.

Et impietati nostræ tu propitiaberis. Tu, inquit, iis ignoscas peccatis, propter quæ nos effecti sumus captivi, unde etiam liberabis nos.

Beatus quem elegisti & assumpsisti, habitabit in aulu tuu. Beatus, inquit, Iudæorum populus, qui ex omnibus gentibus à te electus est, & tuus populus appellatur. Ex captivitate etenim revocatus, rursus cum honore habitabit in Hierusalem, quam Aulas dei esse dicit, propter celeberrimum templum, quod in ea deo dictum erat. iuxta Anagogen vero de nouo loquitur populo, quem dominus ex Gentibus sibi in hereditatē elegit, & per Aulas, Ecclesias intelligit, quæ ubique locorum Christo erectæ sunt. Intelligi etiam possunt hæc verba, ut unicuique aptentur fideli, qui pie ac religiose vivat, qui electus dicetur, & assumptus ad cælestē Hierusalem, ubi Aulæ dei sunt mansiones iustorum.

Replemur in bonis domus tua. Per domum dei & inferiorē hanc, & supernam Hierusalem intellige. & templa, quæ ubique locorum sunt. Bona autem domus dei, sacra sunt dogmata, ac cætera spiritualia ac temporalia bona, quibus frui ac delectari deus hominibus tribuit. His autē bonis replē

Jam etiam populum propheta asserit, simulac ab inimico
rum seruitute fuerit liberatus.

Sanctum est templum tuum, mirabile in iustitia. Per templum si-
militer & illud intellige, quod est in inferiori Hierusalem,
& quod in superna, & alia etiam templa quæ variis mun-
di locis sunt Christo dicata. Sanctum autem templum ap-
pellat, quod illius esse dicitur, qui sanctus est, & quia ple-
num est sanctimonia. Et mirabile in iustitia, propter iustos
viros, qui in eo versantur. Vel templum dei esse intelligit,
viros omnes virtute præditos, qui habitaculū dei merito di-
ci possunt, & sancti quidem sunt, ob vitæ munditiam, mi-
rabiles vero ob summam integritatē, ac summam iustitiā.

Ostendit
vixit in
Babylone.

Exaudi nos deus saluator noster, spes omnium finium terræ. *Ex eo-
rum qui in mari sunt procul.* Est & hæc prophetia de gentibus,
quæ crediderunt. Exaudi, inquit, tu nos, qui in posterum fu-
turus es omnium spes. Fines autem terræ, homines appel-
lat qui terræ fines incolunt. Per eos vero quos in mari pro-
cul esse dicit, insulanos intelligit. Dictio autem procul di-
stantiam seu intervallum à terra denotat. Disiuncti enim
sunt insulæ à terra continenti.

Præparans montes in fortitudine sua. De divina nunc pertea-
tat potentia, collaudans eam, atque extollens. Quod verò
ait: præparans, Symmachus dixit, stabiliens. Subintelligi-
tur autem substantium verbum, est. Deus, inquit, ille est,
qui stabiles reddit montes, ita vt nullis, tametsi validissimis
ventorum flatibus dimoueri possint, aut fluctuare.

Quosque.

Accinctus in potentatu. Zonæ instar, inquit, circumdatus es,
in potentatu, hoc est, in immensa potentia, tam in iis, quæ
ad creatas res pertinent, quàm ad quæcunque alia. Alibi
etiam huiusmodi ferè vtitur sermone, cum dicit, induens
est dominus fortitudinem & præcinxit se.

Qui conturbas profundum maris. Maris profundum ita contur-
bat, vt arena, quæ illic iacet sursum feratur, tanta perturba-
tione commota. Illud igitur ex huiusmodi prophetæ no-
stri verbis considerandum est, quod veti nulla propria vir-
tute sed mandato dei, mare atque alia elementa conturbat.

Turbat
eius.

Sonos fluctuum eius quis sustinebit? Cum graues videlicet sint,
terribilesque & ferri nequeant.

Turbabuntur gentes. Propter nouum atque insuetum præ-

dicationis genus, quo maiorum religio & antiqua patriæ
consuetudo destruetur, atque in aliam immutabitur.

Et timebunt qui habitant fines à signu tui. Ij, inquit, qui extre-
mos terræ fines incolunt, timebunt præ multitudine mira-
culorum, quæ passim in tuo fient nomine. Quod si ij time-
bunt, qui extremas orbis partes habitant, quanto illi ma-
gis, qui in medio eius versantur? & nos quidem hæc de ad-
mirandis Christi operibus prædicta fuisse affirmamus: He-
brei vero de iis, quæ à Moyse gesta sunt, verum reproba-
tur, atque conuincuntur ex sequentibus.

Exitus matutini & vespere delectabis. Populum, inquit tuum
delectabis, tam in exitu matutini temporis, quando & ma-
ne diei dicitur & dies progredi incipit, quàm etiam in e-
xitu vespere, hoc est, in ipso vespere. Predicitur autem hoc
sermone, quod delectabuntur tam in principio quàm in fi-
ne diei. Delectabuntur autem in diuinis laudibus, atque
in sacris canticis. Aliqui per exitus matutini, & per exitus
vespere, orientales atque occidentales terræ partes intelli-
gunt. In altera enim parte mane oritur, in altera pro-
grede nox. Incarnatione atque conuersatione tua, inquit, et
eos delectatione afficies, qui orientem habitant, quàm eos
qui occidentem. Quæ sequuntur primo iuxta historiæ sen-
sum exponemus, deinde iuxta anagogen.

Visisti terram & inebriasti eam. Post reditum, inquit, è Ba-
bylone, tu regionis Iudææ curam suscepisti, quæ iam penè
exaruerat. Aqua etenim & pluuia eam inebriasti.

Multiplicasti locupletare eam. Multiplicasti pluuiam, vt vbe-
torem eam redderes frugum copia.

Flumen dei repletum est aquis. Iordanis etenim inundauit, &
celeberrimum est Iudææ flumen.

Parasti cibum eorum, quoniam ita est preparatio. Cibum eis, in-
quit, preparasti, qui è Babylone reuersi sunt. Hoc pacto et-
enim fit preparatio, terra nimirum antea à te per pluuiam
inebriata.

Sulcos eius inebria, multiplica germina eius. Cum terræ feracita-
tem prædixerit, eam postmodum fieri rogat.

In gutta suis lætabitur germinans. Lætabitur, inquit, terra in
guttis suis, hoc est, in iis aquis quæ propter eam mittuntur. *Ob rorem quippe*
qui super eam cadet, multam herbam

ταυ κολα
και αβυς

μεθυσον
ζυνηματα

germinabit. Quod autem ait, letetur terra: metaphoricè dictum est.

Benedices coronam anni bonitatis tue. Sanctificabis, inquit, totum illius anni circulum, illius anni dico, qui à tua nobis donatus est bonitate.

Et campi tui implebuntur vbertate. Vbertate, hoc est, fructuum abundantia.

Pinguet speciosa deserti. Per desertum hoc in loco ipsam intelligit Hierosolimam, à Babyloniis in desertum ac solitudinem redactam. Per speciosa vero deserti, eas regionis partes quæ omnibus anni temporibus aptiores, atque elegantiores sunt: hoc est, quæ sunt magis fructiferae. Vel quia græca dictio *despota* non tantum speciosa significat, sed tempestiua, dic, quod per tempestiua deserti, fructus ipsos intelligit, veluti tempestiue ad maturitatem perductos.

Et exultatione collas accingentur. Metaphoricus etiam sermo est & est sensus, quod ex omni latere vniuersi homines passim exultabunt. Et quia campos & speciosa deserti dixerat, nunc addit & colles, & paulo post vterius progrediens, ipsas etiam valles addit.

Induti sunt arietes ouium. Induti nimirum lanarum copia, quæ de pascuorum provenit pinguedine. Per arietes vero, omnifariam greges significauit.

Et valles abundabunt frumento. Hoc per se clarum est.

Clamabunt, et in hymnum dicent. Quod reliquum est, inquit, ij, qui & libertate, & tanta à te frugum copia donati fuerint, ex intimo corde tibi gratias agentes, clamabunt, laudabuntque te, veluti saluatorem ac benefactorem suum. Abundat enim hoc in loco, dictio, enim. Verum hæc iuxta historiam sensum dicta sunt: iuxta anagogen vero omnia hæc prophetiam continent de prædicatione euangelica. Illa etiam verba: visitasti terram: possunt ad vniuersam personam referri, qui vniuersam terram, & omnes gentes in ea habitantes visitauit, & de quo dictum est: quod visitauit nos orientes ex alto: qui etiam inebriauit terram vino illo compunctionis, de quo in sexto versiculo diximus psalmi 50. sensum tradentes anagogicū. Multiplicauit præterea irrigationem euangelicam, vt terram illam, quam diximus, virtutum fructibus fecundaret. Flumen autem dei, saluator noster est

Iesus, & aquæ fluminis, multiplices sunt eius doctrinæ. Fluminis enim, inquit, impetus lætificat ciuitatem dei quæ admodum in 45. psalmo declarauimus. Ab hoc flumine riuii quidam defluerunt, sancti nimirum apostoli, qui vniuersam postmodum terram irrigarunt. Tu etiam præparasti, inquit, rationalem cibum, sacris ac diuinis dogmatibus tuis cōfectum, & tradidisti eum apostolis, modum nimirum ac rationem docens, quibus esurientes pascere animas oportet: quoniam veri cibi præparatio huiusmodi est, vt eo nimirum modo conficiatur, quo tu præparasti & non aliter. Per sulcos etiam illius terræ, profunda hominum corda intelligimus: quos sulcos adeo irrigari iubet propheta, vt diuino amore inebrietur, utque ab omni recedat duricie, & ad mansuetudinem molliantur. Eiusdem præterea germina, virtutes sunt, veluti elegantissimi fidei fructus: & guttas eius eas esse intelligimus, quæ à doctrina sacræ stillant disciplinæ: vel sublimiores sensus, à diuinis emanantes scripturis, quæ roris instar fidelium animas impinguant, & præterea quibus terra illa, quam dicimus, germinans lætabitur. Annus ite benignitatis, optimi prædicationis tempus significat, cuius anni corona Christus est, eo quod ipsius tantum Christi sermonibus, atque operationibus prædicationis tempus ornatur, ac decentissimum redditur. Hæc autem verba ad patrem referenda sunt: tu, inquit, pater ei benedices: hoc est, laudabis eum, sicuti & fecisse eum legimus, quando ait: hic est filius meus dilectus. in quo mihi complacui. De campis autem, collibusque, & vallibus, in summa id dicendum videtur, quod vniuerso illo sermone sancti spiritus annuntiatur aduētus, eo quod adueniente spiritu, loca omnia fidelibus replenda erant. Capi quidē ecclesiarum, ministris: montes autem, Anachoretis: valles vero iis sanctis, qui habitant in speluncis. Omnes autem huiusmodi fideles pinguedo quædam & fertilitas his locis futuri erant, & exultationem atque abundantiam præstituri. Vel aliter, per campos, humiles animas intelligere possumus, quæ sublimē nihil cogitant: & per montes, elatiores alias, quæ ad inanes doctrinas & ad exteriorē hanc mundi sapientiā eleuatae sunt: per valles vero, deiectiones quasdam animas, quæ in profundum peccatorum prolapse sunt. Speciosa autem illius terræ, quæ deserta esse dicitur virtutibus,

PSALMVS

animæ illæ sunt quas aptas atque idoneas esse dicimus ad ferendos fructus. Arietes etiam ouium, apostoli sunt, veluti duces quidam ac principes rationalium Christi gregum: qui arietes induti sunt sancti spiritus gratiam, qua in die Pentecostes in omnes fideles diffusa est: iuxta quod legimus ad eos dictum fuisse à domino: vos autem sedete in ciuitate Hierusalem, donec induamini potentiâ ex alto. Vele piscepi & sacerdotes, qui vbique terrarum sunt, quique in duerunt Christum per baptisma. Quicumque enim, inquit, in Christum baptizati estis, Christum induistis. Illud etiam dicere oportet, quod nullibi in historia reperimus, quod populus qui ex Babylone reuersus est, huiusmodi abundantiam habuerit: ex quo sequitur, quod anagogicus sensus huic psalmo magis congruere videtur.

In finem canticum Psalmi resurrectionis.

In finem inscribitur propter prophetias, quæ in eo continentur, quæ ad finem tendebant, ut alibi dicimus. Predicit autem & gentium fidem, & martyria quæ pro Christo multi fidelium passuri erant. Quid autem sit canticum psalmi, dictum est in proæmio operum. Resurrectionis in vero dixit pro transmutationis. In eorum enim personam cõscriptus est, qui à Babylonica seruitute in propriam patriam translati fuerant, ita ut ab unoquoque eorum qui reuersi sunt proferri possit. Et nihilominus congruit etiam vnicuique resurgenti: hoc est, commutata à peccatis, in quibus olim, veluti passionum sagittis confectus, captiuus detinebatur à demone.

PSALMVS LXV.

Vibilate deo omni terra. Quid sit iubilatio didimus in secundo versiculo psalmi 46. iubet autem ppheta victoriæ laudes deo canere, quia & inimicos, à quib⁹ acti fuerat in captiuitate formidine affecit, & ipsos Iudæos à durissima seruitute liberauit. Per omnē autē terrā oēs homines intelligit qui sunt in terra. Et hoc pacto Symma. reddidit. In his autē verbis, pphetia continetur, vocationis gentium. Psallite nomini eius. Expositionem vide in quarto versiculo 9. psalmi.

Date gloriam laudi eius. Hoc est honorem & magnificentiam, & sensus est, quod gloriose ac magnifice eū laudent & non humano more.

SEXAGESIMVS QVINTVS.

176

Dicite deo, quàm terribilia sunt opera tua. Quæ nimirū olim tam in Aegypto, quàm alibi gentium operatus es.

In multitudine virtutis tuæ mentientur te inimici tui. Et sensus est, quod cognitione dei vbique gentium diuulgata, multum veritatis inimici summam illius potestatem timentes, quæ habet in regno fidelium, mentientur seu simulabūt deum: hoc est, fide ipsam, quā in eo habere se falso asserēt. Ipsam etenim hypocrisis ac simulationē hoc in loco mendaciū appellauit. Et sanē quāmplurimos huiusmodi simulatores videre licet tam Gentiles quàm hæreticos.

Omnis terra adoret te, & psallat tibi. Clarius atq; apertius hic traditur Gentium vocatio. Adorēt autē primo: hoc est, tibi subiciantur, & deinde psallant. Sūma autē fiducia hæc fieri mādauit ppheta, veluti qui certus erat futuri iudicii.

Psallant nomini tuo altissime. Simile est quod legimus in 4. versiculo 9. psalmi. Præ grandi autem letitia, reminiscitur prodigiorum dei, & psallere omnes iubet, ac redemptorem deum laudare.

Venite & videte opera dei. Quæ ubiq; gentium operatus est, summa admiratione digna. aduocat autē vniuersas gētes.

Quoniam terribilis in consiliis super filios hominum. Symmachus reddidit in machinationibus: hoc est, in inuentionibus. Terribilis est igitur deus in cõsiliis, seu in inuentionibus, eo quod magnis quibusdā artificijs vtitur, quoties ei placuerit populum suū saluare: veluti ea sunt quæ aduersus Aegyptios adinuenit, conatus atque astutias omnes humanas semper vincens. Antiqua deinde connumerat miracula.

Quæ conuertit mare in aridam. Hoc factū est in mari rubro ut habetur in Exodo. posuit autem tempus pro tempore. Nā dictio, conuertit, præsentis est temporis hic: ut ex græca dictione perspicitur: & posita est pro præterito.

In flumine pertransibunt pede. Hoc vero accidit in Iordane cum transiret arca: & tempus etiam hoc loco posuit, nimirum. Pede autem, hoc est, pedestres. Et dū pedestres incesisse eos dicit per flumen, per siccā eos ambulasse significat. Illorū autē miraculorū meminit, quæ in eo reditu facta sunt, putans gestarū illic rerum memoriam ad præsentē reditum in patriam pertinere, dum exemplo eorū,

quę tunc gesta sunt, faciliorem hunc reditum demonstrat. Symmachus vero hic tempus seruauit. transiit etenim: Qui transmutauit mare in aridam: item: & flumē pertransierit. Ibi letabuntur in ipso dominante, in potentatu suo seculi. Ibi hoc est, in eo loco, ad quem festinamus. Per potentatū vero dei, diuinam intelligit potentiā, veluti immensam, atque inuictam. Dominatur autem deus tam presenti quā futuro seculo, veluti is, cuius regnum infinitum est.

Oculi eius in gentes respiciunt. Tanquam ad eos, quos in hereditatem est possessurus, & vendicaturus per fidē. Agnoscas igitur o iudae, quomodo protectionem & custodiam suam deus a te auerit, & ad Gentes transiit.

Qui exasperant non exaltantur in semetipsis. Quod reliquum est, inquit, iudaei in seipsis, hoc est, apud seipsos non eleuentur, quasi soli ipsi sint, qui a deo sint cogniti. Exacerbantes autem eos appellat, veluti qui semper murmurabāt aduersus deum, atque ei contradicebant. Similiter & alij prophetae exacerbantes in domum, eos appellauere. Vel aliter iudaei illi exacerbantes dici possunt, seu potius, ut graecia dictio magis proprie significat, amaricantes, qui Christo in cibum amarissimum fel dederunt, & acetum in potum. Aenigmatica autem, atque admodum obscura sunt haec prophetae verba ob eas rationes, quas alibi praediximus. Quicumque etiam fuerit fidelis, qui deum sui custodem habeat, exacerbantes appellare potest tā ipsos daemones, quā inimicas ac barbaras gentes.

Benedicite gentes deum nostrum. Gentes dico, ad quas custodia & protectio dei pertransiit.

Et audiam facite vocem laudis eius. Hoc est maiori voce extollite, vel, audiam facite vocem laudis iis hominibus, qui post vos futuri sunt.

Qui posuit animam meam ad vitam. Per vitam, libertatem intelligit: quoniam seruitus, ut sapientes dicunt, mortis similis est.

Et qui non dedit in fluctuationem pedes meos. Qui conuersionem, ac vitam meam a pietate ac religione ad impietatem peruertere non permisit.

Quoniam probasti nos deus. Haec verba praestantissimis quibusdam sanctis accommodari possunt, quales fuerunt Daniel

niel & tres pueri, & alij huiusmodi. Deinde connumerant genera discipline. Probasti nos, inquit, in tētionib⁹: hoc est, exquisiuit quonā modo fidē ac patientiā haberemus.

Igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Hoc propter caminum ignis dictū est, in quo fuerunt tres pueri. Possumus etiam per ignem, ipsam tribulationem, atque calamitatum flammam intelligere.

Induxisti nos in laqueum. Hoc propter lacum leonum dictum videtur, in quem Daniel immissus est: tamen si omne aliud afflictiōis genus intelligi possit.

Posuisti tribulationes in dorso nostro. Plagas nimirū & verbera, quibus premebamur. Verisimile est autem eos verberibus saepe fuisse afflictos. Vel per tribulationes, omne calamitatum genus significat, per dorsum autem, totum hominem, veluti totum a parte.

Imposuisti homines super capita nostra. Subiecisti nos inimicis nostris, dedistiq; eis, ut conculearemur. Metaphoricus enim sermo est. Olim nanque reges qui aliquos deuicerāt, solebant in triumphis captiuorum capita conculeare.

Transiimus per ignem & aquam. Per ignem & aquā, varias calamitates intellige, & quia animā incendunt, & quia demergunt & suffocant. Illud querendum videtur, cur deū potius accusent iudaei, eique calamitatum suarum causam adscribāt, potius quā Babylonis, a quibus afflicti fuerat. Deo etenim dicunt: igne nos examinasti, itē induxisti nos in laqueum, & alia huiusmodi. Ad quod dicendum est: illos deo omnia haec ascribere, quia cognoscebant ab illo fuisse, ut inimici tanta potuissent aduersus se permittit autem saepenumero seruos suos castigari.

Et eduxisti nos in refrigerium. Et tamen tu nostri misertus in refrigerium nos postea adduxisti. Illud etiam animaduertendum, quod verba illa: probasti nos, & quę sequuntur, usque ad illa: eduxisti nos, ut Paulus docet, praedicta sunt, ex persona martyrum Christi. Haec etenim omnia Christi martyres diuini saltem sustinuerunt.

Introibimus in domum tuam in holocaustum. Iuxta historiam verba clara sunt, iuxta anagogen domus dei cœlū est. Holocausta autem perfectę sunt operationes virtutum, quas iusti ac sancti viri deo sacrificant.

Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea. Per vota promissiones intelligit. Quod vero ait: locutum est os meum, declarando dixit, priora illa verba: distinxerunt labia mea.

Holocausta medullata offeram tibi. Non simpliciter dixit holocausta, sed pinguis. Est autem pinguis illa virtutis operatio, quæ excellens est, & præ omnibus præcipua.

Cum incenso arietum offeram tibi boues cum hircis. Iuxta historiam quidem, ut alibi diximus, manifesta sunt sacrificiorum genera. Offerebantur enim omnia, quæ hic commemorantur in sacrificiis. iuxta anagogen vero, incensum dici potest bonus ille odor, qui ab anima munda, ac pura spirat. Arietes vero, principaliores animæ cogitationes, quæ veluti cornu quodam carnales feriunt passionibus: & boues, ipsius corporis operationes. Est etenim bos terre operator, & hominis corpus, à terra creatum est: & terram colit. Per hircos autem supplicationes intelligimus pro peccatis, quoniam peccatis hirci olim immolabantur. Omnia hæc, inquit, tibi offeram, ubi me ab inimicorum seruitute liberaueris.

Venite, audite, & narrabo vobis, omnes qui timetis deum, quanta fecit anima mea. Ordo huius versiculi fit per hyperbaton, ut sit sensus: venite, & audite omnes, qui timetis deum: & narrabo vobis quanta fecit anima mea: hoc est, quanta fecerit mihi. Vel per se simpliciter legendum est, quæcunque fecit anima mea: hoc est, quæcunque fecit mihi bona. Deinde narrat, quomodo hæc sibi præstiterit beneficia.

Ad ipsum ore meo clamavi, & exaltaui sub lingua mea. Exaltaui, inquit, linguam meam, inuocando illum mihi in auxilium. obseruandum vero est, quod prepositio, sub, posita est pro prepositione, in: ac si diceret: in lingua mea: & simile est, quod alibi legimus: sub lingua eius labor & dolor: ita: venenum aspidum sub labiis eorum.

In iustitiam si appexi in corde meo, non exaudiat me dominus. Quando, inquit, deum rogabam, iniustum tunc aut iniquum quippiam in corde meo non considerabam, sermonique suo propheta fidem faciens, ait: si huiusmodi alicuius rei mihi fui conscius, nunquam me in posterum deus exaudiat, quando eum inuocabo.

Propterea exaudivit me deus. Quoniam scilicet puro ac

mundo corde ei preces obtuli. Si aliquid ab eo igitur consecutus sumus, munda nos cum conscientia oportet ad eum supplicantes accedere.

Intendit vocem orationis meæ. Simile est quod legimus in tertio versiculo quinti psalmi.

Benedictus deus qui non amouit orationem meam. A se, inquam, eam non amouit.

Et misericordiam suam à me. A communi sensu sumendum est verbum: non amouit.

In finem in hymnis psalmus canticum.

In finem inscribitur, quoniam dei verbi incarnationem prædicit, ad cuius finem respicere lectorem iubet: in hymnis vero, quia laudandum illum esse admonet. Quid autem sit psalmus canticum, diximus in proximo operis.

PSALMVS LXVI.

Deus misereatur nostri & benedicat nobis. Præuidens propheta diuinæ incarnationis mysterium, adimpleri supplicat, quod prævidet. Et primo quidem deum petit: ut humane misereatur naturæ, quæ sub seua demonis detinebatur tyrannide: deinde benedici etiam, hoc est, sanctificari eam rogat. Quid autem sit benedicere, vide in 5. versiculo psalmi. 10.

Appareat vultus eius super nos. Vultus seu facies patris, si-
lius est. Qui vidit enim, inquit, me vidit & patrem meum. Op-
tantis igitur in morem propheta ait: appareat vultus eius: hoc est, utinam illuceat nobis vultus patris, ipse scilicet filius, sua nimirum incarnatione: & super nos illuceat, qui in terra sumus. Vel vultus eius: hoc est, vultus Christi secundum carnem, ipse videlicet Christus nobis illuceat.

Et misereatur nostri. Bis deum rogat ut sui misereatur, veluti optatæ rei valde cupidus.

Ut cognoscant in terra viam tuam. Hoc, inquit, atque illud fieri opto, ut homines qui in terra sunt, cognoscant viam vite, ac conuersationis tuæ, per quam tu ambulasti, & quæ tu ostendisti discipulis.

In omnibus gentibus salutare tuum. Atque ut homines, inquit, in omnibus gentibus cognoscant incarnationem tuam, quæ propter nos facta est. Hanc etenim salutare appellat, quia propter eam saluamur.

Confiteantur tibi populi deum, confiteantur tibi populi omnes. Po-

PSALMVS

pulli quidē simpliciter dicti, ij intelligendi sunt, qui ex circuncisione: populi autē omnes ij qui ex gentibus crediderunt, veluti plures ex multis nationibus congregati. Consecrantur autem hoc est, gratias agant, & laudet quod propter eorum salutem humanam carnem assumpserunt es.

Letentur, & exultent gentes. Hec clara sunt. De letitia autem, & exultatione, plerūque alibi diximus. Deinde causam letitię addit.

Quoniam iudicabis populos in rectitudine, & gentes in terra diriges. Quoniam Iudeos, qui olim populi tui fuerunt, iuste iudicabis: eo quod te non susceperint. Et existens in terra, diriges gentes ad semitam virtutum. Vel, diriges gentes, quę in terra sunt.

Consecrantur tibi populi deus, consecrantur tibi populi omnes. Eandem rursus sententiam repetit, ut celeres populos faciat, & promptiores eos reddat.

Terra dedit fructum suum. Hominibus etenim à deo benedictis, terra abunde fructificauit. vel fructū terrę homines appellat, qui è terra nati sunt, quiq; per tribulationes, & virtutum exercitationes deo in fructū dati sunt. vel per fructum, ipsum Christum intelligit.

Benedicat nos deus, deus noster, benedicat nos deus. Vide apertum ac denudatum sanctissimę trinitatis mysterium, hac triplicatione deus, deus, deus.

Et metuant eum omnes fines terra. Ea triplicatione quidē vt diximus tres expressit personas, singulari autem sermone, eum, non eos, adorari iubens, diuinitatis vnitatem significauit. Nam & si vnaquęque personarū deus sit, omnes tamen psonę nō tres dij, sed vnus esse deus dicuntur.

In finem psalmus cantici ipsi David.

In finem quidem inscribitur, quia saluatoris aduentum, & demonum destructionem manifestus prænunciat: quid autem sit psalmus cantici, iam alibi diximus.

PSALMVS LXXVII.

Exurgat deus, & dissipentur inimici eius. Cū dæmones in humanū genus tyrannidē exercerēt, nec homo aliquis, nec angelus captiuo hominib; opē ferret, vocat prophetā in auxiliū, ipsum omnium creatore, rogans eū, vt celeri-

SEXAGESIMVSSEPTIMVS.

179

ter exurgat. Surrectionem autem in deo, sane & digne deo intelliges, motum quendam esse ad delinquentium vindictam. Et licet verbum, exurgat, imperatiui sit modi, vt ex gręca lectione aperte dignoscitur, sensum tamen optantis habet hoc in loco: & simili modo alia sequentia verba: quemadmodum & multis aliis in locis reperitur: vbi etiā diximus. Inimici autem dei, proprie dæmones sunt, veluti rebelles, ac deo aduersantes.

Et fugiant, qui oderunt eum à facie eius. Fugiant à presentia & conspectu dei, illius, vultum in carne ferre nequeunt. Quod etiam re ipsa accidisse videmus: cum sicubi Christus coleretur, illius adeo presentiam fugerent dæmones, vt retro nunquam conuerterentur.

Sicut deficiit fumus, deficiant. Quemadmodum deficit fumus spirante vento, ita etiam hi dæmones deficiant, impulsū nimirum ac dissipati à sancto spiritu.

Sicut liquefit cæra à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei. Quemadmodum, inquit, aspectu ignis cæra liquefit, ita dæmones à conspectu Christi, qui ignis consumens est, defluentes evanescent. Et quod ait: pereant: non ideo dixit, quia prorsus delendi sint dæmones, ita, vt amplius, nulli sint, sed quia in eisdem amplius locis non regnabunt. Eosdem etiam dæmones propheta peccatores appellat, quia & primi omnium in deum peccarunt, & quia peccatorum inventores merito dici possunt & magistri.

Et iusti letentur. Per iustos, eos intelligit, qui per fidem in Christum erant iustificandi. Hi igitur destructa dæmonum tyrannide letentur.

Exultent in conspectu dei, & delectentur in letitia. In conspectu dei, qui eos nimirum protegit, & custodit, iuxta illud: oculi domini super iustos. Verba autem exultent, delectentur, & letentur, idem significant: coniuncta tamen summam gaudij indicant intensiorem.

Cantate deo, Vos, qui huiusmodi gaudio digni facti estis. Psallite nomini eius. Hoc declarauimus in tertio versiculo & psalmi.

Iter facite ei, qui ascendit super occasus, dominus nomen illi. Ad apostolos est sermo, quo iubentur vt ad gentes excurrāt, & animarū, ipsarum scilicet gentium, per prædicationē

aduenienti Christo præparent. Simile illud est, quod apud Eſaiam ex persona præcursoris dictū legimus: parate viā domino, viam, inquit, Christo facite, omne impedimentū ex ea, atque offendiculum auferentes. Ascēdere autem eū dixit super occasus, quia cum inaccessibilis lux sit, & sol iustitiae, super hominū animas ascendit, & per fidē in his animabus habitauit, quæ antea occasus, hoc est noctes merito dici poterant, propter obscuritatem atque caliginem erroris, quo olim circumsus detinebantur. Vel occasus dixit, pro vniuerso mūdo, iuxta illud: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cōprehenderunt. Tenebræ etenim illic euangelista vniuersum orbē: hoc est, vniuersos mundi homines appellauit. Deinde etiam illius nomen dicit, q̄ scilicet dominus omniū ac de⁹ est ille, qui ascēdit, vt dixim⁹. Et exultare in conspectu eius. Hoc paulo superius in tertio versiculo exposuimus.

ταρχα -
ταρχα.

Turbentur a facie eius patris orphanorum ac iudicis viduarum. Quod ait, a facie eius, exposuimus superius in secūdo versiculo. Patris autē & iudicis appellatione, & summā illam providentiam, & curam habere demonstrauit, & iudicandī insuper potestatem exercere. Nam & curam eorū habet deus, qui omni videntur ope destituti, & index etiam eorū est, qui per alicuius iniuriam opprimuntur. Orphanos p̄terea, ac viduas eos appellat, qui ex gentibus crediderūt, alterū quidem, eo q̄ patrem olim suum, diabolū videlicet, abiecerunt, alterū vero, quia fideles animæ, quæ crediderunt, ipso prorsus viduatæ sunt diabolo, quem antea sponsum habebant, & cui adhæserant: quippe eū post prædicationem & baptismū, aliū patrem aliūq; sponsum, loco priorum receperint: ipsum nimirum deū, quem in patrem quidem acceperunt veluti curatorem, & providentiam necessariarum omnium habentē, atque in sponsum, cui vt castæ virgines coniungantur per fidem.

Deus in loco sancto suo. In cælo nimirum, & subintelligitur, verbū, est. Nam cum dixerit: exurgat deus: item iter facite ei qui ascendit super occasus: necessario subdidit: deus in loco sancto suo: vt doceret, quod ille de⁹, qui existit in cælo, vbi locum sanctum suum esse dicimus, idem ille est, qui exurgit in auxilium, & qui ascendit super occasus, &

qui administrat, quæcūq; ei grata sunt, nulla vtrius loci mutatione, nullo trāsitu. est etenim circūscriptus de⁹. Simile etiā illud est: Nemo ascēdit in cælū, nisi qui descēdit de cælo filius hominis, qui est in cælo. in terra etenim cōuersans dei filius in cælo erat idiuisus a p̄re. Dicitur etiā loc⁹ sanctus, ecclesia fidelīū, & quilibet fidelis vir religios⁹, ac deo grat⁹.

Deus habitare facit vnius moris homines in domo. Vnius moris homines eos esse intellige, qui iusti sunt ac virtute præditi, veluti omni prorsus malitiæ duplicitate ac doli complicatione carentes, vni tantum rei, hoc est, diuino cultui incubentes. hos etenim homines deus in ea domo habitare facit, de qua Apost. Paulus dicit: q̄ habitationem ex deo habemus non manu factā, æternā in cælis. Symmachus vero pro hominibus, quos vnius moris esse dixit propheta, seu vnanimes, monachos reddidit: quasi ab omni mūdano negotio prorsus segregatos, ac solitarios: quosque singulatim deus habitare facit in parvis domiciliis. & iuxta hunc sensum prædicere videtur propheta Anachoretarum vitā. *Educat vinctos in fortitudine.* Educens, hoc est, liberans, eos nimirum, qui peccatorum suorum cathenis, & demonum vinculis, hoc est, affectibus seu passionibus, ac peccatorum perturbationibus vincti, atque alligati sunt: quo sermone fideles intelligit, qui ex gentibus congregandi erant. Educit autem eos in fortitudine, hoc est, in diuina virtute, ac potentia, qua tyrannū deuicit. vel etiam, in virtute sermonis euangelici.

Similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Non solū, inquit, tu gentiles educis è vinculis, sed & ipsos etiam ex circūcisione Iudæos, quos exasperantes appellat, seu exacerbantes, ea ratione quam diximus in psalmo 65. Possunt etiam verba hæc ita intelligi, vt prophetiam contineant, de vniuersali mortuorum resurrectione: quod scilicet deus ex monumentis omnes vinctos mortis vinculo, educet, ac suscitabit, & quod similiter educet Iudæos, illa autem verba, qui habitant in sepulchris, ad maiorem declarationem dicta sunt, & per ea omnes homines significare voluit, qui mortui fuerint, vbi unque id eis acciderit, aut in terra, aut in mari, aut in igne.

Deus cum egredieris in conspectu populi tui, cum pertransires in
z. liij

PSALMVS

deserto, terra mēta est, etenim celi distillauerunt. Quando dixisti ad Iudæos, ecce dimittitur domus vestra deserta, & quando Hieremias prophetia ex persona Christi prolata, finem accepit, quæ dicitur: quoniam dereliquerūt domum meā, diuina hereditatem meā. Tunc etenim postquam egressus es, recedēs à cōspectu populi, qui eousque tuus fuerat, & pertrāsisti ad ecclesiam ex gentibus congregatā, quæ olim deserta erat, ac nuda omni sciētia, atque cognitione dei, sterilisque, ac que infructuosa germine virtutū, tunc, inquam, postquam existi terra commota est, passionis nimirū, & resurrectionis tempore, & celi distillauerunt, descēdente sancto spiritu in Apostolos, in die Pentecostes, vel terra cōmota est, petranseūtibus gentibus ab errore ad veritatē, & stillauerunt Apostoli aqua predicationis, qua fideles irrigabantur animæ. Apostoli etenim celi esse dicūtur, & quia celestia sapiunt, & quia quibuscunque terrenis rebus supereminēt. illa autem coniunctio, enim, superflua est.

A facie dei Sinai, & facie dei Israel. A facie dei circumloquendo dixit, pro ab ipso deo, ut sit sentus: hæc facta sunt ab eo qui est deus mōtis Sinai, ipse etenim idem est, qui & deus Sinai dicitur, & deus Israel. Horum autem nominum meminit propheta, quia & in monte Sina, deus miracula operatus est, & quia apparuit Israel, hoc est, patriarchæ Jacob. est enim idem deus, qui hæc omnia operatur, & non est alius deus, præter eum.

Pluuiam voluntariam segregabis deus hereditati tue. Per hereditatem dei, gentes intelligit, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam: per pluuiam vero euāgelicū sermonem, quo duriore irrigantur, ac molliuntur animæ: quam euāgelij pluuiam appellat voluntariam, eo quod Mosaica lex non data erat ex mēra dei voluntate, sed potius ex dispensatione. neque enim optabat, aut volebat de^o sacrificia, aut alias eiusmodi varias obseruationes, quæ habentur in lege, quis enim hæc exquisiuit? & rursus alibi dominus. Ad duritiā vestram Moyses hæc scripsit, ab initio autem non erat sic. Euāgelicæ autem predicationis sermo, diuinæ proflus cōgruit voluntati. Vel voluntariā ideo appellat, quia lex etiam inuitos inebat legē seruare, alioquin lapidabat, cēdebat, in cēdio perdebat, & sequissime de-

SEXAGESIMVSSEPTIMVS.

181

nique occidebat. Predicatio autem euāgelica neminem cogit, sed volentibus tantum offertur.

Et infirmata est, tu vero perfecisti eam. Infirmata est, & debilitata, ac diu oppressa idolorum tyrānide, tu vero sanam eā, & perfectam reddidisti, per baptismi regenerationem, renouans nimirum eam, & super solidam mandatorum tuorum petram stabiliens.

Animalia tua habitabunt in ea. Ij nimirum qui à te spirituali cibo alantur, quique animam, hoc est, vitam habēt in te, vel, per animalia Christi, Apostolos intellige, quos Abacuch equos appellauit: iuduxisti, inquit, in mare equos tuos, mare appellans, amaram, saluginosāque, ac sterilem olim gentium infidelitatem.

Parasti in bonitate tua pauperi deus. Per pauperem, gentilem populum intelligit, qui nullas olim spirituales diuitias acceperat. neque enim legē habebat, aut prophetas, sed præsumma dei benignitate alijs eis paratæ fuerunt diuitiæ: illa nimirum pluuiæ voluntaria.

Dominus dabit verbum euāgelizantibus virtute multa. Hoc ad Apostolos pertinet, quibus, cū piscatores essent, atque idiotæ, subministravit deus sapiētiae verbū, atque hoc tāta cū virtute, ut multa etiā, atque admirabilia operaretur miracula.

Rex virtutum dilecti. Dilectum appellat vnigenitum filium deum, de quo dictum legimus à patre: Hic est filius meus dilectus, per virtutes vero dilecti, ipsos apostolos intellige, veluti illius milites. eos etenim ut milites susceperat, ut summa vi, ac potentia aduersus dæmonum impetum resisterent, harum autem virtutum ipse deus pater, rex dicitur esse, regno hoc nimirum sibi per filium parato.

Speciei domus diuidere spolia. Dabit, inquit, eis de^o verbū, ut inimicorū exuias diuidāt: ipsas nimirum gentes. deuictis enī dæmonibus expoliarunt eos apostoli, & ab illis homines eos abstulerunt, qui illis antea inferuebant. Dabit, dico, deus apostolis verbū, ut inimicorū spolia diuidāt, formosissime ac speciosissime fidelium ecclesiæ, in quæ veluti in decensissima domo Christus dominus habitat: quemadmodū & nos diuisa ea esse cōspicimus. Apostolorū enim alter gentem illā, & alter alterā ad fidē adduxit. possumus etiā per speciem dom^o, euāgelij pulchritudinē intelligere, quo veluti

PSALMVS

quopiam instrumento, apostoli hec spolia diuiserunt: verū tunc non speciei legendum est, sed specie. vtraque enim leſio Græcis potest vrbis accommodari.

Si dormitis inter medios cleros. Dormire in presenti loco posuit pro mori, sermo enim propheta est ad apostolos, dicentes, ita demū adducetur vobis hec spolia, si moriemini inter medios cleros, hoc est, inter medias gētes, q̄ in clerū, hoc est, in sortem, vobis datæ sunt. & sanē quidē prædicantes occisi sunt, vel aliter: si dormieritis, hoc est, si imorati fueritis, immoratur enim & diutius permanet, qui dormit.

Ala columbe deargentata, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Colūbam putamus Christū esse, ob eius nimirū mansuetudinē, ac patientiā, per huius autē columbæ alas, Christicorpus intelligere possum⁹, veluti exteriorē, seu magis extremā partē: per posteriora autē dorsi, quæ græcivnico vocabulo *πλάγας* dicunt, & nos possumus scapulas, dicere, animā Christi intelligit, tanquā interiorē, ac magis teſtā partē splendidū, inquit, atq; elegans est Christi corpus, & argēti instar refulget, omni enī caret peccati macula, verū ipsa etiā anima, nō minori luce, ac fulgore splēdēscit, cū purissimomo possit auro cōparari, ab ipsa enī diuinitate, cui vnita, atq; cōiuncta est, huiusmodi lucis radios sumit, pallorē vero auri dixit, quia pallere solet aurum, quod purissimum est. Alij precedentē versiculū huic coniungētes, ita exponunt: si stabili fueritis in medio duorum testamentorū, veteris nimirū & noui, stabilis enim ac immobilis permanere videtur, vt dixim⁹, qui dormit: & fortes merito appellari possunt duo testamenta, cū illud antiquo populo ante crucē, alterum nouo populo, post crucē, in sortē data sint, si igitur constitieritis in medio vtriusque testamenti, & quod nouū est, veteri cōsonum credideritis. (vetus etenim figura est, & nouum veritas.) tunc alæ columbæ, hoc est, exteriores, ac simplices sancti spiritus sensus, splendidi esse vobis videbūt, & scapulæ, hoc est, interiores, & magis mystice cōtemplationes, instar pallidissimi, ac purissimi auri fulgorē, ac lucem suam vobis demonstrabunt, & quanquam vtrūque ex his metallis splendidissimum sit, auri tamen splendor intensiorem præ se fert fulgorem. per columbā vero, sanctum spiritum intelligunt, qui in columbæ specie super

SEXAGESIMVSSEPTIMVS.

482

Christum descendit, cum baptizaretur.

Dum discernit celestis reges super eam, quasi nix dealbatur in Selo. Per reges ipsos etiam apostolos intelligit, eo quod celi regnum hereditauerunt: quos etiam in psalmo 44. principes appellauit. prædicit igitur futurum in die Pentecostes sancti spiritus in Apostolos aduentum. Quando celestis, inquit, deus mittet, ac diuidet, hoc est, quando sortietur reges super eam: super eam, inquam, hereditatem, hoc est, super gentes, quæ hereditas Christi sunt: quod tunc futurum erat, quando ad Apostolos diceretur: euntes docete omnes gentes, tunc reges illi, veluti nix quadam dealbatur, hoc est, clari ac splendidi fient, per gratiam scilicet sancti spiritus. & locum etiam addidit, dicens: in Selo. ipsam autem intelligit Hierusalem, vbi post domini assumptionem, discipuli confederunt, donec induti sunt virtutem ex alto. obseruandum est autem, quod dictio, dū, sæpenumero futurum tempus designat, vt in presenti locordum discernit, hoc est, postquam disereuerit, hanc autē obseruationem, tradidimus etiam in inscriptione psalmi quinquagesimi.

Mons dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. Montem dei ecclesiam fidelium appellat, veluti à terrenis eleuatā, & contemplatione, atque actionibus suis tendentem in celum. Dei etiam eam esse dicit, quasi propriam eius effectam, atque in illius potestatem delapsam: pinguem etiam ob spiritualis pabuli, quod in ea est, tum abundantiam, tum etiam excellentiam: & deinde coagulatam, seu (vt magis poscit Græca dictio) caseatam eam esse dicit ob soliditatem dogmatum, quæ in ea sunt. Caseus etenim, sicut à cocundo dictus est, aut à lacte coacto, ita etiam soliditate quandam significat. Postremo pingue rursus appellat, ob charitatum ac donorum sancti spiritus abundantiam, variis vero laudibus hunc montem laudat, atque exornat propheta ob varias nimirum, ac multiplices illius virtutes.

Quare suspicamini montes coagulatos. Ad ecclesie inimicos est sermo, quare, inquit, suspicamini? hoc est, quare opinamini, alios etiam montes caseatos, quam hunc nostrum montem?

Mons in quo beneplacitum est deo habitare in eo. Mons, inquit,

quem deus voluit suum esse, vt illic habitaret, hæc, inquit, Reques mea in seculum seculi.

Etenim dominus habitabit in finem. In finem, hoc est, perpetuo. Quid ad hoc dicet Iudæi? Neq; enim habitauit perpetuo dominus ex Sion, sed certo ac finito tantum tempore. *Curru dei in infinitum multiplicatus.* Cum superius dixeris, iter facite ei qui ascendit super occasus, nunc in specie, currus dei meminit. Per currum vero dei, eos omnes intelligere possumus, qui fidei habenas suscipere, quique ad suauem Christi iugum iuncti sunt, ascēsorēque & aurigam eū habēt. Huiusmodi enim homines, currus dei dici possunt: quinimmo & curus multiplicatus ab antiquo illo iustorū curru, qui inter Iudæos erant.

Millia abundantium. Subintellige verbum sunt. Abundantium vero vbertate, ac fertilitate virtutum.

Dominus in eunti Syna erat in sancto. Subintellige relationem, qui, vt sit sensus: Ille dominus in eis est, qui olim erat in Sina: & abundat altera præpositio, in. Vnus igitur antiquus deus est ille, qui tunc in Sina, & qui modo legem statuit. Sanctum autem Sina appellat, veluti sanctificationem, & sensus dei præsentia, atque ei dicatum.

Ascēdisti in altum, captiuasti captiuitatem. In altum, hoc est, in crucem, vel in cælum. Ascensus autem hic, libertatem ostēdit, dum aëra ascendisti, sponte tua nimirum. Tu etiam ipsum diabolū, qui tyrannidem in nos exercebat, crucis in cælo confodisti, & gentium captiuitatem captiuasti, quam ille antea captiuauerat, eos sibi in seruitutem redigēs. Propterea ipse dominus alibi ait: cum autem exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me.

Cepisti dona in hominibus. Verum apostolus Paulus hunc referens vericūlum, non cepisti, ait, sed dedisti, & verumque factum est. Nam ab iis, qui ad se accedunt deus fidem, & gratiarum actionem capit, & eis contra multiplicia tribuit charismatum dona.

Etenim non credentes vt inhabitares. Accepisti enim eos homines, qui primum non credebant. Accepisti autem eos, vt inhabitares in eis, si te dignum effectū essent habitaculum. *Dominus deus benedictus, benedictus dominus de die in diem.* Vide sermonem de sancta trinitate: Dominus deus & domi-

nus. Sic enim Moyses dixerat: Dominus deus tuus, deus vnus est. Et cum laudandum eū esse dixisset de die, hoc est, per totam diem, dictio obsecrationem declarauit, addens, in diem. Alij autem verba hæc, de die in diem, simpliciter intelligūt, pro semper, & per diem successionē.

Prosperum iter nobis faciat deus salutarium nostrorum, deus noster deus salutis. Hoc etiam in loco contemplari licet sermonem de Trinitate. Nam ter hic inuocatur dei nomē. Et quia in Græca lectione dictio, salutarium, & dictio, salutū, solo accentu differunt, aliqui etiam deum salutū legunt, & sensus idē est. Et quod sequitur: Deus salutis, ad eūdem sensum pertinet, ac si diceret: Deus saluator noster, & deus saluās.

Et domini domini exitus mortis. Ad potestatem, inquit, dei pertinet, vt a morte quis ad vitam educatur. Per mortē vero, & illā intelligere potes, quæ corporis operationes extinguunt ipsam nimirum naturalem mortem. Et illam, quæ virtutum operationes in anima mortificat, quam appellamus peccatū. Ab vtraque enim morte potest nos deus liberare. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt prophetiā continēat de saluatoris resurrectione, qui primus exiit a morte. Ea etenim superata in sua carne, rursus resurrexit.

Verumtamen deus confringet capita inimicorum suorum. Principales, inquit, atque efficaciores dæmonum potentias confringet, quas capita ideo appellauit, quia in capite potiores, ac præcipue sunt nostri corporis vires. Abundat autem hoc in loco dictio, verumtamen. Huiusmodi autem contractionem capitum, non intelliges corporalem esse, cum corporibus careant dæmones. Sed intellectualiter, eū & ipsi intellectuales sint substantiæ.

Verticem capilli perambulantium in delictis eorum. Confringet, inquit, deus capita inimicorum perambulantiū verticem capilli, hoc est, conculcantium verticem comæ, comæ dico quorumlibet delinquentium. Capillū enim hic dixit pro coma. Conculcare vero delinquentium comā dicuntur dæmones, eo quod peccatores quosq; veluti sibi subiectos cōculcāt. Possumus etiā immutato sermone, aliter exponere: quod confringet Dominus capita hominū pambulantiū, hoc est, inuestigatiū in delictis humanis capillū verticis, hoc est, tenuissima quæq; hominum peccata. Exquirūt

PSALMVS

etenim daemones, etiam hæc minima, quoties animam viderint rationem deo esse reddituram.

Dixit dominus, ex Bassan conuertam. Bassan confusionem significat, seu sordes. Conuertit igitur deus eos, qui fideles fuerunt ex gentibus ab Idolorum confusione, atque à sordibus peccatorum.

*in v. Budois
Budois.*

Conuertam in profundis maris. Conuertit autem eos deus à sordibus, vt diximus, atque hoc in sacro baptismatis lauaetro, quod profunda maris appellauit. In eo etenim deus amarum ac falfuginosum demersit peccatum, quemadmodum & Michæas Propheta prædixit. Ipse, inquit, conuertet nos, & miserebitur nostri, & dissoluet peccata nostra, & posicientur in profunda maris. Per profunda etiam maris, peccatorum profunditatem, hoc est, grauissima quæque delicta, possumus intelligere: à quibus delictis conuertit nos deus, ad virtutis lucem adducens. Et iuxta hunc sensum quod dicit in profundis, expones, pro ex profundis, vt sit præpositio pro præpositione.

Et intingat per tuus in sanguine. Hoc autem facies, o domine, vt seuos prorsus superes daemones. Est enim sermo metaphoricus, & tractus à strenuorum militum certamine, qui cum fuerint victores, caesorum hostium cadauera coniscendunt, & in defluenti sanguine pedes intingunt. Huiusmodi translatione vtitur Esaias, ex persona Christi dicent: Conculcaui eos in furore meo, & deduxi sanguinem eorum in terram, & aspersa sunt vestimenta mea, in victoria. Sensus igitur præsentis versiculi est, quos eos prorsus superabis. Vel aliter intelligendo de Christo: per Christi pedem, ipsam possumus Ecclesiam intelligere: quæ per fidem eum ubique fert. Ipsius etenim Ecclesiæ caput est Christus, & ipsa rursus Christo pedum vicem præstat. Hæc igitur Ecclesia intincta est in Christi sanguine, eo nimirum signata, atque intincta, vt quemadmodum ferrum tinctura, sic & ipsa eius sanguine consolidata fuerit, ac roborata. Vel etiã martyrum sanguine, tametsi intellectualiter daemonum sanguine intellectualiter occisorum, possis etiã intelligere.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A comuni sensu rursus sumendum est verbum, vt intingat. Canes autem Christi, Episcopi sunt, qui insidiatores expellunt, & rationa-

SEXAGESIMVSSEPTIMVS. 184

les greges custodiunt. Horum igitur canum intellectualis lingua intincta est, in sanguine nimirum, qui pfluebat ex inimicis. Subaudiendum est enim aliquid ex præcedenti versiculo, ita vt ordo, ac sensus perfectus sit: vt intingat, inquit, eorum lingua ex inimicorum sanguine, ab ipso deo patre nimirum adiuta. Est autem hic sermo metaphoricus. Cæcis siquidem inimicis, credentium canes lambere solent occisorum sanguinem, & illorum cadauera dilaniare.

Visti sunt incessus tui deus. Per incessus hic actiones Christi in carne conuersationemque, ac vitam eius intelligit, quorum omnium spectatores Apostolos fuisse legimus, iuxta quod per alium Prophetam dicitur: post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est.

Incessus dei mei, regis qui est in sancto. Vide, quam ingenuè beatus David, Christum fateatur deum esse, veluti, qui certissimam futurorum habebat scientiam. Sanctum autem patrem ipsum appellat, in quo filius ineffabiliter est. Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est.

Præuenerunt principes coniuncti psallentibus. Apostolos principes appellat, quemadmodum & alibi: Constitues, inquit, eos principes super omnem terram, & diximus in psalmo quadragelimo quarto. Hi igitur principes, omnes alios credentes in fide præuenerunt. Per psallentes vero, ipsos Prophetas intelligit, eo quod omnia cecinerint, ac prædixerint, quæ ad Christum pertinebāt. His igitur Prophetis Apostoli coniuncti fuerunt, hoc est, proximi ac vicini extiterunt, quia & tempore, & prædicatione illos consecuti sunt.

In medio iuuenularum tympanistrarum. In medio Iudaicarum synagogarum, quæ propter vitam, atque conuersationis imperfectionem, adulescentulæ adhuc, hoc est, imperfectiores fuisse dicuntur, & tympanistrix, quia non tam spirituale quam corporale obsequium, atque cultum deo in religione sua exhibebant, ex corporea enim pelle conficitur tympanum. Vel in medio Ecclesiarum, quæ ubique locorum sunt. Quæ adulescentulæ etiam dici possunt, ob novam puramque ac sinceram fidem, & tympanistrix, quia in dei obsequium corpus suum mortificant. Tympana etenim ex mortui corporis pelle confici solent.

In Ecclesiis benedicite deo. Hic sermo, legalis cultus cessa-

*in v. Budois
Budois.*

tionem prædicit, & Ecclesiarum multitudinem, quæ in variis orbis partibus erigendæ erant. Nam olim vicum tantum erat omnibus Iudæis templum.

Domino ex fontibus Israel. Domino rursus benedicite ex legis, ac prophetarum libris, ex quibus veluti quibusdā fontibus perennibus, Israelitico populo, dei doctrina, atque cognitio perpetuo scaturiebat, ex quibus fontibus sancti patres ac deo pleni, multa haurientes, hymnos in dei laudem composuerunt.

Tibi Benjamin adulescentulus in mentis excessu. Illic, inquit, in Ecclesiis Benjamin aderat, Apostolus scilicet Paulus, qui de tribu fuit Benjamin, & adulescentulus, seu (vt magis postulat scit, Græca dictio) Iunior dicitur, quia vltimus omnium Apostolorum ad fidem accessit. Et in mentis excessu, seu (vt proprie est Græca dictio) in ecstasi, propter raptum eius ad tertium cælum, de quo ipse ait: siue in corpore, siue extra corpus, nescio: deus scit. Nam & in beato Paulo ea impleta sunt, quæ de Benjamin à Iacob patriarcha in benedictionibus prædicta fuerant: Benjamin lupus rapax mane comederet, vespere diuidet cibum. Ipse siquidem Paulus ab initio, lupi instar, Ecclesiam vastabat, furore, atque credibus pene eam deuorans, & tandem conuersus, non tantum his credibus abstinuit, sed spirituales cibum, atque celestium panem Ecclesiæ fidelibus, per vniuersum orbem, vt fidelis ac prudens distributor, diuisit.

Principes Iudæ duces eorum, principes Zabulon, & principes Neptalim. Ipsarum, inquit, Ecclesiarum duces erunt Apostoli. Apostolos enim intelligit, dum trium harum tribuum principes nominat. Nam & Iacobus, & ceteri fratres domini à Iudæ tribu fuerunt, Petrus, Andreas, Ioannes & Philippus ex vico erant Bethsaida, Matthæum, & Iacobum Alphaei de galilee legimus in Capharnaum: Simon autem Zelotes Cananæus fuit. Omnia autem hæc loca in Galilæa erant regione, quæ Zabulon, & Neptalim tribus in sortem obuenerat. Si militer & alij Apostoli ex his tribubus originem trahebant. Et principes eos appellauit, non quod ciuitatibus & locis illis dominaretur, sed quia excellentiores, atque honoratiores erant animi nobilitate. Vel subintellige dictionem, ex, vt sit sensus, quod principes fuerunt ex tribu Iudæ, ex tribu Zabulon,

Zabulon, ex tribu Neptalim.

Manda deus virtuti tue. Hæc ad patrem dicta sunt, vt filio mander ea, quæ ad prædicationem pertinerent. A me ipso ecce enim, inquit Christus, nihil loquor, sed quæcunque audiero à patre. Quod autem Christus virtus dei dicatur, Apostolus docuit, dicens de eo, quod dei virtus est, & dei sapientia.

Confirma hoc deus, quod operatus es in nobis, à templo tuo in Hierusalem. Hæc ad filium dicta sunt, vt Euangelij prædicationem, quod in nos, vel propter nos operatus est, validiorem, ac potentiorē reddat. Vel confirma quod operatus es à templo tuo, hoc est, quod perfecisti per assumptam humanitatem, quæ templum dicitur, ac tabernaculum diuinitatis. Nam quod ait, à templo tuo, exponi debet, hoc est, per templum tuum, quod templum, hoc est, quod corpus tuum, habitauit in Hierusalem. Ego enim, inquit, confitens sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.

Tibi offerent reges munera. Gentium nimirum reges. Munera autem, quæ obtulerunt hi reges templa sunt, & prædicia deo dicata, & varia alia dona ab eis diuino cultui pie oblata. Hæc autem munera statim offerent, cum primum te immortalem eorum esse regem, & deum cognouerunt. Quamquam & immutato versiculorum ordine, aliter possumus exponere, vt sensus sit: quod ab hoc terrestri tuo templo, reges ferent tibi dona, in supernam Hierusalem, quia per terrestrium horum munerum oblationem, accessum & gratiam apud deum in cælo consequentur.

Increpa seras arundinis. Fac obmutescere, inquit, intellectuales leones, immittes nimirum ac feroces demones, qui veluti quidam leones, in arundinibus latet, dum in leuitate, ac sterilitate instabiliu, atque inconstantium in fide hominum, latebras ac nidos suos faciunt: iuxta quod de diabolo scriptum legimus, apud beatam Iob, quod sub omni dormit arbore, apud arundinem, & papyrus, & caricem. Huiusmodi etenim sermone, requiescere demones intelligimus, in iis hominibus, qui plantarum, quas supra commemorauimus proprietates seruat, qui scilicet, aridi sunt, ad ferendas virtutes, & quia succu atque humorem multu habent ad nutriendas voluptates. Huiusmodi etenim appie-

PSALMVS

tatis, & naturæ sunt papyrus, & carex.

Congregatio tantorum in vacca populorum ut excludantur qui probati sunt argento. Per tauros, pontifices & scribas & reliquos Iudeorum principes intelligit, veluti temerarios ac cornu ferientes. Per vacas vero, seu (ut potius Græca dictio significat) per iuuecas populorum, plebis multitudinē intelligit, quæ illis suberat. Præsumunt enim in armentis tantæ & sublimis iuuecæ. Et sensus est: Quod ij, qui ceteris dignitate præminebāt, fuerunt in medio populorū, ut Apostolos excluderent, hoc est, ut impediret eos à prædicatione verbi. Apostolos dico qui argento, hoc est, qui in fide, aut virtute probati sunt. Legimus enim in actis, quod cū principes sacerdotum, & seniores vocassent Apostolos, & verberibus cæcidissent, iusserunt ne loquerentur in nomine Iesu. Argento autem probatos dixit, pro, probatos tanquā argentum. Est enim Hebraicæ linguæ proprium idiomā. Vel subintelligendo dictionem, quasi alia potest reddi lectio, ut sit, qui probati sunt, quasi argentum.

Disipa gentes, quæ bella volunt. Intellectuales nimirum & sensibiles gentes.

Veni legati ex Aegypto. Per Aegyptum omnes Gentium regiones intellige, quibus intellectualis Pharaon, demon dominatur. Ex hac etenim Aegypto vêturos esse prædicat fideles ad Christum, pro toto orbe intercessuros.

Aethiopia præueniet manum suam deo. Præueniet, hoc est, extender. Nam qui manum extendit, præuenire quodāmodo illud videtur, quod p̄cul iacebat. Ab eo igitur quod cōsequitur, significauit id quod præcedit. Extendit autē Aethiopia Candacem illum, quem manū nunc propheta appellat, veluti potentē inter Aethiopes. Vis etenim, ac robur hominis in manu potissimū dignoscitur. Potens autē erat ille Candaces, cum post reginā in imperio primus haberetur. Aliqui per Aegyptum vniuersum dicunt orbē significari, eo quod intellectualis Pharaon totius orbis dominaretur, & per Aethiopiam eiusdem orbis fines denotari. Sunt enim Aethiopes in orbe omnium hominū extremi, qui orientem incolunt & occidentē. Reminiscuntur enim, inquit, & cōuertentur ad dominum, vniuersi fines terræ. Et iuxta huiusmodi expositionem, quod ait: Præueniet manū

SEXAGESIMVSSEPTIMVS. 186

suam: simpliciter ac iuxta literam intellige, quod supplices ad Christum manus extender, fidelis scilicet iam effecta.

Regna terre cantate deo, psallite domino. Hic versiculus ad duorum præcedentiū declarationem consequitur. Vniuersas etenim gentes promiscue canere Christo iubet, & psallere.

Qui ascendet super cælum cæli in orientem. Qui ascendit in cælum in orientem, hoc est, palam, ac manifeste, omnibus videntibus Apostolis, qui in terra erant, & videntibus etiā omnibus incorporeis angelorū ordinibus. E cælo etenim descendens in terram, descendit in occidentem, hoc est, elā & latenter ab omnibus, velatq; & obtecta ineffabili quodāmodo illius diuinitate. Ascendēs vero è terra in cælum, palam ascendit, & hoc est, quod ait, ascendisse in orientem. Alij idē dictum esse putant, in orientē: quia Christus in orientali Hierusalem ora esset, quando in cælum assumptus est. Ita enim iacere dicunt ad Hierusalem mōtem Oliuarum. Cælum vero cæli illud appellat, quod est supra firmamentū, quodq; ante omnes alios cælos creatum est. Illud enim firmamenti cælum dicitur. Nam per firmamentum, nostrum cælum intelligimus.

Eccē dabit voci suæ vocem virtutis. Vox Christi, Apostoli sunt, qui Christi loquuntur sermones. His igitur in die Pentecostes sanctum dedit spiritum, quē hoc loco beatus David virtutis vocem appellat, iuxta quod Lucas ait, quod factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis. Sonus autem voci simillimus est. Virtutis vero vocem dixit, quia & ipse dominus virtutem cum appellauit dicens: donec induamini virtutem ex alto. Vel aliter per vocem dei præcursores Ioānem intellige, de quo dictum est, ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, per vocem vero virtutis, ipsum Christum, eo quod post factos illius sermones, diuina quædam vis ac virtus consequebatur. Nam simulac aliquid ab eo dictum erat, statim etiam opere adimplebatur.

Dante gloriam deo. Ad fideles sermo est, mandans ut deū glorificent, qui tantam illis impertitus est misericordiam. Super Israel magnificentia eius. Magnalia, inquit, dei hic

hominibus innotescūt, qui diuine contēplationi vacauerint. Israel etenim interpretatur mens videns deū, ille vero q̄ affectibus, ac passionibus fuerit obsecutus, contēplari non poterit quanta ac qualia deus ob nostram sit operatus salutem. Et quod, ait super Israel dixit pro, ipsi Israel. Vel aliter: super fidelium Ecclesiam, quæ mente ac spiritu Christum videt, fiunt mirabilia dei, quorum contēplatio ne digna esse semper reputatur.

Et virtus eius in nubibus. Per nubes, hic ipsos etiam Apostolos intelligit, veluti supra existentes atq; eminentes à terrenis negotiis, ac veluti spiritali aqua plenos, quam ex sancti spiritus profundis hauserunt, vt animarum arua ac campos, hoc est, vt ipsos credentes irrigarent.

Mirabilis deus in sanctis suis. Soli, inquit, sancti deum admirantur: veluti qui magnificas atq; amplissimas illius administrationes soli pro animi dignitate cōcipere ac cōprehendere possint. Mirabilis igitur atq; admirandus eis est.

Ipsē dabit virtutem & fortitudinem populo suo. Nouo nimirum populo: virtutem quidem vt ab idolorum errore & seductione eripiantur, fortitudinem vero vt per eam in syn-cera fide constanter possint permanere.

Benedictus deus. Qui rite omnia administrauit, qui creauit nos, & denuo iterum reparauit, qui tātis populū suum donis dignum effecit. Et hæc quidem huius psalmi expositio est iuxta Anagogen. Verum & Iudæi iuxta historiā rebus suis accommodare eum conantur. Sed exequi propostū non possunt, scire igitur decet, quo pacto illius sensum detorqueant. Ajunt enim: exurgat deus in auxilium corporalis Israel. Et per inimicos, Philistæos aut alios alienigenas populos intelligunt, quos etiā esse eos dicunt, qui deū oderunt, & peccatores insuper & iniquos. Per iustos vero omnes probos ac virtute præditos viros intelligunt, q̄ tūc erant inter Iudæos. Et quod ait, Iter facite ei q̄ ascēdit super occasus: ajunt de Arca dictum esse, cum sanctus spiritus parari viam iussit, per quā deus erat ascensurus, atq; hoc in occidentali parte Hierusalem. Ita enim situm fuisse templum dicunt in quo tandē arca quicuit. Deus in loco sancto suo, hoc est, in templo, qui Iudæorum populum (quos vnanimis, seu vni⁹ moris homines appellari dicūt,

quia in vnum deum credunt) habitare facit in domo, hoc est in templo suo. Deinde ea connumerari dicunt, quæ in exitu Aegypti cōtigerunt. Magna enim vi eduxit deus Iudæos de Aegypto, seruitute antea illic alligatos, quos & pauperes exasperantes appellari dicūt, ratione quam alibi diximus, & sepulchrorum habitatores, eo q̄ dū in Aegypto essent, tanquā penē mortui reputabantur, & nihil per se poterant operari. Egrediebatur autē tunc deus corā populo in columna nubis & ignis, & simul cū populo pertrāsibat in desertum. Tūc etiam terra cōcussa est, facta nimirum valdissima quadam tēpestate in monte Sina, & coeli destilla uerunt manna. Per voluntariā vero pluuiam, gratam aquam intelligunt, quæ fructuū præstitit copiā. Et infirmata est, eorum nimirum hereditas, quando in Aegypto variis calamitatibus atq; afflictionibus fuit percussa. Perfecit autem eam deus muniens & corroborans eam regno. Per animā vero dei, seipsos intelligūt, veluti deo dicatos. Præparasti etiā, inquit, tu deus ea bona pauperi populo tuo, erranti in deserto, & certā adhuc regionē non habenti. Et per euāgelizantes, antiquos prophetas intelligunt, qui populo annuntiabant, vt inimicorum spolia diuiderent, & ad templi pulchritudinem atque ornatū ea deputarēt. Quæ in re falsa dicere conuincuntur, cum nulla fuerint spolia, quæ illi ad decorē tēpli obtulerint, sed vt diximus, Anagogicē hæc omnia intelligenda sunt. Per dilectū etiā, ipsum David intelligunt, aut Salomōnē, & verba illa, si dormieritis inter medios eleros, ita exponunt, si stabiliti fueritis in medio prædiorū terre promissionis, quæ prædia vobis in eleros, hoc est, in fortes cōtigerunt, adeo vestre angeſcēt diuitiæ, vt alē columbarū, quas prædinites viri gyptinas super tecta in summa felicitatis signum insigere solebant, future sint deargētate, & scapule, seu posteriora dorsi, pallidissimo ac purissimo sint auro ornanda. Verū nullibi legim⁹ Iudæos huiusmodi ritum aliquando seruasse, vt colubas in domorū tectis insigerent. Dū discernit, hoc est, dum eligit celestis deus reges super Hierusalem, splendescēt & lucebunt illi reges in ea. Montē etiam dei Sio, appellat montē pinguem, quia pascētia illic pecora facile pinguescant, & montem coagulatum similiter, seu caseatum, quia pascuo-

rum abundantia assidue lac præbeat. Verum quod dicitur: etenim dominus habitabit in finem, ut iam prædiximus, ab eis recte exponi non potest. Per currum etiã dei seiplos intelligunt, quali in ipsis solis deus requiesceret, & quæ currum multiplicatum esse dicunt in infinitum, hoc est, valde numerolum, & millia etiam abundantium diuitiis in eis esse: item quod dominus ille in eis est, qui olim fuit in Sina, cum eorum progenitoribus. Et ad deum deinde sermonẽ dirigunt, dicentes: ascendisti in altum, hoc est, sublimis atque excelsus, reputatus es supra omnes. Captiuasti captiuitatẽ per populũ tuum, qui hostes tuos deuicisti. Accepisti dona, hoc est, oblationes, deo dicatas, & eos homines qui tibi antea non parebãt, accepisti in seruos, ut inhabitare eos faceres simul cũ populo tuo, atque ei seruire. Quæ sequuntur manifesta sunt. A domino autem sunt exitus ac viæ mortis, qui cõteret alienigenarum capita, & verticẽ capilli hominum perambulãtium in peccatis. Deceuisse etiã olim deum dicunt, & dixisse. Conuertam, hoc est, eripiam populum meũ, & saluam educam e Bassanitide regione, in qua Oggigas regnauit, & conuertam eum ex profundo maris sanguinum. Riuus enim sanguinum tunc inũdarunt, iis interfectis, qui cum Og rege erant, ut pes tuus o Hebræe intingatur in iugulatorum hominum sanguine, & ipsa etiam lingua canum tuorum, ex eodem inimicorũ sanguine per ipsum deum intingatur. Itinera autem esse dicunt dei vias, hoc est, dei vestigia olim in monte Sina. Ascendit enim, inquit, in monte Moyse & Aaron, & quæ sequuntur. Et paulo post, & viderunt locum vbi steterat deus Israel, & quæ sub pedibus eius opus lapidis Saphyri. Per sanctum vero, ipsum intelligunt cælũ. Sequitur: Præuenerunt populũ, ipsius populi principes. Inter canendum etenim deo, atque inter psallendum, adstiterunt propius psallẽtium choro, in medio iuencularum tympanistiarum, & accedisse hæc intelligunt, post transitum maris rubri, quãdo Maria soror Aarõ, prima inter alias adolesecntulas cepit canere canticũ. Et quod sequitur: In ecclesiis benedicite deo, nullo pacto, suo possunt accommodare proposito. Et Benjamin pro tota tribu intelligunt, & adolesecntiorẽ, seu iuniorem appellari dicunt, quia ceterorũ fratrum iunior fuerit. In extalti

vero & mētis excessu, eum fuisse dicunt, eo quod huius tribus milites in certamine furere quodammodo, atque extra se capi videbantur: verum frigida admodum huiusmodi videtur expositio. Principes etiam Iuda regnasse dicunt in populo Hebræorum: principes autem Zabulon, & Nephtalim ideo aiunt hic fuisse commemoratos, quia ceteris insigniores harum tribuum homines videbantur, ob summan, quam in bello semper ostenderunt, strenuitatem. Deinde manda, inquit, deus virtuti tuæ: hoc est, angelis tuis. Virtus enim dei angelus: manda inquam ea quæ ad defensionem nostram pertinent, & confirma regnũ, quod in nobis iam parasti, si non propter nos, saltem propter celeberrimum templum tuum. Ita enim intelligunt illa verba: a templo tuo. Tibi etiam ferent reges munera: ut Salomonis tempore factum est, ab Hyram rege Tyri, qui ligna ad constructionem templi cedrina obulit. Per feras autem harundinis, immites gentes intelligunt, quæ in occultis, atque accessu difficillimis locis habitabant. Congregationem etiam taurorum seiplos esse asserunt, veluti duces quosdam inter subiectos populos confidentes, & congregationem cõuocantes, eosque dirigentes, ac conseruantes: ut excludat, hoc est, ut ex clausura liberent populum probatum in mūditiã fidei, tanquam argentum. Quod sequitur: venient legati ex Aegypto: impletũ esse dicunt Salomonis tempore, quando Aethiopia suam ad Salomonem manum: hoc est, quando vim ac potentiam suam misit: illam scilicet reginam quæ visitatura venit Salomonem: & quæ sequuntur eodem conantur tenore, rebus suis accommodare: quam, ut diximus, conuincatur nõ posse. Illud profecto admiratione dignum est, quomodo sanctus spiritus anagogicum sensum cum historico complicauerit, & præcipuis quibusdam locis meram anagogen, omni prolixius nudam historia apposuerit, ad cõuincendum aduersarios Iudeos.

In finem pro iis, qui commutabuntur, Psalmus ipsi David.

In finem inscribitur ob prophetias hic contentas, quæ ad finem tenent, & pro iis qui commutabuntur, quia verum mutationem pertractat. Conscriptus autem fuit ex populi persona, qui captiuus erat in Babylone, & mutatione facta a seruitute liberatus, & in patriam restitutus est. Accommodari etiam potest cuilibet fidei, qui a risibi-

PSALMVS

Ilum atque ab inuisibilium hostium opprefione fuerit liberatus.

PSALMVS LXXVIII.

Aluum me fac deus quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam. Per aquas, tentationum ac calamitatum affluentia intelligit, quae ab inuisibilibus, ut diximus, seu à visibilibus inimicis proveniant: quarum calamitatum profunditas, aquarum instar, facillime omnes suffocat, qui in eam inciderint. Huiusmodi aquae, inquit, totum me obtexerunt, & ad ipsam usque animam pervenerunt: quo sermone doloris sui vehementiam demonstrat.

Infixus sum in limo profundi, & non est subsistentia. Quae dam exemplaria habent infixus sum in materia. Graece enim dictiones τὰς, & τὰν (quarum prior limum, altera materiam significat) modica & literarum & vocum differentia distinguuntur. Quocirca scriptorum vitio facile introducta est lectionis varietas. Verum utcumque legas, secum illam prophetam metaphoricè significare voluit, quae sub profundo aquae esse solet. Qui igitur in huiusmodi fece, infixi sunt, subsistentiam, hoc est, stabilitatem nullam inveniunt, ipsa nimirum fece, ob cognosciam ac fluxam illam materiam semper magis infra se confidente.

Veni in profunda maris, & tempestas demersit me. His tribus proximis versiculis eandem propheta ubique repetiit sententiam, multiplicibus absorptum se esse asserens calamitatibus, quas variis explicare conatur nominibus: aquas primo eas appellans. eo quod impetu quodam, aquae instar deficiunt, & suffocant: deinde limum profundi, propter infinitatem, & tertio, profunda maris, ob copiam atque amaritudinem aquarum: postremo etiam tempestate, ob summam huiusmodi calamitatum vehementiam.

Laboravi clamans, rauce facti sunt fauces meae. Clamans scilicet ad te, unde assiduo atque intenso clamore effectus sum rauceus.

Defecerunt oculi mei. Fatigati nimirum ac debiles effecti dum intenti te intuentur.

Dum spero in deum meum. Hoc mihi accidit quia in te tantum spero. A te solummodo, opem, & posco & expecto, atque ideo intentus te intueor.

SEXAGESIMVS OCTAVVS.

189

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis: inuaduerunt inimici mei, qui persequuntur me iniuste. Et multi, inquit, sunt, & potentes, qui persequuntur me, & sine causa oderunt me.

Quae non rapui, tunc exsoluebam. Metaphoricus est sermo, desumptus ab iis, qui ea reddunt quae nunquam abstulerunt: & sensus est: quod earum rerum causa se poenas dare dicit, pro quibus ipse molestiam alicui aliquam nunquam intulerat. Et quod ait: tunc exsoluebam: ad illud tempus referendum est, quando poenae huiusmodi ab eo exigebantur.

Deus tu noli insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. Tu, inquit, noli omnia, tu insipientiam meam cernis, & si quid aduersus eos aut imprudenter egi, aut deliqui, nihil protinus te lateat.

Noli erubescant super me, qui sustinent te domine, domine virtutum. Quod ait super me, est constructio indifferens, pro in me. Non erubescant igitur in me, quasi id auxilium non sum consecutus quod à te expectabam. Illi, inquam, non erubescant in me, qui sustinent: hoc est, qui expectant te sibi adiutorem futurum. Dominum autem virtutum seu potentiarum, eum appellauit, veluti qui saluare omnes potest, qui illum inuocant.

Neque confundantur super me, qui quærunt te deus Israel. Similis est sententia, quam in praecedenti habuimus versiculo. Illi vero quærere deum dicuntur, qui in angustiis atque afflictionibus propriis eum inuocant.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. De opprobrio dictum est in psalmo 45. ibi: quoniam exprobrabant mihi inimici mei, dicentes: ubi est deus tuus? post opprobrium vero, sequitur confusio.

Extraneus factus sum fratribus meis, & hospes filiis matris meae. Extraneus.

Quae sequuntur manifeste Christo congruunt. Quidam vero & superiora ei esse applicanda contendunt, veluti passio lege humanae naturae. Per fratres autem Iudeos intelligit. Eundem enim omnes progenitorem Abraham habebant, quos simili modo matris suae filios appellat, ob Sarrā communem omnium matrē. Hi igitur fratres sui extraneum eum reputauerunt, cum dicerent: hunc nescimus unde sit: & rursus: nonne benedicimus quia Samaritanus es, & demonium ha-

hes. atque ideo ipse etiam Ioannes euangelista dicebat in propria venit & sui cum non receperunt.

Quoniam zelus domus tue comedit me. Hoc impletum est quādo magna cum autoritate ementes & vendentes expulsi de templo. Meminerunt enim, inquit, discipuli, quod scriptum erat: zelus domus tue comedit me: zelum appellans istam illam indignationem, quam conceperat, quia nullā dei templo reuerentiam exhibebant.

Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me. Hunc etiam versiculum magnus Paulus Christo accommodauit, scribens ad Roma. dicit igitur Christus ad patrem: opprobria ego tua reputaui mea esse, quia scilicet vnum sumus: ea autem dico opprobria, quae idolatrae homines in te iactabant, infirmitatem tibi exprobrantes, quasi in vna Iudeorum gente tantum coleris & pauci te in orbe homines adoraret. Quo circa ego in vniuersas nationes tui cognitionē expādi. *Et percui in ieiunio animam meam.* Maceraui atque afflixi me, quando quadraginta diebus ieiunauī, & alias sepe numero.

Et factum est in opprobrium mihi. Et hoc ieiunium factum est mihi in opprobrium. Hinc etenim infirmū me ac debilem esse dæmon suspicatus est, & veluti simplicem ac nudum hominem exprobrauit, & multipliciter tentauit.

Et posui indumentum meum sacum. Per sacum assumptam carnem intelligit. ita enim eam appellauit propter illius asperitatem & tactui resistentem naturam.

Et factus sum eis in parabolam, aduersum me nugabantur, qui stabant in portis, & in me psallebant, qui bibebant vinum. Verisimile est, quod Christus post mortem factus sit in parabolā Iudeis, & quod aduersus inimicos eadem imprecaretur, qualia Christum pati viderant, quodque eadem ferē dicerentur & vociferarentur ab iis, qui conciliis & conuentibus eorum intererant apud templi ianuas, ubi eiusmodi hominum coetus conuenire atque congregari solebant. Neque eos etiā Christi fame atque honori pepercisse verisimile est, qui comestationibus & symposiis vacabant, cum huiusmodi homines vino vires praestante, facillime carmina ac catus soleant cum immodestia ac mordacitate componere.

Ego autem oratione mea ad te. Alterum explicuit propheta

sermonem ex Christi persona, & rursus alterum assumit, dicens: ego autem cum haec scirem ante passionem meam, oratione mea ad te: subintelligitur, orabam, seu eleuatus sum. Deinde ipsa orationis verba apponit.

Tempus beneplaciti domine. Simile illud est, quod dixisse eū legimus apud euangelistam: pater venit hora. Per beneplacitum enim, crucis mortem intelligit. Nam beneplacitum idem & quae significat quod bona voluntas. Bona autem voluntas fuit, quod per huiusmodi mortē nos, qui antea mortui eramus, ob peccatum, ad vitam rursus simus restituti.

Deus in multitudine misericordiae tuae exaudi me. Praediximus, quod Christus lege humanae naturae orabat, & liberari optabat a tentationibus, quemadmodum euangelica docet historia. Hoc autem dictum videtur esse illi simile: salua me propter misericordiam tuam.

In veritate salutis tuae saluum me fac à luto, ne infigar. Sola enim illa vera est salus, quae à te est. Homo etenim hominem iuuare non potest. In veritate igitur salutis tuae hoc est, in vera salute tua. Est etiam propriū hoc Hebraicę linguae idiomā. Quod autem superius lutum appellauit, nunc lutum dicit. Eadem enim loquendi figura nunc vititur, qua illic lutum cum videntur.

Liberer ab iis qui oderunt me, & de profundis aquarum. Oderunt autem eum tam visibiles quā inuisibiles inimici. Per profunda vero aquarum, occultas insidias intelligit. Nā quod profundum est, abditum atque occultum videtur.

Non me demergat tempestas aquae, neque absorbeat me profundum. Iam diximus quod haec omnia metaphoricę ac figurate dicta sunt.

Ne contineat super me puteus os suum. Ne relinquat in tentationum fovea. Is etenim, qui in puteum cadit, solamen ali quod, vel modicum habet, quoad putei os apertum est. Nā ubi id oclusum fuerit, statim desperare incipiet de salute.

Exaudi me domine, quoniam bonus est misericordia. Quoniam tua, inquit, misericordia indigeo.

Secundum multitudinem miserationum tuarum, respice in me. Ea verba: secundum multitudinem miserationum tuarum: exposuimus in psalmo 50. & quae sequuntur in psalmo vigesimo quarto.

Ne auertas faciem tuam à puero tuo quoniam tribulor, velociter exaudi me. De verbis, ne auertas faciem tuam, diximus in psalmo 26. per puerum autem hic, vnigenitum intelligit filium.

Intende anima mea & libera eam. Intēde ei in calamitatibus constituta.

Propter inimicos meos libera me. Ne morte latentur mea.

Tu enim cognoscis opprobrium meum, & ignominiam meam, & confusionem meam. Nosti quanta mihi exprobrent, voratorē ac vini potatorem appellātes, publicanis ac peccatoribus amicū, dēmoniacū, & deo cōtrariū. tu etiam nosti quomodo me confundāt, hoc est, quāta (vt eis videtur) ignominia me, ac pudore afficiant.

In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me. Me, inquit, affligit coram te, te, inquam, vidente ac discernente omnia, vel sunt in cōspectu tuo, hoc est, effugere à te nequeūt. Quod si quis addubitet quo pacto non potuerit Christus post tot ac tantas supplicationes, calamitatum ac tentationum molesta cuitare, animaduertat quod Christus vt homo, rogabat non incurere in tentationes, vt huiusmodi supplicandi normā nobis traderet: quia spiritus quidem promptus est, caro autem infirma: & quoniam ob nostram salutem illū pati oportebat, passiones nostras libens in se suscepit, & dei patris voluntatem, humane suę pręposuit voluntari. orā etenim dicebat: Pater si possibile est transeat à me calix iste: & demum addidit: Pater mi, si nō potest transire à me, nisi bibero illum, fiat voluntas tua.

Opprobrium expectant anima mea, & miseriam. Præuidebam olim, inquit, hæc omnia. dicebat enim discipulis: Ecce alcedimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur, principibus sacerdotum, & scribis, & condemnabunt eum, & sequē ibi sequuntur.

Et sustinui, qui simul contristaretur, & non erat, & qui consolaretur, & non inueni. Sustinui pro expectavi posuit, seu pro quesiui. hoc autē accidit, quando assumpto Petro, & filiis Zebēdę, cepit cōtristari, & mœrere. tunc enim, inquit, dixit eis Iesus, tristis est anima mea vsq; ad mortē, expectate hic & vigilate me cū, & progressus modicū, cū otaller, venit ad discipulos, & inuenit eos dormiētes, & dixit Petro, si nō

potuistis vna hora vigilare mecum?

Et dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Ait enim Ioannes euangelista: post hæc cōdiscipuli Iesus, quod iam omnia impleta sunt, vt impleteretur scriptura, dicit: sitio. Vas igitur erat aceto plenū. illi autē cū implessent spongiā aceto, circūposito hyssopo, obtulerunt eius ori. per scripturam enim Ioannes præsentem versiculum intellexit. Matthæus etiā dederunt, inquit, ei bibere acetū cum felle mistū. & Marcus rursum: cum accurrisset vnus, & implessent spongiā aceto, imponens ei arundinē, potum ei dabat. in cibum autem & in potum hoc est, vt manducaret, & biberet. & Iudæi quidem simul cū aceto fel in potū dederunt. acetum enim, inquit, erat felle mistum, verū noster propheta in cibum ea distinxit, & in potum. dicere etiā possumus, quod postquam saluator se sitire dixit: Iudæorū illudentium, alij acetum tantum attulerunt, ad bibendū, alij vero fel ad manducandū: & quod alij insuper fel aceto miscuerint, vt quod per se acerbum erat, & molestum, amarulentius etiam redderetur, verisimile est etiam quod Iudæi ad maiorem irrisiōnem Christo prius fel porrexerint, vt comederet, ne insuavis fortasse fieret potus si ieiunus adhuc potum sumpisset.

Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Per mensam, aliqui lætitiā significari dixerunt, contra vero dolorem, & tristitiā per illa tria, laqueū, retributionem, scandalum, vt sensus sit: vtinam eorum gaudiū in afflictionem, & calamitatem immutetur. læti autē esse solent, qui sunt in mensa, cōtra mœsti, & tristes qui in laqueo aut retributione pœnarum sunt, aut in scandalo. possumus & altius contēplando, p mensam, sacras intelligere scripturas diuinitus inspiratas, q singulis diebus Iudæis olim in synagogis præbebantur. harū enim cognitio intelligentiū nutrit corda, verū Iudæi se illis nutiri existimātes, & gloriāntes, ac iactantes se p eas conuicturos esse Christianos, ab eis potius veluti à quibuldā laqueis irretiti, atque inuoluti sunt, cum clare atque aperte scripturæ omnes de Christo loquantur. Atque hæc expositio quantum ad laqueum, recte hætenus procedit, quantum autem ad retributionē, dic quod Iudæi retributionē receperunt, dū pœnas luunt,

PSALMVS

quia huiusmodi scripturas intelligere noluerunt: quodq; in scandalū factæ sunt, dū ab illis scandalū Iudeis generatur, eo quod iuxta nudum ac literalem sensum omnia intelligunt, quæ in eis de Christo dicta sunt, qualia ea sunt quæ de Christi aduentu apud alium prophetā dicta habentur, quod simul pascet tunc lupus cū ovis, & pardus requiescet cū hædo, quod leo & bos vnā comedent paleas, & alia huiusmodi, quæ tamen iuxta sublimiorem sensum in Christo perfectissime sunt adimpleta, tametsi ipsi qui iuxta corporis sensum omnia intelligant, offendantur hæc prophetia, & perquirat, quomodo iam hæc in Christo adimpleta sint, & scandalizentur credentes hæc nōdum fuisse adimpleta. illa autē verba, fiat, obtenebrentur, & alia, quæ sequuntur, tametsi vocem habeant imperatiui modi, hoc tamen loco futuri significationem retinent, pro, fiet, obscurabuntur, & cetera. prædicant enim futura mala, quæ illos comprehensura erant. verisimile est etiam Christum vti deum, omnia imperare, quæ futura sunt.

Obtenebrentur oculi eorum, ne videant. De animæ oculis sermo est. obtenebrentur autem, quia lucem illam videre noluerunt, quæ illuminat omnem hominem: & quia ipsum etiam iustitiæ solem intueri noluerunt, oculos etenim habentes, non viderunt, & habentes, aures non audierunt, sicuti & ipse Esaias, & Christus etiam eis exprobrauit.

Et dorsum eorum semper incurua. Ab eo quod consequitur denotatur id quod præcedit. hoc etenim sermone seruitutē voluit nobis propheta significare. illud autē eos omnes vt plurimum consequitur, qui serui sunt, vt onere, aut alio laboris seu calamitatis genere oppressi, curuati incedant. Cōsidera etiā quanta curā sermonē suū aduersus eos perstringat propheta, dū ait: semper incurua, ac si diceret, eos amplius à seruitute liberandos nō esse, tametsi sæpenumero in præteritū fuerint liberati, sed ad ipsam vsq; mūdi finē, in quacūq; orbis parte fuerint aliis nationibus seruitū.

Effunde super eos iram tuam, & furor ire tue comprehendet eos. Vnum atque idē dicunt hi duo versiculi, eo excepto, quod secundus vehementiori vtitur loquendi modo.

Fiat habitatio eorum deserta, in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Per inhabitationē, vniuersam appellat Hierolo-

SEXAGESIMVS OCTAVVS. 195

lymam, in qua omnes Christi occisores habitabant: pertabernacula vero, priuatas eorum domos intelligit. Et sanē ita effectum est. nemo enim in eis amplius habitauit, post euerisionem illam à Romanorum exercitu illatam. Hæc autem verba Apostolus Petrus proditori Iudæ accommodauit tanquam vni ex iis, qui Christum occiderunt.

Quoniam quem tu percussisti ipsi persecuti sunt. Percussisti dixit, pro percutere permisisti. Sic etiā Zacharias dixit: percutiam pastorem & dispergentur oues gregis, & Esaias alibi: Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. est etiam & hæc Hebraicæ linguae proprietas, vt ei, qui permittit, factū adscribat, eo quod prohibere potuit, & non prohibuit. quod vero persecuti sunt, expone pro, grauibus affixerunt pennis: vel persecuti sunt, quousque occiderint.

Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Auxerunt mihi vulnerum dolorē, addendo opprobria: vel super vulnerum dolorem, addiderunt calumniam dicentes, quod sepultum me discipuli furto subtraxissent, & negantes me vere resurrexisse.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. Per iniquitatem, hic multi calamitatem intelligi dicunt, quemadmodū etiam in psalmo 56. ibi, donec transeat iniquitas: vbi diximus, augebis tu, inquit, eorum calamitates, quia & ipsi afflictiones mihi etiam augebant.

Et non intrent in iustitiam tuam. Non ingrediētor, inquit, vt iustificentur à te, & consequantur misericordiā eo modo quo eam omnes illi consecuturi sunt, quibus à te dicitur: venite benedicti patris mei. Aliqui vero iustitiam hic accipi dicunt, pro euangelio. est etenim euangelium iustitia, eo quod omnes æque vocat ad salutem, & omnes suscipit, qui ad illud accedunt.

Deleantur de libro viuientium. Hic est ille liber de quo legimus, quod cū iratus esset deus aduersum populū, qui vitium fecerat, & dixisset ei Moyses, siquidem dimittis eis peccatū, dimitte, si minus, dele me de libro, quē scripsisti, respondit ei deus: si quis peccauerit corā me, delebo eū de libro meo. Vnus est itaque liber in quo omnes scribuntur, qui vita digni sunt, & quē ppheta hic viuentiū librū appellauit, prædicans illos nō diu post morituros esse. Alius etiā

liber est, in quo iusti omnes scribuntur, quem nobis significauit propheta dicens.

Et cum iustus non scribatur. De hoc autem libro locutus est Christus, quando ad Apostolos dicebat: gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælis. ait igitur eos mortuos esse, & cum peccatoribus connumerandos. Est & tertius liber, in quo peccatores scribuntur. iudicium enim, inquit, sedis, & libri aperti sunt. per libros autem scriptura ratiā, ac multiplicem dei cognitionem figurate intelligit.

Pauper & dolens sum ego. De Christi paupertate diximus, in psalmo 21. & nunc etiam dicemus, quod summus rex regum Christus, de pauperrima matre natus est, non in domo aliqua, sed in spelunca: positusque non in lecto, sed in irrationalium animalium præsepio, vilissimis ac contemptibilibus pannis induebatur, nulloque comitatus seruo circumibat, atque ipso etiam carebat tugurio, & ab aliis alimentis ei præstabantur. Erubescant igitur qui gloriantur in diuitiis. dolere vero eum introducit propheta, ob sacrificissimi corporis passionem, quas propter nos sustinuit. haec enim autem ex vniuersi filij persona sermonem fecit, quæ sequuntur ex ecclesiæ persona conscripta sunt.

Salus tua deus adiunxit me. Illa, inquit salus, quæ à te proficiscitur, ab errore, in quo eram, me liberauit.

Laudabo nomen dei mei cum cantico, magnificabo eum in laude, & placebit deo super vitulum nouellum cornua producētem, & vngulam. Vide euangelicum sacrificium legali præponi, & rationale, irrationali, noua autem cornuum, atque vngularum productio, vigoris seu roboris indicium est. & subnotare videtur propheta his verbis futuram legalis cultus extinctionem. cornua siquidem & vngula, & mortuæ quædam partes sunt in corpore.

Videant pauperes, & letentur. Per inopes, & pauperes, fideles intelligit, vt diximus, in psalmo 9. videant, inquit, quæcumque propter eos deus passus est, & quæcumque etiam præclara administravit.

Querite deum, & viuet anima vestra. Beatam ac felicem vitam viuet.

Quoniam exaudiuit pauperes dominus, & victos suos non neglexit. Quinam autem ij sunt, quos victos vocat, diximus in psalmo

psalmo sexagesimo septimo.

Laudent eum cæli, & terra, mare, & omnia repētia in eo. Quasi non sint satis angeli neque homines ad agendū gratias deo, ipsa etiam conuocat propheta elementa ad dei laudes, eo ordine, quo eorum meminit Moyses in Geneleos principio. & improprie ipsos pisces, appellauit repētia, quæ ita fortassis ob piscium multitudinem.

Quoniam deus saluam faciet Sion. Nouam nimirum Sion, id est ecclesiam fidelium, vel ipsam Hierusalem saluam faciet, hoc est, conseruabit, sibi ipsi videlicet Christo, cui soli illius cura commissæ est, & non alteri: tametsi modo impij illius dominantur regionis.

Et edificabuntur ciuitates Iudææ. Mihi templa nimirum, atque hoc à Christianis.

Et inhabitabunt ibi & hereditate acquirunt eam. Christiani videlicet.

Et semen seruorum tuorum possidebit eam. Serui autem Christi, Apostoli sunt. Paulus enim, inquit, seruis Iesu Christi. eorum vero semen, Apostolici discipuli, tanquam ab eis per baptismum spirituali semine regenerati.

Et omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea. Christiani scilicet nomen tuum inuocantes. verum quemadmodū fidelium multi huius psalmi principium vsque ad versiculū: Extraneus factus sum fratribus meis: contendunt referri debere ad Christum, ita Iudæi contra captiui in Babylone populo, omnia applicant, quæ illinc sequuntur vsque ad finē psalmi: Extraneus, inquit, factus sum, seu (vt magis potest Græca dictio *ἀλλοτρίω* uidetur.) alienatus sum à fratribus meis, quia mihi concessum non est, cum eis viuere. diuersis siquidem dominis seruiebamus, & quia seruorū congregationem lex nulla nouit. eadē sententia in proximo illic repetitur versiculo. Mecum præterea templi desolationem reputans, nō mediocri consumor dolore, & opprobria tua reputans, quæ à Babyloniis sustines, cum arcere nō possim, propria reputavi: vnde etiam amisso cibi appetitu, lassus cōtabui. verū illi magis me exprobrabāt, veluti incassum ieiunare. & in afflictionis indicium induebar sacco. quæ sequuntur atrociora sunt. Deinde ait, orabam etiam ad te, quoniam tēpus est bonæ volūtatē, hoc est, tēpus misericordiæ. q̄ sequitur

expone, vt iam prædiximas, præterquã quod filiũ nõ nata
ra intelliges, sed adoptione. filiũ enim, inquit, primogeni-
tus mens israel. vel aliter puerũ, id est seruũ. opprobriũ e-
tiã, inquit, & varias afflictiones expectaui, ppter te, quasi
captiuus: & ideo quæsiui aliquẽ qui cõsolaretur, & nõ inue-
ni, cum non concederetur mihi, vt commode cũ cognatis
meis versarer. & dũ ea exponunt verba: Dederunt in cibũ
meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto, labuntur nõ
mediocriter, dũ ex populi persona dictũ putant, quod Ba-
bylonij amarũ populo poculum, quasi seruo cuiquam pro-
iecerint, & quod sitientẽ acetoso potauerint vino, & quod
ob varias afflictiones factũ sit, vt cibus ei amarus, & potus
videretur acerbus. quod vero sequitur: fiat mensa eorũ, &c.
iuxta priorem expositionẽ intelligunt, & proxima his ver-
ba imprecationẽ continere dicunt aduersus Babylonios. p
habitationem vero, ciuitatem intelligunt Hierusalẽ. illam
præterea populũ, inquit, quẽ tu erudisti, & castigasti, scã
quem castigari permisti, grauissimis Babylonij afflicto-
supplicis, & prioribus doloribus ipsi plura semper addide-
runt. in eo etiam versiculo qui dicit: & placebit domino sa-
per vitulum nouellum: pari labuntur errore. & quæ sequun-
tur, gratiora eis sunt, veluti magis consona redditui ex Ba-
bylonica captiuitate. Nos autem accuratam sanctorum pa-
trum opinionem sequentes, eam expositionem veluti ra-
torem amplectimur, quam superius retulimus.

In finem psalmus ipsi David in rememorationem.

Hunc psalmum beatus David isrlens penẽ sententiã, ac verbis co-
posuit, quæ alibi per eum dicta esse videmus in Psalmo. 39. praprium
quæ ac prẽ manibus cum semper habebat, quoties delicti reminiscen-
tur, quod aduersus Viam commiserat. illum etenim veluti potens alio
quod carmen aduersus demones canebat, tanquam aduersus eos hostes
qui se in illud barathrum iniecerant. hoc igitur psalmo deum rogat,
vt sui amplius demones non dominentur. Alij autem dicunt, quod
quoties ei in memoriam veniebant quanta ab inimicis temere passus
fuerat, hunc psalmum tunc canere solebat. in finem autem ideo inscri-
bitur, quia oratio & preces, quæ in eo continentur ad certum finem tan-
debant, quem etiam consecutus sunt.

Deus in adiutorium meũ intende. In psalmo au-
tem trigessimono, dixit. Domine ad ad-
iuuandum me intende.

Domine ad adiuuandum me festina. Idem si-
gnificant quod accelera, vt eruas me. quæ
verba habentur in psalmo trigesimo.

Erubescant & confundantur, qui querunt animam meam. Hæc
verba habentur etiam in prædicto psalmo trigessimono.

Conuertantur retrorsum, & confundantur, qui volunt mihi mala.
Hæc similiter illic habentur, eo excepto, quod verba illic
optantis sunt, quæ hic imperantis: quod ex græca lectione
clarius dignoscitur: vt optans igitur hoc poscit propheta,
tamen imperare videtur.

Conuertantur statim erubescantes, qui dicunt mihi euge euge.
Simile est, ferant confectum confusionem suam qui dicunt
mihi, euge, euge.

Exultent, & latentur in te omnes, qui querunt te deus. In il-
lo psalmo pro deus, positum est, dominus.

Et dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuũ.
Et in illo rursus, pro domino, dictum est, deus.

Ego autem inopi sum, & pauper, deus adiuua me. In illo autẽ
pro, deus adiuua me, dicitur, dominus sollicitus est mei.

Adiutor meus, & liberator meus es tu, domine ne tardaueris.
In illo pro liberator, protector dicitur, & p. domine, deus
meus.

*Ipsi David psalmus filiorum Ionadab, & aliorum qui primo
captiuus facti sunt, apud Hebræos caret inscriptione.*

Ferunt beatum David conscripsisse hunc psalmum ex persona filio-
rum Ionadab, & aliorum, qui primo à Babylonis in captiuitatem
ducti sunt. hanc autem inscriptionem 70. interpretes præsentĩ psalmo
imposuerunt, cum omni prorsus inscriptione carere eum apud Hebræos
inuenerint. posteri autem Ionadab summo tunc in honore erant apud
ceteros captiuos, ex quorum omnium persona, vt diximus, petiit à deo
propheta, de hostium potestate liberari, & salutem cõsequi. Possumus
& nobis præsentis psalmi verba, accommodare aduersus visibiles, atque
inuisibiles inimicos.

PSALMVS

PSALMVS LXX.

N te domine speravi, non confundar in aeternum, in iustitia tua libera me, & eripe me inclina ad me aurem tuam, & salua me. Hæc omnia verba habentur in psalmo trigésimo, & pro salua me, ibi est accelera, ut eruas me.

Eslo mihi in domum protectorem, & in locum munitum, ut saluum me facias. Ibi non munitum locum dixit, sed locum refugii.

Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu. Ibi fortitudinem dixit pro firmamento.

Deus meus libera me de manu peccatoris, & de manu inique agitoris & iniussu. Tales enim erant, qui eis dominabantur.

Quoniam tu es expectatio mea domine. Dictum est in psalmo trigésimo octauo, ibi: & nunc, quæ expectatio mea nonne tu deus item in psalmo vigésimo quarto, ibi: & te expectavi tota die.

Domine spes mea à iuuentute mea. Hoc per se clarum est.

In te firmatus sum ex utero. Neque in te tantum speravi à iuuentute, sed ex ipso materno utero, hoc est, ex eo tempore quo natus sum, in te solo stabilitus sum, veluti super quoddam sustentaculo ac munimine mihi à patribus meis tradito. ex quo iudicare videtur pios se ac religiosos parentes habuisse: vel aliter: cum octaua die vniuersos infantes circumciderent, ex ipso quasi utero, eos domino dicabant. illud autem scire oportet, quod verba hæc, ex utero, id est, de ventre matris mee, & alia huiusmodi, per hyperbolon, hoc est, per excessum in veteri scriptura dici solent, intelligendi quæ ac cogitandi initium ac tempus significant, illud nimirum tempus, quo cogitare quis ac sapere incipit. simile quid legimus apud beatum Iob: Si buccellam, inquit, meam comedi solus, & orphanis non tribui, si non ex ventre matris mee dux illis fui, & cetera. impossibile est autem, ab ipsa natiuitate huiusmodi aliquid efficere. Restat igitur ut hic loquendi modus illud tempus significet ex quo quis sapere incipit.

De ventre matris mee tu es protector meus. Si enim diuina virtus facti non custodisset, si infantem non seruasset, si periculum non protexisset, perisset sane inter varios casus aliquo infortunio. hi vero tres versiculi paucis mutatis habentur

SEPTVAGESIMVS.

195

etiam in psalmo 21. verum illic omnia ad Christum referuntur.

In te laudatio mea semper. In te, inquit, hymnos ac laudes meas semper sero.

Quasi prodigium factus sum mulier, & tu adiutor fortis. Ego, inquit, equalidus, atque afflictus & deformis effectus sum, pro ieiunio saccoque & tristitia: atque ideo à multis quasi mortuum quoddam existimatus sum, tamen si re vera non ita essem, sed sic videret: imprudentibus nimirum ac viliori multitudini, per multos enim scriptura solet sæpe villissimos quosque intelligere. Paulus etiam consona prophetæ non sibi verbis de multorum opinione loquens dicebat: nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo.

Impleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. Impleatur imperantis verbum est, sed positum pro optatiuo, ut diximus. implebitur autem si seruitute, qua nunc premor liberatus fuero. tunc etenim ore diuinarum laudationum pleno, cantabo in hymnis magnam potentiam tuam, & quæcunque alia in tui gloriam, à religiosis viris commemorari solent, aut cogitari de te. vel, per gloriam, simpliciter magnitudinem intelligit, & non semel tantum laudabo, sed perpetuo id faciam. ita enim Symmachus ea verba reddidit, quæ hic habentur, tota die.

Ne proicias me in tempore senectutis. Tu, inquit, deus, qui à iuuentute mea adiutor mihi fuisti, non proicies me in tempore senectutis. iamdiu etenim consenui tam diuturno Babylonice seruitutis tempore. est autem verisimile, quod hæc verba per prophetiam dicta sint, quasi ex persona seniorum populi. Ceterum corporis quidem senectus omnibus nota est, & palam patet, animæ autem senectus est peccatum, eo quod non secus virtutis operationes comprimat, atque corporis actiones, senectus.

Cum deficiunt vires mee ne derelinquas me. Hic versiculus ad proxime præcedentis declarationem consequitur, siue de anima, seu de corporis viribus eum intelligas.

Quoniam dixerunt inimici mei mihi. Mihi dixit, pro in me, seu propter me. dixerunt autem mutuo inter se.

Et qui obseruabant animam meam consiliū fecerunt in manu. Recorretur. petitur hic atque exponitur sententia prioris versiculi. nā

PSALMVS

quod ait: consiliū fecerunt in vnū, ad expositionē positum est verbi, dixerūt: per obseruātes autē, hoc in loco, insidiatores intelligit, visibiles nimirū atque inuisibiles inimicos.

Dicentes deus dereliquit eum, persequimini, comprehendite eum, quoniam non est, qui eripiat. Hi sunt inimicorū sermones, persequimini, inquit, quia si populus fugam acceperit, vos persequimini, & comprehendetis eum. Nam cum deus, quem venerantur, eos dereliquerit, nullus aderit amplius, qui eos liberet.

Deus meus ne elongeris à me. Tametsi grauis sit peccatorum meorum odor, ac molestus, & te compellat, vt auertaris à me, quod alius etiam propheta ad Iudæos dicebat, peccata vestra, inquit, diuidunt & disungunt vos à deo: quæso tamen atque oro ne elongeris à me, elongatur autem deus non loco, aut essentia sua. (est etenim incircumscriptus deus atque indefinitus,) sed tantum prouidentia.

Deus meus in auxilium meum intente. Hic etiam versiculus habetur in presentis psalmi principio.

Erubescant & deficiant qui calumniantur animam meam. Pro deficiant, Symmachus dixit, consumantur: animam autem meam, hoc est, me ipsum, per calumniantes vero tam inuisibiles quàm visibiles inimicos intelligit.

Induantur rubore, & confusione, qui querunt mala mihi. De rubore & confusione dictum est, in præcedenti psalmo, ea autē verba, qui querunt mala mihi: exposita fuerunt in psalmo 37. inuenies etiam in psalmo 108. induantur calumniantes me confusione, & operiantur sicut diploide pudore suo.

Ego autem semper sperabo in te, & adiciā super omnē laudē tuam. Quia quod votis expetueram, adeptus sum, omnem autē laudem ideo dixit, quia non sermone tantum aut verbis sed operibus etiam laudetur dominus. & ideo saluator noster dicebat: vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.

Os meum annuntiabit iustitiam tuam, tota die salutem tuam. Quando videlicet, & inimicos condemnaueris, & nos saluaueris.

37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119.

Quoniam non noui literaturas, introibo in potentatu Domini. Cū pollicitus sit propheta se annunciatum esse iustitiā

SEPTVAGESIMVS.

196

dei, & salutem quam ab eo fuerat consecutus, & postmodū se ad hoc minus idoneum esse perspexerit, sermone suum temperat, & moderatius loquitur, dicens: nunquam didicisse disciplinas, aut scientias, vt condigne possit diuinas virtutes annunciare, & quod ideo, vt pollicita à se adimpleat, ingreditur in diuina potestate, qua factus, huiusmodi prouinciā tentabit. Dico autem, quoniam abundat, vel confirmantis aduerbiū est, provere. Aliqui etiā dicunt, quod dictio, quoniam, hoc in loco rationem reddit, atque ita intelligentes, punctum ponunt, post dictionem literaturas, & coniungunt, quod sequitur. Alij vere per literaturas, seu potius iuxta aliam Græcæ dictionis *ὑπομαρτυρίας* significationem, per scribarum scripturas, mādara intelligunt. Scribæ etenim in anno populū iubebant ingredi in templum, quod erat in Hierusalem. Ego, inquit, posthac non ob scribarum iussu, sed ex diuina potentia illuc ingrediar.

Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Nunquam huiusmodi iustitiæ tuæ obliuiscar, quinimmo in mente eam semper retinebo. Solius autem dixit ac si diceret, tu solus nostram & inimicorum causam iudicabis, & nullus alius, atque ideo non humanæ iustitiæ, sed tuæ solius recordabor.

Deus meus, quæ docuisti me à iuuentute mea, & usque nunc, annūciabo mirabilia tua. Hæc quæ sequuntur dicta esse intelliguntur, ex persona beati David, & constructio sit per hyperbaton, deus meus annūciabo mirabilia tua, quæ docuisti me à iuuentute mea & usque nunc. Mirabilia autem appellauit omnia admiranda opera, quæ ob Israelitici populi salutem, deum fecisse legimus, vel etiam quæcunque temporibus suis contigerant.

Et usque ad senectūtem & senium, deus meus ne derelinquas me. Per senium extremam senectutis partem intelligit, unde senior populi. Qui autem à deo eousque fuerit protectus, amplius non derelinquetur. Vel indeterminatè intelliges dictionem usque, quemadmodum sæpe apud scripturam reperitur, & coniunctim ac sub eodem sensu, intelligantur verba quæ sequuntur.

Donec annunciem brachiū tuum generationi omnī quæ ventura est. De brachio quidem dei dictum est, in psalmo quadragésimo tertio. De ventura autem generatione in psalmo vige-

simoptimo quædam autem exemplaria habent donec annunciem, & quædam, donec annunciauero.

Potestatem tuam & iustitiam tuam deus vsque ad altissima. A cõmuni sensu sumenda sunt verba illa, donec annunciem. Dictio autem potestas, hoc in loco posita est, vt exponat & declaret dictionem, brachium. Iustitiam autem tuam vsq; ad altissima, hoc est, quæ ad ipsa vsque attingit altissima. Vel ordo fiat per hybetaton, iustitiam tuam, quæ est vsq; ad altissima. Per altissima vero ipsos coelos intelligit. Diuina autem iustitia ascendisse dicitur vsque ad coelos, eo qd coelestes virtutes eam intelligunt, & congaudent super ea. Quæ sequuntur rursus ex populi persona effertur debent.

Quæ fecisti mihi magnalia. Quæ posuit pro quanta. Cum affectu etenim, atque ex corde hæc legenda sunt. Aliqui post verba illa, & iustitiam tuam, perfectum ponunt punctum: & quæ sequuntur huic versiculo coniungunt, quæ fecisti mihi magnalia. Aquilam in hoc secuti, vt sit sensus: magna & grandia beneficia, quæ in me contulisti, tã admiranda sunt, vt eorum fama ad ipsas etiam coelestes potestates perueniat. Imagine etenim me tua honorasti, & regem me eorum omnium constituisti, quæ in terra sunt, alimenta etiam præstas, protegis, custodis atque eripis à periculis, & alia denum mihi huiusmodi multa impertiris.

Deus quis similis tibi? Nemo scilicet.

Quantas ostendisti mihi tribulationes, multas, & malas. Hæc verba etiam cum affectu legenda sunt. Et cum dixerit, quantas, infert demum, multas & graues. Neque enim beneficiis tantum affectus sum, sed etiam calamitatibus afflictus ac malis, alterum quidem bonitate tua, alterum vero prauitate mea.

Et conuersus uiuificasti me. Conuersus scilicet ad me, à quo antea auertebaris. Et quia Græca dictio *ἐπέστρεψα* vt antiquæ significationem recipit, dicere possumus, quod dū me conuerteres ad te, uiuificasti me, ab imminente scilicet me morte eripiens. Per mortem autem omnifariam calamitates atque afflictiones de more intelligit, quemadmodum contra, per vitam, sæpe numero intelligi videmus, liberatione à malis.

Et de abyssu terre rursus reduxisti me. Abyssos terræ, & in-

fernum, & lacum, & sepulturam, & alia huiusmodi nomina, sæpe numero apud scripturam pro vastis atque immensis calamitatibus poni videmus: vnde apud Ezechielem dicit dominus ad Hebræos, aperiā sepulturas vestras, & educaui vos de Babylone.

Multiplicasti in me magnificentiam tuam. Hoc est, largam atq; abundantem fecisti.

Et conuersus consolatus es me, & ex abyssu terre iterum deduxisti me. Verba hæc soli fidelium populo recte accommodatur, quem in ignorantie, atque in idolorum tenebris olim errantem Christus conuertit, & aduocauit in salutem, & consolatus est eum, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego quiescere vos faciam. Quem etiam iuxta carnis naturam mortuum eduxit dominus à sepultura. Nam dum corpus suum Christus mortuum uiuificauit, & resurgere fecit à sepultura, atq; immortalitate donauit, consequenter etiam omnibus, qui diuina gratia digni sunt huiusmodi resurrectionem effecit esse communem, quod ex verborum etiam repetitione perspicuū esse potest. Neque enim hæc verba superflue repetita videri debent, sed illud denotare, quod diximus, presertim cum dictio, iterum, hoc in loco immutationem sensus significet.

Etenim ego confitebor tibi in populis domine. Superflua est, hoc in loco, dictio, enim, quemadmodum etiam aliis in locis tradidimus. Ait igitur beatus David, quod deinceps acturus est gratias deo, in populis, non in vno tantum populo neque in solis Iudæis, sed in omnibus gentibus, quod etiā manifestius dicit circa finem psalmi 17.

In vasa psalmi veritatem tuam deus. Per vasa psalmi, varia musicorum instrumentorum genera intelligit. Iuxta Anagogen vero, vasa psalmi, fideles omnes sunt, quorum animas in summā harmoniam ac consonantiā concinnans & in vnum colligens beatus David perpetuas deo laudes psallit. A cõmuni autem sensu sumendum est verbū confitebor. Et obsequens quidem fuerat, vt tertium casum Propheta redideret constructioni, vbi quartum apposuit. Dictio siquidē, confitebor, idē significat, quod gratias agam. Gratias, inquit, agam veritati tuæ, quoniam tu verax deus es, non tantum quia verum te esse asseramus deum, sed etiam, quia

omnia à te promissa summa cum fide adimplēs.

Psallam tibi in cithara sanctus Israel. Hęc verba ad declarationem dicta sunt præcedentis versiculi, vbi ait, confitebor tibi in vasis psalmi. Est etenim cithara, vas seu instrumentum quoddam musicum, quo psalmos etiam canebant: per citharam vero reliqua musicorum instrumentorum genera intelligit. Hoc autē in loco per citharam regium organum, psalterium videlicet, puto intelligi: vt ex iis patet, quæ in proœmio operis tradidimus. Hęc etenim de causa solum hoc instrumentum tanquam cæteris omnibus excellentius commemorauit. Verum vt nobis etiam hęc psalmi verba accomodemus, per vasa psalmi, os, labia, & linguam intelligemus, & quæcunque alia sunt vocis organa: per citharā vero, animam ipsam. Sanctus autem Israel ille est, qui Israel sanctificat. Dicitur etiam deus sanctus, & homines sancti, illa quidem vt sanctificans, isti vero vt sanctificati, ille natura, isti adoptione seu participatione. Et quod hoc verum sit, audi Apostolum, de Christo dicentem, qui factus est nobis sapientia à deo iustitia & sanctificatio, & redemptionis plenitudo quidē Christus fuit, iis qui sapientiores effecti sunt, & iustitia iustificatis, sanctificatio autem & redemptio iis, qui sanctificati sunt, & redempti.

Exultabunt labia mea cum psallero tibi. Per labia eius intelligi quomodo cōgere possimus fideles omnes, quorum linguis psallere est semper videmus deo.

Et anima mea quam redemisti. A visibilibus nimirum, atque ab inuisibilibus inimicis.

Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam. De his verbis tota die, sepe diximus idē significare, quod semper. Meditabitur autem, hoc est, loquetur seu reminiscetur.

Cum erubuerint & confusi fuerint, qui querunt mala mihi. Hęc, inquit, quæ pollicitus sum, faciam, quando ab inimicis prorsus fuero liberatus. Superius autem de diuina iustitia dictum est, & de iis, qui querunt mala.

In Salomonem psalmus ipsi David.

Docuimus in proœmio operis hunc psalmum non esse Salomonem, vnde illud etiam dicimus, quod neque ad ipsum pertinet Salomonem.

Neque enim Salomon is fuit qui permanserit cum Sole, quippe qui iam diu mortuus est, neque etiam fuit ante lunam, nec dominatus est finibus terræ, neque ante solem fuit nomen eius. Et quia Salomon interpretatur pacificus, manifestum est hunc psalmum in Christum dictum esse. Ipse etenim est pax nostra qui fecit utraque vnum, quique intermedium maceræ parietem dissoluit, quemadmodum magis particulatim ipsius psalmi verba demonstrabunt.

PSALMVS LXXI.

Eus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regi. Præquidēs beatus David summa Christi mysteria, optat atque orat ea accelerari, & ipsi Christo tanquā homini ea dari, quæ semper habebat, vt deo. Ita etiam Christus dixit de patre, quod omne iudiciū sibi dedit, vt filio. & rursum: data est mihi oīs potestas in celo & in terra. Regem autem & regis filium, Christum appellat, tanquam deum, & dei filium. Per iudicium vero ipsam iudicandi facultatem intelligit. Quod vt magis declararet, addidit iustitiam. Christus etenim iustus iudex est, vt deus, verum vt homo id acceperat à patre. Ego enim, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctū eius. Potest & Christus secundum humanitatem appellari rex, veluti qui de tribu erat regia, & regis filius, tanquam filius David. Liber enim, inquit, generationis Iesu Christi filij David.

Vt iudicet populum tuum in iustitia & pauperes tuos in iudicio. Hęc est causa, cur petat beat⁹ David Christo tribui iudicandi facultatē: vt scilicet iudicet, &c. Per populum autem, fidelem populū intelligit, qui licet Christi, hoc est, filij populi appelletur, dicitur etiā & patris: omnia, inquit, mea sunt, quæ etiam populum, alio nomine appellat, pauperes dei, quia fideles veri, omnes propter deū pauperes facti sunt. Per iustitiam autem dei, futurum iudicium intelligit quo vnique condigna deus pro meritis reddet, quod paulo post magis declarat, dicens: In iudicio: vt iudicet autem eos, cum diabolo nimirum, & cum Iudæis, atque aliis fidei inimicis. Alij per populū, Iudaicum intelligunt, qui olim dei populus dicebatur: & per pauperes, nouū populum ex Gentibus congregatū, de cuius paupertate, diximus in nono, & vndecimo psal. Vt iudicet eos, alios qui-

dem iusto iudicio condemnans, alios autem ad salutem iustificans.

Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. In popo-
popeiæ speciem, montes iubet suscipere pacē erga Chri-
sti populū, & colles iustitiam: & mōtes quidem, pacificam
eis vitā præstare, expulsis nimirum seditiosis, ac malignis
dæmonum spiritibus, colles vero iuste eis deferuire, quā
creatoris dei seruis. Per mōtes etiā & colles tanquā emine-
tiores, omnem terram cōprehendit, in qua, habitaturi erūt
anachoretæ, atq; eremitæ, & oēs Christi milites. Vel per
montes quidē, archægelos intelligit, tanquam eminentio-
res, & superiores potētiās, p. colles vero, ipsos angelos, tā-
quam illis subiectos. Eleuati tamen sunt utriusque eorū cr-
dines à terrenis, non secus ac mōtes, & colles à terra. Hos
igitur deinceps iubet, vt pacificē se habeant cū Christi po-
pulo, vtq; iustitiam illis ac debitam, quasi ipsius domini hæ-
reditati, opem ferant. Prius nanque inimice nobiscum age-
bant angeli, ob veterem nimirum impietatem. vel per no-
tes, reges ac duces excellentiores quosque intellige, per
colles vero, alios principes illis subiectos. Multi enim eo-
rum venerunt ad fidem, pacificē agentes atque erga Chri-
sti populum benignissime se habentes.

Indicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum. Per pau-
peres, populi rudiores quoslibet Iudæorum intelligunt
qui intellectu & prudentia erant pauperes, dum nudē le-
gis literæ insistentes, ad occultas sancti spiritus diuitias
prospicere non valebant: per filios autē pauperum, fideles
in Christum intelligit, quorum parentes pietate ac religi-
one pauperes fuere, nullas habentes diuitias veræ cogi-
tionis dei. Vel ipsos etiam apostolorum discipulos. Pisci-
tores etenim erant apostoli, & aspectu viles. Illos igitur,
vt infideles condemnabit, hos vero saluabit, vt fideles.

Et humiliabit calumniatorem. Diabolum nimirum, qui deū
ipsum primo calumniatus est, inuidiose illum vetuisse asse-
rens, ne homines de lignosumerent: & qui nunc passim o-
mnes etiā calumniatur. Vnde iuxta nominis etymologiam,
vere ac proprie diabolus appellatur. Idem enim est Græcis
diabolus, quod latinis calumniator.

genitae
viā,

Et permanebit cum sole & ante lunam generationes generatio-

num. Ostendere volens propheta Christi diuinitatē sine
principio esse, & sine fine, duobus magnis lominaribus eā
comparant: quando quidē inter omnes visibiles creaturas
potiora exempla aut diuturniores similitudines inueniri
nequiverint. Permanebit, inquit, cum sole, hoc est, erit do-
nec erit sol. Est autem peculiaris quidam loquendi modus
apud scripturā sacrā, vt tēpus vtiq; ad aliquid determi-
net, & quod sequitur, non neget, vt alibi latius diximus, & di-
cimus: & hoc pacto quidē Christi perpetuitatem explicat
ex parte suis. Deinde etiam declarat quomodo sit absque
principio: & dicit, q. erat ante lunā. Quod vero ait: genera-
tiones generationum: idē sibi vult, ac si dixisset, per spatia
spaciorum: hoc est, per immensa atq; infinita temporū in-
terualla. Per generationem etenim, tēporis spatium intel-
lexit, verbi gratia, quantū vna hominū generatio: hoc est,
quantū vnus homo potest superuiuere. Vel aliter: solē ac-
cipe pro diuinitate, cū vt theologus Gregorius dixit, id sit
deus inter intellectuales creaturas, quod sol inter sensibi-
les. Cū hac autē diuinitate perpetuo permanet Christi hu-
manitas, ex quo ei semel est coniuncta, & ab ea nunquam
separatur: & per lunam ipsam fidelium ecclesiam intellige,
ante cuius faciē & corā qua, Christus erit in generationes
generationum, hoc est, perpetuo. Nam quemadmodū lu-
na à sole, ita ecclesia à Christo altero iustitiæ sole, lucem
accipit: vnde eos omnes illuminat, qui in erroris sunt no-
te, rectum illuc videlicet callem demonstrans.

Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stilla stillauit super terram. 827. 10.
Docet quomodo diuina verbi incarnatio latēter ac clā fa-
cta sit: descendente nimirū verbo insensibiliter in virginis
uterum. Pluuia etenim absque vllō strepitu in lanē vellera
descendit: atque eodem pacto stilla quæ in terrā cadit. Ve-
rum per stillas minutissimas illas guttas, seu potius rores
intelligit, qui ante pluuiam ex interuallo sparsim in terrā
cadunt.

Orietur in diebus eius iustitia & multitudo pacis donec auferatur. 828. 10.
luna. Nato etenim Christo varia gentium regna in vnā
Romanorum monarchiā deducta sunt. Exiit enim, inquit,
edictū à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuers⁹ orbis.
Tūc igitur ciuitates, quæ inter sese antea inimicitias exer-

cuerant, vno tantū imperatore omnia moderāte, mutua iustitia ac pace utebantur. Et quod ait, donec auferatur luna posuit, p. donec luna ab officio suo cesset: quod nimirū accidit in die cōsumptionis. Sol quippe tunc obtenebrabitur & luna nō dabit lucē suā. Quod si iustitia & pax modo omnibus non permanent vsq; ad tēpus consummationis, sed multæ adhuc hodie ciuitates inter se inimicē agūt, nō mireris. Neq; enim de vniuersali iustitia, ppheta loquitur, aut de vniuersali pace, sed de ea, q̄ inter veros erit fideles, & Christi seruos, vel aliter: de iustitia, & de pace loquitur, q̄ in deū est: q̄pē cū iuste hoc est, cōdigne vni^o diuinitatis sancta trinitas tūc fuerit adorata, & pax facta sit cōlectiū & terrestriū, quæ vsq; ad seculi cōsumptionē pmanebit.

Et dominabitur à mari vsque ad mare. Mare & mare, propter aquarum multitudinem orientalem, atque occidentalem Oceanum appellat. Hi etenim fines sunt ac termini, quos quis longitudini orbis terræ potest adscribere. Latitudinis autem terminos eadem ratione arcticum atque antarcticum Oceanum dicemus. Aiunt etenim Oceanum in orbem, vniuersam terram ambire.

Et à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Eundem sensum repetit: & quod ibi maria appellauit, nūc dicit flumina, veluti partes quasdam Oceani fluminis. Fines autē terræ ab oriē tali quidē Oceano, hesperius: ab arctico autem, Antarcticus: & rursus e contrario, vt ita dicā, à fluminibus ad flumina, vel aliter flumina hic Iordanē appellat, & pluralem numerum posuit pro singulari, iuxta hebraicæ linguae idioma. Ab illo etenim flumine cepit Christus in ceteris sibi hominibus parare: quādo sancto spiritui in columbæ specie descendente pater filio superne testimonii præstitit. Baptizabatur enim tunc à Ioanne in Iordanē.

Coram illo prociderēt Aethiopes. Duplex est Aethiopum genus, vt diximus in psalmo 67. Alij enim in extrema orientis, alij in extrema occidentis parte habitāt. quōd si extreme omnium gentes Christū adorabūt, multo illæ magis, quæ in medio orbis sunt, vel p. Aethiopes, ipsos demones intellige, q̄ nigri prorsus, Aethiopū instar, apparere solēt, ob eorum nimirū caliginē, & tenebras. & q̄ ait, cadēt, expone p. adorabunt, si de veris Aethiopum populis versiculū intel-

ligas: quia si Aethiopes esse dicas demones, tunc expone, cadent, pro destituentur atque humiliabuntur.

Et inimici eius terram lingunt. Et Iudæi, inquit, Christi occisores iugalabūtur. Solent enim qui violenta morte percut, præ graui dolore terrā mordicus apprehendere, vel, quia dum euangelij prædicationē oppugnant, multi eorū conuertentur, & sanctorum Christi templorum solum ac pavimenta exosculabūtur, vel rursus, per Christi inimicos, demones intellige, qui à sanctis viris in terram delicientur, atque adeo conculcabuntur, vt ipsam humum lambere videantur, dum illinc exurgere nequeunt.

Reges Tharsis, & insula munera offerent, reges Arabum, & Saba dona adducent. Per Tharsis, expositores omnes Carthaginis ciuitatē intelligunt, quæ est Libyæ caput, & p. Saba, ciuitatem quandā Indorum celeberrimam. Insigniorū igitur regū memoriā faciens propheta, alia pariter regna omnia denotasse videtur: quod ex sequentibus etiā manifestius apparet, dum collectim vniuersos reges atq; vniuersas gentes connumerat: quemadmodum in 49. psalmo declarauimus. Insulas autem, omnes intellige quæ in mari sunt. Vere autem quælibet gens Christo dona tulit, hæc quidem templa, illa alias oblationes, & alias virtutes, & hi quidem sensibilia, alij vero intellectualia dona obtulerunt.

Et adorabunt eum omnes reges terre, omnes gentes seruiunt ei. Nondum tamen omnes eum adorauerunt, tamen ex omni gente sit, qui adoret, & seruiat, vt in 61. psalmo predictū est. Similis est autem hic versiculus, verbis illis, quæ à patriarcha Iacob de Christo prædicta sunt: & ipsē inquit, erit expectatio gentium.

Quoniam eripuit inopem à potente, & pauperē cui non erat adiutor. Inopem & pauperem hic christianum populum appellat, vt in 9. atque in 39. psalmo diximus. Per potentem vero ipsum intelligit diabolum, qui diu olim humano generi, atque vniuerso orbi dominatus est, vel timorem potentibus propheta his verbis incutere voluit, veluti Christus iis omnibus opem laturus sit, qui ab eis oppressi fuerint.

Parcet pauperi, & inopi, & animas pauperū saluas faciet. Eandem repetit sententiā: & inopem quidē Iudaicū populū appellat, veluti eum, qui, iuxta Græci nominis etymologia,

ab ope atque à diuitiis ceciderit diuini auxilij. Pauperē vero Gentilem populū. vtrunque enim populū miseratus est deus. Propter vniuersum etenim humanū genus incarnatus est, verum Iudeos qui eū non receperunt, dimisit, gentes vero quę ad eius fidem accurrerunt, saluauit, vel aliter eripiet Christus, pareet, & saluabit, eos nimirum omnes, qui propter ipsum inopes facti fuerint, & pauperes.

Ex iustitia
76.

Ex iustitia & iniustitia redimet animas eorum. Per vltimas, auaritię vitiū intelligit, quod inter cetera pessimū est. In iustitię autē nomine, omne aliud genus peccati in vniuersum cōprehendit. Omnis enim qui peccat, iniuste agit, atque iniuriā facit, sibi ipsi nimirū, aut alteri. Ab his autē peccatis redemit omnes Christus euangelicis pręceptis.

Et honorabile nomen eius coram illis. Et vere adeo honoratum est hoc nomen apud fideles, vt pro summa dignitate eis sit, & ad amplissimam nobilitatem reputetur, quod ab eo Christiani appellantur.

Et viuet. Dicūt aliqui his verbis idem significari, quod alibi dicitur: & regni eius non erit finis: ego autem puto illius resurrectionē hic signari, & q̄ mortuus denuo viuet.

Et dabitur ei de auro Arabia. Arabia olim auro abundabat, & felix ideo atq; aurea dicebatur à Graiis. Per hęc autem puinciam, veluti in Asia celebriorem, indicare videtur, quod omnis regio munera offeret Christi templis. Vel aliter: Arabes primi omnium gentium, Christi fidē receperunt, edocti nimirum à Paulo, quemadmodum ipse ad Galatas scribens testatur, dicens: cum autē ei placuit, qui me segregauit ex vtero matris meę &c. non contuli carni, & sanguini, neq; ascendi in Hierosolymā, sed abi in Arabiā.

Et orabunt de ipso semper. Christiani semper orabunt de ipso, seu pro ipso: hoc est, pro ea, quę ab ipso est salute, vt scilicet eos adiuuet & saluet. Aliqui autem hoc dictum ad prophetas referunt, quod pręuidentes aduentum domini rogabunt ac supplicabunt patrem vt celerius filium mittat & dæmonis tyrannidem destruat.

Tota die benedicent eum. Hoc est, semper cum fideles laudabunt.

Erit firmamentum in terra, in summis montium. Christus erit firmamentum in terra, hoc est, iis, qui sunt in terra, firmas nimirum

nimirū eos & stabiliens, qui antea quasi notātes circumferebantur à dæmone: & quod ait in summis montiū, posuit pro vltimo ad summa montium: quod propter sanctos eremitas dictum est, & alios dei milites, qui illic habitaturi erant, veluti eos quoque esset stabilitorus.

Super extolletur super Libanum fructus eius. Libanum dixit propter summā eius altitudinē. Fructus, inquit, Christi, mirum in modum augetur. Per fructum vero Christi, euangelicam doctrinam intelligit. Vel aliter: Libanū hic, pro idolorum cultu posuit, eo quod huiusmodi mons olim idolis plenus esset. Sēsus est igitur: quod fructus Christi, hoc est, q̄ prędicatio euāgelica, vt diximus, super extolletur super Libanum, id est, superabit cultum idolorum.

Florebunt de ciuitate quasi herba terre. Ciuitatē indefinite dixit, eo q̄ de omni ciuitate fideles florere debebant, atq; hoc tanta cum copia, vt floridissimę, ac densissimę herbe comparari possent. Possumus etiam per ciuitatem, ecclesiā intelligere, tamen nonnulli ipsam intelligant Hierusalē, ex qua Iudæi floruerunt: qui crescente postmodum euāgelij prędicatione instar herbe celerrime perierunt.

Erit nomen eius benedictum in secula. Hoc per se manifestū est. Laudabitur autē vbique, & perpetuo à fidelibus. Per nomen autem eius, nomē Christi intelligit aut nomen Iesu.

Ante solem permanet nomen eius. Illud dico nomē dei permanet ante solem, quo ipse se in monte appellauit, Moyse loquens, quando ait: ego sum, qui sum. Item qui est, mittit me. Quod si de Christi nomine hoc dictū putes, ante solē expone, pro supra solē, hoc est, amplius quā sol. Nam in consummatione seculi Sol cadet, & cetera astra. Hoc autem Christi nomen, semper firmam, atque integrū & omnibus notum permanebit.

Et benedicentur in eo omnes tribus terre. Benedicentur, hoc est, sanctificabuntur, vel gratias consequentur. Glorificamur etenim, dum christiani dicimur. Et hoc est, quod deus Abrahę pollicitus est pro eius semine, quod est, Christus. Per tribus autem terrę, varias gentium nationes intelligit.

Omnes gentes beatificabunt eum. Hoc est laudabunt. *Benedictus dominus deus Israel, qui facit mirabilia solus.* Ecce quod quę occulta erant, reuelauit dominum illū esse prę-

dicans, & deum Israel, vt ostenderet quod Christus, idem ille est deus, qui olim dicebatur deus Israel, & qui mirabilia olim propter illū operatus est. Quod vero ait, solus, ad distinctionem aliorum deorum dictū est, qui falsō dei appellatur.

Tras Alfer. Et benedictum nomen glorie eius in seculum, & in seculum seculi. Per Christi gloriam, eius possumus incarnationem intelligere, & omnes pariter eius passionēs, quæ ad eandem incarnationem pertinent, & propter quas glorificatur à fidelibus, quod tanta ac tā grauia sustinuerit propter nos, qui deus erat. Nomen autem huius gloriæ, Christus est, qui & in præsentī seculo benedicetur, vt superius declarauimus, & multo magis benedicetur in futuro, quādo nullus ei male dicet, omnibus nimirū tunc ei subiectis. Possumus etiā per eius gloriam, circumloquendo ipsum Christū intelligere.

Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat fiat. His verbis omnium gentium fides prædicatur. Ita etiā ad Moysen dixit deus: vinit nōmē meum, quoniam implebitur gloria mea omnis terra. Hoc & Esaias propheta audiuit, clamantibus Seraphim, Sanctus Sanctus Sanctus, dominus, deus sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Illam autem repetitionē verbi, fiat, intellige prout declarauimus, in fine psalmi 40. illud etiā scire oportet, quod Hebræi diuidunt Davidicos psalmos in quinque libros, quodque quatuor primos libros habere dicunt in fine vltimi psalmi, fiat, fiat. Et primi quidem libri finem esse dicunt psalmum 40. secundū 71. tertij octogesimo octauum, quarti 105. quinti autē libri finis vltimo clauditur psalmo.

Defecerunt hymni David filij Iesse, psalmus ipsi Asaph,

Docuitus in præmio operis, omnes psalmos compositos fuisse à beato David, quomodo igitur nunc presenti psalmo inscribitur, quid defecerint: quia scilicet non defecisse psalmos, sed hymnos dicit. Si quidem psalmorum alios, veluti hymnos ac laudes ipse sua deo canebat cithara, alios vero cantorum ducibus cavendos præbebat, sicuti præsentem psalmum, & videremus alios sequentes, quos vniuē chori cantorum præcipi Asaph modulādos dedit item alios, quemadmodum ibidem plenius dicimus. Dictio igitur, defecerunt, non negat sequētes psalmos

compositos fuisse à beato David, sed ab eo negat fuisse decedatos. Illud autem admiratione dignum est, quomodo sancti spiritus gratia multis hominibus affectibus, ac variis animorum egritudinibus, multisque etiā ac variis per psalmos pharimaca misceat, sicuti impietatem facit. Pertinet enim hic psalmus ad pusillanimes, & ad eos, qui in impersecutabilibus dei iudiciū facile scandalizantur, dum scilicet cernunt deum, prauorum hominum quā plurimos non tantum tolerare, sed scelestissimos ac nefandissimos quosque feliciter persepe viuere, contra autem probos in afflictionibus, & calamitatibus vt plurimū constitutos esse, & penē negligi ab eo. Effertur autem hic psalmus, ex israelitici populi persona, qui captiuus detinebatur in Babilonia, & ex illorū præsertim, qui in toto illo populo magis p̄ in deū, ac magis religiosi fuerunt: tametsi vnicuique etiā fidelis accommodari possit, qui proximi sui pusillanimitatem studeat consolari.

PSALMVS LXXII.

Vam bonus deus ipsi Israel. Dictio, q̄, confirmatis vim habet hoc in loco. Vere, inquit, bonus est deus populo Israel: quippe qui passionēs, & calamitates eū erudit, & castigat, quique salutē ei excogitat. Neque enim ex odio castigat aliquem deus, aut dirigit, sed p̄ amore & dilectione.

Hu qui recti sunt corde. Cum deus adeo bonus sit, vt docuimus, talis etiā esse iudicatur ab illis, q̄ recte sentiūt. Cordis etenim appellatione hic, mēs & cogitatio ipsa intelligitur.

Mei autem penē moti sunt pedes. Per pedes hic cogitationes intelligit, veluti quæ animæ nostræ religionē pedū instar, regunt, ac sustinent. Penē, inquit, puerus, ac penē lapsus sum, vt nullam deum crederem mundi habere prouidentiam. Quod autem latinus interpres dixit, moti sunt, Græca dictio *ταράχῃ* aliquanto significatius exprimit, & nos propius dicere possumus fluctuant.

Penē effusi sunt gressus mei. Per gressus simili modo cogitationes intelligit, seu opiniones, & sententiās animi. Effusi autē sunt, p̄ euannerunt. Euanescent enim, quod effunditur. Deinde causā etiā infert ob quā in huiusmodi fuerit periculo, vt fluctuaret eius pedes, & effunderetur eius gressus.

Quoniam zelauit propter iniquos, pacem peccatorum videns. Per

PSALMVS

zelum, iram illam sæpe intelligimus, quæ à recta ratione aduersus aliquid irrationabiliter factū proficiscitur. Quoniam, inquit aduersus iniquos hostes nostros iratus sum: & mea quidem sententia non temere, eo quod pacem eos agere videbam, & à potentioribus nunquam vexari, & quia vt securi ac tuti multa fruebantur quiete, tametsi omnium hominum essent perditissimi.

Quoniam non est renitio in morte eorum. Quoniam mors, inquit, quæ eis obuenerit, abouenda, aut respuenda non est, veluti quæ & secundū naturā aduenit, & nulla eū violētia.

Et firmamentum in plaga eorum. Nec vlla, inquit, diuturnitas aut perseuerantia est in eorum plaga. Nam etsi aliquando calamitate aliqua affliguntur, statim tamen ab afflictione liberantur.

In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Neque sunt, vt ceteri hominū in laboribus. Est etenim proprium ac peculiare omnium hominum, vt labores sustineant: at illi absque vilo labore possident bona, & cōmuni omnium hominū sententia, eo modo non affligentur, quo alios vt plurimum affligi videmus.

Propterea tenuit eos superbia eorum in finem. Omnia eis, inquit, secunda obueniunt, & ampliori idcirco superbia detinentur.

Induti sunt iniustitia, & impietate sua. Adeo, inquit, superbi sunt, & temerarij, vt impietate atque iniustitia, nō secus ac veste aliqua operiantur. Et dū indui eos dicit impietate & iniustitia, summā vndique huiusmodi vitiorū amplitudinē videtur significare. Hac autē loquendi metaphora sepe numero alibi prophetā vsum videmus, veluti quando accinduntur cōfusione, & pudore itē, induantur, qui calūniantur me, cōfusione, & operiatur quasi diploide pudore suo: & rursus: induit maledictionē, vt vestimentū, & alia huiusmodi. Hoc autem in loco, posuit pro, ostentare & gloriari.

Egreditur quasi ex adipe iniustitia eorum. Ac si diceret amplā, & abundans erit eorum iniquitas. Pinguedo etenim, q̄ profuit ex adipe, copiā atq; abundantia quandā significat. Vel per adipē, indolentiā, ac delicias eorū intelligit, dicēs: quod tanta eorū iniquitas, ex multis, puenit deliciis, atq; ex multa petulantia. Et iuxta hunc sensum abūdāt dictio,

SEPTVAGESIMVS SECVNDVS. 103

quasi, & quod ait, egreditur, dixit, p̄, egressa est, tēpus ponens pro tēpore. Et ita reddidit Symmachus. vnde & verbū flagellabūt cōsequenter expones, pro flagellati sunt.

Transierunt in dispositionem cordis. Venerunt, inquit, in habitum iniustitiæ. Per dispositionem etenim seu per habitudinem cordis, habitum intelligit ad malum.

Cogitauerunt & locuti sunt in prauitate. Præmeditati, inquit, & cum consideratione locuti sunt praua. Neque enim inconsulto, aut raptim, sed summo cum studio omnia egerunt.

In iustitiam in excelsum locuti sunt. Hoc est aduersus deum altissimū, dicentes nimirum eum deum non esse. Iniustitiā vero eos locutos esse dicit, quia iniustitia summa est, priuare deū gloria, & creatis ab illo rebus eam præstare. Ille autē loquitur iniustitiam in altum, seu in excelsum, qui aliquid deo attribuit, quod diuinitate indignū sit, appellatur etiā diuinitas altitudo, quia altius ea nihil est, aut inhlmi.

Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum peruersit in terram. Per cælū quidem deum intelligit, qui in cœlis habitat: per terram vero, homines in ea commorantes, ac si diceret: os suum blasphemantes aduersus cœlestem deum mouerūt, & lingua eorum similiter aduersus terrenos homines desebat. Ij etenim, quibus omnia secunda erant, & qui incumbebant deliciis, multā ducti temeritate, & deū cōtumelijs, & homines calūniis instabātur. Vel propter philosophos dictus est hic sermo, qui posuerunt in cælum os suū, dum ausi sunt de deo, & de diuinis rebus philosophari, & lingua eorū pertransiit in terram, dum terrena de deo nugarentur, vel aliter: astrologos carpit, qui os suum posuerunt in cælum, dum nimis curiose astra ac stellas contemplantur, quæ in cœlo sunt: & lingua eorum pertransiit in terram, dū inanibus nugis vniuersum complent orbem.

Ideo conuertetur populus meus huic. Hæc verba dicta sunt, per prophetam ex persona dei. Propterea, inquit, hoc est, ob predictam inimicorum iniquitatem, populus meus, ille nimirum, qui in captiuitate constitutus est, cōuertetur in patriam suam. Ita enim significat quod ait, conuertetur huic. Ibi enim erat beatus David cum psalmum hunc componebat in Hierusalem scilicet.

Et dies pleni inuentientur in eis. Pleni, hoc est, impleti, ad C iij

vitæ nimirum mensuram, vel pleni operibus virtutis: & sēsus est, q̄ cōsēnescent, vel quod placebunt deo. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt aduersus inimicos dicta sint, q̄ dies eorum in eis inuenientur pleni in malis, ita vt eorum prauitatem nihil desit.

Et dixerunt quomodo nouit deus. Quotquot in populo erant magis pusillanimes, aut minus prudentes, tanta cernentes facinora, quanta barbari illi committere audebant aduersus viros illos sanctos, dicebāt: quomodo nouit deus hæc? Et quomodo tolerat? vere hæc deus non nouit.

Et si est scītia in altissimo. Subaudiēdū est verbū exquisierūt. Scientiā autem eorū dicit, quæ aduersus eos facta fuerant.

Ecce hi peccatores & abundantes, in seculum possederunt diuitias. Ita enim considerantes intra se dicebant: ecce q̄ hi Baby lonij peccatores sunt, & tamen in præsentī seculo abundant, & diuitias possident. Vel possederunt in seculum, p̄ diu, & longo tempore. Huiusmodi etiam verba à Hieremia propheta ad deum dicuntur. Quare, inquit, via impiorum prosperatur abundante omnes, qui reprobāt reprobationes? plantasti eos & radicem miserunt.

Et dixi, nunquid in vanum iustificauī cor meum? Ego, inquit, alī quanto maiores animi ac prudētis vires me habere confido, fluctuauī cogitationibus meis, & dixi: nunquid frustra cor meū ab omni iniustitia emendaui, & iustū esse effeci?

Et laui in innocentibus manus meas. Et dixi, nūquid incassam laui manus meas inter innocentes viros? quid autem sibi velint hæc verba, diximus in psalmo 24. à communi autem sensu tam hic, quā in duobus sequētibus versiculis, subintelligendum est: nunquid in vanum? Nam & hæc verba dubitatione legenda sunt.

Et flagellatus fui tota die. Ieiunio nimirum, & vigiliis, & aliis huiusmodi afflictionibus, quas assidue scētandæ virtutis gratia sustineo.

Et reprehensa mea in matutinis. Reprehensio mea, quam ego mihi ipsi adueniente mane adfero. Reprehendere etenim soleo me ipsam, quod in præteritū deo resistētem, quod q̄ vitam ac conuersationem eo dignam non exhibuerim.

Si dicebam parrabo sic, ecce generationem filiorum tuorum reprobaui. Si in me ipso, inquit, dicebam, quod aliis ita essem dictus,

quemadmodum cogitauī: q̄ scilicet in vanū iustificauī cor meum, & reliqua: ecce quod reprobauī generationem filiorum tuorum, seu (vt propius poscit Græca dictio *ἀνομιάν*) ecce quod incōposita, hoc est, non vtilia, & nō grata cogitauī populo tuo. per generationē enim filiorum dei, populus intelligitur Israeliticus. ita enim deus ipse cum aliibi appellauit, dicens: filius meus primogenitus Israel, itē alio in loco, filios genui, & exaltaui. vel aliter: filij dei sunt, qui creatorem eum agnoscunt, & illius obseruant mandata. quædam autem exemplaria, non *ἀνομιάν*, habent in prima persona sed *ἀνομιάν*. Et quoniam Græca hæc dictio, non tantum reprobare significat, aut incōposita seu inutilia cogitare, vt diximus, sed etiam passionibus ac promissis non itare, consequenter alia fieri potest huius versiculi lectio, videlicet: ecce quod generationi filiorum tuorum pacta rupisti. Et tunc expone, si in me ipso dicebā: mea aliis esse dicturum, quod scilicet frustra iustificauī cor meum, &c. vt supra exposuimus: ecce quod iuxta hanc narrationem meam huic populo tuo rupisse videris ea fœdera, quæ olim cum Abraham, & progenitoribus nostris pepigeras, de terra, scilicet promissionis, & de generatione nostra, & quod perpetuo hanc terram essemus possessuri. Existimaui, quod cognoscerem. Sperari, inquit, scire me posse, & cognoscere id de quo dubitabam.

Hoc labor est coram me. Verum hoc, vt id scilicet cognoscā de quo dubitauī, laborem non modicum secum habere videtur. difficillimum enim est, vt cognoscatur.

Donec intrem in sanctuarium dei. Labor vero iste cōsue mihi erit, donec ingressus fuero in templum Hierosalem, ubi populus sanctificari solet. Antiqua enim hereditate ac solita felicitate recuperata, cognoscā, quod non frustra iustificauī cor meum.

Et intelligam in nouissima eorum. Verba hæc manifestam cōmētē prophetiā. prædicit enim se huiusmodi delinquentium suum perspexiturum esse. de Babyloniis autem sermo est, quorū felicitas, & imperiū finem habitura erant: quæ admodum etiam postea factum est. Nam Cyrus Persarum rex deuictos illos perpetuè tradidit seruituti: & Israeliticam populum, quem captiuū reperit in Babylone, in patriā re-

fituit. Iuxta Anagogen, per sanctuariū dei, futurum intelligimus iudiciū, in quo vnicuique deus cōdigna retribuet, pro meritis, verbū enim Græcum, ἀνὰ, quod passim omnes interpretātōr sanctifico, vnde ἀνὰ τὸν ἱερόν, sanctuarium, persēpe etiam idē significare inuenitur, quod determino, non mirum igitur si ἀνὰ τὸν ἱερόν pro iudicio accipitur, cum in eo omnium hominum prēmia, aut supplicia determināda sint, tunc igitur vel ipsi etiā pusillanimes intelligent, quidnam pro sit virtus, & oblit viciū.

Veruntamen propter dolos. Ob eorum nimirum dolos.

Posuisti eis mala. Manifestius ex hoc ioco Babyloniorū destructionem prædicit. Superflua tamen esse videtur dictio illa, verum tamen, quemadmodum iuxta Hebraicum idiomā sepe numero alibi inuenitur. Symmachus pro veruntamen, vere dixit, & parasti, pro posuisti.

Detestasti eos dum eleuati sunt. Cum in altum iam eleuati essent, diuitiisque, & omni felicitatis genere sublimati, tu eos rursus confregisti.

Quomodo facti sunt in desolationem subito? Eorum destructionē preuidens propheta, tam repentinā mutationē admiratur.

Defecerunt, perierunt, propter iniquitatem suam. Verbum perierunt, ad maiorem declarationem positū est, verbi defecerūt, idē enim hic significant. hac aut repetitione propheta summum quoddam gaudium, atque alacritatē demonstrat.

Quasi somnium exurgenti. Aliquid subintelligendum est, verbi gratia: Babyloniorum felicitas: ac si diceret, quod quēdammodum is, qui per somnum, gratum quid videt, ac delectabile, statim contristatur, cum à somno exurgit, quasi inani delectatione detentus sit, ita etiam Babylonij decursa eorum felicitate, inanem plorabūt se habuisse fortunā. huiusmodi enim sunt humanæ omnes delectationes, somniis similes, ob earum nimirum instabilitatem, & frequentissimas mutationes.

Domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges. Propter ciuitatem tuam Hierusalē eorum felicitatem reprobas: quam ideo imaginem appellauit, quia humana felicitas, vera felicitas nō est, tamen esse videatur: sed vt imago, aut umbra, imitatur tantum felicitatem. per ciuitatem autem hoc in loco, intelligere potes populi ciuitatē, vel

ipsam supernam Hierusalem.

Quia inflammatum est cor meum. Ardētī scilicet quodā zelo, quod etiā in initio psalmi dixit: quia zelauī super iniquos, pacē peccatorum vidēs. eandē enim hic repetit sententiā. *Et renes mei commutati sunt.* Per renes concupiscentiam intelligit, vt etiam alibi diximus. antea, inquit, ea concupiui, quæ erant bona, postmodum vero nō eadē amplius, quæ bona, erant optauī, sed quæ esse videbantur bona, quando scilicet inimicorum pacem zelauī.

Et ego neglectus sum, & non cognoui. Hic versiculus, & reliqua, vbi dicitur, quæ sequuntur, tempus respiciunt post reditū à captiuitate. Neglectus enim, inquit, & proiectus sum à te tunc propter peccata mea, atque ideo illuminatione tua priuatus, id nō cognoui, de quo dubitaueram. Symmachus pro, neglectus, dixit, indotus eram.

Et iumentum factus sum apud te. Ego, inquit, in præteritum insipiens tecū fui, verum deinceps iudicia tua curiose amplius non inuestigabo, sed iumentū instar, omīssa omni curiositate, tuam sequar voluntatem. cognoui etenim quod summa cum ratione ac iudicio, omnia administras. laudabile est autem, vt apud deum nos ipsos existimemus, vt iumenta, tamen contra criminofum sit, vt iumentum haberi, apud dæmonem, vt alibi vidimus in psalmo 48. ibi: homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Et ego semper tecum. Subintelligitur verbum, ero: te nimirū semper cogitans, & loquens, quæ tua sunt, atque à tui memoria nunquam recedens.

Tenuisti manum dexteram meam. Tu, inquit, optimi ductoris instar, manum meam apprehendisti, & de terra, ac seruitute Babyloniorum me eduxisti. vel per dexteram manum, meliores ac laudabiliores actiones significat, quibus tu eduxisti me, benigno nimirum animo eas suscipiens.

Et in consilio tuo deduxisti me. Et consilium mihi subministrasti, quo duce per tot gētium regiones in patriam deductus sum.

Et cum gloria suscepisti me. Et honoratum mihi in ciuitatem tuam introitum donasti. is enim populi reditus in patriam, celeberrimus apud omnes effectus est. Regia etenim

edicta, quæ pro populi reditu à Cyro emanarunt, ad vniuersas orbis nationes dirigebantur.

Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui, super terram. Hæc verba quidam ita intelligunt, vt à deo ad humanam naturam dicta sint: quid mihi, inquit, aliud in cælo est, ab angelis, nisi cultus, adoratio, atque obediētia? Et à te quid nā aliud volui in terra? quā vt eadem mihi præstares, quæ ab angelis mihi sunt in cælo? Vel aliter: quid mihi in cælo aliud curæ est, quā tu ipsa natura humana? Et à te quid nam aliud volui, quā vtilitatem, & commodum tuum; & ad hūc sensum Aquila interpretatur, verum, vt in vniuersum dicam: sæpe numero apud prophetas defectiuos quosdā reperimus sermones. ob Hebraicæ etenim linguæ angustiam, a qua verus testamentum in Græcam linguam translatum est, impossibile fuit paribus dictionibus amplam æque, ac claram significationem reddere.

Defecit cor meum, & caro mea. Consumptum est cor meum, igne etenim quodā ac desiderio tui extabuit, & caro mea idem etiam passa est, dum corpus multis in doloribus, atque angustiis versatur.

Dens cordis mei. Circumlocutione vtitur, ac si diceret, o deus meus. Verba autem hæc desiderio, atque affectu plena sunt.

Et pars mea deus meus, in seculum. O deus, inquit, qui es pars mea, id est sors, seu hæreditas mea, vel quem diuitiarū ac thesauri semper loco habui.

Quoniam ecce qui elongant se à te perierunt. Peccatores elongari dicuntur à deo non loco, sed conuersatione: quemadmodum contra ille appropinquari deo dicitur, qui virtutes sectatur. Ita enim peccata diuinum conspectum resugiant, vt tenebræ lucem, & quantum quis elongatur à deo, tantum perditioni appropinquat, dictio autem, quoniam, hoc in loco confirmat, idem enim significat, quod vere, perire etiam hic posuit pro decidere à salute.

Disperdidisti omnes qui fornicantur à te. Per fornicationem à deo hic, rebellionem, atque abscellum ab eo intelligit, seu idololatriam, atque omnem alium demonum cultum, quæ admodū alibi apud Hieremiā habetur: profecta es, inquit, in omnē montem altum, & sub quocūque ligno nemoro-

so, & fornicata es illic: & rursus, & fornicata es lignum, & lapidem: pro eo quod est, adorasti lignum, & lapidem. Ecclesia etenim sponsa Christi dicitur, eique per fidem & per mandatorum obseruationem est coniuncta.

Mihi autem adhaerere deo bonum est. In sponsæ nimirum morē deo coniungi, & nunquam ab eo separari.

Ponere in domino spem meam. Nunquam enim concepta spe frustratus sum, quoties in eo speraui. bonum igitur atque vtile est, ita facere.

Et annunciem omnes laudationes tuas in portis filia Sion. Vt tua securus protectione, narrem mirabilia omnia, quæ fecisti laude digna, vel aliās, vt scriptis meis laudes eas exponas, quæ tibi debentur. omnes autem ideo dixit, quoniam dei laudes tot sunt, quot eius potentia, vt annunciem autem eas in portis Sion, i. in portis Hierusalem, duplici enim nomine appellata est ea ciuitas: Hierusalem nimirum, & Sio, à vicino monte, per filiam autem Sion, ipsa Sion intelligitur, quemadmodum per filium hominis ipse homo, iuxta Hebraicum idioma, solebant autem antiqui iuxta ciuitatis aut templi portas, concilia ac cortus hominum congregare, & illis quæcūque noua cōtingebant narrare. Iuxta Anagorā per portas Sion, particulares ecclesias intelligimus, quæ in variis sunt orbis partib⁹, per eas etenim vt per portas quasdam ingredimur in supernam Hierusalem.

Intelligentia ipsi Asaph.

De Asaph alibi dictum est. Intelligentia autem ideo dixit, quia multa lectori opus est intelligentia, ea enim in hoc psalmo tractantur, quæ ad vltimam Iudeorum captiuitatem, atque ad illam Hierusalem destructionem pertinent, quæ à Romanis facta est. Nam etsi antea de variis fuerint septem numero captiuati nationibus, nunquam abiecti sunt, ita eis, vt accidit tunc calamitas. nam & in perpetuum abiecti sunt, & incensum est templum, & destructa domus, & omnia depopulata, quodq; malorum omnium illius gentis euidētius signum est, nullus deinceps inter eos propheta exiit. Illud autem animaduertendum est, quid dum hic Psalmus Iudeorum annunciat calamitates, fidelium vniā predicet salutem.

VT quid deus repulisti in finem. Prophetarum more, narrat, vt iam facta, quae futura erāt. Dignum est autem vt admiremur bonitatem dei, qui cum lae-
dorum infidelitatem preiuderet, tā aperta pro-
phetia ac futurarum calamitatum praedictione a tanta il-
los nitebatur seruitute atque impietate auertere, qua aduer-
sus saluatorem vsi erāt, tamen ob arbitrii libertatem, quā
homini deus dedit, illi in prauitate sua immutabiles per-
sisterint. Hos etiam sermones summo cum dolore prophe-
ta enunciat, populivicem plorans, qui grauissima quaedam
ac miserrabilia passus erat. Possumus aliter intelligere hęc
verba: vt ex prudentiorum Iudaeorum persona dicta sint
nec tantum repulisti, inquit, sed in finem repulisti, quod
omnimodam profus destructionem significat. Nam & si
prius eos saepe repulerat, non tamen in finem. Vnicuique
enim captiuitati certum tempus per prophetas statuerat.
Illa autem verba vt quid, interrogatiua quidem esse vide-
tor, & rationem indagare, sed iuxta vsum Hebraici idio-
matis diuinam misericordiam conciliant.

Iratus est furor tuus, super oues pascuae tuae. A communi sensu
rursus sumendum est: vt quid? de ira, autem, & furore dei
in sexti psalmi principio dictum est. Per oues etiam, ipsam
populum intellige, & per pascua, sacrae scripturae eloquia,
quibus animas suas illi omnes nutrire solent, qui secundā
legem dei viuunt.

Memor esto congregationis tuae, quam possedisti ab initio. Quam,
inquit, congregationem ab initio, hoc est, olim, ac primo,
vt possessionem quandam habuisti. Et subsignare videtur
quod aliam ex Gentibus ecclesiam possessurus sit.

Redemisti virgam hereditatis tuae. Priora connumerat benefi-
cia. Per virgam autē, regia dignitas significatur, seu ipsam
regnum, vt in 44. psalmo dictum est. Aquila pro virga he-
reditatis, sceptrum dixit sortitionis. Hebraeorum autem re-
gnum intelligit, vel etiam populum ipsum sub rege consti-
tutum, qui hereditas domini dictus est: quia, vt ait Moyses,
facta est pars domini populus eius, Iacob: funiculum heredi-
tatis eius, Israel. Redemit autem eos deus sibi penumero
ex bellis, atque captiuitatibus.

Mons Sion hic est, in quo habitasti in eo. Mons Sion ille ge-
leberimus hic est, in quo fecit deus praedictam heredita-
tis suae virgam habitare. Vel in quo, tu habitasti. Dictio e-
nim Graeca, *ἐν τῷ ὄρει*, vtrāque interpretationem recipit.
& quod ait, in eo, expone, vt diximus, alibi, exponentes il-
lum versiculum, cuius maledictione os eius plenum est. Et
praemittit Propheta inter prima verba montis memoriam,
vt dedicati deo montis commemoratione illum sibi ma-
gis redderet beneuolum.

Leua manus tuas in superbias eorum in finem. Destruat pro-
fus ait, inimicorum elationes, qui capta Hierusalem pro ca-
ciores effecti sunt, ac magis temerarij, & insipienter aduer-
sus te inflati. Leua autem manus tuas, ex metaphora eorū
dictum est, qui manus in altum tollunt, vt verberibus ini-
micum deiciant.

Quanta malignatus est inimicus in sancto tuo. Per inimicum, ^{208.}
Titum Imperatorem intelligit, & per sanctum templum
ipsum, quod ab illo tandem destructum est, postquam mul-
ta alia nefanda scelera in eo patrasset. Quanta autē dixit
pro, heu quanta.

Et gloriati sunt, qui oderunt te in medio solennitatis tuae. Pasche
festiuitatem intelligit. In illius enim solennitatis medio
Titus obsedit Hierusalem, & Iudeos festiuitatem illam ce-
lebrantes captiuos fecit. Considera autem, quo pacto in pa-
schatis solennitate Iudei poenas dederint, in qua dominū
crucifigentes tam immensum scelus patrarant.

*Posuerunt signa sua, signa & non cognouerunt, quasi in exitu desu-
per.* Vnusquisque ordo militaris signo suo utitur, quod ha-
biti infixum ante aciem praemittitur, vt cohors internosca-
tur à cohorte illi vexillum appellamus. Haec igitur vexilla,
Romanorum acies ingredientibus in Hierusalem fixerūt in
exitu, hoc est, in portis ciuitatis: quinimmo & desuper ipsas
portas. Abundat autem dictio, quasi. Erixerunt autem haec
signa sua, signa, hoc est, in signū victoriæ, ac pro trophaeis,
idque nondū ab iis cognitum fuerat, qui erant intra ciuita-
tem: eo quod circa solennitate occupati, nullis aliis rebus ani-
mū intenderant. Vel non cognouerunt, ipsi scilicet inimi-
ci, quo pacto ceperint ciuitatem. Id quippe ea ratione non
accidit, quod Iudaeorum deus impotēs esset, aut infirmus,

sed ob Christi eadem illos deus pœnas luere permisit.
Quasi in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum. Inquit, sylvarum lignorum, illius ianuas protinus excidebant. In idipsum, id est, vnâ omnes.

In securi & recte confraxerunt eas. Securi, quidem, testæ ac domorum, & ciuitatis ianuas, & quæcunque alia lignea subuertebant, recte vero muros, mœnia, & lapidea quælibet. rectis enim seu (vt in Græca lectione habetur) *rectis* quodam instrumenti genus est, quod & ad incidendos lapides idoneum est, & ad mœnia diruenda. Confraxerunt autem, hoc est, deiecerunt.

Incenderunt in igne sanctuarium tuum. Per sanctuarium templum intelligit, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus.

In terram profanauerunt tabernaculum nominis tui. Profanauerunt, hoc est, profane, atque impie illud solo æquauit. Exquisito autem loquendi modo dicit, tabernaculū nominis dei. Nullum enim diuinæ substantiæ tabernaculū esse potest, cum natura illa diuina immensa sit & incircūscripta: vnde eleganter tabernaculum nominis dei dixit. Aliqui vero Prophetam dicunt circūlocatione vti. & tabernaculum nominis dei, pro tabernaculo dei dixisse.

Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul. Omnes inimicorū cognationes mutuo inter se simul dixerunt. In corde autē suo, hoc est, ex toto corde, atque ex tota animi propensione. Dicitio autem, venire, quæ sequitur, vetat ne exponere possimus, dixerunt, pro cogitauerunt, nisi quis ea non in vim verbi, sed aduerbialiter esse positam dicat, *per*cia age. Quid autem dixerint, audi.

Venite quiescere faciamus omnes festiuitates dei in terra. Omnes nimirum legales cultus ac egrimonias illius dei, quem Iudæi colunt: hoc autem perficiemus, si leges, ac mores, & temp. eorum deleuerimus, quemadmodum permittente deo effecerunt.

Signa eorum non videmus. Miracula scilicet quæ Iudæi deum suum olim in parentum suorum gratiarum operatū esse asseriebant. Hæc enim miracula Romani milites, qui obsidebant Hierusalē, negant vsquam se vidisse. Nihil huiusmodi, inquit, eorum deus aduersus nos operatus est.

Non est amplius Propheta. Amplius pro deinceps. Vere autem hoc à Propheta nostro ex illorum persona prædictum est. Neque enim tūc vllus inter Iudæos erat Propheta, qui aut aduersus Romanos prædicaret, aut Iudæos iuberet cōsidere.

Et nos non cognosceat amplius. Cumque nullus deinceps Propheta futurus sit inter eos, consequenter nullus etiam ea amplius cognosceat, quæ ad nos pertinent, aut quem exitum habitura sint. Et quod ait, amplius, idem est quod in posterum.

Vsq̃nequo deus improbabit inimicus? Vsq̃nequo te & nos patet improbabit, quasi infirmos atque imbecilles?

Tribulatio aduersarii nomen tuū in finem? Blasphemia assidue aduersus te verba proferet, atque ad iram te irritantia, tametsi tu & longanimis sis, atque illos ob eorum delicta, multa huiusmodi facere permittas.

Vt quid auertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Obseruandum est, quod hæc verba, in finem, quæ sepius in præsentī psalmo posita sunt, perpetuū Iudæorum abiectionem notant. Manum autem eadem appellat quam & dexteram. Sinus autem dei est bonorum omnium thesaurus, & manus dextera, illā operationē significat, quæ diuina bona dispensat, & sensus est. Quare bona tua nobiscū plus non participas, vt olim agebas? & est metaphoricus sermo, tractus ab iis, qui sinum habuerunt multiplicibus bonis plenum: vnde certo tēpore amicis largiebantur: Nā si irasci eos contingat, manum à sinu auertent, nec illos amplius eam mittent, vt consueta amicis bona largiantur.

Deus autem rex noster ante seculum. Ante seculum improprie dixit, pro à principio. Quo pacto enim ante seculum rex esse potuit creaturæ, cum nulla adhuc sensibilibus esset creatura. Vel per seculum, præsentem vitam intellige, vt sit sensus: Ante vitam nostrā, seu à progenitoribus nostris deus, rex fuit generationis nostræ. Libenter autē illius meminit, eo quod in memoriā reuocet eundem hunc deum esse, qui progenitorum suorum tempore multa in eorum gratiam miracula operatus est.

Operatus est salutem in medio terræ. In medio terræ dixit pro palam atque in omnium hominū conspectu, & in spe-

cie libertatem Iudæis præstitam intelligit ab Aegyptiaca seruitute.

Tu roborasti in potentia tua mare. Hoc est tu diuisas maris rubri partes solidasti. Murus enim, inquit à dextris, & murus à sinistris potentia nimirum tua concretus est, qui aquarum defluxum continuit.

Tu contriuisisti capita draconum in aquis. Per dracones, Aethiopes intelligit, ob summam eorum prauitatem: & per draconum capita, eos milites, tribunos, centuriones & duces, qui à Pharaone missi sunt ad persequendum populum Israel, qui plebis comparatione, ut digniores, capita appellari poterant. Hi omnes igitur inundante aqua contriti sunt & perierunt.

Tu confregisti caput draconis. Per draconem singulari sermone, Pharaonem intelligit, & per cōfractionem capitis, regni atque imperij imminutionem.

Dedisti eum escam populo Aethiopum. Aethiopes finitimi sunt Aegyptiis. Hi autē populi inimicitias olim inter se exercebant, & mutuo alter alteri tēdebat insidias. Aethiopes igitur, perspecta Aegyptiorum clade, excursions fecerunt Aegyptumque depredati sunt, & reliquos omnes, qui super fuerant in ore gladij comederunt. Per Pharaonem autem, omnes alias regiones denotat ei subiectas.

Tu dirupisti fontes & torrentes. Dirupisti dicit pro dedisti. Illam autem aquam intelligit, quæ de petra fluxit in deserto. Et fontes quidem ideo appellauit, quia aquæ illæ fontis instar scaturirent: torrentes vero ob fluxum vehementem, utronque autem plurali numero dixit, iuxta Hebraicæ lingue vsum. Aquila autem & Symmachus singularem nuntium seruarunt.

Tu siccasti fluuios Etham. Symmachus pro Etham, antiquos reddidit: Sodomaque & Gomorrhæ fluuios & fontes intelligit, quos ob eorum peccata deus in cinerē redegit. Vel simpliciter: tu dedisti nobis, inquit, nouas aquas, tu antiquas siccasti, utcunque tibi placitū est. Isidorus vero Pelusios, Etham dicit loci nomen esse, non procul à Hierusalem à Romanis factam, ob dei iram illis omnibus profusus exsiccatus est.

Tuus

Tuus est dies & tua est nox. Cum à particularibus & priuatis quibusdam rebus cœpisset deū laudare, nunc sermone vertit ad cōmuniā dies, inquit, & nox à te sunt creata, atque ut famuli tuo inserviunt mandato.

Tu perfecisti auroram & solem. Per aurorā diei ortum seu diluculum ipsum intelligit. Perfecisti autē, id est fecisti, & per solem ceteras omnes stellas significauit.

Tu fecisti omnes fruges terra. Per fruges iuxta Græci nominis etymologiam annuos fructus intelligit. Quidā vero non fruges sed terminos legendum esse asseuerant, & lectionis varietas ex dictionum Græcarum vicinitate est orta. melior tamen lectio videtur quæ habet fruges, ut ex sequentibus demonstrabitur.

Assatam & ver tu plasmasi ea. Harum enim frugū alia in vere nascuntur, alia æstate, alia etiam ipsa æstate perficiuntur. Harum autem duarum anni partium tantum meminit, quasi cum his alia simul comprehendantur. Dicitio autem, ea, abundat. Vel sic legi potest: tu plasmasi ea æstatem nimirum, & ver. Indifferenter etiam æstatem, priusquam ver commemorauit.

Memor esto huius. In principio psalmi dixit, memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio: idem igitur nunc repetit.

Inimicus exprobrauit dominum. Titus nimirum vel Romanorum exercitus.

Et populus insipiens irritauit nomen tuum. De eisdem rursus loquitur, qui non recte de deo sentiebant. De verbo autē, irritauit, diximus paulo superius.

Ne tradas seris animam confidentem tibi. Præuidens Propheeta ea, quæ Iudæis euentura erant, fundit preces ad deū, ne Iudæorum populum in Romanorū potestate tradat, quos ob summam sequitiam feras appellat. Per animam vero hominem intelligit, veluti totū à parte, ut alibi diximus. Constatem autem, hoc est, gratias agentem.

Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in sinu. Indifferenter Propheeta quartum atque secundum casum apponit verbo reminiscaris, & per animas pauperum circuloquendo ipsos pauperes intelligit. Pauperū vero animas dixit, ut huiusmodi sermone ad maiorem deum misericordiā exci-

D

taret. Eosdem etiam Iudæos pauperes appellat, eo qd ob Romanorum obsidionem in summa erāt rerum omnium necessitate constituti.

Respice in testamentum tuum. Dicitio Græca *διαθήκη* & testamentum significat & pactum seu fœdus. De pacto igitur loquitur, quod pepigit deus cum Abraam, & cum aliis p̄genitoribus, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus, ibi: ecce generationi filiorum tuorum fœdera rupisti. Noli igitur pacta, quæ nobiscum habes, despiciere.

Quoniam obscurati terra repleti sunt domibus iniquitatum. Quoniam terreni homines Iudæi, quos obscuratos terræ appellauit, veluti propriis passionibus atque affectibus ob tenebratos, impleti sunt domibus iniquitatum, hoc est, multitudinem, ac copia delictorum. Iniquitatum enim domos hic dixit quasi amplam quandam mensuram: ad summam videlicet copiam denotandam. Simili enim loquendi modo uti solemus, quando aliquem frugum aut alterius rei copiam habere indicamus: verbi gratia, ille domos frumenti habet, aut domos olei.

Non conuertatur humiliatus confusus. Tuus, inquit, populus, qui in hoc obsidionis tempore tibi supplicationes porrigit, non auertatur, quæso, à te humiliatus & confusus, dū non exauditur.

Pauperes & pauper laudabunt nomen tuum. Populus de quo supra diximus, ibi: & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in fine. Iudæi, inquit, perpetuo laudabunt te, si eos saluaueris, non sic autem inimici.

Exurge deus, iudica causam tuam. Causa autem quæ vertebatur inter deum, & inimicos Romanos, de contumelia erat in deum illata. Neq; enim illis satis fuerat furere aduersum populum, sed deum insuper infirmum, atque imbecillum improperebant. Vel aliter: Causam populi tui dicere possumus causam tuam.

Memor esto opprobrii tui, quod ab insipiente fit tota die. Per insipientem, Titum intelligit, & quemlibet ex Romanis milicibus. Sicuti & superius dixit: Et populus insipiens irritauit nomen tuum. Opprobrii autem tui tota die, hoc est, quod assidue fit aduersus te.

Ne obliuiscaris voces seruorum tuorum. Qui illo tempore ti-

bi preces portigent, ut diximus. Quædam autem exemplaria non seruorum habent, sed supplicum, orta nimirum lectionis varietate ob Græcarum dictionum vicinitatem, quam tum in prolatione habent, tum in scriptura.

Superbia eorum, qui oderunt te, ascendit semper. Ascendit pro exaltata est, atq; in sublime eleuata. Vel ascendit semper cotinuat. Illud autē considera, quomodo his dictis nulla promissio aut spes bonorum coniuncta est, & nulla melior fortis spes eis data, quæadmodū alias semper fit in aliis psalmis. Et hæc quidē expositio ita à nobis relata est, prout ab ipsis traditur Iudæis. Verior tamē expositio est, ut ab illo versiculo, operatus est salutē in medio terræ: omnia, q̄ sequuntur, referamus ad Christū, q̄ incarnatione sua salutē nobis vere operatus est, à pristino nos errore liberās, & salutis viā ostendēs. In medio autē terræ, id est, in omni terra: tametsi aliqui in ipsa intelligāt dici Hierusalē, quā in medio terræ sitā esse asserunt. Roborauit autē Christus mare, quia sacri baptismatis aquā validā, atq; efficacē reddidit, aduersus omnes dæmonū conatus. Nā & Michæas propheta, mare illud appellauit ad deum dicens: tu peccata nostra in profunda maris demerges. Mare autē baptisma appellatur, eo qd animarū sordes, quæ illic baptizantur, recipit, & quia purgat, & quia nō secus gratiarū ac charismatū copia abundat, q̄ mare vndarū ac fluctuū multitudine. Et dracones quidem dici possunt dæmones. Draco autē, eorū princeps diabolus: quorū capita, hoc est, quorū peccata dominus cōtrivit, & cōfregit in aqua baptismatis. In his etenim capitibus mortiferū omne repositū est venenum. His igitur capitibus, hoc est, his peccatis per baptismatis aquā perditis, ac deletis, nulli amplius in nobis viuūt dracones. Populi vero Aethiopū ij sunt, qui caligine ac sordib; peccati animas olim nigrantes habebāt: ipsæ nimirū gentes, quib; draconem illum deus post baptisma in cibū, hoc est, in cōsumptionē dedit: dirupit etiā, hoc est, præbuit deus fontes & torrentes spiritualis doctrinæ, in gētis populi terra, q̄ prius deserta erat: & fontes qdē dicit: ob p̄peruitatē, puritatē, & suauitatē fluxus: torrentes vero ea ratione quam diximus, in psalmo trigesimo quinto. flumina autem Ethiā, antiquæ Iudæorum sunt prophetiæ, quæ arida sunt, si iis cō-

parentur, quæ fidelibus Christianis sunt traditæ. Exsecrata autē dicuntur hæc flumina, quoniam, ut diximus, defecerunt Prophetæ: atque hoc ob summam Iudeorum prauitatem à deo permiffum est. Quæ sequuntur Christū vniuersæ creaturæ factorem, & dominum esse demonstrant. Memor autē esto huius cōgregationis, nouæ scilicet, & nō illius antiquæ. Inimicus autē Iudeus, & Gentilis, Christū exprobrauit, quia si deus non sit: quinimmo etiā quasi impotens sit, multa alia etiā contumeliose in eū dixerunt, & illius nomē irrita-
rūt. Per seras etiā, Iudeos, Gētiles, & dæmones intellige, & per pauperes, ipsos fideles, qui relictis omnib⁹ Christū secuti sunt ut in vno psalmo diximus. Testamentū autē seu pactū illud intellige quod à Christo dispositum est, ad Apostolos, & illud p̄ ceteris: ecce ego vobiscū sum omnibus diebus vsq; ad consummationē seculi. Per obsecratos autem terræ, omnes in vniuersum infideles intellige, qui splēdēcentes veritatis radios cernere nequeūt, & quæ sequūtur simili modo accommodari poterūt si recte disquirat.

In finem ne corrumpas ipsi Asaph Psalmus canticū.

ad dīp-
tēpē,

Hoc psalmo futurum prædicatur in mundi consummatione iustum dei iudicium, delinquentium nimirum supplicia, & iustorum præmia. Atque ideo vniuersos homines in ritē finem aspicere iubet ne seipsi propriis peccatis perdant. Aliqui, ne corrumpas, exponunt, pro ne pecces, ne delinquas. De Asaph & de reliqua inscriptione diximus in præmio operū. Conscriptus vero est hic psalmus, ex eorum persona qui captiui erant in Babylone.

PSALMVS LXXIIII.

coi.

Confitebimur tibi deus, confitebimur tibi. Vbi, inquit, à seruitutis iugo, quo premimur facimus liberati, tunc summas tibi agemus gratias. Illa autē repetitio verbi, confitebimur, intentionem quandā aut certitudinem significat gratiarum actionis.

Et inuocabimus nomen tuum. In auxilium nostrū illud nomen tuum inuocabimus, quod ab inimicis exprobratū est. Ego autē hæc verba congruere magis puto iis, qui in Christum credituri erant, à quibus Christi nomen inuocatum est, quique Christiani nomine dicti sunt.

Narrabo omnia mirabilia tua. Huiusmodi verba etiam habet in psalmo nono.

Cum accipero tempus, ego reſtituēdines indicabo. Quidam simul cū præcedenti versiculo coniungunt verba illa: cum accipero tempus, ut ordo sit: ego narrabo omnia mirabilia tua, cū accipero tempus, hoc est, cum primum ab inimicis fuero liberatus, melius tamen videtur, ut subsequētib⁹ coniungantur, & introducatur sermo, veluti ex Christi persona dicētis: nolite esse pusillanimes, quia cū iudicij tēpus accipero, iuste omnes indicabo, tū eos qui intulerūt, q̄ eos, quibus illata est, iniuria. Et quod ait, accipero, sane intelligēdum est, non quod ab alio Christus, ut deus, accepturus sit tempus, quā à seipso. Vel ut homo, à deo tēpus accipiet. Liquefacta est terra, & omnes, qui habitant in ea. Liquefieri dicitur omnis virtus, quæ dissoluitur. Adueniente igitur iudicio liquefacta est terra, & habitantes eam, hoc est, liqueſcent. Cælum enim inquit, & terra transibunt. Præterea etiam omnes habitantes in ea, quoniam vniuersi homines morientur.

Ego firmavi columnas eius. Me iubente liquefacta est, quoniam à principio ego eam creavi. Per terræ autē columnas illud propheta mandatum dei intelligit, quo terræ iustum est: firma cōsisteret. Hoc enim mādato sustinetur, & regitur terra, nulli alij rei innixa & nulla alia suffulta stabilitate. Possumus etiam per liquefactionem, corruptionē, intelligere. Corrupta est etenim terra idololatriis & multiplicibus hominum peccatis. Verum ego, inquit, creaturæ perditionem miseratus, Apostolos confirmari. Hos etenim columnas orbis esse merito dicimus, veluti, qui solida sua doctrina omnes vbique gentium fideles sustineant, & regant. Hoc nomine Paulus illos appellauit, dicens: Petrus & Iacobus, qui videbantur columnæ esse. Quidam terræ nomine hic ipsam intelligunt significari Hierusalem, quam liquefactam esse dicunt, quia à Romanis militibus vastata, ac depopulata est. Eius autem Hierusalem columnas Apostolos esse dixit, quia illinc erāt oriundi, vel quia illinc missi sunt ad vniuersum terrarū orbē, vel quia postquam terra illa Hierusalem atque illius habitatores liquefacti fuissent, erant deinceps fidei columnis rursus confirmandi.

PSALMVS

Dixi iniquis, nolite iniqua agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu. Cum futurum sit iudicium, vt prædiximus, ne vltus peccatoribus excusationis locus relinquatur. Propheta natus, quem admodum ipse iniquos omnes esset contestatus, dicens: nolite inique agere: & rursus vt peccatoribus dixisset: Nolite exaltare cornu, hoc est, nolite de propriis peccatis, quasi de præclaris aliquibus gestis gloriari. Summa id nanque insipientiæ est. Eosdem autem inique agentes appellat, quos & delinquentes. Diuersimode autem accipi reperimus, cornu, in psalmis. Aliquando enim pro potentia ponitur, aliquando pro gloriatione, & iactantia. Cornu siquidem animalia & strenue cornibus certare solent & illorum ornamento gloriari.

Nolite extollere in altum cornu vestrum. Idem iterum repetit, ad contestationis suæ confirmationem.

Et nolite loqui aduersus deum iniustitiam. Verba hæc idem æque significant, quod illa: iniustitiâ in sublime locuti sunt, de quibus diximus in psalmo 72.

Ex 130.
dixi iniquis
nolite exaltare
cornu vestrum.
Et nolite loqui
aduersus deum
iniustitiam.

Quoniam neque ab egressu neque ab accidente, neque à deserti montibus. Gloria, inquit, & diuitiæ, item ingloria, & paupertas, non est nobis ab aëtheris ortu, neque ab eorum occasu, vt asseruit Astrologi: quin immo nec à dæmonibus ista hominibus obueniunt (per desertos enim montes ipsos dæmones intelligit, quia omni virtutū genere deserti ac steriles sunt & montium instar superbia elati) sed iusto dei iudicio omnia dispensantur. Per egressum autem, solis ortum intelligit, quem admodum & alibi cū ait: à summo cælo egressus eius. Per occasum vero, occidentem, & per desertos montes, Septentrionis & meridiei climata, quæ ob nimium frigus, aut calorem, hominibus deserta sunt. Est autem hic sermo de seculo, vnde aliquid subintelligendum est: verbi gratia: nihil latere. Nihil, inquit, in futuri iudicii tempore poterit deum latere. Omnia etenim ei patebunt, in quacūque ea fuerint regionis: atque ideo nolite prauum aliquod scelus committere. Neque enim latere eum quis poterit, si in eum deliquerit. Et deinde causam ponit, cur nihil deum lateat.

Quoniam deus iudex est. Quoniam deus est, qui iudicat quicquid optime nouit, etiam antequam herent.

Et nunc humiliat, & hunc exaltat. Hunc quidem honorat, &

SEPTVAGESIMVSQVARTVS. 212

alium reprobat, iuxta vniuscuiusque vitam, ac iuxta iustitias quas quasdam rationes diuini iudicii.

Quoniam calix in manu domini vini meri plenus mistione. Totus hic sermo metaphoricus est. Et per manum quidem domini, illius potentiam intelligit: per calicem autem vini, mēsuras ac modos pœnarum. Per vinum enim hoc in loco supplicia intelliguntur, atque calamitates, quæ æque, ac vinum, & vires hominum tollunt, & mentis harmoniam dissolunt, & abetere nos faciunt à via. Merum vero esse dicitur hoc vinum, quasi ansterum atque efficax vi sua, & nulla mistum misericordia. Et hic quidem calix est vini meri, verum in manu domini alius etiā est calix, plenus mistione: hoc est, misericordia. Mistio enim vini, aqua, & mistio austeritatis, misericordia. Debemus autem ea verba: plenus mistione: non sequenti versiculo coniungere, sed per se soluta legere, subintelligendo coniunctionem, & sumendo à communi sensu verba: calix in manu domini, vt sit sensus: quod in manu domini, est calix vini meri, & in eadem manu, est calix plenus mistione. Nam alioqui, quomodo vnus, atque idem calix poterit & merum, & mistum continere: & quod duo sint calices, patet etiam clarius ex sequentibus.

Et inclinabit ex hoc in hoc. Et de mensura meri supplicij, effudit in mensuram misericordie, vt misturam faceret, vt quæ eam in potum illis præberet qui & leuius deliquissent & adhuc essent medicabiles.

Peruntamen feces eius non est exinanita. Per fecem calicis, crassitudinem, vt ita dicam, intelligit meri supplicij: hoc est, extremas omnium pœnas, quæ iis referuantur, qui aut maxime deliquerunt, aut à vitis immutari noluerunt.

Bibent omnes peccatores terra. Bibent fecem. Per peccatores autem eos nunc intelligit, qui à peccatis nunquam conuertuntur.

Ego autem exultabo in seculum, psallam deo Iacob. Ab inimicorum nimirum seruitute liberatus, exultabo quidem quod calamitates cessauerint, & psallam in gratiarum actionem.

Et omnia cornua peccatorum confringam. Inimicorum scilicet rursus me oppugnantium.

Et exultabit cornu iusti. Simulac vicerit. Iudæorum enim populus post reditū à captiuitate, insurgens in se vicinas

gentes deuicit Et Christiani simili modo ex idolorum seruitute, in libertatem restituti, demonum omnium vires eo fringunt, qui interim in circuitu orbis sunt, quærentes quæ deuorent & variis nos tentationibus impetentes. Per iustū autem, piū quemlibet ac religiosum virum intelligit, vel ipsum Zorobabel, qui populum ē captiuitate in patriam reduxit. Verum magis proprie ipse intelligitur Christus, veluti qui omni caruit peccato: cui⁹ figurā tenuit Zorobabel. Quoties vero fidelis quispiam aut martyr, incorporeas demonum potentias sibi aduersantes, atque insultantes deuicit, Christi potentia magis exaltatur & Christo maior laus tribuitur, qui tantas ei vires præstitit & robur.

*In finem in hymnis psalmus ipsi Asaph
canticum ad Assyrium.*

Discimus in proemio operis, quod hæc verba in fine, quæ in psalmo inscriptionibus habentur, indicant illuc prophetiam contineri: & lectorem tubet in illius finem aspicere. In hoc igitur psalmo latet prophetia, quæ iuxta Hebræos destruendum esse prædicebat potestatem Sennacherib: & iuxta Christianos profugum adum annunciat demonem, quem nos intellectualem Sennacherib vere possumus appellare. Vt aliter finem iteo inscribitur psalmus, quia hic tractatur de mundi ac futuri iudicii fine. In hymnis vero, quia gratiarum actiones continet, pro ob-
tenta victoria. De Asaph & cantico diximus in proemio operis. Ad Assyrium vero, quia Sennacherib Assyrius erat. Ad illam enim multa pertinent, quæ in presenti psalmo habentur. Tu vero illud considera, quo pacto sanctus spiritus simul cum Iudaica historia Christiana deognata complicantur, ut & Iudeis solamen præstet, qui humiles tantum sensus sequuntur, & christianum etiam magnificet, ad sublimiores tendentem ac penetrantem contemplationes.

PSALMVS LXXV.

Notus in Iudea deus, Iudæi quidem cognoscunt tantum affirmant deum à Iudæis, contra autem deus ad illos, per prophetam dicitur iuxta numerum ciuitatum tuarum fuerit dei tui Iuda, & iuxta numerum biniorum Israel, sacrificauerunt Baal. Manifestum est igitur, quod de Iudæa illa non loquitur, quæ est in Pa-

lestina, sed per Iudæam, sacram intelligit scripturam, in qua vniuersa Christus notus est. Nam & Mosaiici, & ceteri omnes libri, de eo annunciauerunt: & ipse etiam diuinus cultus, qui lege constitutus est, figuram & characterem eorum continebat quæ ad Christum pertinerent.

Israel magnum nomen eius. Atqui nec in solo Israel. Ab oriente enim, inquit, propheta vsque ad occasum, glorificatum est nomen meū inter gentes: & alibi ad Iudæos: vos autem profanastis eum: item alibi nomen meum magnū inter gentes. Rursus igitur per Israel, Israelitarū scripturam intelligit, datam populo Israel, in qua magnum ac gloriosum canitur Christi nomen. Maximus autē philosophus per Iudæam eam philosophiæ partē intelligit, quæ circa actiua actiones versatur, & per Israel eam partem quæ contemplationibus vacat. Iudas quippe interpretatur confessio: confessio autē initium quoddam præstat ad agēdi virtutes. Israel vero interpretatur mens videns deum. Cognoscit igitur deum, iis qui per virtutem operatur, sciēs illum iudicē iustum esse, & cōdigna vnicuique pro actionibus in iudicio redditurum: atque ideo seipsum ab omnibus maculis mundat. Cognoscit etiam deum is, qui in diuinorum contemplatione versatur, & considerans dei magnalia, condigne etiā illum magnificat. Possumus etiam per Iudæam, nouam ex gentibus ecclesiam intelligere, quæ & antiqua peccata cōfessa est, & qua verum deum per contemplationem semper intuetur. Et similiter nouum Israel, quia, ut ait magnus Paulus, non ille qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto, carnalis circumcisio, sed qui in occulto Iudæus, & circumcisio cordis, in spiritu, non litera.

Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Ni tam crebro obfessa & capta fuisset Hierusalem, haberent colorem aliquem Iudæi, ut hæc verba de ea dicta esse viderentur: verum hoc in loco, per pacem, non ipsam intelligit Hierusalem, sed pacificos homines: pacificos, inquam mutuo inter se, dū & proximos diligunt, & ipsi ab eis inuicem diliguntur: & pacificos etiā in seipsum, dū affectus ac passionēs insurgere ac pugnare nō sinūt aduersus rationē, sed rationi eas subiiciunt. In huiusmodi igitur homine locus quidam nobilis sit, ipsi etiam deo habitabilis. Ceterū cum Sio idē

significare dicatur quod specula, ille merito Siō poterit appellari, qui inimicorū aduentū de longe fuerit speculatus. *Illic confregit potentias arcum telum gladium & bellum.* Iuxta hanc historiam hoc pertinet ad Assyriorum destructionem, illic enim in Sion deus, arcū vires contriuit: hoc est, dissoluit, & inanes reddidit. Per telū autem, pro quo in græca lectio ne, *ἄρπ* legimus, non offensiva hoc in loco arma intelligi debent, sed defensiva, veluti thoracē, aut aliud quid simile: vnde apud græcos militē thorace armarum, *ἄρπ* appella bant, ad eorum militum distinctionem, qui huiusmodi carebant armatura, quosque *ἀρπ*, hoc est nudos vocabant. Arcum vero potentias, seu robur dixit, quia Assyrij arcu plurimum utebantur, atque in eo armorum genere suas potissimū vires collocabant. Per telum igitur, defensiva omnia, & per arcū, offensiva omnia arma significauit. Deinde ipsum addidit bellum propter quod vniuersa armorum genera confici solent. Omnia etenim arma, belli sunt instrumenta. Iuxta anagogē, per arcus, artificiosas demonū malignas intelligimus, vnde ardētes immittunt passionū sagittas. Telū autem demonis, quo se tueri solet, est diuina permissio, quæ vires ei aduersus nos subministrat. Ea etenim permittit, ictus nostros demō in se immisos non sentit. Illius etiā gladi⁹, quo incidere solet, separatio illa est, quæ per affectus & passionēs nostras à deo disiungimur: bellū vero, pugna illa, & lucta, quæ nobiscum certat. Vel, per bellum, ipse potest dæmon intelligi, vt quemadmodum deus pax, ita demō, bellum appelletur. Hæc omnia igitur arma deus deleuit, ac fugauit in eo homine, quem exhibuisse se pacificum prædiximus, & speculationi intentum.

Illuminas tu mirabiliter à montibus æterni. Per æternos mōtes celos intelligit: quos propter altitudinem montes vocat, & æternos propter diuturnam eorum substantiam. Illuminas autem luce lætitiæ: eos vero hac luce illuminas qui in mortoris caligine obtenebrati sunt: quemadmodum cōtra, splendore auxilij, atque opis tuæ eos etiam illustras, qui terra fuerint desperationis nube circumdati.

Turbati sunt omnes insipientes corde. Ob inexpectatam interitum turbati sunt. Insipientes autem eos appellat, tanquam deo resistentes.

Dormierunt somnum suū & nihil inuenerunt. Assyrij milites qui obddebant, dormierunt summa cum spe, verum nihil eorum inuenerunt quæ expectabant. Possūmus & aliter dicere, quod Iudæi qui obsessi erant, turbati sunt, dum aspicerent inimicos in circuitu, & diuinas vires ignorarent, quodque dum captivos se paulo post futuros esse arbitrarentur, vt ipsa docet historia, somno correpti dormierunt, & mane expergefacti, ea non viderunt, quæ fieri timuerāt: quinimo neque ipsum etiam inuenerunt inimicum, cum vnica nocte ad centum, & octoginta millia hostium occisa fuerint. Dicitio autē, corde, Hebraici idiomatis more abundat: vel maiorem in sapientiæ intentionem significat.

Omnes viri diuitiarum in manibus eorum. Viros diuitiarum, dicit, pro viros diuites, quæadmodum alibi viros sanguinum, pro sanguinolentos. Dicit igitur quod Assyrij putarant esse sequenti die habituros in manibus omnes Iudæos diuites. Vel aliter: omnes viri Assyriorum diuites, Iudæorum manibus capti sunt, qui obsessi erant in Hierusalem. Nam cum interemptos inuenissent, capiebant eos vt spoliarent. *Sub increpatione tua deus Jacob dormitauerunt qui asciderūt equos.* Per increpationem dei, sententiam intelligit aduersus inimicos, & per dormitationem, virium remissionem. Dissoluer enim vires somnus solet: per equorum vero ascensores inimicos ipsos intelligit, qui in equorum multitudine, quibus in bello præcipue utebantur, nimis confidebant: indeo alibi hi in curribus, inquit, & hi in equis.

Tu terribilis es, & quis resistet tibi. Hæc verba per se satis clara sunt.

Ex tunc ira tua. Hoc est ex eo tempore quo aduersum te dixerunt blasphema verbatu tamen dedisti eis penitentia locum, iuxta benignitatis tuæ legem, vel, ex tunc, intellege, pro olim, seu iamdiu.

De celo auditum fecisti iudicium. Audiri enim fecisti de celo iam dictā sententiam. Eam etenim in me quasi in propheticum quoddā organum insonuisti. Possūmus etiā hæc verba de futuro vniuersali iudicio intelligere. Auditum enim illud fecit deus humano generi, ex scripturis sanctis: atque hoc pacto, quæ sequuntur, consequentissime dicta esse videntur.

Terra tremuit, & quieuit, dum exurgeret in iudicio deus, & saluam faceret mansuetos terre. Per terram, humanam intelligit naturam, ad quam alibi dictum est: terra es, & in terram reuerteris. precipue tamen eos dicit, qui terrena sapiunt. Cum exurgeret igitur, deus in vniuersale iudicium, quieuerunt omnes homines, deletis atque extinctis in posterum quibuscuque aliis operibus. cum exurgeret autem in iudicium, vt iustos homines saluaret: quos mites appellat, seu mansuetos: quia proprium, ac peculiare est cuiuscunque viri iusti, vt mites sit ac mansuetus.

Quoniam cogitatio homini confitebitur tibi. Hoc dictum est ad timorem in iis excitandum, qui indolentie vitio laborant. tunc etenim, inquit, cogitatio omnis humana, iudicanti deo seipsam reuelabit. cogitationibus enim, inquit Paulus, inter se mutuo aculeantibus, & defendentibus, in die, qua iudicabit dominus occulta hominum.

Et reliquie cogitationis, diem festum agent tibi. Ipsa etiam minima cuiuscunque cogitationis portuocula, diem festum tibi agent, hoc est, seipsas tibi manifestabunt. festiuitas enim nihil aliud est, quam declaratio ac manifestatio illius solennitatis, cuius festum celebratur. agent igitur diem festum, hoc est, spectaculum facient. Possumus etiam dicere, quod non solum cogitationes erunt deo manifeste, sed & si quis tentatus fuerit à dæmone, vt prauum quid cogitaret, licet prorsus persuasus nō sit, vt in incepta cogitatione persisteret, quod tamen illa cogitatio, tametsi reiecta, & relicta, seipsam deo manifestabit: adeo nihil erit etiam minimum, quod latere deum possit.

Proinde, & reddite domino deo vestro. Cum hæc ita se habeant, promittite deo, inquit, promittite dona penitentiar, atque ca tanquam necessarium aliquod debitum illi reddite. *Omnes qui sunt in circuitu eius afferent munera.* In circuitu dei sunt, qui eum diligunt. in his nanque esse deus dicitur, & manere. Illie enim, inquit, sum in medio eorum. hi igitur omnes deo dona afferent, ipsas nimirum virtutes.

Terribili & auferenti spiritus principum. Spiritus, hoc est, animas.

Terribili apud reges terre. Apud Pharaonē nimirum, & oēs alios, qui Aegypti plagas, & reliqua illius miracula audierunt.

In finem pro I dithum psalmus
ipsi Asaph.

In finem inscribitur hic psalmus, quia prophetias continet, quæ ad finem tendebant. prædicit enim quæ passuri erant Iudæi, in Babylonica captiuitate, & multa quæ illis dicturi erant verba commemorat. ordo autem & sensus inscriptionis huiusmodi est: psalmus qui decanta tus est ipsi, seu ab ipso Asaph, chorū vnius principe, pro I dithum. Nā cum I dithum huic negotio vacare non potuisset, decantatus fuit ab Asaph pro eo, hoc est, loco eius. conscriptus est autem ex persona populi captiui illius in Babylone.

PSALMVS LXXVI.

Voce mea ad dominum clamauit. Agens ego, inquit, duram in Babylone seruitutē, clamavi ad deum. *Voce mea ad deum.* A communi sensu sumendum est verbum, clamavi. Sciendum vero est, quod verba illa, voce mea, superflua sunt: verum Hebraici est idiomā, quemadmodum & illud, quod bis eandem repetit sententiam: tametsi possint repetita verba emphasim quandā, & maiorem actus intentionem pre se ferre.

Et intendit mihi. Ardenter atque ex tota anima clamāti. *In die tribulationis mee deum exquisiui.* Verbum, exquisiui, in miserationem cum studio indicat: inquirebat autem cum in sui auxilium.

Manibus meis nocte coram eo. A communi sensu sumendum etiam hic est verbum, exquisiui, exquirere autem manibus deum ille videtur, qui cū fundit preces, manus ad deū quodam cum affectu extendit. nocte vero, inquit, id facio, quādo omnia silent, & quiescant, quando maxima adest securitas, & omne abest impedimentum. Coram eo autē, hoc est, in illius pſentia, qui omnes videt. Aliqui per manus, actio nes intelligunt: & nocte, pro clam, ac latenter, ita vt exquisi se deū afflimeret per bonas actiones, bene ac secundū virtutem operando, clam tamē & latenter ab hominibus.

Et non sum deceptus. Re cum adiutorem illum mihi fore sperassem, concepta spe frustratus non sum. patet igitur psalmi verba populo accommodari, post reditum ē Babylonica captiuitate, quemadmodum, & modo cuilibet congruere possunt, qui à periculis saluatus sit.

Remittit consolari anima mea. Non est passa vt aliquis consolationem afferret, graui nimirum dolore affecta.

Memor fui dei, & letatus sum. Vnicum mihi in tantis malis fuit solamen, dei scilicet memoria. Cogitans enim quod posset ille me ex omnibus periculis liberare, amplissimam inde capiebam solatium.

Et meditatus sum & defecit spiritus meus. Quod hic latine legimus meditatus sum, in Græca lectione habetur ἀπολογίζομαι, est autē ἀπολογία proprie, vt alibi diximus, sermo superfluus: hanc nos nugacitatem dicere possumus, iuxta illud: Narrauerunt mihi iniqui nugacitates, sed non vt letus es: est etenim illic in Græco eadem dictio ἀπολογία, accipitur etiam pro meditatione, & sollicitudine, vt hic: & aliqui mitiori vocabulo argutationē interpretati sunt, quod medium quoddam videtur esse inter nugacitatē, & meditationem, & vtrique significationi facillime posse accommodari, argutabar, inquit, & meditabar in meipso, & sollicitus cogitabar, quoniam pacto à tanta molestia liberari possem, cuius solationē, aut requiē nullā inuenire, anima mea angustis vndiq; detenta est, eiusmodi etiā est, quod alibi legimus: in mandatis tuis meditabar itē, seruus autē tuus meditabatur in iustificationibus tuis. tamen si latinus interpretes perspicere exercebar, reddiderit, seu exercitatus sum, multa etiā alia inueniri possunt in psalmo 118. inuenimus etiam ἀπολογία, poni pro oratione: vnde ab Anna dictum legimus, in multitudine orationis meæ contabui. eadem enim dictio ibi habetur in Græco, pro oratione.

Præuenerunt custodias oculi mei. Qui exercituum curam habent, solēt noctis custodias in quatuor partes diuidere, quatuor constituentes custodias, quas certo ordine altero alteri oculi mei, inquit, omnes noctis custodias præuenerūt, hoc est, vigilando omnia custodiarum tempora præuenerūt, eis enim meditarer, & sollicitus essem, recessit ab oculis meis somnus, vel aliter: oculi mei, hoc est, obseruatores atq; inimici mei, omnes præuenerūt custodias, solliciti nimirum, vt suis me insidiis comprehenderent.

Turbatus sum, & non sum locutus. Afflictionibus, atq; angustis confusus sum, veram huiusmodi afflictiones inimicis meis non reuelau, ne maiori extollerentur lætitia.

Cogitavi dies antiquos, & annos aternos memoria repetij, & meditatus sum. Per antiquos dies, tempora Moyſi intelligit, & Iesu naue: cogitavi, inquit, quo pacto illi de Aegyptiaca seruitute fuerint liberati, quomodo siccis pedibus pertransierunt mare Rubrū, quomodo innumeris à deo affecti beneficiis in terram tandem promissionis cū gloria ingressi sunt. æternos autē annos, dixit, pro antiquos, quemadmodū à seculo atque ab æterno dicere solemus, aliquādo, pro antiquitus: & meditatus sum, hoc est, reuolui in memoria mea: & quos paulo ante dies antiquos dixerat, postea æternos annos appellauit. Hinc quidā moti sunt, & verba illa: præuenerūt custodias oculi mei: alio modo exposuerūt, dicentes: oculi animæ meæ, hoc est, mēs mea, prius considerauit omnes vitæ meæ cōuersationes. præsens quippe hæc vita, nox dici potest, ob multiplices errores, qui in ea reperiuntur. custodiæ autē huius vitæ, cōuersationes variae sunt, seu variae viuendi regulæ: verbi gratia, cōuersatio q̄ ante legē fuit, itē cōuersatio legalis, deinde euangelica, contēplatiui igitur se esse dicit antiquos dies, hoc est, partū vitas, & nusquā inuenisse se dicit, quod patres ac maiores sui a deo destituti essent diuino auxilio. Nā & patriarchis summa deus opē tulit, & aliis quibuscunq; maioribus, qui post datam legē in captiuitatē inciderunt. De huiusmodi autē custodiis loqui videtur dominus in eo loco, vbi beatos dicit seruos vigilantes, quia si in secunda, aut tertia custodia dominus venerit, & inuenerit eos sic, beati sunt serui illi.

Nocte cum corde meditabar. Nocte quando maxima rerum omnium est quies, de huiusmodi autem meditatione eadem dici possent, quæ superius diximus: cum corde vero, id est in animo meo.

Et sollebat spiritus meus. Vestigabat, inquit, & scrutabatur, atque hoc pacto, reddidit Aquila, quid nam autem inuestigare audire.

Nunquid in secula prodiciet dominus, & non apponet, vt complacitor sit adhuc. Dubitantis verba hæc sunt, vltq; ad versiculā & dixi nunc coepi, vestigabam, inquit, dicens: nunquid de nos prorsus abiecturus est, & nusquā ampli⁹ recipiet? Hoc enim sibi voluit illa verba: & non apponet vt complacitor sit adhuc, hoc est, vt benignior sit erga nos.

Aut in finem misericordiam suam abscidet? Aut in perpetuū conſuetam à nobis recidet miſericordiam. quæ verba tametsi eadem eſſe videantur, cum illis: nunquid in ſecula proiciet dominus, maiori tamen affectu plena ſunt, & ad maiorem mouent miſericordiam.

Consummanit verbum à generatione in generationem. Nunquid conſummauit verbum illius ſermonis, quem mandauit in mille generationes? de quo in pſalmo 104. conſummanit autem, id eſt conſeclit, & præſcripſit, ab illa nimirum generatione, vſque ad hanc generationem, ita vt vltimus ei locus non ſit.

Nunquid obliſcetur miſeri deus? aut continebit in ira ſua miſerationes ſuas? Hæc verba tametsi præcedentibus ſimilia eſſe videantur, illud tamen ſpeciatim demõſtrant, quod de natura ipſa eſt miſericors, quemadmodum, & lux natura ipſa, ſplendida eſt, & ignis natura ardet, quodque ideo deus nunquam id deponet, quod ſibi naturale eſt. Ex hoc igitur illud intellexit de quo dubitabat, & de quo ſolicite meditabatur: quod ſcilicet deus in ſecula eum nō proiciet, nec illa faciet, quæ ſuperius dicta ſunt: verum quod iuxta delictorum grauitatem adducet ſupplicia.

Et dixi nunc capſi. Hæc verba grati ac benigni animi ſunt. cogitans, inquit, quæ commiſi peccata, dixi: nunc inietum mihi eſt condigni ſupplicij. nam quæ hæcenus ſuſtinui, ſpludium quoddam poenarum tantummodo fuisse.

Hæc mutatio dextere altiſſimi. Hæc immutatio eſt à libertate, & quiete, ad ſeruitutis anguſtias. Eſt igitur opus hoc, opus quoddam diuinæ manus ponentis, & caſtigantis nos.

Memor fui operum domini. Opera domini correptiones appellat, & caſtigaciones à deo præſtitas, quæ ad hominū vilitatem dantur.

Quia memor ero ab initio mirabilia tuorum, & meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis cogitabo. A comuni ſenſu rurlus ſumendum eſt, & dixi, in illo, inquit, tempore dixi, quod memor ero, & quæ ſequuntur. eorū enim memoria ſolamen mihi afferbat, vt dictum eſt. per adinventiones autem artes varias intelligit & conſilia, quibus deus ad hominum ſalutem vſus fuerat.

Deus in ſancto natus. Per ſanctum, coelum intelligit, tanquam

quam purum, ac mūdum, in quo commorari dicitur deus. vel ipſum montem Sina, veluti deo dicatum, & ſanctificatum, & ad quem deus deſcendebat. vel templum v eluti ſacrum, ac venerandū, & in-quod deſcendens deus oracula reddebat, & reſponſa. Symmachus pro ſancto, dixit, in ſanctitate, illud ſignificans quod omnis dei actio ſancta eſt, atque irreprehenſibilis, tametsi illius correptiones graues nobis, & duræ aliquando videantur.

Qui deus magnus, vt deus noſter. Cum pollicitus ſit ſe futurum memorem mirabiliū dei, nunc præ cæteris omnibus eum laudat, dicens: quis gentium deus adeo magnus eſt, vel tantæ eſt, aut tam immenſæ potentæ vt deus noſter?

Tu es deus, qui facis mirabilia. Tu vere deus es, qui admiranda opera perficis.

Notam feciſti in populo virtutem tuam. Per populos, hoc in loco gentes intelligit, Aegyptios nimirum, aut alios quos conque populos deo olim contrarios, qui tādē à ludæis ſuperati ſunt, & ipſa didicerunt experientia: quod deus ille, qui ludæis auxiliabatur, magnus ac potens deus eſt.

Redemiſti in brachio tuo populum tuum. Per brachium dei, diuinas vires, ſeu dei potentiam intelligit.

Filiis Iacob, & Ioseph. Ipſum, inquit, populum, quem & Iacob filium dicit, eo quod omnes tribus progenitorem illum haberent, veluti patriarcharum omnium patrē, & filium Ioseph, eo quod Ioseph, dum omnes patriarchas, & vniuerſum populum aluit, patris officium præſtitit. Maxima igitur ſunt huius patriarchæ beneficia in vniuerſum populum, cuius etiam vires, & ſapientia immortalē populo gloriam pepererunt.

Viderunt te aqua deus viderunt te aqua, & timuerunt. Sermo eſt de his quæ in mari rubro facta ſunt. viderūt te, inquit, aquæ, & ob timorem diuinæ ſunt. præibat enim deus ante populum in columna ignis, & nubes.

Turbata ſunt abyſſi. Profunda, inquit, maris conturbata ſunt à vento, qui in aquas impetum ſecerat.

Multitudo vocis aquarum. Multitudo, & copia tūc magna fuit vobis aquarum, hoc eſt, multos ſonitus aquarum.

Vocem dederunt nubes. Nubium vox eſt tonitruus.

Etenim ſeritæ tuæ pertranſeunt. Legimus in veteri hiſtoria,

quod valido spirante Austro diuisum est mare. procella autem facta verisimile est, fulgura etiā, ac tonitrua ad maiorem Aegyptiorum terrorem decidisse. per sagittas igitur fulgura intelligit, quæ ad inimicos pertranfibant. posuit enim propheta tempus pro tempore. illa etiā dictio, enim, abundat, ut sit sensus: & sagittæ tuæ pertranfibant.

Vox tonitruū tui in rotis. Et cōiunxit, inquit, dominus axes currum eorum, & duxit eos cum violentia. vox, inquit, tonitruū in vnoquoque curru confracta est. per rotā enim currum intelligit, veluti à parte totum. equis igitur hac ratione perturbatis, currum axes mutuo cōplicati sunt. vel aliter: vox theologiæ in nobis esse dicitur instar rotæ quæ ex minima quadam sui parte terram tangit, reliquis omnibus partibus à terra subleuatis.

Illaxerunt toruersiones tuæ orbi terræ. Claritas, inquit, huius miraculi, ab omnib⁹ visa & cognita est, qui tūc aderāt.

Commota est & contremuit terra. Turbati sunt & contremuerunt vniuersi homines, postquam didicerunt quāta pro populo tuo operatus es.

In mari viæ tuæ. Exaggerat miraculū, tu, inquit, per mare ambulans cum libuerit.

Et semitæ tuæ in aqua multis. Eadem rursus repetit, amplificans dei laudes.

Et vestigia tua non cognoscuntur. Quia scilicet mare iterum coniunctum atque vnitum adeo in se est, ut nulla amplius diuisionis vestigia appaerent.

Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi, & Aaron. Ombus populum comparauit, ut custodiā, & curam ostenderet quam deus eorū habuit: & quod, ut bonus pastor, ad vberima pascua, & ad tutissimū ouile eos deduxit. vnde & pascere etiam dicitur deus populum Israel, iuxta illud, qui pascis Israel intende. Quidā, inter quos est Gregorius theologus, hunc psalmum accommodant beato David, dicentes, verisimile esse, quod post liberationē consecutā à valido illo calamitatū exercitu à quo plepe obsessus fuerat, & antix etiā captiuitatē passus, quod post huiusmodi, inquit, liberationē, hunc psalmū composuerit, & calamitates suas in eo narrauerit, de Christo vnā prophetias complians, propter quas, ut puto, in finē inscriptū est. Clamauit

inquit, cum afflictionibus detinerer, & quæ sequuntur facile omnia accommodantur vsq; ad versiculū: recogitanti dies antiquos quos intellige esse feliciores dies illos, quādo deū protectore habebat. Quæ deinde sequuntur etiā facilia sunt, vsq; ad versiculū: cōsummanit verbū à generatione in generationē, qui versiculus, non cū dubitatione sed definite legendum est, perfecit enim deus, atq; adimpleuit omnes sententias quas de vnoquoq; homine in præteritū determinauit. dictio enim verbū, hoc in loco, pro sententiā intelligi dicitur. Restat igitur, inquit, ut illa ego etiā passus sim, quæ ab eo de me decreta sunt. Quod vero ait: à generatione in generationē, exponit: hoc est, p successiones vni vsq; generationis, seu in vnaquaq; generatione. verba autem illa, hæc mutatio dextera excelsi, euāgelicā cōuersationis prophetiā cōtinent. legalē enim cōuersationē mutandā esse in euāgelicā cernens dixit: hæc est mutatio dextera excelsi, q̄ verba illud etiā nobis indicat, q̄ hæc mutatio propriū fuit Christi opus. hunc enim Christū dei dexteram appellauit, quia p filiū, quasi per dexterā manū, pater omnia creauit. Christus etenim rerū omnium creator est. Quæ sequuntur clara sunt, vsq; ad versiculum: deus in sancto via tua. per sanctū etiā, hoc in loco Christum intelligit veluti mundissimum atque innocentissimum, q̄ peccatum non fecit, in hoc, inquit, Christo consilium tuū operaris, quod de incarnatione deq̄ue humana salute olim decreuisti. per viā enim hic diuinū consilium intelligit. deinde tātam admiratus propheta mysterium, deum summa cū laude magnificat, dicens: notum fecisti filium tuum in omnibus gentium populis. Christus enim, inquit, dei virtus est: hunc etiā brachium dei esse dicit, in quo redemit deus populum suum, filios Iacob, & Ioseph: nos nimirū fideles, qui olim sub dæmonis captiuitate detinebamur, qui & popul⁹ eius dicimur, & filij Iacob, & Ioseph: quoniam in illius veteris populi locū subrogati atq; adoptati sumus, qui nō de nominationem tantum, sed beneuolentiā etiā, ac familiaritatem, quæ cum deo illis intercedebat, hæreditauimus, ut dictū est, in fine psalmi 13. Viderūt te aque de: quādo scilicet nauicula fluctuante excitat⁹ à somno, veros, & mare increpauit. tui enī timore oīa sedata sunt. Illi⁹ etiā increpatione

nis formidine tunc abyssi maris, & multitudo sonitus fluctuū pariter turbata est. Vocem præterea nubes dederunt, quādo in transfiguratione domini vox de nube venies dixit: hic est filius meus dilectus, possunt etiā prophetę, nubes dici, vt diximus, in psalmo decimo septimo, vbi etiā de sagittis dei traditur, & de fulgure seu coruscatione. Vos vero tonitruū, euangelicę prædicationis est sermo venies de cælo, validus enim ac vehemens est & adeo resonat, vt ab omnibus exaudiri possit, per rotam autem mundum possumus intelligere, ob eius nimirū instabilitatē, terra etiā commota est, & cōtremuit, eo modo, quo in prædicto psalmo decimo septimo declarauimus, totus enim hic versiculus illic etiā habetur, in mari via tua: quando scilicet dominus accessit ad discipulos, ambulans supra mare, quam deambulationē manifestius exprimens, subdidit: & semitę tuę in aquis multis, hoc est, in profundis fluctibus, & vestigia tuā, quę fient in mari non cognoscentur. Non perstant enim vestigia in aqua. Aliqui per mare, præsentem hanc vitam, intelligunt, veluti incertam, inæqualem, atque amaram, ob varias quę in ea sunt, afflictiones, & calamitates. aiuntque, quodd, in hac vita, hoc est, in hoc mundo, erunt vię tuę o Christe: actiones nimirum assumptę carnis, vita enim ac conuersatio tuā a nobis videbitur, verum vestigia tuā, hoc est, huius tuę incarnationis modi non cognoscentur, erūt enim incomprensibiles. Populus etiā patris, nouus est & fidelis populus, qui per spirituales ac mystici Moyse, & Aaron, Christi videlicet manum, in terram sanctā deductus est, potest enim Christus & Moyse dici, tanquam euangelicę legis optimus legislator: & Aaron, tanquam pōtēs, quia seipsum deo pro populo suo immolauit.

Intelligentia ipsi Asaph.

In scribere intelligentia hic psalmus, quia multa nobis opus est intelligentia, vt intelligamus, quisnam sit, qui in eo loquatur, & qui nam sint, ad quos sermo dirigatur, & quę nam illa sit lex, de qua hic traditur, & psalmum quidem conscriptum putamus a beato Dauid, verum ex Christi persona, sermonem suum ad fideles Christianos dirigentis.

A Trendite populus meus legem meam. Legimus apud Zachariam, & confugient multę gentes ad dominū, & erunt ei in populum, ad hunc igitur populū ex gentibus congregatum Christus loquitur, & legem eos non Mosaicam audire iubet, sed euangelicam, de qua loquens Esaías dicebat: de Sion exibat lex & verbum domini de Hierusalem, & iudicabit in medio gētiū. est autem indifferens hæc constructio verbi, attendere: tametsi quorūdam exemplaria non legem meā habeant, sed legi meę. Inclinate aurem vestram in verba oris mei. Supponite, inquit, aures vestras sermoni meo, vel mutare aures vestras ab inani sermone, ab ineptis fabulis ad euangelia.

Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Hęc verba prophetiam continent. Christum etenim in parabolis ad populum locuturum esse prædicunt. iuxta quod legimus apud Matthæum: hæc omnia locutus est Iesus in parabolis, ad turbas, & sine parabolis ad eos non loquebatur, vt impletur quod dictum est per prophetam: aperiam in parabolis os meū, & eructabo abscondita a constitutione mundi: vnde perspicuum sit, quodd ex saluatoris persona cōscriptus fuit psalmus, per propositiones autem, seu (vt verius in lectione Græca habetur,) per problemata, ipsas intelligit parabolās. & Matthæus quidem locum hunc referens occulta appellauit, quę hic dicuntur problemata. Hebraica nimirum dictione vsus, quę vtranque habet significationem. Euangelicę enim omnes parabolę occultam in se continent veritatem. Aquila ænigmata transtulit. quod autem hic ab initio legimus, Matthæus a constitutione mundi dixit: Hebraica pari modo vsus dictione, & quod hic loquar, ipse dixit eructabo.

Quanta audiuiimus & cognouimus ea. Dictio quāta non ad problemata refertur, quę locuturū se esse dixit cum totus hic versiculus separatim per se admirātis in more legēdus sit. O quanta, inquit, a maioribus nostris, atque a diuinis didicimus scripturis, mens enī prophetę est cōmemorare, quā multa, & quā grādia deus in antiquiores Iudæos cōtulit beneficia, & cōtra, quā valde illi deū irritauerint, & quantas idcirco, ac quā graues pēnas dederint, ex persona

autem Christi non incongrue dicitur, quanta audiuius, cum assumpta eius humanitas exterorum hominum more doctores audiret. & quod ait: cognouimus, expone pro certiores facti sumus. neque enim simpliciter audiuius, inquit, sed maiorem de his certitudinem accepimus.

Et patres nostri annunciauerunt nobis. Dixit se audisse, nunc addit à quibus nā ea audierit, patres autem nō natura dicit, neque enī dici potest, quidd fideles, qui sunt ex gētib, à propriis patribus edocti fuerint, sed de patribus loquitur quos ob obsequiū, quod deo semper prastiterunt, Christiani omnes libenter sibi, vt ita dicam, adoptant in parentes, hac etenim ratione & Moysen & multos alios diuinos scriptores interpretēsque & populi doctores, patres nostros appellamus: quorum filios Christum, secundum carnem, atque Apostolos, fuisse dicemus. Christi vero atque Apostolorum filios populum Christianum.

Non sunt occultata à filiis eorum in generatione altera. Et parentes, inquit, ea filiis suis tradiderunt, & filij ea quę didicerant, venturam post se generationem non celant: quoniam immo filiis ac nepotibus ea omnia exposuerunt, & illi in posteros suos eadem transulerunt. lex etenim id iubebat, dicens: docebis ea filios tuos & filios filiorum tuorum.

Narrantes laudes domini & potestates eius & mirabilia eius, quę fecit. Verba illa: patres nostri annunciauerunt nobis, coniungi debent huic versiculo. vltus est enim propheta figura hypobato, laudes vero potestates & mirabilia dei, hac esset dixit: quia & laudabilia sunt & summam dei indicant potentiam, & admiratione digna esse videntur. vel, per potestates ea significat, quę aduersus hostes operatus est: per mirabilia vero, ea quę in suo populo administravit, de quibus singularim tractabit.

Et statuit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel. Vt exponeret quid sit statuisse testimonium in Iacob, addidit: & legem posuit in Israel. idem enim est hoc in loco, statuerit quod ponere, idem testimonium, quod lex, vt dictum est in psalmo, & idem est Israel qui & Iacob, positum enim est ei nomen Israel, quando scilicet visionem vidit, quęnam autem esset hac lex, audi.

Quęcumque mandauit patribus nostris nota fieri ea filiis eorum.

Statuit, inquit, ac decreuit omnia eorū filiis nota fieri, quęcumque ipse eorum patribus mandauerat.

Vt cognoscat generatio altera. Hęc est ratio cur patres ea debeant filiis annunciare, vt generatio, quę post eos futura est, ea omnia nota habeat. Deinde declarat, quęnam sit hęc altera generatio.

Filij qui nascuntur. Per successiones scilicet.

Et exurgunt & annunciant ea filiis suis. Filij filiorum filiis suis narrabunt. Exurgunt autem posuit, pro generabuntur. *Vt ponant in deo spem suam.* Ad discētes quanta iis deus pollicetur, qui in eo sperant.

Et non obliuiscantur opera eius. Meditando eas narrationes. Per opera vero eius, ea intelligit, quę superius, & potestates appellauit, & mirabilia.

Et mandata eius exquirant. Exquirant dixit pro sequantur. Qui enim aliquem inquirat, illius sequitur vestigia. Possumus etiam per generationem alteram, Christianorum generationem intelligere.

Ne sicut patres eorum, generatio praua, & exasperans. Peruerlos eos fuisse dicit, eo quod in diuinis promissionibus nullam fidem habebant, nec credebant ei cum essent in periculis, & exasperantes, quia cum in aliquam incidissent difficultatem, continuo murmurabant, & quia pręstitam eis liberationem à tam graui iugo seruitutis ægre tulerunt. Sarius enim putabant in Aegypto esse, & seruire: quemadmodum multis in locis, tam in Exodo legimus, quā in Numeris.

Generatio, quę non direxit cor suum. Non rectum ei cor fuit, vt simplici ac constanti animo deo crederet, sed ambigua, & dubitans claudicabat.

Et fidelis non fuit cum deo spiritus eius. Ecce spiritus eius generationis, inquit, deo fidem non pręstitit, nec illius credit sermonibus. Per spiritum vero, animos eorum intelligit.

Filij Ephraim intendentes & iaculantes arcu, conuersi sunt in die bellis. Ephraim fuit filius Ioseph. Tribus autē Ephraim prę ceteris tribubus arcu utebatur: ad gerenda etiam bella magno vsui erat: vnde celebre sibi nomen parauerat: ad hac omnia illius etiā famam augebat, regio ipsa, quę ei in sorte

tem obuenerat. Prima enim illa arcam & testimonij tabernaculum à Moysse confectum suscepit. Nam Silo ubi Arca domini diu fuit, & tabernaculum, ad sortem tribus Ephraim pertinebat. Hæc igitur tribus, quæ aliquando in bello tam celebris fuit, ob idololatriæ scelus tandem pugando superata, ac deuicta est. Vel aliter: Per hanc tribum, quæ viribus præstabat, omnes alias tribus significat quæ ob simile idololatriæ vitium, in Hostium manus deuerunt, vt liber Iudicum docet. At igitur Propheta, quod filij Ephraim qui arcus suos tendunt: vnde emittant sagittas, hoc est, qui arcu potissimum vtuntur, conuersi sunt in bello, quia fugientes dederunt terga. Aliqui in his verbis dicunt Prophetiam contineri, de ultimo lapsu, tribus Ephraim in idololatriam. Nam cum decem tribus se diiunxissent à regno Roboam, tribus Ephraim, quæ princeps erat inter eas, populo persuasit, vt vacas erigeret, & à vero deo deficerent, atque ideo omnes in hostium potestatem traditæ sunt, quæadmodum in tertio Regum libro inuenies. Alij etiam Prophetæ multa aduersus hanc tribum exclamant, quasi origo, & causa ipsa idololatriæ fuerit in populo.

Non custodierunt testamentum dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Sermonem dirigit aduersus vniuersas tribus, causam proferens ob quam deiectæ sint. Per testamentum vero, pacta intelligit, quæ deus sæpe cum Hebræorum populo pepigit, cum in promissionis eos terram adduceret. Per legem vero, ipsa dei mandata.

Et obliuiscuntur beneficiorum eius, & mirabilia eius, quæ ostendit eis. Beneficiorum quæ contulit in populum Israel, veluti quod duxerit eos per mare rubrum immadidos, & cetera, quæ longa serie in sequentibus commemorat. Mirabilia autem dicit, quia Aegyptiorum flumina in sanguinem mutauerat, & alia huiusmodi quæ simili modo in sequentibus percurrit. Quod vero ait, deum eis hæc ostendisse, non ideo dicit quasi ipsi ea propriis viderint oculis, sed quia ita à suis acceperunt maioribus.

Coram patribus eorum, quæ fecit mirabilia. Quæ miracula, inquit, feci, coram eorum patribus, & deinde locum etiã addit, vbi hæc gesta sunt.

In terra Aegypti in campo Tanos. Tanis est Aegypti ciuitas, vbi regiam habebat Pharao, de qua ait Esaïas: defecerunt principes Tanos. Et licet huius loci Moyses nõ meminerit, verisimile est tamen beatum David, id rescivisse ex eo libro, vbi scriptum est: Chebron autem ædificata est in Aegypto, ante Tanim. Vel ex alijs apocryphis libris, aut ex Aegyptiorum historiis.

Interrupit mare, & eduxit eos. De mari rubro loquitur, vt habetur in Exodo, & omnia succincte narrat: quinimmo nec omnia, nec suo ordine, sed passim quæcunque ei & quomodo docunque in mentem veniebant ita apposit. Neque eni historiam contexere proposuerat, sed aduersus Iudæorum ioculi ingrati tudinem. Et primo quidẽ illud posuit, quod præ cæteris videbatur admirabilius.

Statuit aquas quasi vitrem. Et aqua, inquit, quasi murus illis erat à dextris, & à sinistris. Statuit igitur aquas, hoc est, aquarum moles, hinc atque illinc fecit exurgere. Quasi vitreo vero dixit, hoc est tumidas, instar vitris.

Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis. Et deus, inquit, deducebat eos, die quidem in columna nubis, vt ostenderet eis viam, nocte autem in columna ignis. Eadem igitur columna die præibat, & protegebat eos ab aestu solis, quæ & nocte eis illucebat, vt foueret nimirum ac tueretur eos à frigiditate, atque ab humiditate noctis.

Interrupit petram in cremo, & potavit eos, quasi in abyssu multa. Hoc factum est in deserto montis Choreb, vt habetur in Exodo. Per abyssum autem, aquarum copiam intelligit.

Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas. Hoc est, aliud miraculum factum in Choreb, vt traditur in libro Numerorũ. Bis etenim illis deus aquam eduxit à petra, diuersisque temporibus & locis. Et locus quidem ille in Choreb, vbi data est aqua, appellatus est tentatio, & oburgatio. Tentauerunt enim illic deum Iudæi, probantes nimirum illius potentiam, & miraculis nõdum credentes, quæ in præteritum sepius fecerat: & obiurgauerunt Moysen, quod ex Aegypto in tã deserta eos loca deduxisset. Locus vero ille in Cades, vbi aqua etiam populo data est, appellatus est aqua contradictionis, eo quod contradicerent deo

Hebræi & murmurarent. Et deus quidem eos iubeat, vt suis tantum præceptis parent, vtque in eo confiderent, illi vero & parere negligebant, & nullam in eo habebant fidem. Hanc autem maris & aquarum interruptionem per Moysen deus operatus est.

Et apposuerunt adhuc peccare ei. Quasi eorum vitia ex libris Moysi, satis omnibus nota sint, dicit, & apposuerunt adhuc. Qualia autem peccauerint, audi.

Exacerbauerunt altissimum in iniquo. In loco, scilicet, iniquo. Quomodo exacerbauerint, paulo superius diximus, ibi: generatio peruersa & exasperans.

Et tentauerunt deum in cordibus suis, vt peterent escam animabus suis. De his & aliis, quæ sequuntur vsque ad verba illa, & ignis incensus est: Moyses nihil scribit, sed ipse tantum David quemadmodum, & alia huiusmodi multas, seu quod ex apocryphis, vt diximus, libris ea collegerit, seu ex antiquorum traditionibus: seu quod a sancto spiritu edoctus sit. At igitur, quod tentauerunt deum in cogitationibus suis, dubitantes, nunquid posset eis deus dare, quæ petebant. Tentauerunt autem petendo cibum animabus suis, hoc est, sibi ipsis.

Et oblocuti sunt de deo. Hoc est murmurauerunt, quasi fame eos necasset, & delectabiles ac gratos cibos omnes ab eis abstulisset.

Et dixerunt: nunquid poterit deus parare mensam in deserto? Hæc verba ambigentes sunt, & ideo quasi cum addubitatione legenda sunt.

Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt, nunquid & panem poterit dare? & parare mensam populo suo? Quoniam, inquit, ea deus fecit, quæ prædicta sunt, nunquid poterit etiam hoc facere? O summam hominum amentiam, si ea fecit, quo pacto impotens est iudicandum, ne illa efficiat? Et quod ait: Inundauerunt, expone, id est, fluxerunt cum vehementia. Eduxit enim, inquit, tanquam flumina aquas. Per mensam vero, carnes præstittas intelligit. Tu illud considera, quomodo beatus David ante panem & carnes datas, fluxisse dicat aquam de petra, cum in Exodo Moyses contrarium tradat. Ibi enim primo legimus pluisse illis deum panem Mannæ, & coturnicum carnes, & deinde aquam dedisse de petra. Non est igitur alia huius addubi-

tationis solutio nisi dicas de alio pane, & de aliis carnibus prophetam hic loqui, de quibus in libro Numeri scriptum est. Bis etenim eis deus & coturnices pluit, & panem: vnde etiam per petram, hoc in loco aquam eam intelligit, quæ effusa est in Choreb, & non eam quæ in Cades. Petra enim in Cades tunc nondum fuerat percussa. Et si quis dicat, quod in numeris carnes poscebant, & non panem. Aduerte quia per panem hic, carnibus cibum intelligit. Tunc etenim vt apud 70. interpretes legimus, dicebant: *et eis datus est panis in multis, quæ verba tamen latinus interpres, aut simplicem sensum secutus, aut ob latine lingue angustiam, reddiderit, quis nobis dabit carnes ad vescendum, tamen aliquid amplius etiam possunt nobis indicare, quod ad præsentem locum atque illius intellectum cõferat. Nam cum Græca dictio, *et eis datus est panis*, vnde *et eis datus est*, verbum deducitur, massam seu buccellam panis significet, dum murmurarent, dicentes: *et eis datus est panis*, petisse mihi videntur, quis nam eos pane pariter nutriturus esset & carne. Vnde beatus David qui nunc dixit: nunquid panem poterit dare? videtur mihi illa Moysi verba declarasse, maxime ex sequentibus. Addidit enim & mensam præparare populo suo: illa etenim coniunctio, & posita mihi esse videtur, non vt disjungat, sed vt declarat.*

Ideo audiuit dominus & reiecit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israel. Licet corde, & non lingua deum tentauerint, ille tamen, qui corda hominum scrutatur, non secus eos audiuit ac si palam id locuti essent. Quod vero septuaginta dixerunt, reiecit, Symmachus reddidit, iratus est. Solent enim ij, qui ira perciti sunt, vestem reicere, hoc est, pettrahere, dum ad vindictam parantur. Et huic sensui ac literæ Symmachi adstipulantur Moysi verba, dicentis quod dominus ira commotus est, & incensus est ignis in eis a domino, quo castrorum bona pars consumpta est. Per Iacob autem, & Israel, ipsam populum ab eis descendente intelligit, vt alibi diximus.

Qui non crediderunt in deo. In deiviribus non crediderunt, tametsi tanta iam vidissent miracula. Præpositio vero, in, sua per sua est.

Nec sperauerunt in salutari eius. Nec ullam, inquit, habuerunt fiduciam, vt qui tot iam, ac tanta eorum causa perfe-

ccrat, eos esset in posterum saturaturus.

Et mandauit nubibus desuper: & portas cœli aperuit, & pluit eis manna ad manducandum. Ad priora rursus sermonem cōuertit, quæ habetur in Exodo. Per nubes vero desuper, eas intelligit, quæ excelsiores sunt. Aliquæ enī sunt terreviciniores. Eisdē etiam superiores nubes, portas cœli appellauit, quasi cœlo proximiores. Mandauit autem eis ut pluerent manna. Manna vero erat quasi semen coriandri, & species eius quasi species crystalli. Et circuibat, inquit, populus, & colligēs illud mola frangebatur, & in mortariolo terebatur, coquens in olla, & faciebant ex eo subcinericios panes, eratque suauitas eius quasi sapor dulcoris. cuiusdam oleo cōfēcti. Et hæc quidem in numeris ita habetur. Nam in Exodo dicitur, quod sapor eius erat, quasi duleor quidā ex melle.

Et panem cœli dedit eis. Per cœlum hic aerem intelligit iuxta illud: volucres cœli, vel, quia manna ē cœlo videbatur descendere.

Panem angelorum manducauit homo. Non hoc dicit, quasi angeli manna vescantur, sed quia angeli illud ministrabant. Accusāt namque & Christus eos, qui panem hunc, cœlestē vere panem putabant, dicens: Amen, amen dico vobis, nō Moyses dedit vobis panē de cœlo: sed pater meus dat vobis panem de cœlo verū: hoc est, de cœlo vere descendentem. Quod autem illud manna non esset angelorū cibis, ibidē asserit Christus, dicens: Patres vestri māducauerunt in deserto māna, & mortui sunt. hic est panis de cœlo descendens, ut quisquis ex eo manducet, non moriatur. Postquā, inquit, ij qui manna illud manducabant, mortui sunt, restat ut cœlestis proprie panis non sit, nec angelorum cibis. Et deinceps ibidem consequitur: ego sum panis vitæ, &c.

Cibaria misit eis in abundantiam. Confecta nimirum ex manna, hoc est, panem.

Transiit Notum de cœlo, & induxit in virtute sua Aphricum: & pluit super eos, quasi puluerem carnes, & quasi arenam maris volatilia alata: & cecidit in medium castrorum eorum, in circuitu tabernaculorum eorum, & comederunt, & impleti sunt valde, & desiderium eorum attulit eis: non sunt priuati à desiderio suo. Moyses quidē in Numeris ait: Ecce spiritus à domino. Et immisit coturnices à mari, & impulit in castra, & quæ sequuntur.

Beatus vero David deū diuissse dicit spiritū: hoc est, ventum, in Notum nimirū atque in Aphricum: qui venti calida perflant loca, vbi coturnicum genus moratur. Transiit autem Notum: hoc est, cōmouit, atque immisit eum. Pluisse vero dicit, quia coturnices superne ē cœlo atque condensæ, instar pluuie cuiusdam, ferebatur. Et quia maxima erat earum copia, pulueri eas & arenæ maris etiam cōparauit. Tot quippe immisse sunt, ut sexcenta millia hominum, & quingenti quinquaginta ad saturitatem ex eis diu nutriti sint. Vtique ad mensem enim, inquit, dierū manducate, donec exeat ex naribus vestris: totidē quippe erant in eo populo homines ad bellū idonei, à 10. annis & supra, absque minori etate, & mulieribus, & tota tribu Leui. In medio autē castrorū & in circuitu tabernaculorū, pluebat deus illud manna, ne fatigaretur colligendo. Et per castra quidē, vniuersum exercitū intelligit. per tabernaculū vero, priuata cuiuslibet tentoria. Et quod ait, attulisse eis deū desideriorum, sanē intellige, quod ea à deo receperint, ob quæ desiderium, & concupiscentiā suā adimpleuerunt. Attulit enim eis deus, quod optabant: desiderium igitur posuit pro desiderata, quemadmodum & Paulus spem, pro speratæ rei fruitione ponit, quando ait: spes autem non pudescit.

Althne esca erant in ore ipsorum, & ira dei ascendit in eos, & occidit plures eorum, & electos Israel compediuit. Nam & si viderant coturnices, diuinæ tamen promissioni nō crediderunt, quod scilicet vsque ad mensem atque ad satietatē his quibus nutriendi essent, sed timuerunt ne abuolarent. Vel ne cito omnes consumerentur coturnices. atque ideo excisauerunt eas per gyrū castrorū: & carnes adhuc, inquit, erāt sub dentibus eorum, priusquā deficerēt & dominus iratus est in populum, & percussit dominus populū plaga magna valde. Vide quo pacto antequā carnes consumeretur, quas in ore habebāt, fide defecerit, & diuinæ virtutis obliti sint: unde desiderio quidē suo satiati sunt, ut diuina erga eos per uidentia & virtus conspiceretur, ob eorū tamen infidelitatem & vetricis ingluuiem, effectus est ille cibus tandē eis in nanseam. ob quod multi eorum perierunt, ut apud Moysē legimus. Quod vero 70. hic: plures eorum dixerunt, Symmachus, pingues reddidit: & Aquila ad eundē sensum, abū

dantes: periisse intelligentes, ditiores quoslibet ac fortiores in populo. Verisimile est autē illos ingluuiem suā ceteris magis explese, quod plura aliis colligerēt. Puto etiam Aquilam & Symmachum, in huiusmodi sensum adductos, ob alia verba, quæ hic proxime habentur: & electos Israel compediuit. 70. etiam non plures dixerunt, ut mortuos suū perlitibus compararent, sed plures, pro multis dixerunt. Ita enim consonant verba Moysi. Percussit enim, inquit, domini populum plaga magna valde. Magna autem plaga in multorum verificatur interitu. Electos vero dixit veluti strenuos in bello. Erant enim omnes hi, quos superius commemoravi, summopere ad bellum idonei: atque ideo ad hoc selecti, ut in acie præ cæteris dimicaret.

In omnibus hiis peccauerunt adhuc. Ad hæc omnia, inquit, hoc est, post tot & beneficiorum & suppliciorum exempla, adhuc in multis deū offendebant, atque inter cetera quod habitatores illos terræ promissionis adeo formidarent, non credentes diuinæ promissioni.

Et non crediderunt in mirabilibus eius. Putabant enim ea omnia fortuito, ac calu contigisse. ubique autē propheta eorum infidelitatem carpit, ob quā periclitabantur, & de qua ipse etiā deus dixit: Quousque irritabit me populus iste? & quousque mihi non credent in omnibus signis quæ feci inter eos? vnde etiā dominus noster incredulā generationē Iudæos appellauit, dicēs: Generatio incredula & peruersa.

Et defecerunt in vanitatem dies eorum. Præclarum virtutis opus nullum agebant, sed carnis concupiscentiās sequebatur. vnde omnes in deserto mortui sunt, sicut eis dixit deus: terram enim, inquit, quam iuravi patribus eorū, nulli alij videbunt, quā eorū filij, qui mecum hic sunt, quicumque nō nouerunt bonū, aut malū. Itē alibi, in hac, inquit, eremo cadent corpora vestra: & rursus: Ego dominus locutus sum, sic profecto faciā huic congregationi prauæ, quæ insurrexit in me in deserto hoc: consumetur quippe, & illic morietur.

Et anni eorum cum festinatione. Cum festinatione, inquit, defecerūt ad vana. Vel ideo dicit cū festinatione, quia ob leuitatem, quam secū affert voluptas, anni celeriter iis omnibus pertransire vidētur, quod ociose, ac negligēter viuūt. Nam iis qui per virtutē operantur, ob laboris intensionē,

tardior videtur annorum decursus. vel ideo dicit defecisse cum festinatione, quia cito mortui sunt.

Cum occideret eos, quarebant eum. Quando contulit in eos deus beneficia, diuinum munus non agnoscebant, quādo autem eos malus afflixit, castigatiores pariter ac prudentiores effecti sunt.

Et reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum, & rememorati sunt, quod deus adiutor eorum est, & deus altissimus redemptor eorum est. In huiusmodi etiam sententiam à Moysē dictum est quod summo mane flebant.

Et dilexerunt eum in ore suo. Dilexerunt autem, non affectu cordis, sed nudis verbis: Huiusmodi vitio Esaias etiam ex persona domini eos accusat, dicens: Populus hic labijs me diligit, cor autem eorum longe est à me.

Et lingua sua mentiti sunt ei. Verbis quidem se ei credere affirmabant, re autem ipsā increduli erant, aduersabantur quæ sibi inuicem cogitationes, & sermones eorum: iuxta quod in simili apostolus dicebat: deum se scire confitetur, factis autem negant.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo. Non erat rectum eorum cor erga deum. Simile est quod alibi ait: generatio, quæ non direxit cor suum.

Nec fideles habitū sunt in testamento eius. Hoc etiam simile ei est, quod vidimus in præcedentibus: & non fuit fidelis cum deo spiritus eius. Neque enim fidem ullam habebat in iis quæ deus illic pollicebatur.

Iste autem misericors & propitius erit peccatis eorum, & non perdet. Propitius erit & non perdet, pro propitius fuit & non perdidit, tempus nimirum popens pro tempore. Neque enim eos tūc statim perdidit, sed longanimis fuit. Dixisse enim cum legimus ad Moysen, placatus sum eis iuxta verbum tuum, vel, non prorsus eos perdidit.

Et abundabit ut auertat furorem suum, & non accendet omnem iram suam. Hæc verba etiam abundabit, & accedet posita sunt pro abundauit & accendit. Abundauit, inquit, deus in misericordia, ut furorem suum auerteret. Est autē hic sermo defecius, quemadmodum & verba illa, quæ habentur in psalmo 64. multiplicasti locupletare eam. Non accendit autem deus omnē iram suam. Vniuersi etenim prorsus

periissent, si omnem iram suā accendisset. Summa etenim vñus est misericordia, dum ex parte tantum iratus est. Dixit enim ad Moysen: dimitte, & accensus ira in eos, conterā eos: vel, ex parte iratus est, & ex parte eos puniuit.

Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus radens & non reuertent. Hac etiam de causa maiori longanimitate vñus est, quia caro erant: infirma scilicet, & parū diuturna: & spiritus qui cum vita non permanet. Vbi enim ex hac vita semel profectus est, ad eandem rursus nō redit. Illud obseruandū est, quod metaphoricē scriptura deū dicit reminisci. Nā quem admodum obliuisci eum aliquorū dicimus, quando differt vt laborantibus atque afflicis opem atque auxiliū suū impertiat, sic contrā, humano more memorē eū appellamus, quando eisdem praesto est. Hoc autem loquendi modo propheta saepe vñtur, vt lectoris hebetudini se accommodet.

Quoties exacerbauerunt eum in deserto, irritauerunt eum in terra iniquosa. Saepē nimirū, vt ex ipsa licet perspicere historia. Verum illorum considera prauitatem. Neque enim tantummodo eum saepe exacerbauerūt, sed in deserto etiam, quando in iniquo id fecerunt, quando ob summam indigentiam inferuire eos magis deo atque humiliari & supplicare oportebat.

Et conuersi sunt, & tentauerunt deum, & sanctum Israel irritauerunt. Verbum, conuersi sunt, hoc in loco in malū accipitur. Conuersi enim sunt à vitio, ad aliud vitium. Et quod ait: tentauerunt, aliqui exponunt, pro contristauerunt. Per sanctum autem Israel, deū ipsum intelligit, ac si diceret: deum illum adeo celebrem, adeo laudatum, & gloriosum.

Nō sunt recordati manus eius. Per manum dei diuinam intelligit potentiam, qua Iudæis quidē bona, hostibus vero mala sunt praestita.

Dixi quia redemit eos de manu tribulationis. A communi sensu etiam hic, sumendum est verbum: nō sunt recordati. Per tribulationem vero, Pharaonem intelligit.

Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Tanis. Nec recordati sunt, inquit, quod posuerit signa sua, & quae sequuntur, &c. Signa autē & prodigia, multi dicunt idē eque significare, & sententiā hic repeti. Aliqui vero signa ea omnia esse intelligūt p quae de naturali rerū ordine non recedens

non recedens, Aegyptiorum gentem afflixit, veluti peccatorum aggritudines, quae suapte natura mortem afferunt, & locustarum lationem. Huiusmodi enim animalia naturaliter terrae fructus perdunt. Per prodigia vero, miracula illa dicunt significari quae naturali rerum cursu repugnante facta sunt, veluti aquae mutationem in sanguinē, & quod ranae quarum natura est vt in aquis versentur, in sicca terra habitauerint, & alia huiusmodi.

Et conuertit in sanguinem flumina eorum. Haec prima fuit Aegyptiorum plaga. Per flumina autē, nilum ipsum intelligit, vñus etenim hic fluuius p vñuersam Aegyptū fuit. Alibi etiā diximus Hebræorū peculiare esse, vt plurali numero vñantur p singulari. Aliqui flumina in plurali numero, dictū esse dicūt, ob multiplices riuos, qui ē nilo exeūt, quos propheta ob aquarum copiam fluminū dignitate donauit. Dictionem vero, eorū, ad Aegyptios reteres, vt relatio ad homines illius provinciae fiat, quam paulo ante nominauit, dicens: sicut posuit signa sua in Aegypto.

Et imbres eorum nō liberent. Per imbres loca illa intelligit, in quibus aquas ex imbribus collectas condebant. Aliqui vero improprie imbres positos esse dicūt, p fontibus.

Misit in eos cynomyiam, & comedit eos. Haec est quarta plaga. Secunda enim fuit ravarum, & tertia culicum: & quem admodum superius beneficia in Hebræos collata commemorans ordinem non seruauit, ita etiam in praesenti, Aegyptiorum plagas narrans, nullum ordinem seruat. Sufficiant autem quae illic diximus de huiusmodi ordinis peruersione. intentio enim prophetae hic tantū fuit, vt demonstraret, quomodo omnia elementa mandato dei aduersus Pharaonem militauerunt. Ipsarum enim gestarum rerum ordinem iā diu Moyses seriatim descripserat. Cynomyia autē syluestris muscae genus est, quod inter caetera muscarū genera est impudētissimum. Verbum etiam, comedit, improprie posuit pro momordit.

Et ranam, & perdidit eos. Vastauerunt etiam ranae Aegyptios. Nam & eos mordebāt, & eorū rapiebant aut inquinauāt cibos, & summa insauitate ac fastidio, oīa replebāt. *Et dedit eruginē fructui eorū, & labores eorum lacusta.* Tamen inter plagas quae à Moysē commemoratae sunt, nulla

æruginis mentio expressa facta esse videatur, puto tamen Moysen etiā hanc cōmemorasse. Est etenim ærugo nouum quoddam germen, seu noua proles locustæ, quam illic etiā Moyses describit, & dicitur bruchus, atq; ira eā Aquila appellauit. Per fructum autem, omnes terræ fruges intelligit, quas laboris etiā nomine expressit, eo quod summo patitur labore. Locustæ autē plaga, in ordine octaua fuit, ex locle tamē ppheta aliud locusta esse videtur, & aliud bruchus.

Et occidit in grandine vineas eorum. Vastauit enim eas, ne fructum facerent, atque hæc septima fuit plaga.

Et moros eorū in pruina. Hęc plaga tamen à Moysse missa esse videatur, continetur tamen sub grādinis plaga. Cōstat enim & conerescit pruina ex grandine. Multę autem mori in Aegypto sunt, quod id genus arboris calidis in locis valde crescat. Et quemadmodum vineis grando, sic & moris pruina inimicissima est.

Et tradidit grandini pecora eorum, & substantiam eorum. Grando vnā cum igne mirabiliter delata, primum ipsas vineas occidit & moros, quę ad primū impetum resistere nime valuerunt: deinde & pecora, quę in campis pascuntur. Hęc autem aliquanto amplius resisterunt: & ignis postremo qui simul cum grandine immisus fuerat, herbas, & plantas vniuersas depastus est. Illud autē non mediocriter admiratione dignum est, vt ignis cū aqua pariter concurreret. Per superbiam autem, dimitias herbarum, ac plantarū fructum intelligit. Scire etiā illud oportet, quod, licet scriptum hic sit, quod herbę ac plantę omnes perditę sint, tamen aliquę locustis relicte sunt, quę post grādinem igni mixtam immisse sunt, & de quibus scriptū est, quod conederunt herbam terrę, & omnes fructus lignorum quos reliquit grādo: verum propheta vniuersali vsus est sermone, cum ferē omnia fuissent vastata.

Misit in eos iram indignationis sue. Per irā indignationis seu (vt potius in Græco habetur) excandescentię, vehementem excandescētiā intelligit.

Indignationem, & iram, & tribulationem. Supplicia ac penas in eos inflicta huiusmodi nominib; appellat. De quępe affectu ac passione omni prorsus caret, & per indignationē quidē, seu (vt verius significat gręca dictio *θυμω*) per

excandescētiā, penas minores intelligit: per irā vero, maiora supplicia: & per tribulationem, alia insuper mala.

Transiitionem per angelos malos. Quę omnia scilicet immisissæ, ac delata sunt per malos angelos. Malos autē nō natura dico aut electiōe, sed quia mala afferunt, laborē nimirū, & dolorē, & quia pccatorū sunt ministri. Malos enim ideo appellat hoc in loco, quia penas inferunt & supplicia.

Veni fuit, & semitam irę sue. Semitam, inquit, fecit irę sue, ita vt hęc ira quę diuina misericordia antea quiescebat, via hac aduersus obstinatos Aegyptios incederet. Vel aliter: semitā deº angelo fecit, qui Aegyptiorū primogenita erat occisurus, ne ad obsignata limina declinaret. Hūc enī angelū propheta irā dei appellat, tāquam irę ministrum.

Et non pepercit à morte animabus eorum. Hęc est decima plaga, non pepercit, inquit, à morte, hoc est, non abstinuit quominus occideret. Seu nō pepercit, dum eos occideret. Et quod aliter: animabus eorū: de primogenitis loquitur. Nō peperisse autē deū dicit primogenitis, quia à deo ad Moysen dictum est: peribit omne primogenitū in Aegypto, à primogenito Pharaonis, qui sedet in throno, vsque ad primogenitum ancillę, quę est apud molam, & vsque ad primogenitum omnium pecorum.

Et pecora eorum in morte conclusit. Hęc est quinta plaga, Perierunt enim, inquit, pecora omnia Aegyptiorū: ea scilicet quę erant in agris. Conclusit autem, hoc est comprehendit, ita vt fugę nullus fuerit locus, vel, comprehendit, id est occidit.

Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti. Repetit sermonem de primogenitis. Ceteris quippe omnibus plagis hæc acerbior fuit.

Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Primitias hoc in loco, pro præcipua re dixit, ac magis preciosa, perdidit enim, inquit, omne primogenitū, hoc est, omnes primitias laboris eorum. Per laborem autem, honorum ac substantiæ possessionem intelligit: eo quod cū labore possideantur. Possessionis vero nomine ipsi etiā filij continentur. Possedi enim, inquit, filium. Per tabernacula autē Chā, ipsam Aegyptū intelligit, ab Aegypto rege ita appellat: qui à Chā filio Noë trahebat originē. Vtrumq; enim nomē

regio illa habuit. Et quia Cham omnium primus eam habitauit, & quia, vt diximus, Aegypt⁹ rex in ea regnauit. Illud etiam obseruandū est, quod ex decem Aegypti plagis, propheta hic 7. tantum connumerat. Nam & culicem omisit, & tremores, & palpabiles tenebras: quorum tamen meminit in psalmo centesimo quarto.

Et abstulit sicut oues populum suū. Eduxit enim eos vi quadam ex Aegypto, duxque eis itineris fuit. Curauit item & fouit, non secus, ac pastor oues proprias.

Et eduxit eos tanquam gregem in deserto. Idem rursus repetit quod dixerat.

Et eduxit eos in spe, & non timuerunt. Exeūtes Iudeos, prima nocte in illius pmissionis spe deduxit, q̄ facta fuerat a deo Abraam, quando ei dixit: cognosces cognosces, quod incolā erit semē tuum in terra Aegypti, & in seruitutē eos redigent, affligentque, & humiliabūt eos annis quadringentis. Gentē autē illā, cui seruiēt iudicabo ego, & exhibēt illinc cū multo apparatu. Ea enim nocte exeūtes nō timuerunt. Nā postea saepenumero in summa fuerūt formidine.

Et inimicos eorū operuit mare. Per inimicos, eos intelligit, qui populum persecuti sunt, de quibus iam diximus.

Et induxit eos in montem sanctificationis. Omisissis iis, quae in eremo contigerunt, cum in precedentibus narrationis locū praecupauerit, loquitur nūc de terra pmissionis. De mōte etenim loquitur Sion, veluti in vniuersa regione celeberrimo: & sanctificationis montē appellat, eo quod inter ceteros praeclectus sit, vt in eo foderis arca habitaret. Arcā autē foderis sanctificationē appellabant. Dicitur etiam mons sanctus, veluti ab arca domini sanctificatus.

Montem hunc, quem acquisit dextera eius. Hūc, inquit, montem, demonstratiue, apud quem nunc adsumus. Quem nō populi robur, sed tua nobis parauit potentia. Tu enim eos primo expulisti, qui illic habitabant.

Et viciit a facie eorum gentes. Illos 7. populos, qui terram pmissionis possidebant. Cananēum scilicet, Chetteum, Pherezeum, Eueum, Amorreū, Gergerzeum, & Iebuseum.

Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Sorte vniuersam illam eis terrā diuisit. Subintelligenda est autē dictio quasi, vt sit sensus: qui quasi in funiculo diuisit. Est &

hic defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati familiaris. Ita enim terram illam deus inter tribus diuisit: quē admodum si pater aliquis illo fūne inter filios eam diuide ret, quo agros solemus metiri.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum, tribus Israel. In habitationibus praedictarum gentium.

Et tentauerunt, & exacerbauerunt deum altissimum, & testimonia eius non seruauerunt, & auersi sunt, & spreuerunt, quemadmodum patres eorum. Hi qui in terram pmissionis introducti sunt, illorum erant filij, quorum membra, vt praediximus, ceciderunt in deserto. Horum igitur posterī tentauerunt etiā & contristauerunt dominū, vt in libro Iudicum scriptum est. Surrexit enim, inquit, generatio altera post eos, qui nō cognouerunt dominū, neque opus quod fecit in Israel, & fecerunt filij Israel praua coram domino, & coluerūt Baalim, & quae sequuntur. Per testimonia autem, diuinas contestationes intelligit. Auerterunt autē se a deo, & spreuerunt eum, maiores uimū suos imitati, qui vitulum fecerant in deserto.

Conuersi sunt in arcum obliquum. A pietate ad impietatem instar obliqui arcus mutati sunt. Nam quemadmodum ob tortus arcus recta iectum non mittit, sic & peruersa eorum mens diuinos sensus recte non assequitur.

Et irritauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis, ad zelum eorum opera didicerunt. Gentes quippe in collibus sacrificabant, & sculpta habebant idola. Prouocauerunt autem deum ad zelum: hoc est, fecerunt, vt ob huiusmodi eorum vitia iuste irasceretur.

Audiuit dominus, & despectit. Audiuit clamātes voces, hoc est, ea omnia quae impie operati sunt. Eo autem modo audiuit, quo & vocem sanguinis Abel clamantem olim audierat, & Sodomorū, atque Gomorreorum voces. Ipsa siquidem peccata clamant coram deo, atque authores suos indicant, & propalant omnes qui talia committunt. Est etiā hic loquendi modus apud veterem scripturam frequēs, vt auditū deo adscribat, quando commotum illum esse significat ad vindictam. Despexit autē eos, hoc est, auersus est.

Et neglexit valde Israel. Inhonorauit & contemptibiles

reddidit. Variis enim gentibus & diuersis temporibus eos in captiuitatem tradidit, vt in libro Iudicum legimus.

Et repulit tabernaculum Silo. Quæ sequuntur in primo Regū libro scripta sunt quemadmodum, scilicet, arca ab alienigenis, hoc est, à Philistæis sit capta: & quomodo Israelitæ occisi sint: & eorum ciuitates in hostium potestatem deuenierint. Et repulit, inquit, tabernaculum quod erat in Silo, vbi habitabat tunc deus. erat enim illic, vt diximus, arca domini. Nam si tabernaculum illud in Silo non repulisset, non permisisset, vt hostes arcam caperent.

Tabernaculum quod habitabat in hominibus. Propter arcam enim sic dicit. Primo enim, vt sepe diximus, arca habitauit in Silo, postea vero in Hierusalem.

Et tradidit in captiuitatem potentiam eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimicorum. Per potentiam & pulchritudinem, quidam intelligi dixerunt strenuos quoslibet ac fortes Iudeorum in bello: verum melius est, vt intelligamus ipsam arcam ita appellari: quia eamque vires ac robur populo præstiterat, atque ornamentum.

Et conclusit in gladio populum suū, & hereditatem suam despondit. Moyse quippe dei hereditatem eos appellauit, quasi soli deo dicatos. Facta est enim, inquit, pars domini populus eius Iacob, funiculus hereditatis eius, Israel.

Iuvenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatæ. Hæc autem in historia nominatim scripta nō sunt, verum ex quo & ciuitates, & domus eorū vastatæ sunt, verisimile est, vt & adolescentuli qui nondum militabant, vnā cū domibus exusti fuerint, & quod virgines eorum in captiuitatem ductæ, non habuerint aliquos, qui earum calamitatem aut mortem lugerent: cum parentes, & cognati omnes occisi essent, aut pariter in captiuitatem aucti.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Orphni enim, & Phines filij Heli, qui vnā cum arca domini exierant, ab hostibus interempti sunt.

Et viduæ eorum non plorabuntur. Tempus immutauit, pro ploratu non sunt. Nam & ipse vnā aut occisæ, aut auctæ in captiuitatem, nullum habuerunt qui eas ploraret: ciuitatibus scilicet prorsus deletis.

Et excitatus est tanquam dormiens Dominus. Quemadmo-

dum dormiens qui tandem somnum excutit cum excitatus, ita & dominus, serò licet, in arce ac populi auxilium excitatus est. Satis enim pœnas dederant, longanimitatemque illam ac patientiam excussisse visus est, ob quam tantæ hostes eoque perficere potuerant.

Tanquam potens, & crapulatus à vino. Ad superioris versiculi declarationem hæc consequuntur: non secus, inquit, deus excitatus est, hoc est non minori cum robore ac vehementia, atque excitari solet homo quispiam summis præditus viribus: quod si ad proprias vires illud etiam addiderit, vt vino repletus, ac crapulatus sit, tamen si aliquo tempore ob vini potentiam, sopore, aut capitis grauedine occupari eū contingat, vbi à somno huiusmodi consurrexerit, vehementius, atque impetuosius, quàm antea moueri solet. Coniunctio autem illa, &, abundat.

Et percussit inimicos suos in posteriora. Verbum, percussit, apud scripturam, vt plurimū accipitur, pro occidit. aliquando tamen simpliciter accipitur pro, verberauit, vt nūc. percussit autem eos retro in natibus, vt scriptura docet. honestioris autem sermonis gratia dixit, retro, seu in posteriora.

Opprobrium æternum dedit ei. Per opprobrium vulnus illud intelligit, quod habuerunt in posteriori corporis parte. quocunque enim arcam ducerent, ab illius vulneris dolore occupabantur.

Et repulit tabernaculum Ioseph. Hoc est habitare deus noluit in finibus hereditatis Ioseph. per Ioseph autem ipsam intelligit tribum Ephraim, qui filius fuit Ioseph. similem autem sententiam superius dixit propheta, quando ait: & repulit tabernaculum Silo. Erat enim Silo in sorte tribus Ephraim, vt prædiximus.

Et tribum Ephraim non elegit. In arce scilicet habitationem, atque hoc ob scelera, & iniquitates eorum.

Et elegit tribum Iuda. Ad regnum nimirum. hoc autem propter seipsum dicit beatus David. reticuit autem quæ ad Saullem pertinebant, ne illi detrachere videretur.

Montem Sion, quem dilexit. Pro tribu enim Bēiamin, de qua fuit Saul, elegit tribū Iuda, de qua erat David, & pro monte Ephraim, vbi erat ciuitas Silo, elegit montem Sion, in quo erat Hierusalem. dilexisse autem dicit dominum montem

Sion, quia eum honorauit, & celebrem apud omnes reddidit, ab eo tempore quo arca foederis illuc perducta est.

Et edificauit quasi Vnicornus sanctificationem suam. Aedificauit pro, & edificabit tempus enim posuit pro tempore. prophetia autem tradit de templo, quod à Salomone construendum erat in Hierusalem, & de regno, quod futurum erat in tribu Iuda. reuelatum enim ei fuerat à deo, quādo ait. suscitabo semen tuum post te, qui est de ventre tuo, & preparabo regnum eius, hic edificabit templum nomini meo, & erigat thronum eius vsque in seculum. Illud enim templum hoc in loco sanctificationem appellauit. Et quod ait: quasi vnicornis: descriptus est sermo, & sub intelligi debet dictio, cornu: quod vt clarius dignosci possit animaduertendum est, quod dictio, Vnicornis, est secundi casus, quod ex graeca lectione aperte dignoscitur. Sēsus autem est, quod hoc templum à Salomone construendum, & edificabitur quasi cornu quoddam vnicornis. Nam quemadmodum cornu illud vnicum est, & maximum, pulcherrimumque pariter ac fortissimum, sic & vnicum deo templum & maximum, pulcherrimumque structura pariter ac fortissimum in tota Iudea constructū est, veluti vnicum atque vni deo dicatum.

In terra fundauit eam in seculum. Eam tribum Iuda. stabiliuit enim eam, inquit, in ea terra, vbi habitat, ita vt ab hostibus illinc expelli non possit. quod vero ait in seculum: idem est, quod, semper: verum improprie hæc de ipsa tribu dicta sunt, siquidem illinc expulsos fuisse videmus.

Et elegit Dauid seruum suum, & assumpsit eum de gregibus eius, retro surgentes accepit eum. Vide quomodo vere ac simpliciter beatus David narrat, quæ ad se pertinent, quomodo fateri nō erubescit, quod pastoris nomine nondū dignus erat, nā vt minus idoneus fortantes oves sequebatur. Quin immo minora quæque de se asserere non puduit, & quæ maiora erant omisit, neque enim vires suas commemorauit, quas aut aduersas feras sæpe ostēdit, aut aduersum Goliath. Vt pasceret Iacob seruum suum, Generationem scilicet & prolem Iacob, verbo autem pascendi metaphoricè vltus est.

Et Israel hereditatem suam. Repetitio est eiusdem sententiae, qui loquendi modus apud Hebræos est frequentissimus, de hereditate autem paulo superius diximus.

Et paruit eos in innocentia cordis sui. In simplicitate, reſtitu-
dine, & mansuetudine.

Et in intelligentiis manuum suarum deduxit illos. Per manuum intelligentias, ipsas actiones intelligit ratione dispositas, quibus summa cū prudentia populum dirigebat. Illud autem sciendum est, quod elegit tribum Iuda, ad regnum propter Christum, qui ex ea tribu originem ducturus erat. Et aliter: per Iudā quidem Christum intelliges, qui de ea tribu natus est, & per tribum Iuda, ipsum Christianorum genus, quorum doctor, ac pater est Christus. hanc enim tribum Christus in vniuersa terra fundauit in seculum, hoc est, in æternum. portæ enim, inquit, inferi non præualebunt aduersus eam: ita vt quod perpetuitatem indicat, ad Christianorum tribum referatur.

Psalmus ipsi Asaph.

De Asaph superius dictum est. In hoc autem psalmo senectus prædicatur Antiochi, qui aduersus Iudeorum gentem immitissimus fuit. offerri autem dicitur ex eorum persona qui in Iudeorum populo magis erant & magis religiosi.

PSALMVS LXXVIII.

Eius reuerunt gentes in hereditatem tuam. De hære ditare, in superiori psalmo diximus. per gentes autem, ipsos Macedones, & illorum adiutores intelligit. dictio vero, deus, vocantis est.

Pollueris templum sanctum tuum. Et profanis illud pedibus calcantes, & porcos ibidem immolantes, & idola illuc introducentes, & alias, variis illud modis sordantes.

Paserunt Hierusalem vt pomorum custodiam. Per pomorum custodiam, tugurium quoddam intelligit, in quo pomarii custos maturescentes lolet fructus à suribus obseruare. passerunt etenim ipsam Hierusalem, veluti ruinam quandā & rudera, ciuitatis tantum figuram habentem, exteriori quadam specie, & non re ipsa: quemadmodum, & tuguriū illud, quod Græci vnica dictione *ἐκαστοφυλακίον* dicunt, & nos Latine lingue inopia, pomorum custodiam appellamus, domus quidem speciem præfert, tamen vere domus non est, sed casula, & tuguriolum, ex paucis quibusdā lapidibus tumultuario opere constructum.

Posuerunt morticina seruorum suorum esias volucribus caeli, carnes
sanctorum tuorum seris terre. Per morticina, mortua appellat
corpore, hoc est, ipsa cadauera: per seruos vero, ac sanctos
dei, eos intelligit, qui ex Iudæorū gēte occisi fuerant. San-
ctos enī appellat Iudæos, eo quod gēs illa prae ceteris o-
mnibus deo dicata ac sanctificata erat: & quanquā à sancti-
ficatis operibus iā diu abstinere, sanctitatis tamen deno-
minationem retinebant. hoc pacto scriptura alibi eos, qui
pseudoprophete erant, prophetas appellauit, & Apostolos
sanctos dixit ramos, qui ob impietatem erant confracti,
quia nimirum à sancta erant radice. illud præterea dici po-
test quod Machabæi, & complures alij iustorum, cum eis
tunc occisi sunt, vt in ciuitatum direptionibus fieri solet,
quos sanctorum nomine appellat. legimus enim apud Eze-
chielem dictū ex persona domini: Ecce ego ad te, & er-
cidam gladiolum meum ex vagina sua, & excidam ex te ius-
tum, & iniustum: & rursus: ecce ego accendo in te ignem,
& deuorabit in te omne lignum humidum, & omne lignū
aridum. per humidum etenim, iustum quemlibet intelligit,
ob virtutis nimirum, humorem: per aridum vero iniustum,
ob sterilitatem illam videlicet atque infructuositatem, quā
ostendunt in operibus virtutum.

Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Hierusalem,
& non erat, qui sepeliret. Tantum, inquit, sanguinis effuderūt,
vt instar aquæ, ac riuli, seu potius fluminis in modum di-
laberetur. effuderunt autem illum in circuitu Hierusalem,
pro vbiq; per totam Hierusalem: & non erat qui sepe-
ret: aliis nimirum fugientibus, & aliis in captiuitate actis.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris, sublatio & derisio in
qui in circuitu nostro sunt. Finitimis videlicet gentibus, quæ iā
diu nobis inuident, & aduersum nos texunt insidias. eius-
demque est sententiæ secundus versiculus cum primo, & si-
gura quædam est quæ dicitur sermonis iteratio. exprobra-
bant autem Iudæis vicini tantam desolationem & tam gra-
dem eorum infirmitatem, sublatamque quasi in spem
ter deo credidissent. deridebant eos etiam, hoc est, carpe-
bant. Iudæorum vero vicini Amœonitæ erant, & Moabitæ,
Idumæique, & alia huiusmodi gentes.

Vsquequo domine irascaris in finem? In finem hoc in loco

posuit, pro vehementer.

Exardescet velut ignis zelus tuus? A communi sensu etiā hoc
in loco sumēda est dictio, vsquequo, per zelum verò sape
diximus, iustā dei iram intelligi. Nā & ipse deus leges ita
tuens de seipso dixit: ego deus zelator, ignis consumens,
ductusque est hic loquendi modus metaphorice ab iis, qui
vzoribus suis irascuntur, quotiens in adulterij eas suspi-
tione deprehendunt. Eandem etenim analogiam, hoc est,
eandem proportionem, seu rationem retinebat olim deus
cum Synagoga, quam habet maritus cum vxore, veluti qui
prae ceteris gentibus eam diligebat, & vicissim ab ea sola
diligebatur. huiusmodi translationem seruat Osee prophe-
ta, qui deum repudiantem introducit synagogam & dicē-
tem: hæc non est vxor mea, neque ego vir eius: ibidem etiā
idola amatores illius omnes dicit, fornicationemque & a-
dulteriū eam commisisse dicit quoties in idololatriā inci-
derit. Nūc igitur synagogam amplius vxorem non habet,
cū vnica ei sit spōsa, ecclesia nimirū, de qua in psalmo 43.
dictum est.

Effunde iram tuam super gentes, quæ non cognouerunt te, & super
regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt. Molestissimi, inquit,
nobis sunt gentium populi. nam & armis bella gerunt ad-
uersum nos, & te factorem suum ignorant. Regni autem
nomine omnifariam potestates intelligit.

Quoniam comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt. Effunde,
inquit, irā tuam in eos, quī comederunt nos in ore gladij.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Quas con-
fue commiserant. per antiquas enim iniquitates, delicta
omnia in præteritum perpetrata intelligi vult.

Cito anticipent nos misericordia tua domine, quia pauperes facti su-
mus nimirum, adiuvā nos deus saluator noster. Pauperes, inquit, facti
sumus, & ab omnibus bonis deiecti, & si villas aliquando
posse dimus virtutes, eis omnibus hoc tempore caremus.
Saluatorem autem deum appellant, quia sæpenumero eis
salutem præstiterat.

Propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius esto
peccatis nostris, propter nomen tuum. Tametsi nos indigni sumus
misericordia tua, tu, tamen quæso eripe nos, ne ingloriū
sit apud gentes nomen tuum, neue exprobetur ab eis

PSALMVS

quasi infirmum sit, & quasi nequeas populum tuum liberare. Secundus autem versiculus repetitam continet sententiam. Idem enim est, libera, quod propitius es. Nam qui ad liberationem est paratus, is etiam est propitius.

Nequando dicant gentes, ubi est deus eorum? Hoc per se clarum est.

Et cognoscatur in gentibus coram oculis eorum visio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est. Ut in aliis gentibus hoc cognoscatur, & nobis adhuc superstitibus.

Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum. Eorum scilicet qui in captivitatem acti sunt.

Secundum magnitudinem brachij tui serva filios interemptorum. Salva, inquit, occisorum filios, qui eadem effugerunt. Vel salva eos, qui in servitutem ducti sunt. Per brachium vero, fortitudinem, ac potentiam intelligit.

Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum opprobrium suum, quod exprobrauerunt tibi domine. Septuplum Hebraeorum more posuit pro multiplici, quemadmodum & septem per sepe poni videmus pro multis. Per opprobrium vero contemptum intelligit. In sinu etiam eorum reddi optat supplicia, quia quod in sinu est, de facili non reiiicitur & semper circumfertur.

Nos autem populus tuus, & oves pascuæ tuæ. Tametsi peccaverimus, tui tamen semper sumus. Divina autem mandata abundantissimum præbent populum.

Constabimus tibi deus in sæculum. Si nos exaudieris, gratias tibi semper pro consecuta agemus salute. Vel simpliciter se acturos gratias pollicentur.

In generationem & generationem annuntiabimus laudem tuam. In omnes, inquit, generationes, laudes tuas annuntiabimus, hoc est, laudationes illas, quæ pro tantis beneficiis tibi debentur. Et hoc pacto quidē hic psalmus fuit iuxta historiam sensum expositus. Accommodari tamen possunt presentis psalmi verba sanctis fidelibus Christianis, qui à tyrannis persecutione passi sunt iuxta quem sensum per gentes, tyrannos intelliges, & alios omnes Christiani nominis hostes: & per Christi hæredes, ipsos fideles, quemadmodum in primo psalmo declaravimus, & per templum dei, unum quodque templum deo dicatum. Per Hierusalem etiam, ipsam Christianorum civitatem, & per morticina, sancta martyrum cor-

SEPTVAGESIMVS NONVS.

211

pora. Quæ sequitur iuxta eandem rationem intelliges. Iacob etiam pro Christiano accipitur populo, ut sæpe diximus. Et per vicinos nostros, ipsos intelliges Hebræos, eo quod illorum scriptura nobis etiam in lege est, & quia Iudei nobis ad fidem magis proximi sunt, quam reliquæ nationes: quanquam & ipsos hereticos possumus vicinos nostros appellare, cum in multis dogmatibus nobiscum sentiant. Contemplerunt autem Christum heretici, dum valde blasphemam aduersus illius diuinitatem loquuntur, quemadmodum Sabellius & Arius. Vel aduersus illius humanitatem quemadmodum Apollinarius, & Nestorius.

In finem pro iis, qui commutandi sunt testimonium ipsi Asaph, Psalmus pro Assyrio.

In finem dictum est, non solum ob prophetias, quæ in psalmo continentur, ut sæpe diximus, sed quia finem, hoc est, consumptionem continet Iudaica sollicitudo. Prædicit enim obsidionem & captivitatem eorum & quæcumque alia à Babyloniis passi sunt, qui primæ eorum sollicitudinis finem imposuerunt. Quod vero ait, pro iis, qui commutandi sunt, & alibi iam declaravimus, commutationem rerum indicat. Testimonium autem dicit, quia contestatur propheta in hoc psalmo, & annuntiat futuras calamitates studens nimirum, ut aliquo pacto ob timerem saltem Iudei sapientiores fierent. De Asaph etiam alibi prædictum est. Per Assyrium vero ipsum intelligit Nabuchodonosor Babylonium, qui de Assyrii genua traherebat. Pro Assyrio igitur, dicit, pro, de Assyrio, hoc est de iis, quæ Assyrius Nabuchodonosor gessit aduersus Iudeos.

PSALMVS LXXIX.

Pro pascuis Israel intende. Per Israel, vel ipsum Iacob patriarcham intelligit, cui deus pollicitus est, se ei semper adfuturum, & servaturum se eum in periculis, vel ipsum populum, qui ab eo originem traxit. Dictum est enim in præcedenti psalmo, quod duxit deus hunc populum, quasi gregem in deserto. Qui pascuis autem, posuit, pro, qui pavisti: & similiter, qui deducis, pro, qui deduxisti. Efferendus est autem hic psalmus eorum persona, qui tunc ab hostium gladio evaserunt.

Qui deducit quasi ouem Ioseph. Vel ipsum patriarcham intelligit Ioseph, cui deus in periculis, vt dux optimus, praesto fuit. Scriptum enim legimus qd erat dominus cu Ioseph vel ipsum populu. Tanta enim vniuerso populo beneficia praestita sunt ab hoc patriarcha, & tantam omnium curam habuit, vt pater omnium tribuum esse visus sit: vnde saepe numero Propheta illum, veluti omnium tribuum patrem appellat: tamen si Ephraim, & Manasses tantum ab eo descenderint: vnde in psalmo septuagesimo sexto dixit: filios Iacob, & Ioseph: vbi etiam diximus.

Qui sedes super Cherubin manifestare coram Ephraim, Benjamin, & Manasse. Cum mandasset Moyse dominus, vt Cherubim duo aurea conficeret, vtque ex vtraque propitiatorij parte ea poneret, subiunxit: & cognoscat illic a te, & loquat tibi desuper propitiatorium. Manifestare autem coram Ephraim, & c. ac si diceret: opto, vt cognoscaris venisse coram iis, qui derelicti sunt, quos Ephraim, Benjamin, & Manasse appellauit. Nam ex quo meminerat patriarche Ioseph, merito duorum etiam maxime dilectorum ei filioru meminit, Ephraim nimiru, & Manasse, & praeter ceteris omnibus charissimi etiam fratris Benjamin, quem vnicum ex eade matre fratrem habebat. Ab his autem tribus patriarchis vniuersu populu nominauit: atq; hoc, vt ob egregias virtutes patriarche huius Ioseph. Flecteretur & placabilior fieret deus erga illius posteros. Illud etiam sciendu est, qd Manasses erat maior natu, & tamen Moyse ipsum Ephraim, ei passim pponit: quia phonoratus fuerat ab auo Iacob, & maiores fuerat benedictiones consecutus: quodq; passim Benjamin a Moyse coniungitur cu filiis Ioseph, veluti qui ob praedictam rationem illi esset magis deuinctus, & quia statim natus fuerat post ipsum Ioseph, ideo beatus David Moyse secutus eundem ordinem in eorum comemoratione seruauit, & quoniam loco tribus Levi, quae diuino cultui fuerat dicata, assumpta est tribus Manasse, ad militandu, non temere omnium nunc extrema ponitur, veluti quae ex dimidio, vt ita dicam, erat tribus, & quia etiam imbecillior erat tribu Benjamin, quemadmodu & ipsa tribus Benjamin, inferior erat tribu Ephraim. Vel aliter: haec tribus ceteris omnibus erat audacior, & in honore patriarchae Ioseph am-

bo eius filij tribuum principes fuere.

Excita potentiam tuam, & veni, vt saluos facias nos. Suprema quae potentiam tuam, quae ob diuturnam longanimitate tuam quodammodo dormitare videtur, suscita in auxilium nostrum. Illud a nobis iam saepe numero dictum est, quod sacra scriptura deo passim actiones, & passionis adscribit humanas, etiam si admodum more locuta, vt Hebraeorum hebetudini in seruiret. Superfluum est autem eadem saepe repetere. Atque ideo huiusmodi regulam, in similibus loquendi modis opportunum est observare.

Deus conuerte nos. A tribulatione in gaudium, a fuga ad pugnam, a seruitute ad libertatem, ab aliena regione in patriam. Vel conuerte nos ad te, & nobis cooperare, vt voluntatem tuam valeamus perficere, iuxta illud: conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

Ostende faciem tuam, & salui erimus. Indica nobis, inquit, & demonstra faciem tuam, & hoc erit nobis satis ad salutem. Sermo est metaphoricus: vbi enim aliquis dux, aut imperator certantibus militibus superuenit, continuo suis quidem animum & vires praestat, hostibus vero timorem.

Dominus deus virtutum vsquequo irascaris ad orationem seruorum tuorum? Irascaris dixit, pro non respicis, a praecedentibus significans id quod consequitur. Solent enim qui irascuntur, ad illorum petitiones non respicere, qui eos ad iram prouocant.

Cibabis nos pane lachrymarum & potabis nos lachrymis in mensura. A communi sensu sumenda est dictio vsquequo. Cibabis autem, hoc est, dabis ad manducandum. Vsquequo, inquit, vales, vt manducemus panem, & bibamus vinu in lachrymis. Indicat autem his verbis, quod simul cu lachrymis panem, & vinum sumebant. Vel vsquequo, pro cibo & potu praebis nobis lachrymas? In mensura autem dixit, pro ad mensuram, hoc est, ad delictorum nostrorum proportionem & modum. Aquila autem & Symmachus, Cibaisti nos, dixerunt & potasti.

Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos. In contradictionem, hoc est, in opprobrium. Eadem autem repetit quae in superiori psalmo dicta sunt, ibi: facti sumus opprobriu vicinis nostris, subsannatio,

& derisio iis, qui in circuitu nostro sunt.

Domine deus virtutum conuertere nos, ostende faciem tuam, & saluamur. Hæc etiam superius dicta sunt. Repetitione autem sermonis intentionem precum suarum demonstrat.

Vineam ex Aegypto transtulisti. Antiqua commemorat beneficia, narrans vnde Hebræorum genus euenerit. Ex Aegypto autem, translata est in Palestinam. Deinde etiā prosequitur, multa narrans beneficia, quæ deus Iudeorum gratia operatus est, vt huiusmodi commemoratione illum sceleret, vtque impetraret, ne illos protus despiceret, ob quos tanta olim effecisset. Docet etiam hoc psalmo Propheta quo pacto oporteat nos deū placare, & quibus verbis. Per vineam autem figuratē Iudeorum gentem intelligit, quæ olim vineæ instar florentissima erat.

Eiecisti gentes & plantasti eam. De his gentibus tradidimus in psalmo septuagesimo septimo. Persistit autem Propheta in iam excepta metaphora. Plantasti enim, inquit, eam, hoc est stabilisti: tamen postmodum Iudæi ob multa eorum scelera in deū commissa, illinc prorsus expulsi sunt.

Viam fecisti ante eam. Omnibus aliis impedimentis, spinarum instar euulsis, viam populo latam fecisti. Vel iter ei fecisti, legem scilicet præstans per quam ambulant.

Et plantasti radices eius. Hæc verba etiam magis declarant præstitam populo stabilitatem. Per radices autem, tribuum principes intellige, vel, in vniuersum ipsum regnū Iudeorum.

Et impleuit terram. Non vniuersam terram, sed terram promissionis, quam possederunt.

Et operuit montes umbra eius, & arbuscula eius cedros dei. Per montes quidem finitimas intelligit gentes, & per umbrā eius, auctoritatem, & potentiam Iudæis præstitam: per cedros vero, illos principes, qui inter gentium nationes sublimiores & clariore erant, & parbuscula eius, illos viros, qui super Iudeorum populū duces constituti fuerant. Dei autem cedros esse dixit, veluti ab eo exaltatas. Temporibus autem tā beati Dauid quā Salomonis multæ gentes seruierunt Iudæis.

Extendit palmites suos usque ad mare, & usque ad flumina propagines suas. Per palmites, augefcentem populi multitudinem,

nem, & per mare, indicum mare intelligit: per propagines vero, ipsos proselytos, qui ex gentibus Iudeorum se religioni adiungebant, & cognitionem dei assequébantur. Hi etenim antiquæ Iudeorum radici quodammodo adnascébantur. Per flumina etiam ipsum Euphratem significat, plurali vsus numero pro singulari, Hebræorum more, vt diximus in psalmo septuagesimo septimo, in tertio temen Regū libro, flumen singulari sermone scriptum est.

Quare destruxisti sepem eius? Per septē, diuinam protectionem intelligit, quæ illos olim custodiebat.

Et vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam. Et vident eam omnes gentes, quæ iuxta illam ambulāt, per viā. Prepositio enim, præter, hoc in loco, vicinitatē significat. Quicunque, inquit, iuxta eam iter faciunt, vel quicunque illinc transeunt, lædunt eam, & damnum ei inferunt. Verū ad huiusmodi Iudeorum sermones per Esaiam prophetā respondet cœlestis agricola, dicens: expectaui, vt faceret vias, fecit autem spinas.

Vasit eam sylvæ. Babylonius nimirum Nabuchodonosor, sus ideo dictus quia in voluptatū luto volutaretur, & quia omnifariam spurcitie genere fœdus atque immundus erat. Per sylvam vero, ipsa intelligitur Babylon, quia habitantium multitudine, instar sylvarū densa erat, & infructuosa germine virtutum, & quia locus atque habitatio est intellectuum ferarum.

Et singularis ferus depastus est eam. Eundem rursus Nabuchodonosor singularem appellat, veluti qui absque auxiliariis copiis solus aduersus Iudæos militasset, & ferum quasi ferum, atque imitem, & feræ alicui similis. Crudelissimus enim fuerat in Hebræos. Singularis autē seu solitarius sus ille dicitur, qui solus incedit, & ob summam feritatem aliis non miscetur. Quidam vero per suam de sylvā, Assyrium intelligunt Salmanasar, qui ante Nabuchodonosor depulatus est Samariam, quique aliqua parte Iudæis damna intulit. Nam Nabuchodonosor eos prorsus perdidit.

Deus virtutum conuertere, & respice de celo, & vide, & visita vineam istam, & perfice eam, quam plantauit dextera tua. Conuertere, hoc est, dirige nos. Vel vt superius diximus, conuertere nos ad te: aut à tribulatione ad gaudium, &c. & visita vineā

istam, hoc est, medere eam, quæ contrita est, & perfice, hoc est, refove, & in priorem statum eam restituere, eam, inquit, vineam, quæ dextera tua plantauit. Diuina enim potestate factum est, vt in hac regione habitaremus.

Et super filium hominis, quem roborasti tibi. A communi sensu sumendum est verbum, respice. Per filium autem hominis, Iudæi quidē regem intelligunt Zorobabel, cui robur prestitum est à deo, qui quæ apud regem Dariū duos illos adolefcentes superauit, docens quod mulieres vino, & rege fortes essent, & tamen, quod veritas omnia vinceret: vnde omnibus admirationi fuit, & concessum ei est, vt ascenderet in Hierusalem, vt quæ exultum templum, & dirutam ciuitatem instauraret. Nos autem per filium hominis, assumptū à deo hominem intelligimus, Christum nimirū, quia deus verbū, sibi ipsi, hoc est, in se ipso assumptum hominem roborauit, tradens atque impertiens ei omnem virtutem suā, & potentem eum efficiens aduersus inimicum. Hæc autē verba ad assumptam diuinitatem de assumpta humanitate à Propheta dicta sunt, vt ad futuram, atque à se optatā dei incarnationem eum magis incitaret.

Incesa igni & suffosa. Subintelligitur verbū, est, vel fuit, vt sit sensus: vinea hæc tua igni fuit incensa, & amplius, et tū suffosa, hoc est, ab ipsis radicibus euerfa. Per vineā autē illius vineæ agrum, vel ipsam ciuitatē intelligit Hierusalem, quam non tantum igni incenderunt sed etiā suffoderunt, atque à fundamentis euerterunt. Hæc autem omnia à Babylonis gesta sunt, quæ admodū in Regū libris traditur.

Ab increpatione vultus tui peribunt. Per increpationē hoc loco diuinam iram intelligit. Ira tua, inquit, Hebræos perdet, te scilicet permittente Babylonios sic facere. Neque enim Iudæos Babylonij superassent, nisi tu vineā sepe destruxisses, vt diximus.

Fiat manus tua super virum dextera tua. Atque hoc simili modo dicta esse intelligit de Zorobabel. Veniat, inquit, in eum potentia tua. Virum autē dextera scriptura eū appellare solet, cui dextera familiaris est. Nos vero hoc in loco assumptū hominē intelligim⁹, quasi optet Propheta, vt signa & miracula, quæ manus dei & dei digitus dicuntur, fiant super virum dextere, hoc est, super illū virum, cui dex-

tera patris familiaris est. Dextera autem patris, est filius, veluti rerum omnium creator, & opifex.

Et super filium hominis, quem roborasti tibi. De eodē Christo loquitur, eundem repetens sermonem. Filium autem hominis seipsum Christus assidue appellabat propter carnem assumptam ē virgine.

Et non discedamus à te. Hebræi quidē ducti à Zorobabel, nos autem à Christo. Ex nostra enim persona versiculum hunc Propheta conscripsit.

Viuificabū nos & nomen tuum inuocabimus. Iudæos viuificabis renouando eorū ciuitatē, nos autē fideles, renouando animarum dignitatem, per salutare baptismatis lauacrum. His enim amissis bonis, vtrique mortui videbamur. Nomen autem tuum inuocabimus, hoc est, alium nobis deum non assumemus, deum alium nullum appellabimus, te vnum in defensionem, atque in auxilium expetimus. Et proprie sermo est ad Christum, qui viuificauit nos, & dixit: Ego sum vita, & cuius nomine insigniti, Christiani appellamur omnes, qui illius fidem suscepimus.

Domine deus virtutū conuerte nos & ostende faciem tuam, & saluamur. Huiusmodi verba habentur etiā in superiorib⁹, verum illie sermonem in Hebræos retulimus, hoc autē in loco ea nobis accommodabimus: Domine qui virtutū omnium angelicarum es deus: vel simpliciter, qui virtutum, ac potentiarum omnium es deus: Vel domine deus virtutum dator ac minister: vel etiam domine virtutum, pro domine viribus potens, vt alibi diximus, conuerte nos ab errore, & ostende nobis filium tuum, qui est vultus, seu facies tua. Qui vidit enim, inquit, me, vidit & patrem meum. Nā si eam faciem tantum nobis ostenderis, statim saluabimur, effecti nimirum veri fideles. Dicta autem sunt hæc verba: ostende faciem tuam, ad declarationem verborum: conuerte nos. Et hæc quidem quantum ad huiusmodi expositionem sufficiant: verum non hæc pauca tantū verba, sed totus psalmus Christianis congruit: quorum ciuitates & tēpla, quæ vbique locorū sunt, in fideles incenderunt, & depopulati sunt, ita ob nostra scelera, deo permittente. Postquam enim ipsum Christianum populū appellare Ephraim, veluti vberem virtutibus. Ephraim siquidem abundan-

tiam fructuum significat, & simili modo appellare eū Benjamin, tanquā dextrū in fide. Benjamin quippe interpretatur filius dexteræ, & Manassem pari modo, veluti qui primi erroris oblitus sit. Nam Manassem obliuionē significat. Quæ sequuntur clara sunt. Per vineā, etiā Christianorū genus intelliges, quod ex Aegypto, hoc est, à tenebris, ab errore, atq; ab ignorantia, translatus est in terrā bonā, & religiosā, vnde eiectæ sunt gētes, hoc est, Dæmones, idola, & Tyranni, qui Christiano nomini erat infecti. Viam autē eis fecit deus per Euangelica mandata, quæ materiam omnem alienam & vepres omnes callem rectum occupantes refecant. Per vineæ autē radices sana de Christo dogmata intellige. Impleuit autem vinea omnē terram, quia in omnem terram exiuit sonus corū &c. Umbra etiā eius vineæ, hoc est gloria eius, operuit, hoc est, superauit mōtes, & supra eos fuit exaltata. Per montes autē ij intelligēdi sunt, q̄ virtute duce in altū ac sublime euecti sunt. Rursus per arbuta, dogmata intelliges, & per cedros dei, eos homines qui in philosophia & rerum contemplatione claruerūt. Palmites vero & ppagines, expones vt iā superi⁹ diximus. Per mare etiā & per flumina, vniuersum pelagus & vniuersa flumina intelliges, quo sermone vniuersus orbis significatur. Per suem vero ipsum dæmonē expone, eo q̄ immodestia deletatur. Per syluā etiā, quæ iuxta vim Græcæ dictiois *εὐφρα*, condensum significat, animæ ille possunt intelligi, quæ passionibus atq; affectibus adeo abundant, vt deulæ quodammodo ac nimis in huiusmodi affectibus dicenda sint, & nihilominus steriles sunt, atque infructuosæ. In his autem animabus ille dæmon cōmoratur, qui vitio, ac prauitate vnicus & singularis, immanitate autem & seuitia se-
rus appellatur: verum licet ipse dæmon principaliter ita appelletur, secundo tamen, eo singularis ac feræ nomine quilibet intelligitur Tyrannus, qui vineæ Christi hostis sit. Quæ sequuntur, iuxta sensum Anagogicum ex superius dictis satis sufficienter expōita sunt.

In suem pro torcularibus Psalmus ipsi Asaph.

Olaus psalmus similem habet inscriptionem, pro torcularibus.

ubi expositionem clare tradidimus. Illa igitur torcularia à Propheta nostro mutuo habere atque exhortari sese introducuntur ad ea peragenda quæ in presentis psalmi habentur principio. Redarguuntur etiā in hoc psalmo Iudei de summa eorum in deum ingratitude, atque infidelitate, ob quam consequenter eis pradicatur, quod abiiciendi erāt. Ex qua redargutione & propheta prudentior ac cautior redditur noui populi, ne & ipsum aliquando abiici contingeret, si antiqui illius vitia fuerit imitatus.

PSALMVS LXXX.

Exultate deo adiutori nostro. Videtur prima facie hæc verba prolata esse ex Iudæorū persona, qui à Babylonica redierūt captiuitate, veluti exultantium de suo in patriam reditu. Ac quæ hoc pacto exponitur hic psalmus à Iudæis, verū si sequentia omnia cōsideres, ubi multa morte referta sunt, conuincemus hunc eorum sensum rectum nō esse. Torcularia illa igitur mutuo sese exhortantur, ad exultandū in Christo, qui eis auxiliaturus manifeste aduenerat. *Iubilate deo Jacob.* De iubilatione sæpius diximus, & nunc breuibus repetemus, idem esse iubilare quod vociferari, & victoriæ cantū canere. Deo autē Jacob ideo dixit, vt in memoriā reuocaret, quod deus iste, qui incarnandus erat, idem ille esset, qui olim patriarchæ Jacob in figura hominis apparuerat, futuram incarnationem suam prænūcians. *Somite psalmum, & date tympanum.* Amplectimini disciplinas dei (est autem hic psalmus moralibus refertus documentis) & pulsate ac percutite corpus vestrum plectro tēperantia.

Psalterium iucundum cum cithara. Per psalterium, ipsam mentem, aut intellectum intelligit, & per citharā, corpus, vt in trigesimo secundo psalmo tradidimus. Mouete, inquit, intellectum & corpus vestrum, vt lætitia deum afficiatis. Vtro bique autē à communi sensu sumendum est verbum, date. Neque enim de materialibus organis loquitur, tamenū aliter sentiant Iudæi. Iucundum autem dixit, vt indicaret, q̄ deus huiusmodi Psalterij genere, quā maxime deletatur. *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestre.* Lex erat Iudæis vt prima die mensis septimi, qua die erat Neomenia, id est, noua luna, sacerdotes vobis canerent, in

memoriā celestis illius tubæ, quæ audita eis fuerat in monte Sina. Metaphorice igitur atque exēplo huiusmodi legis, Propheta sanctos iubet Apostolos tuba canere, tuba nimirū linguæ, ac vocis, indefesso spiritu Christum resurrexisse prædicantis; atque hoc in Neomenia fieri iubet, hoc est, in die resurrectionis eius in qua die creatura renouata est. Hæc etenim diem, insignem solennitatis diem appellauit, eo quod festiuitatum omnium clarissima sit, & celeberrima. Quocirca non immerito Gregorius theologus solennitatum solennitatem eam appellauit. Moyses etiam Neomeniam diem laudans significationis diem eam esse tradidit.

Quoniam præceptum in Israel est, & iudicium deo Iacob. Considera sancti spiritus artem, qui cum legali præcepto resurrectionis Euangelium coniunxerit, iterum quæ legis cum pertractat, & ad Hebræos sermonem refert, ita, inquit, facere iubeo, quia sic vobis à deo præceptum est, & quia hoc iudicium est deo Iacob, hoc est, quia ista est determinatio, & sententia diuina ita est.

Testimonium in Ioseph posuit illud. Per Ioseph vniuersum populū intelligit, vt diximus in psalmo septuagesimo sexto. Hoc præceptum, inquit, vt tuba canant in Neomenia, deus posuit testimonium, hoc est, in contestationem, & mandatū, in populo. deinde tradit, quādo hoc mādauerit.

Cum exiret ipse de terra Aegypti. Cum ipse populus exiret.

Linguam quam non nouerat audiuit. Populus nimirum. Per linguam autem, vocem illam dei intelligit, quæ decalogū eum mandantem audierunt, quando omnis populus timore affectus procul secessit, Moysi dicēs, tu loquere ad nos, & non loquatur nobis deus, ne moriamur. Vocem autem dicit, quam non nouerat, pro, nouam, & eorum auribus non consuetam.

Dirigit ab oneribus dorsum eius. Docens Propheta summa fuisse ea beneficia, & dona, quæ à deo populus ille consecutus est, postquam audisse eos dixit dei vocem, addit, & priora beneficia: liberationem dico ab Aegyptiaca, & dura illa seruitute. Per onera autem, luti & laterum operis dicit, atque aliorum huiusmodi, à quibus omnibus Iudeorum humeros deus liberauerat.

Manus eius in cophino seruiert. Subintelligenda est dictio, enim, vt sit sensus: manus enim eius, &c. Cophinus canistri genus est, in quo lutum & lateres ferebant. Cū enim Pharaoni ciuitates edificarent, lutum ac lateres oportebat eos propriis humeris deferre.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te. Ex hoc loco beatus David Christum introducit loquentē ad Iudæos, & docentem, quod ipse ille sit deus, qui eos olim affecit beneficiis. Per tribulationem autem, afflictionem Aegyptiacā intelligit, quando ab operum præfectis assidue ad opus urgebantur: vnde dominus ad Moysen: videns, inquit, vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorē eorum audiui aduersus operum compulsores. Noui enim dolorem eorū, & descendi, vt eriperē eos. Et rursus: ego vidi pressurā, quā Aegyptij eos premunt. Inuocasti vero me, & liberaui te, & alia huiusmodi, propter eorum progenitores sunt dicta. Progenitores quippe & posterī vnum genus efficiunt, ipsum enim Iudæorum gentem alloquitur.

Excitasti te in abscondito tempestatis. Tuas, inquit, petitiones adimplenti, cum in occulta parte illius tempestatis laterem, quæ Aegyptiorum castra perturbauerat, quæque currum axes coniunxerat, & Aegyptios magna vi in perditionem abduxerat. Tempestas autem, valida est ac vehemens ventorum procella.

Probauit te apud aquam contradictionis. De hac aqua diximus in psalmo 77. probauit te, permittens vt paululum fiteres, & continuo immemorem te reperi, atque ingratum: quod prius quidem noueram, verum tunc tuum vitium proflus omnibus patuit.

Audi populus meus, & contestabor tibi. Per populum suum Hebræos intelligit, sicuti in Aegypti exitu ad eorū progenitores dixerat: eritis mihi populus peculiaris: hoc est, familiaris, & beneuolus. vel populum suum ideo Christus eam appellat, quia secundum carnem illorum erat cognatus. In propria, inquit venit, & sui eum non receperunt.

Israel si audieris me, non eris in te deus nouus, neque adorabis deum alienum. O popule Israel si credideris mihi, qui nouū condidi testamentum, si credideris, inquam mihi vt deo, esto securus, quod legem tuam non transgredieris. Nā & si in

lege scriptum sit non erunt tibi alij dei præter me, tibi tamē ideo dubitandum non est. Ego etenim alius deus nō sum. Nam quod hic dicitur: deus nouus: dictū est pro deo alius, sicuti continuo exponit, cū ait: neque adorabis deū alienum. Siquid enim aliud fuerit ab eo, quod olim est, id nouum dicitur tanquam postea ac de nouo adueniens: atque ideo etiam appellatur alienum.

Ego enim sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Ille ipse ego sum & non alius. Huius autem versiculi verba apud Moysen ad vnguem scripta sunt in libro Exodi.

Dilata os tuum, & implebo illud. Aperi, inquit, os tuum, os di co non corporis sed intellectuale animæ tuæ os. Nā si os tuum ad spiritualem cibum, & ad diuinos sensus percipiēdos parasti, ego illud implebo sapientia, & terrena hæc se galis literæ humilitate, te abducam, ad altam atque excellentiam occultis ac latentis in litera spiritus sublimitatem, & speculā. Potest, & ipsum os corporis intelligi, vt sic sensas: si parueris mihi, necessarios tibi corporis cibos præstabo.

Et non auduit populus meus vocem meam. Ego quidem ita eis contestatus sum, & talia pollicitus, verum populus meus mihi non credidit: quod Ioannes euangelista significauit, dicens: & fui cum non receperunt.

Et Israel non attendit mihi. Repetitio est, atque expositio prioris dicti: verbum autem attendo, siue audio, siue id significat quod credo, vt hic: alibi autem accipitur pro intelligo, iuxta illud: qui habet aures audiendi, audiat.

Et dimisi eos secundum studia cordium suorum. Dimisi, inquit, eos veluti incredulos: ferti iuxta volūtatē suorum cordium: & deinceps ad gentium populos pertransui. Per studia autem alij interpretes voluntates intelligunt.

Ibunt in studiis suis. Protectione scilicet diuina destituti, atque omni superna gratia spoliati, veluti immedicabiles. Ibunt autem hoc pacto destituti, simul ac saluatorem repulerint.

Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, in nihil lo sumē inimicos eorum humiliasset, & super tribulantes eos misisset manum meam. Verba illa: Israel si in viis meis ambulasset, ad superioris versiculi declarationem dicta sunt. Similiter verba illa: super tribulantes eos misisset manum meam exponunt præcedentia, & sententiæ repetitionem conti-

nent. In nihilo autem, expone, pro, de facili, ac sine labore vel, in nihilo, pro, in re vili, & nullius momenti. Nam & olim deus in tanis in locutis, & in huiusmodi alijs minimis rebus hostes eorum flagellauerat, vt suorum virium magnitudinem demonstraret.

Inimici domini mentiti sunt ei. Inimici crucis Christi, teste Paulo, Iudæi sunt: mentiti autem sunt Christo Iudæi, dum sermonibus ei blandiebantur, appellantes eum Rabbi, vt diximus in psalmo 54. quæ omnia tamen simulantes dicebant. Vel aliter: volens beatus David docere quod Iudæorum infidelitas de progenitorum radice descendebat, eos dicit domino mentitos esse. Nam cum olim deus legem eis statueret polliciti sunt per progenitores suos, obseruatos se esse omnia quæ mandauerat, dicentes: omnia quæ dixit dominus deus faciemus, & audiemus. & tamen serpenimero mentiti sunt, & illius contempserunt sermones. Possumus & illud dicere, quod cū Iudæi cognati Christi essent, inimici ei facti sunt, & illius cognationem mentiti.

Et erit tempus eorum in seculum. Per tempus, tam Syri, quam Hebræi calamitates solent significare. Eos igitur à calamitatibus nunquā esse liberandos prædicit, vel, condemnationis eorum tempus intellige, futurum nimirum seculum.

Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra, melle saturauit eos. Hic deus, inquit, cui Iudæi non crediderunt, manna olim eos cibauit, quasi pinguisimo quodā frumento. Subintelligitur enī dictio, quasi, vt sit ordo, & sensus: cibauit eos quasi ex adipe frumenti. Per adipem vero frumenti, tenuissimam, ac purissimam illam triticeæ farinae partem intellige, quam similā appellat: & per mel, aquam illā intellige, quæ ex petra manauit, non quæ natura esset mel, sed opinione & sapore. Illis enī tūc fatigatis & sitientibus adeo fuit suauis, vt mel prorsus esse videretur: atque ideo ipse etiā Moyses hoc pacto eā in cantico Deuteronomij appellauit dicens: expressit mel de petra. Huiusmodi autē cibi & potus, ac satietatis cōmemoratione bonorum omnium eis præstatorum abundantia significauit. Et aliter: cibauit Christus quatuor millia hominū v. i. panibus, & potauit eos mella eius doctrina vsque ad saturitatē. Quam dulcia enim,

PSALMVS

inquit, faneibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Pe-
tra enim illa, vnde fluebat aqua, vt Apostolus docuit, erat
Christus.

Psalmus ipsi Asaph.

*Quedam exemplaria inscriptionem habent quam posuimus: psalmus
ipsi Asaph: quodam vero, intelligentie ipsi Asaph: vel quia hic psal-
mus prudentiores atque intelligentiores reddidit omnes iudices. vel quia
intelligentia opus est, ad percipiendam prophetiam, qua in eo continetur.
Redargutionem etenim illam praeclat, qua in Scribas, atque in
Phariseos dominus noster in euangelio usus est.*

PSALMVS LXXI.

Deus stetit in synagoga eorum. Christus stetit
in medio synagoge scribarum Phariseorum, &
seniorum populi, quos propheta hic deos ap-
pellat, quia aliis praeerant, & inter inferio-
res iudicabant, quemadmodum in primo qua-
dragesimo noni psalmi versiculo latius tra-
didimus. Gregorius autem theologus in secundo sermone
de baptismo aliter hoc declarat, vbi poteris videre.

In medio autem deos diiudicabit. Stans in medio eorum diu-
dicabit, hoc est, redarguet, principes scilicet & iudices po-
puli, vt iam dictum est, vel, in medio, dixit pro coram mul-
tis. Magna etenim cum libertate Christus eos reprehende-
bat, dicens: vae vobis Scribae, & Pharisei hypocritae, quod
haec, atque illa facitis. Hebraei vero expositores dicunt: deus
stetit in medio principum, inuisibilis conspectui eorum ex-
istens: & in medio multorum eos redarguet per prophe-
tas, si principatum atque imperium indigne exercuerint.

Vsquequo iudicatis iniustitiam, & facies peccatorum accipitis?
Stetit deus & iudicabit, dicens nimirum verba haec quae se-
quuntur: vsquequo &c. Iniustitiam autem hoc in loco po-
luit pro iniuste. Vel vsquequo iudicatis iniustitiam? pro-
quequo iustitiae peccatores? Per peccatores autem, inius-
tos omnes intelligit. Quousque, inquit, accipitis iniustos?
hoc est, quousque eos veremini? Huiusmodi loquendi modo
alibi scriptura vtitur, quando ait in lege: non accipietis fa-

OCTVAGESIMVS PRIMVS.

238

ciem in iudicio, quoniam iudicium domini est. Ille autem
personarum acceptor dicitur, qui iniustorum ac prauorum ho-
minum potentiam, & magnitudinem veretur.

Iudicate orphanos, & inopes. Horum, inquit, causam iudica-
te, & nolite despiciere eos aut negligere.

Humilem pauperem iustificate. Si iniuria affectu fuerint: &
rursus idem repetit quod in praecedenti dixit versiculo.
Vel inopis & pauperis differentiam quaere in psalmo vn-
decimo.

Eripite pauperem & inopem, de manu peccatoris liberate eum.
Vide quanta cura sint deo inopes & pauperes, cum saepius
propheta sermonem de eis repetat. Eripite igitur, & libe-
rate eos, quoties opprimuntur.

Non cognouerunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant.
Spote sua caeci effecti sunt, & diuinos sermones non cogno-
uerunt: hoc est, non intellexerunt. Ad maiorem enim decla-
rationem additum est, id verbum a propheta: in tenebris am-
bulant: hoc est in errore perseverant. Vel aliter: non cogno-
uerunt neque intellexerunt, quid nam bonum atque hone-
stum sit, atque ideo ambulant in ignorantia iniustitiae.

Commoueantur omnia fundamenta terrae. Haec verba Sym-
machus ita reddidit: conturbabo terram, propter habitantes
in ea: & iuxta primam lectionem, iubet deus terram com-
moueri & fluctuare, vt iniusti principibus atque iniquis iudi-
cibus terrorem incutiat. Vel commoueantur fundamenta
terrae, & illorum iniquitates non sustineant. Per fundamēta
vero terrae, illius profunditatem intelligit. Sunt autem haec
verba summo plena terrore. Diuinam enim indignationem
aduersus iniquos iudices ac principes, maximam esse de-
monstrant.

Ego dixi dii estis, & filij altissimi omnes. Verum vbi nam in
veteri scriptura hoc dictum esse legimus? Quidam dicunt sen-
tentiam hanc contineri in illis verbis a deo platis: facia-
mus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Mihi autem
videtur, quod iudices & principes dei appellati sint, in li-
bro Exodi, quando populo deus mandauit, dicens: Deis non ma-
ledices, & principibus populi tui non dices male. Per deos
etenim illic principes intellexit, quemadmodum in psal-
mo 44. iam exposuimus. Per filios autem altissimi, ipsos

PSALMVS

Israelitas intelligit, de eis enim à deo dictum est: filius meus primogenitus Israel.

Vos autem sicut homines moriemini. Sicut homines simplices, tamen, inquit, imagine dei honorati estis, & tanto donati nomine, vt dei appellemini, licet etiā plerisque ob principatum honoratioris sitis, moriemini tamen vt simplices, homines enim hic vulgares quoslibet homines intelligit, quod nec diuinā nouerunt legem, nec prudentiam vllam habent, cuiusmodi gentes sunt. Et dicens, moriemini, illud etiam significauit quod huiusmodi viuendi normam vsque ad mortem ipsam perpetuo retinebunt: ac si diceret: hoc pacto viuetis vsque ad mortem.

Et quasi vnus ex principibus cadetis. Idē rursus repetit, per principes autem, gentium duces intelligit. Et cadetis, dixit, pro moriemini. Quidam vero per vnum ex principibus, ipsum dæmonē intelligunt, veluti angelici olim ordinis principē: iuxta quem sensum, cadetis, expone, pro decidetis, à dignitate nimirum pristina: atq; hoc propter exultationē ac superbiam vestrā. Nam & dæmon suo principatu male vsus, ab honore illo decidit diuino.

Exurge deus, iudica terram. Hoc de Christi resurrectione ab illa que vlla contradictione dictum est, optat enim propheta, & supplicat, vt resurgat Christus, & iudicet terram, per Apostolos nimirū, quos principes misit super omnem terrā. *Quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.* Tu, inquit, hereditatem consequeris in omnibus gentibus. Hereditas autem Christi, omnes sunt qui credunt in eum.

Canticum psalmi ipsi Asaph.

Quid sit canticum psalmi, diximus in præmissis operis, compositus est autem hic psalmus ex eorum persona qui à Babilonia captiuitate reuersi sunt. Nam cum Iudeorum finitimi vidissent post huiusmodi reditum reedificari templum & civitatem restitui, connexerunt in vnum, & barbarici gentibus collecti, impetum fecerunt in Iudeos, tametsi ab eis vlli, & superati fuerint, dūc Iudeorum Zerobabel huiusmodi igitur materiam pertraxit hic psalmus, in orationis specie formatus.

OCTVAGESIMVSSECVNDVS. 239

PSALMVS LXXXII.

Domine, quis similis erit tibi? Non interrogantis sed laudantis est sermo, & diuinam, vt ita dicam, incomparabilitatem admirantis, dictio enim, quis, hoc in loco non raritatem, sed impossibilitatem significat, ac si diceret: nullus tibi similis reperiri potest, ex quo diuine constituitur virtutis immensitas.

Ne sileas, neque mitescas deus. Noli adeo esse longanimis, aut patiens. Ita enim ceteri interpretes reddidere. Quare autem sic dicat, audi.

Quoniam ecce inimici tui sonnerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. Inimici tui, qui tuum populum oppugnant, vel qui propter te nobis infensi sunt, sonnerunt autē, hoc est, inauditum dedere clamorem, quemadmodū in exercitibus fieri solet, quando magna adest militū multitudo. vel aliter: si qui olim suas in nos inimicitias, susurro penē tantū significabant, aperto nūc matre, ac palā hostiles animos facientur, & temere omnia in nos gentes gloriantur. Extulerunt autem caput, hoc est, animos coeperunt, & multis secū adiunctis coadiutoribus, audaciores effecti sunt.

Super populum tuum malignauerunt consilio. Consilio, hoc est, concordia ac communi omnium sententia, quā exēplaria habent, consiliū, in quarto casu, & tūc sensus esse videtur, quod commune consilium maligno ac peruerso animo inierunt. Sciendū est autem quod Græca dictio, quæ hic in Græco habetur, & pro qua interpretes consilium reddidit, aliquando admonitionē significat, iuxta illud Apostoli: de virginibus autem præceptū domini, nō habeo, consilium autem do, aliquando consiliū, vt hoc in loco: super populum tuum malignauerunt consiliū: aliquando autem sententiam, vt illud Danielis: Quā ob causam exiuit tam impudens sententia? Aliquando etiam opinionem de fide, aut de quopiam dogmate, quale illud est apud theologum dicentem: sed suam ex aduerso opinionem adducere, viri pī est, & sapientis. In omnibus enim his locis in Græco habetur, vt diximus dictio.

Et consulerunt aduersus sanctos tuos. Iteratio sermonis est, ad maiorem prædictorum declarationem. De sanctis autem, vide quæ in psalmo septuagesimo octauo dicta sunt.

Dixerunt: venite, exterminemus eos ex gente, & non memoretur nomen Israel amplius. Hoc est, consilium quod inierunt, exterminemus autē ex gente, hoc est, priuemus eos hac qualitate vt gentes sint, deducendo eos nimirum ad nihilū & amplius non memoretur, hoc est, in futurum prorsus non nominetur: p̄dita videlicet ac penitus dissipata illa gēte.

Quoniam consultauerunt vnanimiter simul. Hoc est scelestē ac maligne meditati sunt consiliū. reasumit enim sermonem de consilio, communi eorum conspiratione deū hoc pacto excitans ad vindictam, qui gentium solet dissipare consilia. dictio autem, quoniam, varrantis est. dictio, vnanimiter, ad consilia eorum refertur. dictio vero, in vnum, ad locum, & sensus est, quod in vnam conuenerunt sententiam, atque in eodem loco.

Aduersus te testamentum disposuerunt. Testamentum posuit pro fodere, seu pacto. quod enim Græcæ dictiones, *διαθήκη* & *εὐχὴ* tam voce quā deriuatione, & significatione cognatæ quodammodo sunt, hinc factum est, vt altera alterius sæpe loco ponatur. deinde eos connumerat, qui in vnum simul conuenerunt.

Tabernacula Idumæorum, & Ismaelite. Per Idumæorum tabernacula, vel ipsos simpliciter Idumæos intelligit, vel eorum ciuitates. Idumæi autem descendūt ab Esau, qui alio nomine dictus est etiam Edom. Ismaelite vero genus suum deducunt ab Ismaele filio Habræ.

Moab & Agareni. Moabitæ populi sunt, qui originē trahūt à Moab filio Loh: Agareni vero ab Agar matre Ismaelis: quæ postquā expulsa est à domo Habræ, alteri se viro coniunxit, vnde isti descenderunt.

Gebal & Ammon, & Amalech. Gebalei populi erant, & prope Idumæam habitabant. Ammonitæ autem ita denominati sunt ab Ammon filio Loh. Et Amalechitæ ab Amalech, qui & ipse originem ducebat ab Esau, qui sanē aliam ab Idumæa regionem separatim habitabant.

Alienigenæ cum iis qui habitant Tyrum. Per alienigenas, Philistæos intellige, quos nunc Palestinos dicimus. hi etenim viciniorem Iudæis regionem habitabant, atque ideo alienigenæ in specie appellati sunt, per habitantes autem Tyrum, Tyrios intelligit.

Etenim & Assur venit cum illis. Assur p̄prie Assyrii sunt: verū hoc in loco, Samaritanos ita appellat, veluti Assyriorum colonos. nam post duarum tribuum captiuitatē, illuc missi sunt Samaritani ab Assyriis, vt regionem illam incolerent, abundat autem, hoc in loco coniunctio, etenim.

Facti sunt in adiutorium filii Loh. Filios Loh, eos esse intellige, quos superius Moabitas appellauit, & Ammonitas. Hæ etenim nationes Iudæis præcipue inuidebant, & ideo in eos alias gentes in vnum collegerunt.

Fac eis sicut Madian, & Sisara, sicut Iabin in torrente Cifon. Imprecatur propheta aduersus gentes superius connumeratas, quæ ciuitatis Hierusalē in stationē ferre nō poterant, atq; in memoriam, illorum hominum ruinā reuocat, qui Iudæorū populo olim infesti fuerant, & præter omnium opinionem perierant, optatque, vt eodē pacto nunc prædicti omnes pereant, ob maginam eorum mentē in Iudæos, quo illi superiores. Et per Madian quidem Madianitarum exercitum intelligit, quem multitudine, ac copia militum terrā obtexisse legimus, & tamen à trecentis viris, Gedeone dace superatum, atque his quidē inermibus omnibus, lapides tantum, & tubas ferentibus, vt in libro Iudicū legimus. Sisara dux fuit exercitus Iabin regis Canaan potentissimi. Noningentos etenim ferreos currus habebat: hos autē omnes superauit Barach aduersus eos iussu Delbore p̄fectus, quæ illis tēporibus iudicabat populum Israel. Et Sisaram quidem fugientem, Iael vxor Caber hospitio acceptum somno sopiuit, ac deinde malleo & clauo illius tempora penetravit, atque hoc pacto interemit: ipse autem Iabin occisus fuit à Barach, qui vniuersum cum rege exercitum dissipauit. Torrens autem Cifon proximus est & contiguus loco, vbi prælium illud commissum est. Hæc autem omnia distincte habentur in libro Iudicū.

Exterminati sunt in Aendor. Aendor locus est vbi bellū cum Sisara commissum est. aliqui locum torrentis Cifon eundem esse dicunt & Aendor, & geminum habere nomen.

Facti sunt quasi sterco terra. Insepulti, dissoluti, & putrefacti.

Pone principes eorum, sicut Oreb, & Zeb, & Zebec, & Salmanan. Per principes, duces gentium intelligit, quas superius, cō-

memorauimus. Ore & Zeb, Madianitarum erant duces, quos Gedeon, vt diximus, interemit. Zebec autem & Salmana eorundem erant reges, qui simili modo à Gedeone occisi sunt.

Omnēs principes eorum. Ita vt nemo relinquatur. verum dum aduersus principes imprecatur, subditos etiam eis populos comprehendit.

Qui discerunt hereditemus nobis sanctuarium dei. Hereditemus, p dominemur, vel in potestate nostra habeamus, nō vt honorem illud, sed vt sacra vasa, & reliquas oblationes diripiamus. per sanctuarium autem, templum ipsum intelligit, in quo deus populum sanctificabat.

Deus meus pone eos, vt rotam. Continue instabiles, & crebris mutationibus circumactos. hoc pacto enim rotæ poterunt comparari.

Vt arundinem ante faciem venti. Ita, vt facile dissipentur, & nullam inueniant stabilitatem.

Quasi ignis qui comburet Syluam, & quasi flamma comburentis. ita persequeris illos in procella tua, & in ira tua conturbabis eos. Non secus illos persequaris, quælo, & consumas, atq; ignis solet syluam populari. summa etenim vi fertur ignis in syluam, & omnia corripit. Hæc autem verba à sequentibus exponuntur, quæ dicunt: & sicut flamma comburens mōtes. Et simili modo verba illa: ita persequeris eos in procella tua. id sequētib; verbis declaratur: & in ira tua conturbabis eos. procellam enim hoc in loco celerē atque impetuosum iræ motum metaphorice appellauit. procellæ enim proprium est, omnia cōturbare. quod vero ait: persequeris, & cōturbabis: vel propheticè dicta sunt, veluti futura prædicantur, vel operantis modū continent pro. persequeris, & conturbes.

Imple facies eorum ignominia. Eis nimirum profigatis.

Et quærent nomen tuum domine. Interrogantes eū timore, ac tremore, quis nā sit is deus qui tam admirande nos populum suum liberauit, & eos perdidit.

Erubescant, & conturbentur in seculum seculi, & confundantur, & pereant. Cū aduersus eos imprecatus fuerit, vt in presenti pereant seculo, imprecatur etiam, vt pereant in futuro, quod seculum seculi appellauit, vt alibi etiam diximus. perire autē in futuro seculo ille dicitur, nō qui ita perit, vt amplius

amplius nō sit, sed qui eas persoluit pœnas, quas qui sustinent, perire omnes dicuntur. In illo enim seculo, prauī omnes erubescant, & confundentur, publicatis ac divulgatis eorum operibus: & turbabuntur, vbi iudicis constantia, ac severitatem viderint, deinde etiam punientur.

Et cognoscant, quod nomen tibi, dominus. Inuiti igitur id cognoscant, postquam sponte noluerunt.

Tu solus altissimus in omnem terram. A communi sensu sumendum est verbum, cognoscant. addiscāt, inquit, quod tu solus deus es totius terræ. Altissimū autem deum vocauit, veluti supercœlestem. potest etiā hic psalmus his omnibus accommodari, qui pro Christo persecutionem sustinent.

In finem pro torcularibus filiis Core, psalmus.

Ostendimus etiam psalmus huiusmodi inscriptionem sortitus est. Ibi vide expositionem, de eisdem enim torcularibus propheta noster nunc loquitur.

PSALMVS LXXXIII.

Viam dilecta tabernacula tua domine virtutum. Dicitio, q, hoc in loco idem significat quod alibi diximus, in psalmo 71. ibi: quāni bonus deus ipsi Israel. Per tabernacula autem ecclesias intelligit, q̄ variis in locis cōstru-
ctæ sunt, & in quibus diuina habitant charismata. has etenim ecclesias mentis oculo præuidens propheta noster dilexit eas. de his autem verbis, domine virtutum, dictum est in psalmo septuagesimo octauo.

Conspexit, & deficit anima mea in aulas domini. Anima mea deficit, cupiens ad huiusmodi ecclesias peruenire: quas aulas dei etiam appellauit, quia in eis moratur, ac conuersatur Christus. vel, deficit, hoc est, dissoluitur ac debilitatur, nimio scilicet fatigata desyderio. dicuntur enim ardentes amatores deficere, quando amatæ rei diuisionem ferre nequeunt. Quisquis etiam cœlestem appetit regem, dicere potest, quāni amabilia sunt tabernacula illa tua intellectu tua, quæ in cœlis sunt, illæ, inquam, aulæ cœlestes. concupiscere autem posuit, pro festinare.

Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum viuum. Non hoc tantum, inquit, accidit animæ meæ, sed & corpus meū

PSALMVS

in Christo latatum est. viuum autem, seu vt in Græco habetur, viucentem deum appellauit, propter idola quæ mortua esse dicuntur: vel quia à mortuis Christus resurrexit. Prius autem cor ipsum læticia afficitur, & deinde gaudium in vniuersum corpus diffunditur.

Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum sibi, vbi ponit pullos suos, altaria tua domine virtutum. Passerem animam appellat, veluti quæ ab intellectu aliunde aucupe, laqueis, atque aliis multiplicibus insidiis impetitur. Anima enim, inquit, mea sicut passer erepta est de laqueo venantium. Per turturē simili modo castam omnem animā intelligit, quæ & merita sit, & quietem sectetur: cuius pulli, hoc est, cuius filii, virtutes sunt. habent autem huiusmodi animæ in ecclesiis, quasi in quibusdam tutissimis nidis, protectione, atque refugio, vbi ponet, autē dixit, pro, vbi disponet, atque vbi operabitur, huiusmodi scilicet virtutes. Et aliter: passer est populus Christianus, cui tam intellectuales, quàm mundi huius venatores, dæmones nimirum atque impij homines insidiantur: turtur autē est, episcopus quilibet, aut doctor Christianæ religionis, qui in ecclesiis filios ponit, quos per spiritum regenerat. inuenit enim, inquit, passer domū, & turtur nidum, altaria nimirum tua, hoc est, ecclesias tuas, in quibus singulis diebus spiritualis agnus immolatur.

Rex meus & deus meus. Versiculus iste habetur etiam in quinto psalmo.

Beati, qui habitant in domo tua. Concupiuit quidē beatus David introire in aulas domini, quas diximus, & tamē fecul ab eis constitit, mentis oculis tantū cernens: quod reliquum est igitur, illos appellat beatos, qui illinc habitaturi erant. per domum enim dei, has ipsas aulas, Christi nimirum ecclesias intelligere debemus: indifferentes autē singularem numero, & plurali vsus est: quoniam si loca respicias, ecclesiarum numero plures sunt, si religionem & fidei communicationem, omnia quæ ubique locorum sunt templa, vnā censuuntur fidelium ecclesiam.

In secula seculorum laudabunt te. Semper ac perpetuo laudes tuas in ore habebunt.

Beatus vir, cui est auxilium ei ab te. In hoc versiculo idiomata quoddā Hebraicū est illi simile, quod vidimus in psal-

OCTVAGESIMVSTERTIVS. 242

mo 9. ibi: cuius maledictione os eius plenum est, vbi vide. *Ascensiones in corde suo disposuit.* Talis, inquit, homo excogitauit intra se gradus, atque ascensus quosdam, à sensibilibus ad intellectualia, à peioribus ad meliora. sunt autē istæ ascensiones, bonæ quædā cogitationes, per quas veluti per scalam gradatim ad alta & diuina dona cōscendimus. Beatus itaque, inquit, ille est, qui auxilio tuo se potest iuuare. illi autem auxilium tuum præsto fuerit, qui ascensiones istas in suo corde disposuerit.

In valle lachrymarum. Disposuit autem in seipso huiusmodi ascensiones, existens in loco lachrymarū. Vallis autem lachrymarum, seu vallis fletus, metaphorice dicta est, ab illo loco, vbi olim deus, Hebræorum iniquitates redarguens, populum commouit ad fletū: vnde vallis fletus appellatus est locus ille. & quia cuiusque vallis situs humilitatem præferat, doceatur quod cum humilitate agenda est omnis pœnitentia. de pœnitentibus enim loquitur propheta eos beatificans qui in valle lachrymarum ascensiones disposuerunt in corde. Nam iuxta Anagogen idē nobis significat, vallis fletus, quod pœnitentiæ locus.

In loca, quem posuit. Existens in valle fletus, atque in loco, quem sibi ipsi posuit, hoc est, in loco, quem elegit.

Etenim benedictiones dabit legislator. Beati illi, inquit, sunt, quos prædiximus. Nam & Christus, qui hanc nobis legem dedit, euangelicis etiam mandatis suis benedictiones eis dabit, quemadmodum apud Matthæum, & Lucā legimus.

Ibunt de virtute in virtutem. Ex humilitate ad lectum, ex lectu ad compunctionem, atque hoc pacto ex vna in aliā virtutem, summo cum profectu, ad sublime virtutum culmen ascendent. virtus autē ideo dicta est, quia viribus potentiorum illum hominem reddit, qui eam amplectitur: vires autem cum dico, non corporis tantum, sed animi etiā facultates intelligo. Possumus & aliter dicere: quod ibunt ab oratione ad lectionem sacrarum literarum: & ab huiusmodi lectione, ad imperfectorum quorumlibet admonitionem, atque exhortationem: item ab exhortatione, ad gratiarum actiones, atque ad laudem dei. & aliter: à virtute donorum dei, quæ hic in terra nobis præstantur, ad eorū virtutem, quæ in cœlorum regno tribuentur.

Videbitur deus deorum in Sion. Prophetia hic continetur de incarnatione Saluatoris, qui in Sion ortus est, iuxta illud: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum eius. Deum autem deorum ea ratione appellauit, quam diximus in principio psalmi quadragesimoini.

Domine deus exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob. Idem est dicere deum virtutum quod dominum virtutum, de quo in principio diximus præsentis psalmi. per orationem autem eas preces intelligit, quas in progressu dicturus est. Deus etiam Iacob pro deus, qui olim luctans in figura hominis apparuit Iacob.

Protektor noster aspice deus, & respice in faciem Christi tui. Hæc est illa oratio, quam exaudiri postulauit. per Christum autem hoc in loco quencunque Christianum intelligit, qui in Christo baptizatus sit, & Christum induerit: de quo in fine præsentis operis dictum est.

Quia melior est dies vna in aula super millia. De diuinis aulis paulo superius dictum est. melior est autem vna huiusmodi dies super millia aliorum dierum, qui alibi quam in tua aula agantur. dictio autem, quia, confirmantis est hoc in loco, pro vere.

Elegi abiectus esse in domo dei mei magis, quam habitare in tabernaculo peccatorum. Idem rursus repetit, sed manifestius. Tu vero mecum considera quando diuinæ domus amore ac desiderio teneretur, is qui abiectus esse malebat in domo dei, ob eam nimirum sanctificationem, quæ illic perpetuo adest, quam delitiose cum peccatoribus habitare.

Quoniam misericordiam & veritatem diligit dominus deus. Admisit propheta in hoc psalmo admonitiones, atque ad activam nos & contemplatiuam vitam hortatur, dicens, quod deus diligit misericordiam & veritatem. Misericordia autem ad actiuam, & veritas ad contemplatiuam vitam pertinet: quod si istas deus diligit virtutes, necessario etiam eos amabit, qui huiusmodi virtutes amplectuntur: quia deus est ipsa misericordia, & ipsa veritas. dictio autem quoniam, narrantis in more posita est, & abundat, ut sepe diximus, more Hebræi idiomatis. Possumus & aliter dicere, quod Christus nostri misertus est, & verum nobis euangelium prædicauit.

Gratiam & gloriam dabit. Gratiam remissionis peccatorum veluti dedit meretrici & aliis multis, vel gratia miraculorum dabit, qualem Apostolis præstitit & cæteris sanctis. gloriam vero, & eam, quæ est ab hominibus, & eam quæ in celo est, vel deificationis gloriam, ut dei scilicet efficiamur, & gloriam celestis regni adipiscamur.

Dominus non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Quidam per figuram hyperbaton construunt hunc versiculū, videlicet: dominus dabit gratiam & gloriam iis, qui ambulant in innocentia: deinde dominus priuabit eos celestibus bonis: & quia Græca lectio indifferentē continet constructionem, (habetur enim in Græco *ἀποδοῦναι καὶ ἀρᾶν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐν ἀδύναμει*, quod ad litteram dicere possumus, dominus non priuabit bona iis qui ambulent in innocentia,) sic quoddam dictio, priuabit, sic posita, accipitur pro prohibebit, quidam vero dicunt casus in constructiones fuisse immutatos, & positū, non priuabit bona iis, qui ambulent in innocentia: pro, non priuabit eos bonis, innocentia autem hoc in loco pro abstinentia vitiorū posuit, considera etiam, ne fortassis verbum *ἀποδοῦναι*, hoc est, verbum priuo, eodem modo construatur, quo verbum aufero: quod aliquando eū datiuo iungitur, & accusatiuo, veluti: aufero tibi eam rem, sicuti reperimus apud Aristidem: abstulit ei egritudinem, ite apud Philostratum: cum fortuna ei magnum præmium abstulisset.

Domine deus virtutum, beatus homo, qui sperat in te. In psalmo etiam 33. legimus: beatus vir, qui sperat in eo. ille autem sperare dicitur in deo, qui mundana omnia despicit, & ab eo solo depēdet. Hebræi vero hunc psalmū dicunt ad captiuū in Babylone populū pertinere, qui ad Hierosolymitanum templū accedere optabat, & beatos eos omnes dicebat, qui illic degerēt: Qui etiam populus in illo templo, vel vnica tantū die cōmorari maluisset, quam alibi vel longissimo temporis intervallo: verum non possant per omnia huiusmodi expositionē suā accommodare proposito: cum illa eis verba aduersentur in secula seculorum laudabit te. Nā & templū, & laudes, quæ in eo templo deo dicebantur, abierūt omnia, & verba illa, in valle lachrymarū, nullā iuxta eorum expositionem haberent consequentiam. Et multa alia præterea erunt dissōna. Nam & ipsa in primis inscriptio aduersa

tur, quæ torcularia plurali numero appellat, cum passim in veteri testamento, templum Hierosolymitanum, torcular singulari numero, aut tabernaculum appellatum sit, & non torcularia, aut tabernacula.

In suam filiū Coræ, Psalmus.

In suam etiam inscribitur hic psalmus, ob prophetias in eo contentas, quæ ad suam tendebant, & in figura quidem ea prædicat, quæ ad populi captiuitatem in Babylone libertatem pertinebant, re vera autem de gentibus pertractat, quæ sub idolorum seruitute captiua tenebantur, & quas ab huiusmodi iugo liberandas prædicat.

PSALMVS LXXXIII.

Benedixisti domine terram tuam. Hæc quæ diximus metis oculis præuidens propheta deū ipsum alloquitur, dicens: Benedixisti domine terrā tuā, seu (vt veri in græca lectione habetur) bona voluisti domine terræ tuæ haberi, tur enī in græco verbū *voluntas*, unde *voluntas* quæ beneplacitū dicitur, seu bona volūtas in græca tamē lectione cōstructio indifferens est. Terræ autē tuæ dicit, quia domini est terra, &c. Bona igitur nūc voluisti terræ tuæ. nūc olim ob primi patētis transgressum, bona ei non volebas, sed mala maledicta, inquiens, terra in operibus suis: at nūc ob noui nostri Adam obediētiā, in gratiā tuam restituta est: quinimmo olim tua tantum erat creatura, nunc etiam possessio tua facta est. & hunc quidem sensum fideles omnes sequuntur: Iudei vero per terram dei, ipsam tantum intelligunt ludæam, veluti quæ populo dei fuit destinata: cui ideo bene voluisse deum dicunt, quia post captiuitatē rursum eam habitari concessit.

Auertisti captiuitatem iacob. Quæ futura erant ponit, vt facta, prophetie lege, auertisti, inquit, captiuum populum iacob à tyrannide qua premebatur, per iacob vero, vt iam sepe diximus, Christianum populum intelligit.

Remisisti iniquitates populo tuo, operuisti omnia peccata eorum. Hunc populū propheta alibi in psalmo 51. beatum appellauit, dicens: Beati quorū remissæ sunt iniquitates, & quorū tēcta sunt peccata, remisit enim nobis per pœnitētiā

nostras iniquitates, & sacris baptismi aquis peccata nostra cōterxit. Hebræi vero dicūt q̄ remisit deus iniquitates, ob quas adī fuerant in captiuitatē, & q̄ operuit eorū peccata in profundo veritatis. Populus autē domini nō solū antiq̄ ille israeliticus populus appellatur, iuxta rationē redditam in psalmo 80. sed etiam nouus Christianorum, vt diximus in primo versiculo psalmi 77.

Selasit omnem iram tuam. Quam antea habebas propter huiusmodi nostras iniquitates, & peccata.

Auertisti ab ira indignationem tuam. Quid sit ira indignationis, seu potius, vt in græco habetur, ira exandescētiæ, vidimus in psalmo 77. Auertisti autem pro declinasti, ab indignatione, nimirum: atque ira ad hilaritatem & beneuolentiam pertransisti.

Conuertere nos deus salutarium nostrorum, & auerte iram tuam à nobis. Deinceps ex populi persona sermonem facit, vel etiā seipsum propheta cum eis adnumerat, supplicans, vt petita superius consequantur. Quid autem significant illa verba, deus salutarium nostrorum, dictum est in psalmo sexagesimo septimo. Conuertere autem nos à captiuitate in primam dignitatem.

*Nunquid in secula irascaris nobis? In secula hic posuit, pro perpetuo: seu pro, nūquid diu irascaris? Quidam autem nō per interrogationē hoc dictum esse intelligunt, & dictionem *ui*, quæ habetur in Græca lectione exponunt, vt recte etiam exponi potest, pro ne, & sit sensus: ne imperpetuum nobis irascaris.*

Aut extends iram tuam à generatione in generationem? Idem rursus repetit, in generationem autem dixit, pro vsque ad aliam generationem: de quo in nono psalmo dictum est: Et extends, pro protendes.

*Deus tu conuersus uiuificabis nos. Conuertens nos nimirum à captiuitate ad libertatem, atque à vitiis ad virtutes: vel quia Græca dictio *ui* in utroque potest sensu accipi, & legi etiam potest: Deus tu conuersus: dicamus, Deus tu conuersus ad nos. Antea enim auersus eras à nobis: uiuificabis, hoc est, viuos nos reddes, ad opera virtutum. Nam antea ad ea pene mortui eramus.*

Et populus tuus letabitur in te. Huiusmodi scilicet conuer-

sonem consecutus.

Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Hæc & quæ sequuntur de Christo intelligenda sunt: Rogat enim propheta deū patrē ex fidelis populi persona ut Christ⁹, quē & misericordiā dei, & dei salutare appellat, sibi ostēdatur. Misericordiā autem & salutare ideo eū appellauit, quia misericordia motus est, ut carnē assumeret, & nos saluaret: unde & misericors, & saluator merito appellatur. Misericordiā vero tuā deus & salutare tuū hunc dicimus, quia misericordiā illā, & salutare illud petimus, quod à te est. Ad patrē enim loquitur propheta, tu vero illud nobis dabis, quod petim⁹ ita ut aliquādo canere possim⁹ cū Propheta: puer nat⁹ est nobis, & fili⁹ dat⁹ est nobis.

Audiam quid loquatur in me dominus deus. Diuinā Prophetā inspirationem, atque auram in se aduenturam sentiens, ad audiendum præparatur. Quod vero ait: quid loquatur in me, dictum est, ut ostenderet, quod deus non in exteriores corporis, sed in interiores animæ aures locut⁹ erat.

Quoniam loquatur pacem super populum suum, & super sanctos suos, & in eos, qui conuertunt corda sua ad eum. Audiam, inquit, quid loquatur. Omnino enim loquatur deus, atq; euāgeliabit pacem populo suo. Et vere quidem populus dei & se cum ipse, & cum deo semper pacē habet, sicuti contrā, idē populus semper pugnat, ac bellum habet cū dæmone, & cū vniuersis qui dæmonis amici, aut deo inimici sunt. Eosdē autem fideles, & populū dei appellauit, & sanctos, hoc est, sanctificatos, ac dicatos deo, & conuertentes corda sua, hoc est, animas suas ad eum: vel à corde totum hominem significauit, veluti à parte totum.

Veni, amen prope timentes eum salutare ipsius. Hoc illud est, quod in se Propheta deum loqui audiuit. Dictio autem, verū tamen, superflua est in hoc loco, vel accipitur pro vere. Erit, inquit, salutare ipsius dei, ppe eos qui deū timēt, & sensus est, quod simulac fuerint aliqui timentes eū, qui fideles nimirum futuri erant, tūc prope eos erit Christus, hoc est statim tunc adueniet.

Ut inhabitet gloria in terra nostra. Quod in græco legimus, *το κατοικησεται*, exponi potest, ut exposuit latinus interpret. Vel etiam ut inhabitare faciat gloriā: quæ lectiones

tamen eodem tendunt. Prope igitur erit Christus, ut inhabitare faciat gloriā, gratiam, & honorem in terra Hierusalem, vel quia ipse ille erat qui caro factus est, & habitauit in nobis, vel quia post saluatoris incarnationem, vsque in hodiernum diem terra illa Hierusalem nobilis, honorata & omnibus desiderabilis facta est.

Misericordia & veritas obuiauerunt, iustitia & pax osculata sunt. Quidam his verticulis connumerari dicunt eas virtutes, quæ in Christo conuenerant, veluti misericordiam & veritatem. Et misericordiam quidem demonstrant Christus sanando ægros, veritatem vero docendo, & prædicando. Conuenerant etiam in Christo iustitia, & pax. Ita significatur nobis illis verbis: exosculatæ sunt. Iustitia autē Christi apparuit, in recte iudicando cum & prauos redargueret, & virtute præditos homines laudaret. Pax vero in mansuetudine ac modestia: verū, ut alius exponamus, Misericordia quidem diuina dici potest Christi natura, quæ potestatem habet dimittendi peccata, & sanandi infirmitates: veritas autem humana eiisdē natura, quia non inuentus est dolus in ore eius, & quia ipse solus illi hominis dignitatē ac similitudinē vere seruauit, quæ ad imaginē dei factus fuerat, & quia verus homo erat, & non phantasma, ut heretici quidā dixerunt. Quod igitur ait, obuiauerunt: idē est, quod conuenerunt in vnum, hoc est, in vnā personā vnitæ sunt. Iustitia item pro diuina accipitur natura. Solus enim de⁹ iustus iudex est. Pax vero pro natura humana ob ingenuitatem ac naturam eius mansuetudinem. Hæ igitur virtutes mutuo se osculatæ sunt, eo quod summam inter se unionem, atque convenientiam habebant in Christo.

Veritas de terra orta est, & iustitia de caelo prospexit. Quando homines veram per filium fidē amplexati sunt, tūc pater iure ac merito eorum prouidentiam ampliorē suscepit, destructo nimirū dæmone, eorū tyrāno. Vel aliter: Per veritatē, ipsum Christū intellige. Ait enim ego sum veritas. Orto igitur Christo de terra, iuxta generationē hanc infestiorē, & dissoluta deinceps omni errore ac mendacio, pater qui summa est, ut dixim⁹, iustitia de caelo in terrā pspexit eam antea ob mendaciū, quod in vniuersam erat terrā diffusam, à nobis omnib⁹ esset auersus. Supna igitur tūc atq;

241-242
Adu 241-
6-10-10-10-10
241-242
241-242

PSALMVS

ecclesia inferioribus ac mundanis sunt conciliata.

tenim dominus dabit bonitatem, & terra dabit fructum suum. Vide quàm constanter prædicat nobis beatus David, quòd pater daturus esset filium suum hominibus. Per bonitatem enim nihil aliud intelligere possumus, quàm ipsum deum. Nullos enim, inquit, bonus, nisi solus deus. Et litera Symmachi habet: etenim dominus dabit bonum, terra etiam dabit fructum suum: Apostolos nimirum & alios fideles, qui è iudæa regione germinarunt. Apertius vero ac manifestius est, ut dicamus, quòd nato Christo, deus dabit misericordiam hominibus, & quòd terra fructibus abundabit.

Iustitia coram eo præcedet. Per iustitiam hic vniuersas cõplectitur virtutes. Harum igitur virtutum lux, instar lampadis, à Christo coruscans, tantum ante illum emittet splendorem, ut celebrem ac præclarum apud omnes illum redditura sit.

*Davidus
causatur.*

Et ponet in viam gressus suos. Deinceps autem Christus ponet gressus suos, hoc est, illam virtutum semitam per quam ipse ambulabat, ponet, inquam, eam in hoc, ut sit via ceteris Christianis, per quam illi incedentes ad eum tandem perueniant. Vel aliter: Ioannes domini præcursor, quem beatus David hoc in loco iustitiam appellat, veluti qui omnem legis iustitiam seruauit, præcedet coram Christo, hoc est, ante Christum. Ecce enim ego, inquit, mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te. Clamabit, enim parate vias domini, & ceteras facite semitas eius. Et quia Græca dictio, *ἀντὶς* ita referri potest, ut non solum legamus, gressus suos, sed etiam gressus eius, alio modo expone, quòd iustitia Christi, vel eius diuinitas præcedet coram eo, hoc est, ante assumptam carnem, veluti optatus quidam dux. Et ponet in viam gressus eius: iuxta illud, præuidebam dominum in conspectu meo semper, propitius a dextris est mihi ne commouear.

Oratio ipsi David,

Clara quidem atque aperta est hæc inscriptio, ut in proemio operis dictum est. Illud tamen ad institutionem nostram pertinens, quòd dum propheta nostris proceres videmus, quas ad deum fundebant, nos illinc pariter docemur, quo nã pacto quãdo in angustiis ac calamitatibus

OCTVAGESIMVS QVINTVS. 246

tribus constituti sumus, orare ad deum debeamus. Prædicatur etiam in hac psalmo gentium vocatio. Non desunt tamen qui orationem hæc ex Ezechia regis persona scriptam asserant.

PSALMVS LXXXV.

Neclina domine aurem tuam, & exaudi me. Quo modo autem deus dicatur inclinare, diximus in psalmo decimosexto.

Quoniam inopi & pauper sum ego. Veluti, qui aduersus visibiles, aut invisibiles inimicos, idoneas vires non habeo, & eis resistere non possum.

Cogodi animam meam quoniam sanctus sum. Tunc enim sanctificatus sum, quãdo tibi oblatus seu dedicatus fui. Illa quippe sancta efficiuntur quæ in dei ministerium dedicantur, ut in psalmo 15. dictum est. Vel sanctum seipsum appellat quasi pium, ac religiosum erga deum, inimicorum scilicet comparatione, qui impij erant.

Saluum fac seruum tuum deus meus sperantem in te. Salua eum, inquit, ab imminente periculo, qui nulla alia in re, sed in te solo confidit.

Miserere mei domine, quoniã ad te clamabo tota die. Pro tota die, *αὐτὸς ἑμαυτοῦ*, Symmachus, semper, interpretatur.

Leuifica animam serui tui: quoniam ad te leuauit animam meam. Micorem, quo detineor, dissolue. De verbis, leuauit animam meam, dictum est in primo, versiculo psalmi 24.

Quoniam tu domine bonus, & mitis, & multum miserearis omnibus inuocantibus te. Pro mitis, Aquila, & Symmachus dixerunt, propitius. Mitis autem, idem est quòd mansuetus. Inuocantibus autem te, non simpliciter, sed ex toto corde inuocantibus. Nam & in psalmo centesimo quadragesimo quarto cum dixisset, prope est dominus omnibus inuocantibus eum, addidit, omnibus inuocantibus eum in veritate, hoc est, ex tota anima.

Auribus percipe domine orationem meam, & intende voci deprecationis mee. Hæc verba exposita inuenies in primo versiculo psalmi decimifexti.

Non est similis tibi in diis domine, non est secundum opera tua,

Omnes enim dij gentium demonia, dominus autē oculos fecit. Et tu verus quidē deus es, illi autē falsi. Videtur autē mihi hic versiculus assumptus fuisse ex verbis Moysi dictis: Quis similis tibi glorificat in sanctis, admirabilis, gloriose facies prodigia Christi vero opera sunt, non creatio tantum, aut prouidentia tam visibilis, quā inuisibilis creatura, sed ipsius etiā creature reformatio tyranniq; destructio, illa insuper mortis occisio, quā propria operatus est morte: item illa totius orbis expiscatio, quā per paucos, ac viles quosdā piscatores perfecit: quibus omnibus addi etiā potest miraculorum vis. Nam etsi multi alij similia operati sint miracula, nullus tamē propria authoritate id poterat, ut Christus. Inuocatione quippe diuini nominis operabatur.

Omnes gentes, quascunque fecisti, venient, & adorabunt coram te, & glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, & facies mirabilia tu es deus solus. Hæc est prophetia de gentiū fide. Venient, inquit, ad te ipsæ etiam gentes. Adorare autē dicitur coram deo is, qui se à deo videri cognoscit. Esse autē dicitur coram deo omnis locus imperij eius. Glorificabunt te igitur, hoc est, laudabunt te omnes gentes & magnificabunt te, dicentes, quod magnus vere es & quod tu solus deus es, qui facis mirabilia.

verbo
pro.

Deduc me in via tua, & ambulabo in veritate tua. Per viā dei, virtutem illam intellige, quæ ad actiones pertinet: per veritatem vero, illam quæ ad contemplationem. Ille autē qui diuinitus ad primam ductus fuerit virtutem, peruenire de facili poterit ad alteram. De hac via & veritate inuenies etiam in psalmo 24. ibi: vias tuas domine indica mihi: & paulo post: deduc me in veritate tua.

verbo
pro.

Latetur cor meū in timore nominis tui. Latetur non in mōdana læticia, sed in tui timore. Vide quæso nouum genus lætitiæ. Timor, inquit, tuus sit mihi læticia. Alibi vero dicitur: letetur cor quærentium dominum. Ille autem quærit dominum, qui timet eum: ceterum nō tantum dei timor, sed simplex etiam illius memoria pios ac fideles omnes lætificat, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

Constituor tibi domine deus meus, in toto corde meo. Hoc est gratias agam.

Quia misericordia tua magna est super me. Magoam dixit

pro multa.

Et eruiisti animam meam ex inferno inferiori. Si psalmū pertinere intelligas ad beatum David, per infernum, profundam peccati foueam intellige: adulterij nimirum, atq; homicidij. Si vero ad regem Ezechiam, infernum accipe pro morte, cui proximus fuit, & à qua admirande admodum liberatus est: potest etiam infernus accipi pro quolibet periculo, quod à visibilibus, seu ab inuisibilibus imminet inimicis.

Deus, iniqui insurrexerunt in me. Et hostes beati David, qui insidias in eum moliebantur iniqui erant, & Assyrii, qui Ezechiam regem obsidebant, & omnes denique tam visibiles quā inuisibiles hostes nostri, iniqui appellari possunt.

Et congregatio potentium quasi uerunt animam meam, & non pro posuerunt te in conspectu suo. Illi ipsi quos iniquos diximus. Hæc autem verba habentur etiam in psalmo 33.

Et tu domine deus meus miserator, & misericors, pater, & multum misericors, & verax. Quia miserator es, & misericors, omnibus tuis semper compateris qui oppressi sunt: & quia pater es, & longanimis, non statim peccatores in hostium manus tradis: & quia multum es misericors, non semel tantum, sed sæpius misereris: & quia verax es, omnes eos saluas qui sperant in te.

Raspice in me, & miserere mei. Hic versiculus habetur etiam in psalmo vigesimo quarto.

Da robur tuum puero tuo. Robur, quod à te aduersus inimicos haberi potest. Puero autem tuo, hoc est, seruo tuo.

Et saluum fac filium ancille tue. Hoc est seruus tuus. His autem verbis indicare videtur propheta se ex piis ac religiosis parentibus ortum esse.

Fac mecum signum in bonum. Impone, inquit, mihi signū, seu iudicium in bonū, hoc est, signum bonū, quale Iudæorum luminaribus olim appositū, quando Aegyptiorū priuogenitos perdidisti. Est etenim aliquando signū in malum, quale illud erat, quod posuerat deus in Cain. Nā Hebræorum signum custodiam ac protectionem diuinam in dicebat. Illud autem in Cain, iram dei.

Et videant, qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu domine adiuuasti me, & consolatus es me. Ordo fit per hyperbaton:

& videant qui oderunt me, quod tu domine adiuvisti me, & consolatus es mei: & erubescant illi atque confundantur veluti deuicti ac superati. Et secundum hunc sensum legendum est: quod tu domine, non quoniam. dictio enim græca, *ὅτι*, utranque potest lectionem recipere.

Filiū Chore psalmus canticū.

De filiis Core in procæmio operis dictum est. In hoc autem psalmo & Christi natiuitas, & gentium salus aperte prædicitur.

PSALMVS LXXXVI.

Fundamenta eius in montibus sanctis. Cuius nam eius? Christi nimirum: atque hoc manifestius fit ex verbis illis, quæ paulo post sequuntur: marer Sion, dicitur homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit ei in seculum. Fundamēta autem Christi, dogmata illa sunt, quæ de Christo traduntur. Hæc etenim dogmata bases quædam sunt, seu radices fidei christianæ. Hæc igitur christianæ fidei fundamenta iacta sunt, in apostolis, quos propheta hoc loco sanctos montes appellat. Montes quidem veluti fortes, ac constantes in fide, & tanquam ab omni terreno, atque humili statu eleuatos: vel etiam, quia sicut terreni montes densissimis pleni sunt nemorum arboribus, ita & illi multiplicibus repleti sunt virtutum germinibus. Sanctos vero apostolos appellat ut sæpe diximus, veluti sanctificatos, ac dicatos deo, seu tanquam sancto spiritu plenos. Possumus & alio modo, per fundamenta Christi, apostolos intelligere: fundamenta quidem veluti principia ædificationis ecclesiæ fidelium: & Christi fundamenta quoniam ab ipso iacti quodammodo atque in opus submissa sunt. Fuerunt autem hi apostoli in montibus sanctis, in Sion nimirum atque in Thabor, & in aliis montibus, qui præ ceteris, Christi conuersatione, sanctiores, ac sacratiores effecti esse videntur. Aliqui per fundamenta Christi, prophetias de Christo intelligunt, tanquam christianæ fidei principia. Montes etenim sancti non immerito prophetæ dici possunt, propter prophetiæ sublimitatem, & propter sanctificationem sancti spiritus, ita ut sensus sit, quod principia fidei christianæ, sunt in prophetis.

Diliget dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob. Magnus Paulus nos docuit cœlestem quandam esse Sion, & quandam esse cœlestem Hierusalem, hoc pacto conuersationem illam exprimens, quæ in cœlo est. Hac ratione per portas Sion, ecclesias omnes fidelium intelliges quæ in variis sunt orbis partibus, ut diximus in fine psalmi 71. Hæc etenim portas dominus diligit, & vniuersis Iudæorum ciuitatibus eas præposuit. Per tabernacula enim ipsas Iudæorum ciuitates intelligimus: vel ipsam particulariter Silo, aut terrestrem Hierusalem, in quibus tabernaculum cum arca commorabatur, quemadmodum in septuagesimo septimo psalmo tradidimus.

Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Cum iam audisset propheta à sancto spiritu, quod deus in Hierusalem videndus erat, & quod conuersaturus esset cum hominibus, stupore quodam correptus conuersusque ad ipsam Hierusale clamanit, dicens: magna atque admiranda quædā, mihi o dei ciuitas, de te dicta sunt. Ciuitatem autem dei eā appellat, quia iam diu deo fuerat dicata, & quia denuo ipsi Christo, hoc est, illius passioni, & sepulture erat dicanda.

Memor ero Raab, & babylonu cognoscentibus me. Effertendus est hic sermo ex Christi persona, & prædicit, quod ecclesiæ ex multiplicibus erat gentium nationibus congreganda, atque illis quidē olim impiis. Per Raab etenim Cananæos significat. Cananæa enim fuerat Raab. Cananæi vero omnium fuerunt impiissimi. Simili modo & Babylonii, & aliæ gentes, quas statim connumerat. Per cognoscentes autem se, fideles atque in se Christum credentes omnes intelligunt. In ea igitur fidelium congregatione, qui in me crediderint, ego memor ero Raab, & Babylonis, & aliorum, qui connumerantur: hoc est, ego eos memoria dignos faciam, præclaræque eorum facta fidelibus commemorabo, vel curam eorum habebō, sollicitè cogitans de eis tanquam pro dilectis fidelibus. Aliqui per Raab Arabiam intelligunt.

Ece alienigenæ, & Tyri, & populus Aethiopum hi generati sunt illis. Alienigenæ Tyri, & Aethiopes, nati sunt in Sion, vel in portis Sion, ut dictum est, vel in cognoscentibus deum. Nam quod 70. dixerunt generati sunt: Symmachus, & Aquila reddiderunt, nati sunt. Nati autem sunt, per sacri

rgi Ba-
bylonis
prophetia
et mo.

generati
sunt illis.
et mo.

baptismatis regenerationem. Abūda autem dictio, ecce, iuxta idioma Hebraicū. Dictio enim, hi, abūda pari modo videtur. Ordo tamen hic esse potest: ecce hi generati sunt illi: & si queris quoniam sint hi ecce, inquit, alienigenae & Tyrus, & quae sequuntur. De alienigenis dictū est in psalmo 82. Hae autem gentes, quae hic connumerantur exterarum omnium, ut diximus, impiissimae erant. Si ipse tam impiæ gentes Christo credituræ sunt, quanto magis omnes aliae minus impiæ etiam ei credent?

pater.

Mater, Sion, dicit homo. Manifeste ac palam prædicit, quod ex quacūque gente quis ingressus fuerit in Sion, dicit, quod Sion mater est. Subintelligi enim debet dictio, est Mater: autem ideo appellatur Sion, quia regenerat, ut diximus: vel quia christianorum ac spiritualium dogmatū cibo fideles omnes veluti pia mater alit. Vel mater appellatur, tanquam amabilis. Ea etenim nihil suavius, aut amabilius est. Vere quippe amabilis est ecclesia, iis, qui eam ingrediuntur, eo quod ibi conuersatus est secundum carnem Christus dominus, qui locum conuersationis suae sanctificauit.

Et homo natus est in ea. Hoc ad Christi generationem pertinet, qui intra ecclesiae terminos natus est: Christus inquit, qui verus homo fuit, & qui integram humanitatis dignitatem seruauit: verumne nudum hominem putares, sed deū pariter & hominem cognoscere, addidit.

Et ipse fundauit eam altissimus. Et ille, inquit, qui in ea natus est, ut homo, idem ille ab initio eam fundauit, veluti terrae ac coeli creator, qui altissimus est, tanquam deus.

lyx: 8.

Dominus uarrabit in scriptura populum, & principum hominum, qui generati sunt in ea. A prophetarum scripturis Christus omnia docebit, quae ad se pertinent. Ait enim Lucas, & citatus est ei liber Esaiæ prophetae, & explicato libro, inuenit locum, ubi scriptum erat: Spiritus domini super me, cuius gratia uixit me, euangelizare pauperibus misit me, & quae sequuntur. Huiusmodi igitur prophetarum scripturam, populorum scripturam appellat, & scripturam principum eorum, veluti quae & Iudaeorum populis & eorum principibus data erat, & illorum propria erat possessio, qui in ea generati sunt, hoc est, qui nati sunt in Sion.

Quam latantium omnium habitatio est in te. Dictio, quam, in modum

modum confirmantis est posita. Vere, inquit, o Sion in te est habitatio omnium spiritualiter letantium. Dictio autem omnium, tamen si uersalem sermonem reddit, apud Hebraeos tamen frequentissime ita ponitur, ut non tam uersos quam multos significet.

Canticum psalmi filii Core, in finem pro Maaleth, ad respondendum, intelligentia ipsi Eman Israelita.

Quid sit canticum psalmi, & de filii Core diximus in proximo opere. In finem uero ideo inscriptum est, qui ad finem tendebat prophetia, quae hic continetur. Et psalmus quidem proxime precedens Christi nativitatē prædixit, hic autem Christi mortem, quod autem inscribitur pro Maaleth, exponitur, hoc est, pro chorea. Canere enim solebat, & quae uia choreas docere, quando hunc psalmum recitabant. Ad respondendum autem, hoc est, cum responderent. Tripudabant enim dum ad organorum musicam responderent. Intelligentia uero, quia intelligentia lectoris opus est, ob occultum, ac præsignatum hic, de Christi morte mysterium. Ipsi uero Eman Israelita, quia non solum Core filium, sed etiam Eman principem alterius Chori, traditus fuit hic psalmus à beato David, & ab utroque Coro uia fuit, aut fortasse alternatim decantatus. Quaedam exemplaria non Eman habent sed Etham, uerū placet ut in presenti psalmo legamus Eman, & in sequenti Etham. Nā in primo Paralipomenon libro, uterque eorum chori princeps fuisse traditur. Israelita etiam dixit, non quod alij cantores non essent Israelitae, sed quia alij sortisati erant homines huiusmodi nomine Eman, & Etham, qui erant alienigenae, ad quorum distinctionem sic dictum est: vel forte quia tale illis erat cognomen.

PSALMVS LXXVII.

Domine deus salutis meae in die clamaui, & in nocte coram te. De his verbis: Deus salutis meae, dictum est in psalmo 67. dominum autem & deum Christum patrem appellat, ut homo: & multa huiusmodi dicta reperies in psalmo 21. die autem & nocte dixit pro perpetuo. Summam enim haec uerba in deum fidem attestantur: quia qui sincera mente deum amat, assidue aut ore aut corde coram eo clamat: quoniam & assidue illius opere indiget. vel diem & noctem particulatim illam intelligit, quae proditus est dominus.

PSALMVS

Iniret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad preces meas. Orationē & preces, vel eas intellige, quas habuit pro discipulis, vel eas quas protulit, quando petiit transire a se calicem mortis. Humilia autem huiusmodi verba proferre introducit, ut homo, quemadmodum diximus in psalmo 2. Quid autem in deo sit inclinare aurē, diximus in psalmo 16.

Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Malis, hoc est, calamitatibus, & afflictionibus. Tristis enim, inquit, est anima mea usque ad mortē. Per infernum etiam, hoc loco mortem ipsam intelligere debemus.

Reputatus sum cum descendentibus in lacum. Reputatus sum pro connumeratus sum. Collocatus sum, inquit, cū sepulchris, quos in lacum descendentes appellauit. Diximus enim sibi quoddā sepultura etiam lacus dicitur. Quæ igitur superius dicta sunt, tempori congruunt ante mortem: hæc autem & quæ sequuntur, tempori post sepulturam.

Exaltat.

Fui sicut homo sine adiutorio. Non dixit sicut homo simpliciter, sed sicut homo sine adiutorio. Omnes enim, ut inquit euangelista, dimittentes eum fugerunt. Humano igitur iudicio, visus est omni esse auxilio destitutus, tamen secus fuerit. Dixisse enim eum legimus ad Petrum, an putas, quoddā non possim nunc rogare patrem meum, & præstabit mihi plusquam 12. legiones angelorum?

De uisiois.

In mortui liber. Liber à corruptione, vel etiā liber, quia non ab angelis, in infernū deductus sum, sed solus descendi. Subaudiri enim debet verbū, fui accessi, inquit, ad mortuos liber, hoc est, insons, atque innocens. Omnes enim alij peccatum secum habent ut causam mortis. Poena enim ac multa peccati, mors: solus autē Christus insons, & sine peccato ad mortem accessit. Vel liber: quia alij inuiti moriuntur, & ideo mortis serui sunt: at Christus sponte sua, ac volens mortuus est. Potestatem enim, inquit, habeo ponendi animā meā, vel aliter liber, veluti qui inferni vinculis non est detentus, sed cum authoritate atque cū dignitate illuc descendit, atque ibidem etiam conuersatus est, & aliorum vincula dissoluit. Præterea illa ratione liber dicitur Christus, quia tanquam deus morti subditus non fuit.

Sicut vulnerati dormitis in sepulchris. Subaudiri etiam de-

OCTVAGESIMVSSEPTIMVS. 250

bet hoc in loco verbum, fui. Symmachus verō ita reddidit: quasi vulnerati iacentes in sepulchris.

Quoniam non es minor amplius. Cum iam corrupti sint, atque in puluerem resoluti.

Et ipsi de manu tua repulsi sunt. Illi nimirum qui ob propria peccata ab auxilio tuo deciderunt. Similis enim, inquit, factus sum huiusmodi hominibus, multorum scilicet opinionione, tametsi haud ita esset. Licet, inquit, clavis cōfossus, & lancea, ac positus etiā in sepulchro, à te tamen non sum derelictus. Neque enim tu mei vnquam oblitus es, qui oliu fueras pollicitus nō daturū te esse sanctū tuū videre corruptionem. Neque etiam de manu tua repulsus sum. Me enim, inquit alibi, propter innocentiam suscepisti.

Posuerunt me in lacu inferni. Per lacum inferiorem sepulturam intelligit, cuius profunditatem Christus in euangelio cor terræ appellauit dicens: sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Illi autem in ea me posuerunt, qui sepulturam meam curarunt.

In tenebris, & in umbra mortis. In locis, inquit, tenebrosis. Superposito enim sepultura lapide, tenebre in ea effluuntur. Per vmbra etiam mortis, tenebrosa sepulture loca significauit, varietate vsus sermonis. Siquidem vmbrosa loca tenebrosa etiam appellamus.

Super me confirmatus est furor tuus. Symmachus pro confirmatus reddidit, aggravatus est. In me, inquit, irruit ira tua quam delicta hominum in se concitauerant, ego tamen libens eam sustinui, & te placui. Passione quippe ac morte mea, indignationem tuam omnem sedauī, veluti cū quis plagam in puerum delatam in se suscipit. Liore enim, inquit, eius saluati sumus, & dominus tradidit eum peccatis nostris, hoc est, propter peccata nostra.

Et omnes fluctus tuos induxisti super me. Post fluctus calamitatum ac tentationum insurrectiones intelligit: & dei fluctus eas appellat, quia dei sententia ob nostram immittuntur salutem. Omnes vero dixit pro multis: quos eūque scilicet tu voluisti.

Elongasti omnes notos meos à me. Legimus apud Lucam, quod omnes noti eius steterunt à longe. Deum vero elongasse eos dicit, quia patris volūtate omnia hæc gesta sunt.

PSALMVS

Posuerunt me abominationem sibi. Iudæi nimirum, apud quos nunc etiam abominabile est Christi nomen.

Traditus sum, & non egrediebar. Traditus sum Iudæis ab Ilcario, & cum egredi ab eis atque effugere possem, non aufugi tamen, sed sponte mea etiam perisisti.

Oculi mei languerunt pro inopia. Præ inopia videlicet lachrymarum. Nam cum antea copiosissimè effluxissent, euacuati tandem eis sunt oculi. Verisimile est autem quod dominus ob summam suam misericordiā ita Iudæ casum, & Iudæorum omnium abiectionem atque interitum deplorauerit, quemadmodum plorasse eum nouimus super Hierosalem. Quidam hoc in loco, per inopiam, demaciationem corporis intelligunt præ afflictione.

Clamauit ad te domine tota die. Dixit etiā in principio psalmi: Domine deus salutis, in die clamauit. Clamauit autem non solum pro se ipso, ut homo, sed pro discipulis etiam, & pro populo.

Extendi ad te manus meas. Pro eisdem scilicet supplicans. Nunquid mortui facies mirabilia? aut medici suscitabunt & confitebuntur tibi? Lege humanæ naturæ formidat Christum mortem, & rogat se diutius viuere. Nam & in euangelis dicebat: Pater meus, si possibile est, transeat à me calix iste. Similia autē sunt hæc verba & quæ sequuntur, is, qui habent in psalmo 119. ibi: nunquid confitebitur tibi puluis? aut annuntiabit veritatem tuam? Nunquid tu mirabilia facies in insensibilibus mortuis? qualia sex numero in uiuentibus facies? vel nunquid medici eos mortuos suscitabunt? Et deinde gratias tibi agent? Minime, inquit, sed uiui hæc cognoscunt beneficia, & gratias tibi agunt: atque ideo queso, ut diutius me viuere permittas, si possibile est.

Nūquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam? aut *veritatem tuam in perditione?* Ad eandem hæc verba sententiam pertinet. Et per perditionem, rursus sepulchrum intelligit, veluti quod cadauera illic iacentia corrumpit, ac perdit. Diximus autem alibi quod eandem propheta sententia sex numero variis repetit modis, atque hoc præcipue quoties affectum quandam animi vult explicare: nō mortuus quispiā, inquit, sed uiuens quis tuam sentiet misericordiam, & hominibus eam annūciabit. De veritate autē dei dictū

OCTVAGESIMVSSEPTIMVS.

251

est in psalmo vigesimo nono.

Nūquid cognoscitur in tenebris mirabilia tua? & *iustitia tua in terra oblita?* Per tenebras sepulturam intelligi diximus. Eandem etiam terram oblitam appellauit. Ab hominibus quidem oblita videtur, ob corruptionem & à deo, quia amplius non viuunt, qui illic iacent. Viuere enim illi dicuntur, quorum deus reminiscitur. Omnia autem hæc verba eiusdem sententiæ sunt, & per interrogationem & cum affectu legenda sunt.

Et ego ad te domine clamauit. Et ego simul cum aliis hominibus, veluti qui verus etiam sum homo.

Et mane oratio mea præueniet te. Mane dixit pro cito. Cito enim, inquit, oratio mea ad te veniet. Abundat autem præpositio, præ. Ideo autem cito venit ad te mea oratio, quia impedimento ei esse non possunt peccata.

Et quid domine repellis animam meam? auertis faciem tuam à me? Similia hæc sunt is quæ habentur in psalmo 21. ibi: quare dereliquisti me? clamabo per diem, & nō exaudies. Hæc autem ex persona nostra, Christus ad patrem loquitur: pro nobis, inquam, qui antea expulsi eramus. Vniuersiusque enim fidelis animam, propriam animam appellat, in sua ipsius persona vnumquemque nostrum subiiciens. Quare, inquit, adhuc repellis eos? Ego enim deinceps pro omnibus pernas soluo.

Inops sum ego, atque in laboribus ab adolescentia mea. De hac Christi inopia Gregorius theologus loquens, dixit: qui diues erat, effectus est inops, inops, inquam, ob carnem meā, ut illius ego diuinitate diues efficerer. De se ipso etiam Christus ad scribam illum dicebat: Vulpes latebras habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi reclinet caput suum. In laboribus autem atque ab adolescentia, dictum est, quia ab ipsis in cunabulis insidix aduersus eum tendebantur, & quia infans persecutiones sustinuit, ab Herode scilicet atque à Iudæis. Per labores autem ærumnas intelligit.

Exaltatus autem humiliatus sum. Exaltatus miraculis, & depreffus conuiciis, Iudæorum nimirum opinione, vel exaltatus in cruce, humiliatus in sepulchro.

Et desiliatus sum. Et hoc etiam quantum ad Iudæorum opinionem.

nionem. Visus est enim illis, veluti desitutus esse, & indigere auxilio: atque ideo dicebant: videamus si venit Helias saluaturus eum.

In me pertransierunt ira tue, & terrores tui conturbauerunt me. Iras dei eas intelligit, quas de^o aduersus peccatores coecepit, similiter & terrores. Et iras quidē pertransisse dicit, & in se ingressas fuisse, terrores vero cōturbasse & refrenasse a viitiis. Verū Origenes p iras, & terrores dei, demones ipsos intelligit: iras quidē, quia hominib^{us} semper irati sunt, dei vero iras, quia permissioe diuina id faciūt, terrores itē, quia terrore incutiūt. Aut igit^r Christus, q^{ui} passionis tēpore, inuasērunt eū demones, & quōd vt hominē eū conturbauerunt.

Circumdederunt me sicut aqua. Iudei scilicet. in psalmo autē dixit: circumdederunt me vituli multi, tauri pingues circumibant me: & circumdederunt sicut aqua, quia aqua vndiq^{ue} & nō ex vna tantū parte eos circumdat, quos comprehendit.

Tota die circumdabant me simul. Diem passionis intelligit. Et quod ait, simul, expone, pro vnā omnes.

Elongasti à me amicum, & proximum & notos meos à misericordia. Ob miseriam meam, inquit, atque ob opprobria, quae mihi inferebantur, elongasti à me discipulos meos, de quibus superius diximus: elongasti à me notos meos. Amicum autem & proximum, & notos, eosdem intelligit. Et amicum dicit iuxta illud: vos amici mei estis. Proximum vero, quia vnā secum vivebant, & notos, quia & cognoscebant & cognoscebantur. Et hoc pacto quidē totus hic psalmus in Christi relatus est. Congruit tamen cuilibet etiam fidei in angustiis constituto. Domine deus salutis meae, assidue clamant in conspectu tuo, adiutorem te mihi aduocans. Quae sequitur clara sunt: quia anima mea grummis impleta est, quibus adeo fatigatus sum, vt morti proximus fuerim. Adnumeratus autem sum cum mortuis, quantum ad senilissimorum daemonum votum, ac studium pertinet: & factus sum velut homo sine auxilio, ita vt de facili capi possim. Fui etiā in mortuis, quantum ad illorū, vt diximus, studium pertinet, tametsi ego adhuc liber sum à morte, veluti qui se vera necdū mortuus sum. Factus sum sicut vulnerari iacētes in sepulchris, vulneratus & ipse iaculo peccati, vel iaculo mortis. Quae sequitur eadē ratione expones: posuerunt me

Demones in profundo atque in fouea peccati, in afflictionum tenebris, quae ob summam amaritudinem, vmbra ac similitudo quaedam esse mortis videntur. In me grauatus est furor tuus. Nam si tu mihi iratus non fuisses, me illi certe non superallent: omnes etiam elationes, & afflictionū, vt ita dicam, insurrectiones, seu impetus, quos fieri permisi inducti sunt super me. Elongasti à me notos meos, sanctos scilicet angelos, qui antequam peccarem, amicissimi atque beneuoli mihi erant: illis tunc notus eram, verum nunc ob peccata abominantur me. atque ideo traditus sum afflictionibus, à quibus egredi nō datur, sed magna ab eis vi detineor. Illa autem verba: oculi mei languerunt pro inopia, declara vt superius, exposuimus. clamaui ad te assidue in auxilium te meum aduocans. & quae sequuntur, expone, vt diximus. Mane etiam hoc est, quam primum, ac statim, vbi à somno exurgam, ante omnia orationem ad te meam effundam, dicens: quare domine repellis animam meam: hoc est, me ipsum in angustiis constitutum, & feruēde ad te supplicātem. deinde inops ego sum, nullum aliunde auxilium habens, & in laboribus sum ob errorem meum, & licet in hoc à te fuerim exaltatus, quod ad imaginem me tuam creasti, humiliatus sum tamen, quia imaginis tuae dignitatem amisit: vel opinione, atq^{ue} existimatione mea exaltatus, tandem humiliatus sum: quia lapsus cecidi, & consilio destitutus sum, nesciens quid facerem. transierant praeterea, hoc est, peruenerunt in me irae tuae, dum in praesenti vita poenas luo, dum maiore suffocor, & terrores tui qui aeternas mihi poenas comminantur, conturbauerunt me, & circumdederunt me, sicut aqua. vel per iras & terrores dei, demones, & tribulationes intelligit, ab his enim, inquit assidue premor, & semper me haec mala circumdant. Elongasti à me familiares meos, quia ob calamitates & misérias, quibus detineor, omnes me derelinquant, & fugiunt.

Intelligentie ipsi Ethan Israelite.

Ad praesentis inscriptionis declarationem ea sufficiant, quae diximus in proxime precedenti. tractat autem beatus David in praesenti psalmo ea, quae ad res suas pertinent: deumque vt benefactorem laudat, quodam tamen in sermone suo de Christo interiecit: atque ideo

intelligentia inscribitur, quia intelligentia lectori opus est, ad dignoscendum ea, quae in psalmo de Christo sparsim dicuntur. prae dicit etiā Babyloniam captiuitatem: PSALMVS LXXXVII.

Misericordias tuas domine in seculum cantabo. Misericordias, inquit, quas in me operatus es, & pro quibus in secundo Regum libro latius gratias agit. in seculum, hoc est, semper cantabo, in canonicum nimirum atque in hymnos eas redigens.

In generationem, & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. In generationem, & generationem, dicit pro in omnem generationem. deficiente enim vna generatione, altera subintroducitur: atque hoc pacto vsque ad seculi consummationem proceditur. vel in generationem Iudaeorū, & in generationem Christianorum. his enim duabus generationibus tantum, & non aliis beatus David veritate dei annunciat, in ore suo. possumus etiā dicere, quod psalmorū liber, os sit beati David. veritate autem dei expone, pro veras promissiones dei, factas, scilicet ipsi David, parti prophetam Nathan, vt traditur in secundo Regū libro, & partim per illam prophetā gratiam, quae ei à sancto spiritu data erat. Multa enim deus ei pollicitus fuerat, tam de huius victoria, quam de futuro eius semine. per quod semē Hebraei Solomonem, atque alios illius posteros intelligit: nos autem Christum, vt in sequentibus dicitur.

Quoniam dixisti, in seculum misericordia edificabitur. Id est fiet, tu, inquit, dixisti mihi, quod à te semper fiet misericordia. & Hebraei quidam factam esse dicunt hanc misericordiam ipsi David, quando adiuuit eum deus: nos vero fieri eam dicimus omnibus fidelibus. Nam ipsi David non potuit in seculum, ac perpetuo fieri misericordia, cum iam olim mortuus sit: fidelibus vero semper potest: factus est enim eis perpetua misericordia, Iesus Christus, cuius corpus, vt ita dicam, edificatus, & ineffabiliter à purissimis beatae virginis sanguinibus compactus est. nec mirum, si Christum edificatum fuisse dicamus, cum assumpta eius humanitas apud sacram scripturam domus etiam appellata sit, assumptis dei, iuxta illud: sapientia edificabit sibi domum.

In caelo preparabitur veritas tua. Dei veritas Christus dicitur, quia verax est, & non mendax, qui etiā de seipso dixit:

ego sum veritas. Hec, inquit, veritas stabiliet in caelis. verbum enim preparo, se penumero apud Hebraeos accipitur pro stabiliō, atque ita reddidit Symmachus. quod aut Christus in caelo esset stabiliendus, beatus David alibi tradidit, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, &c. Disposui testamentum electis meis. Hec ex dei persona dicta sunt. & testamentū quidem promissionem appellat, quae de humilimodi electorū semine facta fuerat. per electos vero, ipsos Abraham, Isaac, & Iacob intelligit, quibus deus pollicitus fuerat se eorū semen magnificaturū. atque ideo magnus Paulus, ad Abraham, inquit, dicta sunt repromissiones, & semini eius. Deinde addidit: non dixit seminibus quasi multis, sed tanquam de vno, semini tuo dixit, qui est Christus.

Iuravi David seruo meo, vsque in seculum preparabo semen tuum. Iuravi, hoc est, constantissime pollicitus sum. iuramentum enim in deo antiqui constantem illius promissionem esse intelligebant. apud nos etiam iuramentum nihil aliud est, quam confirmatio. iuravi autem, quod preparabo, hoc est, quod stabiliam semen tuum, vsque ad omne seculum. per semen etiam David, iuxta sensum magis vulgarem, Solomon intelligitur, sed iuxta altiorem, Iesus Christus, qui ex David semine natus est, ex sancta nimirum virgine, quae de stirpe erat David. stabilivit autem eum deus, perpetuū ei regnum tribuens. data est enim mihi, inquit, omnis potestas in caelo & in terra. de quo etiam apud Daniele legimus: & ei datus est honor, imperiū, & regnū: omnes populi tribus linguae seruiant ei, regnum illius, regnū eternum, & potentia incorrupta: quae verba Solomoni non congruunt.

Et edificabo in generationem, & generationem thronum tuum. Aedificare hoc in loco ponit pro augere, & proficere, & thronum pro regno. illud cōsidera, quomodo propheta regnū Christi appellauit regnū David, quia Christus secundū carnem ab illo descendebat. Solemus etenim filij regnū, patris nomine appellare, ob cognationem scilicet & tam arctam necessitudinem.

Constituuntur caeli mirabilia tua, domine. Per caelos caelestes intelligit potentias. ipse, inquit, caelestes virtutes gratias tibi agat, de tam admirandis operibus. vel per caelos eos homines intelligit, qui sapiunt caelestia, quique vira ac conuer-

849vq.

latione sua ceteris sublimiores sunt.

Enim veritatem tuam in ecclesia sanctorum. Abundat dictio enim. Confitentur tibi, inquit, mirabilia tua, quod scilicet admiranda operaris, & veritatem tuam, hoc est, quod veras esse facies promissiones tuas, atque hec letus admodum ac gaudes dici, ob admiranda nimirum promissionem, gratias, inquit, tibi agere coelestes illae virtutes, in sanctorum illorum ecclesia, qui in caelis sunt. huiusmodi autem ecclesia Paulus, primogenitorum ecclesiam appellat descriptorum in caelis. Quod si iuxta aliam expositionem, per caelos, eos homines intelligas, qui ecclesia sapiunt, sanctorum ecclesiam illorum esse ecclesiam dices, qui in terra viuentes, coelestium angelorum vitam, ac conuersationem imitantur.

Quoniam quis in nubibus aquabitur domino? similis erit dominus in filius dei. Quod hic legimus in nubibus, quidam interpretes, in alto, reddiderunt: alii, in locis coelestibus. manet autem in alto atque in locis coelestibus angeli. Quis, inquit, angelus aquabitur domino? vel quis inter sanctos omnes, ei poterit comparari? per dei enim filios, sanctos viros intelligimus, iuxta illud: ego dixi dii estis, & filii altissimi omnes, ac si diceret, nullus profecto ei poterit comparari. tu enim factor, illi autem factura, verum hec propheta non dicit ut comparet deo homines, sed idioma Hebraicum secutus, ex hac dissimilitudine, dei excellentiam demonstrat, cumque laudat, veluti qui magna quaedam, ac salutaria pollicetur sit. his autem verbis, illa Apostoli valde similia sunt, quod neque angelus neque homo, sed ipse deus saluauit nos.

Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus & terribilis est super omnes, qui in circuitu eius sunt. Per consilium hoc in loco congregationem, & concilium intelligit, ut in primo etiam diximus psalmo in congregatione, enim sanctorum glorificatur, & laudatur deus. At igitur, quod deus in illa congregatione, & glorificatus, & magnus est, & terribilis, hoc est, timendus ab iis sanctis, qui circumquaque per virtutum adfectionem ei propinquiore sunt. Magnus autem & timendus est deus his sanctis, quia illius eminentiam ac potentiam optime cognoscunt, per sanctos etiam coelestes intelligi possunt potentates quae semper circa eum sunt, legimus etiam apud sanctum Maximum, quod ille dicitur circumdatus, qui coram,

retro, ad dexteram, atque ad sinistram, aliquos quasi in circulo habet. Quoniam igitur deus in circuitu suo habere multos dicitur, qui eum circumdant: retro quidem eos esse intelligemus, qui per virtutem illam eum sequuntur, quae ad actiones pertinet ad sinistram vero illos, qui naturalis philosophiae dirigunt ad spiritualia, de sapientia enim in prouerborum libro dicitur: in sinistra eius diuitiae & gloria, ad dexteram etiam dei esse illi intelligendi sunt, qui immaterialium atque inuisibilium rerum cognitionem ab omni sensibili atque carnali phantasmate pura ac mundam susceperunt. in dextera enim, inquit eius anni vite: coram deo etiam illos esse dicemus, qui ob immensum diuinam pulchritudinis amorem, digni effecti sunt, ut perpetuo dei fruantur conspectu, facie ad faciem illam intuentes, & quodammodo ipsi pariter effecti dii.

Dominus deus virtutum. Huiusmodi verba expoluimus in psalmo octuagesimo tertio.

Quis similis tibi? Huiusmodi etiam sententiam crebro inuenies apud beatum David, dicta autem sunt non ut interrogaret, sed veluti obstupescens, ut nos hoc pacto illius incomparabilitatem doceret.

Potens es domine. Ut facias, quae pollicitus es, unde etiam credo te omnia deinceps perferaturum.

Et veritas tua in circuitu tuo. Non solum potens es, sed verax etiam, veritatem enim indutus es instar vestis, quae circumquaque ex omni parte hominem operitur: quae verba illud videntur indicare, quod deus semper verax est.

Tu dominaris potestate mari, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Potestatem maris, vndarum violentiam appellauit & procellarum, inquit, & tranquillitatis imperium in mari habes: & quemadmodum in psalmo 73. deum ab admirandis eius operibus laudauit dicens, tu haec atque illa fecisti: ita etiam agit in praesenti.

Tu humiliasti sicut vulneratum, superbum. Iuxta historiam sensum, omnem superbum ac temerarium hominem intellige. Dominus enim, inquit, resistit superbis: verum altius considerando, per superbum, ipsum demonem intellige, qui in superbiam elatus est, atque ideo deiectus, & in praecipitum delatus, vulneratum autem ideo dixit, quia vulnerati omnes, ut plurimum, humiles sunt, veluti labore afflicti. Qui-

PSALMVS

dam per superbum, Pharaonē intelligunt, & per inimicos, Aegyptiorū populos, qui dissipati ac suffocati sunt in mari. *In brachio virtutis tuae disperdisti inimicos tuos.* In brachio potentiae tuae, hoc est, in potenti brachio tuo. Per inimicos vero, impios omnes in vniuersum intellige, vel ipsos etiam demones.

Tui sunt caeli, & tua est terra. Creaturę enim tuę sunt, & seruiunt tibi: nam & alibi ait: Quoniam omnia seruiunt tibi, de coelis vero diximus in psalmo octauo.

Orbem terrę & plenitudinem eius tu fundasti. Idem rursus repetit, de hoc etiam diximus in psalmo trigelimo tertio, ibi: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrę, & vniuersi, qui habitant in ea.

Aquilonem, & mare tu creasti. Helychius dicit, qđ scriptura nomine maris per sepe occasum significat, vnde liber numerorū, qui Iudeorū tribus describit, & alias ad orientem, alias ad occidentē, alias ad septentrionē, aut ad tabernaculi meridiē ordine quodā dispositas fuisse dicit, hac maris dictione, eos significauit, qui ad occidentē erāt collocati. Ait enim: castra Ephraim iuxta mare. Quia igitur septentrionalis ora, & ora maritima, hoc est occidentalis, tenebras sunt, hybernalēque, & frigidā, & futurum erat, vt aliqui ex ratione illarum creatorem esse demonē dicerent, necessario sanctus spiritus hunc errorem antea eradicauit. Illud scire etiam oportet, qđ quando orientem aspiciamus, ante faciem ipsum orientem habemus, occidentem post terga, in dextera meridiem, atque in sinistra septentrionem.

Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Thabor & Hermon montes sunt, & cōtermini terrę promissionis. Per hos autē mōtes, vniuersam terram illam significauit, quam exultaturam esse prędicit in Christi nomine, hoc est, in Christo. Vel exultaturam in hoc, vt à Christo denominetur. Per terram vero homines intelligimus, qui terrā illam incolabant. In his autē montibz Christus sæpenumero conuersatus est, quippe qui & in Thabor transfiguratus est, & in Hermon viduę filiam suscitauit. In monte enim Hermon sita est ciuitas Naim, in qua miraculum illud factum est.

Tuum brachium cum potentia. Sensus est quod Christi virtus efficacissima sit. Per brachium enim virtutis efficaciam

OCTVAGESIMVS OCTAVVS. 255

significauit. Quod autem potentissimus fuerit Christus, ex Apostolo docemur, qui de eo scribens dicit: quod dei potentia est, & dei sapientia.

Prenaleat manu tua. Aduersus inimicos scilicet.

Exaltetur dextera tua. Ad protectionem scilicet nostram. Per manum autem & per dexteram simili modo dei potentiam intelligit. Vtranque vero manus dei potentia, in auxilium suū poscit, vt & hostes pariter vlciscat, & tuas benedictos. De his etiā verbis, exaltet manus tua, dictū est in psal. 9.

Iustitia & iudicium preparatio throni tui. Aquila translulit iustitia, & iudicium basis throni tui, Symmachus vero stabilitas. Iam enim superius dictū est, quod verbum preparo apud scripturam per sepe idem significat quod stabiliō: & sensus est. Tu domine iustus iudex es, & iudicialis sedes tua, in iustitia, atque in iudicio fixa est. Per iustitiam igitur & per iudicium, iustum iudicium intelliges. Est autē hæc figura frequens apud antiquam scripturā, vt alibi diximus, sicuti cum misericordia & veritas ponitur, pro vera misericordia. Vel per iustitiam, iudicandi habitum intellige, per iudicium vero ipsam sententiam, & per misericordiam, clementiam, & per veritatem, promissionis euentum.

Misericordia & veritas præcedent faciem tuam. Quatuor hæc virtutes, quatuor quādā particulatim in deo nobis significant, quod deus videlicet sui natura sapiēs sit in iudicando, qđ iudicet, qđ misereatur, quod vera dicat. Tu idcirco, inquit, humane nature, quæ tyrannide coercetur, iudiciū facies, & aduersus idolorum errorem, qui tyrannidē hanc in homines occupauit, sententiā feres, & misereberis creaturę tuę, & veras esse facies promissiones tuas, quas mihi, atq; aliis electis tuis polliceris. Possumus & aliter dicere: veritas & misericordia dicuntur deū præcedere, quia nemo ad faciem dei, hoc est, ad illius cognitionē potest accedere, nisi prius ipse sit misericordiam consecutus, & in dogmatū veritatis versatus. Misericordia enim & veritas in hoc obuia verunt, hoc est, cōcursum habent, atq; cōueniunt in hac re. Quidā vero omnia hæc de futuro intelligūt iudicio, vt sit sensus: tu iustissimus iudex es, & in iudicio tuo misericordia veritatem præcedit. Neq; enim aliquis posset redargutionē tuarū veritatē sustinere, nisi cū veritate, tua quoq; com-

PSALMVS

mixta esset misericordia.

Beatus populus qui scit iubilationem. Persape diximus quodd iubilū est vox victoriæ. Beatos igitur Propheta illos dicit, qui victoriæ laudes, atq; hymnos ei canere nouerunt, qui diabolū superauit, & de fidelibus sermo esse videtur. Vel aliter: beatos illos dicit, qui aduersus inuisibiles inimicos nouerunt iubilare, dum eos vincunt.

Domine in lumine vultus tui ambulabunt. Vultus quidem patris, est filius, vt in tertio psalmo diximus. Lumen autē filij illius mādata. Lucerna enim, inquit, pedibus meis, lex tua, & lumen semitis meis. Alit igitur quodd illi in filij mandatis ambulabunt, qui huiusmodi iubilationem cognoscēt.

Et in nomine tuo exultabunt tota die. Appellando atque inuocando nomē tuum. Nam si in sola dei memoria lætatur iustus (memor enim, inquit, fui dei, & lætatus sum) multo magis ille exultabit, qui illum nominat. Vel sermo est ad Christum, in cuius nomine illi exultant, qui ab eo Christiani denominabuntur.

Et in iustitia tua exultabuntur. Filius, esse dicitur, patris iustitia, quia vt inquit Apostolus, ipse datus est nobis à deo sapientia, iustitia, & sanctificatio, qui etiam fideles exaltauit, abstrahens eos à terrenis per Euangelium, atque in celum euehens.

Quoniam gloriatio virtutis eorum tu es. Virtus enim Christianorum Christus est. Ipse enim potentes viribus eos red dit. Gloriatio autem Christi, pater, in quo filius ipse adeo ornatur & gloriatur, vt passim in Euangelio, & patrē suum eum appeller, & facta sua omnia ad eum referat.

Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Beneplacitū patris, incarnatio est verbi, & quæcūque alia ad huiusmodi incarnationē pertinent. Quid significet cornu apud sacrā scripturam, diximus in psalmo septuagesimoquarto. Hoc autem in loco beatus David seipsum Christianis coniunxit, quemadmodum plerunq; etiam alibi facit, quia ex suo semine Christus erat nasciturus, quo medio cognatus effectus est Christianis. Nam Christiani Christi filij sunt, & Christus David. Possunt etiam hæc verba intelligi, vt ex Christianorum persona sint prolata.

Quia dominus est auxilium. In dei facultate est vt adiuuemur.

OCTVAGESIMVSOCTAVVS. 256

Similis loquendi modus est, quem vidimus in psalmo tertio. Domini est salus.

Et sancti Israel regis nostri. Idē rursus repetit. In facultate, inquit, dei & sancti regis nostri Israel est, vt adiuuet nos. Deus autem appellatur sanctus Israel, hoc est, sanctus populi Israel, quemadmodum diximus in psalmo septuagesimo primo. Regem etiam deum appellat, quia natura omnium dominus est.

Tunc locutus es in visione filijs tuis. Dictionē, tunc, pro certo quidem tēpore posuit, sed non expresso. Tunc igitur locutus es ea, quæ ad me David pertinet, & locutus ea in visione, hoc est, quodā alio modo sensui magis aperto. Clarus enim ac melius ea cognoscimus, quæ per oculorū sensum videmus, q̄ quæ alijs sensibus percipimus: vnde scriptum legimus in Exodo, & populus videbat vocē domini, hoc est clarissime sentiebat. Per dei autem filios, Prophetas intelligit, tanquam ab eo dilectos, propter virtutē. Verisimile est enim multis fuisse reuelata ea quæ pertinebat ad ipsum David, atque ab illis ei fuisse annunciata, quæ ad modum & Natham prophetam multa ei legimus annunciasse. Quenam autē hæc sint, quæ deus locutus est, refert in sequentibus. Et videntur hæc quidē dicta fuisse de beato David, eo quodd multis in locis illius gestis cōueniunt, verumtamen ipsi potius Christo accommodantur. Admiranda est autem sancti spiritus gratia, quæ Davidicis rebus opportune ea admiscuerit, quæ ad Christum pertinent, & veritatem similitudine adumbraverit.

Et dixisti posui adiutorium super potentem. Præbui à me ipso auxilium potenti. Et potentem quidem videtur propheta seipsum appellare, veluti regem. Nam olim reges & principes, potentes dicebantur. Verius tamen Christum intelligimus, qui dei potentia est, & dei sapientia.

Exaltasti electum de populo meo. Videtur etiam hoc loco, primo aspectu loqui de seipso, qui ex Iudeorū populo electus fuerat in regem, & ob summam strenuitatem, ad sublimem gloriam euectus: re vera tamen Christum intelligit, electum quidem, vt ipse vna illa esset persona, in qua secundum hypostasim cum humanitate vniretur diuinitas, atque ideo dicit, q̄ deus cum exaltauit.

PSALMVS

Inueni David seruum meum. Hec verba, & quae sequuntur vsq; ad illa verba, & in nomine meo exaltabitur cornu eius: intellige vt ad solum pertineant David, tamen si aliqui ista etiam ad Christum referant. Inueni eum, inquit, ad regnum, cum inter Iesse filios eum quaesissem. Dixit enim ad Samuel, vidi in filiis Iesse mihi regem.

Oleo sancto meo unxi eum. De vnctione ista David, traditur in primo Regu libro: Et accepit, inquit, Samuel cornu olei, & unxit eum coram omnibus fratribus eius. Sanctum autem dei oleum dixit, vt illius consecrationem, & diuinitatem traditam, & mysteriis refertam esse significaret.

Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum roborabit eum. Per manum, & per brachium dei, diuinam appellat opem, atque potentiam.

Nihil proficiet inimicus in eo. Hebraei persaepe proficere dicunt pro perficere, veluti in Euangelio: Videtis quia nihil proficitis, hoc est, nihil operamini, nihil ad perfectum ducitis.

Et filius iniquitatis non apponet nocere ei. Filium iniquitatis dicit pro, filium iniquum, sicut filium hominis, pro hominem, ita & iniustitiae filius dicitur, pro filius iniustus, & filius perditionis pro, perditus: filij etiam inobedientes, & inobedientes. Est & hoc proprium quoddam Hebraice linguae idioma. Non apponet etiam dixit pro non amplius tenebit, veluti iam semel repulsus.

Et concidam a facie illius inimicos eius, & qui oderunt eum, in faciem conuertam. A facie eius, hoc est, in conspectu eius. In fugam conuertam, id est, superabo.

Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso. Vera misericordia mea, vt superius declarauimus. Vel veritas quidem ad promissiones respicit, misericordia autem ad auxilium.

Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. Cornu David Christus est, hoc est, illius gloria. Nam quemadmodum quaedam animalia cornua emittunt e capite, quae non tantum fortitudini sunt, sed ornamento, ita ex beato David, qui Iudaeorum fuit caput, veluti coru rex (principes etenim capita appellamus) pulcherrimum quoddam cornu genuit, quod non robur tantum sed gloriam, atque ornamentum etiam ei praestitit. Alia etiam ratione potest illius cornu dici, quia ratione

OCTVAGESIMVS OCTAVVS. 257

tionem diuinitatis omnibus est sublimior. Cornu enim multis omnibus corporis supereminet. Ex persona igitur dei patris dicit Propheta, quod cornu David, ipse nimirum Christus exaltatus esset in ipsius dei nomine. Exaltatus est autem Christus in nomine dei, eo quod & ipse dei nomen habet, & ab omnibus appellatur deus. His autem consona sunt ea, quae in Euangelio legimus, dicta fuisse a Zacharia, dum ait: Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum: eos nimirum prophetas intelligens, quos beatus David superius filios dei appellauit. Per domum autem David, illius generationem intellexit.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Per mare quidem, insulas significauit, quae in mari sunt, & per flumina, continenter terram, in qua flumina perfluunt. Per manum autem & per dexteram, vt saepe diximus, potestatem, & dominium intelligit. Verum si quaerimus quid totius orbis dominium vnquam habuerit beatus David, nusquam id inueniri poterit: Christus totius maris, ac totius terrae rex manifeste constitutus est, atque illius dominium adeptus, iuxta quod legimus in psalmo septuagesimo primo. Et dominabitur a mari, & a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum. Quapropter non ad ipsum David haec pertinent, sed ad Christum.

Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & adiutor salutis meae. Inuocabit me aliquando dicens: pater meus es tu. Verum ubi nam beatum David legimus appellasse deum patris nomine? nusquam profecto: at Christus passim in Euangelio patrem illum suum dicit, vt deus: deum vero & adiutorem, vt homo.

Et ego primogenitum ponam eum. Ita etiam magnus Paulus eum appellat, primogenitum in multis fratribus, & primogenitum ex mortuis: & rursus primogenitum omnis creaturae, tanquam noni populi primitias, & veluti eum qui primus a mortuis ad immortalitatem resurrexit, & tanquam precipuum quid, atque electum in noua fidelium creatura.

Excelsum pra regibus terra. Eos quidem qui illum cognoscunt subditos sub se habet, atque ei inclinatos: hostium vero, atque eorum, qui illius detrectant imperium, semper est sublimior: & hac ratione excelsus est pra omnibus regibus.

etere, seu fideles sint illi reges, seu infideles. At David, qui vni tantum imperauit prouincie, omnibus regibus sublimior esse non potuit.

In seculum seruabo illi misericordiam meam. Illi inquit Christo qui secundum hominem diuina indiguit misericordia, si non propter seipsum, propter suos salte Christianos, ac fideles, pro quibus ad patrem rogabat, dei atque hominum mediator esse etus.

Et testamentum meum fidele ipsi. Promissio, quæ ad ipsam David facta est fidelis hoc est, firma erit, ipsi Christo, hoc est, adimplebitur in eo. Dictum est enim superius: vsque in seculum præparabo semen eius.

Et ponam in seculum seculi semen eius. Semen Christi sermo est Euangelicus, qui in discipulorum animis fuit disseminatus, qui sermo manet in seculo seculi. Vel pro semine eius, nouum populum intellige, qui in omni gente regeratus est. Symmachus autem pro his verbis, in seculum seculi transtulit, perpetuo. Vere autem contra Christi Ecclesiam portæ inferni in æternum non preualebunt.

Et thronum eius sicut dies cæli. Et rursus ponam thronum regni eius, ita perpetuum, vt dies cæli, qui perpetui sunt, terminum sui vsque ad mundi consummationem seruabunt. Similia sunt illa verba, & permanebit cum sole, vt vidimus in psalmo septuagesimo primo. Dies autem cæli dicitur, eo quod a cælo, ipso solis cursu effici videntur. Ostendant nobis igitur Iudæi semen David positum in seculum seculi, hoc est, conseruatum in regno, aut regalem illius thronum adhuc permanere. Verum id non poterunt. In Iechonia etenim, atque in Sedechia finem habuit regnum David. Vterque enim eorum à Babyloniis in captiuitatem actus est, & Sedechias quidem oculis orbat, Iechonias vero in perpetua seruitute detentus est. Tunc itaque destructum est prorsum regnum, & thronus David, & nullus amplius in eo sedet. Nam Zorobabel post reditum à captiuitate non rex fuit sed dux: adeo, vt regnum David in posterum quadri-
centum annorum tempus non superauerit.

Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulant: si iustificationes meas profanauerint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verbera-

bus iniustitias eorum. Christi filij ij sunt qui per Euangelium, & per baptismatis lauacrum ei regenerantur. Quid inter se differant lex, iudicium, iustificationes, & mandata, dictum est in psalmo decimo septimo. Profanauerint autem dixit, paruipenderint. Nam profanum ad sacri distinctionem dicitur. Quod autem non est sacrum, immundum existimatur, & modici momenti. Per virgam vero & per verbera, tēta-
tiones & calamitates intelligit. Sensus est: Ego delinquentes illos castigabo, & variis eos modis corrigam, gentium nimirum insurrectionibus, bello, fame, tyrannide, atque huiusmodi alijs castigationibus: eos tamen omnino non repellam. Per iniquitates autem, & iniustitias, idē æquē intellige significari.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Parcens est scilicet, & eorum penitentiam expectans. O immensam dei misericordiam. Miseretur etenim deus etiā dū flagellat, & meras nunquā adhibet pœnas. Et verberat quidē atque castigat vt contemptores, miseretur tamen vt suis.

Neque iniuste agam in veritate mea. Nullam ego, inquit, iniuriam inferam ipsi David: promissionesque & pacta cum eo inita nusquam transgrediar. Hoc autem non faciā propter veritatem meam, quia scilicet ego verax sum.

Neque profanabo testamentum meum. Non paruipendam, inquit, nec spernam testamentum meum. Testamenti autē auctoritas in hoc sita est, vt & verū sit, & obseruetur: quē admodū contrā, paruipendi dicitur, si infringatur, aut non seruetur. Per testamentum autem, seu (vt Græca dictione dicitur, verius significatur) per dispositionem, verba illa intelligit, quibus disposuit dicens: in seculum seruabo ei misericordiam meam.

Et quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita. Verba hæc ad præcedentium declarationē consequuntur. Introducit autem Propheta deum hic humano quodā more loqui dū labia illum sua appellare facit. Per labia autem, & per os ac linguam dei, ipsum dei verbum intelligendum est.

Semel iuravi in sancto meo, si David mentiar. Dicitio semel confirmationem ac stabilitatem quandā significat, ac si diceret: firmiter iuravi. Simile illud est: semel locutus est deus & iuravi, pro, constanter asserui. Iuravi autē per sanctitatem

meant. Omnis enim qui iurat, per maius quid iurat, verum deus per maiorem se iurare non valens, per seipsum iurat, hoc est, in se ipsum, quemadmodum magnus nos Paulus docuit. Ea autem verba: si David mentiar, idem significat, ac si dixisset: non mentiar ipsi David. Est enim hoc quoque veteris scripturæ idioma, vt in iuramentis dictionem, si, ponat, loco negatiue. Tale quid inuenies in psalmo centesimo quadragesimo primo, ibi: si introibo in tabernaculum domus meæ, pro, non introibo, & quæ sequuntur.

si quis.

Semen eius in seculum manet. Semen quidem David Christus est secundum carnem, vt diximus, qui perpetuo regnat, & omnibus dominatur. Christianis quidem volentibus, infidelibus vero etiam inuitis. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas, in cælo & in terra. Semen autem Christi sermo Euangelicus dicendus est, aut fideles, qui ei per baptismum regenerati sunt, vt diximus. Hoc igitur atque illud semen perpetuo manebit iuxta promissionem meam.

Et thronus eius sicut sol coram me. Regnum Christi in fideles celeberrimum est, & diuturnum tanquam sol. Quare autem solem assumpserit in diuturnitatis similitudinem, dictum est in psalmo septuagesimo primo, ibi: & permanente cum sole.

Et sicut luna perfecta in seculum. Regnum, inquit, illius celeberrimum est, & instar solis diuturnum, & diuturnum in seculum, & tanquam luna in plenilunio, quam perfectam lunam appellauit. Duo etiam luminaria in similitudinem assumpsit, quemadmodum vidisti in sæpe dicto psalmo septuagesimo primo.

non d. m. p. r. v. s.

Et qui testis in cælo fidelis. Symmachus pro, testis, dixit, contestatus. Ille, inquit, qui contestatus, ac pollicitus mihi est, se ea meo semini daturum, quæ diximus, ille in cælo est, & fide dignus est. Huius enim mundi homines non adeo fide digni sunt.

Tu vero repulisti, & despesisti. Quæ sequuntur Propheta ex Iudaici populi persona conscripsit, Babylonicam captiuitatē deplorans, & promissiones à deo factas ipsi David, pene neglectas fuisse reputans. Tu vero, inquit, qui p̄dicta omnia pollicitus es, repulisti atque inhonorasti semē David.

Et respicere videntur hæc verba ad Iechoniā & Sedechiā. Verum non mediocriter desipiunt Iudæi, qui deum mentiri posse suspicantur, quod qui suspicatur, tam impie agit, quam impossibile est deum, aut fallere, aut falli. Caterum semen David, cui regni æternitas promissa est, Christum esse affirmamus: cuius regni non erit finis. Et Iudæi, quidē terreste, ac mundi huius tam regnum, quam thronum intelligunt, nos autem Christi regnum, non huiusmodi esse dicimus, cum ipse illud esse negauerit de hoc mūdo, quia nimirum corporis sensu percipi non potest, sed spiritu tantum, atque intellectu. Regnum autem Christi est voluntaria fidelium omnium subiectio & seruitus. Etenim, inquit, constitutus sum rex ab eo: & rursus. Dabo tibi gentes hære ditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

Distulisti Christum tuum. Per Christum tuum, idem intelligit, ac si diceret: Regem illum, qui tua sententia vnctus fuit ad regnum. Hoc pacto beatus David in primo Regum libro Saul Regem, Christum domini appellabat. Distulisti autem, hoc est, seorsum à te posuisti, ac repulisti, non adimplendo nimirum promissiones eis factas.

Distruxisti testamentum serui tui. Irritasti, inquit, promissionē quam ei fecisti.

Profanasti in terram sanctuarium eius. Vidimus in psalmo 73. profanauerunt in terrā tabernaculum nominis tui. Per sanctuarium autem eius, eius dico, David, celeberrimum illud templum intelligit, quod fuit in Hierusalem quasi ab ipso David constructum fuisse, seu ipsius dicendum esset, eo quod ab eo primum decretum est, vt ædificari deberet, & quia materiam Solomon filio tanto operi opportunam reliquit. Quinimmo iam antea ipse illud erexisset, ni infum ei fuisset à domino, ne ipse, sed Solomon templum ædificaret. In p̄dicto etiam psalmo 73. tam sancti, quam sanctuarij nomine similiter templum appellat. Illud etiam animaduertendum videtur, q̄ propheta qui ex populi, vt diximus, loquitur persona, vniuersam hanc calamitatem in ipsum reiecit beatum David, studens hoc pacto Deum magis ad misericordiam flectere, dum populum cernit tanta ego beatum David compassione permoueri.

Distruxisti omnes sepes eius. Per sepes, templi muros intel-

ligit, seu etiam ipsas Moysi leges.

Posuisti munitiones eius formidinem. De Iechonia loquens, aut Sedechia, sermonem tamen suum format Propheta quasi de seipso loquatur Dauid, quia calamitatem, qua postea obruti fuerunt, illatam reputat progenitori. Munitiones autem tam Iechoniae, quam Sedechiae in murorum ambra erant, verum vterque eorum in captiuitatem actus est, & tantarum munitionum loco. Vterque etiam formidine suae circumdatus. Fecisti eum, inquit, circumdari formidine, ut quae ea veluti septis quibusdam vallari.

Diripuerunt enim omnes transientes per viam. Eum pro eius diuitiis. Transientes vero per viam, vicinas appellat gentes, quae transitum prope eum faciebant, & quas in psalmo 79 appellauit praetergredientes viam.

Factus est opprobrium vicinis suis. Hic versiculus etiam habetur in psalmo 78. eo excepto quod illic populus plurali vtitur sermone.

Exaltasti dexteram, conterentiam eum. Hoc est, superiores ei fecisti Babylonios. Solent enim qui victores sunt in bello, extollere manum supra victos, atque hoc pacto eos cedere.

Latificasti omnes inimicos eius. Vicinas scilicet gentes, ut in saepe dicto psalmo 78. diximus.

Auertisti adiutorium gladij eius. Quod in pugna ei praestare solebas.

Et non es auxiliatus ei in bello. Quod scilicet aduersus Babylonios gestum est.

Desisti ab emundatione eius. Cessare eum fecisti a consueta purgatione. Aspersioibus enim utebantur, & purgationibus Iudaei, quando celebritatem, aut festiuitatem aliquam peragebant. A praecedenti igitur, signauit id quod consequitur, ac si diceret: oēs illius festiuitates prorsus deleti.

Et thronum eius in terra confregisti. Regnum eius etiam euerdisti. Est enim sermo metaphoricus.

Minorasti dies temporis eius. Tempus intelligit promissum semini Dauid, quod scilicet futurum esse dixerat in seculum seculi. Minuisti autem illud, hoc est, concidisti, tamen si diuturnius id fore promiseras.

Periudicasti eum causatione. Ea namque quae posteris probro sunt ipsis quoque progenitoribus videtur ignominia infligere.

ignominia autem affecti sunt ob captiuitatem, & ob multa alia dedecora, quae passi sunt.

Vtnequo domine auerteris in finem? exardescet sicut ignis ira tua? Haec verba iis similia sunt, quae habentur in psalmo 78. ibi: *Vtnequo domine irascaris in finem? exardescet velut ignis zelus tuus?*

Atenor esto, quae mea subsistentia. Memento quare ego subterim, hoc est, cur plasmatus fuerim. Ea autem prorsus de causa creatus sum ut viuens magnalia tua glorificarem. Eripe igitur queso me a morte. neque enim mortui laudabunt te domine.

Non enim vane creasti omnes filios hominum. Non frustra, nec sine causa hominem plasmasti, ut inutilis ac superflua cuiuspiam rei instar, perire debeat: quinimmo imagine illum tua honorasti, magnūque & honorabilem fecisti. Ne despicias igitur nos misere percentes.

Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? reuert manum suam de manu inferni? Quis posuit pro nullus: & subaudienda est eadem dictio, in secundo versiculo, ac si diceret: & quis est, qui eruet, &c. Per inferni vero manum, possessionem & tyrannidem mortis intelligit: & quoniam necessario futurū est, ut moriamur, eo quod mortalem habemus naturā, oportune participari sibi optat dei misericordiam in praesenti vita, dicens.

Vbi sunt misericordiae tuae antiquae domine, quas iurasti Dauid in veritate tua? Per misericordias, promissiones intelligit a deo factas de semine & de regno Dauid. Summa enim erga homines misericordia motus fuerat deus: ut huiusmodi promissiones faceret. Antiquas autem has promissiones ideo esse dicit, quod supplicati olim populo factae fuerant: quo populo beatus Dauid multis annis erat iunior: vel quia ante seculū a deo ita determinatū fuerat, ut ait Paulus de Christi mysterio, absconditum iniquiens fuisse id mysterium ante seculū. Eliaas etiam has dei misericordias antiquum, & vetum consilium appellauit. Iurasti autem, hoc est, constanter pollicitus es: in veritate tua, hoc est, quia verax es.

Atenor esto domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium. Seruorum tuorum Hebraeorū scilicet quod opprobrium a multis gentibus sustinui, quae obli-

dioni & captiuitati interfuerunt. Sustinui autem, hoc est, gestaui in corde meo. Aquila enim tuli, & Symmachus gestauit, reddiderunt, pro sustinui. Per sinum vero, ipsum eor intelligit, quia in eo latitiam aut dolorem, veluti in sinu quodam reponimus.

Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui. Per Christum domini, ipsum intelligit regem David, ut superius tradidimus. Per commutationem vero ipsius Christi seu David, Iechoniam intelligit, aut Sedechiam, qui loco ipsius David in populo regnauerunt quibus Babylonij captiuitate exprobrabant. Repetitio autem verbi, exprobrauerunt, vehementiam indicat doloris.

Benedictus dominus in seculum: fiat fiat. Docet propheta in fine psalmi ne inter afflictiones animo consternemur, suadens rogandum deum esse, & illius reminiscendum benignitatis, & postremo etiam eundem esse laudandum, veluti qui nostra omnia recte administrat, & dirigat ad vtiliora. Laudabilis igitur, inquit, semper est deus: fiat fiat laudabilis, vel fiat fiat semper eius voluntas. ad ea enim semper dirigitur, quae nobis magis conducunt.

Oratio ipsi Moyse homini dei.

De hac inscriptione diximus in proaio operis. Docemur autem hoc psalmum, quo pacto in afflictionis & calamitatum tempore, rogare deum debeamus.

PSALMVS LXXXIX.

Domine refugium factus es nobis in generatione, & generatione. Hoc est, in omni generatione. Ita enim reddidit Symmachus.

Prusquam mutes fieri, & plasmaretur terra, & usque in seculum tu es. Tu ideo es nobis refugium in omni generatione, quia semper tu es, etiam ante montium aut terrae, aut totius prorsus orbis creationem. Et cum creatorem deum creaturis omnibus priorem esse dixerit, alio deinceps modo eundem aeternum esse sine principio tradit, & sine fine. Nam quod ait: seculo & usque in seculum tu es: idem sibi vult ac si dixisset ab aeterno usque in aeternum tu solus es, & non alius. Secula enim pro semper, seu pro aeterno per sepe poni legimus apud scripturam. Verba autem illa priusquam montes crearentur, & plasmaretur terra, & orbis: idem aequae signifi-

cant: & iterationem continent sermonis: tametsi magnitudinem quandam, ac fastum pra se ferre etiam videatur. Ne auertas hominem in humilitatem. Variis modis humilitas accipitur apud scripturam. Aliquando enim ponitur pro modestia, iuxta illud: discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Aliquando pro illa castigatione, quae de afflictionibus prouenit, iuxta illud: bonum mihi, quia humiliasti me. Aliquando etiam pro destructione, iuxta illud: tu humiliasti quasi vulneratum superbum. Et aliquando pro subiectione, veluti cum quis hostibus suis subiicitur: & hoc pacto ponitur in praesenti psalmo: ne permittas me, inquit, in hanc humilitatem conuerti, postquam ad te confugi.

Et dixisti conuertimini filij hominum. Tu, inquit, dixisti: o filij hominum conuertimini. Multis autem in locis id dictum legimus fuisse a deo, praecipue apud Moysen. Suscipe igitur nos, qui conuertimur ad te.

Quoniam mille anni in oculis tuis domine, sicut dies hesternae quae praeterit, & custodia in nocte. Hoc etiam dictum est ad demonstrandam dei aeternitatem: mille, inquit, anni coram te, tam breue tempus reputantur, quam apud nos dies una vel quae iam etiam praeterierit. Breuior nanque videtur ea dies, quae praeterit, quam ea quae adhuc praesens est: & rursus, tam breue tempus reputantur mille anni, coram te, quam apud nos reputatur quarta pars noctis: quam partem noctis, custodiam appellauit. Solent enim ij, qui in exercitu per vices custodias faciunt, quamlibet noctem in quatuor diuidere partes, & vnamquamque partem, custodiam appellare: verbi gratia primam, aut secundam custodiam. Cum igitur primo mille annorum spatium, temporis vnius diei comparauerit, atque eius quidem praeteritae addidit, & quoddam tempus multo breuius: quartam scilicet noctis partem. Breuior enim videtur nox quam dies, cum nox multo citius praeterfluere videatur, & quia qui dormiunt, temporis lapsum non agnoscunt, & quia ob tenebras id etiam minus percipitur, & quia laborantibus hominibus longius esse videtur tempus, quam cessantibus ab opere. Non secus igitur apud deum mille annorum intervallum reputatur, quam apud nos, aut praeterita dies, aut quarta noctis pars, cum anni ipsi semper labantur, & fluant, deus vero im-

mobilis sit, & aternus. Dictio autem, quoniam, ad confir-
mandum posita est, & idem significat, quod vere.

Contemptus eorum adhuc erunt. Cū humane vite annos exiguo-
os esse propheta docuerit, tamen ad mille annorū spatia
nostra protēderetur vita, adhuc tamē amplificat prolata a
se sententiā, dicēs: se magis etiā, ac magis huiusmodi an-
norū spatia nihili facturū, quoniam immo & cōtempturū esse,
cū ad diuinā aternitatē, prius nihil sint. Cōtēptus, inquit,
eorum mille annorum, adhuc erūt apud me, hoc est, etiam
atque etiā a me magis contemnentur. Alium deinde hu-
iusmodi annorum contemptum, ac viliorē affert, dicens.

Mane quasi herba transeat. Mane hoc in loco pro cito di-
xit, quā admodum, & alibi vidimus. Cito, inquit, pertransi-
bunt mille anni, instar herbe alicuius, quæ cito perit.

Ad autem floreat, & transeat, vespere decidat, induret, & areseat. Hæc
omnia ad celerē herbe interitū referūt, quæ mane qui-
dē dici floreat, & pertransibit a flore, & vespere deciderit:
hoc est, cadet in terrā atque ita cōsumpto eo humore, quem
antea habebat, obdurecet atque exsicabitur. Oīa enim hæc
verba licet optantis modū retineāt, in futuri tamen signi-
ficatione accipiuntur. Atque ut ostenderet propheta quā
cito herba pereat, vno atque eodē die florere eam descri-
psit, atque arefcere. Vel forte ideo ita dixit, quia aliquæ sint
herbe: quæ vno atque eodē die floreat, & pereant. Qui-
dam hæc dicta esse asserunt de ludæis, quorum religionē
ac cultū in templo, mille tantum annis dicūt perseverasse,
a Solomone videlicet vsque ad Christi passionem: ita ut se-
sus sit: quod hi mille anni ob illorum scelera, non secus a deo
reputati sunt, quā dies hesternæ, atque ideo quod contē-
ptus eorum ludæorum adhuc erunt, & semper magis au-
gescent. Et videmus sanē eos nunquam cessasse. Qui sen-
per magis contēptui sint, & ludibrio. Et alia etiam conse-
quenter ad prædicta intelligunt: quod scilicet mane eorū
hoc est, felicitas eorū, pertransibit velut herba. Eorū au-
tē felicitas tantū durauit, regnante Solomone. Nam post-
modum semper concussi sunt. Alia autē quæ sequuntur ver-
ba, ad herbam referes eo modo, quo iam prædiximus.

Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Defeci-
mus, hoc est, diminuti sumus, & periuimus, dum tu pecca-

ta nostris iratus es. De ira autē & furore, seu poti⁹, iuxta ve-
niore græca dictionis *θυμῆς* significationē, de exandescē-
tia, persæpe alibi dictum est, & præcipue in psalmo 6.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. Nam istas nimirū
ac conspicuas coram te, & cum latere non possint, sed oeu-
lis assidue tuis pateant, te idcirco semper magis irritantē
aduersum nos.

Seculum nostrum in illuminatione vultus tui. Seculum nostrum
hoc est, vitam & conuersationem nostram. Omnis, inquit,
vita & conuersatio nostra manifesta est in conspectu tuo:
& idem est sensus, qui in præcedenti versiculo.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt. Oēs vitæ nostræ dies præf-
ierunt. Ita enī, inquit, me sentire persuadet calamitatū ve-
hemētia. Est autē mos iis, qui in angustiis sunt, ut dicant se
ab eis oppressos esse, ac iam periisse, veluti desperata pro-
prios salutē. Dictū etiam est persæpe, & denuo repetem⁹, quod
dictio, quoniam, seu quia, aliquādo ponitur ut cōsuetudo, pro ve-
re, aliquādo rationē reddit, & aliquā tantū narrat, & abun-
dare quodāmodo videtur, ut hic: & ita sæpe posita eam in-
uenimus apud beatū David. Sit igitur hæc tibi in futurum
norma certissima. Superflū enī est eadē semper repetere.
Et in ira tua defecimus. Idē etiam superius dixit, sed sermō
repetit, eorum more, qui misericordiam implorant.

Aranei nostri quasi aranea meditantur. Araneam ponit pro a-
ranæ tela. Verbū autē meditabatur in passiva hic signifi-
catione positū est, per existimabatur, seu reputabatur: & senti⁹
est, quod anni nostri a nobis existimabatur, pro existimantur,
quati araneæ tela, quæ summo sit cum labore, & modico du-
rat tēpore. Ob maximā enim earū tenuitatē, nō mediocri
texūt cum labore, & ob infirmitatem celeriter pereunt.
Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Numerum annorum detestimatur, quos
sunt nimirū anni potētie, hoc est, roboris, seu viriū: & quos
sunt anni violentie. Aut igitur quod dies annorum nostrorum,
hoc est, quod anni nostri, in ipsis, pro in nobis ipsis, sunt, 70.
anni. Eousque enim nos nostri sumus, hoc est, nostri do-
minamur, roboreque ac viribus nostris mouemur: si autē
in potentatibus quis victurus sit, hoc est, in violentia, eo quod
tunc vix aliquid fieri potest, octoginta annis, quis viuet.

Et quod amplius eorum, labor, & dolor. Ultra hos annos si quis vixerit, labor ei erit, & dolor, ob summam nimirum ætatis infirmitatem. laborem autem hic posuit pro miseria. Aliqui ea verba: & quod amplius eorum, ita intellexerunt, & in iis annis, qui sunt ultra dictos septuaginta vel octoginta annos, modica est in eis delectatio, sed maior est afflictio, propter frequentes casus.

Quoniam superuenit mansuetudo in nos, & erudimur. Per malitiam etudinem modicam dei castigationem intelligit. ita enim mitiori nomine eam appellauit: quia si castigationi, & correctioni illi comparatur, quæ ob summa delicta nostra digni essemus, non castigatio, sed mansuetudo potius videri poterit. Quis nouit robur iræ tuæ? Si modica castigatio tantum nobis sensum præstiterit, quis nosse poterit, quantæ & quales sint iræ tuæ vires, quibus vteris aduersus eos, qui cum multa peruersæ egerunt, conuerti nolunt. Magnæ sanè vires illæ esse debent, atque intolerabiles.

Et præ timore tuo indignationem tuam dinumerare: Et quis rursus iram tuam nouit metiri, hoc est, cognoscere, quanta sit. vere nullus poterit: quoniam tu valde terribilis, ac timendus es.

Dexteram tuam sic notam fac mihi. Tu, inquit, sic dirigēs me in mansuetudine nimirum atque in modica correctione, non tam fac mihi dexteram tuam in die iudicii, notam vero eam mihi facies, si in dextera ouium tuarum parte me statueris.

Et vinctos corde in sapientia. Et rursus indica mihi iustos homines, illis videlicet me coniungens, quorum corda ante mortem vinctæ, atque alligatæ erant cum sapientia, principium autem sapientiæ est timor domini. vel, sapientiæ est discretio inter virtutem, & vitia, & operatio per virtutem. Et hæc quidem ita præcedunt, intelligendo hæc verba de futuro iudicio. Possumus etiam intelligere ut sit sensus: non tam fac mihi dexteram tuam, hoc est, illam potentiam, quæ in defendendo habes, atque in conseruando: & eos etiam homines fac mihi notos, qui in iis rebus sapientes sunt, quæ pertinent ad diuinam. cupio enim illorum consuetudine prædecentior fieri.

Conuertere dominus. Vel te ad nos, à quibus auersus es, ob maxima delicta nostra, vel nos ad te, qui passim aberramus à via.

Vsq; quando? Non conuertis scilicet: & cum interrogatione legendum est.

Et exorabilis esto in seruis tuis. Qui afflicti sunt, atque inuocant te.

Repleti sumus mane misericordia tua, & exultauimus, & letati sumus. Præsens quidem vita vespere ac nocti comparari potest, propter errorem ei immixtum, & quia tandem in ea dormire dicimur, cum morimur. contra futura vita, mane appellari potest, & dies, propter claritatem, & propter resurrectionem à mortuis. Ait igitur quod mane, hoc est, in futura vita, nos qui conuersionem tuam consequemur, ut dictum est, hoc est, qui conuertermur à te replebimur misericordia tua, & exultabimus, & letabimur. est enim hic tempus pro tempore, quæadmodum Aquila & ceteri interpretes significauerunt. De exultatione autem, & letitia, variis in locis tradidimus.

In omnibus diebus nostris letati sumus. Hoc in loco etiam, letati sumus, dictum est, pro letabimur. omnibus autem diebus nostris, hoc est, perpetuo. futuri enim seculi gaudia perpetua sunt, nec aliquando aut desinunt aut interrumpuntur.

Pro diebus, quibus humiliasti nos, annis quibus vidimus mala. Humiliasti nos omni earum afflictionum genere, in quibus iusti versantur. per mala autem, tentationes atque afflictiones intelligit.

Et respice super filios tuos, & super opera tua, & dirige filios eorum. Respice, inquit, ad patres & ad doctores nostros, qui seruiuerunt tibi, & propter eos dirige nos eorum filios ad virtutem, & respice in nos seruos tuos, nec tantum nos dirige, sed filios etiam nostros, seu secundum carnem nobis sine filij, seu secundum spiritum.

Et sit splendor domini dei nostri super nos. Splendor dei, est diuina gratia, quæ omnes sui participes illuminat. splendorem vero dei, dixit, pro splendore, qui à deo est.

Et opera manuum tuarum dirige super eos. Super nos, pro in nobis.

Et opus manuum tuarum dirige. Ea quæ superius opera manuum dixit in plurali numero, vniuersæ actiones sunt, quæ per manus fiunt, & quas dirigi precamur, ne declinent à rectitudine, hoc est, à decore. per opus autem manuum singulari numero, quidam speciatim significari dixerunt eleemosynam,

cuius separatim, & quasi quodam cum honore meminisse prophetam dicunt, veluti precipuum quoddam opus sit, & deo maxime gratum. non tantum autē ille dicitur misericors, qui largitur, sed etiam qui compatitur. Nā ab iis, qui nullas habent facultates, sola petitur cōpāsiō, & consolatio. Alij per manuum quidem opera, varia factiū virtutis opera intellexerunt. manus enim persēpe pro huiusmodi virtute accipiūt. per opus autē manūū singulari sermone ipsam cōtēplationē, veluti quid in sua specie magis vni-forme. Nā & manus certo quodā modo, p ipso etiā capi-tur intellectu: eo quod per ipsum, veluti quibusdā manib⁹, anima nostra dirigatur ad virtutes, & ducatur ad deum.

Psalmus ipsi David sine inscriptione.

De psalmis, qui inscriptionem nullam habent, dictum est in pro-mio operis. docemur autem hoc psalmo quanta, & quā incomparā-biles sint illius spei vires, quæ in deo est.

PSALMVS XC.

Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei celi cōmorabitur. Ille, qui diuino auxilio ita vtitur, veluti habitatione quadā, aut domo hoc est, ille qui extra hoc diuinum auxiliū non moratur, sed in eo solū confidit, in cus-todia, atq; in protectione dei seruabitur, hoc est, protegetur à deo. Deum autem celi dixit, vt domi-num. quod si celi dominus est, clarum est, quod & terre, & ceterorū omniū est deus. per auxilium autem seu per adiu-torium altissimi, diuinorum mādatorum legem intellige, quam in auxilium hominibus dedit contra dēmones.

Dicit domino adiutor meus es tu, & refugium meum. Is dicit domino magna cū libertate, Domine tu es adiutor meus, & tu solus es refugium meum.

Deus meus, & sperabo in eum. Nec tantum ad ipsum deū secum ipse ita dicit, sed coram alijs attestabitur fidē hanc suam, dicens: hic est deus meus, & sperabo in eum.

Quoniam ipse eripiet te de laqueis venantium, & à verbo pertur-bationum. Laquei nobis tenduntur tā à visibilibus, quā ab invisibilibus inimicis. huius quippe mūdi hostes, qui huma-

nā venantur corpora, laqueos tendere dicūt, cū insidias parant. intellectuales autem hostes, qui non corpora veni-tur, sed animas, laqueos aduersus nos struunt, cū aut praua suggerunt consilia, aut ad concupiscentias nos atq; ad pas-siones incitant. Symmachus pro verbo, perturbationis, ca-lūniarum sermonē reddit. perturbant enim animā calum-niæ. Conuertit autē propheta sermonē suum ad huiusmo-di hominem, qui in dei adiutorio habitat, viresque atque animum prestans, confidere eum iubet, dicens.

Scapula sua obumbrabit tibi. Hoc est, proteget te. est autē hic sermo metaphoricus. nam qui pugnat pro aliquo, stare ante eum solet, atq; hoc pacto illū regit, atq; obūbrat ter-goribus suis. Scapulæ enim illæ partes dicuntur, quæ inter medios sunt humeros. Dei igitur scapulæ, pro ea accipiun-tur potentia, qua conseruare nos solet ac tueri: quam potē-tiam, alio etiam nomine, alas dei appellauit, dicens:

Et sub alas eius sperabis. Pro confides, instar pulli scilicet.

Scuto circumdabis te veritas eius. Scuto pro instar scuti. sen-sus est: si tecum veritatem habueris, ipsa te scuti instar cir-cundabit, & ex omni vndique parte custodiet. huius igitur virtutis laudes cōsydera, quante sint, cum illam dei esse dixerit, veluti ei familiarem, ac domesticam. Iure autē ve-ritas, dei esse dicitur quia si mendaciū dēmoni, vt quid p-prium adscribitur, merito veritas deo, vt quid propriū ap-plicatur. possumus & aliter dicere: scuto, hoc est, eruce cir-cundabit, & custodiet te Christus, q veritas est patris. Qui vidit enim, inquit, me vidit & patrem meum.

Non timebis à timore nocturno. Siue à dæmonibus, siue ab hominibus hic timor inferatur.

A sagitta volante in die. A quocūque ea sagitta immissa sit, immittuntur autem sagittæ, materiales quidem ab ho-minibus, intellectuales vero à dæmonibus, quæ passiōni-bus suis animam vulnerant.

A re perambulante in tenebris. In tenebris ambulant sur, insidiator, incendiarius, fornicatio, dēmon, & alia huiusmodi.

Ab occurſu & demonio meridiano. Quodcunq; casu, ino-pinare, aut inuoluntarie cōtingens, occurſus dici potest. p dæmonium vero meridianū, aliqui accedat dæmonē dixe-

runt, eo quod illo tempore magis nos aggredi soleat. Alii qui vero dæmonem illū, qui turpibus cogitationibus preest, atque incontinentiæ ingrauescente enim ventre, vehementius insurgit, & in animas hominum erassatur.

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Dictio latere, tamen in definite sit posita, hoc tamē loco sinistram partem significat. si habitaueris, inquit, in altissimi auxilio, cadent quidem à sinistra tui parte, mille sagitte, à dextra autē decem millia, & nihilominus te non attingent. Altius tamen contēplando, aliud potest his verbis sensus accommodari. tu, inquit, multis quidem sagittis, à sinistra parte impeteris, sed multo pluribus à dextra. sinistram autē intelligere possumus tunc dici, quando apertis quis ac manifestis passionū iaculis impetitur, dexteram vero, quando ab occultis. sciēs autē inimicus quod multi prauas eius suggestiones non suscipiunt, quibus ipse in aperto ac palam eos incitare conatur ad vitia, astutia vitiū incipit enī à bonis operibus, sed tandē desinit in malis.

Verumtamen oculus tuus considerabit, & retributionem peccatorum videbis. Verum si intellectus tui oculis consideraueris, intelliges hoc verum esse, suppliciaque ac pœnas delinquentium videbis.

Quoniam tu es domine spes mea. Auditis prophetæ nostri sermonibus, is qui in dei adiutorio habitaturus est, præsumma lætitia ad deū exclamat, dicens: vere tu domine es spes mea, & deinde propheta ei respondet, quæ sequuntur.

Altissimum posuisti refugium tuum: non accedent ad te mala. Verba illa, altissimum posuisti refugium tuum, cū interrogatione legenda sunt, quæ autem sequuntur absolute. atque in modum sententiæ. nam qui deum habuerit in refugium, non cadet in tentationibus. atque huius rei testis est ipse etiā dæmon, qui de beato Iob clamabat ad deū, dicens: tu eū munisti intus & foris. tūc enī tantū infestat dæmon, cū id deus permittit. per mala autē, infortunia intelligit, aut pericula.

Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quinimodo nec domui tuæ vlla appropinquabit calamitas. & aliter flagellum, ægitudine intelligere potes, & per tabernaculum, ipsum corpus, in quo anima diuersatur. nec ab re est, ut intelligamus, quod hominibus dei, huiusmodi tentationes, certa-

net certamina sint & probationes, peccatori autem, flagella multa enim, inquit, flagella peccatoris.

Quoniam angelus suus mandabit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. Huiusmodi sententiam habuimus in psalmo 33. ibi: castrametabitur angelus domini in circuitu timētiū eum, & eripiet eos. Habraam etiā, seruum suum confidēte iubens dicebat: bonus dominus mittet angelū suū ante faciem tuam. Ipsum etiā Iacob dixisse legimus: angelus, qui liberauit me ex omnibus malis. ex his autem omnibus illud colligimus, quod deus per angelos suos omnes eos tuetur, qui in eo confidunt. per vias autē, actiones intelligit.

In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Per angelorum manum, illam intelligimus potētiā, quā in custodiendo habent, atque in conseruando, tollent autem, hoc est, ferēt, inter infortunia scilicet, adeo ut neque ad lapidem offendas pedem tuum. Et aliter, lapis est omne peccatum, atque omne impedimentum ad virtutem, pes vero, ille conuersationis nostræ ordo, ac modus quo per hanc vitam incedimus.

Super aspidem & basiliscum ascendes, & conculcabis leonem & draconem. Ipse etiā venenatæ, atque immites feræ, te nunquam lædent, sicuti legimus accidisse multis sanctorū. iuxta Anagogicū vero sensum, per ascensum hunc, & per conculcationem venenatorum atque immitiū animalium, potētiā illam intellige sanctis datam, aduersus omnes malignitates & nocumenta: per aspidem vero, calūnię vitium intelligere possumus, eo quod more aspidis in aures hominum venenum immittat: & per basiliscum, inuidiā, quæ quasi basiliscus, perniciē ac virus in oculis gestat: leonem etiā pro crudelitate, ac sœuitia intelligere omnibus facilissimum est, draconemque pro indignatione, ob summā nimirum illius vehementiam atque efficaciam. hæc igitur omnia iustus conculcabit, & minime ab eis lædetur. Ad hæc omnia addamus, quod dæmon dici potest, aspis, basiliscus, leo, & draco, veluti, qui omnia illorum vitia in seipso solus completatur.

Quoniam in me sperauit: liberabo eum. Quoniam magna ac fere incredibilia propheta ei pollicitus est, qui in deo sperauit quod conculcaturus nimirū sit sœuissimas atque im-

PSALMVS

manifestas feras, & nullam illinc ipse læsionē relaturus, introducit deinceps deum ipsum ea confirmantem, quæ dicta sunt, & docet, quis nam fructus sit spei illius, quæ in deo collocatur: in me, inquit, huiusmodi homo sperauit, cæterū ego illum à quocunque eripiam periculo.

Propterea cum, quoniam cognouit nomen meum. Vide quomodo dixit nomen meum. Naturam enim diuinā nullus potest intelligere. ille autem dei nomen cognoscere dicitur, non qui tantum illum deū esse cognoscit, sed is, qui se illi virtute ac moribus dignum offert.

Clamabit ad me, & ego exaudiam eum. Quia nihil seipso, aut deo indignum petit.

Cum ipso sum in tribulatione. In omni tentatione, ut osten- adfui tribus pueris, & potentia omnibus aliis martyribus.

Eripiam eum. Ex omni angustia. vide in psalmo quadra- gesimo sexto, ibi: non vidi iustum derelictum. Item ibi: Do minus non derelinquat eum in manus eius.

Et glorificabo eum. Non tantum eripiam, sed insignem ac clarum reddam, ob summam illius in me beneuolentiam.

Longitudinem dierum replebo eum. Si hanc à me longitudi- nem perquisierit, vel, per longitudinem dierum, æternam vitam intelligit, quæ & vna dies est, & longitudo dierū di- citur, eo quod nunquam cesset, & successiones nō habeat.

Et ostendam illi salutare meum. Salutē, quæ à me est, quod scilicet saluare omnes possum, qui in me sperant.

Psalmus Cantici in diem sabbati.

Quid sit psalmus Cantici in proæmio operis dictum est. & hic qui dem psalmus authoris & cantoris caret nomine, nullum enim nomen habet aut David, aut alicuius cantorum principis: quia scilicet ab omnibus, communi choro fuit decantatus: inscriptione tamen pro- prius non caret, inscribitur enim: in diem sabbati, ea ratione, ut qui- dam dicunt, quod beatus David, solis sabbatis in gratiarum actio- nem, deo cavendum esse eum destinaverat, tunc etenim omnes choro- rum principes rita convenire solebant, ut eum canerent. rerum q, qui diuina subtilius contemplantur, pertinere dicunt hunc psalmum ad futuri iudicii diem, & de delinquentium poenā, & iustorum præ- mii tractare: & quemadmodum sabbati dies ab omni prorsus op-

NONAGESIMVS PRIMVS.

266

re vacabat, ita illa futuri iudicii dies, quæ requies est præsentis vitæ, ab omni inmundana cura homines liberat: atque ideo iure sabbati, hoc & requies appellatur.

PSALMVS XCI.

Unum est confiteri domino. Vere bonū est agere deo gratias.

Et psallere nomini tuo altissime, ut annunciemus mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem.

Et canere bonum est gratiarum actiones. Quidam ita ex- posuerunt quod bonum est confiteri, & annunciare primū deo peccata, deinde canere ei, ita ut psalmodia nostra, quæ ei canitur, munda ac pura sit. & cum dixerit: bonum est fa- cere hoc, atque illud, tunc demum huic bono operi, aptum atque idoneum etiam præfigit tempus, dicens: quod bo- num est, ut mane, hoc est, ut in principio diei annuncie- mus, hoc est, ut meditemur, atque efferamus misericordi- am dei, quod scilicet misericordia nostri permotus, nec terremotu nos obrui permisit, nec estu extingui, aut aquis necari, nec à feris, neque ab inimicis, aut ab aliis malis nos ledi permisit. Quæ omnia in nocte accidere solent, & quod omnium maximum est, nō concessit, ut demonū in- sidias vinceremur. Similiter & per noctē bonum est deive- ritatem annunciare, hoc est, prædicare, aut extollere illius cognitionem ac scientiam, quam nihil latere potest, atque hoc facere ideo bonū est, ut noctis tēpore quando ad cor- poris voluptates moveri magis solemus, annūciando has diuinas laudes, comprimamur à vitiis, in memoriā reuocā- ter quomodo latere eū nihil poterit, quod à nobis gestū aut etiam meditatū fuerit. possumus etiam intelligere, quid per mane, totum diem significet, veluti à parte totū.

In decachordo psalterio cum cantico in cithara. Quinq; nimi- rum corporis sensus, & quinq; anime potentias consonas, atque concinnas mutuo inter se reddentes: & per hæc o- minia Christo domino canentes, ut diximus in tertio ver- siculo psalmi 31. ubi fecē similia habentur verba.

Quoniam letificasti me in factura tua, & in operibus manū tuæ. Per facturam, quidam vniuersam hanc totius mundi machinam intelligunt. & per manuum opera, parti- culares huius creaturæ species, quarū magnitudinē, inquit,

PSALMVS

& pulchritudinem, varietatem, concinnitatē, vtilitatēque & cetera huiusmodi tam in vniuersum, quam particulariter prospiciens, lator, & amplius etiā semper exultabo. alij vero p. facturā, & p. manu opera, idēq; dixerūt significat.

Quoniam magnificata sunt opera tua domine. Dicitio, quā, intensionē significat. valde magna, inquit, atq; admiranda sunt opera tua, nō solū, quæ ad creationē, sed ea etiā quæ ad prouidentiam, ad dispensationē, ad miracula, & ad omnem deniq; administrationē tuam pertinent. de operibus autem dei latius dictū est in psalmo octuagesimo quinto.

Nimis profunde facta sunt cogitationes tuæ. Inscrutabiles, inquit, ac inuestigabiles se nobis esse demonstrarūt, cogitationes tuæ & consilia tua impenetrabilia. Videtur autem consimilis sententia illa Pauli, o profundum diuitiarū sapientie, & scientie dei, quā inscrutabilia sunt iudicia eius, atque inuestigabiles viæ eius.

Vir insipiens non cognosceat. Insipientē illum appellat, qui diuinarum rerū cognitionem nullā habet, tamen huiusmodi scientiarum exteriorem quandam cognitionē habet. huiusmodi, inquit, homo nō cognosceat, quod magna sunt opera tua, & quod p. funde sunt cogitationes tuæ, sed confidens sibi ipsi, stentabit in earū profundū descendere, atque hoc pacto veluti ex prupto quodā in abyssum caderet.

Et impudens non intelliget hæc. Eandem repetit sententiam.

Cum exurgerent peccatores quasi herba, & inclinati sunt omnes, qui operantur iniquitatem. Coniunctio, &, abundat hoc in loco. inclinati autem dixit pro incuruari, atq; humiliari, ut sit sensus: cum peccatores orti essent, & instar herbarum ad cūpus florent, illum tamen florem, ac vigorem diu retinere nequiverunt, sed inclinati sunt, & deciderunt. eisdē autem peccatores appellat, & operantes iniquitatem.

Ut exterminentur in seculum seculi. Inclinati vero sunt, & prima felicitate deciderunt, ut puniatur in futuro seculo. solet enim beatus David eterni seculi poenas, atque insolabilem illam perditionē, exterminationē appellare, & dicit, quod Ruinā, & lapsum a presenti felicitate sumēt p. arrabone futuri supplicij, ex quibus verbis aggreditur propheta tractatum de futuri iudicij die, quēadmodum dixi-

NONAGESIMVS PRIMVS.

267

mus in principio psalmi.

Tu autem altissimus in æternum domine. Tu autem inuestigabilis es, & iudicia tua inscrutabilia.

Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt. Dei inimici non tantum infideles sunt, sed quicūque etiā delinquentes, quia diabolo dei inimico abtemperant peribunt autem in futuro seculo.

Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. Ad varias nimirum poenas, atque ad varia supplicia.

Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meum. Cornu suum beatus David, Christum appellauit, quasi ex se germinandum secundum carnem, de quo latius dictum est in psalmo 88. i. bi: & in nomine meo exaltabitur cornu eius. exaltabitur autem, hoc est, magnificabitur, in tempore nimirum futuri iudicij, profligatis atque humiliatis omnibus eius inimicis: exaltabitur, inquam, veluti cornu quoddam vnicornis, hoc est, valde exaltabitur. dictio autem vnicornis est secun-

di casus, ut alibi diximus. Et senectus mea in oleo pingui. Per oleum, hilaritatem denotauit, vnde alibi dicitur, ut exhiberet faciem in oleo. cognosce, inquit, cornu meum exaltandum esse, atque ideo futurum spero, ut senectus mea in pingui, hoc est, in multa hilaritate versetur, utque iucunde ac sine mœrore extremum illud vitæ meæ tempus agam, futurorum spe consolatus.

Et dispexit oculus meus in inimicum meum. Symmachus & Theodotio pro, dispexit, reddiderunt, videbit. 70. vero interpretes quæ futura erant, exposuerunt ut iam facta. per. inimicos autem, & dæmones, & infideles intelligit, in quibus visurū se sperat vindictam, seu ultionem. subintelligenda enim est aliqua huiusmodi dictio.

Et insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. Hæc verba etiam de seclia sunt. audiet enim auris mea sententiā domini, aduersus eos, quos insurgentes ac malignantes promiscue appellat.

Iustus erit palma florebit. Cū superius de peccatoribus sermone habuerit, dixeritq; q. florebut ut herba, quæ cito perit, nūc de iusto dicit, q. florebit ut palma, quæ vniuersa est, & cuius flos nunquā decedit, sed in dulcissimum fructum prouenit, cuiusque germen non tabescit, sed semperviget.

Sicut Cedrus quæ in libano est multiplicabitur. Est autem Cedro coma copiosa ac multiplex, alias etiam similitudines habet iustus ad palmam. nam quemadmodum modica illius arboris pars terræ insignitur, & tota pene à terra in cœlum eleuatur, ita & iustus cor suum à terrenis in cœlū attollit & quemadmodum palmæ fructus feris diripi non possunt, sic etiam iusti viri opera à dæmonibus perdi nequeunt, aduersante nimirum in vtroque rerum sublimitate. Multo præterea tempore virique opus est ad perfectionem. Cum cedro etiam, iustus similitudinem retinet: quia sicut cedrus bonum ex se odorem emittit, & incorruptibilem materiam habet, & ramorum copia abundat, & umbram consequenter multam facit, ita & iustus bono virtutū odore plenus est: & cum semel purgatus fuerit ab omni labe, incorruptibilis permanet, & filios quàm plurimos ex se spirituales non secus ac ramos quosdam generat, & multorum etiam indigentium efficitur protector.

Plantati in domo domini in aulis dei nostri efflorescunt. Plantati in inferiori ecclesiā, in qua habita gratia domini, & radicati in fide, florescunt in supernis aulis cœlestibus, hoc est, illis apparebunt virtutum floribus ornati, vel aliter domus domini scientia est diuinarum scripturarum, in qua scientia dominum inuenimus, aule vero sunt illius mandata.

Adhuc multiplicabuntur in senecta pingui. Per pinguem senectū, plenā intelligit senectutem tamen, inquit, iusti homines senuerint, non deficient tamē in profectu virtutū, quinimo magis, ac magis semper virtutibus multiplicabunt.

Et bene eis accidet. Bene illis eueniet, inquit, in futuro seculor: quia scilicet delectabuntur atque exultabunt.

Ut annuncient quod rectus dominus deus noster, & non est iniustitia in eo. Ita ut leti mutuo annuncient, quod dominus iustus est, qui seruis suis requiē pstat, pro iis laborib⁹, quos in vita sustingerūt. Quod vero ait: & non est iniustitia in eo, repetitio est sententiæ, & idem sibi vult, ac si iustum eum appellaret.

In diem ante sabbatum quando habitata fuerat terra.

Hic psalmus apud Hebræos omni prorsus caret inscriptione. Quodam exemplaria editionis septuaginta interpretum, inscriptione illam

habent, quam superius retulimus, & quidam exponunt, quod dies sabbati accipitur, pro die vniuersalis iudicii, ut in precedenti psalmo diximus: dies vero ante sabbatum, dies sit resurrectionis domini. Fuit enim illa dies, veluti prælium quoddam vniuersalis resurrectionis. In illa autem die, habitata est terra, ab iis nimirum hominibus qui per Euāgelium & baptismum regenerati, & quodammodo repleti sunt. Verum castigatiora exemplaria etiam iuxta editionem 70. carent huiusmodi inscriptione.

PSALMVS XCII.

Dominus regnauit. Dei quidem filius, ab æterno semper rex fuit, id tamen non semper fuit ab hominibus cognitum, quin immo cum olim ignorabāt homines: verum ubi Christus à mortuis resurrexerat, fideles omnes, & qui in eum crediderat, certiores effecti sunt, dei filium, & regem esse, & deum. Hoc est igitur, quod nunc nobis prædicat beatus Dauid, dicens: Domin⁹ regnauit, hoc est, cognitus est, ut rex. vel aliter: Rex quidē olim erat Christus ut deus, sed post resurrectionē regnat, ut homo: data est, inquit, mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. & rursus: Ego autem constitutus sum rex ab eo.

Decorem indutus est. Hoc est, gloriā & potestatem eiusmodi demonstrauit, quæ decentissima illi erat, etiam ut deo. Vel aliter: Dominus carni quidem mortuus, decore nō habebat nec speciem, iuxta prophetæ testimonium, verum resurgens decorem, quem antea non habebat, indutus est.

Indutus est potentiam, & accinxit se. Eodem modo intelliges hunc versiculū. Habet præterea Christus semper & decorem, & potentiam, verum olim id homines latebat: manifestum autem fieri cœpit postquam in cœlū ascendit, tamen huiusmodi indumentū exterius nullū induerit. Pie etenim hoc intelligendū est, ut diximus, quemadmodū & verbū, accinxit. Idem enim significat, quod aptauit, seu ornauit. Cingulum quippe, ornamentū cuiusdam signum est.

Etenim stabilis orbem terræ, quoniam non commouebitur. Orbem, dæmonum fraude fluctuantem, ac pene concussam, veritate sua Christus ita stabiluit, ut erroribus amodo huc atque illic nō abducatur, quia in fidei petra fundatus ac stabilis est. Per orbē autem terræ, quem iuxta veriorē Græcæ editionis significationem, habitabilem quis appellauerit, Ec

cliam intelligi dicunt, in qua fideles habitant: aduersos quam, iuxta domini sententiam, inferni portæ non præua-
lebunt.

ephe.

Paratus thronus tuus ex tunc. Paratus, hoc est, firmus, & stabili-
lis, ut diximus, in psalmo 84. Et quod ait, ex tunc, exponit,
pro à principio. Illud tamen semper animaduertendum,
quod huiusmodi sermo, ab initio nimirum seu à principio
nullum tempus inducit in diuina natura, sed æternā quā-
dam antiquitatem tantum significat. Tale quiddam est, qd
paulo post subdit, dicens: à seculo tu es: tamen, inquit, tu
serui personam indueris, stabile tamen ac firmum tibi est
ab initio regnum tuum. Neque enim vnquam ab eo deci-
disti, aut illinc pulsus es.

genc.

À seculo tu es. Stabile, inquit, tibi ideo est regnum tuum
ab initio, quia tu es à seculo, hoc est, à principio, ut dixim.

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina voces suas. Per
flumina, apostolos intelligit, veluti qui spiritualibus Eua-
gelij fluentis humanas irrigant animas: & dicit, qd exalta-
uerunt voces suas, hoc est, clare & aperte, palamque, ac si-
ne vlla verecundia, Euangelicam doctrinam prædicau-
erunt. Illud tamen animaduerte, quod alibi persæpe dixi-
mus, Prophetam frequētissime præterito tempore uti, pro
futuro, vel futura narrare, quasi iam præterita. Illa etiam re-
petitio verbi eleuauerunt, gaudij intensionem significat.

apostoli

xviii

xviii

xviii

Tollent flumina attritiones eorum. Illa flumina, quæ post flumi-
na paulo ante dicta, hoc est, post Apostolos ventura sunt,
tollēt, hoc est, capient, seu sequētur eas vias, quæ ab illis tri-
ta fuerint, & formate. Per attritiones etenim, semitas illas
ac sectiones, aluei cuiusdam instar formatas, intelligit, quas
flumina, cum per terram feruntur, lambendo ac terendo
incidere solent, ac formare. Et sensus est: qd doctores, qui
post Apostolos venturi sunt, eas vias, atque eandem sequen-
tur disciplinas, quibus ipsi etiam Apostoli vti fuerint.

per scriptura

paul.

À vocibus aquarum multarum, mirabiles elationes maris. Per a-
quas multas, baptismi lauacra, intellige, quæ vbique in Ec-
clesiis perficiuntur. Voces autem huiusmodi aquarū, inuo-
cationes sunt sanctę trinitatis, & superne gratiæ, quæ in ba-
ptismatis sacramento fieri solent. Per mare etiā singulari
sermone, ipsum baptismum significauit, quod ubiq; terrarū

celebratur, quemadmodum dictum est in psalmo 73. Certo
etenim merito multiplex videtur, quia variis in locis, &
innumerabilibus pene personis celebratur: virtute tamen
vnum, atque idem est sacramentum. Eleuationes autem
huiusmodi maris, fluctus illi sunt, qui ex immersione atq;
emersione eorū sunt, qui baptizantur. Has igitur spiritualis
ac mystici maris eleuationes, admirandas admodum esse
dicit, si elementalis maris eleuationibus cōparentur. Huius
enim maris fluctus hominibus quidem timēdi sunt, verū
dæmonibus incundi: contra autem illi baptismatis fluctus,
timēdi quidem sunt dæmonibus, incundi autē ac suaves
sunt hominibus, & illi quidem in patriā nauigātes perdūt,
isti vero submersos seruant. Effectus autem sunt hæc eleua-
tiones mirabiles, ab inuocatione illa diuina, ut dictum est,
& ab illo, quod illic inest mysterio.

Mirabili in altis dominus. Admirabilis vero deus potissimū
est. In huiusmodi altis ac sublimibus rebus. Vel ordo sic:
mirabilis est dominus, qui in altis est. vnde alibi, ait: qui in
altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra.

in cælo
et in terra.

Testimonia tua credibilia facta sunt valde. Testimonia de te val-
de sunt fidelia, hoc est, vera. Ea autem intelligit, quæ de
Christi incarnatione, de dispensatione in carne, ac de eius
conuersatione, à Prophetis varie prædicta sunt.

Domum tuam decet sanctitudo domine, in longitudine dierum. Do-
mus dei est, vniuersalis ecclesia fidelium, ut sæpius dictum
est. Hanc, inquit, domū decet sanctitudo, hoc est, ut sit san-
cta, ea nimirum ratione, quia dei sancti domus est: verum
hoc, ita demum fiet, si in iis, qui illud templum habitant,
munditia extiterit ab omniprorsus iniquatione. Huius-
modi vero munditia, & sanctitas semper decet domum
domini. Domus etiam domini est templum dei, quod se-
cundum Apostolum, fidelis quilibet repræsentat: atque i-
deo eos omnes decet sanctitudo in longitudine dierum.

Psalmus ipsi Dauid quarta sabbati.

*Est et presens psalmus sine inscriptione apud Hebræos. Ea au-
tem verba: quarta sabbati, à quopiam fuere apposita, cum quarta
hebdomada die psalmum hunc decantari inuenisset. Per sabbatū enim*

PSALMVS

hoc in loco, quæ nãm odum & sepe alibi, ipsa hebdomada significatur. Voluit autem hoc psalmo beatus David omnibus hominibus solamen præstare, qui ab iniustis, atque à prauis opprimuntur hominibus.

PSALMVS XCIII.

Deus vltionum dominus. Deus vltionum dixit, pro, deus vltor. Idioma est & hoc Hebraicū iuxta quod alibi etiam dicitur, deus misericordiar, & deus miserationum, & deus consolationis, & deus pacis, & alia huiusmodi. Ait igitur, quod dominus, est deus vltor.

In apertis
caro.

Deus vltionum libere egit. Libere, seu palam egit, hoc est, manifestauit, iustum nimirum iudicium suum: cumque longanimitas hactenus fuerit ac patiens, vindicta tandē vsus est. *Exaltare qui indicas terram.* Exaltare, inquit, simulac iudicia lem thronum tuum conscenderis, hoc est, appareas, & cognoscas ab omnibus deus delinquentium vltor, dum iudicas, & sententias pronuncias, & dum sumis vindictam. De hoc autem verbo exaltare, vide quæ dicta sunt, in psalmo quinquagesimo sexto.

Redde retributionem superbis. Per superbos, potētissimos quosque intelligit, qui pauperes opprimant aut despiciant.

vsquequo peccatores domine? vsquequo peccatores gloriabuntur? Eisdem rursus peccatores appellat, quia & in deū peccat, dum eius legem de iustitia traditam contempnunt, & in ipsos qui iniuriam patiuntur, dum eos ledunt. Atque ita etiā eos appellauit in psalmo 9. Est autem mos huiusmodi hominibus, de propria potētia gloriari. Illa autem repetitio, vsquequo peccatores domine, loquentis zelū demonstrant, quæadmodum, & illa repetitio quæ sequitur verbi, loquētur. Et quanquam hoc pacto dubitanter loquatur nūc propheta, non ignorat tamen momentaneam esse omnium eorum forlicitatem, qui iniuste agunt, sed tam diuturnam dei patientiam ægrefere.

Effabuntur & loquentur iniustitiam? loquentur omnes, qui operantur iniquitatem. In verbo effabuntur à communi sensu sumēda est dictio, vsquequo, & simili modo in secundo versiculo in verbo loquentur, à communi sensu sumenda est dictio, iniustitiam. Dictiones vero effabuntur, & loquentur, idem æque significant.

NONAGESIMVSTERTIVS.

270

Populū tuum domine humiliauerunt, & hereditatē tuam afflixerūt. Iam prædiximus, quod per antiquum populum, & per antiquam hereditatem, Iudæi intelligendi sunt, per nouum autem, & per nouam, fideles ex gentibus.

Vltum, & orphanum interfecerunt, & profelytum occiderūt. Hæc & Iudæorum principes ob summā auaritiā faciebant, & multi ex nostris similiter principibus faciunt. Interficere enim dicuntur non tantum ij, qui gladio in eos sequūt, sed illi etiam qui eorū rapiunt bona, qui illos despiciunt, quoties iniuria afficiuntur, quique eos lædentibus, vt amicis, gratificantur. Profelytum vero Iudæi cum appellabāt, qui ex Gentili effectus fuisset Iudæus. Nos autem per profelytum, aduenam omnem ac peregrinum intelligimus.

Et dixerunt non videbit dominus, & nō intelliget deus Jacob. Hæc tamen si ipso ore, ac lingua, non sæpe dicant, corde tamen per sæpe intra se reuoluunt, iniqui homines. Neque enim tanta inquam auderent, nisi huiusmodi sententiis, vel cogitatione saltem se subscriberent. Et quod ait: intelliget, posuit pro audiet, seu cognoscet.

Intelligite sanè insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Ea animaduertite, quæ iam diu omnibus nota sunt, atque aliquando sero saltem prudentes estote.

Qui plantauit aurē non audiat? & qui plasauit oculū nō cōsiderat. Non cōsiderat, dixit, pro non videt. At quomodo verisimile est, illum esse sine sensu, qui sensus in aliis creauit. Cōfundit eos igitur propheta huiusmodi interrogationibus, quæ apud omnes in confesso sunt.

Qui corrigit gentes non arguet? Ille, inquit, qui gentes erudit, ac corrigit, iis nimirum legibus, quæ apud eas sunt. (harū etenim legum scientiam deus ipsis etiam gentibus præstitit, vt earum seueritate delinquentes coercerentur) quomodo non arguet etiam & castigabat eos omnes, qui scelesti aliqua, aut iniquitates commiserint?

Qui docet hominem scientiam. Is, qui aliis scientiam & cognitionem præstat, quomodo ipse non cognoscet aut quomodo ignorabit.

Dominus cognoscit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Hominū dico talia cogitantium, quæ deus scilicet humana non curat. Cognoscit eos igitur dominus, quæ errant, sed patiens.

est perſæpe, & longanimis, ex quadam diſpenſatione, vel cogitationes eorum hominum dicit, qui quæ ventris ſunt, cogitant, & non quæ ſunt dei.

Beatus homo, quem erudieris domine. Quem prudentem feceris doctrina tua.

Et de lege tua docueris eum. Lege tua, naturali vel ſcripta, vel etiam vtraque. Sunt etenim hæ leges prudentiæ ac ſapientiæ fontes.

Vt mitigetur à diebus malis. Ita vt in diebus afflictionis, mitis fiat, & patiens, & non ægreſceret, neque indignetur aduerſus labores, ſed ex tua lege cognoſcat, quòd ij qui calamitates ſuſtinent, ad propriam vtilitatem, & commodum vexantur, quòdque contra ij, qui eos affligunt, condignas aliquando criminibus ſuis penas dabunt.

Donec effoſſa ſit peccatori fouea. Donec iniquis paratum ſit periculum, ſeu donec in illud inciderint. Tunc etenim iis etiam miſerebitur, qui ſe iniuria affecerint.

Quoniam non repellet dominus populum ſuum, & hereditatem ſuam non derelinquet. Non repellet eos, tametiſ affligi eos ad tempus perſæpe permittat, ſicuti ad ipſam vſque ſæculi conſervationem in futurum etiam permiſſurus eſt, modo ſinens vt prauis iuſtos viros opprimant, modo etiam opem atque auxilium ſuum probis impertiens, & vtrumque ad eorum commodum diſpenſans. Iſ pulvis autem, & hereditas domini, olim Iudæi erant, vtrum illis expulſis, Chriſtiani ac fideles in eorum locum adoptati ſunt, quemadmodum alibi ſæpe diximus.

Quæcuſque iuſtitia conuertatur in iudicium. Donec Chriſtus, qui ipſa eſt iuſtitia, reliſta ſua longanimitate, ad iudicandum ſe conuertat quòd autem Chriſtus iuſtitia appelletur, teſtatur beatus Paulus de eo dicens: qui datus eſt nobis à deo ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio, & redemptio.

Et proximi tui omnes recti corde. Cæterum prope eum tunc omnes iuſti aderunt, illi nimirum adſiſtentes, qui vniuerſam erit terram iudicaturus.

Quis conſorget mihi aduerſus malignantes? Quis mihi, inquit, aduerſus malignos adiutor aderit inimicos?

Aut quis conſiſtet mecum aduerſus operantes iniquitatem? Eandem repetit ſententiam, opem ſibi ferri maxime expetens, ob

immenſam nimirum demonum malignitatem. Quis, inquit, ſimul mecum in acie aduerſus inimicos conſiſtet? Deus profeſto, qui & olim perſæpe mei curam ſuſcepit.

Niſi quia dominus adiunxit me, paulominus habituiſſet in inferno anima mea. Pene, inquit, periſſem, animæ aut ipſius etiam corporis morte, ſi periclitanti mihi dominus opem non tuſſet. Per infernum autem poſſumus peccati foueam intellegere.

Si dicebam motus eſt pes meus, miſericordia tua domine adiunxerat me. Si ad deum dicebam, ſtabilitatem atque conſtantiam meam ſuſtulaſſet, ſi me huc, atque illuc ob propriam infirmitatē diſtrahi palam fuiſſem conſeſſus, conſeſſim tu mihi ad eas adiutor. Hoc autē ſermone docemur à propheta, quod quicumque lapſus delictum ſuum agnouerit, & non deſperauerit, aut alioqui negligenter aliquid non egerit, ſed ingenuè coram deo id conſeſſus fuerit, quòd ſtatim auxiliū conſequetur. Miſericors etenim eſt deus, & infirmitatibus noſtris facile compatitur.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuas latificauerunt animam meam. Iuxta proportionem dolorum, quos in corde gerebā, præſtita ſunt à te mihi ſolamina. Sicuti enim dolorū varia ſunt genera, ita etiā multiplicia ſunt refrigeria, quæ nobis tribuit deus. Nam iuxta vulnerum qualitatem, conuenientem applicat medicinam.

Non adhareat tibi thronus iniquitatis. Thronus iniquitatis eſt diabolus, in quo iniquitas & coſidet, & regnat. Nō adhareat igitur tibi, hoc eſt, non ad ſit tibi iudicanti. Eſt autē apud Græcos imperantis modus pro optatiuo. Quædam vero exemplaria habent, non adharebit, & tunc futurum tempus intellige poſitum modo optatiuo.

Qui ſingit laborem in præcepto. Qui laborem nobis deſcribit, vt impedimentum omnibus præſter obſeruare volentibus mandata tua: vel qui ante mandatum tuum poſuit laborem, atque ærumnas, vt tanquam aliquid laborioſum illud pertranſeamus. Deinde cauſam etiam reddit, cur demonem optet deo non adſiſtere.

Veniuntur aduerſus animam iuſti. Quia ſi demon, inquit, & ſocij eius tibi adſiſterint, ſtatim ceu laqueos quorūdam ac venatorias plagas tendere incipiet aduerſus iuſtos quorū

PSALMV5

bet accusantes nimirū eos de peccatis quæ aut ignorātes, aut præter sententiā commiserint, atque hoc ob immanitatem eorum malignitatem atque inhumanitatem.

Et sanguinem innocentem condemnabunt. Quantum in eis fuerit. Sanguinem vero innocentem, circumloquendo dixit, pro innocentes homines. vel huiusmodi sermone eos damnat, quod indicta causā pœnas inferant, ut sit sensus: quod immeritis hominibus infligēt supplicia, atque ideo tibi, inquit, non adhærebunt.

Et factus est mihi dominus in refugium. Mihi, inquam, oppresso, & persecutionem in hac vita sustinenti.

Et deus meus in adiutorium spei meæ. Sperabam e quidem resistere, verum cum opprimerer ac fatigarer, desuebā, ac la bebar cōcepta spe, deus autē mihi præsto fuit, & spē meam rursus confirmauit, tribuitque, ut meliora adhuc sperare.

Et reddeat illi iniquitatem ipsorum. Condamnationem scilicet pro eorum iniquitate.

Et secundum malitiam eorum delebit eos dominus deus. Delebit, hoc est, tollet eos de medio. Amplius quippe non apparebunt, testi nimirum, atque obruti igne iā diu eis parato. Possunt tamē prædicta de prauis hominibus intelligi. Nō adhærebit, inquit, tibi thronus iniquitatis, hoc est, nullus iniustus princeps tibi appropinquabit. Ponere autē solent huiusmodi iniusti principes laborē in præcepto: eo quod fideles non permittunt diuina mandata sine labore obseruare. Veniuntur etiam aduersus iustos omnes, & innocentes condemnant, & quæ sequuntur consequenter intellige. Quod vero ait: in adiutorium spei meæ idem est, ac si dixisset: ad confirmationem illius spei, quam antea fluctu autem habebam, cum viderer derelictus. Illico enim eam deus confirmauit, ut mihi præsto fuit. Reddet autem illis in futuro seculo, destruens nimirum eos, atque interimēs.

Laud canticū ipsi David.

Iste etiam psalmus apud Hebræos inscriptione caret, verum 70. & laudem David inscripserunt, eo quod præsentī psalmo propheta deum laudauerit, & canticum, quia cum melodia humana voce cantabatur. Atque ideo in eo dicitur: in psalmo iubilemus ei. Conuocatur

NONAGESIMVSQVARTVS. 272

autem hoc psalmo ad exultationem fideles omnes in Christum, & Iudas, qui nondum crediderunt, vniuersi admonentur, ut donec idoneum penitentiæ tempus habent, convertantur ad dominum, & adorent eum. Vtrique autem populo beatus David veluti suo populo se ipsum coniungit, christianis quidem ob pietatem, & fidem, iudæis vero ob generis originem.

PSALMV5 XCIIII.

Venite exultemus domino. Domino nostro scilicet Iesu Christo. Ea autem ratione nobis exultandum est, quia digni effecti sumus ut tam benignum, ac tam misericordem dominum consequeremur.

Iubilemus deo saluari nostro. Iubilemus ei tanquam tyrannorum victori, ac tanquam liberatori, qui ab illorum nos captiuitate eripuit. Est autem iubilatio, quedam militum vociferatio, quæ fieri solet in victoria.

Præueniamus faciem eius in confessione. Præueniamus, inquit, secundū Christi aduentum, & antequam rursus nobis appareat, cōstitemur, hoc est, penitentiā agamus. Signum autem penitentiæ maximum, est peccatorum confessio.

Et in psalmo iubilemus ei. Et nos quoque post fidē in victoriæ signum, psalmis ei iubilemus: ei inquam, qui dicit: confidite, ego vici mundum.

Quoniam deus magnus dominus, & rex magnus super omnem terram. Nam & si hominem esse cum constiterit, & multiplices sustinuisse corporis paffiones, attamen deus est magnus & dominus, & quæ sequuntur. Cum delectatione autem propheta in diuinæ magnitudinis ac potentie narratione inmoratur.

Quis in manu eius sunt omnes fines terræ. In illius facultate est vniuersa terra. vel aliter: intellige ut propheta idē ferē dicat, quod alibi legimus dici de deo, apud Esaiam, qui cōtinet, inquit, gyrum terræ pugno.

Et altitudines montium ipsius sunt. Ipsius nimirum creature, atque ipsius bona.

Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud. Non solum enim ipse est maris dominus, sed illius etiam creator.

Et arida manus eius sinxerunt. Per ipsā autem elemēta, quæ commemorat, ea etiam significauit, quæ in eis sunt. Montium vero altitudines dixit, ut condigna admirandis operibus verba proferret.

PSALMVS

Venite adoremus, & procidamus ei, & ploremus coram domino, qui fecit nos. Adoremus vt serui, & procidamus vt supplices atque eius opem implorantes, & ploremus vt peccatores.

Quia ipse est deus noster, & nos populus pascua eius & oues manus eius. Per populum, prudentiores quosq; intelligit, & per oues, eos qui minus prudentes sunt. Et populus qui dem dicitur, vt regis, oues autem vt pastoris. Appellamus autem populus pascuae, veluti qui ab eo educamur, & pascimur, & illius regimur prouidentia. Oves vero manus eius, tanquam qui ab eo dirigimur, & manu quodammodo e periculis in tutum educimur.

Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione. Dictio hodie, non determinatam die aliquam designat, sed quacumque die, in qua dici potest hodie. Ita enim nobis declarauit magnus Paulus. Quocumque inquit, tempore audieritis vocem eius: eius dico, vocatis vos per diuinas scripturas, & praesertim per euangelium, nolite obdurare corda vestra obaudiendo, & non suscipiendo eam vocem, quemadmodum in exacerbatione factum est.

In die tentationis in deserto. Dictum est in psalmo 77. quod exacerbauerunt altissimum in iniquo, & quod tentauerunt deum in cordibus suis. Tunc enim obdurauerunt corda sua, vocem illam dei repellentes quam audierant in monte Sina, & obliti sunt beneficiorum eius, non credentes, quod deus posset omnia.

Vbi tentauerunt me patres vestri. Verum vbi nam id accidit: in deserto nimirum, vel eo tempore quo me tentastis. Est autem hic sermo, ex sancti spiritus persona.

Probauerunt me, & viderunt opera mea quadraginta annis. Admiranda nimirum opera illa, ac beneficia, quae plenius connumerantur in psalmo 77. Et quod ait, quadraginta annis, aliqui superioribus verbis coniungunt, aliqui vero subsequenter, dicentes.

Quadraginta annis in sensu sui generationi illi. Hoc est inimicus ei eram atque implacabilis, ob duritiam nimirum cordis, atque ob infidelitatem eorum.

Et dixi, semper errant corde. Instabiles sunt. Generatio enim, alibi inquit, quae non direxit cor suum.

Ipsi vero

NONAGESIMVSQVINTVS.

273

Ipsi vero non cognouerunt vias meas. Per vias dei, septuaginta et octo apud scripturam diuina inuenimus precepta significari: eo quod iter nobis sunt, quo peruenimus ad deum. Cognitionem vero hic non ea dicit, quae legendo paratur, aut meditando, sed illa quae per opera ipsa demonstratur.

Quam iuravi in ira mea, si introibunt, in requiem meam. Dictio quam, confirmantis est. Magna, inquit, cum stabilitate delibetui, cum illis irascerer, quod non introibunt in requiem meam. Quid autem sibi velit scriptura, quando iurare deum introducit, diximus in psalmo 88. ibi: iuravi Dauid seruo meo. De ira etiam dei dictum est in psalmo 6. ibi: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Multis etiam in locis iam declarauimus, quod dictio, si, per sepe apud Hebraeos idem significat quod, non. Per requiem vero, promissionis terram intellige, in qua Israeliticus populus post quadraginta annorum peregrinationem lassus quieuit. Facta est etenim ei requies illa regio. Ceterum qui dei vocem obaudiuerint, in regni caelorum requiem non ingredientur.

Laus cantici ipsi Dauid, quando domus adificata est post captiuitatem.

Caret etiam hic psalmus inscriptione apud Hebraeos. Quare autem a 70. inscriptus fuerit laus cantici, in superiori psalmo tradidimus. Et per adificationem domus, quae facta est post captiuitatem, iuxta historiam, templi renouationem intelligimus, quae facta est a rege Zerobabel. Iuxta anagogen vero assumptae humanitatis habitaculum, in quo dei filius post captiuitatem illam habitauit, quia diabolus hominem olim captiuauerat, & de qua alibi dictum est: ascendisti in altum, captiua si captiuitatem, vel ipsam etiam ecclesiae constitutionem, quam magnus ac sapiens ille architectus adificauit. Cum enim haec omnia futura esse prauidisset beatus Dauid, exhortatur, ac mandat, vt condignas pro tantis beneficiis gratiarum actiones canamus deo.

PSALMVS XCV.

Antate domino canticum nouum. Quid sit nouum canticum diximus in psalmo 42. ibi: cantate ei canticum nouum. Et sane intelligere possumus, illud esse nouum canticum, quod nato domino angeli vigilantibus pastoribus cecinerunt: Gloria in altissimis

M

tissimis deo, &c.

Cantate domino omnis terra. Venit etenim liberatrus omnem terram à dæmonū captiuitate. Hæc autem verba quo pacto iuxta historiam ædificationem templi possint accommodari, prorsus non video, cum alie gentes, præter Iudæorum gentem, ex huiusmodi ædificatione omnino nihil inuarentur.

Cantate domino, benedicite nomini eius. Laudate nomen eius, quoniam salutare est. Iesus etenim interpretatur Saluator, vel quia omnipotens est illius nomen, si cum fide nominetur. Et considera quomodo ter dixerit: cantate domino, quia nimirum tribus diuinis personis eadem est diuinitas: vnde idem merito cultus ipsi præstari debet Trinitati.

Euangelizate de die in diem salutare eius. Salutarem, inquit, euangelij prædicatione semper annunciate. Loquitur autem ad apostolos, & ad illorum successores. Vide quæ dicta sunt in psalmo 39. in expositione illius versiculi: veritatem tuam, & salutare tuum dixi.

Annunciate inter gentes gloriam eius. Incarnationem nimirum, & passionem omnes, quas ob salutem nostram sustinuit, quippe illi gloria, ut pro seruorum suorum redemptione, atque salute tanta sit passus.

In omnibus populo mirabilia eius. Mirabilia nimirum opera quæ fecit, cum inter homines versaretur.

Quoniam magnus dominus, & laudabilis valde. Magnus quidem ut omnipotens, laudabilis vero ut misericors.

Timendus est super omnes deos. Nam & in præsentem seculo punire potest & in futuro: nec corpus tantum, sed ipsam etiam animam, quod illi minime possunt: & hic quidē vere timendus, illi autem hominum potius opinione, atque imaginatione formidantur. Deos vero improprie hic gentium deos appellauit: deo sequitur.

Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Gentiles olim, deos suos appellabant dæmones, tanquam scientes, ac cuiuscunque boni gnaros: nos vero Dæmones eos appellamus, tanquam peritos ad malum.

Dominus autem celos fecit. Atqui fecit, & cetera omnia? Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt: propheta autem hoc loco ad maiorem illius admirationem, & gloriam, ea tantum commemorauit, quæ digniora sunt, & magnifi-

centiora.

Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Per ipsas virtutum habitudines, homines illos significare voluit, qui huiusmodi virtutibus sunt præditi: per confessionem nimirum, eos qui propria delicta confitentur, & per pulchritudinem, eos qui ipsa confessione pulchriores atque ornatiores efficiuntur, quique per huiusmodi penitentiam antiquas quodammodo peccatorum fordes abluunt. Tales igitur viri, sunt in conspectu domini, iuxta illud: oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum.

Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius. Græce pro sanctificatione *ἁγιασμα* legimus, quæ dictio non tantum sanctificationem, sed sanctuarium etiam significat. Per sanctuarium igitur, quodlibet templum intellige deo dicatum: quod ideo sanctuarium appellat, quia à deo sanctificatum est, & quia omnes eos homines sanctificet, qui illic cum fide ingrediantur. In hoc igitur sanctuario, magnificentia, & sanctimonia conuersantur: hoc est, munditia & puritas, & opera omnia quæ magnos viros decent.

Afferre domino parentela gentium, afferre domino gloriam & honorem. Per gentium parentelas nationes orbis varias intelligit. Vel quia græca dictio *πατρις* non parentelas tantum, sed paternitates quodammodo significat, huiusmodi nomine gentium patres forte intelligit, quos esse dicimus tam sacerdotes eorum, quam doctores, quam vero gloriam, & quem honorem deo afferri iubeat, diximus in psalmo vigesimo octauo, ubi eadem ferè habentur verba. Vel aliter: afferre ei gloriam, ut deo, cui vere ac proprie debetur gloria, honorem vero, ut patri. Honora enim, inquit patrem tuum, est autem Christus omnium hominum deus, ut creator, & fidelium pater. Per baptismum etenim nos adopta-

Afferre domino gloriam nomini eius. Huiusmodi etiam verba habentur in illo psalmo 18. ubi ea exposuimus. vel aliter: omnibus mandat, qui Christi nomine induti sunt, & christiani appellantur, ut laudabili conuersatione illi gloriificent, eademque hæc verba ter repetit, iuxta rationem, quæ superius in principio psalmi reddidimus.

Tollite hostias, & introite in aulas eius. Hostias nimirum spirituales. al. l. 47.

PSALMVS

situales tolli iubet. Spiritus enim Deus est, & eos qui eum adorant, adorare oportet in spiritu & veritate. Hostiæ autem huiusmodi, virtutes sunt: aulæ vero eius, variaz per orbem ecclesiæ.

Adorate dominum in aula sancta eius. Hic versiculus expofitus etiam à nobis fuit in eodem psalmo 18. Illud autem animaduertendum ducimus, quod cū superius plurali numero aulæ dixerit, nunc singulari sermone rursus aulam nominauit: docent nimirum, quod multæ, quidem numero ecclesiæ sunt, hinc vero vna est omnium mater ecclesiæ. Diuifæ siquidem sunt, locis quæ cōiunctæ sunt vnitatis opinionis.

Commoventur à facie eius vniversa terra. Illius, inquit, aduentu, vniuersus orbis ab errore ad veritatem commouetur. vnde alius propheta Christi aduentum, terræ motu appellauit illam etiam terræ commotione fortassis propheta hic intelligit, quæ passionis tempore facta est. vel commouendam esse terram prædicit, quia ad euangelij prædicationem quo aduentus atque incarnatio dei annuntiatur, vniuersi populi ac gentes conturbatæ sunt.

Dicite in gentibus quia dominus regnavit. Huiusmodi etiam verba expofita fuerunt in psalmo 92. vel dicite, quod dominus regnavit. Hactenus nanque diabolus, & peccatum regnauerant. vel aliter regnare hic Christus dicitur, propter voluntariam illam credentium subiectionem, quam hinc præstat. Nam alioqui ab æterno etiam, super impios atque inuitos regnat.

κατὰ ψαλμ.
92.

Etenim direxit orbem terræ. Modum, inquit, præparauit Christus, quo humanū genus vniuersum, recta ad pietatem atque ad virtutes, posset incedere: vel stabilivit eos Christus in cognitione dei: & per orbem terræ, vniuersam ecclesiā in toto orbe existentem intelligit. In omnem enim terrā, inquit, exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Superflua est autem distinctio, enim.

Qui non commouebitur. Ex quo enim liberatus est à dæmonum seruitute, qui antea illum commouebat, consequenter fundatus fuit super imperfectam fidei petram. Simile penne sententiam vidimus in psalmo 92. ibi: etenim firmavit orbem terræ, qui non commouebitur: vbi expofuimus.

NONAGESIMVS QVINTVS.

275

Iudicabit populos in rectitudine. In die scilicet iudicij. Hoc autem dicit, vt sciamus, quod Christus omnes iudicaturus est. *Latentur celi & exultet terra.* Ob cœlestem nimirum & deinde terrestrem Christum. Altera quippe eius natura superne descendit, altera vero inferius è terra ortum habuit.

Commoventur mare, & plenitudo eius. Commoueri hoc in loco posuit, pro exultare. Plenitudo autem maris, sunt illius fines, vel flumina, stagna, fontes, ac tota denique aquarum materia. Exulteret autem huiusmodi aquarum plenitudo, ob sacram Christi baptisma, quod in eis celebratum est.

Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt. Quia scilicet illi occurreretur est Christus, atque hoc pacto ea oia sanctificabit. Per omnia vero quæ in eis sunt, ipsas plantas intelligit.

Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum. Eo quod ex eis sumendum sit salutare crucis lignum.

A facie domini, quoniam venit. Erit autem lætitia hæc atque hæc exultatio à facie domini: hoc est, propter eius præsentiam, atque aduentum. Quoniam ecce iam venit ad carnis dispensationem. Solent autem prophetae sæpenumero ipsis etiam inanimatis, atque insensibilibus rebus gaudiū adscribere, quoties nimirum summā aliquā voluerint lætitiā demonstrare: quasi ipsa etiam elementa anima ac sensu carētia lætētur. vel aliter: per cœlos, cœlestes angelos intelligit: per terram vero, terrenos homines: & per mare, nautas ipsos, aut maritimos, quoscūque homines: hoc est, insulanos: per cāpos itē, agricolas: & per ligna sylvarum, arborū incisores, eosque qui syluas incolūt & montes. Vel aliter: per cœlos, eos intelligit qui cœlestia meditantur: per terrā vero, eos qui terrena tantū curant: itē per mare, eos qui amarā impietate sectantur: per cāpos etiam resupinos quoslibet homines, & carnis passionibus subiectos: & deniq; per ligna sylvarum, duos, rudēsque, & infructuosos ad virtutem homines. Hi oēs etenim, Christi incarnatione, ad illius fidem inuitati, delectatione atque voluptate maxima replebuntur.

Quoniam venit iudicare terram. Duplici, inquit, afficietur gaudio, & quia veniet ad dirigendum orbem terræ, & quia rursum veniet ad iudicandam terram, & ad retribuendum vni cuique secundum opera sua, & ad liberandum elementa ab incorruptione.

PSALMVS

Iudicabit orbem terra in iustitia, & populos in veritate sua. Per orbem terræ, gentes intelligit, in orbe habitantes: per populos vero, ipsos Iudæos. vel per orbem terræ & per populos, idem æque significat. Populos autem in plurali numero diximus ob generationum diuersitatem. Iudicabit autem Christus in iustitia, hoc est iuste: quia non est personarum acceptor: & in veritate iudicabit veluti is, qui omnia exactissime nouit.

Ipsi David quando terra eius constituta est.

Hic psalmus similiter inscriptione caret apud Hebræos. Hanc autem inscriptionem 70. ei imposuerunt, quam arbitrati sunt illius argumentum continere, ipsi enim David ideo inscripserunt, quia ad Christum pertinet, qui oriundus est ex genere David. Et aliter: David interpretatur manu fortis, unde per manu fortem, ipsum proprie Christum intelligimus, qui omnipotens est. Quando terra eius constituta est, hoc est quando pacē & tranquillitatem habuit, liberata à demonū tyrannide. Domini enim, inquit, terra, & plenitudo eius. Tūc enim hic psalmus Christo vere accomodatur, tamen si multo tempore antea fuisset compositus.

kalisate.

PSALMVS XCVI.

Dominus regnavit exultet terra. De hoc verbo regnare diximus in superiori psalmo. Regnavit autē dominus destructo dæmone, & peccato, qui antea in orbe regnabant: de exultatione terræ, ibi etiā dictum est.

Latentur insule multe. Ecclesiæ nimirum quæ in variis partibus mundi partibus, quæque ab amara & saluginosa, ut ita dicam, in delitarent, insularum instar, elevaræ sunt, quæque licet assiduæ tentationum fluctibus impellantur, fundamentum tamen, ac solidam in rege suo Christo stabilitatem habent vel per insulas, simpliciter fidelium omnium animas intellige: & per terram, novam creaturam.

Nubes & caligo in circuitu eius. Per nubem & caliginem, assumptam carnem intellige, quæ diuinitatem occultabat. similia penè verba ea sunt, quæ habentur in psalmo de ciuitate septimo: posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius

NONAGESIMVSSEXTVS.

276

tabernaculum eius.

Iustitia, & iudicium directio throni eius. Throni eius, pro regni eius dixit, quod regnum ipse Christus regnans directio. illud autem vere fuit iustum iudicium, quo & tyrannū dæmonem destruxit, & oppressum tyrannide humanū genus saluauit. vel aliter: per iustitiam, in vniuersum omnem virtutis genus intellige, & per iudicium, rectitudinem ac discretionem, quæ omnia regnante Christo didicimus.

Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Hæc verba pertinent ad tempus vniuersalis iudicii, quod & propheta Daniel prospiciens dixit: fluvius ignis trahet gradientem ante eum. Christi vero inimici omnes sunt, qui inimico eius diabolo obtemperant: in circuitu autem eius, hoc est, vndique, atque ex omni parte.

Illuxerunt fulgura eius orbi terræ. Apostoli nimirum, qui veræ lucis participes effecti sunt, ac veluti astra quædam coruscantia omnibus apparuere, & ad quos à Christo dictum legimus: vos estis lux mundi. suntque consona hæc verba illis, quæ in præallegato psalmo habentur, ibi: carbonēs lucēsi sunt ab eo.

Vidit, & commota est terra. Vidit huiusmodi fulgura, & exultauit, vel commota, id est, commutata est, ab errore nimirum ad veritatem, & à tenebris ad lucem, vel commota est, ut melius stabiliretur, siquidem artifices prius commovere omnia ea solent, quæ volunt renouare. ideo de Paulo & Sila in actis dictum legimus, ex impiorum persona: hi concussio vniuerso orbe huc veniunt.

Montes quasi cera liquefacti sunt, à facie domini, à facie domini tota terra. Per montes figurate ipsos dæmones intelligit, quia elati, atque in altum quodam modo eleuari sunt, & arrogantes, steriles item ac rigidi & præcipitiosi ac præruptis locis referti. dictum est etiam in psalmo sexagesimo secundo, quod quemadmodum liquefcit cæta à facie ignis, sic pereunt peccatores à facie dei: ibi vide.

Annunciaverunt cæli iustitiam eius. Per cælos, prophetas aut apostolos intellige, qui cœlestem vitam ac conuersationē optime colebant: & dum ait annunciaffe eos iustitiam eius, hoc intelligit, quod non solis Iudæis aperta sit dei cognitio, quinimmo quod ipse etiā gētes ad veritatis cogni-

M iij

tionem vocatæ sint. vel iustitiam aliter expone prout superius diximus, exponendo illa verba: iustitia & iudicium dei rectio throni eius, vide etiam in psalmo 49. ibi euangelizauit iustitiam in ecclesia magna.

Et videant omnes populi gloriam eius. Admiranda nimirum illius opera, propter quæ glorificatus est.

Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in idolo eius. Erubescant cum tanta ac talia opera à deo sint gesta, vel erubescant, dum de idololatriæ errore redarguuntur.

Adorate deum omnes angeli dei. Et alij quidem domino, secundum carnem nato, laudent eum dicentes: gloria in altissimis deo: alij vero seruiliter ei ministrent, quemadmodum in deserto ministrarunt postquam tentatus fuit à diabolo: & alij ascendent illi in cælum præuotes inseruiant, & clament, tollite portas principes vestras, &c.

Audiuit & lætata est Sion. Audiuit Sion cælos annuntiantes, ea quæ ad Christum pertinebant. vel noua Sion, vniuersalis nimirum ecclesia audiuit & lætata est.

Et exultauerunt filie Iudæ. Filie Iudæ olim dicebatur esse particulares illæ synagoga, quæ in variis erant oppidis ac ciuitatibus prouinciæ Iudææ & Iudæorū imperio subditis: nunc autem per filias Iudææ, hoc est, per filias vniuersalis ecclesiæ, oēs & singulas intelligimus ecclesias, quæ in variis sunt mundi locis, tanquam ab vniuersali illa matre procreatas. & quia Sion interpretatur, specula, & Iudæa confessio, recte possumus tam per Sion, quàm per Iudæam ecclesiā ipsam intelligere, quia speculationibus vacat, & veritate contemplatur, & quia confitetur & cōdignas deo gratias agit: verū si queris, cuius rei gratia lætata sit Sion, & quam ob causam filie Iudææ exultauerint, audi quæ sequuntur. *Propter iudicia tua domine.* Quia scilicet iusto tuo iudicio vnicuique reddes iuxta opera propria, fidelibus nimirum requiem, infidelibus vero æterna supplicia.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram. Dominus super omnem terram. vel altissimus super terram, quemadmodum etiam super cælum.

Valde exaltatus es super omnes deos. Eos, scilicet qui dii reputantur. & illi quidē falso exaltati sunt, atque ob errorem, tu autem vere exaltatus es ob summā tuā potentiā quāto igitur

tur veritas errore maior est, tanto etiam tua sublimitas illorum altitudinem superat. exaltatus es autem, hoc est, cognitus es altus esse. conatur autē his verbis propheta summam dei altitudinem exprimere, valde exaltatum eum esse, dicens: super omnem terram, & super omnes deos.

Qui diligitis dominum, odite mala. Odit enim deus malos, & diligit bonos.

Custodit dominus animas sanctorum suorum. Eorum nimirum, qui deo dicati, atque ei sanctificati sunt.

De manu peccatorum liberabit eos. Quoties nimirum oppressi fuerint, vel læsi. peccator autem proprie est diabolus, vel vni delictorum omnium author.

Lux orta est iusto. Lux veræ lucis, lux inquam spiritualis, dirigens eum in omnem veritatem. vel lux contemplationis ei orta est qui in actionibus suis iustitiam seruauit.

Et relictus corde letitia. Letitia, hoc est, spiritualis consolatio.

Lætamini iusti in domino. Omnibus aliis mūdi voluptatibus expulsi, veluti falsis. similis fere sententia habetur in fine psalmi quadragesimisecondi. ibi: lætamini in domino & exultate iusti, vbi vide.

Et cōfitemini memorie sanctificationis eius. Gratias, inquit, ei agite memoria repetentes diuinam illam sanctificationē, qua sanctificati estis. vel cōfitemini antiquas omnes iniquationes vestras, dum tantam dei munditiā, ac puritatem animo reuoluitis, cum inter homines nullus omnino mundus sit. possunt & prædicta omnia à versiculo illo: ignis ante ipsum præcedet, vsque ad verba illa: audiuit & lætata est Sion: de secundo Christi aduentu intelligi. illuxerunt, inquit, fulgura eius orbi terræ, Christo nimirum sursum è cælo descendente, nam quemadmodum fulgur exiit ab oriente, & venit vsque in occidentem, sic erit aduentus filij hominis. quod si Solem tunc obtenebrandum esse affirmamus, & Lunā non daturam lucem suam, stellasque casuras è cælo, vnde nam aliunde illuminabitur mundus, quā à Christo? vidit autem terra eius descensum, & commota est ob timorem. vel cōmota est, mortuis illico resurgentibus. Montes autē sicut cera liquefacti sunt, & dissoluti cornuatis elementis. de his etiam verbis diximus in psalmo 74. ibi: liquefacta est terra. Annunciauerunt etiam

coeli iustitiâ eius, hoc est, sublimis, atq; alti coelorum instar, propheta olim annunciauerunt, q; deus iustus est iudex: & tunc, hoc est, in illo iudicii tempore, viderunt omnes populi gloriam eius, exeuatis nimirum in gloria patris. sicuti & ipse nos docuit. deinde omnib; qui idola colunt, mandat, vt pudore suffundantur, atque erubescant angelis etiam iubet, vt adorent eum, sciens nimirum vtrumque futurum esse. ipsis etenim angelis Christum adorantibus, ceteri omnes etiam facile adorabunt: quia iuxta Apostoli omne genu ei flectitur, ecclestium, terrestriu, & infernorum.

Psalmus ipsi David.

Hic psalmus qui vtrumque simili modo Christi aduentum pertinet, cognationem quandam seu familiaritatem retinet cum proximo precedenti, quemadmodum & ille ad alium qui praecesserat.

PSALMVS XC VII.

Cantate domino canticum nouum. Consimilis versiculos habetur in psalmo octuagesimo quinto, vbi expolimus.

Quia mirabilia fecit dominus. In nouis rebus nouo cantu opus esset, sed quid nouum magis aut magis admirandum est, quam quod deus carnem assumpserit, quod pati voluerit, atque alia fecerit, quae ex sacro docemur euangelio?

Saluauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius. Illius dextera atque illius brachium, hoc est, diuinum illud auxilium, quod & dextrum ac commodum omnibus esse solet, & potens, saluauit, hoc est, recuperauit eum populum, tunc eos omnes, qui ab inimico olim captiui, ac serui tenebantur. dexteram enim & brachium, ita exponi alibi diximus in psalmo 13, ibi: sed dextera tua & brachium tuum. Aliqui vero intelligunt, quod deus saluauit ipsum hominem qui perierat: atque hoc admirandum illud opus esse dicunt, q; rebellem ac perditum seruum dominus, passione ac morte sua, saluauerit.

Notum fecit dominus salutare suum. Manifestam fecit deus illam salutem, quae ab eo est: incarnationem nimirum suam, vel salutare consilium suum. non veni enim, inquit, vt iudicem mundum, sed vt saluem mundum.

In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Verba haec ad prioris dicti declarationem dicta sunt. in omnem enim terram exiuit sonus apostolorum, qui vniuersis gentibus salutem illam praedicauerunt, quam Christus operatus est, iustitiam autem hoc in loco expone, quemadmodum diximus in psalmo 92. possumus etiam intelligere, quod dominus notum fecerit salutare suum prophetis, & quod reuelauerit iustitiam suam gentibus.

Memor fuit misericordiae suae ipsi Iacob, & veritatis suae domui Israel. Cum olim deus patriarchae Abraham promississet, illius se generationis miserum esse, & iuramento se vera dicere confirmasset, voluit deinceps promissae huius misericordiae, ac confirmatae veritatis rationem habere, dum re ipsa promissam misericordiam exhibuit nouo Iacob, atque erga domum noui Israel. erga generationem dico Christianorum. fidelis etenim populus merito Iacob dicitur, & Israel, veluti maligni demonis supplantator & victor, & tanquam is, qui interioribus animae oculis, quantum humana patitur fragilitas, deum contemplando intuetur. Iacob quippe interpretatur supplantator, & Israel, mens videns deum.

Viderunt omnes termini terrae salutare dei nostri. Illud, inquam, salutare, quod coram eis per apostolos reuelatum est, vt supra declarauimus.

Iubilate deo omnis terra. De iubilatione dictum est in psalmo 94. in secundo versiculo.

Cantate, & exultate, & psallite. Cantate canticum nouum, vt dictum est, & exultate tanquam liberati à captiuitate, & psallite ad demonstrandam laetitiam, & gaudium vestrum.

Psallite domino in cithara, in cithara & voce psalmi. Per citharam iuxta anagogen factiuas virtutes intellige: per vocem vero psalmi, ipsam cōtemplationem. glorificate dominum, inquit, bene operando, & diuina mysteria contemplando.

In tuba dulcilibus, & voce tubae cornet. In euangelicis nimirum praecipis, quae tubae quidē plurali numero dicuntur, quia quatuor sunt euangelia: & tuba, singulari, quia tametsi quatuor dicantur euangelia, seu potius quatuor euangelistae, concordia tamen ac virtute vnum atque idem est euangelium. & dulciles quidem has tubas dixit, veluti à sancto

De Templo. Spiritu fabricatas, atque actas, corneam vero quasi animatam, Cornearum etenim tubarum ex animalium cornibus efficiuntur.

Tubilate in conspectu regis domini. De iubilatione sapientius dictum est.

Commouetur mare, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniversi qui habitant in eo. Per commotionem etiam hoc loco exultationem intelligit, ut diximus in psalmo 95. ibi: letentur celi, & exultet terra, commouetur mare & plenitudo. Vide quæ illie exponendo diximus. Per plenitudinem vero maris, quidam pisces intellexerunt, qui illud replent: quasi ipsi etiam pisces ad lætitiā, atque ad gaudium aduocentur.

Flumina plaudunt manu simul. Flumina, inquit, vna, hominū instar, qui inuicem congaudeant, quasi manibus quibuscūq; applaudunt: ac si diceret, ipsa etiam flumina exultabunt, tanto vniuersali gaudio adueniente. iuxta Anagogen per flumina, eos homines intelligere debemus, qui portabiles aquarum latices, & perpetuos doctrinæ fluxus habent, de quibus à domino dictum est: si quis crediderit in me, flumina de ventre eius fluent, aque viuentis: vel ipsas fidelium multitudines, quæ fluminis instar ad ecclesiam confluunt.

Montes exultabunt à facie domini, quoniam venit. Ipsi etiam montes exultabunt, quemadmodum in psalmo 91. exultasse etiam legimus ligna sylvarum: iuxta anagogen, montes, prophetæ sunt, ob contemplationum nimirum sublimitatem. Exultabunt autem, videntes quod omnia ea quæ prædixerunt re ipsa euentum suum consecuta sunt.

Quoniam venit iudicare terrā, iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in rectitudine. Omnia hæc exposita sunt in psalmo 95. ubi tamen non in rectitudine legimus, sed in veritate: ita ut idem intelligatur esse rectitudo, quod veritas. Quicunque enim verax fuerit, rectus etiam erit: & contra, quicunque rectus, verax.

Ipsi David Psalmus.

Est etiam hic psalmus apud Hebræos absque inscriptione. Illa enim verba ipsi David, addita fuerunt à septuaginta, ut annotauimus.

in inscriptione psalmi nonagesimifexti.

PSALMVS XCVIII.

Dominus regnavit, irascentur populi. Scribit Mattheus, quod nato domino, Magi ab oriente venerunt Hierosolimam, dicentes: vbi est, qui natus est rex Iudæorum? quodque audies ea Herodes rex, turbatus est, & vniuersa Hierosolyma cum eo. Hoc igitur mysterium prævidens beatus David, dicit: Dominus rex natus est ipse enim dominus de se dicebat, tu dicis quia rex sum ego, ego in hoc natus sum, & c. irascantur igitur Iudæorum populi. δ κ α λ μ ε -

Qui sedet super Cherubim. Ille, inquit, dominus regnavit, qui sedet super Cherubim, ut in septuagesimo nono psalmo declaratum est, ibi: qui sedes super Cherubim manifestare. viii.

Commouetur terra. Iudæorum nimirum regio, quæ turbata est, ut iam diximus. Vel commouetur omnis terra, aliis quidem ob metum perturbatis, aliis vero ad pietatem, atque ad religionem commutatis. κα λ ν β δ -

Dominus in Sion magnus, & excelsus est super omnes populos. Iuxta historiam Christus magnus fuit in Hierosolyma, docēs & efficiens miracula. Egrediebatur enim, inquit, fama de eo. Itē alibi: Exiit fama eius statim in omnes finitimas regiones. Et rursum: Exiit fama eius in totā Syriam. iuxta Anagogen vero, magnus est dominus in ecclesia. Siō quippe interpretatur specula Fidelium autē Ecclesia, nō immeritō specula appellatur, cum fideles, qui in ea versantur (ut ait Apostolus) non terrena solū, sed ecclesia contemplantur. In hac igitur Ecclesia, specula Christus excelsus est super omnes homines, utpote, qui nō tantū homo est, sed etiā deus. Vel magnus in Sion, excelsus autem in omnibus gentium populis, ut sit sensus, quod Christus magnificatur inter Iudæos, & inter gentes, hoc est, in iis fidelibus, qui ex circumcisione sunt, atque in iis qui ex gentibus. Nam quod ait: Super omnes, non solū significat supra omnes, sed etiā in omnibus.

Constituteur nomini tuo magno. Gratias agant, inquit, nomini tuo, hoc est, nomini diuinitatis tuæ. Donauit enim deus assumptæ humanitati nomen, quod est super omne nomen. Vel constituteur nomini tuo, non curiosè inquiretes naturam tuam, nec modum incarnationis tuæ.

Quoniam timendum, & sanctum est. Timendum quidem inimicis dum eos eiicit, & flagellat: sanctum vero domesticis ac beneuolis, quos sanctificat, & mundat. Vel de ipso etiā nomine Iesu loquitur, quod timendum etiam, & sanctum est, ut iam diximus.

Et honor regis iudicium diligit. Dignitas atque autoritas regis diligit iustitiam. Atque ideo & praeſto iis aderit, qui tyrannide opprimuntur & ipsam etiam tyrannum demonem destruet.

Tu parasti directiones. Tu legem dedisti, in qua directiones sunt, & rectitudines.

Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Idem nunc & manifestus reperit. Tu inquit, iudicium fecisti & iustitiam in generatione Iacob, in ipso scilicet Israelitico populo, atque hoc per legem datam.

Exaltate dominum deum nostrum. Alta ac sublimia de illo cogitate. Exaltate etiam hymnis ac laudibus, exaltate mandatorum obseruatione. Si enim blasphemari dicitur in gentibus deus propter eos qui diuina spernunt mandata, perspicuum fit, quod contra, magnificari dicitur propter eos qui illa obseruauerint.

Et adorate scabellum pedum eius. Scabellum pedum Christi, ut dei, terram esse legimus, caelum, inquit, thronus mihi est, & terra scabellum pedum meorum. Scabellum vero pedum Christi, ut hominis, montem Golgotha esse dicemus, in quo fuit crucifixus: vel ipsam etiam crucem, in qua illius pedes clauis confixi sunt.

Quoniam sanctus est. Propter diuinitatem nimirum, quae sanctificat. Sanctus vero ipse cum sit, huiusmodi etiam scabellum sanctificauit. Et quoniam iustos omnes sanctos quoque appellare solemus: ostendit deinceps quanta sit differentia inter Christi atque inter illorum sanctitatem, dicens.

Moyſes & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui invocant nomen eius: inuocabunt dominum, & ipse exaudiebat eos. Hi omnes, inquit, ministri illius erant, & serui. Moyſen vero dicit, ut legislatorem, Aaron vero ut primū inter sacerdotes, & Samuelem tamquam principem inter Prophetas. Vel per Moyſen Aaron, & Samuelem, eos omnes intelligit, qui illorum imitantur virtutes. Nam & in Ezechiele dicens do-

minus: si gladium induxero super terram, & inuēti fuerint in ea Noe Iob & Daniel, in his non veniet gladius: non illos significare voluit, qui multis iam annis mortui erant, sed per ea nomina illos significauit, qui eorum vitam ac conuersationem fuissent imitati.

In columna nubis loquebatur ad eos. Ad Moyſen nimirum, atque ad Aarō. Atqui ad solum Moyſen deus loquebatur, verum haec est quaedam figura, quae Syllepsis dicitur eo quod alterum comprehendat. Nam & Apostolus cum omnes connumerasset: qui per fidem crediderunt, colleſtim demum addidit: qui per fidem vicerunt regna, & quae sequuntur. Vult enim Propheta nunc illud nobis dicere, quod hic Christus, est ille deus, qui in columna nubis ad eos loquebatur.

Quoniam custodiebant testimonia eius, & praecepta eius quae dedit illis. Eius enim Christi erant testimonia omnia, & mandata legis, quae illis data sunt.

Domine deus noster tu exaudiebas eos. Tu ille es, qui tunc eos exaudiebas.

Deus tu propitiuſ fuisti eis. Eis nimirum placentibus ac mitigantibus te pro populo, a quo fueras irritatus, vel pro seipſis etiam, quando in te peccauerunt. Nam & Moyſes deū irritauit, dum minus credidisset se ab eo impetraturum aquam, & Aaron, quando vitulum fabricauit.

Et viciſcens in omnes adinventiones eorū. Viciſci poſuit hoc loco, pro auxiliari. Et adiuuans eras, inquit, hoc est, adiuuans, omnia eorum studia ad populi commodum. Vel eras viciſcens omnes eorum adinventiones, intelligendo in palſiuo ſenſu, hoc est, omnes adinventiones, quae aduersus illos compositae ac structae fuissent.

Exaltate dominum deum nostrum. De hoc iam superius dictum est.

Et adorate in monte sancto eius: quoniam sanctus est dominus deus noster. Mons eius sanctus, Iudaeis quidem terreſtris dicitur Sion, nobis vero caelestis: de qua Apostolus Paulus dixit: accedite ad Sion montē, & ciuitatem dei viuētis Hierusalē caelestem. Vel per montē sanctū Ecclesiā intellige, propter dogmatū nimirū & conuersationis eius sublimitatē. Adorate, inquit, igitur, Christū in ecclesia. Atque haec Propheta dicit, seipſum nobis cōiūgēs: vel ita fieri iubet ex fidelīū plōna.

PSALMVS

Psalmus ipsi David in confessionem.

Hanc inscriptionem septuaginta etiam apposerunt, cognoscens est psalmi verbum, cum Christo vere manu forti ac descendenti ex sanguine David dedicatum fuisse, cui mandat, vt inferuamus, et confiteamur.

PSALMVS XCIX.

Dilate deo omnis terra. Huiusmodi verba habuimus etiam in psalmo nonagesimo septimo. *Servite domino in letitia. Servite ei, qui liberavit vos a daemonum servitute, & in letitia, quia a tanta erepti estis tyrannide, & effecti digni, qui tantum dominum habeatis.*

Introite in conspectu eius in exultatione. Ingenue illum colite cum gaudio & letitia.

Scitote quoniam dominus ipse est deus noster. Cognoscite, inquit, a Prophetis ea, quae de illo scripta sunt, & ab ipsius etiam operibus addiscite, quod dominus Iesus ipse est deus noster.

Ipsa facit nos, et non ipsi nos. Tametsi patres, ij esse videntur, qui filios faciunt, revera tamen deus est, qui eos facit. Ipse etenim illorum est causa, pariter vero coadiutores tantum, veluti qui divino illi inserunt mandato, quod est a principio. Atque ideo multos videmus optantes procreare filios, qui tamen minime id possunt. Eadem etiam ratione ad mulierem illam, quae viro suo dicebat: da mihi filium, prudenter ac dogmatice maritus respondit: nunquid ego sum tibi pro deo, qui prius te fructu ventris?

Nos autem populus eius, et oves pascuae eius. Vidimus etiam huiusmodi verba in psalmo. 94. & licet ibi populus pascuae scriptum sit, & oves manus eius, nulla hic tamen sensus differentia constituitur.

Introite in portas eius in confessione, in aulis eius in hymnis. Quemadmodum primo ingredi oportet portas, & deinde aulas, ita etiam primo confiteri oportet peccata, & deinceps laudare deum: ut lingua per confessionem expurgata, purae ac mundae laudes offerantur deo. Portae autem & aulae Christi, variae sunt, quae in universo habentur orbe Ecclesiae, veluti propriae quaedam illius domus: de aulis etiam diximus in psalmo octuagesimo tertio.

Confitemini

CENTESIMVS.

281

Confitemini illi, et laudate nomen eius. Eandem videtur petere sententiam, sermonemque suum magis intendere, ac fere lectorem vigere. Vel per confessionem gratiarum actionem intellige: gratias deo, inquit, condignas agite, pro tantis ab eo in vos collatis beneficiis, & illius nomen laudate, qui redemit vos.

Quoniam bonus dominus in seculum misericordia eius. Bonus utpote compatiens. Aeternam vero esse dicit illius misericordiam, & non tantum ad humanae vitae tempus, sed perpetuo durare.

Et usque in generationem, et generationem veritas eius. Veritas, inquit, sermonum eius perpetua est. Vel non tantum in antiqui populi generationem, sed in generationem quoque novi populi.

Psalmus ipsi David.

Beatus Iosias summa virtute praeditus fuit, et summa pariter cum virtute regnum administravit: quod praudenti Propheta noster David praesentem psalmum conscripsit, quo probatissimum tanti regis vitam ex eius persona narrans illam tanquam recte cuiusdam conuersa vitam exemplar, omnibus imitandam proponit.

PSALMVS C.

Misericordiam et iudicium cantabo tibi domine. In cantum, inquit, tibi offeram, misericordiam & iudicium tuum, canens nimirum quae admodum in praesenti vita misereris, & iudicas in futura: Vel canens, quod misericordia tua iudicio non caret, nec iudicium tuum misericordia.

Imitabor praeterea ea quae cantu meo laudauero, aliorum scilicet miserendo & recte alios iudicando.

Psallam, et intelligam in via immaculata. Irreprehensibilis incedens psallam, & intelligam. Oportet enim psallentem intelligere, quid psallat, aut cantet. Per immaculatam autem viam intelligere possumus virtutes illas quae actione perfectiuntur: psallere vero pro contemplari, vel psallere, pro operari per virtutem, intelligere autem pro contemplari: quorum utrumque in immaculata, atque irreprehensibili vita perficitur.

N

PSALMVS

Quoniam venies ad me. Ad me, inquam, qui ideo immaculatus, atque irreprehensibilis ambulo, psallo, & intelligo, ut te fruor. Vel quando venies ad me, qui aduentum & presentiam tuam ardentissimus concupisco, iuxta illud: si quis diligit me, & verba mea seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meae. Versabar, inquit, in munditia cordis.

Non proponebam ante oculos meos rem iniquam. Neque ante corporeos, neque ante animi oculos, hoc est non sustinebam videre aut cogitare iniquum aliquid.

Facientes transgressionem odiui. Eos nimirum homines, qui, quod iustum est, transgrediuntur, siue id ad homines pertineat, siue ad deum.

Non adhaesi mihi cor peruersum. Recto enim peruersum non congruit.

Declinarem a me malignum non cognoscebam. Neque enim malignorum hominum amicitias retinere oportet, sed curare, ut omnes accedentes ad nos, meliores efficiantur, & recedentes despiciere. Intelligitur etiam hic versiculus de diabolo: ut sensus sit. Daemone ad me accessum nullum detrahebat: idcirco non contigit, ut aliquando a me declinare, hoc est, recedere eum cognoscerem.

Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequabar. Tanquam malis praeditum moribus, atque illiberali, ac veluti canis latenter mordentem. Secreto autem, hoc est, clauso, ideo appositum: quia his qui presenti detrahit, minus peccat, cum is qui praesens est, ab interrogata infamia se tueri possit.

Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc est non degebam cum eo. Per oculum autem superbum, quicumque superbum hominum intelligit, veluti a parte totius, & simili modo, per insatiabile cor, avarum hominem. Vtrumque vero deinceps vno sermone comprehendit, dicens: cum hoc non edebam.

Oculi mei ad fideles terrae ut sedent mecum. Ad eos nimirum qui ob rectam eorum conversationem effecti sunt digni, ut essent fideles. Vel fideles nunc bonos omnes appellat, iuxta quod a Salomone dictum legimus: virum autem fidelis inuicere labor est. Nam quod bonum est rarum est: inuicere-

CENTESIMVS.

181

modi, inquit, hominibus ego adhaerebam, & cum eis confidebam.

Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Ministris, inquit, usus sum, quorum vita esset irreprehensibilis, deest namque non amicis tantum, sed & ministris uti bonis.

Non habitabat in medio domus meae, faciens superbiam. Superbius de superbo amico locutus est, nunc autem de ministro.

Qui loquitur iniusta non direxit in conspectu oculorum meorum. Non direxit, hoc est, perficere non potuit, quod optabat, nec coram me prospere processit.

In matutino interficiebam omnes peccatores terrae. Matutino tempore, cum nulla vini, aut irae ebrietate detinerer, quando cogitatio mea decipi non poterat. Terrae autem peccatores dixit non ut totius orbis delinquentes significaret, sed eos tantum, qui sibi suberant. Omnes etiam, non vnde omnes intelligi, sed modo hunc, modo illum.

Et exterminarem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. Interficiebam autem eos ut exterminarem iniquos omnes: nimirum ratione, ut ipsa iniquitas, poenarum austeritatem cernens, coerceretur ac deleteretur. Iuxta Anagogen, per terram, per corpus ipsum intelligimus, & corporalia omnia, tanquam terrena. Huius autem terrae peccatores, cogitationes sunt de peccatis. In matutino, inquit tempore, quando in anima mea oriebatur sol sancti (spiritus hunc enim appellare possumus intellectualem matutinum) interficiebam omnes affectuum meorum cogitationes, quae ex terreno corpore atque ex materialibus aliis rebus nascuntur. Per domini vero ciuitatem, animam intellige, tanquam sancti spiritus domum.

Oratio ipsi pauperi, cum anxius fuerit, & effuderit preces suas coram domino.

Pauperem hoc in loco eum appellat, qui diuino indiget auxilio. Et hic etiam oratio accommodatur praesentis psalmi, quoties ob visibilibus seu inuisibilibus hostium pugnam, in anxietate fueris constitutus. Et oratione sua obtuleris cor deo. Effundit enim, inquit, in conspectu tuo preces meas, quod magis etiam declarans adiunxit: afflictionem

PSALMVS

meam coram eo annuntiabo. Item si ex primo proposito pro seipso completa hunc psalmum conscripserit, eo nimirum tempore, quo persecutio nem passus est, tunc etiam et tristis fuit, et deum rogauit, dicens.

PSALMVS CI.

Domine exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat. Per orationem, oris verba intelligit, & per clamorem, ipsius cordis propositum. Symmachus pro clamore, fletum dixit. Venite autem ad deum dicitur huiusmodi clamor, quando ab eo auditus fuerit. Auditur autem, quando placet.

Ne auertas faciem tuam à me. Ne me auertas, quæso, ut indignum: quod facere solent, qui supplicantium petitiones audire nolunt.

In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam, in quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me. Non tantum nunc, sed per totam vitam, de inclinatione vero auris dei, dictum est in psalmo decimosexto. ibi: inclina aurem tuam mihi, &c.

Quoniam defecerunt sicut fumus dies mei. Cito, inquit, exaudi me, quoniam anima mea iam defecit. Alibi etiam dicit, velociter exaudi me, quia defecit spiritus meus. Defecerunt, inquit, sicut fumus dies mei, & anni vite meæ, sicut instar, cito pertransierunt & iam transacti sunt.

Et ossa mea sicut cinerem aruerunt. Symmachus pro cinerem, torrem dixit. Ossa, inquit, mea instar torris aruerunt, tentationum nimirum igne combusta: iuxta Anagogen. Ossa sanctiores, illæ cogitationes sunt, quæ animam fortificant, & regunt: quæ si tentationum igne accensæ sint, debiles fiunt.

Percussus sum, ut herba, et aruit cor meum. Quemadmodum herba percussa tabescit, ita ego flagellis percussus, in corde meo contabui, nulla consolatione inuenta, quæ animam meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

Quia oblitus sum comedere panem meum. Præ huiusmodi, inquit, meretricia omnem cibi appetitum abiecit. Antiqui enim appetitum, cibi memoriam appellabant, & appetitus priuationem, cibi obliuionem.

A voce gemitus mei adhaesit os meum carni meæ. Verus gemitus omnem illam tollit pinguedinem, quæ est inter carnem, & ossa, aliqui carnem dictam esse intelligunt, pro cute: ac si

CENTESIMVS PRIMVS.

283

diceret, quod consumpta præ merore omni carne, quæ intermedia erat, cutis ossibus coniuncta sit.

Similis factus sum pellicano solitario. Fugiens nimirum multitudinis conuersationem, & solitudinem querens. Est autem pellicanus animal quoddam, quod solitudine delectatur.

Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Hoc animal natura timidissimum est: atque ideo vnde cunque fugiens in domorum ruinis commoratur. Ego, inquit, veluti nycticorax in desertis, ac solitariis locis versor. Aiunt nycticoracem in domiciliis, seu tuguriis degere, ac nocte clamare præ formidine, atque ideo hoc nomine à Grecis appellatur quod nocte clamet. non secus igitur de nocte ad deum se clamare dicit, dum hostium incursum reformidat.

Vigilans et factus sum sicut passer solitarius in tecto. Vigilat namque & ipse passer præ formidine, & solus in tecto degit: vel tantum in tectis manet.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei. Exprobrabant mihi formidinem, & miseriam omnes illi, qui persequerantur me.

Et qui laudabant me, aduersum me iurabant. Qui prius me admirabantur, aut laudabant me, postmodum iuraverunt aduersum, iuramento, scilicet confirmantes conspirationes, atque insidias illas, quas in me moliebantur: vel calamitates meas in iuramentum redigebant, verbi gratia: sic nos non patiamur ea, quæ ille patitur, neque efficiamur, ut ipse est. Quidam vero hæc verba dicta esse intelligunt, ex perloqua Christi, ita ut sit prophetia de Petro qui iurauit se non nouisse hominem.

Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam. Si aliquando cibi memineram, & panem cinere aspergebam, & potum meum miscebam fletu, ut facere solent illi, qui in summis constituti sunt calamitatibus, & non sustinent. vel cibum ipsum sibi absque tristitia adferri. Vel cinerem quidem pro pane manducabam, potum vero in fletu miscebam, hoc est, lachrymas miscebam pro potu: hoc autem faciebam, cum alij omnes cibum sumerent, atque hilares essent. Tunc etenim ego in faciem procumbens, & lugens ore ipso puluerem attrahebam, qui vento aut spiritu at-

PSALMVS

rollebat: atque hoc pacto miscēbā eum cum lachrymis. Huiusmodi autem verbis, vitam suam mēstitia plenam esse iudicauit, dictum est autem sapius, q̄ dictiones, quia, & quoniam, aliquando causam reddunt, aliquando confir-
mant, & aliquando prorsus abūdant, seu per modum que-
dam ponuntur narrationis, vt hic.

Facie iræ tuæ & indignationis tuæ. Hæc mihi contigerunt ab ira tua, quoniam mihi iratus fuisti. Es autem iratus, quia peccatis te meis irritauit. Per faciem vero iræ, ipsam iram circunloquendo dixit.

Quoniam eleuasti me. Olim me in altum eleuasti, cū mea omnia bene se haberent, sed postea confregisti me, a pristino me statu decidere permittens. Simile illud est: Exaltatus autem humiliatus sum.

Dies mei, sicut umbra declinauerunt. Cito pertransierunt. Alibi etiā ait: Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt. Umbra etenim breui extinguitur.

Et ego quasi herba exarui. Huiusmodi verba etiam superius vidimus, verum illic quidem, cor suum, hic vero, totum se ait exaruisse.

Tu autem domine in seculum permanes. Ea quidem, quæ ad me pertinent, hoc est, humana omnia huiusmodi sunt, mutabilia nimirum, atque inæqualia, tu autem domine æternus es, atque immutabilis.

Et memoriale tuum in generationem, & generationem. Hoc est, æternum. Vel in generationem veteris populi, & in generationem noui populi.

Tu exurgens domine misereberis Sion. Iuxta sensum qui magis præ manibus videtur esse, hæc est prophetia de terrestri Hierusalem, qua prædicitur quod impleto illo tempore, quod a deo captiuitati Iudæorum determinatum est, de-
ructum miseretur Sion, quando tempus diuinæ protec-
tionis aduenerit: tempus, inquam, quod etiam fuerat prædictum. Et quæ sequuntur pari consequentia intelligenda sunt: sed iuxta altiore sensum prophetia hæc est de noua Sion, id est, de ecclesia fidelium: vel quia tu resurgens a mortuis misereberis ecclesie Apostolorum, atque ei auxi-
liaberis.

Quia tempus miserendi eius, quia venit tempus. Tempus, inquam

CENTESIMVS PRIMVS:

284

quod auxilium ex postulat, cum omnes iam aduersum eam insurgant & bellum moueant.

Quoniam probauerunt serui tui lapides eius, & pulueres eius misere- *Quia apostoli parauerunt lapides ad ædificationē* *ipsius Hierusalem, eos nimirum lapides, qui stabiliiores &* *probatores fuere ad religionem, & ad virtutem, & quoniam* *mutua etiam aptitudo & conuenientia, spiritualis eccle-* *sie constructionem effecit. Idem etiā apostoli cura ac stu-* *dio suo digniorem reddent puluerem ipsius Hierusalem:* *quippe qui infirmiores quosque ac magis terrenos homi-* *nes, suo fouebunt auxilio.*

Timebunt gentes nomen domini. Propter signa & miracula, quæ ex sola nominis Christi inuocatione fiunt in ea.

Et omnes reges gloriam tuam. Gloriam tuam, quæ nascitur a potentia. Intelligere etiam possumus per gentes, eos fideles, qui ex gentibus crediderunt, & simili modo per re-
ges eos reges qui fideles fuerunt.

Quia ædificabit dominus Sion. Hoc est, vere ædificabit.

Et videbitur in gloria sua. Videbitur rursus in glorioso eius aduentu, quando veniet cum potentia & gloria multa, quæ admodum ipse dixit in euangelis.

Respexit in orationem humilium. Eorum scilicet qui humilia sentiunt: & veram animi humilitatem sectantur.

Et non spreuit preces eorum. Non despexit, non repulit.

Scribantur hæc in generationē alterā. Accipiat, inquit, præses oratio, seu hic præsens psalmus, qui interscriptus est, oratio i-
psi pauperi & tradatur in generationē alterā, hoc est, in ge-
nerationē noui populi, postquā antiquus populus, prophe-
tici verbis, quæ de Christo prædicta fuerant, credere noluit.

Et populus, qui creatur, laudabit dominum. Christum dico. Po-
pulus autem, qui creatur, nouus est populus, de quo dixit

Paulus: Si quis in Christo est noua creatura. Et non dixit, qui creatus est, sed qui creatur propter credentium incre-
mentum, quod ad ipsam usque consummationem perseue-
rabit. Creari autem dixit, pro immutari. Neque enim nouus populus creandus erat, sed in melius immutandus.

Quoniam prospexit de excelsis sancto suo. Prospexit superius qui de in celo permanens, inferne tamen in terra visus. Pro-
petuū enim est iis, qui desuper prospiciunt, manere in alto,

& videri ab iis, qui inferius sunt. Visus est autem per incarnationem. Per excelsum autem sanctum, cœlum ipsum intelligit, vel ipsam diuinitatis celsitudinem.

Dominus de cœlo in terram aspexit. De cœlo in terram descendit. Per aspectum enim, illius aduentum denotauit.

Ut audiret gemitus compeditorum. Ut audiret, inquit gemitum quem iusti homines emittunt, pro iis qui peccatorum suorum innexi sunt catenis.

Ut solueret filios interemptorum. Atque, ut solueret à peccati vinculis, & à dæmonum seruitute, eorum filios, qui in peccatis perierant.

Ut annunciet in Sion nomen domini. Nomen mirum patris hoc est, quod dominus deus, pater suus esset: & verus pater, atque ideo Christus etiam dicebat: manifestauit nomen tuum hominibus.

Et laudem eius in Hierusalē. Hoc est, honorem eius. Patris vero honor esse dicitur, ipsum nomen paternum. vel aliter: laudem illam intellige, qua Christus semper patre laudabat, omnia illi perpetuo adscribens, & ab illo dicens, remissum esse. Deinde dicit, quando hoc factum sit.

Dum conuenirent populi in unum, & reges et seruirent domino. Tunc inquam cum reges & populi ad eum conuenirent, ut per fidem ei seruitutem, & obsequium præstarent: ei dico, qui secundum diuinitatem vere, ac proprie dominus est. Tunc etenim Christus annunciauit nomen patris in Sion, & laudem eius in Hierusalē, quando isti omnes cōuenerunt: unde de alibi consequenter ex Christi persona dicitur: in medio ecclesie laudabo te. Ecclesia etenim congregationē, & cœtum hominū significat. Per reges autem, ipsos apostolos intelligit, non solū, quia animi passionibus, atque affectibus regnarent, & quia dominaretur demonibus, sed etiam quia ab vniuerso orbe supra ipsos reges honorati sunt. & quia de eis dictum est in psalmo 34. constitues eos principes super omnem terram. Cōpleta autem huiusmodi prophetia, redit iterum propheta ad priorem consequentiam.

Respondit ei in via fortitudinis sue. Inops ille & pauper, de quo in inscriptione psalmi dictum est, respondit. pro locutus est ei, ad quem oratio præsentis psalmi dirigitur. Respondere enim hoc in loco posuit simpliciter pro dicere, sicut

aliās sæpe ponitur apud scripturam sacram. Per viam vero fortitudinis, illud tempus intelligit, quo vires adhuc aliquas habebat, nec dum eas amittere ceperat, tanta oppressus ac deiectus molestia.

Pauca dierum meorum annuntia mihi. Hęc similis videtur sententiæ ei quæ habetur in psalmo 38. Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorum. quis est, ut sciam quid desit mihi. Cernens, inquit, me iam debilitatum esse, & malum hoc ingrauescere, suspicor medium, mihi tempus vite superesse, quo circa indicari mihi illud opto, ut animæ meæ maiorem curam, ac sollicitudinem habeam.

Ne educas me in dimidio dierum meorum. Educationem hoc in loco peregrinationem animæ appellauit, educationem, scilicet, per aërē, vel educationem à corpore. Per dimidium vero dierum, imperfectionem, hoc est, infirmitatem dierum illorum appellat, qui sibi ad ferendos virtutum fructus statuti fuerant. Hac enim de causa, certi dies, vitæ hominum statuuntur, ut fructus ferant: precatur igitur nō mori in infirmitate, ut ita dicam, seu sterilitate vitæ suæ, sed diutius vivere, donec fructum aliquē adferat. Vel fortassis ita dicit, propter illud quod traditur in psalmo 54. ubi habetur, quod viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, ubi vide expositionem.

In generatione generationum anni tui. Per generationem generationum Hebræi idem intelligunt quod perpetuū. Complicat autem propheta inter orandum etiam dogmata de deo. Tu enim, inquit, diuinitate tuæ æternus es, quinimmo & supra ipsam æternitatem ac sempiternus.

Initio tu domine terram fundasti. Stabilisti, fecisti.

Et opera manuum tuarum sunt cœli. Cœli, inquit, efficaces potentie tuæ opus sunt. Per cœlos autem ipsum primum cœlum intellige, & firmamentum. In principio enim, inquit, fecit deus cœlum & terram: & rursus, & vocauit deus firmamentum cœlum.

Ipsi peribunt. Immutabuntur enim utpote creaturæ.

Tu autem permanes. Immutabilis ut creator.

Et omnes sicut vestimentum veterascent. Omnes, hoc est, vtrūque cœlū: vel ipsa terra simul cum cœlis, assidue vsu & tempore vestimentorum instar veterascent. Vsu enim & tem-

PSALMVS

LXXV.

pore vestes consumuntur.

Et sicut opertorium volues eos, & mutabuntur. Involues dixit, p coercebis, & cōtrahes, quod tāta, inquit, facilitate efficies, quanta quis opertorium aut pallium aliquod involuit. His autē verbis, summam Christi potentiā, ac robur constituit, quod autē superius dixit, peribunt, nunc ait mutabuntur, exponēs nimirum, & declarans illa priora verba, & significans, qd ipsi etiam cōli immutabuntur, ac renouabuntur, in incorruptionē. Atque ideo in huiusmodi sententiā Paulus dicebat, qd praterit figura huius mundi: & Esaias, quod cōlū reuoluitur, vt liber. Sunt qui dicant, ita exponendum esse hunc versiculum, quod sicut opertorium, seu amictus, completo vsu destinato, inuoluitur, sic etiam & cōlū, meliori vsu adueniente, in melius & ipsum mutabitur.

Tu autem idem ipse es. Immutabilis scilicet.

Et anni tui non deficient. Nam quemadmodum secundum diuinitatem cates principio, ita etiā fine. Per annos autē dei, intelligere debemus perpetuitatem diuinę essentię.

Filij seruatorum tuorum habitabunt. Seruorum tuorum de quibus superius dictum est, quod probauerunt serui tui lapides eius, apostolorum nimirum. Filij autem apostolorum ij sunt, quos per euangelium genuerunt: qui eorum filij i deo dicuntur, quia simili morum ac dogmatum eruditione illis coniunguntur. Hi igitur habitabunt in Sion, hoc est, in ecclesia: cuius tu misertus es.

Et semen eorum in seculum dirigetur. Eorum seruorū tuorū, vel semen filiorū seruorum tuorum. Semen vero, non secundū carnem dixit, sed secundū virtutis ac pietatis successionē. Hoc igitur semen in eternum dirigetur, & preparabitur. Porro enim, inquit, inferni non preualebunt aduersus eā.

Psalmus ipsi David.

Hic psalmus gratiarum actiones continet, quod ab eius principio facile dignoscitur.

PSALMVS CII.

Benedic anima mea domino. Gratias, inquit, ei age, cum lauda, & glorifica, qui me tantis ac talibus afficit beneficiis.

Et omnia quę intra me sunt, nomini sancto eius. Dum ait, omnia quę intra me sunt, animę virtutes intelligit, cōsiderationes nimirū,

CENTESIMVSSECVNDVS.

286

& cogitationes omnes: vel simul cum his, omnia ac singula sui corporis membra, hoc est, seipsum ex omni prorsus parte, iubet deo benedicere. Insuper & nomini sancto ei: cum hoc nomen omnes eos sanctificet, qui digne illi benedixerunt.

Benedic anima mea domino. Intentio est exhortationis, vel etiam simplex sermonis repetitio.

Et noli obliuisci omnes retributiones eius. Retributiones dixit pro beneficia: atque ita Symmachus reddidit. Nam cum a deo multa acceperimus bona, & inobedientia nostra ei reddiderimus mala, ipse tamē rursus bona nobis retribuit. deinde ipsa connumerat beneficia.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui in vno quoque tuo delicto placatur, & propitius sit, si tamen singulorum delictorum penitentiam egeris.

Qui sanat omnes infirmitates tuas. Animę, scilicet & corporis, quando ardenti pectore pro illis rogas.

Qui resistit de corruptione vitam tuam. Ex animę nimirum & corporis periculis, vel qui incorruptam vitam donat in resurrectione.

Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Te dico qui curam confirmasti, & fidem seruasti. In misericordia autē & miserationibus ideo dixit, quia nullus ex operibus suis iustificatur. Si iniquitates enim, inquit, obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Quia apud te propitiatio est: & rursus, quia apud dominum misericordia & copiosa apud eum redemptio: & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Commisceat enim deus misericordiam suā bonis operibus nostris, atque hoc pacto omnia supplet, in quibus non deficimus.

Qui replet in bonis desiderium tuum. Hoc est, qui te bona sitiētem, bonis sariat, quidam desiderium hic tale intelligendum esse dicunt, quale habuit Adam vt efficeretur deus: quod desiderium ipse Adam studuit explorare in malis dum deo obediēs non fuit: tuū vero, inquit, huiusmodi desiderium implebit deus in bonis, propter tuam nimirū obedientiam. Horū igitur omnium donorum memor, inquit, o anima benedic deo, qui tanta in te contulit beneficia.

Renouabitur vt aquila iuuentus tua. Iuuentus, inquit, seu

olx xapē
gacē rē
diuē lē
vior.

la pterea.

adulescentia tua omnem illam senectutem depellet, omneque illum languorem, atque infirmitatem quæ ab animi passionibus obuenerat: nec secus ea omnia depellet, atque aquila, veteres pennas deiciunt. Et eodem pacto per penitentiam renouaberis, ut aquila renouatur, cui nouæ pennæ renascuntur.

Faciens misericordias dominus. Subintelligitur verbum, est. Et iudicium omnibus iniuriarum patientibus. Iudicium vltionis. Notas fecit vias suas Moysi. Per legem, quam ei mandauit. Per vias autem, diuinam voluntatem, ac mandata eius intelligit. abunde autem diximus de his in psalmo 14. ibi Vias tuas domine demonstra mihi.

Filiis Israel voluntates suas. Primum ipsi Moysi, & per illum consequenter in vniuerso populo.

Miseratori & miserator dominus, longanimis & multum misericors. Hæc exposita fuerunt in psalmo 85. ibi: Et tu domine deus miserator & misericors & quæ sequuntur.

*Vitilios
pauit.*

Non in finem irascetur. Cum facillime reconcilietur penitentibus.

Neque in seculum succensibit. Eandem sententiam repetit, sed manifestius.

Non secundum iniquitates nostras fecit nobis, neque secundum peccata nostra retribuit nobis. Vtuti patiens & multum misericors. Eundem autem sermonem de diuina misericordia multipliciter reuoluit, demonstrare cupiens, quod summa ea in nos deus vltus est.

Quoniam secundum altitudinem cæli à terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se. Quantum, inquit, est intervallum à cælo in terram, tantam stabilitatem deus ostendere misericordiam super timentes se, immensam videlicet, & quæ cõiectari non possit. hæc autem comparatione propheta vltus est, cum maius aliquod intervallum non inuenisset, quo in exemplum vteretur.

Quantum distat oriens ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras. A nobis dico, quicumque eum timemus. Nam ubi diuinus timor adest, illis est etiam mandatorum observatio. Quomodo misereatur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se. Misereatur pater filiorum, prouidentiam etenim, & curam illorum habet, & licet in aliquo delinquant, sustinet ta-

men, admonet, exhortatur, comminatur, longanimis est, verberat, sanat, & omnia denique ad illorum eruditionem, & salutem, quam diligentissime moderatur.

Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Merito sustinet ac misereatur, nouit enim figmentum nostrum debile esse atque infirmum.

Recordatus est quantum puluim sumus. Hoc ad præcedentis dicti interpretationem consequitur. meminit, inquit, qui de puluere plasmati sumus, de puluere, inquam, qui natura sua, tenuissima quædã atque infirmissima res est. Et quod ait recordatus est, posuit, pro nouit. Nam & hoc idioma est Hebraica lingue.

Homo sicut herba dies eius. Facile enim deficient homines, & in hac vita non diu, sed ad tempus tantum permanerent, per dies autem, vitam seu vitæ cursum intelligit. Quod si Salomon hominem magnum esse dicit, & quid venerandum ne mizeris, ex duplici etenim apparatu homo cõfectus est, ex puluere nimirum atque ex viuifica illa dei spiratione: unde terrena illa corporis pars vilipenditur alia autem spiritalis ac cœlestis magnificatur: propter animæ nimirum immortalitatem. ob proprias igitur infirmitates ac labores, homo inhonoratur, idemque ob virtutes & strenua facta habetur in honore: observando etenim mandata, imago dei est & hæres regni cœlorum: quæ si transgrediat, & seruus statim efficitur peccati & suppliciorum reus.

Tanquam flos agri sic efflorescit. Modo formosus, & pulchra specie, mox separatione animæ tabefactus, & corruptus.

Quoniam spiritus pertransiit in illo. Quæcunque aërem, seu spiritum trahunt & remittunt, corruptibilia sunt, vel per spiritum, animam intellige, quæ in vniuersum corpus pertransit, & statuto ac determinato tempore ab eo exit.

Et non subsistet. In præfenti scilicet vita morietur, ut homo.

Et non cognoscat amplius locum suum. Ad aliam demigrans habitationem, sed neque ipse, inquit spiritus, hoc est, ipsa anima simul ac huius corporis, inculaptransierit, subsistet amplius in ipso corpore, aut illuc amplius habitabit, nec cognosceat loci habitationis suæ, ipsum nimirum corpus. Nam etsi animæ resurrectionis tempore propria corpora sint recepturæ, non tamen eadem recipiet corruptioni amplius subiecta,

PSALMVS

aut mutationibus obnoxia: vnde merito ob huiusmodi im-
mutationem, ea amplius non cognoscent.

Misericordia autem domini à seculo in seculum super timentes eum.
A presenti seculo vsque in futurum, hoc est, in presenti &
in futuro seculo. perpetua enim hic, atque illic est dei mi-
sericordia, & nunquam cessabit. nam & hic à presentibus
nos eripit periculis, & illic à suppliciis liberat æternis. est
autem hæc misericordia super eos, qui timent dominum.

121 dicit.

Et iustitia illius in filiis filiorum. Iustitiam dixit, pro retri-
butione bonorum operum: ad hunc enim sensum Symma-
chus transtulit. dicit igitur quod huiusmodi iustitia perpe-
tua est, & quod per temporum successiones, filii filiorum
retribuet iis, inquam, filiis qui iuxta patrum viam ambula-
uerint. deinde eos ponit, apud quos huiusmodi iustitia re-
peritur.

Iis qui seruant testamentum eius. Testamentum dico diui-
norum mandatorum quod disposuit pro adoptatis sibi fi-
liis, pollicitus per illud eis hæreditatem.

75 totum
est.

Et memores sunt mandatorum ipsius, vt faciant ea. Qui, inquit,
memores sunt, non vt ea sciant simpliciter, sed vt opere
perficiant: filii autem filiorum, non tantum ij sunt, qui per
cognitionis successione generantur, sed illi etiam, qui
pietatis ac religionis hæredes sunt, ac successores.

Dominus in celo parauit thronum suum. Qui igitur illius thro-
no assistere cupiunt cogitæt cælestia, & terrena despiciat.
denotatur autem his vbi his summa dei celsitudo. Et vide
in secundo psalmo expositionem illius versiculi: Qui habi-
tat in cælis, irridebit eos.

Et regnum ipsius omnibus dominabitur. Veluti creatoris re-
gnum: verum fidelibus, non vt inuitis dominabitur, sed vt
sponte subiectis, infidelibus vero, etiam inuitis.

Benedicite domino omnes angeli eius. Cum throni cælestis
meminerit, consequenter assistentium etiam throno, an-
gelorum memoria facit, exhortans illos veluti conseruos
vt communi domino benedicant, atque vt lætentur quòd
tanta hominibus contulerit beneficia.

Potentes viribus. Hoc est robusti. angelorum enim vir-
tus non senescit sed immortalis est: atque ideo virtutes &
potestates appellantur, quia potentes nimirum sunt vt perfi-

CENTESIMVSTERTIVS.

126

cient quæ sibi à deo iniunguntur.

Facientes verbum eius audiendo vocem sermonum eius. Qui di-
uina impletis magdata simul ac audiueritis vocem sermo-
num eius, quæ ab illis, scilicet audiri potest.

Benedicite domino omnes virtutes eius. Cum de angelis di-
xerit, nunc de aliis ordinibus dicit, de incorporeis nimi-
rum virtutibus.

Ministri eius qui faciunt voluntatem eius. Qui in variis ordi-
nibus ei inseruiunt: quique eius voluntatem perficiunt. de
inde in vniuersum omnem exhortatur creaturam ad dei
benedictionem, dicens.

Benedicite domino omnia opera eius. Verum quonam pacto
deo benedicent, quæ irrationabilia sunt, aut inanimata: dū
nimirum pro voce, aspectu vtantur, pulchritudine, magni-
tudine, situ, vtilitate, atque aliis huiusmodi, quæ omnia ad-
mirabilia sunt, sapientiamque ac potentiam dei indicant. ab
iis enim rationales creaturæ in creatoris laudē mouentur.
Solent etiam prophete sæpenumero ad diuinas laudes cō-
cinnandas, ipsam etiam irrationalem atque inanimatā na-
turam aduocare, denotare volentes, quòd rationalis crea-
tura ad dicendas huiusmodi laudes nō sufficit: quòd si ipsa
etiam irrationalia ad diuinas laudes excitantur, quanto
magis à rationabilibus creaturis deus laudandus est.

In omni loco dominationis eius, benedic anima mea domino.
Verum quis nam locus est, qui non sit sub dominio dei? cer-
te nullus. restat igitur vt vbicunque locorum fuerimus, il-
lic indistincte deum laudemus. sed quid ad hæc dicent illi?
qui cantare nequeunt canticum domini in terra aliena, cū
propheta euangelicum cultum ac religionem introducere
manifeste videatur, eumque ipsi etiam legi præferre:

Psalmus ipsi Dauid pro mundi constitutione.

*In superiori psalmo benedixit deo gratias ei agens, pro beneficiis in-
uis collatis, in presenti rursus, ei benedicit, & creaturam omnem ab eo
conditam admiratur.*

PSALMVS CIII.

Benedic anima mea domino, domine deus meus magnificatus
es reuerenter. Magnus valde omnibus apparui-
sti, ob tuorum nimirum operum magnitudinem

& ob summam prouidentiam, quam erga creaturam tuam inclinenter ostendis.

Confessionem & magnificentiam induisti. Per confessionem quidem, gratiarum actiones significat, per magnificentiam vero honorem illum, qui magno atque excello cupi debetur. Hæc duo, inquit tibi circūposuisti. ob magnitudinē quippe operum & creaturarum, vt dictum est, gratia deo iuges aguntur, quod propter humanū genus tot bona creauerit: honorque ei etiam summus habetur, tanquam rerum omnium opifici.

Amictus lumine, quasi vestimento. Ille, qui amictus est luce, regitur à luce. simile quiddā de deo, ipse etiā Paulus dicit, qui habitas, inquit, lucem inaccessibilem. Ex his vero docemur, deum inuisibilem esse, & intellectu humano cōprehendi non posse. Huic autē versiculo nō aduersatur, quod alibi propheta dixit: qui posuit tenebras latibulum suum. Quippe cum inaccessibilis lux, idem efficiat quod efficiunt tenebre. vtrunque enim oculorum aciem nō admittit, quod si exterior dei lux, & qua circumdatur inaccessibilis est, quanto magis id quod in ea regitur, videri nō poterit. Ceterum alij per lucem, mundiciam, alij cognitionem & scientiam intellexerunt.

Extendens cælum quasi pellem. Domine, inquit, deus meus magnificatus es vehemēter: tu hæc atque illa operatus es: tu facile cælum extendisti, nec secus, ac si quis pellē extendat. & David quidē hoc pacto nos docet, quā facile deo fuerit cælum creare. Elaias autem alia quadam atque elegantiori translatione vsus, illius etiā immobilitatē ac figurā demonstrauit, dicēs: qui statuit cælum quasi camerā, quod si pellē pro tabernaculo intellexeris, dicemus figuram cæli hoc sermone significari. erat quippe tabernaculū instar fornici. Dictio autem, Extendens, quamuis presentis sit tēporis, tamen pro præterito posita est. sæpenumero enim apud scripturam tempus ponitur pro tempore, quæ admodum etiam in sequentibus fieri videbis.

Qui tegit aquas superiora eius. Qui tegis, inquit, & cooperis eius cæli excelsa: ipsum scilicet secundū cælum. & diuisit, inquit, deus inter medium aquæ quæ erat infra firmamentum, & inter mediū aquæ, quæ erat supra firmamentum. Admirandum

Admirandum est igitur, quod fluida aquæ natura cōtineri poterit supra firmamentum, quod curuum est, & non effluxerit. Nam & ipsum firmamentum fornici figuram habet, quemadmodum aspectus docet.

Qui ponis nubi ascensum tuum. Qui ascendēs super nubem, etaque, vt vehiculo vteris: sicuti olim in monte Sina.

Qui ambulat super alas ventorum. Qui alis ventorum vehitis, quibus verbis denotare videtur illum ubiq; esse. Quippe cum venti, motu velocissimi sint, & citissime ab extremis terræ finibus ad alios fines perueniant, & totum orbē quasi momento circumciant.

Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem videntem. Illum etiam inuisibilis naturæ factorē esse prædicat. Eosdem vero angelos, & spiritus, & ignis nomine appellat, vt velocem illorum motum, atque efficaciam exprimeret: vel eorum naturam etiam hoc pacto describens. Angeli etenim spiritus intellectuales sunt, & ignis quidam immaterialis.

Qui fundasti terram super stabilitatem suam. Sed quam nam intelligit terræ stabilitatem? Dic quod diuina dispositio, p stabilitate ei effecta est. super seipsam enim eam stabiluit deus.

Non inclinabitur in seculum seculi. Nō peruertetur nec commouebitur aliquando.

Abyssus quasi vestimentum amictus eius. Amictus elementis eius terrestris, abyssus est: ipsa videlicet aquarū moles, quam mare appellamus: quæ instar cuiusdam vestimenti terram completitur, atque expanditur super eam. Possunt etiam hæc prophete verba intelligi de incomprehensibilitate sapientiæ, potentie, ac prouidentie dei, cuius immensitatem admiratus, dicit quod abyssus diuinę incomprehensibilitatis, est quasi quoddam vestimentum. Nam cū ex omni parte deus incomprehensibilis sit, incomprehensibilitate illa veluti indumento quodam amictus esse quodammodo videtur & circumdatus.

Super montes stabunt aque. Aquæ, inquit, in ipsis montibus congregantur, & fontes illic scaturiunt, quanquā alioquin suapte natura ab alto soleāt ad inferiora defluere. vel aliter aquæ ac fluctus adeo in altum tollentur, vt ipsa etiā

montium æquent cacumina.

Ab increpatione tua fugient. Ob authoritatē & efficaciam mandatorum tuorum aquæ quæ in montibus scaturiunt, exsiccabuntur, & sublimes etiā maris fluctus cōprimētur. Increpauit enim, inquit, dominus mare rubrū & exsiccātū est. *A voce tonitru tui formidabunt.* Cōtremiscēt naturali quadam ratione, vel ad vtilitatem nostram. Quod si aquæ quæ ipso etiam sensu carent, facto tonitruo formidabunt, quanto magis nobis, qui rationales sumus, id accidere debet, ut scilicet timore corripiamur.

Ascendunt montes, & descendunt campi in locum quem fundasti eis. Exaltati sunt montes & depressi sunt campi in locū, quē illis stabilisti. Quod si de montium, & camporum situ hæc intelligenda nō censeas, dici etiā potest de aquis maris, quod fluctus eius ascendunt, atque extolluntur in altū, quali montes & depressi, camporum instar, humiles descendunt iuxta quem sensum subintelligēda est dictio, veluti.

Terminum posuisti, quem non transgredientur. Montes, scilicet vel fluctus maris. Terminus autem iste est mandatum diuinum, quod omnia suis sedibus continet & coercet.

Neque cōuertentur operire terram. Non mutabuntur à statuto ordine, neque enim montes deuoluentur, aut fluctus terminos suos pertransibunt.

Qui emittit fontes in conuallibus. Qui fontes tribuit ad cōmodum animalium in montibus degentium.

Inter medium montium pertransibunt aquæ. Illuc enim pertransiunt flumina, & deinde causam addit, dicens.

Bibent omnes fera agri. Agri, id est montis, seu saltus, neque enim frustra deus eiusmodi aquas emisit, sed per illas ignobilium etiam animalium salutem procurat.

Assument onagri in siti sua. Accipient has aquas ob suam sitim. est autem onager natura aridum, ac valde sitibundū animal: quod docet Hieremias eo in loco, ubi siccitatem quandam describit, dicens inter cetera: onagri steterunt in saltibus suis, traxerunt ventum, ut animarentur.

In eis volucres celi habitabunt. Apud aquas fluminum, & in eorum ripis habitabunt aues, quæcunque scilicet aquas incolunt.

De medio petrarum dabunt vocem. Aquæ nimirum quæ

cum impetu ac strepitu exeunt de petris, & suauis quodam susurro animalia ad potum vocare videntur, ipsosque homines ad cantum, & diuinas laudes mouere: cum admirandum omnino videatur, quod ex aridissimis petris, natura huiusmodi, humida scilicet, tam copiose ac perpetuo profluat.

Qui rigas montes de cornaculis tuis. De nubibus scilicet. Illinc enim montes irrigantur, quod si montes ab eo irrigantur, consequenter & campi, & tota terra subministratis videlicet superne pluuiis & cum mensura.

Et fructu operum tuorum satiabitur terra. Per terram, animalia intelligit, quæ ex terra sunt, seu quæ terram habitant: per fructus etiam operum dei, omnes fructus intelligendi sunt, non tantum ea ratione, quod illius mandato facti sunt, sed etiam, quia plantæ, quæ fructus producent, ab eodem sunt creatæ. Quidam vero præcedentem versiculū de montibus tantummodo intelligentes, præsentem intelligūt de reliqua parte terræ, quæ irrigatur à fructu operum dei, dicentes, per fructum operum dei, hoc in loco, pluuiam intelligit tanquam fructum diuinarum administrationū quibus nubes creat. deinde addit pluuiarum vtilitatem.

Qui producit herbam pecoribus, & holus seruituti hominum. Per distinctiones *χέραι* & *χένυ*, quæ hic in Græco habentur, non scænum & herbā simpliciter significare voluit propheta, ut Latinus reddit interpret, sed per *χέραι*, quæ magis proprie herba dicitur, quàm scænum, illam herbam, ut alij sentiunt, quæ incultis in locis nascitur, per *χένυ* vero illam quam nos, tamen minus proprie, vocabuli inopia holus diximus, & ex cultis percipitur locis: quorum alterā datam esse dicunt liberis pecoribus, quæ herbis vescuntur: alteram iis, quæ humano generi deseruiūt, veluti bobus, equis, ouibus, & similibus, quæ animalia propheta seruitutem hominum appellauit, quod hominibus seruiunt. Alij vero per *χένυ*, omnem herbam intellexerunt, quæ humano vsui in cibum deseruiūt: quia ratione holus eam appellauimus, & per herbā, quicquid hominibus, in cibi vsu non venit. hanc igitur pecoribus productam dicit propheta, illud vero hominibus. Seruituti etiam hominum dixit, quia terra hominum vsibus inseruit, ob quos à deo fuit creata.

PSALMVS

Ad educendum panem de terra. Satiabitur, inquit, terra, ut educatur ex ea panis, quod de frumeto in terra nato conficitur. Et vinum lætificat cor hominis. Ipsum etiam vinum terræ fructus est, & lætificat cor hominis: quippe cum & robur præstet, & sollicitudines remittat.

Ad exhilarandum faciem in oleo. Et rursus ea ratione ut aridam antea atque asperam hominis faciem hilarem reddat, idque efficiat in oleo, quod à terræ planta producit.

Et panis cor hominis confirmat. Vinum quidem lætificat cor, panis autem vires fatigatis præstat, & ipsius etiam terræ fructus est. omnium igitur creaturarum providentiam habuit deus, tam irrationalium, quam ratione præditarum: terramque ipsam satiauit, ut pinguefacta, opportuna omnibus alimenta tribueret & necessaria.

Saturabuntur ligna cæpi. Irrigabuntur & pinguescent plantæ omnes terræ, & vniuersæ arbores.

Cedri libani, quas plantasti. Per cedros veluti insigniores arbores, cæteras etiam significauit. plantasti autem, hoc est, de terra eduxisti mandato tuo.

Ibi passeret nidificabunt. Ibi in plantis scilicet, & arboribus, in cedris. per passeret simili modo omne aliud volucrum genus intellige. neque enim hominibus tantum sed ipsis etiam auibus, vtilissima fuit arborum creatio.

Erodij domus præcedis eas. Erodij genus est avis, quæ præma autum omnium nidum figit.

Montes excelsi cernis, petra refugium leporibus. Vide ipsorum etiam montium ac petrarum vtilitatem & quomodo vel infirmorum etiam animantium summus opifex curam habeat. nam si montes nulli essent, nec vllæ petre defecissent, sane olim omnia quæ diximus animantia, & ab immitioribus feris fuissent consumpta.

Fecit lunam in tempora. In tempora scilicet noctis. lunam enim & stellas in præfecturas noctis creauit, ut eam illuminarent.

Sol cognouit occasum suum. Cognouit occasum suum sol, non veluti is, qui animam aut sensum habeat, sed velut is qui diuinam determinationem non transgreditur. quocirca creatoris mandatum non secus videtur cognouisse, ac si rationem haberet. Est autem sermo hic metaphoricus, & significat

CENTESIMVSTERTIVS.

291

cat quod ipse etiam sol mandato dei operatur, & constitutum ab eo occasus sui ordinem obseruat.

Posuisti tenebras, & facta est nox. Determinasti, inquit, tenebras, quæ post solis, & diei lucem succedunt, & facta est nox. tenebras enim appellauit noctem.

In ipsa petransibunt omnes fera syluæ. Considera etiam noctis vtilitatem: quæ non tantum hominibus requiem adducit, & diurnis fello laboribus fortiores reddit, sed ipsis etiam feris liberam prodeundi facultatem præstat.

Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & querant à deo escam sibi. Catuli leonum frendentes ut rapiant, & parent sibi cibos, qui à deo eis ministrantur. ab eo etenim conctis cibis præbetur animantibus. Qui dat enim, inquit, escam omni carni, vel, ut querant, & petant cibos à deo. Nam & multi homines sæpenumero, famis aut sitis tempore, animalia contempserunt cælum ipsum intueri, & ineffabili quodam quasi sermone factorem suum invocare.

Ortus est sol, & congregata sunt, & in cubilibus suis decubunt. Naturali enim quodam instinctu fera omnes cognoscere videntur illud tempus, quod eis ad perambulandum tributum est.

Exibit homo ad opus suum. Ad opus scilicet diurnum, dies namque homini, & aliis mæuetis animalibus destinata est, ne inimitia simul & mitia in vno conueniëntia, mutuo læderentur.

Et ad operationem suam usque ad vesperam. Per opus & operationem propheta æque idem appellat. inter huiusmodi autem sermones dum potentiam dei admiratur, veluti stupore quodam correptus exclamauit, dicens.

Quam magnificata sunt opera tua domine. Valde admirabilia esse apparuerunt, alio nimirum opere ad aliud optime se habente, & omnibus in vniuersum inter se, ad vnius mundi perfectionem tendentibus.

Omnia in sapientia perfecisti. Cum nihil, vel minimum sit frustra aut superflue à te creatum, sed omnia rationem habeant, ob quam facta sunt. tametsi interea à nobis ea percipi non possint, veluti incomprehensibilia.

Impleta est terra creatione tua. Hoc est, rebus à te creatis. Hoc mare magnum, & spatiosum. Ipsum etiam mare creatione tua plenum est.

PSALMVS

Ibi reptilia, quorum non est numerus. In ipso mari, inquit, nautia atque aquatilia degunt animantia, quæ numerum penè excedunt.

Animalia pusilla cum magnis. Hoc per se clarum est.

Ibi naues pertransiunt. In mari scilicet.

Draco iste quem plasmasti ad ludendum in eo. Ipsum etiam cete quod creasti, ad subiliendum in mari. Draconem enim cete appellauit, veluti inter pelagi animantia vastæ cuiusdā magnitudinis animal, quæadmodū draco inter terrena.

Omnia à te expectant, ut des eis cibum in tempore. Omnia animalia, inquit, in te sperant, tametsi bruta ipsa, nulla animi ratione, cuius expertia sunt, sed naturali quodam instinctu id faciunt, quemadmodum supra diximus in versiculo: quæ runt à deo escam sibi. Expectant autem ut des eis cibum, in tempore, scilicet indigentia.

Dante te eis colligent. Cibum, scilicet.

Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Per manum, tribuendi potentiam, & per bonitatem, prouidentiam intellige.

Avertente autem te faciem tuam, turbabuntur. Faciem dei, custodiam & protectionem diuinam appellat.

Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum conuertentur. Auferes animam eorum, & morientur, atque ita demum resoluti reuertentur in terram suam, à qua desunt pti sunt. Est autem sermo de hominibus.

Emittes spiritum tuum, & creabuntur. Emittes, inquit, vitale spiritum tuum, & creabuntur iterum, resurgentes è terra vel emittes spiritum tuum, qui per sanctum baptismum venturus est, & creabuntur, in nouam nimirum creaturam, atque in nouum populum. intelligi enim hoc potest de resurrectione à mortuis, vel de regeneratione baptismatis.

Et renouabis faciem terræ. Hoc est, pulchritudinem terræ, per quam ipsos homines intelligere possumus, vel ipsum etiam terræ elementum: quia terra tunc, ut inquit Apostolus, liberabitur à corruptione.

Sit gloria domini in secula. Cum alia eorum, quæ dicta sunt, iam effecerit deus, alia nunc efficiat, alia deinceps efflorus sit.

Latabitur dominus in operibus suis. In operibus, inquam,

CENTESIMVSTERTIVS. 192

quæ diuinæ incarnationis gratia effecta fuerint, vel in operibus creationis mundi.

Qui respicit terram, & facit eam tremere. Terræ motu nimirum. Iracunde enim terram aspexit, cum libet: quæ illius aspectu ferre non valens, contremiscit naturali, vel potius ineffabili quodam sensu.

Qui tangit montes, & fumigant. Quemadmodum accidit in monte Sina. Tacti autem à domino montes fumigant insar herbæ, quæ igni propinquior sit facta. Illud vero animaduertendum est, ne verba illa: *Qui respicit & qui tangit humano more, sed digne deo intelligamus.*

Cantabo domino in vita mea. Donec vixero.

Psallam deo meo, quando sum. Eundem repetit sermonem clarioris intelligentiæ gratia.

Iucundum sit ei eloquii meum. Placebit ei sermo meus, quæ offeram in psalmis & canticis, vel sermo meus, & conuersatio mea illi erit grata.

Ego vero laborabo in domino. Quod sermo meus ac conuersatio mea, ut diximus, ei placeat.

Deficiant peccatores à terra, & iniqui ita ut non sint. Deficiant inquam, effecti pro peccatoribus iusti, pro iniquis equi: ita ut amplius non sint quales fuere, sed mutantur. Optat itaque propheta, non ut homines, sed ut vitia deleantur. Vel iniquos & peccatores, ipsos appellat demones, aut eos, qui immedicabili vitio laborant, quique alios, non secus ac pestis quædam inficiunt & lædunt. Illud prædictis addi potest, quod quemadmodum is qui preces ad deum fundit petens nullos esse ægrotos, nullos pauperes, non hominū, sed ægritudinum & paupertates interitum cupit, ita & beatus David his verbis non hominum, sed vitiorum ac scelerum expetiuit interitum.

Benedic anima mea domino. Finem psalmo apponit consimilem principio. Non me latet præterea quosdam allegorice hunc psalmam exposuisse: verum huiusmodi libenter expositionem omisi, tanquam violentam quodammodo, & quæ non facile ab omnibus recipiatur.

Alleluia.

Abiude dictum est in præmio operis de psalmo, quibus inscriptum est,
O iiii

PSALMVS

alleluia. Significat autem hac dictio laudate eum qui est, vel laudate dominum. hortatur itaque nos in presenti psalmo propheta, ut hymnos & laudes deo concinnamus. Priuatim vero multa connumerat beneficia, in priorem populum dei olim collata atque inter cetera, quomodo pro exiguo, ac tenui populo ut olim erant, amplum ac numerosissimum constituerit.

PSALMVS CIIII.

Confitemini domino & inuocate nomen eius. Simile est dictum illud propheta: Confitemini ei, laudate nomen eius: quod exposuimus in psalmo 99.

Annunciate in gentibus opera eius. In psalmo 99. dicit: Annunciate in gentibus gloriam eius, idem itaque dicens, quod nunc, gloria enim dei ea est quam in consequentibus delectabit.

Cantate ei & psallite ei. In proemio operis & multis aliis in locis abunde docuimus de differentia inter canticum & psalmum, quodque saepenumero idem significant, quam huiusmodi dictiones geminatae aut inuicem coniunctae intensionem quandam sermonis efficere soleant.

Narrate omnia mirabilia eius. In praedicto etiam psal. 99. Legimus in omnibus gentibus mirabilia eius.

Laudamini in nomine sancto eius. Exultate, inquit, ac valde gloriari in hoc Christiano nomine. Ad apostolos enim est sermo, & ad eorum successores.

Lætetur cor querentium dominum. Hoc est, inuocantium eum in auxilium. Præsto quippe eis aderit. Vel lætetur cor hominum accedentium ad deum per mandatorum semitam quæ illac perducit. Inuenient enim eum.

Isaiah. 40. 3.

Querite dominum, & roboramini. Constantes estote & fortes in perquirendo eum, omnemque animi mollietatem, ac languorem depellite.

Querite faciem eius semper. Per faciem dei, deum ipsum circumloquitur, vel diuinam indicat custodiam, ac protectionem erga homines: aut ipsum fortassis unigenitum dei filium, Christum intelligit, qui incommutabilis est imago patris, & character substantiæ eius: qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit. Quando salutarem eius doctrinam annuntiabitis, tunc admirabilia etiam cuncta quæ fecerit, prædicate.

CENTESIMVSQVARTVS.

293

Prodigia eius, & iudicia oris eius. Repete verbum, mementote. Abutitur autem hic quarto casu, pro secundo: quem loquendi modum dictio etiam Græca seruauit. Prodigia autem ea sunt, quæ à deo præter omnem naturæ legem fiunt: iudicia vero ea, quæ deus, data per Moysen lege, decreuit.

Semen Abrahæ serui eius. Vos, inquit, o semen Abrahæ, qui serui eius estis. Ad apostolos autem sermo est. *Filius Iacob electi eius.* Apostoli nimirum, qui duobus his à deo insigniti sunt nominibus. Nam & serui ex eo videri possunt, quod dixit ad eos Christus: si ego dominus & magister laui pedes vestros, & electi: quia idem alibi ait: non vos elegistis me, sed ego elegi vos.

Ipse dominus deus vestre. Ipse scilicet Christus.

In omni terra iudicia eius. Non in Iudæa tantum, sed ubique locorum divulgata sunt eius iudicia. Vniuerso quippe orbi sunt tradita.

Memor fuit in seculum testamenti sui. Testamenti sui, quod in seculum est, hoc est, æterni atque incommutabilis. Incipit autem propheta ex hoc loco connumerare beneficia in Hebræorum populum collata, & ab ipso exorditur Abraham.

Verbi quod mandauit in mille generationes. Idem repetit. Per testamentum enim & per verbum, promissionem à deo Abraham factam intelligit. Memor etiam, inquit, fuit deus sermonis quem mandauit in mille generationes, hoc est, qui ad multas nationes peruenit. Mille enī posuit pro multis, & mandauit pro pollicitus est.

Quod disposuit ad Abraham. Quod verbum scilicet.

Et iuramenti sui ad Isaac. Memor item fuit iuramenti sui, quod iurauit filio Abraham Isaac. Eadem etenim promissio filio, quæ patri facta est, tam de regione, quam de multitudine seminis. Quid autem sit iuramentum dei, diximus in psalmo 88. ibi: iurauit David seruo meo.

Et statuit illud Iacob in præceptum. Adeo ut ipse Iacob certus iam esset, mandatum illud dei violari non debere.

Et Israel in testamentum æternum. Ut esset ipse Israel incommutabile æque ac sempiternum testamentum.

Dicens, tibi dabo terram Chanaan. Palestinam scilicet, quam Cananei populi habitabant.

Funiculum hereditatis vestre. Hoc est mensuram ac por-

tionem vestram.

Cum essent numero breues. Hæc, inquam, ita disposuit, & pollicitus est deus, quum adhuc pauci essent, Abraham nimirum Isaac & Jacob, atque eorum liberi.

Paucissimi & peregrini in ea. Quinimmo paucissimi cum essent & derelicto paulo ante patrio solo, in Chananæorum terra, veluti hospites atque extranei morarentur. Abraham enim, ut inquit scriptura, peregrinatus est in terra Chanaa.

Et pertransierunt de gente in gentem. Per multas nationes vagati sunt, & plurimas sedes commutarunt, quæ omnia in libro Geneleos exponuntur.

Et de regno in populum alterum. Aliæ enim regiones ad regis imperium administrabantur, aliæ vero communi populorum consilio, more reipublicæ.

Non permisit hominem nocere eis. Neminem, inquit, permisit iniuria eos afficere. Pharaonem quippe ob Sarra uxorem magnis cruciatibus torstis ipsi quoque Abimelech Palestinorum regi cõsimili de causa iratus, & noctu imminens, horrenda quædam cõminatus est supplicia, nisi Sarra restitueret, illud etiam addens, quoniam propheta est Abraham, & si pro te orauerit, viues. ab iratis præterea atque infensis animis Esau, & Laba, dilectum sibi protexit Jacob, multosque alios simili modo prohibuit, ne patriarchis iniuriam inferrent.

Et redarguit pro eis reges. Redarguit eos, confuditque & perterrit, cum iniusti essent, veluti Pharaonem Aegypti & Abimelech Palestinæ reges.

Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Redarguit, inquam, eos, dicens huiusmodi verba. Christos autem patriarchas appellauit, veluti sancto spiritu vel gratia prophetarum diuinos, prophetas vero, quia futura multa prædixerunt. Quo circa deus ipse, cum loqueretur, ut diximus, ad Abimelech, attestatus est de Abraham, quod propheta esset, quod si quis dicat, verba præsentis verticuli, ut hic iacent, in libro Geneleos non haberi, satis esse arbitramur, quod quæ ibi dicuntur ad huiusmodi sensum tendant.

Et vocauit famem super terram. Hoc est, ordinauit, seu misit, summo ipse artificio iter præparans Jacob & filiis eius, ut descenderent in Aegyptum, quando septem fertilitatis annos, & toridem famis sustinuerunt.

Et omne firmamentum panis contriuit. Esculenta omnia conlampsit, & quicquid famis solatium est, delcuit.

Misit ante eos hominem. Fecit Deus ut Ioseph præiret familiam Jacob, & impiorum fratrum malignitate ipse usus est in bonum, unde nefarium eorum delictum, quo ille in seruitutem actus est, propheta hic mitiori vocabulo Dei missionem atque Apostolatam nuncupat, dicens: quod Deus eum præmiserit. Quamobrem ipse etiam Ioseph fratribus suis dicebat in vitam misit me deus ante vos.

In seruum venundatus est Ioseph. A fratribus venundatus est Hismaelitis. & ab Hismaelitis rursus in Aegypto Pentephre Pharaonis eunuchus.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius. Afflictus quippe fuit Ioseph à domino suo in Aegypto, missusque ab eo in carcerem.

Ferrum pertransiit anima eius. Anima eius, hoc est ipse Ioseph pertransiit ferrum. Per ferrum vero ferreum quoddam supplicii genus intelligit, vel, pertransiit ferrum, pro effugit gladium, ad ipsum enim pene gladium deuenit.

Donec veniret verbum eius. Hoc est, donec veniret sapientia illa, qua somnia conuictorum comitum dissoluit, vel, donec veniret consilium, quod disposuerat deus de Ioseph, volens eum & genus eius clarum, ac celebre reddere apud omnes.

Eloquium domini inflammat eum. Græca lectio pro eloquio *λογος* habet: quæ dictio à dictione, *λογος*, deducitur: quæ non verbum tantum aut sermonem, sed rationem etiam significat. unde & *λογος* non eloquium simpliciter, sed rationale eloquium significabit. Sensus erit igitur quod intima illa atque innata cuique homini ratio, quam deus nobis largitus est, ut per eam rationales, & dicamur, & simus, quæ hæc inquam natura homini insita rationis flammula cum in afflictionum & calamitatum fornace tentatum, constantem atque inuictum reddidit, ac veluti igne examinatum purgatissimi auri instar summa cum munditia, & puritate conspicuum demonstrauit, atque effecit, ut castitatis zelo succensus, non modo alienam uxorem non appeteret, sed ut dominæ cum etiam appetentis, laquos, relicta veste, præterfugeret.

Misit rex, & soluit eum, Pharaon scilicet, quemadmodum in libro Geneseos omnia aperte sunt tradita.

Princeps populi & dimisit eum. Idem repetit, ut facit saepe numero.

Constituit eum dominum domus suae, & principem omnium possessionum suae, ut erudiret principes eius sicut se ipsum, & seniores eius sapientiam doceret: Et ingressus est Israel in Aegyptum. Deo scilicet omnia haec ita dispensante. Per modum autem compendij, breuibus verbis historiam narrat.

Et Iacob peregrinatus est in terra Cham. Idem rursus repetit. Per terram vero Cham, Aegyptum intelligit. Aegyptus enim fuit filius Cham. vnde ab utroque eorum nomen desumpsit.

Et auxit populum suum vehementer. Deus nimirum, qui auxit populum Israel. Populū vero dei, ideo eos appellauit, quia soli Iudaei rite deum colere videbantur.

Et roborauit eum super inimicos eius. Supra Aegyptios scilicet, qui Israelitas pariter, & ipsum deum oderant.

Conuertit cor eius, ut odio haberet populum eius. Cor scilicet Pharaonis, non illius dico, qui amabat Ioseph, sed alterius, qui eum non nouerat. Indurauit enim, inquit, deus cor Pharaonis, hoc est, obdurari permisiuit, ut afflicti scilicet Israelitae cum ardore animi ad Aegypti exitum contenderent, & acerbissimam Aegyptiorum pressuram euaderent.

Et dolum faceret in seruis eius. Vt scilicet strueret insidias. Dixit enim Pharaon Aegyptiis: Ecce nunc gens ista valde multiplicatur, & inualefcit super nos. Quapropter vniuersos, qui ex Iudaeis mares nascerentur, occidi iussit, aut necari.

Misit Moysen seruum suum. Deus scilicet misit.

Aaron, quem elegit sibi. Fratrem Moysi.

*Posuit in eis verba signorum suorum. Mandata scilicet diuina, quibus efficerent miracula, vel docuit eos causas signorum suorum, atque eorum modos. Graeca enim dictio *ἔθηκεν*, ut diximus, non solum verba sed rationes etiam & causas significat.*

Et prodigiorum suorum in terra Cham. De signis & prodigiis dictum est psalmo 77. ibi: quemadmodum posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Tancos: in quo psalmo etiam beneficia dei in Israeliticum populum com-

memorauit, quanquam illic ab exitu Aegypti tantum initium faciat, & diuerso ordine ea prosequatur.

Misit tenebras, & obscurauit. Atqui ante tenebras, alias Aegyptiis plagas intulit: sed beatus David indifferenter hanc plagam primo loco commemorat: vel ut grauissimam omnium praeposuit, cum lux, quae per tenebras aufertur, rerum omnium sit pulcherrima, & hominibus maxime opportuna. In praedicto etiam psalmo 77. nullo ordine, huiusmodi plagas commemorauit, ut ibi diximus in versiculo: misit Cynomyiam.

Quoniam exacerbauerunt sermones eius. Quoniam, inquit, Aegyptij irritauerant eius mandata eo tempore, quo iussuerat dimitti populum. Exacerbauerunt autem sermones dei, eis non credentes. Improprie autem atque abusus dictum est de sermonibus dei, quod exacerbauerint eos, vel aliter: per sermones eius illum significat, qui sermones protulerat. Aliqui etiam verbum exacerbauerunt, exponunt pro transgressi sunt, quod apud Hebraeos aliquando huiusmodi significationem habeat. Quaedam vero exemplaria negandi dictionem habent: Et non exacerbauerunt ita ut reteratur ad Moysen, & Aaron.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum.

Vide in praedicto psalmo, ibi: & conuertit in sanguinem flumina eorum.

*Et ebulluit terra eorum ranas. Ibi etiam de hoc dictum est. Ebulluit autem, hoc est, repente ranas edidit. Ex aquis enim ortae sunt ranae, ut in Genesi legimus, quarum tanta fuit copia, ut ranarum quasi fontes emittere terra videretur: & quanquam Graeca dictio *ἰσχυρίσθη*, quae hoc in loco habetur, proprie, non tam ebullire, quam repetes edere significet, quod verbum reptili ranarum naturae convenientissimum fuit, tamen hoc pacto satis commode sensum reddi arbitrati sumus, postquam vnico latino verbo, ut par erat, sensum apte reddere non sperabamus.*

In penetralibus regiarum ipsorum. Non tantum omnibus a-

illis in locis, sed in ipsis quoque regiis domibus, atque in penetralibus eorum locis, quo tutissimum solet esse confugium.

Dixit & venit Cynomyia & Scirpes in omnibus finibus eorum, & ceteris.

Illic etiam de his dictum est, ibi: misit in eos cynomyiam.

PSALMVS

Posuit pluuia eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum, & percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit omne lignum finium eorum: Dixit & venit locusta, & bruchus: culum non erat numerus & comedit omnem herbam in terra eorum, & comedit omnem fructum terra eorum: & percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omniu laboris eorum. De his etiam illic dictum est.

Et eduxit eos in argento & auro. Quod mutuo acceperant ab Aegyptiis deo id iubente, & reputatum est hoc in mercedem ministerij, quod impenderant fabricando lateres, & aliis operibus interuendo.

Et non erat in tribus eorum infirmus. Ea autem ratione ita à deo prouisum est, ne aliquis ob egritudinē in itinere relinqueretur, & quāquā Moyses id specialiter nō scripserit, satis tamē ex eo intelligi potest, quod aliquē eorum & grotasse nusquam traditur. Et fortassis beatus David aliud de hoc didicit, vel aliter: qui deum sequuntur, non infirmantur, quinimmo omnia possunt in Christo, qui eis vires & robur suggerit. Potuit etiam beatus David id sciuisse, & aliquo non celebrato libro veluti ex his quos apocryphos nominant, aut ex seniorum sermone, aut etiam à diuino spiritu edoctus, à quo multa perdidit.

Latata est Aegyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Incubuerat timor, ob flagella à deo Aegyptiis immissa, Iudaeorum gratia. Per Aegyptum autem, Aegyptios homines intelligit. Cum autem huiusmodi flagella compendio quodam percurreret, redit rursum ad beneficia in Hebræos collata.

Expandit nubem in protectione eorum, & ignem ut luceret eis per noctem, petigrunt & venit coturnix, & pane celi saturauit eos: dixerunt petram, & fluxerunt aquae, & abierunt in siccum flumina. De his omnibus etiam in praedicto psalmo dictū est. Abiisse autē dicit in siccum flumina, quia aquae, quae à petra manarunt, per aridas regiones deuolutae sunt. huiusmodi vero aquae riuulos, flumina appellauit, ob aquarum copiam.

Quoniam memor fuit verbi sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Illud nimirum promissionis, quod multiplicatoris esset semē eius, & quod daturus eis esset terram Chanāā, hoc est, Palestinam regionem.

CENTESIMVSQVINTVS.

296

Et eduxit populum suum in exultatione. Gaudentem scilicet, & letantem post Aegyptiorum demersionem.

Et electos suos in latina. Eundem populum electos appellat, tanquam deo dicatum.

Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum heredarunt. *Id est, gentium nimirum illarum quas iam commemorauimus.*

Et custodiant iustificationes eius, & legem eius exquirant. Hanc autem fecit exhortans ad obseruationem mandatorū suorum, atque ad exquisitionem legis suae. Per exquisitionem autem, summum desiderium intellige. Nā quod quis valde desiderat, illud etiam summo studio exquirat.

Alleluia.

Hic psalmus similiter, ut proxime praecedens, mirabilia dei opera narrat, multaq; in Iudaeorum populum collata à deo beneficia: rursusq; summam istorum ingratitudinem, ac malignitatem, deiq; ineffabilem longanimitatem, & misericordiam exponit: similemq; priori inscriptionem sortitus est.

PSALMVS CV.

Confitemini domino, quoniam bonus. Gratias agite, ut alibi dictum est, vel confitemini ei peccata vestra, quoniam bonus est, iniuriarumq; ac delictorum immemor, si qui ea perpetrarunt, scelus illi suum fateantur.

Quoniam in seculum misericordia eius. In praesenti seculo misericordia eius poenitentibus praesto est, in futuro autē iudicium reſeruatur: atq; ideo oportet in hoc seculo ei cōfiteri, vel quia deus semper miseretur, decet ut nos etiā scēper ei confiteamur, vel in seculum misericordia eius est, quia iis qui ea digni sunt, misericordia dei semper pater.

Quis loquetur potentias domini? Hoc est, maxima ac potētissima eius beneficia, quae in populum suum cōtulit. Nemo quippe ea vnquam narrabit, ineffabilia enim sunt, vel simpliciter, potentias expone, pro magna eius opera. Deus enim noster, alibi inquit, in caelo, omnia quae cūque voluit fecit, vel potentias eius diuinas, quas operatus est, cū versaretur in carne, ita ut sit prophētia de operibus Christi.

Audiat faciet omnes laudes eius? Quis in vnaquaq; se me-

ritas eius laudes adnunciabit.

Beati qui custodiunt iudicium. Qui seruant legem dei. vel qui habent iudicium ad recte iudicandum, non solum aliis, sed sibi ipsis in primis, ita ut non permittat ea, quae deteriora sunt insurgere aduersus potiora neque bonum vinci a malo. Et faciunt iustitiam in omni tempore. In seipsis, ut dixi, & in aliis.

Memento nostri domine in beneplacito populi tui. Praeuidens beatus David incarnationis dispensationem, & futurum novum populum supplicat sui tunc memoriam haberi, beneplacitum appellans huiusmodi populi electionem a deo faciendam. Memor esto, inquit, nostri, ut cum eligendo illo a te populo, nos simul coniungas. vel beneplacitum appellat bonam voluntatem, de qua angeli dicebant: hominibus bona voluntas.

Visita nos in salutari tuo. Idem rursus repetit, petitionem suam magis intendens. In salutari, inquit, quod per te in mundo futurum est: hoc est, in incarnatione tua. Ipse enim, inquit, saluabit populum suum.

Vt videamus in bonitate electorum tuorum. Vt videamus & nos in beneficiis populi tui: ea scilicet, quae illi vident, unde ad discipulos suos Christus dicebat: multi prophetae & iusti optauerunt videre, quae vos videtis.

Vt letemur in letitia gentis tuae. Gentis christianorum scilicet, de qua rursus angelus dixit: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum.

Vt laudemur cum hereditate tua. Per haec omnia supplicat communionem & participationem quandam habere in sorte atque in hereditate noui populi: quasi & ipse beatus David iam omnia crederet, quae de Christo credenda erant, & magnitudine fidei iam esset insignis.

Peccauimus cum patribus nostris, inique egimus, iniustitiam fecimus. Intelligi possunt verba haec, & quae sequuntur, prolata esse veluti in persona eorum qui ex circumcisione credituri erant in Christum, ita ut beatus David reuelatione sancti spiritus futura praenoscens, illorum, ut diximus, personam induens, confiteatur peccata, quae ante huiusmodi fidem commiserant.

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua. Non intellexerunt

intellexerunt miracula, quae illic facta sunt.

Et non fuerunt memores multitudinis misericordiae tuae. Quae in eos tunc facta est. Non intellexerunt autem, & memores non fuerunt, hoc est, omnium obliti sunt. Id vero accidit, quando appropinquantes mari rubro, viderunt post se Aegyptiorum exercitum. Tunc enim, inquit, perterriti valde, dixerunt ad Moysen: Quia sepulchra non erant in Aegypto, eduxisti nos ut occideremur in deserto. Item: dimitte nos, ut seruiamus Aegyptiis. Satiis enim est eis seruire, quam in deserto occumbere.

Et exaequantur ascendentes in mari rubro. Huiusmodi verba dicentes, ita tauerunt eum secus mare rubrum, cui vicinum est desertum: ubi castrametati murmurabant, vel ascendentes ad mare rubrum. Ascendentes autem dixit, quia Aegypti regio unde ascendebant in Palaestinam humilior est.

Et saluauit eos propter nomen suum. Non concludit eos in manus Aegyptiorum plequeum ne blasphemaretur deus, quasi infirmus esset, aut fallax. Nam alioqui ob propriam ingratitude indigni erant salute.

Vt notam faceret potentiam tuam. Vt summas, inquit, vires suas, non Hebraeis tantum, aut Aegyptiis, sed omnibus etiam nationibus notas redderet.

Et increpauit mare rubrum, & exsiccatum est. Statim ut precepit, continuo in mari medium quoddam iter exaruit.

Et deduxit eos in abyssum, tanquam in deserto. Quasi in arido aliquo solo. In abyssum autem dixit, quod per medium maris iter facerent.

Et saluauit eos de manu inimici. Pharaonis scilicet, quaedam vero exemplaria habent: de manu prosequentis odio.

Et redemit eos de manu inimicorum. Aegyptiorum scilicet.

Et operuit aqua tribulantes eos, unus ex eis non remansit. Aqua maris scilicet.

Et crediderunt verbo eius. Id est promissionibus diuinis.

Et laudauerunt laudem eius. Cecinerunt enim canticum pro victoria, quod mandauit illis Moyses.

Accelerauerunt, obliti sunt operum eius. Cito iterum obliti sunt beneficiorum, quae contulerat in eos deus. Quando scilicet esurientes & reminiscens lebetum, carnum, & saturitatis panum, quos in Aegypto habuerat, murmurarunt.

PSALMVS

Non sustinuerunt consilium eius. Non expectarunt exitum diuini consilij, quo mira prouidentia, ob eorū salutē auxiliū a deo serius demittebatur, & esurire permittebatur. Et concupierunt concupiscentiam in deserto. Concupiscentiam carniū & panum, vt dictum est.

Et tentauerunt deū in iniquo. Vide in psalmo lxxviii. ibi: exacerbauerunt in iniquo, & tentauerunt deum in cordibus suis.

Et dedit illi petitionem ipsorum. Cibos quippe, & aquā largissime praeuit. Per petitionem vero, desiderium hic intellige. Nihil enim aperte petierunt, sed secum taciti murmurantes, ea concupiscebant.

Misit saturitatem in animas eorum. Non tenuit eos aluit, sed ad satietatem alimentum exhibuit, pro carnibus quidē coturnices, & pro panibus māna: aquā praeterea, tum eam, quae ex amara dulcis effecta est, tum eam quae in Marathae petra defluxit.

Et irritauerūt Moysen in castris. Dathan nimirum, & Abyron, qui resisterunt ei, vt in libro Numerorum traditur.

Aaron sanctum domini. Sanctificatū & dedicatū deo. Irritauerunt autē eū Core, & alij ambientes fungi sacerdotio.

Aperta est terra, & deglutit Dathan. Eum quippe vitū absorbit.

Et operuit super congregationem Abyron. Et operuit congregationem ipsius Abyron. Superflua enim est prepositio, super. In Numerorum autem libro ipsum Dathan, pariter & Abyron congregationemque & iumenta eorum & tabernacula, & omnia denique eorum bona vnā absorpta fuisse scriptum est: quē beatus Dauid disiunxisse arbitror, vt eorum calamitatem magis amplificaret.

Et exarsit ignis in congregatione eorum. In congregatione Core scilicet & cōplicum. ignis enim egressus a domino, incendit e & l viros, qui offerebant incensum.

Flamma combussit peccatores. Superius cōmemoratosque hoc, quia indigne sacerdotium arripere conabantur.

Et fecerunt vitulum in Choreb. Vt traditur in Exodo. Ordine autē historiae, ppheta nullū seruauit, sed oīa antiqui illi

populi scelera, atque impietates, vt sese offerebāt narrauit. Et adorauerunt sculptile. Ipsum, scilicet vitulum.

CENTESIMVSQVINTVS.

298

*Et commutauerunt gloriam eius in similitudinem vituli comedentium fenum. Cōmutauerūt honorē dei in similitudinē vituli, hoc est, in simulacrū atque in idolum vituli. Addidit autē comedentis fenum seu herbam, vt graeca dictio *χένος* verius significat, carpēs ludicorū amentiam, qui irrationalia colerent animā, cū ipsi ratione praediti viderēt. Quēdam vero exemplaria habent gloriam suam, ita vt gloria eorū intelligatur deus esse, qui per beneficia superius cōnumerata, eos glorificauerat: vt sit sensus, quod verum deū deferentes, loco eius assumpserant vituli simulachrum.*

Obliui sunt dei, qui saluauit eos, qui fecit magnifica in Aegypto, mirabilia in terra Chanaan, terribilia in mari rubro, & dixit, vt exterminaret eos. Dixit enim deus ad Moysen: dimitte me, & in dignatus conterā eos.

Nisi Moyses electus eius stetisset in conuictione in conspectu eius, vt auerteret iram eius, vt exterminaret eos. Quando scilicet placaturus dominū dicebat: precor domine peccauit populus hic peccatū grāde, & fecit sibi deos aureos, & nūc, si quidē dimittis eis peccatū, dimitte si min⁹ dele me de libro, quē scripsisti. Et aliqui dicūt, quod licet scriptura de vno tantū vitulo loquatur, quod tamen plures tūc vitulos cōfecerāt: quodq; ideo Hebraei dicebāt: hi sunt dii tui Israel, qui deduxerunt te de terra Aegypti: & Moyses aureos etiā deos dixit, vt dictum est. Alij vero pluralem numerum positum etiam dicūt pro singulari, more Hebraici idiomatis.

Et spreuerūt terram desiderabilem. Promissam regionē spreuerunt, quauis optima esset, vt in libro Numerorum legitur. Deinde narrat, quo pacto eā spreuerint. Verū dices, non spreuisse eos hāc terrā, quinimmo admiratos esse, sed propheta intelligit, qd dū molles ac languidi fuere, & laborare noluerunt vt illam reciperēt, spreuisse eā videantur.

Non crediderunt verbo eius. Quod daturus eam esset populo, quemadmodum promiserat.

Et murmurauerūt in tabernaculis suis. Oīs enim, inquit, cōgregatio dedit vocē, & flebat populus nocte illa, & murmurabat quādo. Exploratores reuersi sūt: & adnūciarūt qd potissimi essent illi populi, qd pmissionis terrā incolerent.

Nō exaudierūt vocē domini. Vocē illā. sc. quā dixerat daturū se eis illam terrā. Huiusmodi quippe vocī non crediderūt.

PSALMVS

Et eleuauit manū suam super eos. Mouit manū suam aduersus eos, hoc est, puniendi ac castigandi potentia in eos commotus est.

Karabā-
dā.

Vt destrueret eos in deserto. Vt eos scilicet occideret.
Vt constitueret semen eorum in gentibus. Vt planteret filios eorum in terra gentium: Chanæorum scilicet & aliorum populorum. Dixit enim, inquit, dominus ad Moysen, omnes viri, qui iam decies tentauerunt me, & non audierunt vocem meam, certe non videbunt terram, quam iuravi patribus eorum, sed filij eorum, qui sunt mecum hic.

Et dispergeret eos in regionibus. Predictarum gentium.

Et initiati sunt Beelphegor. Beelphegor Moabitum seu Madianitarū idolo, iniitasse sese Iudæi ac dicasse visi sunt, dū solennes ac festiuos ei dies celebrarent, vt in Numerorum libro traditur, quando Moabitidā puellarū pulchritudine deliniti, persuasi sunt, vt illorū colerēt simulachra.

Et comederunt sacrificia mortuorum. Mortua appellat idola, tāquā quæ sine sensu sunt, & sine aliqua operadi potestate.
Et irritauerunt eum in adiumentis suis. In huiusmodi eorum operibus.

Et multiplicata est in eis ruina. Multi quippe eorū perierūt.
Et stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio. Surrexit de media congregatione, & placauit deum, quando accepto iaculo Israelitam virum vnā cū Madianitide muliere transfixit: quam ob causam cessauit ira dei: id est populi ruina. Erat autem Phinees filius Eleazari, filij Aaron.

Et reputatum est ei ad iustitiam. Hoc est, in virtutem. Atque ideo præmiū à deo ei & semini eius datum est, sacerdotium æternū.

In generationem & generationem vsque in seculum. Perpetuo quippe ab omnibus laudatur, pro illata illa nece, quam religionis ac pietatis zelo patrauit.

Exe. 17.

Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis. In deserto Cad. Illic enim populus sitim perpeti ægre tulit. quo circa murmurauit, & contradixit: vnde aqua, quæ de petra illa effluxit contradictionis aqua appellata est.

Et afflicti sunt Moyses propter eos. A deo enim iussus est accipere virgā suā & congregare populum, petramque; alioquin, q̄ illic erat, & iubere, vt aquā daret. Accepta itaq; Moyses

CENTESIMVSQVINTVS.

299

virga, & congregato populo, dixit: Audite me, o increduli, nunquid ex hac petra educemus vobis aquam? deinde virga petram bis percussit, & emanauit aqua. quia igitur non allocutus est Moyses petram, vt iussisset deus in gloriam suam, sed pusillanimitate ductus, ad populū cū indignatione verba direxit, idcirco afflicti sunt à deo, qui ei postmodum, ac fratri Aaron dixit: quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israel, propterea non inducetis vos congregationem hanc in terram, quam dedi vobis. Sanctificaretis enim dixit, pro glorificaretis.

Quia exacerbauerunt spiritum eius. Animum Moysi, Israëlites exacerbauerunt, murmurantes & maledicentes ei. Docemur autem his verbis, quemadmodum ipse etiam Moyses, angustis pressus, pusillanimis effectus est.

Et distinxit in labijs suis. Ambiguo quippe ac flexiloquo sermone locutus est, hæsitan. an aqua fluere. Puto etenim, quod ob frequentes Iudæorum ingritudines aduersus deum, qui tanta eis præstiterat beneficia, suspicatus sit Moyses, aquas emanaturas non esse.

Non exterminauerunt gentes, quas dixit illis. Hoc traditur in libro Iudicum.

Et commixti sunt in gentibus, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum. Opera iniqua, nimirum, & impia. vide in psalmo 77. ibi: Et auersi sunt, & spreuerunt quemadmodum & patres eorum.

Et factum est illis in scandalum. Hoc quod seruiuerint sculptilibus factum est eis in impedimentum diuinæ protectionis, in offendiculūque, & in ruinam.

Et immolauerunt filios suos, & fillas suas demoniis, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum, quas immolauerunt sculptilibus Chanaan. Veluti eos fecisse patet, qui opera gentium didicerant. Gentes enim aliquando olim hæc agebant.

Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum. Contaminata hoc in loco idem est, quod cæde infecta.

Et fornicati sunt in adiumentis suis. Recedentes enim à deo hæmonibus adhaferunt, quod delictum prophetæ. adulterium, aut fornicationem appellant. Intelligi etiā possunt hæc verba de eorum intemperantia.

Et iratus est furore dominus in populum suum, & abominatus est hereditatem suam: & tradidit eos in manus gentium. Quemadmodum iudicium liber docet.

Et dominati sunt eorum ij, qui oderant eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, saepe liberauit eos, ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo. Maligonia quippe, atque ingrata mente sua deum prouocauerunt.

Et humiliati sunt in iniquitatibus suis. Deciderunt enim ab adeptis viribus, infirmi que, ac debiles effecti sunt.

Et vidit dominus cum tribularetur, dum exaudiuit orationem eorum, & memor fuit testamenti sui. Testamenti, inquam, ad Abraham, Isaac, & Iacob.

Et paenituit eum secundum multitudinem misericordiae suae. Commutauit enim iram in misericordiam. est etenim valde misericors.

Et dedit eos in misericordiam. Eorum misertus est.

In conspectu omnium, qui ceperant eos. Adeo palam atque adeo manifeste eorum misertus est, ut omnes qui fecerant eos captiuos, perspicue id cognouerint. Variis enim gentes, variis temporibus eos in seruitutem redegerunt, quemadmodum in praedicto iudicium libro traditur. Factum est autem hoc tempore Cyri, Darij, & Artaxerxis, ut Esdras scribit. Saluos fac nos domine deus noster. Iterum ad preces recurrit.

Et congrega nos de nationibus. Puto petitionem hanc proferri ex persona Ecclesiae, quae de gentibus congregata est: vel forte ex persona Iudaeorum, qui post Babyloniam captiuitatem dispersi sunt.

Ut confiteamur nomini tuo sancto. Ut gratias tibi agamus, tantum saluatori ac liberatori nostro.

Et gloriemur in laude tua. Magnum etenim quid est, deum laudare, vera etiam, ac summa gloriatio est omnibus, qui eum laudant: ea ratione videlicet, quod digni effecti sunt tanto ministerio.

Benedictus dominus deus Israel, a seculo & usque in seculum. Benedictus enim semper est, & laudandus.

Et dicet omnis populus, fiat fiat. Dicet omnis populus: Benedictus dominus: vel dicet omnis populus, fiat, inquam, fiat benedictus dominus.

Alleluia.

Cum hic psalmus simili modo beneficia dei narret in humanum genus collata, eandem merito cum precedentibus psalmis inscriptionem sortitus est.

PSALMVS CVI.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordiae eius. Eisdem verbis propheta in praecedenti psalmo exorsus est.

Dicant qui redempti sunt a domino. Dicant, inquam, quod bonus est, & quae sequuntur.

Quis redemit de manu inimici. Diaboli scilicet, est enim sermo de fidelibus Christianis. quiaquam Iudaei contendant psalmum hunc intelligi debere de iis qui ex Babylonica captiuitate reuocati sunt in patriam, quaedam vero exemplaria habent, de manu inimicorum, hoc est, de potestate daemonum.

Et de regionibus congregauit eos. De regionibus gentium congregatos, in vna ecclesia, atque in vnicam fidem coniunxit.

A soli ortu, & occasu: ab Aquilone, & mari. Ex quatuor enim mundi partibus in vnum congregati sunt: quia in omnem terram exiuit sonus Apostolorum, & in fines orbis terrae verba eorum.

Errauerunt in solitudine, in iniquo. Errabant olim gentes omnes ambulantes in conuersatione quadam deserta solitariaque ac viduata virtutum fructibus, & omni sacrae doctrinae potu prorsus carente.

Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Ciuitas habitaculi proprie coelum est: cuius viam non inuenerant, veluti errabundi: vel ipsa etiam cognitio dei, virtusque & religio.

Esurientes, & sitientes. Erant scilicet, neque enim cognitionem dei aut doctrinam ullam habebant, quae cibum, aut potum animabus suis praestarent.

Anima eorum in ipsis defecit. In peccatis nimirum contrita, atque ideo etiam effecta debilis, & infirma.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Clamabant propter ad dominum, salutem ac redemptionem gentium optantes: ipsique angeli pariter, qui vniuersis sortito nationibus praesunt.

Et de omnibus necessitatibus eorum eripuit eos. De multiplici, scilicet daemonum tyrannide.

Et deduxit eos in viam rectam. Quae ad coelum ducit, quam

PSALMVS

antea non inuenerunt, cum in errore degerent: incarnat^o vero deus docuit eos omnem veritatem.

Et irent in ciuitatem habitaculi. De qua paulo superius diximus.

Confiteantur domino misericordias eius. Adnuncient, inquit, misericordias, dei erga se.

Et mirabilia eius filiis hominum. Et narrent, inquit, filiis hominum id nescientibus, mirabilia dei opera in eos, seu propter eos facta.

Quia satiavit animam inanem. Vacuas ac esurientes animas diuino pane impleuit, potuque viuifico, euangelica nimis doctrina.

Et animam esurientem satiavit bonis. Idem repetit aliis verbis.

Sedentes in tenebris, & umbra mortis. Hoc est in tenebris erroris. Error etenim umbra est, atque imago corporis huius mortis, dum a vera ac perpetua, coelesti vita nos separat, quemadmodum illa a praesenti.

Fines in mendicantibus. In mendicitate, hoc est, inopia virtutum, fortiter praeterea ac graui cathena peccatorum cathenis enim, inquit, peccatorum suorum unusquisque costringitur.

Quia exacerbauerunt eloquia dei. Hoc est, deum ipsum loquentem de eorum salute, loquentem, inquam, per eam rationem, quae omnibus hominibus insita est, vel per legem datam per prophetas, per beneficia, per minas, per plagas, & per cetera omnia quibus, ut inquit Gregorius theologus, studuit deus vitia hominum conterere.

Et consilium altissimi irritauerunt. Ipsum, scilicet altissimum, eorum saluti consulentem. Per eloquia enim dei, & per consilium altissimi, deum ipsum circumloquuntur.

Et humiliatum est in laboribus cor eorum. Afflicta est miseris anima eorum in malis & peccatis.

Infirmati sunt, & non erat, qui adiuuaret. Qui eriperet eos a tyrannide diaboli.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum saluauit eos. Haec verba, quae propheta diuino: omnium beneficiorum magnitudinem exprimere satagens, in praesenti psalmo sepius, hoc est, quater repetit, iam a nobis superius exposita sunt.

Et eduxit eos de tenebris, & umbra mortis. Atque haec verba e-

CENTESIMVSSEXTVS.

301

tiam superius exposuimus.

Et vincula eorum dirupit. Vincula videlicet peccati, quibus daemones eos inuoluerat, vel vincula seruitutis daemum.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Haec verba, quae ut sermonem de gratiarum actionibus intensiorem redderet, simili modo a propheta quater in hoc psalmo de industria repetuntur, paulo superius a nobis satis declarata sunt.

Quia contriuit portas aereas. Occlusas diu olim, & valide obfirmatas inferni ianuas infregit dominus, quando illuc descendens carceri emancipatos patres eripuit.

Et velles ferreos confregit. Velles inquam huiusmodi portarum, per portas etiam aereas, & per velles ferreos intelligere possumus significari, quod difficile esset euadere loca illa.

Adiuuit eos in via iniquitatis eorum. Hoc est, cum adhuc in iniquis, ac prauis eorum operibus, perseuerando procederent.

Propter iniquitates enim suas humiliati sunt. Valde enim afflicti sunt, ob quod misericordia & auxilio diuino dignos se ostenderunt.

Omnem cibum abominata est anima eorum. Omnem inquam cibum animae rationabile & omnem doctrinam. adeo enim deprauatis erant animis, ut ipsa etiam gentiliu studia fastidiret.

Et appropinquarunt usque ad portas mortis. Mortem animae intelligit, quae perpetuis suppliciis hominem obnoxium reddit, per portas autem mortis, magna ac grauius nuncupat delicta, quae morti hominem addicunt, vel ipsam circumloquitur mortem, est autem sermo de fidelibus.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum saluauit eos. Dictum est superius.

Misit verbum suum, & sanauit eos. His verbis personarum distinctio in diuinitate demonstratur, dum dicitur: misit verbum suum, hoc est, filium suum. neque enim dicere possumus missum, nisi missi persona subsistat, & viuat. unde consona prophetae nostro dominus loquens, dicebat: quod pater eum misit, hoc igitur verbum quod a patre missum est, *et sanauit eos.* omnem languorem atque omnem infirmitatem sanauit.

Et eripuit eos de corruptionibus eorum. Hoc est, a peccatis. *Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis ho-*

PSALMVS

minum. De his verbis superius dictum est.

Et sacrificent ei sacrificium laudis. Sacrificium, inquam rationabile, atque euangelicum, laudantes, benedicentes, & gratias agentes.

Et aduuncient opera eius in exultatione. Scientes ignorantibus aduuncient, senes iunioribus. per opera autem dei, illius beneficia, misericordiam & incarnationem intellige, & cetera omnia, quae ad salutarem dispensationem pertinent.

Qui descendunt in mare nauibus, facientes operationem in aquis multam, ipsi viderunt opera domini. Sermo est de apostolis, qui antea piscatores fuerunt: qui in mare nauibus descenderunt, & piscatorum munus in aquis maris exercentes, praecipue, ac supra omnes, viderunt opera domini nostri Iesu Christi.

Et mirabilia eius in profundo. Sed quae nam sint haec mirabilia, audi ex sequentibus.

Dixit, & stetit spiritus procellae, & exaltati sunt fluctus eius. Dixit & surrexit procella. facta est enim, inquit, tempestas venti magna, & fluctus irruerunt in nauis, ita ut operiretur.

Ascendunt usque ad caelos, & descendunt usque in abyssos. Fluctus maris qui tempore illius procellae excitati sunt, tollebantur modo quasi in caelos, modo autem in ima descendebant: quemadmodum in huiusmodi fluctuationibus, atque atrocibus tempestatibus fieri solet. Est autem sermo hyperbolicus, quo loquendi modo saepe numero scriptura utitur: ut illud est, super niuem dealbabantur. item illud: ciuitates munitae erant usque ad caelum, & cetera huiusmodi.

Anima eorum in malis tacebat. In timore atque in periculis defecerat. ipse enim dominus dormiebat, Apostoli vero accedentes excitauerunt, cum dicentes: domine salua nos, quia perimus.

Turbati sunt, & commoti sunt sicut ebrius. Commoti sunt in precordiis suis: quanquam ebrius quidem a vino commouetur, Apostoli vero timore perturbati sunt.

Et omnis sapientia eorum deuorata est. Sapientia, hoc est, peritia remigandi, tunc omnis defecerat.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Dum tempestate agitantur, ut diximus.

Et de omnibus necessitatibus eorum eduxit eos. Ex timore illo videlicet, atque ex periculo. deinde, quo pacto id factum fuerit narrat.

CENTESIMVSSEXTVS.

305

Et mandauit procellae, & stetit in auram, & siluerunt fluctus eius. Incipauit enim, inquit, dominus ventos, & mare: & facta est tranquillitas magna. aura quippe, mitis ac placida est, & tranquilla quaedam spiratio.

Et letati sunt, quoniam quieuerunt. Vastissimi, scilicet illi fluctus, 200 x 400.

Et deduxit eos in portum voluntatis suae. Per portum diuina mandata intellige, quae illic commorantur ab omni animae naufragio tutum seruant.

Constituteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filii hominum. Haec omnia Apostoli aduunciabant.

Extollens eum in ecclesia populorum. In carionum omnium congregatione.

Et in cathedra seniorum laudent eum. Eorum scilicet, qui ceteris in concilio supereminent.

Posuisti flumina in desertum. Graecos & gentiles, scilicet qui cum eloquentiae quasi fluminibus, & omnis generis disciplinis redundarent, omni demum sapientia deserti esse visi sunt, cum illiterati ac piscatores homines eos represserint.

Et exitus aquarum in sitim. Dum huiusmodi studiorum redundantiam ariditate damnauit.

Terram fructiferam in salsuginem, & a malitia habitantium in ea. Iudaea regio quae prophetis, quasi speciosissimis fructibus, olim referta erat, in omnimodam sterilitatem versa est. salsuginosa enim humus, est frugibus prorsus infertunda: incolarum autem virio, id effectum est, ut scilicet eiusmodi viros, ea terra amplius non produceret.

Posuisti desertum in stagna aquarum. Ecclesiam de gentibus congregatam, quae prius virtutum frugibus vacua erat, sacri baptismatis fluentis esse fecit irriguam, quae abunde adeo effluerunt, ut ingentis stagni speciem praese tulerint.

Et terram in aquosam in exitus aquarum. Eandem ecclesiam fidelium, quae antea in aquosa fuerat, & arida, diuinique verbi inops, effecit, ut vitae dogmata scaturiret.

Et collocauit illic esurientes. Eos qui spirituali cibo diu olim caruerant.

Et constituit ciuitates habitaculi. Habitationis, inquam, spiritualis. intelligit autem varias ac particulares ecclesias fidelium, quae per vniuersum orbem constitutae sunt, tam aperte adeo omnia praedicat.

PSALMVS

Et seminauerunt agros. Euangelicæ prædicationis semine seminarunt apostoli hominum animas, quæ antea agrestes erant atque incultæ.

Et plantauerunt vineas. Rursus per vineas, animas fidelium intelligit, ferentes virtutum racemos.

Et fecerunt fructum germinis. Germinis, inquit, mystici, Christo domino oblatis, cumque lætificantis.

Et benedixit eis. Alit enim Lucas de apostolis, quod extollens dominus manus suas benedixit eis manifestum est igitur, quod propter apostolos, & eorum successores hoc dictum est.

Et multiplicati sunt valde. Nam ex duodecim, & septuaginta viris, in numerosissimum populum propagati sunt.

Et pecora eorum non sunt minorata. Per pecora eos intelligit, qui inter Christianos simpliciores sunt, nec tam solerti ingenio sunt præditi, vel aliter: pecora apostolorum, discipuli eorum sunt, qui instar pecorum eos sequuntur, quocumque duxerint, quique veluti rationales oues cibum ab eis capiunt & numerosissimi etiam fuerunt, cum autem Ecclesiæ augmenta prædixerit, futuras etiam illius persecutiones, & calamitates adnunciat.

Et pauci facti sunt, & afflicti sunt, à tribulatione malorum & dolore. Pauci facti sunt fideles, cum multa millia eorum pro Christo variis cruciatibus interierint. afflicti autem sunt à tribulatione tentationum & dolore, dum præsentibus bonis spoliati, expulsi, verberati, atque innumerabilia alia passi sunt.

Effusa est contemptio super principes eorum. Per principes, fidelium reges ac duces illos intelligit, quibus suberant, & à quibus multas persecutiones sustinuerunt: qui principes, tanquam inutiles, à Christo contempti sunt.

Et errare fecit eos in inuio, & non in via. Seduci eos permisit, tanquam immedicabiles. Est autem modus hic loquendi frequens apud scripturam, ut facere quempiam dicat, qui permittit. Ionium vero & sine via appellat, peruersa atque impia eorum dogmata.

Et adiunxit pauperem ex inopia. Populum, qui pauper erat adiunxit, ex inopia, quæ est propter Christum.

Et posuit quasi oues familias. Eas quippe, ut proprias oues, in ordinem redegit, per familias autem, quas iuxta Græci nominis significationem, parentelas quis melius dixerit, uni-

CENTESIMVSSEPTIMVS. 303

uersas Ecclesiarum cōgregationes intelligit, tum propter cognationem fidei, tum quia vnum Christum verum patrem familias habent: qui & pastor bonus appellatur, & animam suam posuit pro omnibus.

Videbunt recti, & lætabitur. Fideles, qui per rectam viam semper incedunt, videbunt ea, quæ superius dicta sunt.

Et omnis iniquitas obturabit os suum. Dilata nimirum prædicatione ad ipsos usque Reges, per iniquitatem autem iniquos ipsos homines intelligit.

Quis sapiens & custodiet hæc? & intelligent misericordias domini. Quis sapiens erit, & obseruabit hæc, credens quod futura sint? & intelligent misericordias domini, hoc est, cognoscent hæc, ubi finem habuerint.

Canticum Psalmi ipsi David.

Tituli huius ratio, in proemio operis, & alibi etiam explicata est.
PSALMVS CVII.

Paratum cor meum deus, paratum cor meum. Cantabo & psallam in gloria mea, Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo, confitebor tibi in populis domine, psallam tibi in nationibus, quoniam magna est supra cælos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua. Exaltare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua. Hæc omnia eodē ordine habentur in psalmo 56. ubi ea exposuimus, idē enim significat magna est supra cælos: quod magnificata est usque ad cælos, illa autem verba: exurge gloria mea: item illa: exurgam diluculo: intelligi possunt de resurrectione domini: ipso scilicet David aliud supplicare, & Christo aliud promittente, & certum etiam resurrectionis suæ tempus præsignante, profundo quippe diluculo surrexit, ut Lucas tradit. Gloriam vero suam beatus David Christum appellat, veluti, qui ex eius semine nasciturus erat, & summam ei gloriam paraturus.

Et liberentur dilecti tui. Nouus populus nimirum, cum dilexisset enim, inquit, suos Iesus in mundo, in finem dilexit eos.

Saluum fac dextera tua, & exaudi me, Deus locutus est in sancto suo, exaltabor, & diuidam Sicimam, & vallem tabernaculorum

PSALMVS

dimetiatur meus est Galaad, & meus est Manasser, & Ephraim de-
sensu capiti mei: Iudas rex meus, Moab lebes spei mee. In Iduma-
am immittam calcamentum meum, mihi alienigenae subditi sunt. Qui
deducet me in civitatem munitam: qui deducet me usque in Iduma-
am? Nonne tu deus qui repulisti nos? Et non egredieris in virtutibus
nostris. Da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominum. In
deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.
Haec omnia etiam eodem ordine reperies, in psalmo 59.
ubi ea exposuimus. Et licet in aliquibus dictionibus mo-
dicum quid haec ab illis differant, eundem tamen sensum
habent. Nec admiretur, si eadem verba, atque easdem sen-
tentias Propheta saepius repetit in aliis psalmis, cum hic
mos apud Hebraeos habeatur, & apud Prophetas saepe.

In finem ipsi David.

De hac inscriptione saepe alibi dictum est. Illud animaduertendum
est, quod Propheta in hoc psalmo imprecanti quidem personam induit
re videtur, revera tamen Prophetiam eorum malorum contextit, quae
proditorum Iudaeorum, atque eius complices manebant. Est enim hic dici-
di modus frequens in prophetis: & plurima exempla apud scripturam
inveniri possunt. Vnde & Iesus Naue duodecim tribus dividens, quod
do in terram promissionis ingressi sunt, visus est iussu dei quibusdam
benedicere, & quibusdam mala imprecari. Benedictiones autem illae
& maledictiones, futurorum prophetias continebant.

PSALMVS CVIII.

Deus laudem meam ne taceam. Praesentem psalmum
in persona Christi supplicantis credimus fuisse
conscriptum: qui cum hominis personam induit
set omnium hominum more, diutius etiam vive-
re cupiebat. Deum igitur alloqui introducit Christus in
hoc psalmo, & dicere: noli deus extinguere aut silentio tra-
dere laudem illam, quae propter me alium tuum tibi iusti-
ter offertur ab iis, qui mirabilia opera mea inspicientes, sum-
mis te propterea glorificant laudibus. Vel noli deus extin-
guere laudem meam, qua assidue te laudo. Quaecumque enim
operor, tibi adscribo, atque in gloriam tuam efficio. Silentio
itaque non pretereas preces meas, quas cum laude offero.

CENTESIMVS OCTAVVS.

304

Quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Peccato-
rem & dolosum, Iudam intellige, qui os suum adversus sal-
vatorem aperuit, quando cum principibus sacerdotum, &
senioribus populi locutus est, ut Christum proderet.

Locuti sunt adversum me lingua dolosa. Iudas nimirum & prin-
cipes sacerdotum, ac seniores populi, dolos, atque insidias
adversum me simul struentes.

Et sermonibus odij circumdederunt me. Plena odio in me ver-
ba vomentes, saepenumero enim Iudaei, qui Christo circu-
aderant, huiusmodi sermones proferebant, summo studio
contententes, ut ei aliquo pacto detraherent: quippe, qui
aut expresse contumelia eum afficiebant, aut perversè in-
terrogabant.

Et impugnauerunt me gratis. Hoc est temere, & absque vl-
la causa.

Pro eo, ut me diligerent, detrahebant mihi. Cum diligere me
debuissent, qui assidue verbo & opere beneficia in eos con-
tuleram, hi contra, deridebant me, seductorem, iniquum,
& deo adversarium appellantes.

Ego autem orabam. Orabam pro eis. In Evangeliiis quip-
pe orari iussit Christus pro calumniantibus, & pro perse-
quentibus. Vel orabam invocans auxilium tuum. Saepenu-
mero enim orasse eum ad patrem, ibidem legimus.

Et posuerunt adversum me mala pro bonis. Ipsi, inquit, con-
tra operati sunt in me mala, pro beneficiis à me in eos
collatis.

Et odium pro dilectione mea. Pro dilectione, qua eos pro-
sequebar.

Constitu super eum peccatorem. Verbum constitue, & alia
verba imperativi & operativi modi, quae sequuntur, quan-
quam sub eiusmodi figura loquendi sint posita, habent ta-
men significationem futuri temporis, ac si dixisset: consti-
tuet, stabit, exhibit, & sic de singulis. Constitue, inquit, dia-
bolum super Iudam. Intravit enim, ut legimus in Euan-
gelio, in eum Sathanas. Constitue vero posuit, pro perimite
constitui, iuxta peculiare illud scripturae idioma, de quo se-
pe diximus.

Et diabolus stetit à dextris eius. Hoc est, sicut ei Sathanas fami-
liaris. Solent enim familiares ac domestici alicui stare ei à

PSALMVS

dextris: Atque ideo iustis deus dextram regionē in futuro iudicio assignauit. Et aliter: diabolus stabit à dextris eius, dextera illius operationes rapiens. Quod si apud Zachariam prophetam scriptum legimus, de Iesu magno pontifice, quod diabolus steterit à dextris eius, animaduertendum est. illic addi causam, ut aduersaretur ei. stetit enim à dextris eius, ut bona, ac dextera illius opera impugnaret.

Cum iudicetur, exeat condemnatus. Cum à mortu proprio conscientie condemnatus fuerit, exibat de Iudeorum concilio condemnatus. poenitentia enim ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens: peccavi tradens sanguinem innocentem. illi autē dixerunt, quid ad nos? tu videbis. A seipso itaq; atq; ab illis pariter condemnatus est. cōdemnantū enim verba sunt, tu videbis.

Ita dicitur ap.

Et oratio eius fiat in errorem. Aberrēt, inquit, eius oratio & non cōsequatur, quod postulat. optabat enim Iudas, vtiq; ac precibus ipse pariter, ac Christi inimici. quibus se coniunxerat, id vnū petebant, ut exterminaretur Christus, & eius memoria deleteretur. inanis igitur fuit huiusmodi eorum oratio, & votum. vel generaliter etiam dicit, quod omnis eius oratio aberrabit, quod non fuerit optatis rebus, ob prauos ac peruersos scilicet eius mores.

Fiant dies eius pauci. Cito post proditiōē morietur. modo enim tempore superuixit, cū paulo post suffocatus sit.

Et episcopatum eius accipiat alter. Mathias scilicet, qui illius apostolatū sortitus est. apostoli quippe, episcopi, hoc est, custodes erant & pastores credentium.

Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua. Hæc, & quæ sequuntur ad Iudā pertinere non videntur, cū de vxore, aut de filiis eius, sacra historia nobis nihil tradiderit. Atq; ideo Chrysost. dicit, hæc prædicta esse de alio quodam, qui post reditū populi à Babylone, sacerdotiū inuadere conatus est, in quo manifeste hæc oīa adimpleta esse traduntur.

Zacharia 14

Fluctuantes transferantur filij eius, & mendicent. Veluti tempestate concussi ex proprie domus sede transferentur, & mendicabunt, paupertatē vnā cū ceteris calamitatib; sustinentes.

Eiciantur de habitaculis suis. Ex ipsis etiam habitaculis eiciantur, nec in eis dabitur habitandi facultas. per habitacula autem, (vt Græca dictio, οἰκιστὰ, significantius denotat,)

CENTESIMVS OCTAVVS. 305

notat) ruinas domorum intelligit. Huiusmodi vero pœnas dabunt, quia paternæ iniquitatis fuere participes.

Scrutetur fornicator omnem substantiam eius. Scrutabitur eū fornicator, quærens sibi reddi quæ crediderat.

Et diripiant aliqui labores eius. Post fornicatorem, isti rapiunt quæcunque fuerint relicta.

Non sit illi adiutor. Nemo ei opem aliquā ferat: post mortem scilicet.

Nec sit, qui misereatur pupillæ eius. Nec erit aliquis, qui eorum misereatur, ob rationem superius dictam.

Fiant filij eius in exterminationem. Sed nec simpliciter exterminabuntur: quin immo & ipsi erunt sine prole. Addidit enim Propheta, dicens.

In generatione vna deleatur nomen eius. Delebitur eius memoria conclusa in vna generatione: in vnica inquam generatione ipsorum filiorū, nullis aliis post se liberis relictis.

In memoriam videat iniquitas parentum eius in conspectu domini. Parentum, hoc est, patris, & aui, & aliorum maiorum. nam de matre particulariter inferius dicit. Horum vero iniquitas redibit in memoriam: quia vnā adiutores ei fuere, vel quia filios restituerunt ad vitia. Redituram autem iniquitatem eorum in memoriam, ideo dicit, quia non dimittetur eis delictum nec obliterabitur, aut nihil existimabitur.

Et peccatum matris eius non deleatur. Non delebitur, quia simul cum parentum iniquitate peccatum matris condemnabitur. Per iniquitatem autem & per peccatum istorum, institutionem filiorum intelligit ad vitia, vel consensum, aut auxilium præstitum eorum delictis.

Fiant coram domino semper. Eorum peccata & iniquitates erunt semper coram deo, id est, nūquam eorum obliuiscetur deus.

Psalmus
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

Et exterminetur de terra memoria eius. Rursus ad Prophetiam reuertitur de Iuda, & est modus hic quidam consuetus aliquando apud Prophetas, quo Prophetas intercidiūt, & alia in medio ponunt, ac rursus ad primum argumentum redeunt, sicuti subministraverit sanctus spiritus. Exterminabitur vero memoria eius, quia nec bona eius, nec generatio per successiones illius memoriam seruabunt.

Eo quod non recordatus est facere misericordiam. Quoniam,

Q

inquit, noluit facere misericordiam erga eum, qui summis impetibus iniuriis, & multiplicibus oppressus fuit insidiis. Quinimmo cum ipsis etiam insidiatoribus conspirauit, beneficiorum sibi à Christo collatorum immemor. Nā si meminisset, verisimile est facturum eum fuisse misericordiam, hoc est, illius miserturum fuisse.

Et persecutus est hominem pauperem, & inope, & compunctum corde, vt mortificaret. Persecutus vero eū est, quando accepta turba multa à principibus sacerdotum, & senioribus populi, cum gladiis, & lignis venit, vt eum quæreret. Inops autem & pauper Christus dicitur ob tenuitatem assumptæ carnis, & quia adeo inops erat, vt non haberet, vbi caput reclinaret, vt diximus in principio psalmi 40. Compunctus vero corde dixit, iuxta illud: dilcite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

Et dilexit maledictionem, & venit ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Propriis enim operibus alteram attraxit, & alteram repulit, & maledicent quidem ei pii ac fideles omnes, benedicit autem nemo.

Et indutus est maledictione, quasi vestimento. Maledictione, inquam, qua prorsus semper detinebatur, quæ nūquam ab eo aberat. Indutus est autem ea, proditione intercedente.

Et ingressa est quasi aqua interiora eius. Non exterius tantū huiusmodi maledictio eum circumdedit, sed ea etiam, nō secus atque aqua intrinsecus imbutus est.

Et quasi oleum in osibus eius. Nec tantū intro ingressa est, sed vltra etiam interior magis penetrauit. Auger autē sermone suo hoc factum Propheta, grandem esse indicās maledictionis cumulum. Et per aquam quidē, eius vehemētiā ostendit, per oleum vero difficultatem in ablundo, & consequenter illius diuturnitatem.

Vt ei quasi vestimentum quo circumdatur, & quasi zona qua semper accingitur. Ea scilicet ratione, vt perpetuo eū contingerat, & constringat.

Hæc opus detrahentium mihi à domino. Hoc opus, id est, hæc poena, seu hoc opus penarum, qua supra cōmemorauimus Iudam & complices passuros esse: hæc, inquam, poena, Iudæ & lociorum, mihi detrahentium à domino erit. Vel iuxta aliam literam, hoc est opus hominum detrahentium mihi a-

pad dominum, dū scilicet me deo dicunt aduersariū esse. *Et loquentium mala aduersus animam meam.* Diximus in psalmo 40. ibi: aduersum me cogitabant mala mihi.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum. Fac in me misericordiam, non quia ea ego dignus sim, sed ppter te, qui misericors es. Humano autem more Christus hic pces suas fundit, docens nos, vt animi moderatione, si quādo iniuria afficiamur, atque hoc pacto diuinum nobis auxilium attrahere. Dictum est etiam in eodē psalmo ex Christi persona: tu autem domine misere mei, & multa alia eiusmodi in 21. psalmo legi possunt.

Quia bona est misericordia tua. Hoc est, semper utilis, atque efficax. Humana quippe misericordia sæpenumero inefficax est, interdum verum etiam nocet.

Libera me quia inops, & pauper sum ego. De inope & paupere superius diximus. Legimus etiam dictum ex Christi persona, in psalmo 11. libera à framea deus animam meā: & in Euangelio, pater salua me ex hac hora.

Et cor meum turbatum est intra me. Legimus etiam eum dixisse in Euangelio: Nunc anima mea turbata est: itō, tristis est anima mea vsque ad mortem.

Sicut umbra, quæ declinat ablatum sum. Tā cito ablatum sum, inquit, sicut aufertur umbra cum deletur. Prepositio autem illa quæ habetur in dictione Græca, ἀνταρτίον, aut superflua est, Hebraici sermonis more, aut idem sibi vult, ac si dicatur: pro bonis, quæ eis contuli, ego contra ab illis ablatum, atque interemptus sum.

Et excussus sum sicut locustæ. Tam facile, inquit, ob summā eorum inuidiam ē præsentī vitæ excussus sum, vt locustæ excutiantur, si quando ventis fuerint agitate.

Geniva mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum. Duram quippe atque asperam vitam agebat dominus, & testimonium reddunt quadraginta ieiunij dies & panes illi hordeacei, & spicæ quæ vellebantur à discipulis: tametsi benigna quadam dispensatione, lautiori aliquando mensa vteretur. Et caro mea immutata, seu cōmutata est ad asperitatem, & squalliditatem quādam: atque hoc propter indigentiam olei: quia scilicet oleo vnctus nō sum. Solebant enim veteres vngi, cum lauarentur.

PSALMVS

Et ego factus sum opprobrium illis. Illis, inquam, sanguinolentis Iudæis, qui Christum exprobrabant, atque ei illudebant, ut scribunt Euangelistæ.

Viderunt me, & commouerunt capita sua. Viderunt me suspensum in ligno. Pertranscuentes enim blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: o qui destruis templum, & in tribus diebus ædificas illud, salua te metipsum.

Adiua me domine deus meus, & saluum me fac secundum misericordiam tuam. Quemadmodum velut homo patiebatur, ita etiam velut homo preces fundit ad deum. Quod vero ait: Secundum misericordiam tuam, dic, id est, in misericordia tua, & tanquam misericors.

Et sciant, quia manus tua hæc, & tu domine facisti eam. Sciant, inquit, quod auxilium hoc tuum est. Adiuuisti enim me, tanquam filium dilectum, nec despexisti veluti tibi aduersarium.

Maledicent illi, & tu benedices. Dicebant enim Iudæi illi deo inimici: nunquid aliquis ex principibus credidit in eum, aut ex Phariseis? sed turba hæc, quæ non cognoscit legem, maledicta est. Maledictio etiam, dicitur blasphemata.

Qui insurgunt in me, confundantur. Post resurrectionem enim meam, aut post vniuersalem resurrectionem, omnino confundentur.

Servus autem tuus letabitur. Propter homines, qui saluati fuerint.

Induantur, qui detrahunt mihi pudorem. Induantur confusione, dispersi in omnes gentes, seruituti addicti, atque in honoreati.

Et operiantur, quasi diploide, confusione sua. Eundem sensum aliis repetit verbis. Diplois autem est vestis duplex.

Confitebor domino valde in ore meo. Gratias ei agam, tanquam liberatori & saluatori.

In medio multorum laudabo eum. Vere gratias deo agit Christus, & vere laudat eum in medio multorum, cum assidue in Ecclesia legantur Euangelia, in quibus patrem laudat & glorificat.

Quia adstitit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persecutoribus animam meam. A dextera enim parte adstât, qui in bello alicui opem ferunt, vel aliter: Adstitit ex dextris actioni-

CENTESIMVS NONVS.

307

bus, allelus ad eius auxilium, ab illius virtutibus, & saluauit eum, suscitando illum à mortuis.

Psalmus ipsi David.

De hac inscriptione sæpe dictum est. Is tunc autem psalmum probata in Christum conscripsit.

PSALMVS CIX.

Isit dominus domino meo. Pater assumpto in eum Iesu Christo domino dixit verba quæ sequuntur. Dominum autem patrem, & dominum etiam filium appellat, diuinitatem indicans vtriusque personæ. Quod si alibi scriptum legimus, dominus deus tuus, dominus vnus

est, dictum id fuit, non ut vnigenitum filium deum esse negaret, sed ut eos, qui falso dii putabantur, à vero deo distingueret. Dixisse autem eo modo deum intellige, quo digni ac congrui est, illi loqui. Huiusmodi autem verbis impiorum ludæorum ora obstruuntur, dicant enim quæso, qui nã sint hi duo domini regis David, quorum alter ex ventre ante Luciferum est genitus, & sacerdotio honoratus secundum ordinem Melchisedech. Neque enim hiscere etiam poterunt.

Sede à dextris meis. Quæadmodum per dictionem dominus, patri ac filio æquæ adtribuit, ita etiam per sedem filij à dextris patris, æqualis honor filij cum patre manifestatur. Quorum enim sedes æqualis est, eorundem commune est etiam imperium. Silenti igitur Arrius, & Eunomius, qui æquale patri filium negant. Quoniam vero deus pater incorporeus est, & dexteram non habet aut sinistram (corporum enim hæc sunt) testat, ut per sedem, requiem & fruitionem diuini imperij intelligamus, utrique eorum propriam, & honorem patrem.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Iudæos, Gentiles, Hæreticos, & Dæmones. Dictio autem, donec, non ad distinctionem futuri temporis posita est, sed quæadmodum sæpe alibi diximus, certum tempus designat, & vsquequo, non tollens aliud postea futurum tempus, ut egregie declarat Gregorius theologus in primo sermone de Filio: & nos etiam antiquos secuti patres, scripsimus in illud dictum Euangelij, donec peperit filium suum primogenitum. Quo-

Q. liij

PSALMVS

modo enim sustineri posset aliud scripturę testimoniu? Regnum eius, quod in seculu nō destruetur: aut illud? & regni eius non erit finis. Quod si in presenti psalmo legis patre ponere filij inimicos scabellum pedum eius, & apud Paulum legis ipsum filium id facere (oportet enim, inquit Paulus, Christum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis) non ideo tamen turberis. Communis etenim utrique operatio est: Ambo eandem habent efficiendi potestatem. Omnes autem subiciuntur, alij quidem inuicti, alij vero sponte, ubi scilicet eum ē cęlo descendente viderint, vt manifestius docuit Paulus. Ponere etiam scabellum dixit, pro subiectos reddere, seu subiugare.

Virgam virtutis emittet tibi dominus ex Sion. Virga aliquando in signum pęnarū ponitur, seu castigationis, iuxta illud Apostoli: quid vultis in virga veniā ad vos? in dilectione quidq; pro pastoralis cura, iuxta illud: pascos eos in virga terrea. Aliquando vero p̄gno: vt illud: Exibit virga de radice Jesse. Ponitur etiā pro potētia, vt in presenti psalmo: enī deus pater Christo, velut homini potētiā ex cęlesti Sion: vel ex Siō, quę erat Hierosolymis. Illinc enī potentia operationū, & predicationis Christi, principiu lunepit. intelligere etiam possumus, per virgā virtutis, sanctę crucis Christi. Quid enim ea potentius est, aut efficacius, cum tam facile inimicos omnes in fugam conuertat?

Et dominare in medio inimicorum tuorum. In ditionem atque in dominium tuos inimicos compellens, & iugo euangelico submittens. Hoc autem summa admiratione dignum fuit, quod Apostoli in medio inimicorum constituti, minis que ac persecutionibus tyrannorum vndique impetiti, nō tantum illorum manus euaserint, sed potentissime etiam eos superauerint.

Tecum principatus in die virtutis tue. In illa, inquit, die quando virtus, & potentia tua illustrabitur, tecū erit principatus, hoc est, regnū tuum tūc erit in te, non aliunde scilicet adueniens, sed diuinitatis tue, naturę coniunctus. Et quia dicitur *ext.* principium significat, & principatum, intelligere possumus, qđ principium hoc in loco accipitur pro filio dei, tanquā causā omniū: quia simul est cum patre: & quod dies virtutis, sit prim⁹ eius aduentus, quo multa fecit mira ca

CENTESIMVS NONVS.

303

la: vel etiam secundus, quando vltima tuba mortuos omnes suscitabit.

In splendoribus sanctorum tuorum. Quando splendent sancti tui. Quid enim apostolis fuit splendidius? qui solis instar, totum orbem circumeuntes, virtutum suarum radiis eum illustrarunt. Quod si in presenti vita adeo clari atque illustres fuerant, quales futuros eos esse credendum est, resurrexionis tempore? quando iuxta domini vocem fulgebunt iusti sicut sol. Siue igitur de primo siue de secundo aduentu hoc intellexeris, non errabis.

Ex vtero ante Luciferum genui te. Verba illa: sede à dextris meis: item ista: ex vtero ante Luciferū genui te: dicta mihi esse videtur, veluti, ex persona patris ad filiū. Illa vero: virgā virtutis tue: itē illa: tecū principatus in die virtutis tue: ad filium quidem, sed ex prophete persona proferri: & hęc quidē verba ex vtero: veram ac germanam illam diuinam generationem significant, atque identitatem substantię. Verum etenim proles de ventre parentum generatur. Illa vero: ante Luciferū: eternitatem diuinę huius generationis, dum ante Luciferum eam fuisse attestatur, hoc est, antequam ipse sol creatus esset: quo loquendi modo alibi etiam propheta vsus est in psalmo 7. i. dicens: ante solē permanet nomen eius: sed nunquid forte hoc ita intelligendū est, vt tantummodo eū pater ante solē genuerit, & non antea? Minime. nam & alibi ait: à seculo & vsque ad seculū tu es: tamen nec à seculo tantum, sed & ante seculum: neque vsque in seculum tantum, sed etiam sine fine cum esse, diuina tradat eloquia. Oportet igitur verba hęc digna deo intelligere, atque illud concludere qđ ante omnia, etiā ante ipsa secula, semper fuerit hęc diuina generatio. Itaque qui verba illa, ante Luciferum, referunt ad nosse, quia Christus secundū carnem natus est, patris nimirum beneplacito, & cooperatione sancti spiritus, nō recte Prophetę sermonē intelligunt. Oportuisset enim dicere: ante ortū Luciferi, & nō ante Luciferū. Nam quod simpliciter dicitur, ante solē, tempus significat, quod fuit ante ipsius solis naturā, quę admodum cōtra, si ante solis ortum dixeris, tempus diluculi significabis. Magn⁹ Basilius in sermone de spiritus sancto ait, quod dicitur quid ex aliquo esse, vel ratione

PSALMVS

creationis, iuxta illud: vnus est deus pater ex quo omnia. vel ratione naturæ, iuxta illud: operatio nostra ex nobis est: & quemadmodum splendor solis ex sole, vel ratione generationis, iuxta illud: ego exiui ex patre. item quod hic legimus: ex vtero ante Luciferum genui te. Non quod deus vterum habeat, sed quia veri atque ingenui liberi, ex vtero parentum nasci solent. Hac igitur ratione, hoc in loco de ventre se in generatione filij habere dixit, ad confusionem impiorum: vt in seipsis propriam illi considerantes naturam, discant filium verum fructum esse ex patre, veluti qui ex illius ventre dicitur esse generatus.

Iurauit dominus & non pernituit eum. Vt indignatio in deo perturbationem non significat, sed morum diuinæ potestatis ad vindictam, ita iuramentum dei, non humanos iurandi ritus, sed confirmationem atque asseuerationem significat diuinæ sententiæ. Et non pernituit eum, hoc est, non mutabit decretum, quemadmodum sæpenumero deus confulto multis in rebus facit. Quid autem iurauerit, hoc est, quid asseueranter decreuerit, audi.

Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Sacerdos quidem veluti qui mysticū panē & vinū in cœna apostolis tradidit, quemadmodum Melchisedech Habræ & sociis dedit redeuntibus è bello. Aeternū autē est hoc sacerdotiū, quia nec principium dicitur, neque finē habet, ratione nimirum diuinitatis Christi, quemadmodum nec vllū habuisse principium, aut finē ipsum legimus Melchisedech. verū hūc Melchisedech principium aut finē non habere dicimus, quia historia id tacuit. At Christus diuinitatis suæ nullum verūquam principium habuit, nec finem vllū habiturus est.

Dominus à dextris tuis. Auxilium ei veluti homini laurus. Nam & in psalmo 15, ex persona Christi scriptum legimus: præuidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.

Confregit in die ira sua reges. De die iudicii sermo est, quando impios reges conteret deus, statutus nimirum ab eo poenis, quod si reges ipsos contriuerit, perspicuum est, quod multo facilius ceteros omnes puniet, quod aduersus eū deliquerint.

Iudicabit in nationibus. Hoc est iudicabit nationes: relictos qui in nationibus digni fuerint, vt iudicentur.

CENTESIMVS DECIMVS.

309

Implebit ruinas. Multiplicabit ruinas, multos destruens, quotquot scilicet prauē in eum insurrexerint.

Confringet capita in terra multorum. Capita multorum, hoc est, multos. nā quod superius singillatim dixit de regibus, nūc in vniuersum de aliis dicit. quāquā his verbis, nō tantū cōtineatur pphetia futuri iudicii, sed illud etiā doceamur, intolerādas admodū nobis esse vires dei, qui quoties iratus fuerit, cōfringeret reges, & alia faciet, quā superius dicta sunt.

De torrente in via bibet. Hoc in loco, vitæ ac conuersationis Christi tenuitatem prædicit: quod scilicet tenuem vitam aggressus, bibet de torrente fluente in via, vel bibet ambulans in via. Iuxta anagogen vero, per torrentē redundantiā intellige tentationum ac calamitatum fluentiam, per viā vero, temporariam hanc vitam, & per potum, participatio nem vt sit sensus, quod Christus in præsentī vita tentationum hac calamitatum erat futurus particeps.

Propterea exaltabit caput. Propter humilitatem ac tenuitatem vitæ suæ, inquit, exaltabitur, & ascendens in cœlū, glorificabitur: se debitorque à dextris dei: quia hæc non modo eū nihil læserunt, sed in ineffabile eū sublimitatē inuexerunt.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarum actiones continet.

PSALMVS CX.

Consitebor tibi domine in toto corde meo. Gratias agam tibi non verbis tantum, neque ore simpliciter, aut lingua, sed in toto corde meo, anima contrita, oratione assidua, ac mente ab omni mundana cura iam libera, atque in te totus aspirans. Gratias vero huiusmodi agam, pro beneficiis, quæ tum in me, tum in alios amplissime contulisti. Hoc enim promptissimum est sacrificiū, & facilis oblatio: hoc necessarium opus est, quod assidue à nobis exigit deus.

In consilio rectorū & cōgregatione, magna opera domini. Omnia opera domini magna sunt in consilio, & cōgregatione eorū, qui recte sentiunt. Quæcumque enim aut initio effecit, aut nunc facit, aut ppetuo in futurū efficiet, summa admiratione digna sunt. Admirabili enim sapiētia mundū creauit, & creatū regit. intelligitur vero præcipue hoc dictū, de mirificis dei operib⁹, quæ in vniuersa creatura liquido cōspici

PSALMVS

eiuturque quoties, pbi eque ac pij hoies, vnā pariter congregati cōteplātur, nihil i eis pperā factū, nihil minus ap- tū, aut suo opifice indignū inueniunt. Omnia enī ad amul- sim pcreata sunt, & sua ratione cōsistunt, tamen si sapen- mero multis ob deprauatas eorū mētes secus visum fuerit.

Esquisita in omnes voluntates eius. Hoc est exaete, ac diligen- ter facta, & quēadmodum alius interpres significatius red- didit, prædicta opera, perfecta sunt, & accommodata ad o- mnes dei voluntates. Disponunt etenim probos ac sapi- entes viros, ad implendam eius voluntatem. Nam quis est qui videat, aut audiat huiusmodi opera, & nō excitetur ad sectandum, quodcunque deo gratum esse iudicauerit? in- telligēs ex his deum vere esse, & vere misericordem esse: voluntates autem dei sunt eius mandata.

Censetur & magnificentia opus eius. Gratiarum actio, & ma- gnifica laus sunt dei opera: non tantum hoc, inquam, aut illud opus, sed in vniuersum omnia dei opera, & coniun- ctum & diuisum eiusmodi sunt, vt ad gratiarū actiones, & ad magnificas dei laudes, mouere eos possint, qui ea aut vi- derint, aut audierint. Potest etiam hoc in loco, istud opus particulariter accipi, pro incarnatione domini.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Hoc ad solamen eorū dictum est, qui afficiuntur iniuriis, & ad eruditionem e- tiam eorum qui iniurias inferunt, cum iustum atque æter- num vtrosque dei iudicium maneat, quo alteri requiem, alteri vero supplicia, ac pœnas sustinebūt: vel quia iusticia eius perpetua est, hoc est, immutabilis.

Memoriam fecit mirabilia suorum. Verbū, meminit, seu me- moriā fecit, & alia huiusmodi, solent prophetæ sepe nu- mero ponere, pro operari, quēadmodū alibi diximus. At igitur Prophetæ, q̄ deus operatur mirabilia, nec aliquando cessat huiusmodi operatione, vt p ea crassiores ac rudio- res quosq; homines ad se traducat. Huiusmodi autē fuerūt ea quæ fecit tempore diluuij, & quæ in confusione lingua- rum, aut quæ Sodomitatum tempore, item quæ in tempore Abrahā, Isaac, & Iacob. Et quæ in Aegypto, aut in exitu lu- dæorum ab Aegypto, quæque in deserto, in terra promissio- nis, in Babylone, & post reditum ex Babylone, aut tem- pore Machabæorum, & quæ in Christi aduentu, & post illum

CENTESIMVS DECIMVS.

310

hactenus, priuatim ac publice apostolorumque ac marty- rum, & aliorum sanctorum temporibus, in priuatis domi- bus, in ciuitatibus, & vbique gentium facta sunt.

Misericors & miserator dominus. Qui prædicta omnia facit magna cum misericordia, & salutem hominum cupit.

Escau dedit timentibus se. Atqui & non timentibus se, cibū præstat: verum hoc in loco rationalem ac spiritalē ani- mæ cibum intelligit: celestē, inquam, panem, quem solis se timentibus tribuit. Possunt etiā intelligi hæc verba de pane mystico: vel quia sapenmero deus seruos suos admi- tandē admodum, & præter spem multorum pascit, quemad- modum Heliam, Danielelem, & complures alios.

Memor erit in seculum testamenti sui. Inde dicunt memorem deum fuisse testamenti sui, quia fecit illud esse immotabi- le: illud, inquam, testamentum quod de multitudine seminis Abrahæ, & de promissionis terra disposuerat. Nos verō as- firmamus verba hæc de Christo prophetiā continere. Me- mor enī erit, inquit, deus in seculū, hoc est, in debito, & cō- uenienti tēpore testamēti sui, quod ad Patriarchas disposuit promittens quod in semine eorum benedicendū essent o- mnes gentes, & quod hoc testamentum adimplebit deus.

Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo. Antiquo quidē populo ostendit deus vires operū suorum, hoc est, poten- tiam in suis operibus, quam omnes cognouerunt per ea miracula, quæ tunc facta sunt: nouo autem populo, per ea quæ post resurrectionem suam vbique operatus est.

Vt dei illi hereditatem gentium. Iudæis quidem terram pro- missionis, quam gentes olim habitabant: nobis vero vni- uersam illam terram, cuius fideles efficiēdi erant domini. *Opera manuum eius veritas, & iudicium.* Per manus patris ali- qui filiū & spiritū sanctū intelligunt, tanquā cooperatores atq; vnā pariter opifices, quorū opera, veritate esse dicūt, & iudiciū: veritate quidē, sancto spiritu tribuentes, de quo scriptū est: ille inducet vos in omnem veritatem: iudicium autem filio, de quo alibi legimus dictū à domino, q̄ pater omne iudicium dedit filio: quocirca scriptura sepe numero prædicta nomina illis respectiue attribuit, vel aliter: dic q̄ opa Christi vera sunt, & nō imaginaria, & simili modo, q̄ iusta sunt: vel q̄ recto iudicio, & congrua administrandi

PSALMVS

norma, à deo omnia dispensantur. Chrysostomus vero vet
siculū hunc exponens dicit, quod apud scripturam sepe
mero veritatis nomē reperitur pro misericordia, iuxta quā
significationem dicit, quod dei opera, misericordia ac iu
stitia plena sunt, cum vtrāque semper vnā deus commi
ceat. Nam si misericordia perpetuo vteretur, negligentes
omnino redderemur, rursus si sola iustitia, iam diu olim
omnes perissent.

Fidelia omnia mandata eius. Fidelia, hoc est, fide digna. & quia
omnia dixit mandata, primo ea intellige, quæ ad creatio
nem spectant, quæque natura ducit, omnia observant ele
menta: cælum nimirum, sol, luna, lydera, dies, nox, boræ,
terra, flumina, stagna, fontes, plantæ, herbæ, & omnia deni
que, quæ tam ad naturam animæ proflus. expetere quā
ad animatam sed ratione carentem pertinent. Deinde o
mnia etiam mandata quæ ab initio humano generi data
sunt, quæque ab iis obseruabantur, qui legem scriptam nō
habuerāt: tertio loco ea etiam, quæ per legē Moysi scriptis
tradita sunt, postremo vero ipsa præcepta euangelica, quæ
mādata omnia, fidelia sunt, hoc est, firma, atque inco
cussa. Nam & si quædam Mosaicæ legis mandata soluta sint, ve
rum non tam soluta, quam in melius disposita, atque in
tellecta dici possunt. nemo igitur ea poterit delere. Cælū
enī, inquit, & terra trāsibit, verba autē mea non trāsibunt.
Confirmata in seculum seculi. Stabilia, inquam, & perpetuo mā
tura.

Facta in veritate, & rectitudine. Nihil enim, inquit, in eis fal
sum est, nihil obliquum. vel aliter: per veritatem, claritatē
intellige: per rectitudinē vero, rectū iudiciū. omnia enī e
i^a mādata vera sunt, & clara, ac recte incedere nos docēt.

Redemptionem misit populo suo. Pater misit filium suum, misit
enim me, inquit, prædicare captiuis remissionem. & rur
de eo scriptum est: ipse saluum faciet populum suum. Itē
Apostolus, qui datus est nobis à deo redemptio

Mandauit in seculum testamentum suum. In seculum, inquam,
cōueniens, ac si diceret testamentum suum deus in apto &
cōuenienti tēpore hominibus tradidit. vel in seculū, pro
in æternum, ipsum euangeliū, æternū appellans testamē
tum, de quo alibi scriptū legimus: dabo vobis testamentū

CENTESIMVS VNDECIMVS. 311

æternum. Testamentum enim Mosaicum temporariū fuit,
si exteriorem eius sensum, si figuras, & vmbas in eo con
tentas aspiciemus & occidentem literam, secus vero si in
teriorē spectemus sensum ac res sub huiusmodi vmbis,
ac signis designatas.

Sanctum, & terribile nomen eius. Christi nomen, sanctum
quidem est, veluti quo innumerabilia esse cta sunt miracu
la, terribile vero seu, vt p̄prius signat Græca dictio, *φοβερόν*,
timendum, quia dæmones expellit, & ægritudines. Quod
si Christi nomen sanctū est, oportet ipsa etiam ora, ac lin
guas, quæ illud laudantur sunt, sancta esse.

Initiū sapientiæ timor domini. Est enim huiusmodi timor
sons, ac radix sapientiæ. vbi enim est timor, illic & manda
torum obseruatio: vbi autem obseruatio mādatōrum, illic
& munditia: vbi vero munditia, ibi etiam & splendor.

Prudentia autem bona omnibus facientibus eam. Hoc est, ope
rantibus secundum prudentiam, bona adcrefcit prudentia. *Beatus vir,*
est enim quædam prudentia mala, de qua scriptum est: pru
dentes vt malefaciant. vel aliter: prudentia bona est, & vt
lis non iis simpliciter, qui eam habent, sed iis qui ea vtu
tur in sermone, atque in operibus.

Laudatio eius manet in seculum seculi. Christi laus sine fine
apud angelos manet, & apud homines. decet igitur vt nos
illū semper laudem^{us}, & summas illi semp gratias agamus.

Alleluia.

Principium huius psalmi maximam mihi videtur consequentiā ha
bere ad finem superioris, quā ratione eandem cū illo inscriptionem for
titum puto. est etenim veluti quædam illius pars. Ibi enīro legimus: ini
tium sapientiæ est timor domini, hic autem: beatus vir, qui timet domi
num. seruit autem hunc psalmum constare ex duobus & viginti ver
siculis, iuxta Hebræarum literarum numerum: ipsūq; versiculorum
principia, apud Hebræos omnia huiusmodi literarū signare elementa.

PSALMVS CXI.

Beatus vir qui timet dominum. Io præcedenti psalmo di
ctum est quod timor domini sapientem hominem
reddit, in hoc vero quod etiam beatum: Beatus vir,

PSALMVS

inquit, qui timet dominum, non tamen qui simpliciter timet, (nam & demones etiam deum timet) sed qui timet, vt seruet mandata. Ille enim timor levis atque inanis est, iste autem efficitur & potens.

In mandatis eius volat valde. Huiusmodi vir, in mandatis domini sui gaudet & letabitur. Ita enim significant illa verba, volat valde: hanc autem delectationem, quam ex diuinis mandatis propheta conuequebatur, alibi etiam manifestius exprimens ait: quā dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

Potens in terra erit semen eius. Reddetur enim potens ac valium, aduersus omnes, qui ledere eos voluerint. semē vero domini discipuli sunt, & imitatores Christi, qui similitudinem ac germanitatem vitæ ac conuersationis Christi seruantes, eamque veluti paternam quandam hereditatem suscipientes, robore, ac viribus semper augentur.

Generatio rectorum benedicitur. A generatione scilicet, cōsimilium hominum, qui non peruersa sentiunt, sed recta.

Gloria & diuitiæ in domo eius. Gloria, inquit, à deo erit viro timenti eū, & cū gloria etiam diuitiæ: diuitiæ inquit, bonorum operū, vel gloria ei erit ab hominibus, quia ob huiusmodi virtutem eum honorabunt. simili modo etiam ei aderunt diuitiæ, quia rebus omnibus affluet, quas optabit, iuxta quē sensum intellige, quod d. volat valde in mandatis dei, ob suam videlicet summam in deum fiduciam, ac fidem.

Et iustitia eius manet in seculum seculi. Virtus, quæ cum iustificauit incorrupta permanebit in futurum seculum. quippe quæ post hanc vitam, illum semper comitabitur.

Exortum est in tenebris lumen rectus. Exortus est, inquit, deus hominibus, qui in tentationum, atque afflictionū tenebris iacebant. ille, inquam deus, qui lumen, seu lux est veræ liberationis, ac veri refrigerij, vel lumen veritatis, quod apparuit in Christo, exortū est à terra in tenebris erroris. Ergo enim, inquit, sum lux mundi. rectis autem exortam esse diem hanc lucem, id est iis, qui recta sentire possunt, lumen quæ illud oculis intueri. Nam peruersi omnes ad huiusmodi locum oculos ocludunt.

Misericors miserator & iustus. Hoc de deo etiam dictū est, qui misericors & miserator est, tanquā qui bonus est, & ius-

CENTESIMVS VNDECIMVS. 315

stus, tanquam omnium iudex, vide in psalmo. c. lvi. Misericordiam, & iudicium cantabo tibi domine.

Benignus homo qui misereatur & commodat. Misereatur quidem eorum, qui in angustiis sunt, commodat autem iis qui multo indigent. scriptum est enim alibi in psalmo quadragesimo sexto, tota die misereatur, & commodat iustus.

Disponet sermones suos in iudicio. Huiusmodi vir timens dominum, bene etiam vtetur sermonibus tuis, nec fortuito, aut inconsiderate loquetur, sed cum iudicio, & discretione verba sua dispensabit, vbi opus fuerit. vel quia Græca dictio *Alphos* non tantum verba & sermones, sed rationes etiam significat. Dic quod vir iste, qui timet dominum, recto ac sano iudicio, rationes & negocia sua omnia semper disponet, quemadmodum etiam Symmachus reddidit. Vel quod bene disponet defensiones suas in futuro iudicio, easque antea summo cum examine ac studio præparabit non secus, ac facere consuevit fidelis quis ac sapiens administrator.

Quia in seculum non commouebitur. In hoc seculo tērationes aliq̃e eum non commouebunt, veluti eū, q̃ edificatus est supra solidā fidei, dilectionis, & spei petrā: quique conscientiam tutissimā anchorā habet. Nec dicit Propheta quod huiusmodi homo nullas passurus sit insidias, (Multæ enim tribulationes iustorum) sed quod ab eis non commouebitur. hoc etenim valde admirandum est, quod sancti qui innumera hostia passi sunt pericula, adeo constantes, atque immobiles aduersus ea permanserint, & sententiā usque ad extremū finem firmam ac stabilem semper seruanerint. Hec celeberrima est eorum victoria, hoc dignissimū præstantiū huiusmodi virorū preconium, vel in futurum seculū non commouebitur: iuxta id quod alibi legimus: paratū sum & non sum turbatus: quia scilicet nullius mihi sceleris conscius sum.

In memoria aterna erit iustus. Ob proprias scilicet virtutes, nec tantum viuens erit in memoria, sed post mortem.

Ab auditione mala non timebit. Non formidabit, inquit, licet terribile, atque horrendum aliquid ei fuerit adnuntiatum. Nec dixit quod non audiet, sed quod non timebit. deposuit enim antea diuitias suas tuto in loco: atque ideo eis semper magis propior fieri festinat. vbi enim, inquit, est thesaurus tuus, illuc & cor tuum erit. eadem enim ratione

eos non timet, qui corpus occidunt, & animam occidere non possunt.

Paratum cor eius sperare in domino. Hoc est stabile, atque inconcussum permanet cor eius in illa spe, quam habet in domino confidens, quod ope illius salutem ac victoriam consecuturus sit.

Confirmatum est cor eius, non timebit. Vt superius declaratum est.

Donec aspiciat super inimicos suos. Per inimicos, demones proprie intellige: donec, inquit, aspiciat super illos ea, quæ vult, aut quæ illi patientur: Quod si formidaturus non est, quousque ruant inimici, multo minus postea ei timendum erit. Asserens quippe id quod ambiguum magis videri poterat, tacuit quod sequitur tanquam minus ambiguum, minusque incertum. atque hoc pacto dictio, donec, sæpe sumitur apud Hebræos.

Dispersit, dedit pauperibus. Dispersit, scilicet bona sua, dispersionis autem vocabulo liberalitatem donantis expressit, quam etiam veluti semen, aut sationem quandam esse significauit. spargere enim solent, qui seminant.

Iustitia eius manet in seculum seculi. Repetit verba iam superius dicta, ad maiorem sententiæ suæ confirmationem. vel per iustitiam hoc in loco eam intelligit, quæ à misericordia proficiscitur, hoc est, ab eleemosyna, & de qua scriptum est: Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.

Cornu eius exaltabitur in gloria. Per cornu, honorem intelligit. est enim sermo metaphoricus. honor ac gloria eius, inquit, magnificabitur. de hoc autem cornu, dictum est in psalmo octuagesimo octauo, ibi: & in nomine tuo exaltabitur cornu nostrum.

Peccator videbitur & irascetur. Irascetur peccator existimans, quoddam iusti huius viri misericordia suam conuincat ac exasperat licentiam. talis enim est virtus, molesta nimirum semper, & grauis grauis omnibus.

Dentibus suis frendet, & tabescet. Stridebit quidem atque interiorem merorem dentibus suis demonstrabit: attamen loqui non audebit: quia iusti huius viri virtus, os ei obstruet quominus ob summam eius virtutem, & ob præclara eius gesta, inuidia ac liuore tabescet, ipse nimirum sui sceleris effectus

effectus carnifex.

Desiderium peccatoris peribit. Peccatoris dico amantis ac concupiscentis pereuntes, atque corruptibiles res: quibus deperditis desiderium vna cum illis perditur. Verum verba illa: Exortum est in tenebris lumen rectis: quidam applicant illi viro, quem propheta in præcedentibus beatum dixit: & sensum esse dicunt, quod huiusmodi vir timens dominum, illum minabit infidelium animas antea errore obtenebratas: & simili modo ei applicant proxime subsequenter versiculum, dicentes: quod huiusmodi vir misericors est, & misereatur, & quod iusta iudicat. superius vero nos utrunque versiculum deo accommodauimus.

Alleluia.

Hic psalmus in gratiarum etiam actiones conscriptus est, unde si nolum cum præcedentibus inscriptionem retulit.

PSALMVS CXII.

Audate pueri domini, laudate nomen domini. Per pueros hoc in loco seruos significat, nam & in psalmo centesimo trigesimo quarto ait: laudate nomen domini, laudate serui domini: eandem sententiā exprimens, præpostero versuum ordine. Aliqui vero per pueros, intellexerunt discipulos. Laudate autem eum, non sermonibus tantum, sed etiam operibus, iuxta illud: ut videant bona vestra opera, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.

Sit nomen domini benedictum, ex nunc & usque in seculum. Benedicatur, inquit, & non blasphemetur nomen domini, vobis illud assidue benedicientibus, ac perpetuo laudantibus opere ac verbis, ut superius diximus. Nam & si nomen domini per se ipsum satis semper benedictum sit, sit tamen in nobis etiam benedictum, quando non solis verbis, sed operibus etiam benedicimus. Deum quippe omnes glorificant, quando virtutum opera ab aliquibus fieri vident.

A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen domini. Non in Palestina tantum sed ubique terrarum laudandum est nomen domini. prædicat autem his verbis propheta euangelicæ prædicationis

PSALMVS

tionis vocem, quæ in vniuersum orbem erat peruentura. *Excelsus super omnes gentes dominus.* Excelsus erit in gentibus, non quod tunc efficiendus sit excelsus, sed quia tunc demum excelsus apparebit, quando erunt, qui alta ac sublimia de deo tradent dogmata, quiq; contemplationibus, & studiis suis, quantum poterunt, ea extollent.

Super cælos gloria eius. Quia in cælis ab angelis glorificatur, possunt etiam hæc de Christo intelligi, & de angelis, qui nato Christo cecinerunt: Gloria in excelsis deo.

Qui sicut dominus deus noster? Hæc à propheta dicta sunt, vt falsos illos deos carperet, qui à gentibus colebantur.

Qui in altis habitat, & humilia respicit. Atqui si commensurauit deus cælum palmo, & terrā pugno, vt alibi legimus, item si cælum, & terram implet, & vbiq; adest, si incomprehensibilis est, & incircūscriptus, quomodo in cælo habitat & terram aspicit? Patet igitur ita loqui prophetam, vt Iudæorum, aut aliorum hebetudini consentiret, tametsi illorum mentem paulatim eleuans addidit, dicens.

In cælo & in terra. Et superius, inquit, & inferius habitat, hoc est, vbiq; locorum. vide, quæ diximus, in secundo psalmo, ibi: Qui habitat in cælis iridebit eos. Alij vero aliter construunt, dicentes: Quis sicut deus noster in cælo & in terra?

Erigens à terra inopem, & de stercore eleuans pauperem. Per terram & stercore, tenuitatem ac paupertatē intelligit. laudat autem, atque admiratur prophetam dei potentiam, qui de facili immutat quæcunque vult.

Vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Non solū diuitē & gloriosum facit, sed cū populi sui principibus eum etiam collocat, hoc est, ad principatū atq; ad imperium eum etiā prouehit. per inopē vero & pauperem, fidelē populū ex gentibus congregatū intellige, quæ à turpibus, atq; ab inhonestis affectibus erigens Christus per euangelium in altum euexit, eundem ei quem populis honorem impertitus: Apostolis, inquā, quos principes super omnem terrā constituerat, vt vidimus in psalmo quadragesimo quarto, postremo maiorem quandā, ac potiorē potentiam dei admiratur qui non ipsas tantū res immutare possit, sed ipsam etiam rerum naturam, vnde ait.

CENTESIMVS XIII.

314

Qui habitare facit sterilem in domo matrem de filii latantem. la i l-
Quemadmodum sæpenumero effecit. Quidam domū hic xvols.
pro puerorum familia intellexerunt.

Alleluia.

Et hic psalmus in gratiarum actionem conscriptus est, & beneficia a deo Iudæis olim collata connumerat, diuinamq; pariter potestatem laudat, & infirmitatem Iudæorum carpit.

PSALMVS CXIII.

Nexitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro, facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius. Per Isaacem, & per domū Iacob, Israelitarū genus significat: per Aegyptū autem & populū barbarū, ipsos Aegyptios. In exitu, inquit, populi Israelitici, atq; in recessu domus, seu familie Iacob ab Aegyptiorū gentibus, hoc est, vbi discesserūt Hebræi ex Aegypto, tunc regio illa, quam modo Iudæā appellamus, facta est sanctificatio dei: eo quod veluti res quædam deo oblata, ac dicata sanctior quodāmodo effecta est: tunc etiam Israelitarum populus effectus est hæreditas dei, & sub eius potestate manifestus corpis constituitur, atq; ab eo dirigi. Nā et si omnes alij populi natura ipsa, & creationis iure sub diuina semp fuerint potestate, nullus tamen tantā necessitudinem, aut familiaritatem habuisse videtur, quantam Israeliticus populus: qui propterea peculiaris dei populus appellatus est. Ex iis autē, quæ diximus, patet dictionem eius, vtrobique ad deum esse referendam.

Mare vidit & fugit. Ipsum etiam mare diuinā nouit potentiam, & ineffabili quodam modo diuinā etiā agnouit voluntatē, non secus ac si rationalis fuisset creatura: vnde diuinum ē medio refugit a lueo, liberumque ac tutum transfecit populo iter præbuit. fugisse vero dicit ipsum mare, vt non tantum formidasse illud à conspectu dei ostenderet, sed vt celeritatem etiam illius diuisionis demonstraret.

Iordanis conuersus est retrorsum. Hoc accidit tempore Iosue in Naue, quando Iordanis fluuius cursum suū detinuit, præbens & ipse siccum transitum Arcæ dei. hæc duo miracula vna etiam recensentur per prophetā in psalmo sexagesi

R ij

mo quinto, ibi: Qui conuertit mare in aridam, & in flumine pertransibunt pede.

Montes exultauerunt quasi arietes, & colles quasi agni ouium. Summum atque ineffabile quoddam populi gaudiū, quod illis fuit temporibus, describere nobis volēs ppheta, ipsa etiam inanimata elementa, montes nimirum & colles iudicē fingit gaudio exultasse, ac letatos fuisse, non secus atque arietes & agni faciunt: qui quando lati sunt, saltibus atque exultationibus, lætitiā suā demonstrant. solent enim prophete aliquando inanimatis rebus humanos affectus adscribere, vt diximus in psalmo nonagesimo quinto, ibi, *Lætentur cæli, & exultet terra, cōmoueat mare, &c.* gaudebunt campi, &c. Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum, à facie domini quando venit, vbi vide.

Quid est tibi mare quod fugisti? & tu Iordanis, quod conuersus es retrorsum? montes quod exultastis, quasi arietes? & colles quasi agni ouium? Ex quadam proloporia propheta nunc ipsa alloquitur elementa, rationem expostulans, cur sic fecerint, tãquam admirandum aliquid id fuerit, & supra naturam: & deinde ipse pro eis respondet, seu interrogationi suę illos respondere introducit & dicere.

A facie domini mota est terra. A præsentiā, inquit, & cōspectu domini exultauit terra, ipsi mōtes nimirum & colles, præsentiā autē domini intellige aduentū domini in iudiciā. Alio modo etiā expone iuxta ea q̄ dicta sunt in psalmo xc v. ibi: Tunc exultabunt omnia ligna sylvarū, & de mari quidē ac de Iordane nihil amplius dixit, tanquā causa fuge, aut detentionis in vtroque latis iam nota sit.

A facie dei Iacob. Scriptum est enim alibi, Ego sum deus Habraam, deus Isaac, deus Iacob.

Qui conuertit petram in stagna aquarum. A facie illius dei, inquam, qui à naturali duritie petram commutat, adeo vt ex ea deinceps aquæ scaturiant: de quo diximus in psalmo septuagesimo septimo.

Et rupem in fontes aquarum. In Græco hic, non rupem legitur sed *κρηνη*, quę dictio tametsi p̄ rupe accipitur, proprie tamen de re aliqua dici potest, q̄ extrema ac summa in parte truncata sit, aut incisa. ita igitur hanc petrā ppheta appellauit, veluti quæ ob summā eius duritiē, etiā in

summa atque in extrema sui parte vix ferro secari posset, huiusmodi loquendi modo vsus, vt miraculum magis auget. enarratis autem antiquis beneficiis pro præsentibus rebus supplicat.

Non nobis domine, non nobis. Non propter nos misericordiam te facturum confidimus. sumus quippe ea indigni, quemadmodum & maiores nostri, qui superius commemorata receperunt à te beneficia.

Sed nomini tuo da gloriam. Tu tamen, inquit, nomen tuum glorifica.

In misericordia tua & veritate tua. Glorifica ihud, inquit, in misericordia tua & veritate tua, hoc est, misertus nostri, & vere misertus. Misericordiā enim & veritatē sæpenumero Propheta coniunctim ponit, pro vera misericordia. Nā diuina misericordia proprie ac vere & est, & dicitur misericordia: humana autem diuinæ comparata, non vera est, sed vmbra quædam misericordiæ.

Ne quando dicant gentes, vbi est deus eorum? Ne quando, inquit, gentes nostri dominentur, & tuam nobis postmodum exprobrent infirmitatem.

Deus autem noster in cælo, & in terra, omnia quæcunque voluit fecit. Gentes quidem huiusmodi fortassis verba blaterabunt: at nos contrā clamabimus quòd in cælo atque in terra deus noster omnia potest, tantum velit: quanquam certis, atque ei soli cognitis quibusdam rationibus, ex dispensatione sæpenumero longanimis sit, & patiens.

Idola gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum: os habent, & non loquentur: oculos habent, & non vident: aures habent, & non audiunt: nares habent, & non odorabunt: manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt, non loquentur in gutture suo. Omnia idolorum membra, atque omnes eorū partes percurrit, aliquid semper amplius in eis carpens: & primo quidem sensuum organa, deinde etiam manus, & pedes insensibilitatis accusat, ostendēs nihil aliud esse ea simulachra, quàm materiam quandam, anima prorsus atque spiritu carentem. Quæret aliquis fortasse, cur propheta ceteros sensus corporis ordine percensendo, de sensu oris non dixit, quòd ore suo non gustabunt, sed dixit, quòd ore suo non loquentur, & videtur mihi ea ratione

id dictum non fuisse, quia audire quidem, videre, odorare, & reliqua, dici videmus saepenumero de deo: sed quod deus comedat, nusquam legimus. vnde loco gustus, ipsum sermonem semel atque iterum ori attribuit, quo quis viuere potissimum probatur.

Similes fiant eis, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis. Similes eis fiat, surdi scilicet ac sine efficacia. verum Idola quidem gentium huiusmodi sunt, & qui ea colunt, hoc pacto, vt diximus, sunt fatui: vt caverentur, à quibus nihil opis capiunt: nos vero non sic.

Domus Israel sperauit in domino, adiutor & protector eorum est. *domus Aaron sperauit in domino, adiutor & protector eorum est: qui timent dominum sperauerunt in domino, adiutor & protector eorum est.* Nō frustra, inquit, sperauimus in domino, qui opē assidue nobis suā praeſtat, qui fouet nos. in triplicem autem ordinē vniuersum dei populū distinxit, in ipsum scilicet Israel, in sacerdotale genus, atque in profelytos, per domū quidē Israel in vniuersum, ludēorū populū significans: & leuitas, per domū Aaron, qui primus omnium sacerdotiū administrat, & ceterorū post se sacerdotum, prima fuit radix: pertinentes autem dominum, profelytos expressit vndeunque venientes ex gentibus, & colentes dominū.

Dominus memor nostri benedixit nobis. Hoc est à primis, progenitoribus ad haec vsque tempora gentem nostram summis semper deus affecit beneficiis.

Benedixit domus Israel, benedixit domus Aaron, benedixit iis qui timent dominum. Eadem, qua paulo ante, vtitur diuisione.

Puilli cum maioribus. Hæc in vniuersum de omnibus paruis & magnis, non ætate solum aut statura intelligenda sunt, sed etiam de paruis & magnis, imbecillitate & viribus, paupertate & diuitiis, ignominia & gloria, seruitute & libertate.

Adiciat dominus super nos super nos, & super filios nostros. Augmentat, inquit, nos dominus, & filios nostros. vel adiciat super nos bona, quædā exēplaria habent, super vos & super filios vestros: ita vt Prophetam dicamus preces fundere pro Christianis, qui postea magis aucti sunt: & quib⁹ ea adiecta sunt bona, cœlestia nimirū, q̄ vera ac proprie bona dici possunt.

Benedixit vos à domino, qui fecit cælum & terram. Hæc ver-

ba etiam de iis intelligenda sunt, quibus Christus in cœlū ascensus benedixit: vt Lucas tradit. Benedicens enim Apostolis, per eos ceteris fidelibus benedixit.

Cælum cœli domino. Primum cælum scilicet vbi habitare dicitur deus, Vide in superiori psalmo, quæ diximus in verticulo: qui in altis habitat.

Terram autem dedit filiis hominum. Vt ea fruerentur, vt illig habitarent. Propter homines enim eam creauerat.

Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendit in infernū: sed nos, qui viuimus, benedicimus domino ex nunc, & vsque in seculum. Huic dicto simile illud videtur: nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam: item: nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuā? mortuos autē si paulo altius cōsideres, intelligas eos esse, qui ante naturalem corporis mortem, virtutum operationib⁹ mortui sunt: occisi scilicet à peccatis: viuētes vero eos, qui comite viuunt virtute, & ab hac vita ad altiore[m] etiā, atq; ad diuinorem transcendunt. Neque enim peccatores in præſenti vita deum laudant, cum scriptum sit, nō esse pulchram laudem dei in ore peccatoris: neque etiam in futura, vbi perpetuis asiligendi sunt cruciatibus. At iustos contra, decet, vt in vtraque vita diuinas capāt laudes: & ideo dicit, ex nunc & vsque in seculum. Et illi quidem descendere dicuntur in infernum, hi vero ascendere in cælum, illud etiam animaduerte quod dum Prophetas, in prima persona dixit: nos qui viuimus, illos significare voluit, qui sui instar claris essent præditi virtutibus.

Alleluia.

Hic psalmus simili modo in gratiarum actionem fuit compositus.

PSALMVS CXIII.

Dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meae. Hac de causa, inquit, lætatus sum, quia exaudiet, &c.

Quia inclinauit aurem suam mihi. De inclinatione auris dei, diximus in psalmo 16. ibi: inclina autem tuam mihi.

Et in diebus meis invocabo. Cumētis scilicet diebus vitæ meæ,

R. iiii

Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me, Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Videntur hæc consentanea esse iis quæ habentur in psalmo decimo septimo: ubi ait Propheta, diligam te domine, & deinde addit causam, cur dilecturus sit, dicens: quoniam tu fortificas & confirmas me. Tu enim, inquit, fortitudo mea, & firmamentum meum, & refugium meum, & alia huiusmodi. Et paulo post laudans inuocabo dominum. Et narrat calamitates, in quas olim incidere, & quarum mole afflictus, inuocasse se dominum dicit, & exaudiri esse. In presenti igitur psalmo Propheta consimili utitur loquendi modo, dicens: dilexi quoniam me orantem dominus exaudiet: pro exaudiuit: vel quia imposterum exaudiet. Nā & nunc etiā exaudiui. Hanc enim dilectionis suæ causam reddit. Deinde post verba illa: & in diebus meis inuocabo: quemadmodum in prædicto psalmo, narrat calamitates, ob quas dicit se inuocasse dominum, & liberatum fuisse, & cuius liberationis gratia dixit: dilexi &c. & quia doloribus mortis, & inferni periculis, dixit se fuisse circumdatum, ad huiusmodi verborum declarationem addidit, dicens: tribulationem, & dolorem inueni: sed de his plenius in sæpe dicto psalmo dictum est.

O domine libera animam meam. Amplius atque amplius à futuris malis eam libera.

Misericors dominus & iustus, & deus noster misereatur. Vide quomodo adiutorem instruit: misericors, inquit, est dominus: si peccasti non idcirco desperes: verū quia etiam iustus est, caue, ne summa illius fretus misericordia, iterum cadas: ostendens tamen ad misericordiam illum semper magis inclinare, quā ad iustitiam, addidit: & deus noster misereatur. quod vero ait: deus noster, ad deorum distinctionem dictum est, quos gentes falso colunt.

Custodiam paruulos dominus. Subintellige verbū, est. Laudat enim Propheta summam domini prouidentiam, qua nisi vniuersos ac singulos custodiret, de facili, aut scorpio interemisset, aut aliud venenosum animal, aut alio pacto celeriter oēs perissent, in foueā aut in præceps aliquod, aut in aliud quodpiā periculum delapsi. Quidam vero intelligunt loqui Prophetā de infantibus, adhuc in vtero existē-

tibus: qui in obscuris illis, atque humidis locis, instar piscium feruntur, nec ceterorum hominum more, respirare queūt, quique ab illo demum matricis calore, ad frigidum hunc atque eis insuetam aërem prouenientes, nec modico quidem tempore in hac vita superesse possent, nisi à diuina seruantur prouidentia. Vel aliter paruulos eos intellige, qui nuper in virtute stabiliti sunt, quos dominus in experientia adhuc circumdatos conseruat, donec aduersus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

Humiliatus sum & saluauit me. Afflictum me variis calamitatibus liberauit. Permisit quidem prius affligi, ut prouidentior fierem, sed huiusmodi postea afflictiones dissoluit: ut eius gratiam & donum agnoscerem, & utrinque in me beneficus fuit. Et aliter: Deus saluare eos solet, qui humilitatis nouerint amplecti virtutem, & per illam semper magis proficere.

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi, quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapsa. Quidam Prophetam putant his verbis ad quietem seipsum exhortari, tanquam qui diuinum auxilium sit consecutus, atque ereptus ab afflictionibus, & ab expectata morte, hoc est, à dissolutione animæ & corporis liberatus, & simili modo liberatus à lachrymis, quas antea effundebat, ob insidias nimirum & laqueos, quos inimici aduersus eum struxerāt, & in quos sæpenumero lapsus incidere. Iuxta anagogen vero, per requiem, animæ discessum intellige à presenti vita: animæ, inquam, iusti alicuius viri: cuius anima ab omni molestia liberatur. Talis enim discessus, beneficio dei adscribi debet. Liberatur enim huiusmodi iusti viri, tam ab huius corporis onere, quā etiam ab omnibus ei malis: quia, ut ait Paulus, nos, qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus grauati: unde alibi idē Apostolus cupere se dissolui dixit & esse cum Christo. Sed multo etiā magis presentis psalmi verba congruere videtur probis ac religiosis viris oibus, qui ex hoc corpore iā egressi sunt. Et cum dixisset Propheta: benefecit tibi, addidit etiā: quia eripuit animam meam à peccato. Peccatum quippe mors merito dici potest: quia omnes animæ ad virtutem operationes mortificat. Item, quia eripuit oculos meos à lachry-

PSALMVS

mis. Nam ereptus ab huiusmodi ærumnis lachrymas amplius non effundam. Item, quia eripuit pedes meos, non à vitibilibus tantummodo, sed ab inuisibilibus etiam inimicorum insidiis, qui gressus meos supplantare conabantur.

Delectabor coram domino in regione viuientium. Regio viuentium, cœlum est, vel futurus mundus, ubi nullus est, qui moriatur. Præsens enim mundus, non viuentium, sed morientium regio dicenda est, ubi nullus est, qui non moriatur. Delectabor, inquit, in illa regione, versans simul cum angelis, & deum colens absque vlllo prorsus impedimento, nullo hoste illic mihi amplius tendente insidias. Vel iuxta aliam literam: placebo domino, hoc est, eiusmodi esse censebor qui deo placere possim. Græca enim dictio, *ἡμεῖς* exponi potest, pro, delectabor, & pro, placebo. simile dictum exposuimus in psalmo quinquagesimo quinto: iuxta aliam tamen sensum.

Alleluia.

Præsens etiam psalmus gratiarum actiones continet.

PSALMVS CXV.

Redidi propterea locutus sum. Ait magnus Basilii, & cum Propheta in superiori psalmo dixerit: placebo seu delectabor coram domino in regione viuentium, modo in huius psalmi principio ait credidisse se: scilicet, quæ ibi prædixit, quod placebit seu delectabitur in regione viuentium: & propterea, inquit, ita locutus sum. Nam & ibi in psalmo 26. dixit: credo videre bona domini in terra viuentium: tamen ibi tradiderimus expositionem.

Ego autem humiliatus sum valde. Cum tanta mihi prævidere datum sit, humiliatus autem sum valde, & indignum me putavi, ne dono elatus, huiusmodi gratiam amitterem.

Ego autem dixi in extasi mea, omnis homo fallax. Per Extasim, stuporem quendam intelligere debemus. Stupefactus enim, inquit, ob admirationem illius regionis viuentium, cuius, per sancti spiritus gratiam, visionem habui, dixi palam ac manifeste, quod omnis homo in hac vita fallax est, iuxta humanam hanc beatitudinē, quam magnus Gregorius sal-

CENTESIMVS XV.

318

si nominis felicitatem appellauit, veluti non permanentē, sed sompni instar cito auolantem. Omnia enim humana, vanitas vanitatum sunt. mutantur enim & corrumpuntur. Sed quæ in illa sunt viuentium regione, non fallacia, sed vera sunt omnia. Veluti perpetua, immutabilia, atque incorruptibilia.

Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Nam cum innumeris me affecerit beneficiis, prædictam etiam gratiam ad cumulum addidit. Retribuit autem, hoc in loco, expone, pro, tribuit, quemadmodum diximus in psal. 2. ibi: si reddidi retribuētibus mihi mala. Cum autem nihil inuenisset condignum quod deo redderet, ait.

Calicem salutaris accipiam. Per calicem salutaris, mortem ac martyrium pro Christo intelligit. Nam & ipse dominus in Euangelio, potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibam salutis autem ideo dixit, quia saluat, immo eos, qui mortui fuerant, ad meliorem vitam viuificat: pro Christo, inquit, moriar. Sitio enim ut pro eo mortem patiar, qui me tantis cumulauit beneficiis.

Et nomen domini inuocabo. Et ipsum, inquit, dominum inuocabo, ut calicem mihi istum præstet. Proinde si propositū & mentem animaduertas beati David, manifeste perspicies, illum, quod in se fuit, seipsum pro Christo mortuum esse.

Vota mea domino reddam coram omni populo eius. Reddā, inquit, quid deo pollicitus sum, antequā ē presenti vita excedam.

Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Lætor, inquit, moriens. Honorata enim est apud deum illorum mors, qui ei dicati ac sanctificati fuerint. Nam si illorum vita honorata est, multo etiam magis mors, quæ ad ipsum dominum eos prouehit, sanctorum angelorum comitatu ac societate honoratos.

O domine ego seruus tuus. Dedicatus scilicet atque oblatus tuo imperio.

Ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ. Repetit nomen, serui, gaudens ita appellari. Reiecto enim omni pudore, seruitutem hanc libere fatetur, & prædicat. Filium autem ancillæ tuæ, dixit, ostendens se seruum dei, etiam ab ipsi progenitoribus.

Dirupisti vincula mea. Tu vincula, inquit, peccatorum dirupisti, gladio nimirum poenitentiae.

Tibi sacrificabo hostiam laudis. Hostiam & sacrificium rationale, quod verum ac proprium est sacrificium, scetisque ac germen spiritualis ventris mei. Hanc, inquam, hostiam laudis tibi sacrificabo in altari animae meae.

Et in nomine domini inuocabo. Et inuocabo nomen domini in subministrationem atque in auxilium huius sacrificij.

Vota mea domino reddam, coram omni populo eius. Repetit verba paulo ante dicta, ad maiorem sermonis sui confirmationem.

In aula domus domini, in medio tui Hierusalem. Apponit & locum, ubi redditurus est vota. In aula, inquit, domus domini. Varias enim aulas habuit tabernaculum illud, quod beatus David fabricari iusserat in medio Hierusalem. Et hæc quidem iuxta præcedentis psalmi consequentiam exposuimus, verum Chrysostomi etiam expositionem addam dicentis, quod cum præuidisset beatus David quæcunque passuri erant Iudæi in obsidione & captiuitate Babylonica, & mente etiam reuoluisset eos illinc postmodum reuocandos esse, atque in patriam restituendos. prorupit in hæc verba, dicens: Credidi quod scilicet captiui erunt Iudæi, & quod in patriam etiam restituentur: credidi vero, ita edoctus à prophetica gratia: & propterea locutus sum de hac re variis scilicet in psalmis. Ego autem humiliatus sum valde, dum affligor scilicet & doleo captiuorum vicem. Ego autem dixi in extasi mea, omnis homo fallax. Summo ergo, inquit, dolore correptus, quo ut adsolet sæpenumero, extra me quodammodo ad tempus effectus sum, & penè redditus sine sensu: eo quod maximam humanæ felicitatis incostantiam cernerem, atque in specie mutationem status Iudæorum præuiderem, dixi: vere humanum omne bonum fallax est: quia propriæ naturæ ratione permanens non est: verum quia illos rursus in patriam reuocandos perspexi, & non mediocri propterea gaudio affectus sum, dico: Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi: sibi enim Propheta atque in ratione suam acceptum refert omne beneficium, quod in Iudæos cognatos suos fuerit collatum. multa mihi, inquit, beneficia contulit dominus. Quid igitur pro omnibus his illi retribuam?

Animi valde grati atque hilares sunt verba. Calicem salutis accipiam, hoc est, vas libaminum. Libabo, inquit, deo, pro salute populi. Erant enim apud Iudæos varij sacrificiorum modi: quorum vnus libamen salutis dicebatur. Vas autem illud quo libabant, calicis figuram habebat. Et nomen domini inuocabo: ad salutem populi. Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, hoc est, promissiones illas persoluam, quas feci pro salute mea cum essem in periculis. Pretio sa in conspectu domini mors sanctorum eius. Docemur ex hoc loco mortem seruorum dei angelorum ac ceterorum sanctorum præsentia persepe honorari. Quorum autem mors honorata est, illorum vita etiam est honoratior, in qua sectantes virtutum opera, dominum suum colebant. O domine ego seruus tuus, ego autem seruus tuus, & filius ancille tue. Non communem hanc seruitutem propheta intelligit, iuxta quam omnes sunt serui dei (omnia enim, inquit, seruiunt tibi,) sed aliam seruitutem electione, desiderio, atque amore susceptam: quam ceteris omnibus præponit dignitatibus, exultans & se magis in ista in huiusmodi seruitute, quam in regia sua corona. Quod vero ait: & filius ancille tue: consimili modo intellige. Dirupisti vincula mea: vincula, inquit, tristitiæ, quibus ob assiduas calamitates cōstringebar. vel iuxta expositionem prædictam: tibi sacrificabo hostiam laudis, pro diruptione scilicet huiusmodi vinculorum. Dirupisti enim ea gladio misericordiae. Per sacrificium autem laudis, hymnos & gratiarum actiones intelligit. Et in nomine domini inuocabo, pro nomine domini inuocabo. Summa enim mihi est fiducia in huius diuini nominis inuocatione, postquam illius vires ac potentiam ipse etiam experimento cognoui. Quæ sequitur, intellige, iuxta ea quæ superius declarata sunt. Reddidit etiam vota sua, beatus David coram omni populo, non ut quasi gloriabundus aliquis se ostenderet, sed ut ceteros ad sui imitationem adduceret, & operis sui faceret participes. Ipsa autem gratiarum actio acceptior est omni sacrificio. facillima preterea res est, & qua is etiam qui omnium indigentissimus fuerit, quocunque tempore potest abundare.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarum etiam actiones continet, Conuocat enim

vniversas gentes ad Christi laudes, & ad gratias ei agendas, pro tanti in nos collatis beneficiis.

PSALMVS CXVI.

Laudate dominum omnes gentes. Vniuersas, inquit, gentes appello, quæ ab erroris tenebris ad lucem veritatis adductæ sunt.

Laudate eum omnes populi. Sub aliis verbis eandem repetit sententiam laudationis exhortationem magis intendens. vel per populos, Iudæos illos intellige, qui fideles effecti sunt: vel omnes etiam populos in vniuersum. Oportet enim omnes homines communiter deo gratias agere: quia pro omnium salute misericorditer carnem assumpsit, & salutare passionis subiit: Ipsos tamen Iudæos præcipue decet, ut Christum laudent, qui dixit: non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.

Exaudi-
on.

Quoniam roborata est super nos misericordia eius. Valida ac fortis effecta est misericordia dei. Ampla enim ac vehemens in omnes defluxit, tametsi multi à se eam repulerint. Seipsum vero nobis propheta, hoc in loco coniungit: quæ admodum sæpe alibi facere consuevit, vnum se ex iis reputans, qui in Christum credunt.

Et veritas domini manet in æternum. Veritas, inquam, euangelij, quæ apostolis per Christum data est. Nā quæ in lege scripta sunt, non veritatem, sed vmbra continebant veritatis. Adueniente autem euangelica veritate vmbra illa legis cessauit, non secus atque adumbratio aliqua picturæ extinguitur. Quando veri colores super eam immittuntur. Gratia enim, inquit, & veritas. Per Iesum Christum facta est.

Alleluia.

Et hic psalmus etiam gratiarum actiones continet pro receptis beneficiis.

PSALMVS CXVII.

44.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Huiusmodi verba habentur etiam in psalmo 105. vbi ea exposuimus.

Dicat sane domus Israel quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius: Dicat sane domus Aaron, quoniam bonus:

quoniam in seculum misericordia eius. Dicant sane omnes qui timeant dominum, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Omnes enim hi bonitate & misericordia dei, multis modis potiti sunt. In triplicem autem ordinem prophetæ distincti populum dei, quemadmodum & alibi fecit in psalmo 103. ibi: domus Israel sperauit in domino: cumque omnes populi ordines in vnum chorum conuocauerit, iussitque debitas deo gratias agere, & dicere quod bonus est, & quod in seculum misericordia eius, narrat ea postmodum, quæ ad se pertinent. Decebat namque vniuersum populum condignas deo gratias agere pro rege suo, qui pro eis certauerat, quique in tentationes & calamitates incidit, & mirabiliter fuerat ab eo liberatus.

De tribulatione inuocaui dominum, & exaudivit me in latitudine. Nō simpliciter, inquit, exaudivit me, sed in latitudine, hoc est, in libertate, ab acta & angusta in latam atque amplam regionem me deducens. Dictum est etiam in 4. psalmo, in tribulatione dilatasti me: vbi vide, quæ exponendo dicta sunt.

Dominus mihi adiutor, & non timebo quid faciat mihi homo. Habentur & hæc verba in psalmo 26. ibi: dominus illuminatio mea, & salus mea, quæ timebo? Illud considera, quomodo nō hoc dicit, quod ab homine nihil passurus sit, sed quod tātum negat se timere, tametsi pati aliquid contingeret: quod si patiar, inquit, id accidet, non ob imbecillitatem dei, quasi opem ille suam mihi adferre non possit, sed ob illius permissionem, qui hac ratione me erudire constituit, ac dirigere.

Dominus mihi adiutor, & ego respiciam inimicos meos. Ille pugnabit pro me, & ego inimicos meos respiciam, cadentes scilicet: & visibiles quidem corporeis, inuisibiles vero, animi atque intellectus oculis intuebor. Accommodari etiam possunt hæc verba iis omnibus, qui certam ac stabilem in domino spem habuerint.

Bonum est confidere in domino, quàm considerare in homine: bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Beatus enim inquit, qui sperat in domino: & alibi etiam, male dictus omnis, qui sperat in homine: Item, alius sapiens dicit, respicite in antiquas generationes, & videte, quis nam sperauerit in

PSALMVS

domino, & confusus sit. Quod si aliquis confusus esse videtur, ille in domino, vt oportebat, nō sperauit. Atq; ideo Paulus huiusmodi sermonem confirmans, dixit: spes autem non confundit. Illud etiam animaduerte, quod propheta hic, non dixit, bonum seu melius hoc esse, comparādo scilicet illa ad hoc summum bonum, sed auditorum imbecillitati condescendens, humanum in morem sic locutus est.

Non tū dñs
mau exi
au,

Omnes gentes circumdederunt me, & nomine domini vltus sum eos: circumdantes circumdederunt me, & nomine domini vltus sum eos. Omnes gentes, quæ in circuta sunt Palæstinæ regionis in vnum congregatæ simul in me irruentes impetum fecerunt, ac veluti in sagena me comprehenderunt. vel varias dæmonum copias fortassis significat, quæ vnā aliquando iustum aliquem adorunt, variisque ac multiplicibus modis ei pauorem incuriant. Repetens autem propheta sæpius, se circumdatum fuisse, & sæpius vltim inimicos suos, huiusmodi repetitione, & inuitabilis periculi magnitudinem ostendit, & admirandam fuisse liberationis rationem constituit. & summam denique diuini nominis fuisse potentiam docet, quo tanta potuit efficere.

Non tū dñs
mau exi
glor.

Circumdederunt me, sicut apes fauam, & exarserunt sicut ignis in spinis, & nomine domini vltus sum eos. Periculorum magnitudinem describit. Et per apum quidem similitudinem, vehementiam & promptitudinē inimicorum significat, per ignem vero effrenatam iram. Apes siquidē fauo mellis inuento, summa promptitudine ac vehementia illum circumdant, ac mellis succum exugunt: ignis etiam vbi rubū aliquem aut spinetum apprehenderit, retineri non potest.

Impulsus, versus sum, vt caderem, & dominus adiunxit me. Impulsus, inquit, ab hostibus veluti iamā casurus declinaui, hoc est, parum abfuit, quin caderē, & dominus adiunxit me, vt vires suas, & studium suum in me magis demonstraret.

Non tū dñs
mau exi
glor.

Fortitudo mea, & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem. Fortitudo mea, inquit, & laus mea dominus est. In eo etenim vires meas omnes habeo: propter eum etiam ab omnibus laudor, & glorificor, quod talem adiutorem sortitus sum, vel ipsum deum semper laudo, qui factus est saluator meus.

Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum. Et tuus factus

CENTESIMVS XVII.

317

sum factus est mihi dominus vox exultationis & salutis, hoc est, factus est causa vocis exultationis, & vocis salutis: quæ canitur in tabernaculis iustorum, cum ob admirabiliter mihi præstata salutē impulsus sim vt exultationē & salutē illam laudarem, quam mihi tribuit. vel impulsus sum ad laudandum eum in exultatione & salute. Per tabernacula autem iustorum, puto eum prophetice eremitarum tuguria prædicere, in quibus Dauidici psalmi præcipue decantantur: vel varias, ac particulares, quæ per orbē sunt ecclesiæ.

Dextera domini fecit virtutem. Dextera domini, id est diuini auxiliū, quod tribuit vobis victoriā, & trophæū erexit.

Dextera domini exaltauit me. Erexit me iam penitus inclinatum, vel glorificauit me, postquam inimicos meos in suam conuertit.

Dextera domini fecit virtutem. Eandem rursus sententiam repetit, & præ lætitia in gratiarum actione extenditur, vel ter nominis dei dexteram, triplex trium personarum auxilium in diuinitate denotauit.

Non moriar sed viuam, & narrabo opera domini. Non moriar deinceps, nec perdar ab iis, qui circumdederunt me, quæ admodū ipsi sperabāt: cū illi cōtra potius perierint: sed viuū, & laudabo mirabilia dei, vel non moriar anime morte, sed viuam ea vita, quæ est secundum deū, vel non moriar, sed viuam, hoc est, immortalis ero: quia mea cantica canētur perpetuo, & illorum cantus nullo vnquam tempore deficiet. Possumus etiam hunc versiculū intelligere, vt sermo sit de resurrectione, & asserat ppheta, se non moriturū ca conditione, vt nulla ei amplius resurrectionis sit spes: quinimmo si moriar, inquit, perpetua mihi tamen nō erit mors atque ideo non vere moriar, sed vnā cū ceteris hominibus viuam viuam, & propterea narrabo opera domini, qui mihi simul cum aliis bonis resurrectionem hanc largitus est.

Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me. Castigauit autem, dum in varias me permisit calamitates incidere, ea nimirum ratione, vt periculorum atq; afflictionū timore, de cætero melior ac prudentior fierē. nec tamē permisit me mori, quinimmo eripuit à periculis, ea ratione vt vires suas, & studium suū erga me ostenderet, vt diximus.

Aperite mihi portas iustitiæ. Tabernaculi portas, vbi lega-

lis iacebat iustitia, iustificationes scilicet legis.

Ingressus in eas confitebor domino. Intro ingressus in eas, inquit, agam gratias domino & laudabo eum, sicuti pollicitus sum. Per portas autē iustitiæ, tabernaculū vt diximus portas intellige, seu ecclesiā, quæ vbiq; locorū sunt, in quibus iustitia vnā cum reliquis virtutibus colitur, & intra quas beatus David ingressus, per psalmos suos condignas pro tantis beneficiis domino gratias agit.

Hæc porta domini, iusti intrabunt in eam. Videtur mihi propheta, atq; etiam illam atque angustam portā signare, de qua dominus in euangelis ait: intrate per angustā portā. Hanc etenim prophetis oculis cernens beatus David, clamat dicat: hæc est porta domini: hæc est illa porta, de qua dominus Iesus Christus docebit vos. vel illa porta, quæ ad Christum ducit. Et deinde addidit: quod iusti tantum intrabunt in eam, hoc est, per eam. Quamobrem ipse etiā Christus dixit, quod pauci sunt, qui inueniunt eam.

Confitebor, quia exauisisti me, & factus es mihi in salutem. Ratus pollicetur se gratias acturum deo.

Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. Hæc est etiam prophetia, quæ ad Christum pertinet. Animaduertendū vero est, prophetas persepe sermone inceptum intercidere: ea nimirū ratione, vt ipse prophetæ, vmbra quadam ac velamine obtegantur, ne si apertius traderetur, maius sacris libris immineret ab inimicis periculū. Delerent enim eos omnes fortassis. Per edificantes autē, sacerdotum principes intelligit ac scribas, & doctores Iudeorum quibus cura commissa fuerat ædificandi & perficiendi populū in fundamento legis. Lapis vero reprobatus, sine dubio Christus est: lapis quidem ob summā soliditatem ac constantiam aduersus omnia vitia. Peccatu enim, inquit, non fecit. Reprobatus vero ab edificantibus, vt inutilis: quia Iudei Samaritanum eum dicebant, & negabant eum esse à deo. Quinimmo populi seductore appellabant: verum lapis iste, qui ab illis reprobatus est, ita postmodū approbatus fuit, vt factus sit in caput anguli, esse autē nimirum angularis lapis. Neq; enim omnis lapis esse potest angularis lapis, sed ille tantū, q; aliis probabilior est, & ex vtroq; latere potest in vnum angulū duos parietes col-

ligare. Christus vero affectus est lapis angularis: quia in se ipso duos populos in vnā fidem coniunxit: fideles nimirū populū ex circumcisione, & illū qui ex gentibus: quocirca apostolus Paulus de eo dixit: quod Christus est pax vestra, qui fecit ex vtroq; vnū. Præterea ipse etiā dominus ad Iudæos dicebat, se alias oves habere quæ non erāt ex illo ouili, & quas adduci etiam oportebat, vt fieret vnum ouile atq; vnus pastor, vel per angulū intelligit ecclesiā fidelīū: quia quemadmodū angulus facit duos parietes in se coniungi, ita etiā ecclesiā duorum populorū, vt diximus, coniunctio nem atque vnitatem operator. Huius autem ecclesiæ, quā lapidi angulari comparari diximus, Christus caput est, tāquam vnus corporis præcipuū ac principale membrū, nec tantū caput, sed coniunctio & vinculum & fundamentum.

A domino factus est iste, & est mirabilis in oculis nostris. Iste angulus nimirum, hoc est, ista duorum parietū, seu potius duorum populorum coniunctio, à deo ipso, & non à simplici quopiam homine facta est: & est mirabilis in oculis nostris, eo quod digni effecti sumus, vt coniunctionē hanc oculis nostris videamus. Quomodo igitur opus hoc non est admirabile?

Hæc dies, quam fecit dominus. Per diem, mundi felicitatē intelligit. Nam quemadmodum scriptura sepe diem malū dicit, non vt solarem diei cursum aliquem malum designet, sed mala illa, quæ in eo die sunt, ita etiam per bonū diē, bona illa intelligit: quæ in eo die perfici cōtingit. Predicare vult igitur Propheta hoc in libro, summa illa bona, quæ in die resurrectionis domini futura erāt, & quæ Christus ipse operatus est. Nam & iratum hominibus deū conciliauit, & dæmonis tyrannidem dissoluit, & mortis potētiā exinanuit. Eos qui vel ipsius terræ habitatione indigui erant, fecit esse dignos cælo. erroris tenebras dissoluit, fugauit peccata, plantauit virtutes, & innumerabilibus denique bonis mundum repleuit.

Exultemus & letemur in ea. Spirituali scilicet gaudio. Exhortatur autem fideles omnes ad hanc lætitiā, tanquam dignos tantis bonis effectos.

O domine salua salue. Populum tuum scilicet.

O domine bene prospera. Populū tuū nimirum, aut euan-

dis alio.

PSALMV 5

gelicæ prædicationis fidem.

Benedictus qui venit in nomine domini. Hoc etiam ad Christum pertinet, qui venire dicitur in nomine domini, hoc est, à domino patre, atque ab eius substantia. quo circa ad Iudæos dicebat: ego veni in nomine patris, & non accipitis me. vel in nomine domini, pro in nomine dei: eo quod Christus dei nomen habet, estque, & appellatur deus.

Benediximus vobis de domo domini. Nos prophetae, inquit, qui olim tanta videremus bona, benediximus vobis hominibus, qui estis ex domo domini, qui estis ecclesiae grex, & digni effecti estis, quibus benedicamus.

Deus dominus, & apparuit nobis. Christus, qui per incarnationem suam hominibus apparuit, deus ac dominus est. Prophetico autem more futura narrat tanquam præterita.

Constituite solemnitatem in condensu, usque ad cornua altaris.

Vnus quidem interpretum exposuit: agite celebritatem in operientibus, hoc est, in sacrificiis, per quæ altate operiri ac tegi solet, usque ad eius cornua, hoc est, usque ad eius extremitates. Alius vero: festiuitatem, inquit, agite in germinantibus, hoc est, in florentibus coronis, atque in viretibus arborum ramis: Græcæ enim dictione *καλλιαν*, quæ hic habetur, alij idem significare intellexerant, quod operire, alij vero idem, quod germinare. Hoc autem sermone, omnino illud suademur, ut celebrem deo ac splendidam solennitatem agamus: & quæ iuxta Hebræos quidem, eo modo agenda est, ut iam diximus, iuxta fideles vero spiritualibus celebranda est sacrificiis, & virtutum coronis, bonorumque operum ramis: quorum densitate ac copia inuisibile animæ nostræ obtegatur altare.

Deus meus es tu, & confitebor tibi, Deus meus es tu, & exaltabo te. Ea, inquit, ratione, quia deus meus es, à me tibi maxime agendæ sunt gratiæ, tametsi nulla in me hæcenus contulisses beneficia. Oportet enim nos deo creatori gratias agere, & illum glorificare, & quia creauit nos, & quia perpetui nostri providentiam habet.

Confitebor tibi quia exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Gratias, inquit, semper tibi agam, ut benefactori. *Consistenti domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Hic psalmus eodem versiculo finem faciens, quo initium

CENTESIMVS XVIII.

323

sumpsit, circulum atque orbem quendam imitatur, & ad eadem agenda rursus populum suadet, ad quæ initio etiam suaserat.

Alludat.

Varias statas sui mutationes sustinuit beatus David, quemadmodum diximus in præmio operis. Nam & aliquando belli pericula enadera ei contigit: aliquando autem in calamitates incidere: & aliquando placidior, ac magis tranquillam vitam habere: & modo quidem per mandatorum dei viam incescit, modo vero ab illa decidit. Quæ omnia breui in hunc psalmum congesta. Ad lectoris præterea institutionem multas preces suas apposuit, quas deo sæpius verbis tantum, & non scriptis obtulerat. Potest autem hic psalmus fideles omnes ad virtutem accedentes perfectiores reddere, & omnes qui hæcenus negligentius vixerint, ad virtutem excitare. Et quoniam in hoc psalmo frequenter inuenies mentionem fieri de lege, de testimonio, de mandatis, de iustificationibus, de iudicio, de eloquio, atque id fieri in unoquoque versiculo, (de his etenim, ut breui dicam, totus psalmus pertrahit. Huic enim materiam beatus David cum applicauit, vide quæ in 17. psalmo dicta sunt, ibi: & omnia iudicia eius in conspectu meo. Unde quotiens aliquid huiusmodi inuenierimus, superfluum fuerit ibi dicta repetere. Illud tamen scire oportet, quod licet hæc dictiones inter se differant, ut ubi id dictum est, ut plurimum tamen his nominibus beatus David ipsam legem significauit, veluti continens à contentis.

PSALMV 108.

Beati immaculati in via. Per viam, transitoriam hanc vitam intelligit, beatos eos dicēs, qui absque reprehensione per eam ambulant, & recte viuunt. Græcæ enim dictio *ἀμωμοι*, non tam immaculatum quam irreprehensibilem significat.

Qui ambulant in lege domini. Qui legitime viuunt, & secundum dei legem conuersantur, & non extra eam.

Beati qui seruantur testimonia eius. Qui cum studio & cum attentione ea legunt, & occultum in eis inuestigant thesaurum.

In toto corde exquirunt eum. Exquirunt autem, quia lucem ac pulchritudinem eius iam quodammodo degustarunt. quocirca totis desiderij velis ad illum tendentes, mundana o-

PSALMVS

omnia pertranseunt, atque illum solum inquirunt, festinantes nimirum cum eo esse, atque illi placere. Ille vero exquirere deum dicitur, qui per mandatorum semitam incedit, quæ ad illum ducit.

Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt. Vbi absolute dicit, viam, presentem vitam ut plerimum intelligit, ubi vero vias dei, seu vias eius, legem intelligit, & præcepta. At igitur, quod omnes, qui aliqua in re inique agunt, non ambulant in viis dei, ubi enim quis delinquit, statim ab eis noscitur declinare.

eglesia. Tu mandasti mandata tua custodiri valde. Tu in lege tua hoc mandasti, & male dictionem aduersus mandatorum tuorum contemptor: es addidisti. Oportet nos igitur illum timere, qui mandata sua adeo observari iussit: & simili modo, nihil eorum transgredi, quæ ab illo nobis tradita, atque ordinata sunt.

Vtinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas. Vtinam, inquit, viæ conuersationis meæ a deo dirigantur, ut tua adimpleam mandata. Postulat autem hoc, optime dignoscens, quod ex seipso nihil posset perficere nisi dei opem ac gratia adiutus fuerit. neque enim volentis aut currentis, ut, inquit Paulus, sed est misereantis dei.

*iv rō mē
lxix
miv.* Tunc non confundar, cum prospexero in omnibus mandatis tuis. Vbi vig meæ, ut dixi, à te fuerint directæ, tunc non confundar. Ego etenim iam prospexi ad omnia mandata tua, & omnia iam adimpleui: vel aliter: tunc non confundar, cum prospexero ad omnia mandata tua: cum scilicet omnia adimpleuero. Qui enim aliquod diuinum negligit mandatum, ex huiusmodi contemptu ignominiam pariter refert, & condemnationem. Illud tamen adnotandum est, quod legere possumus etiam hunc versiculum: tunc non confundar: quia prospicio: & ad huiusmodi lectionem aptatur prima expositio. Græca enim dictio utranque patitur lectionem.

*absterge
lv rō mē
māneiv
lv rō mē
lv rō mē* Confitebor tibi in rectitudine cordis, cum didicero omnia iudicia iustitiæ tue. Cum legem tuam didicero, gratias tibi agam in recto corde, atque ex tota anima, quod edoctus fuerim, quod mentem meam illuminaueris, & quod summis à te affectis beneficiis.

Iustificationes tuas custodiam, ne me derelinquas usque valde.

CENTESIMVSXVIII.

324

Legem, inquit, tuam custodiam, utpote eam edoctus, atque ideo peto à te, ne me diu derelinquas. hoc enim significat, quod ait: usque valde noli igitur me diu derelinquere, tametsi ad priuatum meum, & ad commune aliorum commodum, noui te persæpe hoc vsum consilio, ut me veluti neglectum à te, derelinquere visus sis.

In quo corrigit adolescentior viam suam in custodiendo sermones tuos. Interrogat, & respondet. & quoniam adolescentiæ ætas natura ipsa simplex, ac levis est, & facilis cui imponatur, merito summa ei opus est custodia, & obseruatione mandatorum dei, quibus dirigatur & conseruetur adolescentiū vita.

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis. In toto corde, non diuidens scilicet mentem meam ad seculi huius cogitationes, supplex igitur peto à te, ne me indignū, à mandatis tuis repellas. Est autem humilitatis sermo, illius dico humilitatis, quæ virtutem sectatur, vel ne repellas me, si quando ad eorum obseruationem frigidior fuerim: quin immo si quid in me huiusmodi acciderit, reaccende precor denuo calorem meum.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Eloquia, hoc est, mandata abscondi autem ea, in penu cordis mei, ut eorum memoriam indelebilem conseruarem, utque hoc patet, ea semper ante mentis oculos habens, nunquam peccem tibi. neque enim ille homo peccare permittitur, qui tanto cum studio eorum semper meminerit.

Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas. Benedicit dominum Propheta laudans eum, quod vtilitatem accepit ab eius lege: quam etiam rogat melius se ac sublimius edoceri.

In labiis meis annunciaui omnia iudicia oris tui. Non tantum ego ea didici, sed aliis etiam annunciaui.

In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Non dixit in diuitiis simpliciter, sed in omnibus. Ambulans, inquit, in via mandatorum tuorum, ita delectatus sum, ac si diuitias omnes possiderem. vel non secus delectatus sum, atque is, qui seculi diuitiis delectari solet.

In mandatis tuis meditabor, & considerabo vias tuas. Pro medi labor, in Græco legimus ἀπολογίζομαι, de quo diximus in
S iiii

psalmo 54. ibi cōtristatus sum in meditatione mea. crebro, inquit, meditor in mandatis tuis, atque ex hoc exquisitis vias tuas, hoc est, placita ac voluntates tuas considerabo. In iustificationibus tuis meditor, non obliuiscar sermones tuos. Meditor, inquit, & nō obliuiscar. eorum enim quæ quis fuerit meditatus, diuturniorem memoriam conseruat.

Retribue seruo tuo. Pro mandatorum & iustificationum tuarum meditatione, aliquam, inquit, seruo tuo retributione redde.

282. vi.

Viam & custodiam sermones tuos. Accepta retributione, quā mihi dederis, viam, inquit, meliori vita, ad ea semper me extendens, quæ ante me sunt. Quædam autem exemplaria habent, visitica me, & custodiam.

Reuera oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Affer velum hoc, & tegmen ab oculis animæ meæ: crassitudine nimirum & obstaculum legalis literæ: atque hoc pacto admirabiles & reconditos in lege sensus considerabo, qui ad incarnationem, atque ad alia aduentus tui pertinent mysteria.

Peregrinus ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua. Presenti, inquit, vita vt transitoria, ad aliam nimirum vitam festinans: atque ideo indica mihi, quæso, profundius mandata tua, vt studiosior eorum sim, & intensius ad te curram.

283. vi.

Concupiuit anima mea desiderare iudicia tua in omni tempore. Anima mea valde semper concupiuit teneri desiderio iudiciorum tuorum. valde, inquit, mihi placuit iudiciorum tuorum desiderium. atque ideo in omni tempore ea semper desideravi, hoc est, ardentem amaui. vel concupiuit anima mea iudicia tua in omni tempore, ita vt eorum tenerer desiderio. vel quia ea desiderabam.

Incepisti superbire. Comminatus es supplicia in lege tua iis, qui mandatorum tuorum contemptores fuerint. vel maledixisti eis, quemadmodum in sequentibus dicitur.

Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Scriptum est enim, maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

Aufer à me opprobrium & contēptum: quia testimonia tua exquisisti. Illud dico opprobrium quod prior negligentia mea mihi

præstitit, multis nimirum ob eam exprobrantibus & contemnitibus me. vel aufer, pro, repelle, & noli omnino permittere, vinci me aut affligi ab hostibus, neque ab infidelibus meis.

284. vi.

Etenim sederunt principes, & aduersum me obloquebantur, seruus autem tuus meditabatur in iustificationibus tuis. Illi quidem calūniabantur me, irridentes, quod legem tuam meditarer, e-govero in illius meditatione semper magis intendebam, vtilitatem nimirum cognoscens, quæ mihi illinc proueniebat. per principes autem, intelligere possumus principatus & potestates tenebrarum huius seculi.

Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilia mea iustificationes tue. Illis quidem alia omnia cordi sunt, alia omnia prorsus meditantur: mihi autem lex tua meditatio est, & certa norma, cuius consilio dirigar.

Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum. Ferè, inquit, pavimento ac solo ipsi adhæsi. hoc est, valde humiliatus sum. atque ideo fac me, quæso, secundum legem tuam viuere. vel adhæsit anima mea terrenis rebus, quibus affixus sum.

Vias meas annuntians. Peccata mea tibi nota feci.

Et exaudisti me. Quærentem remissionem peccatorum. Dic enim, inquit, tu primus iniquitates tuas, vt iustificeris.

Doce me iustificationes tuas. Diligentius scilicet, & profundius.

Viam iustificationum tuarum instrue me, & meditor in mirabilibus tuis. Fac, inquit, vt legis tuæ viam cognoscam. cupio enim per eam incedere, & de cætero meditor, & versabor, in admirabilibus operibus, quæ à te facta sunt, faciēs ea esse argumentum meditationis meæ.

285. vi.

Dormitauit anima mea præ radio, confirma me in verbis tuis. Lassus, inquit, ac remissus effectus sum præ tristitia, quam aut secularium rerum sollicitudo afferre mihi solet, aut perpetuum quod mihi est cum demone certamen. firmum me igitur, ac stabilem redde, in verbis tuis, hoc est, in meditatione mandatorum tuorum, ne ab ea meditatione discēdam, quæ abiicere à me potest omnem dormitationem tri-stitiæ.

286. vi.

Viam iniustitiæ amoue à me, & lege tua miserere mei. Via in-

iustitiz est omnis actio iniusta, quæ authorem suū ad iniustitiam deducit, per eam enim viam omnes ambulant, qui iniusti sunt. hanc, inquit, viā amoue à me, & miserere mei, lege misericordiz tuæ, quæ eorum omnium semper misereri solet, qui ex corde ad te preces fundunt.

Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus. Vera dogmata, viæ atque itinera sunt veritatis: per ea etenim ad deū quis rectā incedit, vel quia Christus est veritas, (ego enim, inquit, sum veritas & via) dicere possumus quod viæ veritatis, est via Christi: euangelica nimirum conuersatio, quam fidelibus statuit, hanc viam igitur propheta, velut sibi præconitam dicite se amasse: similiter & iudicia dei, euangelica nimirum præcepta quæ asserit se non ignorasse.

Abesse testimoniis tuis domine, noli me confundere. Indissolubili, inquit, quodam vinculo eis affixus sum, rogo igitur ne me confundas, permittens me ab hostibus superari.

Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum. Quædo liberaasti, inquit, animam meam à tentationibus, atque ab angustiis, tunc cucurri viam mandatorum tuorum, hoc est, studiose per eam incessti, versans in eis & in lege tua.

veritas.
cor
etiam

Legem pone mihi domine via iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Sed quomodo aut legem pone, cum lex viæ iustificationum dei, iam diu esset data? dicendum est igitur, dixisse eum: legem pone mihi, pro, doce me iuxta quæ sensum Symmachus pro, legem pone, dixit, ostende. nam qui docet, videtur quodammodo de nouo statuere, ac legem ponere, dum ignaros exhortatur ad bona, & auertere eos studet à vitiis, in præcedentibus etiam dixit: doce me iustificationes tuas, vel declara mihi viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper, occulta enim est multis illa via, eo quod obscura esse videtur.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiā illam in toto corde meo. Scrutabor quidem magno studio, & diligenter considerans, eam seruabo, dictum est autem alibi, quod legis custodia esse dicitur, quando quis adimplet legis mandata.

Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui. Deduc me, inquit, in eam, solet enim deus omnes eos illuc

deducere, qui animo erga eam prompti sunt, per semitam autem, quam Græci *τρίβον* appellant, quasi tritam, viā hanc intelligit, veluti non nouam viam, sed tritam, vt dixi, eo quod iusti per eam ambulant, & solent eam frequentare.

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. Conuer-te (inquit) cor meum ad dilectionem mandatorum tuorum, & illius promptitudinem adiuua, & noli permittere, vt in auaritiam conuertat, & à seculi huius negociis vincat. petit autem omnia à deo, docens illum omnia efficere, sine me, inquit, nihil potestis facere. hæc igitur deinceps sit tibi norma in sequentibus, vbi similia inuenias, adiuvat autem deus, non omnes promiscue, sed dignos se, & qui totum intulerint, quod in se fuerit.

Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Auerte eos à noxiis spectaculis, ita vt inania non videant, oculos autem non cor poris tantum, sed animæ etiam intelligit.

In via tua viuifica me. Hæc etenim via veram iis vitam præstat, qui in ea versati fuerint, presens etenim vita, vera vita non est, cum mortem secum ferat.

Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. In me, inquit, seruo tuo dominicum mandatum tuum, firmum ac stabile effice in timore, ita vt diuina eloquia tua verenda mihi sint ac timenda.

Aufer opprobrium meum, quod suspicatus sum. Quod inflictum mihi est à peccato, quodque ego iam diu instigi mihi timebam à dæmone, seu ab insidiatoribus meis, vel quod suspicatus sum, cum in ærumnis, atque in miseriis me consti-tutum cernerem.

tripis.

Quia iudicia tua benigna. Quoniam iuste iudicas, cognoscēs, quod pœnitentia ducor, quodque in te speraui, ac me tibi totum prorsus obtuli.

Ece concupiui mandata tua, in iustitia tua viuifica me. Esurio, inquit, & sitio mandata tua. viuifica me igitur in tua iustitia, quod ferè idem est cum iis verbis, quæ superius dixit: in lege tua viuifica me.

Et veniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secundum eloquium tuum. Vel scilicet misericordiam consequar & salutem, misericordiz enim finis est, vt salutem conse-

Esurio.

quamur. Veniat autem hæc salus iuxta promissionem tuā. Pollicitus enim es in lege tua te omnes saluaturum, qui custodiunt mandata tua.

Et respondebo exprobrantibus mihi verbum. Iis qui afflictionē, & calamitatem meam mihi exprobrant, respondebo verbum hoc, quod sequitur.

Quod speravi in sermonibus tuis. Hoc est, quod ego illis respondēdo, sperasse me in dei verbis, qui multa bona omnibus pollicitus est, qui illius seruauerint mandata. Quam ob causam afflictiones, & calamitates omnes facile sustineo: optima nimirum in spe educatus.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usque valde. Ne auferas à me in perpetuum propheticam gratiam: sed si ex dispensatione ad tempus illam abstuleris, rursus precor mihi eā restituere. Vel ne permittas diu ex ore meo veritatem auferri, si quando, ut accidere potest, ab ea me decidere contigerit. Vel, ne valde eam auferas, hoc est, nunquam auferas.

Quoniam in iudiciis tuis super speravi. Quoniam in lege tua valde speravi, confidens si legem tuam seruauero, conseruandam in me esse veritatis tuæ gratiam.

Et custodiam legem tuam semper in seculum & in seculum seculi. Sæpe legem tuam custodiā, hoc est, in omni negotio. Illa autem verba in seculum & in seculum seculi: idem significant, quod semper. tametsi ad maiorem perpetuitatis atque æternitatis intensionē dicta etiam esse possunt. Vel, custodiam hanc legem tuā, non in hoc tantum seculo, sed etiam in futuro, quod seculū seculi appellatur, tanquā præsentis seculo honoratius. His autem verbis præptitudinis vehementiam demonstrauit, quam habebat, ut legem obseruaret.

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. Prospectu dirigebat ad omnia, quæ agēda erant. Causa autem huius rei fuit, quia mādāta tua dilexi. Vel cum calamitatibus circundarer, animo non angebar, quia inter afflictiones illud mihi saltem delectationi & solatio erat, quod conscius mihi essem, diligenter me exquisiisse omnia mādāta tua. Solet autē bona conscientia maximū semper solamen præstare.

Et loquebar in testimonio tuis coram regibus, & non confundabar. Loquebar legem coram regibus, & bonum inde nomen reportabam. Libere enim loquebar in mādātis tuis, & timo-

re nullo cohibebat. Congruunt etiam hæc verba sanctis Christi martyribus.

Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi valde, & leuavi manus meas ad mandata tua quæ dilexi. Meditabar quidem in eis, legens ea, leuabam autem manus meas ad mandata tua, operibus videlicet ea adimplens & perficiens.

Et meditabar in iustificationibus tuis. Pro meditabar in Græc. *ἀπολογώμην* de cuius significatione superius dictum est.

Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. Erga me seruum tuum, inquit, memor esto illius verbi, in quod me sperare iussisti. Verbum autem hoc tuum illud est, quod dixisti te misericordē esse, atque ideo omnes eos etiā saluaturum, qui mandata tua custodierint, quemadmodum alibi declarauimus. Debemus etiā digne deo intelligere sermonem hunc: Memor esto: pro, perface & ad finē deducito. Neque enim vlla in deū cadit obliuio, aut reminiscētia.

Hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc spes scilicet me consolata est, hoc est, spes ista recreauit ac resouit me, in humilitate ac miseria illa constitutum, in quam assidue temptationes & calamitates me deduxerant.

Quia eloquium tuum viuificauit me. Verbum, inquit, illud tuum, de quo paulo ante diximus, cum præ tantis afflictionibus angerer, ac pene mortuus essem, iterum me ad vitam reuocauit.

Superbi iniquē agebant usque valde, à lege autem tua non declinā. Illi quidem in multis legem tuam transgrediebantur, ego vero illis non me adiunxi. Vel iniquē agebant, deridentes me, quod legi tuæ semper incumberem, & ab illius meditatione nunquam recederem. Superbos autem appellat, legis contemptores. Tales enim esse solent elati omnes, ac superbi.

Memor fui iudiciorum tuorum à seculo domine, & consolatus sum. Quæ à seculo, hoc est, quæ ab initio sunt, & in futurum erunt. In his autem iudiciis continetur, quod virtute præditos homines, tametsi ad tempus affligi permittas, tandē glorificabis. Quodque eos inhonorabis, qui prauis imbuti sunt moribus, quanquam interea tranquillam ac felicem vitam degere videantur.

PSALMV5

de iulio.

Tristitia delinuit me, pro peccatoribus delinquentibus legem tuam.
Tristis fui, inquit, propter peccatores, partim quidem iratus, quod legem tuam adeo contemnant, partim etiam dolens, quod ipsi perituri sint.

Cantabiles mihi erant iustificationes tue, in loco peregrinationis meae. Cantandæ, hoc est, meditandæ à me sunt: ubicunque habitauero, ubicunque vitam degero. Vel aliter: loco cantorum mihi erant, & in psalmos eas mihi constituebā, atque eas psallendo, delectabar.

Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiri legem tuam.
Nocturno, inquit, tempore quando immundi daemones, plures solent perturbationes asferre, ego te in memoria semper habebam, & præ timore tuo sapientior reddebar. Vel in nocte pansionum, atque affectuum, & quando ab illis obtenebrabar.

Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisivi. Hæc memoria scilicet. Solet enim propheta aliquando verbū mutare in nomen: iuxta illud, hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc memoria, inquit, ideo mihi facta est, quia valde exquisivi iustificationes tuas. Illinc enim ego timorem accepi.

Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam. Tu portio mea es. Hæreditas, inquam, mea, & diuitiæ meæ. Alia enim terrena omnia despicio. Atque ideo dixi: hoc est pollicitus sum custodire legem tuam, & nullo pacto eam transgredi.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum. Te, inquit, pro delictis meis ex toto corde deprecatus sum: miserere ergo mei, iuxta eloquium tuum. Scriptum est enim in lege tua, quod delinquentiū miserereberis. Vel secundum promissionem, aut distinctionem tuam. Per faciem autem dei, ipsum deum circumloquitur.

2835 co.

Cogitavi vias tuas, & conuersti pedes meos in testimonia tua.
Legem tuam meditatus sum, conuersationisq; ac vite meae semitam direxi ad mandata tua. Quædam autem exemplaria habent: cogitavi vias meas, hoc est, prius consideravi quid agendum mihi esset, aut quid dicendum: atque ideo ambulavi intra mandata tua.

Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.

CENTESIMVS XVIII.

328

Paratus sum ad custodiendum ea, atque ideo ab eorū difficultate, aut seueritate turbatus nō sum. Malū enim quod quis prius considerat, atque expectat, tolerabilis efficitur. Vel demonibus, seu tērationibus, me inuadentibus, turbatus non sum, sciens, quod impetum in me facturi erant. Quam ob causam ad tolerantiam me præparavi.

Funes peccatorum circumplexi sunt mihi, & legem tuam non sum oblitus. Funes peccatorum, prauæ sunt demonum cogitationes, quibus ceu vinculis quibusdam, necesse, atque alligare omnes conantur, quibus cū certant. Hi, inquit, funes mihi circumplexi sunt, nec tamen ideo oblitus sum legis tue. Illius enim timore, omnibus peccatorum vinculis veluti gladio quodam incisis liberatus aufergi.

Media nocte surgebam ut confiterer tibi, ad iudicia iustitiæ tue.
Media nocte quidam daemones aduersum homines magis insurgunt, & alios quidē ad prauas cogitationes, alios vero ad ipsa urgent facinora. Vel aliter eo, inquit, tempore surgebam è lecto, ut tibi confiterer, quando somnus quiescentibus suauior videri solet: surgebā dico, ut confiterer, hoc est, ut gratias tibi agerem, propter iudicia iustitiæ tuæ. Hæc autem iudicia tu nobis parcens, mandasti lege tua obseruari: ut dū tui timore addiscimus, moderatiores efficiamur: ne intemperantiam secuti, maioribus damnemur suppliciis. Vel surgebam, ut confiterer tibi peccata mea, propter iudicia iustitiæ tuæ, hoc est, timens propter ea.

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Acque ego, inquit, atque illi, te timeo, æquē etiam mandata tua obseruo. Vnus etenim ex illorū numero sum, qui te maxime venerantur, atque obseruant.

Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.
Tu totius orbis misereris, tu omnes nutris, tu omnium curam ac prouidentiam habes, tu patiens es ad omnes. Miserere igitur mei, & doce me iustificationes tuas, ita ut altius & perfectius eas intelligam. Huiusmodi autem verbis utitur beatus Dauid, nō quod procul esset à misericordia dei, sed ut illum sibi magis beneuolum redderet, & ut ampliore tem erga se misericordiam conciliaret.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum verbum tuum.
Beneficio, inquit, affecisti seruum tuum. Ita enim Symma-

αὐτὸς ἡ δὲ
καὶ τὰ ἴματά

τὸν ἵματιον
ἀντιπαρα-
στὰς ἵματιον
καὶ τὰ ἴματά

chus reddidit. Secundum autem verbum tuum, quod in lege scriptum esse diximus. Ibi enim expresse pollicitus es te affecturum beneficio eos, qui tibi placere studuerint. vel aliter quia Græca dictio *μισος*, non verbum tantum, sed rationem etiam significat secundum rationem, inquit, fecisti hæc bonitatem, hoc est, secundum id quod diuinitatem tuam decet. Continet autem hic sermo gratiarum actiones, pro acceptis beneficiis.

Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Doce me, inquit, bonitatem erga amicos & cognatos, disciplinam in actionibus, & scientiam in contemplando. Instrue me igitur in his omnibus, quia mandatis tuis obtemperavi, vel quia credidi, quod instrui deberem à mandatis tuis, atque ab illis sapientior reddi.

Priusquam humiliter ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui. Antequam affligerer ego peccavi, & quia post peccatum castigatus sum, de cetero legem tuam custodiui timens ne si rursus mihi peccare contingeret, rursus pari modo afflictione aliqua castigandus essem. Solet enim post peccatum afflictio consequi, atque humiliatio. Fortassis etiam, de ea loquitur humilitatis virtute, quæ cordatis hominibus de conscientia innascitur peccati, ita ut sensus sit: quod peccatum sibi fuit causa humilitatis.

Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas. Tanquam bonus, & misericors doce me sincerius, ut ego etiam bonus fiam. Sæpius vero idem repetit, orationem intendens, ac veluti diuinæ doctrinæ avidus.

Multiplicata est super me iniustitia superborum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. Illi, inquit, summa me afficiunt iniuria, ego tamen propterea à mandatis tuis non recedam, nec superbos imitabor: quin immo scrutabor mandata tua, in quibus consolationem capio. Per superbos autem & dæmones intellige, & legis contemptores.

Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego vero legem tuam meditatus sum. Induratum est, inquit, eorum cor aduersum me. Lac enim coagulatum in caseum obdurefcit. Vel quia Græca dictio, *κατάσσει*, non tam coagulatum quam caseatum significat. Caseatum est, inquit, hoc est, pingue effectum, & abundans iniquitatibus. Effici enim solet pinguius lac, ubi in caseum

in caseum concreuerit.

Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Vitale quidem mihi fuit corripiri à te variis afflictionibus, ut iustitiam tuam addiscerem: quod scilicet tu peccantes castigas. Quod si in præfenti vita punis peccatores, quanto magis id facies in futura?

Bona mihi lex oris tui, super millia auri & argenti. Lex, quam Moysi tradidisti, bona mihi est, eo quod instruit, atque erudit me. Nam & corpus castigar, & mores dirigit, & sapientior. Per animam reddit.

Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me, da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Tu me, inquit, plasmasti, tu mihi prudentiam præstas, tu me doce, & ego addiscam mandata tua, quæ hominem ad rectam semitam dirigunt. Aliqui etiam dicunt, quod filius & sanctus spiritus dici possunt manus patris: eo quod per eos omnia fecit.

Qui timent te, videbunt me, & letabuntur, quia in verba tua speraui. Videbunt me proficere, si mihi intellectu præstiteris: & letabuntur, quod in mandatis tuis valde speraui & non in aliis seculi huius auxiliis.

Cognoui domine, quod iustitia iudicia tua, & veritate tua humiliasti me. Experientia cognoui, quod iudicia tua iusta sunt, quodque merito multis me afflictionibus depreffisti, ut prudentior fierem. In te enim deliqueram.

Fiat misericordia tua, ut consoletur me secundum eloquium tuum, seruo tuo. Fiat mihi seruo tuo misericordia tua, ut me calamitatibus afflictum refrigeret. Fiat autem hoc mihi, iuxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege tua, opem te laturum esse omnibus poenitentibus.

Veniant mihi miserationes tuæ, & vinam. Mihi, inquam, qui modo tristitia ac mœrore pene eram suffocatus.

Quia lex tua meditatio mea est. Veniant mihi, inquit, illæ miserationes tuæ, quia deinceps, præ ceteris omnibus, lex tua erit meditatio mea.

Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. Erubescant, quod nihil potuerunt perficere, eo quod superati & prostrati sunt. Ipsos autem dæmones intelligit, seu diuinæ legis contemptores, ut diximus. Iniuste autem fecerunt iniquitatem in me, quia propter inuidiam me aggressi sunt.

Ego autem meditabor in mandatis tuis. De hoc iam alibi sepe dictum est.

scripsi. 4. tui. 10. Convertant me timentes te, & qui cognoscunt testimonia tua. Ij, inquit, qui timent te convertant me, si aliquando seductus, à mandatis tuis aberraverò.

2. p. 10. 10. Fiat cor meum irreprehensibile in iustificationibus tuis, ut non confundar. Irreprehensibile fiat cor meum, dum in iustificationibus tuis meditarur, & utinam timore eorū purgatus, non confundar, turpe aliquid committens.

Deficit in salutare tuum anima mea. Abit quodammodo, atque dissolvitur anima mea, desiderij vehementiam non ferens. Per salutare autem salutarem Christi incarnationem intelligit. At igitur se illius salutaris desiderio maxime teneri.

In verba tua superperiavi. In verbis tuis confido, futurum esse quod cupio: in eius dico verbis, quæ in lege de ipso scriptæ sunt. Aliqui vero intelligunt beatum David hæc verba dixisse de sua salute. Opto, inquit, eam consequi salutem, quæ à te provenit: & in mandata tua valde confido: quod scilicet ea observans saluabor. Illud etiā annotandū duximus quod indifferenter Propheta nunc singulari sermone, verbum dicit, nunc verba in plurali.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quando consolaberis mei. Debiles effecti sunt animæ meæ oculi, aspicientes in legem tuam. Defecerunt autem quærentes, quando consolaberis mei: instruens scilicet & docens me, & occultos in lege tua thesauros revelans.

Quia factus sum sicut vter in pruina, iustificationes tuas non sum obtinui. Aiunt vterem pruina frigidatū constringi. Talē se beatus David effectū esse dicit: constrictū nimirum & castigatū calamitatibus. Quia de causa negat se vllō vnquam tempore iustificationum dei futurum immemorē, ne rursus in tentationes, & calamitates deferri eum contingat. Alij vterem dicunt tractum in pruina molliorē ac laxiorem fieri. Talis inquit, ego effectus sum, quia multis calamitatibus distractus, tandem etiam debilitatus, & dissolutus sum: attamen neque ideo iustificationes tuas oblitus sum. Vel aliter: Factus sum sicut vter, mortuus nimirum quantum ad animi affectus: veruntamen capax elo-

quiorum dei. Effectus autem sum huiusmodi in pruina divina gratiæ, quæ ab eo descendit, & passionum mearum flammam refrigeravit. Atque ideo non recessi à lege tua, sciens, quod per illam ego gratiam etiam à te consecutus sum.

Quot sunt dies servi tui? quando facies mihi de persequentibus me iudicium? Quot sunt pauci prorsus. Quando igitur facies mihi iustitiam de persequentibus me invisibilibus seu etiā visibilibus inimicis: facies autem hoc iudicium, si illos in fugam converteris, & procul à me eos infecutus fueris.

Narrauerunt mihi iniqui garrulitates, sed non ut lex tua. Narrauerunt mihi dogmatum quorundā nugacitates legi tue contrarias. Vel, ij, qui legem tuā interpretabantur, narrauerunt mihi garrulitates: legi tamen consonum aliquid non dicebant. Possunt autem hæc verba generaliter aduersus omnes hereticos accommodari.

Omnia mandata tua æquanimiter persecuti sunt me adiuvæ. Ea, inquit, mandata omnia vera sunt, in quibus nemini inferendā esse iniuriā mandasti. Adiuvæ me igitur affectum iniuriæ, & vindictam sume de iis omnibus, qui legem tuam transgrediuntur. Est autē hic sermo de visibilibus inimicis.

Paulominus consummauerunt me in terra, ego autem non derelinqui mandata tua. Penē, inquit, interemerunt me. Consummare dixit, pro vitam finire. Consummauerunt me igitur, hoc est, præparauerunt ut meam vitam cōsummarent. Vel concluderunt me in terra, seu euerterunt me in terrā: ego tamen à meditatione aut ab observatione mandatorū tuorum non recessi.

Secundum misericordiam tuam vivifica me, & custodiam testimonia oris tui. In misericordia tua vivifica me, tanquā misericors. Et de his verbis, vivifica me, iam superius dictū est. Testimonia vero oris tui, ea dico, quæ Moyse mandasti.

In seculum domini verbum tuum permanet in cælo. Mandatū tuum incommutabile in cælo semper permanet. Illud, inquam, mandatum, quo cælum in suo semper ordine continetur.

In generationem & generationem veritas tua. Veritas huius mandati in omni semper generatione cōstans permanet: & ordo semel constitutus, in diuersa non mutatur.

PSALMVS

Fundasti terram, & permanet ordinatio tua. Hæc etiã permanet ordinatio tua, hoc est, quæadmodũ tu disposuisti.

Perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Permanet dies, vt ordinasti. Antiquum enim atque à te statutũ ordinẽ conseruat. Huius autẽ perseuerantiæ causa est, quia hæc, & alia omnia simul tibi seruiunt, & mandato tuo nõ secus, ac serui domino suo, obtẽperant. Altius etiã intelligendo: verbũ tuũ in celo semper pmanet, apud Angelos. Faciẽtes enim inquit, verbũ eius. In generationẽ etiã & generationẽ antiqui & noui populi est veritas tuarilla, inquit, veritas, quæ est in lege. Apud vtranque enim generationẽ verbũ tuũ verũ esse prædicatur: Fundasti etiã Ecclesiã, & in Euangelica eã fide stabilisti: Ecclesiã dico, quæ antea terra merito dici poterat, quia terrena sapiebat, & in terrenis versabatur, Ideoq; permanet, vt ordinasti. Et quanquã multa tentatio num, ac persecutionum maria, vt ita dicam, quasi Oceanus quidam, vndique in eam irruerint, non tamen aduersus eã præualuerunt. Perseuerat etiam dies, hoc est, pietatis ac religionis lumen, quod simulac ex Euangelij prædicatione ortum atque accensum est, ab aduersarij potentia nunquã extingui potuit. Prophetice autem hæc dicta sunt.

Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem in humilitate mea. Nisi, inquit, ea de causa fuisset liberatus, quia assidue meditator legem tuam, proculdubio calamitatibus tunc, maiori in me cum impetu irruentibus, perissem in afflictione mea.

In seculũ domine nõ obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsa uiuificasti me. Per totum seculum, iustificationum tuarum memoriam non amittam: quoniam per ea tu me iam penẽ expirantem uiuificasti. Ideo autem liberatus sum, quia legem tuam meditabar.

Tuus sum ego, & saluum me fac, quia iustificationes tuas exquisiui. Scriptum est enim in lege tua, quod qui fecerit eas iustificationes, uiuet in eis. Quoniã igitur ego tuus sum, salua me ab insidiatoribus meis. Tuus autem sum, veluti qui iustificationes tuas toto corde exquiro.

Me exreclauerunt peccatores, ut perderent me. Mihi, inquit, insidiatii sunt. Nam qui insidiantur expectare eum solẽt, cui insidias tendunt.

CENTESIMVS XVIII.

331

Testimonia tua intellexi. Prudentior à te effectus, atque ideo in illis refrigeror & consolor.

Omnis consummationis vidi finẽ, latũ mandatũ tuũ valde. Finẽ, inquit, cognoui esse in humano quolibet aut diabolico studio. Latũ enim mandatũ tuum valde. Neq; enim humanã mentẽ arctat, quin immo ad cognitionem atque ad intelligentiã, eã dilatat. Ab ea em ego dilatar sum, & finẽ omnis consummationis cognoui. vel aliter: omnis consummationis, hoc est, omnis destructionis finẽ noui. qualis nimirum mortis finis sit iusto homini, & qualis peccatori. Sequitur: Latũ mandatũ tuũ valde: quia omnes eos recreat, & corũ corda dilatat, qui in angustiis atq; afflictionibus versantur. Per mandatũ vero legẽ intellige, vel, latũ est mandatũ tuũ, eo qd angustias & ærumas nullas præstat, tamen inerti-
bus ac pigris hominibus laboriosum id esse videatur.

Quã dilexi legẽ tuã domine, tota die meditatio mea est. Valde, inquit, amauit legẽ tuã, atq; ideo tota die meditator in ea: quacunque. scilicet modo illã legens, modo mente contẽplans, modo etiã operibus omnia perficiens: quæ in ea mandantur.

Super inimicos meos instruxisti me mandato tuo, quia in seculũ, meũ est. Omnes qui legem non obseruãt, inimici illorum sunt, qui eam obseruant. Super eos, inquit, docuisti me, mandatũ tuum, quia illud semper dilexi. Quo circa illi quidem me iniuria afficiunt, ego vero eos minime, quia maiorem scilicet à te sapientiam edoctus sum.

Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Ip sis etiã doctioribus meis sapientior effectus sum, quia assidue meditator legem tuam, quæ illuminare, atque instruere solet mentes hominum.

Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui. Super antiquiores me, inquit, & maiores etate. Et subnotare videtur ipsum Saul. Talis etiã fuit, & Daniel, qui Susannæ causam supra omnes populi seniores intellexit. Est autẽ huius maioris sapientiæ causa diuinorũ mandatorum inquisitio diligensq; inuestigatio, & custodia. Possunt etiã hæc verba legi ex persona noui populi, cuius inimici sunt Iudæi: eo qd aduersus eos inimico atq; infenso semper sunt animo. Dicit etiam possunt Iudæi, doctores, eo quod primi ipsi gentes docuerunt esse vnum deũ, primique sacræ scripturæ li-

PSALMVS

brois eis tradiderunt. Appellabimus eos etiā seniores veluti priorem atque antiquiorem populum. Filius meus, inquit, primogenitus Israel. Super hos Iudeos igitur nos in lege melius instructi sumus: quia illam sapientius iuxta os cultiores sensus intelligimus. Quocirca magis etiā eā amamus, cum multis de causis, tum præcipue, quia omnia nobis præsignauit, quæ pertinerent ad Christum.

Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua. Feci hoc inquit, ne mandata tua spernerē, quæ hoc iubent. *A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem statuisti mihi.* Non homo, sed deus: quem cum timerem, non declinaui ab eius mandatis.

Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo. Eloquia dico, quæ corporis quidem gutture proferuntur, sed interiori animæ gutture gustantur. Illam autem intelligit voluptatē, quæ oēs ij fruuntur, qui intellectualibus animæ sensibus pollēt. Iis etenim qui inuolidiori sunt stomacho, quique cibū male digerunt, ipsum etiam mel amarum videtur.

A mandatis tuis intellexi: propterea odi omnem viam iniustitiae. Ab his, inquit, instructus sum, & effectus sapientior, atque ideo ab omnibus malignis hominibus aduersus sum.

Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitæ meæ. Luminis enim ac lucernæ instar lucis radios emittens semitam illā manifestam reddit, quæ ad virtutē deducit. In nocte etenim præsentis vitæ, atque in affectuū nostrorum tenebris restā nobis lex viam ac bene ad beate viuendū demonstrat, nec labi nos sinit in peccatū. Per pedes etenim, & per semitas, vitæ ac cōuersationis modum intellige. Illud etiam sciendū, quod lex Mosaica iuxta literam intellecta, lucerna iis est, qui per illam virtutū semitam incedunt, qua ad actiones pertinet. Spiritualiter vero intellecta, lucerna illis est, qui per contemplationis callem feruntur ad deum.

Iuravi & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Vbi utilitatis illius experientiam cepi, quæ à mandatis tuis prouenit, statim iuravi, hoc est, pollicitus sum, & statui mihi veluti in cōmutabile iuramentum ut ea obseruarem. Statuere enim dixit, pro stabilire.

Humiliatus sum usque valde domine: viuifica me secundū verbum tuū. Diu, inquit, humiliatus sum à voluntaria, seu etiā ab inuo-

CENTESIMVSXVIII.

332

luntaria afflictione. De verbis autem, viuifica me, iam superius dictum est, ibi: adhæsit paupimento anima mea, &c.

Voluntaria oris mei beneplacita sūt domine. Voluntarias, inquit, promissiones meas, quas nulla necessitate, sed sponte ac volenti animo pollicitus sum, suscipe, precor, benignus & dirige. Huiusmodi autem fuit promissio illa, ac iuramentum obseruandi mandata.

Et iudicia tua doce me. Difficilia enim sunt, atque obscura. Iudicia enim, inquit, tua abyssus multa, vel doce me, ut profundius ea intelligam.

Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuā non sum oblitus. Animam, inquit, meam in manus tuas semper trado, & ut illius custodem protectorem, ac moderatorem suscipio. atque ideo legis tuæ oblitus non sum, ne fortassis caderem.

Posuerūt peccatores laqueū mihi, & de mandatis tuis non erravi. Posuerunt mihi laqueum ut comprehenderent me, & seductus non sum à mandatis tuis, timens ne in laqueū inciderem: verum qui ambulant in lege dei in laqueos incidere non possunt.

Hereditaui testimonia tua in seculū: quia exultatio cordis mei sunt. Perpetuam hereditatem ea esse reputavi, & lucrum quoddam, quod petire non posset. Hoc autem sermone affectū suum indicat erga diuina mandata.

Inclinaui cor meū ad faciendas iustificationes tuas in seculum propter retributionem. Persuasi, inquit, cor meum, & conuerti illud ad facienda semper mandata tua: atque hoc, ob repositam iis omnibus retributionem, qui quæ tibi placita sunt, adimpleuerint.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, adiutor & defensor meus es tu, in verba tua supersperavi. In lege, inquit, tua confisus sum quæ & eos iustificat, qui illam obseruant, & bona insuper eis pollicetur.

Declinate à me malignantes, & scrutabor mandata dei mei. Maligni nauque homines & demones, fidelium atque piorum animos perturbant & impedimentum eis præstant.

Adiuua me secundum eloquium tuū. Iuxta promissionem tuā, Pollicitus enim es in lege te eos omnes defensurum, qui illam seruauerint, vel simpliciter iuxta promissionem tuā.

PSALMVS

Et *vinifica me.* De hoc iam dictum est.
Et non confundas me ab expectatione mea. Ne confundi me permittas, aut frustrari spe in te mea.
Adiuna me & salu' eris, & meditabor in iustificationib' tuis sicut.
Ab inimicorum insidiis saluabor.

Speruisti omnes discedentes a iustificationibus tuis, quia iniusta cogitatio eorum. Tanquam inutiles neglexisti & repulisti eos. recedunt autem a dei lege, qui quæ iniqua sunt, cogitant.

Transgressores reputauit omnes peccatores terra. ideo dilexi testimonia tua. Quisquis deliquerit, iudicio meo, legis tuæ transgressor efficitur, atque ideo legem ego tuam dilexi, ne simili modo transgressor existimarer. terræ autem peccatores dixit, quia de terra sunt, vel quia in terra peccant.

Confige timore tuo carnes meas, a iudicio enim tui timui. Dum iudicia tua, inquit, lego in animo quidem, timore corripior, ipsum tamen corpus huiusmodi timore non castigatur. Tu igitur confide & ipsum corpus hoc timore, ita ut ad immoderata desideria, aut ad minus honesta opera, amplius non feratur.

Feci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me. Iustum, inquit, iudicium feci. Me igitur, quod iustum est, iudicantem ne tradas queso iis, qui iniuste mihi insidiantur. Nec dominantur mei iniqui homines, cum ego æqua & iusta semper sectatus sim. Dicitio autem Græca, ἀδικῶντες, non tam calumniantes quàm iniuriam seu iniustitiam facientes significat.

Suscipe seruum tuum in bonum: non calumnientur me superbi. Longanimis esto seruo tuo pro bono, ita ut per sinceram poenitentiam superuenientes peccati sordes possit ablueri, nec superbi, hoc est, nec legis contemptores calumniator me, quasi fato quopiam, & non ob delicta mea, in calamitatem huiusmodi inciderim. vel nō calumnientur me, ut temere poenitentem, aut tanquam frustra sperantē vllam salutem.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ. Animæ, inquit, meæ oculi nō mediocriter debilitati sunt, dum ad salutem illam assidue aspiciunt, quæ ex te pendet, & ad promissionem iustitiæ tuæ.

Fac cum seruo tuo domine secundum misericordiam tuam, & iustificatio- nes tuas doce me. Fac misericordiam tuam in seruum tuum,

CENTESIM V SXVIII.

333

tanquā misericors. vel fac beneficium in misericordia tua: & misertus mei, doce me iustificationes tuas.

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectū ut cognoscam testimonia tua.
Et si intellectum mihi præstiteris, cognoscam ea.

Tempus faciendi domino: dissipauerunt legem tuam. Tempus est tibi domino faciendi scilicet ultionem, cum iniqui legem tuam spreuerint & destruxerint.

Propterea dilexi mandata tua, super aurum & topazium. Quia illi legem tuam dissipauerunt, ego idcirco eam magis dilexi, quàm aurum aut pretiosos lapides, aut omnes denique diuitias.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar. Non ad hoc tantū, aut ad illud mandatum, sed ad omnia mandata tua: quod maioris perfectionis signum est. Ad id vero dirigebar, ut tibi inseruirem, ut quæ tibi parerem, qui mandata ea obsequari iusseras: cum illi contra te ad iram excitarent.

Omne viam iniustam odio habui. Qui mandata dei diligit, omne vitium odit, veluti eis contrarium. Neque enim inter se conueniunt vitium & virtus, lux & tenebræ, ægritudo & sanitas.

Mirabilia testimonia tua, ideo perscrutata ea est anima mea. Mirabilia sunt: quia & omne virtutis genus docent, & omne vitium arcet. & idcirco anima mea non simpliciter, aut vulgari quodam modo ea scrutata est, sed perscrutata: sum nimirum cum diligentia atque exquisitioe.

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectū dat paruulis. Vel ipsis ætate paruulis, nec dum etiam viris: vel mente atque intellectu paruulis: vel ipsis etiam fidelibus, qui ex gentibus crediderunt. veluti nuperrime deo adiunctis: vel simpliciter, nouo populo christiano, qui paruuli nomē merito habet, propter voluntariam humilitatem.

Os meū aperui, & attraxi spiritū, quia mandata tua desiderabam. Os, inquam, animæ meæ, hoc est, mentem meam: hanc etenim mentem prauis ego cogitationibus claudens, & bonis aperiens, prudentiæ spiritum & sapientiæ gratiam attraxi. Verba autem illa, desiderabam, perscrutatus sum, superperaui, & alia huiusmodi, vehementiorem animi intentionem demonstrant.

Respice in me & miserere mei secundum iudiciū diligentis nomē tuū.

Quilibet homo misericordia dei assidue indiget. respice igitur in me tentationibus afflicto. secundum iudicium vero, hoc est, iuxta determinationem, quam posuisti diligētibz te, iudicans te eorum misertum iri. atque auxiliaturū eis, & præsertim iis qui in tentationibus forent.

Gressus meos dirige secundū eloquū tuū, & non dominetur mei omnis iniquitas. Viam, inquit, vite meæ secundum legem tuam direxi. Non dominabitur igitur mei iniquitas, ita vt faciam eam. Omnis enim, qui facit peccatum seruus est peccati. vel iniquitatem dixit pro iniquo homine, rogās, vt iniqui homines sui non dominantur. omnem etiam iniustitiam dixit, quæcūque scilicet ea fuerit, pro nulla iniustitia.

Redime me a calūniis hominū, & custodiam mandata tua. Ne aut illi me calumniētur, aut ego illos, grauissimū enim quid est calumnia, & desperationem persæpe in eos immittit, qui pusillanimes sunt, atque in diuina sapientia parum cōfidunt. Pollicetur autem beatus David diuina se obseruatorum mandata in retributionem, atque in premium præstare sibi à deo libertatis. vel redime me, & custodi, ne per turber, à calumniis, quæ mihi sæpenumero impedimenta solent præstare.

Faciem tuam ostende super seruum tuū, doce me iustificationes tuas. Ostende mihi, inquit, illam potentiam tuam, quam in prospiciendo habes, & custodiendo creaturam tuam. hoc est, respice in me. vel aliter facies patris est filius. Qui vidit, inquit me, vidit & patrem. Vnde & patris character filius dicitur. Rogat igitur propheta incarnandum filium sibi ostendi, qualis nimirum futurus sit, & tradendās similitudines euangelij iustificationes edoceri. vel ex persona noui populi ad deum supplicat, petens mitti sibi hunc filium, & doceri se ab eo iustificationes legis.

Decursus aquarū subierunt oculi mei, quia non custodierūt legē tuā. Per aquarum decursus, charadras & vallis intelligit, ac loca concaua, per quæ aquæ fluere solent. Oculi, inquit, mei lachrymando concaui effecti sunt, charadrasque ac vallis cuiusdam speciem subierunt: vel cōtabuerunt lachrymarū copiam: quam ideo emisī, quia transgressores non custodierunt legem tuam. Tota etenim nocte miseriam ego illorum descebam. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt per-

uineant ad ludæos, qui inique agentes Christum interemerunt. Lachrymatus enim est dominus super eos, tanquam super cognatos, ac eiusdem generis homines.

Iustus es domine, & recta iudicia tua. Hoc assidue cogitare, dicere, credere, & confiteri optimum est.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam valde. Mandasti ea valde, iustitiam nimirum & veritatem. vel mandasti ea testimonia obseruari, vt valde iusta, & valde vera. Lex etenim tua quod iustum est, omnibus retribuit, tam iis qui recte agunt, quā iis qui non recte: & verax etiā est, in promissionibus suis.

Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei. Zelus quo propter te accendor, quod ab eis spernaris: vel iusta ira, qua pro te commoueor, quod mandatorum tuorū obliti sunt, quōdque à veteri meditatione sua recesserunt inimici illi mei, qui ob ardorem animi in te meum mihi insensū sunt.

Ignitū eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Purissima, inquit, atque immaculata est lex tua, quasi aurum quoddam ignitum, atque igne examinatum. Similem sententiam habuimus in psalmo 11, ibi: eloquia domini eloquia casta, argentum ignitum. Eadem enim dictio vtrobi- que est, in Græca lectione, quæ & ignitum significat, & igne examinatum. Hoc vero eloquium seu mandatum tuū is solus diligit, qui seruus tuus est, qui tibi seruit, te colit, & cum timore veneratur.

Adulescentulus sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus. Iuxta historiam beatus David adulescentior erat inter ceteros fratres, & propter staturæ exilitatem fuit etiam contemptus à patre, quando Samuel propheta vincturus eum in regem, aduenit. Fuit etiam iunior ipso Saul & neglectus ab eo, cum persecutiones ab eo varias sustineret: verumtamen hic iunior & neglectus supra hos omnes, diuinorum mandatorum meminit. Possumus etiā intelligere hæc verba, vt prolata sint ex persona noui populi, qui contemptus quidem & neglectus fuit ab antiquo Iudæorum populo, & tamen supra eum diuinam legem intellexit, atque obseruauit.

Iustitia tua iustitia in seculum. Diuina iustitia proprie ac vere

PSALMVS

est & dicitur iustitia. quencunque enim deus iustificauerit, is iuste atque in æternum iustificatur: hominum vero iustitia huiusmodi non est, sed temporalis & per sepe fallitur.

Et lex tua veritas. Lex tua idem ferè est, quod veritas, cum in omnibus vera dicat, vel veritatem dixit, pro re stituitur, iuxta illud: Iustus es domine & recta iudicia tua. De hoc etiam dictum est in psalmo 18. ibi: Iudicia domini vera simul & iustificata.

Tribulationes & angustie innenerunt me: mandata tua meditatio mea est. Inter tot calamitates meas illud mihi vnicum fuit solamen, quo dolorem levabam, quod in mandatis tuis assiduus meditabar.

Iustitia testimonium tuum in seculum. Hoc est, iustitia æterna, ut præ diximus.

Intellectum da mihi, & viam. Græca dictio *νοῦς* & *ὁδός*, non solum significat intellectum da, sed etiam prudentem facito, si igitur intellectum & prudentiam mihi dederis: viam, & vere viam, nam qui prudentes non sunt, vere non viuunt, eorum etenim vita inanis est.

Clamaui in toto corde meo, exaudi me domine, iustificationes tuas exquiram. Dum tribulaber, inquit, clamaui ad te: nec simpliciter, sed in toto corde meo: ideo exaudi me: nam si exaudieris, iustificationes tuas perquiram.

Clamaui ad te, saluum me fac, & custodiam mandata tua. Eandem repetit sententiam, preces suas magis intendens, & promissionem confirmari cupiens, saluum autem fac me, periclitantem scilicet.

Præueni ante tempus, & clamaui, quia in verba tua supersperavi. Præueni, inquit, diluculum, in ipsa etiam intempesta nocte cum tempus adhuc non esset, quo exurgere homines solent: & clamaui ad te, confidens in verbis tuis, quæ per sanctum mihi spiritum manifestasti. clamaui enim, inquit, ad me, & ego exaudiam eum.

Præueni oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua. Ipsum etiam diem præoccupauerunt oculi mei, diluculi nimirum tempore: atque hoc ut legem tuam meditarer, orabat autem beatus David ante tempus, hoc est, ante diluculum. in ipso vero diluculo, meditationibus atque contemplationibus vacabat.

Vocem meam audi domine secundum misericordiam tuam. In

CENTESIMVSXVIII.

335

tua scilicet misericordia, ac tanquam misericors.

Secundum iudicium tuum vivifica me. Secundum legem tuam fac, ut viuum, atque ut legitime viuum.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longe facti sunt. Quanto illi magis iniquitati appropinquant, tanto magis à lege tua se elongant. in quibusdam vero exemplaribus iniquitatem in quarto casu scriptum est, ut sit sensus quod persequentes me appropinquauerunt iniquitati mihi, hoc est, iniquitatem suam prope me adduxerunt, ac penè comprehēderunt me. huiusmodi vero homines tam praua operantes longe facti sunt à lege tua.

Prope es tu domine. Alibi etiam ait: prope est dominus omnibus invocantibus eum. item alibi scriptum est: deus appropinquans ego sum, & non deus à longe, iuxta illud: Nō ne cælum & terram ego impleo dicit dominus. Et rursus: adhuc loquēte te dicam, ecce adsum. appropinquat igitur deus iis, qui per profectum & alacrum, ei pariter appropinquant. peccatores vero elongantur à deo. de eis enim scriptum est: ecce qui elongauerint à te, peribunt.

Et omnes & tua veritas. Tua omnia vera sunt, & firma. vel omnes providentiæ tuæ rationes, quibus mūdū gubernas, veræ sunt, tanquam providentia tua vera sit providentia, vel omnia iudicia tua vera sunt, tanquam iusta & recta.

In initio cognoui ex testimonio tuo, quod in seculum fundasti ea. A principio, inquit, ex his cognoui, quod æterna illa esse stabilisti. nā cū ea intelligere inciperē, cognoui quod fecisti immobilia ea esse, atque incommutabilia, & quod nullas ea aboliturus esset: quod si plura ex his per euangelium aboleri videntur, te vera tamen iuxta interiorem atque reconditū sensum non abolentur, sed iuxta exteriorem quandā apparentiam, & ipsius literæ umbram, ut iam declaratum est.

Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus. Vide, inquit, afflictionem meam, & ex huiusmodi me eripe calamitatibus: quia licet propter legem tuā affligerer, eius tamen oblitus non sum, nec sustinui iniquū aliquid agere aut odisse insidiatores meos. vel vide humilitatis meæ virtutē, & eripe me, quia legis tuæ oblitus non sum, illius, inquam legis, quæ humilitatem iubet esse sectandā.

Iudica iudicium meum, & redime me. Iudicium meum dico,

PSALMVS

quod cum iis mihi est, qui me oppugnant.

Propter verbum tuum vivifica me. Propter legem tuam, propter quam in mortis periculo constitutus sum, vivifica me a gravissimis hostibus oppressum.

Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Longe est salus ab iniquis. in periculo enim sunt, quia mandata tua contempnunt, verum mihi ea salus prope est. liberabor etenim ab illorum insidiis, quia mandata tua ego exquisivi. vel doceris sermo est, dicens, quod nulli peccatores salvabuntur, tamen in hac vita fortunati ac felices esse videntur, vel peccatores, à deo auxilium non consequentur, eo quod illius iustificationes contempserunt.

Misericordia tua multa domine, secundum iudicium tuum vivifica me. Tu valde misericors es. fac igitur ut in universali iudicio beatam ego vitam viam, quando boni ac iusti in vita abibunt eternam. vel fac me in hac vita vivere secundum legem tuam, adiuvans promptitudinem meam, & simul cooperans.

Multis qui persequuntur me & tribulant me, à testimonio tuo non desinam. Complures visibiles, atque invisibiles persequutores sunt, qui querunt me comprehendere, & omne tetationum genus excitant, verum ego in te solo fretus à testimonio tuo averti non sum. variis autem modis repetit prope te ea, quae sepe ab eo dicta sunt, & diversis placata temporibus.

Vili insipientes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Superius etiam dixisse eum legimus, tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Vide quoniam mandata tua dilexi domine, in misericordia tua vivifica me. Aliquando vivificari petit propter mandatorum observantiam, & aliquando propter misericordiam dei: illud quidem ut se iustificet, hoc vero ut modestiam, atque humilitatem suam in exemplum ceteris proponat. perfectioris autem animae est quod secundo loco eum facere diximus. nemo enim, ut inquit Apostolus, ex operibus legis iustificatur. vide in psalmo centesimo secundo, quae dicta sunt, in illo versiculo: qui coronat te misericordia & miserationibus.

Principium verborum tuorum veritas. Omnia inquit, verba tua veritate nituntur. nam si earum principia sunt vera, consequenter & reliqua etiam vera sunt, & principio suo respondent. fortasse etiam de primis verbis loquitur, quae lo-

CENTESIMVSXVIII.

336

cutus est dominus ad Adā: ab omni, inquiens ligno, quod in paradiso est, comede. de ligno autem scientiae boni & mali non comedetis. in quacunque autem die comederitis, morte moriemini. principium enim est hic sermo verborum omnium, quae à deo ad hominem dicta sunt: qui à deo etiam fuit verus, ut in universum humanum genus mors imperium sumplerit.

Et in seculum omnia iudicia iustitiae tuae. Hoc est. eterna sunt, atque inconcussa nam & superius dixi: quia in seculum fundasti ea.

Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidant cor meum. Non ab illis formidavit, qui occidunt corpus sed à verbis tuis: quia tu non corpus tantum, sed animam etiam occidere potes in gehenna, hoc est, mandata ego tua magis timui, quam seculi huius principes, ob quorum timorem nunquam ego aliquid adversus tua commisi mandata. intelligere etiam possumus principum nomine ipsum Saul regem: quem cum beatus David occidere saepius potuisset, ob venerationem tamen mandatorum dei abstinuit. principi enim inquit, populi tui non maledices. quod si maledicere prohibemus, quanto magis laedere, aut occidere?

Exultabo ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa. Quemadmodum, inquit, quis dives efficitur inventis spoliis, ita eloquia tua mentem illuminantia, & scientiae thesaurum praestantia, me divitem faciunt.

In iustitiam odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Non simpliciter odio habui, sed etiam abominatus sum. est autem abominatio maior quaedam odij intensio. de odio enim iam superius dixerat: iniquos odio habui & legem tuam dilexi.

Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiae tuae. Septies apud Hebraeos saepenumero ponitur pro pluries. saepe, inquit, in die laudavi te, propter iudicia iustitiae tuae. hoc est, propter legem tuam, vel propter dispensationes, atque administrationes tuas. quae cum iudicio à te sunt: cum iuste omnia & decenter facias. quod si septies referri dicamus ad numerum, diem hic intelliges perfectum, hoc est, diem & noctem. & connumera hoc pacto, mediam noctem, diluculum, mane, tertiam horam, sextam, nonam, & vespas.

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Diligentibus legem tuam pax est, non cum inuisibilibus inimicis, sed cum deo: & non est illis offendiculum aliquod. lex etenim omnem illis viam virtutis explanat, & omne peccati impedimentum aufert. vel illis est pax cum iis, qui eiusdem sunt fidei, tametsi hi saepenumero pacem habere cum eis nolint.

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi. Et dilexi ea, ut adiuuaret me, quod expectabam.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer. Non solum custodiuit, sed etiam dilexit: nec tantum dilexit, sed dilexit vehementer.

Seruaui mandata tua & testimonia tua. Quae superius diuini sunt, nunc coniungit.

Quia omnes viae meae in conspectu tuo domine. Causa, inquit, huius obseruationis meae est, quia omnes conuersationis meae viæ, & omnis actio mea in conspectu tuo perficitur, & te teste, vitæ meae semitam ambulo. praeuidebam enim, inquit, dominum in conspectu meo semper. unde timens te, qui omnia mea semper vides, obseruo etiam mandata tua, & testimonia tua.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine. Non auertatur, nec repudietur à te, tanquam quæ admittenda non sit. quæ nam autem fuerit hæc deprecatio, audi.

Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Ecce propheta nostri deprecationem fac, inquit, me non iuxta humanas artes, aut mundi sciencias sapere, sed iuxta rationem tuam, ut & sermones tuos intelligam, & legem tuam ad plenum cognoscam.

Intret postulatio mea in conspectu tuo domine. Postulationem Aquilae orationem dixit, & Symmachus suppositionem. & superius quidē dixit: appropinquet: modo vero, intret. nisi appropinquauerit omnino etiam intrabit.

Secundum eloquium tuum eripa me. Iuxta sapientiam tuam libera me ab afflictionibus: vel iuxta promissionem tuam, quemadmodum & superius dictum est. nam priuatim dominus ei pollicitus fuerat, auxilium atque opem suam se ipsi prestaturum esse.

70.

Eructent labia mea hymnum cum docueris me iustificationes tuas. Simulac

Simulac iustificationes tuas sapientius me docueris, hymnum aliquem in gratiarum actionem mea esset: labia: hymnum, dico, priuatim aliquem, qui pro huiusmodi acceptis beneficiis in laudem tuam, atque in gratiarum actionem conscripseris. hoc autem orationis & precum genere suum propheta omnibus ardentissimum demonstrat desiderium.

Pronunciet lingua mea eloquia tua. Assidue ea loquatur, ita ut semper eadem, aut mediter, aut alios doceam, & nulli rei alij vacem.

Quia omnia mandata tua iustitia. Hoc est rectitudo, seu directio: mandata, inquam, tua humanam vitam moderantia. huiusmodi autem sermone superius etiam usus est, dicēs: iudicia testimonia tua.

Fiat manus tua, ut saluet me, quia mandata tua elegi. Adueniat, ut saluet me. huiusmodi illud est, quod alibi legimus: esto mihi in deum protectorem.

Concupiui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est. Salutem eam concupiui, quæ à te est, & non humanum aliquod auxilium: atque ideo lex tua meditatio mea est, ut per eam ab inimicorum insidiis me eripias. possunt hæc etiam intelligi dicta esse de saluatoris nostri incarnatione, quæ quodam mundi salutare à deo missum merito appellatur, (natus est enim, inquit, nobis hodie saluator.) quod salutem propheta noster videre optabat: quemadmodum alibi diximus. unde merito subdit: lex tua meditatio mea est: veluti quæ de huiusmodi saepenumero loquitur saluator: tametsi adubrate atque obscure admodum illud nobis significet.

Vivet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuvabunt me. Vivet anima mea veram vitam, quando qui bona fecerunt, ibunt in vitam æternam: & laudabit te tunc sublimius & perfectius. & iudicia tua legalia adiuvabunt me, qui ea seruauit, & non mediocre mihi fiduciam præstabant. quædam vero exemplaria habent optantis in modum, viuat & adiuvabitur ut precetur propheta viuere vitam ex virtute, quæ proprie vita est: & adiuvari ad hoc à lege, quæ dirigat eum, & moderetur, ut prædictum est.

Erravi sicut ovis perditus: quare seruum tuum, quia mandata tua non sum obliuiscus. Erravi non deperdita aut relicta via mandatorum tuorum, sed erravi in montibus, errandus illic de-

PSALMV8

gens, huc atque illuc pertransiens, dum persecutionē susti-
neo. quare igitur me, & iterum ad priorem habitationē re-
ducito, persecutores meos compescens: quia mandata tua
non neglexi. vel sermo est ex noui populi persona. erra-
ui, inquit, quasi ovis perdita per rectam religionis semi-
tam non ambulans, sed per obliquas quasdam atque am-
biguas vias, quæ ad perditionem ferunt. quare seruum tu-
um, omnia, inquit, seruiunt tibi. quare eum igitur tu, o pa-
stor bone, qui iuxta euangelicam deperditæ ovis parabola-
m, animam posuisti pro ouibus tuis, & me perditam o-
uem ad ouile tuum congrega. verum quod sequitur, aduer-
sari videtur huic sensui. neque enim obliuisci dicitur mā-
datorum dei is, qui nondum ea didicit, sed qui ea olim e-
doctus est. nisi quis fortasse tempus, hoc in loco, positum
esse dicat pro tempore: non sum oblitus, hoc est, non obli-
uiscor.

ava 82-
p. 27,

Canticum ascensuum.

Quindecim hæc cantica eandem prorsus inscriptionem habent: ri-
delicet canticum ascensuum: vel iuxta alium interpretem, canticum
ascensionum. huiusmodi autem inscriptionem sortita sunt, quia capti-
ui in Babylone Iudeos ascensuros esse prædicunt in Hierusalem. con-
tinent namque huiusmodi materiam, & tradunt quomodo illi tunc in
captiuitate constituti, deum rogaerint, ac tandem ab eo exauditi, su-
am patriam receperint. & incipiunt quidem à clamore atque à precibus,
quas ad deum funderant, cum ea calamitate premerentur, sinem
vero habent, qui ad illud tempus pertinet, quo integre in patriam re-
stituti fuerunt. & hoc quidem secundum historiam, iuxta anagogen
vero huiusmodi inscriptionem habent hæc cantica, quia inter ceteros
psalmos huiusmodi præcipue dei populum à Babylone, hoc est, à seculi
huius confusione, ubi in passionum atque in affectuum seruitute cap-
tiui detinebatur, ad supernam deducunt Hierusalem, quicunque enim
legerit, atque intellexerit, quanto antiquus ille populus, terrestris Hie-
rusalem tenebatur desiderio, & quomodo lamentabatur, & quales ad
deum emittebat voces: quia nam etiam diceret verba, cum illuc reduc-
retur: atque ea denique omnia, quæ in his canticis continentur, arden-
tior profecto, & ipse reddetur, & vehementiori amore flagrabitis super
eam, ac celestem Hierusalem.

CENTESIMVSXIX.

338

PSALMV8 CXIX.

AD dominum cum tribulaver clamavi, & exaudivit me. In
captiuitatis scilicet calamitate, quam in Babylone
sustinui. clamorem autem non oris intelligit, sed a-
nimæ valde dolentis & contritæ atque ad solum deum in-
tentæ, qui solus eripere hominem potest à periculis huius-
modi etenim animæ clamorem statim exaudit deus. ver-
ba autem hæc ex fidelium etiam persona dicta esse pos-
sunt.

Domine eripe animam meam à labiis iniustis, & à lingua dolosa.
Hoc est, quod à deo petiit cum clamaret, vel hoc vñ cum
aliis, quæ inferius postulasse eum videbimus. per labia autē
iniusta, ea intelligit, quæ iniustitiam in alto loquuntur, quæ
admodum in septuagesimo secundo psalmo scriptum est. vel
calumniantium, & iniquorum hominum labia. linguam e-
tiam dolosam, eorumdem linguam appellat, vel speciatim
insidiatorum linguam.

Quid detur tibi & quid apponatur tibi ad linguam dolosam?
Alius interpres reddidit, quid dabitur tibi, & quid appone-
tur: ad ipsum enim supplicansem propheta sermonē con-
uertit interrogans, quænam ei defensio, seu quænam dabi-
tur vindicta aduersus dolosam linguam illam, & significa-
re nobis videtur hoc sermone, vel quod huiusmodi lingua
ob summam suam malignitatem difficillime poterit supe-
rari, vel quod nulla ei defensione aut vindicta aduersus ta-
lem linguam opus est: cum doloso homini, dolus ipse satis
ampla sit pœna.

Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis. Hoc etiam
à propheta ad supplicantis populi consolationem dictum
est, cui his verbis luadere nititur, tristandū ei minime es-
se. cum potentis dei sagittæ acutæ effectæ sint aduersus
iniquos, & dolosos, & cum desolatoriis pariter carboni-
bus paratæ: ita ut iniqui ferro cædendi, atque igne exuren-
di & penitus delendi sint. per sagittas autem & carbones
varia suppliciorum, ac pœnarum genera intelligit. quidam
vero per potentem hoc in loco, diabolum significari dixe-
runt, tanquam inualescentem aduersus negligētes, atque
inertes: & per sagittas cū carbonib⁹ desolatoriis, cogitationes
quascunque passionū, atque affectuum plenas. nam & cito

PSALMVS

sagittarum instar penetrant: & carbonum, hoc est, ardentium prunarum instar incendunt, & virtutem delent, qualque ipse etiam Apostolus carbonem ignis appellauit. deinde rursus sermo est, ex persona supplicantis populi. sequitur enim.

Non mihi quia peregrinatio mea prolongata est. In Babylone nimirum, seu in captiuitate, cuius nunc diuturnitatem deplorat.

Habitu cum tabernaculo Cedar. Habitauit, inquit, in medio tabernaculorum Cedar. haec etenim miseriam etiam deplorat. Cedar autem regio quaedam est, Babyloni proxima, quae habitatores prauos habebat. inter hos vero, Babylonij Indeos habitare statuerat, & quia Cedar interpretatur obtenebratio, non immerito ij, qui inter tenebrarum tabernacula habitant, lamentantur. possumus autem tenebrarum tabernaculum appellare, moram illam, ac consuetudinem, quam quis inter animi affectus & passionem ducit, quae mentem obtenebrant.

Multum peregrinata est anima mea. Multis annis, ac longo tempore in captiuitate peregrina fuit.

Cum iis qui oderant pacem, eram pacificus. Cum contentiosis illis hominibus Cedar pacem agebam, nec pro munda na aut temporali re vlla eis aduersabam: quinimmo ut captiuus omnia illis permittebam. docemur autem his verbis tales fieri & nos, cum omnibus scilicet pacem habere. nam si cum iis etiam, qui pacem ipsam oderunt, pacificos nos esse decet, quanto magis cum iis, qui pacem amauerint. interimus autem tales, si veluti hospites atque exteri in hoc mundo vixerimus, si tanquam peregrini conuersabimur, non contententes pro praesentibus huius seculi rebus, neque animum in eis quasi in permanentibus ac perpetuis rebus ponentes.

Cum loquebar illis, oppugnabant me gratis. Gratis dixit pro sine causa, nullam nimirum occasionem habentes, sed temere omnia administrantes: quod ex eo perspicere licet, quod nec tunc parcebant mihi, quando ego pacifice agebam cum eis.

Canticum ascensionum.

CENTESIMVSXXX.

339

PSALMVS CXX.

Euaui oculos meos in montes, unde venit auxilium mihi.

Hoc canticum ea verba praedicuntur a propheta, quae dicturi erant Iudeorum captiui, cum ex Babylone discessuri essent, & ascensuri in Hierusalem, per montes autem caelos intelligit, ob summam scilicet eorum altitudinem. illinc etenim sperabant aduenturum sibi esse consuetum dei auxilium: quo ducente illasi in patriam peruenirent. deinde sermone suum magis declarat, dicens.

Auxilium meum a domino, qui fecit caelum, & terram. Ab eo qui vere dominus est. proprium enim dei est, ut omnium creator dicatur, cum ipse solus sit, qui possit creare, & nos igitur si animae oculos in caelum leuauerimus, eosque a terrenis rebus omnibus dimouerimus, diuinum simili modo consequemur auxilium.

Ne des in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te, ne des.

Hoc ad fraternum amorem pertinet, ut vnusquisque pro altero effundere ad deum preces addiscat. ne des, inquit, pedem tuum in commotionem, hoc est, in fluctuationem: neque a recta virtutum via auertaris: ne ideo ipse etiam deus, qui te custodire solebat, dormitet, hoc est, ne ipse etiam negligens videri possit in iis quae ad custodiam tuam pertinent: eo quod inaduertenter sis lapsus. vel, ne des inter tuum in fluctuantia & lubrica negotia, sed tutam legis, ac mandatorum semitam conscende, quae rectum iter incedentibus praestat.

Eccce non dormitabit, neque soporabitur, qui custodit Israel. Deus ob id praestat cum non negliget, nec negligenter aliquid erga illum agat, qui per tutam, quam diximus, viam inceserit, & a lubrico seculi calle abstinuerit. possumus & nos fideles omnes dici nouus Israel: quem admodum saepe alibi diximus: praecipue in psalmo quadagesimo tertio, ibi: Exurge, quare obdormis, domine.

Dominus custodiet te, dominus protectio tua ad manum dexteram tuam. Dominus te hoc pacto incedentem custodiet, dominus protectio tibi erit, iuxta manum dexteram tuam, hoc est, adiutor tibi erit in bello. solent enim, qui aliquem protegent, illius dexterae assistere. vel protectio tua ad dex-

PSALMVS

teras actiones tuas: protegens nimirum te bona opera facientem. vel protectio tibi erit per actiones tuas bonas, & dexteras.

Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Tantam tui curam habebit, ut neque solem, aut lunam permittat tibi perturbationem aliquam inferre: quod dixit, ut summum erga huiusmodi hominem dei studium esse demonstraret. verum simile est autem antiquum populum praedicto tempore hanc gratiam a deo fuisse consecutum. Lunam autem vrere dixit, iuxta aliquos, eo quod non humida sit tantum, sed etiam calida. vel sol non uret te, neque etiam luna laedet te. vrere enim dixit pro laedere.

Dominus custodiet te ab omni malo, custodiet animam tuam dominus. Eandem sepius repetit sententiam, sermonem confirmans, & diuinæ protectionis desiderio nos exhortans, ut per rectam, quam diximus, virtutum semitam incedamus. vel custodiet corpus tuum, & animam tuam, ab omni periculo.

Dominus custodiet introitum tuum & exitum tuum. Hoc est, conuersionem, & vitam tuam. vel ingressum in hanc vitam, & exitum ex ea. vel omnem vitam, quæ in ingressu, atque in exitu perspicitur.

Ex nunc & usque in seculum. Hoc est, & in futurum: vel usque in seculum vitæ tuæ.

Canticum ascensuum.

PSALMVS CXXI.

Statui sum in hiis quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Huiusmodi verba dicebāt, cum incederent, & proficisceretur cum gaudio.

Stantes erant pedes nostri in aulis tuis Hierusalem. Cum prædicta audissemus verba, pedes nostri illico stantes erant in aulis Hierusalem, opinione scilicet, seu reputatione nostra. visus enim mihi sum illic consistere, ita animo imaginatus ob vehementem patrie desiderium.

Hierusalem ædificata, vi ciuitas. O Hierusalem, quæ olim, & vera ciuitas, constructa es.

CENTESIMVSXXI.

340

Cuius participatio eius in idipsum. Vel iuxta alium interpretem: cuius contiguitas simul est, hoc est, cuius participationes, atque habitationes ob inhabitantium multitudinem contiguae, atque in vnum connexæ sunt. Nam quod ait in idipsum: idem est, quod vnâ, aut simul.

Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini. Hoc ad maximam Hierusalem laudem dictum est. Neque enim adeo magnitudine sua, aut ædificiorum structuris, ornata erat, quantum vna hac re, quod vniuersæ tribus populi Israel, ter in anno illuc congregabuntur, quando totus populus in vnum conueniebat: in Paschate nimirum, in Pentecoste, atque in Scenopegiis. Illuc igitur olim ante captiuitatem ascenderunt tribus Israel, illuc congregabuntur. Domini autem tribus eas appellauit, tanquam peculiarem dei populum, vel tanquam tribus a deo ordinatas.

Testimonium ipsi Israel. Quæ res, inquit, demonstratio quædam est non vulgaris ipsi Israelitico populo, diuinæ promissionis, quæ finem suum iam est consecuta. Nam & multiplicatum est semen Abraham, & promissionis terram obtinuit. Vel contestatio hæc fuit populo Israel. Contestatus est autem deus, quod aliquando, & certis temporibus illic essent congregandi. Ordo est, illuc ascenderunt tribus, & quæ sequuntur: ita ut abundet dictio, enim. Et quod ait: testimonium ipsi Israel, defectiuus est sermo. Subintelligenda enim est dictio, iuxta: ut sit sensus, quod illuc ascenderunt iuxta contestationem & diuinum mandatum a deo olim factum ipsi populo.

Ad consistendum nomini domini. Hoc est, ut per diuinum cultum a lege ordinatum, condignas deo gratias agerent.

Quia illic collocata sunt sedes in iudicium. Ecce alia laus vrbis Hierusalem. Illic etenim stabiliti sunt, inquit, regales throni ad populum iudicandum.

Sedes super domum David. Hoc est, in domo, seu in palatio David. Vel, primo loco sedes sacerdotum dixit, secundo autem loco regias sedes.

Interrogate quæ ad pacem sunt ipsam Hierusalem. Ad ipsam, inquit, Hierusalem pacifica loquimini verba. Pax scilicet sit tibi: pax populo. Deinceps etenim immensam, atque (ut ita dicam) profundam pacem habebit, & gaudium. Alius ve-

PSALMVS

ro interpres: salutate eam: dixit.

Et abundantia diligentibus te. Et abundabunt non tui tantum ciues, sed vicinæ etiam gentes, quæ te diligunt. Prophetæ autem continent hæc verba.

Fiat pax in virtute tua. Alius autem interpres in futuro dixit, fiet. Per virtutem autem, ipsos Iudaici populi milites intelligit, quibus certissima erit pax, si bellum, aut hostem nullum habuerint.

Et abundantia in turribus tuis. Alius etiam interpres in regni tuis dixit: & alius in septis tuis. Illud etiam sciendum est, quod in Græca lectione, non in turribus simpliciter legimus, sed in *μυριαδαις*: qua dictione hoc in loco mœnia turribus circumseptæ ac munita intelligimus.

Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te. Prophetæ verba sunt ad ipsam Hierusalem. Propter cognatos inquit, meos Israelitas, & propter tribus eiusdem populi, rogabam pacem pro te: ut illi nimirum in pace, degentes & deum suum colerent, & pro acceptis beneficiis condignas ei gratias agerent.

Propter domum domini dei nostri quæ sunt bona tibi. Propter sacrum dei templum, quod in te constructum est, tranquillitatem, atque abundantiam tibi studiose quæsiui: ut proprium scilicet, atque antiquum decorem recuperares, & diuinum cultum lege constitutum.

Canticum ascensuum.

PSALMVS CXXII.

*D*e te leuavi oculos meos, qui habitas in caelo. Ex eiusdem populi persona, perficiscetis in patriâ, legenda sunt hæc verba. Habitare autem deus dicitur in caelo, veluti, qui in sanctis, ac multis angelicis virtutibus, illic in caelo habitatibus, requiescit. Nā & de sanctis, qui in terra sunt, dictum legimus inhabitabo in eis, & inambulabo.

Ece sicut oculi seruorum ad manus dominorum suorum, sicut oculi ancille ad manus domine sue, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nostri. Hac seruorum atque ancillarum comparatione, seu exemplo illud significare volunt, quod ad deum assidue & constantem aspiciunt, quodque nullam a-

CENTESIMVSXXIII.

341

liunde habent auxilij spem, quinimmo, & quod nunquam desistent, donec misericordiam consequantur. Verbum autem, misereatur, tametsi optantis modum teneat, futuri tamen significationem habet, pro miserebitur. Quidam etiam dicunt ancillæ comparationem ideo appositam fuisse, ut maiorem affectionis intensionem in deum ostenderent. Magis etenim id fieri solet ab ancillis, utpote infirmiori sexu, quam à seruis.

Misere nostri domine, misere nostri, quia multum repleti sumus despectione. Contemptu, inquit, atque opprobrio, ab iis afflictimur, qui nos fecere captiuos, atque à prauis etiam vicinis qui calamitatibus nostris delectantur: vel ab aliis gentibus per quarum regiones in patriam incedebant. Repetitio autem illa verbi misereatur, ardorem quendam animi demonstrat: supplicat igitur ea ratione misericordiam à deo conloqui, & celerius in patriam restitui.

Amplius repleta est anima nostra. Prædicta scilicet despectione.

Opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Subaudi verbum obueniat. Obueniat igitur opprobrium, & despectio ad humiliationem scilicet, atque eruditionem eorum, ne dum prospere omnia eis succedunt, & superbi sunt, extollantur inde, atque eleuentur aduersus humiliores, atque infortunatos homines. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus qui ad supernam ambulant Hierusalem, quique à visibilibus atque ab invisibilibus læduntur inimicis.

Canticum ascensuum.

PSALMVS CXXIII.

*M*isi quia dominus erat in nobis (dicat sanæ Israel) nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, sanæ viuos deglutissent nos. Hæc verba ex eorum persona prolata sunt, qui iam reuersi erant in Hierusalem. Agunt enim gratias deo, atque hortantur vniuersum populum, ut cum eis dicant: quod cum quidam hostes aduersus eos modo ex captiuitate reuersos, confluxissent (vicinæ enim gentes contra eos bellum mouerant, cum nondum munita esset Hierusalem) nisi ere-

PSALMVS

pti, inquit, fuisset a periculo, ea ratione, quia dominus erat in nobis, pre summa sane tunc inuidia, viuos nos omnes deglutissent. Hoc autem figurato sermone Propheta summam imminenti ruinæ celeritatem denotauit. Quidam etiam aiunt dictionem, quia, hoc in loco abundare.

Cum iraseretur furor eorum in nos, sanè aqua demersisset nos. Per aquam vehementem hostium impetum intelligit. Qui idcirco ira ac furore perciti erant, quod Iudæorum populus fuisset in patriam restitutus. Dictionem autem sanè, posuit pro, ceterum, seu etiam pro, vere.

Torrentem pertransiuit anima nostra. Vehementem atque inordinatam hostium impetum momentaneumque, & omne obuium secum rapientem, turgido torrenti comparat, quæ admodum & superius aquæ comparauit. Pertransisse autem dixit pro, prætergressam esse, atque effugisse. Anima etiam nostra dixit, pro ipsi nos, veluti a parte totum significans.

Sanè pertransiuit anima nostra aquam intolerabilem. Vere eam prætergressi sumus, atque in securitate nunc consistimus.

Benedictus dominus qui non dedit nos in pradam dentibus eorum. Per dentes, & feritatem & potentiam hostium denotauit: quasi auidi viderentur, ut ipsos etiam viuos homines deglutirent.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Quemadmodum hostium vires, ac feritatem denotauit, indignationeque & potentia armatos eos esse docuit, ita etiam populi debilitatem declarat, passerem illum comparans. Est etenim passer infirmissimum quoddam animal, & captu facillimum. per laqueos vero insidias eorum varias, ac machinationes intelligit, quas omnes contritas esse dicit, ac dissolutas.

Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cælum & terram. Non in curribus, neque in equis, aut in huiusmodi viribus, quemadmodum in psalmo decimonono prædictum est, sed in nomine domini, qui vere deus est, hoc est, adiutorium nostrum in sola dei inuocatione consistit: dum scilicet vel deum illum appellamus, aut alio modo eum inuocamus. Vel, in nomine domini circumloquendo dixit, pro

CENTESIMVSXXIIII.

342

in domino. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus, qui diuina prouidentia a tentationibus, & a calamitatibus fuerint liberati.

Canticum ascensuum.

PSALMVS CXXIIII.

Qui confidunt in domino, sicut mons Sion. Hic psalmus optime consequitur ad præcedentes, & gratiarum actiones continet, pro liberatione ab inimicis. Ii, inquit, qui confidunt in domino, erunt, sicut mons Sion: constantes nimirum, incommutabiles, & securi.

Non commouebitur in seculum qui habitat in Hierusalem. Qui habitant, inquit, in Hierusalem in seculum, hoc est, per totum seculum determinatum non euerterentur, nec deciderent. Proprie autem hæc Prophete verba ad eos pertinent, qui in superna ac cælesti habitant Hierusalem. Illi etenim nunquam commouebuntur.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui, ex nunc & usque in seculum. Maximam etiam, inquit, securitatem habet ob montes qui in circuitu eius sunt, verum illa præcipua est omnium securitas, quod dominus eam custodit. Idcirco, qui illic habitant non commouebuntur usque in seculum: in seculum, inquam, quod ad ipsius Hierusalem salutem, iam a deo determinatum est, ut diximus.

Quia non dimittet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. Causam reddit diuinæ custodiæ. Per peccatores autem, impios, atque iniquos omnes intelligit, quales etiam ipsi sunt demones. Per virgam vero, eorundem regnum, aut potentiam intelligit. Iustos vero eos appellat, qui secundum legem viuunt.

Ne extendant iusti ad iniquitatem manus suas. Iustos deus sua hac custodia, & protectione frui voluit, ut iniquum aliquid non attingant, sed benefactorem collant.

Benefac domine bonis, & rectis corde. Sermonem suum Propheta in orationem concludit. Bona, inquit, facito domine, & bona dato hominibus bonis & rectis, qui non peruerso aut doloso, sed simplici sunt corde.

PSALMVS

Declinantes autem in tortuositates, adducet dominus cum operantibus iniquitatem. In tortuositates, hoc est, in peruersa atque obliqua. Huiusmodi enim homines adducet deus ad pœnas, & perpetuis eos tradet suppliciis, vel repellet eos tanquam iniquis hominibus similes.

Pax super Israel. Subaudiendum est verbum, sit. Congruit etiam hic psalmus iis, qui in excelsa atque incommutabili ecclesia habitant, in cuius circuito sunt sublimes doctores, munientes nimirum & custodientes eam, & Christus etiã in circuito populi sui.

Canticum ascensuum, PSALMVS CXXV.

178. 171. 174. 175. **C**um converteret dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Hic psalmus etiam consequentem ad præcedentes materiam continet. Per conversionem enim propheta, reditum ac restitutionem intelligit in patriam: cuius patriæ filios, hoc est, cuius populum in captiuitate olim constitutum, captiuitatem Sion appellauit. Per consolationem vero, refrigerium intelligit. Reuersi, inquit, in patriam valde refrigerati sumus. Nam Græca dictio *δύο*, pro qua interpres reddidit, sicut, non solum hanc significationem habet, sed interdum ponitur pro, quàm, id est pro valde, quemadmodum & alibi. Quàm bonus deus Israel. Vtrobique enim eadem habetur dictio. Vel facti sumus quemadmodum consolati, hoc est, in gaudio fuimus atque in lætitia.

Tunc repletum est gaudium os nostrum. Hoc est incundis ac lætis verbis, quæ summum animæ gaudium significabant.

Et lingua nostra exultatione. Idem repetit. Prædicite autem quæ futura erant, veluti iam facta.

Tunc dicent inter gentes. Tunc ij qui in gentibus sunt, dicent, vel simpliciter, gentes visa admiranda populi restitutione cum admiratione dicent.

Magnificauit dominus facere cum eis. Hæc sunt verba quæ finitimæ gentes dicent, loquentes de nobis Iudæis: magnificauit dominus facere cum eis: eo quod magnam in eis fecit misericordiam. Deinde iterum sermonem profert ex populi persona, dicens.

CENTESIMVS XXV.

343

Magnificauit dominus facere nobiscum. Vere magnificauit, vt diximus: est etiam proprium hoc idioma Hebraice lingue dicere: dominus fecit cum illo. subintelligitur enim dictio, misericordiam.

Facti sumus lætantes. Et quia restituti sumus in patriam, & quia dei potentia nota facta est vicinis gentibus.

Conuertere domine captiuitatem nostram sicut torrentes in Austro. Supplicantes deinceps pro iis qui in captiuitate remanserant. Multi enim in Babylone relictæ fuerant, quibus pari modo reditum in patriam præstari petunt. Conuertere, inquit, domine reliquias nostræ captiuitatis, ipsamque captiuitatē vrge atque impelle, non secus ac vrgeri atque impellere soles torrentē per austrū. Solet enim hic ventus disseca ac liquefacta nubium densitate pluuiam adducere, & torrentes magno cum impetu mouere. vel huiusmodi metaphora vsus est, optans captiuitatē torrentis instar cito ferri, ita vt quamprimum cesset, & tota prorsus euacuetur, Iudæorum nemine in Babylone amplius relicto. Cito etenim exsiccantur torrentes. vel per austrum, seu notum, ipsam intelligit Hierusalem, hoc nomine à prophetis per sæpe alibi appellatam, tanquam situ suo vergentem ad austrum. Conuertere, inquit, eam captiuitatem in austro, hoc est in Hierusalem.

Qui seminant in lachrymis in exultatione metent. Qui seminant spem salutis in orationum lachrymis, huiusmodi spei fructum metent in exultatione. Fructus autem erit liberatio à pressura. Totus autem hic sermo iis congruit, qui in tentationibus sunt.

Emites ibant & flebant, mittentes seminaria sua. Ab vniuersalibus ad particularia pertransit, de iis loquens, qui in captiuitate fuerant, & dicit: quod cum irent in captiuitatē, in itinere ibant & flebant, spe illam seminantes, quam diximus.

Veniens autem venient in exultatione, tollentes manipulos suos. Verū in eorū redita venient illinc exultantes, & messes, hoc est seminatæ spei fructum ferentes: quæ ideo in lachrymis seminarentur, quia quemadmodum frumenti semen indiget pluuiis, ita & huiusmodi spei semē, ad ferēdos fructus indiget lachrymis: & quemadmodum terrenus ipse ager, aratri ferro indiget vt cōcreta terra scindatur atque incidatur, ita & anima afflictionibus indiget, & tentationibus, qui

PSALMVS

maiori quadam duritie illius duritiem molliant, ne spinæ germinet, aut tribulos, aut huiusmodi alias noxias herbas.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXVI.

Nisi dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt qui edificant eam. Cū reuersi essent Iudæi ex captiuitate, templumq; & ciuitatē rursum edificare coepissent, prohibebantur à vicinis gentibus ob inuidiam pariter & timorem, ne eorum res prospere ac feliciter succederent. Et multum quidem temporis fuit, annorum ferme quadraginta, quo & Iudæi edificare, & illi contra modis omnibus impedire eos nitebantur. Hoc igitur erudiens propheta noster docet, vt ad deum confugiant, & coadiutorem incepto operi inuocent, atque in hanc prurumpit sententiam: nisi dominus cooperatione sua adfuerit, & domum ipsę construendam edificauerit, frustra omnes edificantes laborant. Distulerat autem aliquor annis deus suū Iudæis auxiliū impendere, vt paulatim à somno, vt ita dicā, excitarentur, & ne diuturna quiete inertiores fierent, atque ad priorē redirent prauitatem, veluti quos celeriter ac de facili de^o liberasset à malis. In vniuersum etiā hic sermo multis potest casibus, ac propositis accommodari. Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eā. Sed quid dico, inquit, de ciuitatis ædificatione, cum neq; constructam ac iam perfectam ciuitatē custodire, aut conseruare quis possit absque illius auxilio?

¶ Insuper vobis ante lucem vigilare, surgere postquam sedistis, qui manducatis panem doloris. Cæterum, inquit, vos, o Iudæi, qui doloris panē manducatis, hoc est, qui nec panē ipsum absque dolore comeditis, qui in afflictionibus vitæ ducitis, admonco, frustra id à vobis fieri, vt ante lucē summo mane, operi atque ædificationi incumbatis. Frustra etiā à vobis fit, vt postquam sedistis, statim ad accelerandum ipsum opus surgatis, hoc est, quod & noctu somno nō vacatis, & interdum nulla fruimini quiete. Quibus verbis dolore illos atq; angustis plenos esse ostendit: ea nimirū ratione, quia non solum fatigabantur laborando, sed etiā aduersus hostes eis pugnandum erat. Armati etenim mœnia construc-

CENTESIMVS XXVI.

344

bant, & aduersus impediētes pariter bellum gerebāt, duplicem hoc pacto ærumnam sustinentes.

Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hereditas domini filij. Cum dilectis suis deus suauē somnum dederit, somnū dico, curis ac solitudinibus vacuum, hoc est, cum quietem ac libertatē à perturbationibus præstiterit. Dabit autē hanc quietem tunc, cum vtile ac bonū fuerit eā dari. Tunc non templum tantū, aut ciuitatis mœnia edificari vobis concedetur, sed dabuntur etiā & filij, qui ita deo grati erunt, vt illius hereditas atque illius populus appellari mereantur. Hoc autem dixit tanquam bonorum omnium caput. Liberos enim procreationi Iudæi studebant quā maxime. Verum hæc nostra expositio ad Iudæos tantū, & priuatim pertinet. vt autem magis in vniuersum dicam, cū deus dederit dilectis suis somnum, vt prædiximus, tunc non tantum ea perficientur, quæ cum studio acta fuerint, sed addentur etiam perpetui, vt ita dixerim, quidam filij, filij, inquam, hereditas domini: ac si diceret hæredes studiorum, hæredes virtutum, hæredes dati à domino.

Merces fructus ventris. Merces illa, quæ de ventris prouenit fecunditate, pietatis est merces. Retributio siquidē illa quæ in liberorum ac prolis datur copia, retributio peritæque solet esse virtutum. luxta anagogen vero, ij qui à deo in filios per regenerationis lauacrū adoptantur, merces sunt incarnationis Christi: Christi inquam, qui vere ac proprie est fructus ventris beatæ Virginis, veluti q ex ea abique villo viri semine natus est.

Sicut sagitta in manu potentis, ita filij excussorum. Quemadmodum, inquit, sagittæ quæ in manu robusti alicuius viri sunt ob illius vires ac fortitudinē, terribiliores esse videntur, ita & filij eorum, qui à Babylonica excussi fuerint captiuitate, hostibus suis timendi ac terribiles videbuntur, præter insuperabilem nimirum adiutoris dei potentiam. Tales etiam sunt spiritalis fidelium doctorum filij, qui à demonum captiuitate excussi sunt: ipsi scilicet dæmonibus terribiles ac timendi.

Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex eis. Sed quibus nō ex eis dico, bonis, quæ superius commemorauimus: ex hoc videlicet, quod perficiatur tēpli & ciuitatis constru-

PSALMVS

etio: quod requies detur, & liberatio ab omnibus perturbationibus: quod multam ac pulchram prolem suscipiant: quodque alia huiusmodi dei dona consequantur.

Non confundentur cum loquentur inimici suis in portis. Ij qui desiderium suum impleuerint, vt dictum est, non confundentur quasi imbecilles, cū in portis ciuitatis hostes suos allocuti fuerint. Omnes etenim eorum res, ac negotia bene se habebunt. Vel non confundentur quasi infirmum ac debilem habeant deum, quemadmodum ante ciuitatis instaurationem, hostes eis exprobrabant, sed multa loquuntur cum libertate. Antiquis autem mos fuit, vt hostiū nuntii, aut legatis ante portas ciuitatis loquerentur.

Canticum Ascensionum.

PSALMVS CXXVII.

BEATI omnes qui timent dominum. Recte consequitur hic psalmus ad præcedentem. Nam cum illic beatum cum dixerit propheta, qui impleuerit desiderium suum ex eis, vt declaratum est, hoc in loco vniuersalem magis, & perfectiorem beatitudinem describit. Beati enim vere sunt, qui timent dominum. Vniuersalem autem dictionem addidit, dicens: beati omnes: vt denotaret pauperes aut seruos, aut alioqui mancos, aut membris mutilatos ac beatitudine non priuari, modo deum timuerint. Nam si hoc vnum adfuerit, nihil eiusmodi impedimento illis esse potest ad beatitudinem. Contrā qui deū nō timet, tamen si omnibus potiatur bonis, quæ alioqui hominibus amanda, atque appetenda esse videntur & beata, omnium tamen est miserimus: cum tamen is qui deū timet, si omnia ei aduersa cōtingant, quæ abominabilia hominibus atque execranda esse videntur, omnium beatissimus sit. Et aliter: pulchritudo, fortitudo, diuitiæ, gloria, multorum item atque elegantium filiorū copia, & alia huiusmodi, non proprie beatum quem faciunt, ob huiusmodi scilicet bonorum incertitudinem atque instabilitatem. Deinde declarat qui nam ij sint, qui dominum timent, dicens: *Qui ambulant in viis eius.* In viis ab eo statutis, & per di-

uina præcepta demonstratis.

Labores palmarum tuarum manducabis. Cum docuerit quis

nam

CENTESIMVSXXVII.

343

nam vere sit beatus, & ostenderit illum vere beatum dici, qui deum timet, atque ex hoc adhortatus fuerit populū ad ambulandum in viis dei, deinceps ad hunc timentem deū sermonem dirigit, futura ei bona predicens. Quidā vero palmas dici intellexerūt pro manibus, veluti à parte totū. Est etenim palma pars manus: & sensum huiusmodi esse dicunt, quod timēs deū manuum suarū labores percipiet, & nullo impediēte lucrum componet. Atque hoc pacto Aquilas & Symmachus reddidere. Aliqui vero figurā hic contineri diserunt, quā græce *ἀντιμαχίας* vocant, hoc est, significationem contrariam. Ad cuius declarationem animaduertendum est primo, quod Græca dictio *καρπός* non solum palmam, seu potius iūcturam manus significat, sed etiam fructum iuxta quem sensum, præsentis versiculi litera legenda esset: labores fructuum tuorum manducabis. Exponunt igitur hoc pacto: vt labores fructū, dictū esse affirmant, pro fructus laborum, & sensus sit, quod manducabit fructus laborum suorum quisquis timuerit dominum.

Beatus es. Si times scilicet deum ad maiorem enim sermonis sui confirmationem, iterum reperit beatitudinem. *Et bene tibi erit.* Et prospere tibi cuncta succedent.

Virtus tua sicut vitis abundans in lateribus domus tue. Quemadmodum vitis abundat racemis, ita & ipsa filiis abundabit. Abundantem autem eam filiis dixit, hoc est, ornata ac stipatam. Latera autem, seu potius, vt in Græca lectione habetur, *αἶθρα*, pars quædam domus sunt: quo sermone idē sibi vult ac si diceret: in circinith domus tue alius vero interpretes reddidit, in penetralibus domus, hoc est, in thalamis, vbi recumbere ac requiescere solemus.

Filij tui sicut nouelle oliuarum in circuitu mensæ tue. Florentes nimirum atque in summo vigore, tāquam nouæ oliuarum plantæ.

Eccē sic benedicitur homo, qui timet dominum. Huiuscemodi diuina benedictione fruatur. Per benedictionē vero gratiam & beneficium intelligit, tāquam laude dignum, & de quo bene ab omnibus dicendū sit. Quod si quis quæstionē moueat dicens, quomodo iis qui timent deū, non maiora promittantur bona, sed hæc tantū temporalia: illud in primis dicendū est, prophetam ad eos sermonē suum dirigere.

X

PSALMVS

re, qui talium bonorū amore detinentur: deinde illud etiā addemus, quod ex abundanti propheta hæc etiā bona pollicetur, veluti vnā cum æternis bonis deus hæc temporalia etiam sit præstiturus: secundū quod alibi scriptū legimus: querite primum regnum dei, & hæc omnia adicientur vobis. Iuxta anagogen vero: vxor pij ac religiosi viri est anima, quæ cōiugis instar corpori cōiuncta, virtutibus iis delectatur quæ corpori insunt: filij vero illius anime discipuli sunt, & eiusdē religionis imitatores, seu successores: qui etiam in spiritualis ætatis augmento florent, ac vigent, & ipsum doctorem circumdāt, rationalibus eos cibis pascēte.

Benedicat te dominus ex Sion. Laudet te, & gratias etiā tibi tribuat, quem enim suscipit deus, eum etiam laudat, & quæ laudat, eundem gratis ac donis multiplicibus solet cumulare. Dominū vero dixit ex Sion, pro qui habitat in Sion, hoc est, in ea domo seu in eo templo, quod est in Sion. Illic etenim habitare dicebatur deus, eo quod ibidem sacerdotibus responsum dabat, atque ad eos loquebatur.

Et videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. Bona quidem inferioris ac terrestris huius Hierusalem hæc sunt: opes, diuitiæ, potentia, exercitus, victoria de inimicis, gloria apud omnes, atque alia huiusmodi: bona vero superne ac celestis Hierusalem ea sunt, quæ nec oculus vidit, neque auris audiuit, & quæ in cor hominis non ascenderunt.

Et videas filios filiorum tuorum. Iuxta historiam quidē generis tui successores iuxta anagogē vero per filios filiorum, hæredes ac successores in religione, ac pietate intelligit: te nimirum eos docente, & spiritualiter regenerante.

Pax super Israel. Huiusmodi etiam verba habuimus in psalmo 124. per Israelē vero, non solum antiquum populum, sed nouum etiam intelligimus, vt alibi sæpe dictum est, quod si pax intercisa est aliquando, id illorum gratia effectum est, qui se indignos præstiterunt. neque enim cōmittente deo, desperandum nobis est, sed per penitentia cōsistendū, vt illius a nobis irā auertamus, sicuti fecerunt Ninuitæ: nec rursus eodē deo bona pollicente, nobis pigrescendum est: quin immo maiori tunc studio nobis est contendendum, vt promissiones illius ad finē perducamus. siquidem & iuxta dominū promississe nouimus, quod simul cū

CENTESIMVS XXVIII.

346

illis apostolis confessurus esset super thronum, & indicaturus duodecim tribus Israel: verumtamen promissionem huiusmodi tandem repulit, & se ea indignum esse omnibus probauit.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS CXXVIII.

Aspe oppugnaverunt me à iuuentute mea. Hæc verba etiam ex populi persona dicta sunt, cui sæpenumero, vt diximus, bellum illatū est à finitimis illis gentibus, quæ & templi & ciuitatis instantiationem impedire nitentur. Per iuuentutem vero, hoc in loco Propheta primum illud tempus intelligit, quo populus à Babilone in patriam reuersus est, quod si hæc verba de daemonum impugnatione intelligenda esse dicas, per iuuentutem expones primam ætatem. In ea etenim à demonibus statim nobis bellum inferitur.

Dicit sane Israel, sape oppugnaverunt me à iuuentute mea. Averte hoc & palam dicat, vt omnibus innotescat, à quantis bonis deus liberavit periculis.

Etenim non potuerunt mihi. In me aliquid non potuerunt, seu non prorsus præualuerunt aduersum me, deo scilicet illud non permittente, atque ideo frequentius me impugnabant contententes subvertere.

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Impij, inquit, ac prauī homines, multa mala machinati sunt supra dorsum meum, hoc est, non tantum coram me, atque in conspectu meo aut palam, sed retro etiam & clam, ac latenter plurima in me moliti sunt, corpori meo & carnibus meis etiam non parcentes.

Prolongauerunt iniquitatem suam. Dum diu scilicet me impugnant.

Dominus iustus. Vere iustus est, me quidem pati permittens, vt moderatior fiam, illos vero iniuste in me irruentes, tanquam inuidos castigans.

Candit ceruices peccatorum. Elatas hostium ceruices, hoc est arrogantiam & superbiam illorum abtulit, dū illis nos superiores facit.

Confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

PSALMVS

Optantis sunt verba, tamen si, vt ex Græca lectione manifeste dignoscitur, imperatîs modum habeant, vel prophetico more imperatîo modo vsus est, p futuro, ac si diceret: confundentur & conuertentur: quam loquendi figuram in sequentibus etiam obseruabis. Possumus etiam hunc psalmum de noua Sion, & de futura fidelium ecclesia intelligere.

217.

Fiant sicut herba rectorum. Non simpliciter dixit sicut herba quæ supra domos in telluris nascitur. Tabescit enim hæc facilius & citius deperditur. Fiant igitur caduci & faciles ad ruinam: cito etiã pereant, ac sine fructu. Deinde in hac herba similitudine immoratur, narrans quænam ei accidant.

Quæ priusquam euellatur, exaruit. Immatura atque intempestiua exaruit. Aliæ etenim non prius arescunt, quam fructum dederint, & post datum fructum euelluntur.

De qua non impleuit manum suam qui metit. Id est quam nemo metit, eo quod iam antea peritit.

Nec sinum suum qui manipulos colligit. Et sinum suum non implebit, quemadmodum fieri solet in tempestiua ac macerata herba.

218.

Et non disierunt prætereuntes, benedictio domini super vos. Et super qua herba viatores non benedixerunt, vt benedictio solet metentibus. Per benedictionem vero, vt diximus, diuinam gratiam intelligit.

Benediximus vobis in nomine domini. Ista etiam verba ex prætereuntem viatorum persona dicta sunt. Benediximus autem vobis dixit, pro benedictione vobis precati sumus, in nomine domini pro inuocando ipsum dominum.

Canticum Asensuum.

PSALMVS CXXIX.

DE profundo clamaui ad te domine. Hunc psalmum conscripsit propheta, modum narrans, quem ipse seruaret quando in tentationibus atque in calamitatibus constitutus ad deum orabat: & docet eos pariter, qui ex Babylonica captiuitate in patriam reuersuri erant, se imitari, & sperare in domino. Ex profundo, inquit, corde clamaui ad te, non ex summis labiis. Alter enim clamor ardentissimus est, & alter frigidissimus: & ille quidē inferne intensus ex intimo corde ascendit, &

CENTESIMVS XXXIX.

347

cū labore. hic vero superne ab ore & remissus ac maxima cum facilitate: ille etiã oratē prorsus trahit ad deum: alter vero sola vocis organa comouet. Per clamorem igitur, emissam vocē intelligit, non cum exteriori hac spirationis vehementia, sed cum interiori assuetus intentione.

Domine exaudi vocem meam. Ex profundo scilicet emissam.

Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ. Aures dicit pro audiendi potētia. Intende, inquit, ad preces meas, veluti rationabiles: & decenter factas, ex ardentissimo mirum atque intentissimo corde.

Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Si exquiris, & diligenter inuestigare volueris delicta omnia, quis quæso inquisitionem huiusmodi tuam sustinere poterit? vel quisnam inultus relinquetur? certe nullus. Quis enī inquit, gloriabitur mundum se habere cor? vel quis dicere poterit se mundum esse à peccato? Omnes, inquit Paulus, peccauerunt: & rursus de seipso: nihil mihi cōsciū sum, sed non in hoc iustificatus sum. Illud autem domine domine, admirantis in modum dictum est: admirantis dico summam dei misericordiam & benignitatem.

Quia apud te propitiatio est. Vere, inquit apud te, vera illa est propitiatio, & misericordia: quoniam parcendo ac remittendo semper exquiris.

Propter nomen tuum sustinui te domine. Non ob mea virtutum opera, saluatorem te mihi adfuturum speraui. Peccator etenim ipse etiã sum, vt dictum est, sed id futurum speraui propter nomen tuum, ne scilicet contēneretur nomen tuū ab inimicis, quasi qui populum tuum à calamitatibus eripere ac saluare non posses. Vnde dixisse deum legimus apud Ezechielem: non propter vos hæc facio, sed propter nomen meum, ne despiciatur in gentibus.

Sustinuit anima mea in verbo eius. Expectaui & speraui in diuina illa permissione, quæ ad Patriarchas & progenitores nostros facta est: quod scilicet promissionis terram hæreditabimus: & quod si audiuerimus te, bona terræ comedemus, vel etiam promissionem illam: quod tu eos omnes saluabis, qui placere tibi studuerint: atque eos qui penitentiam egerint peccatorum.

Speraui anima mea in domino. In solo scilicet deo, & nul-

la alia in te.

A custodia matutina usque ad noctem, à custodia matutina speret Israel in domino. In eo nimirum, qui à periculis solus eripere eum potest, & saluare. Custodias autem antiqui, certas noctis partes appellabant: eo quod milites in exercitiis noctem in quatuor solent partes diuidere, quibus alternatim vigilantes reliquum exercitum ab hostium insidiis custodiunt. Quattam igitur noctis vigiliam, matutinam custodiam appellabant, veluti quæ mane ipsum iamiam adfore significaret. Admonet igitur propheta vniuersum populum Israel, ut toto vite tempore, in solo domino spem suam collocet. Per diem enim & noctem, omnem prorsus vitam significauit. Nam qui inceperit à matutina custodia & peruenit ad noctem, & rursum ad matutinam redierit custodiam, hic circulem diei & noctis ambitum peraget. A mane etenim incipiens redibit ad mane.

Quia apud dominum misericordia, & multa apud eum redemptio. Vera nimirum misericordia quam & celerem & validam & illabantem iis omnibus præstat, qui deo digni sunt.

Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Populum Israel, deo scilicet placere studerem, ac iuxta legis præcepta conuersantem, Congruit autem hic psalmus nouo populo Israel.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXX.

Omne non exaltatum est cor meum, neque elati sunt oculi mei. Huc psalmum etiã conscripsit in se ipsum beatus David, narrans qualè animi moderatione haberet, quãdo à tetationib⁹ atq; à calamitatibus liberatus, quietã vitã agebat. instruit tamè & populum à Babylonicæ reuersum captiuitate, eandẽ secũ humilitatẽ, atque animi moderatione sectari, docens in factis etiã atque virtutibus propriis non confidere, sed in unico tantũ deo sperare. non exaltatũ est inquit, cor meũ, elatione aliqua, aut temeraria exultatione, neq; oculi mei superbiẽ morbo eleuati sunt. sed dicet aliquis: nõne hoc in loco propheta gloriatur? & elationis ac superbiẽ vitii est profecto glo-

riatur. verum, exigente id tempore, gloriari etiam nos decet de virtute: quando nimirum non ad ostentationẽ gloriam, sed ad audientium commodum, hoc est, quando illi huiusmodi gloriatione ad virtutum imitationem invitantur. & cum dixerit: non exaltatum est cor meum, atque addiderit: neq; eleuati sunt oculi mei, docuisse videtur quod vbi primum cor exaltatum in nobis fuerit, oculi etiã deinceps eleuantur.

Neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me. Non ambulauit, inquit, cũ hominibus maioribus, & supra me admirandis. cũ huiusmodi enim viris conuersatus nõ sum, indignũ me illorũ conuersatione esse reputans. nisi illi fortassis me inuitum coegissent vel per magnos & admirandos, eos forte intelligit, qui sibi ipsis magni atque admirabiles esse videbãtur, hoc est, qui animo elati essent, & superbi, ac si diceret: nõ tantũ ego superbiã euitauit, sed cũ hominibus eo vitio laborantibus etiam non conuersabar.

Sed non humiliter sentiebam, sed exaltam animam meam: sicut ablatus in matrem suam, ita retribues anima mea. Si humilia, inquit, non sum seclatus, sed animo eleuatus sum, cũ humilis tamẽ, atq; abiectus essem, & veluti infans, qui à matris pilla abstinuit, ita retribues. vel quia Græca dictio, & non solũ ita, sed valde etiam significat, alio modo expone. tu valde retribues animæ meæ. vtitur etiam hoc in loco propheta futuro indicatiui, pro optatiui, quemadmodum sæpe huiusmodi abusus apud scripturam reperimus. vel vere retribues: retributionem scilicet superbiẽ. quidam vero ita construunt: si non humiliter sentiebam, tanquam ablatus erga matrem suam, &c.

Speret Israel in domino ex nunc, & usque in seculum. Me scilicet imitatus qui in calamitatibus, in otio & quiete, & in omni denique tempore in deũ spero. congruit etiam hic psalm⁹ nouo populo Israel, fortasse etiam beatus David & preteritum & proxime præcedentem psalmum ex eorum persona conscripsit, qui inter reuersos à Babylonicæ captiuitate, pii magis & religiosi erant: narrans scilicet quas inter afflictiones emitterent ad deum preces, & qualem post quã ab eis liberati sunt animi moderationem haberent: atque hoc ad vtilitatem & eruditionẽ nostram qui à sequiori dæ-

monum captiuitate liberati sumus.

Canticum ascensuum. PSALMVS CXXXI.

Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius. Huc etiam psalmum propheta ex populi persona conscripsit supplicantis templi constructionem exurgere, atque id impetrare optantis, si non propter se, saltē propter illud studium, quod eorum progenitor David rex in deum habuisse perspicitur: utpote qui ante primam templi constructionem, locum ei idoneum multa cum diligentia perquisiuit. per mansuetudinem vero, patientiam intellegit, quam beatus David, erga Saulem & socios, erga Semei, qui contumelia cum affecerat, atque erga omnes alios hostes suos summam ostendit, solius autem mansuetudinis meminit, quia in hac virtute prae ceteris excelluit. vel per hanc virtutem ceteras quoque intellexit, memento, inquit, David mitissimi hominis, atque ob mansuetudinem suam tibi olim charissimi.

*De apertis
vbi scripto
habetur in
iudicibus
μει.* Quomodo iurauit domino, & venit deo Jacob. Memento eius inquit, quemadmodum cum iuramento ea deo pollicitus sit, quae inferius dicentur.

Si introibo in tabernaculum domus meae, si ascendam super lectum strati mei, si dabo somnum oculi mei, & palpebris meis dormitarinam, & requiem temporibus meis, donec inuenero locum domine, tabernaculum deo Jacob. Memento, inquit, quemadmodum ipse olim zelo quodam correptus est, cum domino arcem huc atque illuc errabundam ac vagam circumferri videret. & cum iuramento pollicitus, dicens: non faciam ego hoc, neque illud, donec inuenero locum domino dignum, hoc est, locum templi, & habitationem arcae ac tabernaculi. & re vera etiam non quiescit, donec illum inuenerit quemadmodum in primo Regum libro traditur. dictio autem, si, hoc in loco, idem significat quod non: quemadmodum sepe a libi diximus. Tabernaculum vero, & domus dei, dicebatur locus ille, vbi responsa atque oracula dabantur à deo: vbi etiam ad probos & ad virtute praeditos homines loquebatur, ut in superioribus diximus, nam alioqui deus nulla habitatione seu domo indigeret, aut tabernaculo.

Ecce audimus eam in effrata. Quoniam, inquit, à patribus

nostris, vel etiam aliunde ex sacris libris audiuimus eam, Arcam nimirum, in Ephrata locum delatam fuisse, est autem Ephrata eadem, quae & Bethleem. legimus enim alibi apud scripturam: Bethleem domus Ephrata. Item Iacob, uxorem Rachel sepeliuit in Hippodromo Ephratae: haec, inquit, est Bethleem. appellabatur namque olim locus ille primi possessoris nomine.

Inuenimus eam in campis sylae. Inuenimus eam, hoc est, eo modo didicimus, ut supra dictum est, à maioribus nimirum nostris, seu ex diuinis libris. didicimus inquam, eam commemoratam fuisse in campis sylae, hoc est, huc atque illuc errantis in morem circumlata, utpote quae certum ac destinatum locum aliquem non haberet. hoc autem dicunt demonstrare contendentes, quod beatus David necessarium admodum pro ea zelo correptus est, ut locum illum inueniret, pro quo ipsi in praesentia ad deum supplicant.

Introcamus in tabernacula eius, adoremus in loco, vbi steterunt pedes eius. Haec verba ex sanctorum persona dicta sunt, qui in populo ex captiuitate in patriam restituto aderant praedicatur autem his verbis, quemadmodum templum denouo erigendum erat, & quemadmodum ipsi illuc ingressuri erant, & adoraturi ibi deum, ut antea, tabernacula autem, templi aulas appellauit, vel ipsum templum, plurali vsus numero, Hebraeorum more, ut saepe diximus. Praeterea dei tabernacula, ac pedes dei, & stetisse deum, humano more dixit, ut auditorum hebetudini condescenderet. illae etenim horrendae illae voces exibant, quae obscura, atque ambigua quaelibet de Iudaeorum rebus declarabant, & futura praedicebant.

Exurge domine in requiem tuam. Hoc est, in templum tuum atque ad eius adificationem, in quo antea quiescebas, hoc est, veni ad illud templum, atque ad illius loci auxilium, quod refrigerium, ut ita dicam, praestare tibi solebat, & requiem.

Tu es arca sanctificationis tuae. Exurge, inquit, tu vnà cum sanctificationis tuae Arca. potest etenim & illa quemadmodum olim, admiranda nunc etiam multa perficere, propter diuinam gratiam, quae in ea est. diuinae etenim gratiae domus merito poterat appellari. sanctificationis etiam Arcam dixit

ἡ ἐκκλησία
μὴν πρὸς
τοὺς ἁγίους

tanquam sanctificatione plenam, & per quam multa sanctificari dicebantur, nam & omnia quæ in ea reponerentur, sancta erant, & præsertim lex, quæ quolibet ad se accedentes sanctificabat. vel per sanctificationem templum ipsum intelligit, tanquam deo sanctificatum, & quod in psalmo septuagesimo tertio sanctuarium appellauit, dicēs: incenderunt in igne sanctuarium tuum.

Sacerdotes tui induentur iustitia. Si hoc factum fuerit, sacerdotes tui instar vestis iustitiam induent: cultus nimirum diuinus, vel omni iustitia induentur, hoc est, vniuersa virtute, utpote iam deum colentes, atque in dies magis virtutis ipsius studium amplexuri.

Et sancti tui exultabunt. Et reliqui, inquit, homines, qui tibi sanctificati ac dedicati sunt, exultabunt, hoc est, vniuersus populus tuus letitia afficietur: vel per sanctos, eos intelligit, qui præ cæteris excellabant virtutibus. deinde rursus ad memoriam confugit beati David, seiplos indignos esse indicantes, qui gratiam à deo possint impetrare.

Propter David seruum tuum non auertas faciem Christi tui. Hoc est, cum non respuas, qui ut princeps foret super nos, à te in regem vnctus est, tuum aut dixit, ut dei beneuolentiā et gratia eū ostenderet, vel vnctū à te per legem tuā. non auertas autem eum nobiscū pro tēpli, ciuitatis & regni erectio ne supplicantem, nec iuuenis illius preces fore permittito.

Iurauit dominus ipsi David veritatem. Hoc est, stabilem ac veram promissionem fecit.

Et non contemnet eam. Cum verax sit, quinimmo & ipsa veritas, quæ nam autem fuerit hæc promissio audi.

De fructu ventris tui ponam super thronum tuum. Hoc est, in throno, atque in sede regni tui. nec tantum hoc dicit sed & alia, quæ sequuntur.

Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum in seculum seculi sedebunt super thronum tuum. Si filij tui, inquit, qui per successiones regnabunt, legem meam obseruauerint, per testamentum enim & per testimonia, legem ipsam intelligit, quemadmodum, & sæpe alibi præsertim in psalmo centesimo decimo octauo, ubi etiam diximus: si obseruauerint, inquit, testimonia, quæ ego eos docebo, silectione legis meæ vacauerint, non

ipsi solum regnabūt, sed illorum etiam filij perpetuam regni successionem consequentur. & hæc quidem à deo eis promissa sunt: verum postquam ipsi pacta non obseruauerūt, iure etiam à promissis deciderunt. possunt etiam hæc verba intelligi, ut ab eis dicta sint, ea ratione ut deum sibi magis conciliarent, reuocantes ei in memoriam antiquas sollicitationes, & rogantes quodammodo ut eas adimplet, vel ut mutuo sese consolarentur, & bonā populo spem præstarent. deinde addunt etiam sequentia verba, veluti & quæ à deo olim dicta etiam fuissent ad beatum David.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Sedebunt, inquit, filij tui in throno tuo, quoniam dominus elegit Sion, in qua sedes est regni tui. Ille inquit dominus, qui hæc tibi nunc loquitur verba: ego videlicet qui dominus sum.

Et requies mea in seculū seculi. Hoc est, hæc habitatio mea. *Hic habitabo quoniam elegi eam.* Hæc & sequentia dicunt tantquam etiam sibi promissa.

Venationem eius benedicens benedicam. Per venationem ciborum & eduliorum suppeditationem intelligit, hæc, inquit, benedicens benedicam, hoc est, præstabo magna cum abundantia.

Pauperes eius saturabo panibus. Hoc est, diuites reddam. *Sacerdotes eius induam salute.* Hoc est, securitate, ac bona valetudine.

Et sancti eius exultatione exultabunt. Qui nam sint sancti dei, iam sæpe alibi dictum est, quod autē ait exultatione exultabunt, item benedicens benedicā, & alia huiusmodi, quidam idioma esse dicunt Hebraicę lingue: quidam vero huiusmodi sermone uti dicunt scripturam, ad maiorem intentionem, & ad validiorem sententię confirmationem.

Ille oriū faciam cornu ipsi David. In Sion scilicet, in qua oriū ei faciam gloriam, ac celsitudinem ex genere David, quia & à posteris glorificabitur, & illius generatio semper regnabit.

Parauit lucernam Christo meo. Christo meo, hoc est, regi meo David. Meum autem ideo dixit, ut beneuolentiam suam erga eū ostenderet, ut diximus. Per lucernam vero gloriā posterorum eius intelligit, quæ lucernę instar, glorię eius

PSALMVS

splendorem omnibus demonstrat, & huiusmodi generationis progenitorem, veluti quoddam lumen futuris generationibus illucere facit. Vel, per lucernā, generis sui splendorem ideo intelligit, quia splendet inter gentes. Verum hæc omnia ea conditione illis promissa sunt, si testamentū dei custodierint, ut dictum est.

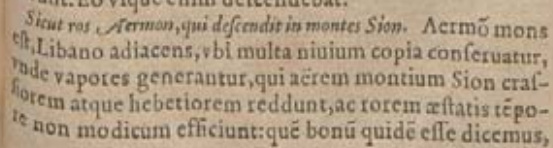
Inimicos eius induam confusione. Inimicos scilicet David aut generis eius.

Super ipsum autem efflorescit sanctificatio mea. Super ipsum David seu super eius semen. Super ipsum autem, hoc est, tempore ipsius David, vel tempore seminis eius, quo tempore templum meū summo cum splendore florebit, hoc est, eo regnante. Quidam vero per cornu, & per lucernā, regem intelligunt Zorobabel, cuius hostes aiunt fuisse confusos, & quo regnante templum domini, quod diu olim profanatum dirutum, atque ut (ita dicam) tabernaculum fuerat, effloruit. Quidā etiam verba illa: quia elegit dominus Sion, & quæ sequuntur omnia, prophetiā continere dicunt de iis, qui in Iudeorum populo digni fuerunt, ut prophetica gratiam consequerentur. Et quoniam iuxta historiam seculum psalmum iam exposuimus, restat, ut tradamus etiā quæcūque de salvatore nostro in eo tractantur. introibimus, inquit, in tabernacula eius, adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ei. Hæc verba ex fidelium persona prophetice dicta sunt, qui mutuo inter sese consultāt, quid nā facturi sint. Et per tabernacula, loca intelligunt, quæ in Palestina sunt, ubi habitavit aut conuersatus est Christus. Per locum autem ubi steterunt pedes eius, vel eadem intellige tabernacula, & loca, in quibus dominus ambulavit, vel ipsam crucē, cui Christi pedes confixi sunt, & quā in psalmo 98 scabellū pedū eius appellavit. Ex vniuersis siquidem mundi partibus illuc cōfluunt homines, atque in ea sancta loca ingrediuntur, & adorāt illuc domini. Exurge, inquit, domine in requiem tuam tu & arca sanctificationis tue, hoc est, tue diuinitatis tabernaculum, tum scilicet laceratissimū corpus. Quæadmodū enim arca illa sancta dei, ex incorruptibilibus lignis fabricata erat, & purissimo insuper auro inaurata, ita etiam assumpta Christi humanitas, ex incorrupto eius corpore erat cōposita, ex ipsaque vera, ac sanctissima diuinitate (ut ita dicā)

CENTESIMVS XXXI.

351

erat deificata, per vnionem nimirum illam ineffabilē veri dei. Sacerdotes tui induentur iustitia: Euāgelica nimirum, vel omni virtutum genere ornabuntur: & sancti tui exultabunt, & quicumque cū sacerdotibus amatores fuerunt virtutum, Angelicam peragentes cōuersationem, illorū etiā more exultabunt. Propter David seruū tuū ne auertas faciem Christi tui. Si nullā aliam ob causam, propter me salutem seruū tuū, quæso, ne Christi tui presentia, auertas: qui per incarnationē suā hominibus apparebit: quin immo rogo te, ut cito appareat. Veritas etiam quæ iurata fuit ipsi David quod semen eius confessurū esset super thronū regni eius, ad ipsum etiam Christum pertinet. Hic etenim vere ac p̄prie illius semē fuit. Quia ex semine quidē fuit Davidico propter matrē, quæ à beato David genus ducebat. Fuit etiā vere rex, eo quod subditis suis fidelibus, legē imposuit, & summam eorum curā habens, veri regis, & dī rectoris amorem atque officiū docuit, cū pro eis mortuus sit: quæ omnia veri regis characterē ac figuram expriment. Si custodierint, inquit, filij eius testamentū meū, Euāgelicum nimirum: & testimonia mea, hæc, quæ docebo eos: te scilicet prædicāte. Est etenim hic sermo ex persona patris ad Christum natam ex semine David vnigenitum filiū: sermo inquam, de Apostolis & discipulis, quos in Euāgelio etiā Christus filios suos appellavit, tanquā per doctrinam & fidē sibi adoptatos. Si igitur hi filij tui hæc fecerint, quæ dico, non ipsi tantum, sed eorum etiam discipuli sedebunt super thronum tuum: super thronū inquam pastoris & doctoris. Constitues enim eos, inquit, principes super omnes terrā. Vel in fruitione & requie æterni regni. Quæ p̄missio sanē tunc demū adimpletur, si custodierint legē, ut dictum est. Hæc requies mea in seculū seculi. Aeterna dei requies Ecclesia est fidelium, in qua deus quiescit. Porro enim, inquit, inferni non preualebunt aduersum eā. Per venerationem autem eius, seu ut Græca dictio *τίμα*, aliter significat, per capturā, prædicationis lagenā ac rete intelliges, per quam Christus venatur & capit eos, qui in hac natat, ut ita dicam, erroris fallugine. Vel venationem & capturā illam iuxta quam piscatores Apostoli, non amplius viuos pisces capiebāt, ut occiderēt, sed mortuos peccatis homines

PSALMVS

veluti terræ arescenti necessarium, iucundū vero, eo quod æquabiliter & cum delectatione superne in terram deferretur. quia igitur ros iste causamque originē habet ex mōte Aërmon, idcirco rorem Aërmon cum appellauit.

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem. Illic, id est in communi habitatione, in concordia, in amore fraterno, atque in dilectione, quæ est virtutum omnium caput. Cæterum dei benedictio erga homines idem est, quod diuina gratia: & benedictio ab hominibus in deū, diuina laus est seu gratiarum actio. Benedictio vero ab hominibus in homines, humana esse dicitur ad deum oratio, quando nimirum pro aliis preces effundimus ad deum.

Vitam vsque in seculum. Et rursus, Dominus mandauit & misit in concordēs hominēs diurnam vitam vsque ad seculum ab eo determinatum, hoc est, per vniuersum, ac præstitum vitæ tempus. Nam quemadmodum contentio morēs operatur, ita & pax vitam, cū vnanimēs, ac pacifici hominēs neque mutuo sese occidant, neque ab hostibus lēdi possint: quia coniuncti sunt, & muniti. Congruit etiam hic psalmus fidelibus omnibus Christianis.

Canticum Ascensionum.

PSALMVS CXXXIII.

Læte sanē benedicite dominum omnes serui domini. Cantica ascensionum, seu (vt diximus) ascensionum in hoc psalmo finē accipiunt: quē Propheta in gratiarū actionē definere voluit. Iubet enim hic cōdignas deo gratias agi, q̄ & captiuitate populū liberauerat, & ei præstiterat, vt per tot inimicas gentes illæsus, atque tutus in patriā rediret, & ab assiduīs finitimarum gentium bellis quiesceret: qui etiā ciuitatem & templum rursus ædificari permiserat, feceratque vt securi iam conuersarentur, atque habitarent in patriā. De cætero enim, inquit, vos o serui & cultores dei, cōdignas deo gratias agite. Seruus autem dei dicitur, qui eū colit, atque illius parat mandatis.

Qui stat in domo domini, in aulis domus dei nostri. Vos, inquam, deo benedicite, qui assidue in tēplo cōmoramini, qui templum à modo perfectum, suoque decore & cultu iam recepto ingredi mini.

In noctibus

CENTESIMVSXXXIII.

313

In noctibus extollite manus vestras in sancta & benedicite domino. Nolite, inquit, vniuersam noctem somno perdere, sed in ea manus vestras ad sancta sanctorum extollite: vbi propter diuinam illam gratiam, quæ illic erat, habitare deus dicebatur: atque in noctibus præcipue deū laudate, quando mens à sollicitudinibus & curis magis vacua est: quando vobis maius ocium adest. Quod si noctu eos iubet & lecto surgere, atq; in templum accedere, quā nam vnquā veniā ij cōsequētur qui tēpore illo neq; etiā domi ad preces, neq; ad orationē cōsurgūt. Deinde rogat p̄ populo, dicēs.

Benedicat tibi dominus ex Sion, qui fecit caelum & terram. De huiusmodi verbis alibi etiam dictum est, videlicet in psalmo centesimo vigesimo septimo. Hic psalmus præterea omnibus potest accommodari.

Alleluia.

Iam in superioribus dictum est, quod psalmi, qui huiusmodi habent inscriptionem gratiarum actiones continent.

PSALMVS CXXXIII.

Laudate nomen domini, laudate serui domini. De his verbis diximus in psalmo 112.

Qui stat in domo domini, in aulis domus dei nostri.

Hæc verba ad ynguem habentur in proxime præcedenti psalmo, vbi ea exposuimus verum hic non vniuersum populum alloquitur Propheta, sed eos qui in templum frequentius accedebant. Vos, inquit, qui statis in templo, laudate deum. Iis etenim, qui in templo non manebant, non licebat deum laudare, neque alio in loco ad deum orare: ea nimirum ratione vt templū cernentes, atque ea, quæ erant in templo, diuinæ maiestatis nunquā obliuiscerētur.

Laudate dominum, quoniam bonus est dominus. Quoniam misericors, ac beneficētissimus est in omnes. Sed in illos præsertim, qui eum laudant.

Psallite nomini eius, quoniam pulchrum est. Pulchrum est ei psallere. Ex psalmis etenim & canticis, diuinorum dogmatum excellentiam addiscimus. Psalmi etiā & cantica psallentium mentes protendunt ad deū, humanos affectus sedant, animam cantu delectant, & cū delectatione coniun-

Y

PSALMVS

etiam quoque utilitate adferunt. Vide quæ dicta sint in psalmo nono in eo versiculos psallam nomini tuo altissimi.

Quoniam Iacob elegit sibi dominum. Quoniam dominus ex omnibus nationibus israeliticum sibi populum elegit, ac sibi reposuit, veluti cum populum à quo solo coleretur.

Israel in peculium sibi. Populum iudeorum descendente ex iacob, duplici nomine appellauit, iacob nimirum & israel: quemadmodum ipse etiam patriarcha iacob utroque hoc nomine fuit appellatus. Eundem, inquit, populum elegit sibi deus in hereditatem, atque in sortem: & ideo peculiarem populum illum per sepe appellauit: ea nimirum ratione, quod non secus illum amaret, summoque studio custodiret, quod diuitias quasdam non vulgares, & peculium quoddam pretiosissimum.

Quoniam ego cognoui quod magnus est dominus. Ecce quod alia diuinæ laudis causam apponit, dicens: quoniam ego amplius quam vos cognoui: vel quia id exactissime noui, quod dominus magnus est. Cognoui autem id à diuina gratia, & quia illius opera multa cum prudentia consideraui.

Et dominus noster præ omnibus diis. Hic si quidem est: illi vero non sunt. Hic etiam vere dominus, illi autem non vere dii. Nam et si comparationis verba hæc esse videantur, non tamen falsos deos vero deo comparant: sed ex dispensatione quadam propter populi hebetudinem propheta sic loquitur: quippe qui alibi deum deorum appellat: & nunc etiam auditorem pedetentim erigit, mirabilium rerum ipsum deum operatore esse demonstrans, ac deinceps paulo post gentium deos subannans. Dictum est etiam in psalmo nonagesimo sexto: nimis exaltatus es super omnes deos: tibi vide, quæ in expositione diximus.

Omnia quaecumque voluit, fecit. Eadem verba habentur in psalmo 113. ibi: Deus autem noster in cælo, & in terra omnia quaecumque voluit, fecit.

In maribus & omnibus abyssis. Maria quidem varios maris sinus appellat. Congregationes, inquit, aquarum appellauit maria. Abyssos autem subterranea loca, quæ imperfecta tabilia sunt: in quibus tamen fecit omnia deus, quæ voluit. Deinde privata quædam dei opera admiratione digna laudat, maiora præteriens, ut ex minoribus, magnitudinem eius summis esse laudibus dignam ostenderet.

CENTESIMVS XXXIII L.

354

Educens nubes ab extremo terra. Qui ex ipsa inferiori terre profunditate nubes educit, eosque tametsi graues sint, in altum extollit, & illarum humorem, qui natura sua deorsum fertur, ut sublime eleuari facit.

Fulgura in pluuiam fecit. In tempus scilicet pluuiæ, vel in pluuiam. Effecitque ut quæ suapte natura mutuo sese perdunt, una ac pariter sine alterius læsione coniuncta deferantur, ita ut neque fulgur, quod natura ignitum est, pluuialem aquam consumat, neque aqua rursus magna ut delata fulgur extinguat.

Qui educit ventos de thesauro suis. Per thesauros dei, hoc in loco propheta occulta illa loca intelligit, unde exeunt venti. occultus enim esse dicitur thesaurus, eo quod & generatio & locus eius ignoratur. Thesauri nomine præterea, non tantum pecunie aut occulta alia bona intelliguntur, sed & ipsa etiam loca, ubi thesauri recondi solent. Vel qui educit ventos tanquam à thesauris suis, ut subintelligatur dictio illa, tanquam, vel, quasi: ita ut ex his verbis educendi facilitas deoretur & quod eos deus semper in promptu habet, cum voluerit. Illuc autem quam maxime admirandum est, quod modo hunc, modo illum, deus ventum emittat, & aliquando una utrunque, per sepe etiam nullum prorsus: atque hæc omnia ex utilitate, & nihil sine ratione: illis scilicet interea inclusis, veluti in quibusdam thesauris: atque illinc quoties deo libuerit, maxima cum facilitate eductis.

Qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus. De hoc diximus in psalmo 77. vide ibi in versiculo: fecit semitam iræ suæ. Usque ad pecus vero dixit, ut calamitatem augeret.

Emisa signa & prodigia in medio tui Aegypti, in Pharaone, & in omnes seruos eius. Ibidem etiam dictum est, quod posuit in Aegypto signa & prodigia sua in campo Tancos. Cumque grauissimæ omnium plagæ meminerit, collectim postmodum signa dixit, & prodigia.

Qui percussit gentes multas. Siue eas quæ transitum iudæis prohibebant: seu gentes, quæ in Palestina erant. In compendio etenim omnia narrat & cursum.

Et occidit reges fortes. Illarum scilicet gentium duces.

PSALMVS

Seon regem Ammoreorum & Og regem Basan. Seon quidem rex diuitiis ac militum copiis erat celeberrimus: Og vero magnitudine ac fortitudine corporis conspicuus, in omnium hominum ore ferebatur. Auiunt enim eum lecto vsu fuisse ferreo, nouem cubitorum in longitudine, & quinque in latitudine.

Et omnia regna Chanaan. Hoc est Palestinæ, prouinciæ cuius populi magis particulariter præ ceteris Chananei dicebantur.

Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israel populo suo. Bis hereditatem dixit, vt illius prouinciæ vberitatē denotaret, ac si diceret: hereditatem dico, ac vere hereditatem.

Domine nomen tuum in seculum, & memoriale tuum in generationem & generationem. Propterea, inquit, nomen tuum, ac memoria tua in seculum atque in omnes generationes perpetua erit: apud eas nimirum, qui huiuscemodi à te beneficiis donati sunt.

Quia iudicabit dominus populum suum. Iudicabit eum, pro vlticetur eum. Quoties ab inimicis læsus fuerit, hoc est, iustum ei reddet iudicium.

Et in seruis suis exorabitur. Hoc est, ad orantes & placantes cum seruis suis flectetur. Vel populum quidē peccatorem iudicabit, & pœnas ab eo exiget, à pœnitentibus vero exorabitur, atque eos adiuuabit.

Idola gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Huiuscemodi verba habes etiam in psalmo centesimo decimo tertio. At q̄ apud nos sunt etiam sanctorū imagines, quæ & aurum, atq; argentum sunt & opera manuum hominum: verum enim vero Idola non sunt: quoniam Idolorū quidem primæ species, ac prima eorum argumenta, falsa sunt: fabulæ nimirum: quæ nulla rei veritate subsistunt. Deos etenim sibi adscribunt gentes, qui dei non sunt, sed demones falso sibi diuinitatem arrogantes: verum sanctorū sanctorū imagines primas suas species veras habet, ac prima eorum argumenta, vera sunt: quoniam secundum veram rerum historiam, vere id fuerunt quod appellantur, & vera etiā quæcunque de illorū vita ac conuersatione traduntur. Vnde Idola scelestorum ac nequissimorum hominum aut

CENTESIMVSXXXV.

355

dæmonum sunt simulachra: nostræ autem, sanctorum & clarissimorum hominum imagines.

Qui habet & non loquuntur, oculos habent & non vident, aures habent & non audiunt. Hæc verba pari modo illic etiam habentur.

Neque enim est spiritus in ore eorum. Reddit rationem Prophetæ, & docet, quomodo idola omnia sensibus careant. Et delectantur, dum in eorum accusatione atque reprehensione sermonem suum magis extendit.

Similes illi sunt eis, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Ibidem etiam huiuscemodi habentur verba.

Domus Israel benedicite domino, domus Aaron benedicite domino, domus Levi benedicite domino, qui timetis dominum, benedicite domino. Illic etiam huiuscemodi ordinum diuisionem fecit, vbi videt, quæ per nos in expositione dicta sunt. Quanquam ibi Prophetæ sperare iussit, hic autē benedicere, propter prædicta nimirum beneficia. Et cum Aaron meminerit, deinceps ad ipsius Leuiticæ tribus principem patriarcham recurrit, vt sermonem suum clariorem redderet, & magis vniuersalem.

Benedictus dominus ex Sion. Dictum est in psalmo vigesimo septimo.

Qui habitat in Hierusalem. Hoc est, in templo ciuitatis Hierusalem.

Alleluia.

Hic psalmus multa proxime præcedenti consona habens, similem etiam sortitus est inscriptionem.

PSALMVS CXXIV.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Gratias ei agite pro innumerabilibus beneficiis. Alio autem modo hunc versiculum exposuimus in principio psalmi 105. Apposuit etiā Prophetæ verba hæc, quoniam in seculum misericordia eius, omnibus subsequenter versiculis, vt maiorem diuinæ huiuscemodi misericordiæ laudem esse demonstraret, vel etiam vt lectorem in admirationem, ac stuporem diuinæ maiestatis adduceret.

PSALMVS

Confitemini deo deorum, quoniam &c. Falforum scilicet deorum, vel deorum falsi nominis. Illorum etenim etiam deus est, nam & si a deo inhonorati sunt demones, ipsique deo pariter aduersentur, veruntamen & illius serui sunt, & voluntati eius necessario succumbunt.

Confitemini domino dominorum, quoniam &c. Dominorum dico huius seculi, qui ad modicum tempus tantum, & non perpetuo sunt domini: atque ideo vere domini non sunt: tametsi ita appellentur. Rex enim, inquit, regnantium, & dominus dominantium.

Et qui fecit mirabilia magna solus, quoniam &c. Solum dixi, ad idolorum distinctionem. nam alioqui per dominum eum intelligit, qui in tribus personis vnus deus est.

Et qui fecit celos in intelligentia, quoniam &c. In sapientia nimirum. Per prædicta autem, summam deo esse attestatur bonitatem, & misericordiam, rerumque omnium dominum cum summa potentia & sapientia ei adscribit.

Et qui stabiluit terram super aquas, quoniam &c. In psalmo vigesimo tertio dixit etiam propheta: ipse super maria fundauit eam. vide quæ illic dicta sunt.

Et qui fecit luminaria magna solus, quoniam &c. Solem in potestatem dei, quoniam &c. Lunam & stellas in potestatem noctu, quoniam &c. Et fecit, inquit, deus duo luminaria magna, luminare magnum in præfecturas diei, & luminare minus in præfecturas noctis & posuit ea in firmamento cæli, vt lucerent super terram & imperarent diei ac nocti.

Et qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam &c. Ei dico, qui flagellis Aegyptum affecit.

Et eduxit Israel de medio eorum, quoniam &c. in manu potentis & in brachio excelso, quoniam &c. Eorum scilicet Aegyptiorum. Per manum autem, & per brachium dei, diuinam intelligit potentiam. Magne autem potentie, prodigia illa fuerunt & signa, quæ in Aegypto facta sunt, magne etiam potentie quod captiuum illinc populum eduxit.

Et qui diuise mare Rubrum in diuisiones, quoniam &c. & eduxit Israel per medium eius, quoniam &c. & excussit Pharaonem & potentiam eius in mari Rubro, quoniam &c. Per diuisiones aquarum sectiones intelligit. In duas etenim partes mare illud diuisit, vt plene omnia traduntur in Exodo. Per excus-

CENTESIMVSXXXV.

356

tionem vero proiectionem & demersionem intelligit.

Et qui transduxit populum suum in deserto, quoniam &c. Atque hoc etiam non minori admiratione dignum est, quam quod per medium mare rubrum deducti sint. Multa etenim populo aduersa in deserto & dura contigerunt, fames scilicet ac sitis, terre siccitas atque ipso igne ardentiores soles radij, ferarum præterea innumerabilis multitudo, ac multa denique alia grauius incommoda, quæ omnia tamē illæ si atque tuti superauerunt. Pretermisit autem propheta in discursu multa, quæ colligi possent ex Moisaicis libris putauit.

Et qui percussit reges magnos, quoniam &c. & occidit reges fortes, quoniam &c. Seon regem Ammoreorum, quoniam &c. & Og regem Basan, quoniam &c. & dedit terram eorum hereditatem, quoniam &c. hereditatem Israel seruis suis, quoniam &c. Hæc omnia etiam habuimus in superiori psalmo.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri dominus, quoniam &c. & redemit nos de inimicis nostris, quoniam &c. Nobis scilicet humiliatis atque afflictis, videns enim, inquit, vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto. Illud vero animaduerte quomodo propheta dixerit: deum memorem nostri fuisse, & redemisse nos, ipsum Iudeorum genus vniuersum sibi quodammodo vendicans, atque approprians propter primos scilicet communes omnium progenitores. Deinde priuata in Iudeos beneficia omittens, ad vniuersalem dei prouidentiam conuertitur, dicens.

Qui dat esum omni carni, quoniam &c. Omni nimirum naturæ necessaria æque distribuens.

Confitemini domino cæli, quoniam &c. Factori scilicet ac domino cæli, quod si cæli dominus est, omnino etiā & terrarum vel cæli deū dixit, quia illic fertur habitare. Possumus etiā tam præsentē quā proximē præcedentem psalmum nobis accomodare, & nos inter nos admonere, atque exhortari ad agēdas gratias deo, qui variis beneficiis olim populum suum affecit, qui inimicos dissipauit, & omnia alia operatus est, quæ in superioribus dicta sunt: quod si iuxta anagogen exponere hæc voluerimus, prophetam dicemus per Iacob & per Israel electū nouum populum intelligere: per Aegyptū vero impietatem & peccatum: per signa etiam ac prodigia, quæ in medio Aegypti facta sunt, ea intelligem.

miracula, quæ per Christum, & per Apostolos, ac reliquos sanctos effecta fuere. Similiter per Pharaonem & seruos eius, ipsum dæmonem, ac omnes dæmonis cultores, per gentes etiam multas: & per reges fortes, pat. modo ipsos dæmones, atque illos magis priuati, qui inter eos maiorem in alios potestatem habent: & per Sion & Og reges, ipsum Sathanam atque illum, qui post eum statim inter omnes dæmones primus est. Per regna quoque Chanaam, vitiorum tyrannides intellige. Per terram vero eorum non populo datam, regiones illas diceis significari à quibus dæmones expulsi sunt, cum earum olim dominarentur. Denique per domum Israel, vniuersum fidelium populum & per domum Aaron, ipsos sacerdotes, & per domum Leui, diaconos ac ministros, & per timētes dominū, eos qui clariori quadā pręditi sunt virtute: per Sion, ecclesiā, & per Aegypti primogenita, voluptuosos animi affectus, ac passionēs eas, quæ præ ceteris dæmoni magis placerēt. Per mare rubrū, amarā impiorū dogmatū (vt ita dixerim) falsuginē, in qua infideles detenti veluti quodā aquarū profundo suffocantur: per desertū, infructuosam errorū sterilitatē, per quod tamē pii ac fideles illæsi pertranseunt, & in fertilem atq; vberem tandē veritatem deueniūt: & per humilitatem nostram, non illam tantum intelligere debemus, quæ per afflictiones atque calamitates efficitur, quæque inuoluntaria est, sed eam etiā, quæ virtute constat, & est voluntaria.

Psalmus ipsi Dauid.

Hic psalmus ex sacerdotum Leuitarum, & cantorum qui in Babylone captiui fuerant, persona conscriptus est: ita tamen vt quæ futura erant, antea prædixerit. Nos etiam docet, in huiusmodi calamitatibus eadem agere, atque hoc pacto deum ad misericordiam incitare. Est autem hic psalmus apud Hebræos sine inscriptione.

PSALMVS CXXXVI.

Per flumina Babyloni, illuc sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Captiui enim cum essent Iudæi in Babylone, extra ciuitatis mœnia comorabantur: atque ideo secus fluminum ripas sæpè numero incedentes, pri-

uatim inter se cum silentio lamentabantur. Consilio autē diuino factū est, vt postquā bona illa despexissent Iudæi, quæ habebant in manibus, inuiti deciderint ab eis, vt rursus ad eorum desyderium commouerentur. Hoc pacto enim solet deus ad sensum atque ad cognitionem eos reuocare, qui beneficia in se collata neglexerint, aut nō cognouerint: dū illos nimirū à cōcessis donis permittit decidere.

In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. In salicibus, scilicet quæ in illius regionis medio, secus fluminū ripas erant dispositæ. Per organa autem musica illa instrumenta intelligit, cum quibus canere solebant cantica, veluti psalteriū, citharam, aut alia huiusmodi. Attulerant enim ea instrumenta, ad concinendas diuinas laudes, verum cum ea in salicibus suspēdissent, attoniti rursus ac mortui ea spectabant, atque occasionem illinc lamentationū magnā sumebant, repetentes memoria diuinū cultū, & conuersationem illā laude dignā, quam habuerant in Sion. Iuxta anagōgē, in salicibus expone, pro in ocio. Per salices enim quæ infructuose arbores sunt, cessationē à cantibus significauit.

Quia illic interrogauerunt nos, qui captiui erant nos, verba canticorum, & qui abduxerunt nos hymnum. Interrogauerunt nos, vt responderemus verba canticorum: præterea & hymnum, hoc est, iusserunt nos canere, cupientes nimirum cantu nostro delectari: vel etiam irridere ea volentes, quæ nos diuina ac veneranda esse ducebamus.

Cantate nobis de canticis Sion. Dicebant scilicet.

Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Responderimus. scilicet quomodo, inquam, cantabimus, diuina lege id prohibente? Vide quēadmodum captiuitas illos iam meliores reddidisset. Nā cum in propria ciuitate ac regione legem essent transgressi, modo in aliena eam obseruant, Per alienam etiam terram, quodcunque humanum cor potest intelligi, quod à cultu atque à religione dei alienū sit. Et consona sunt huic dicto, illa domini verba: nolite sancta dare canib⁹, & margaritas nolite prolicere ante porcos.

Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuioni detur dextra mea. Hoc est, potētia, seu efficacia mea. Paralytic⁹, inq̃t, reddat, vel arescat man⁹ mea, ita vt in ea nihil ampli⁹ sensus reliquatur.

Subleuat lingua mea gutturi meo, si non memineris tui. De-

PSALMVS

tineatur vox mea atque impediatur: vel omnis à me operationis, & sermonis potentia auferatur. Horum enim alterum per dexteram, & alterum per linguam significauit. Hæc etiā à nobis dicenda sunt de superna Hierusalē. vel per dexterā quidem, opera virtutis intelligit. per linguā vero scientiæ contemplationem. Lingua etenim sermonem proferit, & sermo scientiam & contemplationis sensus explicat. Per guttur etiam gulæ affectus intelligere possumus, hoc est, ciborum voluptatem. Oblitioni, inquit, detur omnis operandi potentia, atque hoc per ipsam ignauiam, & omnis similiter contemplandi virtus ciborum adhæreat voluptati, ita vt ad diuinæ scientiæ delectationem, de cætero immobilis fiat, & in ea amplius non vertetur.

ὁ κτλ
αὐτῶν
μὴ τὰν
ἐσθλῶν
τῶν ἀμ
ἐν τῷ
ὁ κτλ
ὁ κτλ
ὁ κτλ

Sed non proposuero ipsam Hierusalem in principio latitiæ meæ.

Hæc, inquit, atque illa patiar si præ ceteris omnib⁹ in mea memoria ipsam Hierusalem non collocauerō, tanquam illam, quæ inter omnes voluptates ac delectationes meas primum locum obtineat, & omnis meæ letitiæ ac gaudij præcipuum sit caput.

Memento domine filiorum Edom, diem Hierusalem dicentium, euacuate, euacuate usque ad fundamenta eius. Filios Edom Arabes appellat: qui vnā cum Babyloniis pugnaverant aduersus Iudeos, & Hierusalem: qui etiam cum ea ciuitas euertetur, ipsos vrgebant euertiores, vt usque ad fundamenta euertèrent. Memento, inquit, eorum vt cōdigna eorum meritis retribuas supplicia, eo quod cognati nostri erant, & nihilominus ob inuidiam, cæteris omnibus inimicis, seuiores, in nos fuerunt. Et cum dixerit filiorum Edom, addidit, diem Hierusalem, hoc est, diem Hierosolymæ calamitatis. A secundo autem casu indifferenter ad quartum pertransit, vel aliter: memento filiorum Edom, qui fuerunt in die calamitatis Hierusalem. Potest enim vterque sensus elici ex his verbis: quia græcæ orationi in quarto casu subintelligi potest dictio καὶ. Ita enim sæpenumero subintelligitur, & sensus efficitur, quem diximus: in die Hierusalem, hoc est, in die Hierosolymæ calamitatis.

Filia Babyloni misera. Quemadmodum Hebræis mos est, filium hominis, hominem appellare, ita & filiam Babyloni, propheta ipsam Babylonem appellat. O filia, inquit, Baby-

CENTESIMVSXXXVII.

318

lonis misera: ob ea nimirum, quæ tibi contingent. Prædicat enim futuram illius ciuitatis ruinam.

Beatus qui retribuet tibi retributionē tuam, quam retribuisti nobis. Verba hæc ex persona populi dicta sunt, inimicorū euerſionē appetētis. Retributionē vero quā retribuisti, dixit, pro afflictionem quam dedisti: ita vt prepositiones illæ hoc in loco superflue sint, quemadmodum & alibi diximus.

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram. Iram suam populus ad immaturam etiam ætatem extēdit, beatos eos dicens. Qui vel ipsos Babyloniū infantes, cum seuitia crudeliter occiderint. Verum non huiusmodi sunt nostra fidelium vota, qui discipuli sumus mitissimi ac misericordis domini: qui vel ipsos etiam inimicos diligere iussit & eorum curam haberi. Sed ad anagogicum sensum reducenda sunt, quæcunque recte accommodari possunt. Per filios igitur Edom, demones intellige, qui mutuo sese fidelis cuiuscunque animæ diuitias, ad extremum vsque fundamentum euacuare iubent. Per Hierusalem etenim, namque huiusmodi fidelem animam intelligimus significari. Per miseram vero Babylonem, ipsam impietatem miseria atque ærumnis circumdatam, veluti à pietate superatā, ac demum oppressā. Hanc etenim impietatem quisquis destruxerit, beatus erit. Per paruulos etiam eius, cogitationes affectuum plenas, ac nuper exortas intellige: vel pueriles etiam ac fatuas, quas qui opprimit, & allidit ad fidem, hoc est, ad Christum, beatitudinem hanc consequetur. (Petra etenim, inquit, erat Christus.) Quicunque igitur eas, vt diximus, ad Christum alliserit, atque hoc pacto perdidit, beatus erit.

Psalmus ipsi David. PSALMVS CXXXVII.

Confitebor tibi domine in toto corde meo. Eadem verba habetur in principio psalmi noni, vbi exposita sunt.

Et in conspectu angelorum psallam tibi. Coram angelis inquit, psallam tibi, hoc est, ego inferius in terra canam tibi simul cum angelis, quorum proprium ac peculiare, opus est, vt te laudent. vel per angelos sacerdotes intelligit. solet enim scriptura aliquādo sacerdotes angelos appellare atque etiā deos, labia enim, inquit, sacerdotis cu-

PSALMVS

audient iudicium, & ex ore eius exquirent iustitiam, quia angelus domini omnipotentis est. Iterum alibi: Deis non male dices, & principi populi tui non dices male. coram, inquit, sacerdotibus canam tibi cantica in gratiarum actiones.

Quoniam audisti omnia verba oris mei. Quoniam omnes preces meas exaudisti, quæ decenter tibi factæ sunt.

Adorabo ad templum sanctum tuum. Reddam tibi gratiarum actiones.

Confitebor nomini tuo super misericordia tua, & veritate tua. Et gratias tibi agam, quia misertus es mei, & vere misertus es, ut alibi diximus: vel quia vere omnia adimpleuisti, quæ mihi es pollicitus.

ἡ δὲ ἀρχὴ. Quoniam magnificasti in omne nomen sanctum tuum. Quoniam sanctum nomen tuum mirabile esse fecisti in omne opus, vel in omne tempus. subaudienda enim est aliqua eiusmodi dictio. omnia enim quæcunque fecisti, nominis tui magnificentiam prædicant. alius vero interpretes reddidit: quia magnificasti super omnes: & tunc, alio etiam modo intelligi potest, ut ordo, ac sensus sit: quia magnificasti sanctum tuum super omne nomen.

In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me. Eadem hæc verba habentur in psalmo 108.

κατανοήσας. Magnipendes me in anima mea potentia tua. Hoc est, tu animæ meæ non mediocrem rationem habebis: quinimmo magnæ illa tibi erit curæ, præsertim cum hoc facere possis, vel aliter, tu, inquit, potentia tua animam meam extolles, hoc est, exaltabis, & facies eam calamitates atque ærūnas omnes superare. verbū autem magnipendes, pro quo in Græco hic habetur, *κατανοήσας*, idem significat, quod rationem habere, seu magnificare: quemadmodum & Græcum verbum, *μεγαλύνω* idem significat quod paruipendo, aut negligo, ut diximus in fine psalmi vndecimi, ibi: secundum altitudinem tuam magnipendisti filios hominum.

Constituantur tibi domine omnes reges terræ. Omnes nimirum pii ac fideles. deinde causam addit, ob quam eos iubeat gratias agere.

Quia audierunt omnia verba oris mei. Verba, inquit, oris mei per legem dicta, per prophetas, per euangelium, per Apostolos, neque enim ita debemus ob reliqua à deo accepta be-

CENTESIMVS XXXVII.

359

neficia ei gratias agere, quantum ob hoc spirituale diuinitum eloquiorum donum, unde omnis deluxit pietas, & religio, & omnis denique vita, virtute prædita: quod verissimum est animæ beneficium.

Et cantent in canticum domini. Cantent, inquit, tibi cantica quæ in laudem tuam sunt composita. cantica enim domini omnia esse dicuntur, quæ tam à Moyse quam à beato David conscripta fuerunt. possunt etiam cantica domini appellari omnes laudationes in deum.

Quoniam magna est gloria domini. In Græco pro gloria *δοξα*, legimus: quæ dictio non gloriam tantum sed opinionem etiam significat. magna est, inquit, opinio illa, quæ habetur de deo, eo quod magnum eum esse opinantur, qui illius beneficia cognouerunt. vel magna est gloria eius, iuxta quod scriptum est, plenum est cælum, & terra gloria eius, cum homines unā, atque angeli eum glorificent.

Quoniam excelsus dominus & humilia respicit. Simile est hoc illis verbis: qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo atque in terra, quemadmodum habetur in psalmo ceteresimo duodecimo. vel natura quidem excelsus est, humilia autem respicit, veluti qui & terræ prouidentiam habet, & ad humiles, ac tenues res prouidentiam etiam suam extendit: vel qui humiles corde respicit, atque custodit.

Et alta à longe cognoscat. Humiles siquidem actiones & diuina celsitudine indignas, neque etiam cum prope est, videre, aut intueri sustinet deus: iuxta quod scriptum est, ex dei persona, ad impios dictum esse: non noui vos. alta vero ac sublimia quæcunque, & diuinitate eius digna, etiā à longe peruidet. nouit enim, inquit, dominus viam iustorum. his autem verbis multa dei benignitas demonstratur. vel de diuina præscientia sermo est, quod dominus scilicet omnia nouit etiam antequam fiant.

Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me. Me, inquit, in miseras atque ærumnas tuentem seruabis, atque in periculis constitutum eripies, & uiuificabis.

In iram inimicorum meorum extendisti manus tuas. Extendisti manus tuas ad furem, & rabiem eorum, atque hoc pacto eam extinxisti.

Et saluum me facit dextera tua. Tua potentia.

PSALMVS

Domine retribuere pro me. Inimicis meis scilicet. mihi enim, inquit, vindictam, & ego retribuam.

Domine misericordia tua in seculum. Similia sunt verba illa: quoniam in seculum misericordia eius.

Opera manuum tuarum ne despicias. Tu misericors es, inquit, tu opifex. utraque igitur de causa benigne ac studiose respice ad nos, ne despicias nos dura oppressos tyrāide, ac iamiam perituros. vel non despicias nos rogantes atque inuocantes te.

Psalmus ipsi David.

PSALMVS CXXXVIII.

Domine probasti me, & cognouisti me. Probasti me, inquit, tentationum, atque calamitatum probatione. nec tamen hoc dicit beatus David, quasi ante hanc probationem deuseum ignoraret. nouit etenim deus omnia, etiam antequam fiant, sed probasti, inquit, ut ab iis, qui me probatum esse ignorabant, cognosceret, atque ut existerem eis in exemplum fortitudinis: & cognouisti me exactissime, qualis sum. vel probasti, & cognouisti, pro diligenter nosse. nā & Apostolus dicens, quod deus scrutatur corda, non significare voluit deum ignorasse aliquando, antequā scrutaretur: sed exactissime, atque apertissime, illum omnia nosse.

*7 dy xali-
8 dy xali-
9 dy xali-
10 dy xali-*

Tu cognouisti cathedram meam, & surrectionem meam. Hoc est vitam meam vniuersam, in his etenim humana vita consistit, in quiete nimirum, atque in motu, in ocio atque in negotio, in requie, & in operatione.

Tu intellexisti cogitationes meas de longe. Ne quis fortasse deum suspicaretur per experientiam ac probationem hominum animos cognoscere, sermonem suum castigauit. nam qui humanas cogitationes nouit, ante earum motum immo vero, qui multo tempore ante eas prauidit, nulla profecto experientia, aut probatione indigere putandus est.

Semitam meam & siniculum meum inuestigasti. Omnem viam meam rationem ac modum tu persequutus es, quantum scilicet vite tempus præcellerit, & quantum sit reliquū. funis autem apud Aegyptios atque apud Persas itineris mensura est, & idem fere, quod apud nos dicitur stadiū. verba autē

CENTESIMVS XXXVIII. 360

probasti, & inuestigasti in deo veram & certam scientiam, & cognitionem denotant.

Et omnes vias meas prauidisti. Actiones meas omnes, bonas & malas. & non dixit vidisti sed prauidisti, antequam scilicet fierent.

Quod non est dolus in lingua mea. Hoc quoque simul cum ceteris omnibus bene nosti, quod in sermonibus meis nullum vitium est, nulla peruersitas, nullum scelus. deinde magis vniuersaliter dicit.

Eccē tu domine cognouisti omnia nouissima, & antiqua. Vltima & prima, hoc est, omnia prorsus, & nihil cognitionem tuā effugit. nosti omnia, quæ futura sunt, & quæ fuerunt.

Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Non solum formasti, sed conseruas etiam, & tueris, ita ut alterum quidem ad creationem, alterum vero ad providentiā pertineat.

Mirabilis facta est cognitio tua, ex me. Cognitio tua, inquit, magna facta est super me (ita enim alius interpretes reddidit) hoc est, super capacitatem intellectus mei facta est, quod etiam ex sequentibus magis declarauit dicens.

Inualuit, & non potero ad eam. Fortior ac potentior facta est, quam ut comprehendi possit, cogitatione ac consideratione mea: & non potero ad eam, appropinquare nimirum, ita ut comprehendā. per cognitionem autē dei, nihil aliud significare voluit, quam scire & cognoscere eū qualis naturæ sit. nā quod sit deus, hoc procul dubio scimus, quid autē, aut qualis sit illius substantia, ignoramus. similiter quod ubique deus est, nouimus, quomodo autē id fieri possit, nescimus. pari etiam modo nouimus, quod bonus est, quod misericors, quod sapiens & potens, sed bonitatis, misericordiae, sapientiae, & potentiae, modus, aut qualitas à nostra cognitione peculiaris est. his consona sunt, quæ habentur apud Ecclesiasten, dixi sapiens efficiar, & ipsa longius facta est à me, magis quam erat, & profunda profunditas, quis inueniet eam Paulus etiam: o profundum diuitiarum sapientiae & scientiae dei dixit, quam inperutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. quidam vero ita intellexerūt, mirabilis facta est scientia, ac sapientia tua ex creatione, & formatione mea: & ita inualuit, ut vere cognoscā, quod non potero ad eam peruenire ut condignis eā laudibus celebrē. ve-

PSALMVS

rum si plene atque exacte non nouit eā beatus David, quō modo eam admiratur? ob hoc ipsum, inquit, summe eā admiror, quia incomprehensibilis est. nam & solares radios intueri, atque comprehendere non ualemus, atque ob hoc ipsum eos plurimum admiramur. deinde aliam dei potentiam admirabundus narrat, quod prouidentia nimirum ac potentia sua, deus ubique adest, atque omnem implet locū.

Quis ibo à spiritu tuo? & à facie tua fugiam? si ascendero in caelum tu illuc es: si descendero in infernum, ades. Per spiritum dei, & per faciem dei, deam ipsum circumloquitur, vel per spiritum dei, sanctum spiritum intellige. per faciem uero, ipsum filium, tanquam ueram patris figuram, & certissimum illius diuinae naturae characterem. qui enim, inquit, uidit me, uidit & patrem meum. per caelum autem superna, & per infernum, inferna loca denotauit. deinde etiam abyssum dicit, & profundum maris: per quae omnia inaccessa hominibus loca subsignauit.

Si assumpsero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Per alas, potentiam illā mētis intelligit, qua humanus intellectus mouetur. si alis, inquit, intellectus mei in abyssum maris peruenero, eo consilio ut illic saltē possim à te abscondi, potentia tua nihilominus illuc etiā me deducet, & rursus detinebit me, hoc est, neque illuc etiā sine tua potentia accedam: quin immo illa praebit me, illa iter concedet, atque illic etiā me detinebit, ita ut illinc euadere non ualeam. per diluculum autem, illud tempus intelligit, quo potissimum humana mens sobria esse solet. superflua est etiā dictio, enim, quidam praeterea per diluculum, orientem intellexerūt, occasum uero, per extrema maris, ut sit sensus: si intellectu meo, ueluti alis quibuldam munitus, in oriente eleuatus fuero, & peruenero usque in occidentē, potentia tamen tua illa erit, quae & in oriente dux mihi erit, dū eleuor: & in occidentē me cōprehendet, cum illuc peruenero.

Et dixi, nunquid tenebrae conculcabunt me? & nox illuminatio in deliciis meis. Cogitauit intra me, nūquid, si tenebras ingressus fuero, latere potero ita ut ab illis abscondar? ita enim significare uoluit ea uerba: nunquid tenebrae conculcabunt me? quod metaphorice dictum est. nam i) qui solū pedibus conculcant,

CENTESIMVS XXXVIII.

361

conculcant, obregere illud atque abscondere quodāmodo etiam uidetur. deinde intellexi quod ipsa etiā nox in deo lucida est. hunc etenim deū propheta delicias suas appellauit, cuius uel solam memoriam oblectamentum sibi summum esse arbitratur. memor enim, inquit, fui dei, & delectatus sum. cognoui igitur quod nec ipsae tenebrae abscondere me poterunt à deo.

Quia tenebrae non obscurabuntur à te. A te, dixit pro apud te, quemadmodū alius etiam interpretes reddidit. nam quae apud nos sunt tenebrae apud te tenebrae non sunt. tibi etenim omnia lucent. deinde magis declarat, dicens.

Et nox sicut dies illuminabitur. Apud te scilicet.

Sicut tenebrae eius, ita & lux eius. Sicut tenebrae eius noctis lucidae sunt apud te, sic etiam & lux diei, hoc est, duo haec & quae. & quae se habent apud te, & quae lux, & quae splendescunt: & iuxta hoc, sensus est: quod omnia quae deū manifesta sunt, intelliguntur etiam haec uerba iuxta aliū sensum: tentationum, inquit, atque afflictionū tenebris stipatus dixi: quod tentationes forsitan mei dominabuntur, uerū te ita postmodū uolente, nox illa nigroris, illuminatio laetitiae mihi esse debet. reliqua etiam consequenter praedictis interpretanda sunt. Gregorius uero theologus aliter hoc dictū exposuit. me, inquit, deliciis vacante nox illa deliciarū, quae mentem obtenebrat, uisā mihi est quaedam esse illuminatio. nox enim, inquit, undique mihi misero erat, & ignorabam. arbitrabar enim delicias lucem esse.

Quoniam tu possidisti omnes renes meos. Per renes suos seipsum propheta, Chrysostomi sententia, circumloquitur, ueluti à parte totum describens. quoniam tu, inquit, possidisti me, hoc est, possessionem tuam me effecisti. dignū nimirum tua prouidentia. nam qui aliquid possidet, illius etiam curam habet.

Adiuuisti me de ventre matris meae. In septuagesimo etiam psalmo dixit, de ventre matris meae tu es protector meus: ex ipsis nimirum cunabulis, atque à prima, & tenera aetate.

Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es. Multa laepe admirari solemus, sed absque ullo timore, ueluti pulchritudinem, ac magnitudinem corporum, edificiorū etiā, & artium scientiam, atque alia huiusmodi: uerum si maris

PSALMVS

profunditatem intuemur, non simpliciter admiramur, sed cū timore. Propheta igitur vultum pelagus atque immensum diuinæ sapientiæ potentiæq; & administrationis profundum intuitus, atque oculorum vertiginem passus, cum timore, atque admiratione in seipsum reuersus, clamauit dicens: gratias tibi soli agam.

Mirabilia opera tua. Omnia enim, inquit, in sapientia fecisti.

Et anima mea cognoscit valde. Cognoscit quod hæc admiranda sunt.

Non est occultatum os meum abs te, quod fecisti in abscondito. Nota ac manifesta etiam tibi est olisium meorū formatio, seu creatio. ea etenim latere fecisti, atq; ipsa carne edegi. vel aliter: os, hoc est, mulier ipsa, non est occultata, quando comedit de ligno. Eius enim os dicitur viri sui Adā, eo quod ex illius costa creata est, iuxta illud: hoc nunc os ex olisibus meis: quam etiam in occulto ideo fecisse deus dicitur, quia extasim tunc immisit deus in Adam.

Et substantia mea in inferioribus terræ. Manifesta etiam tibi est corporis mei substantia, quæ post mortem meā in terræ profunditate abscondetur, atque dissoluetur, hoc est, & compactum me vidisti in vtero matris meæ, & dissolutum rursus videbis in vtero terræ. vel aliter nota tibi est substantia mea, & formatio mea, quæ in materni vteri visceribus, veluti in terræ inferioribus contexta est.

Imperfectum me viderunt oculi tui. Aut Embrionem informem intelligit, qui in naturæ officina figurā adhuc nullam acceperat, aut imperfectū mentis motum. nosti, inquit, me priusquam formarer, & cogitationes meas, priusquam mouerentur, hoc est, nosti omnia, antequam fiant. vnde alius interpres reddidit: informem me viderunt oculi tui.

In libro tuo omnes scribuntur. Liber dei est summa eius scientiæ: scriptura vero, perpetua memoria in libro igitur diuinæ scientiæ omnes scribuntur tam iusti quā peccatores. verum hic diuinæ scientiæ liber magis est vniuersalis. est etenim alius liber scientiæ dei magis priuatus, in quo soli iusti scribuntur: ea ratione, quod eos tantum cognoscere, hoc est, approbare dicitur, iuxta id quod scriptū est: nouit dominus vias iustorum.

CENTESIMVSXXXVIII.

362

Die formabuntur, & nemo in eis. Formabuntur in luce sancti spiritus, formatione nimirū optima, & mundissima, q̄ formationi materiali, atque vt ita dicā, nocturnæ est contraria: & in eis, qui in eo libro scripti sunt, vt diximus, nemo est, qui spiritualiter eo pacto formatus non sit: spiritualiter nimirū, vt diximus, concinnatus, ac directus. nos igitur vt potuimus versiculū hunc declarauimus, sumpta expositionis occasione ex Gregorio theologo. Chrysost. vero difficultatē atque obscuritatē huius versiculi confessus, sensum tantummodo ex alio adducit interprete, informē me, inquit, viderunt oculi tui atque ita viderunt, vt eos vident, qui in libro tuo scripti sunt: eos inquam, qui in tempore, hoc est, tempestiue creati & nati sunt ita, vt ne vna quidem dies ad perfectam eorum creationem deficiat.

Mihi autē valde honorati sunt amici tui deus. Amici dei sunt quicunq; per virtutem, familiaritatem ac beneuolentiam eius adipiscuntur. vos enim, inquit, amici mei estis. virtutis igitur non minima pars est, amicos dei honorare.

Valde preualuerunt principatus eorum. Alius interpres, capita eorū dixit, hoc est, ipsi amici dei. fortes enim, inquit, facti sunt virtute, adeo, vt à vitis superari non possint. vel per principatus, potentiam & facultatem intellige, quam eorum vnusquisque aduersus immundos spiritus sortitus est. significare autem mihi videtur tā Apostolos quā eorum successores, & alios omnes fideles, si qui illorum insistant, virtute fuerint præditi.

Diminuerabo eos & super arenam multiplicabuntur. Vtitur propheta figura hyperbole. conabor, inquit, eos dinumerare, & adeo immensæ erunt multitudinis, vt supra numerū esse reperiantur. est autem hic quidā loquendi modus: apud deum vero non ipsi tantum numerabuntur, sed omnes etiam capilli capitis eorum.

Exurrexi & adhuc sum tecum. Erectus sum à calamitatibus, & tui tamen, vt multi in secunda faciunt fortuna, oblitus non sum.

Si occideris deus peccatores. Subintelligendum est: bene habet. per peccatores autem, ipsos dæmones intelligit, atque homines quoscunq; legis transgressores. occidi autē dicuntur dæmones, quando inefficax atq; inualida redditur

PSALMVS

eorum potentia peccatores vero homines tunc interimuntur, quando necatis vitiis ipsi ad virtutem cōuerſi fuerint. vel in peccatoribus propheta corpus occidi optat, quando delictorum vulnera immedicabilia sunt: atque hoc, ne aliis impedimento ſint ad ſtudia virtutum.

Viri ſanguinum declinate à me. Sanguinolenti ſcilicet & carne lactantes, qui quoscuq; occidunt, quibus ſuperiores eſtis. huiuscemodi autem ſunt diabolici omnes, qui factis partim, & partim ſermone ſuo ceteros perdunt. non minima etiam eſt virtus delinquentium cōmercia declinare.

Quoniam contentioſi eſti in colloquio. Quia litigioſi, inquit, eſtis in ſermonibus, ſeu in prauis conſultationibus veſtris, vt alius interpres reddidit.

Accipient in vanitate ciuitates ſuas. Hoc eſt, in vanum ac fruſtra proprias habitabūt ciuitates. Domini enim, inquit, eſt terra, permanebunt enim huiuscemodi homines infructuoſi & ſteriles ad virtutem.

Nōne eos qui te oderant domine, oderam? & in inimicos tuos talis ſcebam? perfectio odio oderam illos: inimici facti ſunt mihi. Cum ſuperius dixerit, à me autem valde honorati ſunt amici tui deus, nunc dicit: nōne eos, qui te oderant domine, odi & illic honoris magnitudinem ſignificans, valde dixit: hic etiam pari modo ſummum odium exprimere volens, ait: talis ſcebam, hoc eſt, indignatione maxima aduerſus eos æſtuabam quodammodo, & conſumebam.

Proba me deus, & cognoſce cor meū. Atqui in principio pſalmi dixit: Domine probaſti me, & cognouiſti me. verū melius adhuc probari, & cognoſci cupit, non vt deus ipſe melius eum cognoſcat, qui omnia nouit, ſed vt ij, qui prophete animū, ac mentem non nouerant, illius magis certiores reddantur.

Examina me, & cognoſce ſemitas meas, & vide ſi via iniuſtitiarum eſt, & deduc me in via æterna. Eandem repetit ſententiam, aut propter eos qui ſibi iniuriā intulerant, confirmās nulla ſe eos affeciſſe iniuria: aut etiam amplius probari cupit: vt ſi conuiſtus fuerit, talem animū aut mentem non habere, emendari ruſus poſſit, ac dirigi.

Pſalmus ipſi Dauid.

CENTESIMVS XXXIX.

364

PSALMVS CXXXIX.

Eripe me domine ab homine maligno. Hoc eſt, ſceleſto. ipſum etenim ſcelus malignum eſſe quid dicitur: eo quod mala atque afflictiones authori ſuo præſtat, eripe me, inquit, non à dæmoniis, non à ſeris, aut draconibus, ſed à maligno homine, maligni etenim homines illis omnibus deteriores ſunt. nam & ſeras multas legimus, quæ ſanctos viros veneratq; ſunt. quibus contrā maligni homines innumerabilia intulerunt mala. ſeræ præterea aperte ac palam malignitatem ſuam exercent, atque vt ita dicam, ingenui: homines vero clam id faciunt, atque in occulto, & ſubdole. Dæmones item ſancto crucis ſigno ſugantur, & quoties à ſanctis viris increpati fuerint, ſcedunt: homo vero malignus ipſi etiam deo aduerſatur. nam cum iubeat deus inimicos etiam amari, ille contrā, non inimicos tantum, ſed ipſos etiam benefactores odit. beatus etiam Paulus ſolo verbo Dæmones expulit: Alexandri autem fabri malignitatem ſuperare non potuit. deinde declarat quem nam dicat malignum.

A viro iniuſto eripe me. A legis transgreſſore. vocat autem deū propheta in adiutoriū, quia diſciliſſimum eſt ab huiuscemodi cauere hominibus. vide in pſalmo 42. expoſitione illius verſiculi: à viro iniuſto & doloſo eripe me. & cum in præcedenti pſalmo dixerit: viri ſanguinum declinate à me: item in pſalmo 90. diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem, & ſponte ſua, pro viribus ſe ab eis auerterit, nunc deū adiutorem ſuum inuocat. oportet etenim vnūquenque ante vires ſuas adferre, atque ita demū deū inuocare. neq; enim deus tibi cooperabitur, niſi tu quoq; ſtudiū adhibueris & diligentiam: ſed nec tu ſtudio, aut diligentia tua aliquid perficies, niſi ille ſuam tibi opem porrexerit.

Qui cogitauerunt iniuſtitiam in corde. Tales, inquit, iniuſta & noxia cogitauerunt ac pernerſa.

Tota die inſtruebant prælia. In tota vita ſua bella parauerunt, modo aduerſus hunc, modo aduerſus alium. inueteratum enim vitium quieſcere eos non ſinebat: quinimmo perſua debat magis, vt modo clam, modo palam pugnarent. per prælia autē, doli etiam intelliguntur atque inſidiæ, & quodcunque aliud offenſionis genus, quod cogitatione, verbo,

Z. iij

PSALMVS

aut opere committi possit.

Acuerunt linguam suam quasi serpentis. Incitarunt eam, ut exitiale venenum emitteret, noxium nimirum ac pestilens tem sermonem.

Venum aspidum sub labiis eorum. Hoc est, in lingua atque in ore eorum, perniciosus autem sermo aspidis veneno comparatur, veluti valde nocuus, atque ad perdendum efficacissimus, vides igitur, quo pacto vitium, in huiusmodi feritatem homines immutauit, quod si eorū natura, quātor corporeis oculis cerni potest, immutata non videretur, immutatum est tamen propolitus, immutata est mens: quo factū est, ut ad fraudem, atque ad immanitatem sint deducti.

Custodi me domine de manu peccatoris. *Et ab hominibus iniustus eripe me.* Quz superius dicta sunt, rursus repetit, orationem intendens, peccator autem, atque iniustus, quicumque intelligendus est, qui delinquit, atque iniuria vel seipsum, vel alterū afficit, seipsum enī iniuria afficere quis dicitur, quomodocumque quis peccet: alterum vero non semper, & quemadmodum saepenumero scriptura iustitiam in vniuersum pro quacumque intelligit virtute, sic contra, iniustitiā per sepe ponit pro omni vitio.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Cogitauerunt impedimentum praeferre itinere, & conuersationi meae, quam ex lege moderor.

Abseconderunt superbi laqueum mihi. Superbus est, quilibet legis transgressor, veluti qui legem despiciat, ut saepe dixim⁹. legis autem transgressor est, quisquis delinquit.

Et funibus extenderunt laqueum pedibus meis. Multiplicibus ac clandestinis insidiis ac plagis tenderunt mihi laqueos.

Iuxta iter scandala posuerunt mihi. Hoc est, in iis locis quae contigua erant ipsi viæ, seu prope viam. hoc autem fecerunt, ut dū incautus illinc incedo, in ea scandala incidetē, per scandalum autem offendiculum intelligit. enarrat etiam & dilatat propheta sermonem de insidiis, absconderunt enim, inquit, insidias, & extenderunt eas etiam iuxta semitam: quo sermone, & praua eorum studia denotare voluit, & scelera.

Dixi domino, deus meus es tu. In huiusmodi periculis existens, & capī iamiam expectans, omnia alia auxilia

CENTESIMVSXXXIX.

364

omisi, solumque deum inuocaui, dicens: Deus meus es tu, ne despicias creaturam tuam.

Auribus percipe domine vocem deprecationis meae. Quia liberari postulo.

Domine domine virtus salutis meae obumbrasti super caput meum in die belli. Domine domine, qui potentia illa es, qua ego saluor, tu in die belli protexisti, & custodisti me, tu securū me fecisti, dum seruas me, non tātum à sagittis, & gladiis, intactum, sed à solaris etiam impetus molestia. Beneficia vero accepta connumerat, tanquam eorum memor & bono grati animi: eo nimirum consilio, ut deum deinceps magis ac magis ad suum auxilium trahat.

Ne tradas me à concupiscentia mea, peccatori. Ne permittas me ob prauam meam concupiscentiam sub dæmonis perueni te potestate. Verisimile enim est concupiscere eum aliquādo res prauas: verum, inquit, precor, ne hac de causa me cōdemnes, ne proiciat, aut expellat à te per peccatorem autem ut diximus, legis transgressorem intelligit.

Cogitauerunt contra me, ne delevinqas me. Meditati sunt peccatores aduersum me.

Nequando exaltantur. Nequando magis temerarij fiant, atque impudentiores victoria sua inflati aduersum me.

Caput circuitus eorū, labor laborum suorum operiet eos. Per circuitum lagenam intelligit, aut rete, hoc est, insidias. Caput, inquit, insidiarum suarum, in quo potissimum cōsuevit, id ipsum erit, quod eos abscondet, ac perdet: quod alio etiam nomine, laborem laborū suorum appellauit: eo quod meditando in eo laborarunt, & cum labore inuenerunt. Per eadem etenim ipsi destruentur arma, per quae ipsi alios sperant destruere. Vel per laborem laborum, prauas meditationes, & scelestas eorum consilia intelligit. huiusmodi enim est prauitas, ut auctori suo perniciem, atque interitū adferat.

Cadent super eos carbonēs in igne. Non simpliciter carbonēs dixit, sed in igne, hoc est, multum ignem habentes, ac valde inflammati. Per carbonēs autem supplicia intellige, quae à deo desuper immittuntur, quaeque carbonum instar ardentium acerbissimas infligunt poenas. Prophetiam vero continēt hec verba, aduersus huiusmodi insidiatores, in quorū

PSALMVS

multos ignis à deo immisus ac delatus est.

Delicias eos in miseris, & non subsistent. In afflictionibus, quæ miseros eos reddunt: nec miseras tantum sustinebunt, sed ob illarum immensitatem ex primo etiam impetu decedunt.

Vir linguosus non dirigetur in terra. Hoc est, incontinens garulus, nugax, immodestus: aut etiam contentiosus vir, non prosperabitur: quinimmo euerteretur, atque in præceps deferetur.

Virum iniustum mala venabuntur in interitum. Et alius sapiens dixit, iniquitates hominem venantur. Et quoniam venatores persepe aliqui sunt ad salutem, hoc est qui feras capiunt non ut perdant, sed ut seruent, propterea addidit, in interitum, hoc est in perditionem. Sunt autem hæc verba, doctrina ac sensu refecta non vulgari.

Cognoui quod facies dominus iudicium inopum, & causam pauperum. Licet tardus sit aliquando dominus ad eorum vindictam, qui oppressi sunt, & quos hoc in loco inopum & pauperum nomine appellat, attamen noui, inquit, quod aut in presenti aut in futura vita facies dominus & iudiciū & causam eorum, hoc est, quod eos vlciscetur. Hoc autē dixit, ut iniuria affectos quoscūque homines consolaretur, simulque, ut ipsos iniuriā inferentes perterreret, & moderatores redderet.

Veritatem iusti confitebuntur nomini tuo. Verum te, inquit, tarrantes, iusti non scandalizabuntur, sed gratias agent, scientes, quod omnia cum ratione facis, & ad nostram utilitatem.

Et habitabunt recti cum vultu tuo. Per rectos rursus iustos intelligit, qui habitabunt, inquit, tecum, hoc est, cū tui memoria, cum ea semper existentes. nec unquam recedentes. Vel, per rectos quidem, Apostolos significat: per faciem vero dei Christum, veluti illius substantiæ characterem. Volo enim, inquit, ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. Possunt etiam & aliter, iusti quidē, id est, qui per actiones, virtutē operantur: recti vero, qui per contemplationem: vel iusti id est, qui simpliciter virtutē amplectuntur, recti vero qui cū iudicio & ratione. Et quoniam hic psalmus de futuro iudicio pertractat, de Christoque & de Apostolis, idcirco quidam ei inscriptionem apposuerunt: in fine, psalmus ipsi David,

CENTESIMVSXL.

365

Psalmus ipsi David. PSALMVS CXI.

Domine domine clamavi ad te, exaudi me. Clamavi, inquit, ad te, clamore quodam igniti atque ardentissimi cordis, quo clamore, & Moyses cum taceret, à deo audiebatur: Anna etiam nihil loquens: non autem oris clamore, quo Iudæi petitiones & preces suas multiplicantes non audiebantur, sed clamore animæ. Nam quemadmodum, qui ore clamat, totū prorsus corpus intendit, sic & qui cor de clamat, totam animam & mentem ad deum conuertit: atque hoc pacto dignus efficitur, qui exaudiatur.

Intende voci orationis meæ dum clamo ad te. Dum clamo, inquit, ut dictum est, quasi, si non ita clamauerit, ad vocem deprecationis sue, deus mentem adhibiturus non sit.

Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo, elatio mentium mearum sacrificium vespertinum. Duo altaria olim erant in templo, aureum quidem alterum intra adyta in sanctis sanctorum: alterum vero æneum, quod exterius collatum erat. Et in aureo quidem incensum adolebatur, æneum vero ceteris inserviebat sacrificiis. Incensum præterea multa cōficiēbatur cum impensa atque munditia iuxta legis mandatum, & gratissimum deo esse videbatur is vapor, qui illinc ascendeat, eo quod odoratissimus esset, & quia nouum alium dei cultum præsignabat. Dirigatur igitur, inquit, oratio mea coram te, non secus atque illud legale incensum ad te in cælum dirigitur: oratio, inquam, mea, quæ incensi instar ex corde meo euaporat. Cor etenim meum igne quodam promptitudinis, veluti focus, atque altare quoddam accensum est. Vnde orationem suam, quasi odoratum aliquem vaporem emittit. Et hæc quidem de incenso dicta sunt: ceterum sacerdotes legem habebant, quod ubi nullus sacrificium offerret ipsi sponte sua bis in die sacrificarent, mane quidem agnū vnum, & vespere alterum: et antequam hæc sacrificia pura, munda, & deo maxime grata: cum alia sepe numero ab offerentium vitis, minus putaviderentur. Vespertinum vero huiusmodi, quod diximus, sacrificiū, honoratius atque acceptius erat, quàm matutinum. Nam quod mane offerebatur, ad vespertinum respiciebat: vespertinum vero vniuersum sacerdotale diei opus, officium

ac ministerium perficiebat. Dirigatur igitur, inquit, domine manuum mearum eleuatio, sicut vespertinum dirigitur sacrificium. Vel eleuatio manuum mearum fiat sacrificium vespertinum, & sit ita acceptabile, quemadmodum illud tibi acceptum esse solet, ita ut os nostrum, unde preces emittuntur, purum sit ab omnibus prauis sermonibus: quinimmo & ipsum etiam cor, à quo preces proueniunt, cogitationibus omnibus malis vacuum sit: & ipsæ pariter manus, quas eleuamus ad te, munde efficiantur ab omni rapina, auaritia, & à quocunque illegitimo opere.

Pone domine custodiam ori meo. Sciens propheta quod os, malorum magna causa esse solet, si negligatur, quemadmodum contra, bonorum, si cura eius habeatur. Linguae enim facilitas innumerabilia gignit mala: & quemadmodum nulla esse solet utilitas domus aut ciuitatis, nec portarum aut mœnium, nisi etiam adsint custodes, & norint, quando aperire oporteat & quando claudere, & quod multo hac in re opus est studio, ac multo magis etiam superno auxilio, sciens, inquam hæc omnia, ex intimo corde preces fundit, & dei opem inuocat. Per oris autem custodiam, mentis præfecturam intellige, quæ animaduertere debet, & scire, quænam essenda, & quænam etiam retinenda sint. Neque enim, ut alibi dicitur, tot vnquam homines à gladio quot à lingua ceciderunt. Dedit autem lingue deus duos mœnia, dentium nimirum & labiorum, ut per ea irrationales illius motus coerceret. Verum propheta aliam etiam custodiam ad hæc implorat timens adhuc, ne indecorum aliquid proloquatur.

Et ostium munitionis circum labia mea. Ostium custodiæ quæ os ipsum obseruet. Hæc autem verba idem & quæ significat quod illa, quæ in præcedenti habuimus versiculo.

Ne declines cor meum in verba malitia. Ne conuerti permittas cor meum ad indecentes cogitationes. Nam si os meum custodia munitum fuerit, hoc, quod dico, consequens erit & factum facillimum.

Ut prætexam prætextus in peccatis. Ita ut non tantum non inclinet ad ea malitiæ verba, sed etiam ut non prætexat prætextus, atque excusationes in peccatis, quemadmodum primi parentes fecerunt, cum peccassent. Adam etenim in Euam,

& Eva in serpentem, peccati causam prætexendo reiecere: pari modo homicida iræ tyrannidem prætexit: adulter concupiscentiæ vires: fur inopiam & necessitatem: & alius aliud quid. Verum hæc, quæ diximus, peccata non gignunt, sed humana negligentia. Et manifestum hoc tibi fiet, si bene animaduertaris. Sciens enim diabolus, quod confessione deus placatur, & negatione magis irritatur, persuadet peccatoribus prætexere, quod ipsi non peccauerint, sed quod aliquid, peccati causa eis extiterit.

Cum hominibus operantibus iniquitatem. Ne inclines, inquit, me, ut simul cum iniquis hominibus excusationes prætexam. Solent enim huiusmodi homines post peccatum excusationes & prætextus varios adducere.

Et non communicabo cum electis eorum. Quod si hoc factum fuerit, ut me adiuues, non coniungam me, nec communionem aliquam habebō cum illis: quinimmo neque iniquorum eos tantum euitabo, qui infimi, atque abiectiores sunt: sed nec etiam cum iis commune aliquid habebō qui inter illos potentiores & clariiores esse apparuerint.

Eruat me iustus in misericordia. & arguat me scelerum autem peccatoris non impinguet caput meum. Increpet me iustus, coerceat, & reprehendat: humanitas autem peccatoris, mihi nunquam inferuiat. Melius enim est flagellum iusti, quam gratia peccatoris, & melior virga iusti, quam honor prauis hominibus. In misericordia autem dixit, eo quod iustus misericorditer castigat, dum castigando cauet, ne perdat.

Quoniam adhuc oratio mea in beneplacito eorum. Simul fugiam, inquit, iniquos, eorumque operam, & obsequia reiciam, atque vna precabor aduersus eorum beneplacita, hoc est, aduersus eorum voluntates, ne scilicet eorum concupiscentiæ perficiantur. Has etenim beneplacita appellauit.

Absumpti sunt iuxta petram iudices eorum. Potentes ac principes illi, qui omnia pro arbitrio administrabāt, deleti, ac perditī sunt instar petrae, quæ demersa est, & cuius nullum relinquitur vestigium. Hoc etiam de impio alibi dictum est. Quæruī enim, inquit, eum, & non est inuentus locus eius. Hoc pacto nimirum describens, quomodo ab ipsis, ut ira dicam, radicibus illius memoria prorsus extincta sit. Demersi autem sunt, dixit, pro demergētur, quæ futura erant,

prophetæ lege, narrans, vt præterita.

Audient verba mea, quoniam iucunda fuerunt. Symmachus autem reddidit, audient locutiones meas iucundissimas. Suscipient, inquit, sapientes viri verba mea, quoniam piis ac fidelibus hæc iucundissima sunt, veluti vtilia ac vera.

Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dispersa sunt ossa eorum apud infernum. Quemadmodum terræ crassitudo aratro discissa rumpitur, & in proximam terram spargitur, sic & ossa eorum dispergentur in sepultura. Hanc etenim infernum appellauit.

Quia apud te domine domine oculi mei in te speravi, ne auferas animam meam. Ne auferas, inquit, animam meam, domine inimicorum persecutionem, & maximas insidias sustineo.

Custodi me à laqueo, quem constituerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem. Per scandala & per laqueos, insidias rursus intelligit.

Cadent in rete suam peccatores. In proprium, inquit, rete incidunt, quod aduersum me tetenderunt, & propria comprehenduntur fagina. vel iuxta aliam literam: cadent in rete eius, hoc est, eius dei.

Singularis sum ego, & siquequo transeam. Segregatus nimirum ab eis effectus solus, & procul ab eorum sententia: nec tantum loco separatus, quantum à proposito, & consilio aliorum alienus. separatus autem ab eis, & siquequo moriar.

Intelligentia ipsi David, cum esset orans in spelunca.

Quid significet inscriptio intelligentia, multi in locis declarauimus. Per speluncam vero illam intelligit, in qua beatus David latuit, dum Saul eum fugeret. Cum autem eo illuc latitante aduenisset Saul, & facti ignarus exterius moraretur, resciscens David, se illuc ab hoste circumdatum, ac penè conclusum esse orationem hanc ad deum protulit.

Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum precatum sum. Atqui, nec loqui poterat, nec clamare, ne cognitus scilicet statim comprehenderetur, & periret. Restat igitur vt per vocem, & clamorem, intentum cordis affectum intelligamus, Corde etenim & non voce clamabat, ipsaque mente ad deum.

preces efferebat.

Effundam in conspectu eius orationem meam. Hoc est proponam.

Tribulationem meam ante ipsum pronuntiabo. Eandem rursus sententiam repetit. Tribulationem, inquit, meam quæ ad auxilium meum fieretere poterit, pro oratione ei proponam. Ipsa siquidem tribulatio non solum attetiores homines reddere solet cum narratur, sed fiduciam etiã ei præstat non minimam, qui cum gratiarum actione eam protulerit: unde maxima iustificatio efficitur, ad hoc, vt quis exaudiatur.

Dum deficit in me spiritus meus. Hæc, inquit, facio, quia in periculis sum, quia futurum est, vt moriar. Auxilio etenim ex omni parte desperato, seipsum penitus ad deum conuertit.

Et tu cognouisti semitas meas. Ego quidẽ in maximis constitutus periculis hæc faciam, tu autem domine conuersationis meæ semitas cognouisti: tu nosti quod nulla eos iniuria affecerim, qui mihi insidiantur. Quo circa iniuria ob solam eorum inuidiam in periculis versor.

In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. In hac etiam via fugæ meæ occultarunt laqueum, clã insurgentes aduersum me, atque exitum mihi non præmeditato præcludere studentes. vel aliter de intellectualibus inimicis hæc dicta sunt, qui non tantum in vitiorum via occultos tendunt laqueos, sed quod grauius est, etiã in via virtutis: veluti in patientia superbiam, & in eleemosyna, inanem gloriam.

Considerabam ad dexteram, & respiciebam, & non erat qui agnosceret me. In dextera enim parte amici atque adiutores adesse solent. Spectabam igitur inquit, ad dexteram, verum nullus mihi aderat adiutor.

Periit fuga à me. Hoc est defecit, etiam mihi fugæ remedium: cum in spelunca scilicet conclusus sum, atque effugere non valeam.

Et non est qui exquirat animam meam. Qui vlciscatur, qui liberet, qui defendat.

Clamaui ad te domine. Cum de humano auxilio prorsus desperauerim.

Dixi tu es spes mea. Tu salus scilicet.

Portio mea in terra viuientium. In terra viuentium existens, nullam ego terrenam habeo hæreditatem, nullum seculi hu-

PSALMVS

sus patrimonium, sed te vnum in thesaurum possidens di-
ues sum. vel tu es fors mea, & diuitie mee, in caelo nimirum,
vbi vere est terra viuentium: quia immortales sunt, qui illic habitant.

Intendo ad deprecationem meam, quoniam humiliatus sum valde.
Afflictionem & calamitatem suam propheta proponit, ut
deum magis placeat, atque ad suum se stat auxilium. Dicitur
est etiam alibi afflictus sum, atque humiliatus sum valde: &
rursus: vide humilitatem meam, & laborem meum, & di-
mitte omnia delicta mea.

Libera me de persecutoribus meis, quoniam preualuerunt supra me.
Cum illic, inquit, conclusus sum, unde nulla datur fuga.

Educ de custodia animam meam, ut consistat nomini tuo. Per
custodiam conclusionem illam intelligit, qua conclusus erat
in spelunca. Custodiam enim carcere per sepe appellamus.
Per animam etiam suam seipsum circumloquitur. Educ, in-
quit, me ex hoc loco, vbi conclusus sum, ut gratias tibi agam.
Iuxta anagogen vero: custodia ipsum corpus dici potest,
quod anima in se, quasi carcere quodam conclusam coercet.

Me sustinebunt iusti, donec retribuatur mihi. Aquilas vero red-
didit me expectabunt iusti donec remuneratus fueris me.
Sustinebunt, inquit, expectantes me, donec ex calamitati-
bus liberatus fuero: atque hoc eo usque facient, donec tu
pro huiusmodi afflictione atque humilitate mea, gratiam
mihi retribuueris. Tales vero sunt sanctorum anime. Nam &
cum afflictis simul dolent, & cum gaudentibus letantur.

*Psalmus ipsi David, cum persequeretur eum
filius eius Absalon.*

In multis exemplaribus hunc psalmum absque ulla inscriptione re-
perimus, tametsi in aliquibus ex inscriptione habeatur, quam preposui-
mus. Consimilem, pene inscriptionem habet tertius psalmus, cui inscri-
bitur psalmus ipsi David, cum fugeret a facie Absalonis filij sui.

PSALMVS CXLII.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecra-
tionem meam in veritate tua. Exaudi tanquam ve-
rax. Pollicitus enim es te exauditorum eos qui
nomen tuum recte inuocauerint: & mihi rursus
priuatim idem etiam promissisti.

Exaudi me in iustitia tua. Veluti iustus, & qui non susti-
nes quenquam ab altero affligi iniuria: nec tantum patiens

CENTESIMVS XLII.

368

vetas à filiis lædi, sed nec quenquam ab extraneo. Chryso-
stomus vero pro veritate hic misericordiam intelligit, &
pro iustitia, benignitate. Solus enim deus vere misereatur,
& sola dei iustitia benignitate est permixta. humana enim
iustitia caret misericordia.

Et non intres in iudicium cum seruo tuo. Non cupio, inquit,
iudicio tecum disceptare. Noli igitur & tu, queso iudicio me-
cum contendere. Iustificaberis enim in sermonibus tuis,
& vinctes quoties cum me seruo tuo iudicatus fueris.

Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Non di-
xit impliciter, non iustificabitur, sed in conspectu tuo non
iustificabitur, hoc est, si ad summam iustitiam tuam compa-
retur, & iuxta illam exquiratur. vel si consideratio habeatur
ad beneficia tua, aut ad mandata tua omnia. atque ideo bea-
tus etiam Iob dicebat. Vilipendi me ipsum, & contabui, ter-
ramque me & cinerem putavi: manum ponam ori meo, vi-
de etiam in psalmo 129. expositionem illius versiculi. Si i-
niquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit
quod vero ait: omnis viuens: idem est, quod omnis homo
vite particeps. verum iuxta apostolum in hac vita iustifica-
mur gratis gratia dei, quæ est per fidem Iesu Christi.

Quia persecutus est inimicus animam meam. Dicitur, quia, in
superiori versiculo ratione reddit: in presenti vero, narratis
in modum ponitur. Per inimicum etiam iuxta historiã Ab-
salonem intelliges. iuxta anagogen vero ipsum dæmonem.

Humiliauit in terra vitam meam. Deiecit ac prostravit me
inimicus in terrâ non tantum ea ratione, quod calamitatibus po-
dere depreffus sum, sed quia ipsam etiam humum pro sede ac
strato meo habui, veluti qui exul erat à patria, ac semper in
fuga. iuxta anagogem, inuisibilis inimicus ad terrena me ne-
goria deflexit, cum à celestibus me antea extraxisset. Nomine
vero humilitatis, ut sæpe diximus, plura significat. Neque enim
virentis tantum nomen est, sed & per ea etiam ponitur humi-
litate, quæ à calamitatibus puenit atque à peccatis. Accipitur
etiam humilitas per quodam vitio, quod ex auaritia nascitur,
aut à pusillanimitate, veluti cum quis obolum magni æstimat,
aut quæ tenuia ac vilia sunt, digna studio: quæ admodum pue-
ri faciunt, qui pilas aut talos esse aliquid magni existimant.

Collocavit me in obscuris sicut mortuos seculi. In afflictionis

PSALMVS

tenebras me immisit, & mentem meā veluti caligine quādā obduxit. quod vero ait, mortuos seculi, dixit, ad demonstrandam tenebrarū magnitudinem. Neq; enim mortuos simpliciter, sed seculi mortuos dixit, hoc est, antiquos seu antiquitus mortuos, augere nimirum volens sententiam, quam profert sublimiori, atque vt ita dicam, tragico quodam sermone. Ii etenim quos seculi mortuos dicit, in profundissimis iacēt tenebris, multa nimirum humo obruti.

Et contristatus est in me spiritus meus. Anima mea dolore affecta est, ob summam afflictionem.

In turbatum est cor meum. Tumultuatum est, inquit, cor meum, in me & torsionibus affectum est.

Memor suū dierum antiquorum. In quibus deo gratus erā, & prospero euentu res meae omnes procedebant. Vel memor fui dierum quibus maiores nostri, & secunda vtebantur fortuna, & virtutibus excelebant. vel dierū quibus per tentationes & calamitates exquirebantur. solet enim huiusmodi memoria non minimum afferre solamen.

Meditatus sum in omnibus operibus tuis. Reuoluens mecum mirabilia tua, & omnes eos animo recensens, qui admirandē à te ex calamitatibus liberati sunt.

In factis manuum tuarum meditabar. Memoria inquit, versabar in vniuersis opificiis tuis, eaque summa providentia tua plena esse inueniens, spem bonam accepi, quod non despicias me, tot calamitatibus oppressum ac miseris.

Expandi ad te manus meas. Rogans scilicet, & supplicās.

Anima mea sicut terra inaquosa tibi. Anima mea ad te tota respicit, tuum non secus auxilium sitiens, atque inaquosa terra & sitibunda pluuiam desiderat.

Velociter exaudi me domine, defecit spiritus meus. Defecit, ita vt nunquam adeo. Dimittet autem me spiritus, nisi tu cito exaudieris.

Ne auertas faciem tuam à me, & similis ero descendantibus in lacum. Ne derelinquas me & statim moriar. Mortui enim sunt, qui in lacum descendunt. Hoc pacto etiam mortuus videtur, quantum ad virtutis opera, ille qui auxilio tuo priuatus est. Auertit autem deus faciem, hoc est, protectionē & custodiam suam ab hominibus prauis. Mundus enim, inquit, est oculus tuus. ne videat praua.

Auditam

CENTESIMVSLXII.

369

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi. Significa mihi, inquit, cito misericordiā tuam, vt ante experientiam, promissione tua refrigerer. Deinde rationē apponit, cur p̄stada ei sit misericordia. quia scilicet in te spectavi. huiusmodi enī spes magnopere solet deū cōciliare.

Notam fac mihi domine viam, in qua ambulabo, quia ad te leuavi animam meam. Atqui tam naturalis lex quā scripta docet rectā viā. verū nunc, vel illud dicere intendit, quod cōscientia sua peccatis esset inquinata: vel quod plurima ab hominibus ignorantur. atq; ideo Paulus dicebat quid oremus, & quēadmodū oportet, nescimus. Ad te igitur, inquit, oscitabundus specto: indica mihi viā, per quam ambule ad te.

Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia deus meus es tu. Non dixit doce me voluntatem tuam, sed doce vt faciam eam. Beatus enim, inquit, qui non vovet tantum, sed facit eā. cognoscere enim facilius est, operari vero difficilius, iis praesertim, qui super na doctrina atque ope indigent.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. In viam rectam & planam, qualis est via virtutis. Recta quidē, veloci sine errore: plana vero tanquam periculis & scandalis libera: quae dicere possumus esse peccandi affectus.

Propter nomen tuum domine viuificabis me. Non ob meam virtutem, sed propter tuum nomen. Misericors etenim appellaris, vt dictum est in psalmo 113. ibi: non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

In iustitia tua educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua exterminabis inimicos meos, & perdes omnes qui tribulant animam meam. Quam initio psalmi iustitiam appellauit, eandem nunc eodem repetit nomine: & quam illic veritatem dixit, nunc dicit misericordiam. exterminabis autem & perdes inuisibiles inimicos, hoc est, expelles & delebis eos quantum scilicet pertinet ad ipsum, qui hoc petit. quod vero ait, viuificabis, educes, exterminabis, & perdes, non tantum in eo sensu intelligi potest, vt verba futuri sint temporis, & prophetiam contineāt, sed intelligi etiam possunt, vt in optantis modum sint dicta.

Quia ego seruus tuus sum. Eo quod & inferuire tibi festino, & praecepta tua, tanquā domini iussa obseruare satago.

AA

PSALMVS

Psalmus ipsi David aduersus Goliath.

Quedam exemplaria non habent verba illa aduersus Goliath. Nihil tamen impedimento est quin adesse possint, quasi compositus fuerit hic psalmus in gratiarum actionem post trophæum illud de gigante reportatum, & post multas alias victorias. Dicere etiam possumus compositum fuisse hunc psalmum aduersus inuisibilem atque intellectualem Goliath: communem nimirum omnium inimicum diabolum.

PSALMVS CXLIII.

Benedictus dominus deus meus qui docet manus meas in arce, & digitos meos ad bella. Laudatus deus est, qui manus & digitos meos in acie prosperat, & in bello: & qui mihi tribuit, ut hostes meos superem, & præclara huiusmodi erigam trophæa. Prosperari etiam dicuntur manus in inuisibili aduersus daemones prælio, dum extendimus eas ad virtutes, & dum ad deum eas puro corde eleuamus. Possumus etiam dicere quod beatus David edoctus sit à domino mouere manus in acie & digitos in bello: quia & corporeis membris visibiles inimicos, & anime membris inuisibiles demones superabat. Nos etiam docemur à Christo tollere manus in acie & digitos ad deum, ita ut crucis figuram exprimant.

Misericordia mea & refugium meum, adiutor meus & liberator meus, protector meus, & in ipso speraui. Misericors enim, inquit, est, & quæ sequuntur.

Qui subdit populum meum sub me. Neque enim in sola inimicorum subiectione, superno nobis opus est auxilio, sed etiam in beneuoli atque amici populi regimine: & quædammodum victoriæ quæ de inimicis parantur, à diuino pueniunt auxilio, ita etiam familiarium ac beneuolorum subiectiones.

Domine quid est homo quod cognitus es etiam filius hominum, quoniam reputaris ab eis? Huiusmodi penè verba habuimus in psalmo octauo, ubi expositione videre poteris, quia, inquit, donasti ei, ut cognoscat te deum esse, & quia reputaris ab eo, hoc est, cognosceris deus esse, & quia in cogitationibus & considerationibus, atque in animo illius versaris, magnū etenim hoc est, & supra humanæ naturæ tenuitatem.

Homo tantum simili factus est. Hoc dicit, propter corporis infirmitatem, & quia humanū nihil est stabile, sed corru-

CENTESIMVSXLIII.

370

ptibilia omnia, & quæ cito trāsēunt. Per vanitatem autem inania ac fatua hominum studia significauit.

Dies eius sunt umbra prætereunt. Cito pertranseunt, umbræ instar, quod modicū apparet, & videtur esse, & cito auolat.

Domine inclina cælos, & descende, tange montes, & fumigabunt. Atqui descendere deus non potest, cum ubique adsit, & impleat vniuersa: verum humano more Propheta nunc huiusmodi protulit verba, ut per ea (terribilia enim admodum videntur) illos perterreat, qui magna sapiunt, & tument superbia, utque eorundem comprimat temeritatem. Nam etsi tangere montes, & fumigare, horrenda quædam videantur verba inferiora tamē sunt, ac valde distant à diuina dignitate. Ait igitur descende quæso, & tange montes, ut eos punias, qui humanæ naturæ imbecillitatem ex se ipsis non ceruunt, & nihilo sapientiores fiunt: quin immo contra potius desipiunt. In monte etenim Sina olim huiusmodi terrores facti sunt. vnde populus magno timore affectus est, castigatorque ac moderatior redditus.

Fulgura fulgurationem & disperdes eos, misse sagittas tuas & conturbabis eos. Per fulgurationem & sagittas, flagella ac suppellicia appellat: veluti famē, pestem, & alia huiusmodi. Notioribus enim, & terribilibus hisce vocabulis, resupinum & contemptorem hominē, veluti à somno excitans, exurgere eum facit & tremere. Possunt etiam hæc verba de primo saluatoris aduentu intelligi. Nam & in psalmo 17. de inclinatione cæli scriptum legimus, inclinauit cælos, & descendit. Similiter de montibus & de fumo, quod fundamenta montium turbata sunt, & quod ascendit fumus in ira eius. De fulgure etiam & de sagittis, quod misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos: ubi vide quæ exponendo dicta sunt. nec tamen ab re fuerit, eadem hæc verba de secundo Christi aduentu intelligere.

Emitte manum tuam ex alto. Tuam scilicet adiuuandi potentiam.

Eripe me, & libera me de aquis multis. Per aquas allegorice inimici intelliguntur, eo quod aquarum, seu torréris instar, multo cum impetu ac vehementia, & nullo ordine ferantur, & quodcunque obuium est, pertrahant. vide in psalmo 68. expositionem primi versiculi.

PSALMVS

De manu filiorum alienorum. Hoc est, de manu hominū, qui à me alieni sunt, vel qui à deo alieni sunt, ppter summa nimirum eorum scelera.

Quorum os locutum est vanitates. Mendacia scilicet atque inutiles, & noxios sermones.

Et dextera eorum dextera iniustitie. Quorum, inquit, & sermones mali sunt, & opera peisima.

Deus canticum nouum cantabo tibi. In gratiarum scilicet actionem. Nam quemadmodum rex à paupere, quē beneficiis affecerit, nihil aliud querit, quam gratū animū, & laudem, ita etiam deus à nobis nihil aliud poscit: verum ille laudes querit, vt clarus, ac celebris fiat, deus vero, vt clariorem eum reddat, qui huiusmodi laudes obtulerit.

In psalterio decachordo psallam tibi. Olim psalmi huiusmodi organo deo canebantur, nunc fidelis quilibet tunc demum psalterium decachordū efficitur, si quinque corporis sensus, & quinque animi potentias, in se apte, atque cōcinne dispositas habuerit. Quoties igitur oculus recta videt, & auris spiritualibus superne intendit vocibus, & reliqui omnes ac linguli sensus, & potentie prædictæ irreprehensibiliter, & digne deo id operantur, quod decet, tunc in decachordo psalterio deo canimus, eiq; gratias agim⁹, & illius nomen glorificamus.

Qui das saluē regibus. Neque enim exercitus, aut humanæ vires saluare eos solent, sed dei potentia.

Qui rediis David seruum tuum de gladio maligno. Ex graui scilicet prælio atque ex acerba morte.

Exipe me, & erue me, de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniustitie. Hæc verba etiam superius dicta sunt, verum eadem nunc repetit Propheta, orationem ac preces suas magis intendens.

Quorum filij eorum sicut nouella plantationes, stabiliti in iuuentute sua. Felicitatem eorum describit, & diuitias, quorū, inquit, filij florentes sunt, atque in vigore, veluti nouellæ plantæ auctæ in iuuentute sua.

Filia eorum eleganter compositæ, atque ornatae, vt similitudo templi. Hoc est ornata, instar templi, vel adeo ornata, vt ob summam elegantiam, atque ornamentum templi similitudo videantur.

CENTESIMVSXLIIII.

371

Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Hoc est, ob multam reconditorum bonorum copiam, in aliud promptuarium euacuata: quasi prima illa promptuaria essent angusta, atque ideo delata ad maiora promptuaria: iuxta illud, destruaui horrea mea, & maiora ædificabo.

Oves eorum secunda, multiplicantes in egressibus suis, boves eorum pingues. Per egressus, aut partus intelligere debemus, aut egressus ad pascua.

Non est ruina macerie, neq; transitus, neque clamor in plateis eorum. Non tantum eorum segetes & campi florent & vineæ: sed stabiles etiam sunt eorum macerie. Per maceriem etiam, seu (vt potius Græca dictio *σπαρτα* significat) per sepem aut ciuitatis mœnia accipiuntur, aut privati muri domus. quorum, inquit, igitur nihil decidit: sed neque excursionses aut clamores in eorum fontibus, vel (iuxta alium interpretem) in suburbis eorum. vbi enim tumultuatio est, aut perturbatio ex bello, illic etiam excursionses hostium sunt. De hac materia dictum est etiam in psalmo 72. quia zelaui in iniquis, pacem peccatorum videns.

Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Multi, inquit, hunc populum ob visibilibus huiusmodi bonorum copiam, beatum dixerunt, cumque fallacem hanc vulgi sententiam posuerit, suam deinceps Propheta meliorem, ac rectiorem infert, dicens.

Beatus populus, cuius dominus deus eius. Cuius portio dominus deus eius: vel cuius dominus est deus eius: cuius deus dominatur: nec simpliciter, sed quia illius patet mādatis. hæc etenim beatitudo vera est, veluti bona, stabilis, ac perpetua.

Laudationis ipsi David.

Hic psalmus laudationem dō continet, quæ omnibus communis esse potest, & ex fidelu cuiusque persona profertur.

PSALMVS CXLIIII.

Altabo te deus meus, rex meus. Alta ac sublimia de te contemplan, vel altitudinem eam ignorantibus declarans.

Et hereditas in eternum tui in seculum, & in seculū genti. Absurdum enim esset, postquam ipsa

PSALMVS

etiam irrationalis creatura creatorem suum semper glorificat (ecce enim, inquit, enarrant gloriam dei) si rationalis homo in hoc laudationis genere ab ea vinceretur, nec semper deū glorificaret, per laudes nimirū & per bona opera, iuxta id quod scriptum est: & videant bona vestra opera, & glorificent patrē, &c. Sumus etenim præ cæteris omnibus nos deo debitores, & quia fecit nos, cū nō essemus, & quia tales creauit: homines. s. & fideles: & quod creatos conseruat, & quia prouidentia nostrū omnium habet, in vniuersum omnium, ac priuatim singulorū, secreto & palam, tam scientium quā ignorantū. Quis enim omnia ea enarrare posset, quæ deus propter homines creauit: & ministeriū illud, quod nobis impendit: corporis formationem, animæ nobilitatē, sapientiam, naturæ legem, & legem scriptam, & quod bonorum omnium est caput, illius incarnationem, passionem & mortem? Horum omnium igitur, atque innumerabilium aliorum beneficiorum, deo debitores sumus.

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculū, & in seculum seculi. Hæc verba per se clara sunt.

diu. 17.

Magnus dominus & laudandus valde, & magnitudinis eius non est finis. Magnus non tantum, vt magnarum rerum opifex, sed vt magnorum donorū largitor: & propterea valde laudandus est. quod si nullus est finis diuinæ magnitudinis, cōsequenter nullus erit etiam diuinis laudibus modus.

Generatio & generatio laudabit opera tua. Tam præsens generatio quā quæ ventura est, hoc est omnis generatio. Opera autem hic ea dicit Propheta, quæ mundi initio illis sex diebus facta sunt: vel miracula & prodigia, quæ assidue in omni generatione ab eo fieri contingit.

Et potentiam tuam pronuntiabunt. Potentiam quam in prædictis habes generationibus, vel potentiam præstandi beneficia, & infligendi supplicia. Generationem autem & generationem eos appellat, qui in vnaquaque generatione sapientes sunt, & dei amatores, qui primum quidem à se ipsis diuina opera laudant, deinde etiam eius potentiam cæteris annunciant.

Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt, & virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt. Per mirabilia quidem ea intelligit, quæ

CENTESIMVS XLIIII.

376

in aliquorum hominum beneficium facta sunt, quæ admodū in Hebræorum transitu ex Aegypto columna ignis, & columna nubis, rubri maris diuisio, aqua ex petra, coturnix, atque alia huiusmodi. per terribilia vero ea significat, quæ ad supplicium atque in poenam aliquorum facta sunt, veluti flagella contra Aegyptios, aut alias gētes immissa. Vel aliter: per mirabilia quidem contēperatas temporū mutationes intelligit, florētes item hortos, prata, nitidos ac potabiles fontes, flumina, ac rivulos suauiter fustes, pluuiarū irrigationes, terræ fecundas, arborū innumerabiles species, fructuū varietates, mites ac molliter spirantes vētos, solis splendore, lunę lampadē, stellarū pulchritudinem, & alia quæcunque tam in animantibus quā inanimatis admiratione digna sunt, per terribilia vero, fulgura, tonitrua, fulmina, pestem, famem, niuē grandinem, glaciem, diluvia, incendia, & alia quæcūq; tā in animatis quā in inanimatis terribilia sunt, per magnitudinem vero & magnificentiam, diuinæ naturæ, sapientiæque, ac potentie excellentiā, intellige. deinde in melioribus, ac benignioribus dei beneficiis magis immoratur, ostēdens, illum ad humanitatē atque ad misericordiam semper magis vergere & ad mitiora declinare.

Memoriam multitudinis benignitatis tuæ exultabunt. Annuntiabunt sermonem plenū memoria immēse tuę bonitatis.

17. ad.

Et iudicia tua exultabunt. Hoc est, ob iustitiam tuam, remissentes nimirum, ac narrantes, quomodo vnicuique cōuenientia pro dignitate largiris: quomodo & beneficiis afficis, & poenis, & iuste omnia administras. exultabunt igitur quod neque virtus à te irremunerata relinquetur, neque vitium incastigatum.

diu. 17.

17. ad.

17. ad.

Misericors & miserator dominus, longanimitas & multū misericors. Hæc verba etiam habentur in psalmo cxi.

Benignus dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. Loquens propheta de diuina bonitate, sermonem amplificat, sciens in ea potissimum dei diuitias consistere. neque enim saluari potuissēmus, nisi magna illius benignitas adfuisset nobis & misericordia. vniuersis autem dixit, & non iustis tantū: quoniam & peccatoribus: nec rationabilibus tantū, sed etiam irrationalibus: & denique quibuscunque, tamen minimis operibus suis miseretur: quippe qui

17. ad.

& gehennam, & omnes alias æternas pœnas peccatorib*, præ summa misericordia cōminatus est, vt earū timore auitiis abstinerent, & virtutē adepi, cœlorū regnū cōsequerentur. & qui in hac etiam vita sapenumero delinquentes castigat, vt (si velint) meliores eos reddat, vel saltem, vt in futura vita minores eis pœnas tribuat, atque vt huiuscemodi castigationis exēplo, alios erudiat, & moderatiores reddat.

Consecantur tibi domine omnia opera tua. Gratias tibi agant, rationalia quidē, ipsa per se irrationalia vero, & inanimata, per illos, qui ea conspiciunt, atque his vtūtur, & propter quos etiā facta sunt. gratias agant igitur, quod omnia, sapientissimæ huic creationi tuæ & tā vtili opificio tuo participant, ac tua fruuntur providentia. & inanimata quidem gratias tibi agant, per admirandam eorum naturam, homines vero per laudandā ipsorum cōuersationem, ac vitam.

Et sancti tui benedicant tibi. Qui tibi sanctificati ac dedicati sunt. hos enim præcipue decet, tibi semper benedicere, curis ac solitudinib* seculi liberatos, atque idoneos puro ac mūdō corde tuas laudes proferre, tanquā aliis sapientiores.

*in illa
vita* Gloriam regni tui dicent, & potentatum tuum loquentur, vt notū faciant filiis hominum potentatum tuum. & gloriam magnificentia regni tui. Ducebunt hæc omnia cæteros ignorantes, vt notā hæc eis faciāt. cupit enim deus laudari, non quod laudibus indigeat, sed vt cæteri, qui diuinam potentiam & gloriam ignorant, per huiuscemodi laudationes eam addiscant.

Regnum tuum regnum sanctorum seculorum. Perpetuum scilicet atque æternum, sine principio & sine fine: quod manifesti* etiam ex sequentibus facit.

Et dominatio tua in omni generatione & generatione. Vbiq̃ gentium nimirum, atque omni tempore.

Fidelis dominus in omnibus sermonibus suis. Constans & verax, & dignus cui fides adhibeatur.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Irreprehensibilis, & nullā alicui iustæ querimonie occasionem præstans.

*in opib** Regit dominus omnes qui corrumpunt, & erigit omnes elisos. Cum de regno dei dixerit, q̃ scilicet est sine fine, & de sermonibus q̃ veri sunt, & de operibus, q̃ reprehēdi nō possunt, & ad hæc omnia, de diuina magnificentia, potentia, gloria, benignitate, & aliis huiuscemodi rebus, iā tractauerit, nūc

rusus de diuina loquitur misericordia, quæ sane magna gloria est regni eius, dicens: quod non tantum stantes conseruat, sed casuros etiam subleuat, ita vt non cadant, & humi iacentes erigit, eos scilicet qui non aduersantur, neque hunc aut illum tantum deus adiuvat, sed omnes in vniuersum, atque ipsos etiam seruos, pauperes, atque ignobiles, omnibus etenim volentibus, auxilium suum deus promptissime impertitur. deinde aliud beneficii genus propheta cōnumerat. est etenim varia ac multiplex illius cura ac sollicitudo pro nobis omnibus.

Oculi omnium in te sperant domine, & tu dā escaam eorum in tempore opportuno: aperis tu manum tuam, & implebis omne animal bona voluntate. Similia sunt hæc verba iis, quæ habentur in psalmo 103, omnia enim, inquit, à te expectāt, vt des cibū eorū in tēpore. & rursum: aperiete te manū tuā oīa implebuntur bonitate: quæ verba ibi exposuimus: quod igitur illic bonitatem dixit, hoc in loco bonam voluntatē appellauit, vidisti quomodo ostendit propheta, quod deus bonus & benignus est vniuersis, & q̃ misericordia eius super omnia opera eius, quodque non terra, pluuia, sol, atque aer, sed diuinū mandatū animantibus cibum largitur. per manuum vero apertionem, præbendi facilitatem demonstrauit.

Iustus dominus in omnibus viis suis. In dispensationibus nimirum & p̃uidētis. quod vero superius diximus significare dictionem, sanctus, idem nunc significat: diuino, iustus.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Eandem repetit sententiam magis declarando, ita vt versiculus superius declaratus, atque hi duo idem significant. vel iustus in mandatis suis: eo quod commensurauit illa deus cum eorum potentia, quibus ea diriguntur.

Prope est dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Cum ea dixerit, quæ in commune infidelibus etiam data sunt, narrat nunc ea, quæ fidelibus priuatim præstitit. quod scilicet prope eos sit, quodque protegat eos ac defendat, in veritate autem hoc in loco posuit pro te esse, atque vt oportet.

Voluntatem timentium se faciet, & obsecrationem eorum exaudivit, & saluabit eos. Voluntatem dico quæ utilis fuerit, & à diuina non discrepauerit voluntate.

PSALMV3

Custodit dominus omnes timentes se. Diligentes scilicet eum ex toto corde. custodit autem ab iis omnibus, à quibus custodire decet.

Et omnes peccatores disperdet. Eos scilicet qui immedicabili morbo laborant. disperdet autem eos, seu exterminabit eos à populo suo.

Laudationem domini loquetur os meum. Semper enim, inquit, laus eius in ore meo.

Et benedicat omnis caro homini sancto eius in seculum & in seculi seculi. Dictum est etiam in psalmo 102. Benedicite domino omnia opera eius. vide illic expositionem. vel benedicat omnis caro, quæ credidit scilicet, hoc est, quæ est fidelis. nam infidelis caro benedicere non poterit. per carnem vero totum hominem significauit.

Alleluia.

Hic psalmus etiam diuinas laudes continet quod ex ipsa inscriptione etiam denotatur. in quibusdam vero exemplaribus huic inscriptioni additum est. Aggei & Zachariae: verum id neque apud Hebræos reperitur, neque apud aliquem aliorum interpretum, neque etiam apud ipsos septuaginta.

PSALMV3 CXLV.

Lauda anima mea dominum. Simile illud est: Benedic anima mea domino.

Laudabo dominum in vita mea, psallam deo meo quando fuero. Verba illa psallam deo meo, quando fuero, magis ea declarant, quæ iam dicta sunt: hoc est, laudabo dominum in vita mea.

Nolite cōsidere in principibus, in filiis hominū, in quibus nō est salus. In quibus nō est salus, ut se ipsos saluare possint. q. si se ipsos saluare nequeunt, multo minus alios poterunt: cōsyderare enim potes, quomodo variis subiecti sunt egritudinibus & periculis, atq; ipsi demū morti, quam minime effugere possunt. audiant hæc igitur, qui ad humana oscitabūdi attendūt auxilia. deinde docet, quomodo nō sit sal' in eis.

Exibit spiritus eius. Anima nimirum illius principis, in quo confidit.

Et reuertetur in terram suam. Ipse scilicet princeps, hoc est,

CENTESIMVSXLV.

374

illius corpus in terram reuertetur, à qua initio desumptus est. terra enim, inquit es, & in terram reuerteris.

In illa die peribunt omnes cogitationes eorū. De die loquitur exitus anime à corpore. cogitationes vero eas intelligit, quæ mortuus hic princeps de seculi rebus habuerat, de diuitiis nimirum, de gloria, & potentia, de confederatione, atque aliis huiusmodi. postquam vero ab humana spe propheta lectorem abduxit, quod reliquum est, tutum ei ac securum deinceps portum ostendit, atque inexpugnabilem quandam turrim. est autem optimus admonendi modus, primum ab infirmioribus abducere, & deinde fortiora statueret: inania destruere, & vera erigere, atquere fallacia, atq; vtilia demonstrare.

Beatus cuius deus iacob, adiutor eius, spes eius in domino deo eius. In psalmo 117. dictum est: bonum est confidere in domino quā confidere in homine, bonum est sperare in domino quā sperare in principibus. beatus, inquit, ille, cuius adiutor est deus iacob, qui solus vere deus est, in quo patriarcha ipse iacob olim fretus est, à quo non vulgare auxilium in necessitatibus suis reportauit. hoc enim significare mihi videtur illa verba, deus iacob: deinde adiutoris huius potentiam narrat: ea nimirum ratione, vt ad illum veluti ad potentissimum omnium principem confugiamus.

Qui fecit caelum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt: qui custodit veritatem in seculum. Qui semper verax est, & quando beneficia pollicetur & quoties pœnas comminatur.

Qui facit iudicium iniuriā patientibus. Non solum iuxta illud, mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus: in futuro nimirum seculo: sed quia retribuit etiam in præsentī.

Dat escam esurientibus. Non solum iuxta illud: beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur: sed etiam, quia in præsentī vita deus indigentibus prouidet, possent autem innumerabilia adferri exempla eorū, quos de' in præsentī vita, aut vltus est, propter scelera, aut propter indigentiam nutriuit, tribuens necessaria.

Dominus soluit compeditos, dominus sapientes facit cecos, dominus erigit delapsos. Cōpeditos dico, non solū mundanis calamitatibus, sed etiā peccatorū catenis, & nō tantū cecos cor videri, quorum tamen cecitatem per sepe, datam

PSALMVS

diuinitus sapientiam, cumulatissime repleuisse videmus: sed mente etiam cecos, atque intellectu. Delapsos etiam non tantum eos dicit, qui ex bona valetudine, atque à feliciore statu in ægritudinem atque in infelicitatem delapsi sunt, sed eos etiam, qui ex virtute in vitia deciderunt: quales antea gētes fuerant, qui compediti & ligati erant, quātum ad ipsam pertinet virtutem, & cæci ad veritatem, & delapsi in perditionis præcipitium.

Domini diligit iustos, domini custodit profelytos. Iustos quidem eos dicit, qui ante euangelium ob virtutem resplendebāt: Profelytos vero eos, qui post euangelium ad religionem, atque ad fidem accesserunt, vel per iustos, perfectiores omnes ad virtutem intelligit: per profelytos vero eos, qui nuper confirmati sunt, illos etenim diligit deus tanquā sibi gratos, istos vero conseruat tanquā delicatiores, atque infirmiores, atque ad pugnam aduersus dēmones nō dum exercitatos.

Orphanum & viduam suscipiet. Hoc est, defendet, quod dupliciter potest intelligi. Orphanus enim est, qui parentes relinquit propter Christum, & vidua, simili ratione ea est, quæ virum dimittere sustinet propter Christum, quemadmodū autē orphano parentes charissimi sunt, atque honoratissimi totius sui generis, ita etiam viduæ maritus charissimus esse solet & summo honori. Orphanus etiā dici potest, quicūque dāmonē relinquit, quē antea veluti patrem ac vitiorum doctorem habebat, simili modo per viduam, anima illa potest intelligi, quæ desponsatū antea diabolum relinquit, cui etiam adiuncta erat, atque inseruiebat.

Et viam peccatorum disperdet. Via peccatorum vitium est, & prauitas, dictum est etiam in fine primi psalmi: & iter impiorum peribit.

Regnabit dominus in seculum. Filius dei, qui nunc regnat, vt deus, regnabit etiam, vt homo, in seculum: quando dicet: data mihi est omnis potestas in celo, & in terra. Vel simpliciter: deus regnabit perpetuū, & regni eius non erit finis.

Deus tuus Sion in generationem, & generationem. Subintellige verbum, erit, aut verbum, regnabit, dictū est autem in præcedenti psalmo, regnum tuum regnum omnium sæculo-

CENTESIMVSXLVI.

375

tum, & dominium tuum in omni generatione, & generatione. Per generationem igitur & generationem, morientium, & relurgentium generationem intellige. Sion vero, fidelium Ecclesia dicitur, vt in xcvi psalmo declarātū est, ibi: & exaltauerunt filie Iudææ.

Alleluia.

Laudatorius est etiam hic psalmus, & similiter omnes sequentes.

PSALMVS CXLVI.

Audate dominum, quoniam bonum est, psalmus. Bonum est, inquit, laus, seu diuina laudatio. Symmachus vero transtulit, alleluia, quia bonum est canticum.

Deo nostro incunda sit laudatio. Incunda, ac suavis reputetur nostra laudatio, atq; ab eo benigne suscipiatur: hoc autē fit, quando, qui deū laudat, vitam vivit virtute præditam. Videtur etiam hic psalmus spectare ad reditum ex Babylone, quod manifestum fit ex sequentibus.

Adificans Hierusalem dominus. Subaudi verbum, est. Per tinere autem videntur hæc verba ad illam sententiam, quā alibi tradidit, dicens: nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.

Dispersiones Israel congregabit. Prophetia hæc est de Iudæis, qui in captiuitate relictī fuerant. Neque enim vnā omnes reuerſi sunt.

Qui sunt contritos corde, & alligat contritiones eorum. Hoc etiam Apostolus Paulus dixit, asserens, quod deus humiles consolatur. Animarum enim medicus cum sit, consolandi officium suscepit, vt eos refrigeraret, qui præ summis tērationibus & calamitatibus, corde contriti sunt. Quod si humilemmodi afflictos homines cōsolaturus est, multo etiam magis eos cōsolabitur, q̄ vera humilitatis virtute humiliati sunt. Harū autē contritionū vincula quibus afflictī homines alligantur, piæ quædā curationes, atq; admonitiones sunt q̄ partim in bonis operibus, partim vero in sanis sermonibus consistūt. Hæc igitur de diuina benignitate dicta sunt. Quæ sequūtur, illius potentiam prædicant, & nobis omnibus fiduciam atque animum apud eum præstant.

PSALMV5

Qui numerat multitudines stellarum. Qui illarum numerum apprimere nouit. Quidam vero numerare dictum putant, p cognoscere, vt sit sensus. Quod stellarum etiam multitudinem deus nouit, & quomodo se habeant, loco ordine, forma, & magnitudine: & denique quod habitudinem, quam inter se habent, cognoscit, & causam.

Et omnibus eis nomina vocat. Qui nomina determinat, qui hos ea appellet: quod sane maius est, quā dinumerare. Demonstrare igitur illud videtur propheta, quod qui sanat contritos, alligabit etiam eorum contritiones, qui in captiuitate contrebantur: & quod ille qui innumerabilem stellarum multitudinem adeo cognoscit, vt vnaquamque proprio nomine appellet, quod sane summæ cognitionis ac scientiæ indicium est, qd ille, in quā, omnino etiā eos omnes nouit, qui dispersi sunt, aut in diuersis captiui regionibus. Et qd veluti omnium misericors eorum etiā miserebitur: & quod tāquam omnipotens, eosdem facillime poterit congregare.

Magnus dominus noster, & magna potentia eius. Quia rem grandem propheta superius dixit: qd scilicet tot Indæorum multitudines ubiq: gentium dispersas deus esset congregaturus, deinceps de diuina pertractat potentia, confidere omnes iubens, & absq: vlla dubitatione in eū credere.

Et sapientia eius non est numerus. Noli quærere quoniam modo, aut qua ratione illud facturus sit. Nō quemadmodū diuinæ magnitudinis nullus est finis, ita etiam eius sapientiæ nullus est numerus. Noli igitur de eo aliquid dubitare, cuius magnitudinem ac sapientiam infinita esse didiceris.

Suscipiens mites dominus. Fouens, ac recreans, patrisque seu curatoris instat, eos fouens.

Humilians autem peccatores vsque ad terram. Destruens eos fonditus, & ad solum vehementer eos allidens. Hoc enim significant ea verba, vsque ad terram. Per mites autem, humiles corde homines intelligit, p peccatores vero, superbos: iuxta illud, Dominus resistit superbis, humilibus autē dat gratiam.

Præcinite domino in confessione. Præcinite ei canticum ali- quod in gratiarum actionem: vel canite ei, per gratiarum actiones.

Psalte deo nostro in cithara: qui operit cælum in nubibus, & præ-

CENTESIMVSXLVI.

376.

*parat terræ pluuia: qui producit in montibus herbam, & olera seru-
nitis hominū: qui dat pecoribus alimen-
tum eorum.* Tegit quidē de-
colum nubibus, vt pluuiat: pluui autē vt herbā producat, atq:
olera: olera vero atq: herbam producit, vt mitia simul, atq:
immitia alat pecora, quæ herbis vescitur. Dictum est autē
in psalmo 104. Irrigans montes de cornaculis tuis: qd si mō-
tes irrigat deus, multo magis fructiferam terrā irrigabit:
& si irrationalium curam ac prouidentia habet, multo magis
rationalium habebit, propter quos irrationalia ipsa ab
eo creata sunt. Quæ sequuntur in eodem similiter habent
psalmo, ibi: producat fructum pecoribus.

Et pullos coruorum inuocantibus eum. In eodem etiam psal-
mo dixit: omnia ad te expectant, vt des illius cibum in tē-
pore. Sensus est, quod coruorum pullos qui parentum cru-
delitate ab eis derelicti fuerunt enim eorum proprios for-
tus clamant vehementer, & superne oscitant & cibū que-
runt, quod hos inquam, coruorum pullos deus admirandū
in modū alit: ad supremæ scilicet benignitatis, & summe
prouidentie saxe demonstrationem. Auram etenim quan-
dam deus in eorum ora demittit, per quam nutrimentū ne-
scio quod ex aere congregatur, quo ad grandiorē vsque e-
tatem nutriuntur. Inuocant autem Christum, non quod in-
telligant quid agant, sed quia inuocatē videtur, & quia il-
lorum clamor obsecrationem quandā ac preces imitatur.
Hac igitur de causa nunc coruorum specialiter meminit.
iuxta Anagogen coruorum pullos fideles populi sunt ex gen-
tibus congregari, veluti qui immundi erant, & sedatas pec-
cati caligine olim animas habebant: quibus deus spiritua-
lem cibum præbet, & non pereuntem. Dicunt etiā aliqui,
quod cum illo, qui summe bonitatis est fons, iussu Helix
prophetæ in Indæos indignationem mollire cuperet, fa-
mem induxit, vt satietatis fructus castigaret: & illum præ-
parauit nutrire à coruo, à voluere dico, proptis fortis ini-
mici, quæ parit quidem pullos, sed eos non nutrit, (nu-
tritur enim minutissimis quibusdam animalibus, quæ il-
lorum nidos circunvolant) ac huiusmodi facto, visus est
consiliū Helix præbere, ne nimia in Indæos indignatio-
ne vteretur, ne se inhumanum magis ostenderet, quā
in eum vel illa auis fuerit, quæ tanto odio proprios per-

sequitur filios. Quia vero Iudæi, qui ex Babylonica reuersi fuerant captiuitate debiles erant, ac sine armis, omnibſque aliis rebus denudati, timens Propheta ne idcirco animo perturbarentur, hanc eorū in ſequentibus timoris ſuſpitionem ſanat, dicens.

Non in fortitudine equi rolet, neque in tibiis vires complacet. Per voluntatem & complacentiam, iplum dei beneplacitum intelligit: & rursus, per fortitudinē, & per tibiās, iplās vires. Nam quemadmodum in brachiis vires manuum potius ſuum conſiſtunt, ita in tibiis vires pedum. Non in equi aut equitis potentia, inquit, delectabitur: ſed in quibus nā delectetur, audi.

Delectatur dominus in timentibus eum, & in iis, qui ſperant in miſericordia eius. Reſtat igitur, vt parito huiusmodi timore ac ſpe, amplius non perturbemini.

Alleluia.

Laudatorius eſt etiam hic psalmus & gratiarum actiones continet pro bonis Hieruſalem.

PSALMVS CXLVII.

Auda Hieruſalem dominū lauda deū tuū Sion. Per Hieruſalem quidem, conditam iplam ciuitatem intelligit: per Sion vero, montē, in quo erat ædificata.

Quia fortificauit velleſ portarum tuarum. Lauda, inquit, deū, & gratias ei age, quia portarum tuarum velleſ adeo validos eſſe effecit, vt ab hoſtibus frangi nequeant. Deinde alia perſequitur beneficia.

Benedixit filiis tuis in te. Tribuens tibi eos, & multos, & fortes, & ſapientes, & diuites, & quod ceteris longe maior eſt, hi filij in te vnā omnes ſunt. Nam quod dixit in te, idē ſibi vult, ac ſi dixiſſet eos tibi tribuit vnā ac pariter in te habitantes. Ecce enim, inquit, quid bonum, aut quid iucundum, quā habitarē fratres in vnum.

Qui poſuit fines tuos pacem. Ab omnibus ſinibus tuis bellū remouit. Vnde regionis tuę terminos effecit pacificos. Vel qui poſuit pacem in ſinibus tuis.

Et adipe frumenti replet te. Non frumento ſimpliciter, ſed frumenti

frumenti adipe. Iplam autem ſliginē intelligit, quā pinguiſſima, ac puriſſima eſt facinæ pars. Nec dare eum ſimpliciter dixit, ſed replere: quo ſermone abundantiam pariter, ac largitatem fruſuum denotauit.

Qui emittit eloquium ſuum terræ. Sicut ei mos eſt, à priuatis ad communia ſermonem tranſfert. Et rursus à communibus ad priuata. cū enim de particularibus dixerit beneficiis, quæ in iplam ſunt collata Hieruſalem, nunc in vniuerſum de diuina loquitur providentia, per eloquiū, mandatu dei intelligens, de ferendis ac ꝓducendis fruſtibus.

Velociter curret ſermo eius. Mittente deo eloquium ſuum, id eſt, iubēte aliquid ſermone, ſeu verbo ſuo, huiusmodi ſermo, velociter curret, hoc eſt, cito & quamprimum perficietur. Iuxta anagogen vero: Hieruſalem & Sion Eccleſia eſſe dicitur fidelium, vt alibi diximus. Portæ vero illius, Baꝓtiſma & Fides. Per earum etiam velleſ, ſanctā intelligimus crucem. Benedixit autē deus filiis eius Eccleſiæ, hoc eſt, Apoſtoliſ Chriſtus. Extollens enim, inquit, manus ſuas, benedixit eis: & per eos omnibus ſimiliter benedixit, qui Apoſtoliſ fidei ſucceſſores fuerunt. Poſuit etiam eius Eccleſiæ fines, pacem: quia dum perſecutorū pugnas conſtanter ſuſtinet, vincendo poſtmodum, pacem adipiſcitur. Per frumenti vero adipem, ſpiritalis cibi puritatē ac munditiam intellige, & per eloquiū quod terræ emiſſum eſt, ꝓdicationem fidei, atque Euangelium, quod celeriter curſum eſſe ꝓdicit Propheta. Sed nequis huiusmodi ꝓphetiam impoſſibilem putaret, fidem ſermoni facit, ſequentibus miraculis, ac ſi diceret: nunquid is, qui tam de ſacili omnia hæc potuit ꝓficere, imbecillis aut infirmus in illis exiſtimabitur?

Qui dat nixem ſuam ſicut lanam. Adeo copioſam ac denſam vt breui tempore vniuerſa ab ea contegatur terra, nō ſecus atque à candida quadam lana.

Nebulam ſicut cinerem ſpargit. Multam hanc quoque & ſimiliter denſam.

Mittit glaciem ſuam ſicut buccellam. Deſertur etiā huiusmodi glacialis nix, paruis quibuſdam buccellarum fruſtis ꝓſimilis. Quidam vero per glaciem, maiorem grandinē intellexerunt.

PSALMV3

Ante faciem frigora eius qui sustinebit. Hoc quoque admirabile est, & magnam dei potentiam demonstrat: quomodo scilicet tam repente magnum adeo frigus fiat.

Emitte verbum suum & liquefaciet ea. Est & hoc aliud admirandum, quod eius mandato niues & glacies statim liquefiant.

Flabit spiritus eius, & fluent aquae. Per spiritum ventum intelligit Austrum nimirum, aut notum. Toto autem hoc sermone Propheta, illud nobis manifestum facere intendit, quod haec omnia, quae superius commemorauit, non fortuito, aut casu fiant, nec sponte sua, sed quod diuinis obtemperant mandatis: atque ideo de facili commutantur, nunc quidem ex aqua in niuem, aut glaciem, nunc vero ex his in aquam: item modo a calore ad frigus, modo ad calorem a frigore. Quocirca non difficile est, ut credamus breui futuram esse etiam tentationum ac calamitatum dissolutionem, & finem, ac demum ex ardentissimo bello maximam pacem: similiter & calamitates, atque afflictiones cito esse in gaudium conuertendas. Significare etiam videntur superiora nescio quid profundius: & quod quemadmodum hybernium tempus, tametsi ipsum per se molestissimum sit, terrae tamen utilissimum est, sic & praesentis seculi tenerationes valde profunt, tametsi multas secum afferant molestias: & dum diuina dispensatione commutantur, partim castigant, & partim adferunt solamen. Vtrumque tamen ex re nostra, atque ad humanum commodum. Deinde a communibus rursus ad particularia sermonem conuertit, ut superius declaratum est.

Qui annunciat eloquium suum Iacob. In psalmi principio de sensibilibus beneficiis, & corpori vtilibus tractauit, veluti de ciuitatis tutela, de proles fecunditate, de pace, de abundantia: nunc autem de sublimioribus bonis pertractat, & animam ipsam ornantibus: per haec scilicet atque illa populum excitans ad laudem atque dilectionem dei, qui huiusmodi eis beneficia contulit. Qui annunciat, inquit, mandatum suum Israelitico populo, illudque eos docet, ac notum eis facit. Notas enim, inquit, fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas, quod magis etiam declarans, addidit.

Iustificaciones & iudicia sua Israel. Quod superius eloquii

CENTESIMVSXLVIII.

378

dixit, hoc nunc iustificationes appellat & iudicia.

Non fecit sic omni nationi. Nulli nationi sic fecit.

Et iudicia sua non manifestauit eis. Tanta ac talia beneficia alicui nationi non contulit. Quippe qui mandata, aut voluntates suas gentibus non manifestauit, sed Iudeis tantum. Aliis enim gentibus naturae tantum legem praestitit, quae a conscientia nascitur, iuxta quam eos etiam iudicat, & puniunt, populo vero Israel vna cum naturali lege scriptam tradidit, quae diuina iudicia declarabat: atque ideo ipsi magis puniuntur. Multa siquidem dei misericordia, maioris condemnationis causa, negligentia ac contemptori efficitur.

Alleluia.

Consueuerunt sancti viri ob summam animi gratitudinem, quando gratias deo acturi sunt, multos laudationis participes aduocare, rogareque, ut pulchrum atque honestum huiusmodi laudationis officium secum adsumant: quemadmodum & tres illi sancti pueri fecerunt, cum essent in camino, vniuersum creaturam pro collatis in se beneficiis aduocantes, ut deo benediceret. Hoc in praesentia facit etiam Propheta noster, vtrumque mundum complexus superiorem scilicet atque inferiorem, intellectualem & materialem, atque, ut ita dicam, sensibilem. Nam veluti per se soli ad benedictionem & laudem diuinam idonei non sint, omnia sermone suo circumuehit elementa, omnesque ad creatoris gloriam creaturas aduocant. Possimus etiam dicere quod Propheta hoc sermone aliud quoddam profundius voluit significare: docere nimirum, quod creaturarum omnium vnus sit atque idem creator: & eos reprimere, qui duos esse opifices dicebant, alterum nimirum intellectualem, alterum vero materialem creaturam. Etenim ne ex operum diuersitate variis quis opinaretur esse creatores, vnum ex viroque hoc creaturarum genere, eorum statuit, atque vnam complicat laudationem, vni atque soli deo.

PSALMV5 CXLVIII.

Audate dominum de caelis, laudate eum in excessis. Ex caelis quidem, hoc est, ex primo, atque ex secundo caelo, ad diuinam laudem angelos vocat, & stellas, & omnia quae in caelis sunt: & deinde paulo post, ex terra dracones aduocat, atque alia, ut in sequentibus: & demum in hominibus sermonem perficit.

Bb ij

PSALMVS

puto autem idem voluisse eum significare, quando ait: laudate dominum de cœlis: quod significauit, quando dixit: laudate eum in excelsis. Deinde connumerat quosnam de cœlis, aut quosnam ex excelsis partibus aduocet.

Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Cumque de angelorum ordine dixerit, collectim addidit de cæteris omnibus ordinibus, virtutes seu potentias eos appellâs. Vel per angelos, & per virtutes, vniuersos illorū ordines significauit: alterum quidem, quia diuina annunciant mandata (angelus siquidem nuncius interpretatur) alterum vero, quia iussa sibi à deo possunt perficere. Potētes enim, inquit, viribus vt faciant verbum eius.

nota. p. sub.

Laudate eum sol & luna, laudate eum stelle & lux. Hæc secundi sunt cœli, hoc est, firmamenti. Per solem igitur lunamque, & stellas, ipsa organa intelliges, quæ lucem suscipiunt: per lucem vero, eam lucem, quæ organa illa illuminat, atque in ea diuisa est. Vel per solem lunam & stellas, creaturas eas intelligit, quæ quarta die à deo condita sunt, per lucem vero immensam illam lucē, quæ prima creationis die à deo facta est. Verum si queris, quomodo hæc, aut reliqua huiusmodi elementa, deum laudatura sint, cū voce careant, cum mentem aut animum non habeant, dic, quod tres modi sunt, quibus laudari ac glorificari deus potest: per vocem nimirum quemadmodum Moyses fecit, simul cum sorore Maria laudans, & dicens: cantemus domino. Gloriosè enim glorificatus est. Itē per aspectū, seu præsentiam, iuxta illud: Cœli enarrant gloriam dei: de quo diximus in psalmo decimo octauo. Tertio per vitā & cōuersationem nostram, iuxta quod dictum est: vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Laudat igitur deum ipsa etiā inanimata, atque irrationalia, sua nimirum magnitudine, pulchritudine, situ, vtilitate, ministerio, perseuerantia, atque aliis similibus modis: & spectatorem in admirationem, atque ad laudem factoris mouent: vnde spectatoris lingua ad dei laudē vtitur. Omnia enim vt, inquit Gregorius Theologus, deū laudant, inenarrabilibusque & mutis etiam, vt ita dicam, vocibus deum glorificant. Pro his omnibus etenim, inquit, gratiæ à me aguntur deo: atque hoc pacto illorum laus, qua deum laudant,

CENTESIMVS XLVIII.

379

mea efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio.

Laudate eum cœli cœlorum, & aqua quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini. Iam sæpe diximus Hebraicum esse idioma, vt quæ singulari sermone efferenda essent, dicantur plurali. Cœlos enim cœlorum dixit, pro cœlo cœli: primum nimirum cœlum, de quo alibi dictum est: cœlum cœli domini: vnde & verba illa: laudate & laudent, pluralia sunt pro singularibus. Per aquam vero quam supra cœlos esse dicit, eam intellige, quæ est supra firmamentum. Quomodo vero primum cœlum eum non videatur, laudare deū possit, diximus in psalmo 18. ibi: cœli enarrant gloriam dei. Quod si ipsum inuisibile cœlum, deum laudat, multo magis ab eo laudari par est, quod dicitur visibile.

Quoniam ipse dixit & facta sunt. Hoc sermone propheta duo hæc nobis demonstrare voluit, quod & creauit deus ea, quæ antea non erant, & quod multa eum facilitate id fecit, dū dixisse tantum eum dixit, & facta esse, ac si dixisset: quemadmodum tibi facile est aliquid dicere, ita & deo facile est ea creare, quæ non sunt: quoniam immo & multo facilius id potest. Neque enim possibile est diuinæ facilitatis magnitudinem demonstrare.

Ipse mandauit & creata sunt. Eandem more suo Propheta repetit sententiam. Scriptum est autem in libro Geneseos: & dixit deus, fiat lux, & facta est: & reliqua simili ratione ac modo.

Statuit ea in seculum, & in seculum seculi. Stabilivit ea ordine nimirum, operatione, atque vtilitate, vt immobilia essent, ac seculum & naturæ terminos non transgredirentur.

Præceptum posuit, & non præteribunt. Hæc verba etiam facilitatem demonstrant, qua huiusmodi elementa, atque creature, in esse à deo producta sunt, & qua deinceps conseruantur, & perseuerant. Posuit enim, inquit, eis mandatum de terminis eorum, quod nunquam præteribunt, non secus atque serui, qui transgredi non audent dominorum præcepta. Omnia enim, inquit alibi, seruiunt tibi.

Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi. Per dracones hoc in loco, ipsa cete intelligit, quemadmodum & alibi, quando ait: Draco iste, quem formasti eis. Per abyssos

PSALMVS

vero, ipsa significat maria. Quoties enim, inquit, videris cetera magnitudinem, & corporis illius compactionem, quam apud beatū Iob scriptura plenius atque apertius describit, quomodo non admirandus, tantorum animantium creator laudabis? qui in nauigabiles maris sinus ac regiones, pro illorum habitatione eis tradidit, nec ea finit statutos pitergredi terminos, nec ad terram, aut ad nauigabiles maris partes excurrere? ne naues scilicet aut alia piscium genera, ab illis vastarentur. Verum neque hoc tantum admiratione dignum est, sed & ipsum mare non mediocrem admirationis diuinæ potentie occasionem præbet: quomodo scilicet cum tantum aquarum copiam habeat, & ventorum vi impellatur, atque horribiliter ebulliat, & furore penè quodam feratur, proprios tamen terminos non transgreditur, neque audet vicinam terram demergere, sed do mini mandatum obseruat: & quanquam instabilem, ac nullo ordine constantem naturam habeat, ordinem tamen suum perpetuo conseruat. Hæc si animo reuolueris, diuinam sapientiam, potentiam, atque administrationem vere admiraberis, & maximam laudum occasionem assumes, quas in honorem dei complices atque contextas.

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ, facientia verbum eius. Ministrantia scilicet atque inferuentia ad hominum utilitatem, propter diuinum mandatum: non quod fortuito, aut casu id faciant, aut sponte sua. Per ignem vero, hoc in loco, ipsum fulgur intelligit.

Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, Fera & vniuersa pecora, reptilia, & volucres allate. Quoniam ea omnia, quæ iucunda atque utilia sunt, manifestam, atque apertam suam administrationem & diuinam laudem ostendunt, in tristioribus ac seuerioribus immoratur, dicens: Ignis, grando, &c. Quibus etiam ea adiungit, quæ minus utilia videri poterant, dicens: Motes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri: quibus insuper ea addit, quæ noxia existimantur, dicens: Fera & reptilia: ex omni nimirum parte diuinam plenæ providentiam demonstrans, ac docens, quod etiam hæc omnia admiranda, atque utilia sunt, & rationem habent, quare à deo in esse adducta sint: tamen si id à nobis fortasse non percipiatur, vel difficile percipiatur,

CENTESIMVSXLVIII.

380

Fulgur etenim pluuiæ signū est, & sæpenumero etiā ventorum. Grando autē nix & glacies ad terræ cultū utilia sunt. Spiritus vero procellæ aliquando quidē nubes dissoluit, aliquando vero etiā adducit: vtrumque tamen ad nostrū commodum, tamen si ob ignorantia nostram nobis plerunque secus videatur. Cedri quoque per quas veluti maiores arbores, omnes aliæ infructuosæ cōprehensæ sunt, ad domorū ædificationē, & nauium constructionem, cōmodissimæ sunt & necessariæ: nihilque omnino superfluum est, aut fortuito factū. Leones præterea, pardi, elephanti, vnicornes, rhinocerotes, atque alia huiusmodi: & reptilia, quali sunt dracones, serpētes, scorpiones & reliqua, nō mediocriter utilitatem ad humanā vitā adferūt. Timorē enim nobis de⁹ per ea præstat, & moderatiores fieri præparat, ac magis sollicitos, & primi parentis delictū in memoriā reuocat: propter quod vniuersa hæc immittia animalia seruitutē illā à se excusserunt, quam in ea habuit Adā. Tradita enim à deo fuerant in seruitutē & subiectionē: atque ideo appellationes & nomina ab eo etiam susceperant. Taceo innumerabiles utilitates quas in medicinis præstant, & pharmacis. Si igitur ea quæ tristiora sunt aut molestiora, quæque inutilia videtur esse, ac noxia, à deo utilia sunt, ut per ea laus & gloria deo cani debeat, quid dicendum erit de iis, quæ huiusmodi non sunt, sed delectabilia sunt pariter atque utilia?

Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ. Rursum hoc in loco aliud pertractat diuinæ providentiæ genus, de principū scilicet ac regū constitutione. Est etenim diuinæ sapientiæ opus, vniuersum orbē in principes atque in subditos distinxisse. Reges autē & principes & iudices appellat, eo quod dominantur, regunt & iudicant. Laudate enim, inquit, dominū vos quidē, quia præpositi & præfati estis: populi vero quia studio atque curæ & sollicitudini superiorum à deo donati sunt. Vnā autem omnes id facite, quoniā ex hac ordinū varietate, ordinem quendam deus in humano genere constituit. verum quod principes imperent ac dominentur, diuinū quidē opus est, hoc est, à deo datum: quod vero male imperent, hoc ad ipsorum principū pertinet peruersitatem. Simili modo quod prauī homines ad imperium assumantur, maligni ac prauī ipsi homines in

PSALMVS

causa sunt. Dicens autem omnes populos, non viros tantum, sed mulieres etiam comprehendit, & omnem denique generationem, atque omnem aetatem.

Adulcentes & virgines, seniores cum iunioribus, laudent nomen domini. Adulcentes & puellae id faciant, ut assuescant laudare deum. Senes vero deum laudent quod in buiusmodi aetatem peruenierint: iuniores quoque & adulcentes dixit, ut ex opposito distingueret eos a senibus.

Quoniam exaltatum est nomen eius solius. Magnificatum est ob magna & grandia illius opera.

ixl τ δε
3ης γα
αβραμ.

Confessio eius in terra & in caelo, & exaltabit cornu populi sui. Gratiarum actio & glorificatio, quae deo fit, in terra quidem ab hominibus, in caelo vero ab angelis.

Hymnus omnibus sanctis eius. Iis qui ei sanctificati & dicati sunt. Hos etenim praecipue decet laudare deum, veluti qui praeter ceteris illius magnalia ac beneficia nouerunt. Dictum est etiam in psalmo 31, rectos decet laudatio: ubi vide expositionem.

Filii Israel populo appropinquanti sibi. Hoc est, populo suo qui affectu ac dispositione sua in deum, ei semper appropinquat: per fidem videlicet, per cultum, & per familiaritatem virtutum: vel quia hymnus erit sanctis eius, & glorificabuntur veluti sancti dei, & tanquam populus ei appropinquans, atque ideo oportet tales fieri, ut propterea gloriam consequantur.

Alluia.

PSALMVS CXLIX.

Cantate domino canticum nouum. Verba haec saepe alibi exposita sunt, praecipue in psalmo 32. & iuxta historiam sensum, ad Hebraeorum populum pertinentiorem: tanagogen vero, ad fideles, quemadmodum Gregorius theologus tradit in sermone de Enechiis. Illi autem nouum domino canticum canunt, qui noua in Christo effecti sunt creatura, & per nouum testamentum, nouum hominem induerunt.

Laus eius in ecclesia sanctorum. In praecedenti etiam psalmo dixit: omnibus sanctis eius.

Latetur Israel in eo qui fecit eum. Nouus Israel canens in deo letetur, quia eum fecit, & quia fecit eum esse populum

CENTESIMVSXLIX.

381

suum: atque ideo addidit.

Et filij Sion exultent in rege suo. Filij dico nouae Sion: vel ipse etiam Israeliticus populus canens deo letetur, & letus gratias agat, & quod creatus sit, & quod ut proprius ac peculiaris populus a deo vendicatus sit. Eis enim tanquam suis ac familiaribus olim deus imperabat: quod priuatum quoddam aliud est beneficii genus.

Laudent nomen eius in choro. In consonantia & concentu vocum, ut cantus communicatio, dilectionis pariter communicationem adferat atque animorum consensum.

In tympano & psalterio psallant ei. Antiquo quidem populo iussum erat, ut huiusmodi instrumentis deo canerent, quemadmodum & illud mandatum fuerat, ut certis deo animalibus sacrificarent: atque hoc ob illius populi infirmitatem, atque amorem erga voluptates: a quibus non ita de facili poterant separari: nouus autem populus tunc se psallere putat in tympano, quando corporis voluptates mortificat. Tympanum etenim corpus quoddam mortuum est, & tunc etiam psallit in psalterio, quando supernè a deo, ut ita dicam, insonatur. Psalterium enim, ut alibi diximus, supernè habet vocum & sonorum causas. vel per tympanum bonas operationes. per psalterium vero contemplationem intelligit, ita ut prophetam admonere intelligamus fideles, quod affectibus propriis mortificatis: & adepta a deo supernè illa gratia: qua hominem quodammodo insonari diximus deo psallant: per bonas scilicet actiones, & per contemplationem. Quid significet etiam psalterium iuxta anagogicam sensum diximus in psalmo 32. ibi in psalterio decachordo psallite ei.

*Quia beneplacitum est domino in populo suo. Hoc est quia delectatur, vel quia bonavult dominus populo suo, iuxta illud: gloria in excelsis deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. utrobique enim in Graeca lectione eadem habetur dictio, tametsi latine non eodem modo utrobique recte reddi possit. Nam quod hic in Graeco habetur *εὐδοκία*, ibi habetur *εὐσέβεια*.*

Et exaltabit mansuetos in salute. Glorificet enim eos simul & saluet, in psalmo etiam 46, legimus: suscipiens mites dominus.

182. 181-
181. 180.

PSALMVS

Gloriabuntur sancti in gloria. Primo omnia usque ad psalmi finem iuxta historiam interpretabimur, deinde anagogicū pertractabimus sensum. Iuxta igitur illum sensum qui magis esse videtur prę manibus, hoc est, iuxta historiam, Hebręorum victoriam prędicat, quando finitimas superarunt gentes, quę templi & ciuitatis instaurationem impediabant. Tunc etenim, inquit, futurum esse, vt Israelitę, (quos ideo sanctos appellat, quia deo sanctificati ac dedicati fuerant,) gloriabundi exultent propter victorię gloriā, à deo, hoc est, à diuino auxilio eis pręstitam.

Exultabunt in cubilibus suis. Non tantū securi dormient absque villo timore, sed iucunde etiā & cum delectatione in cubilibus suis quiescent, veluti ab hostiū periculis liberati.

Exaltationes dei in gutture eorū, & gladij ancipites in manibus eorū. Sensus est, quod aduersus inimicos, laudantes deū pugnant. Laudationes dei, inquit, erunt in ore eorū, atque gladij pariter in eorū manibus, quibus cōsiderent inimicos.

Vt faceret vindictam in nationibus, redargutiones in populis. Vt deus scilicet hanc vindictam in gentibus faceret, quę iniuriam Israelitico populo intulerant: similiter vt redargutiones faceret in populo suo, redarguto eo nimirum atque cōuicto, quod ob propria scelera & non ob dei sui imbecillitatem eo usque ab hostibus victus atque oppressus fuisset, cum alioqui solo dei nutu maxime atque admirandę mutationes fieri possint. Illud tamen animaduertendum est, quod plurali numero hic vtitur propheta pro singulari, dicent: redargutiones in populis, pro in populo,

Vt alligaret reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manibus ferreis. Vt non solum hostes ipsos repelleret, sed etiam eorum reges, atque nobiles quosque eorum, captiuos faceret.

Vt faceret in eis iudicium conscriptum. Vt in gentibus, inquit, atque in populo suo deus iudicium faceret, quod in libris conscriptum esset: cuius iudicij in omni seculo memoria existeret, vel conscriptum in vita atque in memoria hominum indelebile, & veluti in marmorea quadam columna insculptum. Per iudicium autem iustam inimicorum destructionem intellige.

Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Sed quę nam hæc est glo-

CENTESIMVS XLIX.

382

ria: quod, scilicet, dei ope, tam admirandē hostes superauerint. Hęc igitur iuxta historię sensum dicta sunt. Iuxta anagogen vero: exultabūt sancti in futura gloria. Non enī condigne sunt, vt inquit Apostolus, passionēs huius tēporis, ad futurā gloriā, quę reuelabitur in nobis. Gloria autē est Christi crucis, iuxta illud: mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini Iesu. Laudat etiā Propheta mites ac sanctos viros, ad māuetudinem nimirum nos atque ad sanctitatem exhortans: quos iubilare dicit in cubilibus suis, hoc est, in æternis indissolubilibusque tabernaculis, quę eis parata sūt. Per exaltationes vero dei, dignas deo voces intellige, quib⁹ illius laudes decantari solēt, quę magnitudinē, potentiam, ac bonitatē diuinam extollunt. Per ancipitem etiam gladiū, hoc est, valde cędentem ac resecantem, ipsam crucem intellige, quę instructas demonū acies dissoluit, & resecat: vel quia gręca dictio *σέρις* deducta à gręco verbo *σέρω* quod significat consolido: aliā potest apud latinos lectionē reddere, ita vt textus sit: & gladij vtrinque consolidati in manibus eorum: per gladium vtrinque consolidatū, eorum conuersationem intellige. Opere nimirum & sermone, seu actione & cōtemplatione consolidatā. Est autē sermo de apostolis, atque eorū successoribus. Vt faceret vindictā in gentibus: dum scilicet de demonum eos eripit tyrannide. Et redargutiones in populis Iudeorum, scilicet dum eos veluti legis transgressores deo aduersarios redarguit, & cæcos ad lumen veritatis. Vt alligaret reges gentiū, & nobiles eorum in validissimis nimirū fidei, timoris, & dilectionis deivinculis. Quod si reges alligauerit, multo etiā magis eos alligabit, qui regibus inferiores sunt, vel per reges & nobiles demones intelligit, qui tunc super eos regnabant, & nobiles ab illis reputabantur: & quorum demonū manus Christus inefficacię atque imbecillitatis vinculis colligauit, infirmos prorsus eos reddens. Vt faceret etiam in eis gentibus conscriptam iudicium, hoc est, statuta & leges scriptas, de vita ac cōuersatione illa humana, quę deo magis grata est. Gloria vero hæc est omnibus sanctis, vniuersaliter hæc omnia facientibus. Et si queras quę nā hæc sit gloria, atque in quo consistat, dic: quod gloria est, omnia huiusmodi virtutis opera adimpleuisse.

PSALMVS

Alleluia.

Conclufus beatus David psalterium librum in diuinis laudibus, atque in gratiarum actione, docens nos, ut per vniuersam vitam gratias deo pro omnibus, ad ipsum usque mortis finem agamus.

PSALMVS CL.

Laudate dominum in sanctis eius. Hoc est, propter eius factos, quod scilicet huiusmodi conuersationem virtute præditam deus in hanc vitam introduxit, quæ angelos ex hominibus eos esse effecit.

Laudate eum in firmitate virtutis eius. Hoc est, propter firmitatem quod huiusmodi factum est à diuina potentia, ipsum autem intelligit secundum cælum, quod videtur, quodque in admirationem eos mouet, qui illius magnitudinem, pulchritudinem, & reliquas illius laudandas partes contemplantur. ordinem etiam considera traditum à propheta, quia inter mundana, sancti homines præ ceteris creaturis maiori honore digni sunt: post illos vero cælum istud, quod oculis videmus.

Laudate dominum in potentatibus eius. Propter potentias scilicet, quas tam in commune, quam priuatim operatur, varia efficiens miracula: vel propter potentias, quas diuine creaturæ ex solo suo denotant aspectu, illum magna atque omnia prorsus posse prædicantes.

Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius. Hoc est, propter immensam eius magnitudinem. dictum est enim in psalmo 144. quod magnitudinis eius non est finis.

Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio, & cithara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in chordis, & organo, laudate eum in cymbalis bene sonoris, laudate eum in cymbalis iubilationis. Iudæos quidem iubet propheta, ut omni musices genere, tam voce, quam organis quibuscunque, deum laudent. Christianos vero, ut per corporis organa, hoc est, per varia illi membra id faciant: oculis nimirum, ore, auribus, manibusque, & pedibus. nam si oculi turpia atque inhonesta non spectent, sed decetia atque vtilia: & aures prauos sermones non suscipiant, sed honestos animarumque viles: & os noxia non loquatur, sed spiritualia: manusque auaritiæ plenæ non sint furore, hoc est, si à cæde abstinuerint atque à rapinis, & ad bonum

CENTESIMVS L.

383

Opus aliquod proprias actiones extenderint: si pedes demum in vitia non percurrerint, sed in viâ rectitudinis profecto omnibus organis deum laudamus, melodiamque omni harmonia contemperatâ ei offerimus. singulis autem omnibus instrumentis à propheta hic connumeratis, Iudæi olim deo canebant: quæadmodum in proœmio operis tradidimus. per chorum autem hoc in loco, canticum intelligit, quod in chorea decantatum sit. etenim hoc alterum quoddam melodiæ genus, quod absque musicis instrumentis conficitur: quæadmodum & alterum musices genus est, quod per chordas disponebatur particulari quodam modo, & diuersum ab iis omnibus, quæ supra commemorauit. Per organum etiam illud specificè intellexit, quod nos priuato nomine organum appellamus: tæctis hæc dictio ad alia omnia possit pertinere instrumenta. Cymbali autem duplex genus est, alterum quod bene sonorum dicitur, quod magis est suauis, & canticis precipue accommodatur, alterum vero quod grauioris atque asperioris est soni, quo in bellicis vociferationibus uti solent. non ignoro etiam quod hæc omnia à quibusdam allegorice exponuntur, verum huiusmodi expositione hoc in loco & persæpe alibi afferre omitto, quod hi sensus facile destruantur, & quia multis grati non sunt.

Omnis spiratio laudet dominum. Collectio sermonum propheta omne hominum genus, omnem ætatem, ad diuinas laudes, atque ad gratiarum actiones aduocat, per spirationem animam ipsam intelligens, per quam etiam, vniuersam significare voluit creaturam, veluti à parte totum. in præsentem igitur vitam fideles conuocat, in resurrectione vero ipsos etiam infideles. tunc etenim vna omnes deum laudabunt, atque omne genus ei fietetur. laudemus igitur & nos deum, & gratias ei semper agamus pro omnibus in omni opere & sermone. hoc etenim necessarium & debitum opus est, quod à nobis semper exigitur: sacrificiumque facillimum est, & angelicum ministerium. hoc semper agentes præsentem vitam sine offensione transigemus, & futuris fruamur bonis, gratia, & misericordia domini nostri Iesu Christi, cum quo patri simul & spiritui sancto, gloria, honor, & adoratio, in secula seculorum. Amen.

Finis cum deo glossarum Psalterij.

CANTICVM MOYSI in Exodo.

Hoc canticum cecinerunt filij Israel, cum sicco pede rubrum mare pertransissent, & persequentes se Aegyptios simul cum equis & curribus in profundum demersos necari viderent.

CANTICVM PRIMVM.

Antemus domino, gloriose enim glorificatus est. Postquam scilicet tanta ac talia est admiranda operatus.

Equum & ascensorem proiecit in mare. Quencunque equum & quencunque Aegyptium ascensorem in mare demeruit.

Adiutor & protector meus, fuit mihi in salutem: iste deus meus, & glorificabo eum: deus patris mei, & exaltabo eum. Hæc per se clara sunt. quomodo autem deus quis exalteret, dictum est in principio psalmi centesimiquadrage simiquarti.

Dominus conterens bella, Hoc est, qui delet, atque extinguit ea.

Dominus nomen ei. Loquens enim deus ad Moysen duplici se nomine appellavit, eum scilicet qui est, & dominum.

Curru Pharaonis, & potentia eius proiecit in mare. Demersit enim eos in mari. eadem autem sæpius repetit propheta, atque in eisdem sæpe versatur miraculum hoc pacto divinum magnificans.

Leptos ascensores tristatas demersit in mari rubro, ponto oppernit eos, descenderunt in profundum, quasi lapis. Tristatas dicit, eo quod tres in eodem curru consistere solebant: & vnus quidem currum agebat, habenasque moderabatur, reliqui autem duo aduersus hostes decertabant. est autem Græca dictio tristatas.

Dextera tua domine magnificata est, in fortitudine, dextera ma-

CANTICVM

*ira tua domine percussit inimicos, & multitudine gloria tua contri-
xisti aduersarios. Per dexteram dei simpliciter, & per dex-
teram manum dei, diuinam intelligit potentiam, similiter
& per multitudinem gloriae, summam dei significat forti-
tudinem ac vim, per quam gloriose glorificatus est, & ma-
gnifice magnificatus.*

*Misisti iram tuam, deuorauit eos quasi stipulam. Consumpsit
& deleuit eos, veluti ignis stipulam, per iram vero à deo emis-
sam, supplicia ac poenas intelligit à deo illatas, vel ipsum
etiam angelum poenarum ministrum.*

*Et per spiritum indignationis tua diuisa est aqua. Per spiritum
indignationis, vel angelum intelligit, qui, vt diximus, hu-
iuscemodi poenae à deo missae minister erat: vel ventum ip-
sum, qui deo inferuiebat. Induxit enim, inquit, dominus
mare, in noto inualido per totam nocte, & fecit mare sic-
cum, & diuisa est aqua.*

*Concreta sunt aquae quasi murus, & concreti sunt fluctus in medio
maris. Et erat, inquit, aqua eis murus à dextris, & murus à
sinistris.*

*Dixit inimicus persequar, comprehendam, diuidam spolia, implebo
animam meam, occidam gladio meo, dominabitur manus mea.
Inimicus nimirum Aegyptiorum exercitus, vel Pharao ip-
se, poenitentia etenim ducti Aegyptij persecuti sunt po-
pulum, postquam eum dimiserant.*

*Misisti spiritum tuum, operuit eos mare, demersi sunt quasi plui-
bum in aqua vehementi. Spiritum expone, vt iam superius
tradidimus.*

*Quis similis tibi in diis domine? Nemo sane, dictum est eti-
am in psalmo septuagesimo sexto. quis deus magnus sicut
deus noster?*

*Quis similis tibi glorificatus in sanctis. Symmachus vero,
glorificatus in sanctificationibus reddidit. possumus etiā
intelligere, quod deus magis glorificatur inter angelos, q̃
inter homines, illi etenim diuinam potentiam, atque eius
vires magis nouerunt, & quod deus supra omnium opi-
nionem est incomparabilis.*

*Admirabilis, gloriose faciens prodigia? Gloriose, hoc, est
magnifice.*

*Extendisti dexteram tuam, absorpsit eos terra. Illi etenim
demersi*

PRIMUM.

385

demersi fuerant, & postmodum emissi sunt in terrā, vt Is-
raelitae eos viderent, & certiores fieret de miraculo, atque
vt eos spoliarent. deinde facto terrae hiatu, ad diuinā irā
demonstrationem absorpti sunt.

*Deduxisti iustitia tua populum tuum hunc, quem redemisti. Dedu-
xisti eum per mare, per nouum hoc iter, iustitia autem tua,
ideo dixit, quia summā fuit iustitiae oppressum ab Aegyp-
tiis populum liberare, & grauiā patienti incommoda opē
ferre, eripereque eum à tyrannide.*

*Aduocasti fortitudinem tuā in diuersorium sanctum tuum. Hae
& quae sequuntur vsque ad versiculum: cadat super illos ti-
mor & tremor: prophetias continent, quae postmodū acci-
derunt, tamen tempus praeteritum esse videatur: quod p̃
futuro positū est, hoc est, pro aduocabis, audient, & irasce-
tur, & simili modo alia quae sequuntur verba, vel quae futu-
ra sunt, prophetarū lege, narrat, vt iam facta, aduocasti au-
tem, hoc est duxisti in habitationem sanctam, electam &
tibi destinatam, est autem sermo de Hierusalem.*

*Audierunt gentes, & iratae sunt. Audient mirabilia & pro-
digia tua, quaecunque fecisti pro populo aduersus Aegyp-
tios, & irascuntur, hoc est, turbabuntur & formidabunt.*

*Dolores ceperunt habitatores Philistinum. Dolores, hoc est, la-
bores eos comprehendunt, ob Iudaeorum videlicet timorē.*

*Tunc festinauerunt duces Edom & principes Moabitum. Hoc
est, tumultuati sunt & perturbati sunt, quemadmodum al-
lius interpretes reddidit.*

*Cepit eos tremor, & liquefacti sunt omnes habitatores Chanaan.
Cū notiores nationes certo nomine appellauerit, postea
in vniuersum omnium meminit dicēs: habitatores Chanaā.
terram etenim Chanaan varij gentium populi incolebant.*

*Cadat super illos timor, & tremor in magnitudine brachij tui la-
pideant, donec pertransseat populus tuus domum, donec pertransseat popu-
lus tuus iste, quem redemisti. Potentiae tuae magnitudini con-
crescant: timoreque ac tremore instar lapidis immobiles fi-
ant, donec populus tuus iter facies per eos, in terram pro-
missionis pertransierit.*

*Introducēs, planta eos in monte hereditatis tuae. In monte tibi in
hereditatem destinato, ipsam autem intelligit montē Sion:
In paratum habitaculum tuum. Hoc est in habitationem ti-*

CANTICVM

bi præparatam.

Quod perfecisti domine sanctuarium. Quod prædestinasti, vel quod tibi præparasti.

Domine quod parauerunt manus tue. Hoc est, quod tu parasti. vtitur enim circumlocutione.

Dominus regnans in seculum. Subintellige verbum, est.

Et in seculum, & amplius. Cum regnare eū dixerit in seculum, hoc est, perpetuo. perpetuitatem hanc amplius etiā extendit dicens quod ultra ipsam seculum in aliud seculū regnabit. & deinde magis etiam ac magis extendens, addidit & amplius.

Quia ingressus est equus Pharaonis, cum curribus & ascensoribus in mare. Dominus, inquit, rex æternus & amplius. ob summā etenim illius potentiam, equorum multitudo simul cū curribus & ascensoribus cecidit & demersa est in mare.

Et induxit dominus super eos aquam maris. Aquam scilicet eos demergentem.

Filij autem israel ambulauerunt per siccum in medio maris. Per siccum iter quod factū in medio mari post illius diuisionē. & hic quidem sensus est iuxta historiam: iuxta anagogē vero, ascensores & trinitates, dæmones esse intelliges, qui in homines conscendunt, atq; in tribus animę partibus sistētes, certant, atq; oppugnant nos. per equos vero, passionēs atq; affectus animi intelliges, p quos illi trahere homines solēt, ac veluti carrus quosdā, quocunq; eis libuerit, transferre. Vehicula enim dæmonū, modo affectus sunt, & modo homines. per Pharaonē etiā, satanā significauit, qui primus est inter dæmones: & p rubrū mare, amaritudinē & demersionem, in quam dæmones cum equis & curribus incidunt, quoties deus seruos suos eripuerit & liberauerit a diabolicis insidiis. & in vniuersum, per gētes, & per duces Edom, & alios qui hic connumerati sunt, prauos homines, atque eorum principes intellige. per populū vero dei, eos significauit, qui deo oblati, & dedicati sunt, quiq; eius mādatis obediunt, mons etiam hæreditatis dei cælum est. & filij israel, dei populus, qui transeunt per siccū: quia ab affectuum & passionum aquis, quæ in medio præsentis vitę mari sunt, madefieri non possunt.

SECUNDVM.

386

Canticum Moysi in Deuteronomio.

CANTICVM II.

Attende cælum, & loquar, & audiat terra verba ex ore meo. Moriturus Moyses populo hæc verba cōtestatus est, ad quæ audienda, extremas & capaciores mundi partes conuocat: cælum nimirum, in quo diuine continentur atque angelicę virtutes, & terram mortalium habitationem: quoniam duo hæc stabiliora erant & in omnes generationes diutius permanere poterant. est autem mos prophetis, vt in magnis promissionibus, aut in horrendis aliquibus minis ad maiorem sermonis sui confirmationem cælum & terram in testes assumant.

Expectetur vi pluuia apothegma meum, & descendant quasi ros verba mea. Expectetur ab animabus vestris ita incunde, & cum delectatione, quemadmodum pluuia a sitienti terra solet expectari: & descendant verba mea in corda vestra quasi ros quidam impingans.

Sicut imber super gramen, & sicut nix super herbam. Ipsę etenim herbę atque olera huiuscemodi præcipue irrorationibus, atq; irrigationibus gaudent, & statim crescunt, quas propheta imitari nos prorsus cupit.

Quia nomen domini vocauit, date magnificentiā deo nostro. Quia iā vocauit nomen domini, & de eo etiā dicturus sum, idcirco ante huiusmodi sermonē, magnificate deū, hoc est, laudate eū, antequā verba mea audiat. deinde dicere incipit.

Deus vera opera eius, & omnes vię eius, iudicia. Deus vera opera eius, dei scilicet. vera autē, hoc est, nō falsa, sed stabilia & firma: vel irreprehensibilia, & recta. est autē idioma hoc Hebraicū, per vias etiā, opera intelligit. omnia, inquit, opera eius, tam ea, quę in sermone, q̄ ea quę in actione consistunt, vera sunt: nec tātum vera sunt, sed ipsum etiam iudicium, hoc est, ipsa iustitia, appellari possunt. vel per opera (si magis placet) ea intellige, quę in actione consistunt: per vias vero, ea quę in ratione, atque in sermone.

Deus fidelis. Hoc est, fide dignus, & non mendax.

Et nō est iniustitia in eo. Quomodo enī potest in eo esse in iustitia, cū sit deus? gētiū autē dij, & mētiant, & iniuste agūt, quoniam multis iniuriā inferūt, & omnia peruersę faciūt.

Iustus & sanctus dominus. Iustus in iudicādo, sanctus ve-

CANTICVM

ro in omni actione, hoc est, mundus atque innocens.

Peccauerunt ne ei filij vituperabiles? Per interrogationem hic sermo efferendus est, & cum reprehensione. num, inquit, vituperabiles filij deo peccauerunt? Iudæos autem intelligit, qui dei filij appellati sunt, iuxta illud: filius meus primogenitus Israel. peccauerunt autem deo Iudæi, variis modis, quemadmodum in psalmo septuagesimo propheta latius docet.

Generatio obliqua & peruersa, hæc domino retribuitis? Huic dicto, euangelicum illud simile est: generatio obliqua & peruersa. tu ne, inquit, pro tantis beneficiis à deo acceptis, ingratitude hanc, & mandatorum cōtemptum domino retribuis? in eodem etiam psalmo propheta generationem obliquam & exasperantem eos appellauit.

Hic populus stultus, & non sapiens. Qui nec à variis potuit flagellis castigari, neque à lege erudiri. possunt etiam hæc verba ad Christum pertinere, in quem Iudæi peccauerunt, occidendo eum, qui tot ac tantis illos affecerat beneficiis. nam & docuerat eos, & ægritudines sanauerat, & dæmonia eiecerat. retribuerunt ei igitur pro tantis donis innumerabiles afflictiones, & tandem cruci illum affixerunt.

Nōne hic est pater tuus? Vel iuxta illud: filius meus primogenitus Israel, vel tanquam creator, per interrogationem vero hoc etiam legendum est.

Possedit te, & fecit te, & plasmavit te? Nōne, inquit, hic deus possedit te liberatum ab Aegyptiis: constituens nimium te sibi populum peculiarem. & quod maius est: nōne ipse fecit, & plasmavit te: iuxta illud: manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.

Memento dierum seculi. Dierum scilicet antiquorum.

Intelligite sanè annos generationis generationum. Cogitate, inquit, annos generationis generationum, hoc est, generationis antiquæ, quando scilicet genus Abraam clarum ac celebre esset apud omnes.

Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi seniores tuos, & dicent tibi. Atqui tam parentes quàm seniores diuina sententia veluti murmuratores atque exacerbantes deū, olim præmortui erant, quoniam igitur isti illorum erant filij, & nuper edocti, hortatur eos, ut interroget, & melius addiscat

SECUNDVM.

387

ab iis, qui adhuc erant superstites. Superstes autem erat adhuc ipse Moyses, & Iesab filius Naue, & Chaleb filius Sephoræ. per patrem igitur verisimile est, ut propheta seipsum intelligat, tanquam populi ducem, & legislatorem: per seniores vero, duos illos duces quos connumerauimus, Iesum scilicet & Chaleb tanquam antiquiores inter ceteros.

Quando diuidebat altissimus gētes, quomodo dispersit filios Adam, statuit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei, & factus est pars domini populus eius Iacob. Et dicent tibi, inquit, seniores illi, quod dispersit deus filios Adam: quando altissimus diuidebat gentes, & constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei: eorum scilicet angelorum qui cōstituti sunt, atque ordinati, ut gentibus præessent, hoc est, quod tot terminos gentium effecit, quotus erat numerus huiusmodi angelorum. quædam vero exemplaria habent: iuxta numerum angelorum dei, hoc est quod iuxta terminorum numerum statuit rursus angelum dei. quando igitur diuidebat deus gentes, & dispergebat filios Adam, super faciem omnis terræ, & statuebat terminos gentium, & quæ sequuntur, tunc populus eius, qui ex patriarcha descendit Iacob, quique electus fuit tempore Abraham, tanquam religiosissimi patris religiosissimum semen, tunc, dico, hic populus factus est pars domini. hoc est enim totius sermonis caput, quod illos potissimum docere voluit. vel angelorum exercitus deus per loca & regiones disposuit, ut malignas dæmonum potentias coercerent. nam nisi hoc factum esset, præ inuidia fortassis malignus dæmon vniuersos iam homines perdidisset.

Funiculus hereditatis sue Israel. Eandem repetit sententiā, quod Israeliticus populus factus est pars hereditatis. funiculum vero ideo dicit, quia hereditaria prædia fune inter hæredes dimetiri solent.

Satisfecit ei in deserto. Satisfactionem ei præbuit atque extra omnem indigentiam illum esse constituit.

In siti æstus, in inaquoso. Hoc est, in siti, quæ ab æstu prouenire solet, atque in inaquosa terra.

Circumdedit eum. Hoc est, custodia sua eum munivit.

Et erudiuit eum. Per legem scilicet datam.

Et custodiuit eum, quasi pupillam oculi. Eum inquam inter

CANTICVM

multas & bellicosissimas gentes pertransuentem. de custo-
dia autem pupillæ oculi dei. Etum est in psalmo 16.

Sicut aquila protegit nidum suum, & super pullos suos volavit. Nō
secus, inquit, seruauit eos dominus, atque aquila sacros
suos seruat in nido adhuc existentes, & quos semper cir-
cunvolat.

Expandens alas suas suscepit eos. Diuisis nimirum ac disten-
tis protectionis suæ alis, deus instar aquilæ eos suscepit.
perlitit enim propheta in metaphora, summam hoc pa-
cto dei in nos curam, ac sollicitudinem demonstrans.

Et suscepit eos in humeris suis. Quemadmodum scilicet aui-
la pullos in humeris suis suscipit. per humeros autem dei,
hoc in loco, patientiam, & longanimitatem ac sustinentiā,
vt ita dicam, eius intelligimus, & conseruandi potentiam,
ferentem eos ac dirigentem.

Dominus solus dux erat eis, & non erat cum eis deus alienus. Hoc
est alius deus, quales sunt falsi gentium dij.

Traduxit eos in fortitudinem terre. Quæ sequuntur futurorum
prophetiam continent: quæ propheta tamen narrat, vt iam
facta per fortitudinem autem terre, promissionis terram
intelligit, tanquam validam, ac fructiferam.

Nutritus eos fructibus agrorum. Hoc per se clarum est.

Expresit mel de petra. Per petram saxosa atque aspera loca
intelligit: quæ & ipsa, mel, ac fructus protulerunt suauissimos.
per mel etenim voluptatem intelligere debemus, vel a-
quas illas, quæ fluxerunt de petra. ob summā etenim earū
suauitatem ac dulcedinem, melli similes videbantur.

Et oleum de saxo durissimo. Petræ enim oliuas produxerunt,
ex quibus abundantissimè oleum subministrabat.

*Butyrum bouum, & lac ouium, cum adipe agnorum, & arietum fi-
liorum taurorum, & hircorum, cum adipe renum frumenti.* Hæc. l.
omnia comedebant. per adipem vero, pinguedinem deno-
tauit. per arietes autem hoc in loco mares agnos intelle-
xit. illorum enim feminas ad ferēdos fructus cōseruabāt.
per taurorum etiam & hircorum filios, vitulos atque hœ-
dos significauit: & per frumenti renes, summam illius pin-
guedinem. possumus etiam addubitare quomodo iubente
lege in Leuitico, non comedendum esse adipem, sed offe-
rendum esse deo in odore suauitatis, dicat nūc propheta,

SECUNDVM.

388

eos adipe implendos esse. Manifestum est igitur de bona
Apostolorum habitudine eum loqui, quorum doctrina fi-
deles pasti atque enutriti sunt. Apostoli etenim & agni e-
rant, propter infantiam nimirum & simplicitatem, quam
in Christo habebant: & Arietes atque Hirci, merito dici po-
terant, quia armentorum & gregum erant duces. Taurorū
præterea filiis comparantur, veluti qui bouū instar deo col-
lum subdebant. Bos quidem erat & Moyses, triturans atq;
arans Israelitarum animas. Quinimmo etiam & oues, ob
mansuetudinem. Boues simili modo erant Apostoli, quæ-
admodū ait Paulus. Nunquid deo, inquit, boues curæ sunt?
propter nos prorsus hæc scripta sunt. Etia Apostoli oues.
Ecce enim, inquit, mitto vos, sicut oues in medio luporū.
Ab his igitur omnibus animalibus Israelitæ lac expresse-
runt. Butyrum enim, inquit, & lac ouium comedebant, sci-
licet & bibeant.

Et sanguinem vuae biberunt vinum. Vinum etenim vuae san-
guis appellatur, ob colorem nimirum sanguini similem.

Et comedit Iacob, & impletus est, & dilectus recalestrauit. In fe-
licitate enim ob huiuscemodi bona populus constitutus,
exiuit, atque à fide, & dilectione dei recessit.

*Impinguatus, incrassatus, & dilatatus est, & dereliquit deum,
qui fecit eum, & recessit à deo saluatore suo.* Eadem manifestius
repetit contestans, prudentes ac securos eos reddere cu-
piens, vt par erat.

*Iritauerunt me, in alienis, in abominationibus suis exacerbauerunt
me.* Per alienos, dæmones intelligit, qui ob propriam pra-
uitatē à deo erant alienati. Quos etia abominationes vo-
cat. Est autem sermo ex dei persona: iritauerunt, inquit,
me in idolis, ea sibi constituentes in deos, atque illis sacri-
ficantes.

Sacrificauerunt dæmoniis, & non deo diis, quos non nouerunt. Hoc
est, ignotis diis, & non deo vero, quem cognosce-
bant.

Novi, & recentes venerunt. Huiuscemodi eorum dij de nouo
venerunt, hoc est, nuper dij apparuerunt.

Quos non nouerunt patres eorum. Hæc est ratio, quare novos
ac recentes eos venisse dicat.

Deum qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es dei nutriendi te.

CANTICVM

Qui generauit, hoc est qui creauit te. Pater etenim omniū nostrorum deus est, ratione scilicet creationis.

Et vidit dominus, & zelatus est. Iuste iratus est: zelus etenim proprie iusta ira est in re aliqua, quæ impiè commissa sit.

Et concitatus est deus propter iram filiorum fororum, & filiarum. Zelum & concitationem in deo intelligere debemus esse absque vlla passione, ut par est. Concitatus est autem propter iram, qua iratus est in eorum filios, qui sacrificauerunt sculptilibus Chanaan, quemadmodum declarauimus in psalmo cv.

Et dixit, auertam faciem meam, ab eis. Protectionem scilicet & custodiam meam, quæ illos tuetur.

Et ostendam quid erit eis in nouissimis. Et significabo eis ea, quæ in futurum illis euentura sunt, ut ante futura eis supplicia, dolorum sint participes.

Quia generatio peruersa est, filij quibus non est fides in eis. Hoc ipse etiam saluator ad Iudæos dicebat, generationem eos incredulam & peruersam appellans.

Ipsi prouocauerunt ire in non deo. Irritauerunt me, & zelo admodum commoueri me fecerunt propter eum, qui deus non est, quem tamen ipsi fecerunt deum.

Irritauerunt me in idolis suis. Ob idola scilicet quæ ipsi honorabant. Eandem autem manifestius repetit sententiam.

Et ego prouocabo eos in non gente. Quod latine interpres hic & paulo superius prouocare dixit, septuaginta interpretes expresserunt verbo *παρακαλέω*, quod verbum ultra significationem illam quam diximus, proprie magis etiam significat ad zelum commouere. Commouebo igitur, inquit, eos ad zelum propter non gentem, hoc est, ad inuidiam eos concitabo, atque inuidere illos faciā fidelibus scilicet Christianis, quos non gentē appellauit: eo quod fidelis populus per sese gens aliqua particularis non sit, sed ex omnibus gentibus congregata.

In gente insipienti irritabo eos. Per gentem insipientem, eosdem fideles intelligit, ob veterem nimirum amentiam atque errorem, in quo ante fidem, versabantur. Propter fideles igitur, eos inquit, irritabo. Neque enim ludæis adeo molestum est se & promissa terra priuatos esse, & dispersos inter gentes, quantum eos stimulat Christianorum splen-

SECUNDVM.

189

dor, scilicet, & gloria.

Quia ignis incensus est ex excarescentia mea. Hoc, & quæ sequuntur, ad timorem atque ad diuinam indignationē indicandam dicta sunt.

Accendetur usque ad infernum inferius. Ignis nimirum omnia comburens, quando deus fuerit indignatus.

Comedet terram & germina eius, comburet fundamenta montium. Tanta scilicet erit illius ignis efficacia. Cum autem de diuinæ excarescentiæ viribus docuerit, sermonem suum deinceps ad Iudæos conuertit, qui eum irritauerunt.

Congregabo in eos mala. Afflictiones nimirum & supplicia.

Et sagittas meas consummabo aduersus eos. Quæ superius mala appellauit, nunc sagittas dicit, ut potè quæ feriunt, & occidunt. Complebo, inquit, omnes sagittas meas, nullam illarum relinquam, quam in eos non mittam.

Liquefacti sunt, & esu auium. Erunt. scilicet liquefacti tam à fame, quam ab esu auium: eo quod bello vigerentur, obsidione, fameque, & esu quarundam auium: quas cum ob ciborum indigentiam comederent, magis tabescebant, ob nocumētum nimirum quod ab illarum auium carnibus proveniebat: vel quia ipsos iam penè fame consumptos, immisit à dei ira volucres deuorabant: atque hoc pacto partim fame tabescebant, partim ab ipsis anibus perdebantur.

Et opisthotonos immiscabilis. Erit scilicet in eis. Est autem Opisthotonos ægritudo quedam, quæ posteriores corporis partes vi quadam extendit, atque amarè excruciat.

Dentes ferarum mittam in eos, cum indignatione trahentium super terram. Ferarum trahentium super terram, pro quæ trahuntur seu deferuntur. Verisimile enim est dracones contra illos iruisse. Vel per ferarum dentes, sequitiam atque crudelitatem hostium intelligit: à quibus tanta perpetiebantur mala.

Foris filii orbabit eos gladius, atque in penetralibus paues. Nam & intus insidiæ illis parabantur, domesticosque non minus quam hostes timebant. Omnia vero hæc euenerunt Iudæis, modo hæc, modo illa, cum sæpius oblecti fuerint: præcipue tamen hæc verificata sunt post domini mortem.

Adulescens cum virgine. Subintellige occidetur. Imperfe-

Interpretatio
vos.

CANTICVM

Etus enim perſepe eſſe ſolet comminatorius ſermo.
Lactans cum confecto ſene. Confecto, hoc eſt, perfectio atque
etate confecto. Et dum extremas hominis etates comme-
morauit, eas etiam quæ in medio ſunt ſubnotauit.

Dixi deſpergam eos. In ſeruitutem ſcilicet inter gentes.
Ceſſare ſaciām ex hominibus memoriam eorum. ſi non ob inimicorum
iram, ne diutius permaneant. Dixi me illorum memoriam ex-
tincturum, ne diutius in hac gloria permaneant, ne ampli-
celebre ſit eorum nomen: atque hoc iam eſſeciſſem, ſi iam
diu nō detineret ob meā irā erga impios eorū inimicos.
Et ne ſiſſent irruerent aduerſarij. Et ne aduerſarij calamitati-
bus eos eſſe debilitatos cernentes, vnā aduerſus illos im-
petū facerent, & viribus propriis ſuperalle ſeſe eos exiſti-
marent.

Ne dicerent, manus noſtra hæc excelsa. & non dominus fecit hæc.
Hæc ſcilicet quod contriti & ſuperati fuerint.

Quoniam genus eſt, quæ perdidit conſilium. & non eſt in eis ſcietia.
Gens inconfulta, atque imprudens, quæ nec ea conſulit,
quæ ſalutaria ſunt, nec intelligit. In quibuſdam enim deo
placuit, in quibuſdam vero eum exacerbauit.

Aggredior

Non ſapuerunt intelligere, omnia hæc ſuſcipiant in futuro tempore.
Nō ſapuerunt nec prudentes fuerunt vt cauſam intelli-
gerent, cur à deo hæcenus diſperſi non fuerint, & cur eo-
rum memoria extincta non ſit: nec prudentes fuerunt, vt
diuino cultui incumbere. Quod reliquum eſt igitur, præ-
dictas penas in futuro tempore ſuſcipient: quemadmodū
poſtea vere accidit, quando mortuo domino, Iudæi rabidi
ac furorantes in Chriſti apoſtolos, Romanis à deo in exter-
minationem ſunt traditi.

Quomodo perſequetur vnus miles. & duo commouebunt decem mil-
lia: niſi deus vendidiſſet eos, & dominus tradidiſſet eos. Admirabun-
tur propheta quærit quomodo vnus Romanus miles tūc
mille Iudæos perſecuturus ſit, & quomodo duo Romani
plura Iudæorum millia commouebunt, cum hoc præter o-
mnium opinionem & ſenſum eſſe videatur, niſi deus eos
aperte in perditionem tradiderit. Vel, quod ait, vendidiſ-
ſet, ſeruitutem indicat, quam ſuſtinnerunt, tradidiſſet ve-
ro, perditionē atque interitum. Multi etenim eorū in ſer-
uitutem redacti ſunt, reliqui vero occiſi.

SECUNDVM.

390

Non enim ſunt dij eorum ſicut deus noſter. Dij inimicorum ſci-
licet, hoc eſt, gentium, quæ in circulo Iudæorum ſunt, ta-
les non erant, vt tanta ac talia cultoribus ſuis præſtare poſ-
ſent beneficia.

Inimici autem noſtri inſipientes. Hoc eſt, non intelligentes.
Neque enim ea ratione nos ſuperant, quod viribus ſimus
inferiores. Alia etenim eſt noſtræ captiuitatis ratio: illa ni-
mirum, quod ſic traditi ei ſumus à deo, qui omnī ſua ope
nos ſpoliauit, quæ antea protegere nos ſolebat.

Ex vinea enim Sodomorum vinea eorum. & pampinus eorū ex Gomorra.
Quemadmodum ij, qui patriarchæ Abraham veſtigia ac
mores imitantur, illius etiam filij dici ſolent, hoc eſt, filij
Abrahæ, ita etiam ij, qui Sodomitarum & Gomorreorum
ſcelera amplectuntur, ab illis genus trahere dicen di ſunt,
propter vitiorum ſimilitudinem. Per vineam igitur radi-
cem eorum intelligit, non eam, quæ eſt ſecundum carnem,
ſed vitiorum radicem, per pampinos etiam, noua ſclerū
germina, veluti productiones quaſdam vitiorum appel-
lauit.

Et vna eorum vna fellis, racemus amaritudinis eorum. Cum vi-
neam & pampinum dixerit, conſequenter & vñe memi-
nit & racemi, perſiſtens in metaphora. Per vnam vero il-
lorum fruſtus, hoc eſt, opera atque actiones intelligit, quæ
fellis in morem amara eſſe dicit: quia inſtar fellis anima-
rum agricolam ob ſuam malignitatem amaritudine quo-
dammodo conſciunt. Racemus etiam eorum, racemus eſt
amaritudinis: vel racemus amaritudinis eſt racemus eorū.
Idē eſt autem hoc in loco vna & racemus.

Furor draconum, vinum eorum. & furor aſpidum, immedicabilis.
Quemadmodum eorum actiones vnam appellauit, ſic & e-
orum doctrinam, quæ ab huiusmodi actionibus prouenit,
vinum appellat: nec ſimpliciter vinum, ſed vinum furorē,
ſeu excaſcentiam draconum, atque aſpidum, propter
efficaciam nimirum ad vitia, atque ad perditionem: vnde
immedicabilē etiam eā eſſe dixit, hoc eſt, immutabilem.

Nōne ecce hæc omnia congregata ſunt apud me. & ſignata ſunt in
theſauris meis: Sed quæ nam hæc ſunt, quæ apud ſe congre-
gata eſſe dicit: pene nimirum, & ſupplicia. Eſt autem
ſermo ex dei perſona dicentis: Nōne ecce hæc omnia

CANTICVM

parata sunt apud me? & conseruantur in thesauris meis: ut opportuno tempore ea in Iudæos immittam? Per dei autem thesauros, illius constantiam aut patientiam intelligere possumus.

In die ultionum retribuam. Sed quæ nam sit ultionis dies audi. In tempore quando lapsus fuerit pes eorum. Cum in grauissima lapsi fuerint peccata, in necem scilicet domini. Tunc etenim immitti ceperunt supplicia aduersus eos, & quando in itinere quo ad deum ferebantur, supremo omnium errore errauerunt.

Quoniam prope est dies perditionis eorum. Tunc scilicet quando eorum pes lapsus fuerit. Illum autem diem intelligit, quando ciuitas Hierusalem capta ac prorsus euersa est.

Et adfuit parata vobis. Mala nimirum quæ vos comprehensura sunt.

Quoniam iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis consolabitur. Iudicabit quidē, & condemnabit populum suum Iudæicum, tanquā legis transgressorem, & deo inimicum: in seruis autē suis, qui in Christo crediderint, consolabitur & placabitur. vel quia græca distinctio *παράκλησις*, non tantum consolari significat, sed aduocare: dic quod in seruis suis aduocabit, hoc est, aduocatus ab illis fleatetur, & exaudiet eos.

Vili enim eos dissolutos, & deficientes in inductione & remissos. Eos. scilicet Iudæos. Inductionem autem propheta, ultionis tempus appellat: iuxta quod alius propheta ait: quid facies in die inductionis. Vidit igitur eos male ac misere afflictos, verum nunc de alio loquitur tempore, quando scilicet Iudæi idola adorauerunt, & traditi sunt in captiuitatem.

Et dixit dominus ubi sunt dei eorum, in quibus confisi sunt in eis. Quod ait in quibus in eis, idioma est Hebraicum, vt sæpe diximus.

Quorum adipem sacrificiorum eorum comeditis, & bibitis vinum libaninum eorum. Quorum sacrificiorum, inquit, adipem comeditis, eis nimirum sacrificantes.

Exurgant & auxilientur vobis, & fiant protectores vestri. Ironicus est sermo: si possunt, inquit, exurgant.

Videte videte, quia ego sum. Ab iis, inquit, quæ passi estis & patimini, scitote & certi efficiamini quod ego sum, quodque illi non sunt. Ego etenim eo nomine appellor qui sum: seu qui est.

SECUNDVM.

391

Et non est deus prater me. Me, inquam, vnum in Trinitate ac trinum in vnitatem.

Ego occidam, & viuere faciam. Facillime etenim hoc atque illud possum perficere.

Potentiam, & ego sanabo. Affligam eos suppliciiis, & rursum misericordia tactus, curabo eos qui conuersi fuerint ad me.

Et non est qui eripiat de manibus meis. Eos scilicet qui morbo immedicabiles fuerint, & aduersus quos ego sententiam tulero.

Quoniam extollam in celum manum meam, & iurabo dextera mea. Eorum scilicet hominum ritu, qui tunc iurabant. extendebant enim manum in celum. Per deum illum iurantes qui in celo est, vel iurabo per dexteram meam.

Et dicam, viuam ego in seculum. Nam ex quo antiqui olim iurantes dicere solebant, viuam dominus, atque hoc maximū erat eis iuramentum, ita & ipse deus nihil aliud habens se ipso maius, per quod iuraret, per semetipsum iurat, dicens: viuam ego in seculum. Deinde apponit quid iurauerit.

Quoniam acuiam tanquam fulgur gladium meum. Ex hoc loco propheta rursus de extremis loquitur malis, quæ Iudæi à Romanis passi sunt. Acuiam, inquit, gladium meum, & lucebit vt fulgur, atque ex solo aspectu timorem incutiet. Gladium autem suū & sagittas suas deus Romanorum gladios vocat, eo quod sua sententia in Iudæos immitterentur.

Et arripiet iudiciū manus mea. Per iudiciū ultionem intelligit, per manum autem dei, potentiam illam quā deus habet in puniendo.

Et retribuam ultionem inimici. Hoc est supplicia ac penas. Inimici autē Christi, occisores Christi sunt: vel inimici dei patris, quoniam illius filium occiderunt. Potest enim hic versiculus tam ex patris, quam ex filij persona proferri.

Et in qui oderunt me, retribuam. Eandem repetit sententiam, dei hostes magis ac magis perterrens.

Inebriabo sagittas meas à sanguine, & gladium meum comedit carnes. Romanorum sagittas & gladios deus suos facit, vt diximus. quod vero ait, inebriabo & comedit, metaphoricè dixit. translatū est enim hoc ab animatibus ad inanimata.

A sanguine vulneratorum & captiuitate. Cum inebriaturū

CANTICVM

Se dixerit sagittas à sanguine, dicit etiam de quo sanguine loquatur, de vulneratorū nimirū, & de captiuorū sanguine.

À capite principum gentiū. Simili modo, cum gladiū suū dixerit, carnes māducaturū esse, addit de quibus nā carnibus intelligat, dicens: quod à capite principū & gentiū: quo sermone comminationē suā magis timendam reddidit. Significat autem totū à parte. Per principes vero ipsos pōtīfices. scribasque, & populi seniores intelligit. Per gētes vero Iudaeorū multitudinem, quē in variis Palestinae prouinciis praefecturis cōstituta erat: quas ideo gentes appellat, quia gentium instar viuerent, & legē transgrediretur.

Lætami celi simul cum eo. Per cēlos puto prophētā cēlestes appellare potentias, vel etiam ipsos cēlos. Lætami autem ob immensū gaudium, quod Christus in carnatione sua omnibus largitus est, tā iis qui in alto erāt quā iis qui inferius: & lētami simul cum eo, Christo nimirū, qui praedicta omnia comminatus est.

Et adorent eum omnes angeli dei. Gratias ei agant, glorificent eum. Nam si iuxta saluatoris vocem, gaudium magnū fit in cōlo, super vno peccatore pēnitentiam agente, quāto magis exultandū est in tanto ac tali humani generis beneficio: fugato scilicet errore, introducta veritate, hominibusque in cēlum admissis, & conuersantibus cū angelis.

Lætami gentes cum populo suo. Per populum quidem eos intelligit, qui ex Iudaeis crediderunt, per gentes vero, eos qui ex variis gentium populis accesserunt ad fidem. Lætami, inquit, vos qui in vnam causam pulchri pastoris congregati estis, atque in vno spiritu cum patre conciliati.

Et innascent ei omnes filij dei. Et fortes fiant ab eo aduersus dēmonū certamina illi omnes, qui per sacri baptismatis regenerationē à deo in filios fuerint adoptati. Quāda vero exēplaria habent: & fortificent eū, ipsum scilicet populum dei. Per filios autē dei, sanctos intelligimus apostolos, atque eorum successores, tanquam qui deo proximiores sint ac magis familiares, & propter cōuersationem, & propter dignitatē, & fortificent eum, hoc est, coadiuuent & fortiores reddant, quasi maximo indigentem auxilio.

Quoniam sanguinem filiorum suorum vleiscetur. Rursus Iudaeorum pēnas praedicit, quod scilicet filiorū suorum, pro

TERTIVM.

393

phetarum nimirum, atque apostolorum sanguinem, qui ab illis effusus est, vleiscetur per Romanos.

Et vindicabit. Et vere, inquit, eorum mortem vleiscetur.

Et retribuet vindictam inimicis, & iis qui oderunt eum, retribuet. Hoc etiam superius dixit, ex dei persona. Immoratur autem huic prophētā, & comminationi, cupiens hoc pacto eos, prae maiori timore ad se conuertere.

Et expurgabit dominus terram populi sui. Exterminatis scilicet omnibus prauis hominibus, & ablato illinc omni vitio per Romanos, & desolata prorsus terra illius populi, soli dei populus dicebatur. vel aliter: expurgabit Palestina prouinciam, quae est terra noui populi sui, à Iudaeorum iniquationibus & spurciis mundam eam reddens.

Canticum Annae matris Samuel.

Habetur hoc canticum in primo Regum libro, quo beata Anna non solum deum laudat, ob accepta beneficia, quod scilicet ventris fructum acceperit, atque à sterilitatis infamia fuerit liberata, sed variis etiam res praedicit: veluti quae & prophetam pepererat, & prophetica gratia participi effecta fuerat.

CANTICVM III.

Innatum est cor meū in domino. Cor meum, quod ob sterilitatis dolores laxatū, & molle effectum fuerat, nunc confirmatum est, consolidatūq; & corroboratū à domino. *Exaltatum est cor meum in deo meo.* Exaltata est gloria mea propter deum meum. Nam post filij partum gloriam adeptus sum.

Dilatatus est os meū super inimicos meos. Apertū est os meū, & maiori cū libertate atq; impetritē admodū locuta sū. Per inimicos autē eius, intelligēdi sunt Pheneena altera vxor Helchang viri ei, atq; illi cognati: quousq; de Anna sterilitate exultauerāt, & multis idcirco eā op. pbiis affecerāt.

Lætata sum in saluari tuo. Quod scilicet in me factū est. Salutem enim mihi praestitit haec proles, cum antea prae immenso atque immoderato dolore periclitarer.

CANTICVM

Quia non est sanctus sicut dominus. Purus scilicet ac mundus, qui nullam alicui occasionem mali præstat, sed omnia cum ratione administrat.

Et non est iustus sicut deus noster. Neque enim sustinuit me amplius in miseria versari, & male audire.

Et non est sanctus præter te. Qui videlicet vere ac proprie sanctus sit, tu etenim natura ipsa sanctus es, & sanctitatis fons.

Nolite gloriari, & nolite loqui sublimia ad excellentiam. Sermo est ad Phenennam atque ad illius cognatos, & per eos ad omnes alios, qui in felicitate aliqua constituti gloriantur. Nolite loqui, inquit, sublimia propter excellentiam atque præstantiam vestram.

Neque exeat magniloquentia de ore vestro. Hoc per se clarum est.

Quoniam deus scientiarum dominus. Quoniam dominus, inquit, deus est scientiarum: qui non apparentia tantum atque aperta cognoscit, sed ipsa etiam occulta. unde temeritate & iactantiam vestram, & meam quoque humilitatem perspicies, iuste inter nos indicabit.

Et deus preparans studia sua. Sibi ipsi dispensationes præparat, vel præparat consilia sua, quæ nã autem hæc sint, audi.

Arcum potentium debilitavi, & debiles accincti sunt robore.

Per arcu vires seu arma intelligit. In vniuersum autem orationem suam profert. quamplurimis enim cõueniunt hæc verba, deinde magis particularem addit sermonem, dicēs.

Repleti prius pauperibus dimiaui sunt. Hoc est effecti pauperes.

Et esurientes dimiserunt terram. Terram dimiserunt, in qua ob mercedem ærumnose fatigabatur, vel dimiserunt colere terram, atque esse amplius agricolæ, effecti nimirum terre atque agricolarum domini, & diuites demum ex pauperibus.

Quoniam sterilis peperit septem, & quæ multa erat in filiis, infirmata est. Hic sermo etiam priuatim ac particularem respicit casum. Per sterilem enim, seipsam intelligit, quæ dei ope septem filios, hoc est multos peperit. Solent enim Hebræi septenario numero vti, quoties multitudinem volunt exprimere, quemadmodum in psalmis præmonstrauimus, quod si historiam dicas vnius tantum filij meminisse, illud responderi potest, quod Samuel dignum pro multis esse intelligat.

Fuit

TERTIVM.

393

Fuit etiam Phenenna multa in filiis, utpote quæ multos peperit, & infirmata est, eo quod à priori decidit superbia, & quia Anna à viro suo deinceps magis amata est. Iuxta anagogen, per sterilem intelligere possumus ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim instructuosa fuit, & postmodum recepto fidei ac religionis semine multos peperit filios. Contra autem Iudeorum synagoga olim multa fuit in filiis, multos enim olim peperit prophetas, multosque sanctos & iustos viros, verum postmodum infirmata est: quia gloria eius & sanam ecclesia ex gentibus collecta superauit.

Dominus mortificat, & rursus riuificat. Omnia nimirum potest. *Deducit ad infernum, & reducit.* Reduxit enim illinc non tantum Lazari aut filij viduæ & filie Archisynagogi animas, sed omnes etiam alias, quando nimirum illuc post passionem suam descendit.

Dominus pauperem facit, & ditat: humiliat, & exaltat. Hæc autem frequentissime fieri videmus.

Elevat à terra pauperem, & de stercore erigit inopem. Eleuat à terrenis atque ab humanis cogitationibus eum qui in vitis pauper est, aut vitiorum diuitias abiicit: atque erigit ab affectuum & passionum fectore pauperem, non illum dico qui fortunæ bonis pauper sit, sed eum qui pauper sit spiritui: vel eum qui prauitatis ac malitiæ, & scelus omniū sit pauper, quod vero ait: de terra, magis ex sequentibus verbis declaratur, cum ait: de stercore.

Ut sedere eum faciat cum potentibus populi. Hoc est cum populi principibus.

Et thronum gloria habedites. Hoc est, ut principis locum adipiscatur & sedem.

Qui dat preces peccanti. Hoc est, qui ad finem promissionis perducit quæ cuiunque factæ sunt. Per ipsum etenim deum, omne bonum ad finem perducitur, vel qui dat petitionem petenti, sicuti & ipsi Annæ tribuit quod petebat.

Et benedixit annis iusti. Hoc est vita iusti.

Quia non inualefcit potens vir in fortitudine sua. Sed in deo scilicet, atque ideo Christus postmodum dicebat: sine me nihil potestis facere.

Dominus debilem facit aduersarium suum. Hostem atque inimicum suum.

Ed

CANTICVM

Dominus sanctus. Per omnia etenim diuinam potentia iustitiamque & benignitatem laudat.

Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur potens in potentia sua, & non gloriatur diues in diuitiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur si intelligit & cognoscit dominum, & si facit iudicium & iustitiam in medio terra. In hoc, inquit, gaudeat & lateatur in intelligendo atque in cognoscendo dominum, quod scilicet deus est, quod dominus est, quod creator, quod sapiens, quod omnipotens, & alia huiusmodi atque in hoc etiam lateatur, quod facit iudicium & iustitiam in terra.

Dominus ascendit in celos. Prophetia est de Christi assumptione.

Et intonuit. Simili modo hic prophetia cōtioetur de sancti spiritus descensu. Facta est enim, inquit, vox de celo repente, futura autē p̄dicat prophetia lege, veluti iam facta.

Ipsē iudicabit extrema terra cum sit iustus. Hoc quoque ad vniuersalis iudicii prophetiam pertinet. Per extrema autē terre vniuersum terrarum orbem significauit: vel homines ipsos qui ex terra sunt.

Et dabit fortitudinem regibus nostris. Regi nimirum Dauid, atque eius successoribus, atque hæc verba etiam prophetia non carent, tunc temporis enim Iudæorum populus regibus nondum, sed iudicibus regebatur.

Et exaltabit cornu Christi sui. Hoc quoque de Christo p̄dictum est, cuius potentiam & gloriam deus super cælum exaltauit, super cælum enim, inquit, gloria eius.

Canticum Abbaeum propheta.

Habetur hoc canticum in libro prophetiarum ipsius Abbaeum, in eoque domini nostri incarnationis præsignatur.

CANTICVM IIII.

Domine audiui auditum tuum, & timui. Intellectu meo inquit, audiui auditum tuum, hoc est, auditū de te quod scilicet incarnandus es, & p̄ summo stupore timui, admirans quo pacto is qui cælo non capitur, complectendus sit à virgine, & quomodo

QVARTVM.

194

Intolerabilis ignis forno debeat commisceri.

Domine consideraui opera tua & stupefactus sum. Admiranda nimirum opera vite atque conuersationis tue in carne, & salutare passionis tuas.

In medio duorum animalium cognosceris. Per animalia, duo Cherubin intelligit, quæ ex utraque parte propitiatorij posita erant, in quorū medio deus olim à sanctis viris cognitus est, cū ad eos loqueretur. Ait igitur quod dominus ille, qui incarnandus est, cognoscetur interim in medio duorū Cherubin. Tu, inquit, in medio eorum cognosceris, atque illic tanquam patri tuo equalis opportuna populo dabis responsa, vel cognosceris ab iis qui huiusmodi cognitione digni sunt, & est futurum tempus pro p̄terito. Quidā vero dictionem græcam *ἐν ὧν*, non accentu paroxytono, quæ animalium significat, sed circumflexo legentes *ἐν ὧν*, videlicet quæ vitarum significat, per duas vitas, duas viuēdi cōuersationes, seu modos intelligunt: alteram nimirū iuxta antiquam legem, alteram vero iuxta euangelium, in quarū medio Christus cognitus est. Quippe qui ab Apostolis, atque à discipulis suis, eo tempore cognitus est, & tunc incarnatus, quando antiqua lex finem, & noua initium sumpsit.

Dum appropinquant anni cognosceris. Annos incarnationis dicit, tunc enim, inquit, in carne cognosceris, quando conuersationis tue tempus aduenerit.

Dum adfuerit tempus demonstraberis. Eandem sententiam, sed manifestius repetit.

Dum perturbata fuerit anima mea in ira, misericordiae memor eris. Quando anima mea timore affecta fuerit, te nimirum iratum sentiens, tunc misereberis mei. Qui vero iratum deū timet, peccatorum suorum continuo poenitentia agit. Poenitentium autem hominum semper misereatur deus. Hoc igitur sermone docemur, quod deus peccatoribus facile conciliatur.

Deus de Theman veniet. Theman notus interpretatur, vel auster. Deus, inquit, ab austro veniet, hoc est, egrediatur ex Bethleem. Illic enim natus est secundum carnem. Sita autē est Bethleem ad Hierusalem in australi plaga.

Et sanctus de monte umbrato dens. Eundem etiam sanctum appellat. Ita enim antiqui per sæpe appellare deū solebāt.

Dd ij

CANTICVM

veluti qui & natura sanctus sit, & qui sui participatione alios sanctificat. Mons vero umbrosus & densus est beata virgo, mons quidem, tanquam omni creatura sublimior, umbrosa etiam quia à diuinavirtute obumbrata est. Virtus enim, inquit, altissimi obumbrabit tibi. densus etiam esse dicitur hic virginalis mons propter impenetrabile virginitatis mysterium.

Operuit celos virtus eius, & sapientia sua plena est terra. Hæc verba summam virtutem & summam Christi sapientiam declarant: humanam autem dico sapientiam, hoc est, humanitatis Christi. Virtutem autem eam intelligit, quam in operibus atque in miraculis ostendit: sapientiam vero quã in sermonibus atque in doctrina. Altera etenim cœlestium potentiarum virtutē opperens, magnitudine sua eas superauit: altera vero totum mundum impleuit. Quædã etiam exēplaria pro sapientiæ habent laudationis. Virtutē enim sequitur laudatio. vel secundum beatum Isidorum, sermo de diuina substantia maior est quacunque angelica multitudine. Gloria enim, inquit, domini opperit sermonem, hoc est, omni sermone est maior, & non dixit naturam, à qua est gloria: sed gloriam quæ est ex substantia.

Et lumen eius vt lux erit. Per lumen, euangelium intelligit, quod iis illucet, qui in erroris nocte atque in peccatorum sunt tenebris, quodque viam ad veritatem atque ad salutem ostendit. Hoc igitur lumen erit, vt lux, mundum nimirum atque immaculatum.

Cornua in manibus eius. Per cornua quidem, regna intelliguntur, propter honoris sublimitatem, & propter robur ac fortitudinem in pugnando atque in defendendo: per manus vero diuina intelligitur potentia, seu dei dominiū. omnium enim deus dominatur.

& posuit dilectionem fortem potentia sua. Per euangelium effecit, vt dilectio fidelium indissolubilis atque infrangibilis esset à potentia sua, hoc est, ab ipso deo. quis enim, inquit, separabit nos à dilectione Christi?

Ante faciem eius ibit verbum. Verbum, seu sermo aliorum prophetarum: vel sermo præcursoris Ioannis. Ecce enim, inquit, ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te.

QVARTVM.

395

Et egredietur ad disciplinam iuxta pedes eius. Egredietur Christus ad erudiendum atque ad docendum homines, post huiusmodi verbum, seu sermonem prophetarum qui præcessit. Ipse enim sermonem huiusmodi ac penè illius vestigia sublequetur.

Stetit & commouebit terram. Stetit in terra, humanum in morem, genitus nimirum secundum carnem. Et commota est terra, hoc est, terreni homines, pertransētes nimirum ab errorum tenebris ad lucem veritatis vel stetit in cruce, & contremuit terra, contumeliam domini non ferens. Tremotus enim, inquit, factus est, & petre scissæ sunt.

Respexit & liquefacta sunt. Respexit in terram humano more. Est autem hoc dictum consequens præcedentibus. Et humiliatæ sunt demonum gentes, atque aduersarij omnes ordines in firmati sunt.

Confracti sunt montes violentia. Principes eorum cōtriti sunt. Hos etenim propter elevationem & superbiam, montes appellat. Per violentiam vero seu vim, insuperabiles Christi vires intellige.

Liquefacti colles æterni. Per colles eos intellige qui prædictis quidē mōtibus aliquāto inferiores sunt, aliis vero superiores: superiores, inquit, & maiores ad vitia. æternos autē ideo dixit, quia innumerabilibus penè annis, hæc tyrānidē exercuerant, ab ipso nimirum Adam, vsque ad Christum.

Itinera sua æterna pro laboribus viderunt. Longa ac diuturna itinera sua demones, quæ ad hominum perniciem disponunt, quasi laborem viderunt, hoc est, laborem tantum ea esse cognouerunt, & nihil aliud: quia Christus eorum tyrānidem statim deleuit, atque artes illorum euerit. Quidam vero legunt, itinera eius æterna, exponentes quoddam pontifices scribæ, ac seniores Iudæorum rationabilia Christi itinera fideles omnes instruentia, quæ æterna atque incomprehensibilia sunt, quæ ac labores viderunt, hoc est, labores prorsus esse existimarunt. Propter inuidiam enim ac vitia eorum onerosa eis esse videbantur.

Tabernacula Aegyptiorum formidabunt. Per Aegyptios, demones intellige, qui ob superbiam atque elevationem suam, ex luce, tenebræ effecti atque appellati sunt. Aegypti etenim interpretatur tenebræ. Eorum autem tabernacula, idola esse

CANTICVM

intelliges, in quibus habitabant. Hæc igitur idola Christi aduentum formidabunt. & quia propheta modo præterito tempore vsus est, modo autē futuro vitur, ne mireris, quia prophete omnes etiam cum futura prædicunt, promiscue omnibus vtuntur temporibus.

Et tentoria terre Madiam. Et quæ idolorum templa sunt in Madianitide regione. Erat autem regio Madian idolis plena, & supra omnes alios Iudæis finitimos populos, colebat simulachra.

Non in fluminibus irascaris domine, non in fluminibus indignatio tua, aut in mari motus tuus. Redimens olim deus populum Israel de Aegyptiorum tyrannide, illorum flumina atque aquas omnes in sanguinem cōmutauit ne biberent, ipsosq; Aegyptios in mari rubro necauit: in fluminibus nimirum atque in mari indignationem suam ostendens, atque ideo propheta noster ad deū nūc dicit: Domine qui nouū modo redēpturus es Israel, peto à te, ne simili, sed alio quodā modo ad salutē illius vtaris. Non irascaris in fluminibus neque in eis sit indignatio tua. nō sit etiā motus, atque impetus tuus in mari, motus, inquam, atque imperus puniēdi hostes: nō hoc pacto quēso sit aduentus tuus, nec huiusmodi supplicii inimicos tuos castigabis. Per primam autē & per vltimam plagam, omnes alias significauit. & aliter: cognata sunt mutuo inter se flumina & mare.

Quia ascēdes super equos tuos. Iste est redemptionis modus. Per equos autem apostolos intelligit, tanquam cursu celeres ad virtutem, & habenis diuinæ maiestatis obtemperantes, & ascensori suo requiem præstantes. Ascendit autem super eos Christus, per euangelij nimirum prædicationē, quod excurrentes illi per totum orbem tulerunt.

Ei equitatio tua salus. Hæc, inquit, equitatio tua, per huiusmodi equos salus mundi effecta est.

Extendens extendens arcum tuum ad sceptrum, dicit dominus. Verba sunt patris ad filium: filij enim arcus ipsi etiam apostoli dicuntur, per quos errorem & peccatum, ipsumque demonis regnū sagittauit. Hoc etenim regnū propheta sceptrum dæmonis appellauit Per Zachariā etiam alibi dominus ad Iudaicum populum dicit: extendi te, Iuda, mihi in arcum.

Fluminum terra scindetur. Per fluminum terram ipsam

QUARTVM.

306

intelligit Hierusalem, veluti prophetarum patriam, qui flumini instar rationalibus riuis eam irrigant. hæc autem terra Hierusalem scindetur, præ siccitate nimirum & siti, quando scilicet nullus amplius erit propheta, atque hoc, quia viuificos Christi riuis non suscepit.

Videbunt te, & parturient populi. Iudæorum nimirum populi qui Christum videntes, inuidiam parturierunt, & eodem pepererunt, vel populi, qui ex gentibus crediderunt, qui parturierunt religionem & genuerunt virtutem.

Dispergens aquas itineri. Subintellige verbum erit. aquæ autē itineris potabilia, atque dogmatica sunt Christi fluēta, quæ populis tradebat, quocunque accederet. circumibat enim Ielas ciuitates & villas, docens in synagogis earum.

Dedit abyssus vocem suam. Per abyssum, credentes intelligit, propter eorum scilicet multitudinem. nam & aquarū multitudo, abyssus dicitur per vocem vero hic, confessionem fidei in Christum significauit.

Altitudo phantasia eius. Alti nimirum sublimes ac præstantiores viri, qui in phantastica, vt ita dicam, atque in imaginaria huius mundi gloria, nobiliores putantur, ipsi etiam vocem dederunt. tales reges fuere ac principes, quorum multi in Christum crediderunt.

Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo. Christus nimirum, qui solis instar summa splendescit munditia, & credentiū animas illuminat, in crucem eleuatus est, vel eleuatus in cœlum Ecclesia quoque, quæ lunæ instar in præsentis vite tenebris atque in erroris nocte lucet, stetit in suo ordine: quia post crucem, & assumptionem domini stabilita est, in ordine suo, vt illis scilicet luceret, atque eos illuminaret, qui sub ea sunt.

In lucem iacula tua ibunt. Rursus per iacula, Apostoli intelliguntur, veluti iacientes, ipsumque errorem & demones feriētes. hi igitur ibunt in lucem, hoc est, vt prædicando illuminent. vel in lucem, hoc est, ad prædicationem. est enī prædicatio lux quæ eos illuminat qui peccati caligine sunt obtenebrati.

In lumen fulguris armorum tuorum. Arma quidem à Christo Apostolis data sunt, iustitiæ thorax, & salutis galea, Clypeus fidei, & gladius spiritus, & reliqua, quibus Apostolus

CANTICVM

Paulus fideles omnes armari iussit, vt huiusmodi armorum fulgore inimici fugentur.

In comminatione minues terram. Diminues nomen terræ Hierusalem, quæ eo vsque conspicua fuerat & celebris, antea enim comminatus fuerat per prophetas, & deinde ipse etiâ confirmavit, dicens: vñi credideritis quod ego sum, in peccatis vestris moriemini: & alia huiusmodi. hanc igitur terram nō emendam, minis tuis cōminues, & perdes.

Et in indignatione franges gentes. ludæos deiicies quos gentes, hoc in loco appellat, tanquam sanguinarios, & legis transgressores, huiusmodi enim vitiiis, ac sceleribus gentes abundabant, potes etiâ per gentes, demones ipsos intelligere, veluti hostes noui populi israel.

Exiisti in salutem populi tui. Ex deo enim, inquit, exiui, & venio.

Saluare Christos tuos venisti, Christos domini, illos esse intellige, qui pretioso eius sanguine, & sacratissimo sancti spiritus oleo, per baptismum vñi sunt, & quibus iussu est, vt demonibus, atque animi affectibus dominentur, & conregant cum Christo in regno patris.

Assisti in capita iniquorum mortem. Iniqui quidem demones sunt, iniquorum autem capita, vel eisdem demones intellige, veluti totum à parte: vel eorum maiores ac superiores, quorum mortem tunc subsequi dicimus, quando tyrannica eorum potentia, ita inefficax redditur, & destruitur, vt mortua penè esse videatur.

Extrasti vineula vsque ad collum in finem. Euangelici iugi vincula ad apostolorum colla inuoluisti, vel circa colla eorum: in finem autem, i. vt finem imponeres & prædictam tuam equitationem perficeres, vel in finem, hoc est, vsque ad finem.

Discedisti in extasi capita potentum. Potentum demonum principatus evertisti, seu occidisti eos, vt declaratum est, atque hoc, quia à dominio atque ab imperio tuo rebelles fuere, vel Romanorum gladio potentum ludæorum capita discedisti, atque in hoc tempore extaseos, hoc est, eo tempore, quando defecerunt à Romanis, vel quando in extasi fuerunt, hoc est, quando extra seipsos, atque extra mentem & prudentiam exiuerunt, quando scilicet tot prioribus flagitiis non satiati, illud etiâ perficere nuebantur, vt domini etiam discipulos

QVARTVM.

397

occiderent, potentum autem nomine, omnes etiam alios comprehendit.

Quantientur in eu. Turbabitur prius Apostoli in eis nimirum potentibus ludæis, ducentur enim ad eorum tribunalia, atque ab eis persecutionem & multa alia patiētur mala.

Aperient frenā suā, quasi inoplatester comedant. Aperient Apostoli frenā oris sui, & cum libertate omnes illos dissoluent timores, qui olim frenabant eorum ora, nec sinebāt euangelium cum libertate prædicari, hoc autem factū est, adueniente sancto spiritu, quando accepta ex alto potentia, profecti sunt ad prædicandum euangelium. aperient autem os suum adeo late, vt aperire illud solēt pauperes, qui in occulto comedunt, maiori nimirum edentes cum libertate.

Et eduxisti in mare equos tuos turbantes aquas multas. Per mare quidem hominum multitudinem intelligit, nam & superius abyssum eam appellauit, vel humanam vitam propter fluxum, & instabilitatem rerum omnium quæ in hac vita sunt, & propter quandam, vt ita dicam, saluginem atque abscuritatem gentiliū dogmatum, & opinionum non rectarum: & propter peccatorum amaritudinem, amara enim est ✱. equi etiam Apostoli dicuntur ob rationem superius traditam: quia, s. sessorem, atque aurigam Christum habentes, in illud mare inducunt, quod declarauimus, cōturbauerunt atque inueterauerunt aquas multas inanis gloriæ, multasque ipias atque irreligiosas doctrinas, vel turbantes, hoc est, mouētes atque agitantes aquas multas baptismatic tempore vñdique collectas & ad baptizandum præparatas.

Custodiui, & timuit cor meum à voce orationis labiorum meorum. Custodiui & sobrius fui, modeste vixi, & mihi ipsi caui à voce orationis labiorum meorum, hoc est, post orationem timuit cor meum.

Et intrauit tremor in ossa mea, & in me turbata est fortitudo mea. Hec passus est propheta cum diuina illuminatione futurā à ludæis Christi cædem spectaret, tremebundus enim ideo ac pavidus effectus est & turbatus, ne ipse fortassis ad illos dies esset peruenturus, in quibus aursi erant ludæi mortem illam committere. deinde rursus cognoscens se eoultque temporis peruenturum non esse, consolatur seipsum,

CANTICVM

dicens.

Requiescam in die tribulationis mee, & ascendam ad populum peregrinationis mee. In die huius tribulationis mee requiescā, omni scilicet timore solutus. sed cur requiescam? cur refri- gerabor? quia scilicet ad populum peregrinationis mee as- censurus sum, ita ut nunquam antea. vel quia transibo per mortem. per populum autem peregrinationis mee, san- ctos intelligit eiusdē peregrinationis comites & iam de- functos.

Quoniam ficus non fructificauit, & non erunt germina in vineis. Requiescam, inquit, moriens, quoniam postmodum venient Iudæi, qui ob tā grandes ausus exterminabūtur: & gaudeo quod peruenturus non sumusque ad illud tempus. eisdem au- tem Iudæos & vineas & ficū appellauit. ficum, eo quod ali- quando dulces fructus tulerint: & vineas, veluti qui olim dederint doctrinæ vinum, quod lætificat cor hominis.

Mentietur opus oliue, & campi non facient cibum. Eisdē rur- ſus oliuas appellat, & campos: Oliuas, quia aliquando virtutū fructus tulerint, & campos, quia olim frumentum illud bo- ni operis germinarunt, quod in superna solet horrea com- portari. cumque illorū sterilitatem prædixit, extermina- tionem quoque, atque euersionem illorum addit, dicens.

Defecerunt à cibo oves, & non sunt boues in præsepis. Per cibum hoc in loco pascua intelligit, & libros propheticos, quorū lectione animæ nutriuntur. Oves, inquit, quæ olim dei e- rant, defecerunt, eo quod consueto cibo ac solitis pascuis caruerunt. per boues etiam eosdem intelligit Iudæos, ve- luti qui olim virtutis operatores essent, & per præsepia sa- eros ac diuinos libros.

Ego autem in domino exultabo: & latabor in deo saluari meo. In eo, inquam, qui ante huiusmodi tempus aduocauit, & sal- uauit me à prædicta calamitate.

Dominus deus meus potentia mea. Qui potentiam mihi præ- stat ad virtutem.

Et ordinabit pedes meos in consummationem. Et pedes meos fi- stet in huius vitæ finem.

Et super excelsa deducit me. Ad virtutum culmen me dedu- cer, & ad altas ac sublimes contemplationes.

Vt vincam in canticis eius. Ita ut vincam, & vitia destruiam,

QVINTVM.

398

dum diuinas illius laudes cano, vel ut vineam canens ac laudans eum.

Oratio Esaie propheta.

Ex prophetis Esaie libris desumpta est præsens hæc oratio, quæ de Christo pertractat.

CANTICVM QVINTVM.

E nocte consurgit spiritus meus ad te deus. Per no- ctē, conuersionem & vitam legalem in- telligit, propter legis nimirum obscurita- tem & tenebras. Deus, inquit, scito quod spiritus meus, hoc est, quod ego ipse ex te nebrosa hac conuersione cōsurgo ad te,

Et quia Græca dictio *τετεῖ* non solum consurgere signifi- cat seu vigilare, sed mane & diluculo atque ante lucem id facere, conuenienter huiusmodi verbo propheta vs^o est ad te, inquit, deum intellectualem lucem, & iustitiæ solē cōsurgo atque ortum tuum præuenio. cōsurgere etenim ac vigilare videtur propheta ante lucem, qui ante Christi incarnationem talia ad illum loquitur. per spiritum vero hoc in loco prophetiam gratiam intelliges.

Quoniam lux mandata tua super terram. Quoniam euāgelica mandata tua lux sunt in terra. ob summam etenim mundi- tiam & claritatem eorum lucent, eosque qui in erroris atq; ignorantie tenebris ambulant, adeo illumināt, ut iter ac viā manifeste videant, quæ ad liberationem deducantur.

Iustitiam discite, qui habitatis super terram. Euangelicam dico iustitiam, de qua Christus dicebat, nisi abundauerit iustitia vestra plusquā iustitia scribarum & pharisæorum, non intra- bitis in regnum cœlorum. addiscite igitur hanc iustitiam illum habentes præceptorem, qui primus eam constituit.

Cessauit enim impius. Infidelis Iudæus & populus qui deum non colit, cessauit ablata potestate & gloria quam eousque habuerat, & Romanis militibus in prædam traditus est. hoc etiam in loco propheta, quæ futura erant tanquam iam fa- cta commemorat.

Non discis iustitiam. Euangelicam scilicet, ut declaratum

CANTICVM

estiatque hoc facis data opera obsurdescens, & voluntarie excutens, & doctorem huiuscemodi iustitiæ repudians.

In terra veritatem non facies. Veram, inquit, virtutem, qualis est Evangelica, non operaberis. Legalis enim virtus, umbra ac figura est veræ virtutis.

Tollatur impietas, ne videat gloriam domini. Tollatur ad perditionem, atque ad seruitutem exterminetur de terra, ne Christi gloriam videat, quæ à fidelibus glorificandus est. Hanc autem gloriam, sanctorum patrum vitam ac conuersationem, vt ita dicam, angelicam intellige. Similiter & discipulorum & ceterorum omnium illos imitantium, qui adeo fulgebunt, vt Christiano nomini claritatem & gloriam addece videantur.

Domine excelsum est brachium tuum. Brachium patris, est filius, & tanquam potens, & tanquam creator. Omnia enim inquit, per ipsum facta sunt. Laudans autem excelsum illum esse dixit, vel propter diuinitatis magnitudinem, vel propter virtutum excellentiam, quibus Christi humanitas abundabat. Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum. Per formam etenim quæ speciosus esse dicitur Christus, elegantiam & decorem animæ eius intelliges.

Et non cognouerunt. Iudæi scilicet nolentes ob summam eorum peruersitatem illum agnoscere. Oculos etenim ad lucem claudabant.

Cum autem cognouerint erubescant. Imperantis modo vitur Prophetæ pro futuro tempore. Hoc cognito, inquit, erubescant. Hoc autem, eo tempore factum est, quando milites, qui Christi sepulchrum obseruabant, reuolutum ab angelo lapidem annunciarunt. Tunc etenim adeo erubuerunt Iudæi, vt gratia obtegendi tantam ignominiam, multum militibus argenti dederint, vt quod acciderat tacerent. Vel in futurum fiet, quando in vniuersali iudicio veniet filius in gloria patris, & præbit cum sanctæ crucis signum, supra solis radios fulgentissimum.

Zelus comprehendit populum ineruditum. Zelus eorum in dei defensionem, vt Iudæi ipsi arbitrabantur. Irascebatur enim populus ille quod Christus æqualem se faceret deo. Est autem ineruditus Iudeorum populus & rudis, veluti qui à sacris & diuinis scripturis addiscere ea non valuit, quæ perti-

QVINTVM.

399

nebant ad Christum, nec prophetias de eo dictas. Nam etiam huiuscemodi legerent scripturas, præ summa tamen inuidia ac malignitate eas non intelligebant.

Et nunc ignis aduersarios comedet. Dictio nunc, hoc in loco, idem significat, quod semper. Perpetuus, inquit, ignis eos comedet. Vel ignis furoris, quo aduersus Christum & fideles omnes moti sunt, eos comedet, donec vixerint. Vel ignis Gehennæ in tempore retributionis. Vel, nunc, id est, propter hoc. Ea etenim ratione ignis eos comedet, quia Christum non cognouerunt. Fatua igitur, atque insipiens erit tunc eorum penitentia, eo quod perpetua illis afflictio erit post mortem.

Domine deus noster pacem da nobis. omnia enim reddidisti nobis. Petit Prophetæ ex eorum persona, qui fideles futuri erant, Christum sibi dari, qui pacificus dicitur, vt patri eos reconciliaret: qui etiam pax nostra dicitur, & mediator dei, & hominum. Hunc, inquit, Christum da nobis. Omnia etenim alia nobis reddidisti, hoc est, dedisti: legem scilicet, Prophetas, & ceteras admonitiones, quibus peccatores ad sanam conuersionem humanissime adducuntur. Hoc etenim solum nunc nobis necessarium est. Omnia etenim dedisti nobis, si hunc vnum etiam tribues, qui omnia potest.

Domine deus noster crea nos. In nouam scilicet creaturam, denuo nimirum creando nos ac regenerando per baptismum in nouum hominem, & detracta vetustate peccati, in nouum populum. Vel per Euangelium crea nos creaturam excellentem, & hereditatem præcipuam. Dabis enim vt alibi scriptum est, gentes hereditatem tuam.

Domine extra te alium non nouimus. Alium deum nescimas: quod propter falsos deos dictum est. Ex eorum autem persona est hic sermo, qui iam in Christum crediderunt.

Nomen tuum nominauimus. Inuocamus, predicamus, non tantum diuinum nomen tuum, sed etiam humanum.

Mortui autem vitam non vident. Ii nimirum qui animas mortuas habent ad fidem ob infidelitatis mortem: hi, inquit, beatam, atque æternam vitam non cognoscant, hoc est, in resurrectione Christum nesciunt. Ego enim, inquit, sum via, veritas, & vita.

Neque medici suscitent. Nec qui apud gentiles sunt Philo-

CANTICVM

sophi, aut Theologi, nec qui apud Hebræos scribæ & doctores, qui animarum medici esse videntur, illos ad vitam, quâ diximus, suscitabunt: sed nec ipsa idola, quibus, vt medicis per sepe utebantur, eos suscitabunt, aut exurgere eos facient à pœnarum ac suppliciorum fouea.

Propterea induxisti, & perdidisti, & induxisti omnem masculum eorum. Eo quod, vt diximus, mortificati sunt, dum adhuc viuerent. Perdidisti autem per Romanos, & de medio eorum potentissimos quosque abstulisti. Per mares etenim, eos intelligit, qui eloquentia, viribus, diuitiis, & gloria præstantiores, atque clariiores essent: ea nimirum ratione, quod mares feminis validiores sunt. Quod si huiusmodi homines exterminabit, tãto magis cæteros inferiores. Vel per mares, omnes in vniuersum intelligit, vel ipsos tantum masculos, veluti feminæ omnes superuixerint, & in captiuitatem deductæ sint.

Appone eis mala domine. Christi scilicet occisoribus. Per mala autem afflictiones, & supplicia intelligit, quæ ideo illis Propheta infligi optat, quia propter huiusmodi eorum rabiem eos oderat.

Appone mala illustribus terræ. Principibus scilicet qui vbiq; terrarum sunt. Quod ideo fieri optat, vt hoc pacto castigati, moderatiores in subditos reddantur, & temperatiores fiant.

Domine in tribulatione memores tui fuimus. Quoties enim affligimur, & castigamur, toties tui meminimus.

Domine in tribulatione modica, correptio tua nobis. Nec tantum, inquit, in magna afflictione, sed etiã in parua, sit nobis correptio tua. Neque enim tantum magnis, sed etiam modicis afflictionibus nos castigas, veluti sitiens emendationem nostram.

Et quemadmodum parturiens appropinquat partui & in dolore partus sui clamauit, sic & nos facti sumus dilecto tuo. Hæc verba Esaias de se & de aliis dicit Prophetis, quod quemadmodum parturiens mulier tempori appropinquat, vt pariat, & parturiens de teta doloribus clamauit, sic & nos sumus dilecto tuo. Appropinquant enim tempori, quo ex virgine nasciturus est, dolore comprehendimur: ob eorum nimirum perditionem, qui in errore sunt, & seducuntur, vnde ad deum

QVINTVM.

400

clamantes adiutorem illum inuocamus.

Ob timorem tuum domine in ventre concepimus. Ob timorem tuum, vt tibi scilicet placeremus, in animarum nostrarum ventre, prophetiæ semen concepimus, hoc est, in mente, atque in intellectu nostro, in quo thesauri instar contemplationes diuinæ reconduntur.

Et peperimus. Concepimus, inquit, in illo ventre, & postmodum per linguam, conceptum partum emisimus.

Spiritum salutis tuæ fecimus super terram. Gratiam scilicet prophetiæ tuæ: quam ideo salutem appellat, veluti quæ salutem præstat. Hanc, inquit, gratiam fecimus super terram, hoc est, constituimus inter homines, per scripta nimirum ac monumenta nostra. Prophetiæ autem gratiam eam intellige, quæ illis data est.

Non eademus, sed cadent, qui habitant in terra. Verba hæc ex Martyrum persona dicta sunt. Non vincemur, inquit, nos sed tyranni vincuntur, qui nos morti tradunt: ipsi, inquam, tyranni, qui relictæ sunt in terra.

Resurgent mortui, & exurgent, qui sunt in monumentis. Primo ac principaliter vniuersalem mortuorum resurrectionem prædicit, secundario autem fidelium renouationem: qui cum mortui essent, eo quod illorum animæ insensibiles, inefficaces, atque (vt ita dicam) emortuæ essent in iis actionibus, quæ pertinent ad virtutem, per Euangelij prædicationem resurrexerunt, & per baptismum, regenerati sunt. In tenebrosis enim olim atque in abominabilibus erroris dogmatibus, veluti in sepulchris quibusdam iacentes, erecti sunt ad clara ac veneranda religionis & fidei fundamenta.

Et lætabuntur, qui sunt in terra. Lætabuntur fideles, qui fuerint in terra, quod à dæmonis tyrannide liberati sint. Vel qui in terra fuerint, lætabuntur, quod iam cælorum regnum sint consecuti.

Ros enim qui est à te, medicina eis est. Per rorem, Euangelium intelligit, quo illi omnes sanantur, qui peccatorum flammis ambusti fuerint. Vel alia ratione, per rorem, Euangelium intelligimus: quia sensum ac paulatim animarum agris infunditur, vbi innata virtutis semina irrigat, atque ad fructificandum disponit.

Terra autem impiorum peribit. Terra autem infidelium, hoc

CANTICVM

est eorum animæ, cadent in sterilitatem virtutum. Atque in perditionem & supplicia, veluti quæ tanto vitiorum morbo laborent, ut immedicabiles sint, nec possint ab illa ariditate ac sterilitate, ad vbertatem deduci.

Vade popule meus. Hæc verba ex saluatoris persona ad nouum populum dicta sunt, iubentis illum Euangelij viam incedere.

Ingrede in penu tuum. Per penu, seu promptuarium, vniuscuiusque sepulturam intelligit, vel terram illam, in qua Adam ab initio abire iussus est ab angelo.

Oculude ianuam tuam, abscondere modicum quantum quantum. Hoc est, modicum, ac parum quid.

Donec transeat ira tua domine. Iram eam dicit, quæ in mundi consummatione aduersus impios & peccatores futura est, post quorum condemnationem assumet deus iustos ad regnum celorum, quemadmodum ex Euangelio didicimus.

Oratio Iona Propheta.

Presens oratio, quam Ionas Propheta orauit, cum adhuc esset in ventre ceti, ex illius libro sumpta est.

CANTICVM VI.

Latus in tribulatione ad deum meum. Per tribulationem afflictionem illam intelligit, qua detinebatur cum esset in ventre ceti, à quo absorptus fuerat.

Et exaudivit me. Statim enim agnouit Propheta se exauditum fuisse.

De ventre inferni clamorem meum audisti, vocem meam. Audisti vocem meam de ceti ventre emissam: quem infernum appellauit: eo quod viuentem absorpsisset, & absorptum detineret. Et iuxta quidem rerum naturam, atque ea, quæ cõtingerant, mortuus reputari poterat, sed diuina gratia vivebat. Audisti, inquit, cito clamorem meum, seu vocem clamantem ad te, atque inuocantem præ summo desiderio.

Proiecisti me in profunda cordis maris. Tu parasti ut illuc proicerer. Excitasti enim procellam his hominibus, quibus cum

SEXTVM.

401

cum nauigabam, & periculum constituisti, donec me sortito in mare proiecerunt, quemadmodum ipsa docet historia.

Et flumina circumdederunt me. Illa scilicet quæ insuunt in mare. Vel per flumina maris fluxus simpliciter intelligit.

Omnes eleuationes tuas, & fluctus tui transierunt in me. Per eleuationes tumidas fluctuum insurrectiones intelligit.

Et ego dixi abiectus sum ab oculis tuis. Quando, inquit, absorptus fui, dixi me eiectum esse à custodia atque protectione tua, & à prouidentia tua prorsus destitutum.

Nunquid appenam, ut videam templum sanctum tuum? Illud etiam reputavi, atque consideravi intra me: nunquid futurum sit, ut aliquando adhuc videam sanctum templum tuum, quod est in Hierusalem.

Circumsusa est mihi aqua, usque ad animam meam. Cetus quid in mari erat, & Ionas in ceti visceribus. Vel aliter: quia ipsa etiam viscera aquosa erant, ideo dicitur esse aqua circumfusum. Usque ad animam meam, vero dixit, ut ostenderet periculi magnitudinem. Deinde non corpus tantum, sed ipsam etiam animam, in aquis esse affirmat: & quod huiusmodi aquæ ad ipsam usque animam peruenerint.

Abyssus extrema circumdedit me. Extrema, hoc est, vltima & profunda. Ipsa etenim cete in profundissimis pelagi partibus degere solent.

Ingressum est caput meum in scissuram montium. Per montes insulas intelligit, quæ in nauigabili sunt pelago. Vel etiam montes, qui in insulis sunt. Vel montes huiusmodi æquoribus proximis, & usque in profundum abyssi peruenientes, qui scissuras habent sub mari, in quas per sæpe natantia cete ingredi solent. Ingrediente igitur ipso ceto in eas scissuras, ingrediebatur pariter & ipse Ionas propheta. Ingresum est, inquit, caput meum, hoc est, ego ipse, à parte totum significans.

Descendi in terram, cuius velles eius retinacula aterna. Aliquando enim cetus in profundam abyssum descendens quiescebat. Descendi, inquit, cum ceto in terram, cuius portæ perpetuo ingressos homines detinent. Eas etenim nullus vnquam effugit, qui eousque peruenerit. Perventes autem, seu seras, portas intelligit, & claustra, hoc est, ipsam detentionem.

E e

CANTICVM

Et ascendat de corruptione vita mea ad te domine deus meus.
Ex corruptione quidem ascendat, ne scilicet perdar, neque
corrumper à ceto, à quo veluti à perditione, aut corruptio
ne quadam complector. Ad te vero ascendat, hoc est, ad
templum tuum, in quo habitas.

Cum deficeret ex me anima mea, domini recordatus sum. Neque
ipsi etiam morti appropinquas recessi à memoria dei. Vel
aliter: memor fui domini, ut ad defensionem atque ad aux-
ilium meum illum inuocarem.

Et veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum. Oratio
mea, inquit, quā pro desiderio meo tibi offero, ut ascendā
ad te in vitam. Veniat, inquit, ipsa oratio, & perueniat ad te,
seu ad templum sanctum tuum, in quo habitas, ut dictū est.
Vel utinam sursum ad te rursus mea mittatur oratio, quē-
admodum antea à templo sancto tuo mittebatur ad te. So-
lebat enim Ionas in templo orare ad dominum.

Conseruantes vana & falsa, misericordiam suam dereliquerunt.
Ij qui inania ac falsa idola observant, & venerantur, ab ipsa
sorte persuasi, misericordiam illam suā dereliquerunt, qua
mei hactenus miseri sunt, & malis meis non parentes,
miserunt me in mare. possunt etiam hæc verba prophetiā
militum continere, qui domini sepulturam custodierunt,
ita ut Ionas qui typus, & figura fuit triduanę saluatoris se-
pulturę, de ea prædicat, quod ij, qui Christi sepulchrū in-
aniter, atque (ut ita dicam) falso observabant, corpus ete-
nim Christi clam ab eis surrexerat, quodque ij, qui dereli-
querunt salutem suam, hoc est, veritatem propter quam
futurum erat, ut deus eorum miseretur, atque hoc pacto
saluarentur, quod ij, inquam, muneribus corrupti, falsita-
tem ac mendaciū elegerunt, dicentes: Domini discipulos
noctu aduenisse, atque illius corpus furto ipsis dormienti-
bus abstulisse.

Ego autem cum voce laudis & confessionis, sacrificabo tibi.
In voce laudis, & gratiarum actione. Suam enim ipsius li-
berationem prædicat de ventre ceti.

Quicunque voui, reddam tibi salus mea domino. O salus mea,
inquit, reddā tibi domino meo omnia, quę pollicitus sum,
veluti sacrificium cum voce laudis, & gratiarum actio-
ne, aut siquid aliud huiusmodi pro salute mea noui. Que-

SEPTIMUM.

401

dam vero exemplaria habent, in salutem meam, hoc est,
pro salute mea.

*Oratio Azaria ex libro Danielis
prophete.*

CANTICVM VII.

*Benedictus es domine deus patrum nostrorum, &
laudabile & gloriosum nomen tuum in secula.*

Benedictus es, hoc est, benedicendus, cele-
brandus, & laudandus, nec tantum quando
mirabilia operaris, sed nunc etiam, & quia
peccatores castigas, & quia ad te conuersos
omnes beneficiis cumulas. Omnia quippe cum ratione ad-
ministras, atque ad omnium salutem. Deum vero patrum
nostrorum dixit, cum ut animi sui moderationem osten-
deret, tum, ut patrum virtutem, quibus poterat laudibus
efficeret.

Quoniam iustus es in omnibus, quę fecisti nobis. Veluti,
qui iuste hæc omnia in nos adduxisti propter peccata no-
stra.

Et omnia opera tua vera. Hoc est iusta. Solent enim Pro-
phetę sæpenumero veritatem ponere pro iustitia.

Et recta via tue domine. Id est, actiones tue.

Et omnia iudicia tua vera. Sententię tuę nimirum: vel iu-
dicia quemadmodum, & vias pro actionibus posuit, tan-
quam quę in iudicio atque in iustitia sint disposita.

*Et iudicia veritatis fecisti in omnibus, quę induxisti super nos, &
super ciuitatem sanctam patrum nostrorum Hierusalem.* Ab vni-
uersalibus ad particularia descendit. Veritatis, inquit, iudi-
cia fecisti, hoc est, vera iudicia, & iustas sententiās, in omni-
bus, quę induxisti super nos, qui captiui in Babylone deti-
nemur, & super ciuitatem Hierusalem: quā ideo & sanctā,
& patrum ciuitatem appellauit, ut dominum hoc pacto si-
bimagis conciliaret, & ad misericordiam magis flexeretur.

*Quoniam in veritate & iudicio induxisti hæc omnia super nos pro
pter peccata nostra.* In iustitia, & ratione, hoc est, iuste
& rationabiliter. Eadem autem verba repetit sapius, &

Ec ij

CANTICVM

& reuoluit, vt animi sui gratitudinem ostenderet, dū vera esse dicit, & deum pariter ad misericordiam cōmoueret: dum ipse se prorsus condemnat, atque omni priuat venia.

Quoniam peccauimus & inique egimus, recedendo à te. Discedentes à te, dum legem tuā transgressi sumus, atq; impie egimus. Ceterum magnam emphasim habent ea verba, dū ait: à te, ac si dicat à te factore, creatore, bono domino, nutritore, & custode, quiq; inenarrabilia quædam bona, post fugam ex Aegypto nobis præstitisti.

Peccauimus in omnibus & in mandatis tuis non audiuimus. In rebus omnibus peccauimus.

Neque obseruauimus nec facimus quemadmodum mandasti nobis vt bene nobis esset. Neque obseruauimus mandata tua.

Et omnia quæcunque fecisti nobis, & omnia quæcunque induxisti, in vero iudicio induxisti, & tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum, inimicissimorum rebellium. Non inimicorum simpliciter, sed tibi æque ac nobis inimicissimorum.

Et regi iniusto & scelestissimo supra omnem terram. Hoc est, supra omnes homines terræ. Ipsum autem intelligit Nabuchodonosor.

Et nunc non licet nobis aperire os. Non habemus sermonē aduersus eos, qui nos afficiunt contumelia.

Pudor & opprobrium facti sumus seruis tuis, & colentibus te. Hoc est patribus nostris.

Ne tradas nos in finem propter nomen tuum. In consummationem, in perditionem, propter nomen tuum, quod nos soli inter alias gentes cognoscimus, & nominamus: vel ne impropereetur nomen tuum, & opprobriis afficiatur ab inimicis veluti quod populum tuū de inimicorum manibus eripere non valeat.

Et ne disperdas testamentum tuum. Ne euertas, ne reprobes ea, quæ maioribus nostris, & Patriarchis sanctis disposuisti.

Et ne auferas misericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum, & propter Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum, quibus locutus es. Dicens nimirum ad eos verba, quæ sequuntur.

Multiplicabo semen eorum sicut stellas cæli, & sicut arenam, quæ est iuxta littus maris. Hæc verba loquitur Azarias ex trium

puerorum persona, qui cum sese diuina indignos misericordia esse palam confiteantur, ad parentum religionem, atque ad dei beneuolentiam confugiunt: atque hæc supplicantis in morem proponunt.

Quoniam domine diminuit sumus supra omnes gentes, & sumus humiles in omni terra hodie propter peccata nostra. Periculum est, inquit, ne antiqua illa tua promissio euanescat. Per humiles autem hoc in loco infirmos appellat. Tu vero confide ra quo pacto seipsos hi pueri peccatores appellent, & transgressores, tamen si pii, ac religiosi essent in deum, & omni virtutum genere fulgerent. Ob multam siquidem animi humanitatem, ceterorum omnium Iudæorum sibi adscribunt peccata.

Et non est in hoc tempore Princeps, neque Propheta, neque dox. Ducem cum appellat, qui primus erat post regem, quiq; communia curabat negotia. Quod si aliquis opponat tunc temporis adfuisse etiam Prophetas apud eos, quemadmodum Ezechiel fuit & Daniel, illud dici poterit, quod captiui vnā erant omnes in Babylone, & consueti libertate vti non poterant.

Neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensatio, neque locus primitiarum, coram te, & inueniendi misericordiam. Vetabat enim lex prædicta omnia alibi fieri, quam in Hierusalem.

Sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur, quemadmodum in holocaustis arietum, & taurorum. Verum non valentes prædicta ad cultum tuum offerre atque ad misericordiam tuam inueniendam, in eo saltem quod possibile est, ipsi à te suscipiamur, tibi sacrificium effecti, in animo contrito, atque in spiritu humilitatis, hoc est, in spiritu humiliato: atque ita suscipiamur quemadmodum sacrificium, in arietum atq; in taurorum holocaustis suscipitur. Sacrificiū enim, inquit, deo, spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despiciet.

Et quemadmodum in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie. Sacrificium, quod nos tibi facimus, per holocaustum.

Et perficiatur post te. Hoc est, postq; tu nos prætergressus es, & postquā auersus es à nobis. Post hæc, inquā, irā tuā perfici-

CANTICVM

ciatur hoc nostrum sacrificium.

Quoniam non est confusio iis qui confidunt in te. Non est confusio, aut pudor, si tibi sacrificamus.

Et nunc consequimur in toto corde, & timemus te, & querimus faciem tuam. Consequimur te, & alium deum non adoramus: & timemus te, & non Babyloniorum regem, aut caminum ignis. & querimus te, eo quod speramus redire ad te.

Ne confundas nos. Obaudiendo, scilicet.

Sed fac nobis secundum benignitatem tuam. Hoc est, iuxta longanimitatem & misericordiam tuam.

Et secundum multitudinem misericordiae tuae. Et tanquam valde misericors.

Et erue nos secundum mirabilia tua. Quemadmodum admirande facere soles, & secundum multa prodigia, quae cum patribus nostris fecisti.

Et da gloriam nomini tuo domine. Glorifica nomē tuum apud Babylonios, liberando nos ex ardentissima hac ignis fornace.

Et confundantur omnes, qui ostendunt seruū tuū mala, & confundantur ab omni potestate. Hoc est propter omnem potentiam tuam, à qua eleuati sunt, ut aduersus deum pugnarent. confundantur autem ut moderatiores fiant.

Et fortitudo eorum conteratur. Qua & populus & omnes alios perdunt.

Et cognoscant, quia tu es dominus, Deus vere.

Solus & gloriosus super omnem terram. Solus scilicet deus, agnoscat vero hoc, per miraculum illud quod efficietur in nobis.

Nec cessabant ministri regis qui immiserant eos, accendere fornacem sulphure, Pice, stipula, & sarmentis, & diffundebatur flamma supra fornacem cubiti quadraginta nouem, pertransiitque & incendit quotquot Chaldaeorum inuenit iuxta fornacem. Cum effusa esset flamma per terram, & repertos illic Chaldaeos incenderet, signa huius flammę impressa in terra, in quam effusa est, ad totidem cubitos commensurata sunt.

Angelus autem domini descendit simul cum Azaria & sociis in fornacem, & excussit flammam ignis ex fornace, & fecit medium fornacis, quasi spiritus roris sibilant. Sed quis nam angelus? vel cu-stos Iudeorum Michael, vel alius quispiam à deo missus.

OCTAVVM.

404

Nec tetigit eos omnino ignis, nec molestiam intulit, nec perturbauit eos. Tunc tres quasi ex uno ore laudabant, benedicebant, & glorificabant deum in fornace, dicentes. Hæc per se clara sunt.

Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & superlaudabilis & superexaltatus in secula, & benedictum nomen gloriae tuae sancti & superlaudabile. Laudandus es, inquit, tamen si supra omne sis laudem. quis enim te condigne laudare poterit? nomen autem gloriae domini deus est, quemadmodum & hoc nomen rex, gloriae nomen est. quid igitur dici poterit de illius natura, cuius vel gloriae nomen est superlaudabile?

Benedictus es in templo sancto gloria tua. Templum gloriae dei, quod est in Hierusalem. tu igitur dignus es, cui in templo benedicatur.

Benedictus es qui vides abyssos. Qui inuisibilia conspicias.

Qui sedes super cherubin. Vide in psalmo 79. ubi eadem prorsus habentur verba.

Benedictus es super thronum gloriae regni tui. Thronus gloriae regni dei, caelum est, iuxta illud: caelum mihi thronus est.

Benedictus es in firmamento caeli. Hoc de secundo caelo dictum est. verum dum propheta benedicendum deum esse affirmat, in hac atque in ea re. per connumerata omnia, veluti maiora, reliqua etiam comprehendere videtur, atque illud affirmare, quod deus semper ubique & in omnibus benedicendus est.

Canticum sanctorum trium puerorum.

CANTICVM VIII.

Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eū in secula. In psal. 148. inuenies de his traditum.

Benedicite angeli domini domino, benedicite caeli domino, benedicite aquae omnes quae super caelos sunt, omnes virtutes domini domino. Illic etiam de his dictum est.

Benedicite sol & luna, stella caeli domino, benedicite ymber & ros, omnis spiritus domino. Illic autem scriptum est, grando, nix, glacies, spiritus, procellae.

Ec iiiij

CANTICVM

Benedicite igni & calor, frigus & aestus domino, benedicite pruinae & niues, fulgura & nubes domino: benedicite lux & tenebrae, noctes & dies domino: benedicite terra, montes & colles, omnia nascentia in terra domino. Sparsim etiam de his in eodem habetur psalmo.

Benedicite aqua & flumina, fontes, cete, & omnia quae mouentur in aquis domino. Ab iis quae dicta sunt, haec omnia intelliges.

Benedicite omnes volucres caeli, ferae & omnia pecora domino: benedicite filij hominum, benedicat Israel domino. Hic populus priuatum domino benedicat tanquam proprius & peculiaris dei populus, quae sequuntur manifesta sunt.

Benedicite sacerdotes domini, serui domini domini benedicite Anna, Azaria, Misael, apostoli, prophetae, & martyres domini domino, benedicamus patri, & filio, & sancto spiritui: laudamus, benedicimus, adoramus dominum. Aestum dicit, qui de frigoris immensitate aduenit, vel aestus intensus est calor. Ordine autem in hac creaturarum commemoratione, isti tres pueri nullo vti sunt. quo pacto autem inanimata haec deum glorificent, dictum est in saepe commemorato psalmo: insuper & quare non delectabilia tantum, atque vtilia ad laudem dei aduocentur, sed illa etiam quae minus vtilia, ac magis noxia esse videntur, de quibus omnibus expositionem vide psal. 148. siquidem praesens psalmus ad illius similitudinem atque imitationem fuit compositus. Omnes enim creaturas aduocant tres pueri ad creatoris laudem, deinde eas distinguunt: & iuxta mensuram ac modum laudare iubent. Et tres quidem pueri priuatum unum quodque tractarunt illa inuicem coniungentes, quae mutuo inter sese rationem aliquam habeant: verum ij qui antiphoniam psalmorum postmodum confecerunt, totum hunc hymnum per duos versiculos protulerunt, atque ideo illi versiculo pruinae & niues, sequentem versiculum improprie addiderunt. Nam versiculus: noctes & dies, ordini optime accommodatur: Noctes enim & dies idem sunt, quod lux & tenebrae: deinde fulgura, & nubes: Verba autem illa, Anania, Azaria, Misael, & reliqua quae sequuntur, postmodum apposita fuere.

NONVM.

405

Canticum beatae virginis matris dei, quod ex euangelio secundum Lucam sumptum est.

CANTICVM IX.

Significat anima mea dominum. Hoc est, laudat & glorificat. Est autem hic sermo credentis ac fidelis animae, & in gratiarum actionem prolatus.

Et exultauit spiritus meus in deo salutari meo. Per spiritum, animam rursus intelligit. Laetata est, inquit, anima mea in deo, quod saluauit me. Iam enim saluata sum, veluti quae digna existimata fui, ut fieri mater dei. deinde causam addit cur deum glorificet, & gratias ei agat.

Quia respexit ad humilitatem seruae suae. Ad tenuitatem, ad exiguitatem, ad deiectionem. humiliat autem ac deprimat seipsam beata virgo, indignam se existimans tanto dono, vel etiam id facit, ob humanae naturae exiguitatem, si ad altitudinem & sublimitatem diuinam comparetur.

Ece enim ex nunc beatam me dicent omnes generationes. Fidelium scilicet.

Quia fecit mihi magna qui potens est, & sancti nomen eius, & misericordia eius in generationem & generationem timentibus eum. Quia ille qui potens est, ut talia faciat, & cuius nomen electum est & magnum, & cuius misericordia semper est in timentibus eum, fecit in me magna quaedam & supra modum admiranda. idem enim significant illa verba: in generationem & generationem: ac si dixisset perpetuo, & semper. deinde conumerat alias dei facultates, quemadmodum facere solent ij qui gratias agunt.

Fecit rebur in brachio suo. Fecit magnum quid: fecit victoriam in potentia sua. Per brachium enim hic potentiam significauit: quia qui certant, potentiam ac vires in brachiis habere solent.

Dispersit superbos mente cordis sui. Superbos in seipsis.

Deposuit potentes de sedibus & exaltauit humiles: surientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Similia haec verba sunt iis quae dicta legimus ab Anna Samuelis matre, quae dicebat: Dominus pauperem facit, & ditat. deinceps vero de diuina pertractat misericordia, qua erga christianos usus est.

CANTICVM

Auxiliatus est Israeli pueri suo. Protexit Israeliticum populum seruum suum. Per puerum enim hic seruum intelligit. Ut recordaretur misericordia sicut locutus est ad patres nostros Abraham & semini eius usque in seculum. Auxiliatus ei est, & protexit eum, ut recordaretur misericordie sue in seculum, hoc est, aeternae & perpetuae misericordiae: quemadmodum pollicitus est ad patres nostros. Deinde dicit quibus nam deus de huiusmodi misericordia locutus sit: ipsi nimirum Abraham & semini eius: Isaac videlicet & Iacob: insuper & ipsi David. His etenim tanquam insignioribus deus id pollicitus est, tamen obsecrare atque in morem enigmatum. Misericordia autem in seculum, est dei incarnatio, tanquam ob nostri misericordiam facta ex semine Abraham & posterorum eius, iuxta promissionem ad eos factam. Dubitabit quispiam fortassis, quomodo deus Israelitico populo auxiliatus sit, ut recordaretur misericordiae suae. Christianis etenim potius auxiliatus est deus, quam Iudaeis. Respondendum est igitur, quod antiquus quidem populus, antiquus erat Israel: nouus vero populus, nouus Israel appellatur, & pro illo introductus est christianus nimirum populus qui ex omni gente congregatus est. Hunc igitur populum hoc in loco Israelis nomine appellauit. Quod si antiquum malis populum intelligere, hoc pacto etiam sermonem hunc ab obiectione saluabis: quia propter eum magis incarnatus est. Nam & matrem illinc habuit, & eorum cognatus appellari voluit. Apud eos etiam & docuit, & miracula operatus est: atque ideo dicebat, non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel: verum quia ipse quidem in propria venit, sed sui eum non receperunt, quod reliquum fuit, gentibus misericordiam impetratus est.

Canticum Zachariae prophetae patris praecursoris, quod habetur in euangelio secundum Lucam.

CANTICVM X.

Benedictus dominus deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem populo suo. Dicuntur haec a propheta de Christi incarnatione, per quam populum suum visitauit, atque ex dura non inuisibilium solum, sed visibilium etiam inimicorum tyranny-

DECIMVM.

406

de redemit. Per populum autem suum, principaliter antiquum populum, illo autem incredulo atque infideli permanente, nouum populum intellige. Futura etiam propheta tanquam iam facta commemorat lege prophetiae. Verum quod deus Israel appellatur: neque enim israelitarum tantum, sed totius etiam humani generis deus est, tanquam omnium creator. Dic igitur quia ratione deus Israel dicitur: quia aliorum quidem hominum omnium deus est, tamen illi nolint, & inuictorum dominatur: israelitarum vero deus est, quia sponte sua & volentes eum dominum agnoscent. Nec turberis in obscuritate verborum Zachariae. Solent enim prophetica omnia difficilius esse. Conabor tamen ea declarare iuxta cognitionem & scientiam, quae a deo nobis est praestita.

Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui a seculo sunt prophetarum eius. Per cornu, regnum significat: quoniam reges cornu vnguebantur, cum eligerentur: vel robur & potentiam: quia cornuta animalia in cornibus potissimum vires habent. Cornu autem non simpliciter dixit, sed cornu salutis, hoc est, salutare cornu. Christum igitur salutare regnum, seu salutarem potentiam appellat, tanquam regnantium regem, & patris potentiam, & credentium in se saluatorem. Domum vero David, illius genus, seu posteros appellat. Ait igitur, quod erexit nobis in populo suo regnum vel potentiam ex genere David serui sui: ex semine enim David erat beata Virgo, ex qua Christus genitus est. Hoc autem fecit quemadmodum pollicitus fuerat per os sanctorum, prophetarum dico, qui iamdiu defuncti sunt. Per eos namque pollicitus est, se erecturum regem potentem in domo David, qui futurus esset saluator israel, quemadmodum complures Davidici psalmi docent.

Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, & memor esset testamenti sui sancti. Erexit autem hoc cornu in salutem ac redemptionem tantum ex visibilibus, quam ex inuisibilibus inimicis nostris, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, hoc est, ut patrum nostrorum miseretur, ad quos salutis nostrae promissio facta est: atque ut per illos memor esset testamenti sui sancti. Per testamentum enim, promissionem intelligit. Ille vero dicitur esse memor, qui opere ea omnia adimplet, quae pol-

CANTICVM

licitus est.

Iurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum. Vt memor esset iurandi quod iurauit, hoc est, ut illius asseuerationis meminisset quam asseueravit ad Abraham patrem nostrum. Iurandum etenim seu iuramentum in deo nihil aliud est, quam asseueratio quædam seu confirmatio. est autem indifferens hæc constructio verbi, memorari seu memor esse, dum à secundo casu transitum patitur ad quartum: quia loquendi licentia per sepe abutuntur prophetae, quemadmodum & per sepe implicatione quadam sermonis. deinde dicit cuius rei gratia huiusmodi testamentum factum sit, & cur hoc pacto asseuerauerit ad Abraham.

Vt daret nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum redempti coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus vite nostre. Ordo sit per hyperbaton, hoc modo, ut daret nobis ut sine timore coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso: deinde quod in medio est, de manu inimicorum nostrorum redempti, per sanctitatem autem, religionem & pietatem in deum intelligit: per iustitiam vero reliquas virtutes. deinde sermonem suum propheta ad præcurso-rem filium conuertit.

Et tu puer propheta altissimi vocaberis. Et vere quidem prophetam illum omnes appellant mortales.

Præibis enim ante faciem domini ad parandas vias eius. Dominus hic Christum appellat. hoc igitur Ioannes animaduertens veluti illius præcursor & præco, profectus est in eremum Iudææ, & parauit vias eius. quænam autem sint viæ eius, diximus in tertio euangelij capite secundum Matthæum, ibi: Vox clamentis in deserto, parate viam domini.

Ad dandam scientiam salutis populo eius. Præibis, inquit, ante faciem domini, &c. ad dandam, seu, ut des salutis scientiæ: hoc est ut iudices, & demonstres Iudæis ipsum Christum, qui eorum est salus.

In remissione peccatorum eorum. Illius, inquam, salutis, quæ est in remissione peccatorum, hoc est, quæ salutis tunc demum efficitur, cum remittuntur & soluantur eorum peccata. Sic enim & angelus ad beatum dixit Ioseph, cum nominis Iesu significationem interpretaretur, ipse enim, inquit, saluū faciet populum suum à peccatis eorum.

DECIMVM.

407

Propter viscera misericordie dei nostri. In illa dico peccatorum remissione, quæ sit propter viscera misericordie dei nostri, vel quæ data est propter summam dei misericordiam, & non propter nostra aliqua merita.

In quibus visitauit nos oriens ex alto. In quibus misericordie dei visitauit nos, seu aduenit ad nos oriens, illud, inquam, oriens, intellectualis solis, quod ex alto diuinitatis loco ad nos venire debebat. ipsum enim dei ad nos aduentum intelligit: qualem nunquam antea aliquis viderat.

Vt illucet in qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Visitauit, inquam, nos, ut illucet, hoc est, ut splendescere faceret veritatis lucem iis qui in errorum tenebris sedebant. umbra autem mortis peccatum est. assimilator enim morti peccatum. nam quemadmodum mors animam separat à corpore, sic & peccatum diuinam gratiam fugat ab homine.

Vt dirigeret pedes nostros in viam pacis. Vt conuersationis nostræ iter, in viam pacis dirigeret, quæ est secundum deum, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

Finis Canticorum sancto cum deo.

PARISIIS,

Ex Calcographia Ioannis Sautier,
Anno Salutis Christianæ.

1560.

W. J. 7.

